ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR PÅ

FORNLÄMNING RAÄ 34, LUNDA/BERGA, LOVÖ sn, UPPLAND

GRAVFÄLT FRÅN VIKINGATID, ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER SAMT BOPLATSLÄMNINGAR FRÅN BRONSÅLDER

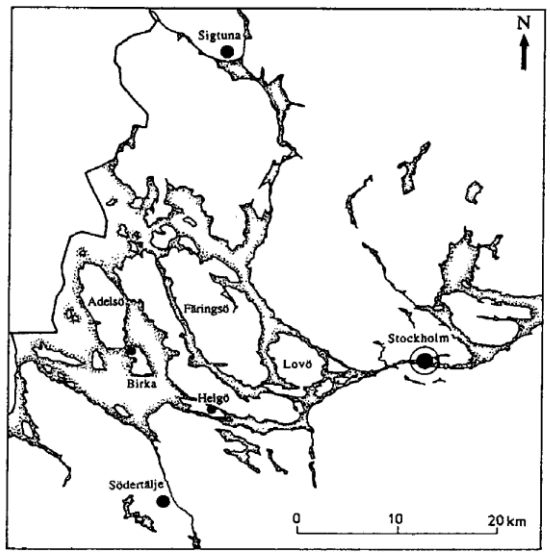
Av Bo Petré

Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 9 År 2010

Department of Archaeology and Classical Studies
Stockholm University

Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet utförde under åren 1989-2003 arkeologiska undersökningar på fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Uppland. Fornlämningen bestod av gravfält från vikingatid, äldre järnålder och yngre bronsålder samt boplatslämningar från bronsålder. Sammanlagt undersöktes 116 gravar och två boplatsytor. Undersökningarna visar att Lundaområdet varit bebott i obruten följd från åtminstone bronsålderns mitt och framåt i tiden.

Östra delen av Mälarområdet. Lovö ligger centralt och strategiskt vid inloppen till Mälaren, nära Birka och Helgö.

ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR PÅ FORNLÄMNING RAÄ 34, LUNDA/BERGA, LOVÖ sn, UPPLAND
Gravfält från vikingatid, äldre järnålder och yngre bronsålder samt boplatslämningar från bronsålder

---

Lovö Archaeological Reports and Studies
Nr 9 År 2010

Department of Archaeology and Classical Studies

Editor: Associate Professor Bo Petré
Director of the Lovö Project
Department of Archaeology and Classical Studies
Stockholm University
106 91 Stockholm

C 2010 Bo Petré
Stockholm
ISSN 1401 – 4890
Layout: Bo Petré
Omslagsbild: Stylus i A 60 (uppförstorad)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD..... s.8

1. INTRODUKTION..... s.9

1.1 INLEDNING – FORNLÄMNING RAÄ 34..... s.9

1.2 UTGÅNGSPUNKTER OCH PROBLEMFORMULERING..... s.10
1.2.1 Bakgrund, problematisering, syfte och frågeställningar..... s.10
1.2.2 Metodik och synsätt..... s.11
1.2.3 Terminologi, begrepp, definitioner..... s.12

1.3 TOPOGRAFI, FORNLÄMNINSMILJÖ OCH FORNLÄMNINGAR..... s.13
1.3.1 Boplatser/aktivitetsytor..... s.14
1.3.2 Det vikingatida gravfältet..... s.16
1.3.3 Gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder..... s.16
1.3.4 Den gamla vägen och det gamla gårdsläget..... s.16
1.3.5 De sanka partierna på fornlämningsområdet..... s.17
1.3.6 Lunda, Berga och Söderby..... s.18

2. BASRAPPORT (dokumentation)..... s.20

2.1 TEKNISKA UPPGIFTER..... s.20
2.1.1 Belägenhet..... s.20
2.1.2 Undersökningstid..... s.20
2.1.3 Dokumentationsmetoder..... s.20
2.1.4 Höjdsystemet (0-plan)..... s.21
2.1.5 Koordinatsystem..... s.21
2.1.6 Vad som undersökts – och inte undersökts..... s.21
2.1.7 Plan över fornlämningen (samt specialplan över Raä 34N, s.22)..... s.22
2.1.8 Tabell över samtliga anläggningstyper..... s.24
2.1.9 Tabell över fynd..... s.28
2.1.10 C14-analyser..... s.32
2.1.11 Teckenförklaring och förkortningar..... s.33

2.2 ANLÄGGNINGSBESKRIVNINGAR, PLANER, PROFILER OCH FYNDAVBILDNINGAR FRÅN GRAVFÄLTET..... s.34
2.2.1 Anläggningsbeskrivningar..... s.35-140
2.2.2 Planer (skala 1:50), profiler(skala 1:50) och fyndavbildningar (skala 1:1)..... s.141-317

2.3 OSTEOLOGISK ANALYS..... s.318
2.3.1 Tabell över osteologiska bedömningar..... s.318
2.3.2 Textutdrag ur den osteologiska rapporten (Ylva Svenfelt)..... s.321
2.3.3 Analysresultat..... s.326
2.3.4 Kommentar till de osteologiska analyserna..... s.347

3. DET VIKINGATIDA GRAVFÄLTET..... s.349

3.1 GRAVTYPER, GRAVFORMER OCH KONSTRUKTIONSDETALJER…s.349
3.1.1 Stensättningar…… s.349
3.1.2 Högar…….. s.350
3.1.3 Treuddar…… s.350
3.1.4 Kantkedjor…….. s.350
3.1.5 Mittstenar och block…… s.351
3.1.6 Gravklot…….. s.351
3.1.7 Resta stenar…… s.352
3.1.8 SV-portar……..…….. s.352
3.1.9 Kantrännor..…… s.353
3.1.10 Brandlagrens och brandbålens orientering (SV-NÖ)…… s.353
3.1.11 Övriga konstruktionsdetaljer…… s.354

3.2 GRAVSKICKET……. s.354
3.2.1 Brandgravskicket med dess efterdestruering…….. s.354
3.2.2 Skelettgravskicket……..…….. s.355

3.3 BRANDGRAVARNA …… s.356
3.3.1 Allmänt om fynden i brandgravarna…… s.356
Båtnitar…….. s.356
Spikar och stift. …… s.357
Järnkrampor och minikrampor…….. s.357
Broddar…….. s.357
Knivar (hela knivar och brutna knivar). …… s.357
Kammar (enkla sammansatta kammar, dubbelhelkammar och sammansatta dubbelkammar)…… s.359
Pärlor…… s.362
Torshammarringar…… s.362
Flinta…….. s.364
Keramikkärl……s.365
Benurnorna.…… s.366
Organisk beläggning i benurnorna…… s.366
Bikärl……..s.370
Keramikkärl med varierande innebörd..... s.372
De ornerade keramikkärlen……..... s.372
Keramikkärlens former och storlek……s.374
Keramikkärlens tillverkningsteknik …… s.375
Det kantbrutna kärlet i A 75……...s.375
Importerade keramikkärl – ingifta kvinnor?..... s.376
Viktlod……s.377
Mynt och medaljonger……s.377
Vapen……...s.378
Spännen/fibulor/ringspännen…… s.378
Söljor…… s.378
En stylus/syl av horn…… s.379
Fynd med orientaliskt ursprung…… s.380
Övriga fynd……s.380

3.4 SKELETTGRAVARNA…… s.381
3.4.1 Allmänt om skelettgravarna……..... s.381
Kriterier för skelettgravar…… s.382
Problem med tidsställningen för skelettgravar…… s.382
Skelettgravarnas lägen på gravfältet…….. s.384
3.4.2 Skelettgravarnas konstruktioner (inkl. de två kammargravarna)…..... s.384
Stensättningar och två högar…….. s.384
Kraftig kantkedja…… s.385
Gravklot…… s.385
Resta mittstenar……..s.385
SV-portar i A 18, 61 och 77? …… s.385
Skelettnedgrävningarna (inklusive avsatserna)…… s.385
En stenbro (?) mellan A 21 och A 22……s.386
Gavelhällar i skelettnedgrävningarna…… s.386
Träkistor (med och utan spik/nit)…….. s.386
Spår från stolpar/pålar/käppar/kors?..... s.387
Den vita leran i A 90 och A 91…….. s.387
De två kammargravarna A 38 och A 89……s.388
Barnskelettgravar……s.388
Bevarat benmaterial från skeletten. …… s.388
Armarnas placering…… s.388
Skelettgravarnas nedgrävningsriktning och kroppens väderstrecksorientering. …… s.389
Cirkeldiagram med nedgrävningsriktningar i GON…….. s.390
3.4.3 Fynden i skelettgravarna……s.391
Knivar av järn…… s.391
Knivar vid fötterna, huvudet, midjan…… s.391
Söljor, näbbsöljor och ringspännen. …… s.392
Keramikkärl……s.392
Nålhus i A 80…… s.392
Mynt i skelettgraven A 71…… s.392
Torshammarringar i A 71 och A 72……..... s.392
Viktlod i A 28…… s.393
Pärlor i A 21 och A 89 (slagg? från en pärla i A 71). ……... s.393
Färgning efter medar från en vagga…….. s.393
”Hästaltaret” i A 91 med keramik och hästbroddar samt språngben från häst…… s.393
Eldslagningsflinta (obränd) som symbol i skelettgravar ……..... s.393
Brända ben spridda överst i några skelettgravar..……. s.394
Den äggformiga kalkstenen (uppståndelseägg?)…….. s.394
Kol i botten i nedgrävningarna.…… s.394
Hartsklumpar, beck, slagg, bränd lera och organiskt material……. s.394
Fynden i kammargravarna A 38 och A 89……. s.395
Några övriga iakttagelser i skelettgravarna……... s.395

3.5 SAMMANFATTANDE TOLKNING – DET VIKINGATIDA GRAVFÄLTET……..... s.398
3.5.1 Brandgravarna…….. s.398
3.5.2 Skelettgravarna……s.399

3.5.3 Personerna i gravarna, gravfynden och den sociala statusen……s.399
3.5.4 Begravningsritualer, synkretism samt skrock och respekt för de döda.……s.402
3.5.4.1 Djuren som transformatörer och själaförare i brandgravsritualen……s.402
3.5.4.2 Gravmaterialet och resan till dödsriket…….…… s.403
3.5.4.3 Synkretism……... s.404
3.5.4.4 Skrock och respekt för de döda……. s.405
3.5.5 Familjegrupper och utbyggnadsriktning……. s.407
3.5.6 Gravfältets tidsställning under vikingatid och tidig medeltid…… s.410
3.5.7 De vikingatida gravarna på Raä 27 och relationen till Raä 34……. s.411
3.5.7.1 Läget för de vikingatida gravarna på Raä 27…….. s.412
3.5.7.2 Avsiktliga överlagringar?..... s.413
3.5.7.3 Minnet av lodjursapplikationer?..... s.413
3.5.7.4 Två gravklot med 300 års tidsskillnad…… s.413
3.5.7.5 Änkebränning?..... s.414
3.5.8 Lunda/Berga-enheten och relationen till Söderby…….. …… s.416

4. GRAVARNA FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER……. s.417

4.1 GRAVAR OCH GRAVSKICK…..…….. s.419
4.1.1 De större stensättningarna…….. s.419
4.1.2 De mindre stensättningarna…… s.420
4.1.3 Urnegravar (med och utan överbyggnad)…… s.421
4.1.4 Gravar intill markfasta stenblock/klumpstenar (A 7B, 52B, 93) och mittblocksgraven A 22B……. s.421
4.1.5 Lockstenar…….. s.421
4.1.6 Resta stenar……. s.422
4.1.7 Gravskicket……. s.422
4.1.8 Keramikkärl som benbehållare…… s.422
4.1.9 Hartstätade svepkärl som benbehållare…….. s.423
4.1.10 Brända och obrända gravgåvor……. s.423
4.1.11 Lösfynd från skadade gravar från romersk järnålder…… s.423
4.1.12 Osteologisk analys……. s.424

4.2 GRAVFYNDEN…… s.424
4.2.1 Fibulor…… s.424
4.2.2 Armringar av brons…… s.424
4.2.3 Kammar……. s.424
4.2.4 Järnknivar…….. s.425
4.2.5 Eldslagningsflinta…… s.425
4.2.6 Keramikkärl……. s.425
4.2.7 Hartstätningsringar…….. s.427
4.2.8 Brända ben…….. s.427
4.2.9 Kol……. s.427
4.2.10 Övriga fynd…….. s.427

4.3 SAMMANFATTANDE TOLKNING – GRAVARNA FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER…… s.428

5. BOPLATSLÄMNINGAR FRÅN BRONSÅLDER PÅ FORNLÄMNING RAÄ 34…… s.429

5.1 BRONSÅLDERSBOPLATSERNA (Raä 34N och Raä 34S)…… s.429
5.1.1 Raä 34N…… s.430
5.1.1.1 Utvärdering och sammanfattning av Raä 34N…….. s.439
5.1.2 Raä 34S…… s.441
5.1.2.1 Anläggningsbeskrivningar Raä 34S: …… s.441
5.1.2.2 Provschakt 1…….. s.450
5.1.2.3 Provschakt 2……. s.451
5.1.2.4 Utvärdering och sammanfattning av Raä 34S……..... s.453

5.2 ÖVRIGA BOPLASTSER SAMT EN YTA MED GROPKERAMIK…… s.454
5.2.1 Boplatsrester i området under A 23, A 26 och A 32…… s.455
5.2.2 En yta med gropkeramik vid A 55…… s.455

6. RESULTAT OCH TOLKNING FRÅN RAÄ 34..... s.455

6.1 GRAVARNA FRÅN VIKINGATID ……s.456
6.2 GRAVARNA FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER……s.458
6.3 BOPLATSLÄMNINGARNA FRÅN FRÄMST YNGRE BRONSÅLDER... s.458
6.4 LUNDA/BERGA – EN BOSÄTTNING MED LÅNG KONTINUITET……... s.460

7. SAMMANFATTNING..... s.463

Bronsåldersboplatserna……. s.463
Gravarna från yngre bronsålder och äldre järnålder…… s.464
Det vikingatida gravfältet……s.464
Lunda - en enhet med lång kontinuitet…… s.466

8. REFERENSER..... s.467

FÖRORD

Denna rapport och analys redovisar undersökta gravar och boplatslämningar från fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up. De arkeologiska undersökningarna genomfördes som seminariegrävningar under åren 1989-2003 av Arkeologiska institutionen i det s.k. Lovöprojektet under ledning av författaren. Fornlämning Raä 34 ligger på ett relativt högt morän- och bergsimpediment omedelbart SV om Berga gård och NÖ om den gamla Lundagården. Fornlämningsområdet utgörs framför allt av det vikingatida gravfältet som är särskilt framträdande men även av flera boplatslämningar från bronsålder och ett 30-tal gravar från äldre järnålder samt några gravar från yngre bronsålder. I denna publikation återfinns de undersökta gravarna samt kortfattat om bronsåldersmaterialet från de delundersökta boplatsytor som benämnts Raä 34 N (Norra delen) och Raä 34 S (Södra delen) samt övriga ytor på fornlämningen som givit boplatsfynd. Fornlämningen är ej totalundersökt.

Arkeologiska institutionen har genomfört seminariegrävningar på Lovö sedan 1958 då Lovöprojektet startade. Under åren 1971-1978 undersöktes det stora s.k. Lundagravfältet, Raä 27, som gav dateringar från slutet av romersk järnålder till slutet av vikingatiden men med tonvikt på ca 400-800 e.Kr. Undersökningen och analysen resulterade i bl.a. ett förslag till lokalkronologi för folkvandringstid och vendeltid (Petré 1984c, Del 4). För att kunna fortsätta på bl.a. detta kronologiska arbete valdes gravfältet Raä 34 som seminarie- och forskningsobjekt. Gravtyperna var vikingatida, vilket också provgrävningar från 1978 visade (Petré 1984b, Del 3). Populationen från Lunda som består av flera familjer har således under tiden ca 400-800 e.Kr. begravt sina döda på Raä 27 och därefter, d.v.s. under vikingatid, på Raä 34. Men en av ”familjerna” (19 gravar) har fortsatt att gravlägga på Raä 27 även under vikingatid (Petré 1984a, Del 2). Sammanlagt har 74 vikingatida gravar undersökts på Raä 34, varav 37 är skelettgravar och 37 är brandgravar. Från hela Lundaenhetens by-/gårdsstruktur finns därmed 93 undersökta vikingatida gravar fördelade på gravfälten Raä 27 (19 vikingatida gravar) och Raä 34 (74 vikingatida gravar).

Förutom det vikingatida gravfältet har det på Raä 34 också framkommit urnegravar och stensättningar från romersk järnålder samt några små stensättningar och en mittblocksgrav från yngre bronsålder samt flera boplats-/aktivitetsytor från bronsålder och ett litet område med gropkeramik. De underliggande äldre gravarna och boplatslämningarna hade i olika omfattning skadats av det vikingatida gravbygget.

Ett stort tack riktas till alla studenter, doktorander och lärare som har deltagit i fältarbetet på Raä 34 och inte minst till mina lärarkollegor genom alla år Anders Carlsson, Ingmar Jansson och Gertrud Nordberg. Det huvudsakliga arbetet har utförts som seminariegrävningar. Men även frivilliga insatser har varit värdefulla och särskilt bör nämnas alla studenter som under somrarna arbetade för att skrapa ihop till praktik. Ett särskilt tack också till doktoranden och byrådirektören Agneta Carlsten Thor som bistod i det praktiska fältarbetet och inledningsvis i rapportarbetet. Ett stort tack riktas till Berit Wallenbergs stiftelse för bidrag till osteologiska analyser som huvudsakligen utförts av Ylva Svenfelt. Ett ovärderligt forskningsstöd har erhållits från Humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet som gav mig möjlighet att sammanställa och analysera materialet under åren 2003-2005.

Bo Petré, docent
Projektledare för Lovöprojektet

1. INTRODUKTION

1.1 INLEDNING - FORNLÄMNING RAÄ 34

Under åren 1989 till 2003 genomförde Arkeologiska institutionen seminariegrävningar på fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö socken, Uppland. Fornlämningen utgörs av ett gravfält huvudsakligen från vikingatid men även ett 30-tal gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder samt underliggande boplatslämningar från bronsålder. Fornlämningsytan är ca 230 x 100 m stor (N-S) och ligger på gränsen mellan Lunda och Berga uppe på ett bergs- och moränimpediment omedelbart SV om Berga gård och NÖ om den ”gamla” Lundagården. Seminariegrävningarna pågick under maj månad varje år med vissa efterarbeten under somrarna. De undersökta gravarna och boplatsytorna har återställts i ursprungligt skick.

Redan år 1978 undersöktes tre gravar på Raä 34 inför avhandlingsarbetet (Petré 1984c, Del 4), nämligen gravarna A 38, 40 och 43 (se Petré 1984b, Del 3, s.135 f.f.). Valet av dessa undersökningsobjekt tillkom genom ett kulturgeografiskt symposium i Stockholm där doktorander från historia (Sigurd Ramqvist), kulturgeografi (Ulla Göransson) och arkeologi (Bo Petré) ingick med besök på respektive doktorands fältarbetsplats (se Petré 1984c, Del 4, s.148) där bl.a. Mats Malmer, Sven Olof Lindkvist, Ulf Sporrong och Björn Ambrosiani deltog. Resultatet av de tre gravarna från utgrävningen blev dateringsmässigt vikingatid och gravfältet förmodades då tillhöra den vikingatida populationen från Lundagården vilket senare bekräftats genom undersökningarna under 1980- och 90-talet.

Fornlämning Raä 34 domineras av det vikingatida gravfältet som i stort sett täcker hela fornlämningsytan. Gravtyperna är karaktäristiska för yngre järnålder och utgörs av högar och runda stensättningar, två treuddar och ett antal rektangulära stensättningar varav flera har V-Ö-lig svacka i mitten, dvs skelettgravar från yngre vikingatid. Av de ca 116 gravar som undersökts är 74 vikingatida gravar, varav 37 brandgravar (stensättningar och högar) och 37 skelettgravar (runda och rektangulära stensättningar). Därtill kommer 37 gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder, de flesta urnegravar/benlager-/brandlagerbottnar från skadade gravar och fyra stensättningar från romersk järnålder samt några odaterbara gravar. Åtta av gravarna kan sannolikt dateras till yngre bronsålder. Dessutom framkom flera boplatsytor varav en liten yta med gropkeramik (intill och SV om A 55), två bronsåldersboplatser, 34S (södra) och 34N (norra). Raä 34S består av ett antal sammanhängande husgrundsterrasser från bronsålder i SÖ-delen av fornlämningsområdet. Utmed åkerkanten i SÖ delen av fornlämningen löper resterna av en väg, ursprungligen förmodligen forntida. Gravfältet delas i N delen av en naturlig svacka med ett sankt parti som stundom flödar från det högre berget i NV ned mot åkern i SÖ. Denna sanka miljö har troligen varit betydelsefull för bronsåldersboplatserna, särskilt för 34N där också en skålgropsförekomst med sex skålgropar har påträffats på en häll.

Fornlämningen är ej totalundersökt. I NÖ finns en ej undersökt skärvstensvall och delar av boplatserna Raä 34N och 34S är ej undersökta liksom de husgrundsterrasser och boplatsytor som ligger under de vikingatida gravarna S om 34S i SÖ delen av fornlämningsområdet. En gravhög i mitten av gravfältet (mellan A 32 och 38) och som är bevuxen med en vacker ek, har ej undersökts.

Fig 1. Lovö med samtliga fornlämningar (Raä-nr) och 1600-talsgårdarna (kvadrater) samt höjdkurvor med 5 meters ekvidistans enligt Ekonomiska kartan. Streckad linje = gårdsägogränser.
Raä 34 ligger på gränsen mellan Berga och Lunda i SV delen av Lovö.

1.2 UTGÅNGSPUNKTER OCH PROBLEMFORMULERING

1.2.1 Bakgrund, problematisering, syfte och frågeställningar

Lunda/Bergaområdet har tre gravfält, två stora (Raä 27 och Raä 34) och ett mindre (Raä 87). De stora gravfälten synes utgöra huvuddelen av populationen från Lunda/Bergaenheten från yngre järnålder. Raä 27 undersöktes på 1970-talet (Petré 1984, Del 2 och Del 4). Undersökningar har också utförts på det mindre gravfältet Raä 87 (Petré 2000).
En bosättningskontinuitet i Lunda/Bergaområdet har genom de arkeologiska

undersökningarna konstateras från bronsålder och framåt i tiden. De undersökningar som utfördes på 1970- och 80-talet koncentrerades på gravar och gravfält från folkvandringstid och vendeltid, vilket bl.a. gav en relativ lokalkronologi för vissa fynd (f.f.a. kammar och pärlor) och kunskap om populationsförhållandena i Lunda- och Söderbyområdet med flera familjer och bybildningar samt sociala förhållanden (Petré 1984, Del 4).

En intressant fråga har varit förhållandet mellan Lundaenheten och Bergaenheten. Lunda synes vara den äldsta enheten men två gravfält norr om Berga gård (Raä 35 med 22 inventerade gravar och Raä 36 med 7 inventerade gravar) är ej undersökta. Gravfälten Raä 35 och 36 har framför allt gravar av typen yngre järnålder med högar och stensättningar. Emellertid finns en grav på Raä 35 som synes överlagra en lägre stensättning vilket kan antyda att även äldre gravar kan finnas under gravfältet. De äldsta gränsdragningarna, vilka finns på jordebokskartorna från 1600-talet, antyder att Berga är en yngre enhet än Lunda. Gravfältet Raä 34 ligger då delvis på Lundas ägor och delvis i "ingen mans land" som först senare kom att tillhöra Berga (se Petré 1984c, s.145-146). Bedömningen blir dock att Berga som enhet kan ha bildats under yngre järnålder men att Raä 34 huvudsakligen består av den begravda populationen från Lundaenheten (här kallad Lunda/Bergaenheten) där gården/byn legat i nuvarande åkern mellan Raä 27 och Raä 34 och där den låg (med namnet Lunda) fram till 1700-/1800-talet då den flyttades ned till nuvarande läget vid Mälaren. Ett problem är också att senvikingatida skelettgravar finns både i norra och södra delen av Raä 34, dvs nära både Lundagården i söder och Bergagården i norr. Dessa begravningar kan emellertid vara korologiskt kopplade snarare till olika samtida familjer än till de två gårdarnas orientering.

Syftet med undersökningen av fornlämningen var dels att utbilda studenter i arkeologisk grävningsteknik och dels att utveckla den tidigare forskningen i Lunda/Berga/Söderby-området. Därvid har den lokala fyndkronologin, gravkonstruktionerna och gravritualerna under vikingatid och även vikingatidens populationsförhållanden med familje-, gårds- och bystrukturer tagits i beaktande. En viktig del har varit att studera religiösa/rituella uttryck och förändringar i gravspråket under vikingatid från brandgravskick till skelettgravskick. Huvudsyftet med undersökningen har alltså varit att studera det vikingatida gravfältet och den vikingatida populationen. Det har också varit viktigt att kunna studera ett landskapsavsnitt ur ett långtidsperspektiv och att studera mänsklig verksamhet över tiden i ett begränsat rum som Lovö utgör. Där har de ofta framkomna s.k. bronsåldersboplatserna varit angelägna att studera eftersom föga är känt om dem. Delundersökningen av bronsåldersboplatserna Raä 34 N och Raä 34 S är således ett led i denna strävan.

Frågor som ställdes inför undersökningen av Raä 34 var: Hur förhåller sig den vikingatida delen av gravarna på Raä 27 (19 st) till det stora vikingatida gravfältet Raä 34? Hur ser den lokala fyndkronologin ut för vikingatid? – går det att få fram en fortsättning av pärl- och kamkronologin från vendeltid (jfr Raä 27 - se Petré 1984c, Del 4)? Kan flera familjebildningar och byliknande enheter ses i materialet även under vikingatid så som konstaterades från folkvandringstid och vendeltid i området? Vilka förändringar kan ses under vikingatid i förhållande till vendeltid och folkvandringstid? Hur yttrar sig kristendomens påverkan? Hur har Birkas etablering (och nedgång) påverkat Lovömaterialet? Finns andra äldre lämningar på fornlämningen och hur har vikingarna förhållit sig till dessa? Var finns förromersk- och romersk järnålder i Lundaområdet? Finns en bosättningskontinuitet från bronsålder?

1.2.2 Metodik och synsätt

De utgrävningsmetoder som tillämpats har tidigare publicerats (Petré 1984a, Del 2, s.21).

Varje anläggning har snedfotograferats med svart/vit film före undersökning, efter avtorvning och rensning, med kvarstående profil och oftast i bottenlagret. Därtill har alla anläggningar lodfotograferats från ca 5,5 meters höjd i 2,5 m rutor som monterats till fotoplaner i skala 1:50. De framrensade anläggningarna har även ritats i plan i skala 1:20 liksom profilerna. Anläggningsbeskrivningarna har utformats ”utgrävningskronologiskt” med en avslutande fyndförteckning. Därtill har ofta rubriken ”Kommentarer” tillfogats som ett behov av ytterligare information i samband med utgrävningsskedet utöver en traditionellt och stereotypt utformad anläggningsbeskrivning. Fyndavbildningar (av författaren) i form av tuschteckningar i skala 1:1 har eftersträvats i så stor utsträckning som möjligt. I samband därmed har noggranna studier gjorts av varje föremål i avsikt att konstatera fyndtyp, konstruktion, tillverkning, förslitning och annan intressant information som kan vara värdefull för tolkningen av det vikingatida materialet och samhället.

Studenter, doktorander och lärare som deltagit i utgrävningarna och i Lovöprojektet har fortlöpande medverkat till en levande diskussion om olika metoder, synsätt, teorier och tolkningar. Studier i teori och metod har i studenternas utbildning alltid föregått fältkurserna vilket legat som underlag till diskussioner i fält. Postprocessuella och postmoderna synsätt har eftersträvats vid tolkningarna av materialet även om ett mer traditionellt synsätt av naturliga skäl blir övervägande i samband med ett empiriskt rapportarbete. Viktigt vid utgrävningarna har också varit en obligatorisk reflexiv diskussion som förts bl.a. i samband med undersökningsobjektens framprepararing, fyndhanteringen, dokumentationen och tolkningen. Ett flertal kandidat- och magisteruppsatser med bl.a. olika teoretiska utgångspunkter har producerats vid Arkeologiska institutionen med utgångspunkt i det framkomna materialet från Raä 34.

1.2.3 Terminologi, begrepp, definitioner

Gravbegreppet, boplatsbegreppet och därmed terminologiska problem har under senare år tagits upp till diskussion (se t.ex. Engström & Wikborg 2006, s.17f.f.; Appelgren & Renck 2007, s.37f.f.; Kaliff 2009, s.19f.f.). Det är egentligen frågor som varit med länge i den arkeologiska debatten men som man alltid måste reflektera över i och med att forskning och forskningsresultat förändras. Många exempel finns på att man under senare år har reflekterat över utgrävda ytor som inte kunnat klassificeras som t.ex. en grav eller ett gravfält eller en boplats i traditionell mening.

Terminologi, begrepp och definitioner i den arkeologiska världen är egentligen inte självklar. Gamla slentrianmässiga begrepp används fortfarande flitigt som t.ex. boplats, gravar, gravfält, fornborg etc. utan att de kanske inte alls är relevanta för objekten. Begrepp som t.ex. boplats kan t.o.m. vara styrande och felaktigt vägledande vid en tolkning.

Gravbegreppet är svårdefinierat då det ofta visar sig att en förhistorisk grav inte helt tycks motsvara det som vi idag definierar som en grav, d.v.s. en ”plats där avlidens stoft eller aska får sitt sista vilorum” (Nationalencyklopedin 1994). De förhistoriska gravarna har tillkommit under helt andra betingelser och innebörder än dagens och ser därför annorlunda ut för oss vid en jämförelse. Gravarna från yngre järnålder kan trots allt oftast inte definieras bättre eftersom vi vet för lite om ritualer och normer etc. i det förhistoriska samhället. I brandgravarna från yngre järnålder på Lovö ingår så gott som alltid ben från människa och vanligen också djurben. Däremot är benmängderna från romersk järnålder och tidigare mindre och innehåller färre djur, oftast inga alls. Det finns på Raä 34 exempel på lockstenar utan ben, med ett (1) ben, några ben, ett par deciliter etc. En ”grav” kan vara fyndtom och sakna benrester efter en människa, eller bara ha delar av den döda. Man kan fråga sig var

gränsen går mellan det vi menar med en grav och andra företeelser t.ex. bendepositioner, enstaka ben, offer, kenotafer eller andra konstruktioner som vi inte kan tolka? I det förhistoriska materialet synes gravbegreppet vara komplicerat då det kringgärdas och byggs upp av en mängd olika ritualer som för oss tydligen är okända i sina avsikter och utföranden. Avsikten med en ”grav” kanske inte var att lämna kvar ben i jorden utan att genom ritualer och handlingar hedra och manifestera den döde i en normativ transformationsakt. Benen var bara en del i denna akt och kanske inte så viktiga att deponera i jorden som vi vill göra gällande och det kan ha varit ritualerna som avgjorde om ben blev kvar eller inte i en ”grav” och i vilka kvantiteter.

Ett exempel på en definition av en grav skulle enligt ovan kunna vara: en avsiktligt markerad plats som genom ritualer och manifestationer i den dåtida kulturen lämnat spår efter sig från en avliden människa, där ofta ben kan ingå.

Boplatsbegreppet har i den arkeologiska nomenklaturen implicit fått en bred innebörd och tycks t.ex. kunna omfatta olika typer av kulturlager. "Boplatserna" från yngre bronsålder, av det slag som finns på Lovö, kan i detta sammanhang diskuteras. De är svåra att tolka. De utgörs av relativt små skärvstensbemängda mörkfärgade kulturlager innehållande höga fosfathalter, rikligt med keramikskärvor, knackstenar, härdar m.m. De ligger oftast i mer eller mindre sluttande blockrik terräng utmed impedimentskanterna på mellan ca 20-30 m.ö.h. och framkommer vanligen i samband med undersökning av gravfält från yngre järnålder (Raä 13, 27, 28, 34, 56, 57). Det är oklart om de utgörs av boplatser i traditionell mening eller lämningar från andra för oss okända aktiviteter (för diskussion se Petré 2007, s.28-31 och nedan i denna volym). Vissa återkommande bestämda fyndspridningar runt en härd kan tyda på att en tidsbegränsad speciell händelse skett som troligen kan ha haft med slakt eller annan liknande verksamhet att göra. Är detta boplatser? Begreppet "boplats" är således problematiskt eftersom det ofta innehåller specifika värderingar med t.ex. krav på permanent uppehälle, ”vanligt leverne” och bas under en längre tid, t.ex. permanent övernattning, mathushåll, lager m.m. I brist på säker kunskap och information om detta känns det något mer neutrala begreppet "aktivitetsyta" ibland mer lockande att använda, dock här utan närmare definition än ”spår av mänsklig verksamhet”.

Frågan om att införa nya terminologiska begrepp för de företeelser som man nu börjar uppfatta som ”ickegravar” eller ”ickeboplatser” i traditionell mening är komplicerad och kan inte göras utan tillräcklig ny kunskap. Det är emellertid viktigt att reflektera över vanliga begrepp och definitioner och att diskussionen lever vidare och kompletteras med ny kunskap.

I denna skrift har framför allt de traditionella benämningarna grav, gravfält och boplats använts med reservation för vad som sagts ovan.

1.3 TOPOGRAFI, FORNLÄMNINGSMILJÖ OCH FORNLÄMNINGAR

Den sydvästra delen av Lovö utgörs av ett småbrutet odlingslandskap bestående av trädbevuxna bergs- och moränimpediment med mellanliggande lermarker som utgör åkermark. Fornlämning Raä 34 ligger uppe på ett skogsbeklätt bergs- och moränimpediment omedelbart SV om Berga gård och har en utbredning av ca 230 x 100 m (N-S). Före undersökningen hade ca 70 gravar av yngre järnålderstyp registrerats (Fornminnesregistret, Raä). Impedimentet sluttar i Ö delen delvis relativt kraftigt åt SÖ-Ö ned mot åkermarken men bildar en platåliknande yta i V, på vilken de flesta fornlämningarna ligger. Fornlämningen

består även av boplatser/aktivitetsytor från sten- och bronsålder och av underliggande gravar från äldre järnålder. Fornlämningen exponerar tydligt åt dalgången i Ö som har varit vattensjuk eller vassbevuxen under senneolitikum och äldre bronsålder (delvis även under yngre bronsålder) och bestående av betesmark och odlingsmark under bronsålder och järnålder och fram till nutid. Omedelbart SV om fornlämningen låg i nuvarande åkermarken Lunda gamla gård fram till 1800-talet då den flyttades ned till Mälarstranden i söder (nuvarande läget). Omedelbart NÖ om fornlämningsimpedimentet ligger Berga gård. Båda gårdarna är omnämnda i det äldsta kamerala materialet och har otvivelaktigt förhistoriska anor. Åkermarken runt impedimentet består av glacial lera och längre ned i dalgången postglacial lera (för bergarter och jordarter se Petré 1984b, Del 3, s.10ff). Intressant är namnet Berga och den relativt branta klipp- och bergsbildningen i södra delen av impedimentet mot Lundagården. Ett starkt samband mellan Lunda- och Berganamnen är ett välkänt faktum i stora delar av Mälarområdet och kombinationen finns i ett stort antal socknar (jfr Hyenstrand 1974).

1.3.1 Boplatser/aktivitetsytor

Flera boplatser/aktivitetsytor har kunnat registreras vid undersökningarna. Spridda enstaka keramikskärvor med rödbrunt gods har framkommit runt om och i fyllningarna till åtskilliga vikingatida gravar. De två största boplatserna/aktivitetsytorna är benämnda Raä 34N i norra delen och Raä 34S i södra delen och kan dateras till framför allt yngre bronsålder.

Raä 34N är den till ytan mest undersökta (273 kvm) och består av ett mörkfärgat kulturlager innehållande rikligt med skärvsten, två skärvstenshögar (varav en är undersökt, A 9B), en skålgropshäll (6 skålgropar), härdar, stolphål, spridda keramikskärvor, knackstenar m.m.

Raä 34S är delundersökt i ett 75 kvm stort rektangulärt schakt och dels i två mindre schakt, 5 resp. 4 kvm. Den sammanlagda undersökta ytan på Raä 34S är 77 kvm. Även här finns ett mörkfärgat kulturlager innehållande skärvsten, keramik, knackstenar m.m. Delar av Raä 34S har även berörts i samband med undersökningar av de överlagrande vikingatida gravarna i SÖ delen av fornlämningen. Där består Raä 34S av ett ca 15-tal rektangulära och kvadratiska tätt lagda terrasseringar som främst ligger under de vikingatida gravarna.

Ett tunt kulturlager finns i området under A 23, A 26 och A 32 . Det innehåller bl.a. sotfläckar, keramik, kvarts m.m. men även rester från urnegravar/benlager från troligen äldre järnålder. Även SÖ om detta området har sotfläckar och tunna mörkfärgningar framkommit. Området har skadats i samband med det vikingatida gravbygget.

En mindre yta med spridda skärvor av gropkeramisk typ finns under SSV delen av A 55. Dessa lämningar är de äldsta på Raä 34.

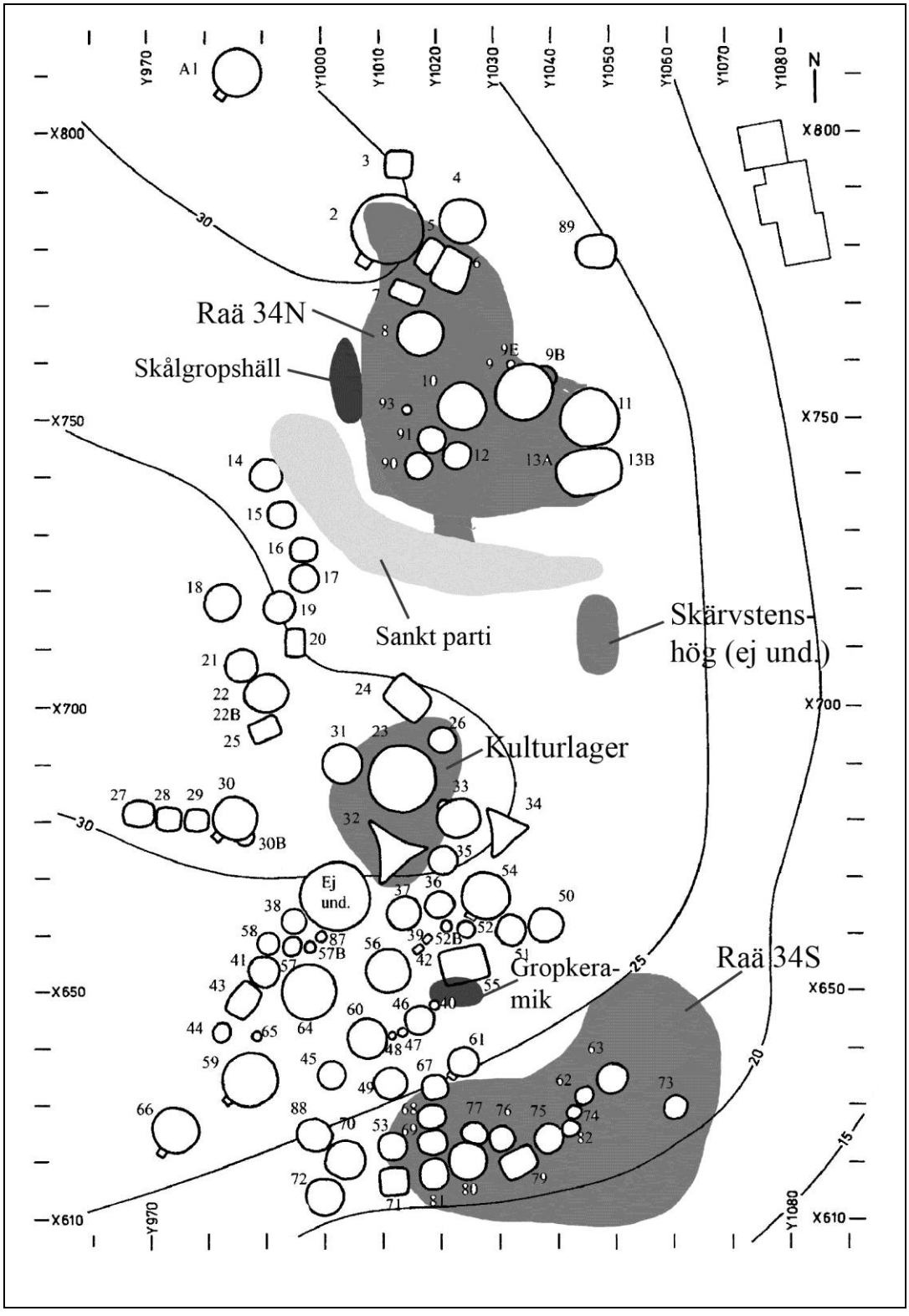

Fig. 2. Fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up med det vikingatida gravfältet (74 gravar) och ungefärlig utbredning av äldre kulturlager/boplatser. Den norra boplatsen har benämnts Raä 34N och den södra Raä 34S. Båda har delundersökts och kan dateras till yngre bronsålder. De äldsta lämningarna är från den gropkeramiska kulturen. Även gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder har undersökts (37 gravar), de flesta var skadade.

1.3.2 Det vikingatida gravfältet

Det vikingatida gravfältet ligger orienterat i östra delen av bergs- och moränimpediment och täcker detta till stor del. Utbredningen sträcker sig från åkerkanten i S till fornlämningens begränsning på ekonomiska kartan i N - ca 230 m i N-S-lig riktning och ca 100 m i V-Ö-lig riktning. Gravfältet exponerar i huvudsak åt Ö (NÖ-SÖ). Före undersökningen kunde ca 70 gravar iakttagas. Dessa utgjordes av ca 13 högar, ca 47 runda stensättningar, 7 rektangulära stensättningar, 1 kvadratisk stensättning och 2 treuddar (enligt fornminnesregistret, Raä). Gravarna är 4-12 m i diameter och 0,1-1,2 m höga. De undersökta vikingatida gravarna består av 37 brandgravar och 37 skelettgravar, totalt 74 gravar. Grupperingar av vikingatida såväl brandgravar som skelettgravar förekommer på flera ställen på gravfältet, troligen representerande olika familjer i byn. Vid undersökningen framkom fler gravar än vad som registrerats vid inventeringen, dels ytterligare några vikingatida men framför allt från äldre skeden - romersk järnålder och yngre bronsålder.

1.3.3 Gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder

I samband med att de vikingatida gravarna undersöktes framkom under dessa benlager och rester av äldre stensättningar med benurnor och urnegravar som utgjorde rester efter skadade och delvis borttagna äldre gravar. I några fall återstod delar av stenpackningar (A 30B, 40, 47, 48, 52B, 57B, 87). I N delen av gravfältet (samma område som boplatsen 34N) framkom ca ett 20-tal urnegravar och små mer eller mindre skadade stensättningar och urnegravar från äldre och yngre romersk järnålder. Dateringar kan göras genom kamfynd (enkelkammar med krum rygg skurna i ett stycke) och hela eller delar av fibulor (t.ex. A 93). I området under och kring de vikingatida gravarna A 23, 31, 32, 33, 35 fanns rester av benlager/urnegravar från äldre järnålder. En mittblocksstensättning (A 22B) kan sannolikt dateras till yngre bronsålder. Till yngre bronsålder (keramik) kan sannolikt fyra relativt små delvis skadade stensättningar i mellersta och södra delen av gravfältet dateras (A 30B, A 40, A 52B, A 87). Några snarliga små stensättningar i S delen av området är troligen från samma tid (A 47, A 48, 57B). Sammanlagt kan således 8 gravar troligen vara från yngre bronsålder. Tre större (oskadade) stensättningar i exponerande läge åt Ö kan sannolikt dateras till romersk järnålder (A 24, 26, 55). Några av de större stensättningarna i N delen av gravfältet saknar fynd och har ej kunnat dateras. De kan eventuellt vara från romersk järnålder (A 3, A 8, A 6B?, A 4?, A 7? m.fl.). Någon/några av dessa har överbyggts med lika stora vikingatida konstruktioner (A 6, A 8?). Det är oklart hur omfattande det äldre gravfältet varit eftersom det förstörts under vikingatid i samband med gravanläggandet då. Utbredningen av de äldre gravarna finns dock såväl N som S om det sanka partiet intill 34N. Fler äldre gravar kan finnas norr om 34N. Således finns en rest sten utan stenpackning mellan A 1 och A 2 och i detta område finns ett flertal större rundade block som kan ha bengömmor intill sig. Några sådana har undersökts (A 7B, A 93, jfr också A 22B). På krönet omedelbart SV om A1 finns en stenformation som i "inventerarkretsar" brukar benämnas som "oxöga" (muntlig uppgift från professor Åke Hyenstrand 1996) - en närmast oval, eller mandelformad kantkedjeliknande stenformation med en antydan till "pupill". Inga undersökningar har utförts i området mellan A 1 och A 2 förutom den kvadratiska stensättningen A 3 som daterats till äldre järnålder.

1.3.4 Den gamla vägen och det gamla gårdsläget

Omedelbart SÖ om fornlämningen, i kanten mellan åkermarken/diket och impedimentet, löper en gammal vägsträckning (ca 30 m) som delvis kan karaktäriseras som en vägbank. Längre åt S, närmare Lunda gamla gård, övergår vägbanken i en hålväg. Denna har genom åren fyllts igen med odlingssten. Vägen är sannolikt den ursprungliga mellan Lunda och Berga och mot det centrala Lovö och torde ha förhistoriska anor. Inga arkeologiska undersökningar har gjorts av denna väg. Det gamla gårdsläget (Raä 102) för Lunda gård är känt genom bl.a. det äldsta

kartmaterialet från 1640-talet. Gården har legat i nuvarande åkern mellan Raä 27 och Raä 34. Där finns ännu kvar ett vattenhål och i norra kanten av Raä 27 finns några kvarvarande rester efter husgrunder. Området har förhöjda fosfatvärden. Ett provschakt har grävts i åkermarken genom det gamla gårdsläget.(se Petré 1996 d).

1.3.5 De sanka partierna på fornlämningsområdet

Sanka partier i olika storlek finns på ett flertal platser på fornlämningsområdet. Det största utgörs av det stråk som löper från berget i NV ned mot åkermarken i Ö och som synes avskilja den S delen av gravfältet från den N och som ligger i anslutning till och omedelbart i S och SV gränsar till boplatsen Raä 34N. Sannolikt har detta sanka parti, som vissa år då grundvattnet är högt bildar en ”damm” samt stilla flödande vatten åt SÖ, haft betydelse i samband med aktiviteten och verksamheten på boplatserna. Således finns en slät berghäll mellan Raä 34N och det sanka partiet (där vattnet flödar upp ur marken/berget), på vilken finns 6 st skålgropar. I ett schakt i mitten av det sanka partiet (S om A 12) påträffades skörbrända halvmeterstora stenblock, skörbränd sten och en ovanlig typ av keramik (brunt gods med speciell magring som också påträffats i kulturlagret under A 23, 26, 32). Ett mindre, sankt parti finns i anslutning till A 26 (en skärvstensbemängd grav) och ett i N kanten av A 32. På båda dessa växer starrgräs. Ett smärre parti med starrgräs fanns mellan A 60 och A 46. Ett ca 20 m i diam. stort sankt område finns ca 10-15 m S och SV om A 27, 28, 29. Där har inga gravar registrerats (men sotig jord V om A 58) och detta område gränsar till högre liggande berg i V.

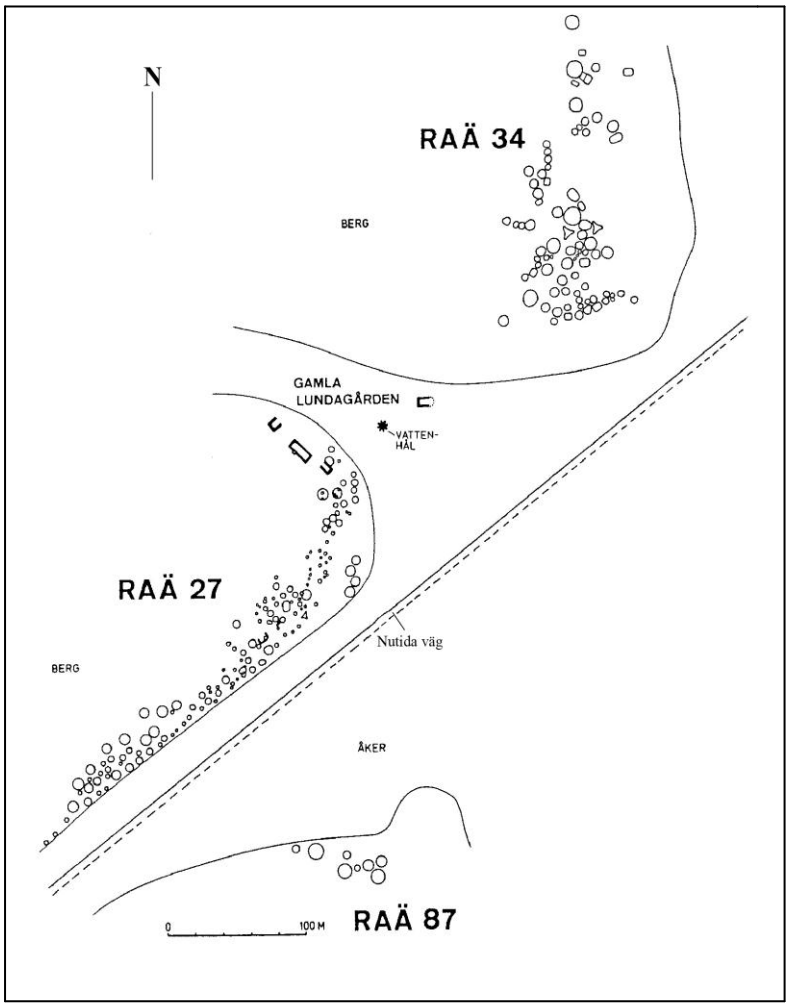

Fig. 3. Gamla Lunda gårds-plats (Raä 102) med de tre tillhörande gravfälten Lunda Raä 27, Lund/Berga Raä 34 och Lunda Raä 87. Gravar från yngre bronsålder och äldre järnålder finns på Raä 34, gravar från folkvandringstid och vendeltid finns på Raä 27, gravar från vendeltid på Raä 87 och gravar från vikingatid huvudsakligen på Raä 34 men även på Raä 27. Så gott som samtliga gravar på de tre gravfälten har undersökts.

1.3.6 Lunda, Berga och Söderby

På Lovö har de mest omfattande arkeologiska undersökningarna gjorts i området Lunda, Berga och Söderby. Lundaområdet utgörs av de undersökta gravfälten Raä 27, Raä 87 (som ligger S om det gamla gårds-/by-läget) och Raä 34 som ligger omedelbart NÖ om det gamla gårds-/byläget. Det är oklart om den norra delen av Raä 34 kan kopplas till Berga.

Vid Berga gård ligger gravfälten Raä 35 och Raä 36 (se fig. 4). De är ej arkeologiskt undersökta. Raä 35 består av 22 inventerade stensättningar och högar och Raä 36 består av 7 inventerade högar. Tidsställningen torde vara yngre järnålder. På Raä 35 kan dock minst en överlagrande gravhög över en stensättning konstateras, vilket kan antyda att området utnyttjats tidigt för gravläggningar – kanske redan under äldre järnålder. Söderby gård ligger troligen kvar i samma läge som under förhistorisk tid.

Till Söderby hör gravfälten Raä 13, Raä 16 och ”modergravfältet” Raä 28 (A B och C). Sammanlagt har ca 135 gravar undersökts på de tre Söderbygravfälten som kan dateras till folkvandringtid (Raä 13), vendeltid och vikingatid (Raä 13, 16, 28). På Raä 28 har även några gravar från yngre bronsålder (Period 6) undersökts. Inget gravfält från romersk järnålder har framkommit på Söderby, dock några enstaka gravar (t.ex. A 37 och 38 på Raä 13). Även på Söderby-enheten har flera samtida familjer kunnat konstateras så som på Lunda, under framför allt vendeltid (Petré 1999b och 1999c).

Intressant är att gravfältsområdet för Raä 34 inte är helt medtaget på jordebokskartorna från 1600-talet. Gränsen för Berga löper N om gravfältet och gränsen för Lunda skär gravfältet ungefär mitt i (som på dagens Ekonomiska karta). Lägger man ihop de båda kartorna så utgör således gravfältsområdets N del ett ”ingen mans land”. Detta är ett av de få områden på Lovö som inte är kartlagt på 1600-talets jordebokskartor. Kan detta tolkas som att området av gammal hävd använts som gravplats för både Lunda och Berga och därför ansetts som ett gemensamt område? – eller av vördnad lämnats i fred och därför senare blivit utan tillhörighet? På jordebokskartan finns heller inget område för Berga som har tillgång till Mälarstranden, vilket andra enheter på Lovö har (se Petré 1984c, s.145 och 146). Det är först en senare avstyckning som ger Berga en landremsa mot väster till Mälarens strand.
Vad gäller det förhistoriska gårds-/byläget för Lunda så är det känt (Raä 102) och ligger i åkern mellan Raä 27 och Raä 34. Där har högre fosfatvärden uppmätts och ett schakt genom tomten har givit antydningar om kulturlager i bottenskiktet. Flera husgrunder finns kvar – en i åkern och några i norra kanten av Raä 27 (se Petré 1996 d). Det mesta är dock bortodlat och mycket stora mängder odlingssten ligger utmed impedimentskanterna, framför allt på norra sidan av det gamla gårdsläget (se Petré, 1996 d, s.8 f.f). Gården är utsatt på 1600-talets jordebokskarta och även på senare kartor innan den flyttades ned till nuvarande läget vid Mälaren. Odlingsspår i form av parcelliknande något nedsänkta odlingsytor finns utmed impedimentskanten omedelbart norr om diket i norra kanten av läget för den gamla Lundagården Raä 102 (se Petré, 1996 d, s.12 och 13). Åldern på dessa är okänd men av schaktkanternas höjd och vinkel att döma tycks de ej vara nämnvärt ålderdomliga – sannolikt ej förhistoriska.

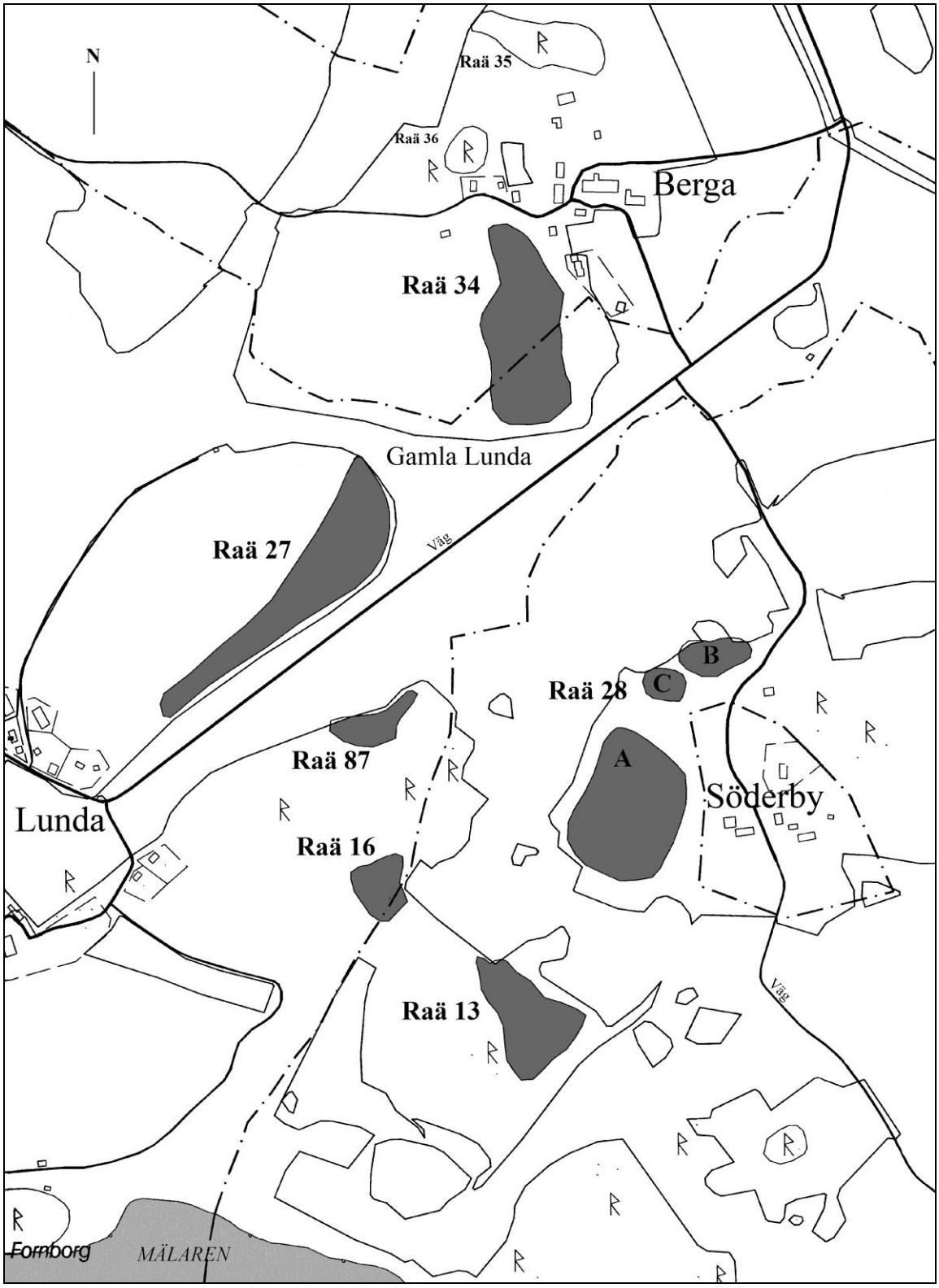

Fig. 4. SV-delen av Lovö med ägofigurerna Lunda, Berga och Söderby. De undersökta gravfälten är gråmarkerade. Sammanlagt har drygt 400 gravar undersökts med dateringar från yngre bronsålder till tidig medeltid. De flesta gravarna är från yngre järnålder. Den gamla Lundagården låg i nuvarande åkern mellan gravfälten Raä 27 och 34 men flyttades under 1700-/1800-talet till nuvarande läget vid Mälaren. Gårdarna Söderby och Berga ligger sannolikt kvar i samma läge som under förhistorisk tid.

2. BASRAPPORT (dokumentation)

2.1 TEKNISKA UPPGIFTER

2.1.1 Belägenhet

Fornlämningen Raä 34 ligger omedelbart SSV om gården Berga på Lovö, utmed Ö sidan av ett morän- och bergsimpediment. I Ö och S angränsar åkermark. Fornlämningen är belägen på ekonomiska kartan 10I 5d Lovö, på koordinaterna x6578,85 y1615,63. Enligt ekonomiska kartan ligger fornlämningen på en höjd mellan ca drygt 15 och 30 m.ö.h.

2.1.2 Undersökningstid

Undersökningarna på gravfältet Raä 34 inleddes första gången år 1978 då tre anläggningar grävdes ut, A 41, 42 och 43 (se Petré 1984c, Del 4 och Del 3:135). Systematiska undersökningar i form av seminariegrävningar genomfördes under åren 1989-2003. År 1989 undersöktes anläggningarna A 25, 26, 32, 44 och 45 och år 1990 undersöktes på våren A 27, 28, 29, 36, 40, 46, 47, 48, 49 och på hösten A 30, 35, 37, 39, 42 och 50. År 1991 undersöktes på våren A 30 B, 31, 33, 51, 52, 52 B och 53. Under hösten undersöktes A 24, A 34 och A 54. På våren år 1992 undersöktes A 55, 56, 57, 57B och 58. Under våren 1993 undersöktes anläggningarna A 59, 60, 61, 62, 63. År 1994 undersöktes N delen av A 23 samt A 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71. År 1995 undersöktes A 3, 7, 7B, 10, 10b+c+d+e, 19, 20, 21, 22, 22B, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 81 samt Raä 34N (delar av A10) och Raä 34S. Våren 1996 undersöktes A 9, 10f+g+h, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 70, 77, 80, 82 samt den del av Raä 34N som ligger V om N-S-profilen i A 10. Under 1997 undersöktes A 4, 5, 6, 8, 9B (skärvstenshög), 12 (skelettgrav), 57B, 87, 88, 89 (skelettgrav), 90 (skelettgrav), 93 samt boplatsytan under A 10 (stolphål och urnegravar). År 1998 undersöktes A 1, A 91 (skelettgrav) samt boplatsytan 34N, och år 1999 undersöktes den största gravhögen på gravfältet A 2 samt delar av boplatsytan Raä 34N. Åren 2000, 2001, 2002 och 2003 utfördes mindre undersökningar av boplatsytan Raä 34N (främst Ö-delen).

2.1.3 Dokumentationsmetoder

Traditionella dokumentationsmetoder har använts med plan- och profilritning i skala 1:20, lodfotodokumentation i skala 1:50 och fotografering med svart/vit film och dia färg (se Petré 1984, Del 2, s.21). De sista undersökningsåren användes även digital fototeknik och alla gravarna och boplatserna lades in med totalstation på en plan i utbildningssyfte på doktorandnivån och som kontroll av den utifrån koordinatnätet ritade schaktplanen. Jorden från alla undersökningsobjekt har sållats med finmaskiga såll (max 3 mm maskstorlek) och vattensållning har utförts vid behov utifrån jordtyp och fuktsituation. Boplatserna har undersökts kvadratmetervis och dokumenterats på färdigtryckta blanketter där SV-hörnet anger rutans namn. För varje kvadratmeterruta har skärvsten uppmätts litervis för att få fram förhållandet mellan olika typer av anläggningar (stolphål, härdar etc.) och utbredningen av skärvsten, skörbränd sten och opåverkad sten på boplatserna (jfr Petré 1996, LARS Nr 1).

Denna skrift är i första hand avsedd som en rapport över de grävningar som Arkeologiska institutionen genomfört under ledning av undertecknad på fornlämning Raä 34 Berga/Lunda, Lovö sn, Uppland. Eftersom merparten av de undersökta objekten är gravar, vilket också var huvudsyftet med valet av undersökningsobjekt, blir dokumentationsmaterialet tämligen skrymmande då jag valt att publicera såväl anläggningsbeskrivningar som planer, profiler och fyndavbildningar. Detta, inte minst fyndavbildningarna i skala 1:1, anser jag vara viktigt eftersom det ökar tillgängligheten och därmed befrämjar forskningsmöjligheterna på materialet. Vad gäller planer och profiler så har all information från fältmaterialets

originalritningar inte alltid konsekvent förts över till renritningarna i denna rapport. Således återfinns stenars höjdvärde på lodfotoplanernas överliggande original-mm-papper i skala 1:50 (som skall ses som omistliga originalhandlingar), liksom vissa andra anteckningar som ansetts mindre viktiga eller tidskrävande att föra över till de här renritade planerna och profilerna. Vad gäller fyndavbildningarna så har jag strävat efter att rita alla fynd i skala 1:1. Undantag har gjorts för mycket små fynd som istället avbildats i t.ex. skala 2:1. Några större fynd har av utrymmesskäl förminskats till skala 1:2 eller vad som angivits vid avbildningen. Vid rekonstruktionen av keramikkärlen har eftersträvats bottendiameter, mynningsdiameter och höjd, d.v.s. de mått som varit nödvändiga för att en rekonstruktion skall var möjlig. Vid osäkerhet har en streckad linje angivits i motsats till heldragen linje då måttet kunnat konstateras.

2.1.4 Höjdsystemet (0-plan)

Ett s.k. 0-plans höjdsystem sattes ut över fornlämningen redan på 1970-talet. Alla 0-plansvärden anger avståndet under ett fingerat svävande 0-plan. Detta har bibehållits under de följande undersökningsåren för att undvika olikheter i dokumentationen. En höjdfix på koordinaterna x645 y990,2 (S om A 43 och Ö om A 44) hade höjdvärdet -3,50 under 0-planet. En bergsklack mellan A 30 och 38 hade på högsta punkten värdet -1,45 m. En stor markfast sten mellan A 49 och A 53 hade värdet -6,80 m. Långdistansnivellering från kyrktrappans m.ö.h.-värde anger att värdet –6,80 motsvarar ca 25 m.ö.h. 0-planet ligger således på ca 31,8 m.ö.h. Den på gravfältet högst belägna graven är A 1 som ligger ca 0,7 - 1 m under 0-planet, dvs ca 31 m.ö.h. Detta stämmer med Ekonomiska kartans höjdlinjer.

2.1.5 Koordinatsystem

År 1978 lades ett väderstrecksorienterat koordinatnät ut med teodolit där X-axeln stiger åt N och Y-axeln åt Ö. Koordinatnätet utbyggdes från gravfältet Raä 27 och är fristående.

2.1.6 Vad som undersökts - och inte undersökts

Totalt har 116 gravar från vikingatid och äldre järnålder/yngre bronsålder undersökts samt 273 kvm på Raä 34N och 77 kvm på Raä 34S. Alla 74 registrerade gravar från vikingatid, utom "ekgraven" mellan A 38 och A 32, har undersökts och återställts i ursprungligt skick. En skärvstenshög ca 25 m S om A 13 har lämnats orörd samt delar av boplatserna 34S och 34N (se schaktgränser på planritningarna). De terrasseringar som ligger under flertalet av de vikingatida gravarna i slänten i SÖ delen av fornlämningen (Raä 34S) har ej undersökts, förutom A 79 som visade sig vara en terrass som inte var överbyggd av en vikingatida grav. En rest sten (troligen en grav från äldre järnålder) mellan A 1 och A 2 har ej undersökts. Totalavtorvning av gravfältets hela yta har ej gjorts, utan endast i etapper då intilliggande gravar undersökts. Vid återställandet har varje anläggning återfått sitt eget sten- och jordmaterial och vid återskapandet av konstruktioner och fyllningar har eftersträvats så stor ursprungslikhet som varit möjligt. Fallna resta stenar har dock rests. Eftersom huvudsyftet har varit att undersöka det vikingatida gravfältet har ställningstagandet till oförutsedda lämningar från t.ex. yngre bronsålder och gravar från äldre järnålder som framkommit under gravarna bedömts från fall till fall och i mån av tidsplanering och ekonomiska resurser. Det beskrivs således i anläggningsbeskrivningarna om boplatsytor under resp. grav undersökts eller ej. Vanligen har strävats efter att ej beröra underliggande boplatsytor eftersom sådana bör framtagas i större sammanhängande ytor för att kunna bedömas, dokumenteras och tolkas på ett tillfredsställande sätt. Området Raä 34N har varit viktigt att undersöka närmare p.g.a. att där framkom urnegravarna från romersk järnålder som tidigare ej varit kända på Lovö.

2.1.7 Plan över fornlämningen Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up.

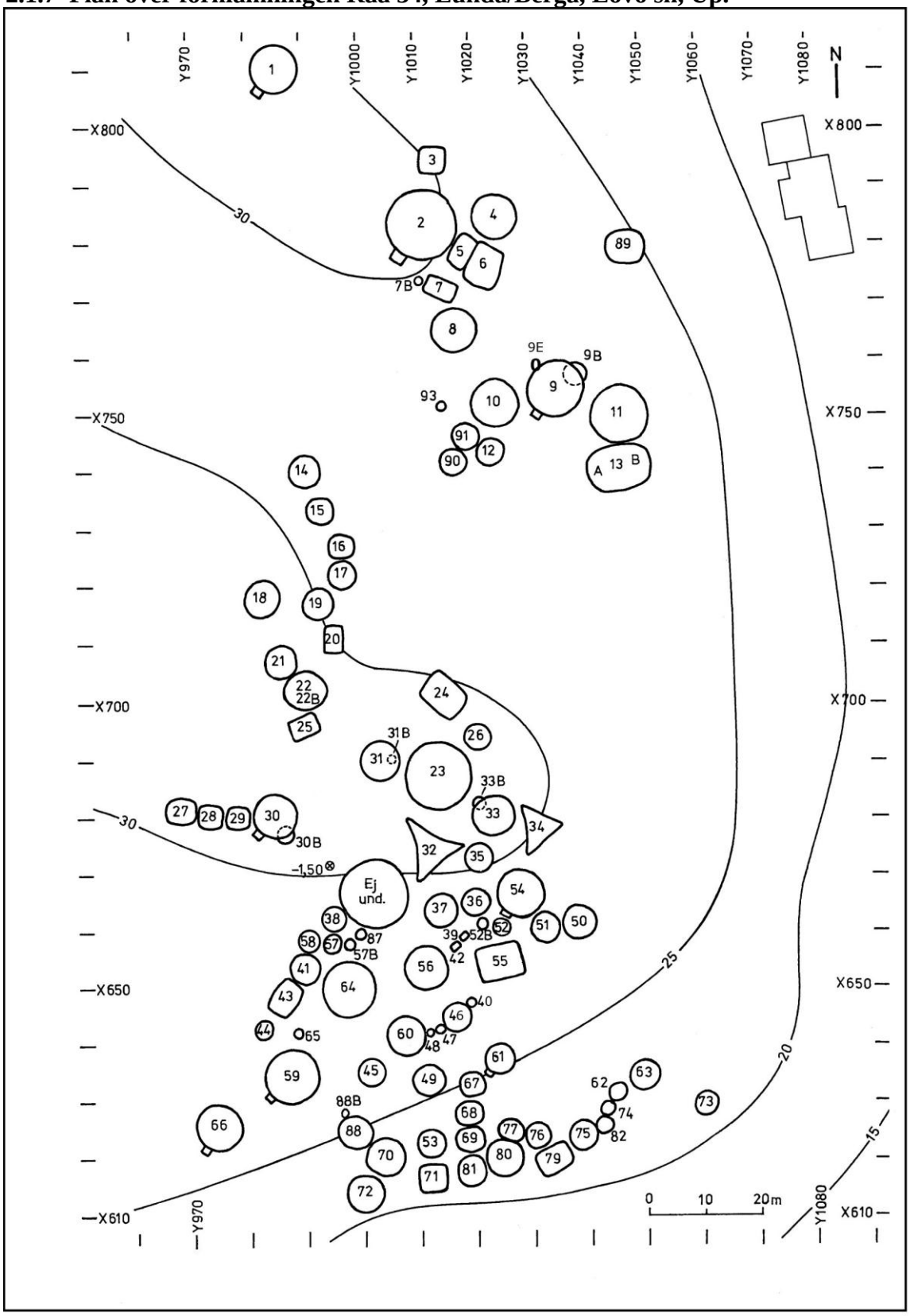

Fig. 5. Plan över gravfältet Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up. Se även specialplan nedan. Fristående koordinatnät och höjdsystem med 0-plan (Höjdfix 1,5 m under 0-planet på berget mellan A 30 och 38). Höjdlinjer (15, 20, 25 och 30 möh) enligt Ekonomiska kartan. En del av Berga gård skymtar högst upp till höger. Lundagården har legat sydväst om gravfältet.

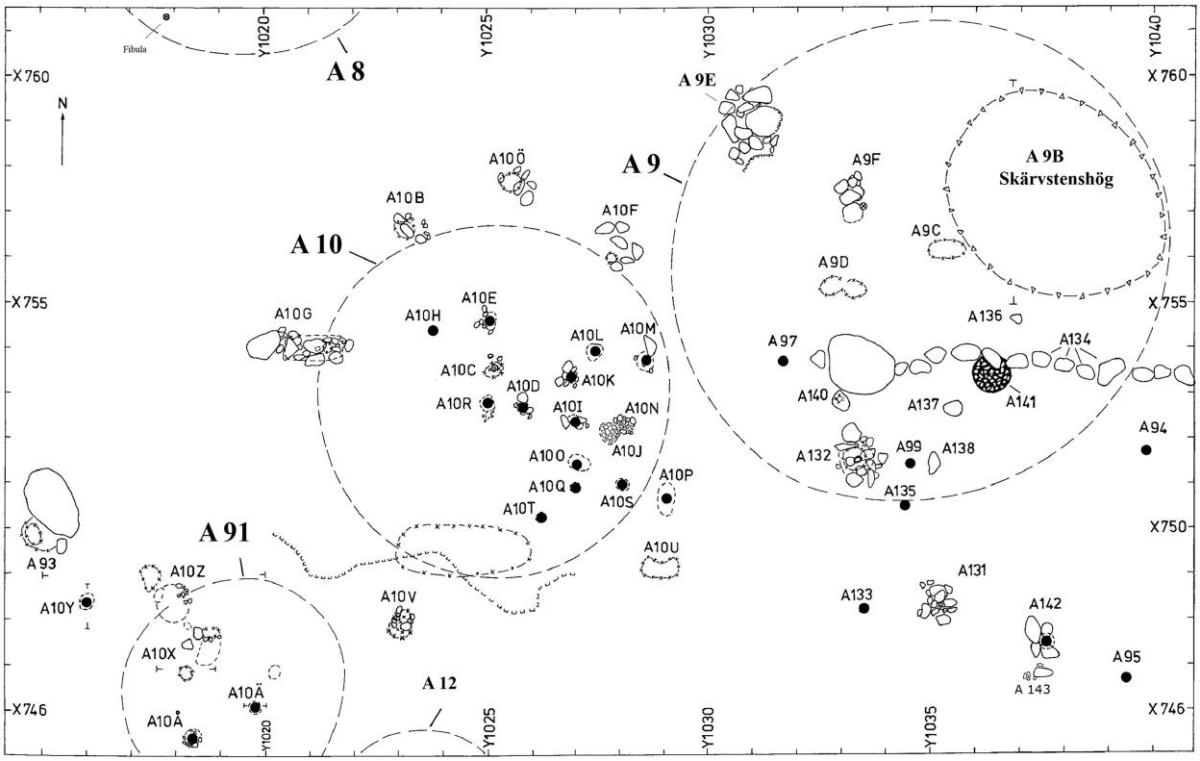

Fig. 6. Specialplan över Raä 34 N (utsnitt av norra delen av Raä 34) med samtliga anläggningar markerade, såväl boplatslämningar från bronsålder som urnegravar från romersk järnålder och vikingatida gravar. De streckade gravarna A 9, 10, 12 och 91 är från vikingatid (troligen även A 9E). Svarta punkter är stolphål från yngre bronsålder. I hela området fanns rikligt med bl.a. skärvsten, bronsålderskeramik, lerklining och knackstenar.

2.1.8 Tabell över samtliga anläggningstyper på Raä 34

(Följande Anläggningsnummer utgår: A 78, 83, 84, 85, 86, 92, 100-130 och 139)

	Gravtyper						Gravskick				Gravformer/detaljer						Boplatslämningar					
Anl.nr	Hög	Höglikn.sts	Röselikn.sts	Stensättning	Mittblock Sidobl	Kammargrav	Skelettgrav	Brandlager	Benlag./Urnegr.	Odefin.gr.skick	Rund	Rektangulär	Treudd	Rest sten	Gravklot	SV-port	Husgrund	Härd, härdgrop	Stolphål	Nedgrävning	Mörkfärgning	Anmärkning
A1			x					x			x			x		x						
A2	x							x			x					x						
A3				x					x			x*		x								*Kvadr.
A4			x	x						x		x?										
A5				x			x					x										
A6(+B)				2?						x		x		2								Dubbelgr.
A7				x						x		x		x								
A7B					Si				x		x											
A8		x								x	x											
A9	x							x			x				x	x						
A9B																						Skärv-stenshög
A9C									x													
A9D									x													
A9E				x			x(?)					x										
A 9F				x					?													
A10	x							x			x											
A10B									x													
A10C									x													
A10D																			x			
A10E																			x?	?		
A10F									x													
A10G				x					x			x										
A10H																			x			
A10I																			x			
A10J				x					?													
A10K																			x?			
A10L																			x			
A10M																			x			
A10N																		x?				
A10O																			x?	x		
A10P																					x	
A10Q																				x		
A10R																			x?	x		
A10S																			x			
A10T																			x?	x	x	
A10U									x													
A10V									x?													
A10X									x													
A10Y																			x?	x	x	
A10Z																				x	x	
A10Å																			x	x	x	
A10Ä																			x?	x	x	
A10Ö				x					x		?											
A11	x							x			x								x			

Fig. 7:1. Tabell över anläggningstyper (gravtyper och gravskick samt boplatslämningar) på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Förkortningar: Hg=Husgrund, KK=Kantkedja. Mi=Mittblockstensättning, Si=Sidoblockstensättning.

	Gravtyper						Gravskick				Gravformer/detaljer						Boplatslämningar					
Anl.nr	Hög	Höglikn.sts	Röselikn.sts	Stensättning	Mittblock Sidobl	Kammargrav	Skelettgrav	Brandlager	Benlag/Urnegr.	Odefin.gr.skick	Rund	Rektangulär	Treudd	Rest sten	Gravklot	SV-port	Husgrund	Härd, härdgrop	Stolphål	Nedgrävning	Mörkfärgning	Anmärkning
A11:1																			x			
A12				x			x				x											
A13A	x						x				x								x			HgBrå
A13B	x						x				x							2	x			HgBrå
A14		x						x														Mittsten
A15				x			x									?						
A16				x			x							x								
A17				x			x							x?								
A18				x			x									?						
A19		x						x			x				x?							
A20				x			x					x							x?			Mörkfärgn.
A21				x			x	x?			x				x							Br ben
A22		x						x			x					x						
A22B					Mi			x	x		x											
A23	x							x	x		x							x				Plundrad
A 23C									x													
A24		x							x			x		x								
A25				x			x					x										Mörkfärgn.
A26		x							x		x											
A27				x			x					x										
A28				x			x					x										Oval
A29				x			x					x							?			Mörkfärgn.
A30		x						x			x					x						Br .båt
A30B				x					x		x											
A31	x							x														
A31B				x?					x													Skadad
A32								x					x	x								
A33				x				x			x											
A33B					Si				x													
A34								x					x	x								
A35				x				x			x											Mittsten
A35B					Si				x*													*Br.grop
A36				x				x			x				x							
A37				x				x			x				x							
A38	x					x	x							x								Stolpar
A39				x			x					x										Barngrav
A40				x					x		x											
A41				x				x			x											
A42				x			x					x										Barngrav

Fig. 7:2. Tabell över anläggningstyper (gravtyper och gravskick samt boplatslämningar) på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Förkortningar: Hg=Husgrund, KK=Kantkedja. Mi=Mittblockstensättning, Si=Sidoblockstensättning.

	Gravtyper						Gravskick				Gravformer/detaljer						Boplatslämningar					
Anl.nr	Hög	Höglikn.sts	Röselikn.sts	Stensättning	Mittblock, Sidobl.	Kammargrav	Skelettgrav	Brandlager	Benlag/Urnegr.	Odefin. gr.skick	Rund	Rektangulär	Treudd	Rest sten	Gravklot	SV-port	Husgrund	Härd, härdgrop	Stolphål	Nedgrävning	Mörkfärgning	Anmärkning
A43				x				x				x										
A44				x			x				?											Oreg.b.
A45				x				x				*										*Kvadr?
A46				x				x			x											
A47				x						x	x											
A48				x						x	x											
A49				x				x			x											Kanträna
A50				x				x			x				x							
A51				x				x			x							*)				*) Härd
A52				x			x				x											
A52B					Si				x													
A53				x				x			x											
A54				x							x			?*)		x						*) I KK
A55				x					x			x		x				x				
A56	x							x			x			x								Kanträna
A57				x				x			x											
A57B				x					x?													
A57C				x				?														Ej und.
A58				x				x			x											
A59				x				x			x				2	x						Kanträna
A60	x							x			x			x								Kanträna
A61				x			x				x					x						
A62				x			x				x											Barngrav
A63				x			x				x											
A64	x							x			x			x								Kanträna?
A65																		x				
A66		x						x			x					x						Kanträna?
A67				x				x				x										
A68				x			x					x										Oval
A69				x				?*	x?			x		x								*Urlak.br.l.?
A70				x				x?			x											Plundrad
A71				x			x				x	x										2 former
A72				x			x				x											
A73	x						x				x											
A74				x			x				x				x							Mittsten? Barngrav
A75				x			x				x				x							
A76				x						x	x											
A77				x			x				x					?						

Fig. 7:3. Tabell över anläggningstyper (gravtyper och gravskick samt boplatslämningar) på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. (Förkortningar: Hg=Husgrund. KK=Kantkedja. Mi=Mittblockstensättning. Oreg.b.=Oregelbunden. Si=Sidoblockstensättning).

	Gravtyper						Gravskick				Gravformer/detaljer						Boplatslämningar					
Anl.nr	Hög	Höglikn.sts	Röselikn.sts	Stensättning	Mittblock Sidobl	Kammargrav	Skelettgrav	Brandlager	Benlag/Urnegr	Odefin.gr.skick	Rund	Rektangulär	Treudd	Rest sten	Gravklot	SV-port	Husgrund	Härd, härdgrop	Stolphål	Nedgrävning	Mörkfärgning	Anmärkning
A79												x					x					Bronsålder
A80				x			x				x											
A81				x			x?			x		x										
A82				x			x?				x											Barngrav
A87				x					x													Skadad
A88				x				*x			x			x?								*Urlak.
A88B					Si																	Delund.
A89				x		x	x				x											Br.ben
A90				x			x				x											Mörkfärgn.
A91				x			x				x											"Altare"
A93				x	Si				x		x											
A94																			x			
A95																			x			
A96																			x			
A97																			x			
A98																			x			
A99																			x			
A131				x					x													
A132				x?					x*													*Urnebr.gr.
A133																			x	x	x	
A134																						Stenrad
A135																			x	x	x	
A136									x*													Locksten?
A137									x*													Locksten
A138									x*													Locksten?
A140									x*													Locksten(?)
A141																		x				Härdgrop
A142																			x			
A143									x*													Locksten
Summa	9	8	2	73	1	2	37	37	37	8		19	2	16	9	12	1	8	29	11	9	

Fig. 7:4. Tabell över anläggningstyper (gravtyper och gravskick samt boplatslämningar) på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. (Utgår: A78, 83, 84, 85, 86, 92, 100-130 och 139). (Förkortningar: Hg=Husgrund. KK=Kantkedja. Mi=Mittblockstensättning. Si=Sidoblockstensättning. Urlak.=Urlakat. Urnebr.gr.=Urnebrandgrav).

2.1.9 Tabell över fynd, Raä 34 **(OBS. Olika fyndrubriker på varje tabellsida pga olika fyndförekomst)**

		Vapen		Smycken/Redskap						Redskap						Kärl			Övrigt
Anl.nr	Mynt=M Silver=S	Svärd=Sv,Spjut=Sp	Sköldbuckla	Ringspän. Sölja	Fibula	Armring T-ring	Pärlor	Kam	Viktlod, vågsk.	Kniv	Flinta/Eldslagn.fl.	Brodd (Hä Män)	Krampa	Båtnittar/Spikar	Föremål (Jä Br)	Keramikkärl	Laggkärl	Hartstät.ring	Övriga fynd Anmärkning
A1	S*	Sv				T	1	x			2	2H		>50	JäBr	2			Björnklor *Silverposam.
A2		3Sp	3	R	1*	T	2	x	3vi vå	1		3H		>50	JäBr	2-3	2		Yxa,*Bågsp. Selbågskrön
A3														3*)		x			*Fragm.
A4																			Fyndtom
A5																			Fyndtom
A6										1					Jä*	1			*Munbleck
A7																			Fyndtom
A7B																		x	
A8					1											x*		x	*Bråtyp
A9						2T	>60	x	1vi	1		HM	6*	>50	Br	2			*små
A9B																			Skärvstenshög
A9C								x											
A9D				Sö*														x	*av järn
A9E										1									(Hästtand)
A 9F								x											
A10						T			1vi				x	x	Jä*	1			*bl.a. tenar
A10B					1													x	Slagg
A10C								x										2	
A10D																			Stolphål
A10E																			Stolphål?
A10F																x		2	Slagg
A10G										1	1*					1sk		x	*obränd
A10H																			Stolphål?
A10I																			Stolphål
A10J																x			Härd/Kokgrop
A10K																			Stolphål
A10L																			Stolphål
A10M																			Stolphål
A10N																(x)			Sts/mörkfärgn.
A10O																x			Stolphål
A10P																			Mörkfärgning
A10Q																x			Nedgrävning
A10R																			Stolphål?
A10S																			Stolphål
A10T																x			Stolphål?
A10U						A*				1					Br			x	*brons+besl.
A10V																x*			*340 g
A10X						2A*									Br*	(x)			*Arm- el hals-ringar i brons
A10Y																			Stolphål?
A10Z																			Mörkfärgning
A10Å																			Stolphål
A10Ä																			Stolphål?
A10Ö								x								(x)			
A11				R		2T		x	1vi		obr	1M	x	>50	JäBr				Br.knapp. Ägg

Fig. 8:1. Tabell över fynd i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up.

Anl.nr	Mynt=M Silv=S	Ringsp. Sölja	Armring T-ring	Nyckel (järn)	Pärlor	Kam=x benföremål=b	Viktlod, vågsk.	Kniv	Bryne	Flinta/Ældsl.flint.	Brodd (Hä Mä)	Krampa	Båtnitar/Spikar	Föremål (Jä Br)	Keramikkärl	Hartstät.ring	Övriga fynd Anmärkning
A11:1																	Stolphål med 2 malstenar
A12																	Obr.ben
A13A			A*					?*	?*	1*				x*			*I fylln.
A13B								1						Br*			*Ring
A14								1/2		x			>50		1		Tuppsporre
A15								1							x*		*Ornerat/kross.
A16																	Uppst.ägg?
A17									?				1				Org.mat.
A18		Sö*						1									*Näbbsölja
A19					2	x							N/S		1		
A20																	Fyndtom
A21		Sö*			2												*Järn
A22		2Sö				1						x	>50	JäBr	1		Org.mat.
A22B															1		
A23					1	x			x	2	H	?	>50		(x)	(x)	Plundrad
A24														Jä			Läder?
A25								1									
A26										1					(x)	x*	* 2 fragm. Boplatsfynd.
A27		Sö*						1									*Näbbsölja
A28		Sö					1*	1									*Brons
A29								1						?*			*Rost
A30		Sö?				1	1vi	1					>50		1		Bränd båt
A30B															x		
A31					1	x							x		x		Hartskula?
A31B															x		Benlager
A32										1			1*			(x)	*Spik
A33		Sö			1	x	1vi		1	2	3M 2H		x	JäBr*	2	(x)	*Väskbeslag
A33B																?	Benlager
A34			T					1				x	N/S		2		Org.mat.
A35	1M		T		6	x					1M		N/S	Jä Br	x		
A35B																x	Brandgrop
A36	S		T	1	2	xb*								Jä Br	x		*Nålhus, Knapp, 2 bronshängen
A37			T		4						2M		N/S		1		Org.material
A38		Sö						1									
A39																	Fyndtom
A40															x*		*Rödbränd
A41													x		x*		*Ornerat
A42																	Fyndtom

Fig. 8:2. Tabell över fynd i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. (Förkortningar: Org.mat.=Organiskt material)

Anl.nr	Mynt=1 Silv=S	Svärd=Sv, Spjut=Sp	Ringspänne, Sölja	Armring=A T-ring=T	Smyckekedja (brons)	Pärlor	Kam, Benföremål=b	Viktlod, vågsk.	Kniv	Bryne	Flinta/Eldslagn.flint.	Brodd (Hä , Mä)	Krampa	Båtnitar/Spikar	Föremål (Järn, Brons)	Keramikkärl	Hartstät.ring	Övriga fynd Anmärkning
A43	M													N/S	Jä*	x		*Eldstål
A44																		Fyndtom
A45				T			x					2M	x?	N/S		x		Org.mat.
A46	M	S *					x		1	1	x	1H		N/S	Br			*Klingfrag?
A47																		Fyndtom
A48																		Fyndtom
A49	MS			AT		3	x						x	N/S	Br	1		Silverknapp
A50							x			2						1		
A51				T		6									Jä	1		Hasselnöt
A52									1									
A52B																x		Urnegrav?
A53				T			x						?	N/S	Jä*	1		*Stift, *Ten
A54	S			T		3	x			1		1M	x?	N/S	Jä Br	1		Org.m.textil?
A55																x		
A56									1			1M		N/S		x		Org.m.textil
A57																x*		*Ornerat
A57B																		Fyndtom
A57C																		Ej undersökt
A58									1						?	1		
A59				3T		4	xb*	1vi			x	2M	?	x	Jä	3		*Nålhus(ben)
A60				T			xb*			1	x			N/S	Jä	2		*Stylus av horn
A61									1							x		
A62																		Fyndtom
A63									1									(Vävtyngd)
A64						1					x			N/S	Br	2		Uppst.ägg
A65																		(Härdgrop)
A66			Sö				xb						x	N/S	Jä Br*	1		*Rembesl.
A67			Sö				x		1									
A68																		Fyndtom
A69				T*		1						1M		x	Jä	(x)		* Fragm.
A70							x				x		x	N/S		(x)		Plundrad
A71	M			T		?					1*							*Obr. avsl.
A72				T					1						Jä			
A73									1									
A74																2		Hartsbit
A75									1		x			x	Jä	2		
A76																		Fyndtom
A77																		Fyndtom

Fig. 8:3. Tabell över fynd i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. (Förkortningar: Org.m=Organiskt material. Obr.avsl.=obränt avslag)

Anl.nr	Mynt=1, Silv=S	Sköld	Ringsp. Sölja	Fibula/spänne	Armring, T-ring	Smyckedja (br)	Pärlor	Kam	Kniv	Bryne	Flinta/Eldslag.fl.	Brodd	Båtnitar/Spikar	Föremål (Jä, Br)	Keramikkärl	Hartstät.ring	Övriga fynd Anmärkning
A79																	Hg Brå
A80			R					?*						Jä Br**			*Br.nitar **Nålhus
A81																	Fyndtom
A82																	Fyndtom
A87															x	?	Skadad
A88					T?		1	x			x			Br*	x		*Beslag
A88B																	Delund
A89			R	3	A	x	21		1				4	Laggkärl jä.hank			Br ben i ytan
A90															(x)		Fyndtom
A91									1		Obr	2H			x		Hästben
A93				1										Br*	(x)	x	*Remlöp.
A94																	Stolphål
A95															(x)		Stolphål
A96																	Stolphål
A97																	Stolphål
A98																	Stolphål
A99															1sk		Stolphål
A 131															(x)	x	Urnegrav
A 132								1								x	Urnegrav
A 133																	Stolphål
A 134																	Stenrad
A 135																	Stolphål
A 136																(x)	Locksten?
A 137																	Locksten
A 138																	Locksten?
A 140																	Locksten?
A 141																	Härdgrop
A 142																	Stolphål
A 143															(x)		Locksten

Fig. 8:4. Tabell över fynd i gravar och anläggningar på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. (Utgår: A78, 83, 84, 85, 86, 92, 100-130 och 139). Ben, kol, lerklining och recenta fynd ej angivna. Förkortningar: R=Ringspänne, Sö=Sölja, T=Torshammarring, A=Armring, H=Häsbrodd. M=Människobrodd, Obr=Obränd, B=Ben-/hornföremål, vi=Viktlod, vå=Vågskål, Jä=Järn, Br=Brons, N/S=Nitar/Spikar, sk=keramikskärva, (x)= fragment, enstaka skärvor eller oklar fyndtillhörighet dvs om det är gravfynd eller boplatsfynd.

Kommentar till Fig. 8:1-4.

Tabellen visar fynden från samtliga anläggningar, således såväl från gravar som andra anläggningar. Brända och obrända ben, kol, lerklining, enstaka keramikskärvor samt vissa andra sporadiskt förekommande fynd är ej medtagna. De flesta av de sistnämnda har dock tagits upp i kolumnen ”Föremål” som järn- resp. bronsföremål (Jä resp. Br). För fullständig information se fyndlistorna i anläggningsbeskrivningarna. I vissa kolumner har två närliggande fyndtyper sammanslagits men åtskiljts genom förkortningar (t.ex. Mynt=1 och Silver=S, där silver står för silverföremål, ej mynt). 1=ett ex., x=förekomst, ett eller flera.

2.1.10 C14-analyser

C14-analyser finns från 13 anläggningar och har utförts på träkol från brandlagren i 11 gravar samt kol från dels en härd under A 51 och dels från ett boplatslager under graven A 55. Analyserna har utförts på laboratoriet för isotopgeologi vid Naturhistoriska Riksmuseet i Stockholm (St).

De analyserade anläggningarna är:

A 24, 33, 35, 36, 37, 46, 51, 54, 55, 56, 58, 59 och 60.

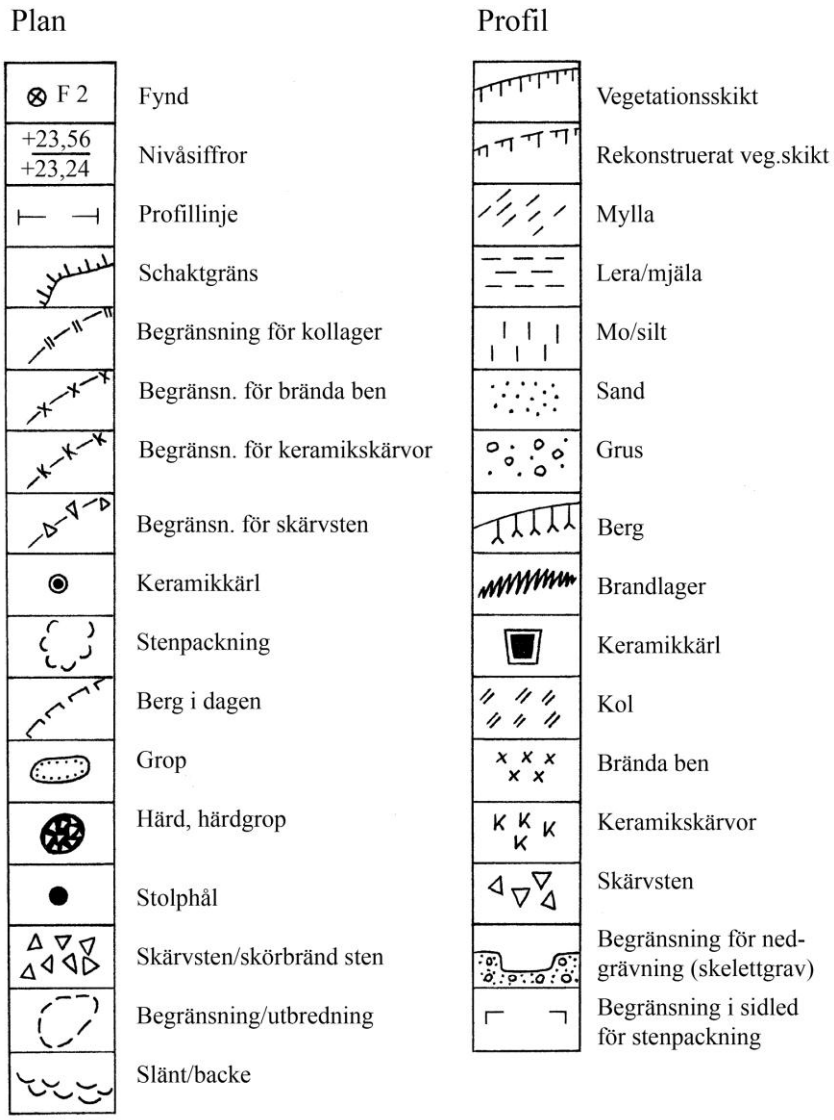
Följande värden föreligger (okalibrerade):

A 24	St13022	AD 325+-70
A 33	St13701	AD 785+-50
A 35	St13707	AD 470+-50
A 36	St13703	AD 960+-60
A 37	St13704	AD 1215+-45
A 46	St13709	AD 845+-55
A 51	St13021	AD 295+-70 (härd under graven)
A 54	St13705	AD 935+-45
A 55	St13699	BC 890+-45 (boplatslager under graven A55)
A 56	St13702	AD 945+-60
A 58	St13708	AD 990+-50
A 59	St13706	AD 855+-50
A 60	St13700	AD 800+-40

Kommentar till C-14-analyserna: Analysvärdena spänner över den tid som förväntats och som huvudsakligen överensstämmer med fyndmaterialet, dock ej i A 35 och A 37. Få analyser från bronsålderslagren föreligger vilket bl.a. beror på avsaknad av tillräckliga mängder säkert kol för analys med konventionell metod. Kalibrerade värden förväntas ge ett annat resultat.

2.1.11 Teckenförklaring och förkortningar

Teckenförklaring

Förkortningar

A=Anläggning
Br ben=Brända ben
Br.l.=Brandlager
D=Diameter (Diam.)
Diss=Doktorsavhandling
Dj=Djup
F=Fynd
GK=Gravklot
H=höjd
Kvm=kvadratmeter
M=Medelvärde
Md=Medianvärde
m.ö.h.=meter över havet
Raä=Riksantikvarieämbetet
RS=Rest sten
SHM=Statens Historiska Museum
Tj=tjock

2.2 ANLÄGGNINGSBESKRIVNINGAR, PLANER, PROFILER OCH FYNDAVBILDNINGAR FRÅN GRAVFÄLTET

På grund av dokumentationens omfattning har anläggningsbeskrivningarna placerats för sig och respektive planer, profiler och fyndavbildningar för sig. Anläggningsbeskrivningarna är av traditionell beskrivande typ med grundtext utförd i samband med seminariegrävningarna. För brandgravarna har vid fyndnumreringen strävats efter att F1 blivit rensningsfynden, F2 brandlagerfynden och F3 den nedsatta benurnan med innehåll. Skelettgravarna har fått löpande fyndnumrering. I vissa fall kan en skillnad finnas mellan det som är publicerat och fältmaterialet. Ett exempel är gravplanernas höjdangivelser för stenmaterialet i stenpackningarna där dessa mått endast återfinns på originalfotoplanerna i skala 1:50. I anläggningsbeskrivningarnas fyndlistor har koordinater (x och y) angivits dels för mittpunkter (t.ex. för ett brandlager eller för anläggningens mittpunkt) och dels för exakta lägen (t.ex. benurnor med innehåll eller specifika fynd). Detsamma gäller för höjdangivelserna (z-värden). Planerna är ritade utifrån fältdokumentationens fotoplaner i skala 1:50. Fältprofilerna har ritats i skala 1:20, renritats och därefter förminskats till skala 1:50 för att lättare kunna jämföras med planerna i skala 1:50. De flesta profiler är ritade i V-Ö-lig riktning och skall ses från S. Profiler ritade i S-N-lig riktning skall ses från Ö. I skelettgravarna har i regel två profiler ritats i fält men här publiceras vanligen bara en av dessa.

Mycket tid har jag personligen ägnat åt fyndmaterialet som rekonstruerats och studerats i detalj i samband med fyndavbildningarna. Fynden har ritats i huvudsak i skala 1:1 i tusch på specialpapper. Pennorna har varit rörpennor med storlek 0,13, 0,18, 0,25, 0,35, 0,5, 0,8, 1, 1,2 mm. Jag har strävat efter att avbilda fynden från olika håll (horisontalplan, vertikalplan och sidoplan/snittyta) där så behövts. Ej alla järnnitsfragment har ritats, oftast bara de hela nitarna. Keramikkärlen i gravarna är mestadels fragmentariska. Rekonstruktioner måste göras och har ritats med heldragen linje vid säkra mått och med streckad linje vid osäkra men troliga mått. Vid alltför fragmentariska kärl har endast vissa hela bitar, t.ex. mynningsbitar eller bottenbitar ritats. Planer, profiler och ritningarna har monterats på A4-ark och därefter skannats och redigerats i Photoshop och där även försetts med numrering och viss text.

Jag har avsiktligt avstått från att redigera för mycket i ursprungliga fälttexter och fyndlistorna eftersom det kan finnas ett dokumentationsvärde i att ibland visa fyndförlopp och namngivning. En försiktig och stundom överambitiös fyndnumrering i fält kan förvisso vara försvarbar i samband med seminariegrävningar men har ofta medfört att fyndkategorier (t.ex. brända ben från ett brandlager) i efterhand av praktiska skäl har sammanslagits och lagts i samma plastpåse. Men ej sällan har jag vid skrivbordet genom dokumentationen upptäckt överraskande svårförståeliga fyndförhållanden som kanske kunnat lösas bättre vid en ännu noggrannare dokumentation i fält. Man kan således ibland undra över om vissa s.k. rensningsfynd (F1) är recenta eller kommit med från omgivande jordlager vid gravbyggandet eller avsiktligt placerats i utkanten eller i fyllningen av de efterlevande vid senare tillfällen. Exempel på sådana ytligt liggande fynd är obränd eldslagningsflinta (som kan vara den flinta som man tände bålet med och som finns i ett flertal gravar) eller djurben (se t.ex. A 91) eller enstaka spridda keramikskärvor (åtskilliga gravar). Det har också konstaterats att man i efterhand placerat torshammaringar i ytan i två vikingatida skelettgravar (A 71 och 72). Man bör således reflektera även över ytfynd och de s.k. rensningsfynden, deras karaktär och hur de skall tolkas och dokumenteras.

2.2.1 Anläggningsbeskrivningar

ANLÄGGNING 1
RUND RÖSELIKNANDE STENSÄTTNING med något välvd profil, 8 meter i diameter, ca 0,6 meter hög. Kantkedja. Fallen rest sten. SV-port. Brandlager.
Belägenhet: x809 y986

Anläggningen var belägen ca 25 m nordväst om det övriga gravfältet Raä 34 på en mindre bergsklack intill ett ca 1 m högre avrundat bergskrön. Strax nedanför en brant N om anläggningen ligger Berga gård. Den krönlägesliknande placeringen med förskjutning åt Ö innebar att graven syntes tydligt från den nedanförliggande dalen i Ö.

Före undersökningen uppskattades anläggningen att vara ca 8 m i diameter och ca 0,6 m hög. Den var bevuxen med björk, tall, enbuske och lingonris. Anläggningens S utkant genomkorsades av en stig. Stensättningen hade ett tunt torvtäcke och mossa. Enstaka större stenar syntes i ytan, ca 20 st i anläggningens södra del och ca 10 st i den N delen, där torvlagret var tjockare. De mångtaliga stenarna i ytan samt exponeringen åt dalgången i Ö gav anläggningen en tydlig rösekaraktär.

Under torv- och mosslagret framkom en röseliknande stenpackning utan nämnvärd mantelfyllning. Stenarna var mjukt rundade och av varierande storlek, 0,15 - 0,55 m stora, företrädesvis 0,3 - 0,45 m stora. Stenarna låg i 2-4 skikt, djupast i centrala delen. Stensättningen var väl avgränsad med en delvis tydlig kantkedja bestående av 0,3-0,5 m stora stenar. I den södra delen fanns mot mitten en fördjupning 0, 2 m djup och ca 1,5 x 1 m, vilket bedömdes kunde vara en plundringsgrop eller en insjunkning. Efter rensningen framträdde en ca 1 x 1 m stor sydvästport av 0,2-0,4 m stora stenar i ett skikt och en ca 1,3 x 0,9 x 0,4 m stor fallen rest sten överst i anläggningens mitt. Den resta stenen hade en spetsig kortsida (fallen åt Ö) samt tydligt tuktade sidor vilket gav den en sicksack-liknande kontur. I den NÖ delen var stenar från kantkedjan ut- och nedrasade. Anläggningen hade en stor andel röda stenar av granit (ca 75%) och var i det undre skiktet fylld med sandig och bitvis lerig mo. Stenarna var ofta lagda med den runda sidan uppåt. En recent knapp och ett obränt flintavslag med eldslagningsretuscher, samt spridda brända ben framkom vid avtorvning (F1).

Straxt under det övre stenskiktet i anläggningens centrum påträffades ett brandlager med kol och brända ben. Brandlagrets utbredning var i det övre skiktet 1, 65 x 1, 80 m i Ö-V-lig riktning. Brandlagret var placerat direkt på berget i NÖ delen. Under det övre skiktet stenar i packningen fortsatte brandlagrets utbredning åt V-VSV ända ut till kantkedjan i V och ca 10-15 cm under kantkedjestenarnas bottennivå. Brandlagret hade där fläckvis utbredning men med tydlig kontinuitet från den centralare delen. Brandlagrets djup 1 m innanför kantkedjan i VSV var 2-6 cm, djupare intill större block. Enstaka nitar och några kamfragment framkom relativt djupt i brandlagret i V delen. Stenarna var ca 0,2-0,5 m stora i de undre skikten i packningen. Flera stenar i brandlagrets botten var eldskadade.

I utkanten av brandlagrets södra del hittades brända ben i mo. I brandagret (F2) påträffades rikligt med kol, brända ben (av människa, häst och hund), 82 st järnnitar + nitfragment, ett antal järnfragment, 2 broddar av järn, en spik, 7 kamfragment, rödbrända keramikskärvor från en kopp, ett ornerat bronsbeslag, 7 björnfalanger samt två fragment av silverposament. Längst ut i Ö kanten av brandlagret under en ca 0, 5 m stor sten (men högt i brandlagret) påträffades ett järnsvärd (klinga med tånge, (F3). Klingan var något böjd och nedtryckt på mitten av den 0,5 m stora stenen. Svärdet låg i nordsydlig riktning med spetsen åt NNV. Vid tången fanns en kolkoncentration. Omedelbart V om svärdspetsen stod ett ornerat fragmentariskt keramikkärl (F 4). Kärlet innehöll brända ben (F 4). Ovanpå låg en torshammarring (F4) och i anslutning till denna, 1 cm åt VNV, låg en blå krackelerad glaspärla (F2). SV-porten var enskiktad och fyndlös.

Under anläggningen vidtog berg i NÖ och moig morän i SV.

Kommentar: Det faktum att kamfragmenten huvudsakligen framkom på samma ställe samt att stenarna i botten av brandlagret syntes vara eldskadade, kan tala för att kremeringen skett på plats.
Gravtypen utgörs av en röseliknande stensättning och skulle typmässigt kunna vara från yngsta bronsålder eller äldsta järnålder men graven kan genom fynd och gravskick dateras till vikingatid, troligen 900-tal utifrån kamfragmenten och silverposamenten. Inget i konstruktionen tyder på att graven skulle vara ett omarbetat röse från bronsålder trots anläggningens exponerande placering i krönläge och åt Ö och avskild från övriga vikingatida gravar på gravfältet. (Intressant är att en liknande konstruktion har undersökts på Raä 28, Söderby - A37. Även den är vikingatida men där finns även bronser som är från bronsålderns period 6. Anmärkningsvärt är

att i båda gravarna finns björnklor från en björnfäll (se Petré 1980) och silverposament (se Hägg 1983), vilket kan indikera personer med hög social status).
Keramiken (benurnan F4) var mycket fragmenterad i A1 men låg koncentrerad vid svärdets spets med en torshammarring överst på de brända benen (F4). Benurnan har ornamentik på mynningskanten och strax nedanför i form av tvärtrådsstämplar. Anläggningen har två keramikkärl, dels den ornerade benurnan, som ej varit med på brandbålet, och dels rödbränd keramik i brandlagret (F2), vilket är ett mindre kärl som varit med på brandbålet. Båda kärlen är mycket fragmentariska.

FYND			Vid rensning:
F1	x809,5 y986		KNAPP, recent, av bly.
(i SÖ delen i utkanten av anl.)			FLINTA, obränd, ca 0,7 x 1 x1,6 cm, med eldslagningsretuscher (bältändningsflintan?).
			BRÄNDA BEN, 22,4 g
F2	x809,5 y986	z -0,70/-1,01	I brandlagret:
	x808,40 y985,50	z -0,71	SILVERPOSAMENT, 2 fragment, ca 8x3x1 mm resp. 9x4x1 mm, av strierad silvertråd, eldskadade.
	x808,50 y985,65	z -0,77	BRONSBESLAG, ornerat, genombrutet, borredjur? 23x20 mm.
	x809,5 y986	z -0,73	PÄRLA, av blått glas, krackelerad, flera små fragm. (låg 1 cm VNV om torshammarringen och 2 cm N om ett utvikt torshammarhänge på ringen).
			BESLAG/BLECK, av järn, bandform. 23 mm breda, 2 fragm. med tre nitar.
			BESLAG/BLECK av brons, med två nithål, (nit i det ena hålet), 32x17 mm.
			BRODDAR, 2 fragm., järn, (typ hästbrodd).
			KAMFRAGMENT, 7 bitar.
			BJÖRNFALANGER, 7.
			FLINTA, avslag, < 1 cm, obränd.
			NITAR och fragment, ca 150, (901 g) varav 36 hela (327 g) och en lång med ögleavslutning (?).
			TÅNGE av järn, längd 7,9 cm, vikt 16 g.
			BRÄNDA BEN, ca 1,5 liter
			KERAMIKKÄRL, (kopp), fragmentet, vikt 162 g (har varit med på brandbålet).
			KOL, 7116,8 g
F3	x809,5 y986,7	z -0,77	SVÄRD av järn, längd 91 cm, avbruten tångespets, utan hjalt (demonterat). Vikt 944 g.
F4	x809,5 y986 z	z -0,73/0,79	KERAMIKKÄRL, ornerat, 710 g
			I keramikkärlet:
F4	x809,5 y986	z -0,73/0,78	BRÄNDA BEN, 796,83 g.
F4	x809,5 y986	z -0,73	TORSHAMMARRING, torderad, med två T-hängen.
		z -0,74	KAMFRAGMENT, tre bitar.
	x808,70 y985,50	z -0,76	JORDPROVER
	x809,60 y986,00	z -0,73	

ANLÄGGNING 2
RUND HÖG, ca 12 x 13 m i diam och ca 1,1 m hög. Plundrad: plundringsgrop, ca 2 x 2,5 m i diam och ca 0,5 m djup. SV-port. Brandlager.
Belägenhet: x782 y1013
Ej bottengrävd i Ö delen (se plan och profil).

Anläggningen var belägen i gravfältets norra del, högst av gravarna, i svag östsluttning. Högen bedömdes före undersökning vara 12 x 13 meter och 1,1 meter hög. Ett 20-tal stenar var synliga ovan den gräsbevuxna torven. Kantkedjan syntes ej före undersökningen. Tre markfasta stenar fanns i kanterna. I anläggningens östra del fanns

en grop (plundringsgrop), 2,5 x 2 m och 0,1-0,8 m djup, med enstaka stenar synliga i kanten. På högen stod en mindre tall samt några stubbar.

Under torvlagret framkom en 0,1-0,3 m djup mantel av myllblandad mjäla med inslag av gulaktig lera och fläckvisa mörkare partier, samt under manteln en stenpackning bestående av tätt lagda 0,25-0,6 m stora stenar. Fyllningsmassan/manteln hade varierande karaktär - mylla, mjäla, lera och sotig jord var blandat om vart annat. Stenpackningen hade en kantkedja som var tydligare på högens norra sida. Ett större antal röda stenar konstaterades i kantkedjans norra del. Kantkedjan bestod huvudsakligen av 0,6-1,0 m stora stenar.
Övre fyllningssten: I den norra delen var många stenar rundade. På södra sidan fanns en blandning mellan rundade och kantiga stenar. I anläggningens NV och SSV del fanns skärviga, mindre stenar, 0,05-0,15 m i diam. De skärviga stenarna låg tillsammans med fyllningssten i storleken 0,25-0,6 m. I högens södra del var fyllningsstenen av storleken 0,4-0,7 m. Röda stenar förekom i större utsträckning i den södra delen. I bottenskiktet av stenpackningen i SÖ framkom en stenpackning från en till synes underliggande konstruktion. Denna undersöktes ej. I SV utkanten av stenpackningen fanns en SV-port ca 1,5 m lång och ca 1,3 m bred, något oregelbunden, av 0,2-0,5 m stora stenar i ett skikt.

I anslutning till plundringsgropen och främst i SV kanten till denna framkom de flesta fynden – 3 sköldbucklor, ett selbågskrön av brons, en vågskål av brons, tre spjutspetsar (mycket fragmentariska), en skäggyxa, bandjärn till laggkärl, en järnhank (till laggkärlet) med två silverkulor, ett ringspänne av brons, ett bågspänne av järn, torshammarring, järnfragment, brända ben, keramikskärvor, lerklining/bränd lera och kol. Fynden hade huvudsakligen lagts upp i SV delen av plundringsschaktets kant vid plundringen. Jordfyllningen bestod av sotig jord blandat med lera och mylla. I botten av plundringsgropen stod en recent (hel) glasflaska av brunt glas (troligen1800-tal). (Flaskan skadades tyvärr senare vid utställningen av fynden på universitetet då en student av misstag hade ned flaskan på golvet. Nu hjälpligt ihoplimmad).

Under brandlagret framkom ett sotfärgat (brunaktigt) lager, ca 0,05-0,15 m djupt, med inslag av skärvsten och enstaka keramikskärvor (av bronsålderstyp).

Ej hela anläggningen bottengrävdes (se fotoplanen), på grund av att stenpackningens undre skikt utgjordes av mycket stora stenar (mestadels 0,8-1,3 m stora). Således bottengrävdes ej den V och S delen av stenpackningen. Brandlagret hade av allt att döma sitt centrum i det nu undersökta NÖ området som också sammanföll med plundringsområdet.

Under den undersökta ytan med det intill dm-djupa mörkfärgade bronsålderslagret vidtog morängrus och mjäla.

FYND

F 1 x782 y1013		Vid rensningen: OBRÄNT BEN, nöt? VRED av järn till spisspjäll (recent). SPIKAR, ca 6, smidda (recenta). PLÅTBIT, recent.
F 2 x782 y1013	z -1,60/-2,40	I NV-delen (inom ett ca 3 m i diam stort och ca 0,6 m djupt område som också sammanföll med plundringsområdet): SELBÅGSKRÖN, brons, ornerat, 126x50x29mm. RINGSPÄNNE, brons, facetterade knoppar (900-tal). VÅGSKÅL, av brons, fragmentarisk, ca 65 mm i d. VIKTLOD, 3 st, järn, olika storlek. NÅL?, brons, 68 mm, avbruten. NÅL?, brons, 51 mm, böjd. BRONSFRAGMENT, nit? PÄRLA, röd glasfluss, 1 st. PÄRLA, av karneol, diskusformad. SKÄGGYXA, järn. SKÖLDBUCKLOR, 3 st, av järn, varav 2 hela samt 1 fragmentarisk. Två har slagmärken. SPJUTSPETSAR, 3 st (?) av järn , varav en hel, 250 mm, de andra två fragmentariska. BÅGSPÄNNE, av järn, 76x12 mm. HANK (till laggkärl) av järn med två påträdda silverkulor.

JÄRNBAND och BESLAG till
LAGGKÄRL, dels genombrutna dels åsade samt
mynningsbeslag. Total vikt: 430 g (Typ Birka,Tafeln,
Taf.207, Grab 736).
TORSHAMMARING, torderad, fragmentarisk,
med minst 2 torshammarhängen.
KNIV, av järn, 102 mm lång
KAMFRAGMENT, 9 st samt 2 kamnitar av brons.
KEDJELÄNKAR av järn till betsel, 3 st ovala samt 3 fragment.
BRODDAR, 3, av järn, typ hästbroddar.
JÄRNNITAR, ca 144 varav ca 27 hela, ca 56 med
nithuvud och ca 61 nitbrickor samt ett hundratal fragment.
SPIKAR av järn, 4 hela.
JÄRNFRAGMENT, ca 50 oidentifierade fragm.
BRÄND FLINTA, 3 bitar.
HORNFÖREMÅL, 2 fragm., ornerade varav ett 49
mm långt och ca 13 mm i diam och ett 27 mm långt
och 10 mm i diam med avslutning som en stympad kon.
BRÄNDA BEN, 8578 g
KOL, 982 g
LERKLINING, 4448 g
KERAMIKSKÄRVOR, 1055 g (skärvor från 2-3 kärl varav
sannolikt enstaka skärvor från 1-2 kärl från bronsålder).
HARTS, 1 bit.
I botten under stenpackningen i mörkfärgat boplatslager (Brå) :
KERAMIKSKÄRVOR, enstaka.
I botten av plundringsgropen och brandlagret:
FLASKA, av brunt glas, recent (troligen slutet
av1800-tal eller början av 1900-tal).

Kommentar: Anläggningen var en av gravfältets största och den fyndrikaste. Trots fyndrikedomen hade anläggningen plundrats i sen tid (jfr glasflaskan i botten av plundringsgropen). Fynden hade lagts upp företrädesvis på plundringsgropens SV kant. Selbågskrönet och kedjelänkarna av järn har sannolikt tillhört en hästutrustning (se Birka, Tafeln.Taf. 32, Grabplan 750, där en liknande kedjelänk ligger nära hästens munbett och selbågskrön). Under anläggningen kunde ett brunsvartfärgat bronsålderslager konstateras innehållande enstaka keramikskärvor av bronsålderstyp.

ANLÄGGNING 3
KVADRATISK STENSÄTTNING, 4,7 x 4,3 m och intill 0,5 m h.
Kantkedja. Rest sten.
Bengömma/benlager (brända ben)
Belägenhet x793,6 y1012,2

Anläggningen var belägen på N delen av gravfältet i en Ö sluttning N om A 2 och syntes före undersökningen som en låg kvadratisk förhöjning i markytan, ca 4,6 x 4,7 m.
Höjdskillnaden mellan den V och Ö kanten var ca 0,6 m. Anläggningen var täckt med torv, mossa och ris. Det fanns även några mindre stubbar. En rotvälta fanns i SÖ hörnet, vilken hade orsakat att ett antal mindre stenar vräkts upp och blivit synliga. 6 större synliga stenar fanns nedanför den Ö kanten, varav fyra sannolikt rasat ned, troligtvis förorsakat av rotvältan. Ytterligare några stenar var synliga ovan torven i den S kanten. I anläggningens N kant fanns ett större block (l, 40 x 1,10 m och 0,67 högt).

Efter avtorvning och rensning framträdde anläggningen som en i det närmaste kvadratisk stensättning ca 4,70 x 4,30 m, och intill ca 0,5 m hög. Stenpackningen bestod av rundade och kantiga stenar av varierande storlek ca 0,1 till 0,6 m i diameter. Stenpackningen var oregelbunden till sin karaktär med större stenar och block i den lägre belägna Ö halvan, och mindre stenar i V halvan. Fyllningen mellan stenarna i anläggningen bestod i huvudsak av moig och mjälig morän. Kantkedjan var tydlig i N, V och S, men otydlig i Ö p.g.a. av de nedrasade stenarna orsakade av rotvältan. I SÖ delen av anläggningen låg en fallen rest sten (l, 2 x 0,38 x 0,12 m) som före rensningen doldes av uppkastat material från rotvältan. Mitt i anläggningen låg en stor oval sten (l ,73 x 0,45 m och 0,40 m hög).

Vid rensning påträffades spridda brända ben, tre nitfragment, några få keramikskärvor, bränd lera och lite kol i SV hörnet. De brända benen var spridda över hela anläggningen med en viss koncentration till V halvan. Inga brända ben fanns under kantkedjan. Under och intill V kantkedjan fanns ett område med mörkfärgad sotigare jord som kunde härröra från någon annan äldre anläggning, alternativt kulturlager. I SV hörnet undersöktes ej anläggningen under kantkedjan.

I anläggningen, nära det stora blocket, i norra kanten, framkom en gömma med brända ben och keramikskärvor. Blocket var eldpåverkat på den sidan som vätte mot gömman.

Anläggningen vilade på morängrus.

FYND				
F1	x793,6	y1012,2	-2,80/-3,20	Vid rensning: BRÄNDA BEN, 0,75 l KERAMIK, 2 små skärvor KOL, 0,05 l. BRÄND LERA, ca 14 bitar. NITAR av järn, 3 fragment.
F2:1	x794,7	y1012,5	-3,22/-3,47	BENKONCENTR. 0, 4 l.
F2:2	x794,7	y1012,5	-3,22/-3,47	KERAMIK, 45 skärvor, 0,34 kg.
F3	x793,4	y1013,1	-3,26	SÖLJA, av järn (recent), 50 x 40 mm.
F4	x793,1	y1013,1	-3,02	JÄRNMÄRLA (recent).
Jordprov:				
1x792 y1011			-2,99	
2x795 y1012			-3,22	
3x792 y1012, 5			-3,20	

Kommentar: Keramikskärvorna är ca 1-6 cm stora av delvis grovt och delvis finslammat gods. En vinklad skärva är helt slät och är därför möjligen en bukbit och troligen ej en bottenbit. Andra skärvor, bl.a. en bottenbit, tyder på ett rakväggigt eller något konvergerande kärl. Detta kan tyda på att två kärl kan ingå, dock partiella. Den totala vikten keramik är 349 g.

ANLÄGGNING 4

RÖSELIKNANDE STENSÄTTNING (RUNDAT REKTANGULÄR), ca 6 x 5 m och 0,5 m h. Oidentifierbart gravskick. Belägenhet: x782,5, y1024

Anläggningen var belägen i gravfältets N del, i en Ö sluttning och syntes före undersökning vara rundad, ca 5 m i d och ca 0,7 m h, delvis övermossad. Den tycktes ha en något utrasad kantkedja bestående av 0,5-1,5 m stora block, de största troligen jordfasta. I anläggningens norra centrala del kunde en rektangulär svacka skönjas, ca 2,0 x 0,5 m i SÖ-NV riktning.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som rundat rektangulär, ca 5x6 m och 0,5 m h i SÖ-NV riktning. Stenpackningen bestod av huvudsakligen ca 0,5 m stora stenar och dominerades av röd bergart. Vissa stenar, särskilt i Ö och centralt i anläggningen, uppvisade även brandskador. En eventuell kantkedja var synlig, framförallt på Ö sidan, bestående av jordfasta block ca 0,5-2,0 m stora. Denna eventuella kedja var något utrasad. I SV och direkt utanför anläggningen i NÖ syntes berghällen. Anläggningens S del var flackare och hade glesare stenpackning än i N, där den sluttade mot N och Ö och tycktes vara mer utfylld. Den tidigare förmodade, rektangulära svackan i anläggningens centrala del visade sig vara obefintlig efter avtorvning. I övrigt framkom vissa recenta fynd; glas, konservburkar, skinnjacka, porslin samt en kapsyl.

Torvlagret var ca 0,10-0,25 m djupt och innehöll skärvsten, skörbränd sten, i SV kvadranten en benbit och i Ö delen av profilen ett käkben. Fyllningen mellan stenarna i packningen utgjordes av ler- och grusblandad mylla vilken innehöll skärvsten, skörbränd sten, enstaka brända ben samt bränd lera. Vid rensningen framkom också ett flertal kolkoncentrationer, en liten rund sten (kulsten), en knacksten samt ett ben. Under fyllningen framkom ett gulfärgat lerlager främst i anläggningens V del, ca 5 cm djupt. Under detta framkom en mörkfärgning i anläggningens N del, samt ett skärvstensskikt begränsat av berghällen i anläggningens S del. Mörkfärgningen var i huvudsak belägen i en ca 0,15-0,30 m bred och 0,25 m djup brandskadad skreva i berghällen (riktning 70 gon). Mörkfärgningen löper utanför denna skreva och med stor sannolikhet även utanför gravens kantkedja.

Mörkfärgningens botten- och toppmått var i V delen z -4,24/- 4,50 och i Ö delen z -4,77/- 4,92. Under stenpackningen, över mörkfärgningen fanns flata stenar upp till 0,3 m stora, särskilt i V delen av mörkfärgningen. I mörkfärgningen fanns kol (F2), skärvsten, bränd lera och i V delen ett fåtal brända ben. Kolblandad jord fanns mellan de två största jordfasta blocken i Ö, vilka var brandskadade i V in mot anläggningen. Denna koncentration var djupast i Ö (ca 0,1 m) där en porslinstallrik påträffades.

Anläggningen vilade på berghäll samt på skärvstenspackning, vilken vid undersökning lämnades intakt. Genom berghällen löper kvartsådror samt ett flertal naturliga räfflor.

FYND
x 783,65, y 1023,4 z -4,10

F1:	OBRÄNDA BEN, 3 st
	KOL, ca 0,8 dl
	BRÄNDA BEN, 8 st
	BRÄND LERA, 4 st
	KNACKSTEN, 1 st
	KULSTEN, 1 st
F2:	I skreva:
	BRÄNDA BEN, 0,1 dl
	KOL, 1,0 dl
	BRÄND LERA, 0,1 dl

Kommentar:
Trots att egentliga spår efter gravläggning ej påträffades i anläggningen, kan man tolka denna anläggning som ett till begravning knutet monument på grund av dess läge, form och material. D v s den är placerad på gravfältet och har karaktären av ett (jordblandat) röse med stora stenar. Tidsmässigt torde konstruktionen kunna placeras till perioden äldre/äldsta järnålder. Som stöd för detta ligger anläggningens allmänna karaktär och det faktum att de fåtal påträffade brända benen varit rengjorda. Det står dock ej oemotsagt att de brända benen kan tillhöra bronsålderns boplatslager. Detta styrks av skärvstenspackningen i anläggningens S del. Den osteologiska analysen visar att de obrända benen kommer från häst, svin och nöt och att några brända rörben möjligen kan komma från människa.
Den kolblandade jorden i anläggningens Ö del kan med stor sannolikhet härledas till ett sentida skede, med stöd av den där påträffade porslinstallriken (datering ev. 1700-tal).
Berghällens utseende, med ett flertal räfflor och kvartsådror, kan ha haft betydelse för valet av anläggningens placering. Detta styrks av att flera av packningens stenar är placerade direkt på denna.

ANLÄGGNING 5
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 4 x 5,5 m, ca NNO-SSV
Skelettnedgrävning, 3 x 0,70 m, riktning 42 gon.
Belägenhet: x778 y1018

Anläggningen var belägen på gravfältets N del i en sluttning mot N-NO, i direkt anslutning till A 6 och syntes före undersökningen som en förhöjning med synlig kantkedja samt framträdande stenar inom anläggningen. Ovan torven syntes i anläggningens S del en försänkning. Anläggningen var bevuxen med torv och två träd, enstaka stenar av varierande storlek syntes i torven.

Efter avtorvning och rensning framkom en närmast rektangulär stensättning bestående av ca 0,1-0,9 m stora mestadels kantiga stenar, företrädesvis 0,1-0,4 m stora. Kantkedjan bestod av 0,4-0,9 m stora kantiga stenar. Tre stenar i kantkedjan syntes vara markfasta.
Fyllningen mellan stenarna i anläggningen bestod av mylla som efterhand blev sandigare och gulaktig till färgen. Packningen var 1-2-skiktad.
I SV delen av anläggningen under stenpackningen, såväl innanför som utanför kantkedjan fanns en skärvstensmatta. Denna visade sig innehålla ett antal keramikskärvor och spridda brända ben (F1).
Innanför NÖ hörnet framkom i den gulaktiga moränen under stenpackningen en mörkfärgning ca 1,5 x 0,5 m stor och 0,08 m djup med riktning 42 gon, sannolikt resterna efter en skelettnedgrävning. Denna mörkfärgning hade en otydlig avgränsning åt SÖ med blev åter tydligare ca 0,5 m längre åt SÖ och bildade där en ca 0,5 m lång och ca 0,5 m bred förlängning. Sammanlagt skulle mörkfärgningen kunna tolkas som en ca 3 m lång nedgrävning. Inom detta område påträffades enstaka kol och enstaka spridda brända ben (F2). Inga spår efter skelett eller andra fynd kunde iakttagas. Denna mörkfärgning sammanföll med den före undersökningen klart

iakttagbara svackan i anläggningen (i synnerhet i NÖ), vilket skulle kunna tyda på en insjunken skelettnedgrävning. Nedgrävningen avgränsades i SÖ av en markfast sten ca 1 x 1,4 m stor. Vid rensning framkom en sten av glättstensliknande typ.

Anläggningen vilade i morängrus.

FYND

F1	x778 y 1018 -2,90/-3,10	I skärvstensmattan i SV: KERAMIKSKÄRVOR, 20,6 g BRÄNDA BEN, 22,9 g TANDEMALJ, 2 bitar från nöt/häst. SINTRAT MATERIAL, 3 bitar ca 1,5-2 cm i d. GLÄTTSTEN, 7 x 5, 5 cm. KOL, 20 g
F 2	x778 y1018	Spritt under packningen men i nedgrävningen: BRÄNDA BEN, enstaka KOL, enstaka.

Kommentar: A 5 synes vara äldre än A 6 med tanke på stenarnas placering i den näst intill gemensamma kantkedjelinjen i SÖ-delen.

ANLÄGGNING 6 (Dubbelstensättning?)
REKTANGULÄR (?) STENSÄTTNING, ca 5,6 (N) x 6,5 (NO/SO) x 6,10 (S) x 6,20 (SV/NV) m och ca 0,4 m hög, kantkedja (delvis dubbel i höjdled), 2 resta stenar. Osäkert gravskick.

Anläggningen låg omedelbart SÖ om A 5 som den tangerade och till synes delvis var ihopbyggd med. Anläggningen sluttade svagt åt Ö med en höjdskillnad av ca 0,9 m från NV till Ö. Före undersökningen syntes ett flertal stenar i markytan, några övermossade samt en tydlig kantkedja som var något utrasad i Ö delen. Före undersökningen antogs kantkedjan i NV vara gemensam med A 5.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en kvadratisk-rektangulär stensättning av 0,1-0,9 m stora stenar med de största stenarna ingående i kantkedjan. Flera av de större stenarna syntes vara markfasta, bl.a. hörnstenarna. I mitten fanns en ca 1 m stor rundad sten och omedelbart S om denna fanns två avlånga stenar, en ca 0,4 x 0,35 x 0,8 m stor och en 0,22 x 0,29 x 0,93 m stor och huggen. Den sistnämnda hade kantiga kilstenar 0,1-0,4 m stora vid basen. Båda har sannolikt varit resta stenar och fallit åt SÖ. Fyllningen bestod av myllblandat gulaktigt morängrus och skärvstenar. Skärvstensinslaget var störst i den V och SV delen av anläggningen där också en mörkfärgning från den underliggande bronsåldersboplatsen framträdde med inslag av spridda keramikskärvor och enstaka brända ben. Stenpackningen var flerskiktad men utan tydliga lagerskillnader förutom ställvisa på varandra liggande dubbla kantkedjestenar i N och NÖ delen av anläggningen. En möjlig inre kantkedja bestående av 6-8 stenar, 0,3-0,4 m stora, framträdde tydligare sedan mittstenen flyttats. Stenarna innanför var 0,1-0,4 m stora varav flera var skärvstenar.

Ö om mittstenen framkom en fragmentarisk avbruten järnkniv (bladet saknades) och under mittblocket ett munbleck av järn. I V delen framkom ett litet järnfragment. Det gick inte att avgöra om fynden tillhörde den övre eller den undre anläggningen. Keramikskärvor fanns spridda i anläggningen och i en mindre koncentration V om mittblocket och enstaka spridda i ett område i SV hörnet av anläggningen (bronsåldersboplatsen). Anläggningen vilade på morängrus.

FYND

F 1		Rensfynd: BRÄNDA BEN, enstaka spridda, 9,4 g KERAMIK, spridda skärvor av br.å-typ, 503,4 g
F 2	x776, 2 y1023,3 z-3,47	KNIV av järn, tånge med avbrutet blad, 89 mm.
F 3	x775,18 y1022,64 z-3,62	MUNBLECK (?) av järn, ca 15x15x10 cm KOL

Tolkning: Två anläggningar på varandra (två resta stenar och dubbel kantkedja (i höjdled) i N-NÖ kanten). Den övre är sannolikt vikingatida och den undre antingen från vikingatid eller från äldre järnålder eftersom keramiken är spridd och kan ha rörts om i samband med den övre gravens anläggande. Keramiken kommer troligen från ett (1) kärl men är sannolikt ej komplett från ett helt kärl. A 6 (den övre anläggningen) synes vara yngre än den i NV angränsande A 5 med avseende på kantkedjestenarnas placering. A 5 är en skelettgrav sannolikt från yngre vikingatid. A 6 (den övre anläggningen) borde då också vara yngre vikingatid med tanke på kantkedjans överlagring av A 5. A 6 är svårtolkad vad gäller gravskicket eftersom den saknade såväl brandlager som skelettnedgrävning. Det gick inte att avgöra om graven var en skelettgrav (ej spår av nedgrävning) eller en brandgrav med urlakat brandlager. Der gick inte att av göra om fynden tillhörde den övre eller den undre anläggningen. Det kan också vara möjligt att det bara är en (1) anläggning som har dubbel kantkedja i N-NÖ och två resta stenar.

ANLÄGGNING 7
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 3,5 x 3,0 m (NV-SÖ) och ca 0,55 m hög.
Kantkedja. Fyndtom. Rest sten. Oklart gravskick.
Belägenhet x772,2 y1015,75

Anläggningen var belägen på gravfältets N del, på en mindre ås och syntes före avtorvningen som en rektangulär stensättning ca 3,5x3,2 m stor och ca 0,55m hög. I N delen var kantkedjan tydlig, i NO var den mer otydlig. Anläggningen var bevuxen med torv och mossa. En stubbe fanns i anläggningen, vilken förstärkte anläggningens välvning, som annars var relativt flack.

Efter avtorvning och rensning avgränsades anläggningen som kvadratisk, med fyra större hörnstenar (3,5 m i NV-SÖ och 3,0 i NÖ-SV). Ett område NO om anläggningen, med stenblock och skärvstensmatta bedömdes ej tillhöra anläggningen. En tydlig kantkedja framkom bestående av mestadels rundade stenar 0,35-0,95 m stora. En tvåskiktad stenpackning bestående av 0,10-0,55m stora stenar framrensades, fyllningen bestod av mylla med inslag av sand och grus. Inslaget av sand var större i den undre stenpackningen. En fallen rest sten - 0,95 m lång, 0,40 m bred och 0,35 m tjock - av på mitten och med spetsig bas, återfanns överst i stenpackningen och fallen åt N. I fyllningen påträffades enstaka brända ben och ett fåtal mindre keramikskärvor. I den NV kantkedjan mot botten framkom en liten koncentration av brända ben som sannolikt tillhör A 7B (vid den efterföljande undersökningen av A 7B visade det sig att benkoncentrationen utgjordes av utkanten av bengömman i A 7B).
Inga tecken på skelettnedgrävning eller färgningar kunde noteras. Anläggningen vilade på ljusgul moig morän.

FYND				Vid rensningen:
F1				KVARTSBIT, 60x50 mm PATRONHYLSA till mausergevär, 6,5 mm, tillverkad 1940 i Karlborgs ammunitionsfabrik. LJUSSTAKE, mässing/koppar. KNIVSKAFT, recent KERAMIK, 9 bitar, 0,009 kg BRÄNDA BEN, ca 0,015 l
F2	x773,1	y1014,5	-2,82/-2,86	BRÄNDA BEN, ca 0,05 l (sannolikt tillhörande bengömman i A 7B).

ANLÄGGNING 7B
SIDOBLOCKSGRAV
Urnegrav med rena brända ben och hartstätningsring.
Belägenhet x773 y1013

Anläggningen var belägen direkt NV om anläggning 7, och grävdes i anslutning till denna för att säkerställa A 7:s avgränsning. Fynd av brända ben hade gjorts under A7:s kantkedja i NV. Dessa tillhör sannolikt A 7B.

Efter framrensningen framstod A7B som en separat anläggning vars avgränsning åt N och NV förblir något oklar. Anläggningen bestod av ett antal större stenar 0,65-0,75 m stora, oregelbundet placerade, och en tvåskiktad skärvstenspackning mellan dem. Fyllningen bestod av mylla med inslag av grus och sand. Omedelbart S om det stora stenblocket, som här kallats sidoblock, framkom ett område med spridda brända ben. Stenblocket var eldskadat på denna sida. Centralt i detta område påträffades en bengömma med

hartstätning och brända ben, blandat i skärvstenspackningen. En platt sten 0,33x0,15m låg i botten av bengömman. Jorden i och runt bengömman var mörk och fet. Under bengömman framkom ett sotlager med svartbränd skärvsten och enstaka kolbitar. Sotlagret var ca 0,18 m tjockt. Ett fragment av harts och en keramikskärva påträffades i utkanten av det större området med brända ben, mellan två större stenar. De brända ben som påträffades i utkanten av A 7 utgjorde en fortsättning på bengömman i A 7B och tillhör således A 7B. Anläggningen vilade på ljusgul mo.

FYND

F1	x773,5 y1013	-2,74/-2,95	BRÄNDA BEN, 0,2 l
F2	x773,2 y1013,6	-2,74	KERAMIK, 1 bit, 0,006 kg
	x773,5 y1012,9	-2,86/-2,95	BRÄNDA BEN, bengömma, 1 l
	x773,7 y1013,1	-2,85	KOL, 3 småbitar
	x773,5 y1012,9	-2,86/-2,95	HARTSTÄTNINGSRING, 15 små bitar.
		-2,95/-3,18	KOL, från sotlagret under bengömman, 0,05 l.

ANLÄGGNING 8
RUND HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 8 m i diam och ca 0,7 m hög.
Belägenhet: x764 y1019

Anläggningen var belägen mitt i gravfältets norra del, strax söder om anläggning A 7.
Före undersökning syntes anläggningen som en rundad högliknande stensättning med ett flertal stenar synliga i markytan, bl. a. några större block, 0,6-1,2 m stora.
Höjden var ca 0,7 m och diametern ca 8 m. Inbyggd i högens södra del finns en bergsklack med en synlig yta på 1,2 x 1,2 m som senare visade sig vara ett stenblock ca 1,70 m i diameter. Före avtorvningen var ca 30 stenar synliga 0,2-0,4 m stora. Runtom högen fanns några större stenblock. Mitt på anläggningen finns en ca 2,5 x 1,6 m stor och ca 0,25 m djup fördjupning orienterad i Ö-V-lig riktning med 10 synliga stenar vid ytan. En svag antydan till kantkedja fanns längs med högens östra utkant.

Efter avtorvning och rensning var anläggningen närmast rund i den norra och nordöstra utkanten med antydan till rätvinkliga hörn i den sydöstra kvadrantens utkant. Anläggningen mätte 8,0 m i nord - sydlig riktning och 7,95 m öst-västlig riktning. Under torvlagret låg 20 stora rundade och kantiga stenblock ca 0,80 -1,70 m i diameter samt 42 mellanstora stenar 0,30 - 0,80 m i diameter. Samtliga var jämnt fördelade över hela anläggningen. I anläggningens centrala del låg ett hundratal mindre stenar (0, 30 m i diameter eller mindre) som var både runda och kantiga. Längs anläggningens utkant var kantkedjan oregelbunden och diffus.

Under den översta stenpackningen påträffades ytterligare ett stenlager. Ett femtiotal tillkommande mindre stenar hade en diameter på mindre än 30 cm. De var i princip spridda över anläggningen, men med en koncentration till mitten. Ett tiotal stenar med en diameter mellan 30-80 cm påträffades i de yttre delarna. Formen på anläggningen var fortfarande obestämbar, men tenderade till att vara rund.

I fyllnadsmaterialet påträffades keramik, lerklining, skärvsten, kol och brända ben utspritt (F1). En koncentration av brända ben (F4) hittades under en stor sten i anläggningens centrala del. Möjligen kan denna koncentration utgöra en skadad urnegrav från äldre järnålder. I S delen söder om anläggningens största sten påträffades en del av en armborstfibula (F3). En vid ytan 30 x 30 cm stor mörkfärgad koncentration hittades i den norra delen. Koncentrationen som var ca 30 cm djup var inte mer än ca 10 x10 cm stor i botten.

Efter ytterligare framrensning av stenpackningen framkom en berghäll i den västra delen. Bergshällen sluttade in mot anläggningens mitt och bildade ett naturligt "golv" i botten strax under den sterila jorden. I anläggningens mitt, strax över den sterila jorden, påträffades en koncentration av bronsålderskeramik (F2). I sydöstra kvadranten var jordtypen mörkbrun, myllblandad lerig jord och mörkare än på övriga ställen - sannolikt boplatsjord av bronsålderstyp från den intilliggande boplatsen. I de övriga kvadranterna var jordtypen ljusbrun.
Under anläggningen vidtog berg och sterilt morängrus.

FYND

F1	x764 y1019	Spritt i rensningslagret: KERAMIK 310 g OBRÄNDA BEN 162 g KVARTS 11,6 g

				BRÄNDA BEN 47 g
	x 766,5	y 10 18	-2,81	DJURTAND häst, nöt?
			-2,73	DEL AV KNACKSTEN, slitspår 235,1 g
				LERKLINING 95 g
				KOL 107,9 g
	x 765,90	y 1021,80	-2,89	JÄRNFÖREMÅL, nål? 0,6 g
	x 764,45	y 1013		JÄRNFÖREMÅL, Spik, recent? 41,9 g
	x 764,16	y 1019,80	-2,43	KNIVBLAD av järn, 95 mm, 25,5 g, Recent?
F2	x 764,20	y 1017,65	-2,93	Mellan stenarna i stenpackningen:
			-3,04	KERAMIK, rödbränt gods, 292,8 g
F3	x 761,30	y 1017,80	-2,89	DEL AV FIBULA, tvärstång m. fjäder från armborstfibula(?), 35 mm l, vikt 2,8g
F4	x 764,05	y 1019,70	-3,04	BRÄNDA BEN, konc. Urnegrav? 24,9 g
			-3,06	
F5	x 761,80	y 1018,80	-2,93	HARTSTÄTNINGSRING, 2 bitar, 2,1 g
F6	x 762,80	y 1019	-3,01	HARTS, 1 cm, 2,7 g, KERAMIK 16,0 g,
			-3,10	BRÄNDA BEN 3,3g
F7				Ej angivna koordinater:
				KONC. AV BRÄNDA BEN 7,9 g
				BRÄNDA BEN SV kvadranten, 5,2 g
				BRÄNDA BEN SÖ kvadr. 3,6 g
				KERAMIK SÖ kvadr. 8,6 g
				LERKLINING SV kvadr. 11,5 g
				Jordprover:
	x 767	y 1018,55	-3,03	JORDPROV 1, sotsvart jord 66 g

Kommentar: Anläggningen är svårdaterad och svårtolkad. Trots den ytliga Ö-V-liga svackan i mitten (typ vikingatida skelettnedgrävning) fanns inga antydningar till skelettnedgrävning i packningen. Tvärstången till fibulan (romersk järnålder) låg utan kontext i fyllningsjorden i anläggningens S del (dock S om en större sten). Keramikskärvorna i botten är av bronsålderstyp. Bland rensningsfynden (F1) ingår tre olika mynningsbitar av bronsålderstyp, varav en med ett hål, en med en knopp och en med rabbig utsida och slät insida. Keramikkärlet F2 har relativt tunt rödbränt gods. Möjligen kan F4 (benkonc.) ses som en urnegrav. En tolkning kan vara att en grav från äldre järnålder funnits i botten (F4) och att en vikingatida grav (skelettgrav?) anlagts överst.

ANLÄGGNING 9
RUND HÖG, ca 10,5 m i d och ca 1 m hög.
Brandlager 3 x 3,5 m och ca 0,20 - 0,35 m djupt med benbehållare. Gravklot. SV-port.
Belägenhet: x756 y1034

Anläggningen var belägen på den N delen av gravfältet och överlagrar bronsåldersboplatsen RAÄ 34N. Då högen var belägen i en Ö sluttning upplevdes den som högre sedd från öst. Före avtorvningen syntes den vara ca 1 m hög (från öst syntes den vara närmare 1,5 m hög) och ca 10, 5 x 11 m i d. Högen var övertorvad och har tidigare varit trädbevuxen (på högen fanns 8-10 stubbar). I N gränsade anläggningen till berg i dagen. Enstaka stenar var synliga i torven, och i nederkanten av högens Ö sida syntes uppstickande stenar som gav intrycket att vara nedrasade. Ingen kantkedja syntes före avtorvning, men provstickning med jordsond indikerade en möjlig sådan.

Efter avtorvning påträffades en mittpackning bestående av 0,1 -0,4 m stora rundade samt kantiga stenar med inslag av skärvstenar. I stenpackningen påträffades även ett nedsjunket gravklot, 0,25 m i d. I mittpackningens NÖ hörn fanns ett parti där det saknades stenar. Högen omgavs av ett ca 1 m brett brätte bestående av större stenar (0,3-1 m stora). Det som före avtorvningen antogs vara en kantkedja (i S kanten av högen) visade sig vara berg i dagen. I högens SV utkant framkom även en tydlig sydvästport ca 1 x 1,2 m av 0,2-0,4 m stora stenar.
I samband med rensningen syntes fyllningen mellan mittpackningen och kantbrättet bestå till större delen av enbart mjäla och enstaka större stenar. Under denna jordpackning framkom en stenpackning, dock inte lika tät som i högens övriga delar. På flera ställen i högens centrala delar framkom även berg i dagen. I fyllningen påträffades fynd av keramik, lerklining, knackstenar och brända ben.
Vid den NÖ delen av mittstenpackningen där stenar saknades, framkom direkt under torven ett brandlager som visade sig fortsätta in under mittstenpackningen. Som rensfynd framkom bl.a. några fragment av järnnitar, fragment av en krampa, tre delar av en järnkniv(?), brända ben, en tuppsporre, lerklining, två knackstenar, keramik, en hästbrodd och en glättsten (F1). Brandlagret täckte en yta av 3 x 3,5 m i gravens centrala del, med en

stark fet sotkoncentration i dess ytligast liggande del i NO. Sotmängden avtog successivt utåt kanterna på brandlagret. Flera av de stora stenarna i gravens mittpackning var eldskadade, och skörbränd sten fanns i hela brandlagret.
I brandlagret påträffades spridda brända ben, ca 50 nitar och fragment, ca 6 små minijärnkrampor, 2 broddar (en människobrodd och en hästbrodd), ett fåtal kamfragment (B-kam), ett viktlod, spridda skärvor av ornerad keramik samt ca 85 pärlor, varav ca 76 folierade pärlor (silver- och guldfolierade), 7 glaspärlor (3 ögonpärlor, 2 melonpärlor, 1 mosaikpärla, 1 grön med gula inläggningar) samt 1 karneolpärla (vitbränd). Skärvor av den ornerade keramiken påträffades på flera ställen i brandlagret. De brända benen påträffades främst i botten av brandlagret. I mitten av sotkoncentrationen påträffades ett keramikkärl (F4) ca 25 cm i d och ca 15 cm högt. Kärlet var täckt av en rundad sten ca 20 cm i d och var placerad intill en 0,5-0,6 m x 0,3-0,4 m rektangulär sten med brandskador från vilken stora bitar hade fallit bort. Keramikkärlet omgavs av en stenpackning bestående av skörbrända stenar 0,1 -0,3 m stora. Eventuellt kan man ha använt stenar som fallit loss från den stora stenen intill. Keramikkärlet innehöll en liten mängd brända ben samt två tätt lagda torshammarringar av järn ca 15 cm i d. Hängena var placerade åt N och NV i kärlet.

Ytterligare två bengömmor påträffades i brandlagret: En låg i den SV kvadranten nära profilbänken. Under en täcksten påträffades brända ben, delar av en hartstätningsring samt en sölja av järn (F5=A9D). Bengömman låg under den till högen hörande stenpackningen, och hartstätningen var kraftigt skadad av en rot. Den tredje bengömman påträffades vid bortgrävningen av profilbänken i gravens centrala del ovanpå brandlagret. Förutom brända ben påträffades även en fragmentarisk kam från romersk järnålder (F6=A9C).

I ÖNÖ delen direkt under brandlagrets Ö del och den glesa stenpackningen påträffades en skärvstenshög (A 9B) som sträckte sig hela vägen ut till högens ytterkant i N och Ö. I de delar av högen som ej låg på skärvstenshögen fanns en stenpackning (boplatslager) i botten under fyllnadsmassorna.

Kommentar/tolkning:
Graven överlagrar bronsåldersboplatsen RAÄ 34N och den underliggande skärvstenshögen A 9B. Även fynden från fyllningen (lerkliningen, keramiken, knackstenarna och brända ben) har med största sannolikhet uppkastats från boplatsen vid övertäckningen av graven. Skärvstenshögen låg direkt under brandlagrets Ö del i graven. Möjligen kan skärvstenshögen ha blivit framrensad i samband med gravens anläggande (ingen myllbildning kunde iakttagas mellan brandlagret och skärvstenshögens översta lager). Kanske har man av bekvämlighetsskäl placerat gravhögen på en skärvstenshög/berg i dagen för att ge den ett mer monumentalt intryck och minska på arbetsinsatsen.
På platsen finns även rester av ett gravfält från romersk järnålder från vilket bl.a. de två bengömmorna härrör. Bengömman sydväst om mittpackningen (A 9D) verkade vara orörd förutom att den rörts om av det genomväxande rotsystemet. Bengömman som påträffades ovanpå brandlagret (A 9C) kan ha följt med fyllnadsmassorna. Den låg ändå relativt koncentrerad, möjligtvis har man när man påträffat den försökt att samla benen i en sekundärbegravning i högen.
Förekomst av skörbrända markfasta stenar under brandlagret samt brandlagrets successiva avtagande utåt kanterna tyder på att gravbålet bränts på plats och att sotet därefter sopats ihop i en koncentration. Det stora antalet pärlor (ca 90 st), förekomsten av ett gravklot samt den preliminära osteologiska bedömningen indikerar att graven med största sannolikhet är en kvinnograv. Fynden (pärlorna, kamfragmentet samt keramiken) ger en datering till vikingatid.

FYND

F1		I samband med rensning:
		LERKLINING, 0,3 l, S delen.
		LERKLINING, 0,6 l, N delen.
		BR.BEN, 0,05 l, S delen.
		BR.BEN, 0,15 l.
		KNIV (?) av järn, tre delar.
		KRAMPA, ett fragment av skänkeln.
x755,2 y1033,3	-3,19	BR.BEN, i sotfläck, 0,04 l.
x756,9 y1036		BR.BEN, konc. under sten, 0,1 l.
x754,7 y 1033,6	-3.24	BR.BEN, i sotfläck, 0,03 l.
x759,3 y1036,2	-3,33	GLÄTTSTEN.
x753,8 y1034,1	-3,64	KNACKSTENAR, 2 st.
		JÄRNNITAR, 1 spik samt 6 fragment.
x755,56 y1035	-3,25	KRAMPA, av järn, ca 13 mm (samma typ som F2).
		N delen: KERAMIK, 131,8 g.

			S delen: KERAMIK, 85 g.
	x755,56 y1036,62	-3,49	KERAMIK, bl.a. mynningsbitar, 63 g.
	x753,8 y1035,38	-3,43	KERAMIK, 1 bit, 10 x 8 cm.
	x753,9 y1034,5	-3,22	TUPPSPORRE.
	x756,72 y1035,70	-3,15	BRODD, till häst.
F2			I brandlagret:
			BR. BEN, ca 3 liter.
	x755 y1033,6	-3,38	BEN KONC. 0,04 l.
	x754,8 y1031,15	-3,57	BR. BEN, 0,02 l.
			LERKLINING, 136,6 g.
			KAMFRAGMENT, 8 st.
			Nordöstra kvadranten:
			KNACKSTEN.
			PÄRLOR ca 90 st, varav 23 guldfolie, 13 silverfolie, 2 melonformade, 1 bränd karneol, 1 och 1/2 ögonpärla, 1 grön, 1 grön/gul samt ca 48 sammansmälta i klump.
			TUPPSPORRE.
	x757,2 y1035,17	-3,50	BRONSFÖREMÅL, fragment ca 21x12x2 mm med vulst och punktcirkel.
			MINIKRAMPOR, järn, ca 6 st, ca 13 mm långa. (Se Birka I, Taf. 29).
			JÄRNNITAR, 60 fragment varav 7 hela, 42 med spikskalle/ nithuvud samt stift, 11 med enbart nitskalle/spikhuvud samt ca150 fragment.
	x756,77 y1035,55	-3,21	JÄRNTEN/SPIK(?), 38 mm
	x757,43 y1073,20	-3,30	BRODD, till människa.
	x756,88 y1035,46	-3,30	VIKTLOD, järn med bronsbeklädnad, ca 25 mm i diam och 20 mm högt, inskription.
	x 755,46 y 1034,48	-3,28	KERAMIK, 9,3 g.
	x 756,46 y 1034,95		KERAMIK, mynningsbit, 13,1 g.
	x 756 y 1035,2	-3,29	KERAMIK, 56,5 g.
	x 755,12 y 1035,75	-3,46	KERAMIK,11,4 g.
	x 757,32 y 1036,02	-3,31	KERAMIK, 20,1 g.
	x 756 y 1034,90	-3,50	KERAMIK,114,3 g.
	756,05 y 1034,60	-3,25	KERAMIK, 8,2 g.
			LERKLINING, 1 bit.
			KERAMIK SÖ delen, 45,7 g.
	x 756, 98 y1034, 95	-3,43	KERAMIK, ornerad, 96,7 g.
	x 756, 85 y1035,3	-3,43	KERAMIK, ornerad, 39,6 g.
	x 755,44 y1035,22	-3,41	KERAMIK, ornerad, 28,2 g.
	x 756,42 y1035,72	-3,21	KERAMIK, ornerad, 128 g.
	x 756,60 y1034,9	-3,42	KERAMIK, ornerad, 27,3 g.
	x 756,46 y1035,40	-3,30	KERAMIK, ornerad, 29,4 g.
	x 756,42 y1035,5	-3,30	KERAMIK, ornerad, 53,8 g.
	x757,20 y1035,3	-3,32	KERAMIK, ornerad, 20,7 g.
	x 756 y1035,5	-3,26	KERAMIK, ornerad, 114 g.
			I profilen:
			KERAMIK, ornerad, 188 g.
			KOL, 1,5 l.
F3			I sydvästporten, Rensningsfynd:
			LERKLINING, 10 småbitar.
			HARTS? 1x1 cm.
			BRÄNDA BEN, 2 fragment.
F4			KERAMIKKÄRL, 2300 g.
			I keramikkärlet:
			BRÄNDA BEN, 0,3 l.
			TORSHAMMARRINGAR, 2, av järn.

PROVER:

KOLPROV	F1	x757,1	y1034,2	-3,12,	0,05 l

KOLPROV F2 x757,17 y1035,7 -3,42, 0,2 l
KOLPROV F2 x756,89 y1035,45 -3,49 1 bit 8x2 cm
JORDPROV F4, i keramikkärlet.

Kommentar ang. benämningar och benutbredningar
Den vikingatida högen har benämnts A 9. Denna överlagrade en skärvstenshög (A 9B) samt flera mer eller mindre omrörda och skadade bengömmor från rom.jä.å. Mellan stenarna i A 9 påträffades en bengömma med en kam i ett stycke. Denna bengömma har benämnts A 9C. A 9 hade flera äldre glesa och spridda bengömmor/benförekomster från rom.jä.å. varav flera synes ha skadats vid anläggandet av A 9. Utbredningen av de spridda brända benen från A 9 och från ”bengömmorna” från romersk järnålder var stundom svåra att särskilja. Därtill kommer den underliggande boplatsen från bronsålder med sotfläckar, mörkfärgningar och stolphål. Många anläggningar saknade tydliga avgränsningar såväl i sidled som i höjdled vilket gjorde området komplicerat att undersöka och dokumentera.

ANLÄGGNING 9 B
SKÄRVSTENSHÖG (under A 9), 5 x 4,5 m i diam (NV-SÖ) och ca 0,45 m hög.
Belägenhet: x757 y1038

Skärvstenshögen framkom omedelbart under A 9 i dess NÖ del. Den utgjordes av en kompakt jämnt välvd skärvstenshög av ca 1 dm stora skärvstenar med inslag av 0,3-0,5 m stora stenar. Den övre jämna ytan av skärvstenar med dess välvning var påtaglig och hade uppenbarligen ej skadats vid det vikingatida gravbyggandet. Skärvstenshögen överlagrades av den vikingatida stenpackningen och även av brandlagret som låg över skärvstenshögens SV-del.
Myllan mellan stenarna i skärvstenshögen var brunsvart. Skärvstenarna utgjordes främst av gnejs och granit , dvs sådana bergarter som finns naturligt i omgivningen. I botten i V delen fanns ett glest kollager ca 1,9 m i diameter och omedelbart SÖ därom en keramikkoncentration 0,5x0,8 m (N-S) (-3,56). Spridda keramikskärvor och flera sot-, kol- och keramikkoncentrationer framkom i anläggningen samt 15 knackstenar.
I botten fanns spridda 0,3-0,8 m stora stenar. Flera av dessa låg i opåverkat morängrus.

FYND
KERAMIK, sammanlagt 5589 g
KNACKSTENAR, 15 st.
KOL
Keramikvikt per kvadratmeterruta:

x755 y1034	82 g keramik
x755 y1035	0 g keramik
x755 y1036	9 g keramik
x755 y1037	168 g keramik
x755 y1038	1336 g keramik
x755 y1039	0 g keramik
x756 y1034	14 g keramik
x756 y1035	10 g keramik
x756 y1036	1164 g keramik
x756 y1037	304 g keramik
x756 y1038	269 g keramik
x756 y1039	25 g keramik
x757 y1034	15 g keramik
x757 y1035	226 g keramik
x757 y1036	559 g keramik
x757 y1037	6 g keramik
x757 y1038	164 g keramik
x757 y1039	9 g keramik
x758 y1034	43 g keramik
x758 y1035	23 g keramik
x758 y1036	126 g keramik
x758 y1037	1014 g keramik

x758 y1038 0 g keramik
x758 y1039 0 g keramik

x759 y1034 96 g keramik
x759 y1035 4 g keramik
x759 y1036 6 g keramik
x759 y1037 17 g keramik
x759 y1038 0 g keramik
x759 y1039 0 g keramik

ANLÄGGNING 9 C
URNEBENGROP, under A 9.
Belägenhet x756 y1035,10 -3,28

Anläggningen framkom vid undersökningen av A 9 och bestod av en oval benkoncentration ca 0,9 x 0,45 m stor (V-Ö). Koncentrationen låg ca 0,4 m Ö om centralpackningen i A 9. Bland benen fanns fragment av en hornkam i ett stycke.
FYND

F 1	x756-756,4 y1035,1-1036	-3,28	BRÄNDA BEN, 0,15 l
	x756-756,4 y1035,1-1036	-3,28	KAM i ett stycke, fragment.

ANLÄGGNING 9 D
BENLAGER, under A 9. Locksten.
Belägenhet: x755,35 y1033,1 -3,48/-3,59 (F 1) och -3,46/-3,52 (F 2)

Anläggningen framkom i samband med undersökningen av A 9 och utgjordes av en locksten med underliggande benlager ca 1 x 0,45 m stort (V-Ö-lig riktning) och med spridda hartsfragment och en rektangulär järnsölja med torne. Anläggningen låg i SV utkanten av brandlagret till A 9 ca 0,5 m SV om centralpackningen i A 9. Benlagret låg ca 1 dm under brandlagernivån i A 9. Det ovala benlagret utgjordes av två benkoncentrationer, en i V (F 1) och en i Ö (F 2). Båda var ca 0,45 m i diameter med diffus avgränsning i mitten. Lockstenen som var ca 0,4 x 0,3 x 0,15 m stor låg på sned (-3,33/-3,58) överst mellan benkoncentrationerna med den svagt välvda översida åt NV.
FYND

F 1	x755,6 y1033,5	-3,48/-3,59	HARTSFRAGMENT, ca 15 bitar.
	x755,35 y1033,10	-3,46	SÖLJA, rektangulär, järn, 29x21 mm, torne 17 mm.
	x755,6 y1033,5	-3,48/-3,59	BRÄNDA BEN, 72,9 g, ca 1 dl.
F2	x755,35 y1033,4	-3,46/-3,52	BRÄNDA BEN, 86,1 g, ca 1 dl.
	x755,35 y1033,4	-3,46/-3,52	HARTSFRAGMENT, 4 bitar.

Kommentar: Sannolikt utgör det ovala benlagret med de två benkoncentrationerna en och samma bengömma.

ANLÄGGNING 9 E
STENSÄTTNING, rektangulär/oval. Ca 1,8 x 0,8 m (Ca N-S).
Skelettgrav. Nedgrävning 70 x 30 cm i riktning 387 gon. Nedgrävningsdjup ca 20 cm.
Belägenhet: x758,5 y1032,5

Anläggningen framkom i anslutning till och delvis omedelbart under kantkedjan i NV delen av A 9. Stenpackningen bestod av 0,1-0,6 m stora stenar i 1-2 skikt. Möjligen kan en av de övre stenarna i mitten av packningen ha ingått i kantkedjan till A 9. En nedgrävning, 70 x 30 cm stor och ca 20 cm djup, bestående av mörkfärgad fin mylla som avgränsade sig mot den omgivande jorden framkom i anläggningen. Nedgrävningen var orienterad i ca N-S-lig riktning (387 gon). Den avgränsades i V av en avlång sten, 0,6 x 0,3 m stor. Ca 1 dm NV om denna sten låg över och utanför nedgrävningen en hästtand (-3,51). I Ö avgränsades nedgrävningen av ett markfast eldskadat block. Något N om mitten i nedgrävningen låg en järnkniv med spetsen åt SSV och eggen nedåt.
Under och kring anläggningen fanns kulturlager från boplatslagret från bronsålder.
FYND

x758, 52	y1032,20	-3,57	I nedgrävningen.

	KNIV av järn, ca 11 cm lång. (Låg med spetsen åt SSV och med eggen nedåt).
x758,8 y1031,95 -3,51	HÄSTTAND (NV om nedgrävningen). Jordprover: J1 och J2 (I kanten av nedgrävningen i S delen).

Tolkning: Anläggningen tolkades pga nedgrävningens form som en skelettgrav för ett barn. Det förhållandevis ytliga läget för packning och nedgrävning samt järnkniven gör det troligt att anläggningen är samtida med A 9 dvs från vikingatiden. Om anläggningen är äldre eller yngre än A 9 gick inte att stratigrafiskt fastställa men en tolkning är att A 9 anlagts först och att barngraven A 9E anlagts i efterhand i kantkedjan och att det kan ha funnits en släktrelation mellan de båda individerna.

ANLÄGGNING 9 F
STENSÄTTNING, oval, 1 x 0,75 m (N-S).
Brandgrav (benlager/urnegrav).
Belägenhet: x757,5 y1033,4

Anläggningen framkom i samband med undersökningen av A 9 och var ca 1 x 0,75 m stor och låg NV om centrum av A 9. Den bestod av ett tiotal ca 0,1-0,35 m stora stenar i ett skikt. Under en ca 0,35 x 0,4 m i diam stor sten som var sotpåverkad framkom ett 20 cm i diam stort sotlager. Spridda brända ben fanns i ett ovalt 0,5 x 0,9 m stort område (N-S). I SÖ framkom ett kamfragment (F1).

FYND	I anläggningen:
F 1 x757,24 y1033,57 -3,69	KAMFRAGMENT, av enskiktad enkelkam med kilformigt tvärsnitt (Rom.jä.å.), längd ca 21 mm.

ANLÄGGNING 10
HÖG, rund, ca 8 m i d och ca 0,6 m hög.
Brandlager 3,3 x 3 m och ca 0,05-0,15 m djupt med benbehållare.
Belägenhet x752,5 y1025

Anläggningen var belägen i gravfältets N del och anslöt till och överlagrade delar av bronsåldersboplatsen Raä 34 N. Anläggningen syntes före avtorvningen som en övertorvad jämnrund hög i markytan ca 0,6 m hög och ca 8 m i d. Kantkedja saknades. I utkanten i VSV-SV vilade anläggningen på berg i dagen och en något djupare liggande låg bergskam mot S som där var eldskadad. Höjdskillnaden i anläggningen mellan N och S var ca 0,8 m. I högens yta fanns ett flertal stubbar samt en enbuske under vilken en sten var synlig i torven.

Under torven framkom en intill ca 0,4 m djup fyllning bestående av moig mjäla. I fyllningen påträffades spridda skärviga och skörbrända sten, vidare enstaka keramikskärvor, bränd lera, brända ben samt spridda kolförekomster (F 1). I centrum framkom en central stenpackning, ca 1,4 m i d. Packningen utgjordes av ett tiotal 0,1-0,4 m stora kantiga och rundade stenar. Fyllningen i packningen bestod av mörk mjäla med moigt inslag. Någon kantkedja fanns ej.

Under stenpackningen påträffades en ca 0, 05 m djup eldpåverkad lermatta och omedelbart därunder framkom ett brandlager ca 3,3 x 3 m och ca 0,05-0,15 m djupt. I brandlagret påträffades brända ben, järnnitar/spikar, järnkrampsfragment, en järnögla(?), ett viktlod, en liten äggformad sten samt järnfragment (F 2). Några järnfragment är koniskt (?) avsmalnande och sönderkrackelerade (pilspets?/spjutspets? eller tillhörande öglefragmentet?). Ett fragment kan vara tången till en kniv. Brandlagret, som var cirkelformat, hade en sotfri "väg" från S in mot mitten. I denna rena ursparning var ett keramikkärl placerat (F 3). Kärlet innehöll en torshammarring och bl.a. brända skall- och lårben av människa (F 3). Torshammarringen låg ovanpå de brända benen (ca 2 dl br. ben), ca 2-4 cm ovan botten i keramikkärlet.

Anläggningen vilade på ett påfört ljusare lager av mjäla, ca 0,15-0,30 m djupt och berg i V kanten. Under detta lager framkom ett 0,2-0,30 m djupt kulturlager bestående av kraftigt sotig moig mjäla, innehållande rikligt med skärvig och skörbränd sten (boplatslager från bronsålder). Under detta kulturlager fanns i den S kanten, där det underliggande berget sluttade mot S, dm-djupa ojämnheter i berghällen, i vilka påträffades bronsålderskeramik, harts, brända ben samt lerklining. Detta område var ca 3x1 m stort (V-Ö). Ca 14 stolphål framkom i boplatslagret under A 10.

Kommentar: Det 0,15-0,3 m djupa ljusa mjällagret under A 10 har troligen påförts straxt innan man anlade graven. Det hade samma utbredning som högfyllningen. Mjällagret var ej genomgrävt av urnegropen 10C som

låg nedgrävd under mjällagret i kulturlagret under A 10. Detta visar att mjällagret anlagts efter urnegropens anläggande, sannolikt under vikingatid.
Under graven rutgrävdes kulturlagret från bronsålder varvid framkom relativt mycket keramik, bl.a. en skärva med knopp, en med vinklad buk och svartglättad yta samt ett flertal med rabbig fingerstruken yta. Den mesta keramiken hade slät yta.

FYND

F1	x752,5 y1025,5	-3,09/-4,04	Vid rensningen: BRÄNDA BEN, 0,05 l. KERAMIK, ca 50 bitar, 107 g. LERKLINING, BRÄND. LERA, ca 100 småbitar, 68 g. HARTS, 1 bit, 13x10 mm. JÄRNFRAGMENT, 1 bit, 9x7 mm. OBRÄNDA BEN, 0,1 l.
F2	x752,75 y1025,75	-3,20/-3,40	I brandlagret:
F2:1			BRÄNDA BEN, ca 2,5 l.
F2:2	x725,5 y1027,25	-3,52	SINTRAT ORGANISKT MATERIAL, 7 bitar, 7 g.
F2:3	x752,5 y1027,3	-3,41	OBRÄNT BEN, 0,02 l.
F2:4			BRÄND LERA, LERKLINING ca 30 bitar, 39 g.
F2:5			KERAMIK, 85 g.
F2:6			STEN, uppståndelseägg? 25x15 mm.
F2:7			NITAR och SPIKAR, av järn, samt FRAGMENT, ca 97 fragm.
F2:8			KRAMPOR, av järn, ca 3 fragm. JÄRNTENAR?, 3, längd 26, 27 mm, 31 mm och ca 6-9 mm i diam. samt fragment. (pilspets?/spjutspets?/pik?).
F2:9			JÄRNÖGLA, 36 x 16 mm.
F2:10			VIKTLOD av järn, 4 g.
F3	x752,25 y1025,1	-3,36/-3,70	KERAMIKKÄRL, benurna. BRÄNDA BEN, i keramikkärlet, 0,2 l.
	x752,25 y1025,1		TORSHAMMARRING, i keramikkärlet, med vidsittande torshammarhängen och ringar.

Kol och jordprover:

1	x751,1 y1025,2	-3,41	KOL, från en stock.
2	x754,1 y1024,35	-3,30	KOL, från brandlagret.
3	x753,5 y1027,2	-3,41	KOL, från brandlagret.
4	x752,25 y1027	-3,41	KOL, från bandlagret.
5	x753,8 y1027,7	-3,40	KOL, från brandlagret.
6	x752,9 y1026,4		KOL
7	x750,5 y1025,5	-3,54	KOL
8	x753,75 y1024,2	-3,34	KOL, från en stock.
9	x752,15 y1025,1		JORD, från krukans botten(F24).
10	x752,15 y1025,1		JORD, från krukans övre del.

ANLÄGGNING 10 B

URNEGROP MED LOCKSTEN.
Bengömmans diam. ca 0,29 m och ca 8 cm djup.
Belägenhet: x756,84 y1023,10

Tre ca 0,2-0,4 m stora stenar låg på rad i NV-SÖ-lig riktning. Under den mellersta (en locksten) framkom en bengömma med en hartstätningsring (svepkärl). Lockstenen var 18x40 cm stor (NV-SÖ) och ca 8 cm tjock med välvd ovansida. Dess topp tangerade torvytan. Hartstätningsringen låg i oregelbundet läge under lockstenen med de brända benen. Enstaka kolbitar fanns bland de brända benen samt en del av en fibula (tvärstång). Överst fanns två bitar slagg(?). En vertikal rund mörkfärgning, 0,08 m i diam. och ca 0,14 djup fanns under lockstenen något V om i mitten av bengömman. Anläggningen var nedgrävd i kulturlagret med skärvsten. I botten framkom morängrus.

FYND

F 1	x756,84 y1023,10	-3,39/-3,50	KERAMIK HARTSTÄTNINGSRING.

		SLAGG, (järnslagg) 2 bitar. FIBULA, del av tvärstång av järn, med spiraltråd av brons, 3 cm lång.
	-3,39/-3,55	BRÄNDA BEN, rena, 90,3 g/1 dl. KOL, enstaka.

ANLÄGGNING 10 C
URNEGROP MED LOCKSTEN.
Bengömmans diam. ca 0,23-0,26 m och 4 cm djup.
Belägenhet: x753,5 y1025,1

Anläggningen framkom under A 10 och täcktes av det ljusa lerskikt som låg under A 10. Anläggningen omgärdades av det mörkfärgade kulturlagret/boplatslagret.
Lockstenen var 0,28 x 0,48 m stor (VSV-ÖNÖ) och ca 0,18 m tjock och låg omedelbart över en bengömma med hartstätningsring/ar. Hartstätningsringarnas och benutbredningens diam. var 23-26 cm. Benkoncentrationens djup mellan lockstenen och morängrusunderlaget var 4 cm. Benen låg på morängrusunderlaget. Svepasken har således ej grävts ned i morängruset.. Bland de brända benen låg en kam i ett stycke i N kanten på hartstätningsringen. Kammen var av bålbranden något välvd och låg med den välvda sidan uppåt och med ryggen åt NV (dvs med tandraden åt SÖ). En övre hartstätningsring låg företrädesvis i N delen. Den undre hartstätningsringen var dubbel, dvs med tätning både på utsidan och insidan vid bottnen.
FYND

F1	x753,62 y1025,08	-3,68	KAM, i ett stycke av äldre järnålderstyp, längd 62 mm, svagt vinklad ryggkurvatur, tre dubbelkoncentriska cirklar på var sida.
	x753,56 y1025,01	-3,69	KERAMIKSKÄRVA, 46x55 mm, som låg överst i bengömman i NV i kanten. HARTSTÄTNINGSRING/AR, troligen från en övre och en undre ring, 23-26 cm i diam., dubbel i botten. BRÄNDA BEN, rena, 651,31 g/10,5 dl.

ANLÄGGNING 10 D
STOLPHÅL, ca diam. upptill 0,29 x 0,22 m (VSV-ÖNÖ), djup 0,23 m, diam. i botten 0,16 m. Belägenhet: x752,75 y1025,90. Bottenmått:-4,02

Stolphålet, som var fyllt med mörkt kulturlager, var kantat av två 0,15-0,20 m stora stenar i N och 10 stycken 0,06-0,1 m stora stenar i en samling i SV. Nedgrävningen var svagt konisk med minsta diameter i botten, ca 16 cm, med plan botten. Stolphålet var nedgrävt 17 cm i morängrusunderlaget.
FYND

F 1	x752 y1025,90	z -4,02	KERAMIK, enstaka skärvor.

ANLÄGGNING 10 E
GROP (STOLPHÅL?), ca 0,58 m i diam.(toppen) och ca 0,30 cm (botten).
Belägenhet: x754,6 y1025,25 z:-3,69/-3,85
Bottenmått: -3,89

Gropen var kantad i Ö halvan av 5 stycken 0,1-0,20 m stora stenar. Botten var något skålformig men djupast i S. Gropen, som var fylld med kulturlager, var nedgrävd ca 0,20 m i morängruset.
Anläggningen hittades under 1996 års grävning. Man grävde då ut den östra halvan, som ingick i profilen. Under 1997 ritades en ny profil och resterande del grävdes ut. Nedgrävningens västra del innehöll en hel mängd stenar varav 7 st, 0,1-0,2x0,2 m antydde en stenskoning kring en hålighet för en stolpe? Väggarnas fyllning innehöll även 5 liter skärvsten samt 4 liter opåverkad sten. Gropen var något skålformig med en stigande ökning i djup mot söder där en större sten, 0,1x0,18 m, avslutade gropen.
JORDPROV

ANLÄGGNING 10 F
URNEGROP MED LOCKSTEN?
Bengömmans diameter: ca 0,30 m, djup: 0,15 m
Belägenhet: x756,00 y1028,0

Bengömman återfanns i anslutning till 7 stenar med en genomsnittlig diameter av 0,30 m. 5 av stenarna låg i en cirkel kring en något större sten. Stenarna täcktes till största delen av grästorv. Den mittersta stenen, samt stenen till öster om denna, var nedgrävd i ett lager av skärvsten. Sydväst om den centralt placerade stenen framkom en koncentration av brända tvättade ben inom en diameter av 0,30 m. Bland de brända benen förekom även slagg av bränd lera samt keramik. Vidare påträffades en dubbel hartstätningsring ca 0,27 m i diameter då benkoncentrationen grävdes fram. Hartstätningsringen är sannolikt en rest av en svepask i vilken benen förvarats. Omedelbart Ö om bengömman låg en 0,15 m tjock sten. Stenen var flat på ena sidan. På andra sidan var den lätt välvd. Denna sten kan ha utgjort locksten till graven. Under anläggningen påträffades ett ca 0,20 m stort hålrum som sannolikt var spår av en stubbe. Hålrummet har gjort att en del av hartsen och benen har kommit ur läge. Stubben kan också vara orsak till att lockstenen rubbats ur sin ursprungliga position. Runt om hålrummet och i dess botten vidtog sterilt grus.
FYND

F1	x756,08 y1027,79	-3,68	HARTSTÄTNINGSRING, dubbel.
	x756,00 y1028,00	-3,54	BRÄNDA BEN, i koncentration, rena, 377,44 g/5 dl.
			KERAMIK, delvis sintrad, ca 250 bitar,
			367,5 g, 2 st mynningsbitar.
			LERKLINING, 1 st bit.
			SLAGG, 15 bitar, 117,5 g.
			KNACKSTEN, 1 st.

ANLÄGGNING 10 G
OVAL STENSÄTTNING med skelettnedgrävningsliknande schakt (Ö-V-lig riktning, 100 gon) med benurna och hartstätningsring.
Stenpackningens längd: 2,35 m, bredd: 0,65 m
Mörkfärgningens längd: 1,45 m, bredd: 0,55 m, djup: 0,25 m
Belägenhet: x754,15 y1021,25

Anläggningen återfanns inom området för bronsåldersboplatsen 34 N och kunde i sin helhet urskiljas först efter den utgrävning av boplatsen som fortgick under 1996, men som inletts under föregående år. Endast någon centimeter av anläggningens västliga del var dessförinnan synliga ovan markytan. Dess östliga parti var beläget under den vikingatida högen A 10, som grävdes ut under våren 1995.

Anläggningen utgjordes av ett övre lager med större stenar vilka hade en diameter mellan ca 0,20-0,50 m. Ett större block i gravens yttersta västra del mätte 0,80 m i diameter. Dessa större stenar var ca 10 till antalet och flertalet hade en likvärdig tjocklek om ca 0,10-0,15 m. Stenarna och stenblocket återfanns samlade i en östvästlig sträckning (100 gon) och anläggningens totala längd var 2,35 m. Bredden var ca 0,65 m. Stenblocket i anläggningens yttersta västdel utmärkte sig genom dess stimmiga yta och bestod till skillnad från övriga stenar av en blandning av bergarter. En sten med motsvarande utseende återfanns i anläggningens yttersta östra del.

Sedan det överliggande stenlagret lyfts från graven framträdde en tydlig mörkfärgning i jorden. Det mörkfärgade området hade en rektangulärt oval form i Ö-V-lig riktning (100 gon) som var 1,45 m lång och 0,55 m bred. Färgningens yttre begränsning kantades något oregelbundet av mindre stenar (0,10-0,15 m i diameter). Mörkfärgningens djup var ca 0,25 m.

I en central del av den mörkfärgade jorden påträffades en obränd eldslagningsflinta som har eldslagningsretuscher och viss nötningsglans. Enstaka brända tvättade ben återfanns spridda i hela det mörkfärgade lagret. En mycket rik koncentration, 0,2 m i d och 12 cm djup, av rena brända ben framkom i den mörka jordens östdel. Vid en preliminär osteologisk bedömning i fält konstaterades att dessa förhållandevis välbevarade benfragment sannolikt härrörde från en individ över 18 års ålder. Intill och V om nämnda benkoncentration återfanns en enkel hartstätningsring. I botten av gravens västra del påträffades en kniv med tånge tillsammans med en mindre koncentration av brända ben. Kniven återfanns i ett läge där dess egg låg mot norr och spetsen mot öster. Anläggningens mörkfärgning och tillika nedgrävning vilade i moigt morängrus med inslag av lera.

Kommentar:
Möjligen var det strimmiga blocket i anläggningens västdel och stenen i östra änden ursprungligen från ett och samma stenblock. Placeringen av dessa stenar i anläggningens yttre ändar gav graven en förstärkt visuell avgränsning. De övriga stenarnas överensstämmande tjocklek antyder vidare att graven kan ha kantats av stenar som ställts på högkant. Stenarnas läge gav också intryck av att de kan ha fallit in mot anläggningens mitt sedan en eventuell träkista förmultnat. Graven gav på så vis ett intryck av att ha varit en skelettgrav. Med hänsyn till att obrända ben helt saknades samt att omfattande mängder brända ben återfanns ter det sig emellertid mindre troligt om graven ursprungligen varit en skelettbegravning. Med hänsyn till de närbelägna urnebengroparna A 10B och A 10C, vilka fynddaterats till romersk järnålder är det troligt att även föreliggande anläggning, A 10G, härrör från denna tid.
Med ledning av hartstätningsringens diameter (0,12 m) kan det antas att den utgjort tätning i en svepask som var mindre än den behållare som torde ha krävts för att rymma den intilliggande och mycket omfattande benkoncentrationen.
Den obrända eldslagningsflintan antyder ett äldre gravskick (med början i y.bronsålder) där obrända gravfynd nedlagts tillsammans med brända ben.

FYND

F1	x 754,20 y1021,17 -3,77	ELDSLAGNINGSFLINTA, 50 x 47 x 21 mm, obränd, med retuscher samt viss nötningsglans till synes över hela ytan.
F2	x 754,02 y1020,80 -3,86	KNIV, med tånge 0,12 x 0,03 m.
F3	x 754,10 y1021,35 -3,87	HARTSTÄTNINGSRING, 0,12 m, enkel, 30 bitar.
F4	x 754,15 y1021,50 -3,76/-3,88	RENA BRÄNDA BEN, 1004 g/12 dl. i koncentration, 0,20 m i d. KERAMIK, 1 fragment, mynningsbit. BRÄND LERA, ett 10- tal småbitar, 6,6 g. TANDEMALJ, från ko el får. KVARTSBIT, 1st. JORDPROV

ANLÄGGNING 10 H
STOLPHÅL ?
Stolphålets diameter: 0,11 m
Belägenhet: x754,46 y1023,80 z -3,64/-3,72
Sedan skärvstensmattan som täckte boplatsen RAÄ 34 N grävts bort framträdde en mörkfärgning som avtecknade sig tydligt mot det sterila morängruset. Mörkfärgningens djup var ca 0,07 m. I botten skoddes stolphålet av en större, och flera mindre stenar. Stolphålet saknade fynd.

ANLÄGGNING 10 I
STOLPHÅL.
Stolphålets diameter: 0,25 m.
Belägenhet: x752,44 y1027,08 z -3,92/-4,20.
Längs norra halvan av stolphålet framkom 7 st större kantställda stenar som uppvisade en tydlig stenskoning:
0,40 m x 0,29 m x 0,13 m
0,30 m x 0,27 m x 0,13 m
0,20 m x 0,13 m x 0,11 m
0,19 m x 0,17 m x 0,14 m
0,26 m x 0,17 m x 0,10 m
0,20 m x 0,16 m x 0,04 m
0,20 m x 0,10 m x 0,05 m
Stolphålet var fyllt med kulturlager. I anslutning till stolphålet fanns en koncentration av keramikskärvor: x752,5 y1027,3 z-3,85 Inga övriga fynd förutom en kolbit.
FYND

F 1	x752,5 y1027,3 z -3,85	KERAMIK (konc). KOLPROV. JORDPROV.

ANLÄGGNING 10 J
STENSÄTTNING, 0,6 m i diameter med mittsten.
Belägenhet: x752,24 y1027,70 z-3,93
Mittstenen, 0,2 x 0,2 x 0,25 m, var omgiven av 4 st större stenar, 0,2 m x 0,4 m stora, samt ett flertal mindre. En keramikkoncentration framkom kring mittstenen, z- 3,85.
Stensättningen visade sig inte vara en nedgrävning. Under mittstenen framkom ett 2-3 cm djupt mörkfärgat myllager.

FYND		Kring mittstenen:
x752,24 y1027,70	z -3,85	KRAMIKSKÄRVOR

ANLÄGGNING 10 K
STOLPHÅL?
Belägenhet: x753,6 y 1026,98 z -3,79/- 4,18.
Anläggningen utgjordes av en mörkfärgad stolphålsliknande fördjupning och omgärdades av ca 8 stenar som var ca 0,1-0,2 m stora, den största i N delen.

ANLÄGGNING 10 L
STOLPHÅL.
Stolphålets diameter: toppen 0,32 m., botten 0,10 cm.
Belägenhet: x754 y1027,50 z-3,85/-4,06.
Beläget söder om ett stort stenblock 1,3x1,8 m. Vid stolphålets S sida fanns en stor spetsig sten 0,27x0,17 m. Runt och till viss del över hålet låg 15 st stenar, fyra större ca 0,7x0,15 m samt ett antal mindre 0,07-0,12x0,03-0,06 m.
Stolphålet var fyllt med kulturlager. Inga fynd.

ANLÄGGNING 10 M
STOLPHÅL.
Stolphålets diameter: toppen 0,24 m, botten 0,12 m.
Belägenhet: x753,75 y1028,75 z-3,79/-4,13.
En flat sten i S, 0,03x0,22 m, nedlagd så att den sluttar i söder. I Ö kanten 4 st stenar i linje, 0,10x0,20 m, förmodligen inrasade. I V kanten ett antal mindre stenar 0,06x0,10 m. Under toppenlagret i västra delen 4 st stenar 0,05x0,10 m samt 1 st 0,03x0,14 m som uppvisade en tydlig stenskoning med en del kantställda stenar. I norr en större sten (naturligt läge?): 0,2x0,3x0,45 m.
I väggarnas fyllning fanns även 1 liter skärvsten.
Stolphålet var fyllt med kulturlager. Inga fynd.
JORDPROV.

ANLÄGGNING 10 N
HÄRDGROP/KOKGROP?
Belägenhet: x752,40 y 1028,30 z -3,95/-4,15
Gropens diameter var upptill 0,86 m och i botten 0,5 m.
Gropens bredd och grunda djup gör den tveksam som stolphål. Gropen är dock skålformig med en avsmalning mot botten. Jorden var starkt mörkfärgad och skiljde sig markant från det omgivande ljusa morängruset. Stenarna bestod av en mängd skärvsten samt en del opåverkade stenar 0,04 x 0,04 m - 0,15 x 0,15 m.
I södra halvan av gropen påträffades en kolbit samt ett bränt ben.
JORDPROV.
KOLPROVER

ANLÄGGNING 10 O
NEDGRÄVNING/STOLPHÅL?, oval med mörkfärgad jord och skärvsten, 0,5 x 0,45 m och ca 0,2 m djup.
Belägenhet: x 751,41 y 1026,80 z: -3,85/-4,05
Anläggningen var en oval mörkfärgning med raka sidor nedåt (cylinderformad nedåt), 0,5 x 0,45 m och 0,18 – 0,20 cm djup i morängrus och med plant berg i botten. Mörkfärgningen var helt fylld med i huvudsak 5–20 cm stora skörbrända, skärviga och opåverkade stenar. Svart jord med inslag av ljusare grus fyllde mellanrummet

kring stenarna. Enstaka keramikskärvor påträffades. Anläggningen utgör ingen tydlig kokgrop eller härd, då kol saknas, men den utgör en tydlig nedgrävning i morängruset som fyllts med ”kulturlager”.
FYND
F 1 x751,41 y1026,80 KERAMIK, 57,2 g

ANLÄGGNING 10 P
MÖRKFÄRGNING (Stolphål?)
Belägenhet: x750 y1028-y1029
Anläggningen utgjordes av en oval mörkfärgning, ca 0,5 x 0,8 m stor (N-S) med enstaka små kol och enstaka små brända ben i fyllningen - möjligen ett stolphål.
FYND
F1 x750 y1028 KOL, 0,6 g
BRÄNDA BEN, 0,5 g

ANLÄGGNING 10 Q
NEDGRÄVNING (grop) med mörkfärgad jord och skärvsten.
Belägenhet x:750,85 y:1027,0 z:-3,95/-4,14
Anläggningen utgjordes av en ca 0,6 m i diam flackt V-formad nedgrävning i morängruset, ca 18-20 cm djup, fylld av svart jord och 21 stenar (11 skörbrända, 5 skärviga och 5 opåverkade). En keramikkoncentration bestående av främst mindre skärvor, ca 0,5-2,5 cm och kolrester fanns främst runt x750,75 y1027,10. Två något större stenar, ca 0,12-0,2 m stora, låg i anslutning till keramiken (se profil).
Tidigare har KERAMIKKONCENTRATION (F 13) påträffats vid x750,70 y1027,02 z –3,97. Dessutom har en KNACKSTEN (F 12), 8 cm i diam, påträffats vid x750,95 y 1026,95 z:-3,92.
FYND
x750,75 y1027,0 z –4,04 KERAMIKSKÄRVOR, 58 fragment (105 g)
(KERAMIKKONCENTRATION, (F13), se text ovan)
(KNACKSTEN, (F12), se text ovan)

ANLÄGGNING 10 R
NEDGRÄVNING/STOLPHÅL?, ca 0,3 m i diam och ca 0, 11 m dj, med mörkfärgad jord och opåverkade stenar.
Belägenhet: x753,05 y1024,77 z:-3,89/-4,00
Mörkfärgningen innehöll opåverkade stenar 4-14 cm stora och en 15x20 cm stor opåverkad sten som låg i S delen av nedgrävningen (-3,94).
Inga fynd fanns i anläggningen som var nedgrävd i opåverkat morängrus.

ANLÄGGNING 10 S
STOLPHÅL? Ca 30 cm i diam och ca 12-18 cm djupt.
Belägenhet: x750,9 y1028,1 z -3,94/-4,12
Större stenar låg runt nedgrävningen som var fylld med svart jord och stenar. Väggarna var relativt raka och ca 12-18 cm djupa med plan botten som utgjordes av berg. I nedgrävningen fanns 4 liter skörbränd sten, 0,5 liter skärvsten och 1,5 liter opåverkad sten. I botten fanns 3 större stenar. Anläggningen var nedgrävd i opåverkat morängrus.
FYND
F 1 x 750,95 y1027,90 z –3,94 KERAMIK, 5 bitar, rabbig, 17 g

ANLÄGGNING 10 T
NEDGRÄVNING/MÖRKFÄRGNING/STOLPHÅL?, 25 x 25 cm och 0,19 m djup.
Belägenhet: x 750,25 y1026,20 z -4,00/-4,19
Rundformad mörkfärgning med ett fåtal mindre stenar, keramik, kolrester och bitar av tandemalj (?).
Nedgrävningen var i övrigt fylld med kulturlager (liksom omgivningen). Bottenformen bildade en spetsig form ned i det underliggande morängruset (se profil).
FYND
F1 x750,25 y1026,20 z –4,00/-4,19 KERAMIKSKÄRVOR, 13 bitar varav en mynningsbit från ett litet kärl.
TANDEMALJ?, 1 bit
KOL, 1 g

ANLÄGGNING 10 U
URNEGRAV/BENKONCENTRATION
Belägenhet: x749,06 y1028,95
Benkoncentrationen framkom bredvid en eldskadad locksten.
Intill framkom lösfynd av bronsfragment (bronsarmring och bronsbleck) och en järnkniv som kan ha tillhört anläggningen.
FYND

F1 x749,06 x1028,95	HARTSTÄTNINGSRING, ca 10 bitar BRÄNDA BEN, 38,7 g/0,5 dl <u>Lösfynd sannolikt tillhörande A10U:</u>
x750 y1029 -4,02	ARMRING, av brons (i tre delar), 56, 46 resp. 39 mm långa. Smältskador på den längre delen. MYNNINGSBESLAG av bronsplåt, med små bronsnitar, omböjt, ca 20 x 16 mm.
x750 y1029,3 -3,96	KNIV av järn, ca 90 mm lång.

ANLÄGGNING 10 V
URNEGRAV (?)
Belägenhet: x748 y1023
Anläggningen utgjordes av ett tiotal 0,1-0,2 m stora stenar med ca 0,8 m diameter som låg i en svag nedgrävning i mo och ljusare jordmån än omgivningen och utan skärvsten eller kulturlager. I nedgrävningen mellan och under stenarna framkom keramik, brända ben, lerklining och kol.
FYND

F 1 x 748 y1023 -4,21	KERAMIK, ca 340 g BRÄNDA BEN, 53 fragm. 9,1 g LERKLINING, 5 bitar, 2,2 g KOL, 8 bitar, 0,5 g

ANLÄGGNING 10 X
URNEGRAV. Skadad.
Belägenhet: x746,90 y1018,23 z:-4,02
Anläggningen framkom ca 4 m SV om A 10 och utgjordes av ett 10-tal dm-stora stenar över en mörkfärgning ca 20-30 cm i diam och ca 10 cm djup, innehållande 3 bronsfragment, spridda keramikskärvor, brända ben och kol. I utkanten av anläggningen fanns ytterligare bronsfragment av samma karaktär som i anläggningens centrum. Under fyndlagret utgjordes jorden av ett gropliknande ca 20-30 cm i diameter och ca 20 cm djupt lager av mörk mylla med spridda kolbitar.
FYND

F 1 x746,9 y1018,23	z. -3,99/-4,18	I mörkfärgning under gles (skadad) stenpackning: KERAMIKSKÄRVOR, 50,7 g BRÄNDA BEN, 25,9 g KOL OBRÄNDA BEN, 76,9 g
(F 9) x746,88 y1018,49	-4,00	ARMRING, av brons, 4 fragment, 22, 12 och 18 mm långa, ca 3-5 mm i diam. samt ett försmält 6 mm långt. Ett av dessa är av typen armring med breddade ändplattor (18 mm långt och 9 mm brett) med två små spetsiga utskott.
(F 10) x746,85 y1018,20		ARMRING, av brons, 2 fragment, 14 resp. 19 mm, varav ett av typ med breddade ändplattor(?)(19x8x2,5 mm).
(F 11) x746,80 y1018,23	-4,02	ARMRING, av brons, 1 fragm., 25 mm, 4 mm i d.

Anmärkning: Bronserna registrerades först som lösfynd SV om A9 (F9, 10 och 11) men har bedömts tillhöra den skadade A 10X. Några har smärre eldskador.

ANLÄGGNING 10 Y
MÖRKFÄRGNING?/STOLPHÅL/NEDGRÄVNING?
Belägenhet: x748,40 y1016

Anläggningen framkom SV om A 10 och utgjordes av en ovalformad 50x40 cm stor (V-Ö) och ca 0,25 cm djup mörkfärgning.
Toppenmått: -3,72. Bottenmått: -3,97
FYND: F 7 och F 8. (Ruta x748 y1015 resp. x748 y1016)

ANLÄGGNING 10 Z
GROP/MÖRKFÄRGNING?
Belägenhet: x748, 40 y1017,80
z: -4,05/-4,43
Anläggningen framkom SV om A 10 och utgjordes av en mörkfärgad grop 70x62 cm (N-S) och ca 40 cm djup med skålformig botten. Gropen var fylld med mörk jord och ett antal mindre stenar samt några 1-2 dm stora stenar i S delen. Ljusare morän fanns vid sidan om gropen och i botten vidtog leraktig morän. I NV-delen fanns en ca 40 cm stor koncentration av keramikskärvor.
FYND x748 y1017,80 z-4,05/-4,43 KERAMIK (konc.)

ANLÄGGNING 10 Å
STOLPHÅL/STENSKONING/MÖRKFÄRGNING
Belägenhet: x745,40 y1018,32
z: -4,24/-4,58
Anläggningen bestod av en ringliknande stenskoning ca 40 cm i diameter, delvis gles, av ca 10 stycken 5-12 cm stora stenar och därunder en skålformig 26 cm djup mörkfärgning. Inga skärvstenar ingick i anläggningen. I botten fanns morängrus och lera.
Fyndtom.

ANLÄGGNING 10 Ä
STOLPHÅL/SOTFLÄCK?
Belägenhet: x746,10 y1019,80
Anläggningen framkom SV om A 10 (under A 91) och utgjordes av en stolphålsliknande sotfläck. Fyndtom.

ANLÄGGNING 10 Ö
URNEGRAV/BENKONCENTRATION
Belägenhet: x757 y1025
Anläggningen framkom i bottenskiktet i N utkanten av den vikingatida högen A 10. En gles stenkonstruktion ca 0,4-0,8 m stor (NV-SÖ) av ca 0,1-0,25 m stora stenar kunde iakttagas vari framkom spridda brända ben, keramikskärvor, kamfragment och kol.
FYND

F 1	x757 y1025	KERAMIKSKÄRVOR, småbitar, rödbränt gods, bl.a. två mynningsbitar, 60 g. KAMFRAGMENT, ca 17 bitar, sammansatt kam, nitar i sicksack, stödskena typ S1, rygglinje typ R2, (romersk järnålder.) BRÄNDA BEN, 7,5 g KOL, 0,2 dl

ANLÄGGNING 11
RUND HÖG, ca 10 m i d och ca 1 m hög.
Brandlager, 3,25 x 3,5 m och 0,1 m dj. Kantkedja.
Belägenhet x751,5 y1046,5.

Anläggningen var belägen i N delen av gravfältet i en svag Ö sluttning. Anl. syntes före undersökning som en 1 m hög cirkulär förhöjning i markytan med en diameter på ca 10 m. Ingen tydlig kantkedja syntes före avtorvningen. Enstaka stenar var dock synliga i torven. Höjdskillnaden i marknivån mellan den V och den Ö delen var 0,9 m. Anl. var beväxt med ett antal rönnar.

Efter avtorvningen och rensning framkom en stenpackning och en yttre kantkedja, den sistnämnda tydligast åt N, dvs åt nuvarande Berga gård, och ej markerad åt S, där anl. 13 är belägen. Kantkedjestenarna var ca 0,75 m stora. Mitt i graven fanns en treskiktad stenpackning med stenar som var 0,05 - 0,5 m stora. Stenpackningen i övrigt var enskiktad med inslag av större block (0,7 - 1,1 m). Stenarna i anläggningen var både rundade och skarpkantiga. Stenarnas färg var grå med inslag av röda stenar. Anläggningen var efter avtorvning ej längre rund utan oval, 9 x 7 m. De sju stenar som låg ytterst i SÖ låg ej i ursprungligt läge, utan verkade ha rivits ut ur kantkedjan i sen tid (recent material påträffades under en av stenarna).

Vid rensningen påträffades brända ben, keramik, en liten rundad sten och lerklining, troligtvis från den underliggande bronsåldersboplatsen (F1). Fyllningen mellan stenarna bestod av mylla med inslag av lera och sand. Under stenarna i mittstenpackningen, och delvis utanför dessa, framkom brandlagret. Jord fanns mellan brandlagret och mittstenpackningen. Brandlagret hade en fläckvis spridning och var ca 0,1 m tjockt. Under brandlagret framkom berg i dagen, som ej var brandskadat. Brandlagret innehöll kol, brända ben, en rundad liten sten (jfr F 1), en flintskärva (obränd), keramikbitar, järnspikar, järnnitar, järnbrodd, järnringsölja, viktlod av järn, två torshammarringar av järn, en bronsknapp och kamfragment (F2). Inget keramikkärl påträffades. Under anläggningen påträffades kulturlager från bronsåldern (F3). Detta grävdes ej. En mörkfärgning (troligen ett stolphål) framkom i botten i anläggningens mitt i samband med att den V-Ö-liga profilen bottengrävdes. I västra delen i profilen framkom i botten ett stolphål (A11:1) med två malstenslöpare som kilstenar (se nedan A 11:1).

FYND

F 1	x751,5 y046,5	-4,08	Vid rensning LERKLINING, 178 bitar, 306,4 g KERAMIK, 13 bitar, 74,7 g varav en med vulst. Keramiken är av minst två godstyper (typ bronsålderskeramik). BRÄNDA BEN, 0,06 liter. RUND STEN, ca 3 cm i d (Jfr F 2).
F2	x751,6 y046,2	-4,37/-4,7	BRONSKNAPP, med ögla, 8 mm. VIKTLOD, av järn, 11 gr. RINGSÖLJA(?) av järn, ca 5 cm i diam. BRODD, av järn (typ människobrodd). TORSHAMMARRINGAR, 2 st ca 0,13 m i d, med torshammarhänge (löst) och spiralformade låsanordningar. SPIKAR, av järn, ca 25 bockade. NITAR/SPIKAR, av järn, 41 st varav 12 hela nitar samt 29 skallar eller brickor samt minst ett 90-tal fragment. KAMFRAGMENT, 21 st varav 4 med bronsnitar och en lös bronsnit. BRÄNDA BEN, ca 3 liter. FLINTA, 1 avslag, obränd, ca 14x10x3 mm. KVARTS, bränd, 1 bit. RUND STEN, ca 3 cm i d (Jfr F 1). KOL, ca 1,9 liter. KERAMIK, 47 bitar, 82,1 g. LERKLINING, 256 bitar, 360 g.
F3	x751,5 y046,5	-4,7/-5,1	LERKLINING, 40 bitar, 134 g JORDPROV

ANLÄGGNING 11:1
STOLPHÅL, ca 0,2 m djup, 0,2 m i d
Belägenhet: x 750, y 1042,4
Stolphålet var beläget i västra delen av A 11:s profil och framkom då profilen grävdes ned till steril jord. På lodfotoplanen över A 11 framgår de två stenar som låg i stolphålet. Stenarna är malstenslöpare. Den ena malstenslöparen är äggformad och stod nerkilad i stolphålet på högkant, mitt i A 11:s profil. Denna sten var 0,26 x 0,19 m. Den andra stenen påträffades även den i stolphålet, stående på högkant, och var 0,26 x 0,23 x 0,13 m.

På toppen av den andra stenen togs toppmåttet -3,48. Bottenmåttet var -3,74.

FYND:
LERKLINING, 76 bitar
JORDPROV
BRÄNDA BEN, 42 fragment
MALSTENSLÖPARE, 2 (mått se ovan).
(Malstenlöparna återplacerades i stolphålet i samband med gravens restaurering).

Tolkning av A11:
Datering: 800- eller 900-tal. Motivering: kam av B-typ, torshammarringar, brandlager.
Välvd hög utan synlig kantkedja. Belägenhet intill grav 9 (kvinnograv). Rumslig närhet till skelettgravar kan antyda sent 900-tal? Könstillhörighet: man. Motivering: Inga pärlor, stora stenar i packningen, ringsölja. Ev. koppling till kvinnan i grav 9. Ej brandbål på platsen (berget under anläggningen var ej eldskadat). Exponering mot nuvarande Berga gård. Motivering: kantkedja åt detta håll. Varför två torshammarringar? Två individer? Varför ingen benurna? Enligt en preliminär bedömning av osteolog Torbjörn Ahlström finns i graven ben av en människa, ålder 30 - 40 år. Kön obestämt. Vidare ben av stor och liten fågel, häst (dåligt bränd), två rovdjur, varav en hund. Stolphål anl. 11:1 torde tillhöra underliggande boplatslager från bronsålder.

ANLÄGGNING 12
RUND STENSÄTTNING, ca 6 x 5 m i diam. och ca 0,5 m hög.
Skelettgrav, nedgrävning 0,75 m bred och 2,55 m lång. Nedgrävning: 86 GON.
Belägenhet: x744 y1023

Anläggningen var belägen i gravfältets NÖ del i kanten av ett sankt område och begränsades i N delen av en klipphäll. Före avtorvningen syntes anläggningen vara 5 m i diam. och svagt välvd ca 0,5 m hög. Någon kantkedja var ej synlig och inte heller någon skärvsten. I anläggningen fanns en stubbe i NV delen och sly och buskar jämnt fördelade. NÖ om anläggningens mitt fanns en hålighet, möjligen efter en stubbe ca 0, 3 m djup och 0,2 m bred. En väl synlig sten fanns i NV hörnet ca 0,4 x 0, 3 m.

Efter avtorvningen syntes skärvsten i N delen av anläggningens fyllning medan det avtog i S delen. Två nedre vällagda kantkedjor med stenar i skilda storlekar började skönjas. I N delen var kantkedjan mycket oregelbunden. I direkt anslutning till anläggningens Ö, V och S del fanns större stenar. Fyllningen bestod av en större mängd skärvsten samt mörk jord som troligen kommer från den omedelbara omgivningen (en bronsåldersboplats). I fyllningen fanns spritt en mängd brända och obrända ben (prel.bestämda av osteologer till nöt), keramik, lerklining, hartstätning, knackstenar m.m.

Under packningen framkom en kistliknande konstruktion vilken inkluderade den inre kantkedjan. Kistans mått var ca 3 x 1,25 m. Under denna fanns också en stenpackning.

I den S delen av anläggningen framkom en skelettnedgrävning i Ö-V-lig riktning. Denna nedgrävning var ca 2,55 m lång och 0,75 m bred. Den begravde låg med huvudet i Ö med ansiktet möjligen vänt mot N. Käkpartiet med ett flertal tänder (z -4,82) och två lårben (höger: z -4,78 samt vänster: z -4,82) var bevarade, i övrigt fanns endast färgningar kvar som antydde en ryggrad samt skenben. Små flisor som möjligen kan komma från skallen kunde också skönjas. Skelettets längd är svåruppskattad men avståndet mellan käke och lårben var 0,6 m. N om nedgrävningen, precis i anslutning till den, kunde två mörkfärgningar skönjas. Den ena var rektangulär och ca 0,35 x 0,3 m stor och den andra var rund och ca 0,25 m i diam. Övriga fynd i nedgrävningen var en keramikbit, en kolbit och en liten bränd benbit. Detta kom troligen från fyllningen. Under nedgrävningen vidtog steril morig morän.

Kommentar:
Anläggningen var länge svårtolkad pga den relativt stora mängden skärvsten i kombination med de två halva mycket jämna kantkedjorna i den S delen av anläggningen. Var det en skärvstenshög eller en grav? Anläggningens nära rumsliga läge till både A 91 och A 10 kan ha påverkat utseendet. Den myckna skärvstenen i N delen av anläggningen är förklarlig med tanke på närheten till skärvstensförekomsten omedelbart N om A 12 och markens lutning åt S. Vad gäller den begravde individen så kan tändernas grad av förslitning, enligt den preliminära osteologiska bedömningen, tyda på en äldre individ. Flera nöttänder samt en kokäke fanns i fyllningen. De två mörkfärgningarna bredvid graven kan möjligen tolkas som lämningar efter kärl av något slag, kanske något den begravde individen fått med sig. Fynden lades in i kvadratmeterrutorna enligt SV-koordinaterna.

FYND

F 1	(se boplatsgrävningen)	I fyllningen, ”rensfynd” från boplatslagret. LERKLINING, KERAMIKSKÄRVOR, 1014,5 g BRÄNDA BEN,1 g KVARTSAVSLAG HARTSTÄTNING OBRÄNT BEN och TANDEMALJ (från djur), 1 g KNACKSTENAR, ca 7 st, flera halva. KOL, enstaka
F 2	x744 y1023 z:-4,82/4,85	I skelettnedgrävningen: OBRÄNDA BEN från människa, (tänder: z-4,82). Vikt:102,1 g

ANLÄGGNING 13 (A och B)
RUNDOVAL HÖG, dubbelskelettgrav med kantkedja i öster, oval, 11 x 8 m (Ö- V) och 1 m hög. Gles kantkedja.
Skelettgrav 13A: nedgrävning 2,5 m lång och 0,5 m bred (VSV- ÖNÖ), ca 0, 2 m djup. 70 gon.
Belägenhet: x742 y1045, 5 .
Skelettgrav 13B: nedgrävning 2, 5 m lång och 0, 5 m bred (VSV-ÖNÖ), ca 0, 2 m djup. 43 gon.
Belägenhet: x742, 5 y1049, 5.

Den övertorvade högen låg i gravfältets NÖ del, och exponerad mot Ö. Anläggningen var uppförd på en närmast rektangulär (Ö-V) husgrundsliknande förhöjning i en S sluttning; dess S kant och långsida gränsade mot ett sankt område och i N mot A 11.

Före undersökningen syntes anläggningen som en oval hög med måtten 11 x 8 m och ca 1 m hög. I dess Ö del fanns en grund svacka, förmodligen en skada, med måtten 2,4 x 2,7 m. Högen var bevuxen med ett halvdussin små träd; utanför den NÖ kanten fanns en recent sophög. I anläggningens mitt låg en flat sten med skarpa kanter (0,3 x 0,5 m); 1,5 m från den Ö kanten låg en flat rödaktig sten (0,7 x 0,7 m). Ett fåtal halvt övertorvade stenar syntes i Ö; de bildade en gles kantkedja (0,2-0,3 m bred).
Efter avtorvning och rensning framkom en central 6 x 2m lång Ö-V orienterad stenpackning; den verkade uppdelad i en östlig, glesare del och en större, tätare del i väst. De tolkades som två separata skelettgravar. I Ö blottades en tydlig kantkedja och i mitten syntes en mindre halvbåge, eventuellt en begränsning av den västra graven.
Under rensningsarbetet framkom ett stort antal knytnävstora stenar; i Ö var de något större. I fyllningen påträffades ett fåtal keramikskärvor, ett stort antal lerbitar, i många fall lerklining, vilka bedömdes härröra från en underliggande bronsåldersboplats. I NV framkom en kvartsskrapa och en bit obränd eldslagningsflinta (med eldslagningsretuscher). En liten bit bränt ben påträffades SÖ och en halv bronsarmring (F2) i den NV delen (jfr A9). En större bearbetad sten med en fördjupning, en hel och två brutna knackstenar påträffades centralt.

A 13A (Den västra graven)
Orienterad VSV-ÖNÖ (70 gon); oval stenpackning med rektangulär avgränsning i väst, ca 3,75 x 2,75 m. Stenarna, varav många hade flata sidor var 0,2-0,7 m stora. I mitten låg en flat symmetrisk, ev. huggen sten, som möjligen utgjort en gravmarkör.
Efter att packningen, som bestod av 1-2 lager sten avlägsnats och området grävts ned syntes ett 2,5 x 0,5 m stort område med fet gråsvart jord, som utgjorde själva nedgrävningen. Den gränsade till en region med mörkare sotfärgad jord i väster, förmodligen ett bronsålderstida lager, i vilket man fann ett fåtal keramikbitar. Utanför stenpackningens västra kant påträffades ett knivblad. I nedgrävningen framkom ett skenben och en nästan komplett uppsättning tänder från människa. Den osteologiska bedömningen av dessa tänder visade att de tillhörde en vuxen person, 25-35 år, av okänt kön men med gracil byggnad. En kindtand uppvisade emaljhypoplasi (ofullständig bildning av emalj som uppkommer vid bristsjukdomar) (muntlig uppgift av osteolog Torbjörn Ahlström). Huvudet var orienterat mot NÖ-delen i nedgrävningen. Under nedgrävningen vidtog det stenblandade gruset.

A 13B (Den östra graven)
Även denna något glesare stenpackning var orienterad ungefär i VSV-ÖNÖ (43 gon). Formen var rektangulär, 3,4 x 2,0 m. Stenpackningen utgjordes genomgående av mindre stenar än i A 13A:s och var inte lika flata och

regelbundna; storleken var 0,2.1,0 m; de största låg i Ö. Då packningen, som bestod av 1-2 lager sten, avlägsnats framkom ett 1,2 m brett lager svartfärgad jord i N, som innehöll mindre stenar, kolbitar, kotänder och några keramikbitar. Djupet uppskattades till 0,35 m. Förmodligen var det en härdgrop som tillhörde den underliggande bronsåldersboplatsen. I den N delen påträffades en nedgrävning, som var gråsvart till färgen och 2,5 x 0,5 m stor. Den gränsade till lager av stenblandat grus. En järnkniv försett med en bronsring påträffades över nedgrävningen men intill dess NÖ kant. Något som liknade en tånge av järn påträffades i närheten. I nedgrävningen framkom rester av en människa: kranieben (i NÖ), lårben och skenben (i SV). Huvudet låg i NÖ delen av nedgrävningen. Nedgrävningen vilade på berggrund i N och på grus i S.

I högens mitt fann man ett stolphål omgärdat av decimeterstora stenar; i det svartfärgade hålet påträffades en keramikbit och brända ben, förmodligen från ett fårkranium. I den Ö gravens fotända fanns ett annat troligt stolphål; detta med all säkerhet härrörande från den underliggande bronsåldersboplatsen.
Området S om skelettnedgrävningarna samt det N om profillinjen grävdes bara ut till någon decimeters djup och anläggningen är således inte totalundersökt.
Tolkning:
Av placeringen på gravfältet att döma är denna anläggning senare än de övriga. Läget på en till synes husgrundsliknande terrass, med all sannolikhet från bronsåldern, är intressant. Den västra graven i anläggningen, A 13A, innehåller mest sten av de två och verkar vara den äldre. Gravarna har dock anknytning till varandra och bör ligga nära i tiden.
Gravtypen i sig är mycket ovanlig. En undersökning av 532 vikingatida skelettgravar från Mellansverige kan bara uppvisa 2 andra dubbelgravar (Modin & Damell 1987).
Anläggningen har synkretistiska drag då den innehåller fyndfattiga skelettgravar (kristna indikationer) samtidigt som den otvivelaktigt är en hög med stensättning (asatroende indikationer, vilket även orienteringen på de döda stöder). Tidsmässigt (yngre vikingatid) stämmer detta väl överens med de förmodade förhållandena i regionen.
Förekomsten av järnföremål nedlagda i gravens utkanter kan eventuellt vara ett sätt att avgränsa anläggningen magiskt/religiöst. Järnets kraft mot det övernaturliga är vida exemplifierat i folktron.
Det centrala stolphålet ligger mitt i anläggningen, mitt emellan nedgrävningarna och har inte varit täckt av någon sten. Detta skulle kunna tyda på att det är samtida med anläggningens slutgiltiga utformning (med två nedgrävningar). En stolpe har i så fall rests mitt i dubbelgraven. Armringen av brons som lösfynd ca 1,5 m NV om graven har en motsvarighet i armringsfragmenten vid A 10 Ö och kan komma ifrån en skadad urnegrav från romersk järnålder.

FYND

F 1			Vid rensningen: KNACKSTEN 0,1 m diameter. LERKLINING, 1947 g. 2 RUNDA STENAR, små, funna i anslutning till flat sten. ÄGGFORMAD STEN. DEL AV BRYNE i mörk mylla. BÄR, 4 st. ELDSLAGNINGSFLINTA, 1 bit, ca 32x12 mm, obränd (kan symboliskt tillhöra 13A. KVARTSSKRAPA?, ca 30x21x9 mm. KERAMIK, ca 15 skärvor, 58,5 g. LERKLINING, ca 50 bitar,195,5 g. BRÄNDA BEN, 0,01 l. KOL, 0,1 l.
F 2	x744,6 y1044,5	-5,08 (2 dm under ytan)	ARMRING (?) av brons, endast halva, kan ha varit ca 70 mm i diam. Av bronsten, ca 2-2,5 mm i diam.
F 3	x741,55 y1044,10	-5,25	BANDJÄRN? med nit.
F 4	x741,96 y1044,40	-5,28	KERAMIK under stenpackning i A 13:A i mörk mylla, 48,3 g.
F 5	x741,7 y1045,3	-5,20	KERAMIK, enstaka.
F 6	x740 y1048,5	-5,50	KERAMIK, med vulst, 58 g.
F 7	x742,52 y1048,5	-5,58	KOTÄNDER i mörk mylla.
F 8	x743,15 y1048,78	-5,52	KERAMIK.
	x743,15 y1048 78	-5,52	KOL.
	x743,15 y1048,78	-5,52	BRÄNDA BEN.
F 9	x742,03 y1045,25	-5,39	BRÄNDA BEN i sandblandad mylla i

			nedgrävningen.
A 13A:			
F 10:1	x742,2 y1046,3	-5,69	BEN i nedgrävningen A 13A,(saknas).
F 10:2	x742 y1045,8	-5,67	BEN, 3 st i nedgrävningen A 13A.
F 10:3	x742,3 y1046,6	-5,70	TÄNDER, 3 st, av människa.
F 10:4	x742,3 y1046,6	-5,71	TANDRADER, 3 st i "z-form".
A 13B:			
F 11:1	x743,3 y1049,9		BEN i A 13B:s Ö ände.
F 11:2	x742,8 y1050	-5,62	UTGÅR.
F 11:3		-5,72	JÄRNKNIV, 138 mm lång samt BRONSKONING, halv, ca 12 mm i diam.
F 11:4		-5,82	BENBITAR, 4 st samt fragment funna mitt i anläggningen i slutet av det feta jordlagret.
F 12:1	x741,65 y1047,85	-5,63	KERAMIK, 10,8 g, mellan skelettnedgrävningarna.
F 12:2	x741,65 y1047,85	-5,63	BRÄNT BEN mellan skelettnedgrävningarna.
F 13 A			I nedgrävningen KERAMIK, 3 skärvor, 8,9 g. KOL, enstaka bitar. BRÄNT BEN.
F 13 B			I nedgrävningen: KERAMIK, 1 skärva, 30,5 g. LERKLINING, ca 40 bitar, 80,1g.
JORDPROV			
1x742,80 y1048,50		-5,46	A 13B.
2x742,80 y1048,60		-5,66	A 13B.

ANLÄGGNING 14
RUND HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 4,9 x 5,4 m och ca 0,4 m h.
Brandlager 3,5 x 3 m och 0,1 m djupt, benurna med locksten.
Belägenhet: x 739,90 y 990,56

Anläggningen var belägen ytterst i gravfältets NV del i kanten av ett sankt område som låg i Ö. Före avtorvning synes anläggningen vara ca 4,5 m i d och svagt välvd, ca 0,4 m hög. Någon kantkedja var ej synlig innan utgrävning. I anläggningen fanns åtta stubbar, varav tre i Ö, en i VNV två i SV och två i anläggningens mitt.

Anläggningen var närmast rund ca 4,90 m i Ö-V-lig riktning och 5,40 m i N-S-lig riktning. Omedelbart under torvlagret låg en vällagd kantkedja med jämnstora, rundade och kantiga stenar 0,20 till 0,50 m stora. I N och i NO, men främst i Ö, där graven angränsade till ett sankt område, var kantkedjan oregelbunden och stenar saknades. Fyllningen runt kantkedjan bestod av ljusbrun moig lera. Utanför graven, i det sanka partiet i Ö låg ett rundat block ca 0,70 m i d. Utanför kantkedjan i NV låg ett sannolikt ursprungligen rundat stenblock, vars rakt huggna bas mot graven var 0,85 m lång och löpte ca 0,1 m utanför kantkedjan. En del av kantkedjans stenar i NV härstammade sannolikt från blocket. Under torvlagret framkom en mantel bestående av ljust gulgrå moig moränlera 0,24 m tjock med enstaka små kolkoncentrationer. Stenpackningen som var 1-2 skiktad bestod av rundade, tillhuggna eller kantiga, glest placerade stenar 0,10 till 0,40 m stora. Överst i stenpackningen i gravens mitt låg en kantig rektangulär röd sten (koordinaterna x739,90 y990,56 z: -3,70. Fyllningen i packningen i anläggningens mitt var av ljusare och sandigare karaktär än den rödbruna leran innanför kantkedjan. I packningen och delvis utanför den, i NV, bredvid det 0,80 m stora blocket, bestod fyllningen av ljust gråbrun sandig lera.

Mellan och under stenpackningen framkom ett 3,5 x 3 m stort och ca 1-10 cm djupt brandlager, bestående av två koncentrationer på 0,5 m djup under torven. I gravens SV del fanns ett mindre lager av fläckvis kolspridning, ca 2,5 m i N-S riktning och ca 1 m i Ö-V-lig riktning. Det egentliga brandlagret var beläget i anläggningens mitt med dragning åt NO. I det mindre lagret påträffades ett stort antal nitar och spikar. I det större brandlagret framkom enstaka brända ben samt en koncentration av brända ben i lagrets NÖ del (F5). V om benkoncentrationen påträffades ytterligare nitar och spikar. Centralt i graven, i brandlagret, framkom ett keramikkärl av grov keramik, ca 0,20 m i d och dess höjd 0,14 m (x740,15 y990,58 z:-4,23/-4,37). Ovanpå

urnan låg en oval locksten med flat botten med måtten 0,28 x 0,20 m. Stenen var ca 0,10 m tjock. Strax intill lockstenen påträffades en avbruten knivspets (F4). Knivspetsen var placerad på mynningskanten över krukans S vägg med eggen mot V och spetsen åt S. Tångedelen påträffades ej i graven. Urnans innehåll bestod av en nit, ett fåtal brända ben och kol. I N lämnades en profil av kantkedjan kvar för att det vid ett senare tillfälle skall kunna gå att undersöka om graven delvis anlades i vatten (i det sanka partiet i Ö).
Anläggningens V del vilade på morän och den Ö delen på lera (sotig).

FYND			I samband med rensning:
F 1:1	x 739,5 y 999,84	-3,90	LINSFORMAD STEN? ca 7 x 5,5 x 2 cm.
F 1:2	x 739,94 y 990,56	-3,68	KNACKSTEN ca 9 x 9 x 6 cm.
F 1:3			KNACKSTEN ca 12 x 8,5 x 7 cm.
F2	x 739,90 y 990,56	-4,20/-4,48	I brandlagret:
F 2:1			KOL, ca 3 l.
F 2:2			KOL, till kolprov, 0,4 l.
F 2:3			BRÄNDA BEN, 0,04 l.
F 2:4			JÄRNNITAR OCH FRAGMENT, 192 varav 24 hela, 25 med nitbricka/fragment.
F 2:5			KVARTSAVSLAG, 2.
F 2:6			RUNDAD STEN, av kvarts.
F 2:7			ELDSLAGNINGSFLINTA, 20x16 mm. Lätt bränd.
F2:11			TUPPSPORRE.
F 3	x740,15 y990,58	-4,23/-4,37	KERAMIKKÄRL, 1729 g.
			KOL, i keramikkärlet.
			BRÄNDA BEN, i keramikkärlet.
F 4			KNIVBLAD, spetsdelen av bladet, (låg på keramikkärlets mynningskant), 26 x 9 x 3 mm.
F 5	x741,20 y992,0	-4,48	BRÄNDA BEN, konc.
F 6	x438,7 y992,2		KOLPROV, fiberriktning V-Ö.
			JORDPROV, från keramikkärlet.

Kommentar:
Den röda rektangulära stenen i mitten hade nästan exakt samma koordinater som gravurnan. Stenen, som låg ca 0,5 m över urnan skulle kunna vara en gravmarkering. Den huggna markfasta stenen i NV verkar ha huggits ut för att ge plats åt graven i ett exakt läge. Det omfattande nitmaterialet kan tolkas som att den döda lagts i en båt som sedan bränts. Det är osäkert om detta skett på själva gravplatsen eftersom brandlagret överlag var mycket tunt, ca 0,01- 0,1 m. Mycket sot fanns dock åt det sanka partiet i Ö. Intressant är den avbrutna knivspetsen som låg på urnans mynningskant. Den återstående delen av kniven fanns ej med i graven. Benmaterialet i gravurnan kunde efter en preliminär osteologisk undersökning sägas tillhöra en kvinna i 15-40-årsåldern.

ANLÄGGNING 15
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 3,80 m i d och ca 0,3 m hög. SV-port?
Skelettgrav, nedgrävning ca 2,40 m lång och 0,60 m bred (SV-NÖ, 25 gon) och ca 0,52 m djup. Kistlängd: ca 1,20 m. Belägenhet: x732 y933

Anläggningen var belägen på gravfältets NV del intill en berghäll som utgjorde en naturlig gräns i V. Före avtorvningen syntes anläggningen som en närmast rund 3 x 3,5 m (V-Ö), liten förhöjning som var täckt av mossa och bevuxen med några stubbar. Kantkedjan var delvis synlig före avtorvning. I anläggningens mitt fanns en 0,1 m djup insjunkning ca 0,7 x 1 m stor i NÖ-SV- riktning. Ö om anläggningen ligger ett kärr.

Efter avtorvning och framrensning framstod kantkedjans form som rund. Diameter (N-S) 3,82 m, diameter (V-Ö) 3,80 m. Högsta höjd: -4,62. Stenmått: 0,20 m - 0,60 m. Kantkedjan var regelbunden, något otydligare i (SV). Vissa stenar tycktes vara kluvna på mitten och låg ungefär mittemot varandra i kantkedjan. Kantkedjan låg i anslutning till stenpackningen. Strax innanför kantkedjan i (NV) låg en platt sten som till formen liknande en treudd. Den en- till tvåskiktade stenpackningen bestod mestadels av stenar av grå granit samt några av röd granit. Ett par skörbrända stenar påträffades i ytan. Både skarpkantade och runda stenar förekom i stenmaterialet. Omedelbart utanför kantkedjan i SV låg ett 15-tal mindre stenar, 0,05-0,2 m stora, i en ca 0,5x1 m stor formation som möjligen kan vara resterna av en SV-port. En mer sandig jord förekom i området omkring dessa stenar.
I mitten av graven fanns en oval insjunkning (SV-NÖ- riktning) med måtten 2,57 m x 0,50 m. I nedsjunkningen fanns flera flata stenar som sluttade inåt. Efter ytterligare framrensning framkom ännu en stenpackning runt nedgrävningen med måtten 1,20 m x 2,60 m. I SV stod en flat rektangulär sten som begräsade graven åt det

hållet (sten 1). Vid denna sten togs ett jordprov (jordprov 1). Ett flertal stenar hade en flat sida som var vänd mot nedsjunkningen.

En oval mörkfärgning framkom i ett område i SV-kvadranten i nedgrävningens SV del. Kring begränsningsstenen (sten 1) förekom ett rödfärgat grus. I nedgrävningskanten fanns stenar med spetsig botten (tillsyntes tillslagna). Nedgrävningskanten var hela tiden otydlig utom vid stenpackningen i (SV) där en mörkfärgning uppkom. Runt och under stenpackningen i (SV) var jorden mörk och fet. Stenpackningens nedersta stenar var placerade på någon slags tröskel av jord. I övriga nedgrävningens bottenskikt förekom ett hårt kompakt jordlager 5 mm tjockt som förmodligen är vad som återstår av begravningen. Trärester påträffades på några ställen (F: 31-35), troligtvis rester av en kista. Under detta lager framkom grönaktig lerig jord som blev blötare längre ner i nedgrävningen. Förmodligen utgjorde denna jord de sista resterna av kroppen och kistan innan den sterila jorden vidtog, vilken bestod av hårt packad sand.

I SV kvadranten , utanför kantkedjan, påträffades en koncentration av keramik. Höjden på koncentrationen mättes till 27,9 m ö h. Några av bitarna är ornerade mynningsbitar av en typ som kan dateras till vikingatid. En avbruten kniv hittades i stenpackningen runt nedgrävningen (x 734,10, y 993,30, z -4,18), brottytan tycks vara gammal. I nedgrävningen påträffades ett antal trärester av en kista. Kista var ca 1,20 m lång och 0,5 m bred som mest.

Kommentar/tolkning:
En nedgrävning syntes tydligt i den sydvästra delen av nedsjunkningen, därav anses att det är en skelettgrav. Den feta jorden i SV-delen av nedgrävningen indikerar att något organiskt material nedlagts, ev. som offergåva. I SV delen av anläggningen fanns den största mängden keramik. Skärvorna var mestadels cm-stora och några fanns även i nedgrävningen. Detta kan tolkas som att keramiken kan ha krossats avsiktligt före eller i samband med anläggandet av graven. Den totala mängden keramik (ca 0,5-0,6 liter, 449,6 g) i förhållande till keramikkärlets storlek och kraftiga väggtjocklek kan tyda på att hela kärlet ej återfunnits, alternativt att delar tagits bort eller ej lagts ned. En avbruten kniv (tre delar) påträffades i stenpackningen på en högre nivå än nedgrävningen. Det konstaterades att brottytan var gammal. Eftersom diametern på graven är liten och kistresterna indikerar en person som mäter högst 1,10 m i längd, kan det röra sig om en ung individ. Flera av stenarna i packningen och nedgrävningen var röda. Då keramiken synes tillhöra ett och samma kärl har skärvorna lagts ihop kvadrantvis.

FYND

F1	SV -kvadranten		KOL, 0,03 l
F1:1	SV -kvadranten		KOL, 0,02 l
F1:2	SV -kvadranten		KOL, 0,04 l
F1:3	x731,84 y994,03	-4,07	KERAMIK, 5 bitar, 11,3 g
F1:4	x733,65 y993,24	-4,11	KERAMIK, 7g
F1:5	x731,00 y993,60	-3,98	KERAMIK, 40 bitar, 38,7 g
F1:6	x730,85 y993,60	-4,00	KERAMIK, 1bit, 37,6 g
F1:7	x732,16 y993,80	-3,99	KERAMIK, 3 bitar, 14 g
F1:8	SV- kvadranten	-3,97	KERAMIK, 2 bitar, 6 g
F1:9	Nära F 1:7		KERAMIK, ca 15 bitar, 35,2 g
F1:10	NV- kvadranten		BRÄND LERA, 1bit, 3,3 g
F1:11	NV-kvadranten, i nedgrävningen		KERAMIK, 2 bitar, 7,9 g
F1:12	NV -kvadranten, i nedgrävningen		KERAMIK, 1 bit, 6,6 g
F1:13	NÖ -kvadranten, vid profilen		KERAMIK, 1 bit, 5,6 g
F1:14	NV -kvadranten, vid profilen		KERAMIK, 1 bit,7,5 g
F1:15	x734,10 y793,30		KNIV (tånge),
F1:16		-4,18	KNIV(blad)
F1:17	SV -kvadranten	-4,11	KERAMIK, 6 bitar, 11,8 g
F1:18	NÖ -kvadranten	-4,19	KERAMIK, 2 bitar, 10,4 g
F1:19	SV -kvadranten	-4,16	KERAMIK, i den (SV) delen av nedgrävningen, 1 bit, 5,9 g
F1:20	SV -kvadranten	-4,31	KERAMIK, 2 bitar, 6,19 g
F1:21	SV -kvadranten	-4,27	KERAMIK, 3 bitar, 7,2 g
F1:22	NV -kvadranten	-4,26	KERAMIK, 1 bit, 4,9 g

F1:23	I mitten av ned-grävningen.	-4,28	KERAMIK, 1 bit, 14 g
F1:24	SV -kvadranten i nedgrävningen intill		
F1:23.		-4,28	KERAMIK, 1 bit, 5,3 g
F1:25	NV -kvadranten	-4,34	KERAMIK, 1 bit, 6,2 g
F1:26	SV -kvadranten	-3,87 (27,9 m ö h)	KERAMIK, 168, 8 g
F1:27	NV -kvadranten i nedgrävningen	-4,30	KERAMIK, 2 småbitar, 4,9 g
F1:28	SV -kvadranten i nedgrävningen	-4,30	KERAMIK, 1 bit, 2,9 g
F1:29	I nedgrävningen		KERAMIK, 4 bitar, 19,2 g
F1:30	SV -kvadranten i nedgrävningen		KERAMIK, 2 bitar, 5,3 g
F1:31	I nedgrävningen	-4,31 (botten)	TRÄRESTER, ett kompakt lager ca 0,003 m - 0,015 m. Två delar A: 0,1 m lång, 0,075 m bred och B: 0,04 m lång, 0,025 m bred.
F1:32	I nedgrävningen	-4,34 (botten)	TRÄRESTER, som ett kompakt lager, från 0,001 - 0,01 m tjockt, 0,09 m långt. På det bredaste stället 0,055 m bred.
F1:33	I nedgrävningen	-4,29 (topp) -4,34 (botten)	TRÄRESTER, som ett kompakt lager, intill 1cm tjockt. Två delar A: 0,05 m bred och 0,10 m bred. B: ca 0,055 m lång.
F1:34	I nedgrävningen	-4,32 (topp) -4,34 (botten)	TRÄRESTER, som ett kompakt lager med synliga träfibrer intill 1 cm. Två delar A: 0,075 m lång och 0,05 m bred. B: 0,135 m lång och 0,06 m bred.
F1:36	I nedgrävningen		TRÄRESTER

JORDPROV, från nedgrävningen.

ANLÄGGNING 16
RUNDAD STENSÄTNTNING, ca 3,3-4,2 m i d och ca 0,15-0,4 m h. Rest sten.
Skelettgrav. Nedgrävning ca 0,75 x 1,8 m, riktning 56 gon.
Belägenhet x 727,5 y 997.

Anläggningen låg i en sluttning på gravfältets N del och avgränsades i V av en berghäll och i Ö av ett kärr. Före avtorvning var anläggningen synlig som en rundad förhöjning i markytan, ca 4,5 -4,9 m i d och 0,15 -0,8 m h. En svag fördjupning i mitten av stensättningen tolkades som spår av en eventuell skelettnedgrävning men kunde också vara en del av en stig som gick tvärs över anläggningen i N-S-lig riktning. I anläggningens Ö avgränsning låg ett flyttblock som efter avtorvning och rensning visade sig vara beläget utanför stenpackningen. Graven låg som nummer två från söder i en rad av totalt fyra stycken till synes liknande anläggningar.

Efter avtorvning framkom ett ca 0,1-0,2 m tjockt lager av mosand med grusinslag som täckte stenpackningen sånär som på tre stenar i kantkedjan. I fyllningen påträffades ett kvartsavslag. Efter rensningen framträdde en något oval stenpackning, 3,3 - 4,2 m i d. Stenarna låg tätt packade i 1-2 skikt med undantag av en relativt tom rektangulär yta i mitten, ca 2x1 m, med NÖ-SV riktning. I mitten av denna yta låg en 0,56x0,28x0,20 m stor röd sandsten, som tillspetsats i SÖ änden. Stenen förmodas vara en åt NV fallen rest sten. Vid stenens tillspetsade ände (basen) låg en äggformad rödaktig kalksten med leraktig konsistens, 0,6 m i d (uppståndelseägg?). Stenarna i stenpackningen var 0,1-4 m i d. I NÖ mot kärret hade en uppbyggnad gjorts med kraftigare stenar. Kantkedjan var otydlig och gick samman med stenpackningen i anläggningens V halva. Kantkedjan var något tydligare i anläggningens Ö halva. Ca 20 cm under torven förändrades jordkaraktären till mjäla. Två stenar i kantkedjan

lyftes och befanns vila på ett lager ljus mo, ca 7-10 cm tjockt. Under stenpackningen fortsatte den ljusa mjälan.

Den rektangulära ytan i gravens mitt kantades av en stenkrets. Denna yta antogs vara platsen för en skelettnedgrävning och uppskattades till ca 0,75 x 1,8 m med riktning 56 gon. I den SV änden av denna yta påträffades en kolkoncentration (F1:2 - x 726,43, y 996,4, z -3,71). Vid fortsatt grävning i den rektangulära ytan (den förmodade nedgrävningen) framkom en kolbit (F2:1 - x 727,2 y 997,1 z -4,16). Ingen mörkfärgning framkom. I anläggningens SV hörn, i eller strax utanför den (otydliga) kantkedjan, framkom genast under torven en samling stenar blandade med kolrester (F1:1 - x 725,25 y 994,65 z -2,32).
I anläggningens N del påträffades under stenpackningen obränd tandemalj från får eller ko (F1:5).
Anläggningen vilade på berg i SV-delen och i övrigt på morängrus.

FYND			
F1			Renslager:
F1:1	x725,25 y 994,65	-2,32	KOL, 0,02 l
F1:2	x726,43 y 996,4	-3,71	KOL, 0,2 l
F1:3	x726,5 y 997	-3,81	Omedelbart S om den resta stenen: UPPSTÅNDELSEÄGG(?) av röd kalksten, ca 6x5,5 cm.
F1:4			I fyllningen :KVARTSAVSLAG, 1 st.
F1:5	x 728,1 y 996,9	-4,11	TANDEMALJ, från får eller ko, 1 bit.
F2			I nedgrävningen:
F2:1	x 727,2 y 997,1	-4,16	KOLBIT/TRÄ? 17,5x4,5 cm

Kommentar:
Anläggningen var i princip fyndtom. Bristen på fynd kan bero på att graven ligger i en sluttning och att vattengenomströmning förstört ev. fynd och skelettrester. Den resta stenen låg ner under torven och bör ha fallit/välts ganska snart efter anläggandet. Den lilla röda äggformade kalkstenen kan ha en kristen uppståndelsesymbolik (uppståndelseägg?) och dateringen blir då sen vikingatid, men den resta stenen tyder på hednisk symbolik. En annan grav där skelettnedgrävning förekommer tillsammans med rest sten omtalas i Petré 1984, Del 2, s 148, 222 samt i Petré 1984, Del 4, s 51.
Nedgrävningen var otydlig. Under torven påträffades kolrester över hela anläggningen. Detta kan härröra från en skogsbrand el. dyl. Referens: Petré, B. 1984. Arkeologiska undersökningar på Lovö del 2 och del 4. Stockholm.

ANLÄGGNING 17
RUND STENSÄTTNING, 4,70 m i d och ca 0,3 m hög. Ingen synlig kantkedja.
Skelettgrav, nedgrävning 1,5 (1,9) x 0,7 m, 55 gon. Fallen rest sten?
Belägenhet: x721,75 y997,5

Anläggningen var belägen i gravfältets N del, V om ett kärr. N om anläggningen, utmed kärret, låg ytterligare tre anläggningar. Ljungris och mossa täckte graven. Före avtorvningen syntes graven som en låg, övertorvad, rundad förhöjning, ca 5 m i diam och ca 0,30 m hög med en svacka i mitten. Graven var störd av sju tallar (ett träd i N, två i NÖ, tre träd i svackan i mitten och ett träd i SÖ). Kantkedjan var ej synlig ovan torven.

Efter avtorvningen framkom en rundad stensättning, 4,80 x 4,50 m (N-S), med höjden 0,23 m, bestående företrädesvis av stenar i två storleksklasser. De större ca 0,45 x 0,35 m, de mindre 0,10 x 0,12 m. Kantkedjan var ej så markant - dess Ö del var stenarna ca 0,45 x 0,35 m och i dess V del ca 0,10 x 0,12 m. I mitten syntes en svacka som var ca 1,70 x 1,20 m (SÖ-NV) och ca 0,20 m djup. Stenpackningen var 1-2 skiktad och bestod av 0,1-0,6 m stora stenar, företrädesvis 0,30-0,40 m stora. Fyllningen mellan stenarna bestod av mo. Runt nedgrävningen fanns en förtydligad oval stenpackning. Den mörkfärgade nedgrävningen (SV-NÖ) bestod av lerig mo, stubbar och rötter. I svackans NV del låg en 0,70x0,25 m stor sten som skulle kunna vara ett fragment av en fallen rest sten.

I den centrala delen av graven framkom i mon ett järnfragment, i den inre stenpackningens S del. Vidare påträffades enstaka keramikskärvor, en glättsten och kvarts vid rensning och sållning. Dessa fynd har dock troligen kommit med fyllningsmassan.

I svackan framkom en mörkfärgad nedgrävning (SV-NÖ), vilken var tydligare i SV-delen. Nedgrävningens längd var 1,50 x 0,70 m och 0,24 m djup. Längden var dock svår att avgöra och skulle även kunna uppmätas till 1,90 m. Inga skelettrester eller gravgåvor påträffades.

Under anläggningen framkom berg i SV-delen och i övrigt morängrus.

FYND			
F1			KVARTSAVSLAG, från stenpackningen.
F 1			KERAMIK i nedgrävningen, sållfynd.
F 1			KOL, i nedgrävningen, 2 småbitar.
F 1:1			UTGÅR
F 1:2	x722,15 xy995,48	-3,44	KVARTS, ev. bearbetat.
F 1:3	x720,66 y999,36 -	3,90	GLÄTTSTEN
F 1:4	x720,87 y997,46	-3,69	JÄRNNIT, samt fragment av spik/nit.
F 1:5	x721,85 y997,4		KOL, 0,02 l
F 1:6	x722,85 y997,9		KOL, 0,01 l
F 1:7	x721,23 y996,6	-3,57	KERAMIK, 1 bit, 5,9 g
F 1:8	x721,62 y997,3	-3,69	KOL, i nedgrävningen, 0,02 l
F 1:9	x721,56 y997,33	-3,88	KVARTSAVSLAG, 2 st.
F 2:1	x722,50 y997,46 -	3,97	BRYNE-liknande sten.
F 2:2	x721,83 y997,45	-4,10	KÅDA, HARTSTÄTNING? 1 bit, 20 x 15 mm
F 2:3	x722,12 y997,46	-4,08	KOL, 1 bit

ANLÄGGNING 18
RUNDAD STENSÄTTNING, 6 x 6 m och ca 0,5 m hög. Kantkedja.
Skelettgrav, nedgrävning 1,60 m lång och 0,65 m bred, riktning 82 gon. Plundringsgrop belägen centralt med sydlig tendens i anläggningen, 1,20 x 1 m och ca 0,4 m djup.
Belägenhet: x 717,59 y 983,25.

Anläggningen som var belägen i utkanten i NV-delen av gravfältet var före undersökningen övervuxen av blåbärsris och ett par träd. Efter avtorvningen syntes kantkedjan tydligt. Den bestod av stenar av varierande storlek, 0,2-0,3 m resp. 0,4-0,5 m i d. Kantkedjans diameter uppmättes till 6 m i d. Stenpackningen bestod av större stenar i den SÖ kvadranten och mindre stenar i den SV kvadranten. Så småningom framkom större stenar även i den SV kvadranten. Under den översta stenpackningen, ca 1 m innanför kantkedjan, framkom en inre tät rund central stenpackning, ca 3,6 m i d. I fördjupningen i anläggningens mitt, vilken tros ha orsakats av ett plundringsförsök, kan packningen ha bestått av något större stenar, vilka nu låg uppslängda i den SÖ kvadranten. I NÖ kvadranten gränsade kantkedjan till berg i dagen, vilken även visade sig i packningen i samma kvadrant. En eventuell syd-västport framkom. Stenarna i konstruktionen har dock rubbats av närliggande träd. Under arbetet med rensningen påträffades i gravens S del en liten bit bränd lera. Under den centrala inre stenpackningen framkom ytterligare en stenpackning, ca 2 m lång, mycket tät och oval i SV-NÖ riktning och orienterad mot den eventuella syd-västporten. Stenarna var av varierande storlek, 0,35- 0,60 m i diameter, ovala och runda. Ett flertal av stenarna var av röd granit. Även spetsiga och kantiga stenar ställda på högkant påträffades. Plundringsförsöket synes ej ha lyckats då gropen ej sträckte sig ned i denna packning. Efter avlägsnandet av den inre packningen skymtades en diffus nedgrävning vilken sträckte sig i VSV-ÖNÖ riktning. Nedgrävningen syntes som något lerigare jord i motsats till den omgivande gulbruna sanden. Troligen var nedgrävningen ca 1,60 m lång och 0,65 m bred.

Något V om mitten i nedgrävningen framkom en näbbsölja av brons. Den låg med tornen åt NNV. SSÖ om söljan fanns ett något hårdare 4-5 cm långt och 2 cm brett parti som troligen var resterna av bältet. Ca 0,15 m SSV om söljan låg en järnkniv med triangulärt tvärsnitt. Kniven verkar ha stuckits ned i jorden, då den var placerad med bladet nedåt och tången uppåt. Kniven låg i N-S-lig riktning med bladets egg åt V.

I nedgrävningens S del påträffades ett träfragment, 0,20 m långt och 0,18 - 0,06 m brett, vilket tros härröra från en kistkonstruktion. Ytterligare tre träfragment påträffades vid den N sidan av nedgrävningen. Under anläggningen vidtog moig morän och i dess Ö del berg.

FYND			
F1	x717,22 y983,22	-2,35	NÄBBSÖLJA, av brons med järntorne. 40 mm lång och 25 mm bred. Med rester av läder (dubbelvikt) på undersidan. Fästet lindat med tvinnad tråd.

				Belägen med tornen åt NNV.
F2	x717,08	y983,10	-2,28	KNIV, 120 mm lång, av järn med trärester på tången som var belägen plant. Bladet åt S nedstucket(?) i marken och eggen åt V.
F3				BRÄND LERA, 20 x 10 mm.
F4		x716,95	y983,30 -2,34	TRÄFRAGMENT, 200 mm lång och 180 mm brett över dess bredaste parti och 60 mm över dess smalaste parti. Riktning VSV-ÖNÖ.
F5	x717,18	y983,40	-2,39	TRÄFRAGMENT, 180 x 80 mm. Riktning VNV-ÖSÖ.
F6	x717,44	y983,26	-2,39	TRÄFRAGMENT, 290 x 40 mm. Riktning Ö-V.
F7	x717,54	y983,24	-2,39	KOLBIT, 0, 1 l, belägen mellan F6 och F8.
F8	x717,59	y983,25	-2,39	TRÄFRAGMENT,170x70 mm. Riktning Ö-V.

Kommentar:
Nedgrävningen var orienterad i SV-NO som del av en skelettgrav. Inga benrester påträffades dock. I botten av nedgrävningen påträffades trä som antagligen härrört från en kista. Inga kistspikar eller nitar framkom, vilket möjligen skulle kunna indikera att den eventuella kistan varit ihopsatt med träplugg. I anslutning till trärester påträffades en tämligen stor bit kol. Om det brända kolet ursprungligen tillhört kistan, borde även övriga trärester ha uppvisat liknande spår av brandåverkan. Fyndens placering i anläggningen i kombination med dess inbördes placering komplicerar tolkningen av hur den eventuella kroppen varit placerad i anläggningen och i förhållande till föremålen. Har fynden nedlagts i midjehöjd bör kroppen ha varit placerad mycket nära kantkedjans SV avgränsning, kanske precis innanför denna. Huvudet bör i detta fall kunna antagas ha varit orienterat i SV. Detta är dock omöjligt att fastställa då kroppen likväl kan ha varit placerad med huvudet i NO. I detta väderstreck avgränsades gravläggningen av berg i dagen ca 1 m innanför kantkedjan. Enligt denna eventuella placering av kroppen kan föremålen antagas ha blivit placerade betydligt längre ned längs kroppen än i midjehöjd, kanske i höft- eller knähöjd..

ANLÄGGNING 19
HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, rundad, ca 5 m i d och ca 0,45 m h. Gravklot (?)
Brandlager, ca 3,5 x 2,5 m (NÖ-SV) och ca 0,1-0,2 m djupt, med benbehållare.
Belägenhet: x714 y991,5

Anläggningen var belägen i en svag östsluttning i gravfältets NV del och utgjordes före undersökningen som en ca 5 m i diam. och ca 0,4 m stor högliknande stensättning. Några stenar skymtade i ytan samt några kantkedjestenar i NV.

Efter avtorvning och rensning framkom en rundoval stenpackning, 4,5 x 3,75 m (NÖ-SV) bestående av kantiga, skärviga stenar med en storlek av 0,25-0,50 m tätt lagda i 2-3 skikt. Packningen var tätare i den Ö delen. Överst i mitten låg en ca 0,35 x 0,30 x 0,25 m stor rödaktig oregelbundet rundad sten, möjligen ett gravklot. En antydan till kantkedja fanns i SÖ delen. Mellan och ovanpå stenpackningen fanns ett lager av grusig mo.

Direkt under stenpackningen framkom ett 3,5 x 2,5 m stort och 0,1-0,2 m djupt sotigt brandlager (F 1). Brandlagret innehöll spridda brända ben, ett stort antal nitar, järnfragment, kamfragment, keramikskärvor, två pärlor och kol. I mitten av brandlagret stod ett keramikkärl med brända ben (F 2). Kärlets botten mätte 10 cm i diam. Keramikkärlet var delvis krossat av en sten.
Anläggningen och brandlagret vilade direkt på grusig ockragul mo.

FYND	x716,1 y993,2	-2,58/-2,99	I brandlagret:
F1			JÄRNNITAR/SPIKAR, varav 5 hela och 31 nitfragment, 9 spikar och 20 fragment samt 50 obestämbara fragment. BRÄNDA BEN, 0,4 l KOL, 677,4 g PÄRLOR, 1 grön glasflusspärla och 1 blå av glas. KAMFRAGMENT, 2.

F2	x716 y993	-2,68/-2,75	KERAMIKKÄRL, delvis krossat, bottendiam. 10 cm i d, vikt:1284,2 g. BRÄNDA BEN, från keramikkärlet, 0,2 l JORDPROV, från krukan

ANLÄGGNING 20
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 3,2 x 4,1 m (N-S), kantkedja.
Skelettgrav, nedgrävning 1,75 x 0,8m, riktning 73 gon. Fyndtom.
Belägenhet: x710,5 y996,5

Anläggningen var belägen i N delen av gravfältet och syntes före undersökningen som en vällagd rektangulär stensättning, 0,2 m hög, ca 3x4 m stor, orienterad i N-S-lig riktning. Före undersökningen syntes i torvytan i S delen en svag 1,5 m lång och ca 1 m bred sänka i NÖ-SV-lig riktning, 9 cm djup samt fem av kantkedjans stenar. Markytan sluttade svagt åt N men anläggningen höjde sig något mer över marknivån i den N delen.

Torvytan var 10-15 cm djup. Vid rensning framkom enstaka spridda kolbitar i torvytan (F 1).
Efter avtorvning framkom en vällagd rektangulär stensättning (något ”intryckt” i SV-delen) bestående av en vällagd kantkedja av 0,2-0,8 m stora stenar. Den NV och SV-hörnstenen, ca 0,3 x 0,45 m resp. 0,25 x 0,40 m stor, var rätvinklad med en sida utmed långsidan och en utmed kortsidan. Kantkedjans ovansida var jämn och morängrusfyllning innanför kantkedjan var flack och bestod av gult sandigt morängrus som blev moig mot botten. Denna fyllning hade enstaka spridda 0,1-0,15 m stora företrädesvis rundade stenar. De flesta av dessa var sannolikt endast avsedda som fyllningsmaterial. En antydan till stenkant runt den eventuella nedgrävningen (ca 1,75 x 0,8 m stor) fanns ytligt i S delen och bestod överst av tre kantiga ca 0,25 m stora stenar på rad (75 gon) samt ett antal små stenar ca 3-10 cm stora som bildade en 0,8 x 1,5 m stor rundoval formation. Under denna fanns 1-2 skikt något större stenar 10-20 cm stora, glest lagda, samtliga rundade. På sidorna av den ev. nedgrävningen framkom ett lager av sandig moig morän, ca 15 cm djupt. I nedgrävningen var fyllningen av lerig, mjälig karaktär, ljusgrå till färgen. Under den mjäliga jorden framkom fast lera och därunder berggrund. Direkt på berggrunden stod tre tvärställda ca 0,2 m stora stenar och i anslutning till dessa fanns lera. Utanför nedgrävningen var fyllningen sandig och delvis rostfärgad (järnutfällning). Morängrusfyllningens djup var ca 15 cm till berg i botten i SV delen och någon dm djupare i övrigt i anläggningen. I anläggningens NV-del, i mitten utanför nedgrävningen fanns i morängrusfyllningen sammanlagt 6 spridda stolphål (?) (S1-S6) i form av mörkfärgningar. De var 8-11 cm i diam (ett dock intill 30 cm i diam) och 7-11 cm djupa. Inga trä- eller kolrester fanns i stolphålen. Under anläggningen fanns moigt morängrus och berg.

FYND			Vid rensning och i fyllningen:
F1	x711,75 y996,08	-2,59	KOL, 0,05 l
	x712,65 y995,7	-2,73	KOL, 0,01 l
	x712,35 y995,7	-2,73	KOL, ca 10 småbitar
	x710,48 y996,3	-2,78	KOL, 1 bit, 15x15 mm
	x711,8 y996,7	-2,80	KOL, 4 småbitar
	x710,27 y996,6	-2,42	KOL, ca 10 småflisor
	x709,33 y996,95	-2,78	KOL, 2 småbitar
	x710,3 y996,9	-2,95	KOL,4 småflisor
	x710,6 y996,65	-3,06	KOL, 6 småbitar
	x710,75 y996,19	-3,05	KOL, 1 bit 20x20 mm

STOLPHÅL (?) (mörkfärgningar)

S1	x710,5 y995,90	-2,89/-2,99, diam 8 cm, djup 10 cm
S2	x710,9 y996,04	-2,92/-2,99, diam 9,5 cm, djup 7 cm
S3	x711,63 y996,26	-2,90/-3,01, diam 10 cm, djup 11 cm
S4	x711,27 y996,69	-2,91/-2,98, diam 11 cm, djup 7 cm
S5	x710,5 y995,97	-3,01/-3,10, diam 30 cm, djup 9 cm
S6	x711,14 y996,24	-3,11/-3,20, diam 13 cm, djup 9 cm

JORDPROVER, 4 st

ANLÄGGNING 21
RUNDAD STENSÄTTNING, flack ca 5,5 m i d och ca 0,15 m hög.
Kantkedja. Gravklot.

Skelettgrav, nedgrävning 0,9 x 2,5 m, riktning 67 gon, med brandlagerliknande områden.
Belägenhet x707 y987,5

Anläggningen var belägen i den NV delen av gravfältet, på en mindre bergås. Den syntes före undersökningen som en ca 5 m i d och 0,15 m hög förhöjning i markytan. Endast en sten syntes ovan torven i den NNV kanten. I den NNV delen av graven fanns en skönjbar fördjupning i Ö-V-lig riktning. På anläggningen fanns fyra stubbar.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en enskiktad, gles stenpackning bestående av stenar av varierande storlek och form, kantiga och runda, 0,10-0,60 m. Kantkedjan var tydlig, med undantag från den N delen, där anläggningen främst begränsades av berg i dagen. Storleken på dessa stenar i kantkedjan var ca 0,20-0,75 m. I anslutning till A 22 påträffades flera stenar som uppfattades som en möjlig (bro-)förbindelse mellan A 21 och A 22. I anläggningen påträffades en klotformad sten (gravklot) som efter mätning kunde konstateras ligga mitt i centrum. I samband med rensningen framkom brända ben (F1), kol (F2), bränd lera (F3), keramik (F4) samt överst i nedgrävningens NÖ kant en D-formad järnsölja (F5, med den böjda delen av söljeramen åt V). Fyllningen mellan stenarna och närmast därunder bestod av sandig-moig morän. Under stenpackningen framkom (tre) brandlagerliknande områden ca 1-1,5 m i d. I vissa av dessa områden framkom sparsamt med kol och brända ben (F 1). Sedan marknivån planats ut i nivå med kantkedja framkom en större yta berg i dagen och centrum av anläggningen försköts således åt S. En stenpackning framkom SÖ om centrum, vilken bildade en oval form, ca 2,20 x 1,0 m i SV-NÖ-lig riktning. I den Ö delen framkom likaså en andra stenpackning i NÖ-SV-lig riktning, där stenar låg parvis på högkant i dubbla rader. Packningen låg under den ursprungliga markytan och var 1,40 m bred i den nedre kanten och 1,70 m i den övre kanten och 3,3 m lång. Storleken på stenarna var 0,4-0,7 m och packningen sträckte sig från NNO-SSV. Under stenpackningen framkom ljus, gulfärgad moig morän, som antydde formen av en skelettnedgrävning, ca 2,5 x 0,9 m, i NÖ-SV-lig riktning. Kanten på denna nedgrävning framstod tydligare i den SÖ delen och var oklar i den NV delen. I nedgrävningen framkom en pärla av sandsten (F6), en blå cylinderformad melonpärla av glas (F7) samt spridd kol (F8). Inga skelettrester fanns i nedgrävningen. Under den gulfärgade jorden och utanför nedgrävningen, påträffades lerig jord och mjäla. Anläggningen vilade på grov mo och i N på berg.

FYND			Vid rensning:
F1			BRÄNDA BEN, (prel.bedömning: human och svin), 0,1 liter.
F2		-1,90	KOL, 0,2 l.
F3			BRÄND LERA, 2 småbitar, 4 g.
F4	x709,5 y987,5		KERAMIK, 4 bitar, 16 g.
			I nedgrävningen:
F5	x707,17 y988,95	-1,92	JÄRNSÖLJA, D-formad, ca 25 x 35 mm, (förkommen). Låg överst i nedgrävningskanten i N delen av nedgrävningen.
F6	x705,9 y988,1	-2,28	PÄRLA, av ljusbiege sandsten (?), tre fragment.
F7	x706,1 y988,2	-2,28	PÄRLA, av glas, blå, melonformad.
F8			KOL, från botten av nedgrävningen, 0,02 l.

Kommentar:
Vid utgrävningen försvann söjan (i tidsrummet efter framtagandet och fotografering – ca 5 min efter framtagandet). Efter larm och ett febrilt letande utan resultat, bl.a. med metalldetektor, gjordes ett rekonstruktionsförsök genom att de studenter som sett söljan oberoende av varandra fick teckna söljan ur minnet. Den genomsnittliga avbildningen är den som framställs avbildad i rapporten. Söljan var starkt angripen av rost. ”En av studenternas lilla hund sades skämtsamt ha ätit upp söljan. Märkligt var att hunden gav utslag på metalldetektorn”.

ANLÄGGNING 22
HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, rundoval, 8 x 7,2 m och 0,7 m h. SV-port (?).
Brandlager 2,15 m x 1,5 m med en största djup 0,13 m.
Belägenhet: x702 y991

Före avtorvningen framstod anläggningen som en rundad, högliknande stensättning. Centralt i anläggningens yta fanns ett 20-tal uppstickande stenar ca 0,2-0,35 m stora samt ett markfast block som före undersökningen endast syntes som en 0,7 x 0,4 och 0,25 m hög sten. Anläggningen var jämt välvd med en grop i mitten (efter ett påbörjat plundringsförsök). Gropen var avlång 1,5 x 0,5 m och 0,2 m djup och sträckte sig i SV-NÖ-lig riktning.

Torvdjupet var ca 0,1 m och under torven framkom grusig, sandig mo blandat med större stenar. Under gropens torv påträffades ett ca 0,1 m tjockt mörkfärgat jordlager. I anläggningens VNV-del framkom en järnspik (F1) strax under torven.

Efter avtorvning och rensning framkom en tät flerskiktad stenpackning bestående av stenar med en storlek varierande mellan 0,1-0,6 m, företrädesvis 0,25-0,45 m stora. I anläggningens mitt utbredde sig ett större stenblock vars topp till viss del varit synligt före avtorvningen (mått före undersökningen se ovan). Stenpackningen var oregelbunden till formen och saknade tydlig yttre gränsmarkering.
I anslutning till anläggningens yttre begränsning i den S och SSV-delen, som där verkade utdragen, fanns en antydan till en fyrkantig yttre begränsning - liknande en sydvästport? - med måtten ca 1 x 1 m och med en stenstorlek av ca 0,1 - 0,15 m stora stenar lagda i 1-2 skikt. Två hörnstenar, ca 0,3 m, förband "sydvästporten" med graven. I "sydvästporten" togs jordproverna 1-4, 7, samt två referensprover, 5-6, utanför stenpackningen. Under det övre stenskiktet i anläggningen framkom ett stenskikt med stenar varierande från 0,15-1,1 m. Flertalet av stenarna var dock ca 0,3 m och hade skärvig yta. I detta skikt togs jordprov nummer 8. Där påträffades också 7 brända ben. Det markfasta eldskadade mittblocket var vid detta rensningstillstånd ca 1,8 m x 1,4 m (V-Ö). I det undre stenskiktet fanns en central del bestående av större och mer vällagda stenar. Stenpackningen antydde där en närmast oval eller rektangulär form i N-S-lig riktning. Fyllningen i hela anläggningen bestod av relativt porös grusig, sandig mo.

I anläggningens SV del, direkt SV om mittblocket framkom under den flerskiktade stenpackningen ett svartfärgat brandlager. Brandlagret var ca 2,15 x 1,5 m, oregelbundet till formen och omkring 0,1-0,15 m tjockt. Mitt i brandlagret framkom ett keramikkärl, F3, innehållande sot, kol och ca 0,3 liter brända ben samt kamfragment. Kärlet var ca 0,20 m högt, mynningens diameter var ca 0,26 m och bottendiametern var ca 0,16 m. Invid keramikkärlet påträffades bränt organiskt material, eventuellt bränt bröd. Ytterligare en bit av samma material påträffades vid vattensållning. I brandlagret (F2) påträffades också 279 nitar och nitfragment, varav 119 fragment. Vidare framkom en ringsölja av brons och en näbbsölja av brons, en nålliknande järnspets och en järntånge (till kniv?), en liten hartskula och ett cylinderliknande ornerat bronsfragment. Vid vattensållning påträffades kamfragment från en sammansatt dubbelkam, ett litet bronsbleck och två brända sädeskorn. I brandlagret framkom ca 1,5 liter brända ben. Även ca 0,1-0,3 m utanför brandlagret, även under, påträffades spridda brända ben, ca 0,05 liter.

Under anläggningen runt mittblocket framkom ytterligare en anläggning - A 22B - vars stenmaterial var något mindre än i det undre skiktet i A 22.

FYND			Vid rensningen:
F1			BRÄNDA BEN, 0,1 l.
			SLAGG? 1 bit, 30x25 mm.
	x702,58 y988,8	-1,28	JÄRNSPIK, 65 mm.
F 2	x701,5 y990	-1,41/-1,70	I brandlagret:
			JÄRNNITAR och fragment (279),varav
			21 nitar med skalle och nitbricka, 59 med
			endera skalle eller bricka,
			26 stift eller del av stift, 21 skallar,
			33 brickor samt 119 fragment.
F2:2	x701,77 y989,50	-1,67	RINGSÖLJA (?), av brons, 25x25 mm.
F2:3	x702,10 y989,55	-1,68	NÄBBSÖLJA av brons, med
			ansiktsmask, torne av järn, 60 mm.
F2:4	x701,98 y990,98	-1,69	TÅNGE (?) av järn (till kniv?), 60 mm.
F2:5			HARTSKULA, (?), ca 7 mm.
F2:7	x701,90 y989,95	-1,56	BRONSFÖREMÅL, cylinderliknande,
			med järnkärna (tånge?), 20 mm långt och
			9 mm i diam. Ytornerat med 1 mm stora
			punsade halvcirklar/cirklar. Möjligen
			tillhörande ovannämnda tånge (F2:4).
F2:8	x701,50 y989,70	-1,62	BRÄNT ORGANISKT MATERIAL, bröd?
F2:9			NÅLSPETS, (syl eller torne?) 25 mm.
F2:10			FRÖN (korn?), 2 st
F2:11			KAMFRAGMENT, 7, från sammansatt
			dubbelkam.
F2:12			BRONSBLECK, med nithål 5x5 mm.

			BRÄND LERA, med textilavtryck (?), 3 små bitar.
F2:14			BRÄNDA BEN ca 1,5 l.
F2:15			BRÄNDA BEN, från krukan , ca 0,3 l.
F2:16			BRÄNDA BEN, 4 st från SV-porten.
F2:17			KOL
F2:18			KOL, från krukan ca 0,2 l
F2:19			KOL, från SV-porten, 0,02 l
F3	x701,33 - x701,77	-1,58/ -1,66	KERAMIKKÄRL, mitt i brandlagret.
			I keramikkärlet:
			BRÄNDA BEN, ca 0,3 l.
			KAMFRAGMENT, 10 (samma kam som F2).

JORDPROVER

1	x698,50 y989,75	-1,50
2	x698,70 y989,90	-1,50
3	x698,20 y990,00	-1,50
4	x697,85 y990,00	-1,50
5	x698,80 y989,15	-1,50
6	x697,90 y990,85	-1,50
7	x698,65 y990,05	-1,50
8	x698,35 y990,15	-1,67
9	x701,50 y989,90	ur kärlet
10	x701,50 y989,90	ur kärlet
11	x701,50 y989,90	ur kärlets botten

ANLÄGGNING 22 B (under A 22)

MITTBLOCKSSTENSÄTTNING, oregelbunden, ca 5 m i d med mittblock. Mittblocket var ca 2,35 x 1,8 m stort (V-Ö) och ca 1,1 m h.
Nedgrävt ben- och brandlager runt och intill mittblocket (0,1-0,3 m djupt och 0,5-0,9 m ut från blocket runt om).
Belägenhet: x702 y991.

Anläggningen låg under den vikingatida stensättningen A 22. Stenpackningen som var två- till treskiktad, framkom på en nivå under brandlagret till A22. Stenarna var i det övre skiktet företrädesvis 0,15 - 0,25 m stora. Ett flertal, särskilt S om mittblocket, var ställda på högkant. I det undre skiktet var stenarna 0,15 - 0,30 m stora, N om mittblocket företrädesvis 0,15 - 0,20 m stora med enstaka inslag av eldskadade dm-stora flisor från mittblocket som var kraftigt eldskadat runt om. Eldskadorna på mittblocket var särskilt framträdande utmed den Ö sidan. Den övre fyllningen mellan stenarna bestod av sandig gulfärgad mo. Stenpackningen runt mittblocket var nedgrävd till ett djup av ca 0,1-0,3 m i ett område ca 0,8 - 1,5 m ut från blocket. Utanför och under detta område fanns morängrus, i botten företrädesvis ljus hård mo. Några stora kantiga block, särskilt i den Ö och NÖ delen, varav två långsmala (ca 0,4 x 0,35 x 0,9 m), låg på en nivå som skulle kunna höra till denna anläggning och inte till den överlagrande A22. Anläggningen hade otydlig begränsning då den blev glesare ca 1,3 - 5 m utanför mittblocket. I V föreföll stenpackningen fortsätta under ej avtorvad och framrensad yta. Stenpackningen i mittblocksstensättningen hade i det övre skiktet påförd gulfärgad sandig mo. Spritt i den sandiga mofyllningen under det övre stenskiktet, omedelbart intill och runt mittblocket, framkom rena brända ben - delvis i anslutning till svaga mörkfärgningar under det övre stenskiktet - delvis direkt i den till synes sterila mofyllningen.
Omedelbart intill blocket i N delen fanns i sotig mo mellan de 0,15-0,2 m stora stenarna en utbredning av brända ben och kol i ett 1,2 x 0,6 m stort område (V-Ö) samt inom detta område en antydan till en koncentration av brända ben, kol och keramikskärvor inom ett ca 0,3 x 0,5 m stort område med V-Ö-lig utbredning (F2, 3, 4 och 5), ca 0,1-0,4 m djupt. Ingen locksten kunde konstateras. I botten av nedgrävningen i NÖ delen av denna koncentration fanns ett intill 5 cm tjockt packat lager av kol i ett ca 0,2-0,3 m stort område riktat nedåt och in mot mittblocket (F5). Brända ben fanns N om blocket ända intill mittblocket. De brända benen N om blocket var spröda och uppträdde till stor del som endast mm-stora bitar. Höjden från mittblockets toppmått ned till benförekomsten N om blocket var 110 cm, botten låg 140 cm under toppmåttet. NÖ och Ö om blocket fanns ett 0,6 x 0,6 m stort område med sot och kol samt spridda brända ben. Mofyllningen inunder blocket i Ö delen var delvis rödfärgad av järnutfällningar.

Under och vid sidan om nedgrävningen runt mittblocket vidtog morängrus och packad mo. Det eldskadade mittblocket var markfast.

FYND

F1	x702 y991	I sandig mo S om mittblocket: BRÄNDA BEN, ca 0,05 l.
F2		Omedelbart N om och intill mittblocket i en ca 0,3 x 0,4 m i stor (V-Ö) antydan till koncentration, ca 0,1 m djup: BRÄNDA BEN, ca 0,7 l.
F3		Intill och omedelbart N om blocket: KERAMIKSKÄRVOR, spridda, ca 35 spröda spjälkade bitar, 0,5 cm - 2,5 cm stora, av rödaktigt gods. Yttre bottendiam. endast ca 4 cm (OBS!), vikt 40 g.
F4		KOL, spridda bitar i anslutning till de brända benen, ca 0,02 l.
F5		I botten av benkoncentrationens NÖ-del: KOL, ca 0,15 l
F6		Ö om mittblocket: BRÄNDA BEN ca 0,05 l
F7		KOL, ca 0,05 l

JORDPROV 22B:1 från benkoncentrationen N om mittblocket.

Kommentar:
Keramiken utgörs av små rödbrända spjälkade bitar, bl.a. en liten mynningsskärva samt delar från botten, som visar att kärlet är en liten kopp. Liknande finns från Hallunda i Borkyrka sn, Södermanland och dateras där till yngre bronsålder (Jaanusson 1981). De brända benen samt sotlagret intill tyder på en enhetlig gravkontext. Gravtypen med mittblock dateras vanligen till yngsta bronsålder eller förromersk järnålder.

ANLÄGGNING 23 (i botten urnegraven A 23C och två härdar 23A och 23B)
HÖG, rund, 11 m i d och 1,5 m hög, plundringsgrop ca 4,5 m x 3,5 m i d och ca 0,7 m djup.
Brandlager (måttuppgifter osäkra p.g.a. kraftig plundring)
Belägenhet: x 687,40 y1014,53 z -1,40
Endast anläggningens norra halva del grävdes ut år 1994.
Under högen framkom ett boplatslager med bl.a. två härdar (A och B) och skärvsten (se även A 26) samt en skadad urnegrav (A 23C).

Anläggningen var belägen centralt på gravfältet. Före avtorvningen syntes anläggningen som en rundad hög ca 11m i d med en stor och vid plundringsgrop ca 4,5 x 3,5 m i d och ca 0,7 m djup i anläggningens centrum. Ett 30-tal stenar av varierande storlek (ca 0,2-0,4 m) var synliga i torven runt plundringsgropen, uppkastade vid plundringstillfället. På den torvbevuxna anläggningen fanns tre stubbar.

Efter avtorvning framkom en vällagd kantkedja bestående av ca 0,30-0,40 m stora stenar.
Uppkastade stenar, 0,2-0,4 m stora, och fyllningsmaterial låg i en cirkel runt plundringsgropen, något mer omfattande i den V delen. I NO-delen i och utanför kantkedjan, påträffades en ca 0,5 x 1,5 m stor koncentration av skärvsten som var 0,2-0,4 m djup. Den flerskiktade stenpackningen bestod av dels knytnävsstora glest liggande stenar samt dels av stenar av storleken 0,2-0,4 m. Fyllningen i stenpackningen utgjordes av mörkfärgad mylla med inslag av grus samt i centrum moig mjäla. Ca 0,5-1,0 m in från kantkedjan i NO framkom sotig jord och fläckvis förekommande kolkoncentrationer 0,15-0,20 m i diameter samt enstaka brända ben spridda över hela denna yta.

I brandlagrets centrala del i den NÖ kvadranten påträffades spritt i brandlagret ca 25 nitar av järn och lika många nitfragment, en hästbrodd av järn, ca 4 cm stor, en recent förgylld knapp (ca 0,35 m under markytan) sannolikt från 1700-talet, en fragmentarisk polykrom pärla, ett ca 6 cm långt bryne samt fragment av eldslagningsflinta, en keramikskärva, en hartstätningsbit från en svepask, brända ben och kol. Dessutom framkom spritt i anläggningen några delvis svårdefinierade stenartefakter troligen härrörande från den i NÖ underliggande boplatsen (F 3). I NV kvadranten, den centrala delen, framkom sot, kolkoncentrationer samt brända ben.
I anläggningens NO-del framkom en skärvstensutbredning ca 2x1 m i d och ca 0,2 m djup, sannolikt härrörande från boplatslokalen utanför kantkedjan. Alldeles innanför kantkedjan i NO framkom i bottenskiktet två kvadratmeterstora utbredningar av rödbrunfärgad och eldpåverkad jord. Ca en kvadratmeter av denna var hårt packad.

Anläggningens botten, den centrala delen, bestod av kantiga och rundade stenar 0,10 - 0,20 m stora, glest och oregelbundet lagda. Fyllningsmassan var här sotfärgad med inslag av spridda brända ben. På samma nivå, -2,14, påträffades koncentrerat (x688,3 y1013,4) på en yta av 0,1 kvadratmeter, ca 10 st keramikskärvor. Keramiken var rödbränd på båda sidor. En annan keramikkoncentration låg på x689,9 y1013,9, med höjdvärdet -2,38. Ca 10 cm under bottenlagret av sotfärgad jord framkom ljust morängrus. Sotlagrets botten innehöll koncentrationer av brända ben. Kantkedjan var i N lagd direkt på berget som sträckte sig ca 2 m in i den NV delen och ca 1 m in i den NÖ delen av anläggningen. Därvid överlagrades berget av morängrus som således fanns under anläggningens centrala del.

Under anläggningen framkom i västra delen två härdar (**Härd A** och **Härd B**) ca 0,40 x 0,60 m i diam och 6 resp. 5 cm djupa. Ca 1,5 m SÖ om dessa framkom i bottenskiktet två koncentrationer av brända ben intill varandra (F 1:2 och F 1:3) och mellan dessa ett fragment av en hartstätningsring - sannolikt resterna av en skadad urnegrav (**A 23C**) från äldre järnålder (eller yngre bronsålder). Preliminär osteologisk analys i fält, visade ben dels av människa och dels av djur (häst eller nötboskap).

Kommentar: Anläggningen var kraftigt plundrad. Den förgyllda knappen i centrum ca 35 cm under ytan är sannolikt från plundringstillfället. En liknande knapp fanns även i den plundrade graven A 11 på det närbelägna gravfältet Raä 27. Även den knappen låg i centrum i botten av plundringsgropen. Lämningarna under graven i bottenskiktet i form av benkoncentrationer (inkl. fragment av hartstätningsring) samt skärvsten, sot, keramik och två härdar (A och B) tolkas som rester från en äldre grav (A 23 C, en urnegrav? F 1:2 och F 1:3) resp. boplatslämningar.

FYND

F1	x1014,5 y689		I plundringsgropen och spritt i brandlagret:
I centrum ca 35 cm under markytan.			FÖRGYLLD KNAPP, från 1700-talet, ca 17 mm i diameter med central akantusornamentik.
			PÄRLA, fragm., cylindrisk, blå med gul/röda ögon, ca 6 mm i diam och ca 10 mm lång.
			KAMFRAGMENT, 1 (från en B-kam).
	x 688,25 y 1016,90		HÄSTBRODD, av järn.
			SKÄNKLAR/KRAMPOR, av järn, 5 fragment.
			JÄRNNITAR, 1 hel och 87 fragment, varav 40 skallar, 36 nitbrickor, 4 stift och övriga fragment.
			BRYNEFRAGMENT, 3st, skiffer, 50x10 mm.
			BRÄND FLINTA, 2 bitar, 14-24 mm, varav en med eldslagningsretuscher.
			KVARTSAVSLAG, 2 st.
			KERAMIKSKÄRVA, 1st, 40x35 mm.
			SLAGG, 4 småbitar, ca 1 cm.
			BRÄNDA BEN, ca 1 liter.
			KOL, ca 3 l.

A 23 C (tolkas som resterna av en urnegrav):

F1:1	x688 y1013,65	z -2,15	HARTSTÄTNING, 1 bit, 23x11 mm.
F 1:2	x687,5 y1013	z -2,15	BRÄNDA BEN, konc. i botten (människa).
F 1:3	x687,7 y1013,8	z -1,99/-2,13	BRÄNDA BEN, 28,9 g, (konc. i botten).

Boplatsfynd

F2	x689,9 y1013,9	z-2,38	KERAMIKKONCENTRATION, ca 10 skärvor av rödbränt gods, bl.a. en mynningsskärva (tillhör sannolikt boplatsen).
F3	x688,3 y1013	z-2,14	KERAMIKKONCENTRATION, ca 10 skärvor (tillhör sannolikt boplatsen).
F4			STENARTEFAKTER från boplats under anläggningens N del.
			BRYNE, 75x35 mm, sandsten? (boplatsfynd).
23:1	x688 y1012,4	z-2,26/-2,31	KOLPROV från härd A, 0,75 l.

ANLÄGGNING 24
RUNDAT REKTANGULÄR HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 7 x 10 m (Ö-V) och ca 0,8 m hög. Fallen rest sten. Kantkedja. Urnegrav?/benlager?
Belägenhet: x702 y016,5

Anläggningen var belägen i N delen av gravfältet på en bergskam och var den högst belägna graven. NÖ om anläggningen stupade berget. Före avtorvning var anläggningen 5,0 x 6,7 m (Ö-V) och 0,8 m hög. På S och V sidan fanns ett antal ca 0,4 m stora stenar och i mitten låg en åt S fallen rest sten av röd granit. Anläggningen hade före undersökningen en svagt välvd profil. Kantkedjan var delvis tydlig och delvis otydlig.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen med en rektangulärt formad ca 7 m (N-S) x 10 m (Ö-V) stenpackning. Stenpackningen var koncentrerad företrädesvis till S delen. Stenarnas storlek varierade kraftigt från knytnävsstora till 1,1 x 0,6 m stora, de flesta dock med diametern ca 0,4 m. Både rundade och skärviga stenar av gnejs och granit förekom. I övrigt (och i synnerhet i N delen) var anläggningen fylld av en hårt packad momantel, delvis 0,6 m djup. I denna mo fanns i centrum av graven decimeterstora tunna mörkfärgningar med enstaka kolinslag och enstaka brända ben. En del stenar i kantkedjan hade rasat ut från sina ursprungliga lägen, främst i N och i S. Den fallna resta stenen mätte 1,25 x 0,55 x 0,4 m och var något koniskt avsmalnande mot toppen, delvis slagen.

Vid rensning påträffades kol, brända ben, skörbränd sten, järnfragment, frö och kvartsbitar.

I berget under momanteln och stenpackningen framkom en naturlig konkav svacka i anläggningens centrum. Svackan mätte ca 1,4 x 1,7 m (Ö-V) och var ca 0,2 m djup. I svackan var mon något mörkfärgad och i dess N del förekom ställvisa rostfärgade inslag (rötter?). I svackan fanns flera på hög ställda stenflisor, 0,1-0,2 m stora, till synes ställda i en 0,3-0,4 m stor cirkel. Ingen mörkfärgning fanns i cirkeln. Utanför cirkeln i svackans SÖ del framkom ett 10-tal tenliknande järnfragment. Spridda enstaka brända ben framkom i SÖ kvadranten nära gravens mitt.
Berget under anläggningen hade konvex form (förutom svackan i SV delen). Under och mellan de största kantkedjestenarna undersöktes ej.

FYND

F1	x701 y014,5 -0,77/-0,83	KVARTSAVSLAG, 1, 15 x 20 mm. BRÄND LERA, 1, 10 x 15 mm. BRÄNDA BEN, 27 bitar. KOL, 0,05 l.
F2	x699,1 y015,8 -1,20	BRÄNDA BEN, 11 bitar.
F3	x700,3 y016,8 -1,06	BRUDBRÖD, förkolnad rotknöl (recent?).
F4:1		KOL (läge se profil)(för C14).
F4:2		BRÄNDA BEN, 21 bitar (från profilen).
F4:3		BRÄND LERA, 5 bitar.
F5		BRÄNDA BEN, 2 bitar S om gravens mitt.
F6	x700,8 y016,1 -0,84	SKIFFER med slipyta, 1, 40 x 30 mm.
F7	x700,1 y016,4 -0,83	KOL, spridda bitar från centrum, ca 1,5 dl.
F8		BRÄNDA BEN, 35 spridda bitar från centrum.
F9		UTGÅR.
F10		BRÄND LERA, 9 bitar.
F11	x701,7 y015,5 -1,12	METALLFRAGMENT, 1, 4 x 7 mm.
F12	x701,1 y015,9 -1,16	KVARTSBIT, 20 x 35 mm. KVARTSAVSLAG, 6.
F13	x700,1 y016,4	LÄDERFRAGMENT?, 2.

Jordprov 1 x701,2 y015,7 -1,02
Jordprov 2 x701,5 y015,7 -0,96
Jordprov 3 x700,9 y016,2 -1,10

ANLÄGGNING 25
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, 4,70 x 3,20 m (SV-NÖ) och ca 0,15 m hög. Kantkedja. Skelettgrav, nedgrävning 0,75 m bred och 2,33 m lång (SV-NÖ) och ca 0,25 m djup, riktning 67 gon. Belägenhet: x696 y990,5

Anläggningen var belägen i gravfältets NÖ del intill en berghäll som gränsade i V. Ljung och blåbärsris täckte graven. En ung björk fanns i NÖ hörnet. Före avtorvning syntes graven som en låg övertorvad rektangulär förhöjning, ca 0,15 m hög, med en SV-NÖ-lig svacka i mitten (1,50 x 0,90 m, 0,16 m djup). Kantkedjan var synlig ovan torven.

Efter avtorvning framkom en rektangulär stensättning, 4,7 x 3,2 m (SV-NÖ, 67 gon) bestående av 0,25-0,4 m stora stenar. Kantkedjans stenar var mestadels avlånga och ca 0,6 m i längd. I mitten syntes en svacka som var 1,20 x 0,85 m (SV-NÖ) och ca 0,1 m djup. Stenpackningen var 1-2-skiktad och bestod av 0,1-0,6 m stora stenar, företrädesvis 0,25-0,45 m stora. Fyllningen mellan stenarna bestod av morängrus. Runt nedgrävningen, som var 0,75 x 2,33 m stor (SV-NÖ) och ca 0,25 m djup, fanns ca 15 stenar som utgjorde en till synes "inre kantkedja". Nedgrävningen bestod av mörkfärgat morängrus med knytnävsstora stenar och enstaka skärviga stenar. I packningens NÖ del låg en större sten (ca 0,75 x 0,50 m) som begränsade ena kortändan av den "inre kantkedjan". Utmed nedgrävningens kanter fanns några flata stenar inrasade mot mitten.

I V delen av anläggningen framkom i morängruset mellan och under stenarna i packningen spridda rena brända ben (F3:2) inom ett ca 0,4 m i diam stort område (prel: ben från människa och djur). Spridda kolbitar fanns omedelbart NÖ om benkoncentrationen (F3).
I nedgrävningens bottenskikt fanns en i det närmaste förmultnad träkista? (fiberriktning i NÖ-SV) och något NÖ om dess mitt en järnkniv (F 8). Knivens egg låg mot NV och spetsen åt SV. En stolpliknande kolförekomst (F 2), 10 cm i diameter och 6 cm djup, framkom i V delen.
Under nedgrävningen framkom berg i V delen och i övrigt morängrus och lera.

FYND

F 1			Vid rensningen: KOL, ca 0,15 l. KVARTSAVSLAG (?)
F 2	x694,4 y988,4	- 0,19/ - 0,25	KOL, 0,1 l, koncentration i V delen, 0,10 m i diam. och ca 6 cm djup (låg under kantkedjans nivå), med fibrerna lodräta. Tre stenar låg över "hålet". Berg i botten. (Rest från stolpe/träkors?).
F 3			KOL, ca 0,1 l. Rensningskol i undre lagret. Kolkonc. 5 cm i diam.
F3:1	x694,4 y989,5	- 0,36	BRUDBRÖD, 2 rotknölar, troligen recenta.
F3:2	x695,3 y989,0		BRÄNDA BEN, rena ca 0,05 l, från människa och djur.
F 4			BRÄNT BEN, ett i nedgrävningen.
F 5	x696 y990,2	- 0,60/ - 0,64	KOL, ev. kistkant, ca 0,05 l.
F 6			UTGÅR.
F 7		- 0,68	TRÄRESTER, efter kista. Några fragment.
F 8	x696 y990,65	- 0,64/ - 0,67	KNIV, av järn, fragm. 105 mm lång och 20 mm bred (låg i nedgrävningens mitt med spetsen åt SV och eggen åt NV).

JORDPROV 1. x695,7 y990,7 - 0,68 (0,05 l).

ANLÄGGNING 26
RUNDAD HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 4,7 m Ö -V, 5 m N - S och ca 0,6 m hög. Benlager: ca 1,8 x 1,2 m. Belägenhet: x694,5 y1021,0

Anläggningen var belägen på kanten av en bergsklack i gravfältets Ö del med exponering åt Ö. Före undersökningen syntes anläggningen som en ca 5 m i d och ca 0,6 m hög övertorvad förhöjning med enstaka stenar synliga i ytan. Stenarna var upp till 0,3 m i d och företrädesvis belägna i S delen av graven.

Efter avtorvning framkom en närmast rund stensättning med skarpkantade stenar (0,05-0,10 m i d) samt ett antal större (ca 0,3-0,5 m i d). Mellan stenarna fanns sandblandad svartbrun mylla (boplatsmaterial).

I fyllningen och mellan stenarna i stenpackningen framkom en knacksten, flintavslag, en glättsten, ett stråstensskifferblock, keramikskärvor, kvartsavslag, en borr (?) av bergart (F 1) och en borr av kvarts (F 2), två

fragment av en hartstätningsring (F 4), en skrapa av kvarts (F 6), två järnfragment (F 7), kol (F 3, F 5) och brända ben, spridda i ett 1,8 x 1,2 m stort ovalt Ö - V område förskjutet åt VNV (F 1). Inga konstruktionsdetaljer i stenpackningen framkom.

Vid anläggningens V utkant fanns en 1,0 m lång, 0,4 m bred och 0,15 m djup skreva i berget, löpande i NNO - SSV. I denna skreva fanns ett 1,0 m långt, 0,4 m brett och ca 3,0 cm djupt sotlager på berget. I sotlagret framkom två intill varandra liggande järnfragment (F 7) samt några brända ben. Kolkoncentrationer kunde iakttas i berghällens svackor i anläggningens SV (F 3) resp. SÖ (F 5) del. Jordprov togs (x694,7 y1020,12, höjd -0,34) inom benlagerområdet, direkt V om en kolkoncentration (F 8).

Berghällen under anläggningen var kraftigt eldskadad, särskilt i anläggningens centrum.

FYND			Vid rensningen:
F 1	x694,5 y1021,0		KNACKSTEN
	x693,4 y1020,9	-0,08	FLINTAVSLAG,1, 0,17x0,7x0,4 cm.
			GLÄTTSTEN, 1,7x6x3,5 cm.
			STRÅLSTENSSKIFFERBLOCK,
			21x26x12 cm med slipyta ca 12x7 cm (Kvarlämnat intill anl.).
	x694,56 y1019,75	-0,21	KERAMIKSKÄRVOR, 28 varav 4 med två sidor, 9 med
			en sida och 15 fragment. Ca 40,6 g.
			BORR? Bergart, ca 2,0x1,0x0,3 cm.
			KVARTSAVSLAG, 42, 0,1-2,5 cm.
			BRÄNDA BEN, ca 177,5 g.
			KOL, ca 62,5 g (+ 3,2 g?).
F 2			BORR, kvarts, 2,0x1,3x0,5 cm
F 3	x693,6 y1019,3	-0,52	KOL, från sotlager, ca 2,7 g.
F 4	x694,3 y1021,5	-0,32	HARTSTÄTNINGSRING, 1 fragm.
	x693,5 y1021,8	-0,21	HARTSTÄTNINGSRING, 1 fragm.
F 5	x692,5 y1022,5	-0,39	KOL, ca 46,9 g, (till C-14).
F 6	x694,8 y1020,7	-0,40	SKRAPA? av kvarts, 2,5x1,2x0,3 cm.
F 7	x693,6 y1019,3	-0,56	JÄRNFRAGMENT, 2 st, ca 1 cm stora.
F 8	x694,7 y1020,1	-0,34	JORDPROV, ca 235 g.

ANLÄGGNING 27
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 3,75 x 2,75 m (SV-NÖ) och ca 0,45 m h.
Skelettgrav. Nedgrävning: 2,35 x 1,25 m, riktning 73 gon.
Belägenhet: x 682 y 968,5

Anläggningen var belägen i en svag SV-sluttning på skogsklätt berg. Anläggningen låg direkt V om och i anslutning till två andra skelettgravar (A28 och 29). Före undersökningen syntes graven som en 6,5 (V-Ö) x 5,45 (N-S) m stor och ca 0,85 m hög övertorvad förhöjning. Inga synliga stenar fanns i markytan. I anläggningens centrum syntes en svag långsmal svacka i SV-NÖ-lig riktning. Svackan var ca 0,1 x 1,0 x 2,0 m.

Efter avtorvning framstod anläggningen som en närmast rektangulär stensättning i SV-NÖ-lig riktning, 3,75 x 2,75 m. Fyllningen bestod av huvudsakligen morängrus med inslag av småstenar, ca 0,05 m stora. Stenpackningen bestod av små och stora stenar, 0,05 x 0,05-0,35 x 0,4 m, huvudsakligen ca 0,25 m stora, samt med inslag av rödfärgat morängrus.

I SV-NÖ-lig riktning under stenpackningen fanns en nedgrävning som avgränsades i vardera kortänden av en flat sten ställd på högkant, ca 0,4 x 0,5 m och 0,15 - 0,20 m tjock. Vid den södra kortänden var den flata stenen något större. Mot nedgrävningens mittlinje fanns ett antal större flata stenar som lutade inåt. I anläggningen fanns, liksom i de två intilliggande gravarna, A 28 och A 29, en större sten/bergsklack i den rektangulära stenpackningens N långsida. I nedgrävningen fanns endast en gles packning av småsten och sand.

I nedgrävningens botten framkom en skelettgrav. Inga rester av skelett eller kista påträffades. En rödfärgning av jorden i nedgrävningens SV hörn, x682,2 y967,1 på en nivå av -2,16, kan indikera ett numera helt upplöst mindre järnföremål. I anläggningen under stenpackningen påträffades ett antal mindre kolkoncentrationer samt enstaka bitar av kol. Även utanför stenpackningen gjordes fynd av kol, främst i ett område NV om graven.

I nedgrävningens mitt, intill en rot, gjordes ett fynd av en 0,11 m lång järnkniv med ett eventuellt läderfodral till (F 2) samt en bronssölja (F 3). Två jordprover togs (x 682,4 y 968 och x 682 y 967,7). I övrigt hittades endast kol. Under anläggningen vidtog moigt morängrus.

FYND

F 1			KOL, rensningsfynd, ca 129,4 g.
F 2	x 681,7 y 968	-2,12	JÄRNKNIV, ca 0,11 m lång.
F 3	x 681,7 y 968	-2,12	NÄBBSÖLJA av brons, med torna och remfästesprint av järn, ca 4,0 x 2,0 cm.
F 4	x 682,4 y 966,6	-1,97/-2,14	JORDPROV, 312,8 g.
F 5	x 682,5 y 967	-1,94	KOL, 9,7 g.
F 6	x 683,3 y 968,2	-1,76	KOL, 30,4 g.
F 7	x 682 y 964,5		KOL, 11,3 g.
F 8	x 682,5 y 969	-1,86/-1,93	KOL, 5,8 g.
F 9	x 682 y 967,7		JORDPROV, 123,1 g.
F 10	x682,2 y969,4	-1,85	KOL, 13,2 g.
F 11			KOL, rensningsfynd innanför stenpackningen, 52,6 g.

ANLÄGGNING 28
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 6,5 m i d och 0,6 m hög.
Skelettgrav, nedgrävning ca 0,65 x 2,5 m, riktning 68 gon.
Belägenhet: x 680 y 974.

Anläggningen var belägen på gravfältets NÖ del, i en rad av fyra liknande anläggningar i VÖ-lig riktning. N om de fyra anläggningarna fanns en berghäll som sluttade åt S. Anläggningen syntes före undersökning som en övertorvad rund stensättning, ca 6,5 m i d och 0,6 m h. Tre stenar, ca 0,15 - 0,2 m, var synliga i torvytan. En svag antydan till kantränna fanns i NÖ.

Efter avtorvning framkom en oval fylld stenpackning orienterad i SV-NÖ. Stenarna var ca 0,2 - 0,7 m stora. Mellan stenarna bestod fyllningen huvudsakligen av sand blandad med mylla, grus och småsten. Centralt i anläggningen fanns 15 runda och kantiga stenar, ca 0,5 - 0,6 m stora. Centralt, under de större stenarna, framkom en mindre stenpackning i SV-NÖ-lig riktning, ca 0,5 x 1,5 m, bestående av delvis skarpkantade stenar, 0,2 - 0,4 m stora. Denna stenpackning fyllde en ca 2,5 m lång och ca 0,65 m bred skelettnedgrävning i SV-NÖ-lig riktning. Under stenarna i nedgrävningen fanns gråfärgad sandig jord. I nedgrävningens fot- och huvudända fanns flata ca 0,5 m stora stenar som lutade något. Nedgrävningen var ca 1,0 m djup. Utanför nedgrävningen bestod marken av rödfärgad (järnhaltig) sandig jord. Sotfärgning med koncentration av kol och eventuellt trä tillsammans med enstaka skörbrända stenar fanns utanför nedgrävningens S långsida. Spridda kolfynd i och utanför nedgrävningen påträffades.

I nedgrävningens botten i SV-delen låg intill varandra en järnkniv, en sölja och ett viktlod. Kniven låg i nedgrävningens längdriktning med eggen åt SÖ och spetsen åt NÖ.

Utmed hela nedgrävningens N långsida fanns en ca 5 cm tjock kraftig rostfärgning direkt på bottenskiktet (järnutfällning). Vid slutgrävningen hittades skärvig och skörbränd sten i och utanför nedgrävningens V del. Nedgrävningens bottenskikt utgjordes av morän.

FYND

F 1			Vid rensningen:
	x 680,2 y 973,8	-1,84	FÅGELKLO, del, bränd.
F 2			I nedgrävningen:
F 2:1	x 679,5 y 973,4	-2,14/-2,15	JÄRNKNIV, ca 15,8 cm, tånge -2,13/-2,14 spets
F 2:2	x 679,6 y 973,5	-2,14/-2,16	VIKTLOD av brons, kvadratisk med rester av läderhölje, vikt 11,1 g.
F 2:3	x 679,6 y 973,4	-2,12/-2,14	SÖLJA AV JÄRN, oval form ca 3,5 x 1,5 cm. Eventuella trärester kvar på söljan.
F 3:1	x 679,7 y 973,9	-2,13/-2,15	SOTFÄRGNING, ca 10,0 x 5,0

			cm, innehöll kol.
F 3:2	x 679,8 y 973,9	-2,13	BEN, ca 4,0 cm i d, pulveriserade.
F 4	x 679,7 y 974,1	-2,13/-2,15	SOTFÄRGNING, ca 10,0 x 3,5 cm
F 5:1	x 679,9 y 974,4	-2,15/-2,17	BEN, obränt, eventuellt rörben. Pulveriserat, av jorden dock sammanhållen i ursprunglig form, ca 6,0 cm lång och 4,0 cm bred.
F 5:2	x 679,9 y 974,3 (S) x 680,1 y 974,4 (N)	-2,16/-2,20	BEN, obränt rörben, eventuellt lårben. Sönderfallet, ca 23,0 cm lång och 4,0 cm bred.

ANLÄGGNING 29
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING, jordmantel ca 4 m i d och ca 0,35 m h, stenpackning ca 3,5 x 2,2 m (SV-NÖ). Skelettgrav, nedgrävning ca 0,6 x 2,2 m, riktning 73 gon.
Belägenhet: x680 y979,5

Anläggningen var belägen i gravfältets NV del och syntes före undersökningen som en ca 5 m i diam. och ca 0,35 m hög förhöjning med en svag svacka i VSV-ÖNÖ-lig riktning (75 gon), ca 0,7 m bred och ca 1,2 m lång.

Efter avtorvning och rensning framstod en rundoval stenpackning i SV-NÖ-lig riktning bestående av 0,1-0,35 m stora stenar i 1-3 skikt. Fyllningen mellan stenarna bestod av något myllblandad mosand. Stenpackningen hade i mitten en ca 0,1-0,25 m djup insjunken svacka ca 0,7 m bred och ca 1,2 m lång efter en skelettnedgrävning i botten. Några avlånga eller flata stenar lutade ned i svackan som orsakades av en otydlig skelettnedgrävning ca 0,6 x 2,2 m (SV-NÖ) i vilken i bottenskiktet kunde urskiljas en ca 0,2 m djup gråfärgning i den något myllblandade mosanden. Nedgrävningens begränsning och kanter var svåra att urskilja.

I NÖ delen av nedgrävningen i bottenskiktet fanns en järnkniv (F2), 14,7 cm lång, som låg med spetsen åt SV och eggen åt NV. I SV hörnet av nedgrävningen fanns i bottenskiktet en rostklump (F3). Inga skelettrester eller trärester från någon träkista fanns bevarade. En mörkfärgning, ca 10 cm i diameter och 16 cm djup, fanns i SV hörnet över nedgrävningen (x679,12 y978,55), med bottennivå 10 cm (-1,90) över det gråfärgade nedgrävningsskiktet. Enstaka kolbitar fanns i fyllningen.
Nedgrävningen låg i moig morän. Rostådringar fanns naturligt i moränen på nedgrävningsdjupet i och runt anläggningen.

FYND

F1			Spritt i anl. och i nedgrävningen.
		-1,96	KOL, ca 0,5 dl
		-1,98	BRÄNT BEN
F2	x680,0 y980,0	-2,12/-12,13	KNIV, av järn, 14,7 cm lång.
F3	x679,6 y978,34	-2,16	JÄRNFRAGMENT, ca 1 cm.

ANLÄGGNING 30
RUND HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 8 m i d och ca 0,5 m h.
Oval mittstensättning ca 2 x 2,5 m (NÖ-SV) och kantkedja 7,5 m i d med SV-port. Mofyllning (välvd).(Överlagrande A 30 B).
Brandlager med benurna. Bålrester från båt?
Belägenhet: x680,5 y985

Anläggningen var belägen i gravfältets NV del och sytes före undersökningen som en ca 8 m i d och ca 0,5 m hög övertorvad välvd högliknande stensättning. Nära mitten syntes en sten i markytan och i Ö kanten syntes två eventuella kantkedjestenar.

I samband med avtorvning och rensning framkom en oregelbunden rundoval stenspackning, ca 3,4 x 2,5 m stor (NÖ-SV) och 0,5 m hög bestående av ca 0,2-0,5 m stora stenar i tre skikt. Packningen låg förskjuten åt NÖ. Anläggningen begränsades av en rund vällagd kantkedja 7,5 m i d bestående av ca 60 stenar 0,2-0,5 m stora, flera långsmala tangentiellt lagda och flera med flat utsida. I SV delen av anläggningen hade kantkedjan en utbyggnad (SV-port) bestående av 6 stycken 0,2-0,4 m stora stenar bildande en ca 0,75 x 0,85 m stor rektangulär (NÖ-SV) flat utbyggnad i ett skikt. Fyllningen i anläggningen bestod av mo med morängrusinslag. Utanför

kantkedjan i ÖNÖ-delen fanns ett ca 2 x 2 m stort område med 0,2-0,5 m stora oregelbundet lagda stenar.

I centralpackningen var mofyllningen svagt sotfärgad. En fosfatanalys med spot-test metoden visade att den sotfärgade jorden hade något högre fosfatvärde än den övriga mofyllningen. I botten av centralpackningen framkom ett brandlager, ca 1,75 x 2 m (ÖNÖ-VSV) ca 0,05-0,15 m tjockt och sotigt. Företrädesvis i utkanterna var brandlagret sotigt under packningsstenarna och tunnare mellan dessa. Brandlagret innehöll spridda brända ben, med en koncentration i mitten, ca 20 järnnitar, järnfragment och kol. De flesta järnnitarna låg koncentrerade i en V-Ö linje i brandlagrets S kant. Nära SV utkanten av brandlagret låg en fragmentarisk dubbelhelkam. I mitten, något förskjutet åt V, framkom under en 28 x 25 x 7,5 cm stor locksten ett ornerat keramikkärl (F 25) innehållande brända ben (F 24), 7 järnnitar (F 26) och järnfragment, kol och sotig jord. Keramikkärlets botten stod 5 cm djupare än brandlagrets botten. Under kärlet fanns ej nämnvärt med sot. N om keramikkärlet fanns ett markfast block. Ca 0,2 m Ö om brandlagret, 5 cm under dess bottennivå, framkom ett viktlod av brons. Omedelbart N om brandlagret fanns en ca 0,2 m i d stor rödfärgning (efter hög värme). Omedelbart S om brandlagret framkom träkolrester och sot, ca 4,5 m långt (V-Ö) och ca 1,5 m brett och båtformigt. Närmast brandlagret fanns sammanhängande plankliknande kolrester med fiberriktningen i Ö-V. S därom "böjde" kol och sotlagret ned - liknande en upp och nedvänd båt. I detta bållager framkom ett 30-tal båtnitar. Flera låg i rader i V-Ö-lig riktning. I en rad fanns nitar med avlånga (rektangulära) nithuvuden. I lagrets S del avlöstes kolförekomsten av en sotförekomst samtidigt som en utplaning vidtog. I övergången mellan kol och sot fanns ett 10-tal 0,1-0,2 m stora stenar oregelbundet lagda på sotlagret. Dessa stenar och dess bottennivå i sotlagret låg ca 0,4 m under brandlagrets bottennivå (ca 1,4 m S om brandlagret).

Under anläggningen och brandbålsresterna fanns mo med inslag av morängrus. I SV delen framkom resterna av en stenpackning (A 30 B) som synes vara en äldre grav. Kantkedjan i SV i A 30 vilade på stenar som låg centralt i A 30 B.

FYND (för järnnitarnas exakta läge se planritningen).				Brandlagret: z:-1,45/-1,95
F1				KOL, från rensning, 0,3 l.
F2				KOL, från brandlagret, ca 2 l.
F3				KOL, från övre stenpackn. 0,5 l.
F4				UTGÅR.
F5				KOL, från profilen, 0,3 l.
F6				KERAMIK, från kärlet, ca 20 bitar, 0,056 kg.
F7	x680,73	y985,58	-1,77	JÄRNKNIV, del av blad? 31x10x4 mm . samt tånge (?) 24x6x2 mm.
F8	x680,38	y985,5	-1,74	JÄRNNIT.
F9				UTGÅR.
F10				BRÄNDA BEN(tand).
F11				JÄRNNITAR/SPIKAR, 8 hela, 14 med nitbricka eller huvud, 12 st nitbrickor/huvuden och ett 30 tal fragm.
F12				BRÄNDA BEN, ca 0,5 l.
F13				JORDPROV.
F14				JORDPROV, brandlagret.
F15				JÄRNFRAGMENT, 2 nithuvuden och ett 20-tal fragment.
F16				UTGÅR.
F17			-1,72	DUBBELHELKAM, ca 40x35 mm.
F18				JÄRNNITAR, 1 hel samt fragment.
F19				JÄRNFRAGMENT.
F20				UTGÅR.
F21			-1,85	VIKTLOD, av brons, 15x15 mm, 6,5 g.
F22				JÄRNNITAR, 2 st, del av.
F23			-1,80	ORGANISK BELÄGGNING, från krukans insida (dvs F 25), ca 15 små fragment.
F24			-1,68/-1,81	BRÄNDA BEN, (inkl. tand), från keramikkärlet F 25, ca 0,5 l.
F25			-1,64/-1,84	KERAMIKKÄRL, ornerat. Beläggning av organsikt material på insidan.
F26			-1,68/-1,81	NITAR, i keramikkärlet, 7 st med 7 nithuvuden och 7 skallar, ca 15 fragment.

F27			KOL, 0,1 l.
F28			BRÄNDA BEN, 0,3 l.
F29		-1,90	JÄRNFRAGMENT, ca 39 mm.
F30	x679,20 y983,4	-1,90	NITBRICKA, av järn.
F31			JÄRNNIT, del av.
F32			JÄRNFRAGMENT, 6 småbitar.
F33			NITBRICKA.
F34			JÄRNNIT.
F35			JÄRNFRAGMENT.
F36			JÄRNNIT, fragment.
F37			JÄRNNIT, fragment.
F38			JÄRNNITBRICKA, samt ett 10-tal fragm.
F39			JÄRNNIT, 10 fragment samt JÄRNRING, (sölja?) 16 mm i diam. Ursprungl. sannolikt två lika stora järnringar intill varandra.
F40			JÄRNNIT, fragment.
F41			UTGÅR.
F42			JÄRNNIT.
F43			JÄRNNIT, del av.
F44			JÄRNNIT.
F45			JÄRNFRAGMENT, 5 småbitar.
F46			JÄRNFRAGMENT, 2småbitar.
F47			JÄRNNITBRICKA.
F48			JÄRNFRAGMENT.
F49			UTGÅR.
F50			JÄRNNIT.
F51			JÄRNNIT, fragment.
F52			BRÄNDA BEN, ett 10 tal.
F53			KOL, från båt? 1 bit, 170x60 mm.
F54			KOL, från båt? 0,3 l.
F55			KOL, 0,5 l.
F56			KOL, 0,4 l.
F57 a			KOL, 0,3 l.
F57b			KOL, 0,4 l.
F57c			KOL, 0,4 l
F58			KOL, 0,2 l.
F59			JÄRNNIT.
F60			JÄRNNIT, fragment.
F61			JÄRNFRAGMENT, 10x15 mm.
F62			JÄRNFRAGMENT, 6 småbitar.

ANLÄGGNING 30 B (överlagrad av A 30)
OVAL STENSÄTTNING, 3,3 m stor och 0,2 m h.
Benlager ca 1,3 m i d med keramikkärl i Ö delen.
Belägenhet: x677,4 y987

Stensättningen syntes ej före undersökningen och framkom under A 30 i dess SÖ kant. Anläggningen var 3,3 m stor och bestod av dels ett brämliknande småstensskikt och dels en enskiktad "centralpackning" av 0,3-0,4 m stora stenar, relativt jämnstora och närmast rundade. Småstensbrämet som bestod av glest lagda ca 0,05 m stora stenar var ej tydligt avgränsat. Brämet saknades i anläggningens N del utanför centralpackningen. Möjligen var anläggningen något skadad.
Omedelbart under centralpackningen framkom ett benlager, 1,3 m i d och ca 0,15 m djupt med spridda rena (tvättade) brända ben. I Ö delen av benlagret framkom keramikskärvor av dels brunaktigt gods och dels rödaktigt gods, samt i anslutning till dessa enstaka kolbitar. Tre av centralpackningens stenar var skörbrända. Benlagret var något nedsänkt. Under anläggningen vidtog mo. I Ö delen av anläggningen framkom under bottennivån för packningsstenarna en radliknande böjd sträckning av större stenar ca 0,25-0,8 m stora.

FYND

F1	x677,4 y987 z:-1,95/-2,11	I centralpackningens benlager i dess Ö del: KOL, enstaka. I benlagret:
F2		BRÄNDA BEN, ca 0,1 l (108,2 g).
F3		KERAMIKSKÄRVOR, ca 30 st, 117 g, från litet kärl. Två mynningsbitar tycks vara av olika typer och med olika färg, dvs möjligen skärvor från två olika små kärl, båda finmagrade, hårt brända.

ANLÄGGNING 31 (A 31 B: benlager i botten i Ö)
RUNDAD HÖG, ca 7 m i diam och ca 0,6 m h.
Brandlager ca 3 m i diam.
Belägenhet: x688,5 y1004,5

Anläggningen var belägen i den mellersta delen av gravfältet och syntes före undersökningen som en gräs- och blåbärsrisbevuxen förhöjning ca 6,5 m i V-lig och ca 7 m i N-S-lig riktning och ca 0,6 m hög med relativt välvd profil. Inga stenar var synliga i torven. På graven fanns fyra stubbar, en i NV, en i S och två i NÖ. I S stod en tall. Graven hade en relativt skarp avgränsning som eventuellt kan ha utgjorts av en ursprunglig kantränna. Inga tydliga tecken på en konstruerad kantränna kunde emellertid konstateras vid undersökningen.

Vid rensningen påträffades enstaka brända ben (F1) samt kol som troligtvis härrörde från en sentida skogsbrand. Mantelfyllningen, som var ca 0,2 m djup, bestod av en blandning av småstenar och grus- och myllfyllning. Stenpackningen, som var gles och oregelbunden, bestod av 0,5-0,1 m stora stenar med de största företrädesvis i SV halvan av anläggningen. En ca 0,3 m stor sten överst i mitten var av röd granit.

Ca 0, 2 m ned i fyllningen i anläggningens SÖ del framkom ett ca 3 m i d stort och ca 0,2 m djupt brandlager som sträckte sig från mitten och ända ut i kanten av högen. I brandlagret framkom spridda brända ben, träkol, kamfragment, en orange pärla av glasfluss, en svart "kula" av organiskt material (?) och järnnitar (F2). Ca 1 m SÖ om mitten framkom i brandlagret ett fragmentariskt keramikkärl (F4) som stod på några decimeterstora flata stenar med rödbränd jord under. I SSV delen av graven, ca 0,5 m innanför kanten fanns en ca 0,5 m i diam stor fördjupning i brandlagret, 0,3 m djup, i vilken fanns sot, kol och brända ben samt skörbränd sten och skärvsten. Under brandlagret framkom morängrus.

(A 31B, benlager i botten): I ÖNÖ delen av graven framkom ett ca 2,5 x 3 m stort område med spridda rena brända ben (F3). I detta område i graven fanns en gles förekomst av 0,05-0,15 m stora stenar, troligen resterna efter en äldre stensättning (A 31B). En ca 1 m i diam. stor koncentration av rena brända ben fanns i Ö delen av detta området och med ett mycket fragmentariskt keramikkärl (F3) i mitten. Botten av detta område låg ca 0,1 m högre än botten av det stora brandlagret (F2) vilket beror på en svag marksluttning åt SV.
Under anläggningen fanns morängrus.

FYND

F1		Vid rensningen: BRÄNDA BEN, 0,2 l.
F2	x687,5 y1004 -1,89/-2,27	I brandlagret:
F2:1		KOL, 5 l.
F2:2		BRÄNDA BEN (hund och människa+barn), 2 l.
F2:3-9, 11, 13, 16	-1,89/2,17	NITAR av järn, 4 st hela, 18 st med huvud eller nitbricka, 47 st nithuvuden eller brickor samt 43 fragment.
F2:10		BRÄND LERA, 1 liten bit.
F2:12		PÄRLA, av orange glasfluss.
F2:14	x685,35 y1004,15 -2,09	"KULA", svart, av organiskt material, ca 1cm i diam.
F2:15		KAMFRAGMENT, 4 bitar.

A 31B (benlager i botten):

F3:1	x689 y1004,20 -1,95/-2,05	KERAMIKKÄRL, små fragment, rödaktigt gods, 0,049 kg.

F3:2		BRÄNDA BEN, i anslutning till kärlet, 0,2 l (Barn).
F4:1	x688 y1005,11	KERAMIKKÄRL, mycket fragmentariskt, 1850 g.
F4:2		BRÄNDA BEN, 0,05 l.

Kommentar: Vid utgrävningen separerades olika benkoncentrationer i olika påsar vilket vid den osteologiska analysen givit intressanta resultat. Se den osteologiska rapporten. (Jfr även A 33B).

ANLÄGGNING 32
TREUDD, ca 10 m sida. Rest mittsten och uddstenar. Brandlager ca 2 x 2 m i d.
Belägenhet x675 y1013

Anläggningen som var belägen i en S sluttning på gravfältets Ö sida, syntes före avtorvningen som en treudd ca 9,5 m och mellan bas och topp och ca 0,3 m hög, med något konkava sidor. 2 hörnstenar (uddstenar), en rest sten (i mitten) och ca 5 st kantstenar var synliga ovan torven. Tre tallar, två rönnar samt två björkar växte på anläggningen.

Efter avtorvning och rensning framkom en treudd ca 10 m i sida och med en kantkedja bestående av 0,2-1,2 m stora kantiga stenar och vars flata sidor var exponerade utåt. Treuddens spetsar var orienterade i Ö, SSV och NNV. Varje uddspets markerades av en rundad uddsten, ca 0,7-1 m stor. I anläggningens mitt fanns en rest sten, ca 1 m hög, exponerad i N-S riktning. Den tvåskiktade stenpackningen i anläggningen, bestod av ett övre glest skikt med 0,1 -0,6 m stora kantiga stenar. Fyllningen bestod av grusig morän och mylla. Under den första stenpackningen framkom en undre packning bestående av 0,45-1 m stora stenar, varav de flesta var eldpåverkade. Packningen var centrerad runt den resta stenen, och strax SV om denna framkom en bengömma. Direkt S om den resta stenen framkom en locksten 0,3 x 0,4 m stor, omgiven av 7 stenar 0,1- 0,3 m stora. Över lockstenen fanns ett lager kol.

I anslutning till den undre stenpackningen, S om mittstenen, framkom ett brandlager ca 2 x 2 m i d och ca 0,1 m djupt (F 2). I brandlagret påträffades kol, brända ben samt en järnspik omedelbart Ö om den resta stenen (F2).

I den Ö uddspetsen finns en antydan till en inre kantkedja, som sträckte sig längs båda kantkedjorna fram till mitten av graven. Den inre kantkedjan utgjordes av 0,3-0,5 m stora stenar. I nivå med den undre stenpackningen fick myllan en mer leraktig karaktär. Enstaka bitar av kol framkom i hela anläggningen.

I den SV delen av anläggningen under uddspetsen påträffades en mörkfärgning med brända ben, ca 0,5 x 0,5 m i d (F9). En begränsad koncentration av rena brända ben påträffades i anläggningens Ö udd (F10). Ca 2 m Ö om centrum påträffades ca 40 småbitar från en hartstätningsring (F8).

Under brandlagret vidtog en oregelbunden stenpackning bestående av 0,05-0,15 m stora skarpkantiga stenar. Direkt i anslutning till denna påträffades rena brända ben i ett lager ljus moig sand utan kolinblandning. Denna till formen närmast ovala stenpackning var koncentrerad runt den resta stenen och var ca 1 x 1 m i d. Två oregelbundna sotfläckar ca 0,2 x 0,2 m i d framkom ca 0,2 m ner i molagret.

Under stenpackningen i bottenskiktet, företrädesvis i den norra halvan av graven, påträffades i den gulfärgade mon, mörkfärgade dm-stora fläckar innehållande keramikskärvor från till synes olika kärl, härrörande från ett äldre boplatslager.

FYND				
				Vid rensning:
F1	x674,1	y1016	-1,10/-1,50	FLINTA, obränd, 8x10x2 mm.
F2	x673	y1013,8	-1,50/-1,66	I brandlagret:
F2				KOL, 0,3 l.
F2	x674	y1012,6	-1,34	BRÄNDA BEN, 772,4 g (fr. brandlagret).
F2	x674,1	y1013,5	-1,55	JÄRNSPIK, 65 mm lång.
				Huvudsakligen under treudden:
F3	x672,9	y1013	-1,67/-1,73	JORDPROV, från sotfläck.
F3	x672,1	y1013,4		BRÄNDA BEN, 10,8 g.
F4	x673,9	y1013,7	-1,83/-1,87	JORDPROV, från sotfläck.
F5	x674,4	y1015,7	-1,51	KERAMIKSKÄRVA
F6	x674,4	y1012,2	-1,74	KERAMIK, 7 st småbitar.
F7				KOL, från boplats?

F8	x674,25	y1015,3	-1,64	HARTSTÄTNINGSRING, ca 40 småbitar.
F9	x671	y1011		BRÄNDA BEN, från provruta 1 (nära S uddspetsen).
F10	x674,4	y1017,5	-1,56	BRÄNDA BEN, 2,6 g.(nära Ö uddspetsen).

Kommentar: I anläggningens bottenskikt fanns flera indikationer på såväl boplatslager som rester från äldre skadade gravar, t.ex. hartstätningsringen (F8) och benkoncentrationerna (F9) och (F10) samt stenpackningen i centrum under treudden.
Kuriosa: Några år efter utgrävningen av A 32 demonstrerade en student hur man använder slagruta. Det ”starkaste” stället på hela den mellersta delen av gravfältet var under den södra uddspetsen av treudden A 32. Det gällde för alla studenter som kunde gå med slagruta.

ANLÄGGNING 33 (och A 33B, benlager)
RUND STENSÄTTNING, ca 8 m i diam. och 0,5 m hög. Brandlager 2,75 x 2,10 m.
Belägenhet: x681 y1024,5

Anläggningen var belägen i NÖ delen av gravfältet och framstod före undersökningen som en rund jämnt välvd förhöjning ca 8 m i diameter och ca 0,5 m hög. Ett 20-tal stenar ca 0,2-0,3 m stora var synliga i ytan. I anläggningens Ö del fanns ett större rundat stenblock, ca 2,5 m i diam och ca 0,7 m högt. Anläggningen var bevuxen av tall, enbuskar samt björksly. I anläggningens Ö del fanns två stubbar.

Efter avtorvningen framkom en tät mycket vällagd stenpackning, ca 7,5 m i diam. och ca 0,5 m hög. Packningen utgjordes av ca 0,15-0,7 m stora granitstenar, de flesta 0,3-0,4 m stora. Kantkedjan som var något skadad i den Ö och S delen bestod av 0,35-0,60 m stora stenar. Norra delen av anläggningen var anlagd direkt på berg. Fyllningen bestod av sandblandad mylla och spridda skörbrända stenar. En kolhorisont, 0,02 m djup, framkom direkt under torven. I fyllningen påträffades brända ben, kol, enstaka keramikbitar samt en flintbit (F 1).

Centralt i anläggningen under en 0,4 x 0,4 m stor och 0,15-0,20 m tjock kvadratisk locksten av röd granit framkom ett keramikkärl. Kärlet innehöll kol och brända ben. Kärlet som var placerat direkt ovanpå brandlagret omgavs av en välgjord inre stenkonstruktion.
Under stenpackningen, som till största delen var tvåskiktad, vidtog ett 2,75 x 2,10 m stort brandlager. Brandlagret sträckte sig från anläggningens centrala del ut mot anläggningens SV del och innehöll flera koncentrationer av kol och kolade mindre stockar. Brandlagret var kraftigast i den SV delen av anläggningen och tunnade ut mot den centrala delen. Brandlagret innehöll ett lyrformigt väskbeslag av brons, järnbeslag , järnsölja, ett viktlod, 5 broddar, en fragmentarisk pärla, nitar av järn, omböjda spikar, ett brynefragment, järnfragment, kamfragment, keramikskärvor, brända ben och kol. En järnnit och en järnspik har s.k. glödpatina och är mycket välbevarade. Bland de omböjda spikarna finns såväl större som mindre. Bland järnfragmenten finns en mycket liten järnnit med huvud/nitbricka endast 10x8 resp. 6x8 mm stora och med stiftet endast ca 2 mm långt. En liknande mininit sitter på ett buckleornerat kvadratiskt/rektangulärt järnbeslag. Detta har tillhört beslag till en hästmundering. Ett annat järnfragment kan vara en del av en järnholk (?) ursprungligen ca 15-20 mm i diam.

I botten under stenpackningen i anläggningens NV del framkom ett ca 2 m i diam stort område med spridda rena brända ben ca 0,2 l (A33B, se nedan). Denna koncentration (benlager) kan ha hört till en äldre grav. Inga stenar i stenpackningen tillhörande A33 kunde sägas tillhöra någon äldre underliggande grav.
Under anläggningen vidtog mo och lera.

Kommentar till A 33: De fyrklöverliknande järnbeslagen med buckleornamentik och mininitar har ingått som betselbeslag i en hästmundering. Liknande finns i några ryttargravar i Birka, i grav 752B (Taf. 24), grav 944 (Taf. 25) och grav 955 (Taf. 22). Intressant är den järnögla som påträffades i kanten utanför A 33 vid rensning (F 1). En liknande finns i Birka, grav 628 (Text, s.209) och har där tolkats som tillhörande hästmunderingen (en tränsring). Troligen tillhör järnöglan (F 1) hästmunderingen i A 33. Intressant är att i benurna (F3:1) fanns nästan uteslutande hästben, enligt den osteologiska analysen.

A 33B (benlager)
Under A 33 i NV utkanten framkom ett ca 2 m i diam stort och ca 3 cm djupt område med rena brända ben (F 4:1 i östra delen och F 4:3) samt en ca 1 dm stor något platt löparsten (F 4:2). Benen låg spridda i underlaget av mo och lera. Sannolikt utgör benkoncentrationen en rest av en äldre grav (benlager). Ett stort markfast stenblock 1,8 m Ö om benutbredningen kan tolkas som ett sidoblock till A 33B. Liknande gravar från äldre järnålder intill stora block på Raä 34 är t.ex. A 7B, A 52B och A 93.

FYND

A 33

F1				Vid rensningen:
			-2,43	KOL.
			-2,27	BRÄNDA BEN, ca 3 g.
(Utanför anläggningen)			-2,26	JÄRNÖGLA, fragm., 41x45 mm. Troligen tillhörande hästutrustningen i A 33, se nedan.
			-2,67	KERAMIK.
				FLINTA, obränd (i fyllningen), 2x5x16 mm med eldslagningsretuscher utmed en kant.
F2	x681	y1023,5	-2,31/-2,59	I brandlagret:
F2:1	x681	y1023,5	-2,32	BRÄNDA BEN, 13,2 g.
	x681	y1023,5		ELDSLAGNINGSFLINTA, bränd, 1 bit, med eldslagningsretuscher, 34x16x7 mm.
	x681	y1023,5		BRONSFRAGMENT, 5x6x1 mm, ornerat.
F2:2	x680	y1024	-2,32	KOL.
F2:3	x681	y1023,5	-2,39	NITAR/SPIKAR, samt fragment, ca 60.
F2:4	x679,7	y1022,75	-2,43	VÄSKBESLAG, 1, av brons, lyrformigt och punsornerat, ca 78x7x1 mm, dubbelt kantbeslag från ena sidan av väskan.
F2:5	x681	y1023,5		FRÖN, 2 st, ett runt 3 mm i diam och ett koniskt ca 4 mm i diam.
F2:6	x678,95	y1022,5	-2,48	BRODDAR, 3 bandformiga (människobroddar).
F2:7	x680,55	y1023,5	-2,51	SÖLJA av järn med vidsittande järnbeslag.
F2:8	x681,65	y1023,9	-2,59	PÄRLA, cylindrisk, fragm. av röd glasfluss.
F2:9	x679,4	y1022,8	-2,44	BRYNE, fragment, 7x18x18,5 mm, sandsten.
F2:10	x679,6	y1022,8	-2,46	JÄRNBESLAG, fyrklövertyp, med nit och buckleornament (till hästmundering).
F2:11	x680,65	y1023,4	-2,42	JÄRNFRAGMENT.
F2:12	x680,9	y1023,9	-2,31	BRODD (hästbroddstyp)
F2:13	x680,9	y1023,5	-2,41	BRODD (hästbroddstyp)
F2:14	x679,75	y1023,4	-2,41	KERAMIKSKÄRVOR (bikärl)
F2:15	x681,15	y1024,3	-2,43	KERAMIKSKÄRVOR
F2:16	x681	y1023,5		HOLK (?) av järn, 2 fragment, ursprunglig diameter = ca 13 mm resp. ca 18 mm.
F2:17	x679,5	y1023,60	-2,50	KERAMIKSKÄRVOR
F2:18	x679,2	y1023,33	-2,55	VIKTLOD, 15x12 mm, med avplanade poler.
F2:19	x679,2	y1023,33	-2,53	KAMFRAGMENT, 5 bitar (B-kam).
F2:20	x681	y1023,5		SPIKAR, omböjda, ca 24 samt fragment.
F2:24				HARTSTÄTNING, 1 fragment.
				Under en locksten av röd granit:
F3:1	x680,29	y1024	-2,39/-2,51	KERAMIKKÄRL, benurna.
F3:2	x680,29	y1024	-2,32	BRÄNDA BEN i benurnan, 257,5 g
F3:3	x680,29	y1024	-2,32	KOL i benurnan.

A 33B (underliggande benlager – rena br.ben)

F4:1	(Ö sidan)			BRÄNDA BEN, rena, 8,76 g (hund).
F4:2				LÖPARSTEN, ca 1 dm, något platt.
F4:3				BRÄNDA BEN, rena, 145,68 g (människa).
F5	x679,5	y1923,60	-2,50	JORDPROV, från området intill keramiken (F17).

Kommentar till A 33B: Det är intressant att de brända ben som i benlagrets Ö del lagts i egen påse (F4:1) visade sig vara hund och att de övriga benen från benlagret (F4:3) var människa (kraniefragment). Jämför i *den osteologiska rapporten* med A 31 vad gäller olika benkoncentrationer som har olika färg.

ANLÄGGNING 34

TREUDD, ca 8 m sida. Rest sten. Hörnen markerade med klumpstenar. Brandlager, 1,5 x1,5 m i diam. Grop 0,5 m i diam och 0,25 m djup under brandlagret. Belägenhet: x 678 y 1033,15.

Anläggningen var belägen i gravfältets östra utkant intill ett mindre kärr. Före avtorvningen framstod den som en vagt triangulär, ca 0,3 m hög förhöjning i grästorven. Mittstenen och den södra spetsens kantkedjestenar var synliga ovan torven. Anläggningens S del låg ca 0,3 m lägre än dess N del. Längs den NÖ sidan tycktes anläggningen bilda ett slags plattform 0,4 -0,45 m stor över kärret.

Efter avtorvning och rensning konstaterades att kantkedjan bestod av 0,3 x 0,4 m stora stenar och bildade en tydlig treudd med fallna klumpstenar i uddspetsarna. Avståndet mellan uddspetsarna var ca 8 m. Den resta (åt S fallna) mittstenen var 1,05 m lång med ett oregelbundet fyrkantigt tvärsnitt. Stenen verkade vara bearbetad och hade varit stöttad av en rund konstruktion bestående av ett 10-tal stenar 0,1- 0,3 m stora. Längs den NÖ sidan framkom kanten på en terrass eller ett fundament, kantad av stenar i varierande storlek mellan 0,4 x 0,6 - 0,7 x 0,7 m. Terrassens yta var täckt med en fyllning av stenar ca 0,07 m stora.
Vid rensningen påträffades en kvartsskrapa (F3:1) i fyllningen. Fyllningen i anläggningen innanför kantkedjan bestod av mo och endast enstaka spridda stenar, med en antydan till inskriven kantkedja av mindre stenar parallellt med den NÖ sidan. Direkt under torven, i en koncentration runt mittstenen framkom sotbemängd jord innehållande kol, brända ben och spikar. V/SV om mittstenen påträffads enstaka keramikskärvor. Längre ner förtätades sotfärgningen till ett 0,20 x 0,25 m tjockt brandlager i vilket kol, brända ben, keramikskärvor, spikar, och en brodd påträffades. Dessutom framkom en järnkniv med spetsen åt S och eggen vänd åt Ö. Utanför brandlagret, spritt över hela anläggningen påträffades enstaka kol, brända ben, spikar, krampor och en keramikskärva. NO om mittstenens bas, ungefär i anläggningens mittpunkt, påträffades ett krossat keramikkärl (F4:1) innehållande en torshammarring av järn (F4:5) samt brända ben (F4:2). En mindre kolkoncentration påträffades invid kantkedjan mitt på den SÖ sidan (F2:8).Utanför kantkedjan påträffades enstaka kolbitar och förkolnade frön.

En av de stenar som stöttat den resta stenen var en avlång 0,5 x 0,2 x 0,13 m stor sten. Den hade ställts ned mot NÖ kanten av en grop under stenlagret med sin horisontella längdaxel i NV/SÖ riktning. Stenens nedre ände befann sig 3,01 m under mätplanet (0-planet). Gropen vars yta var ca 0,5 m i d, avtecknade sig som en oval mörkfärgning som klart avgränsade sig mot den omkringliggande mon. Gropen var ca 25 cm djup under brandlagrets bottenmått. Runt den avlånga stödstenen och ner till dess bottenmått påträffades keramikskärvor av ett krossat keramikkärl (F5:1). Fyllningen i gropen bestod av morängrus uppblandat med kol, sot, enstaka brända ben och ca 3 spikar (F5:4). I anslutning till kärlet, ca 3,02 m under mätplanet, fanns en kol- och sothorisont från vilken prover togs (F3:5). Under den åttonde kantkedjestenen räknat norrut längs fr.o.m. uddstenen fanns en kolkoncentration. Den sträckte sig inåt anläggningen men delades för säkerhets skull upp i två provpåsar: under stenen (F2:9) och utanför (F2:10).

Anläggningen visade sig vila på en stenlagd yta ca 2,70 m i diameter, som sträckte sig under kantkedjan ut på terrasskanten. Ett snitt genom terrasskanten visade att den bestod av en moränfyllning, täckt av det nämnda stenlagret. Terrasskanten var uppförd längs med kärrets kant. I möteszonen mellan kärret och terrassen fanns ett område av cementartad, mörkt rödbrunfärgad jord med doft och smak av järn. Mellan stenlagret och anläggningens mofyllning fanns ett ca 0,05 m tjockt lager mörkfärgad jord, som måhända representerar en forntida markyta.

FYND

F1	x677,5	y1033		I brandlagret:
F1:1				BRÄNDA BEN, 4 dl, 351 g
F1:2				KOL, 7dl
F1:3				SPIKAR, av järn, 29 fragment.
F1:4				KERAMIKSKÄRVOR
F1:5	x677,2	y1032,16	-2,56	KNIV, av järn, 65x11 mm (avbruten tånge?).
F2	x678	y1033,15		I anläggningen, utanför brandlagret:
F2:1				BRÄNDA BEN, 2 dl, 97 g
F2:3				KOL, 7dl
F2:4				KOL från S uddspetsen, 0,2dl
F2:5				SPIKAR, av järn, 7 st
F2:6				KERAMIKSKÄRVA
F2:7				KRAMPOR, av järn, 4 fragm.
F2:8			-2,50	KOL, 1 dl
F2:9			-2,75	KOL, 2 dl
F2:10			-2,75	KOL, 0,5 dl
F2:11				ORGANISKT MATERIAL, (låg i F2:5 påse).
F3:1				Utanför kantkedjan:

				KVARTSSKRAPA, 39x45x13 mm.
F3:2				UTGÅR
F3:3				KOL
				KOL, utanför N uddspetsen.
F3:4				FRÖN, förkolnade, 2 st
F3:5a			-3,02	JORDPROV, kolhorisont.
F3:5b				JORDPROV, järnutfällning.
F4:1	x678	y1033,15	-2,68	I brandlagret:
				KERAMIKKÄRL (benurnan).
				I och kring keramikkärlet:
F4:2				RENA BRÄNDA BEN, 270 g
F4:3				JORDPROV, från urnans insida.
F4:4				KOL.
F4:5				TORSHAMMARRING (låg i benurnan).
F5:1	x677,8	y1032,95	-2,80/-3,05	I gropen under brandlagret:
			-2,80	KERAMIKKÄRL (bikärl?), diam ca 11,5 cm.
F5:2				KOL.
F5:3				BRÄNDA BEN, 1 g.
F5:4				SPIKAR, av järn, 3 st, (7 fragment).
F5:5				JORDPROV, invid kärlet.
F5:6				KOL.
F5:7				BRÄNDA BEN, enstaka.

ANLÄGGNING 35 och A 35B (brandgrop). Anläggningen rutgrävdes i 0,5x0,5 m stora rutor.
RUND STENSÄTTNING, ca 6 m i d och ca 0,5 m h. Markfast mittsten och kantkedja.
Brandlager med benbehållare (A 35).
Intill mittstenen även en BRANDGROP (A 35B) med brända ben samt en hartstätningsring med rena brända ben under en locksten (A 35B).
Belägenhet: x674 y1022

Anläggningen var belägen i gravfältets N del och syntes före undersökningen som en rund övertorvad välvd stensättning ca 7 m i d och ca 0,5 m hög med enstaka stenar synliga i torven. Även mittstenen syntes.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en 6 m i d och ca 0,5 m hög stensättning med kantkedja och mittsten och med en tät stenpackning av 0,1-0,6 m stora stenar, företrädesvis 0,15-0,25 m stora och mestadels skarpkantiga. Mittstenen (något förskjuten åt VSV) som var ca 1,1 x 1,25 m stor och ca 0,75 m hög (över ursprungliga markytan) var kraftigt eldskadad runt om. Ett par 0,1-0,4 m stora eldspjälkade flata flisor hade släppt från mittstenen. Kantkedjan bestod av företrädesvis 0,25-0,45 m stora stenar. I SV delen var kantkedjan otydlig eller störd. Stenpackningen var gles intill kantkedjan i N och Ö delen. I NÖ fanns en ca 1 m stor markfast sten som ingick i kantkedjan. Jorden mellan stenarna bestod av moig mylla.

Vid avtorvningen framkom i det övre stenskiktet ett sotfärgat ca 1,2 m i diam. stort brandlager omedelbart NNÖ om mittstenen. Stenpackningen verkade där något högre än i den övriga anläggningen och stenarna var mer jämnstora, ca 0,25-0,3 m i diam.

Brandlagret var 0,1-0,2 m djupt och oregelbundet ovalt eller rektangulärt 3,3 x 1,9 m (NNÖ-SSV) orienterat SÖ om mittstenen och runt dess SÖ del. SV hälften av brandlagret (dvs S om mittstenen) hade mindre sot och fynd än i den NÖ delen. Fynden i brandlagret utgjordes av ett fragmentariskt silvermynt (tyskt mynt med präglingsår 995-1010), 6 pärlor, spridda järnnitar, brända ben, fragment av småbronser som kan ha ingått i en pärluppsättning (bandformig bronsögla, bronsring med vidsittande ögletråd, ögletråd och en liten bronsnål (?)), en järnbrodd (SSÖ om mittstenen i moigt bottengrus), kamfragment, kol, bränd lera och något lerklining. NNÖ om och intill mittstenen i fyllningen omedelbart utanför sotlagret stod ett fragmentariskt keramikkärl innehållande en fragmentarisk torshammarring, några nitar och ca 0,3 l brända ben.

A 35B Mittblockstensättning (locksten samt brandgrop intill markfast stenblock)
Omedelbart ÖNÖ om det markfasta eldskadade mittblocket och ca 3 dm SÖ om keramikkärlet i A 35 i dess bottennivå av brandlagret låg en ca 0,1 x 0,15 x 0,23 m stor locksten, något välvd på den från brandlagret sotiga översidan och med flat ej sotig undersida. Denna locksten täckte delvis en hartstätningsring med rena brända ben som låg i en rund koncentration ca 0,42 cm i d och ca 6 cm djup i steril grusig mo (F5). Lockstenen låg endast ca

1,5 dm ÖNÖ om det markfasta eldskadade mittblocket. Intill lockstenen låg två keramikskärvor (se nedan).
Omedelbart NNV om mittblocket under packningen framkom i morängruset en 0,55 m i d och 0,2 m djup brandgrop innehållande sot, kol, fragment av en hartstätningsring (F 6) och brända ben (F 7).
Lockstenen med rena brända ben och fragment av hartstätningsring (F 5) och brandgropen med fragment av hartstätningsring (F 6) och rena brända ben (F 7) skall *inte* ses som två olika anläggningar eftersom hartstätningsringen kommer från en och samma svepask (bitar med passning).
A 35B med lockstenen och brandgropen intill det markfasta stenblocket kan ses som en mittblockstensättning.
Botten under anläggningen bestod av grusig mo.

FYND (Anläggningen grävdes i halvmeterstora rutor märkta i SV-koordinaterna).

				Rensningsfynd, utanför det inrutade området:
F:1				JÄRN, 6 fragment.
				BRODD, av järn.
				BRÄNDA BEN.
				KOL.
				BRÄND LERA.
F2				Inrutat område, ej brandlager:
F2:1	x671	y1022		BRÄNDA BEN.
F2:2-5	x671	y1022,5		KOL.
F2:6	x672	y1021	-3,01	JÄRNNITAR.
F2:7-8	x672	y1021,5		KOL.
F2:9	x672	y1022,5		BRÄNT BEN,1st+KOL.
F2:10	x672	y1023,5		BRÄNT BEN, 1st.
F2:11	x672,5	y1021		BRÄNT BEN, 1st (saknas).
F2:12	x672,5	y1022		BRODD, 1st, av järn.
F2:13	x672,5	y1022,5		NITAR, SPIKAR, JÄRNFRAG.
F2:14	x672,5	y1023		JÄRNNITAR/SPIKAR.
F2:15	x672,5	y1023,5		KOL.
F2:16	x673	y1020,5		BRÄNDA BEN.
F2:17	x673	y1022		JÄRNSPIKAR, BRÄNDA BEN.
F2:18	x673	y1023		BRÄNDA BEN.
F2:19	x673,5	y1020,5		BRÄNDA BEN, KOL.
F2:20	x673,5	y1021		BRÄNDA BEN, KOL.
F2:21	x673,5	y1021,5		KOL, BRÄNDA BEN.
F2:22	x673,5	y1022		JÄRNSPIKAR, JÄRNFRAGM. BR. BEN.
F2:23	x674	y1020,5		KOL.
F2:24	x674	y1021		BRÄNDA BEN, KOL, JORDPROV.
F2:25	x674	y1021,5		BRÄNDA BEN.
F2:26	x674	y1022,5		KOL, BRÄNDA BEN.
F2:27	x674	y1023,5		KOL, BRÄNDA BEN.
F2:28	x674,5	y1021		KOL, TRÄBIT?
F2:29	x674,5	y1021,5		KOL.
F2:30	x674,5	y1022,5		BRÄNDA BEN, KOL.
F2:31	x674,5	y1023		BRÄNDA BEN, KOL.
F2:32	x675	y1022		KOL.
F2:33	x675	y1022,5	-2,69	BRÄNDA BEN, KOL.
F2:34	x675,5	y1022,5		KOL.
F3:1	x673	y1022,5	-2,69/-3,07	I brandlagret:
				SILVERMYNT, Niedersachsen, Lüneburg, hertig
				Bernhard I. Präglingsår: ca 995-1010. Vikt 0,25 g.
				JÄRNSPIKAR
				JÄRNFRAGMENT
				BRÄNDA BEN, KOL
				BRÄND LERA
F3:2	x673	y1023		BRONSFRAGMENT
				JÄRNTEN
				JÄRNSPIKAR, JÄRNNITAR
				JÄRNFRAGMENT
				KAM och KAMFODRAL, ca 20 fragment,
				varav två kvarsittande bronsnitar.

				BRÄNDA BEN, KOL
F3:3	x673	y1023,5		PÄRLA, grönblå melon.
F3:4	x673,5	y1022		RÖD PÄRLA, eldskadad. JÄRNSPIKAR. BRÄNDA BEN, KOL.
F3:5	x673,5	y1022,5		BRONSRING, JÄRNNITAR, JÄRNSPIKAR, JÄRNFAGM. PÄRLOR, 3, en vit med två röda ögon med svart pupill, en blå och en bikonisk blå. KAMFRAGMENT. BRÄNDA BEN, KOL. BRONSÖGLA, bandformig, fragm.
F3:6	x673,5	y1023		BRONSNÅL (?) BRONSRING med ögla. BRONSÖGLA, med 3 öglor. JÄRNSPIKAR, JÄRNNITAR, JÄRNFRAGM. PÄRLA, mörkt blå. KAMFRAGMENT. BRÄNDA BEN, KOL.
F3:7	x673,5	y1023,5		BRÄNDA BEN.
F3:8	x674	y1021,5		KERAMIK, KOL.
F3:9	x674	y1022		BR. BEN, KOL, LERKLINING, KERAMIK.
F3:10	x674	y1022,5		KOL, BRÄND LERA.
F3:11	x674	y1023		JÄRNSPIK, JÄRNNIT. BRÄNDA BEN, KOL.
F4	x672,5	y1022,5	-2,77/-2,99	KERAMIKKÄRL, vikt 1495 g (inkl. F 5). I keramikkärlet: TORSHAMMARRING, fragm. JÄRNFRAGMENT, ca 10 (bl.a. nitar) BRÄNDA BEN, ca 0,3 l. KOL, ca 0,1 dl

<u>Anläggning 35B (Locksten samt brandgrop intill mittblock)</u>

F5	x673,5	y1022,5	-2,93/-3,00	Under och intill locksten ÖNÖ om mittblocket: HARTSTÄTNINGSRING, ca 40 fragm. Vikt 18, 8 g. Några har passning med F 6. KERAMIKSKÄRVOR, 2, varav 1 mynningsbit (21,8 g) och en något större bukbit (35,9 g) som båda tillhör det vikingatida kärlet F 4. BRÄNDA BEN, rena, ca 1 dl. KOL, enstaka.
				I brandgrop NNV om mittblocket:
F6	x674	y1021,5		HARTSTÄTNINGSRING, ca 50 fragm. Vikt 21,4 g. Några har passning med F 5. JÄRNFRAGMENT, 2 (skänklar?) 24 mm resp.16 mm långa.
F7	x674	y1021,5		BRÄNDA BEN, rena, ca 1 dl. KOL, enstaka.

Anmärkning: Några bitar av hartstätningsringen från F 5 och F 6 hade passning vilket visar att det var delar av en och samma ring som låg *på två olika ställen*, dels i brandgropen (F 6) och dels under lockstenen (F 5). Bitar från hela svepaskens hartstätning fanns i båda fynden (bottentätning och sidotätning). En intressant fråga är om denna delning gjordes vid gravläggningen under äldre järnålder eller under vikingatid? Är de två keramikskärvorna från det vikingatida kärlet intill lockstenen brutna och avsiktligt ditlagda? Lockstenen låg i brandlagrets bottennivå och var sotig på ovansidan. Kan hartstätningsringen ha klarat hettan från en eventuell bålbrand under vikingatid? Mittstenens kraftiga eldskada kan ha orsakats av bål på platsen (Obs! den NÖ-SV-liga orienteringen av brandlagret). Keramikkärlet F 4 har en placering (visserligen mitt i graven) men intill lockstenen och i kanten av

brandlagret (ovanligt). Varför inte mitt i brandlagret söder om mittstenen? Har man här tagit hänsyn till och känt samhörighet med den äldre graven?

ANLÄGGNING 36
RUND STENSÄTTNING, ca 5 m i d och 0,30 m hög. Gravklot 0,35 x 0,30 m.
Brandlager, 1,50 x 1,20 m. Belägenhet x 665 y 1021

Anläggningen var belägen i en S sluttning centralt på gravfältet. Före avtorvningen syntes anläggningen som en rund svagt välvd ca 5 m i diam övertorvad kulle. Fem stenar var synliga i S delen av anläggningen och i N delen var ett större stenblock delvis synligt. I Ö delen och i anläggningens mitt fanns två stubbar.

Efter avtorvning och rensning framkom en rundad stensättning ca 6,0 x 5,0 m i d. I anläggningens N del fanns ett stenblock ca 1,30 m i diam. Blocket visade skador av antingen växt- eller eldsprängning.
Anläggningen bestod av en flerskiktad stenpackning. Det övre skiktet bestod av knytnävstora skärviga och runda stenar, med inslag av flera mindre stenar ca 0,01 - 0,1 m stora. Det undre lagret bestod av större stenar ca 0,5 m stora. Fyllningen bestod av mo och myllblandad sand. I Ö delen av anläggningen fanns en stubbe, vars rötter hade förstört stenpackningen i kanten. I anläggningens N del påträffades ett ca 1,0 x 0,50 m stort sotlager. Vid rensningen framkom kol, en järnnit och brända ben.

I brandlagret framkom ett keramikkärl som innehöll brända ben. VNV om urnan påträffades en grönaktig sten, med ett antal ytliga gropar i ytan. Groparna var ca 0,05 m i d. I brandlagret påträffades förutom urnan, brända ben, kol, järnfragment, en torshammarring, kamfragment, fragment ett nålhus av ben (rörben) som har två upphängningshål och 5 svagt ristade liggande Y:n, en järnnyckel, två bronshängen med ornamentik, varav ett förgyllt (F:12), järnbeslag, järnring, keramikskärvor, två pärlor och en bronsknapp. Under brandlagret vidtog ett lager med svart jord, som ev. kan representera ett kulturlager.

FYND				
F1	x666	y1021	-3,32/-3,63	Rensningsfynd:
F1:1				BRUDBRÖD.
F1:2				KOL, 3 dl.
F1:3				BRÄNDA BEN, 1 g (3 fragm..
F2	x666	y1021	-3,63/-3,72	I kollagret:
F2:1				KERAMIK.
F2:2				Utgår.
F2:3				KOL.
F2:4				BRÄNDA BEN, 1 g (3 bitar).
F2:5				BRUDBRÖDSFRÖ.
F3	x665	y1021	-3,54/-3,79	I brandlagret:
F3:1				BRÄNDA BEN, 395 g.
F3:2				KOL.
F3:3				(samma som F 3:14).
F3:4	x667,7	y1021	-3,55/-3,60	KNACKSTEN.
F3:5	x665,45	y1021,15	-3,64	KAMFRAGMENT, ca 20.
F3:6	x665,65	y1021,65	-3,61	METALLFRAGMENT.
F3:7	x665,45	y1021,15	-3,64	NÅLHUS av ben, 3 fragment av mynnigsbitar, med 2 hål, ornerade med 5 "liggande Y".
F3:8				BRUDBRÖD.
F3:9				Utgår.
F3:10	x665,64	y1020,64	-3,62	NYCKEL av järn, ax med två klor, längd 139 mm.
F3:11	x665,68	y1020,90	-3,57	JÄRNBESLAG, 4, med hål.
F3:12	x665,61	y1020,42	-3,68	HÄNGE, av brons, runt med ornamentik, ursprungligen förgyllt.
F3:13	x666,08	y1020,97	-3,55	JÄRNBESLAG (se F3:11)
F3:14	x665,85	y1021,05	-3,66	TORSHAMMARRING, med 9 T-hängen, torderad.
F3:15	x665,64	y 020,88	-3,63	JÄRNBESLAG.
F3:16	x666,07	y1020,91	-3,64	TORSHAMMARRING, fragm.
F3:17	x665,76	y1020,45	-3,63	RUNT HÄNGE, av brons med ornamentik.

F3:18	x665,75	y1021,09	-3,61	(samma som F3:14).
F3:19	x665,88	y1020,65	-3,62	JÄRNRING, ca 15 mm i diam.
F3:20	x665,74	y1020,72	-3,63	KERAMIKKÄRL, med organisk beläggning, innehållande brända ben, 177 g.
F3:21				JÄRNFRAGMENT.
F3:22	x665,90	y1020,26	-3,70	PÄRLA, blå.
F3:23	x665,40	y1020,70	-3,68	JÄRNFRAGMENT.
F3:24-25				Utgår.
F3:26	x665,42	y1020,90		JÄRNRING, diam. ca 15 mm.
F3:27	x665,95	y1023,3		KNAPP, silver/brons?, 8 mm.
F3:28				PÄRLA, blå.
F3:29				KERAMIKSKÄRVOR.

ANLÄGGNING 37
RUND STENSÄTTNING, ca 7 m i d och 0,5 m hög. Gravklot ca 0,3 m i d .
Brandlager ca 3 x 4 m i d och ca 1 dm djupt.
Belägenhet x 662,5 y 1014,5

Anläggningen var belägen i en svag S sluttning centralt på gravfältet. Före avtorvningen syntes anläggningen som en ca 7 m i diam övertorvad ca 0,5 m hög förhöjning, bevuxen med tre tallar.

Efter avtorvningen framkom ett tunt lager med mo, uppblandat med grus och småsten samt enstaka kolfläckar. I anläggningens mitt påträffades kol och i den Ö delen framkom brända ben. Stenpackningen som var i det närmaste rund, bestod av både kantiga och runda stenar 0,15 -0,5 m stora. Packningen hade en otydlig kantkedja. SO om anläggningens mitt påträffades ett gravklot. I samband med rensningen framkom en järnnit, kol, keramik samt brända ben (F 1). Fyllningen i anläggningen bestod huvudsakligen av myll- och sandblandad mo med inslag av småsten.

Det ca 3 x 4 m stora och ca 0,1 m djupa brandlagret var utspritt under större delen av stenpackningen i form av spridda kol och sotfläckar och sträckte sig ned till moränen. I brandlagrets N del fanns en stockliknande kolkoncentration med fiberriktningen i Ö-V-lig riktning. Centralt i brandlagret i anläggningens mitt stod ett keramikkärl (F 3). I och kring kärlet påträffades fragment av en torshammarring, fyra pärlor, två broddar, järnnitar och järnspikar samt brända ben (F 2). Bland de brända benen fanns en tuppsporre.
Under brandlagret vidtog morän och i Ö delen morän och berg.

FYND

F1				Rensningsfynd: NIT av järn.
F2	x662,5	y1014,5	-3,50/-3,65	I brandlagret: TORSHAMMARRING , ca 20 fragment. PÄRLOR, 4, varav en melonformad opak, en grönblå ögonpärla med två röda glasflusspärla samt en halv ljusblå opak.
	x662,5	y1015,5		BRODDAR, 2 st, bandformiga. NITAR/SPIKAR av järn, totalt 45 fragm. varav 3 hela nitar, 2 hela omböjda spikar, samt ca 16 nitskallar och ca 20 nitbrickor. ORGANISKT MATERIAL, 2, ca 1x2 cm.
	x661,5	y1015,5		BRUDBRÖD, rotknölar, ca 6. KOL, ca 3 dl. BRÄNDA BEN, ca 2 dl.
F3	x662,9	y1015,35		KERAMIKKÄRL, ca 14 cm högt.

ANLÄGGNING 38
HÖG, ca 5,5 m i d och ca 0,5 m h. Rest sten.
Skelettgrav med kammarkonstruktion, 1,1 x 0,5 m, 84 gon.
Belägenhet: x660 y995.

Anläggningen var belägen i gravfältets V del. Före avtorvning var anläggningen synlig som en låg övertorvad rundad hög ca 6 m i d och ca 0,5 m h. En avslagen rest sten nu 0,5 x 0,3 x 0,25 m stor skymtade i torven i anläggningens mitt.

Efter avtorvning och rensning framkom en ca 5,5 m i d och ca 0,5 m h närmast oregelbunden jordblandad stenpackning med 0,1-0,7 m stora stenar ej sytematiskt lagda. Fyllningen bestod av sand-, grus- och stenblandad mylla. I fyllningens övre skikt framkom enstaka skärvstenar, keramikskärvor, brända ben och kol (F 1). I det undre skiktet framkom slagg ock kol (F 2) och spridda sotkoncentrationer.

Under stenpackningen i anläggningens mitt framträdde i den gulaktiga moränsanden en närmast rektangulär mörkfärgning orienterad i VSO-ONO ca 1,3 m lång och ca 0,8 m bred. Ett par centimeter djupare framkom en mörk rödbrun sträng av förmultnat trä som bildade en rektangulär form ca 1,3 m lång och ca 0,6 m bred. Vid vardera långsidas mitt påträffades förkolnat trä (F4, F5) med vertikal fiberriktning. Utmed Ö kortsidan fanns med 12-14 cm mellanrum fyra mörkare, runda partier ca 3-5 cm i d m upp till ca 10 cm höga, utgörande rester efter stolpar. Den bäst bevarade, i N hörnet, hade vertikal fiberriktning. Utmed V kortsidan påträffades två liknande stolpar och möjligen spår efter ytterligare två. Konstruktionen är sannolikt en kammargrav . Nedgrävningens djup under den förmodade ursprungliga markytan var ca 0,3 m.

I nedgrävningens bottenskikt i mitten, med dragning åt OSO, påträffades en sölja av järn (F 6) och omedelbart SV om denna en järnkniv (F 8) med spetsen åt V. I bottenskiktet framkom dessutom fläckvis med trärester (F 7, 9, 10, 11) med fiberriktning i nedgrävningens längdriktning.

I nedgrävningens botten vidtog orörd morän och några block samt berg.

FYND			
F1	x660 y995		Rensningsfynd: BRÄNDA BEN, 3 KERAMIK, 3 skärvor, KOL.
F2	x660 y995		SLAGG. KOL.
F3	x660 y995		KOL.
F4	x662,2 y996,55	-3,11	I nedgrävningen: TRÄ, delvis kolat.
F5	x661,6 y996,55	-3,25	TRÄ, delvis kolat.
F6	x661,85 y996,8		SÖLJA av järn, närmast rund, diam. 30-35 mm. (Tornen låg i riktning SO-NV).
F7	x661,8 y996,3	-3,27	TRÄ.
F8	x661,8 y996,7	-3,25	KNIV av järn (i riktning VSV-ONO med spetsen åt VSV).
F9	x661,6 y996,5	-3,28	TRÄ.
F10	x662,1 y996,75	-3,26	TRÄ.
F11	x661,95 y997,1	-3,31	TRÄ.

ANLÄGGNING 39
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 1,70 x 1,15 m, med en mittgrop ca 0,20 m i d.
Skelettgrav, nedgrävning 1,0 x 0,75 m, riktning ca 40 gon.
Belägenhet x660,25 y1018,25

Anläggningen var belägen i en gräsbevuxen svag S sluttning i gravfältets centrala del. Sju stenar var delvis synliga i anläggningen.

Efter avtorvningen framstod en närmast rektangulär stensättning, orienterad i NNO-SSV-lig riktning ca 1,70 x1,15 m. I mitten syntes en nedsänkning på ca 0,20 m i d. Stenpackningen bestod av 0,50 -0,20 m stora kantiga och rundade stenar.Ca 0,25 m under marknivå började en mörkfärgning att uppträda. I mörkfärgningen, som var mullartad, avtecknade sig efter ytterligare 10 cm ljusgula fläckar. Mörkfärgningen omgavs av ett tydligt gulare och sandigare moränlager. Nedgrävningen mätte 1,0 x 0,75 m. I dess V kant framkom en ca 0,03 m bred mörkfärgad sträng. I den mörkfärgade jorden framkom rester av ev. upplösta benfragment och kolfragment.

Under nedgrävningens mörkfärgade jord, vidtog moränblandad ljusgul mjäla.

FYND			
F1	x660,7 y1018,3	-4,33	JORDPROV, från V kanten, mörkfärgad sträng.
F2	x660,2 y1017,9	-4,36	JORDPROV, från V kanten, mörkfärgad sträng, benfragment?
F3		-4,38	JORDPROV.

Kommentar: Anläggningen tolkas som en skelettgrav för ett nyfött barn (jfr även den intilliggande A 42).

ANLÄGGNING 40
RUND STENSÄTTNING, ca 1,25 m i d. Benkoncentration (Rena brända ben).
Belägenhet: x646,1 y1019

Anläggningen som var belägen i en svag S sluttning i anslutning till A 46, i dess NNV del, syntes inte före avtorvningen.

Efter avtorvningen framkom en kantkedja bestående av ett 10-tal rundade och kantiga stenar ca 0,50-0,30 m stora. Innanför kantkedjan, som var 1,25 m i diam, iakttogs ett fåtal glest förekommande mindre stenar ca 0,10-0,05 m stora. Stenarna i den SV delen överlagrades av stenpackningen tillhörande A 46.

I anläggningen påträffades mindre mängder brända ben, keramik samt kolbitar spridda över hela anläggningen. Keramiken var rödbränd (ä.jä.å.–br.å?). Några små keramikskärvor var av gropkeramisk typ (ca 10 g) och kommer från området några meter norrut vid A 55 där gropkeramik påträffats. Anläggningen vilade i morängrus.

FYND				
F1:1	x645,9	y1019,1	-5,54	KERAMIK, av gropkeramisk typ (jfr A 55).
F1:2	x 645,9	y1019,1	-5,54	BRÄNDA BEN, 0,5 dl
F1:3	x645,9	y1019,1	-5,59	KOL
F1:4	x646	y1019,3	-5,48	BRÄNDA BEN, 0,25 dl
F1:5	x646,7	y1018,95	-5,64	BRÄNT BEN, 1
F1:6	x646,1	y1019	-5,54	KERAMIK, rödbränd, 61,5 g.

ANLÄGGNING 41
RUND STENSÄTTNING, ca 6,5 m i d och ca 0,5 m h.
Brandlager, ca 2,0 x 1,25 m. Belägenhet: x653 y991

Anläggningen var belägen i gravfältets V del och syntes före avtorvningen som en rundoval ca 0,5 m h. övertorvad förhöjning 6,5 x 4,5 m i diam (NV-SO. Några stenar var synliga i SO delen före avtorvningen.

Efter avtorvning och rensning framkom en gles ca 3 m i d och 0,35 m hög oregelbunden enskiktad stenpackning bestående av företrädesvis 0,2-0,4 m stora stenar glest lagda i centrum av anläggningen. Några stenar var utrasade i SO delen. Fyllningen bestod av mylla.

Under stenpackningen framkom ett sotbemängt brandlager ca 2 x 1,25 m och ca 0,25 m djupt innehållande brända ben, järnnitar (F1) och i S delen ett krossat keramikkärl, innehållande brända ben (F2).

Brandlagret vilade på en uppskjutande bergsklack som i centrum av anläggningen hade en svacka fylld av brandlagret. Berget under brandlagret var kraftigt eldskadat.

FYND			
F1	x651,6 y990,6	-2,97/-3,27	I brandlagret: JÄRNNITAR, 8 hela och 24 fragm. BRÄNDA BEN, 32 g. KOL ca 2,8 l.
F2	x651,7 y990,7	-3,23	KERAMIKKÄRL, ornerat. BRÄNDA BEN, i keramikkärlet 19 g.

ANLÄGGNING 42
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 1,90 x 1,30 m med en mittgrop ca 110 x 0,50 m och ca 0,20 m djup.
Skelettgrav, nedgrävning 0,90 x 0,50 m (NO-SV), 69 gon.
Belägenhet: x657,5 y1017

I samband med utgrävningen av ett provschakt i ett troligt boplatsområde från bronsåldern, påträffades denna anläggning, som var belägen i en S sluttande tallbacke på gravfältets centrala del. Före avtorvningen kunde enstaka stenar kännas under torven i anslutning till ovannämnda provschakt.

Efter avtorvningen visade sig anläggningen ha en rundat rektangulär form, ca 1,90 x 1,30 m. I anläggningens mitt kunde en nedsänkning iakttagas, ca 110 x 0,50 m och ca 0,20 m djup. Denna var orienterad i samma riktning som anläggningen NO-SV, 69 gon.

Kantkedjan bestod av rundade och kantiga stenar 0,50-0,30 m. Stenpackningen bestod av glest packade kantiga stenar 0,25-0,10 m. En tämligen tydlig mörkfärgad nedgrävning framträdde efter hand. Nedgrävningen som mätte 0,90 x 0,50 m hade ett djup av ca 0,10 m. Anläggningen var fyndtom och bedömdes som en barngrav p.g.a. dess ringa storlek.

FYND

F1	x657,5 y1017	Vid rensningen: KOL.
F2	x657,5 y1017	KOL, från nedgrävningen.

Kommentar: Anläggningen tolkas som en skelettgrav för ett nyfött barn (jfr även den intilliggande A 39).

ANLÄGGNING 43
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 6,5 x 4 m (NNO-SSV) ca 0,35 m h.
Brandlager. Belägenhet: x649 y987,5

Anläggningen var belägen i gravfältets V del i en svag S sluttning, och syntes före undersökningen som en övertorvad 6,5x4 m stor rektangulär anläggning. Enstaka stenar samt kantkedjan i V delen syntes i torvytan.

Efter avtorvning och rensning framträdde anläggningen som en ca 6,5 x 4 m stor rektangulär stensättning, orienterad i NNO-SSV bestående av 0,4-0,6m stora stenar. Den V långsidans kantkedja var vällagd och svagt utåtböjd. Centralt fanns en småstenspackning 2-2,5 m i d begränsad av en ojämn kantkedja av 0,2-0,6 m stora stenar. Småstenspackningen var en - till tvåskiktad och bestod av 0,1-0,15 m stora mestadels skarpkantade stenar i mörk mylla. Enstaka 0,1-0,15 m stora skarpkantade stenar fanns även utspridda i anläggningen i övrigt.

Under småstenspackningen framkom i centrum ett brandlager ca 0,8 m i d och ca 0,2 m dj innehållande en bit av ett Ethelredmynt (small cross) med präglingsår ca 1009-1017, järnnitar, ett fragmentariskt keramikkärl, spridda brända ben samt kol.
Under brandlagret vidtog ett ca 0,2 m djupt lager av morängrus samt enstaka 0,1-0,2 m stora stenar. Därunder framkom ytterligare ett brandlager förskjutet åt NO, kvadratiskt, 2x2 m stort och 0,1 m djupt sammanfallande i orientering med den yttre kantkedjan. I detta brandlager (sannolikt bålplatsen) som i NO vilade på berget påträffades järnnitar, ett eldstål, brända ben och kol (F3).
Under brandlagret vidtog morängrus och i NO delen berg.

FYND

F1	x649 y987,5	-3,38/-3,56	I brandlagret under småstenspackningen: MYNT, Ethelred (Last Small Cross), en fjärdedel med präglingsår ca 1009-1017 e.Kr. 0,36 g. Med korsliknande inristning (probermärke) på åtsidan. NITAR och SPIKAR av järn, 35 fragm. BRÄNDA BEN, 0,15 l KOL, 0,9 l
F2	x649 y987,5	-3,56	KERAMIKKÄRL, fragmentariskt, bottendiam. ca 22 cm
F3	x649 y988	-3,60/-3,75	I brandlagret (bålplatsen) i botten av anl: JÄRNNITAR, 68 fragm.

ELDSTÅL, längd 65 mm
BRÄNDA BEN, 0,2 l
KOL

ANLÄGGNING 44
OREGELBUNDEN STENSÄTTNING, ca 4 m i d och ca 0,25 m h.
Skelettgrav. Nedgrävning 1,20 x 0,50 och ca 0,05 m djup, riktning 58 gon.
Belägenhet x642 y984

Anläggningen var belägen i gravfältets SV del i svag SO-sluttning. Före undersökningen framstod anläggningen som en ca 4 m i d stor övertorvad kulle med några stubbar och yngre träd i markytan. En sten syntes i markytan. En antydan till kvadratisk form fanns (NNO-SSV).

Efter avtorvningen framkom en oregelbundet formad stensättning, ca 3 m i d med 1-2 stenskikt. Ett tiotal större, mestadels kantiga stenar 0,4-0,6 m, fanns i bottenskiktet och en antydan till kantkedja kunde iakttagas. Övriga stenar i packningen var kantiga 0,1-0,3 m stora.

I samband med rensningen framkom en i det närmaste rektangulär stensättning 2,70x 1,0 m som var orienterad i ONO-VSV-lig riktning. Den bestod av två lager stenar varav det undre bestod av kilformade stenar. Under stenpackningen framkom en mörkfärgning ca 1.20x 0,50 m orienterad i NO-SV riktning. Anläggningen var nedgrävd i något moigt morängrus. I nedgrävningens SV del fanns i bottenskiktet en ca 0,25 m i d stor mörkfärgning, möjligen härrörande från kraniet. I SÖ-delen av nedgrävningen fanns en kolsträng ca 0,7 m lång, utgörande rester efter kistans S långsida och lite av Ö gaveln. Kolsträngen hade samma längsgående fiberriktning. Förutom kolförekomsten i anläggningens SÖ del, påträffades inga andra fynd.

FYND

F1	x643,4 y984,5	-3,95/-4,08	KOL, från kistans S och Ö del.

ANLÄGGNING 45
RUNDAT KVADRATISK STENSÄTTNING, ca 4,8 x 4,8 m och ca 0,4 m hög, (diagonalerna i N-S och Ö-V).
Brandlager med benbehållare (locksten).
Belägenhet: x636 y1002,5

Anläggningen var belägen i gravfältet S del i stark SSO-sluttning.
Före undersökningen framstod anläggningen som en ca 6,5 m och 8 m i d stor övertorvad stensättning med bevuxen med några träd. Ca 12 stenar syntes i markytan .
I anläggningens mitt fanns en plundringsgrop, 0,2 m djup och 0,3 m bred.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en flerskiktad, rundat kvadratisk stensättning, 4,8 x 4,8 m, med 0,1-0,7 m stora stenar, flertalet i storlek 0,3 - 0,5 m.
Plundringsgropen i anläggningens mitt var ca 1 m i d. Vid rensning framkom keramik och brända ben (F1).

Efter att stenpackningen avlägsnats framkom ett brandlager i anläggningens centrum. Brandlagret var något rektangulärt till formen och utbrett i SV-NÖ-lig riktning, ca 2,8 x 1,8 m och 0,4 m som djupast. I brandlagret framkom kol, brända ben, keramik, nitar, broddar (typ människobroddar), järnfragment, ett kamfragment och bränt organiskt material (bulle?) (F2).

Eftersom stenarna som låg i brandlagret var sotiga i botten men ej ovansidan kan man anta att stenarna låg i sitt ursprungliga läge och att brandlagret var ostört. Ca 2-3 cm ner i brandlagret framkom 3-4 st tunna stenplattor ca 0,20 x 0,20 m som var 2 cm tjocka. Direkt under dessa fanns ett keramikkärl , vilket var krossat. Överst i keramikkärlet låg en Torshammarring (F3) och därunder en koncentration av brända ben. Urnan var uppstöttad med 5 st 0,1-0,2 m stora stenar som låg i en cirkel runt urnan.
Graven var anlagd i en svacka i berget. I botten fanns grusblandad morän.

FYND

F1	x636 y1002,5	Vid rensningen: KERAMIK BRÄNDA BEN

F2	x636	y1002,5	-5,42/-5,80	I brandlagret: KOL BRÄNDA BEN KAMFRAGMENT, 1 JÄRNFRAGMENT
	x636,6	y1002,3	-5,52	BRODDAR, 2 fragmentariska. JÄRNNITAR ORGANISKT MATERIAL (bröd?).
F3	x636	y1002	-5,43/-5,55	I brandlagrets mitt: KERAMIKKÄRL I keramikkärlet:
			-5,48/-5,50	TORSHAMMARRING BRÄNDA BEN

ANLÄGGNING 46
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 5,5 m i d och 0,4 m h.
Brandlager, ca 2 m i d.
Belägenhet: x645 y1018,5

Anläggningen var belägen i en SSO-sluttning och syntes före avtorvningen som en rund välvd förhöjning, ca 5,5 m i d och ca 0,4 m h. Endast en sten syntes ovan torven.

Efter avtorvning och rensning var anläggningens form svår att fastställa. Någon tydlig mittmarkering kunde ej skönjas. Stenpackningen bestod av kantiga och rundade 0,5 x 0,1 m stora stenar. I anläggningens SÖ del fanns en ca 0,7 x 0,7 m stor sten vilken troligen inte hörde till anläggningen. I anläggningens NÖ del framkom en anläggning (A40) i direkt anslutning till den ursprungliga. Vid rensningen påträffades kol, brända samt obrända ben och keramik.

Under stenpackningen framkom ett brandlager ca 2 m i d och ca 0,1 m djupt. I lagret påträffades kol, brända ben, järnnitar, organiskt material, en järnbrodd, bränd flinta, ett litet bandformigt beslag av brons, hängbryne, en järnkniv, kamfragment av ben, ett arabiskt myntfragment med präglingsår ca 767-816 och ett förmodat eggparti av en scramasax el. järnsvärd. Fem små äggformiga släta stenar togs tillvara varav en har rostspår.

Anläggningen vilade på grusig morän. Ett nytt sotlager påträffades i anläggningens SV del ca 0,15-0,20 m djupare än det första brandlagret. I detta lager framkom brända ben (F3).

FYND

F1	x645	y1018,5	-5,10/-5,45	Vid rensningen: BRÄNDA BEN BRÄNDA BEN, konc. OBRÄNT BEN KOL
F2	x645	y1018,5	-5,45/-5,70	I brandlagret:
	x644,5	y1018	-5,57	MYNT av silver, fragment, arabiskt med präglingsår ca 767-816 e.Kr. Vikt 0,09 g.
	x644,8	y1018	-5,58	JÄRNKNIV, längd 99 mm.
	x644,85	y1018	-5,58	BRONSBLECK, bandformigt, 10x5,5 mm. NITAR, SPIKAR och FRAGMENT av järn ca 50, varav tre hela nitar, ca 15 nit-/spik-skallar ca 12 nitbrickor samt minst fyra hela spikar varav några är bockade.
	x644,5	y1017,95	-5,57	BRODD, av järn.
	x645	y1017,8	-5,58	BRYNE, av skiffer, längd 72 mm. JÄRNFRAGMENT, från scramasax/svärd?
	x644,95	y1018	-5,57	KAMFRAGMENT, ca 20. ORGANISKT MATERIAL(?), ca 0,2 dl.
	x644,5	y1017,95	-5,57	BRÄND FLINTA, 2, med eldslagningsretuscher.
	x644,85	y1018,1	-5,59	BRÄND FLINTA, 1, med eldslagningsretuscher.
	x645,9	y1019,1	-5,54	BRÄNDA BEN, konc.
	x644,3	y1018,5	-5,56	BRÄNDA BEN, konc.

	x644,85	y1018,1		BRÄNDA BEN, konc. BRÄNDA BEN KOL, ca 8 l ÄGGFORMIGA SMÅ SLÄTA STENAR, 5 st, 16-25 mm. KERAMIKSKÄRVA, typ gropkeramik, av poröst gods (i två delar).
	x644,3	y1018,5	-5,56	KOL, koncentration.
F3	x643,2	y1016,9		BRÄNDA BEN, från undre brandlagret. JORDPROV, från undre brandlagret.

Kommentar: Den gropkeramiska skärvan skall ställas i relation till den gropkeramik som framkom i den SV kanten av den intilliggande graven A 55, endast ca 5 m NÖ om A 46. Denna plats kan tolkas som en liten gropkeramisk boplatsyta (se A 55).

ANLÄGGNING 47
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 1,5 m i d. Gravgömma saknas.
Belägenhet x643,1 y1015,3

Anläggningen påträffades i samband med utgrävningen av A 46, och var belägen VSV om denna. Anläggningen syntes inte ovan jord före avtorvningen.

I samband med avtorvning och rensning, framkom en något oregelbunden kantkedja, ca 1,50 m i d. Kantkedjan som saknas i anläggningens Ö del bestod av 0,5-0,2 m kantiga stenar. Den enskiktade stenpackningen som var koncentrerad till anläggningens V del bestod av 0,3-0,1 m kantiga och rundade stenar. Centralt i anläggningen fanns en antydan till en inre kantkedja ca 0,8 m i d. Vid rensningen framkom en mindre mängd kol och tre fragment av brända ben. Under stenpackningen vidtog sandblandad morän. I den Ö kanten fanns en koncentration av röd sand, denna tolkades som om platsen varit utsatt för hög temperatur.

FYND

F1	x643,1	y1015,3	-5,60/-5,80	Vid rensningen: BRÄNDA BEN, 3 fragm. KOL
	x643,8	y1015	-5,73	JORDPROV, yttre
	x643,1	y1015,3	-5,80	JORDPROV, inre

ANLÄGGNING 48
RUND STENSÄTTNING, ca 1,20 m i d. Gravgömma saknas.
Belägenhet x642,7 y1013,6

Anläggningen påträffades i samband med utgrävningen av A47 och var belägen 0,5 m. direkt VSV om denna anläggning, och syntes inte ovan torven.

Efter avtorvning och rensning framkom en rund ca 1,20 m stor stensättning, där kantkedjan bestod av 0,45 - 0,25 m stora kantiga och rundade stenar. Stenpackning som var gles bestod av 0,35 - 0,09 m stora stenar. Små mängder kol framkom i samband med rensningen. Fyllningen i anläggningen bestod av sandblandad morän.

FYND

F1	x642,7	y1013,6	-5,60/-5,80	KOL
	x642,7	y1013,6	-5,89	JORDPROV, inre
	x642,3	y1013,9	-5,91	JORDPROV, yttre
	x642,5	y1013,8	-5,93	JORDPROV, inre

ANLÄGGNING 49
RUND STENSÄTTNING, ca 6 m i d och ca 0,5 m h. Brandlager, rektangulärt ca 3,5 x 2 m (NO-SV-riktning). Kantrännor. Belägenhet x634,0 y1012,70

Anläggningen var belägen i en SSO-sluttning i gravfältets S del och syntes före avtorvningen som en ca 6,5 m i d och 0,5 m hög övertorvad förhöjning.

Efter avtorvning och rensning framträdde anläggningen som en rund stensättning ca 6 m i d och ca 0,5 m hög. Anläggningen saknade en tydlig kantkedja. Den i centrum 2 –3- treskiktade och i övrigt enskiktade stenpackningen, bestod av 0,1-0,75 m stora kantiga och rundade stenar. Stenpackningen var tätast i centrum och i den N delen av anläggningen. Fyllningen i anläggningen bestod förutom småsten av sandblandad morän.

Brandlagret som hade en rektangulär form var ca 3,5 x 2 m och ca 0,4 m djupt och orienterat i NO-SV-lig riktning. Detta brandlager var flerskiktat. Förutom kol framkom ett fragment av ett arabiskt silvermynt med präglingsår 915-920 e.Kr., 3 pärlor, keramik, lerslagg, järnnitar, nitbrickor, järnspikar, järnkrampor, järnfragment, brända ben, delar av en torshammarring, fragment av en bronsarmring, en silverknapp samt kamfragment. Strax SV om brandlagrets centrum, under en locksten framkom ett fragmentariskt keramikkärl, bestående av ett svartbränt, grovt magrat, odekorerat gods. Brända ben påträffades tillsammans med keramikkärlet.

I V och S omedelbart utanför det rektangulära brandlagret men i nivå något under detta framkom en längsgående rännliknande försänkning, ca 0,4 m bred och ca 0,1 m djup, bredare i NV, fylld med sot (kanträna).
Under brandlagret vidtog morän.

FYND

F1	x633,75 y1011,75 -6,40 / -6,85 x633 y1011,5	Vid rensning och i brandlagret: MYNTFRAGMENT, 1, arabiskt, silver med präglingsår 915-920 e.Kr. 0,33 g. KNAPP av silver(?), med ögla, streckornerad, nötningsglans. ARMRING av brons, 45,3 mm lång, med 9 tätt sittande bronsringar.
	x634,52 y1011,6 -6,53	PÄRLOR, av glas, 3, varav en blå liten melonformad, en blå och en mörk. KRAMPOR, av järn, 3 fragm.
	x633,89 y1013,19 -6,67	KAMFRAGMENT, 5 (B-kam). SPIKAR av järn, ca 10 fragm. flertalet vinklade. NITAR av järn, ca 70 fragment, varav 12 hela och ca 55 huvuden/brickor.
	x634,5 y1012,75 -6,55	TORSHAMMARRING, fragm. med ca 5 torshammarhängen, delvis torderad. LERSLAGG, 3 bitar. SLAGG (?) (fr. pärlor?), 3 st cm-stora. KOL, ca 1 l. BRÄNDA BEN, 0,65 l.
F2	x634 y1012,20 -6,60 / -6,70	Under lockstenen, utanför den inre stenkretsen: KERAMIKKÄRL, fragmentariskt, delvis med organisk beläggning på insidan. BRÄNDA BEN, ca 0,25

Kommentar: Knappen har nötningsglans på den ornerade ”utsidan” (huvudet) och även upphängningsöglan är nött i ”upphängningen” som visar att berlocken hängt med ”huvudet” ned.

ANLÄGGNING 50
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 6 m i d och ca 0,50 m h. Gravklot.
Brandlager : 2 x 3 m.
Belägenhet: x662,5 y039,5

Anläggningen var belägen i SÖ-Ö sluttningen i gravfältets mellersta Ö del och syntes före undersökningen som en ca 6,5 m i d och 0,40 m hög förhöjning i markytan. Endast kantstenar i anläggningens södra del var synliga ovan torven. Höjdskillnaden mellan N och S delen var ca 0,50 m. Två stubbar fanns i stensättningen, en 1,40 m från S kanten och en 0,55 m från N kanten.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en enskiktad stenpackning bestående av 0,30-0,35 m stora stenar samt en fast häll i anläggningens västra del. Anläggningen hade en kantkedja bestående av 0,35-0,5 m stora stenar. Kantkedjan var något skadad i N och något nedrasad i S, där den föreföll dubbel. I anläggningens mitt fanns ett löst block , 1,20 x 0,80 m stort och Ö därom ett ev. gravklot (0,33x0,22x0,10 m).

Vid rensning påträffades kol och brända ben. Fyllningen mellan stenarna utgjordes av mo och morängrus. Under stenarna framkom ett brandlager ca 2 x 3 m stort och ca 0,20 m djupt innehållande ca 20 fragment av en kam, 2 sandstensbrynen, det ena ett nästan helt hängbryne, det andra blott halvt. I centrum av brandlagret fanns ett krossat keramikkärl (F 2) innehållande brända ben (0,25 l) samt ett (1) kamfragment. Brandlagret innehöll 1,7 l kol och 0,4 l brända ben.
Anläggningen vilade på en moräntäckt berghäll. Några kolkoncentrationer fanns utanför brandlagret.

FYND			I brandlagret:
F 1	x662,30 y036,80	- 3,95	KAMFRAGMENT, 17 fragm.
	x661 y037,80	- 3,95	HÄNGBRYNE, sandsten, 75x15x7 mm.
			BRYNE, sandsten, 54x14x10 mm.
			KOL, 1,7 l.
			BRÄNDA BEN, 0,4 l.
			I centrum av brandlagret:
F 2	x662,50 y039	- 4,02/ - 4,15	KERAMIKKÄRL, krossat, ca 50 bitar.
			BRÄNDA BEN, ca 0,25 l.
			KAMFRAGMENT, 1.

ANLÄGGNING 51
RUND STENSÄTTNING, ca 6 m i d och ca 0,5 m h. Brandlager ca 1,1 m i d och ca 0,1 m dj. Benurna med torshammarring.
Underliggande härdgrop.
Belägenhet: x659 y033

Anläggningen var belägen i gravfältets mellersta Ö del i en svag S-sluttning och syntes före undersökningen som en rund ca 6 m i d övertorvad (högliknande) stensättning. I N kanten fanns en markfast ca 0,9 x 1,3 m stor och ca 0,5 m hög rundad sten.

Anläggningen var uppbyggd av myllblandat morängrus och en enskiktad, delvis tvåskiktad, stenpackning av 0,1-0,3 m stora stenar, delvis skärviga, företrädesvis 0,15-0,2 m stora. Enstaka spridda stenar var ca 0,4 m stora. Kantkedja saknades. Stenpackningen var delvis gles, framför allt i den NV kvadranten. Vid avtorvningen framkom i Ö utkanten recent keramik. En sotfärgning framträdde redan efter avtorvningen i anläggningens mitt. Brandlagret låg centralt med dragning åt V och var ca 1,2 x 1 m stort och ca 0,1 m djupt och innehöll järnfragment, 5 pärlor varav en dubbel (troligen 2 ihopsmälta), brända ben, kol. I Ö delen av brandlagret stod i en avbanad grop ett keramikkärl innehållande en torshammarring och under den brända ben och enstaka kol. Keramikkärlet stod i anläggningens mitt. Under keramikkärlet fanns sotfärgat morängrus, Keramikkärlet var nedsatt i en avbanad grop vars botten var 5 cm lägre än brandlagrets botten.

Under stenpackningen och brandlagret framkom ett morängruslager med 0,1-0,15 m stora till synes lagda stenar i en stensättningsliknande bildning, möjligen en äldre grav eller en boplatsyta. Detta stenlager sammanföll endast med den övre stensättningens utbredning utom i S där lagret löpte utanför stensättningen. Nedgrävd i detta lager framkom en härdgrop, 0,7 m i diam. och 0,19 m djup. Härdgropen innehöll skärviga ca 0,1-0,15 m stora stenar samt rikligt med träkol och sot. Under det ca 0,15 m djupa stensättningsliknande lagret framkom morängrus som var rödfärgat särskilt i centrum under den övre stensättningens mitt – trol. en färgning efter bålbrandens hetta.

FYND				
F1	x659	y1033,5	-4,04	Vid rensningen:
				RECENT KERAMIK.
F2	x658,25	y1033	-4,10/-4,33	I brandlagret:
F2:1				KERAMIK, från urnans botten.
F2:2				KERAMIK, kantbitar fr. urnan.
F2:3				KOL.
F2:4				KOL.
F2:5				KOL.

F2:6			KOL.
F2:7			KOL.
F2:8			KERAMIK.
F2:9			BRÄNDA BEN.
F2:10			BRÄNDA BEN, från urnan.
F2:11	x658,15	y1033,25	BRÄNDA BEN.
F2:12			BRÄNDA BEN.
F2:13			BRÄNDA BEN.
F2:14			BRÄNDA BEN, fr. SÖ stenpackn.
F2:15			BRÄNDA BEN, fr. brå.boplats(?).
F2:16			KERAMIK.
F2:17			KOL, från urnan.
F2:18	x662,61	y1036,35	KOL
F2:19	x658	y1035	KOLKONCENTRATION.
F2:20			KOL, fr. NÖ hörnet.
F2:21	x658,15	y1033,25	KOL, från härdgrop.
F2:22			JÄRNFRAGMENT.
F2:23			HASSELNÖTSKAL, bränt.
F2:24			PÄRLOR, 5 st, hela och fragm.
F2:25			TORSHAMMARRING.

Jordprov Nr 1, från den undre stenpackningen
Jordprov Nr 2, från härdgropen

ANLÄGGNING 52
RUND STENSÄTTNING, ca 3 m i d och ca 0,25 m h. Skelettgrav, nedgrävning 1,65 m, riktning 82 gon, med kistspår 1,65 m långt och 0,65 m brett.
Belägenhet: x662 y026,5

Anläggningen var belägen något Ö om gravfältets mitt i svag S-sluttning och till synes något överlagrad av den stora flacka stensättningen A 54. I anläggningens N del fanns en flat sten i mitten.

Efter avtorvning framkom en rund kantkedja, tydligast i SÖ i N delen mer otydlig pga den överliggande graven. Vid rensningen framkom spridda bitar av brända ben och kol. Innanför kantkedjan fanns en stenpackning med en fyllning av myllblandat morängrus. Kantkedjan bestod av 0,16-0,40 m stora kantiga och runda stenar. Stenfyllningen överst bestod av 0,03-0,16 m stora stenar, glest lagda, och därunder 0,12-0,5 m stora stenar. Den undre stenpackningen som täckte nedgrävningen var rektangulär, ca 2,4 m lång och 1,4 m bred. I denna packning var de största stenarna placerade ut åt kanterna, företrädesvis utmed S långsidan, och med företrädesvis 0,05-0,15 m stora stenar i mitten. Vid utgrävningen framkom även 0,15-0,25 m stora stenar längs mitten längre ned i nedgrävningen och i botten låg bl.a. tre ca 0,2-0,35 m stora stenar, varav en flat fyrkantig 0,2 x 0,2 x 0,13 m stor. Nedgrävningen som hade måtten ca 1,65 x 0,65 m och ca 0, 35 m djup var orienterad i 82 gon. Fyllningen mellan stenarna i nedgrävningen bestod av ljusbrun grusig mo med myllinslag. I botten av nedgrävningen fanns ställvis mörkbrunt uppluckrat trä från kistan, intill 1 cm tjockt. Spåren från kistan var 1,65 m långt och 0,65 m brett. I NÖ, nära hörnet, låg en järnkniv, 117 mm lång och ca 15 mm bred.
Under nedgrävningen vidtog ljusare moig morän.

FYND

F 1				Vid rensningen:
F1:1				KOL
F1:2				BRÄND LERA, 2 fragm.
F2				BRÄNDA BEN
F3				BRÄNDA BEN
F4				BRÄNDA BEN, i N del, innanför stenramen.
F5				KOL, i anl. V del.
F6				KOL, från anl. centrala del.
F7	x662,35	y026,7	-4,33	JÄRNKNIV, ca 117 mm lång och ca 15 mm bred.
F8	x662,2	y026,2	-4,31	UTGÅR
F9				BRUDBRÖD (rot)
F10				JORDPROV, från anl. botten.

ANLÄGGNING 52 B
OREGELBUNDET BENLAGER/URNEGRAV, ca 2 m i d, kring
MARKFAST STENBLOCK.
Belägenhet: x662 y1022
(Anläggningen grävdes i kvadratmeterrutor enligt nedan).

Anläggningen var belägen i gravfältets mellersta del i en svag sydsluttning och syntes ej före undersökningen förutom det markfasta stenblocket. Omkring det markfasta stenblocket i västra delen av anläggning 52 (x662 y1024) framkom efter avtorvning ett tiotal stenar, storlek 0,1-0,5 m i d. Efter avtorvning framkom en stenpackning, stenarnas storlek var ca 0,1 m, ett tiotal stenar var större, 0,3-0,5 m i d. Mellan stenpackningen fanns mörkfärgad mylla med grus och småsten, under packningen framkom morängrus.

I norra delen av anläggningen (x662 y1022) fanns flera kraftiga kolkoncentrationer, varav den största var belägen under en stor sten (x662,5 y1022,5). Både stenen och kolkoncentrationen mätte 0,3 m i d och kolkoncentrationen hade ett djup på 0,2 m (F 2).
Runt koncentrationen låg runda stenar ca 0,1 m i d.

Ö och V om det markfasta stenblocket (x662,5 y1022,5) framkom spridda keramikskärvor (F 4), huvuddelen av keramiken fanns dock vid västra sidan av blocket och sträckte sig över ett kvadratmeterstort område. Troligen är dessa skärvor från ett och samma kärl. Inom samma område hittades bitar av brända ben (F 3), samt spridda kolbitar (F 1).

Stenpackning fanns i hela rutan, stenarnas storlek varierade mellan ca 0,1-0,7 m. Mellan stenarna fanns mörkfärgad mylla. I denna påträffades kol (F 1), brända ben (F 3) och keramik (F 4). Under packningen fanns ett lager av mindre stenar och i botten morängrus.

x661 y1022
Stenpackning fanns i hela rutan med mylla emellan. Förekomst av kolbitar (F 1) samt spridda brända ben (F 3). Stenpackningen höjde sig in mot koordinaten x662 y1023. Keramikskärvor hittades i hörnet till koordinat x662 y1022 (F 4), även brända ben fanns spridda här.

x661 y1023
Stor markfast sten låg i NÖ hörnet. Ojämn stenpackning med ojämnt stora stenar, 0,1 - 0,3 m i d. Grusfylld mylla. I södra kanten (x661,02 y1023,44) fanns en mörkfärgad jordfläck, ca 0,14 m i d samt 0,13 m dj, jordprov togs, ca 0,3 l på ett djup av -4,05 m. Tendens till stenomgärdning i NV hörnet. Kol (F 1) och bränt ben (F 3) framkom i rutans NV hörn. Vid en nivå av - 4.07 m framkom sandig, grusig mo och vid - 4,37 m framkom mjäla.

x662 y1022
I rutan fanns två större stenar, ca 0,4 m i d, varav en var flat. Relativt stora stenar kring kanten, ca 0,1 m. Mycket grus och småsten i myllan. Regelbunden förekomst av kol (F 1) i N delen. Liten kolkoncentration i S delen, ca 0,15 m i d. Kraftig kolkoncentration fanns under en sten, x662,5 y1022,5, topphöjden var -3,92 och botten nåddes vid -4,12. Prov togs för C-14 datering. Ö och främst V om en stor sten med mittkoordinater x662,5 y1022,5 återfanns keramik från bronsåldern (F 4). Kol (F 1) samt spridda brända ben (F 3) fanns över hela rutan samt två mindre kolkoncentrationer, ca 0,15 m i d.

FYND

F 1				KOL
F 2	x662,5	y1022,5	-3,92/-4,12 m	KOLPROV FÖR C-14 DAT.
F 3				UTGÅR
F 4	x661	y1021		KERAMIKSKÄRVOR, Br.å. BRÄNDA BEN,
	x661	y1022		KERAMIKSKÄRVOR, Br.å. KOL, BRÄNDA BEN
	x661	y1023		KOL
	x662	y1022		KERAMIKSKÄRVOR, Br.å. BRÄNDA BEN
	x662	y1021		KERAMIKSKÄRVOR, Br.å BRÄNDA BEN
	x662	y1024		KOL
F 5				BRÄND LERA, ca 0,5 cm.

x661,02 y1023,44 JORDPROV

PRELIMINÄR OSTEOLOGISK ANALYS av A 52 B
Människoben, brända, troligen från en individ, ca 1 dl. Övervägande tunna benfragment, kan tyda på ung individ eller kvinna. Skalltak och rörbensfragment dominerar.

Kommentar:
Anläggning A 52 B utgjordes sannolikt av resterna av en äldre grav, troligen från yngre bronsålder som skadats vid gravbyggandet under vikingatid. En mynningsbit från x661 y1021 visar på ett kärl med vinklad inåtböjd rand liknande fig. 39:15 i Hallunda (Jaanusson 1981, s.85). Keramiken är rödbränd med huvudsakligen slät utsida. Total vikt: 230 g. En viss variation i ytstrukturen kan eventuellt tyda på bitar från två kärl.

ANLÄGGNING 53
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 5 m i d och ca 0,50 m h.
Brandlager: 2,25 x 2 m och 0,19 m djupt.
Belägenhet: x623 y1013

Anläggningen var belägen i S-sluttning i S delen av gravfältet och syntes före undersökningen som en ca 5 m i d och intill 0,50 m h förhöjning i markytan. Inga stenar var synliga över torven. Höjdskillnaden mellan N och S delen var 0,75 m. Sex stubbar fanns på graven.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en enskiktad stenpackning bestående av 0,25 - 0,45 m stora stenar. I V och Ö var stenpackningen gles. I N framkom en mörkfärgning ca 2,5 m i d (brandlagret). Vid rensning påträffades kamfragment, ett med kvarsittande bronsnit, järnnitar, järnfragment, keramikskärvor, brända ben, kol och lera. Fyllningen mellan stenarna utgjordes av morängrus. Brandlagret framkom något orienterat åt NV och var ca 2,25 x 2 m stort och 0,19 m djupt innehållande 64 järnnitar, 30 järnfragment, kamfragment, keramik, brända ben och kol. I centrum av brandlagret påträffades ett krossat keramikkärl innehållande en fragmentarisk torshammarring, brända ben och kol. I NV kanten av brandlagret påträffades en del av en malsten och resten av malstenen påträffades som lösfynd i packningen.

Anläggningen vilade på morängrus.

FYND

F 1	x623,5 y1013	-8,35/-8,54	I brandlagret: KAMFRAGMENT, 10 bitar, varav en med bronsnit. NITAR och SPIKAR (några böjda) av järn ca 70, varav ca 60 skallar/nitbrickor. samt fragment. STIFT av järn, minst 4. JÄRNFRAGMENT, bandformigt (krampa?) JÄRNTEN (?), pikliknande. KERAMIKSKÄRVOR, 14 samt 2 med organisk beläggning. BRÄNDA BEN, ca 0,6 l. KOL, ca 0,8 l. LERA, 2 bitar. MALSTEN, 2 bitar (0,2-0,3 m stora av grå granit). Kvar i fält.
F 2	x623,40 y1013,00	-8,44/-8,53	KERAMIKKÄRL, krossat ca 0,8 l. Organisk I keramikkärlet: TORSHAMMARRING, fragmentarisk, delvis torderad. KAMFRAGMENT, 2 st (av samma typ som F 1). NITAR, av järn, tre fragment (två skallar och en nitbricka). BRÄNDA BEN, 0,4 l. KOL, 5 g.

ANLÄGGNING 54
RUND STENSÄTTNING, ca 8 m i d och ca 0,5 m h. Kantkedja med SV-port (ca 1 x 1 m). Brandlager med

benurna. Fallen rest sten i kantkedjan i N?
Belägenhet: x666,5 y1029,5

Anläggningen var belägen i Ö delen centralt på gravfältet. Före avtorvningen framstod anläggningen som en rundad övertorvad kulle ca 9 m i d och ca 0,5 m h. Enstaka stenar var synliga över torven. En stubbe fanns i den NV kvadranten, nära mitten.

Efter avtorvning och rensning framkom en gles stenpackning, flack med små stenar 0,3-0,1 m stora. Kantkedjan som var tydligast i den N och SV delen bestod av 0,55-0,25 m stora kantiga och rundade stenar. I kantkedjan fanns tre större stenar, en av dessa belägen i anläggningens N del bedömdes som en fallen rest sten (ca 0,85 x 0,35 m x 0,15 m) med en ca 0,25 cm i diam stor mörkfärgning omedelbart intill i Ö. I SV delen av kantkedjan framkom en tydlig SV-port, ca 1 x 1 m i ett skikt 0,2-0,4 m stora stenar. I samband med rensningen påträffades i den grusblandade myllan kol, brända ben, recent porslin, keramikfragment, en nitbricka, brända tygfragment samt en rotknöl från brudbröd.

I brandlagret som var ca 2 m i d och låg i centrum, påträffades brända ben, nitar, bockade skrinspikar, pärlor, kamfragment, hängbryne av skiffer, krampa, fragment av bronsring, klumpar av smält silver, en brodd, bronshylsa, hasselnötsskal, en järnten samt järnfragment. Strax Ö om brandlagrets centrum påträffades ett delvis krossat keramikkärl. Kärlet var omgivet av stödstenar som var omgivna av moränpackning. Urnan vilade på ett sotlager med inblandade brända ben, placerade i en konisk nedgrävning. Under urnan framkom en järnnit. I urnan påträffades en torshammarring med yttermått 0,15 m i d. I brandlagrets NÖ del framkom ett område ca 0,55 m i d innehållande fyra kolblockskocentrationer. Dessa kolkoncentrationer omgavs av en sot/kolpackning uppblandad med brända ben. Under kolblocken framkom mera sot och brända ben. Anläggningen bottengrävdes inte. Utöver brandlagret djupgrävdes profilen samt tre provgropar. Ställvisa kolkoncentrationer 0,1-0,3 m stora och 0,05-0,1m djupa fanns spridda i anläggningens centrala delar, inom ett ca 4 m i d stort område. Anläggningen var anlagd på lerblandat morängrus.

FYND

F1	x665,5	y1029,5	-3,20/-3,40	Vid rensningen:
				KOL, ca 5 dl
				NITBRICKA, 2 fragment
				BRÄNDA BEN, ca 0,25 dl
				ORGANISKT MATERIAL (textil?), 4 st ca 1 cm stora.
				KERAMIK, 2 fragment
				BRUDBRÖD, rotknöl
	x667	y1034	-3,69	KOLKONCENTRATION, ca 0,75 dl
	x663,7	y1026,25		KOLKONCENTRATION, ca 0,5 dl
F2	x666	y1029,25	-3,26/-3,50	I brandlagret:
				KOL, ca 0,20l
				JÄRNNITAR, hela (12) och fragm.
				JÄRNSPIKAR, 3 hela (raka).
				SKRINSPIKAR, 6 st bockade.
				KRAMPA, 4 fragment.
				JÄRNBRODD, 1 (människotyp).
	x678,6	y1030,8	-3,20	JÄRNTEN, 37x5 mm.
				HASSELNÖTSSKAL, 1 fragm.
	x666,4	y1030,9	-3,41	SKIFFERHÄNGE, 61x6 mm.
	x666	y1028,6	-3,40	JÄRNFÖREMÅL med ögla?
				KAMFRAGMENT, B-kam. Ej ornerad.
				BRONSFRAGMENT, ring?
				SILVERSMÄLTA, ca 2x1,5 cm,
				BRÄND LERA
				PÄRLOR, 3 st.
				BRONSHOLK av bleck, ca 18 mm långt.
F3	x666,5	y1029,5	-3,54/-3,71	KERAMIKKÄRL
				I keramikkärlet:
				TORSHAMMARRING
				BRÄNDA BEN
				KOL
				KAMFRAGMENT, 2 st med bronsnitar.

			JÄRNNITAR, hela och fragment.
F4	x667	y1027,5 -3,65	KOLKONCENTRATION
F5			BRÄNDA BEN
			KOL
F6	x663,7	y1026,25	KOL, från sydvästporten.
			JORDPROV, från urnan
			JORDPROV, från brandlagret

Kommentar: A 54 påminner till sin konstruktion (stor och flack) om A 59.

ANLÄGGNING 55
REKTANGULÄR STENSÄTTNING, 7,2 x 5,5 m (ONO-VSV) och 0,5 m h. Kraftig kantkedja Fallen rest sten. Urnegrav. Härdgrop. Gropkeramik i utkanten i SV.
Belägenhet: x652,55 y1029,6 z -4,18

Stensättningen var belägen i svag sydsluttning och orienterad i ONO-VSV. I mitten fanns en stensatt svag sänka ca 2 m lång, ca 1,3 m bred och ca djup 0,15 m. I VSV-hörnet fanns en jordfast sten, 1,5 m i d. I S långsidan fanns 6 stenar (inklusive ovan nämnda) ca 1-1,5 m i d samt 3 mindre stenar. Längs N långsidan var stenarna 0,3-0,75 m stora. I OSÖ-hörnet fanns en fallen rest sten av röd granit som låg i sekundärt läge på kantkedjan (se nedan). Den resta stenen var 1,07 m lång och ca 0,48 x 0,35 m bred.

Efter avtorvning framträdde kantkedjan tydligt. Den stora jordfasta stenen i SV hade en längd av 1,90 m. Storleken på övriga hörnstenar var i NO 0,9 m, i NV 1,0 m och i SO 0,65 m. De största stenarna fanns i S långsidans kantkedja. Två av dessa var jordfasta. Samtliga var ca 1 m i d. Stenarna i N kantkedjan var jämnare utplacerade och mera jämnstora än i övriga kanter. Storleken varierade mellan 0,4 och 0,75 m. I V och Ö kantkedjorna var stenarna kantigare, delvis med spår av frostsprängning. I SV hörnet låg på kantkedjan en trekantig 107 cm lång sten av röd granit, rundad i ena sidan och toppig i den andra ändan. Stenens ungefärliga mittmått var 0,48 x 0,32 x 0,30 cm. Troligen har den ursprungligen utgjort en rest sten som stått i mitten av anläggningen. I V delen av stensättningen var stenpackningen gles. Grusfyllning med inslag av mylla dominerade. I övrigt låg kantkedjan i direkt anslutning till stenpackningen. Denna bestod av stenar från knytnävsstorlek till 0,8 m, både rundade och kantiga. Grå granit med inslag av röd var vanligast. I mitten av graven fanns en stenfri yta, 0,6 m i d, möjligen platsen för den resta stenen. Jorden i detta område, samt inom en omkrets av ca 0,5 m, var fetare än i övrigt. Antalet stenar räknades och klassificerades sålunda: ca 150 stenar hade en medelstorlek av 25 cm, varav ca 30 var över 40 cm och 5 över 60 cm. Stenarna uppdelades tillika efter typ. Ca 15 stenar hade relativt färska, raka brottytor. Ca 50 var av moräntyp, dvs kantiga men avslipade kanter. Övriga var av rundad eller kantig typ.
I anläggningens centrum framkom i bottenskiktet ett ca 0,25 m i d stort nedgrävt (?) område med lerblandat morängrus i vilket stod ett fragmentariskt keramikkärl (F 10, urnegrav). Endast två små brända ben (F 51) framkom i anslutning till keramikskärvorna. I N delen främst utanför kantkedjan framkom ett ca 1 x 0,5 m stort område med spridda rena brända ben (19,6 g). Två benbitar låg under en kantkedjesten. Benen är osteologiskt bedömda till människa (skalltak och rörben).

Under anläggningens bottenskikt framkom morängrus med inslag av kolförekomster (stundom stolphålsliknande?) och i Ö delen framkom under ett ca 0,2 m djupt till synes sterilt morängrusskikt en oregelbunden ca 1 x 1,5 m stor och ca 0,2 m djup **härdgrop** innehållande kol och sot och ”fylld” med rödbränt morängrus. Under denna framkom sterilt morängrus med moigt inslag.

Gropkeramik
I SV delen främst S och SV om det stora markfasta blocket (som var eldskadat på Ö-sidan) framkom i morängrus omedelbart under gravens ursprungliga markyta ca 70 st 5-30 mm stora keramikskärvor (vikt 92 g) av gropkeramisk typ (poriga) i ett ca 2 x 3 m stort område intill kantkedjan. De flesta skärvorna var små och spjälkade och saknade ornamentik förutom två möjliga intryck på den enda mynningsbitens ovankant. Utbredningen av gropkeramiken fastställdes ej.

FYND
MITTKORDINATER FÖR KVADRANTERNA

1. X 655,75	Y 1023,55
2. X 653,25	Y 1024
3. X 656,75	Y 1027,30
4. X 653,9	Y 1027,75

F1	x 655,54 y1025,08	-4,16	BRÄNT BEN
F2 Kvadrant 2			KOL
F3 Kvadrant 1			KOL
F4	x 656,65 y1024	-4,26	BRÄNDA BEN
F5 Mittgrop			KOL
F6 Kvadrant 1			BRÄND LERA
F7	x 655,10 y1026,15	-4,49	KALKSTENSBIT
F8	x653,9 y1024,6	-4,59	KOL
F9	x653,4 y1023,8	-4,6	KOL vid SV hörnet
F10	x 654,9 y1025,8	- 4,6	KERAMIK (Urnegrav), endast delar av ett helt kärl, jfr F 51 – 2 st brända
F11	x 656,9 y1025,9	-4,32 /- 4,45	KOL
F12	x 654,55 y1028,25	-4,67	BRÄND BENBIT
F13 Kvadrant 2			KERAMIK
F14	x 656,4 y 1025,1	-4,53	KVARTSSTEN
F15-16			UTGÅR
F17	x654,5 y1027,7	-4,71	KOL
F18	x655 y1025,6	- 4,35	BRÄNT BEN
F19-33			UTGÅR
F34	x654,9 y1024,6	-4,59	KOL(stolphål?)
F35	x651,85 y1023,15	-4,95	KERAMIK, 1st
F36	x651 y1024		KERAMIK
F37	x657 y1024	-4,23/-4,36	BRÄNDA BEN, rena (utanför kantkedjan i NNV), 19,6 g.
F38	x655,45 y1025,35	-4,54	MÖRKFÄRGNING
F39	x655,55 y1025,3	-4,54/-4,73	STOLPHÅL?
F40	x652,30 y1024,5	-4,93	KERAMIK
F41	x657 y1024	-4,23	KOL
F42			UTGÅR
F43	x651 y1024		KOL
F44	x657 y1024	-4,28	BRÄNDA BEN (som F 37).
F45	x651 y1024		KERAMIK
F46	x655,75 y1027,75	-4,6	KOL fr. härd
F47	x652,25 y1023,35	-4,75	GROPKERAMIK, ca 70 små skärvor, 5-30 mm stora, vikt 92 g, de flesta spjälkade, endast en liten mynningsbit. Ingen ornamentik förutom troligen 1-2 intryck på mynningsbitens ovankant.
F48	x653,25 y1024	-4,93	STEN
F49	x656,9 y1025,9	-4,32	BRÄNDA BEN
F50	x653,3 y1029,25	-4,77	KOL
F51	x654,9 y1025,8	-4,68	BEN fr. krukan F 10, 2 st.
Jordprover:			
J1	x654 y1029	-4,84	
J2	x653,5 y1027	-4,78	
J3	x654,35 y1028,15	-4,90	
J4	x654,9 y1024,6	-4,54	
J5	x655 y1028,55	-4,9	
J6	x655,35 y1027	-4,86	
J7	x655,51 y1027,58	-4,96	
J8	x654,1 y1024,85	-4,42	
J9	x654,9 y1025,8	-4,70	

Utbredningar (kol och sot):

U 1	x655,35 y1027,85	-4,6/-4,85	Ca 45 cm i d
U2	x655 y1023,75	-4,45/-4,59	Ca 30 cm i d
U3	x655,9 y1027,15	-4,49/-4,74	Ca 50 cm i d
U4	x654,35 y1028.15	-4,76/-5,03	Ca 55 cm i d
U5	x655 y1028,55	-4,74/-4,96	Ca 85 cm i d(C14 tages fr. U5).
U6	x655,51 y1027,58		KOL fr. kokgrop under U5.

Härd(?)	x 655,75	y1027,75	-4,6
Härd(?)	x 655	y1023,75	-4,45 / -4,59/

ANLÄGGNING 56
RUND HÖG, ca 9 m i d och 0,8 m h. Fallen rest sten, 0,95 x ca 0,5 m. Plundringsgrop 3,2 m i d och 0,6 m dj. Brandlager. Kantrännor.
Belägenhet: X655 y 012.

Anläggningen var belägen i SO sluttning och syntes före undersökningen som en ca 9 m i d och 0,8 m h förhöjning i markytan. I anläggningen fanns en plundrings grop ca 3,2 m i d och 0,6 m dj. En sten, 4 x 0,27 m stor, syntes i plundringsgropens V del. I anläggningens ytterkant fanns 9 stenar 0,31 x 0,21 m - 0,55 x 0,6 m stora. Berg i dagen fanns i anläggningens V kant. I S delen av anläggningen fanns två stubbar. I anläggningens NV del fanns en mindre skada ca 1 m i d och ca 0,4 m dj.

Direkt efter avtorvning framkom ett brandlager (ca 3 m i d) med ungefär samma utbredning som plundringsgropen. I SV utkanten låg en fallen rest sten omedelbart under torvytan. Stenen var ca 0,75 x 0,45 x 0,25 m stor och flat. Runt omkring brandlagret (1-1,5 m och med ett djup av ca 20-40 cm) påträffades spridda sotfläckar och kolkoncentrationer. I botten under brandlagret och den sotiga kolrika jorden följde ett lager rödfärgad sandig jord. Detta hade en närmast rektangulär form ca 4,5 x 3,5 m? i NNV-SSÖ-lig riktning.

Efter rensning framkom spridda, löst liggande stenar, runda samt kantiga, i varierande storlek (0,1 x 0,21 m). Ingen synlig kantkedja kunde konstateras. I samband med rensningen påträffades ett järnfragment, brända ben och kol.
Anläggningens S del: Fyllningen bestod av grusblandad mylla med inslag av mycket sten i varierande storlekar (0,02-0,2 m) samt enstaka kolbitar. I den Ö delen fanns spår av det uppkastade brandlagret från plundringsgropen, dess nivå är utmärkt på profilen. Strax utanför brandlagret i anläggningens västra del, påträffades två små koncentrationer sotfärgad jord (ca 0,02-0,08 m). I det ursprungliga? brandlagret hittades brända ben, spridda keramikskärvor, en brodd, brända hasselnötsskal, järnnitar och kol. I anläggningens NV del var brandlagrets begränsning diffus utom åt Ö, där fynd av brända ben, keramik, en järnnit och skörbränd sten (0,03 x 0,3 meter) påträffades. En sotfläck(0,3 x 0,3 m och ca 0,02m djup) innehållande kolbitar framkom i anläggningen. Tre provschakt har grävts i anläggningens NV kvadrant (ca 0,3 x1,2 m). Schakten innehöll svart, fet jord uppblandad med kolbitar ned till ett djup av ca 0,2-0,3 m under nuvarande marknivå. Ett 3 x 2 m stort schakt anlades i anläggningens NV kant. Omedelbart under torven var jorden mörk och sotig och var så ner till 0,2 m djup. I schaktets SÖ del framkom ett rödfärgat jordlager med järnutfällning sannolikt från brandbålet. Under anläggningen framkom ett av hetta rödfärgat närmast rektangulärt ca 4,5 x 3,5 m stort (NNV-SSÖ) morängrusskikt ca 0,05-0,1 m djupt. Runt detta fanns ställvisa sotfyllda kantrännor (ca 0,3-0,6 m breda och 0,05-0,2 m djupa) i cirkel runt anläggningen med mellanliggande antydningar till "broar". Kantrännorna var delvis glest stenfyllda av 0,1-0,3 m stora stenar. Tydligast framträdde de i N-NV-SV.

FYND				Vid rensning:
F1	x655,15	y014,15	-4,10	KOL
	x651,25	y013,15	-4,06	KOL
	x656,35	y09,15	-3,97	KOL
	x654,25	y010,15	-4,12	KOL
	x654,5	y015,4	-4,40	KOL
	x654,3	y014,7		BRÄNDA BEN
F2				I brandlagret:
				NITAR av järn, ca 6 hela och ca 45 nitar/skallar.
	x654,45	y013,8	-4,52	KOL
	x654,9	y013,38 -	4,28/-4,35	KOL
	x654,52	y013,31	-4,33	KOL
	x654,25	y010,86	-4,27	KOL
			-4,20/-4,40	KOL fr. brandlagret
	x654,07	y013,52	-4,37	KOLKONC.
.	x655,92	y013,30	-4,28	BRODD
	x655	y013,76	-4,34	JÄRNKNIV
	x654,85	y012,15	-4,34	BRÄNDA BEN
	x654,95	y012,30	-4,19	KERAMIK, spridda skärvor, ca 4 dl (bikärl?).

	x654,95	y012,30	4,19	TEXTILFRAGMENT?
	x654,85	y011,42	-4,27	ORGANISKT MATERIAL?
	x654,50	y011,55	-4,22	HASSELNÖTSSKAL?
	x653,65	y012	-4,33	FRÖ, Brudbröd?
				BRÄND LERA
				ÄPPELKART eller NYPON
				Schakt i anläggningen:
F3				BRÄND LERA, KOL
F4				Rött morängrus i anläggningens N del:
				KOL
	x658	y010,40		JORDPROV

ANLÄGGNING 57
RUND STENSÄTTNING, ca 3 m i d och ca 0,25 m h.
Brandlager med kol.
Belägenhet: x658,5 y996,5.

Anläggningen var belägen i V delen av gravfältet. Den framträdde före utgrävningen som en flack ca 0,2 m hög förhöjning ca 4,25 m i d (N - S) och 3,95 m i d (V - Ö), täckt av grästorv samt några mindre stubbar. Sex stenar var synliga ovan torven. Marken sluttade svagt mot SÖ. Avståndet mellan A 57 och A 58 var ca 0,5 m.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en rund stensättning bestående av 0,1-0,6 m stora stenar, företrädesvis i storleken 0,30 m. Ett antal mindre stenar 0,03-0,10 m stora låg utspridda i grus- och myllfyllningen i stensättningen. Stenarna i centrala delen låg med ca 0,05-0,20 m mellanrum. Stenpackningens begränsning utgjordes av ca 0,30-0,50 m stora stenar.

Centralt i anläggningen framkom under stenpackningen ett ornerat keramikkärl (utan brända ben) som stod på det underliggande berget. En ca 0,1 x 0,2 x 0,03 m stor stenflisa satt på högkant över kärlet som tryckts ned något av en stor flat sten, ca 0,35 x 0,5 x 0,2 m stor. Brandlagret var otydligt men innehöll kol och en sotfläck. Enstaka brända ben framkom spridda i anläggningen.
Under anläggningen fanns morängrus och berg.

FYND

F1				Vid rensningen:
				KOL, 45g
				BRÄNDA BEN, enstaka.
F2				I brandlagret," sotfläck"
	x658	y995,5	-3,18/-3,31	KOL fr. brandlagret.
	x658	y995,5	-3,11	JORDPROV 1 fr. brandlagrets yta.
	x658	y995,7		JORDPROV
F3	x658	y995,7	-3,16/-3,28	KERAMIKKÄRL
				JORDPROV från keramikkärlet.
F4	x659	y994	-3,00/-3,11	KOL fr. NV delen 91g

ANLÄGGNING 57 B
REST AV STENSÄTTNING, oregelbunden, skadad.
Ca 1,5 m i d och intill 0,1 m h. Ej synlig före und. Benlager?
Belägenhet: x657 y997,7

Anläggningen framkom i samband med avtorvning av A 57 och framstod som en oregelbunden gles stenpackning, ca 1,5x1,5 m i d bestående av företrädesvis 0,1-0,15 m stora stenar med de brända benen jämt spridda över ytan.

Vid avtorvning och rensning framkom spridda brända ben i kraftigt mörkfärgad (sotig?)jord och den fortsatta undersökningen koncentrerades därför till en yta 2 x 0,7 m stor i detta område som sedermera utökades söderut till en yta av drygt 2,5 m2. I den framrensade ytan syntes ett flertal stenar, från ca 0,3 x 0,15 till ca 0,1 x 0,1 m stora, utan någon synlig inbördes ordning och däremellan ett flertal mindre stenar. En närmast oval utbredning/ koncentration av spridda rena brända ben utan inslag av kol eller sot kunde dock urskiljas bland stenarna mitt i

grävytan ca 0,6 x 0,4 m stor utan skarp begränsning. Strax sydväst om denna fanns ett något mörkare ca 0,3 x 0,2 m stort område med enstaka spridda kolbitar (som tillvaratogs) och brända ben. Enstaka brända ben förekom även sparsamt i övriga delar av utgrävningsytan. Jorden från nivå 1 vattensållades för hand i såll med 0,4 cm stora maskor. Då den mycket svarta jorden från nivå 1 grävts bort syntes en närmast oval mörkare nergrävning i den i övrigt opåverkade underliggande moränen strax väster om den i nivå 1 synliga benkoncentrationen. Skarp begränsning fanns endast i nergrävningens sydöstra del, annars otydlig avgränsning. Storleken uppgick till ca 0,36 x 0,2 m i ytan och var ca 8 cm djup från den opåverkade moränen räknat. Gropens botten var avrundad. Nergrävningen innehöll liknande mörk jord som i hela nivå 1och spridda brända ben och täcktes av ett tiotal ca 0,1 m stora stenar liknande övriga småsten i nivå 1.
Ett flertal stenar av liknande karaktär och storlek som i nivå 1 syntes i denna nivå 2 (botten), dock ej lika många, samt berg i dagen i södra delen av ytan.
Anläggningen vilade på morängrus.

FYND

F 1		Rensfynd:
	x657 y998	BRÄNDA BEN
F 2	x656 y997-998 z: -3,22	BRÄNDA BEN (sammanlagd vikt 286,3 g)
F 3	x 657 y 997,7 nivå 2	I brandgrop/nedgrävning:
		KOL
F 4	x 657,0 y 997,9 z: -3,32	I mörkfärgning (ev. rotkol?):
		KOL
F5	x657,6 y 997,7	Ur brandgrop nivå 2:
		JORDPROV, ca 1 dl.

Kommentar:
Anläggningen kan tolkas som rester av en stensättning som förstörts av stentäkt till senare gravöverbyggnader på gravfältet (framför allt de vikingatida).

ANLÄGGNING 57 C (ej undersökt, osäker anläggning)
OREGELBUNDEN STENSÄTTNING?, ca 1 m i d med en osäker begränsning åt Ö som ej är avtorvad.
Anläggning ej utgrävd.
Brandlager ?
Belägenhet: ruta x658y997 samt V hälften av ruta x658y998

Vid nedgrävning efter tornfoto framkom i ruta x658 y997 och i den öppnade V hälften av ruta x658y998 en eventuell stensättning med en stenstorlek på ca 15-40 cm i diam. Fyllningen bestod av mörk ganska fet mylla. I fyllningen framkom kol samt ett stycke br. ben i V hälften av ruta x658y998.

ANLÄGGNING 58
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 4 m i d och 0, 25 m h. Kantkedja.
Brandlager med benurna.
Belägenhet: x658 y992.

Anläggningen framträdde före avtorvningen som en oregelbunden flack förhöjning ca 4 m i d och ca 0,1 m h, belägen i V delen av gravfältet. På anläggningens yta syntes före avtorvning fyra större stenar och 2 stubbar. SÖ om anläggningen fanns en sänka.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som närmast rundad, 4 m i d. N halvan av anläggningen hade en markant yttre kantkedja bestående av 0,1-0,2 m stora stenar på ungefär samma nivå och något separerad från stenpackningen förutom vid dess nordligaste punkt. En inre kantkedja hade en diameter av ca 2 m och bestod av 0,3-1 m stora stenar. I mitten fanns en ansamling av stenar, 0,05-0,2 m stora. Spridda kolförekomster framkom i den inre kantkedjan och mellan stenarna, samt utanför den inre kantkedjan i anläggningens SV del.

Centralt i anläggningen framkom ett oregelbundet brandlager ca 1 m i d och ca 0,1 m djupt innehållande spridda brända ben och ett krossat keramikkärl. I kärlet fanns brända ben och kol. Ca 20 cm Ö om kärlet påträffades en järnkniv och ett par järnfragment. I kollagret V om kärlet framkom brända ben och N om kärlet fanns brända ben av fågel. Strax innanför kantkedjan i V påträffades en ca 25 cm djup kolgrop med minst 3 l kol.
Anläggningen vilade på morängrus.

FYND				
F1				Vid rensningen
	x657	y992		KOL 105 g
F2	x657	y992		I brandlagret:
	x657,80	y992,60	-2,92	KNIV av järn , 75 mm
				KOL 1025,1 g
	x657,7	y992		BRÄNDA BEN 37,4 g
F3	x657,7	y992,55		KERAMIKKÄRL, krossat 886,6 g
	x657,7	y992,55	-2,92/-2,96	BRÄNDA BEN
	x657,7	y992,55		KOL 32 g
				JORDPROV

ANLÄGGNING 59
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 7 x 9 m i d och 0,15 m h. 2 st gravklot. SV-port.
Brandlager, ca 4,5 x 5,5 m. Kantrännor.
Belägenhet: x635 y 989

Anläggningen var belägen i en svag sydsluttning och syntes före undersökningen som en ca 6 x 7 m stor och 0,15 m h förhöjning i markytan. Anläggningen såg ut att vara en oregelbunden, eventuellt rektangulär flack stensättning.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en oregelbunden rundad stensättning bestående av 0,05-0,6 m stora stenar. I de NÖ, SÖ och SV delarna av anläggningen var stenpackning mer markant med en stenstorlek på 0,05 till 0,6 m. I anläggningens NV del var stenpackning betydligt glesare. Anläggningens SÖ kant var mer markerad av ett antal stenar som skulle kunna utgöra en del av en kantkedja. En större markfast sten på ca 0,5 x 1 m låg i den NV begränsningen på anläggningen. I anläggningens SV del fanns en SV-port ca 1,2 x 1,5 m stor i stenpackningens utkant i riktning mot SV. 12 st jordprover togs både i och omkring SV-porten som var gles och enskiktad och något utrasad i den svaga sluttningen.

I anläggningens centrum påträffades 2 gravklot. Ett större gravklot, ca 0,35 x 0,24 m med en oval form, låg Ö om sektionen. Gravklotet hade en jämn yta men föreföll inte vara bearbetat. Ett mindre gravklot påträffades strax N om sektionen. Det mindre gravklotet var ca 0,24 x 0,21 m stort. Ytan var slät och det föreföll som om klotet kunde vara bearbetat (knackat) i ena hörnet. Ytterligare en gravklotsliknande sten fanns i ytan man ansågs ej tillräckligt tydlig. Inga fynd påträffades i direkt anslutning till gravkloten.

Vid rensning påträffades 1 järnten, 1 bit tegel, 1 bit bränd flinta (med eldslagningsretuscher), brända ben, 1 bit keramik och 1 nitbricka. I centrum av anläggningen framkom ett fläckigt brandlager med en osäker begränsning. Detta brandlager hade en utbredning om ca 5,5 m i Ö-V riktning och ca 4,5 m i N-S-lig riktning. I mitten av det estimerade brandlagret syntes en större koncentration av sotfärgad mylla med en utbredning på ca 2,5 m i d.

I brandlagret påträffades ca 0,4 l brända ben, ca 0,5 l kol, 20 st järnnitar och nitfragment, 2 broddar, 1 liten järnring med en diam. på ca 1 cm som var sluten med ombunden ten, 44 järnfragment, 1 mosaikpärla, 2 blå melonformade pärlor, 1 ljusturkos ögonpärla, ett viktlod (15,7g), 3 kamfragment, ett fragment av ett nålhus av ben/horn samt keramikfragment. I anläggningens centrala del, ca 0,5 m Ö om det större gravklotet påträffades en 0,57 x 0,38 m stor sten med flat undersida (locksten). Under stenen påträffades ett keramikkärl med vinklad buk (av Selling typ A II b). Kärlet var ca 13 cm h med en diameter på 22 cm samt en bottendiameter på 12 cm. Kärlets undersida hade i centrum en 20 mm rund och 3 mm djup fördjupning. På skuldran fanns en dubbel vågbandsmönstrad ornamentik. Under den vågbandsmönstrade dekoren fanns två parallella linjer inristade. Överst i kärlet, ovanpå brända ben, påträffades 3 st på varandra liggande torshammarringar. En större ca 18 cm i d låg över en ca 15 cm i d stor torshammarring. Ytterligare en torshammarring med diam. på ca 15 cm underlagrade de andra. De 3 torshammarringarna var fragmentariska och före konservering kunde inga specifika hängetyper identifieras. På en av ringarna syntes dock rester av låskonstruktionen. Ungefär 0,5 m SSÖ om gravkärlet med torshammarringarna påträffades fragment av ytterligare två keramikkärl. Dessa var mindre.

Anläggningen vilade på grusig morän. I botten av anläggningen påträffades antydningar av sotinblandade kantrännor.

FYND				
F 1				Vid rensningen:
	x634,90	y984,15	-4,42	JÄRNTEN, 14 cm lång.

	x630,36 y984,75	-4,98	TEGEL, 1 flisa, 11x5x3 cm
	x637,50 y988,40	-4,32	BRÄND FLINTA, 43x23x12 mm, med eldslagningsretuscher.
	x635,30 y990,50	-4,62	BRÄND FLINTA, 14x10x2 mm.
	x635,00 y987,00	-4,56	BRÄNDA BEN
	x633,00 y987,50	-4,69	BRÄNDA BEN
	x631,90 y988,20	-4,83	KERAMIK
	x635,40 y991,15	-4,75	BRÄNDA BEN
	x636,55 y987,75	-4,47	NITBRICKA
F2			I brandlagret:
	x635,00 y989,00	-4,70/-5,10	BRÄNDA BEN
			KAMFRAGMENT, 3 st.
	x635 y989	-4,71	NÅLHUS av ben, med hål, fragment, längd 15 mm
	x635,00 y989,00	-4,70/-5,10	KOL
	x636,10 y988,90	-4,69	NITHUVUD
	x635,20 y989,00	-4,68	NITHUVUD
	x635,00 y989,00	-4,70/-5,10	JÄRNFRAGMENT
	x635,00 y989,00	-4,70/-5,10	PÄRLOR, 4 st, varav en vit med röda/blåa ögon, en cylindrisk grå med röda slingor och svart/vita ögon med röd pupill samt två ljusblåa melonformade varav en är halv.
	x634,60 y990,40	-4,83	BRÄNDA BEN, koncentration.
	x634,75 y989,00	-4,62	KERAMIK
	x634,20 y987,90	-4,74	JÄRNFRAGMENT
	x634,20 y987,90	-4,74	BRODDAR, 2 fragmentariska.
	x634,2 y987,9	-4,74	VIKTLOD, 15,7g
F 3			Under en locksten i brandlagret:
	x634,65 y988,75	-4,69/-4,79	KERAMIKKÄRL, diam 22 cm, ornerat.
			I keramikkärlet:
	x634,65 y988,75		BRÄNDA BEN
	x634,65 y988,75		TORSHAMMARRING, nr 1
	x634,65 y988,75		TORSHAMMARRING, nr 2
	x634,65 y988,75		TORSHAMMARRING, nr 3
	x634,65 y988,75		KERAMIKSKÄRVOR
F4	x633,60 y989,10	-4,79/-4,84	KERAMIKKÄRL, diam 11 cm
F 5	x633,70 y989,10	-4,92	KERAMIKKÄRL, diam 8,6 cm
JORDPROV	J1-J12.		I och utanför SV-porten.

Kommentar: Eldslagningsflintan (den större biten) framkom vid framrensningen av stenpackningen och låg utanför brandlagret och tolkas som båltändningsflinta. A 59 påminner i sin konstruktion (stor och flack) om A 54.

ANLÄGGNING 60
HÖG, ca 6,5 m i diam, ca 1,0 m hög. Med fallen rest sten. Plundrad.
Brandlager: 2,0 x 2,5 m. Kantrännor.
Belägenhet: x 643 y 1007,8

Anläggningen låg i en sydsluttning i mellersta delen av gravfältet. Den syntes före undersökningen som en rundad hög ca 7 x 8,5 m i diam och drygt en meter hög. En fallen rest sten av röd granit låg på anläggningens SÖ sida. Anläggningen hade en oval nedsänkning i mitten, drygt en halv meter djup (plundringsgrop). Högen var till största delen övertorvad. I torven syntes 14 stenar. Anläggningens höjd i S delen var ca 1,4 m och i V ca 0,5 m.

Efter avtorvningen framkom en stenpackning, riklig i S och glesare i N. Stenar ur plundringsgropen var troligen uppkastade åt S. Stenarna i stenpackningen var ca 0,15 x 0,20 - 0,30 x 0,40 m stora och oregelbundna till formen. Plundringsgropen var ca 1,6 x 0,6 m stor.
Ingen kantkedja var skönjbar.

Vid rensning framkom en tydlig stenpackning i tre lager, stenarnas storlek var 0,15-0,80 m. Företrädesvis bestod stenpackningen av 0,30-0,35 m stora stenar. Denna stenpackning var tätast i anläggningens SÖ och SV del och tunnade ut åt N. Fyllningen mellan stenarna bestod av sandig, moig morän. I fyllningen framkom mörkfärgade fläckar N och V om plundringsgropen. Brända ben och kol fanns spridda över hela anläggningen.

Under stenpackningen framkom ett brandlager 2,0 x 2,5 m stort och beläget strax Ö om plundringsgropen. Brandlagrets tjocklek uppgick till 0,40 m i mitten och ca 0,10 m i dess utkanter. Brandlagret begränsades i V av 4 större stenar, ca 0,6 x 0,8 m stora och i V av ett stort block ca 1,2 x 1,8 m stort. I brandlagret framkom en stor mängd brända ben, ett 30-tal järnnitar/fragment, en smideshammare av järn (F4), två keramikkärl (F4 och 5) varav ett (F5) innehållande en torshammarring, ca sex mycket små ringar (skoningar/klamrar?) av järn, ytterligare järnfragment, bränd flinta och ett ornerat skaft till en stylus/syl ? av ben-/horn (F6) i tre delar varav en del har ornamentik föreställande en människa (man med skägg) hållande en torshammare samt en del med entrelac-ornamentik och ytterligare en liten del av spetsen. Den senare har ett ca 2 mm i diam och 6 mm djupt borrat hål i ena änden - möjligen fäste för en järnspets (rostspår). Delen med den mänskliga ornamentiken har ett snett genomborrat hål ca 3,5 mm i diam på hjässan ner i nacken – troligen ett upphängningshål för en snodd. Att de båda hålen är borrade syns på ”räfflor” på insidan i hålen. Ytterligare ett fragment, koniskt avsmalnande, påträffades bland de brända benen (F7). Det är halvt och har ett svagt märke efter ett ca 2,5 mm i diam. hål och har rostspår.

Utanför anläggningen i den V och NV delen kunde två sotfyllda kantrännor med mellanliggande "bro" iakttagas, ca 1 m respektive 2 m lång och med en bredd av 0,5-1 m och ca 0,2-0,25 m djupa. Anläggningen vilade på morängrus.

FYND**:**

F1	x644,64	y1009,26	-4,70	Vid rensningen:
				PORSLINSBIT
	x642,3	y1006,9	-4,60	KOLKONC.
	x645,44	y1008,8	-4,83	KOLKONC.
				RENSNINGKOL.
				BRÄNDA BEN, ca 0,5 dl
	x644,18	y1009,14	-4,75	KERAMIK
				I brandlagret:
F2	x642,76	y1009,15	-5,23	NITHUVUD, järn
	x643,7	y1009,4	-5,10	NITHUVUD, järn
	x642,85	y1009,2	-5,26	JÄRNNIT
	x643	y1009,10	-5,16	JÄRNNIT
	x643	y1009,4	-5,17	JÄRNNIT
	x643,15	y1009,35	-5,08	JÄRNNIT
	x644,02	y1009,61	-5,16	JÄRNNIT
	x642,6	y1010,01	-5,25	JÄRNNIT
	x643,47	y1008,85	-5,17	NITHUVUD, fragment.
	x642,63	y1009,01	-5,30	JÄRNNIT, fragment
	x643,6	y1010,15	-5,31	JÄRNNIT
	x642,7	y1008,6	-5,16	JÄRNNIT
	x644	y1008,8	-5,09	JÄRNNIT
	x643,32	y1009,37	-5,20	NITHUVUD, järn
	x643,40	y1008,20	-5,11	JÄRNFRAGMENT
	x643,45	y1008,15	-5,15	JÄRNFRAGMENT
	x642,5	y1008,8	-5,32	JÄRNFRAGMENT
	x643,75	y1010,75	-5,09	JÄRNFRAGMENT
	x642,6	y1008,6	-5,13	JÄRNFRAGMENT
	x643,40	y1008,15	-5,14	JÄRNFRAGMENT
	x642,9	y1009,15	-5,15	JÄRNFRAGMENT (?)
	x643,26	y1008,9	-5,14	JÄRNRINGAR, 3 små, 3-6 mm
	x642,6	y1010,4	-5,15	JÄRNRINGAR, 3 små, 3-6 mm
	x643,22	y1009,35	-5,17	BRYNE, fragment, sten, 14x17x27 mm
				TAND +TANDROT
				FÖRKOLNAD SPETS? i trä (trol.träkol)
				BRÄNDA BEN
				KOL
				JORDPROV
				BRÄND LERA (?), 2 bitar, gråa, 1-2 cm
				KERAMIK
F3	x642,6	y1008	-5,25	BRÄNDA BEN
F4	x642,85	y1008,6	-5,16	BRÄND FLINTA, 26x17 mm

	x642,85	y1008,55	-5,17	SMIDESHAMMARE av järn, 100x18x14 mm.
	x642,75	y1008,4	-5,20	KERAMIKKÄRL, fragm. Rödbränt.
F5	x642,67	y1008,88	-5,31	KERAMIKKÄRL (benurna) med kavalettspår i botten under kärlet.
	x642,67	y1008,88	-5,26	TORSHAMMARRING (I keramikkärlet F 5).
	x642,67	y1008,88	-5,31	OBRÄNDA BEN
F6	x642,70	y1008,35	-5,29	STYLUS/SYL (?), fragment av skaft av ben-/horn med ornamentik – en människa hållande en torshammare. Ett 3,5 mm i diam genomborrat hål finns på hjässan.
	x642,06	y1008,24	-5,27	STYLUS/SYL (?), tillhör ovan men entrelacornerad. Ett ca 2,5 mm i diam borrat hål (och ca 6 mm djupt) i ena änden kan vara en fattning för en järnspets/syl/pryl(?).
F7				BEN-/HORNSPETS (?), fragment, längd 8 mm, diam, koniskt avsmalnande 5,5 – 4,5 mm med spår från borrat hål 2,5 mm i diam. med rostfärgning i hålet (påträffat bland de brända benen i brandlagret).

ANLÄGGNING 61
RUND STENSÄTTNING, 4,7 m i diam och 0,3 m h. Kantkedja. SV-port.
Skelettgrav. Nedgrävning 2,30 x 0,55 x 0,3 m. Riktning 40 gon.
Belägenhet : x637 y026

Anläggningen var belägen i svag sydsluttning och syntes före undersökningen som en närmast rund förhöjning i markytan, 5 m i diam och 0,25 m h. Anläggningen var övertorvad med någon enstaka 0,3 m st sten synlig i markytan. I mitten fanns en fördjupning, ca 2,5 x 1 m (NNÖ - SSV) och 0,15 m h av 0,2 - 0,3 m stora stenar. I NV kanten låg en större markfast sten, 0,25 m hög och ca 1 - 1 m. I anläggningen fanns tre stubbar.

Vid rensningen framkom ett antal keramikbitar samt enstaka kolbitar.
Efter rensning framstod anläggningen som rund, 4,7 m diam och intill 0,3 m h. Anläggningen hade en i huvudsak enskiktad stenpackning av 0,1 - 0,6 m stora stenar. Fyllningen mellan stenarna bestod av myllblandad morän. Runt anläggningen fanns en tydlig kantkedja av 0,1 - 0,4 m höga av 0,2 -0,75 m långa stenar. Enstaka stenar var utrasade. I den NV kanten låg en större, markfast sten, 1 x 1 m och 0,4 m h. Ett flertal stenar i kantkedjan hade en avlång form och var placerade med en flat långsida utåt. I anläggningens SV del tycktes fyllningsstenarna innanför kantkedjan vara placerade i en rad som följde kantkedjans sträckning. Anläggningens östra del är delvis belägen på en berghäll och ett par kantkedjestenar är placerade direkt på denna.

I mitten av anläggningen fanns en stenskoning runt en förmodad kista, 2,5 x 1,4 (NNÖ-SSV) m. Stenskoningen bestod av stenar av varierande storlek, 0,15 - 0,7 m. Längs den NV långsidan var stenarna av markant större storlek jämfört med den SÖ långsidan där stenarna var mindre och fler.
Ett flertal stenar i stenskoningen hade en närmast flat långsida vänd in mot kistan. Detta var särskilt tydligt i NÖ. Kistan var smalast i den NNÖ delen, innermått 0,45 m, yttermått 0,8 m och bredast i den SV delen, innermått 1 m, yttermått 1,35 m. Nedgrävningen framträdde genom en mörkerfärgning, 2,30 x 0,55 m stor. Den mörkfärgade jorden var fuktigare och mer kompakt än omgivande jord. På botten av den södra delen av nedsänkningen fanns tre stora stenar, 0,25 - 0,45 m. I övrigt fanns vid rensningen enstaka stenar spridda över hela försänkningen 0,1 - 0,3 m stora. Omedelbart öster om försänkningen, i anläggningens mittparti, fanns en närmast klumpformig sten på 0,6 m. Stenen låg löst och var sannolikt rubbad ur ursprungligt läge, en fördjupning i torven söder om stenen kan ha varit ett tidigare läge (väster om denna låg en flat sluttande sten med samma vinkel som den omnämnda stenens kantiga sida). Stenens övre del, synlig före avtorvningen, var kantig och föreföll avslagen, den undre delen var rundad. I nedgrävningens botten i SV delen av nedgrävningen framkom en järnkniv vars spets låg åt SV och med eggen år SÖ.

I anläggningens SSV del fanns utanför kantkedjan en utbyggnad (sydvästport ?) bestående av tre, möjligen fyra stenar, 0,35 x 0,6 m. Två likformiga stenar var tvärställda mot kantkedjan med 0,5 m mellanrum. Vinkelrätt mot dessa, parallellt med kantkedjan, låg en 0,5 m stor sten samt en mindre, 0,25 m stor sten. Den senare var möjligen utfallen. Omedelbart SSV om utbyggnaden låg ytterligare en sten, 0,4 m stor. Denna låg på en lägre nivå än övriga stenar i utbyggnaden och föreföll markfast. Omsluten av utbyggnaden låg fyra mindre stenar, 0,1 -

0,2 m stora. Dessa låg tätt tillsammans på en yta av 0,25 x 0,3 m. I övrigt fanns inga stenar i utbyggnaden. Omedelbart sydöst om utbyggnaden låg en flat sten, 0,4 m stor, som sannolikt var utfallen ur kantkedjan.

Jordprover har tagits i gravanläggningen varav 10 st är tagna i den förmodade "sydvästporten" och 37 st i själva anläggningen. Spot-test resultatet blev 1 på samtliga prov inom anläggningen.

FYND

F 1	x637	y026		Vid rensningen: KERAMIK (18 fragment) . BRÄNT BEN 1 st
F 2	x637,1	y025,87	-6,87	BRÄNT BEN
F 3	x637,4	y025,5	-6,85/-6,87	KNIV av järn, längd 150 mm (spetsen låg vänd åt SV och eggen åt SÖ).

ANLÄGGNING 62

RUND STENSÄTTNING, ca 3 m i diameter, ca 0,2 m hög, med kantkedja. Mittsten? Skelettgrav, nedgrävning ca 1,0 x 0,58 m, djup 0,3 m. Riktning 55 gon.
Belägenhet; x 632 y 1046.

Anläggningen var belägen på en åsrygg i svag S sluttning. Den syntes före avtorvningen som en rund övertorvad stensättning, ca 2,90 x 3,00 m i diameter. Höjdskillnaden var ca 0,5 m mellan N, NV och S, SO-delen. Graven var flack med en eventuell mittsten. Antalet stenar var 12-14 ca 0,4 - 0,5 m stora. NV om anläggningen låg ca 10 flyttblock.

Efter avtorvningen framkom en tydlig kantkedja bestående av 15 st jämnstora stenar 0,4 - 0,6 m, samt en 0,8 x 0,5 m stor mittsten belägen centralt i anläggningen. Innanför kantkedjan syntes en gles stenpackning som var mer koncentrerad till den NV delen. I NV framkom skärvsten i myllan direkt under torven. I samband med rensningen påträffades några keramikskärvor av bronsålderstyp i hela anläggningen, företrädesvis i NV delen och strax utanför kantkedjan. Vidare påträffades en bit bränt ben under torvprofilen strax utanför den inre kantkedjan. Glesa kolförekomster framkom i hela anläggningen.

Centralpackningen var rund till formen ca 1,1 m i d och placerad NV i förhållande till den runda ytterkantkedjans mittpunkt. Den s.k. mittstenen låg precis mitt i den runda kantkedjan men SO i centralpackningen. Mellan yttre kantkedjan och den NV delen av centralpackningen fanns ett stenblock som "sammanband" dessa. Under anläggningen fanns en skärvstensmatta främst i diagonalen NV - SO.

Vid flyttningen av mittstenen, vilken var platt på undersidan, framkom en mörkfärgning som representerar nedgrävningen. Mörkfärgningen låg inom centralpackningens begränsning. Den mätte 1,0 x 0,58 m och var 0,3 m dj. Nedgrävningen var orienterad i 55 gon. Mörkfärgningen skar igenom skärvstensmattan. Jordprov för fosfatanalys togs på en NV-SO linje tvärs över mörkfärgningen med en decimeters mellanrum (20 st). I linjen ingick även referensprover utanför mörkfärgningen. Under skärvstensmattan och runt om mörkfärgningen fanns det uteslutande gulfärgad sand, i vilken fynd ej påträffades. I skärvstensmattan framkom ytterligare keramikskärvor, främst då röd-svarta sådana av bronsålderskaraktär, enstaka kolrester, samt ett fåtal mycket små brända ben.

Den mörkfärgade nedgrävningen var trågformad med ett ingångsmått av ca 0,9 x 0,55 m och med ett bottenmått på 0,6 x 0,3 m. I botten på den trågformade mörkfärgningen framkom två parallella mörkfärgade fördjupningar med 0,3 m mellanrum. De låg vinkelrät mot nedgrävningens NV-SO-liga riktning och var ca 0,4 m långa och ca 8-10 cm breda och ca 2-3 cm djupa och svagt böjda mot botten. Dessa utgör sannolikt färgningarna efter medarna på en trävagga där medarna suttit vinkelrät mot vaggans längdriktning. I den mörkfärgade nedgrävningen påträffades en bit bränd lera, enstaka keramikskärvor av bronsålderstyp och mycket sparsamt med kol.

FYND

F 1	x 632	y 1046	-10,20/-10,52	Vid rensningen: KERAMIK 168 g BRÄNDA BEN 1 g KOL 65 g
F 2	x632	y 1046	-10,52/-10,70	I nedgrävningen:

KERAMIK 17 g (av br.å.-typ).
KOL 0,3 g

Kommentar: De parallella mörkfärgningarna i botten av nedgrävningen tolkas som spår efter medarna till en vagga. Nedgrävningens längd i botten var 0,6 m vilket borde innebära att vaggans maximala längd varit 0,6 m, dvs en vagga avsedd för ett spädbarn.

ANLÄGGNING 63
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 5 m i diam och ca 0,4 m h, fylld. Kantkedja.
Skelettgrav, nedgrävning ca 2,6 m lång och 0,8 m bred. Riktning 57 gon.
Belägenhet: x634,5 y1051,5.

Anläggningen låg i en sydsluttning på en bronsåldersboplats och syntes före undersökningen som en ca 6 m i diam och ca 0,45 m hög förhöjning. Höjdskillnad från V till Ö var ca 1,0 m. Denna höjdskillnad beror på att graven är belägen på en V-Ö sluttning. I anläggningens mitt syntes en svag nedsänkning, ca 1,6 m x 0,7 m i SV-NO riktning. Runt nedsänkningen kunde skönjas en svag antydan till en kantkedja som i den södra delen bestod av kantställda stenar. 15 synliga stenar syntes före avtorvning (0,2 x 0,3 - 0,5 x 0,7 m). Anläggningens NÖ kant låg intill en bronsåldersboplats, A34 S. Det fanns berg i dagen ca 3 m NV om anläggningen. I samband med rensningen påträffades spridda skärvor av bronsålderskeramik i den NÖ delen av anläggningen. Dessutom framkom enstaka brända ben, tandemalj och spridda förekomster av kol. Fyllningen bestod av mörkfärgad mylla, något grusblandad, med inslag av enstaka stenar i varierande storlekar (0,02 - 0,2 m). En rundad mörkfärgning framträdde i gravens nordöstra hörn med måtten ca 1,10 x 1,50 x 0,26 m. Mörkfärgningens östra gräns var diffus. I anläggningens norra del påträffades 2 st järnnitar. En järnnit påträffades mellan stenar i mörkfärgningens övre skikt.

Efter rensning framkom en rundad stensättning med 0,1 x 0,1- 0,6 x 0,9 m stora stenar, med en medelvärdesstorlek av ca 0,35 m. Kantkedjan bestod av större stenar, 0,4 x 0,5 - 0,6 x 0,9 m. I den NV delen var kantkedjan av företrädesvis mindre stenar än i den övriga delen. De största stenarna låg i gravens södra del. Från kantkedjans SV del till den SÖ, var stenarna rundade till skillnad från kantkedjan i den N delen. Kantkedjan var i Ö-V längs x634-axeln ca 5,3 m i diameter och i N-S längs y105,5-axeln ca 5 m i diameter. I den SÖ delen fanns ett "glapp" mellan den yttre kantkedjan och de inre stenarna. Glappet saknade större stenar och uppvisade endast skärvsten och var ca 0,6 m brett och nymåneformat. Det beror antagligen på att anläggningen är belägen i en sydsluttning och stenarna antas då ha rasat ned.

De inre stenarna var lagda så att man anade att de har placerats runt ett centrum, som vid vidare framgrävning visade sig ha varit en kistliknande konstruktion, ca 2,6 m lång och 0,8 m bred i riktningen 57 gon. Stenarna i kistkonstruktionen var i genomsnitt större än stenarna runtomkring. De utgjordes av två kraftiga hörnstenar med en otydlig kantkedja där stenarna syntes ha rasat nedåt-framåt. "Kistan" var fylld av sten som troligtvis hör till dess konstruktion. I hela graven har ett stort antal "maskhål" och bronsålderskeramik funnits. Efter att stenarna i kistkonstruktionen bortplockats hittades en mörkfärgning 2,5 m lång, 0,25 m djup och i genomsnitt 0,8 m bred. Färgningen var mörk och bestod av fet jord i motsats till det omgivande lagret som var gulfärgad sand. I mörkfärgningen påträffades delar av ett skelett, vars skalle, som låg i den NÖ delen av nedgrävningen, vilade på en utskjutande del av berggrunden. Skallen var välbevarad. Käkpartiet hade dock vridits kraftigt och området kring vänstra ögonhålan hade glidit ner under hakan på kraniet. Under kraniet finns en halskota och en scapula dexter. Tänderna var nedslitna och ögonbrynsbågen var kraftig. Kvar av vänstra armen var ulna och radius. Två fragment, ett större (med ett kraftigt muskelfäste (crista femoris)) och ett mindre (en knäkondyl), av högra femur framkom, samt en liten beckklump som låg intill. Ett mindre fragment av högra tibia hittades också, samt en mörkfärgning efter vänstra foten. En övre del av vänster överarm, strax nedanför kondylen återstod. Skelettet vilade på höger sida.
Rensfynden i mörkfärgningen bestod av keramikfragment och kol. I den SV fotänden av gravläggningen, på gränsen till den gula sanden påträffades ett par järnfragment som var rester efter en kniv (höjd –10,62, x634,3: y1047,65). Kniven hade samma riktning som nedgrävningen och tången låg åt SV. Strax SÖ om kniven fanns en mörkfärgning (ca 0,2 m x 0,1 m). I "knävecket" på den begravda individen fanns en rund mörkfärgning (0,2 m diam). Ca 0,15 m SÖ om skelettets rygg dvs där ryggen bör ha legat, fanns en vävtyngd av bränd lera (höjd –10,73, x634.8: y1051,3) i gränsen mot den gula sanden. Strax NV om skelettets käke låg en keramikskärva (höjd –10,64, x635.5: y1051,1). NÖ om kraniet låg en liten ansamling av stenar vid vilken en keramikskärva och en kolbit hittades. Kolrester fanns också S om skelettets vänstra fot. I nedgrävningen har 15 jordprover tagit, längs med nedgrävningens avgränsning och tvärs igenom (SV-NÖ) nedgrävningen.

FYND

			Rensningsfynd:
F1			KERAMIK
			KOL
			KVARTSAVSLAG
			FLINTAVSLAG (1)
			BRÄNDA BEN
			TANDEMALJ
			JÄRNNITAR (2
			Rensningsfynd i nedgrävningen:
F2			KERAMIKSKÄRVOR
			KOL
	x634,3 y1049,65	-10,62	JÄRNKNIV, längd 84 mm.
	x634,85 y1051,3	- 10,73	VÄVTYNGD, halv, bränd lera.
	x635,6 y1051,3	- 10,65	KOL
	x634,2 y1050,15	-10,74	KOL
			BECKKLUMP
	x635,5 y1051,1	-10,61	KRANIUM
	x635,5 y1051,1	-10,61	HALSKOTA
	x635,33 y1051,21	-10,61	HÖGER SKULDERBLAD
			HÖGERARM, övre del, nedanför kondylen.
	x634,85 y1050,75		VÄNSTER UNDERARM; radius och ulna.
	x634,8 y1050,57		HÖGER LÅRBEN med knäkondyl.
	x634,5 y1050,22		HÖGER SKENBEN, nedre delen.

Kommentar: Skelettet har analyserats med avseende på kön och ålder i en B-uppsats av Agneta Gradborg 1994. Individens ålder har genom analys av suturerna i skallen och förslitna tänder kunnat fastställas till 56,9-63,1 år (medelvärde 60,0 år). Kön: Kvinna?

ANLÄGGNING 64
RUNDAD HÖG, ca 10 m i d och ca 1 m hög, med fallen rest sten. (Ev. kantrännor?)
Brandlager 2,1 x 1,2m.
Belägenhet x645 y995

Anläggningen var belägen i en sydsluttning, centralt på gravfältet. Före avtorvningen var anläggningen ca 10 m i d och rund och ca 1 m hög. En N-S orienterad sänka, ca 2,0 x 0,8 m stor kunde iakttagas centralt i anläggningen. 7 stubbar och 18 stenar var spridda över högen.

Efter avtorvning och rensning framträdde en stenpackning som i mitten hade en fallen rest sten (1,2 x 0, 5 m). I packningen fanns en något otydlig rundad stenkrets med en minsta bredd på ca 0,7 m och en största på ca 1,2 m. Cirkeln bestod av 8 stenar ca 0,3-0,6 m stora. Ytterligare en stenkrets också den något otydlig, återfanns utanför den första på en lägre nivå. Denna hade en minsta bredd på 2,4 m och en största på 3,2 m och bestod av 14 stenar. En något otydlig kantkedjan var ca 7 m i d och bestod av 33 st 0,25-0,7 m stora rundade och kantiga stenar. I kantkedjans N del gick berget i dagen. I samband med rensningen framkom en stenpackning bestående av 0,40-1,20 m, företrädesvis 0,40-0,60 m stora stenar. Fyllningen utgjordes av myllblandat morängrus. I fyllningen påträffades en liten rund sten som ev. kan tolkas som en stenkula eller ett uppståndelseägg, dessutom framkom brända ben och kol.

Under stenpackningen påträffades ett ca 3,5 x 4 m och ca 0,25 m tjockt brandlager. Den centrala delen av brandlagret var omgiven av en stenkrets (en inre kantkedja) med en diameter av ca 1,5 m. I mitten av denna stenkrets framkom en keramikkruka innehållande brända ben och en järnnit. I brandlagret framkom ytterligare järnnitar/spikar, en guldfolierad pärla, två eldslagningsflintor, en järnten, ett bronsfragment och keramikskärvor till synes av annat slag än gravkrukan, sannolikt ett bikärl som varit med på brandbålet.
I anläggningens N del påträffades sotfärgad jord direkt under torven, denna sträckte sig ner till berghällen. Denna sotförekomst var sannolikt recent.
I anläggningens SV del grävdes ett provschakt för att kunna påvisa en ev. kantränna. I schaktet påträffades ett sotlager innehållande enstaka brända ben. En utökad framtagning och undersökning av de ev. kantrännorna gjordes ej.
Anläggningen vilade på berghällen och morängrus med lerinslag.

FYND

F1:1	x646,5 y998,5	-3,66	STENKULA diam. 22 mm.
F2:1	x649,7 y997,7	-3,76	GULDFOLIEPÄRLA.
F2:2	x649,2 y998,55		BRONSFRAGMENT, nålliknande, ca 6 mm långt.
F2:3	x649,7 y997		NIT/SPIK, 3 st.
F2:4	x650,9 y100,1		TEN av järn.
F2:5	x649,59 y999,6	-3,84	NIT.
F2:6	x649,25 y996,7		EV. NITHUVUD.
F2:7	x651,5 y999,8		NIT av järn.
F2:8	x649,6 y999,4		ELDSLAGNINGSFLINTA (bränd), ca 40x25x20 mm.
F2:9			ELDSLAGNINGSFLINTA (bränd), ca 25x25x30 mm.
F2:10			KERAMIK.
F2:11			BRÄND LERA.
F2:12			BRÄNDA BEN.
F2:13			KOL.
F3:1	x649,25 y998,25		KERAMIK.
F3:2	x649,25 y998,25		NIT.
F3:3	x649,6 y998,2		NIT.
F3:4	x649,5 y998,2		JÄRNFRAGMENT.
F3:5	x649,6 y998		JÄRNSPIK + JÄRNFRAGMENT.
F3:6	x649,6 y998,2		NIT
F3:7	x649,25 y998,25		BRÄNDA BEN.
F3:8			KOL.
F4	x646,8 y993		BRÄNDA BEN.
F5:1	x649,25 y998,25		BRÄNDA BEN.
F5:2	x649,25 y998,25		NIT.

JORDPROV 1 x649,25 y998,25

ANLÄGGNING 65

HÄRDGROP, oval ca 1,10 x 0,4 m och 0,55 m djup.
Belägenhet: x642,5 y988,5

Anläggningen var belägen på gravfältets SV del på plan mark. Omedelbart N om anläggningen fanns en bergklack, ca 0,5 m hög och 4 m bred. Anläggningen syntes före avtorvningen som en svag förhöjning 0,4 m hög och 3 m i d, övertorvad utan synliga stenar i ytan.

Efter avtorvningen framträdde ett lager av ca 30 st 0,03 - 0,08 m stora stenar, huvudsakligen samlade till en 0,2 m bred och 0,6 m lång Ö-V orienterad packning i anläggningens N del. Dessutom framträdde ett centralt parti av 5 ca 0,25 m stora stenar. Under dessa stenar framkom en liten benbit(F1). I detta övre lager omedelbart under humuslagret fanns i anläggningens V del enstaka kolfragment, en del med bränd ytterdel men obränd kärna. V delen av anläggningen hade påfallande mörk och fuktig jord. På nivå 0,15 m under markytan uppträdde grusig morän i mitten och i den NÖ delen av anläggningen. I NV hörnet 0,3 m från ytterkanten samt i SV delen framträdde enstaka kolfragment. På nivå 0,25 m under markytan framkom en stenpackning av 0,1 - 0,3 m stora stenar runt en mörkfärgning som hade sin största utbredning 0,3 m i d, kring x642,7 y988. Mörkfärgningen hade i huvudsak NV-SO utsträckning med stenen x642,9 y987,8 som avslutning åt NV. Klumpar av mycket mörk sotig jord framträdde i mitten och markerades som F3. Vid nivå 0,35 m under markytan framträdde F3 sotfärgningen med en smal fortsättning ca 10 cm bred från x642,5 y988,8 till x642,2 y990.
Sotfärgningen(F3) hade sitt största djup 0,75 m under markytan och had4e i botten en mindre stenpackning av ca 0,2 m stora stenar. Sotfärgningen var i övrigt stenfattig med intensivt svartfärgad jord. i dess övre NV del fanns ett flertal stenar av samma storlek. I Ö delen var sotfärgningen överlagrad av grusig morän.

FYND

F1	x642,65 y988,5	-3,8	BRÄNT BEN, 0,6 g
F2		-4,0	GLASBIT
F3	x642,5 y988,15	-4,06/-4,6	KOLKONCENTRATION, 2 dl JORDPROV, taget från kolkoncentrationen.
F4	x642,5 y988,5	-4,08	KOL, spridda kolbitar i anläggningen, 163 g.

ANLÄGGNING 66
HÖGLIKNANDE STENSÄTTNING, ca 6,7 m i diam och ca 0,7 m h, övertorvad. Kantkedja. SV-port. Brandlager, ca 1,7 x 1,7 x 0,4 m. Kantränna?
Belägenhet: x625,5 y975,5.

Anläggningen låg i gravfältets SV del uppe på en bergskant som sluttar ner mot S. V om anläggningen fanns en sänka i berget, ca 1 m djup, 4 m bred och mer än 20 m lång, som sträcktes i SV riktning nerför sluttningen på berget. Anläggningen syntes före avtorvningen som en oval hög ca 8,3 x 6,5 m (N-S) och ca 0,7 m h med enstaka synliga stenar ca 0,3 m stora i mitten och i S delen av graven. Ö-V-profilen är placerad i vad som framstod som mitten av denna formation. Höjdskillnaden mellan Ö och V delen var ca 0,2 m.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en rund högliknande stensättning ca 6,7 m i diam och ca 0,7 m hög. En yttre kantkedja av ca 0,4 m stora stenar, delvis utfallen i den NV, SV och SO delen av graven framkom. I NO bestod kantkedjan av en blandning av ca 0,1 m till 0,3 m stora stenar. Innanför kantkedjan framstod vad som föreföll vara upp till tre koncentriska "cirklar" av sten kring gravens mitt. "Cirkeln" närmast innanför kantkedjan (ca 0,6 m innanför) bestod i sin N del av fyra större stenar, ca 0,7 - 1,0 m i storlek. Utrymmet mellan "cirkeln" närmast innanför kantkedjan och själva kantkedjan var, i sektorn mellan N och O, i det närmaste tom på stenpackning. Ett notervärt undantag till detta var en koncentrerad ansamling av ett 15-tal stenar i storleksordningen 0,10 - 0,15 m samlade inom en yta på 0,4 x 0,5 x 0,2 m, centrerat kring en ca 0,2 m stor flat sten i x628,20 y977,85 z -4,05. I gravens centrum, innanför den innersta "cirkeln", fanns en lägre yta med 4 st 0,1 - 0,3 m stora stenar med flatsidan uppåt. En mörkfärgning syntes i centrum, utdragen ca 2 m åt S. En "SV-port" framkom utanför kantkedjans SV-del, 1,2 x 1,0 m stor och med en kant av 0,3 - 0,4 m stora stenar med ca 10 mindre (ca 0,2 m stora) stenar i mitten. I direkt anslutning till kantkedjans utsida i V (x627 y973,5) framkom en sotfärgning 0,5 x 0,5 x 0,03 m stor som avgränsades mot S men fortsätter in i profilen mot N. Möjligen kan detta vara resterna av ett s.k. sotdike (?). Vidare framtagning och undersökning av detta gjordes ej.
Graven bestod av tre stenskikt. Den översta stenpackningen, nr 1, innehöll olikstora rundade stenar med en diameter mellan 0,1 m upp till 1,0 m. Stenpackning nr 2 bestod av rundade relativt jämnstora stenar med en diameter mellan 0,2 till 0,5 m. Stenpackning nr 3 var 1,8 x 1,6 m stor och innehöll 0,2 till 0,4 m stora stenar. Fyllningen mellan stenarna i samtliga lager bestod av sand- och lerblandad mylla.

Mellan stenpackning nr 2 och nr 3 påträffades ett brandlager (F1), ca 1,7 x 1,7 m stort och ca 40 cm djupt och tunnare mot kanterna. I brandlagret påträffades brända ben, kol, 6 hela båtnitar och diverse järnfragment, 4 spikar, 3 tenar, , kamfragment, keramik (F6,7), rembeslag av brons (F3) samt ett keramikkärl (F2) innehållande brända ben, kol samt en ringsölja av järn. Huvuddelen av båtnitarna var belägna i den sydvästra delen av brandlagret. Keramikkärlet var placerat något öster om centrum av graven i brandlagrets mitt vilande mot en flat sten. I anläggningens SÖ kvadrant, innanför kantkedjan, påträffades en vedbrand (F5). I "SV-porten" återfanns en flisa bränt ben (F4).

Sotförekomsten under kantkedjan i V delen i profilsträckningen kan vara spår efter en s.k. kantränna. Ingen framtagning och undersökning av denna gjordes pga tidsbrist.

Anläggningen vilade på sandig morän i en svacka mellan två urbergsformationer.

FYND

F 1x 626,50 y 975,70	-4,27	I brandlagret:
	-4,66	NITAR av järn, 7 hela och ca 50 fragment.
		SPIKAR av järn, ca 4, längd 19-38 mm
		KRAMPOR och TENAR av järn, ca 10 fragment.
		KAMFRAGMENT, 13
		BEN-/HORNFÖREMÅL, fragment,(nål-liknande?), längd 24 mm, diam 5 mm
		BRÄNDA BEN vikt 748 g ca 15 dl
		KOL, vikt 1063 g, ca 21 dl
F 2 x 626,35 y 976,85	-4,27	KERAMIKKÄRL
	-4,47	I keramikkärlet:
		JÄRNSÖLJA diam. 32 mm
		BRÄNDA BEN vikt 220 g ca 5 dl.
		KOL vikt 10 g

F 3	x 626,50 y 976,90 -4,39	REMBESLAG AV BRONS, ca 19x20 mm, av dubbel bronsplåt med 4 (?) små nitar.
F 4	x 623,85 y 974,70 -4,10	BRÄNT BEN från "SV-porten" 7 x 6 mm, 0,2 g (kan vara boplatsmaterial från tidigare verksamhet på platsen).
F 5	x 626,00 y 978,25 -4,50	VEDBRAND vikt 16 g
F 6	x 626,00 y 976,30 -4,32	KERAMIKFRAGMENT vikt 1,4 g
F 7	x 625,45 y 975,95 -4,36	KERAMIK vikt 9,5 g

ANLÄGGNING 67
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING, 2,95 x 3,40 (NO-SV) och 0,4 m hög. Kantkedja. Brandlager, 1,6 x 1,4 m och 0,1 m djupt.
Belägenhet: x633,10 y021,15.

Anläggningen var belägen i sydsluttning och syntes före undersökningen som ett ojämnt och flackt parti, 4,30 x 4 m och cirka 0,4 m hög, med en svacka i Ö-V riktning. I södra delen stod ett stenblock, 0,8 m hög i söder, 0,35 m hög i norr och 0,6 m bred (Ö-V). I N-Ö stod en tallstubbe och i den västra delen syntes en sten med diametern 0,4 m.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en gles enskiktad stenpackning med rektangulär form, 2,95 x 3,40 m (NO-SV). Kantkedjan var delvis dubbel med stenar i storleken 0,30-0,60 m i diameter. Den S-V kantkedjan utgjordes av tre större stenblock. Västra hörnet utgjordes av ett markfast block med markanta sprickor. Den svacka som noterades innan avtorvningen orsakades av två markfasta block. Stenpackningen bestod övervägande av småsten, 0,08 m i diameter, några mellanstenar, 0,20-0,30 m i diameter och en större sten i södra delen, 0,55 x 0,32 m. Fyllningen mellan stenarna bestod av mörkbrun myllig mo.

Vid rensningen påträffades en keramikskärva i norra delen (F1:1). Sotfläckar uppträdde till en början fläckvis och växte sedan till ett stort, relativt runt, brandlager, 1,60 x 1,40 m och 0,1 m djupt. Brandlagret verkade ojämnt bränt med cirka sju, 0,15 - 0,2 m stora förkolnade vedträn. De förkolnade vedträna påträffades förhållandevis djupt ned i brandlagret. I västra delen hittades en kolbit som troligen var behandlat trä. Benbitar (F2:1) fanns blandat i hela brandlagret, med koncentrationer av större bitar i den västra delen. De flesta benbitarna var mycket små och sköra. I mitten av brandlagret hittades järnfragment, eventuellt en starkt korroderad sölja (F2:2) och fragment till krampor (F2:3). I samma område hittades även kamfragment (F2:4) samt en järnkniv. I botten av brandlagrets södra och västra del hittades ansamlingar av skärvsten.
Anläggningen vilade på berg i dagen i mitten, övriga delar på morän. Berget verkade inte vara brandskadat.

FYND			
F1:1	x633,85 y020,5		Vid rensning. KERAMIKSKÄRVA
F2:1			I brandlagret: BRÄNDA BEN, 783,9 gr
F2:2	x632,7 y021,45	z695	SÖLJA(?), ringformig, 23 x 28 mm, ringformig.
F2:3	x632,55 y021,4	z696	KRAMPA av järn, 3 bitar.
F2:4	x632,5 y021,5		KAMFRAGMENT, 12 bitar.
F2:5			KOL, cirka 15 liter.
F2:6	x632,95 y021,55		JORDPROV, 1 dl.
F2:7			TRÄ, bearbetat (?). KNIV, av järn, längd 80 mm.

ANLÄGGNING 68
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING ca 3,00 x 2,80 m i d (SV-NO) och 0,20-0,30 m h. Otydlig kantkedja. Flack stenpackning.
Skelettgrav, nedgrävning 1,46 x 0,65 m och 0,26 m djup, riktning i 70 gon.
Belägenhet: x628 y021

Anläggningen var belägen i sydsluttning och syntes före undersökningen som en ca 4 m i diameter och 0,2-0,3 m hög förhöjning i markytan och ligger direkt söder om anläggning 67 och direkt norr om anläggning 69. Ett stort stenblock var synligt i sydväst samt 3 st mindre stenar i markytan. Två stubbar syntes varav den ena strax öster om stenblocket i sydväst och den andra i nordöstra hörnet. I södra delen stod en tall. En fördjupning i

gravens mitt kunde anas i öst-västlig riktning.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen först som en enskiktad stensättning. Merparten av stenarna var relativt jämnstora 0,20-0,30 m i diameter. Både kantiga och runda stenar förekom. Även mindre stenar (0,10-0,20 m i d) samt ett fåtal större stenar (ca 0,50 m i d) framkom. Vid stenblocket i sydväst bestod fyllningen av sandblandad jord (ev. dumphög). Fyllningen bestod av moränblandad jord med småsten. Utseendet på graven efter avtorvning kunde anas som rektangulär med rundade hörn.

Under det översta stenskiktet påträffades ytterligare en stenpackning. Denna var rektangulär 1,5 x 2,5 m (Ö-V). Stenarna i packningen var ca 0,20 -0,45 m stora och oregelbundna i formen. Stenpackningen var insjunken i mitten.

Under den nedsjunkna stenpackningen framkom en skelettgrav. Graven bestod av en avlång nedgrävning, ca 1,46 x 0,65 m i riktning 70 gon, där den mörka mofyllningen skilde sig markant från den omgivande sterila gula moränen. Nedgrävningen var ca 0,26 m djup och vilade på morän. Nedgrävningen var fyndtom men i östra kortänden fanns en mörkfärgad horisontell linje som skulle kunna vara en rest av kistan. De fynd som påträffades var endast rensfynd.

FYND		
F1	x629,5 y20,5 z-7,46	Rensningsfynd KERAMIK, 2 st bitar
F2		BRÄNT BEN
F3		KOL
F4	x627 y020	PÄRLA? (FRÖKAPSEL?)
F5		KOL

ANLÄGGNING 69
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING, ca 5,5 m i d och ca 0,60 m hög. Fallen rest sten. Benlager.
Belägenhet x623,5 y1021,5

Anläggningen var belägen i en sydslutning på gravfältets södra del. Före avtorvningen syntes anläggningen som en rundad stensättning ca 6 m i d och 0,60 m hög, med en ca 1,20 m lång och 0,40 m bred svacka i Ö-V-riktning. 4 kantkedjestenar samt 4 ytterligare stenar stack upp ur torven. Anläggningen som var övertorvad var bevuxen med 3 stubbar, en björk i SV och en nyponbuske.

Efter avtorvningen framkom en rundad stensättning ca 5,5 x 4,5 m i d och ca 0,60 m hög. Den enskiktade stenpackningen bestod av 0,50-0,10 m stora kantiga och rundade stenar som till en början var tydligast i den S delen. Under rensningens gång framkom dock mer sten i den N delen, dock glesare i den NV delen. I anläggningens S del framkom en tydlig kantkedja bestående av fem 1,50-0,50 m stora rundade och kantiga stenblock. I anläggningens övriga delar saknades en tydlig kantkedja. Fyllningen bestod av mylla uppblandad med 0,20-0,01m stora stenar.

I samband med rensningen framkom inom ett ca 2 x 2 m stort område i anläggningens SÖ del mot centrum, ett ca 0,20 m tjockt lager innehållande enstaka spridda rena brända ben, keramik, kol, järnfragment, järnnitar, delar av järnnitar, en järnbrodd samt en halv pärla (F 1). Brandlager saknades. Anläggningen vilade på sten- och sanduppblandad mo. A 69 överlagrade A 68 .

Utanför kantkedjan i anläggningens S del framkom keramik, ett torshammarhänge samt brända och obrända ben. Ytterligare SV om anläggningen utanför kantkedjan i den mörkfärjade myllan påträffades enstaka brända ben och rödbränd rabbig keramik av y.brå.-typ (F3). Keramiken påträffades i mörkfärgad mylla (kulturlager från br.å.-boplats ?). Hela terrassen V om A 69 verkade vara anlagd.

FYND				
				Vid rensningen:
F1	x623	y1021,5	-7,96/-8,34	KOL, 0,01 g KERAMIK, ca 200 bitar, 199,5 g BRÄNDA BEN, 0,5 l BRÄND LERA, 3 småbitar HARTS, 4 fragment
			-7,70/-8,32	NITAR och fragment, ca 10 varav 2 hela.

			-8,17	JÄRNFRAGMENT, 1 bit, till T-ring (?)
			-8,12	JÄRNFRAGMENT, 1 bit, till T-ring (?)
			-8,13	JÄRNÖGLA, 30 mm (till torshammarring?).
			-8,09	JÄRNBRODD, människa
			-8,34	PÄRLA, facetterad, halv, blå med rött öga och gul pupill.
				Utanförför anl. S del:
F2	x621	y1020	-8,60	KOL, 0,05 l
				KERAMIK, ca 25 skärvor, 57,6 g
	x621	y1021,8	-8,50	OBRÄNDA BEN, 3 st
	x621,2	y1021,7	-8,43	TORSHAMMARHÄNGE, 28 mm
	x621,5	y1019,5	-8,67	BRÄNDA BEN, 0,02 l
				BRÄND KÅDA, 2 bita
				Utanför anl. SV del:
F3	x622	y1019,2	-8,70	KOL, 0,03 l
	x620	y1019,3	-8,71	BRÄNDA BEN, 0,01 l
				KERAMIK (brå typ med rabbig yta), ca 50 skärvor varav 1 kantbit med hålornering, 243,2 g
				JORDPROV

ANLÄGGNING 70
RUND STENSÄTTNING, ca 6 m i diam och ca 0,5 m hög. Plundringsgrop ca 2,5 m i diam och ca 0,4 m djup. Brandgrav (?).
Belägenhet: x 621 y 1006

Anläggningen avtorvades säsongen 1995. Anläggningen låg i en S sluttning på gravfältets S del och framträdde före undersökningen som en ca 8 m i d stor och ca 0,6 m hög anläggning med enstaka ca 0,2-0,4 m stora stenar synliga i markytan. I mitten fanns en plundringsgrop, 2,4 - 3 m i d, där stenfyllningen var synlig.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en ca 6 m i d och ca 0,5 m hög stensättning med spridda 0,2-0,5 m stora stenar i den grusblandade något myllhaltiga leran.

Stenpackningen var uppdelad i två områden, eventuellt på grund av plundringen. I den N halvan var stenarna mindre (ca 0,1-0,2 m) och låg relativt regelbundet i en oval, 2,5-2m. I den S delen var stenarna större och låg mera spritt och oregelbundet.

Anläggningen visade efter fullständig avtorvning tydliga tecken på plundring. Fördjupningen i mitten av anläggningen var ojämnt djup och hade många gropar. Det fanns ingen tydlig kantkedja. Stora och mellanstora stenar var synliga oregelbundet i anläggningsområdet. Eftersom anläggningen blivit omrörd vid plundringen fanns inget tydligt brandlager. I anläggningens S del noterades en förhöjning som troligen tillkommit vid plundringstillfället. Strax S om gravens mittlinje framträdde en sotfläck (x620,15 y1005,05 z -8,71). Fynden var trots plundringen koncentrerade till området kring gravens mitt. Fynden bestod huvudsakligen av brända ben men keramik och nitar framkom också. S om fyndområdet påträffades en bit bränd flinta, troligen eldslagningsflinta.

Nitarna framkom i mörkfärgningen, förutom en av dem som låg i SÖ hörnet. En avlång läderbit framkom i SV hörnet. En mindre benkoncentration påträffades N om plundringsgropen. De ben som påträffades var förhållandevis rena och vita till färgen.

Fynden var framför allt koncentrerade till ett område strax SV om gravens mitt, troligtvis på grund av plundringen. Anläggningen vilade på morängrus.

FYND

				Nordvästra kvadranten:
F1				BRÄNT BEN
F1:1	x622	y1005,3	-8,67	BRÄNDA BEN, konc. 0,1 l.
				Nordöstra kvadranten:
F1				KOL, 0,15 l.
				Norra halvan
F1				KERAMIK? 1 bit, 3,9 g

			KNACKSTEN.
			Sydvästra kvadranten:
F1	x620,15 y1005,05	-8,71	KAMFRAGMENT, 9 st
			JÄRNNITAR, 21 st, varav 5 hela samt 16 med nit/spik huvud samt stift, 2 med enbart huvud samt 8 fragment.
			BRÄNDA BEN, 0,3 l
			LERA, 1 bit.
			KERAMIK, 0,02 l.
	x620,15 y1005,05	-8,71	KERAMIK, 12 bitar, 59,3 g
	x620,15 y1005,05	-8,71	LÄDER, 0,05 l.
			KVARTSAVSLAG, 2 st
			KOL, 3 små bitar.
F1:2			UTGÅR
F1:3			BRÄNDA BEN, konc.0,4 l
F1:4	x619,5 y1005,2	-8,59	KERAMIK, ca 10 bitar, 146,4 g
F1:5	x619,86 y1005,11	-8,72	KERAMIK, 8 bitar, 56,7 g
F1:6	x618,98 y1004,2	-8,89/-8,97	LÄDERBITAR, ursprungligen avlång remsa (ca 25 cm lång).
			KRAMPA, del av.
			Sydöstra kvadranten:
F1			KOL, 0,05 l.
			JÄRNNITAR, 2 st.
			BRÄND LERA, 0,04 l.
			KERAMIK, 1 bit, 11,1 g
			BRÄNDA BEN, 0,03 l
			Södra halvan:
F1:7	x618,8 y1006	-8,87	BRÄND FLINTA, 1 bit.

Kommentar
Läderbiten som påträffades i SV kvadranten (F 1:6) härrör troligen ifrån plundringstillfället (överöst av jord). De brända ben som påträffades var förhållandevis rena och vita till färgen. Detta beror troligtvis på att det skett en urlakning av sotlagret i samband med och efter plundringen.

ANLÄGGNING 71
RUND STENSÄTTNING, ca 6 m i d och 0,3 m h med REKTANGULÄR MOMANTEL.
Skelettgrav med nedgrävning 2,20 x 0,8 m i riktning 75 gon.
Belägenhet: x616,3 y1013,4

Anläggningen var belägen i en S sluttning i gravfältets S del och syntes före undersökningen som en rektangulär ca 5,75 x 3,5 (V-Ö) och 0,2 m hög övertorvad förhöjning i markytan. I anläggningens centrala del fanns en ca 1,5 x 0,8 m stor (V-Ö) och ca 0,15 m djup insjunkning. I anläggningens S yttre begränsning syntes i markytan ett antal stenar.

Efter avtorvning och borttagandet av den rektangulära ca 0,1-0,25 m djupa momanteln framstod en rundad mycket vällagd rund stensättning 6 - 6,2 m i d. Stenarna i kantkedjans N del var större än i kantkedjans S del. Kantkedjans S del var delvis utfallen. Stenpackningen innanför kantkedjan bestod av 0,1-0,5 m stora, rundade och skarpkantiga stenar, företrädesvis 0,25-0,35 m stora. I SV kvadranten låg en 1,05 x 0,8 m stor sten.

I samband med rensningen påträffades enstaka kolfragment i anläggningens mitt, koncentrerade till en yta av 0,3 m i d. En recent spik påträffades (F1). Fyllningen mellan stenarna i stenpackningen bestod av humusblandad mo med inslag av sand. I den framrensade stenpackningen framkom en sänka med två 0,8 x 0,8 m stora fördjupningar. Fördjupningarna åtskildes av infallna stenar liggande 0,45 m djupare än den övriga anläggningen. I utkanten av anläggningens NV kvadrant, omedelbart innanför kantkedjan och under en kantkedjesten, påträffades en torshammarring (F2) (således ej i nedgrävningen). Den var bruten och uppbänd (?) med öppningen åt Ö. Torshammarhängen saknades.

Under stenpackningen framkom en 2,20 x 0,8 m stor och ca 0,4 m djup nedgrävning i riktningen ÖNÖ-VSV (75 gon), innehållande mörkfärgningar, rostutfällningar, i botten ca i mitten av nedgrävningen ett fragment av ett

tyskt silvermynt med präglingsår ca 1060-1065, en smält glasbit(?), en bryneliknande sten (?) och möjligen ett litet obränt benfragment (F3). Utmed nedgrävningens sidor fanns brunaktiga färgningar efter kistsidorna till en träkista. I botten av nedgrävningen fanns inslag av 1-3 cm stora stenar i ett hårdare och ljusare mo-/moränskikt. Inga skelettrester återstod.

Spritt under stenpackningen i anläggningens SÖ kvadrant påträffades enstaka fragment av keramik och kol samt ett flintavslag. Anläggningen vilade på mo. Under moskiktet fanns svaga färgskiftningar som skulle kunna tolkas som rester efter äldre bosättning, möjligen en översvallad boplatsyta. Nedgrävningens botten låg på denna eventuella boplatsyta.

FYND

		-9,43
F1	x616,3 y1013,4	-9,57
		Rensningsfynd:
		TRÄ, delvis förkolnat.
		SPIK av järn.
		KVARTSBIT.
F2	x617 y1016,2	-9,66
		Under en kantkedjesten i stenpackningen i
		NV:
		TORSHAMMARRING, bruten och öppnad(?).
F3	x616,3 y1013,4	-9,43
		KOL, enstaka.
		FRÖ (?)
		JÄRNFRAGMENT vid torshammarringen.
		SV kvadranten:
		KERAMIK i S, ca 1,5 m från centrum, 6 små bitar.
		FLINTAVSLAG i SV mot centrum, vikt 0,7 g.
		HARTS (fragment) i NÖ mot centrum.
F4	x616,3 y1013,4	-9,43
		I skelettnedgrävningen:
		KERAMIK, enstaka.
		JÄRNFRAGMENT, enstaka, små.
		KVARTS (?)
	x616,5 y1014,3	-9,98
		GLASSMÄLTA, svart (förslaggad pärla?)
F5		UTGÅR
F6	x616,20 y1013,72	-10,12
		MYNT av silver, fragment, tyskt,
		Niederlothringen, Utrechter Raum, Tiel.
		Myntherre: kung Heinrich IV, präglingsår
		1060-1065. Vikt 0,12 g.
F7		TRÄKOL, fragment.
F8		TRÄKOL, fragment.
		KERAMIK (obetydl)
		KVARTSAVSLAG (?)
		LERKLINING, fragment.

Kommentar: Torshammaren påträffades under en kantkedjesten. Den var bruten (?) och uppbänd (öppnad?). Sannolikt har den nedlagts efter det att gravkonstruktionen färdigställts. I den intilliggande graven A 72 hade på liknande sätt en torshammarring nedlagts ytligt, sannolikt i efterhand. Myntet påträffades i skelettnedgrävningens bottenskikt.

ANLÄGGNING 72
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 7 m i d och ca 0,50 m hög.
Skelettgrav. Nedgrävning 2,5 x 0,50 m. Riktning 42 gon.
Belägenhet x614 y1002,5

Anläggningen var belägen i en S sluttning i gravfältets SV del.
Före avtorvningen syntes anläggningen som en rundad stensättning ca 5 m i d. och ca 0,50 m hög. I anläggningen som täcktes av torv kunde 3 stenar 0,3-0,7 m stora iakttagas.

I samband med rensning och avtorvning framkom en tydlig kantkedja i anläggningens S del, bestående av 0,35-0,40 m stora rundade och kantiga stenar. I anläggningens N del saknades en tydlig kantkedja, stenarna var

mindre och mer oregelbundet placerade, eventuellt kan detta bero på att A 72 till viss del *överlagrades av A70*. Innanför kantkedjan i S delen framkom en gles och oregelbunden stenpackning som sträckte sig utmed kantkedjan ca 2 m i Ö-V riktning. Stenarna i packningen bestod av 0,1- 0,3 m stora kantiga och rundade stenar. I den SV delen strax innanför kantkedjan påträffades en stensamling bestående av 0,3-0,4 m stora stenar placerade i en till synes ostrukturerad form. Centralt i anläggningen framkom en avlång stenpackning ca 3 x 1 m i NÖ-SV-lig riktning (över skelettnedgrävningen). I anläggningens övriga delar saknades en stenpackning och anläggningen var utfylld med lerblandad jord. I anläggningens NV del var leran något mer grusblandad med inslag av knytnävstora stenar
.
Enstaka kolbitar framkom i anläggningens centrala del samt i den S delens fyllning. Tre recenta keramikskärvor påträffades i den S delen. Järnfragment, troligen från en torshammarring påträffades i anläggningens SÖ del omedelbart under stenpackningen, troligen nedlag i efterhand (jfr Torshammarringen i A 71). Enstaka brända ben samt fragment av keramik framkom i fyllningen i hela anläggningen.

Stenpackningen i skelettnedgrävningen som mätte ca 3 x 1 m var tydligt avgränsad förutom i den NV delen. Packningen utgjordes av 0,20- 0,60 m stora stenar, varav en kvarnstensliknande sten ca 0,60 m i d som stod på högkant centralt i anläggningen. Fyllningen i stenpackningens V del utgjordes av grusig morän, medan fyllningen i Ö delen övergick till att bli mörkfärgad sandblandad mylla Under stenpackningen kunde en mörkfärgning antydas, och en nedgrävning ca 2,5 x 0,5 framträdde. Fyllningen i nedgrävningen bestod i övre lagret av grusig och stenig sand med humöst inslag. I S delen, under lagret av sand, bestod jorden av moigt grus med fläckar av lera samt småsten. I N delen bestod fyllningen av homogen mo. Nedgrävningen begränsades tydligt av väggar av lera samt en lerbotten. I nedgrävningens N del framkom ett järnfragment samt en järnkniv. I S delen påträffades kol.
Anläggningen vilade på morängrus och lera.

FYND			Vid rensningen och i packningen:
F1	x612,57 y1004.56	-10,32	JÄRNFRAGMENT, del av Torshammarring?
F2	x612 y1001,7	-10,39	KERAMIK, recent.
F3	x613,13 y1003,61	-10,15	BRÄNT BEN, bröstkota av djur(ko).
F4	x613,06 y1003,72	-10,05	OBRÄNT BEN, del av hälben, djur.
F5	x615,15 y1003,2	-10,18	JÄRNFRAGMENT, nitbleck?
F6	x614,74 y1003,1	-10,21	UTGÅR
	x614 y1002,25	-10,43	KOL
			KOL, fr. SV-delen, under kantkedjesten.
	x614 y1002,25	-10,39	KOL
			I nedgrävningen:
F7	x615,26 y1003,06	-10,09/-10,15	JÄRNKNIV
			KOL

ANLÄGGNING 73
HÖG, rund, 4,7 m i d och 0,7 m hög. Kantkedja.
Skelettgrav. Nedgrävning ca 170 x 0,75 m. Riktning 94 gon.
Belägenhet: x 629 y 059.

Anläggningen var belägen i en S sluttning, på en bronsåldersterrass längst ut i SÖ på gravfältet. N om anläggningen är en bronsåldersboplats belägen.

Före avtorvningen syntes anläggningen, som en rund hög ca 5 m i d och ca 0,7 m hög. En delvis synlig kantkedja med 0,2 - 0,8 m stora stenar kunde noteras. I anläggningens S del syntes enstaka stenar i torven. Anläggningen var bevuxen med en stor gran i Ö delen samt slånbärssnår. Direkt N om graven fanns en svacka, som troligen bildades då jord togs för att fylla graven.
I samband med avtorvning och rensning framstod anläggningen som en oval stensättning med friliggande, rund och tydlig kantkedja och var 4,5 x 5,0 m. Höjden var 0,8 m. Stenarna i kantkedjan var rundade, kantiga och flata och mellan 0,25-0,8 m stora. En av kantkedjestenarna i NNV hade en slipskåreyta. Centralt i anläggningen framkom en tät stenpackning 2,5 x 1,5 m stor, bestående av 0,1-0,6 stora rundade och skarpkantiga stenar, företrädesvis 0,15 m stora. Stenpackningen var tvåskiktad. Övervägande delen av stenarna som avgränsade skelettnedgrävningen hade en flat sida som var vänd in emot skelettet. En sten tolkades som en trolig mal- eller slipsten. Den påträffades i SV. Stenarna som avgränsade skelettet var ca 0,5 m i d. Fyllningen utgjordes av mörkfärgad mylla härrörande från ovan nämnda bronsåldersboplats som omgav graven. Lerklining och keramik, sannolikt från samma bronsåldersboplatslager påträffades vid framrensningen. De båda mal-/slipstenarna, den i

den centrala stenpackningen resp. den i kantkedjan har sannolikt anknytning till bronsåldersboplatsen. Anläggningen var anlagd på en tidigare bronsåldersterrass som tillhör den ovan nämnda bronsåldersboplatsen.

Under stenpackningen framkom i en avlång skelettnedgrävning som var orienterad i V-Ö-lig riktning. Nedgrävningen mätte ca 1,70 x 0,75 m. Fyllningen i nedgrävningen utgjordes av mörkfärgad mylla. Skelettet var mycket välbevarat. Man kunde se att armarna var vinklade och att händerna låg på bröstet. Det saknades flera ben från händerna och därför var det svårt att bedöma deras exakta läge. Vid skelettets mellangärde framkom ett spetsigt järnfragment (F6). Vid skelettets fotände i Ö påträffades en järnkniv. Den var delad i två delar av en rot. Under nedgrävningen vidtog morän.

FYND			Vid rensning:
F1			KERAMIK, enstaka skärvor.
			LERKLINING, enstaka.
			I nedgrävningen:
F2			LERKLINING, enstaka.
F3	x629,3 y063	-12,41/-12,43	JÄRNKNIV, vid fötterna i Ö.
F4			RÖD LERA, vid skelettets bäcken.
F5			RÖD LERA, vid skelettets vä. fot.
F6			JÄRNFRAGMENT, spetsigt, vid skelettets mellangärde.
F7		-12,33/-12,45	STEN, vid skelettets vä. armbåge.
F8			JORDPROV, utanför nedgrävningen.
F9			JORDPROV, fr. nedgrävningen.
F10			SKELETTDELAR

ANLÄGGNING 74
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 2,5 m i d och 0,15 m h. Mittsten? Gravklot.
Skelettgrav. Nedgrävning, 0,65 x 0,55 m och 0,40 m djup. Riktning (ca NV-SO) 380 gon.
Belägenhet: x628,4 y044,5

Anläggningen var belägen i en S sluttning. Anläggningen syntes före undersökningen som en rundad ca 3 m i d stor förhöjning i markytan. Ett tiotal stenar ur kantkedjan var synliga ovan torven. Kantkedjan var tydlig och fint rundad framförallt i den SÖ-halvan av anläggningen. Utmed anläggningens V del noterades en samling flyttblock ca 0,8 m stora. Tre av dessa omgärdade anläggningen i dess högst belägna del.

Efter avtorvning och rensning framkom en rund stensättning ca 2,5 m i d och ca 0,55 m hög. Kantkedjan, som bestod av kantiga och rundade stenar ca 0,65-0,3 m stora, var fint rundad och framträdde tydligast i den Ö delen. Ytterligare två stenar 0,2 m stora, låg i kantkedjans Ö del. Kantkedjan var mer otydlig i anläggningens V-del. Stenpackningen som var tvåskiktad utgjordes i det övre lagret av 0,05-0,04 m stora stenar, dessa var koncentrerade till anläggningens V-del. Strax nedanför de omgärdande flyttblocken i V, direkt utanför den förmodade kantkedjan, påträffades en småstenspackning, bestående av ca 0,1 m stora stenar.
I mitten av anläggningen låg en rundad, rödaktig sten, 0,4 m x 0,3 m. Mellan mittstenen och kantkedjan i rakt Ö-riktning framkom ännu en stor sten, fyrkantig 0,4 m x 0,3 m. I V delen intill en markfast sten låg en rund sten, ca 0,2 m stor, som kan ha utgjort ett gravklot. Fyllningen mellan stenarna bestod av mylla och sandblandad mylla. I hela anläggningen framkom skärvsten direkt efter avtorvningen, med koncentration till den V delen.

Under den översta stenpackningen framkom en undre stenpackning som utgjordes av en större mittsten 0,25 m stor och i övrigt av 0,4-0,1 m stora stenar, av vilka flertalet var skörbrända. Denna stenpackning fortsatte in under flyttblocket i V. I den S delen, alldeles intill ett av flyttblocken, påträffades en kolkoncentration, samt keramikskärvor. En ytterligare småstenpackning framkom, i detta lager påträffades kol och keramik. I samband med rensningen framkom kol och keramik av bronsålderstyp spritt i hela anläggningen samt två troliga knackstenar. I NV påträffades ett fåtal brända ben
I NV framkom en tvåskiktad stenpackning 1,4 x 1 m stor, bestående av 0,45-0,1 m kantiga och rundade stenar. En tydlig kantkedja saknades. I den NV delen påträffades en större sten som uppfattades som en trolig gavelsten. Fyllningen i stenpackningen var mörkare än omgivande jordlager. Fyllningen bestod av mörkfärgad mylla. I den V delen påträffades ett bränt ben. Utbredningen av mörkfärgningen avtog i stenpackningens undre del. Nedgrävningen framstod som något ovalformad i NV-SO riktning, ca 0,65 x 0,55 m stor och ca 0,40 m djup. I botten på nedgrävningen påträffades två keramikkärl. De var placerade intill varandra i den S delen av nedgrävningen. Bägge kärlen var hela och fyllda med jord. I nedgrävningens mitt framkom en bit harts.

Anläggningen vilade på mo.

FYND			
F 1	x628,4 y044,5	-10,30/-10,80	Vid rensningen: KOL, 20 g KERAMIK, enstaka. KNACKSTENAR, 2 st BRÄNDA BEN, enstaka.
F 2	x628,4 y044,5	-10,89/-10,80	I nedgrävningen: BRÄNT BEN FRÖ HARTS, 1 bit.
F 3	x628,5 y044,35	-11,07/-11,14	I botten på nedgrävningen: KERAMIKKÄRL, nr 1. 8 bitar JORDPROV, från kruka nr 1.
F 4	x 628,7 y044,35	-11,13/-11,19	KERAMIKKÄRL, nr 2, helt. JORDPROV, från kruka nr 2.

Jordprover nr 1-13

ANLÄGGNING 75
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 5,5 m i d och ca 0,4 m hög. Kantkedja och gravklot.
Skelettgrav, nedgrävning 1,6 x 0,7. Riktning 62 gon.
Belägenhet x624,5 y040,5

Anläggningen var belägen i en kraftig SÖ-sluttning och syntes före undersökningen som en ca 5,3 m i d och 0,5 m hög förhöjning i markytan. Ett gravklot låg synligt (sekundärt) i SÖ. Några markfasta block ramade in anläggningen och gav den ett närmast kvadratiskt utseende. Ett par stenar var synliga i torven. En kraftig tall växte i SÖ och en i V. Vid rensningen i anläggningen påträffades keramik, troligtvis från den närbelägna bronsåldersboplatsen, och ett järnfragment (F1).

Efter avtorvningen och rensning framstod anläggningen som en tvåskiktad stenpackning. Fyllningen mellan stenarna bestod av moblandad mylla med sand. I det övre stenskiktet var stenarna företrädesvis 0,2-0,5 m stora med fyra block i kantkedjan. Mellan de större stenarna i packningen framkom en mängd mindre stenar. Kantkedjan kunde ej iakttagas i anläggningens NV del men utgjordes i övrigt av 0,5 m stora stenar. Den undre stenpackningen var mer koncentrerad till anläggningens centrala del och bestod av företrädesvis 0,2-0,5 m stora stenar. Där framkom en inre närmast oval stenkrets av 0,5 m stora stenar vilken inramade en skelettnedgrävning under stenpackningen. I nedgrävningen, som var 1,6 x 0,7 m stor och ca 0,3 m djup och i riktning 62 gon, fanns 0,15-0,2 m stora stenar. I skelettnedgrävningen påträffades fyra kistspikar, två lerkärl, järnfragment och eldslagningsflinta samt 2 delar till en järnkniv. Dessutom fanns fragment av tandemalj och en tand (F2).

Skelettnedgrävningen syntes som en tydlig mörkfärgning i den ljusa mon på vilken stenpackningen vilade. Nedgrävningen var belägen i NO-SV-lig riktning (62 gon) och var ca 0,3 m djup. Den skar i V genom ett stenlager(?) från vad som antas vara bronsålder. Detta grävdes ej.

Tandfragmenten påträffades i den NÖ delen i nedgrävningens botten och antyder att den döda legat med huvudet i NO. Inga spår av en eventuell kista eller skelettdelar påträffades. Invid tandresterna (NV om) stod ett mindre keramikkärl (F2:9). Omedelbart utanför detta kärl (SV om) framkom en järnkniv (F2:12), vars avbrutna spets låg i kärlet (F2:10). Spetsen hade passform med resten av kniven. Nära kärlet påträffades ett järnfragment (F2:7) och eldslagningsflinta (F2:8). Fyra kistspikar (F2:1-4) framkom i vad som antogs vara kistans fyra hörn. Av dessa kistspikar tycks två vara spikar med nitbrickshuvud och tre med smidda spikskallar. Mitt i nedgrävningens NV långsida, påträffades ett större keramikkärl (F2:6). Kärlet har kavalettspår på bukens utsida närmast mynningen och i dess botten under fanns ett bottenmärke i form av ett kors (i relief). På kärlets insida finns organisk beläggning. Mynningsbitarna saknades och kan antas vara medvetet bortbrutna runt mynningen innan kärlet sattes ned. Kärlet låg något på sidan med ”öppningen” åt SÖ. Anläggningen vilade på mo. Ett tunt mörkt kulturlager från bronsåldersboplatsen fanns i botten i V delen.

FYND			
F1	x624,5 y040,5	-10,3/-10,67	Vid rensning: KERAMIK, 66 bitar (bronsålderstyp?) JÄRNFRAGMENT, 1, krampa? el. spik?

F2		-10,59/-10,77	I skelettnedgrävningen:
F2:1	x624,95 y041,15	-10,66	SPIK av järn, 1
F2:2	x625,2 y041,5	-10,61	SPIK av järn, 1
F2:3	x624,36 y040,3	-10,67	SPIK av järn, 1
F2:4	x624,66 y040,18	-10,62	SPIK av järn, 1
F2:5	x624,58 y040,4	-10,68	JÄRNFRAGMENT, (fragm av spik?).
F2:6	x625 y040,4	-10,55	KERAMIKKÄRL, bruten mynning. Kavalettmärke (reliefkors) under i botten, organisk beläggning på insidan. Kavalettspår på buken. Bottendiam. 11 cm.
F2:7	x625,22 y040,93	-10,76	JÄRNFRAGMENT, ca 15 x 20 mm.
F2:8	x625,22 y040,93	-10,76	ELDSLAGNINGSFLINTA, obränd, 30 x 57 mm.
F2:9	x624,97 y040,83	-10,74	KERAMIKKÄRL(litet), bottendiam. 8 cm.
F2:10	x624,99 y040,91	-10,76	JÄRNKNIV, del av, spets, i keramikkärlet (F2:9)
F2:11	x624,95 y040,9	-10,76	TAND OCH TANDEMALJ, fragment.
F2:12	x624,97 y040,83	-10,74	JÄRNKNIV, tånge och del av knivblad utanför keramikkärlet (F2:9).(hela knivens längd är 95 mm).

JORDPROV, från keramikkärl 1
JORDPROV, från keramikkärl 2

ANLÄGGNING 76
STENSÄTTNING, rundad, ca 2,5 x 2,5 m i d och 0,3 m hög . Fyndtom
Belägenhet: x625 y032,5

Anläggningen var placerad i den S delen av gravfältet. Före avtorvning framstod anläggningen som en otydlig rektangulär stensättning med en antydd kantkedja av block. Dessa hade en storlek som varierade mellan 0,6-1 m. Antal synliga stenar i kantkedjan var åtta, varav en eventuellt var naturlig. Anläggningen var övervuxen av gräs, utan synliga störningar. Vid okulär besiktning såg man enstaka stenar som kunde tillhöra en fyllning. Anläggningen gränsade till anläggning 79.

Efter avtorvning och rensning framstod en rundad, tydlig kantkedja, 4 m i d, bestående av stenar som varierade i storlek från 0,4 m-1,6 m. Anläggningen hade en fyllning som bestod av tätt liggande, både rundade och skarpkantade stenar. Stenarnas storlek varierade mellan 0,15 m-0,45 m. Stenpackningen låg i direkt anslutning till kantkedjan och en avlång förtätning i stenpackningen kunde urskiljas i N-S-lig riktning. Anläggningen var oskadd men med en stubbe i N.

I anläggningen framkom enstaka spridda keramikskärvor, sannolikt av bronsålderstyp, ett avslag av bergart, enstaka kolbitar samt enstaka bitar av bränd lera. Ingen gravgömma eller skelettnedgrävning kunde konstateras. Anläggningen vilade på sandig morän.

FYND			Vid rensningen:
F 1			KERAMIK, fragment.
F 2			AVSLAG, bergart.
F 3			KOL, enstaka.
			I anläggningen:
F 4	x623,45 y031,4	-9,51	KERAMIK
F 5	x623,05 y033,7	-9,65	KERAMIK
F 6	x623,8 y033,7	-9,62	BRÄNDA BEN
F 7	x623,15 y034	-9,7	BRÄND LERA
F 8	x623,75 y032.55	-9,6	KERAMIK

Kommentar: Den förtätade packningen i N-S-lig riktning skulle kunna vara en indikation på en skelettnedgrävning. Ingen sådan färgskiftning framträdde dock. De intilliggande gravarna A 75 och A 80 är skelettgravar från sen vikingatid.

ANLÄGGNING 77
RUND STENSÄTTNING, ca 4 m i diam och ca 0,4-0,5 m hög. Kantkedja.

Skelettgrav, nedgrävning 1,10 m lång och 0,5 m bred och ca 0,5 m djup. Riktning 37 gon. Fyndtom. SV-port?
Belägenhet: x 624,5 y 1027,5

Stensättningen var belägen på den S delen av gravfältet i en sluttning på en terrass. Det fanns en rundformad försänkning i mitten av graven, ca 1 m i d. Graven var gräsbevuxen och i N låg den kant i kant med berg i dagen. Antydan till kantkedja ovan torven fanns i Ö och V.

Efter avtorvning framkom en rund stensättning, ca 4 m i d. Jorden syntes något mörkfärgad i sänkan. Kantkedjan blev efter avtorvningen väl synlig med 0,3-0,4 m stora rundade och kantiga stenar. Den enskiktade stenpackningen bestod av kantiga och runda stenar ca 0,1-0,5 m stora, företrädesvis 0,2-0,3 m. Fyllningen mellan stenarna utgjordes av myllblandad moränjord med enstaka decimeterstora stenar. I sänkans Ö del, påträffades några stenar inrasade mot mitten. I SÖ hade stenpackningen troligen rasat ned i sluttningen. I S gick kantkedjan ihop med kantkedjan till A 80. Detta syntes tydligast där en kantkedjesten från anläggning A 77 överlappade en från A 80. A 77 torde således vara yngre än A 80.

Den inre stenpackningen över den förmodade skelettnedgrävningen var 2,1 m x 1,7 m, och bestod av 0,3-0,5 m stora stenar. Nedgrävningen bestod av mörkfärgad moränjord och låg i riktningen 37 gon. Den hade ett djup av 0,5-0,55 m från markytan (under kantkedjan), och var 0,5 m bred och 1,10 m lång. Inga fynd framkom i nedgrävningen förutom tandemalj från djur och enstaka kolbitar.
Anläggningen vilade på grusig morän.

FYND			Vid rensningen:
F1	x 625,36 y 1025,60	-8,53	KVARTSAVSLAG.
			KOL, 0,01 l, Nordöstra kvadranten.
			KOL, 0,01 l, Sydöstra kvadranten.
			KOL, 0,03 l, Sydvästra kvadranten.
			KNACKSTEN?
			I nedgrävningen:
F2			KOL, 0,01 l.
			TANDEMALJ, från djur.

Kommentar:
Innan utgrävningens början, fanns några olika tolkningsalternativ. Sen vikingatida skelettgrav tycktes dock mer eller mindre fastställt, pga den omedelbara närheten till andra gravar av liknande konstruktion och riktning. Närheten till grav A 80 gav också upphov till frågeställningar. Då gravarna överlappade varandra, uppkom teorier om de begravdas eventuella familjerelation. Frågor angående tidsperspektivet uppkom också, främst antagandet att A 77 var av senare datum än A 80. Frågor angående kön var även uppe till diskussion. Efter avtorvning tycktes A 77 överlappa A 80, vilket ger starka indikationer på att A 77 är av senare datum. Fynden från A 80 var klart dateringsbara till yngre vikingatid. Detta visar tydligt på att det ursprungliga antagandet angående datering stämmer väl. När mörkfärgningen i det nedre lagret fastställts, uppkom frågan om en eventuell barngrav. Detta pga mörkfärgningens ringa storlek. Då graven var fyndtom och sålunda "saknade" skelett och kista, har även teorier framlagts, att graven skulle kunna vara en kenotaf.

(Anläggning 78 utgår)

ANLÄGGNING 79
REKTANGULÄR STENSÄTTNINGSLIKNANDE HUSGRUND, ca 6 x 2,5 m stor, från yngre bronsålder?
Fyndtom
Belägenhet: x 620,0 y 035,0

Stensättningen var beläggen på den S delen av gravfältet i en SÖ-sluttning. Det fanns en svag försänkning i mitten. Anläggningens mitt innehöll en störning i form av ett träd. Före avtorvningen framstod formen vara närmast rektangulär och terrassformad. Den NV begränsningen bestod av en något skadad kantkedja med en stenstorlek på 0,30 - 0,50 m. Den SÖ begränsningen var otydlig men bestod av en terrassliknande utbyggnad. Nedanför denna utbyggnad framkom en anhopning av stenar som gav intryck av att ha rasat ner från terrassen. Stenstorleken varierade alltifrån mindre stenar av en storlek av 0,15 -0,20 m till större stenar av en storlek på 0,50 m. Efter avtorvningen framkom att anläggningen innehöll en grusig, humös fyllning. Vid rensning framkom ett glasfragment av recent karaktär. I övrigt framkom inga fynd och ej heller några spår av skelett eller skelettnedgrävning. Sannolikt är anläggningen en husgrundsliknande lämning från yngre bronsålder. Det finns ett 10-15-tal liknande terrassformationer under gravarna i denna sluttande del av gravfältet (jfr även under A 81).

ANLÄGGNING 80
RUND STENSÄTTNING, 6,5 diam. och 0,6 m hög. Kantkedja.
Skelettgrav. Nedgrävning 2,20 x 0,70 m och 0,55 m djup, riktning 27 gon.
Belägenhet: x620,6 y1026,7

Anläggningen var belägen i gravfältets S del. Den låg i en sydsluttning med kantkedjan synlig i S ovanpå en förmodad bronsåldersterrassering. I mittpartiet fanns en tydlig nedsjunkning vilket indikerade en skelettnedgrävning. Ett stort stenblock var beläget i S hörnets avgränsning 1,5 m högt. N om blocket fanns 2 enbuskar samt en kraftig stubbe, vilket bidragit till att kantkedjan var delvis utrasad i denna del av anläggningen. I NV hörnet stod en björk. Före avtorvningen syntes en tydlig stenpackning i gravens S del. Markytan var något ojämn och delvis gräsbevuxen och hade tidigare varit belagd med dumpmassor från tidigare utgrävningar.

Efter avtorvning framkom en rund stensättning, 6,5 d i m. Kantkedjan bestod av stenar i varierande storlek från 0,2 m -0,4 m. Kantkedjans S avgränsning var något osäker då S och SV delen av anläggningen var terrasserad och kunde ej med säkerhet sägas tillhöra graven. Terrasstenarna var avsevärt större än kantkedjestenarna och övrig stenpackning. Kantkedjans N del överlagrades med en sten från intilliggande gravs (A 77) kantkedja. Stenpackningen låg ojämnt fördelad över graven med en koncentration i S delen, där den var 1-2 skiktad och bestod av 0,1-0,5 m stora stenar. Fyllningen bestod av mörkare morän. I NV kvadranten fanns endast enstaka stenar och moränen var av gulaktig karaktär men ej steril. I N delen syntes en något upphöjd stenpackning bestående av 0,05 – 0,15 stora stenar. Den var cirkelformad och även synlig i intilliggande grav (A 77), samt mellan de båda anläggningarnas kantkedjor. Packningen var enskiktad och under den hade fyllningen samma karaktär som i resten av kvadranten. I gravens V del framkom vid rensningen ett större flackt block, 0,75 diameter, som ingick i kantkedjan. I anslutning till detta noterades en koncentration av ca 0,30 m stora stenar (se separat plan). Gravens mittkonstruktion mätte 2,20 x 0,70 m (NÖ - SV) och 0,55 m djup. I nedgrävningen noterades en kistkonstruktion vilken bestod av något större stenar än i övriga stenpackningen, ca 0,20 – 0,50 m stora. Utmed nedgrävningens kanter hade stenarna rasat in mot mitten. Fyllningen bestod av mörkbrun kulturlagerliknande fet sand, till skillnad från den omgivande gulbruna, grusblandade moränen. I botten av fyllningen - i övergången till steril mark - framkom en 0,05 – 0,1 m djup nedgrävning med samma utsträckning som gravens mittkonstruktion. I nedgrävningen noterades inga rester av den gravlagda. I nedgrävningens bottenskikt fanns ett knappt centimetertjockt hårt packat mörkfärgat lager med en närmast gummiliknande konsistens och kompakt yta, vilket var spår av den förmultnade träkistans botten.

I nedgrävningen framkom ett nålhus av brons (F2), ett ringspänne av brons (F3), på nålen till ringspännet ett nålliknande järnfragment (F6), och två små nålliknande bronsfragment (F5, F7). Den döda antas ha legat med huvudet i nedgrävningens S del vilket innebär att ringspännet legat placerat på bröstet och nålhuset i höfthöjd.

FYND			Vid rensningen:
F1			ELDPÅVERKAD STEN, i SÖ kvadranten.
			BRÄNT BEN, utanför graven.
			KERAMIKSKÄRVA, vid kantkedjan.
			KVARTSAVSLAG, utanför kantkedjan.
			KNACKSTENAR, 2.
			I nedgrävningen:
F2	x620,3 y1026,7	-9,27	NÅLHUS av brons, 58 x 9 mm.
F3	x620,0 y1026,4	-9,38	RINGSPÄNNE av brons, 38 x 40 mm.
F4	x620,8 y1027,0	-9,37	HARTSFRAGMENT (?), 2 st. 5-10 mm
F5	x620,1 y1026,2	-9,37	NÅL/TEN av brons, fragment, 1 bit, 5x1 mm.
F6	x620,0 y1026,4	-9, 7	JÄRNNÅL (?), konisk, längd >32 mm (fanns på ringspännets nål).
F7	x619,8 y1026,3	-9,46	NÅL/TEN, av brons, fragment,1 bit, 1x1 mm.
F8	x620,3 y1028,0	-8,93	KOL, 0,05 l, (ytligt under torven).
F9	x620,0 y1024,5	-8,90	KNACKSTEN (?) (eldpåverkad, från bronsålderslagret).

Kommentar:
Gravtyp: skelettgrav
Redan innan avtorvningen kunde en insjunkning i gravens mitt konstateras. Detta kunde bekräftas under utgrävningens gång. Där fanns en kistkonstruktion bestående av större stenar av delvis "flat" karaktär. Vissa stenar lutade inåt, vilket tyder på en förmultnad inre konstruktion i form av träkista. Spår av denna fanns i botten på nedgrävningen. Nedgrävningskanten var inom kistkonstruktionens avgränsning. Fynden indikerar också skelettgravskick. Gravens form ger en datering till sen vikingatid (Petré 1984:51). Nålhuset ger en relativ

datering till 1000-tal. Ringspännet har facetterade ändknoppar, vilka är placerade på uttalade skaft. Detta ger en datering till 1000-1100 e.Kr (Carlsson 1988:73).
Kön: Kvinna**.** Tolkning av genus har skett mot bakgrund av följande kriterier:
1. Fyndet av nålhuset visar att graven med största sannolikhet är en kvinnograv. Nålhus hittas ofta i kvinnogravar, men det finns exempel på gravar med manliga föremål (Klintberg 1995). Ringspännet i A 80 tillhör en speciell gotländsk typ, och är relativt vanligt förekommande i gravmaterialet. Detta spänne har framförallt framkommit i kvinnogravar på Gotland under 1000-talet. Ringspännet överensstämmer i högre grad med gotländska spännen, snarare än det material som har påträffats i Birka. Placeringen av ringspännen i kvinnogravar - vid halsen och på bröstet - är gemensam för både Birka och Gotland. Detta förhållandet kunde även konstateras i A 80.
Övrig tolkning: Graven ligger på en terrassering. Liknande terrasseringar är utgrävda i närheten och daterade till bronsålder. Rensfynd i A 80, som kvartsavslag, mynningsbit av keramik och knackstenar, styrker att även denna terrassering är av boplatskaraktär. I anslutning till det stora stenblocket i västra delen av graven (se ovan) kom en mörkfärgning fram under själva gravfyllningen. Fynd av kvarts, liten knacksten samt kol framkom. I fält tolkades detta ej vara stolphål eller annan grop, utan som en eventuell rest av boplatslager från bronsålder.
Litteratur:
Carlsson, A. 1988. Vikingatida ringspännen från Gotland. *Stockholm studies in Achaeology 8.* Stockholm.
Klintberg, L. 1995. *Nålhus - kvinnliga attribut?* Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms universitet. Opubl. C-uppsats.
Petré, B. 1984. Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 4. *Acta Universitatis Stockholmiensis 10.* Stockholm.

ANLÄGGNING 81
RUNDAT REKTANGULÄR STENSÄTTNING , ca 4,5 x 5 m i d och ca 0,5 m h. Skelettgrav? Nedgrävning saknades. Fyndtom (endast fynd från bronsåldersboplatsen).
Belägenhet: x618 y1021

Anläggningen var belägen i S sluttning i gravfältets södra utkant strax norr om en transgressionsvall, och gränsade i N till anläggning A 69. Anläggningen syntes före avtorvningen som en förhöjning i markytan, ca 4,5 m i d och ca 0,5 m h. Stora flyttblock och enstaka stora stenar syntes ovan torven och antogs ingå i kantkedjan. Stenarnas storlek varierade mellan 0,3- 0,6 m. Anläggningens N del hade skadats av en rotvälta som lämnat en grop och delvis skapat den förhöjning som syntes i anl. mitt. Trädstammen hade fallit tvärs över anl. mot SÖ. Ett ungt träd växte i gropen som skapats av rotvältan.

Efter avtorvningen framkom ett ca 0,3 m tjockt lager grusblandad mylla. I NV delen av anläggningen var den eventuella stenpackningen förstörd av rotvältan. Detta syntes genom att stora stenar låg lösa blandade med torven. Efter rensningen framkom en stenpackning framförallt i den ostörda S delen. Stenarnas storlek varierade mellan 0,05-0,5 m blandat med grus. Ingen tydlig kantkedja framkom. S om anläggningen framkom en tydlig kallmurad stenpackning (två skikt) sannolikt från en underliggande husgrundsliknande lämning, troligen från bronsålder.

Vid rensningen påträffades keramikfragment och enstaka kolbitar spritt över hela anläggningen, med en tydlig koncentration i SÖ hörnet vid de stora flyttblocken. Två brända benfragment och bränd lera framkom vid rensning av N-S profilen. Hartsbitar påträffades i NÖ hörnet och en kolkoncentration i stenpackningen i V änden. En grönaktig sten med märken efter avslag framkom i stenpackningen S om anläggningen. I stenpackningen fanns även stora rödaktiga skärviga stenar, förmodligen eldskadade. Fynden i anläggningen hör sannolikt ihop med den omgivande bronsåldersboplatsen. Inget brandlager eller skelettnedgrävning kunde urskiljas.

Under stenpackningen framkom morängrus och berggrund men ingen synlig nedgrävning påträffades. Ett av de stora flyttblocken i SÖ hörnet visade sig vara ditflyttat. En husgrundsliknande lämning (från bronsålder?) med tydlig kantkedja fanns under och S om anläggningen. Den undersöktes ej.

FYND			I torven:
F1	x618 y1021		FÄLLKNIV, (NÖ hörnet), recent.
			OBRÄNT BEN, av kronhjort (SV hörnet).
			Vid rensningen:
F2	x618 y1021	-9,20/-9,30	KÄRNA, (NV hörnet)
			KERAMIK, 25 bitar (NV hörnet)
			KERAMIK (SÖ hörnet)

		KERAMIK(SV hörnet)
		KOL (NV hörnet)
		KOL (NÖ hörnet)
		KOL (SV hörnet)
		BRÄNT BEN (SÖ hörnet)
		BRÄND LERA (SV hörnet)
		I stenpackningen:
F3	x618 y1021	KERAMIK, två bitar (NV hörnet)
		KERAMIK, (SÖ hörnet)
		KERAMIK, (SV hörnet)
		KOL (från hörnen)
		HARTS, (SV hörnet).

Kommentar: Anläggningen saknade brandlager och skelettnedgrävning men har med stor tvekan bedömts som en skadad skelettgrav. Alla andra omgivande gravar som ligger på linje utmed transgressionskanten i S är skelettgravar (A 72, 71, 80 75, 82 m.fl).

ANLÄGGNING 82
STENSÄTTNING, rund, 2,2 m i d och 0,25 m h. Kantkedja.
Skelettgrav? Nedgrävning saknas. Fyndtom.
Belägenhet: x 626 y 044,5

Anläggningen var belägen i S delen av gravfältet i SÖ-sluttning mellan och tangerande A 75 och A 74 och syntes före avtorvningen som en övertorvad stensättning med en kantkedja som var synlig i Ö och S med en diameter av 1,8 m och 0,25 m hög. I mitten var anläggningen fanns en stor gammal stubbe.

Efter avtorvning framkom en rund stensättning, 2,2 m i d, och 0,25 m hög, med en gles, enskiktad stenpackning bestående av företrädesvis 0,2-0,4 m stora rundade och kantiga stenar. Vid rensningen påträffades enstaka bitar av keramik och bränd lera, troligen från den intilliggande bronsåldersboplatsen. Tre av stenarna i mitten var av röd granit. Kantkedjan var framträdande och helt synlig, dock något otydlig i V. Kantkedjan bestod av rundade och kantiga stenar 0,4 - 0,5 m stora. Fyllningen bestod av grusblandad mo. Inget brandlager framkom, ej heller någon skelettnedgrävning. En ca 0,2 m i d stor och 1 cm djup svag mörkfärgning framkom i SV delen. Under den övre stenpackningen framkom enstaka 0,1-0,15 m stora stenar.
Anläggningen vilade på mo och därunder sand.

FYND

F1	x626 y044,5	-10,70/-10,85	Vid rensning:
			KERAMIK, 8 skärvor av br.å.-typ, 74,2 g
			KVARTS, 3 bitar
			BRÄNDA BEN, 2 fragment.
			KOL, 0,05 l

Kommentar: A 82 har bedömts som en skelettgrav, sannolikt för att barn. Så gott som alla omgivande gravar är skelettgravar med framträdande kantkedjor. De intilligande gravarna A 74 och 62 är skelettgravar för barn.

(Anl. 83-86 utgår)

ANLÄGGNING 87
STENSÄTTNING, rest av, 1,10 x 1,15 m.
Ben- och keramikkoncentration 0,55 x 0,25 m och 7 cm djup.
Belägenhet: x 659,6 y 1010, 5

Ytan som är 5x4 meter var före avtorvning flack med tre svaga förhöjningar. I ytans östra kant och i den SV delen syns berg i dagen. Vid ytans norra kant syns en sten, ca 10 x 5 cm, i dagen. Ytan gränsar i söder, väster och nordväst till tidigare undersökta anläggningar och är delvis mossbeklädd, delvis gräsbevuxen.

Efter avtorvning och rensning framkom i ytans norra kant en koncentration av stenar som liknar rester av en stenpackning. Den bestod av fyra större ungefär lika stora stenar, ca 3 x 2 dm, tre stenar med ungefärliga mått på 2 x 1,5 dm och däremellan flera mindre stenar, ca 1,5 x 1 dm. I östra kanten finns berg i dagen som mäter ca 16 x 7 dm. Under torven låg ett moränlager och därunder grus.

Mellan och under stenpackningen påträffades brända ben och keramik i två koncentrationer som senare visade sig utgöra en sammanhängande koncentration med måtten 0,55 x 0,25 cm. Koncentrationen var ca 7 cm djup. I östra delen av koncentrationen, mellan två av de större stenarna, påträffades en oregelbunden platt sten i en rödaktig bergart med måtten 9x10x12x7 cm. Stenens tjocklek var 4 cm.
Under anläggningen vidtog morängrus.

FYND			
F1		z -3,15/-3,22	HARTS(?), 1 bit, ca 1x10x10 mm
F1:1	x660 y1000		BRÄNDA BEN, KERAMIK
F1:2	x660 y999		BR.BEN
F1:3	x659 y1000		BR.BEN
F1:4	x659 y1001		KERAMIK
F1:5	x659 y999		BR.BEN
F1:6	x657 y999		BR.BEN
F1:7	x656 y1000		KVARTSAVSLAG?
F1:8	x655 y998		BR.BEN
F2:1	x659,70 y1000,20	z -3,22/-3,29	BR.BEN, konc. ca 0,25 dl
			KERAMIK, konc. ca 3,3 dl, varav två mynningsbitar.
F3:1	x 659,3 y 999,9	z -3,23	KOL

Kommentar:
Anläggningen kan tolkas som rester av en stensättning där stenar tagits bort för att ingå i senare anläggningar. Den flata stenen som hittades i ben- och keramikkoncentrationen kan eventuellt ha varit en locksten. Keramikskärvorna är små och många är spjälkade. Färgen är brun och utsidan är slät, dvs av relativt okaraktäristisk typ. De två mynningsbitarna visar att kärlets mynning har varit rak men med svag fasning utåt. Dylika skärvor har framkommit på bronsåldersboplatsen Raä 27 (se Petré, 1982, Del 1, sid 47, Fig 34, k, o och u). Den totala vikten av keramiken är 351 g.

ANLÄGGNING 88
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 6 x 7 m och ca 0,4 m hög. Urlakat brandlager. Fallen rest sten (?)
Belägenhet: x625 y1001,5

Anläggningen var belägen i den sydligaste delen av gravfältet och omgiven av tidigare utgrävda vikingatida gravar. Den var anlagd i en relativt brant sydsluttning i anslutning till urberget. Före avtorvning föreföll anläggningen ha en rund form och en något välvd profil. Den var ca 6 m i d. Skillnaden mellan hösta och lägsta punkten var ca 1,4 m (-6,60/-8,17). Ett stort stenblock var beläget i den NV delen av graven, det var ca 1 m i d. Övriga stenar som syntes i själva anläggningen tycktes vara jämnstora. Någon egentlig kantkedja kunde inte urskiljas. I graven fanns 4 stubbar, i NV, N, NÖ och SV.

Anläggningen hade en mer eller mindre rund och ganska oregelbunden form. Efter avtorvning framkom en ojämn, ”slarvig”, enskiktad stenpackning utan tydlig avgränsning eller kantkedja. Stenarna var ca 0,2 - 0,4 m i d, men det fanns också många mindre stenar med en storlek av ca 0,03 -0,05 m i d. I den södra delen av anläggningen var stenarna generellt större än i den norra delen. Många av stenarna var av röd granit. Det tycks som om stenar rasat i sydlig och sydostlig riktning. I östra delen mot gravens mitt låg en rektangulär sten av röd granit ca 0,75 x 0,43 m. Den var 0,15 m som tjockast och 0,08 m i medeltjocklek. Dess kanter var sick-sackformade och toppen var avbruten. Ena sidan av stenen var slät medan den andra sidan hade fältspatsinslag som bildade ett rombiskt mönster vilket täckte stor del av ytan (fallen rest sten?). I den NV och i delar av den SV kvadranten var jorden mörk, ev pga framkomst av grundvatten. I gravens resterande del hade graven en ljusare rödbrun moig karaktär.

Efter rensning framkom en ben- och keramikkoncentration (F1:1 och F1:2) i gravens SÖ del (x625,12 y1002,50 z-7,29). Strax intill dessa fynd påträffades en del av en torshammarring (F1:3). Spridda kolbitar framkom över hela gravytan, emellertid påträffades inga spår av brandlager eller sotkoncentrationer. De framkomna benen var förhållandevis rena och vita till färgen samt saknade spår av kol eller sot.

Under stenarna, i anslutning till ben- och keramikkoncentrationerna framkom ett bältesbeslag av brons (F2:2) och en blå glasflusspärla (F2:3). Strax Ö om detta område påträffades ytterligare brända ben och kamfragment

(F2:5) samt en bit bränd flinta (F2:4). SÖ om dessa fynd framkom ett smält bronsfragment i form av en kula (F2:6). Ytterligare en bit SÖ om denna påträffades ett torneliknande bronsfragment (F2:7). Anläggningen vilade på grus.

FYND

F1:1	x625,12 y1002,50 z-7,29	BRÄNDA BEN KAMFRAGMENT, 1.
F1:2	x625,12 y1002,50 z-7,29	KERAMIKKÄRL, fragm., ornerat, 739 g
F1:3	x625,55 y1002,50 z-7,37	TORSHAMMARRING, fragment.
F2:1	x625,23 y1001,94 z-7,24	BRÄNDA BEN. Sammanlagd vikt: 187,9 g.
F2:2	x624,64 y1002,46 z-7,39	BESLAG av brons, 17x22x2,5 mm med 4 små bronsnitar på baksidan, varav en omböjd. Orientalisk typ.
F2:3	x624,53 y1002,42 z-7,62	PÄRLA, blå.
F2:4	x625 y1003,10 z-7,50	BRÄND FLINTA, eldslagn.flinta,1 bit 1x2 cm.
F2:5	x624,97 y1003,30 z-7,64	KAMFRAGMENT, ca 10, från en B-kam.
F2:6	x624,80 y1003,80 z-7,81	BRONSSMÄLTA, i form av kula, 3 mm.
F2:7	x624,05 y1004,21 z-8,06	BRONSFRAGMENT, torneliknande.
F3:1	NV - kvadranten	KOL.
F3:2	NÖ - kvadranten	KOL.
F3:3	SV - kvadranten	KOL.
F3:4	SO - kvadranten	KOL.
F4:1	SV - kvadranten	HÄSTSKO, recent.

Kommentar:
Den röda rektangulära stenens läge i graven antyder att det kan vara frågan om en fallen eller omkullkastad rest sten. Förekomsten av en rest sten samt eldslagningsflinta anses vara en indikation på en mansgrav. Enligt en preliminär osteologisk bedömning härrör benmaterialet i graven från en vuxen individ. Det framkomna bronsbeslaget kan ha tillhört ett bälte till en orientalisk mansdräkt. Bältetypen vann insteg i Östskandinavien via det ryska riket under 900-talet (Jansson 1993:260 ur Viking og Hvidekrist). Kamfragmenten kommer från en kam av B-typ. På dessa i A 88 fanns rester av både brons- och järnnitar, vilket kan tyda på att kammen blivit lagad. Den framkomna keramiken ansågs vara av västslavisk typ men inhemskt tillverkad. Eftersom inget egentligt brandlager kunde urskiljas förefaller inte kremeringen ha utförts på plats. Färgen på benen indikerar att temperaturen vid brandbålet varit hög, uppemot 1 000 grader. Keramikkärlet är mycket fragmentariskt men har varit ornerat under mynningen med en våglinje med mellanliggande punkter.

ANLÄGGNING 88B (Delundersökt)
MITTBLOCKSSTENSÄTTNING ca 3 x 2,5 m
Belägenhet: x627,90 y998,40

Anläggningen var belägen i sydligaste delen av gravfältet och framkom i samband med att A 88 undersöktes. Den låg i anslutning till en relativt brant sydsluttning omedelbart i NÖ kanten av A 88. Mittblocksstenen var 1,13 m i N-S riktning och 0,96 m i Ö-V riktning. Höjden hade ett medelvärde på ca 0,45 m. Stenpackningen var jämn och regelbunden på den västra sidan, medan den östra sidan innehöll mycket få stenar. De flesta stenarna var ca 0,2 - 0,3 m i d, men det förekom även mindre stenar. Jorden på anläggningens Ö sida var mörk och innehöll spridda kolbitar. En stubbe var belägen i S.

Vid anläggningen gjordes en provgrävning som inte gav några direkta resultat. Eftersom stubben inte avlägsnades gjordes ingen undersökning av där förekommande stenpackning och underliggande lager.

FYND

F1:1	Östra sidan av mittblocket:	HÄSTSKOSÖM, recent.
F1:2	Runt mittblocket:	KOL.

Kommentar:
Stenar som fattas i Ö kan möjligen ha använts vid byggnationen av den vikingatida graven intill (A88). Mittblocksstenen var eldskadad vilket antyder brand på platsen. På grund av ej fullständig undersökning kan ej ytterligare tolkning göras.

ANLÄGGNING 89
KAMMARGRAV, 6 x 6 m i diam och ca 0,2 m hög. Insjunkning i mitten, ca 2,1 x 1 m (V-Ö) och ca 0,2 m dj. Kammargrav – skelettgrav. Kammaren: 2,6 x 1,2 m. Riktning 90 gon. BRÄNDA BEN (F 2) och sot i NV vallen. Belägenhet: x779 y1047,5

Anläggningen var belägen i gravfältets NÖ del och låg på en avsats i Ö-sluttning ca 20 m ifrån gravfältet i övrigt. Avsatsen låg lägre än gravfältet i övrigt och exponerade mot Ö. Ca 3 m N om och ca 2,5 m S om anläggningen fanns berg i dagen. Före undersökningen framstod anläggningen som en närmast rund valliknande svag förhöjning ca 6 m i diam med en insjunkning i mitten ca 2,1 x 1 m (V-Ö). Vallen var något lägre i den Ö delen. Enstaka större stenar skymtade i torven. På anläggningen växte örnbräken och mossa samt två späda björkar.

Direkt under torven var jorden grovkornig och sanduppblandad. Ca 1-1,5 dm under torven framkom spridda skärvstenar och småsten. Även större stenar framkom dock utan synlig gemensam struktur. I insjunkningen framkom straxt under torven en mörkfärgning som dock troligtvis berodde på fukt då den upphörde efter ca 15 cm djup. En mindre koncentration av kol framkom även i sänkans S del, troligen rotkol. Vid avtorvningen framkom i SV utkanten i fyllningen en sländtrissa av sten (F 1). Skärvsten förekom utanför anläggningen i den S delen mot berget. Ca 1-2 dm under torvlagret framkom ett ljusare sandblandat lager som dock inte var lika framträdande i insjunkningen som i anläggningen i övrigt. I hela fyllningen framkom spridda bitar av kol, lerklining, enstaka keramikskärvor av olika typer, samt två bitar kvarts (F 1). Skärvsten fanns spridd i hela fyllningen. Dessa fynd härrör från bronsåldersboplatsen.

Ca 2 dm under torven framträdde en kantkedja med närmast rektangulär form. Kedjan var något ostrukturerad och gav intryck av att vara slarvigt utlagd. Någon tydlig stenpackning kunde inte urskiljas. I NV kvadranten i fyllningen (i vallen) framkom ett sotlager med en liten mängd brända ben (F 2). Enstaka brända ben förekom även i andra delar av anläggningen, men ej koncentrerat.

Innanför den ev. kantkedjan, som låg något högre, framkom i insjunkningen flera stora stenar, 0,3-0,5 m stora, utan någon till synes gemensam struktur. Hela stenkonstruktionen bildade en rundat rektangulär eller oval form ca 4 m lång (V-Ö) och 2,5 - 3 m bred (N-S) med insjunkningen i mitten som orsakades av en nedgrävning för en kammargrav. Ca 4 dm under torvytan framträdde nedgrävningskanterna som visade sig genom en skarp kant mellan ljus jord i nedgrävningen och mörkare jord utanför nedgrävningen. Sannolikt var dessa kanter resterna från kammarens träväggar. Kammaren var 2,6 m lång i V-Ö-lig riktning (95 gon) och ca 1,2 m bred i N-S-lig riktning. Dess högsta punkt var – 7,47 m i V och –7,85 i Ö. Kammaren/nedgrävningen var som djupast 70-80 cm, från torvytan räknat.

Det första fyndet i graven var en järnnit som framkom nära gravens N kant (F 3). I nedgrävningens Ö del framkom in situ två ovala spännbucklor (mycket fragmentariska) och ca 1 cm ovanför den ena (S) kunde guldspår från förgyllning konstateras. På en av spännbucklorna fanns spår av mörkbrunt hår, liknande lamull (?). Hårtussen var ca 5-8 mm stor och satt på en av de ovala spännbucklorna. Dessa var täckta av ett mm-tjockt mörkbrunt lager, troligen textil. Mellan spännbucklorna, som låg med 8,5 cm mellanrum låg ett tredjespänne – ett ornerat mycket fragmentariskt rundspänne av brons med rester av förgyllning. Omedelbart på detta fanns textilfragment (orangefärgat) av två typer – det yttre (övre) med grövre textiltrådar än det inre. Ca 15 cm V om spännbucklorna framkom en järnkniv med spetsen åt V och ca 7 cm S om denna en armring av brons som suttit på den dödas vänstra underarm. Straxt V om armringen låg ett ringspänne av järn. Ca 6 cm V om den N spännbucklan låg en mycket fragmentarisk bronskedja (NV-SÖ-lig riktning). Skelettet var helt upplöst förutom tänderna (F 18) som låg i Ö delen. Där fanns också svaga spår från kraniet (små rötter hade tagit plats i de före detta kranieväggarna och bildade en tunn "rotväv" delvis i kranieform). Under detta och något åt N var jorden brun och mullhaltig (en kudde?). Omedelbart V om tänderna fanns 21 spridda dubbelpärlor, alla guldfolierade utom två varav en var blå och en av silverfolie. Vid fotändan i V fanns en järnhank till ett laggkärl. Hankens lägen med fästenitarnas spetsar pekande uppåt visade att kärlet ramlat omkull i kammaren (eller lagts upp och ned). Fem järnfragment, troligen alla nitar eller möjligen någon spik, låg spridda företrädesvis utmed sidorna. Två låg nära N nedgrävningskanten och tre nära mitten.

Sotlagret med de brända benen (F 2) framkom i vallen straxt NV om nedgrävningen och kan i förhållande till graven ses som en sekundär eller samtida ”begravning”.
Underlaget utgjordes av moig morän.

Kommentar: Graven är en kammarkonstruktion. Den döda hade lagts på rygg med huvudet i Ö. Tandfragmenten (endast emalj) visar på oslitna tänder från en ung individ. Visdomständerna hade dock sprungit fram. De brända benen i NV-delen (F 2) preliminärbestämdes i fält av osteologistuderande till människa och ev. svin.

FYND (för exakta lägen se planritningen)

F 1		I fyllningen vid rensning:
	x775,40 y1045,80 z -7,19	SLÄNDTRISSA (?) av sten, ca 45 mm i diam och ca 12 mm tjock med centrumhål ca 11 mm i diam. Tre slipade spår på varje sida med rostfärgning i. Lätt nötningsglans över hela ytan.
		KERAMIKSKÄRVOR, spridda (bronsålderstyp?)
		KOL, spridda bitar
		KVARTS, 2 bitar
F 2	x7779 y1045,62 z –7,41	Spridda i NV delen i fyllningen i ett sotlager:
		BRÄNDA BEN, ca 0,5 dl
		I kammarnedgrävningen:
F 3	x778,55 y1046,46 z -7,85	NIT/SPIK (fragment) av järn
F 4	x778,97 y1047,99 z -7,89	NIT/SPIK (fragment) av järn
F 5		NIT/SPIK (fragment) av järn
F 6		NIT/SPIK (fragment) av järn
F 7		NIT/SPIK (fragment) av järn
F 8		OVAL SPÄNNBUCKLA, typ P 52
F 9		OVAL SPÄNNBUCKLA, typ P 52
F 10		RUNDSPÄNNE, av brons, ornerat, förgyllt, med vidsittande och täckande textilfragment av två typer (i två lager).
F 11		SMYCKEKEDJA, av brons, flera fragment.
F 12		PÄRLOR, 21, varav 19 dubbelpärlor av guldfolie och en av blått glas och en av silverfolie.
F 14		ARMBYGEL, av brons (satt på vänster underarm).
F 15		KNIV, av järn, spetsen åt V.
F 16		RINGSPÄNNE, av järn, tornen åt ÖNÖ.
F 17		HANK, av järn, till laggkärl, med vidsittande fästemärlor och med rester av trä.
F 18		TÄNDER (endast emalj) ca 9, från människa, varav oslitna visdomständer.

ANLÄGGNING 90
RUNDAD STENSÄTTNING, ca 3,5 m (V-Ö) x 3 m (N-S) och ca 0,3 m h.
Skelettgrav, nedgrävning ca 2 m lång (V-Ö) och 0,6-0,8 m bred, riktning 100 gon.
Belägenhet: x741,4 y1016,8

Anläggningen var belägen i gravfältets N del på boplatsen Raä 34 N i dess SV del och syntes för undersökningen som en övertorvad flack rundad förhöjning ca 5,5 m x 4 m stor och ca 0,1 m hög. Enstaka stenar var synliga i torvytan samt ett större markfast block i N delen.

Efter avtorvning och rensning framstod anläggningen som en oregelbunden stensättning 3,5 x 3 m stor med enstaka 0,1-0,5 m stora spridda stenar. Vid ytterkanten i SV var stenarna jämnstora 0,1-0,2 m. Stenpackningen var flerskiktad. Fyllningen mellan stenarna bestod av myllblandad lera. Fynd som påträffades vid rensningen var, förutom ca 10-12 l skärvsten, enstaka keramikskärvor, enstaka brända ben, kol och lerklining. En rund ca 0,3 m stor mörkfärgning fanns i anläggningens SV del.

Under fyllningen vid ursprunglig marknivå framkom över hela anläggningen ett gulaktigt lerlager. Centralt i anläggningen (1 x 0,3 m) var lerlagret vitaktigt (jfr den intilliggande skelettgraven A 91) med ett djup av ca 0,1 m. Under denna vitaktiga lera framkom en rektangulär V-Ö-lig mörkfärgning i vilken stenpackningen fortsatte ned. Avgränsningen av mörkfärgningen var svårbestämbar i den Ö delen, men syntes tydligare framför allt i den NV delen. Jordprov togs på det vitaktiga (JP1) och det mörka (JP2) lagret. Mörkfärgningen uppskattades först till ca 1,3-1,5 m x 0,6-0,8 m och sträckte sig fram till ett antal stenar i Ö. Därunder framkom mörkfärgning och nedgrävningens avgränsning utvidgades därmed med ca 1,0 m i Ö.

Nedgrävningslagret bestod av mörkare fyllningsjord plus lera som ställvis var koluppblandad. Lagret kontrasterade klart mot den omgivande gulaktiga leran/gruset. Förutom kolfragment och ett fåtal brända ben

framkom inga fynd häri. Nedgrävningens djup var 0,2-0,3 m. I V framkom i botten berg och i Ö sterilt grus uppblandat med lera.

FYND

F 1	NV-kvadranten	Rensningsfynd: KERAMIK, 584,4 g LERKLINING, 420,3 g KOL, 34,2 g

ANLÄGGNING 91
RUND STENSÄTTNING, ca 5,4 x 5,2 m och ca 0,2 m h. Kantkedja (med nisch/”altare”?).
Skelettgrav, nedgrävning 2,3 x 0,92 m, riktning 50 gon
Belägenhet: x747 y1020

Anläggningen var belägen i en sluttning mot söder och övervuxen av gräs, mossa och bestånd av sly. Före avtorvning var anläggningen 5,3 m i diameter och svagt välvd, ca 0,2 m hög. Enstaka stenar var synliga i kantkedjan och i markytan.

Efter avtorvning kunde konstateras att kantkedjan var i det närmaste cirkelformad. Den bestod av såväl runda som kantiga stenar som mätte mellan 2,5 x 2,1 och 4,5 x 3,3 dm. Det var 30 stenar i kantkedjan och åtta av dem var av röd granit. Kantkedjestenarna låg glest och i den östra halvan av anläggningen var avståndet mellan kantkedjestenarna ca 40-55 cm medan avstånden i den västra var ca 60-95 cm. Vid rensning (F1) framkom ett obränt språngben av häst (höger bak).
Innanför kantkedjan fanns såväl kantiga som rundade stenar. Storleken varierade mellan 50 x 45 cm för de största och 5 x 5 cm för de minsta. Åtta av stenarna var röda till färgen. I den västra delen av anläggningen verkade det finnas något större stenar än i den östra. I anläggningens centrum fanns en stenfri zon som mätte 75 x 48 cm. I västra delen av anläggningen fanns en flat sten som var 50 x 48 cm.

Direkt innanför kantkedjan i NV kvadranten fanns en stor flat sten som hade formen av en närmast liksidig triangel med basen 80 cm och höjden 60 cm. I samma kvadrant fanns också ett antal små flata stenar stående på högkant, nedstuckna i jorden inom en ca 1,5 m lång nischliknande halvcirkel av stenar som gick in från kantkedjan vari framkom två hästbroddar (F 6 och F 8), enstaka brända ben (ca 15 st 3-12 mm stora) samt ca 50 små (ca 1 dl) keramikskärvor (F 7). Stenpackningen föreföll bilda en oregelbunden kant runt fyndet. Anmärkningsvärt är att kantkedjan saknades där stenflisorna bildade en inskjutande halvcirkel.
Efter att den primära stenpackningen tagits bort framkom en sekundär stenpackning främst i den södra halvan av stensättningen. Denna sekundära stenpackning var oregelbunden, med något mindre stenar än den första stenpackningen.
Genom graven i SV-NÖ riktning framkom ett ljusare vitaktigt lerlager, som framträdde efter borttagande av den sekundära stenpackningen (jfr A 90). I denna ljusfärgning fanns ett tredje lager sten, 26 stycken av oregelbunden storlek. Ljusfärgningen var efter framrensning 2,5 meter lång och 80 cm bred och 0,1-0,3 m djup. I NÖ började färgningen en meter från kantkedjan, i SV 1,57 m från kantkedjan.
I en nedgrävning i den ljusa färgningen, som bestod av ljust gulbrun lera, framkom delar av ett skelett med kraniet (till synes upp och nedvänt) i NÖ straxt innanför nedgrävningskanten. Underkäken låg ca 1 dm SV om kraniet. Intill käken låg ett litet frö (?). Omedelbart NV om kraniet låg tre tänder. I nedgrävningens NÖ del (omedelbart SV om kraniet och käken) syntes en cirkelformad mörkfärgning 10-12 cm i diameter (möjligen resterna av ett träkärl?). Även några långa rörben (lårben) framkom S och SSV om kraniet. I den SV delen av nedgrävningen, cirka trettio cm från ljusfärgningens kant, framkom en kniv av järn (spetsen åt S), där man skulle ha förväntat sig att finna skelettets fötter. Kniven har sannolikt placerats Ö om fötterna. Ljusfärgningen slutade i NÖ -4,31 meter under nollplanet, i SV -4,41 meter under nollplanet.

I SV delen av anläggningen omedelbart innanför kantkedjan framkom en obränd hel eldslagningsflinta (F2). Under och runt nedgrävningen framkom ett kulturlager, som tillhör bronsåldersboplatsen Raä 34N. Detta undersöktes ej.

FYND

F1	Rensfynd: SPRÅNGBEN (höger bak) av häst, obränt, helt.
NV kvadranten	Keramik, 5 st.
NV kvadranten	Kol, enstaka

NV kvadranten			Brända ben, enstaka
NV kvadranten			Harts, 3 st
NÖ kvadranten			Keramik, 3 st
NÖ kvadranten			Kol, enstaka
NÖ kvadranten			Brända ben, enstaka
SV kvadranten			Keramik, 1 st
SV kvadranten			Brända ben, enstaka
SÖ kvadranten			Keramik, 4 st
SÖ kvadranten			Br ben, keramik.
F2	x745,5 y1018,2	z -4,01	ELDSLAGNINGSFLINTA, obränd.
F3	x747,7 y1023,41	z -4,14	KERAMIKKONC. precis utanför kantkedjan i öst.
F4	x746,7 y1021,1	z -4,02	HARTS, 7 bitar i mörkfärgning.
F5	x745,4 y1017,55	z -3,99	TANDEMALJ, djur.
F6	x747,4 y1017,8	z -3,85	HÄSTBRODD, fragm.
F7	x745,55 y1017,87	z -3,98	KERAMIKSKÄRVOR, 1 dl. Små skärvor, slät yta, rödaktig färg (ca 50 skärvor).
F8	x 747,6 y1018	z -3,95	HÄSTBRODD, hel.
			I skelettnedgrävningen:
F9	x 747,8 y1020,5	z -4,23	TAND.
F10	x747,8 y1020,4	z -4,23	TAND.
F11	(se plan)		BEN (kranium, käke (z=-4,30), lårben, överarmsben?).
F12	x746,3 y1019,7	z -4,42	KNIV, av järn, längd 120 mm. Spetsen låg åt S.
F 13	(intill käken, se plan)	z -4,30	FRÖ, ett litet.

Kommentar: Anläggningen är en skelettgrav i NÖ-SV-lig riktning, som genom förekomsten av broddar och järnkniv samt genom själva gravskicket kan dateras till yngre järnålder. Användandet av en ljusare lera som fyllning av nedgrävningen i en grav som i övrigt fyllts med mörk jord är intressant. Även den intilliggande skelettgraven A 90 hade samma vita lera över skelettnedgrävningen. Leran bör inte ha kommit från omgivningen, utan hämtats på annan plats. En analys (utförd på Raä)av den ljusa leran gav hög järnhalt (för tolkning se 3.4.2).
Förekomsten av harts, brända ben och keramik i jordfyllningen tolkas som att graven täckts med jord som helt eller delvis hämtats från boplatslagret runt graven (utom den vita leran). Broddarna (typ hästbroddar) vilka hittades tillsammans med keramikskärvor i gravens NV kant tolkas som en deposition gjord vid begravningen eller senare. De flata stenflisorna (några stod på högkant) som omgav broddarna bildade en halvcirkel och kan tolkas som en konstruktion - ett symboliskt rum/offeraltare - där kantkedjan var borttagen (eller intryckt) och bildade en 90 cm stor nischliknande öppning (”altare”). De mindre stenflisorna bildade till synes en inre "ring" ca 35 cm i diameter kring broddarna och keramikkoncentrationen. Denna "ring" tycks ha legat inuti en "öppnad" halvcirkel (ca 90 cm i diam) innanför kantkedjan. Den trekantiga flata stenen (60 x 80 cm stor) låg omedelbart NÖ om denna konstruktion och för tankarna till hur treuddar kan tolkas. Keramiken har rödaktigt gods och kan komma från ett mindre kärl, alternativt delar från ett kärl. De fåtaliga spridda brända benen som framkom i anläggningen fanns i alla kvadranter. Det obrända hela språngbenet från häst som framkom vid rensningen är från höger bak och kan ha en symbolisk innebörd som kompensation för Hels halta häst för en bättre färd till dödsriket Hel där även hästbroddarna skulle ge en säkrare färd.

ANLÄGGNING 92
STOLPHÅL (?)
Belägenhet: x743 y1017 (z-4,06/-4,25)
Anläggningen utgjordes av ett 10-tal stenar, 0,1-0,20 cm stora, till synes lagda i en ring ca 0,6 m i diameter med avsaknad av stenar i mitten där en ca 0,1-0,3 m djup mörkfärgad grop ca 0,4 m i diameter fanns.
Fyndtomt.

ANLÄGGNING 93
STENSÄTTNING, ca 1 m i diam., intill och SSV om markfast block ca 1,3 x 1 m i diam. Urnegrav. Locksten (?). Rena brända ben, hartstätningsring.
Belägenhet: x749,6 y1015.

Före undersökningen syntes endast det 1,3 m x 1,0 m stora och ca 0,3 m höga jordfasta blocket med plan gräsbevuxen mark runt omkring. Anläggningen upptäcktes före avtorvning med hjälp av metalldetektor (bronsfibula se nedan) vid blockets sydvästra del.
Direkt under den flacka markytan och torven, ca 0,1 m ned, framkom brända ben (F 1). Ca 0,10 m under torven, centralt i graven, hittades en fibula med bred bygel av brons (F 2), tillsammans med delar av en hartstätningsring och kol. Intill blocket, på ungefär samma djup som fibulan låg en remlöpare av svartnad metall, troligen brons. I anläggningens sydvästra del fanns en koncentration av keramik. Under detta , ca 15 cm under torven, framkom en liten stenpackning av 0,05 m - 0,2 m stora skärvstenar. I anläggningens östra del låg en flat sten 0,34-0,2 m, vars bredaste kortsida var klart retuscherad (locksten?). Under den enskiktade stenpackningen bestod jorden av sotig, grusig morän med enstaka skärvstenar. Där upphörde fynd av ben, kol och keramik, utom enstaka brända ben som fanns alldeles intill blocket. Dessa låg något djupare och var till synes ”nedsköljda”.
Ca 0,25 m under torven övergick den sotiga moränen i rödaktig, steril morän.
FYND

F1	x749 y1015	-3,79	BRÄNDA BEN 282,7 g KERAMIK, 27 g KOL 6 g
F2	x749,78 y1015,22	-3,83	FIBULA med bred bygel, av brons. REMLÖPARE, av brons, 20 x 5 mm. HARTSTÄTNINGSRING, del av(?).
	x749,75 y1015,30	-3,90	JORDPROV A
	x749,78 y1015,22	-3,90	JORDPROV B
	x750,10 y1015,63	-3,90	JORDPROV C

Kommentar:
Fibulan med bred bygel daterar graven till äldre romersk järnålder.

ANLÄGGNING 94
STOLPHÅL
Belägenhet: x751,8 y1039,8 (botten:-4,60)
Stolphålet framkom i botten av skärvstensmattan och ned i morängruset NÖ om berg och var ca 0,3 m i diameter och 0,15 m djupt med mo i botten. I Ö kanten av stolphålet stod en ca 0,3x0,3x0,2 m stor kilsten på högkant, spetsig i botten.
Fyndtomt.

ANLÄGGNING 95
STOLPHÅL
Belägenhet: 746,8 y1039,4
En ca 15 cm bred sträng av lerklining i N-S-lig riktning ca 0,6 m lång avslutades i N i botten av ett stolphål fyllt med lerklining i botten. Stolphålets diameter var 0,2 m och var 0,21 m djupt ned i morängruset. Stolphålet var skott med 0,15-0,04 m stora stenar och enstaka skärvstenar.
Troligen har en stolpe ryckts upp varvid ”kulturlager” inklusive sotig jord och lerklining samt enstaka keramikskärvor fallit ned i hålet. Den nedfallna lerkliningen kan tyda på att en ombyggnadsfas skett.

FYND	Botten: z -4,92	I en 0,15 m bred och ca 0,6 m lång sträng samt i stolphålet: LERKLINING, ca 0,8 liter. KERAMIKSKÄRVOR, enstaka.

ANLÄGGNING 96
STOLPHÅL
Belägenhet: x756,1 y1047,2
Stolphålet framkom ca 5 m Ö om A 9B och framkom ned i skärvstensmattan. Det var 0,15-0,2 m i diameter och kan tillhöra en äldre fas då det överlagrades av kulturlager med skärvsten. Över stolphålet påträffades en knacksten.

ANLÄGGNING 97
STOLPHÅL
Belägenhet: x753,8 y1031,9
Stolphålet var omgärdat av 3 stycken 0,2-0,5 m stora stödstenar samt en häll i S. Stolphålet var fyllt med mörk

jord och skärvstenar och kunde uppmätas till ett djup av ca 40 cm. (Botten: -4,24). I botten fanns moränsand och berg i S.

ANLÄGGNING 98
STOLPHÅL
Belägenhet: x745,8 y1008,7
Stolphålet framkom i V delen av boplatsen på den relativt plana ytan (stenkantad terrassering i V) nära det sanka partiet i V. Två kvadratmeter undersöktes här (x745 y1007 och x745 y1008). Stolphålet var runt och 0,22 m i diameter och ca 0,15 m djupt och hade en dm-stor flat skoningssten utmed västra väggen. Det var nedgrävt i morängrus. I botten fanns berg.

ANLÄGGNING 99
STOLPHÅL
Belägenhet: x751,5 y1034,6
Stolphålet framkom under skärvstensmattan i moränen och kan således tillhöra en äldre fas. Det var 36 x 32 cm (N-S) i diameter och ca 20 cm djupt ned i morängruset. Någon mindre kilsten fanns i V delen.

FYND	I botten av stolphålet:
	KERAMIKSKÄRVA

(A100 – A 130 utgår)

ANLÄGGNING 131
STENSÄTTNING, ca 0,9 m i diam. Locksten.
Urnegrav.
Belägenhet: x748,3 y1035,35 z-4,20/-4,35.
Stensättningen bestod av ca 0,1-0,4 m stora stenar i ett skikt. Direkt under en locksten 34x39 cm stor och 12 cm tjock framkom en hartstätningsring 25 cm i diameter. Brända ben fanns spridda huvudsakligen innanför hartstätningsringen. Bengömman var nedgrävd i skärvstenspackningen.
FYND
x748,25-x748,45 y1034,87-y1035,21

-4,27/-4,31	HARTSTÄTNINGSRING, ca 25 cm i d.
-4,22/-4,27	BRÄNDA BEN (ca 2 dl?)
	KERAMIK, enstaka spridda bitar.
	BRÄND LERA, enstaka 2-2,5 cm.
	KOL, enstaka.

ANLÄGGNING 132
STENSÄTTNING/URNEBRANDGRAV, ca 1 m i diam. Locksten.
Belägenhet: x751,60 y1033,45
Anläggningen framkom i skärvstenslagret under A 9 i SV (ca 30 cm innanför kantkedjan) och bestod av ca 8 stycken 28-48 cm stora, mestadels flata stenar och därunder en 0,7 m i diameter och 7 cm djup sotlins. En 40 x 40 cm stor flat locksten (toppmåttet – 3,74) låg omedelbart N om stenpackningen och hade en kantställd flat sten ca 0,35 m lång nedkilad intill packningen. I den sotfärgade jorden framkom brända ben innanför en hartstätningsring (diam. 30 cm) och därunder kamfragment av en kam.

FYND		I mörkfärgat lager:
x751,60 y1033,45		BRÄNDA BEN, ca 3 dl(?)
x751,60 y1033,45	z. -3,89/-3,97	HARTSTÄTNINGSRING, fragmentarisk.
x751,60 y1033,40	z. -3,89/-3,97	KAM (låg under hartstätninsringen), längd ca 52 mm (2/3 återstod). Skuren i ett stycke. Ornerad med skrafferade sicksackfält, linjer och en dubbelkoncentrisk cirkel högst upp mitt på sidan.

ANLÄGGNING 133
STOLPHÅL, 25 cm i diameter och 10 cm djupt.
Belägenhet: x748,2 y1033,5 -4,25/-4,35
Stolphålet framkom under skärvstenspackningen och var tydligt avtecknat som mörkfärgning mot den omgivande moränen.

ANLÄGGNING 134
STENRAD, V-Ö-lig riktning, 8,73 m lång
Belägenhet: x753,80 y1034,45 - 753,40 y1040,80
Stenraden framkom i ett skärvstenslager under A 9. Den bestod av 13 stycken tätt lagda främst rundade och ovala stenar, 0,20-0,70 cm stora (mestadels 0,3-0,4 m stora) i en rak rad exakt i V-Ö-lig riktning. I den V delen började raden intill en 118 x 110 cm stor markfast sten med svagt välvd ovansida. Denna sten var ca 20 cm högre än den första stenen i stenraden. Även omedelbart V om den stora stenen fanns en sten men det är osäkert om denna var avsedd att ingå i raden.
Fler skärvstenar och tätare skärvstensmatta tycks ha funnits N om stenraden än S därom, vilket skulle kunna tolkas som att stenraden haft en avgränsande funktion. Skärvstenar fanns också över stenraden. Boplatsens största intakta härd (A 141) låg under stenraden. Stenraden avslutades i Ö i och med att den vikingatida högen A 11 vidtog. Stenradens toppmått: höjd: -3,75 i V och -4,16 i Ö.

ANLÄGGNING 135
STOLPHÅL (SOTGROP?)
Belägenhet: x750,64 y1034,58
Två cirkelformiga fläckar, 30 resp 10 cm i diameter 10 cm ifrån varandra. Den mindre var 3 cm djup och den större 15 cm djup. Intill en berghäll - den mindre närmast hällen. Fyndtom.

ANLÄGGNING 136
LOCKSTEN?
Belägenhet: x754,65 y1037
Ca 0,8 m Ö om lockstenen påträffades fragment av en hartstätningsring som kan ha tillhört anläggningen. I övrigt fyndtom.

ANLÄGGNING 137
LOCKSTEN
Belägenhet: x752,6 y1035,65
Toppmått: -3,87
FYND x752,55 y1035,26 BRÄNDA BEN, 2,14 g
(De brända benen framkom i denna kvadratmeterruta, osäkert förhållande till lockstenen).
Benen har analyserats osteologiskt och härrör från människa.

ANLÄGGNING 138
LOCKSTEN?
Belägenhet: x751,40 y1035,10
Fyndtom.

(A 139 utgår, sammanslagen med A132)

ANLÄGGNING 140
LOCKSTEN (?) ca 0,5 x 0,35 m stor. Intill och SSV om markfast block.
Belägenhet: x752,8 y1033
Under stenen fanns en dm-stor koncentration av kol.
Det markfasta blocket hade en flack profil och låg i V änden av stenraden A 134.
FYND KOL, ca 0,04 dl.

ANLÄGGNING 141
HÄRDGROP, ca 0,9 m i diameter och ca 0,25 m djup.
Belägenhet: x753,3 y1036,4
Härdgropen framkom i skärvstenslagret omedelbart under stenraden A 134. Härdgropen var rund och ca 0,9 m i diameter och fylld med sotig jord och skärvsten. I botten i NÖ delen låg två större ca 0,3 m stora skörbrända och spruckna stenar. Botten var svagt skålformad och avtecknade sig tydligt mot det ljusare morängruset. I det överlagrande skärvstenslagret (samt stenraden A 134) kunde den sotiga härden ej förmärkas, vilket kan tyda på minst två lagerfaser på boplatsen.
FYND KERAMIKSKÄRVA, KOL, enstaka,

ANLÄGGNING 142
STOLPHÅL
Belägehet: x747,5 y1037,6
Stolphålet hade fyra kilstenar, ca 0,2-0,5 m stora samt mörkfärgning mellan dessa, ca 14 cm djupt.

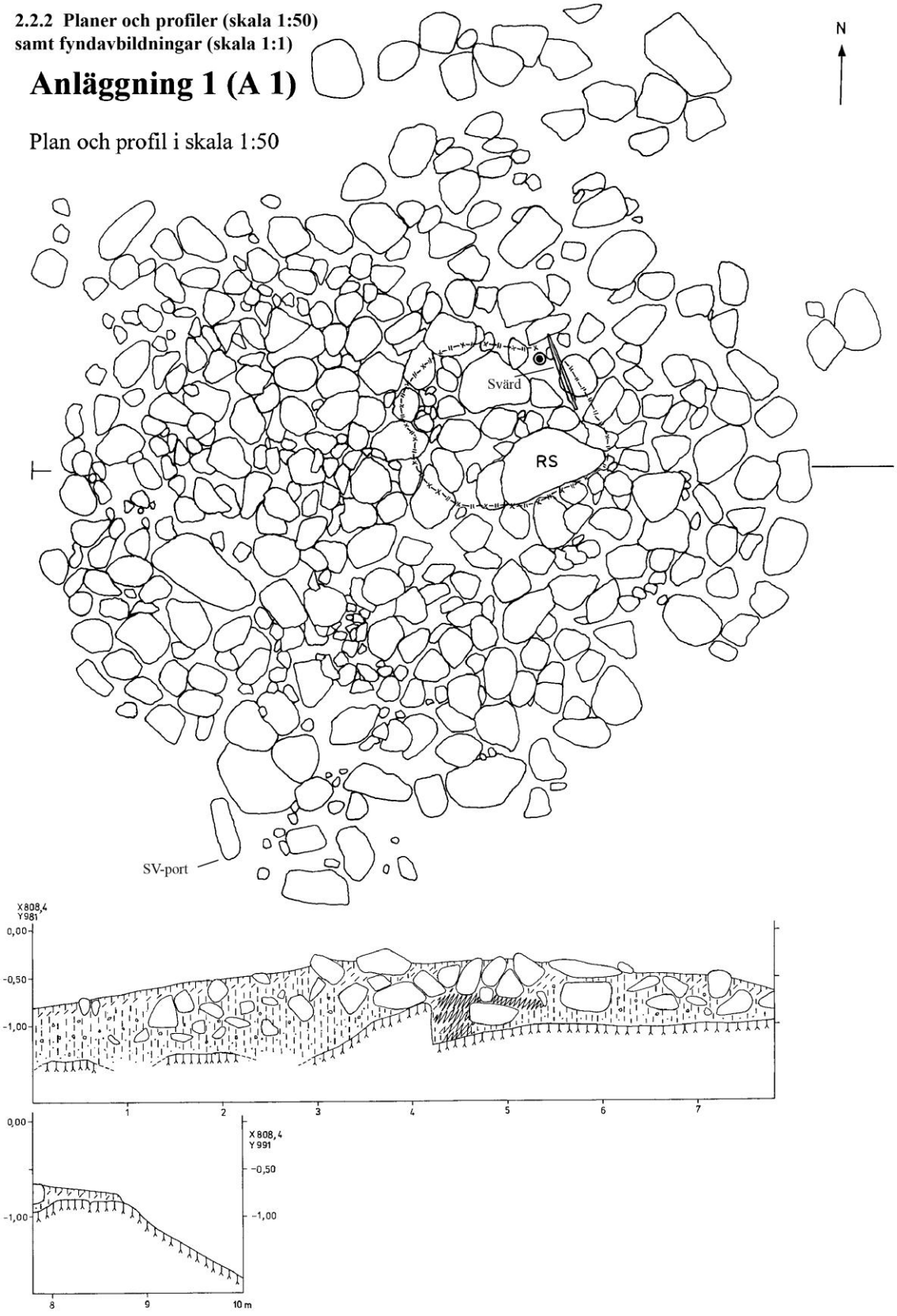
ANLÄGGNING 143
LOCKSTEN, 30 x 25 x 5 cm.
Belägenhet: x746,65 y1037,55 (z:-4,50/-4,55)
Lockstenen var flat och 30 x 25 x 5 cm stor och framkom i bronsåldersboplatsens kulturlager. Intill fanns 4 st ca 10-20 cm stora avlånga stenar. En skärvstenskoncentration fanns V om lockstenen. Ca 10 keramikskärvor framkom under och utanför lockstenen med viss koncentration under stenen. I anslutning till lockstenens östra kant 3-5 cm under dennas nedre kant låg ett bränt ben, 15 mm stort. I boplatslagret runt lockstenen framkom 15 spridda bitar lerklining. I botten framkom morängrus.

FYND	Under lockstenen(huvudsakligen):
x746,65 y1037,65 z:-4,58	KERAMIKSKÄRVOR, ca 10.
	BRÄNT BEN, 1 st (15 mm).
	LERKLINING, 15 bitar (i boplatslagret).

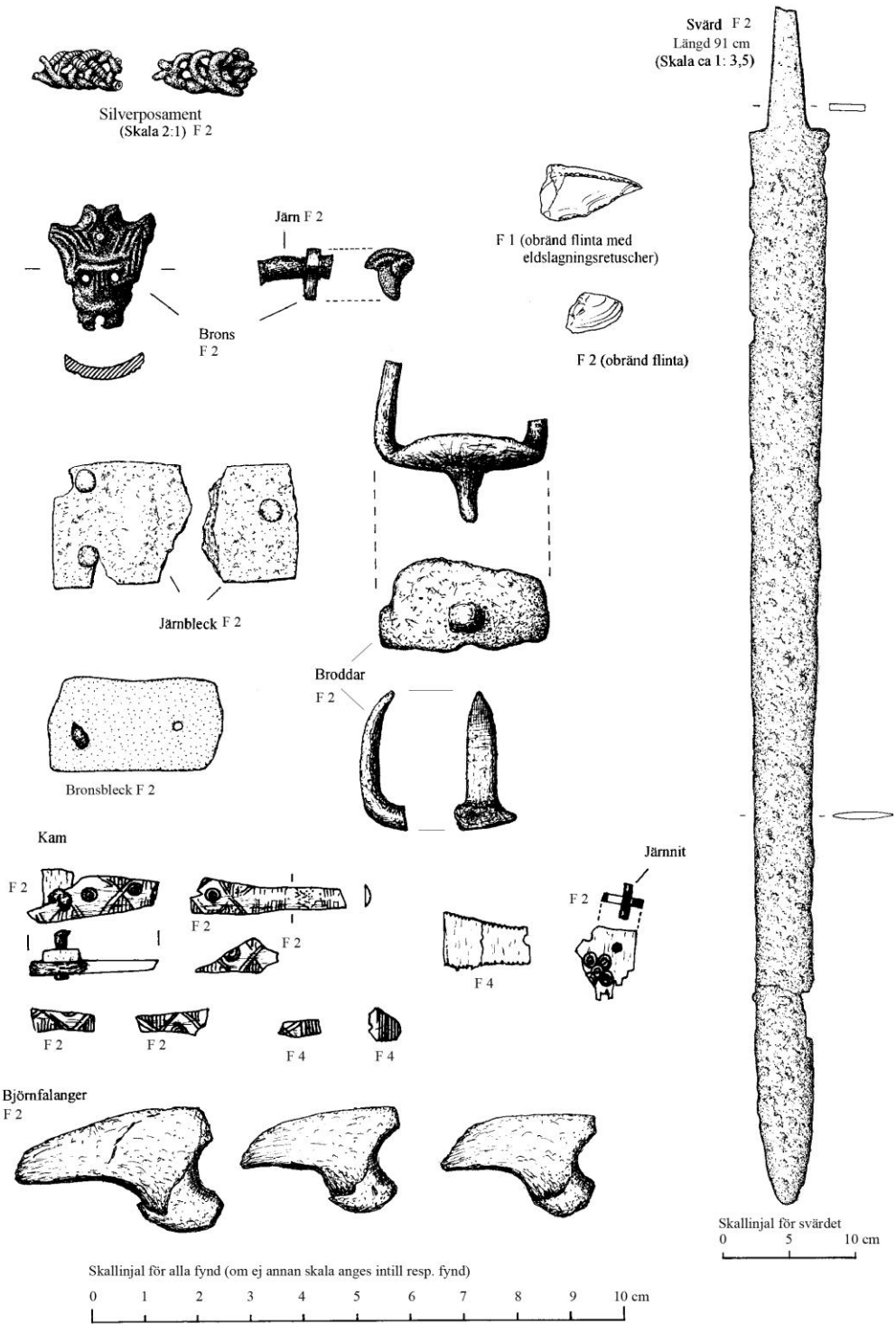
2.2.2 Planer och profiler (skala 1:50) samt fyndavbildningar (skala 1:1)

Anläggning 1 (A 1)

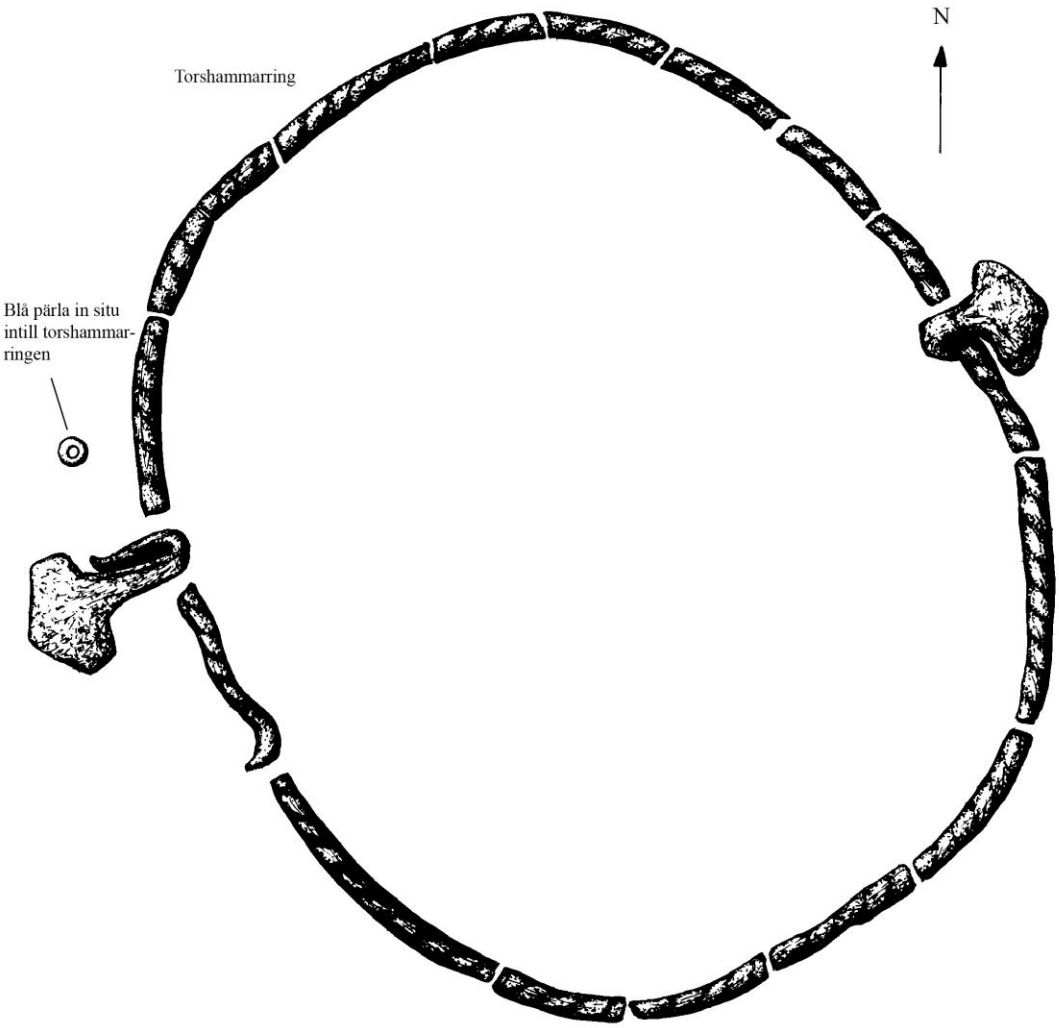
Plan och profil i skala 1:50

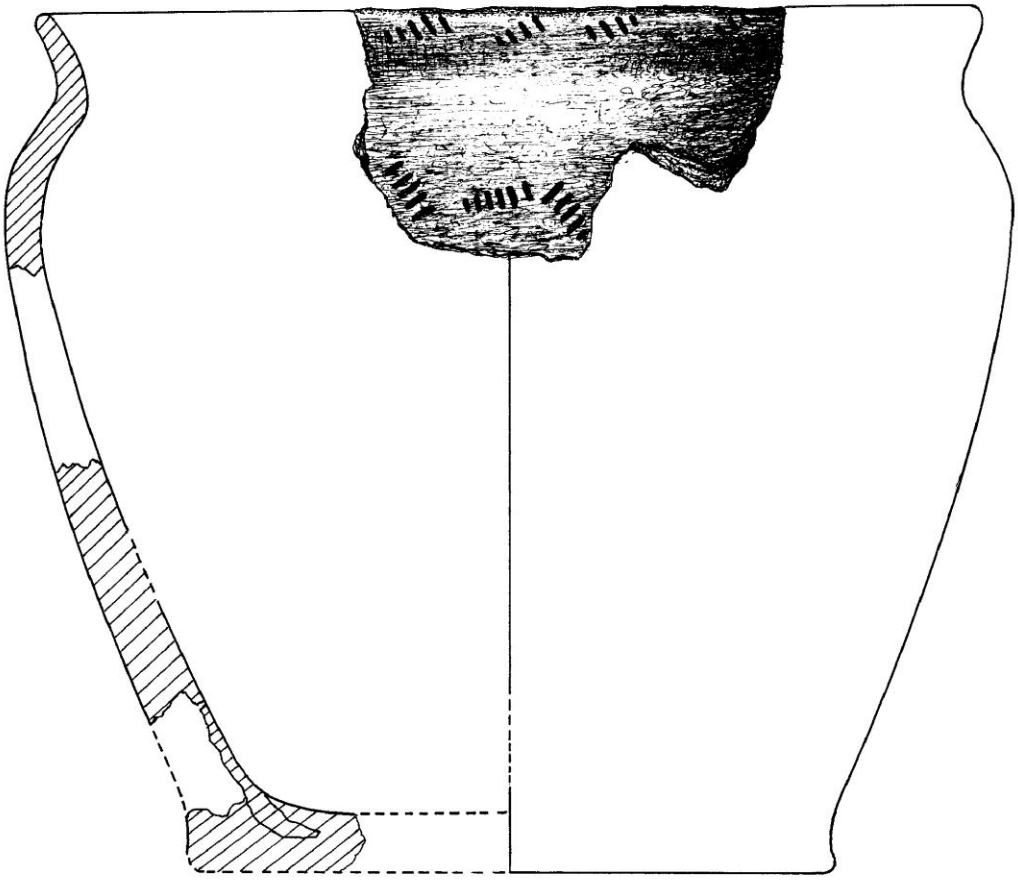
A 1 (forts.) Fyndavbildningar i skala 1:1 (om ej annan skala anges)

A 1

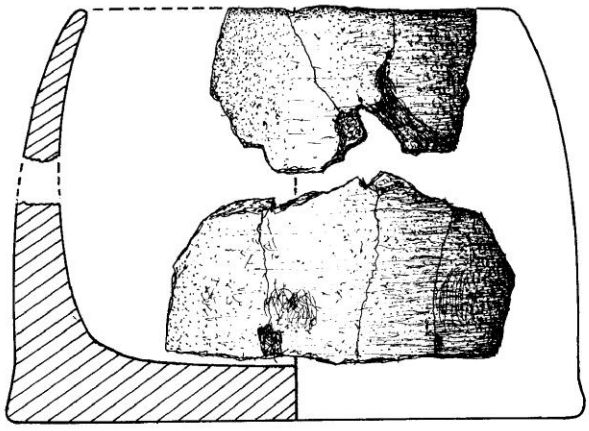

N
Torshammarring
Blå pärla in situ intill torshammar-ringen

A 1 (forts.)

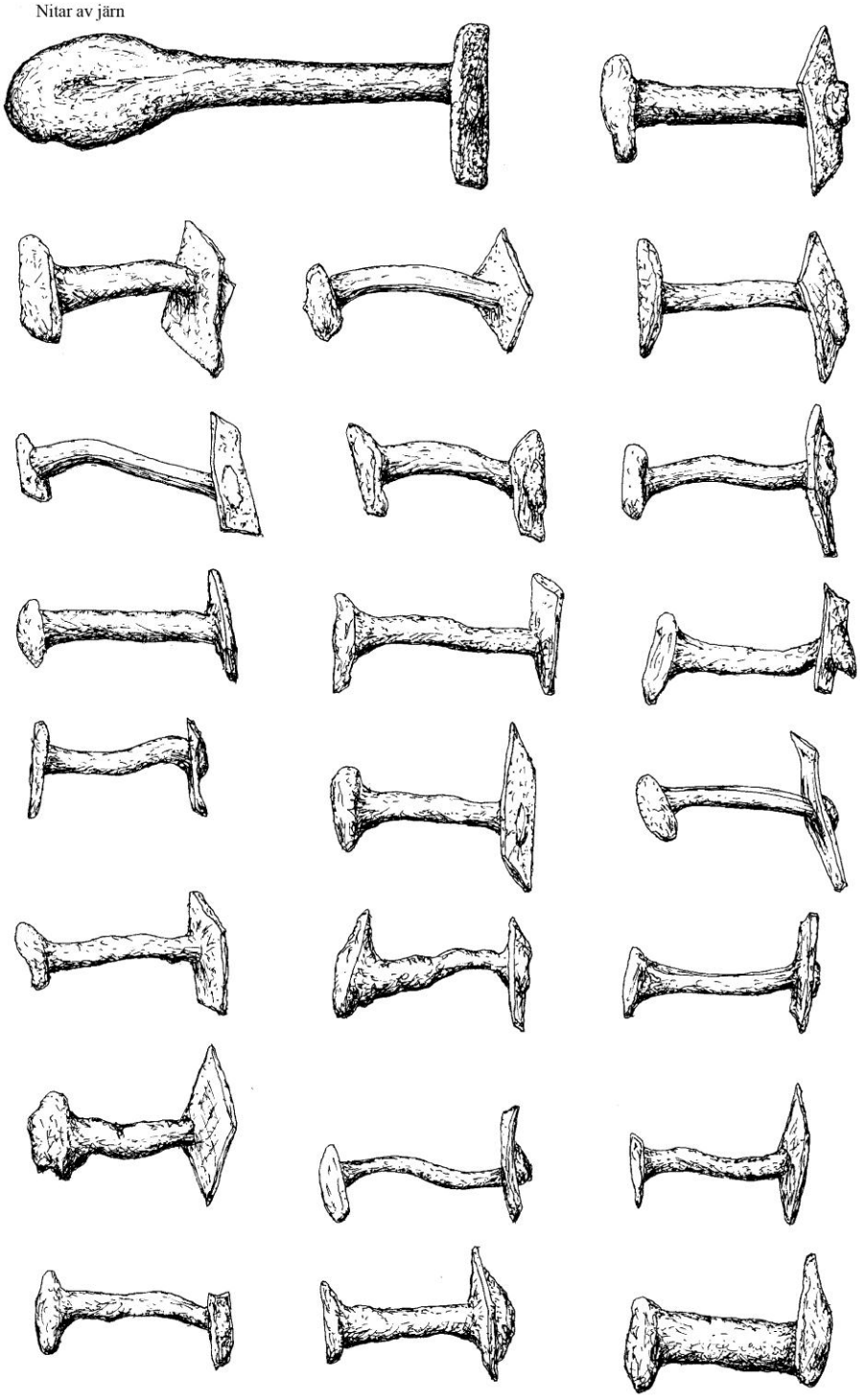
F 4 (Benurna, 710 g)

F 2. Keramikkärl som varit med på brandbålet. Vikt 162 g.

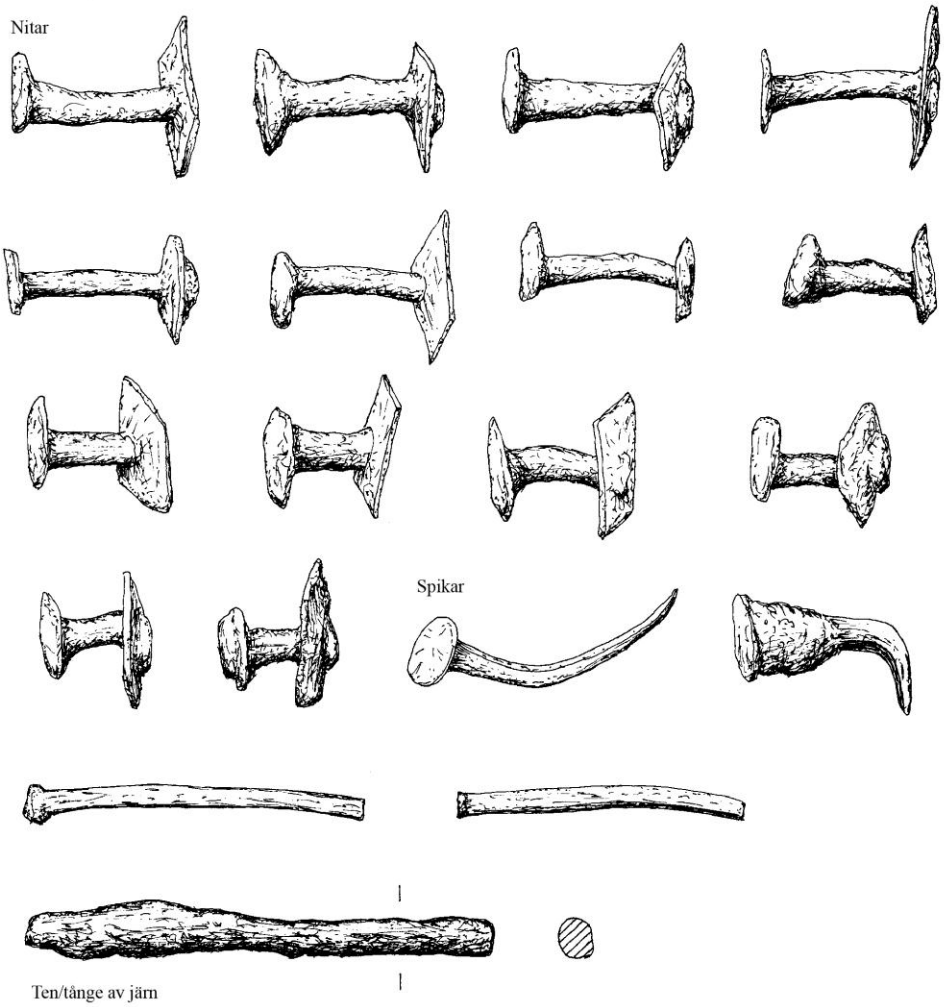

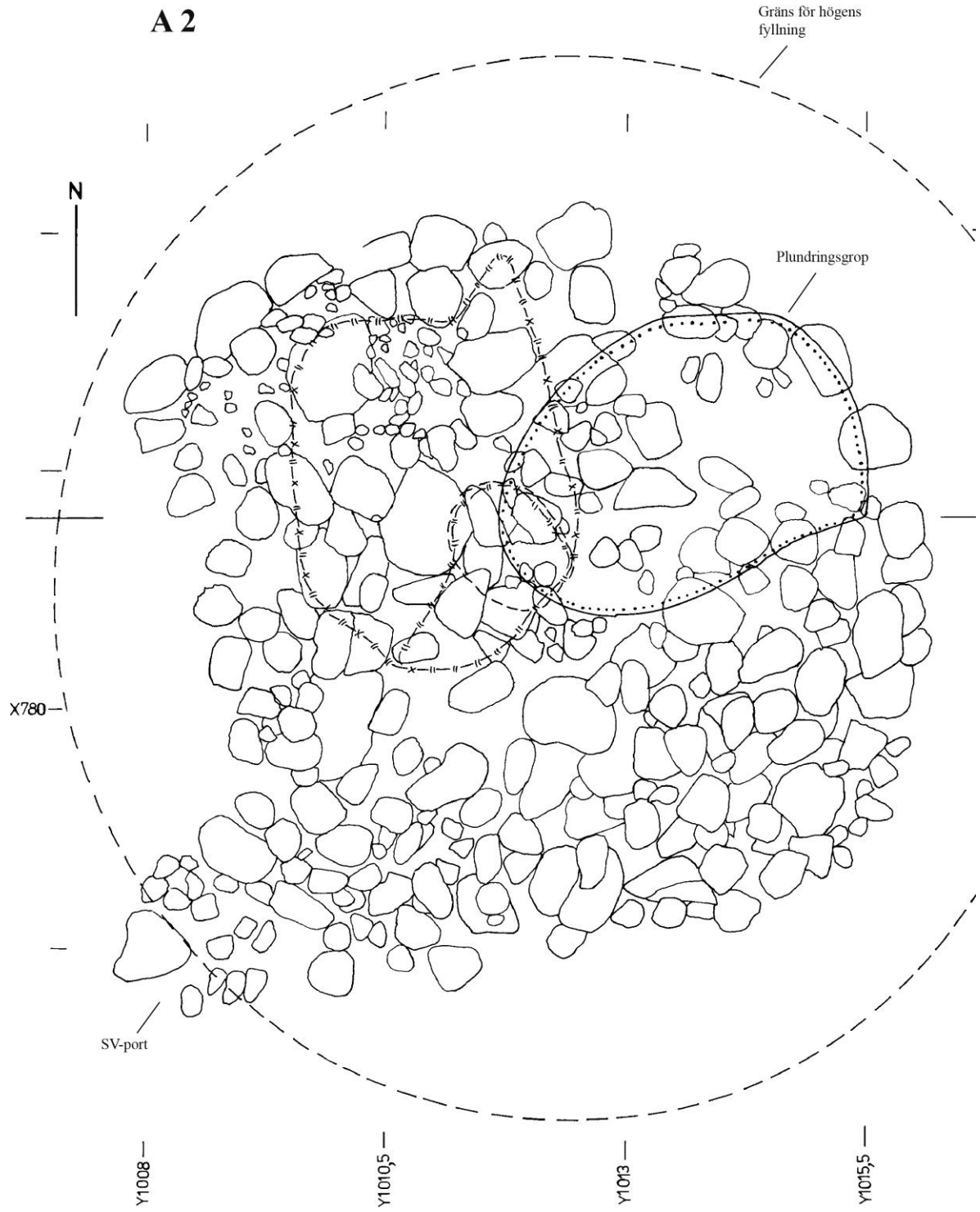
A 1 (forts.)

Nitar av järn

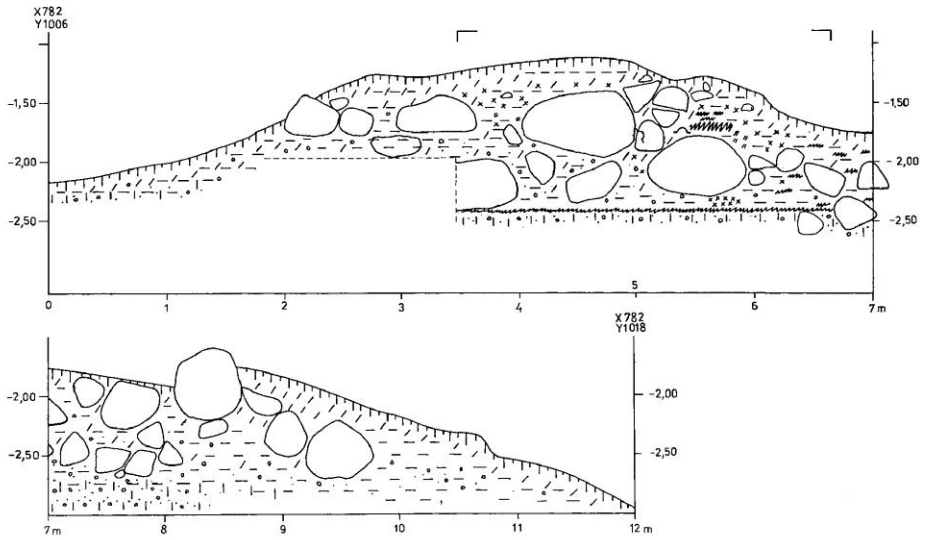

A 1 (forts.)

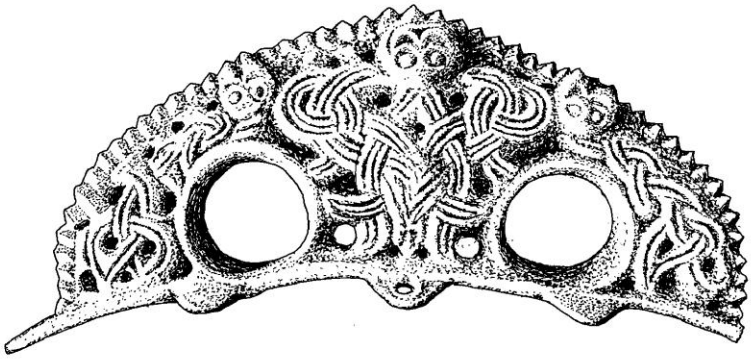

A 2
Gräns för högens fyllning
N
Plundringsgrop
X780
SV-port
Y1008
Y1010,5
Y1013
Y1015,5

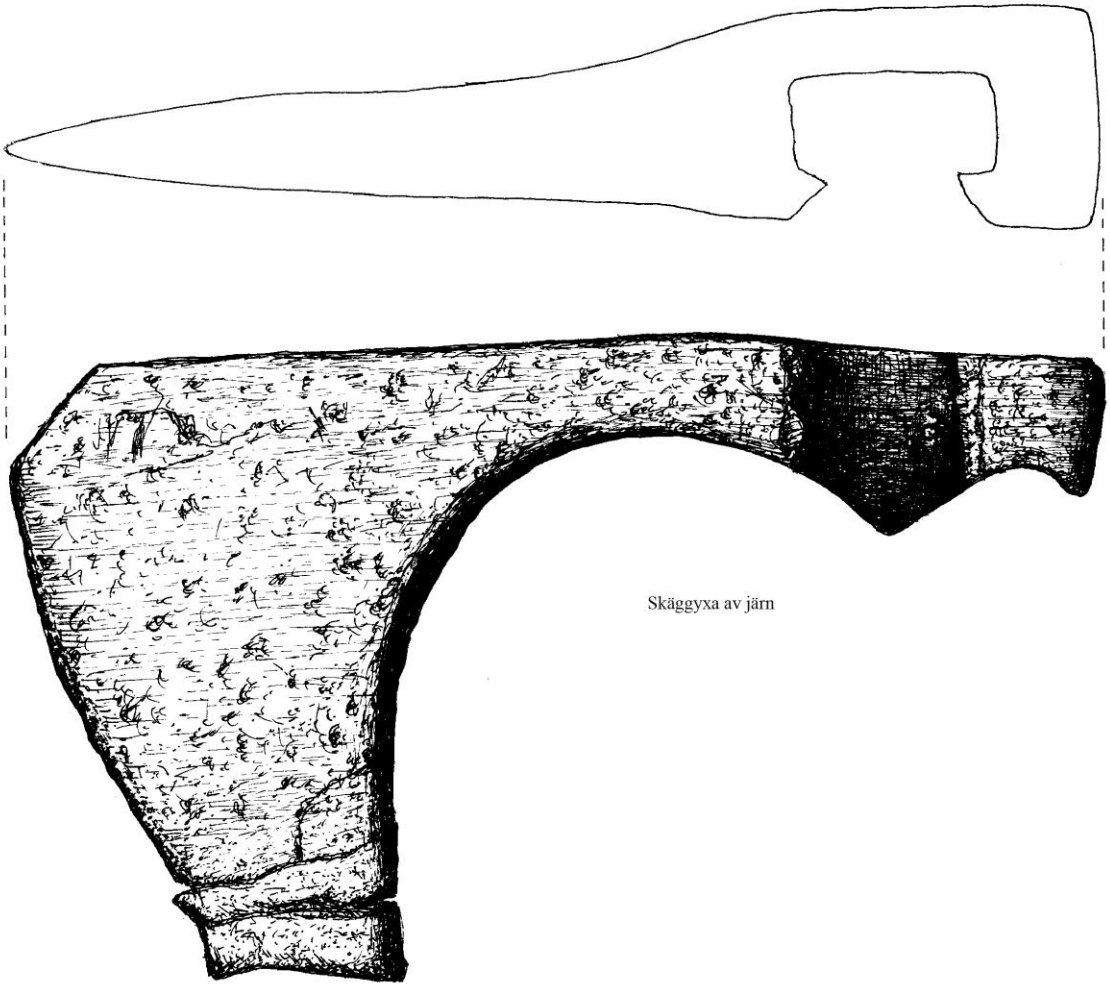
A 2

X782
Y1006
-1,50
-2,00
-2,50
0
1
2
3
4
5
6
7 m
X782
Y1018
-2,00
-2,50
7 m
8
9
10
11
12 m

A 2

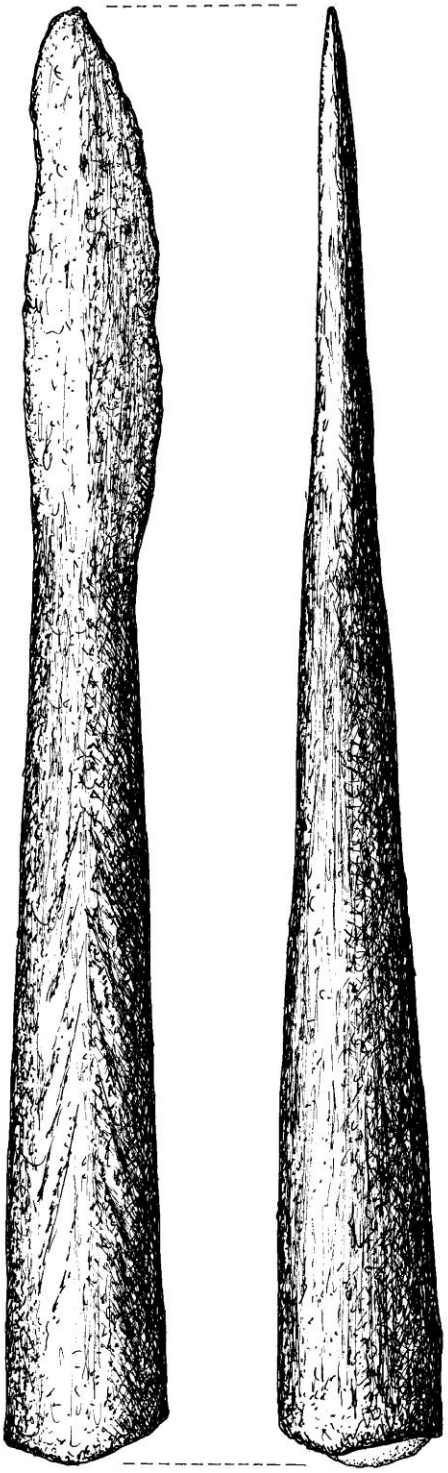
Selbågskrön av brons

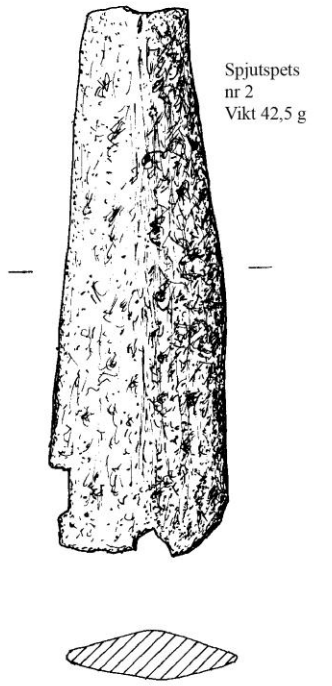
Skäggyxa av järn

A 2

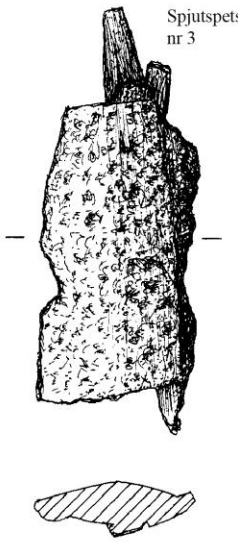
Spjutspets
nr 1
Vikt 301 g

Spjutspets
nr 2
Vikt 42,5 g

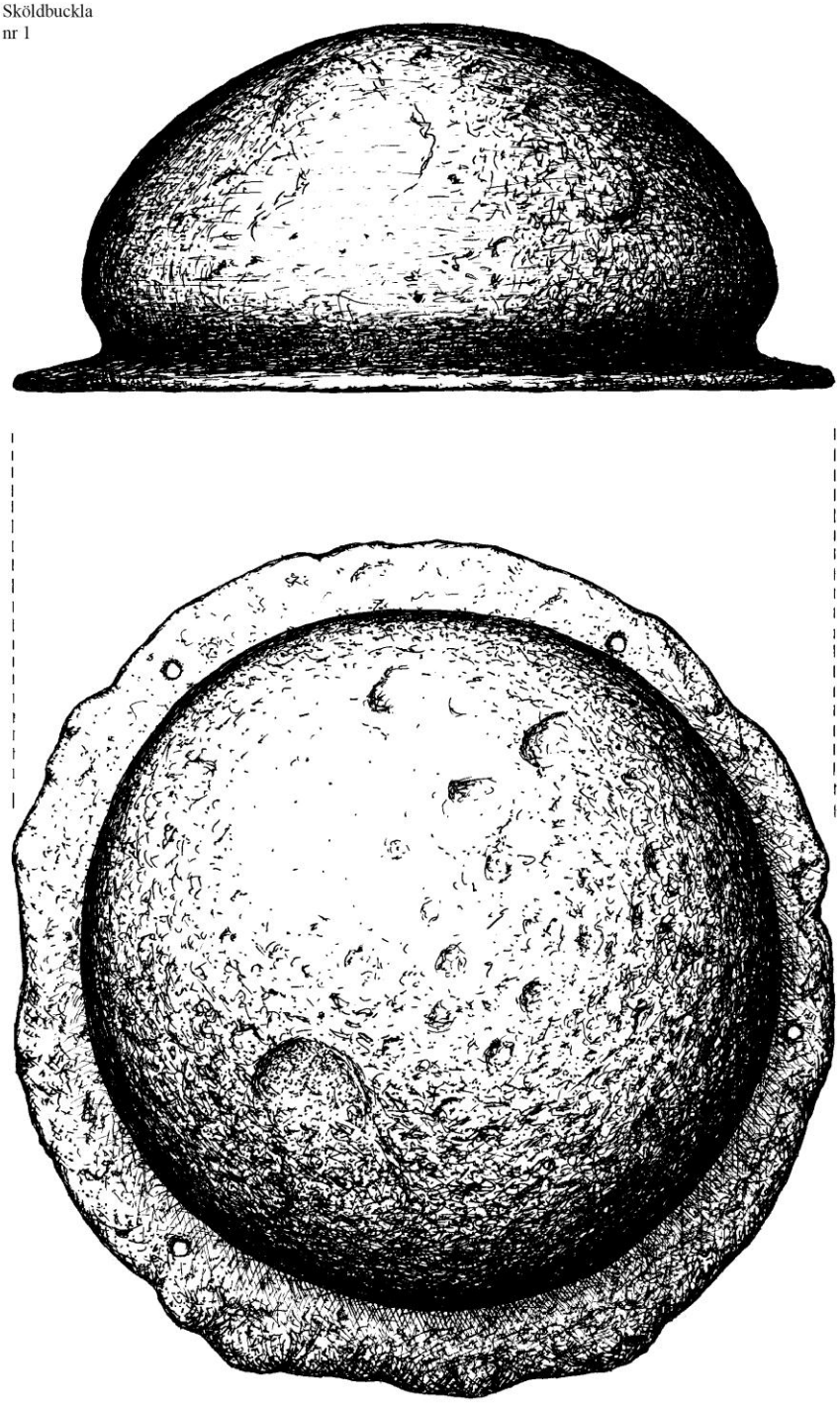

Spjutspets
nr 3

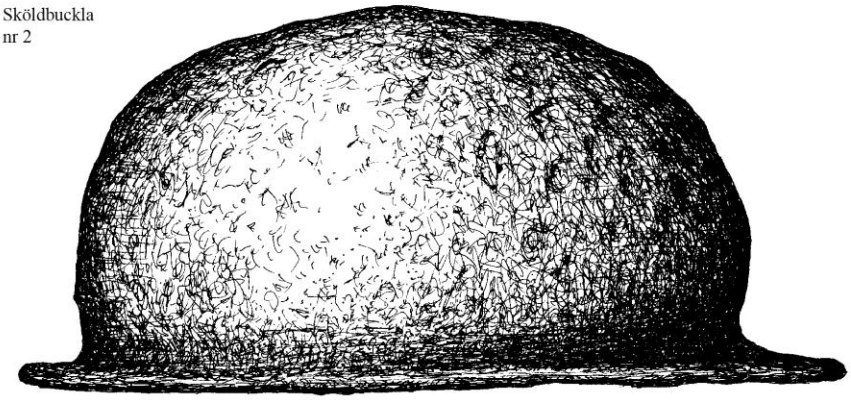
A 2

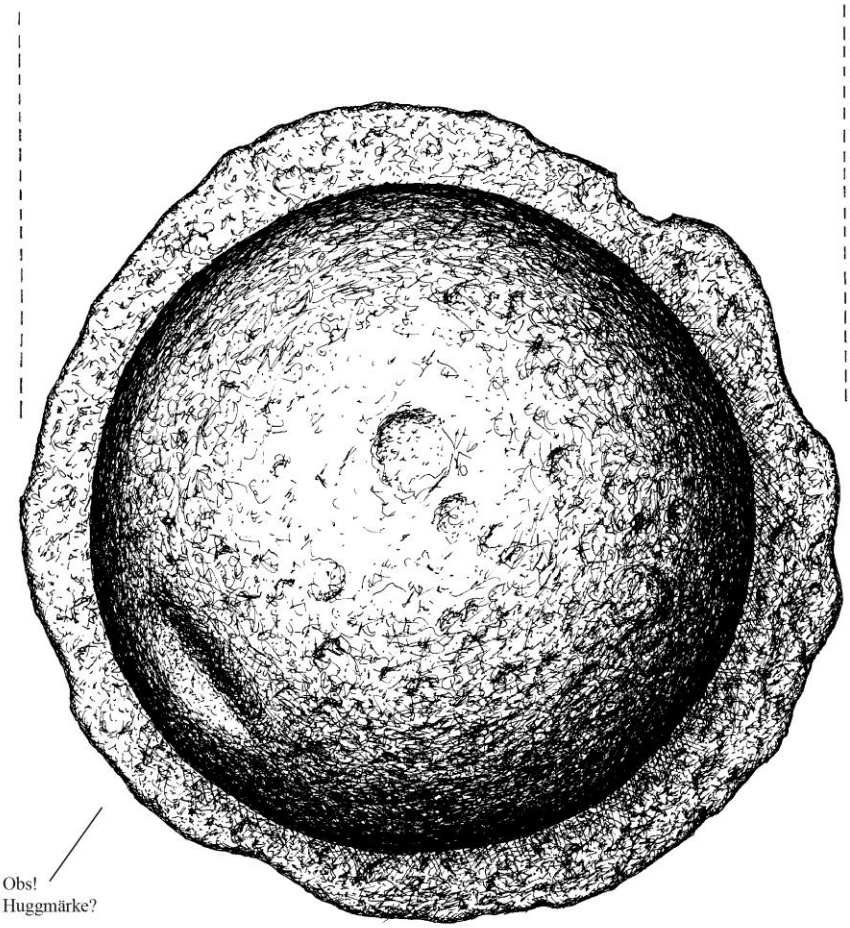
Sköldbuckla
nr 1

A 2

Sköldbuckla
nr 2

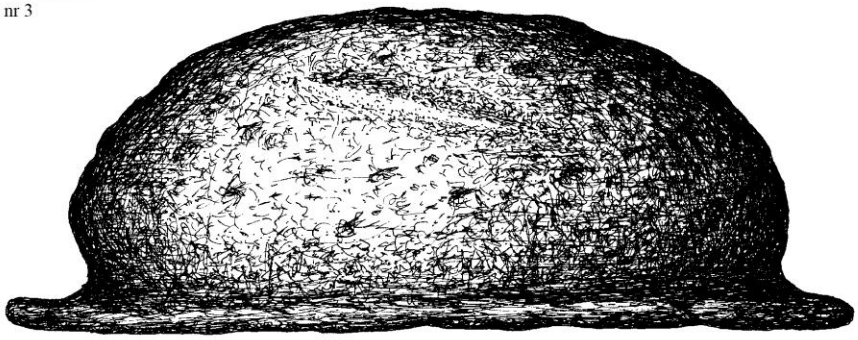

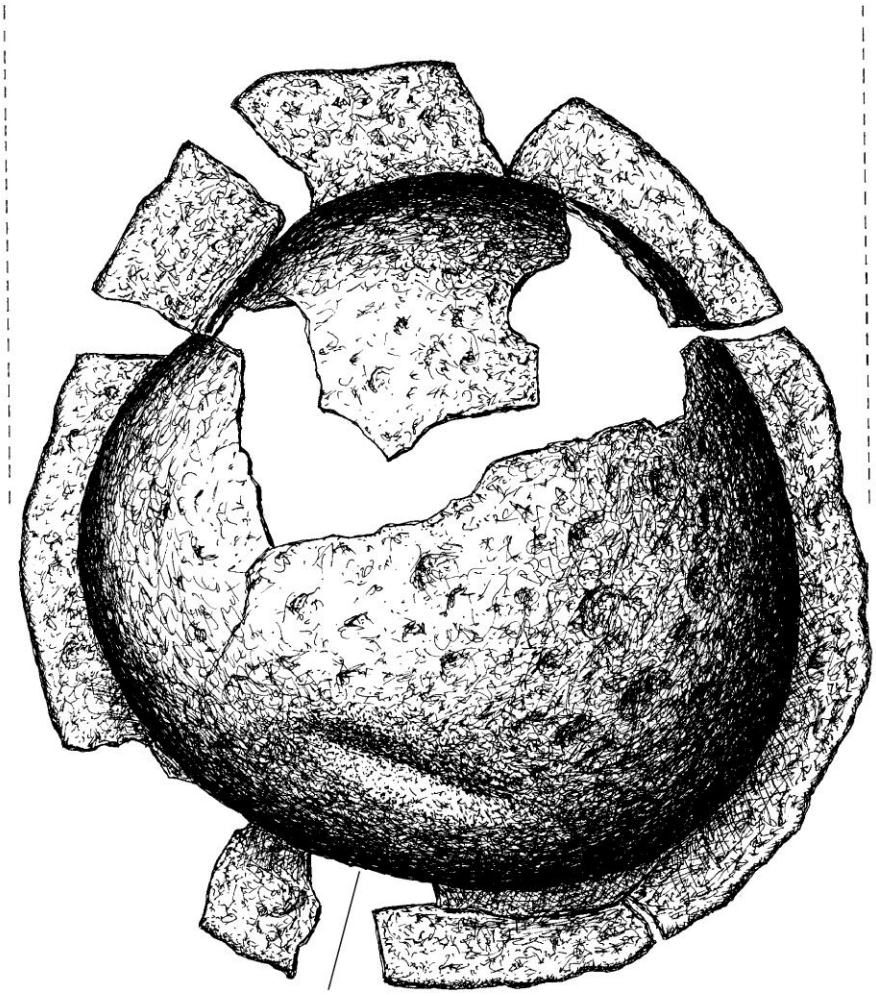

Obs!
Huggmärke?

A 2

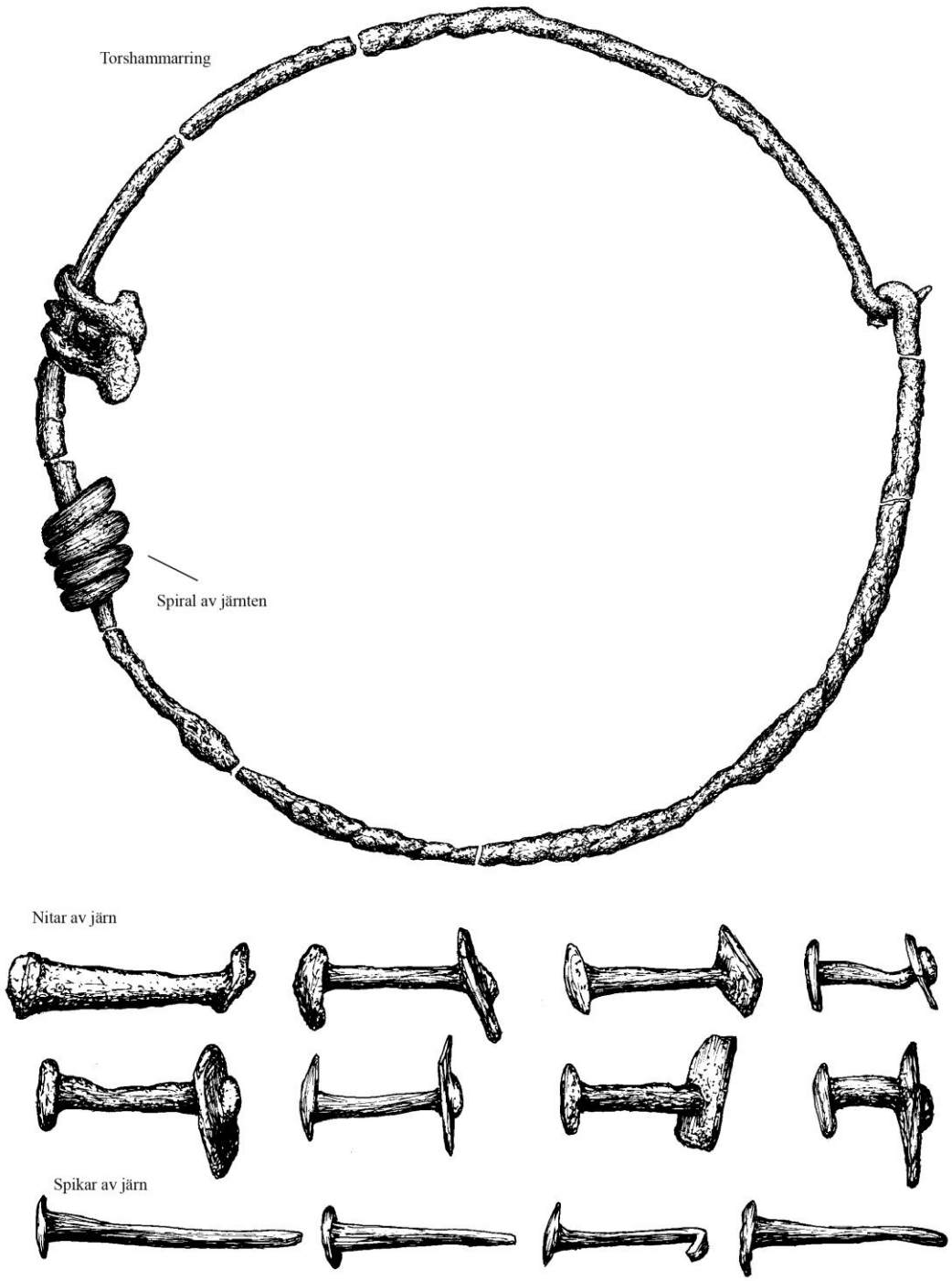
Sköldbuckla
nr 3

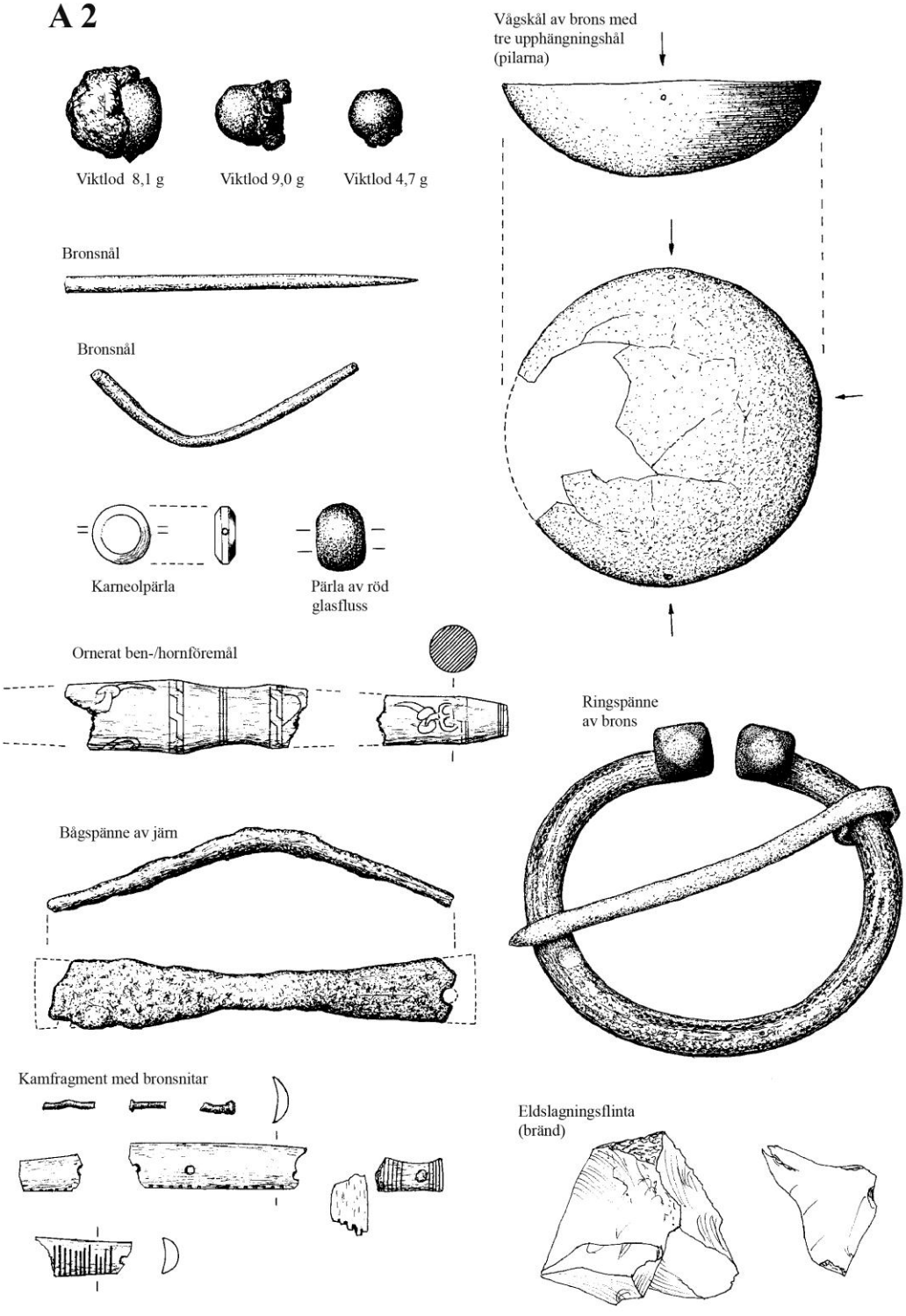

Obs!
Huggmärke?

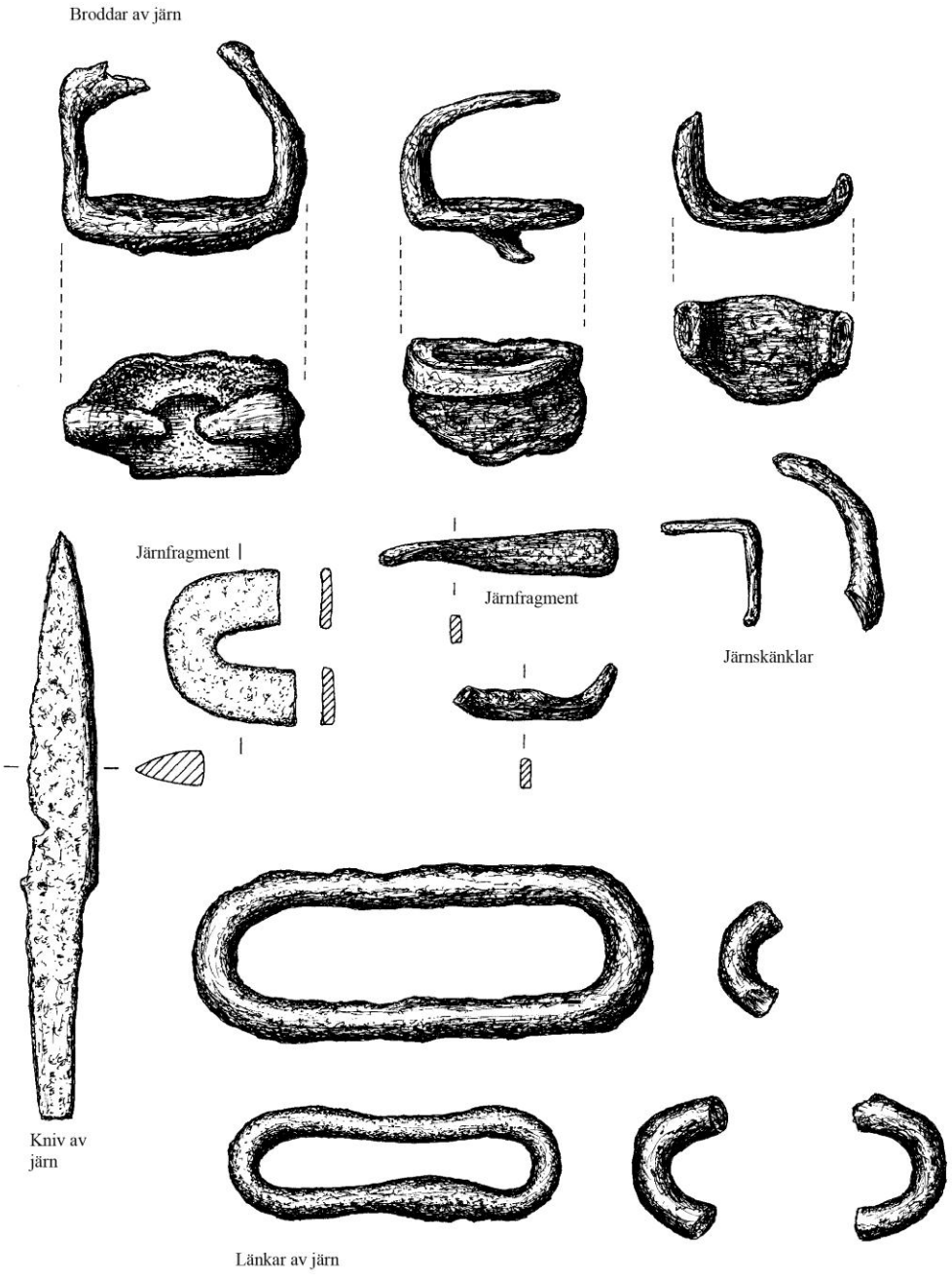
A 2

Torshammarring
Spiral av järnten
Nitar av järn
Spikar av järn

A 2

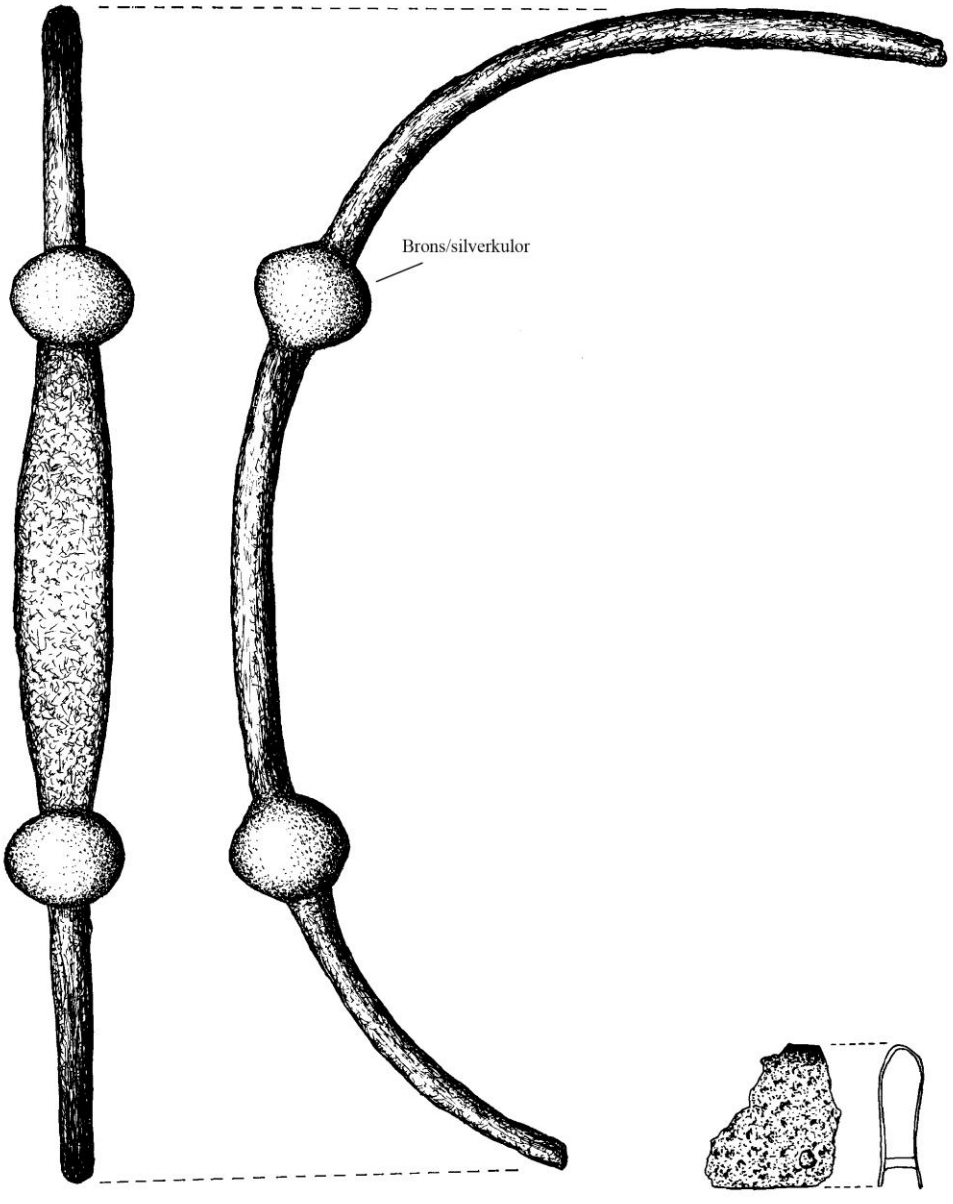

Vågskål av brons med tre upphängningshål (pilarna)
Viktlod 8,1 g
Viktlod 9,0 g
Viktlod 4,7 g
Bronsnål
Bronsnål
Karneolpärla
Pärla av röd glasfluss
Ornerat ben-/hornföremål
Ringspänne av brons
Bågspänne av järn
Kamfragment med bronsnitar
Eldslagningsflinta (bränd)

A 2

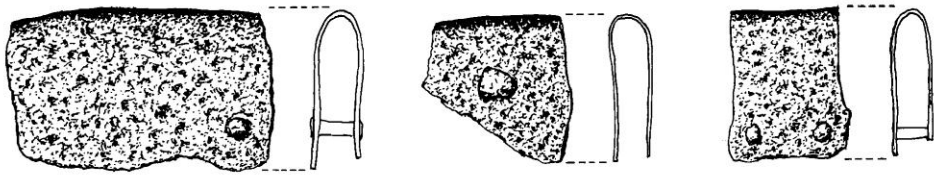

Broddar av järn
Järnfragment
Järnfragment
Järnskänklar
Kniv av järn
Länkar av järn

A 2

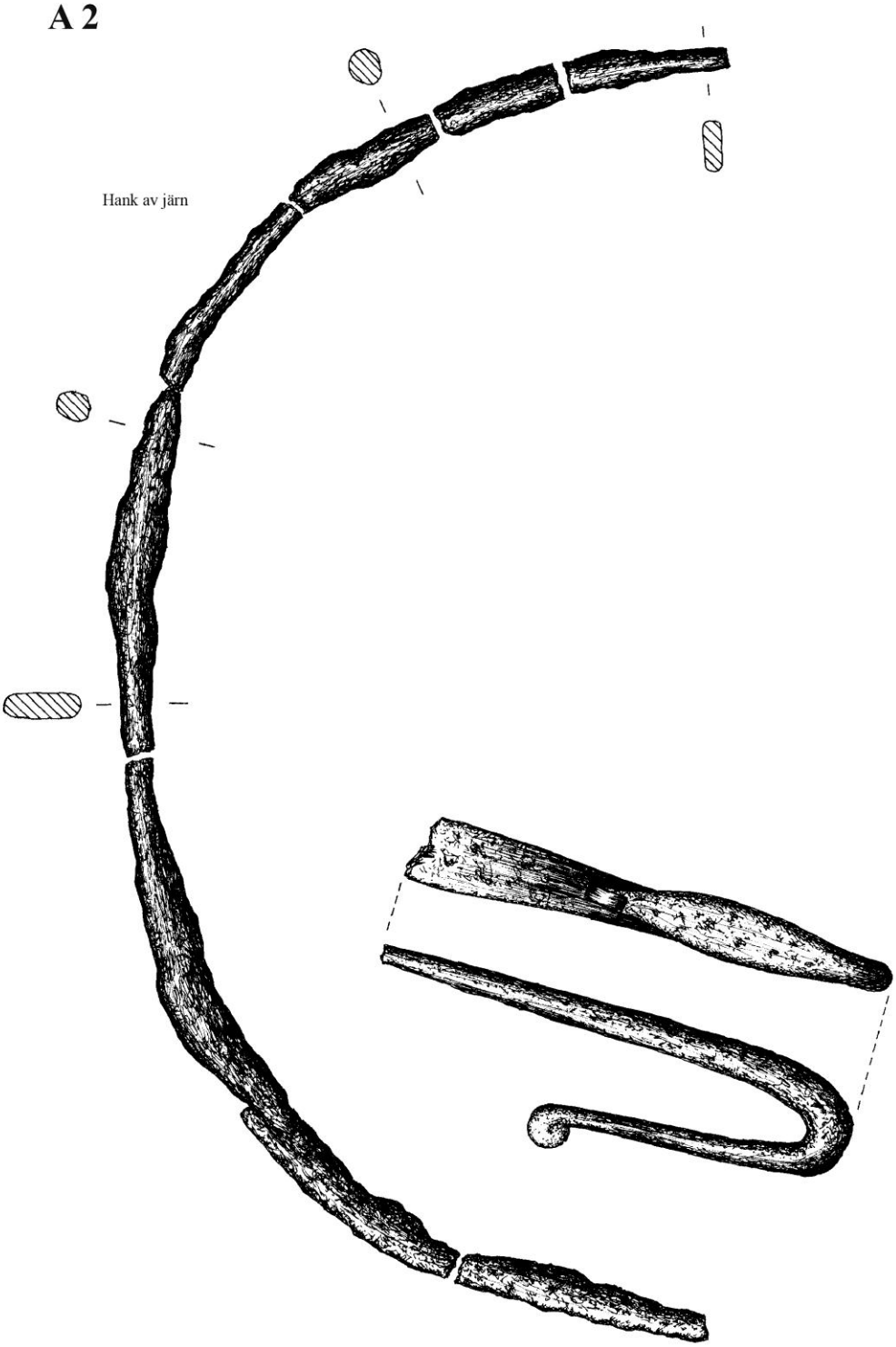
Hank av järn

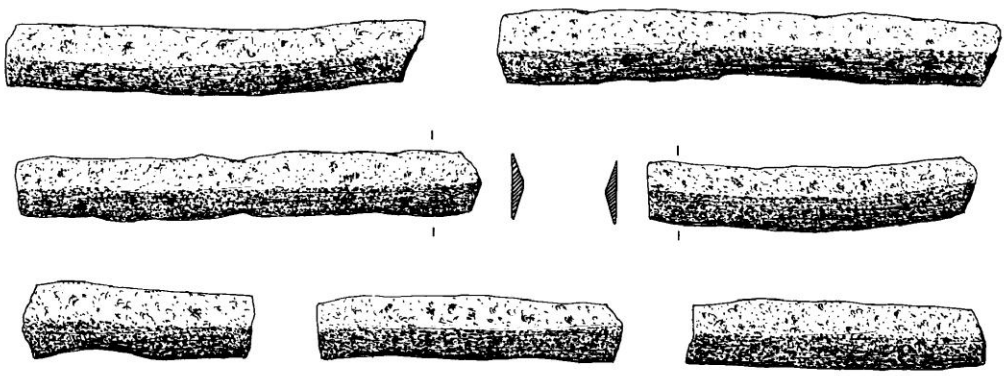
Mynningsbeslag av järn

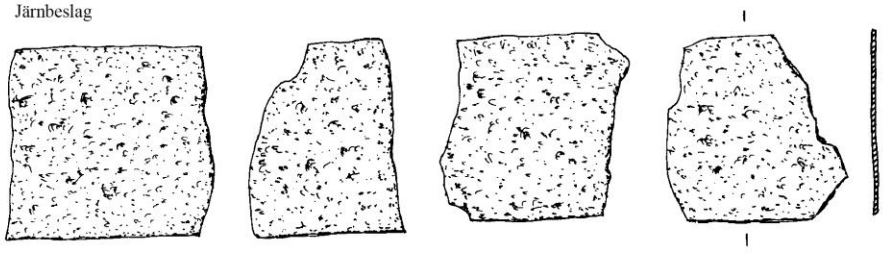
A 2

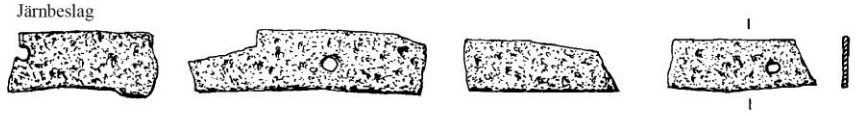
A 2 Åsade bandjärn till laggkärl

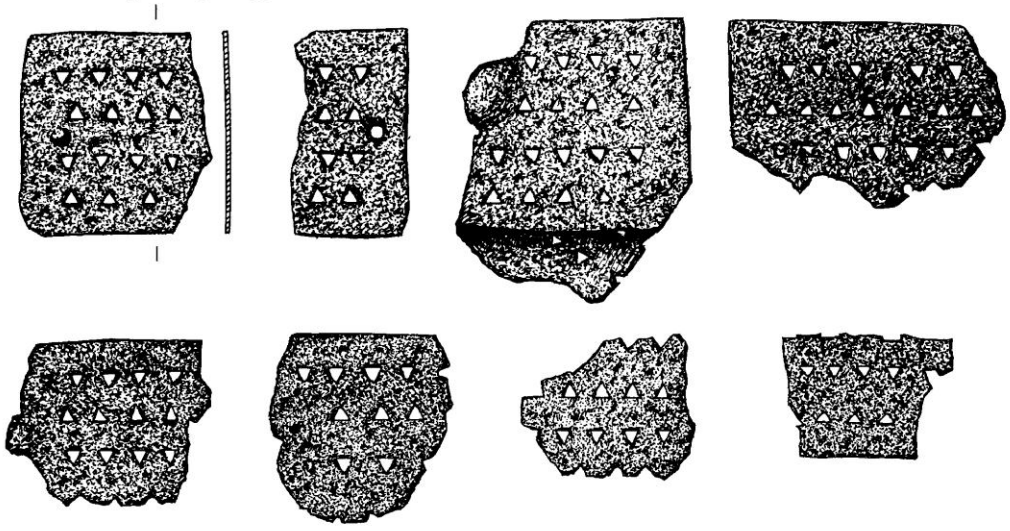
Järnbeslag

Järnbeslag

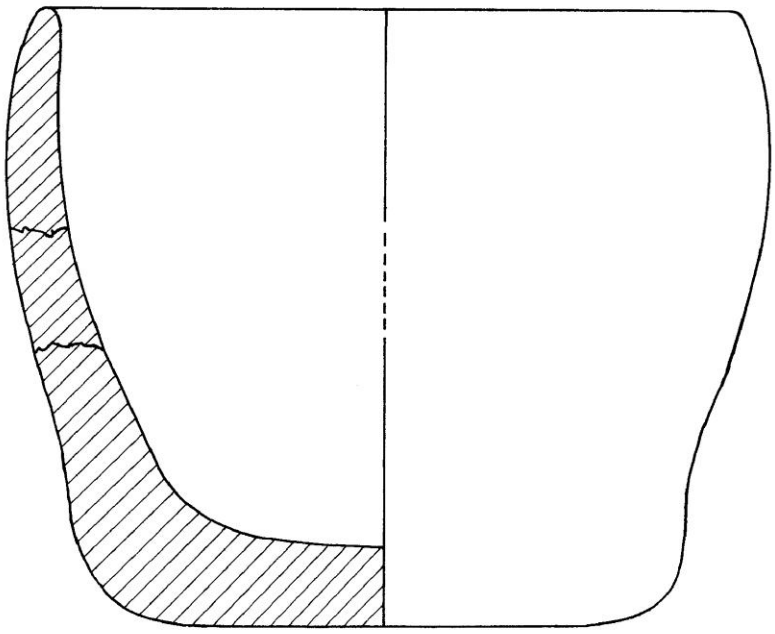

Genombrutna järnbeslag till laggkärl

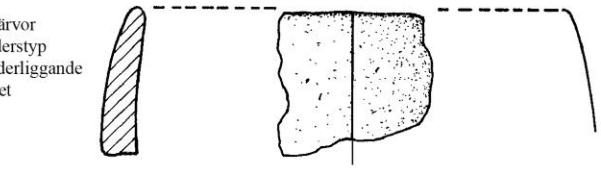

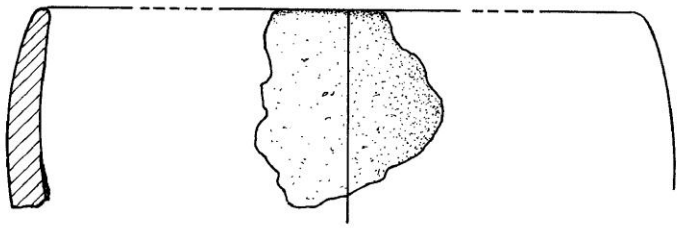
A 2

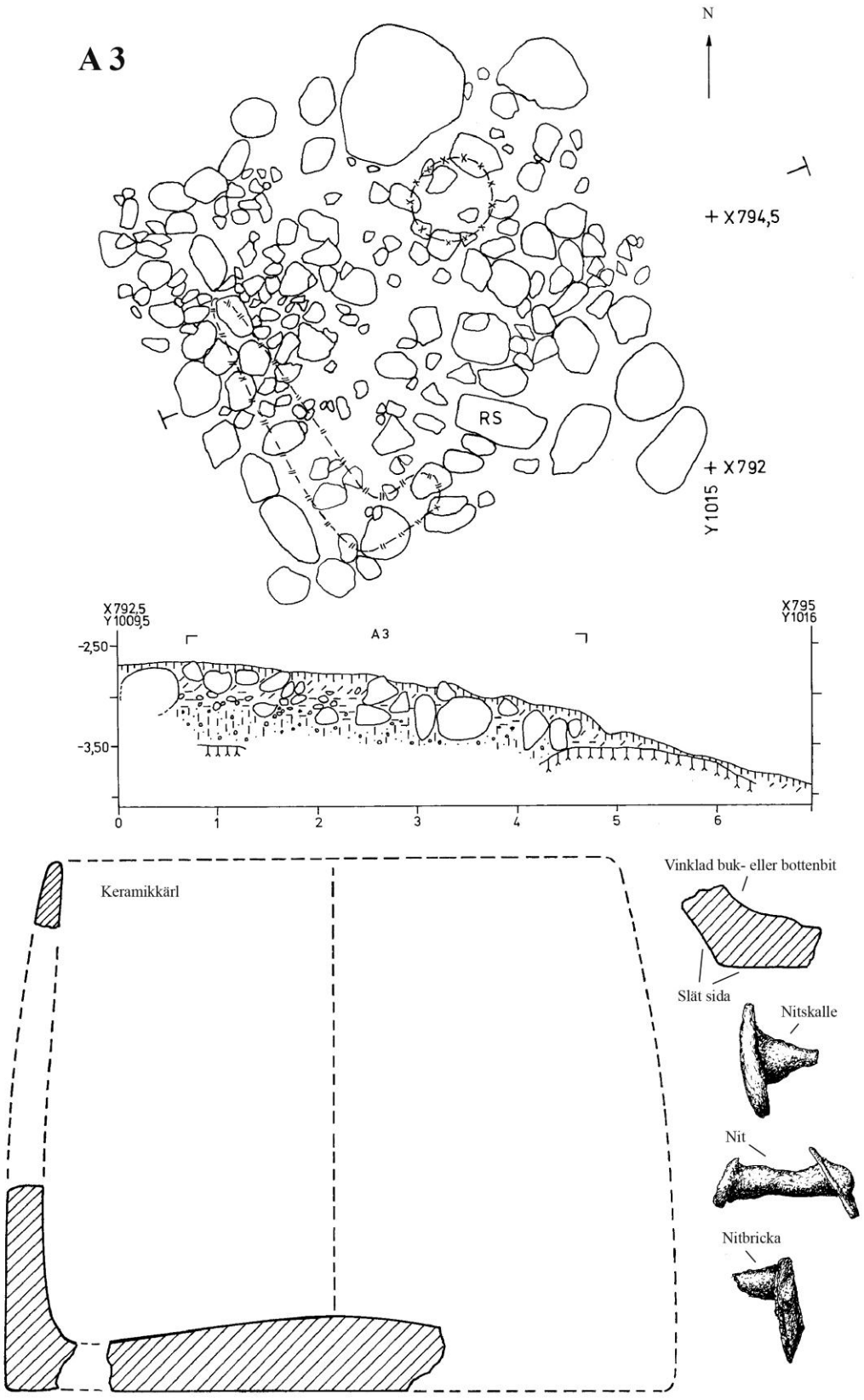
Keramik av järnålderstyp

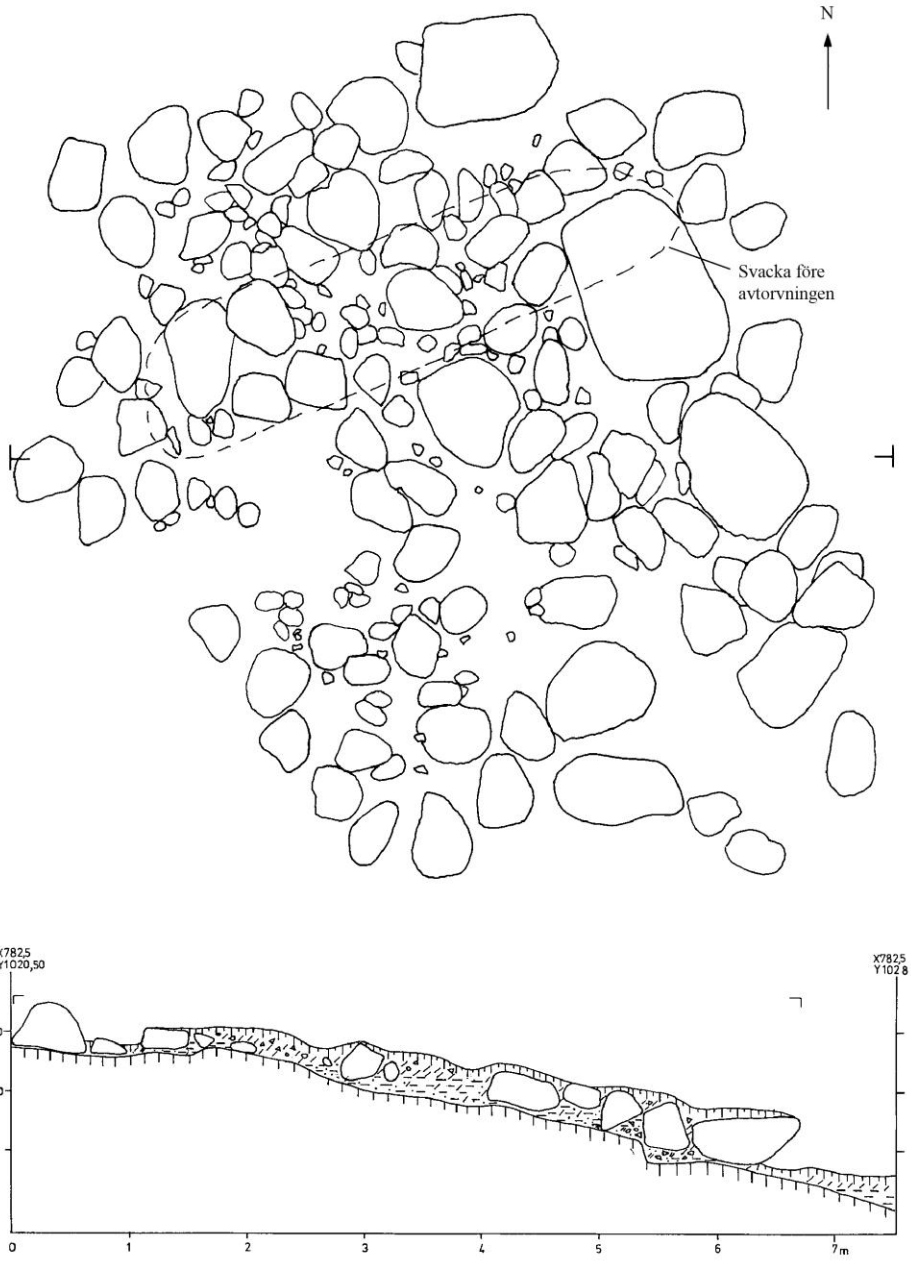
Keramikskärvor
av bronsålderstyp
från det underliggande
boplatslagret

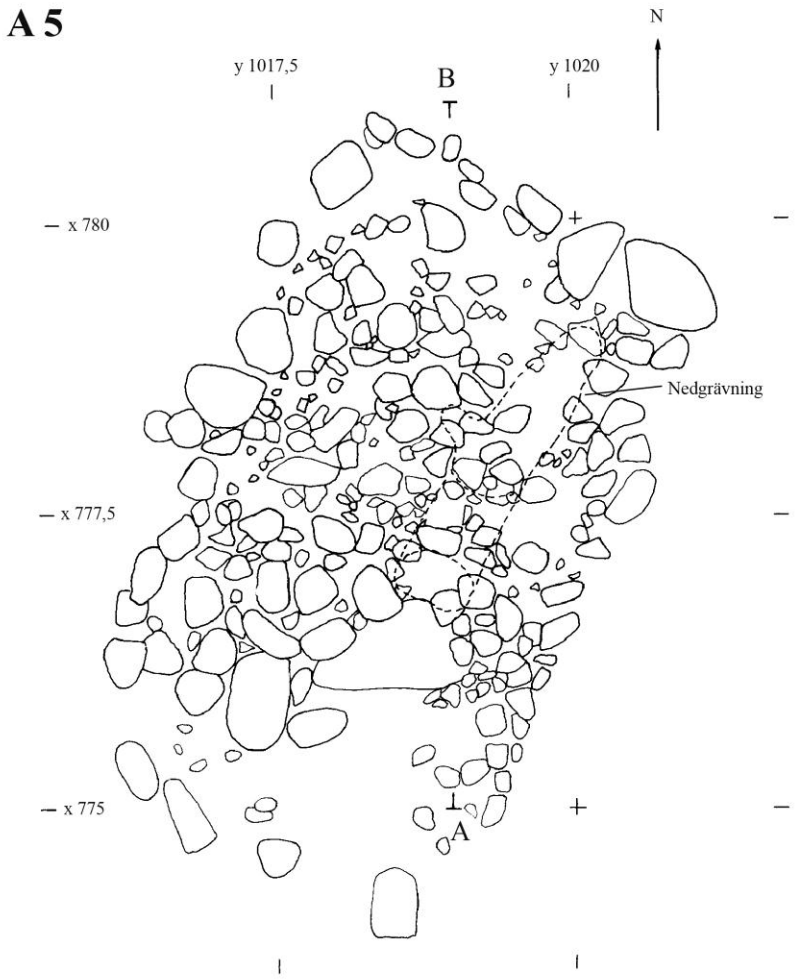

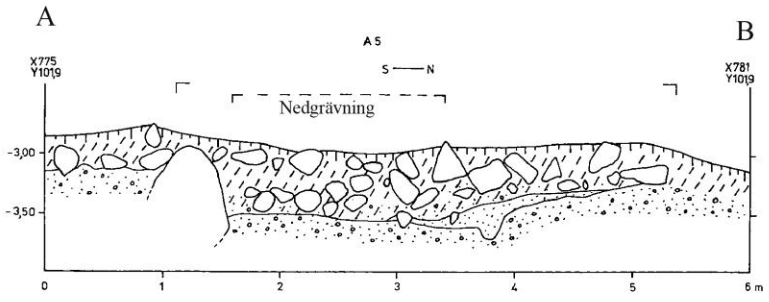

A 3
N
+ X 794,5
RS
+ X 792
Y 1015
X 792,5
Y 1009,5
A 3
X 795
Y 1016
-2,50
-3,50
0
1
2
3
4
5
6
Keramikkärl
Vinklad buk- eller bottenbit
Slät sida
Nitskalle
Nit
Nitbricka

A 4

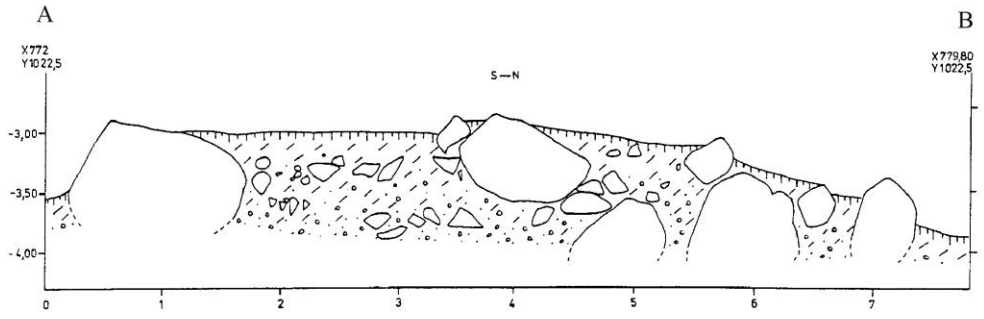

N
Svacka före
avtorvningen
X7825
Y1020,50
X7825
Y1028
-3,50
-4,00
0
1
2
3
4
5
6
7m

A 5
N
y 1017,5
y 1020
B
A
x 780
x 777,5
x 775
Nedgrävning

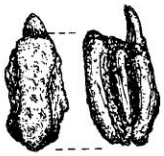

A
B
A 5
S — N
X775
Y1019
X781
Y1019
Nedgrävning
-3,00
-3,50
0
1
2
3
4
5
6 m

A 6

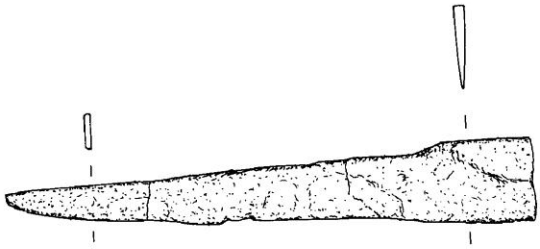

B
N
Munbleck
Kniv
RS
RS
A

A
B
X772
Y1022,5
S—N
X779,80
Y1022,5
-3,00
-3,50
-4,00
0
1
2
3
4
5
6
7

A 6

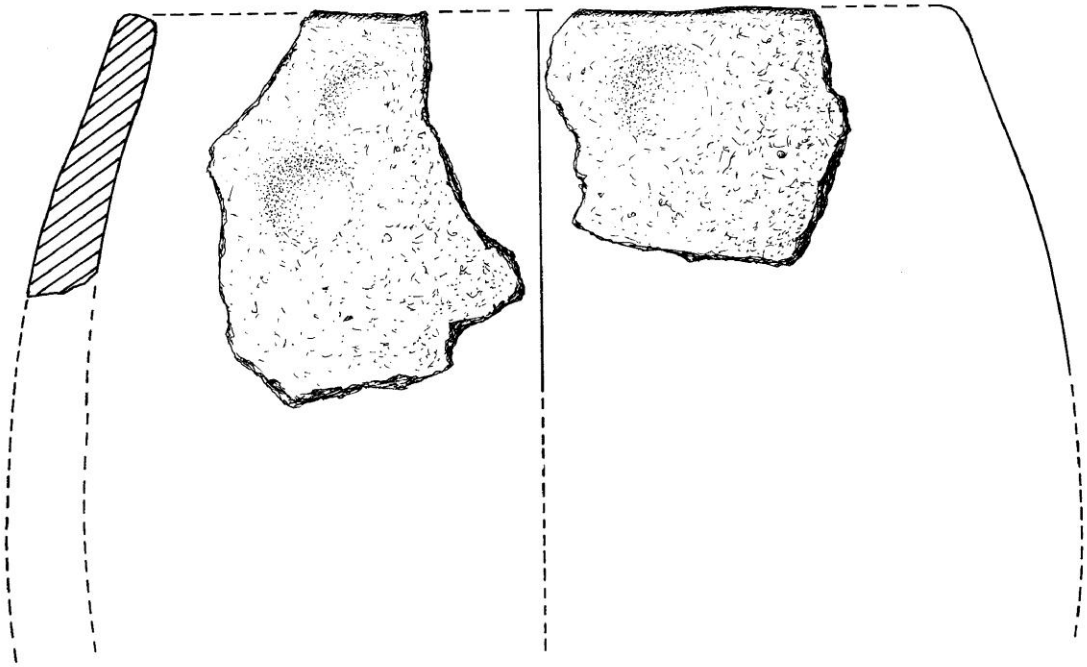

Munbleck av järn
(till kniv)

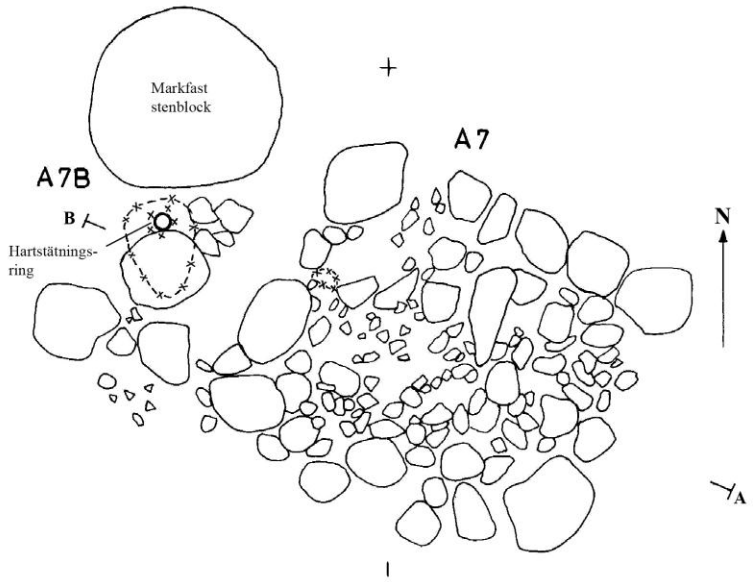

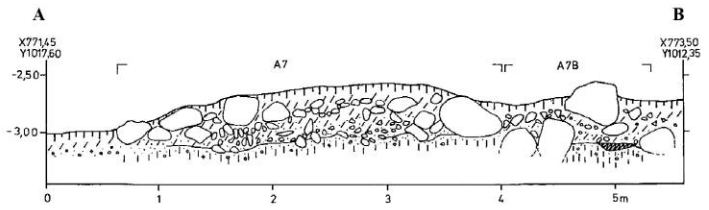
Kniv av järn (tånge med avbrutet blad)

Keramikskärvor

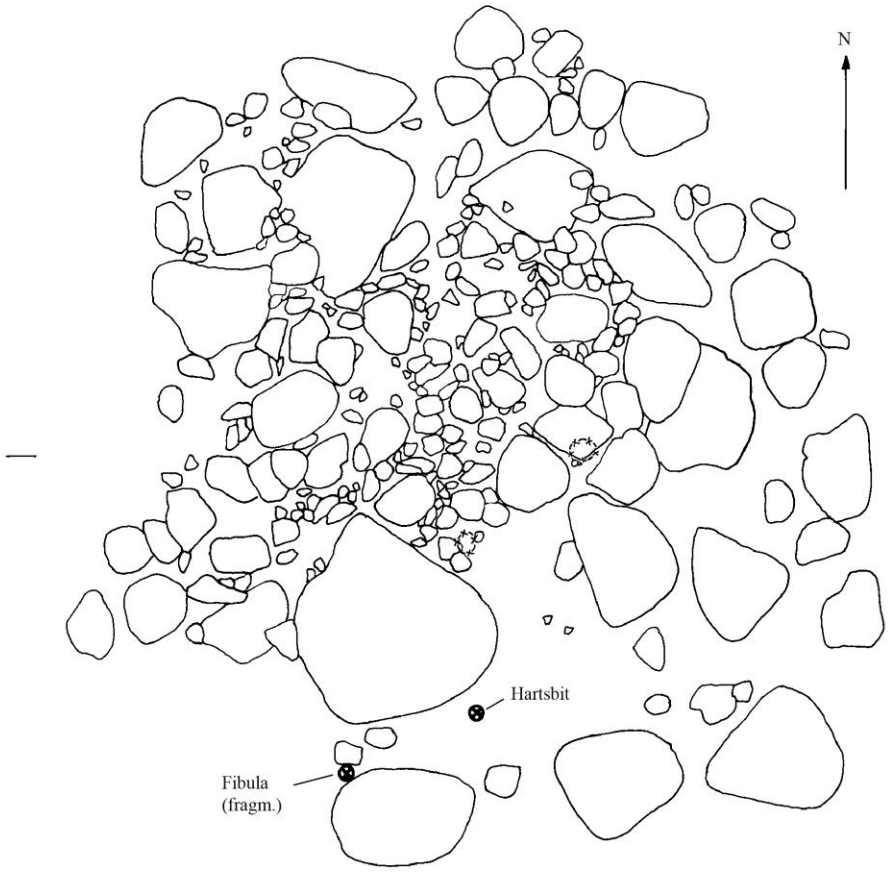

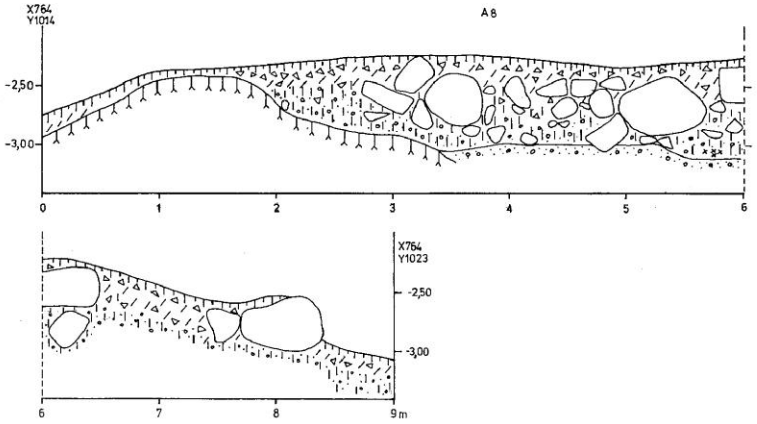
A 7 och A7B

Markfast
stenblock
A7
A7B
B
Hartstätnings-
ring
N
A

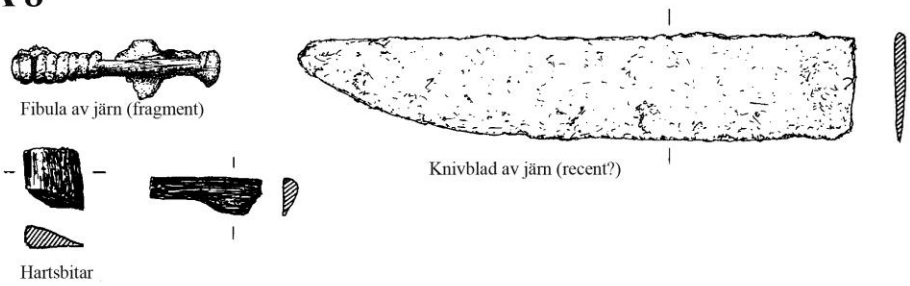

A
B
X771,45
Y1017,60
X773,50
Y1012,35
A7
A7B
-2,50
-3,00
0
1
2
3
4
5m

A 8

N
Hartsbit
Fibula
(fragm.)

X764
Y1014
A 8
-2,50
-3,00
0
1
2
3
4
5
6
X764
Y1023
-2,50
-3,00
6
7
8
9 m

A 8

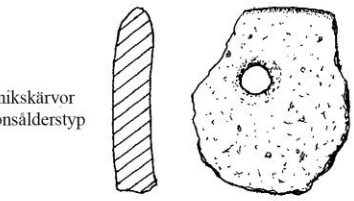

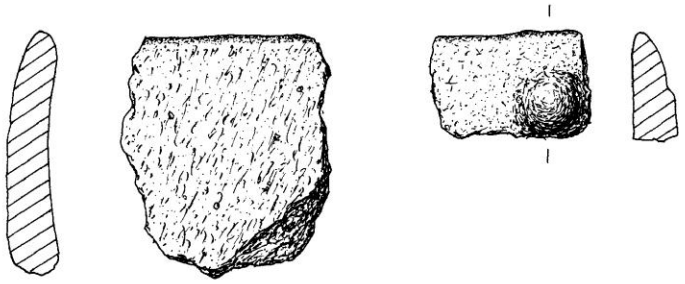
Fibula av järn (fragment)

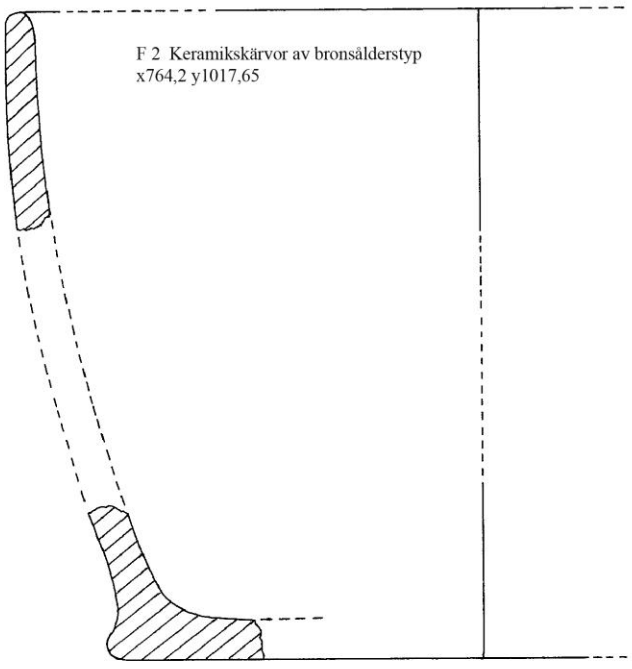
Knivblad av järn (recent?)

Hartsbitar

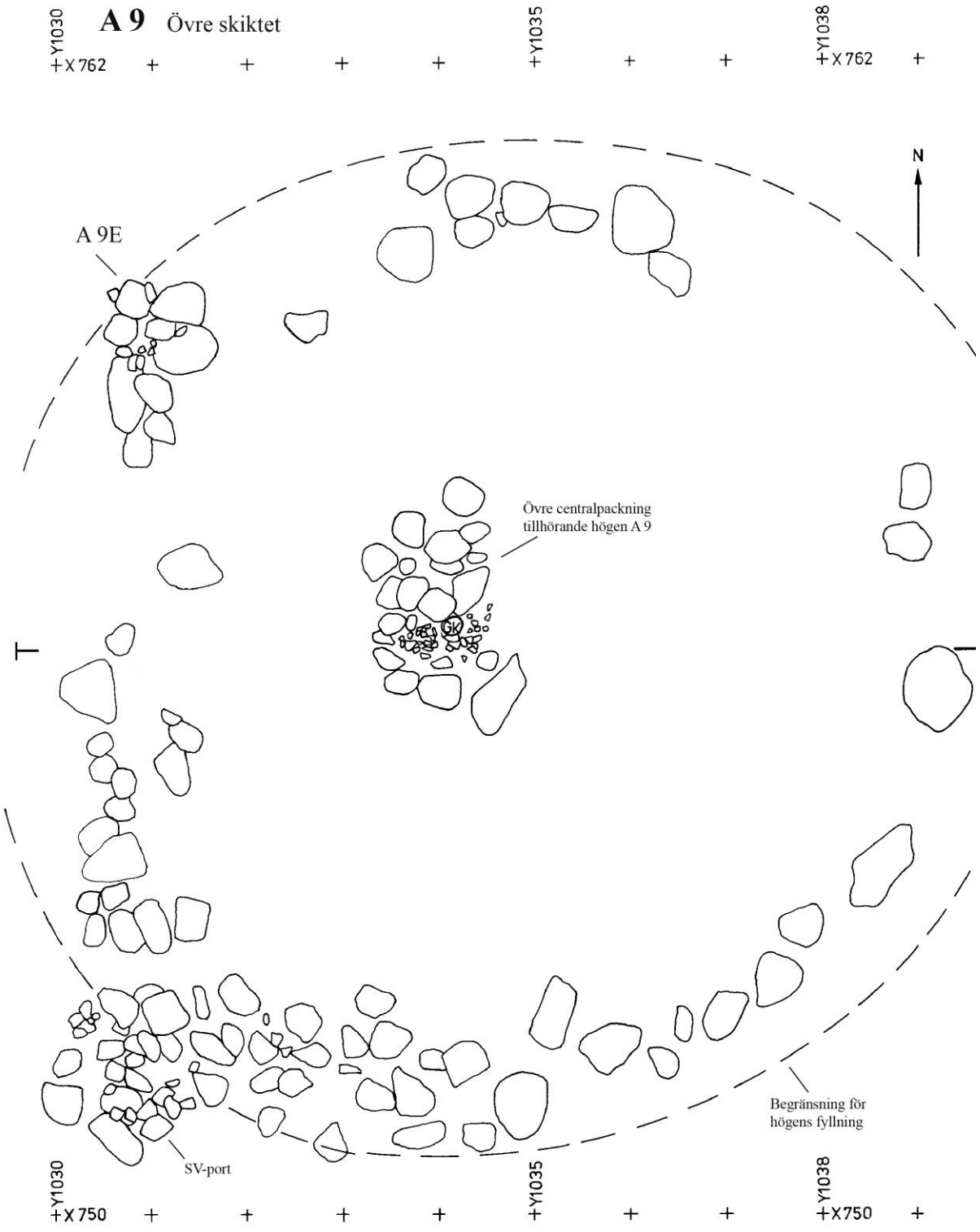
Keramikskärvor
av bronsålderstyp

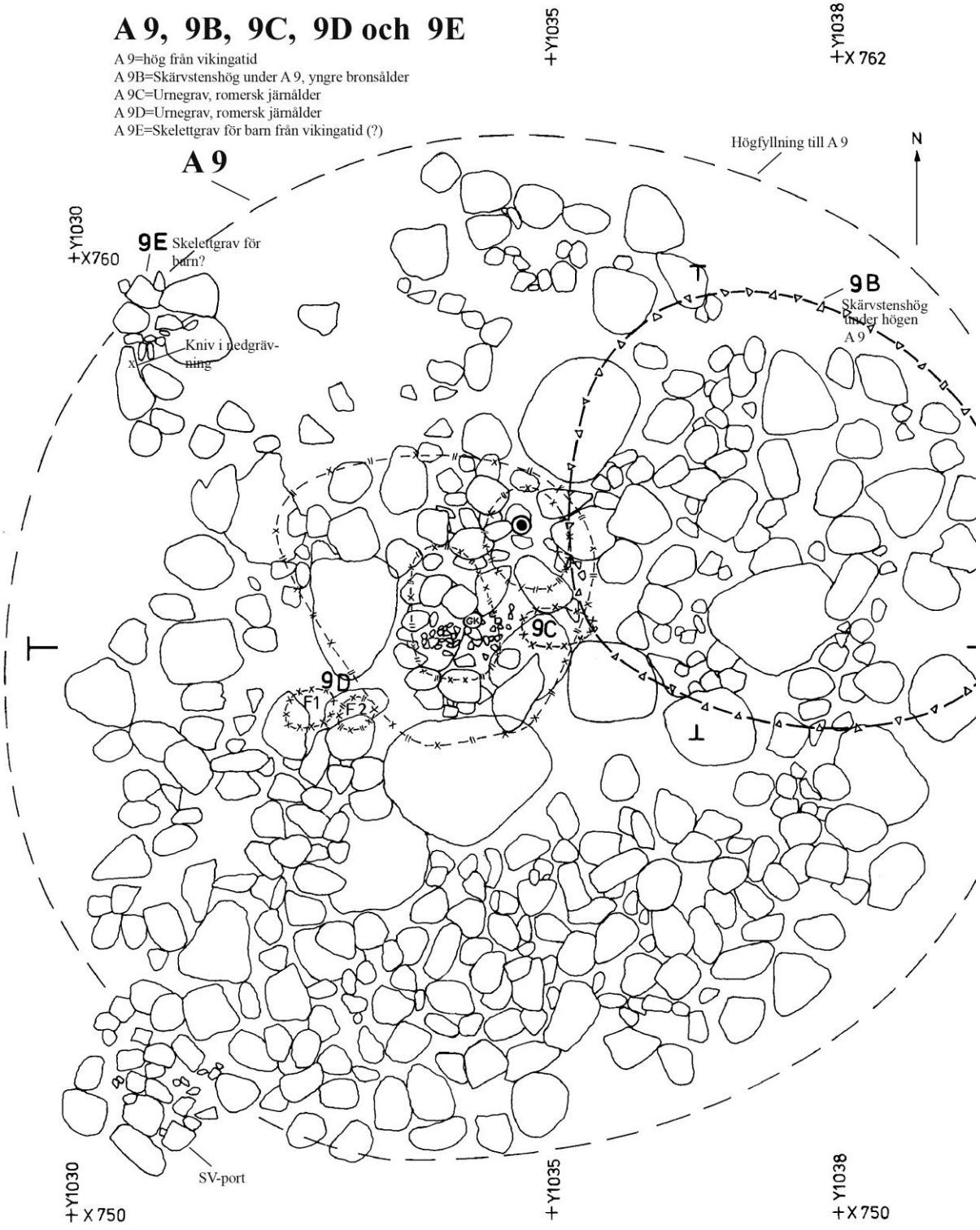

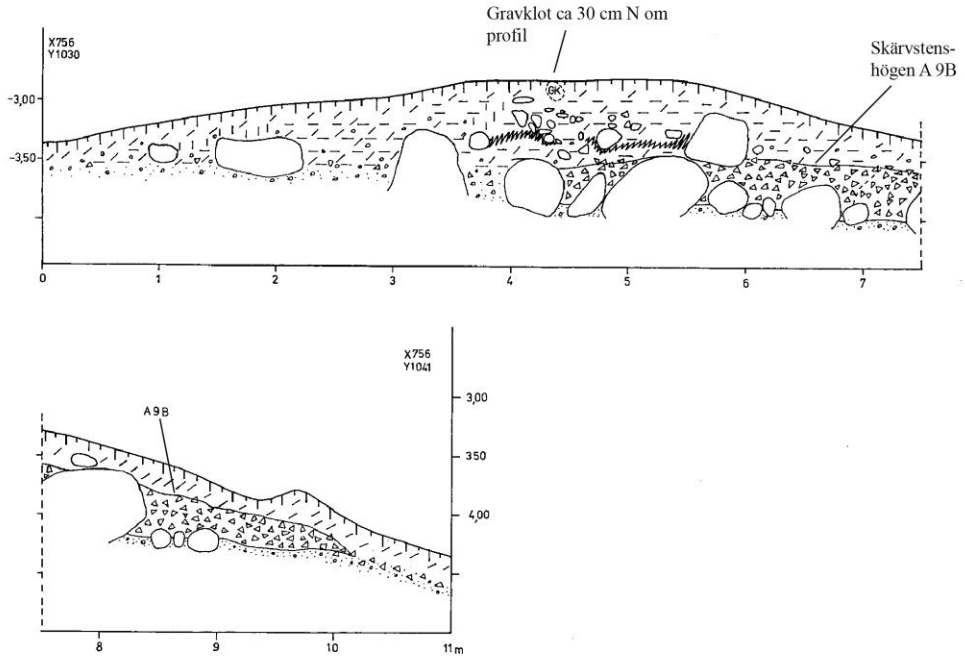

F 2 Keramikskärvor av bronsålderstyp
x764,2 y1017,65

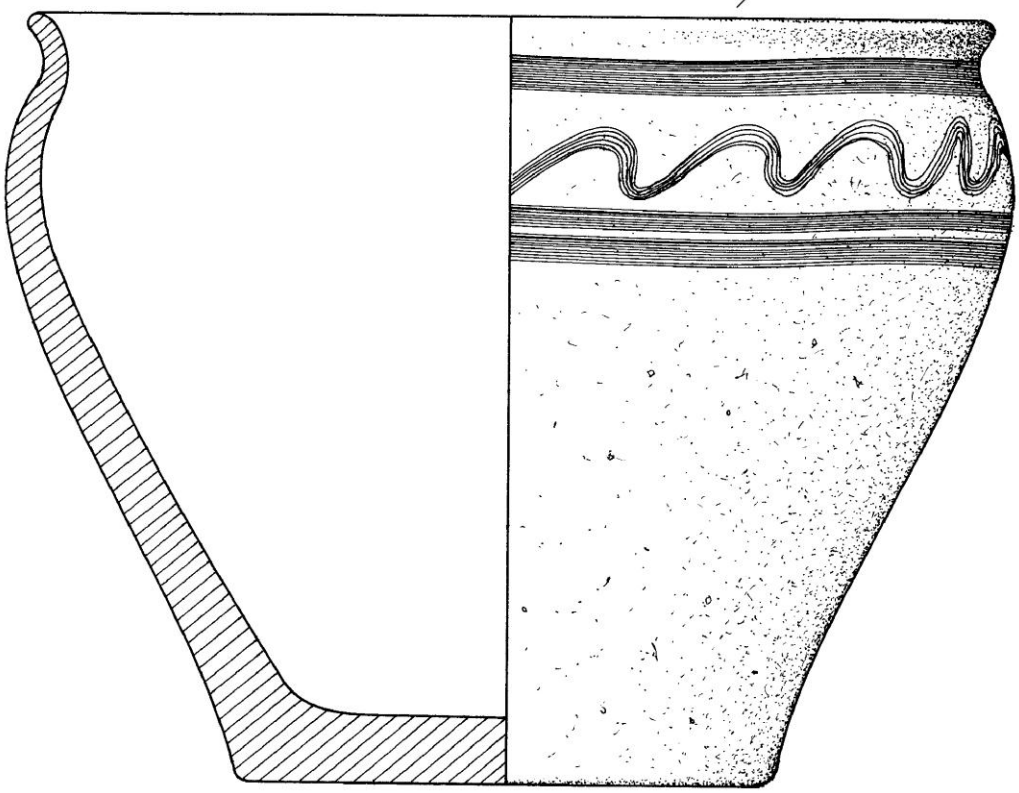

A 9 Övre skiktet
+Y1030
+X 762
+Y1035
+Y1038
+X 762
N
A 9E
Övre centralpackning
tillhörande högen A 9
T
I
Begränsning för
högens fyllning
SV-port
+Y1030
+X 750
+Y1035
+Y1038
+X750

A 9, 9B, 9C, 9D och 9E
A 9=hög från vikingatid
A 9B=Skärvstenshög under A 9, yngre bronsålder
A 9C=Urnegrav, romersk järnålder
A 9D=Urnegrav, romersk järnålder
A 9E=Skelettgrav för barn från vikingatid (?)
+Y1035
+Y1038
+X 762
A 9
Högfyllning till A 9
N
+Y1030
+X760
9E
Skelettgrav för barn?
Kniv i nedgrävning
9B
Skärvstenshög under högen A 9
9C
9D
F1
F2
SV-port
+Y1030
+X 750
+Y1035
+Y1038
+X 750

A 9

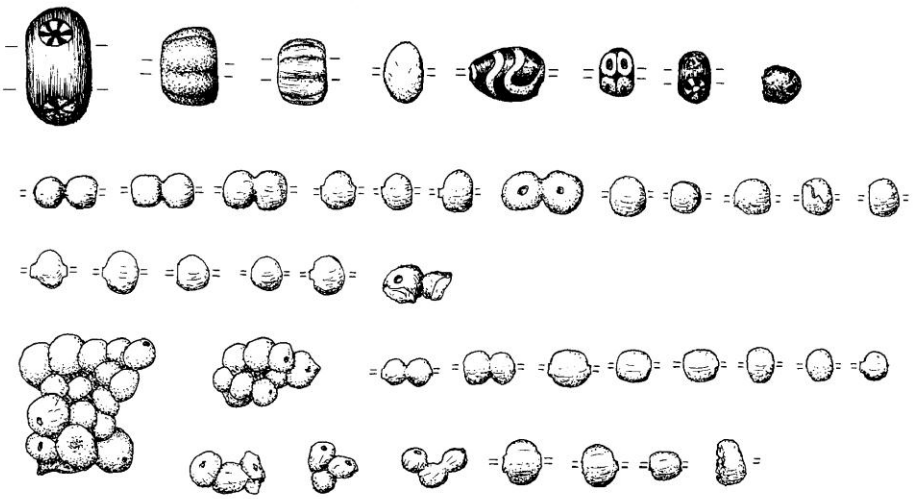

F 2. Rekonstruktion av keramikkärl som har varit med på brandbålet.

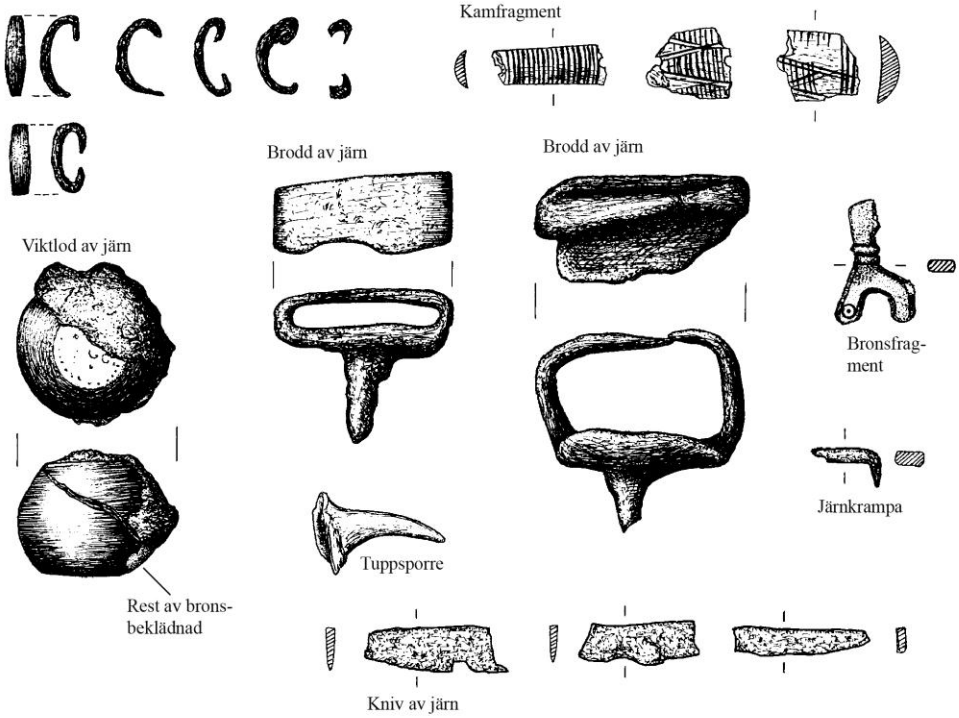

A 9

Pärlorna nedan:
Rad 1: Pärla 1) Ögonpärla av grönt transparent glas, svart pupill med röda "ekrar" på gul botten. 2) Melonpärla, odef. färg. 3) Melonpärla, grönt transp. glas. 4) Karneolpärla (vitbränd). 5) Mörkgrön med gula slingor. 6) Mörkblå med vita ögon med ljusblåa pupiller. 7) Ögonpärla (halv) av grönt glas, gula ögon med röda "ekrar" och ofärgade pupiller. 8) Smälta (grön?)
Rad 2 och 3: Guldfoliepärlor.
Rad 4 och 5: Silverfoliepärlor.

Minikrampor av järn

A 9

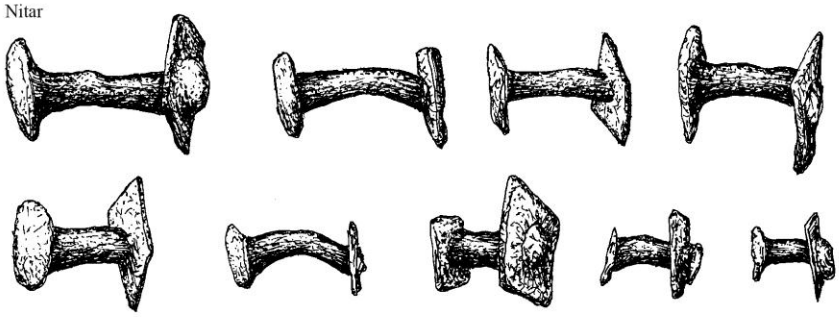
Torshammarringar så som de låg in situ i keramikkärlet F 4.

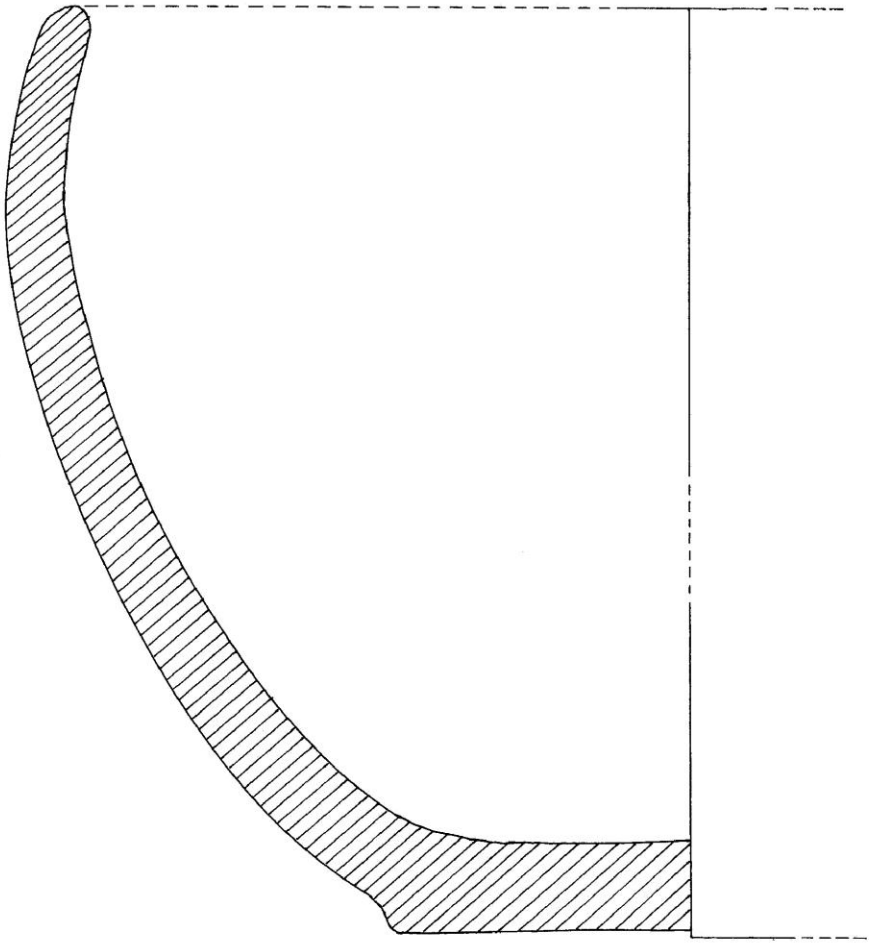
Spik (?)

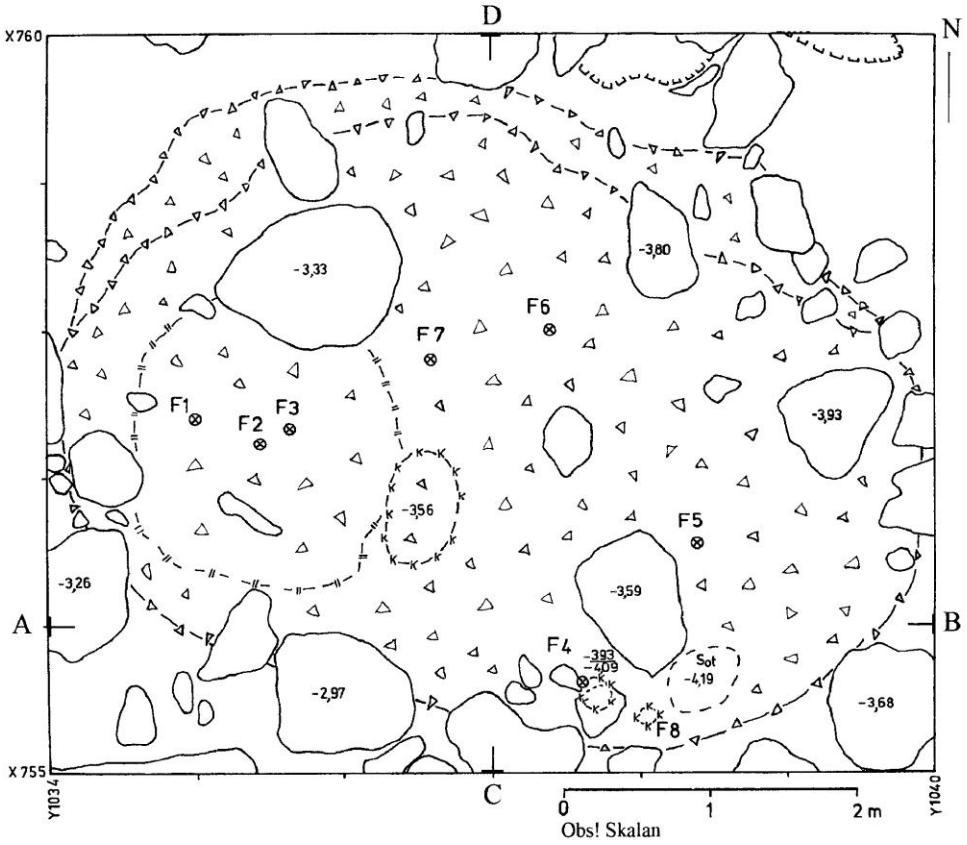
Nitar

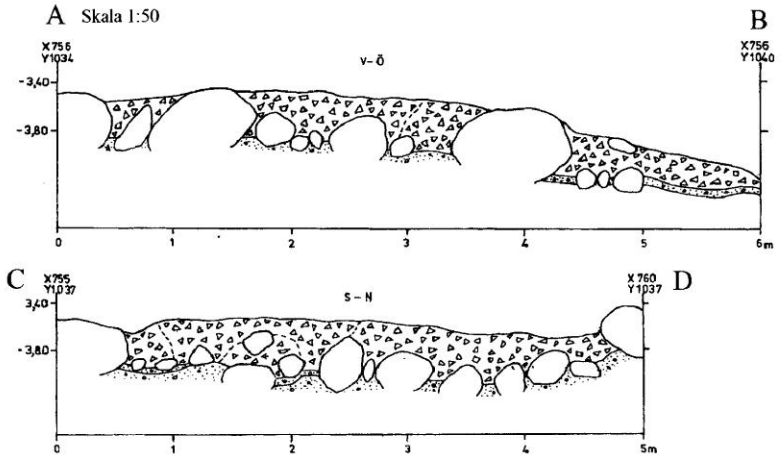

A 9 F 4 Benurna innehållande två Torshammarringar och ca 3 dl brända ben.

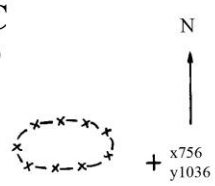
A 9 B Skärvstenshög under den vikingatida högen A 9.

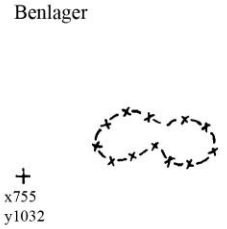
A 9 C

Urnegrop

A 9 D

Benlager

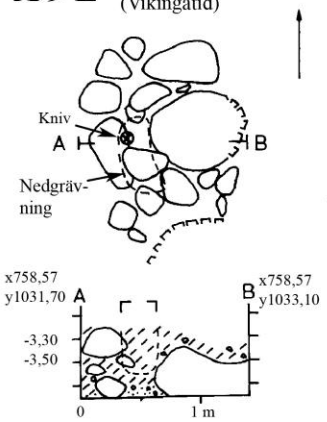

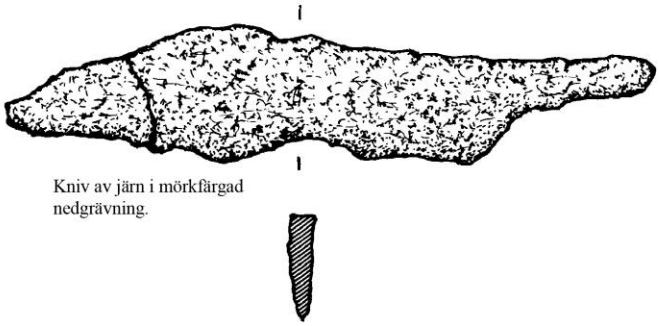
Järnsölja
x755,35
y1033,10
-3,46

A 9 E

Skelettgrav, för barn (?)
(Vikingatid)

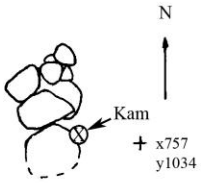

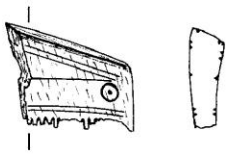
Kniv av järn i mörkfärgad nedgrävning.

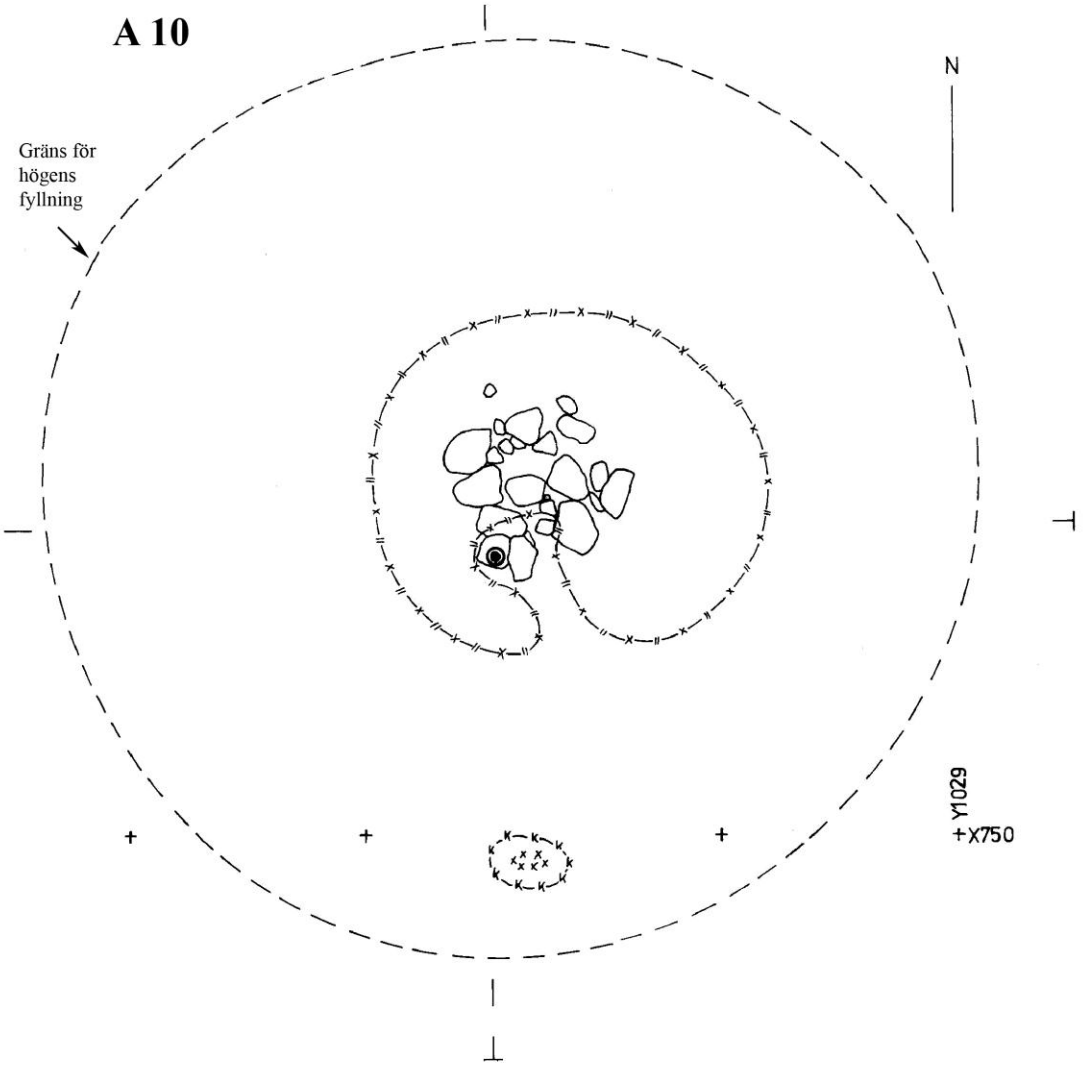
A 9 F

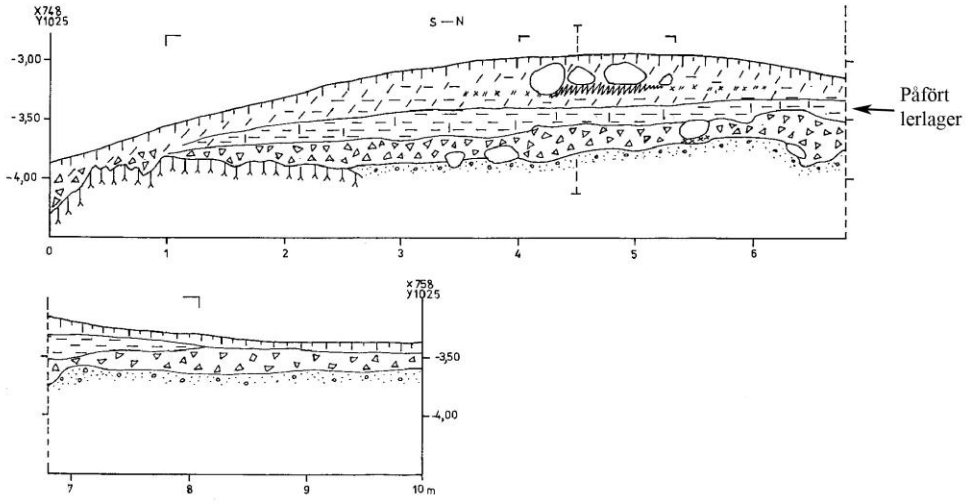
Stensättning

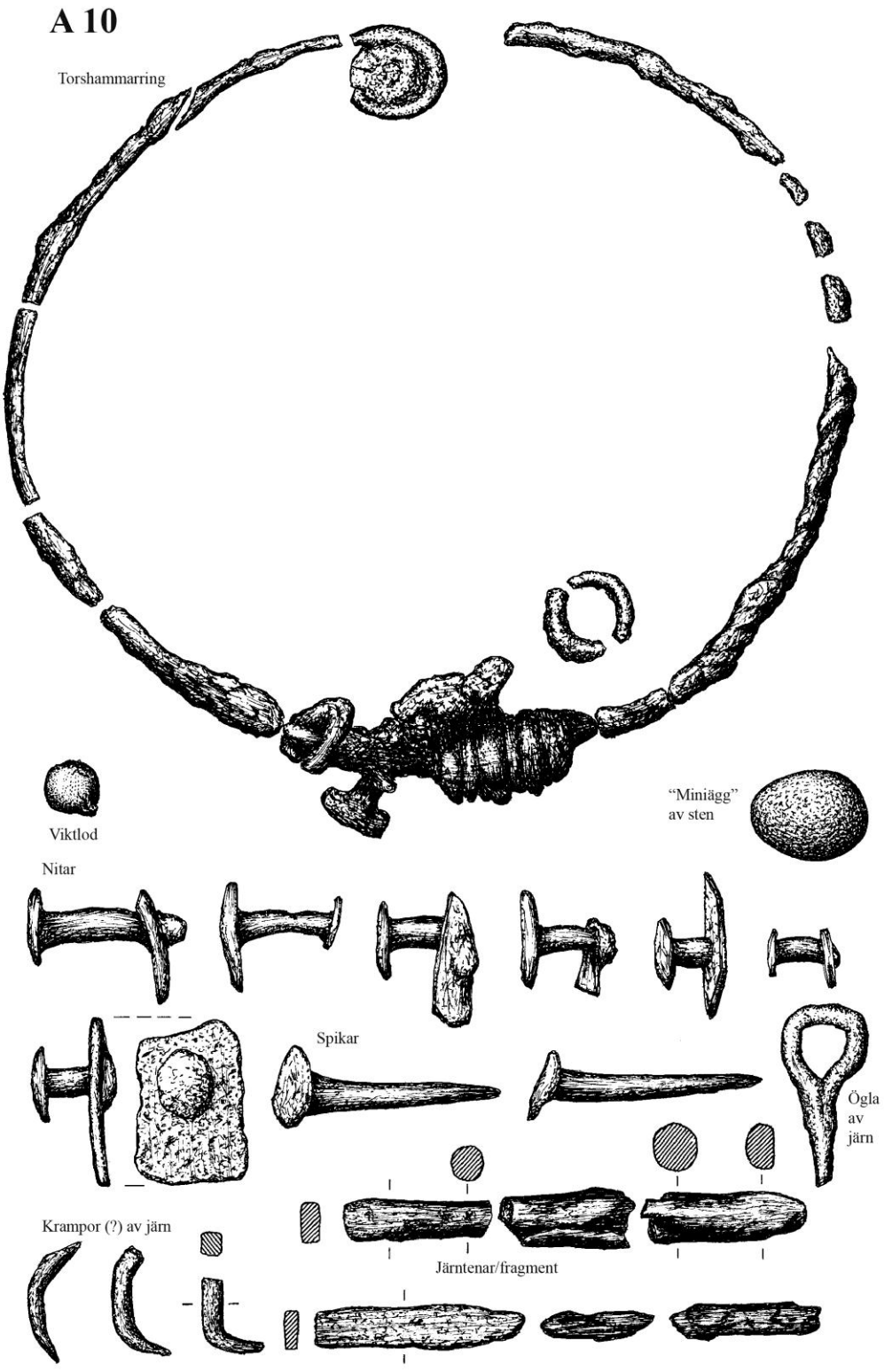

Fragment av hornkam

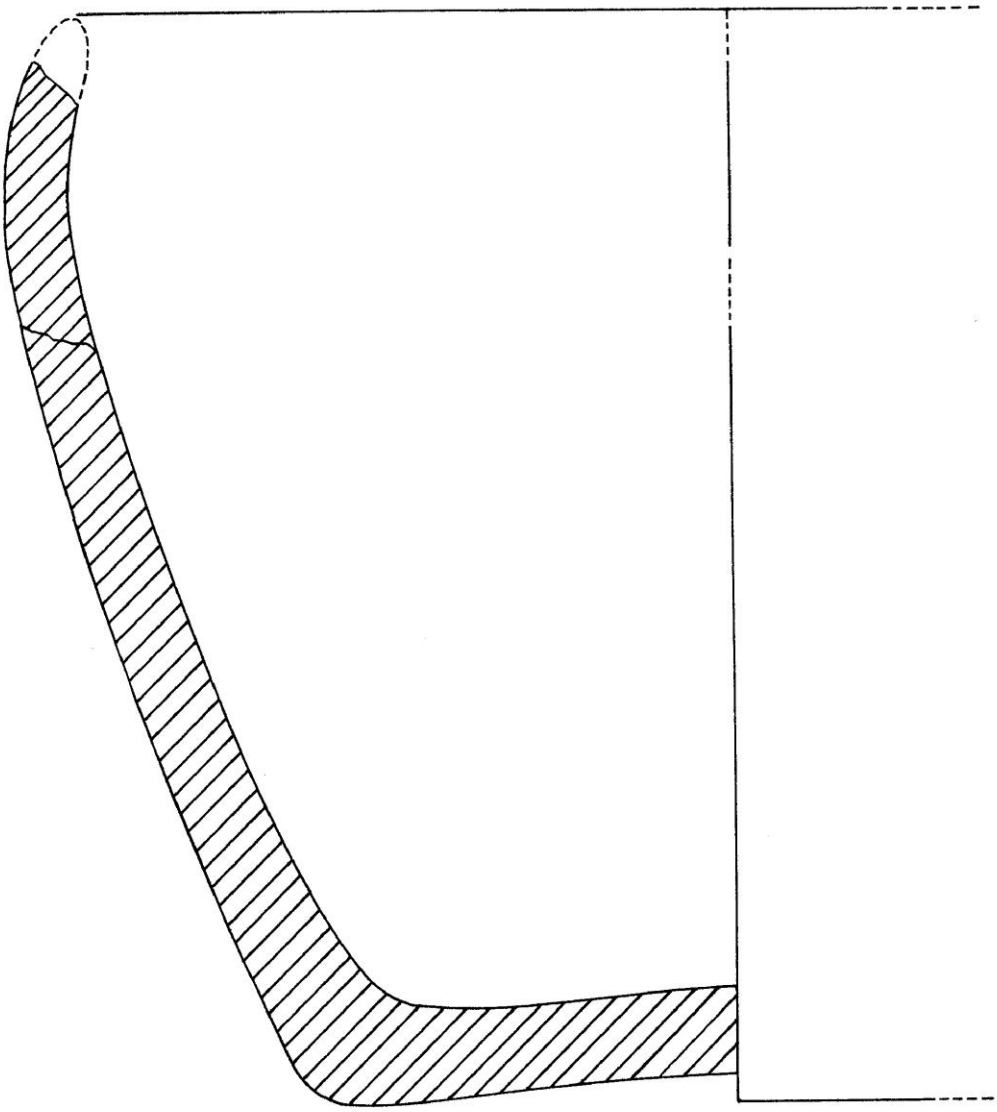

A 10
Gräns för högens fyllning
N
Y1029
+X750

X748
Y1025
S — N
-3,00
-3,50
-4,00
Påfört lerlager
0
1
2
3
4
5
6
X758
Y1025
-3,50
-4,00
7
8
9
10 m

A 10
Torshammarring
Viktlod
"Miniägg"
av sten
Nitar
Spikar
Ögla
av
järn
Krampor (?) av järn
Järntenar/fragment

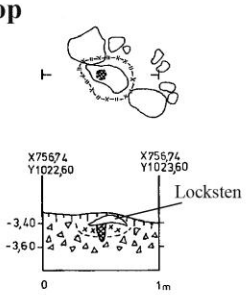
A 10

F 3. Keramikkärl innehållande
brända ben och en torshammarring.

A 10 B

Urnegrop

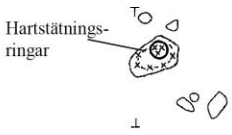

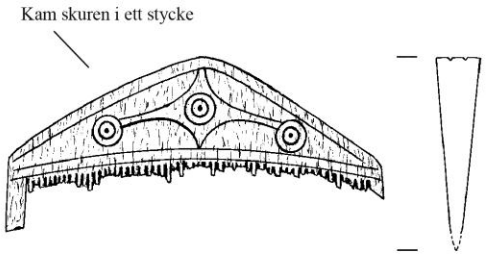
Del av fibula. Bronstråd på järnstång (äkta spiral)

A 10 C

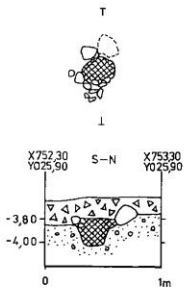
Urnegrop

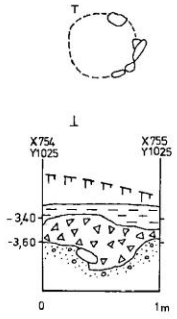
A 10 D

Stolphål

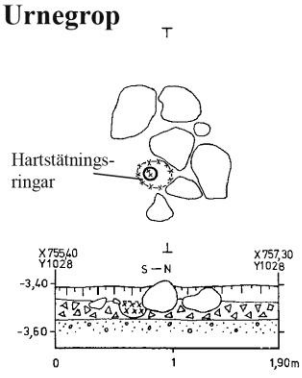
A 10 E

Stolphål?

A 10 F

Urnegrop

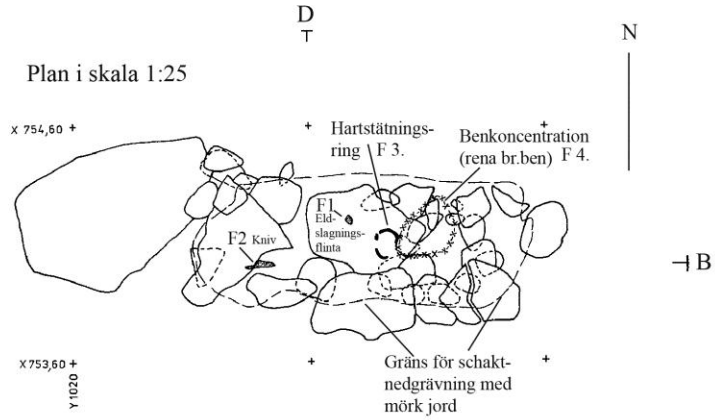

A 10 G

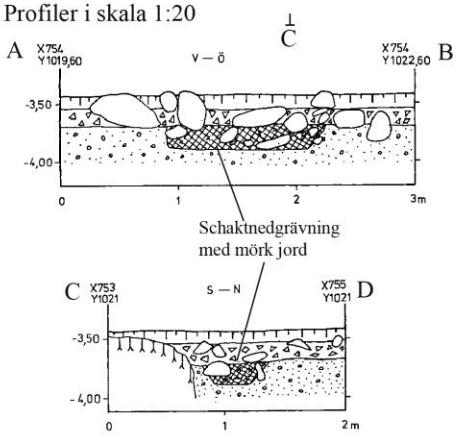
Rektangulär schaktnedgrävning (skelettgravsliknande) med benkoncentration och hartstätningsring.

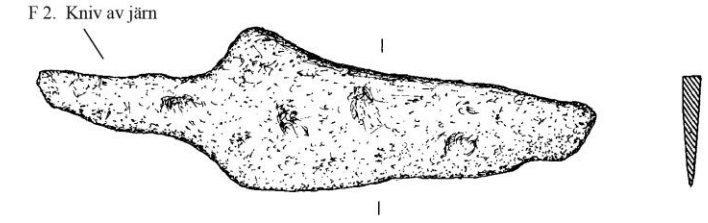
F 1= Eldslagningsflinta (obränd).
F 2 = Kniv av järn.
F 3 = Hartstätningsring.
F 4 = Koncentration av brända ben samt en keramikskärva (en mynningsbit).

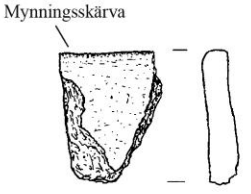
Plan i skala 1:25

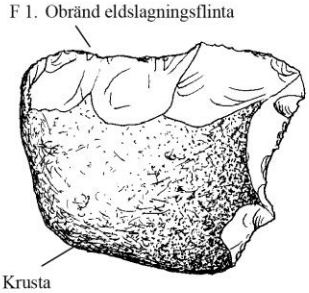

Profiler i skala 1:20

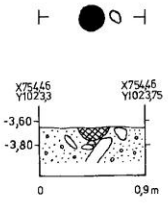

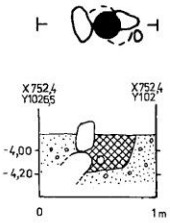

A 10 H
Stolphål?

A 10 I
Stolphål

A 10 J
Stensättning

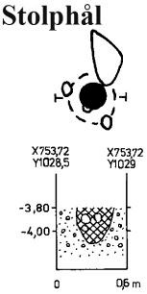
A 10 K
Stolphål

A 10 L
Stolphål

A 10 M
Stolphål

A 10 N
Härdgrop/kokgrop

A 10 O
Stolphål?

A 10 P
Mörkfärgning

A 10 Q
Nedgrävning

A 10 R
Stolphål?

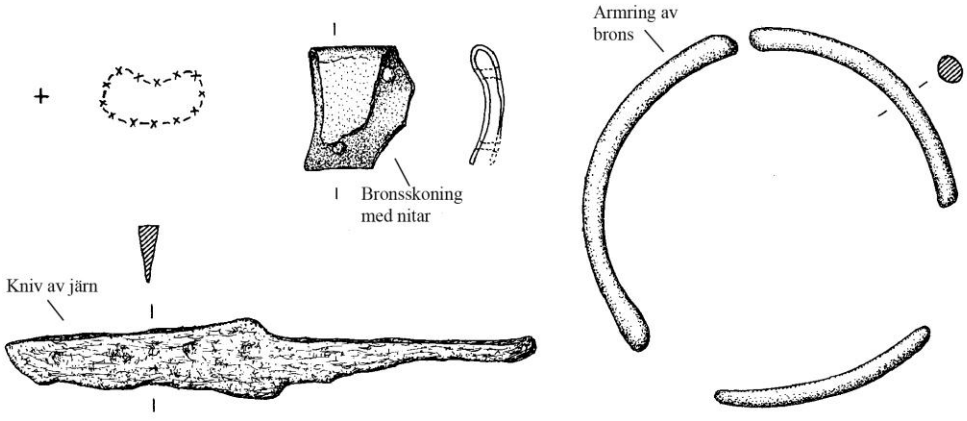
A 10 S
Stolphål

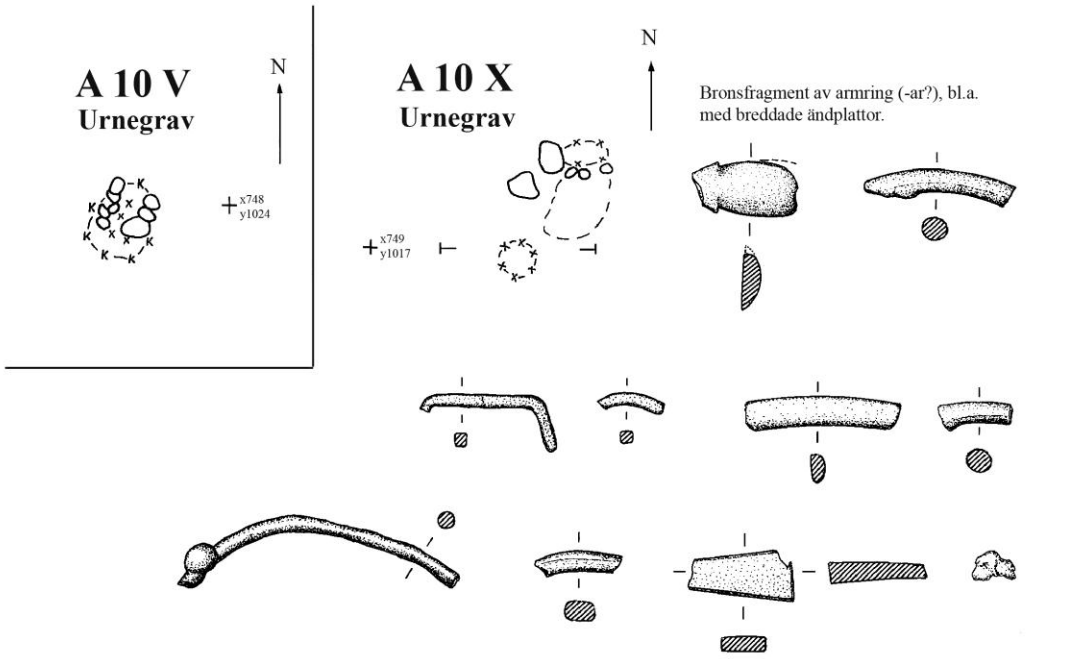

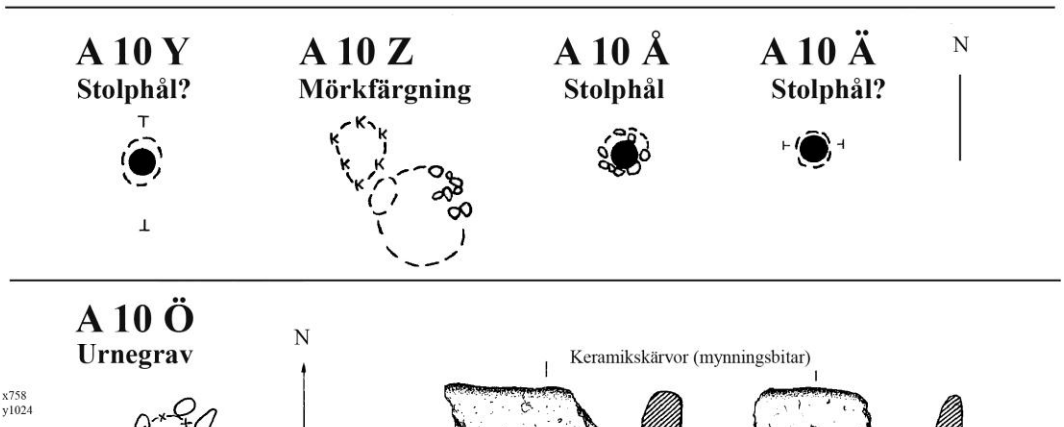
A 10 T
Stolphål?

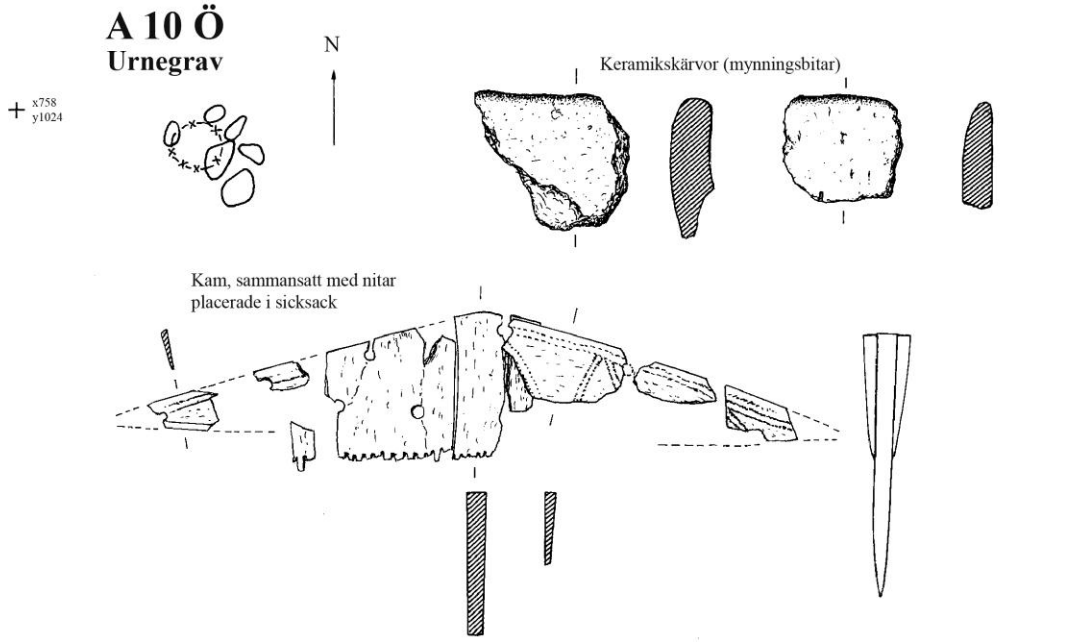

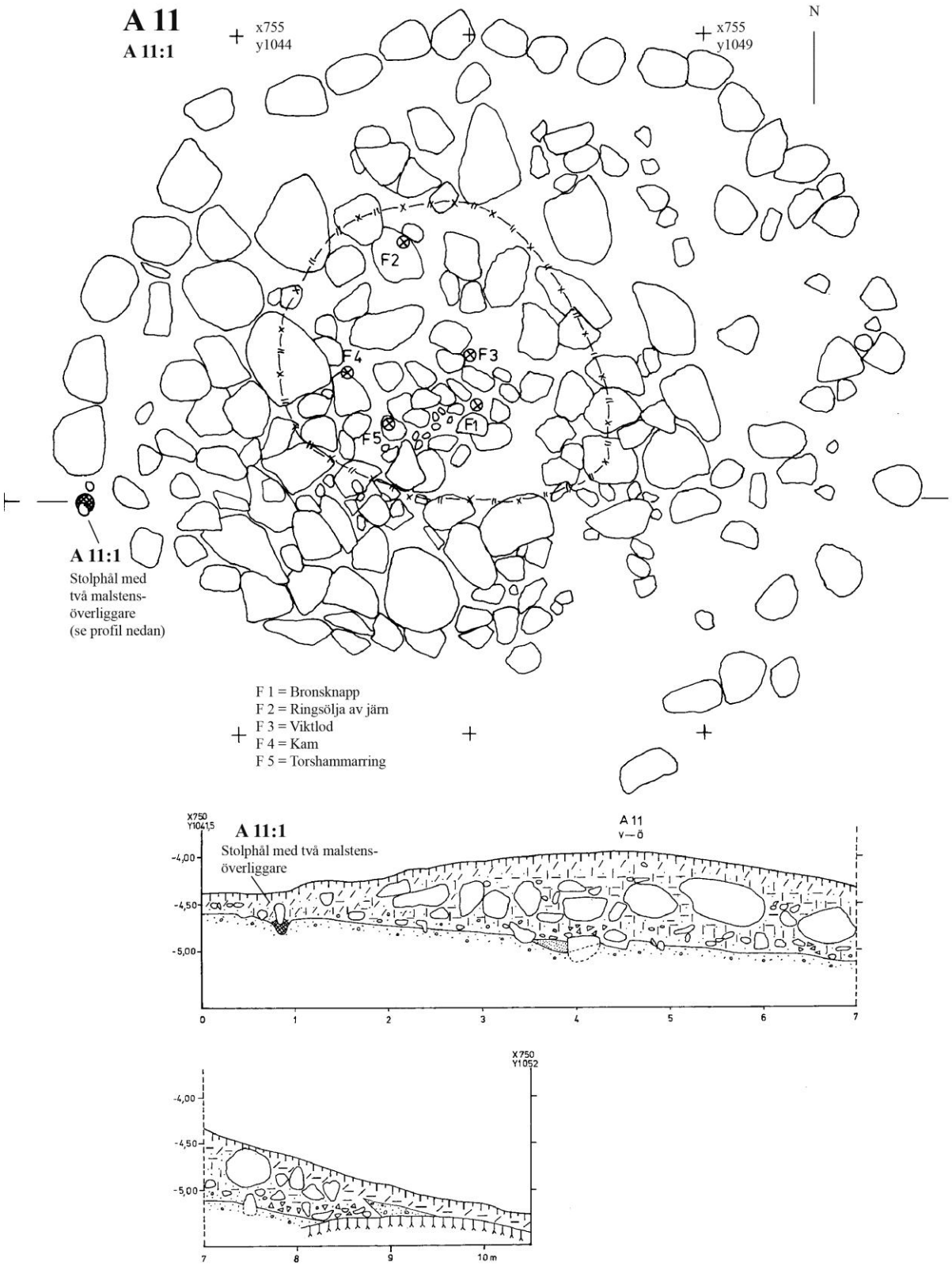
A 10 U **Urnegrav (skadad)**

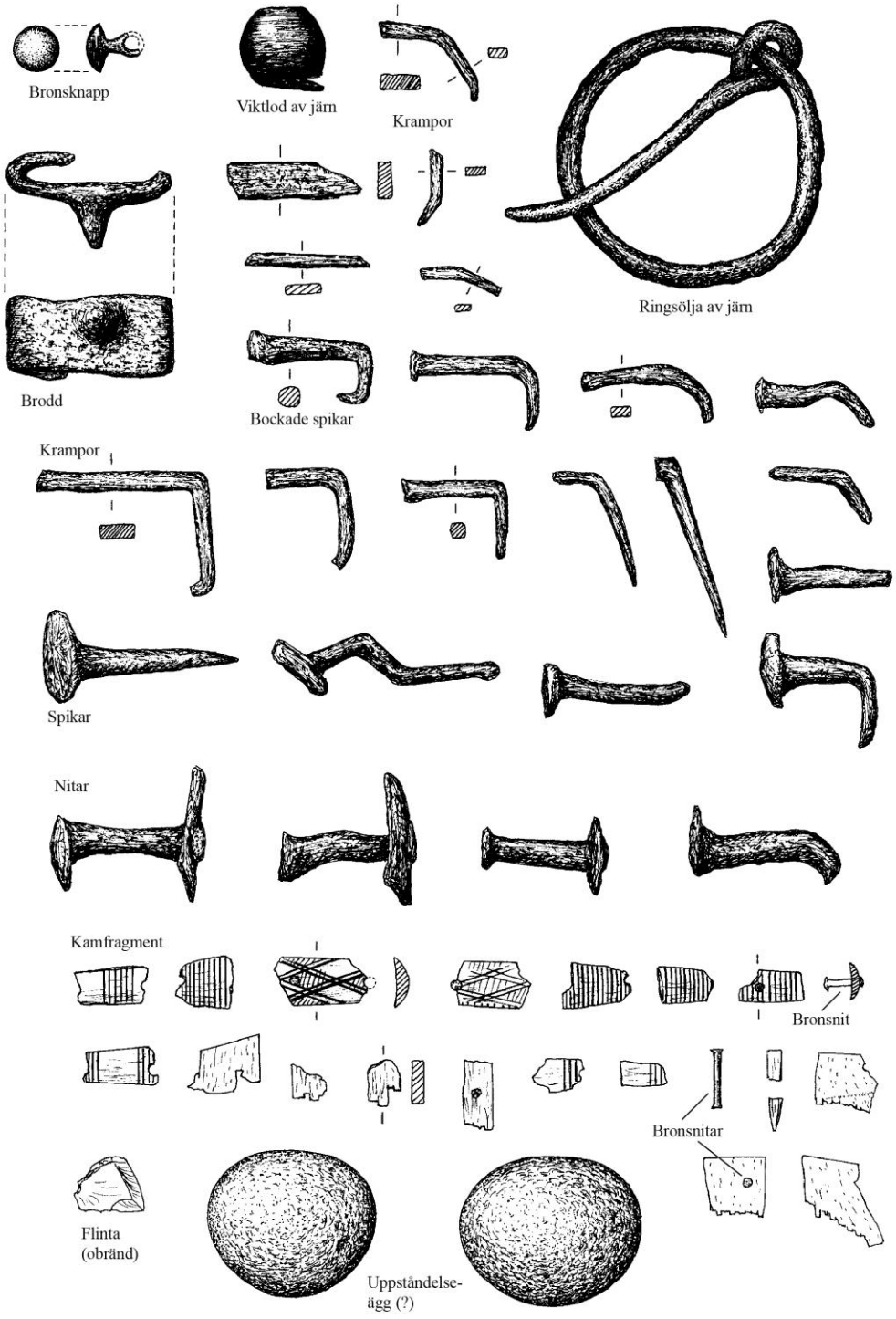

A 10 V
Urnegrav
N
x748
y1024
A 10 X
Urnegrav
N
x749
y1017
Bronsfragment av armring (-ar?), bl.a.
med breddade ändplattor.

A 10 Y
Stolphål?
A 10 Z
Mörkfärgning
A 10 Å
Stolphål
A 10 Ä
Stolphål?
N

A 10 Ö
Urnegrav
N
x758
y1024
Keramikskärvor (mynningsbitar)
Kam, sammansatt med nitar
placerade i sicksack

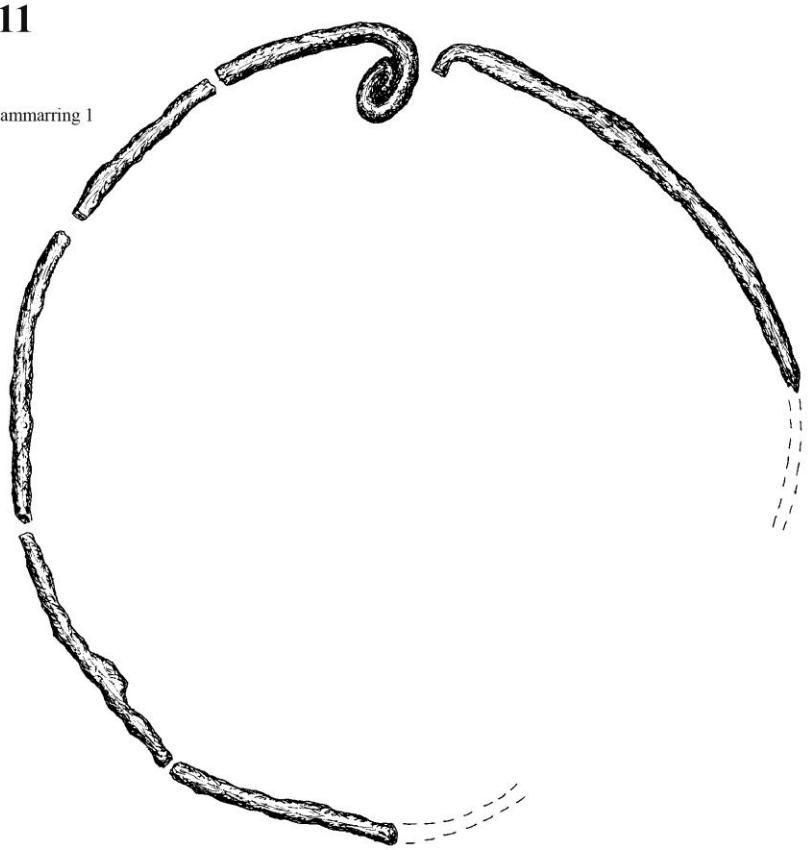

A 11
A 11:1
x755
y1044
x755
y1049
N
F2
F3
F4
F5
F1
A 11:1
Stolphål med
två malstens-
överliggare
(se profil nedan)
F 1 = Bronsknapp
F 2 = Ringsölja av järn
F 3 = Viktlod
F 4 = Kam
F 5 = Torshammarring
X750
Y1041,5
A 11:1
Stolphål med två malstens-
överliggare
A 11
v — ö
-4,00
-4,50
-5,00
0
1
2
3
4
5
6
7
X750
Y1052
-4,00
-4,50
-5,00
7
8
9
10 m

A 11

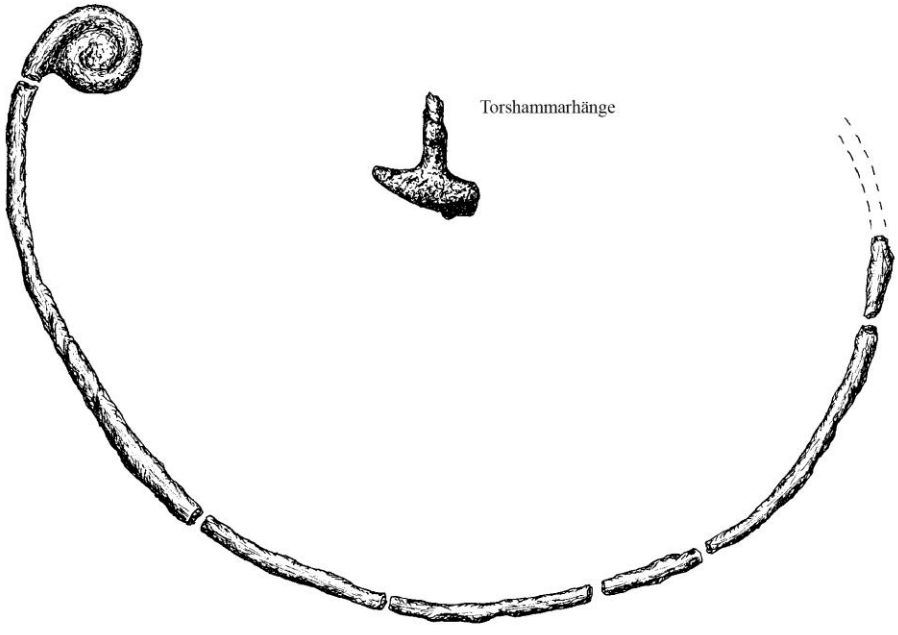

Bronsknapp
Viktlod av järn
Krampor
Ringsölja av järn
Brodd
Bockade spikar
Krampor
Spikar
Nitar
Kamfragment
Bronsnit
Bronsnitar
Flinta
(obränd)
Uppståndelse-
ägg (?)

A 11

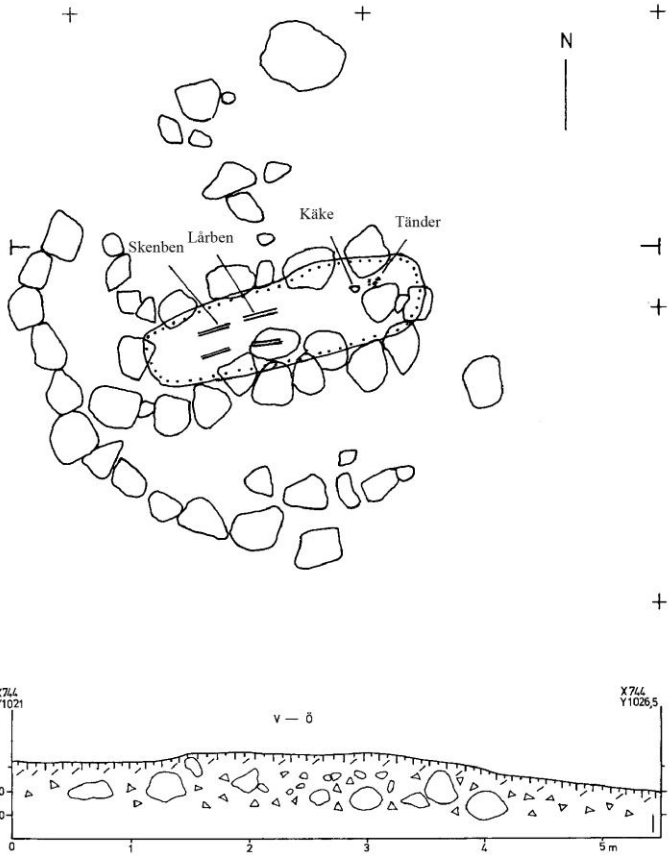
Torshammarring 1

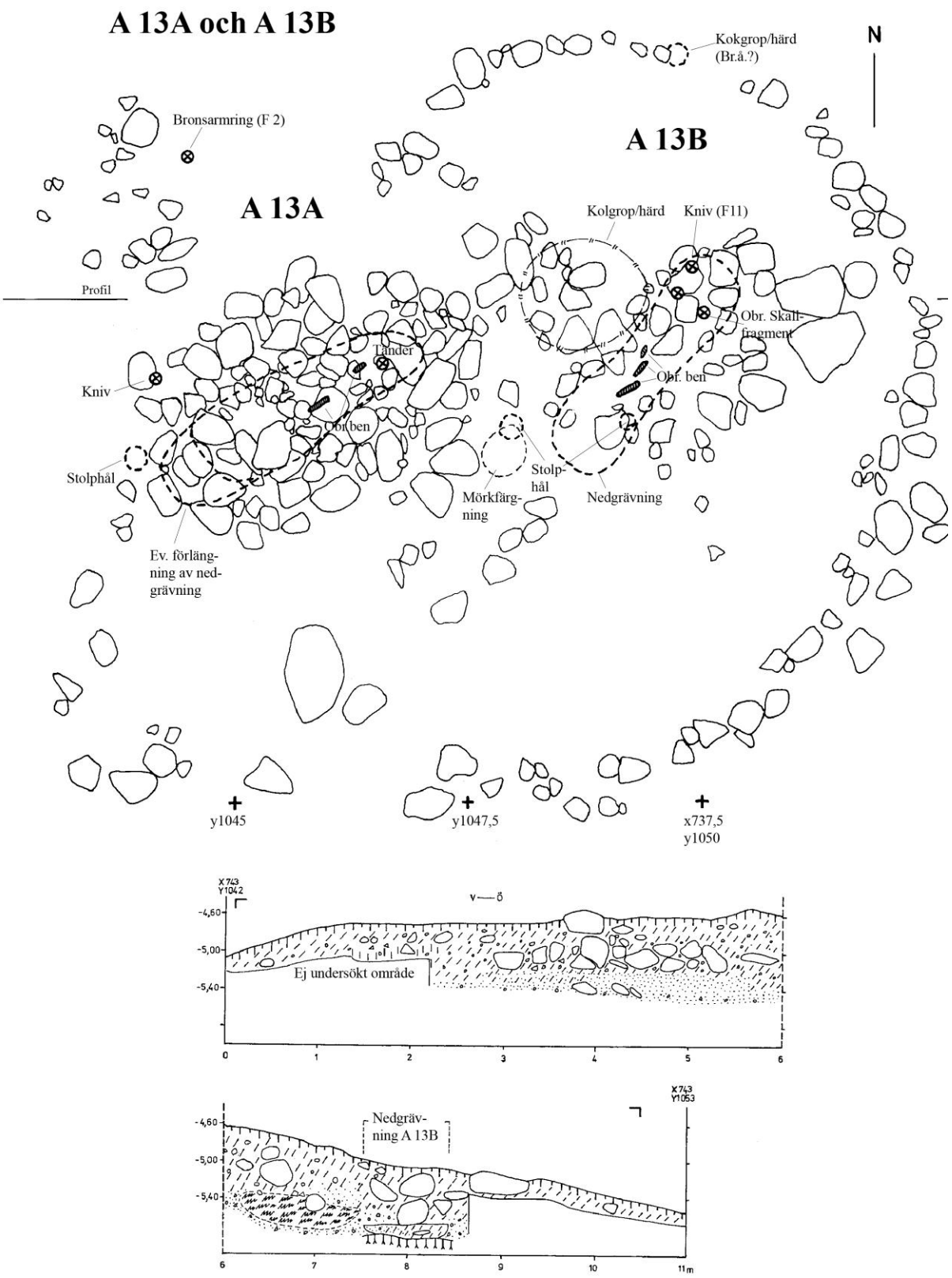
Torshammarring 2

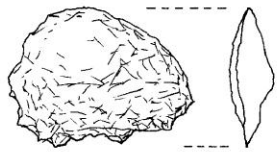
A 12

N
Skenben
Lårben
Käke
Tänder

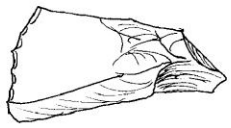
X744
Y1021
v — ö
X744
Y1026,5
-4,40
-4,60
0
1
2
3
4
5 m

A 13A och A 13B
Kokgrop/härd (Br.å.?)
N
Bronsarmring (F 2)
A 13B
A 13A
Kolgrop/härd
Kniv (F11)
Profil
Obr. Skalf-fragment
Länder
Obr. ben
Kniv
Obr.ben
Stolphål
Stolp-hål
Mörkfärg-ning
Nedgrävning
Ev. förläng-ning av ned-grävning
y1045
y1047,5
x737,5
y1050
X 743 Y 1042
V — Ö
-4,60
-5,00
-5,40
Ej undersökt område
0
1
2
3
4
5
6
X 743 Y 1053
Nedgräv-ning A 13B
6
7
8
9
10
11 m

A 13A

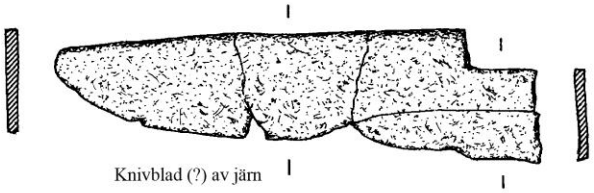
Skrapa av kvarts

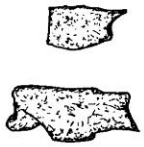
Obränd eldslagningsflinta

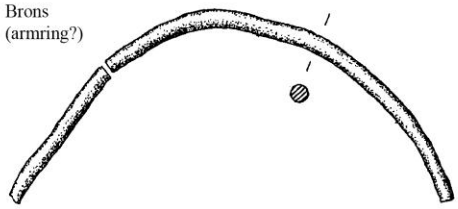
Nit- eller spikskalle

Knivblad (?) av järn

Järnfragment

Brons
(armring?)

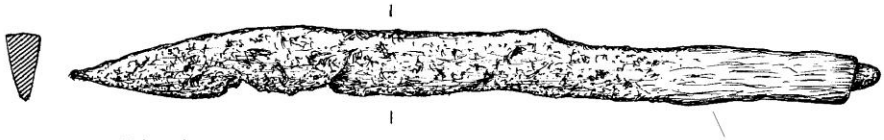

Järnfragment
(Nit?)

A 13B

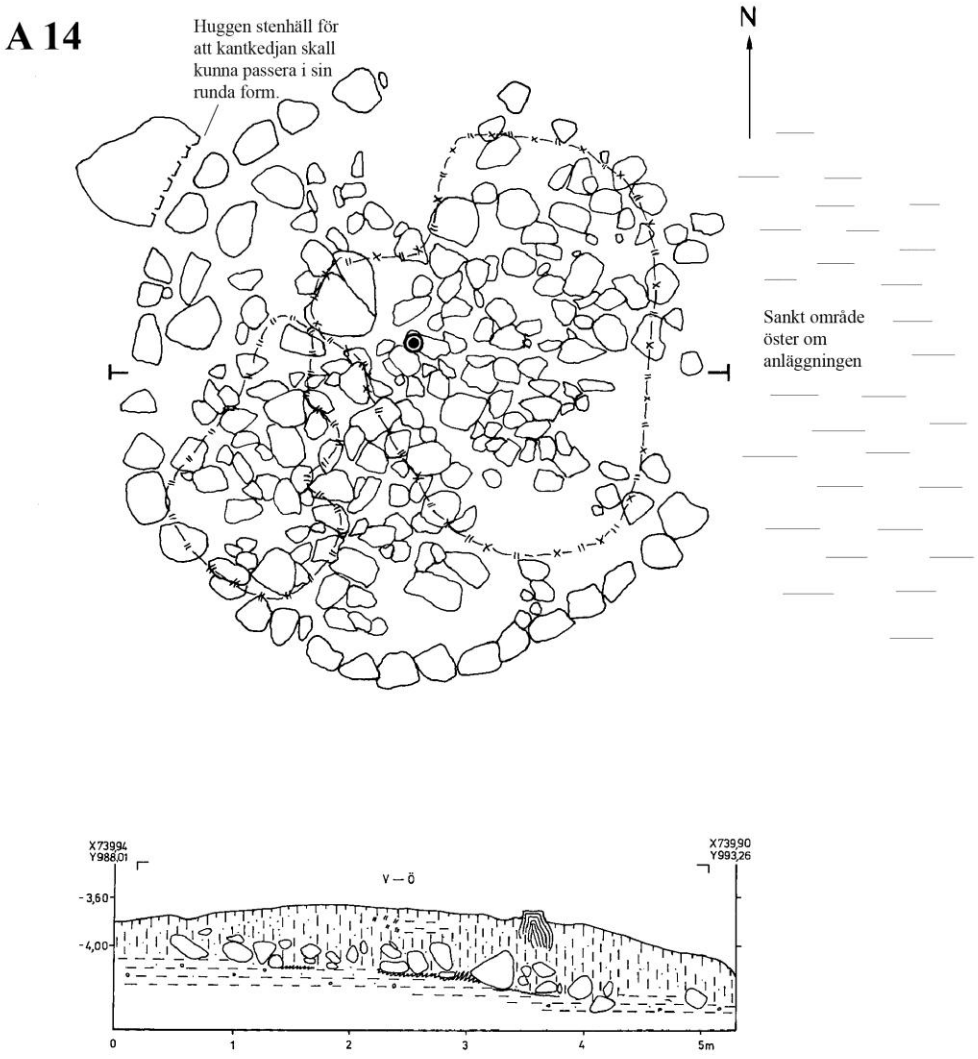

Bronsring
(låg intill knivens
tånge)

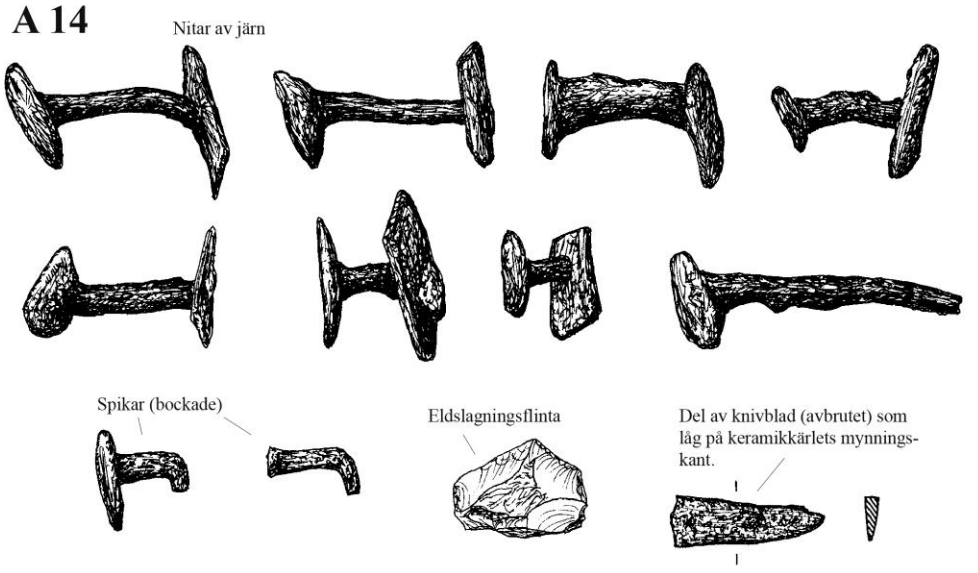

Kniv av järn

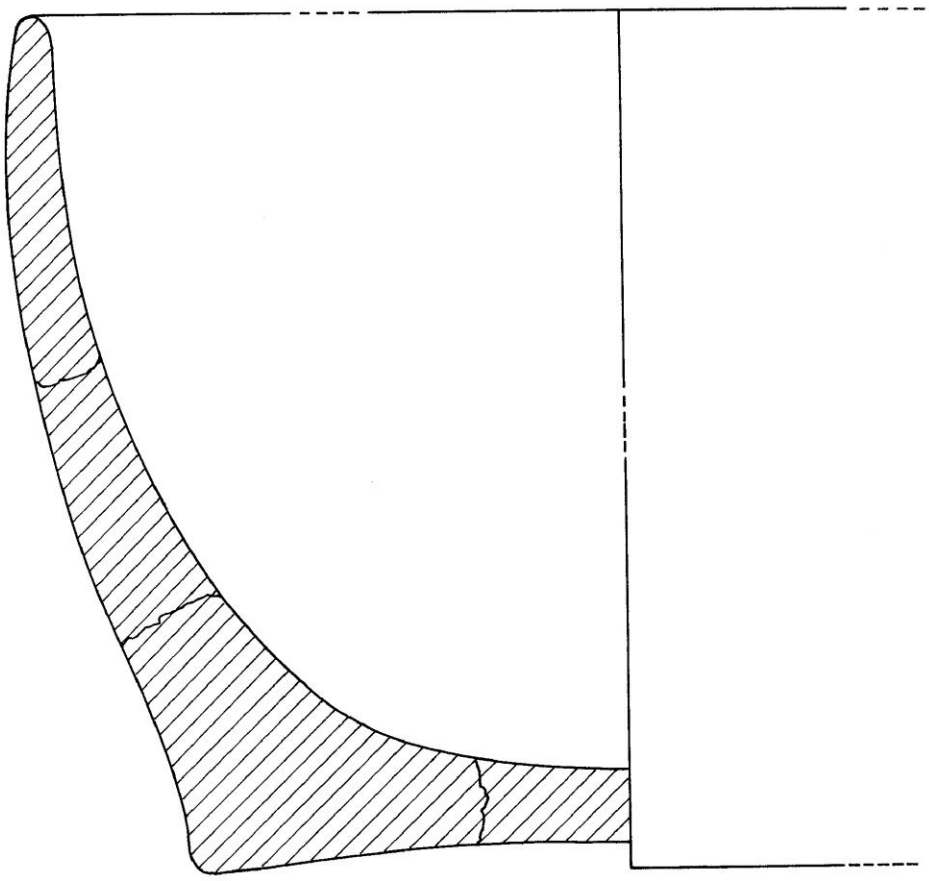
Trärester

A 14
Huggen stenhäll för att kantkedjan skall kunna passera i sin runda form.
N
Sankt område öster om anläggningen
X739,94
Y988,01
X739,90
Y993,26
V — Ö
-3,60
-4,00
0
1
2
3
4
5m

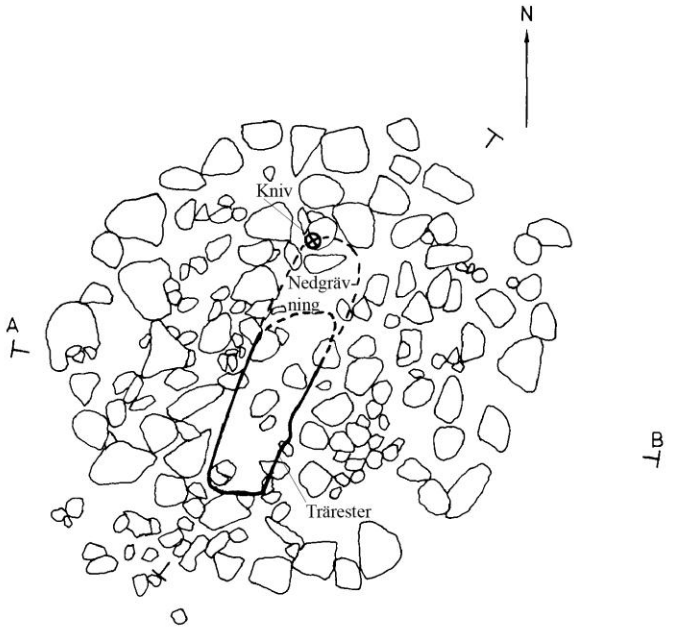
A 14

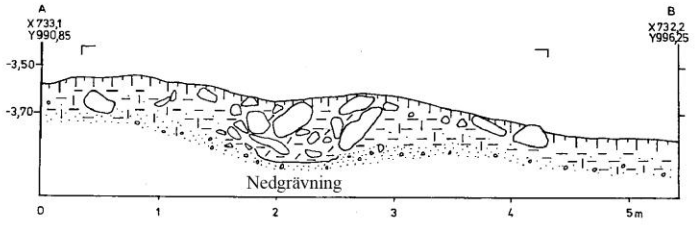

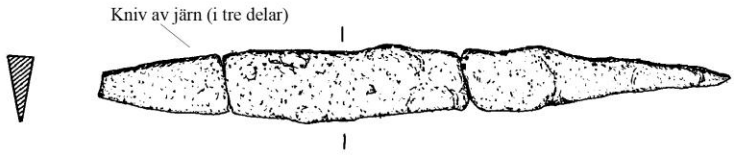
Keramikkärl

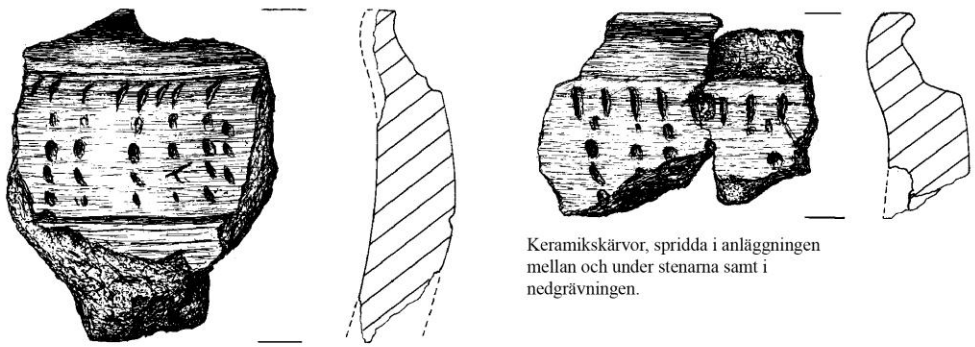

A 15

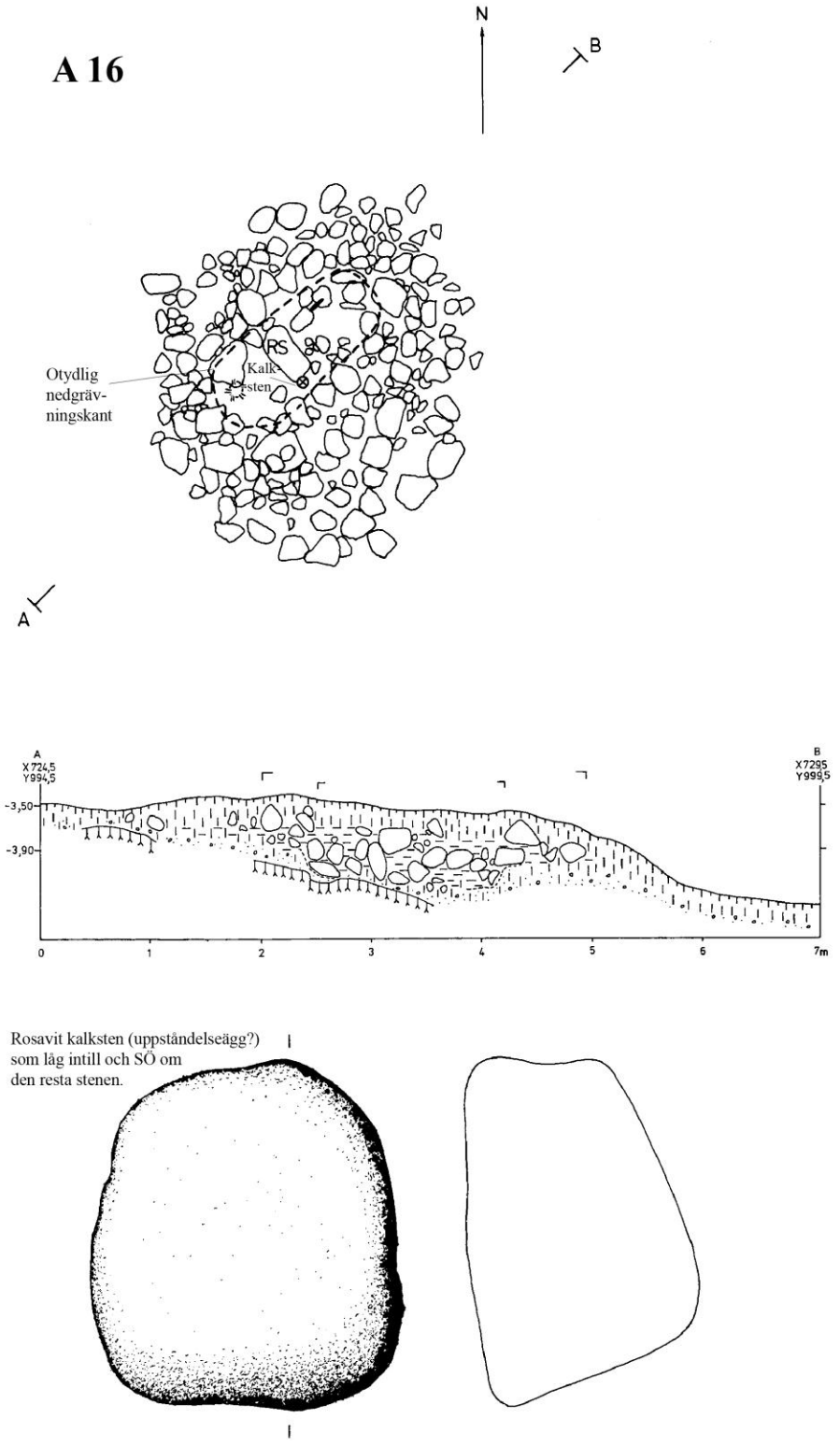

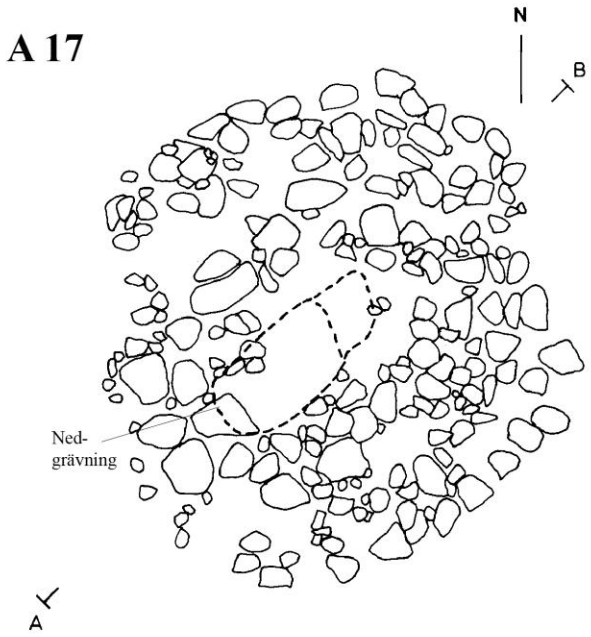

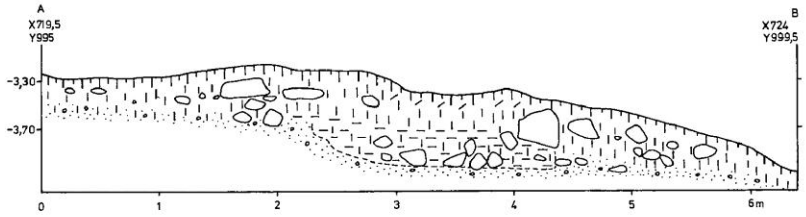

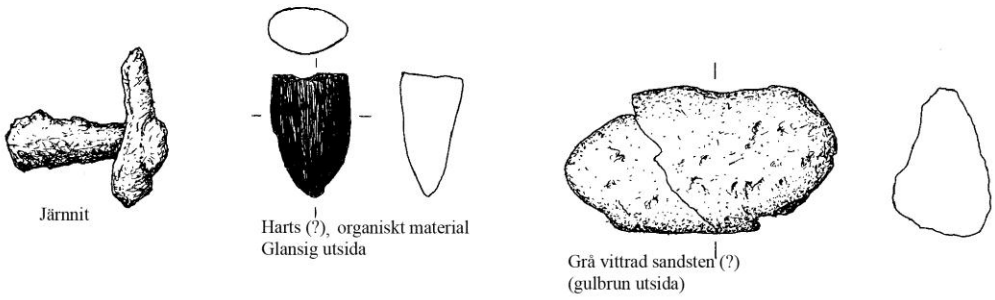
Keramikskärvor, spridda i anläggningen mellan och under stenarna samt i nedgrävningen.

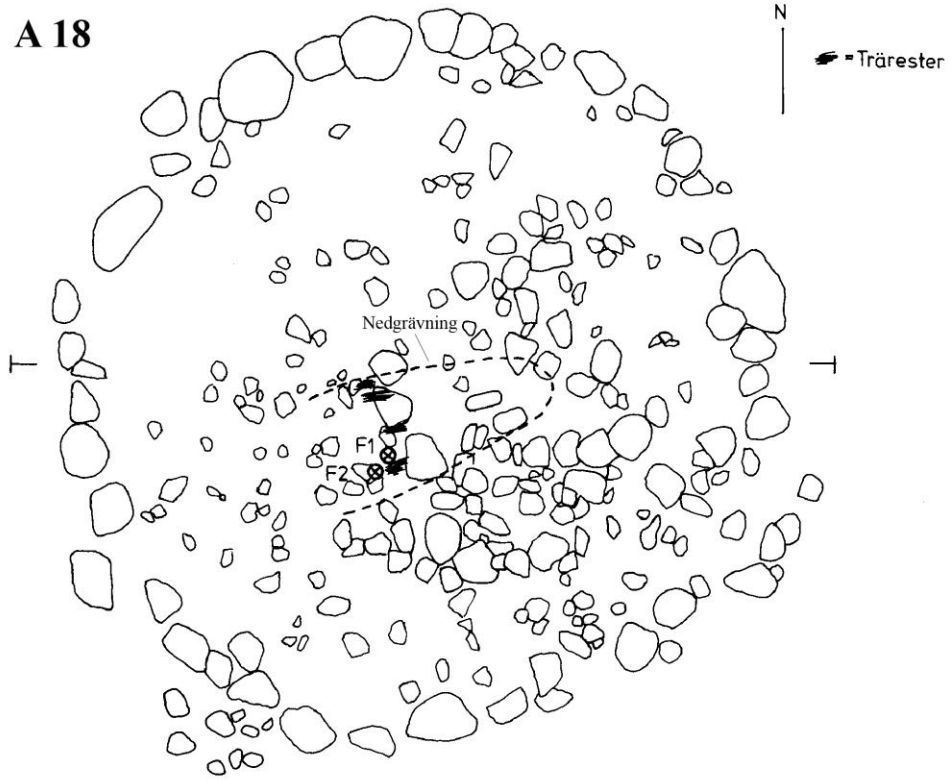
A 16

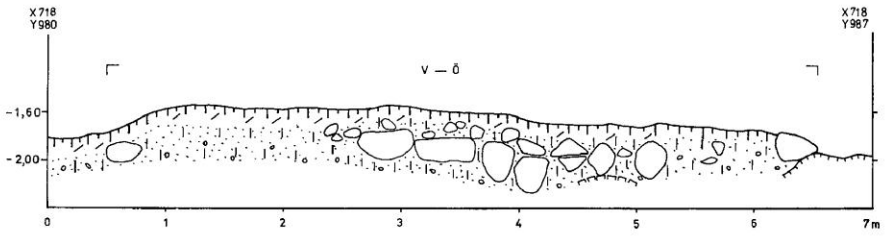

N
B
A
Otydlig nedgräv-ningskant
Kalk-
sten
A
X 724,5
Y994,5
B
X 729,5
Y999,5
-3,50
-3,90
0
1
2
3
4
5
6
7m
Rosavit kalksten (uppståndelseägg?) som låg intill och SÖ om den resta stenen.

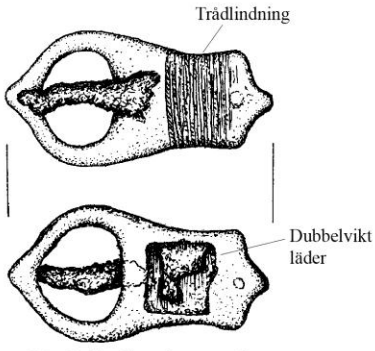

A 17
N
B
A
Ned-
grävning

A
X719,5
Y995
B
X724
Y999,5
-3,30
-3,70
0
1
2
3
4
5
6m

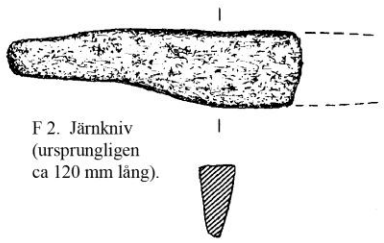

Järnnit
Harts (?), organiskt material
Glansig utsida
Grå vittrad sandsten (?)
(gulbrun utsida)

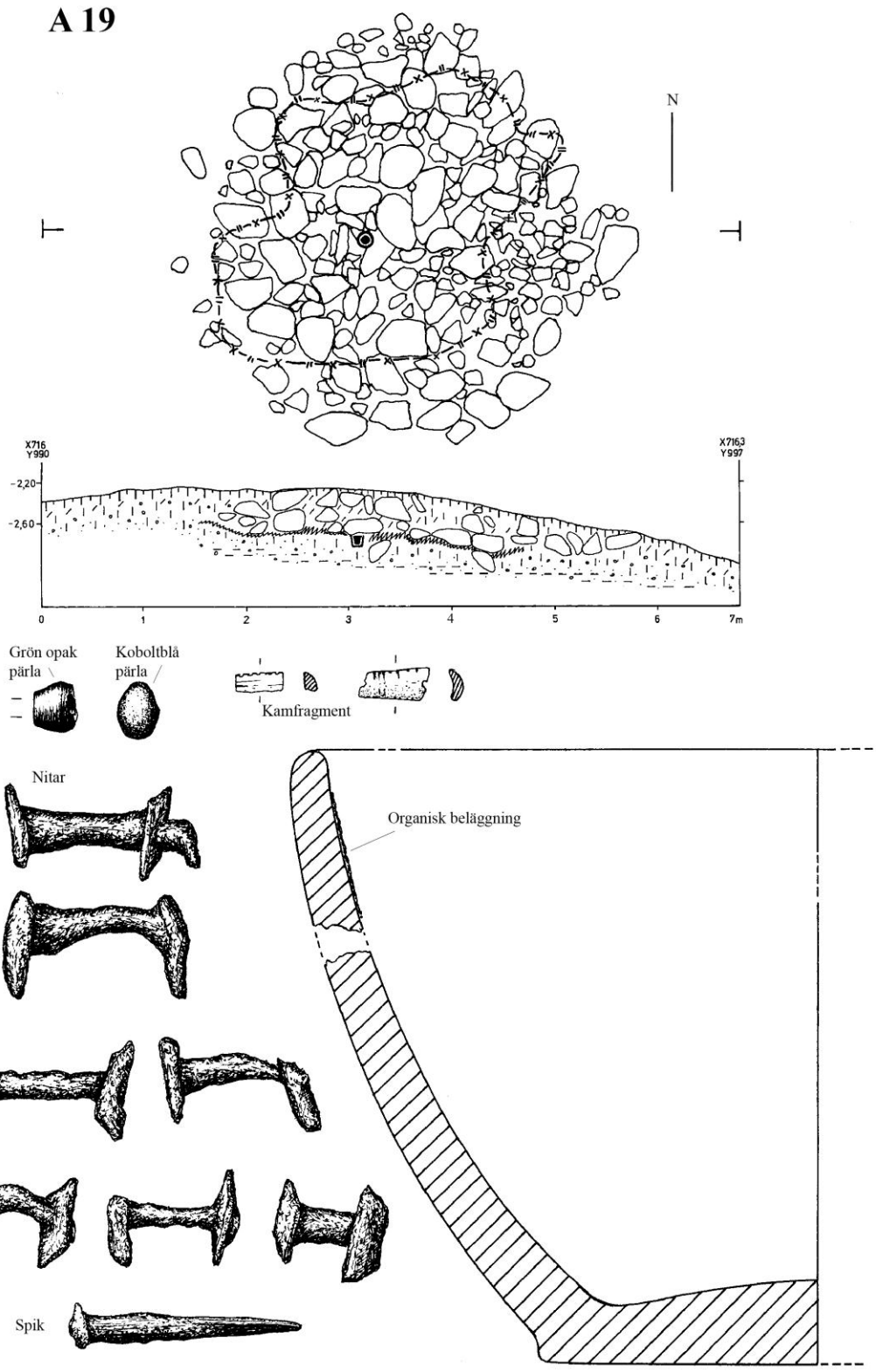

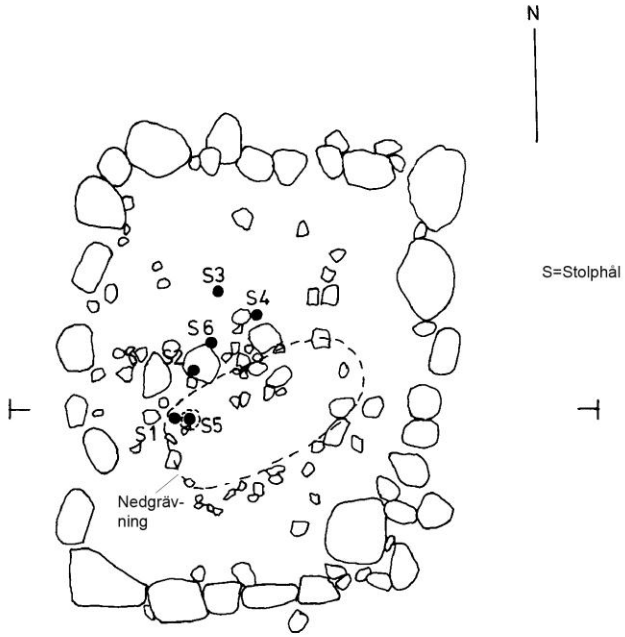
F 1. Näbbsölja av brons med torne av järn.

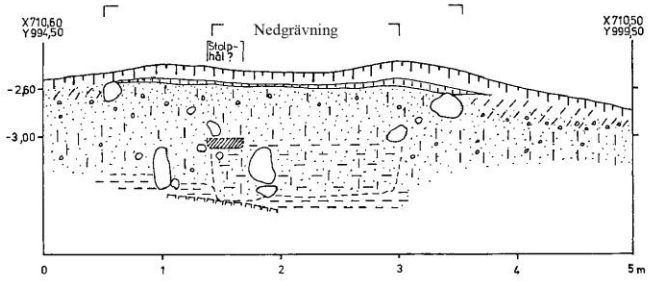

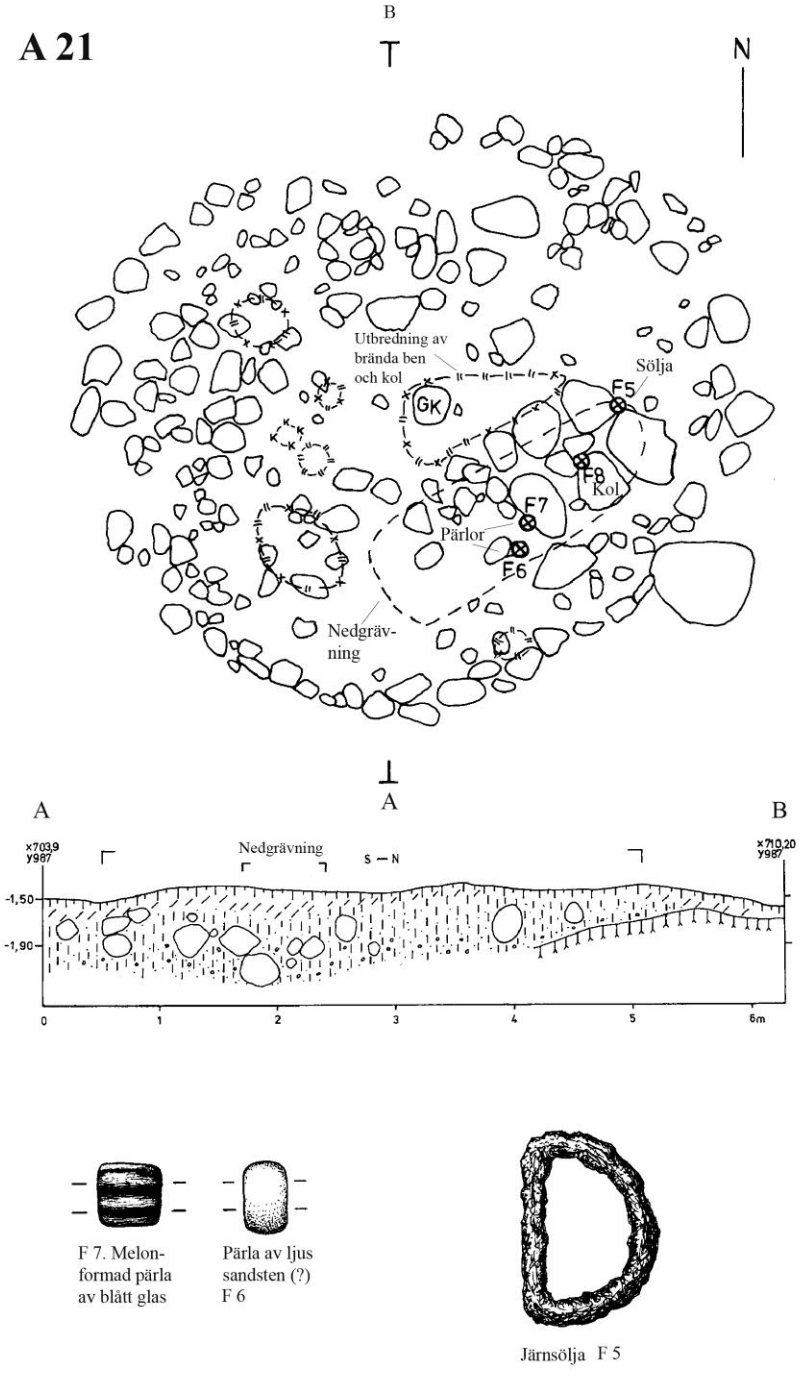
F 2. Järnkniv (ursprungligen ca 120 mm lång).

A 19
N
X716
Y990
X7163
Y997
-2,20
-2,60
0
1
2
3
4
5
6
7m
Grön opak pärla
Koboltblå pärla
Kamfragment
Nitar
Organisk beläggning
Spik

A 20

N
S=Stolphål
S3
S4
S6
S1
S5
Nedgräv-
ning

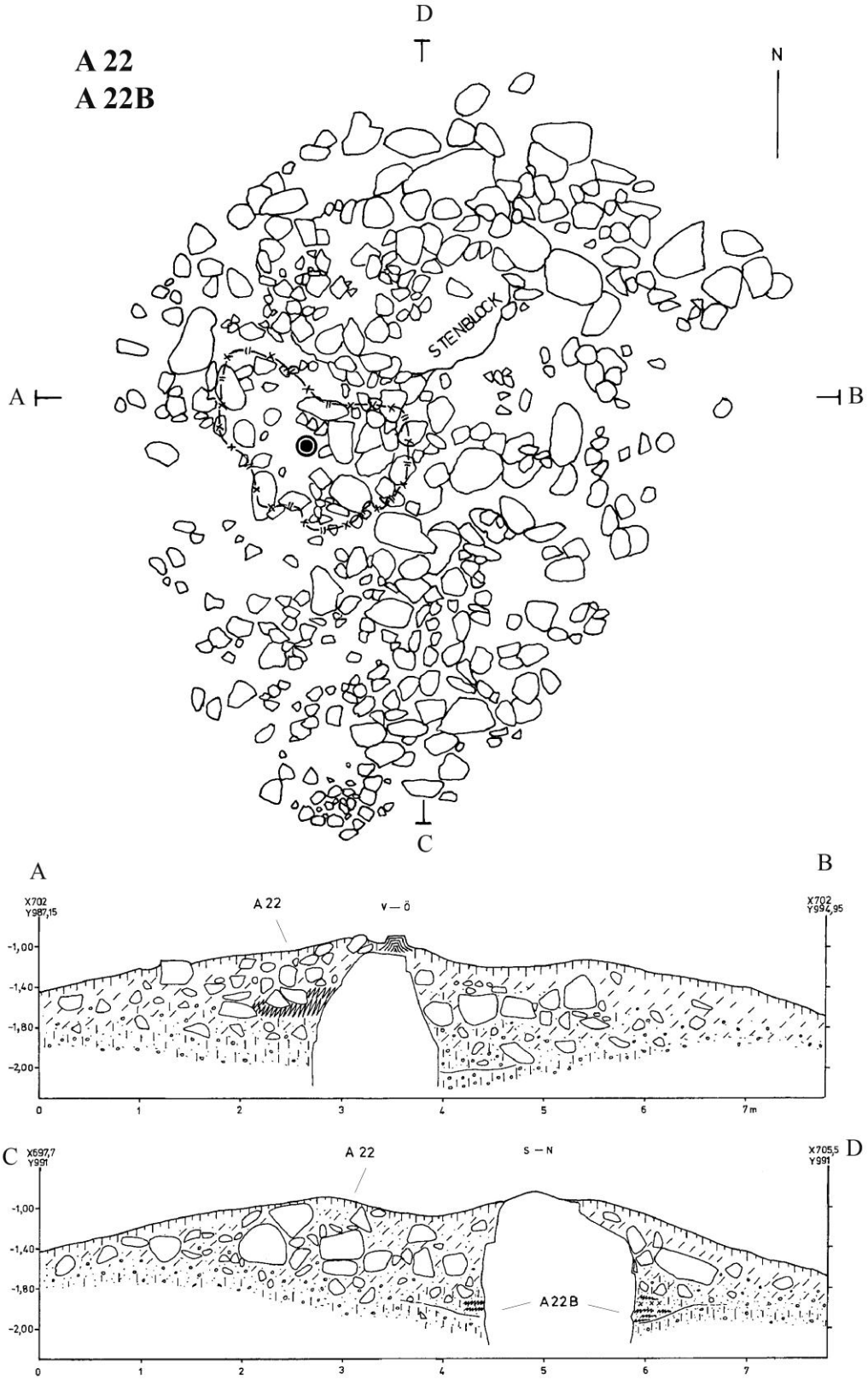

X710,60
Y994,50
Nedgrävning
Stolp-
hål ?
X710,50
Y999,50
-2,60
-3,00
0
1
2
3
4
5 m

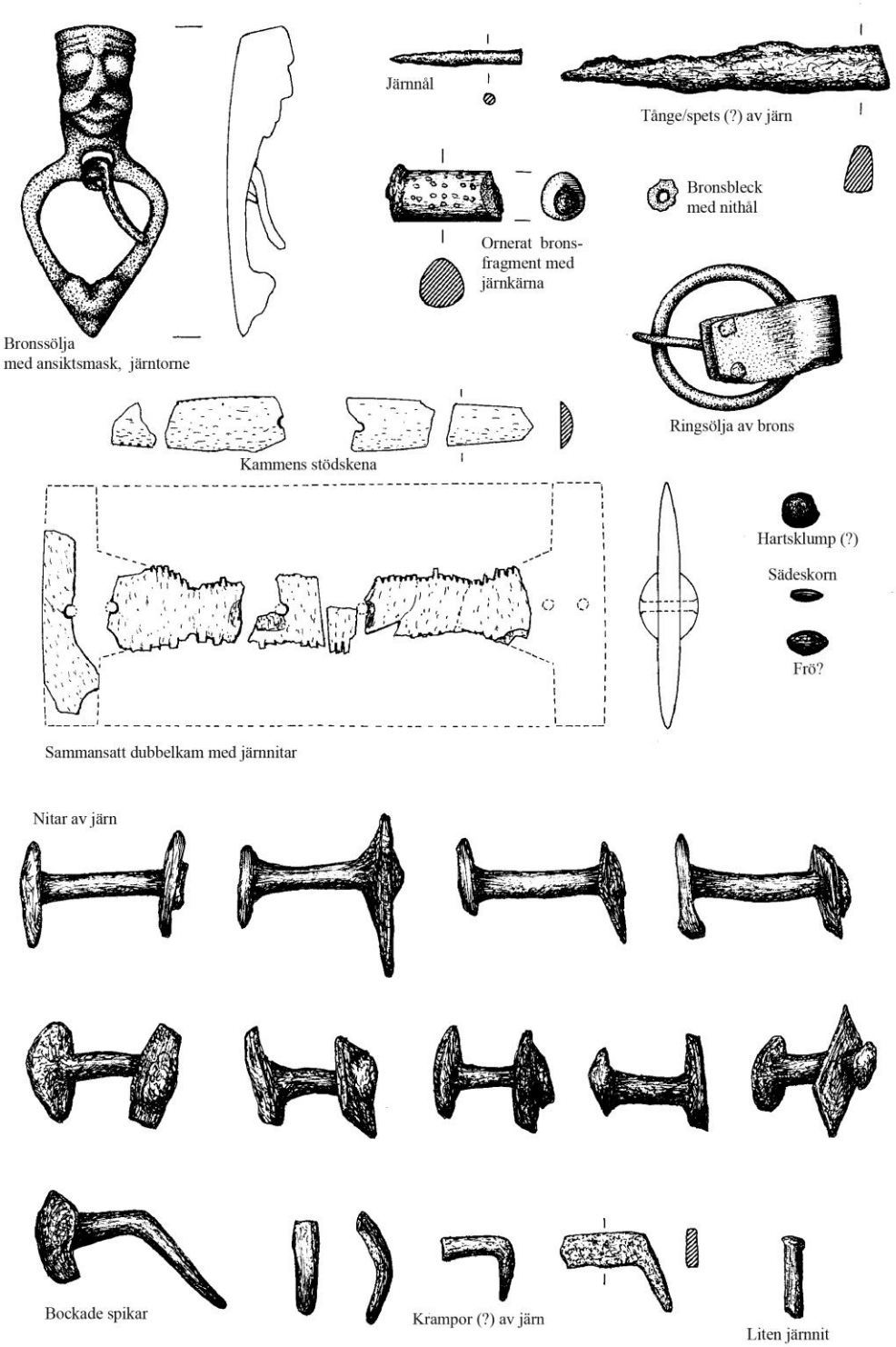
F 7. Melon-formad pärla av blått glas

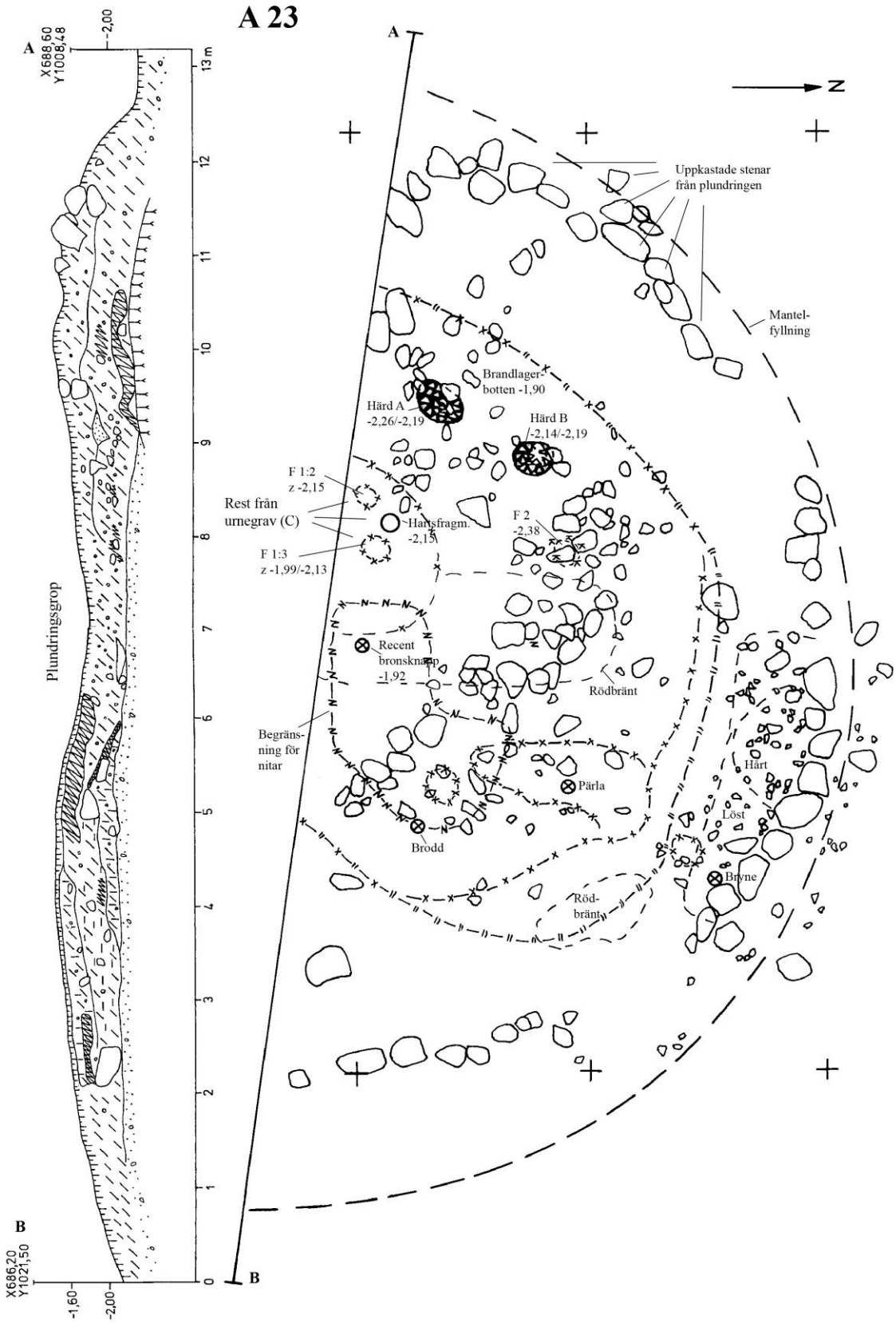
Pärla av ljus sandsten (?) F 6

Järnsölja F 5

A 22
A 22B
D
N
STENBLOCK
A
B
C
A
B
X702
Y987,15
A 22
v — ö
X702
Y994,95
-1,00
-1,40
-1,80
-2,00
0
1
2
3
4
5
6
7m
C
X597,7
Y991
A 22
S — N
X705,5
Y991
D
A 22B
-1,00
-1,40
-1,80
-2,00
0
1
2
3
4
5
6
7

A 22

Bronssölja
med ansiktsmask, järntorne
Järnnål
Tånge/spets (?) av järn
Bronsbleck
med nithål
Ornerat brons-
fragment med
järnkärna
Ringsölja av brons
Kammens stödskena
Hartsklump (?)
Sädeskorn
Frö?
Sammansatt dubbelkam med järnnitar
Nitar av järn
Bockade spikar
Krampor (?) av järn
Liten järnnit

A 23
A
B
N
Uppkastade stenar från plundringen
Mantel-fyllning
Brandlager-botten -1,90
Härd A -2,26/-2,19
Härd B /-2,14/-2,19
F 1:2 z -2,15
Rest från urnegrav (C)
Hartsfragm. -2,15
F 2 -2,38
F 1:3 z -1,99/-2,13
Recent bronsknapp -1,92
Rödbränt
Begräns-ning för nitar
Pärla
Brodd
Hårt
Löst
Bryne
Röd-bränt
Plundringsgrop
X688,60 Y1008,48
-2,00
X686,20 Y1021,50
-1,60
-2,00
13 m

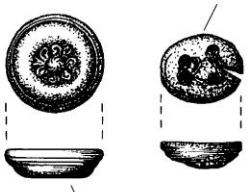
A 23

Fynd från plundringen

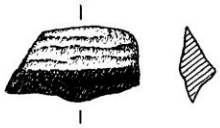
Förgylld bronsknapp från 1700-talet som låg i mitten av plundringsgropens botten.

A 11, Raä 27, Lovö

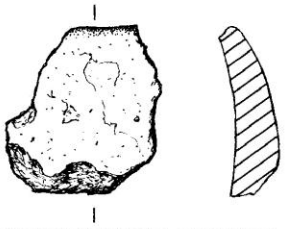
Förgylld bronsknapp från 1700-talet som låg i mitten i botten av den plundrade graven A 11 på gravfältet Raä 27, Lunda, Lovö.
(x424 y792 -5,78)

Fynd från skadad urnegrav under A 23, mellan benkoncentrationerna F 1:2 och F 1:3.

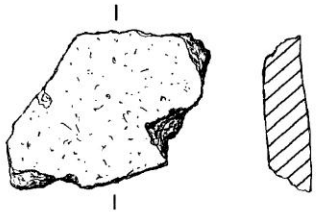

Hartstätningsring (fragment) från bottenskiktet under A 23, sannolikt från skadad urnegrav från äldre järnålder.

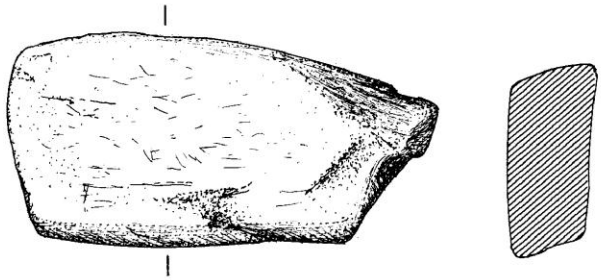
Fynd från boplatslagret i botten av A 23.

F 2. Keramik, rödbränd, ca 20 skärvor från bottenskiktet (boplatsfynd)
x689 y1013,9 z -2,38
Diameter ca 7,5-8 cm.

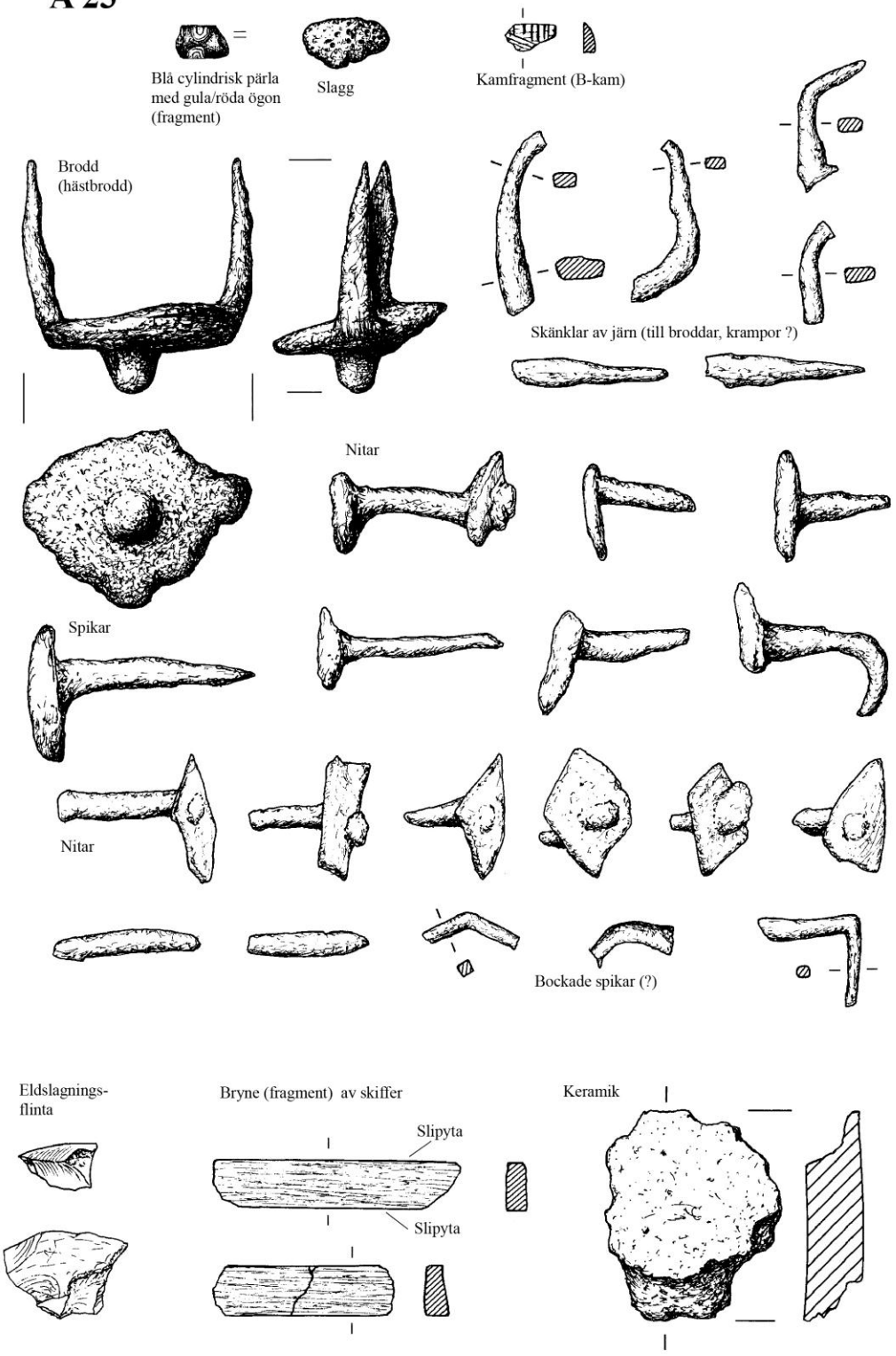

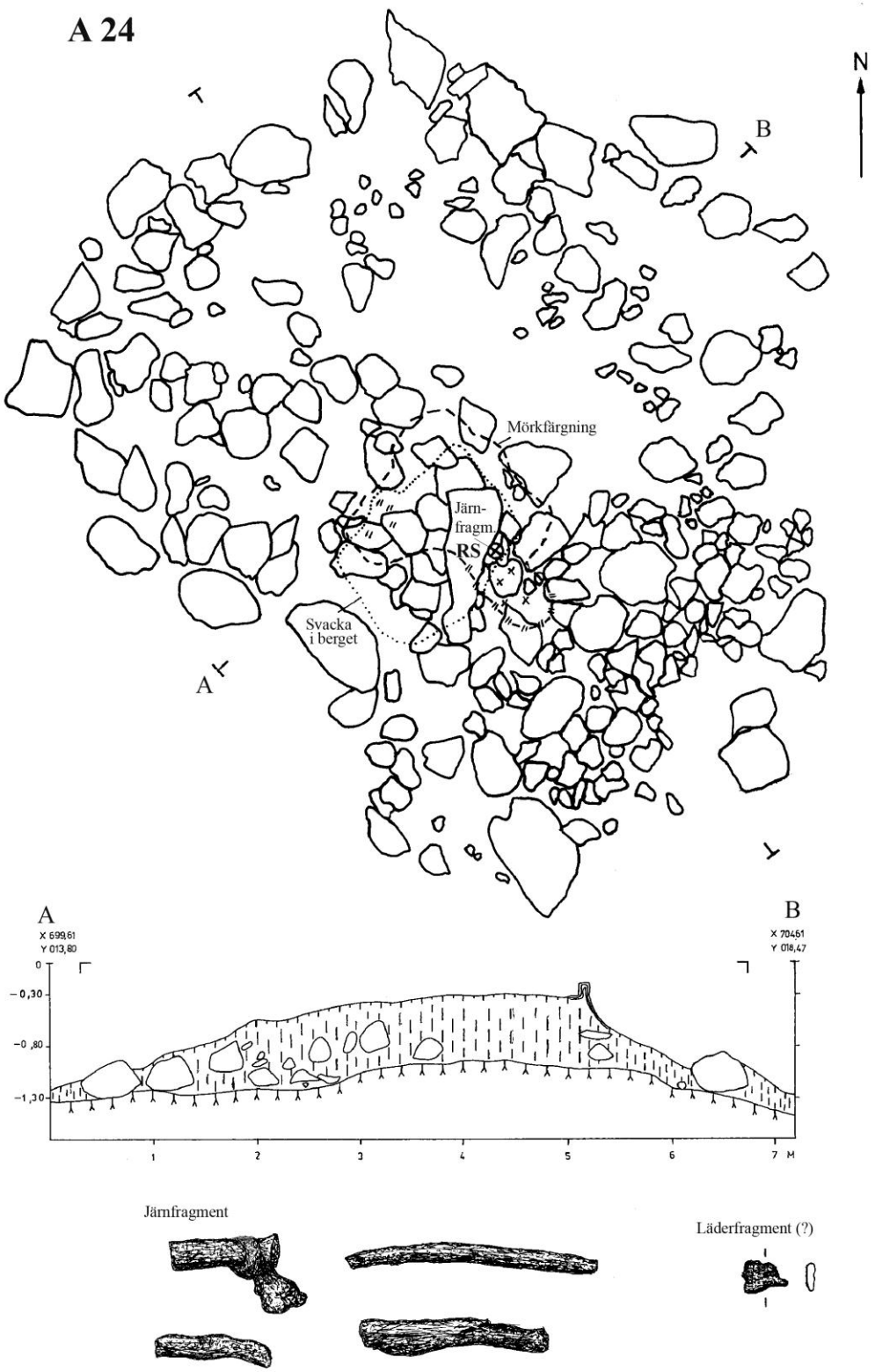
F 3. Keramik, 8 skärvor från bottenskiktet (boplatsfynd) x688,3 y1013,4 z -2,14

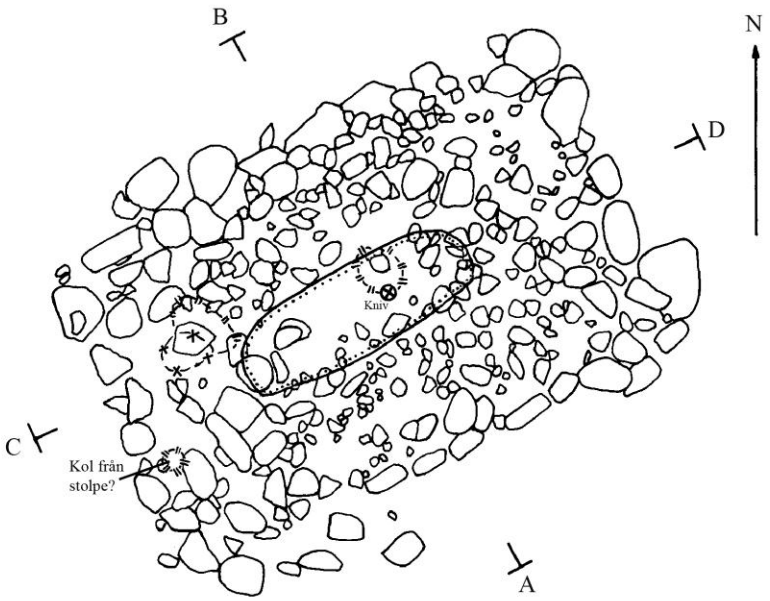
Bryne av sandsten (?) (boplatsfynd)

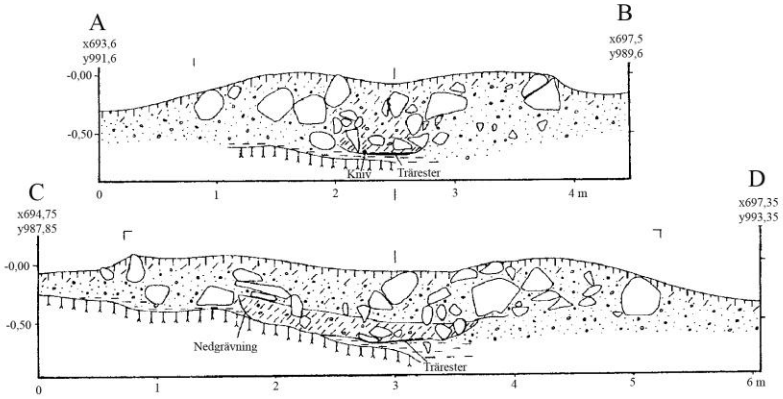
A 23

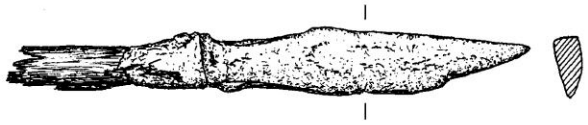

Blå cylindrisk pärla med gula/röda ögon (fragment)
Slagg
Kamfragment (B-kam)
Brodd (hästbrodd)
Skänklar av järn (till broddar, krampor ?)
Nitar
Spikar
Nitar
Bockade spikar (?)
Eldslagnings-flinta
Bryne (fragment) av skiffer
Slipyta
Slipyta
Keramik

A 24
N
A
B
Mörkfärgning
Järn-
fragm.
RS
Svacka
i berget
A
B
X 699,61
Y 013,80
X 704,61
Y 018,47
0
-0,30
-0,80
-1,30
1
2
3
4
5
6
7 M
Järnfragment
Läderfragment (?)

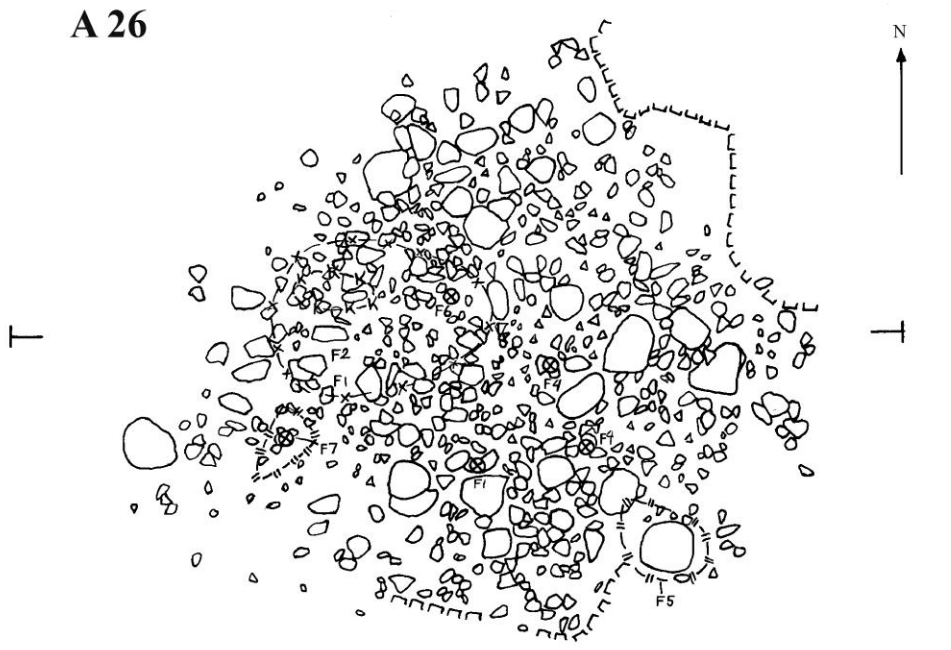
A 25

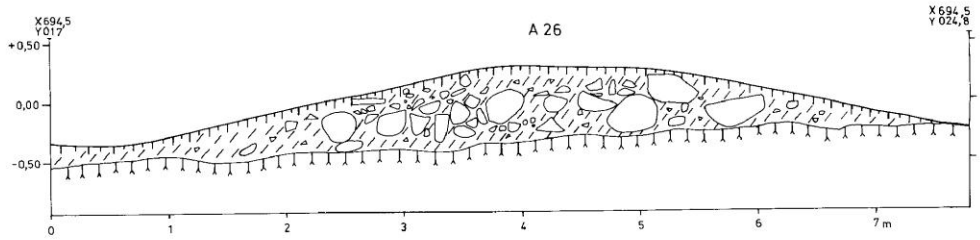

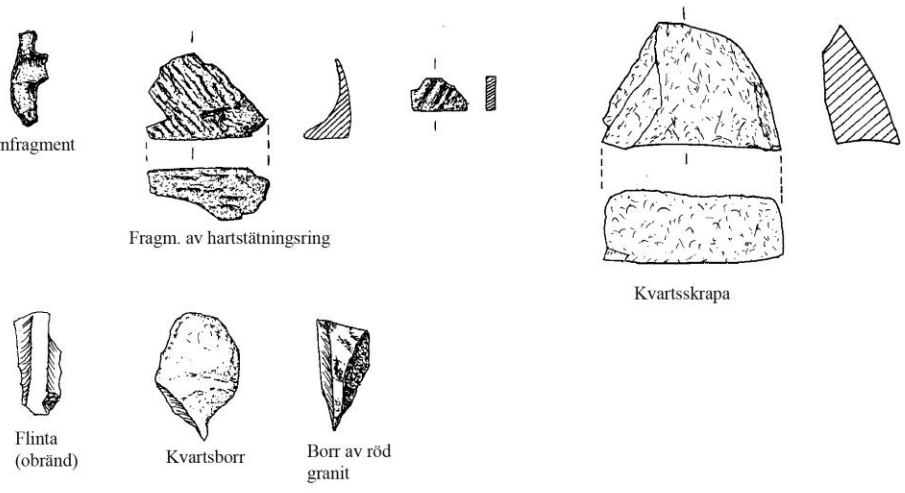

Kniv av järn

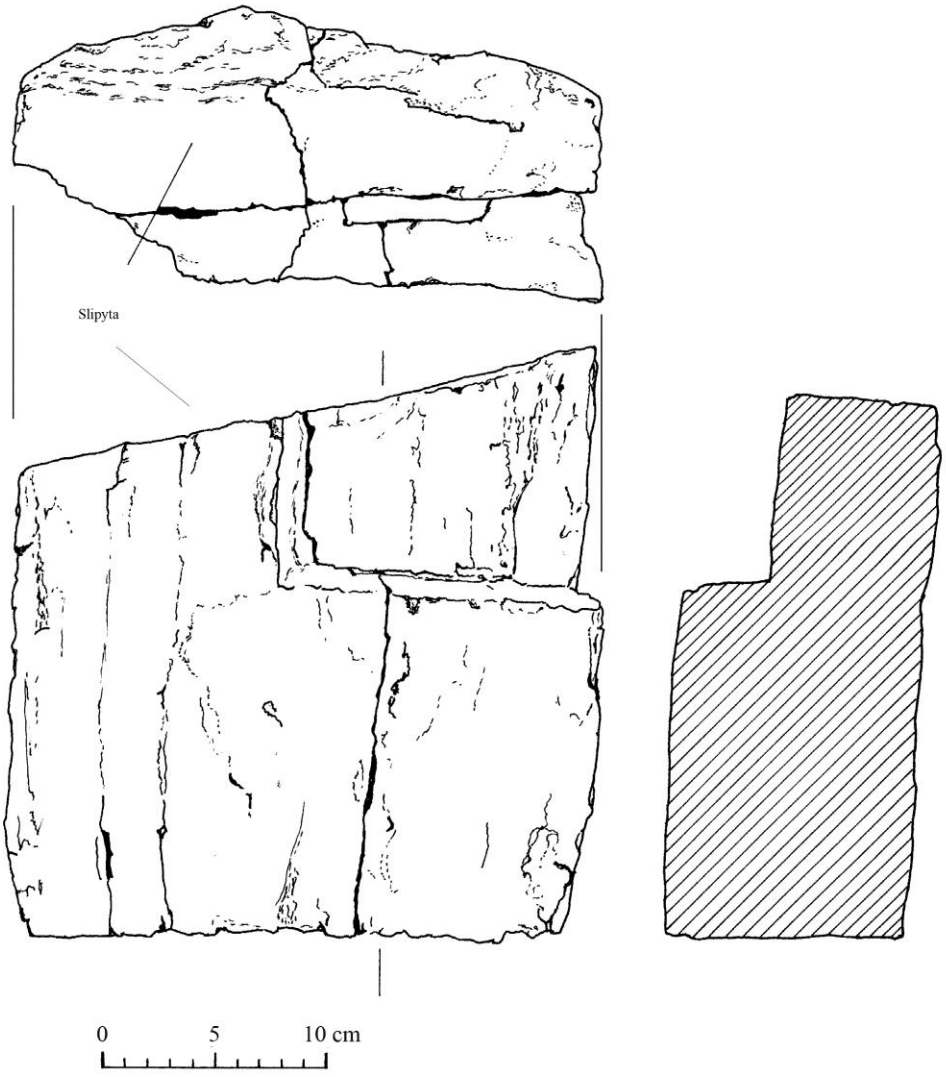

A 26
N
F1
F2
F4
F5
F7

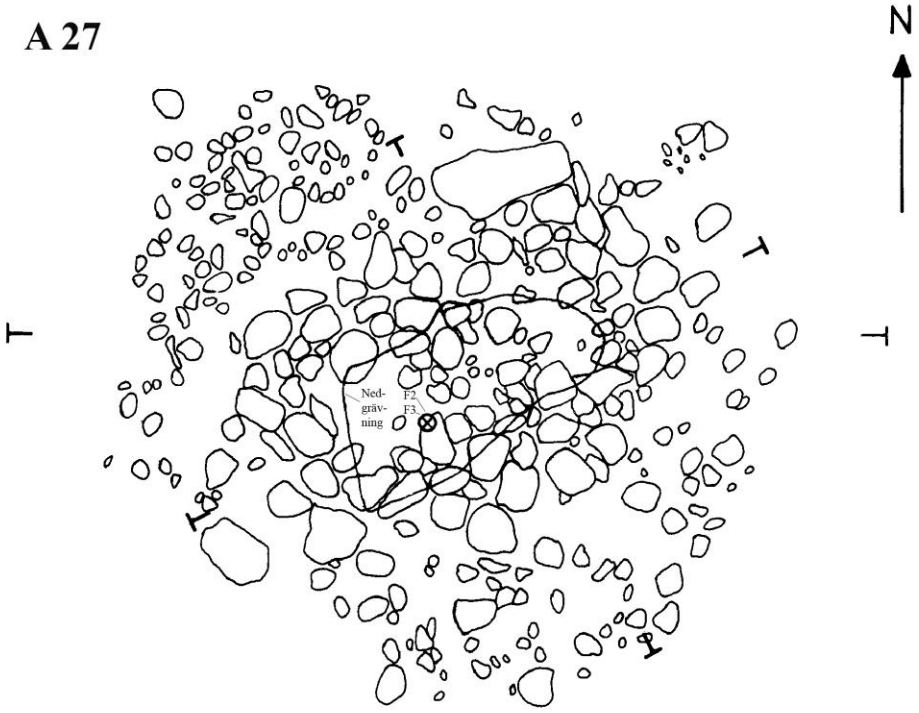

X 694,5
Y 017
A 26
X 694,5
Y 024,8
+0,50
0,00
-0,50
0
1
2
3
4
5
6
7 m

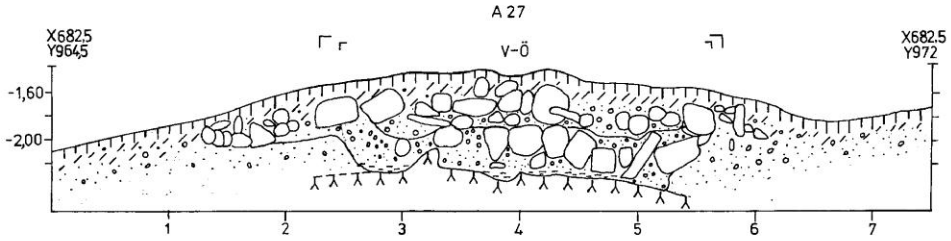

Järnfragment
Fragm. av hartstätningsring
Kvartsskrapa
Flinta
(obränd)
Kvartsborr
Borr av röd
granit

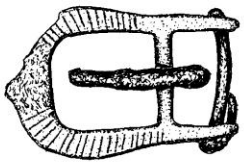
A 26 **Strålstensskifferblock**
med slipyta.
Mått: 21 x 26 x 12 cm

OBS! Förminskad bild, se skallinjal nedan.

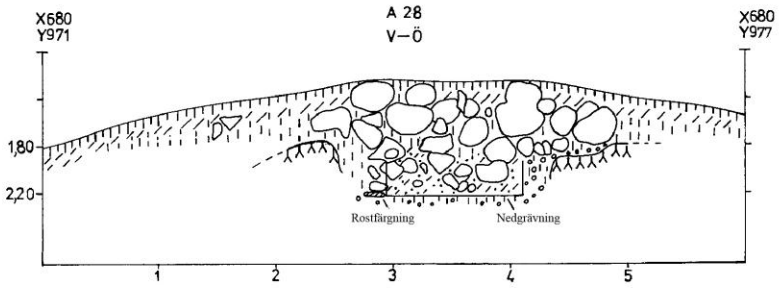
F 3. Näbbsölja av brons med torne och remhållare av järn.

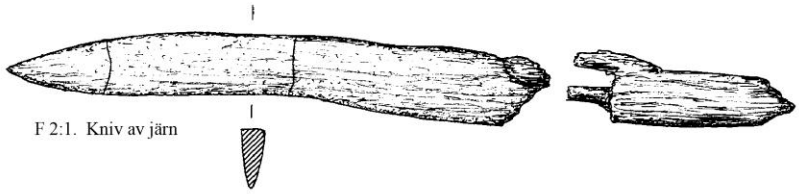

F 2. Kniv av järn.

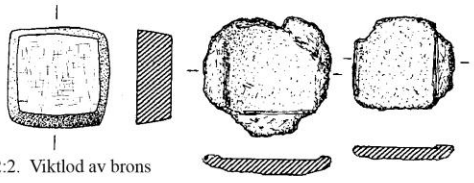
A 28

F 2:1. Kniv av järn

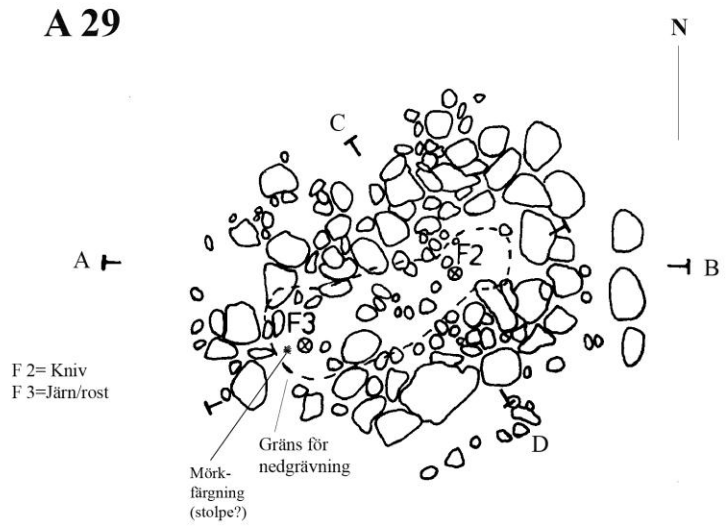
F 2:2. Viktlod av brons

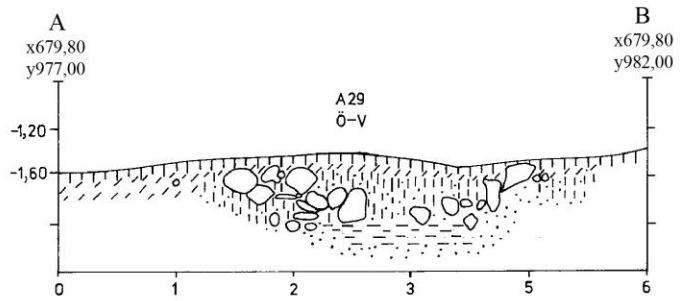
F 2:2. Läder (omgärdade viktlodet)

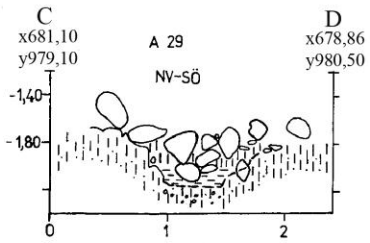

F 2:3. Sölja av järn (fragment)

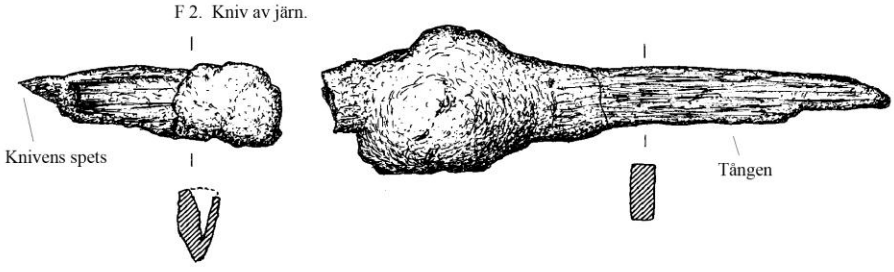
Torne av järn

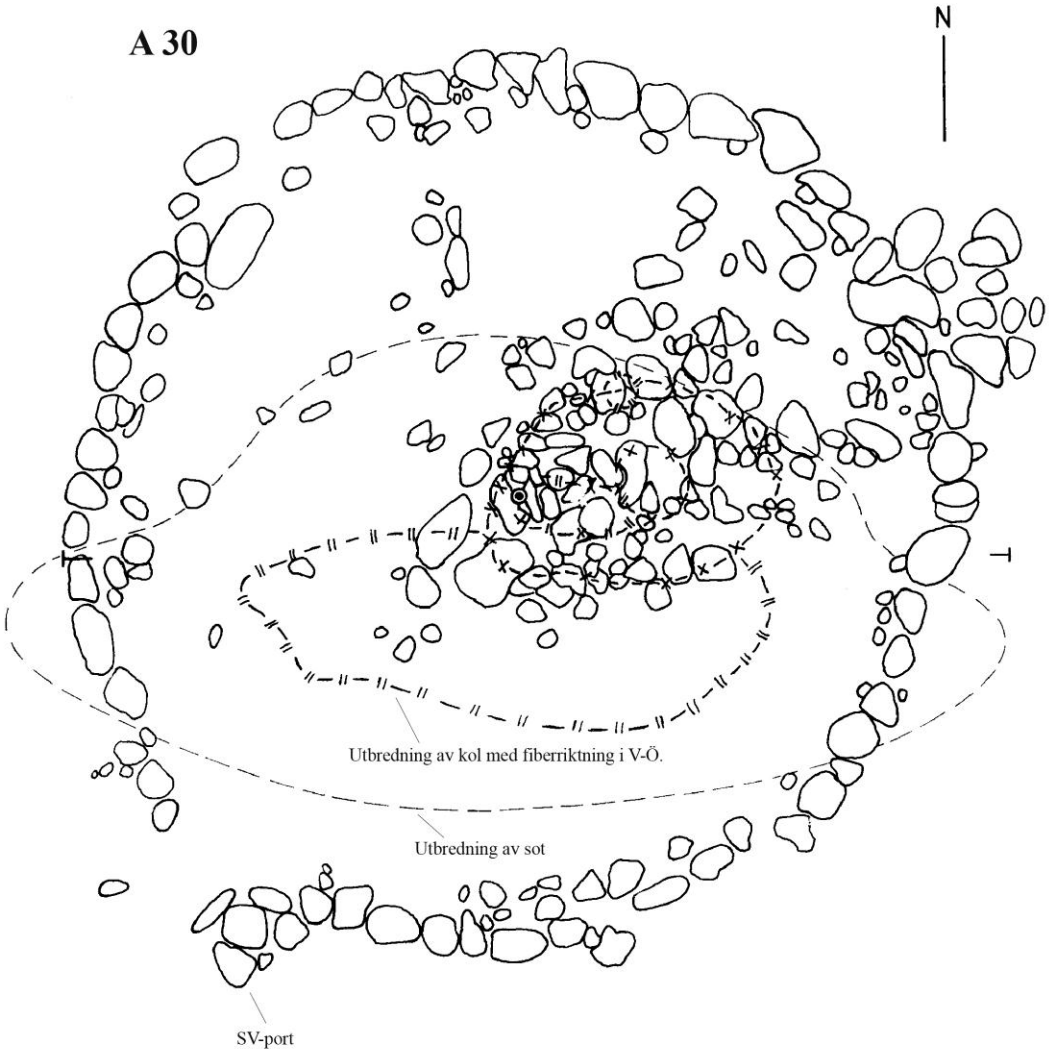

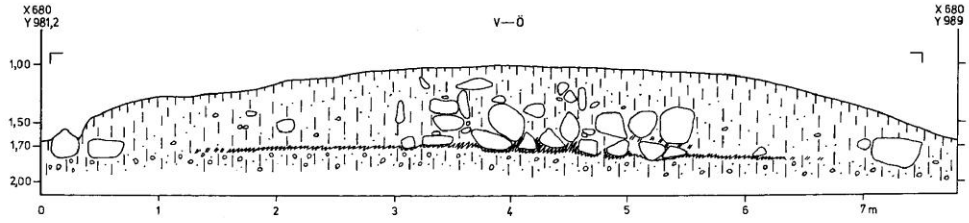

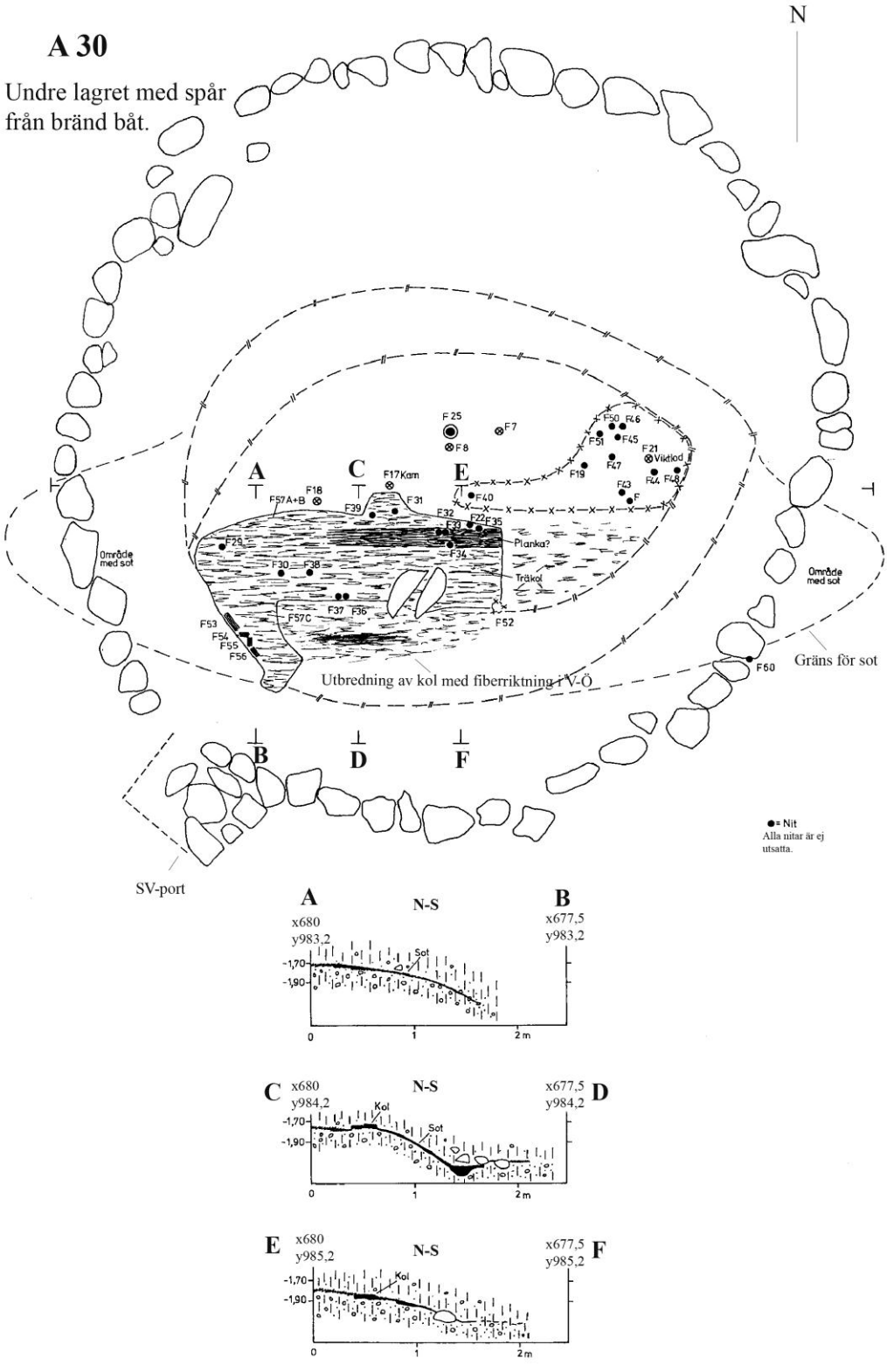

F 2. Kniv av järn.

A 30
N
Utbredning av kol med fiberriktning i V-Ö.
Utbredning av sot
SV-port

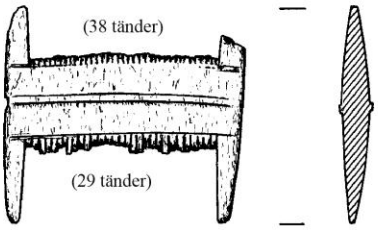

X 680
Y 981,2
V—Ö
X 680
Y 989
1,00
1,50
1,70
2,00
0
1
2
3
4
5
6
7m

A 30
Undre lagret med spår från bränd båt.
N
A
B
C
D
E
F
F 25
F7
F8
F50
F46
F51
F45
F21
Viktlod
F19
F47
F44
F48
F43
F40
F17Kam
F18
F57A+B
F39
F31
F32
F33
F22
F35
F28
Område med sot
F30
F38
F34
Planka?
Träkol
F37
F36
F57C
F52
F53
F54
F55
F56
F60
Gräns för sot
Utbredning av kol med fiberriktning i V-Ö
●= Nit
Alla nitar är ej utsatta.
SV-port
A
N-S
B
x680
y983,2
x677,5
y983,2
Sot
-1,70
-1,90
0
1
2 m
C
x680
y984,2
N-S
x677,5
y984,2
D
Kol
Sot
E
x680
y985,2
N-S
x677,5
y985,2
F
Kol

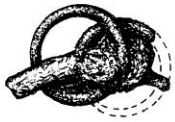
A 30

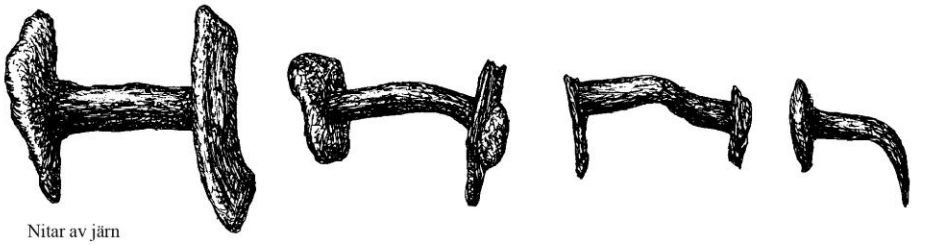
Viktlod
av brons

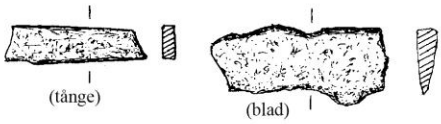
Dubbelkam

Järnringar/järnfragment

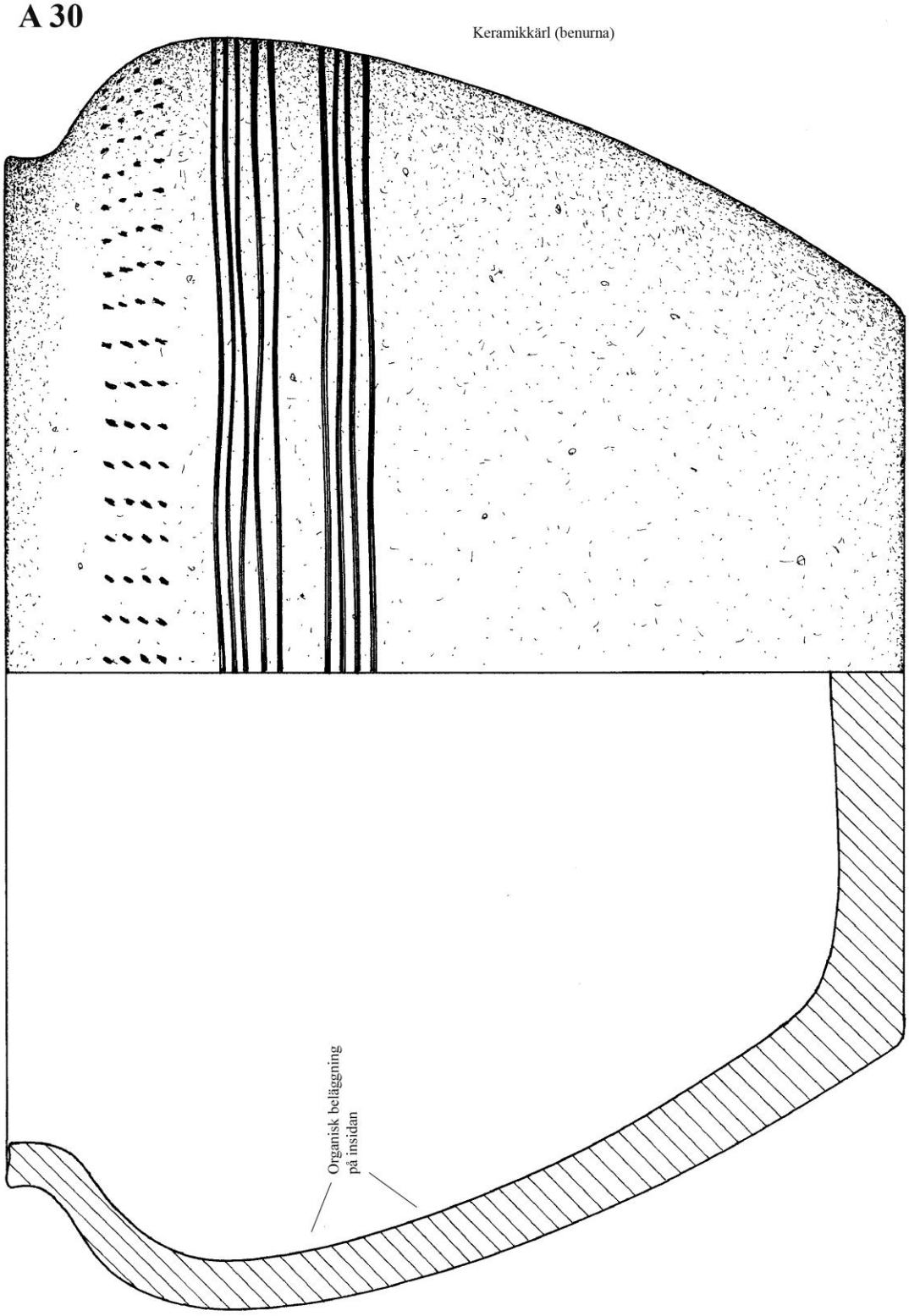

Nitar av järn

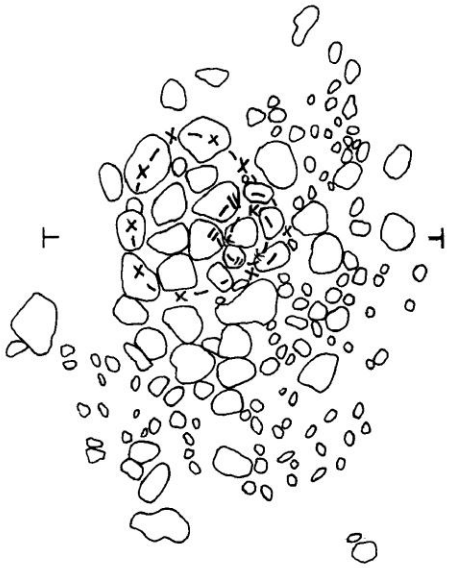

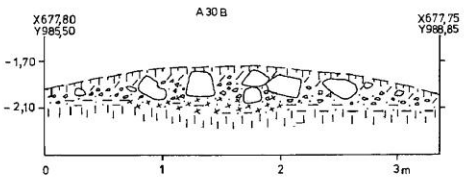
Kniv av järn

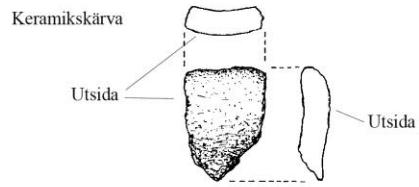
A 30

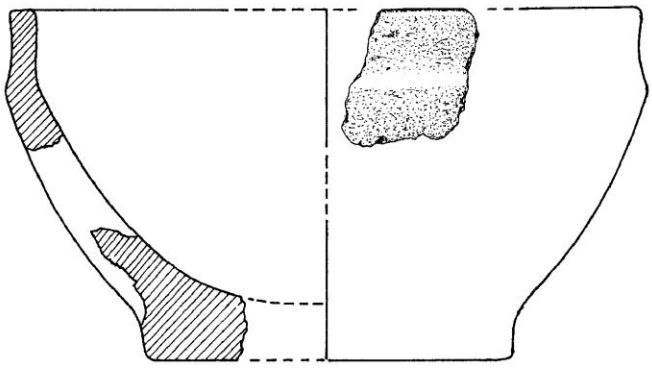
A 30 B

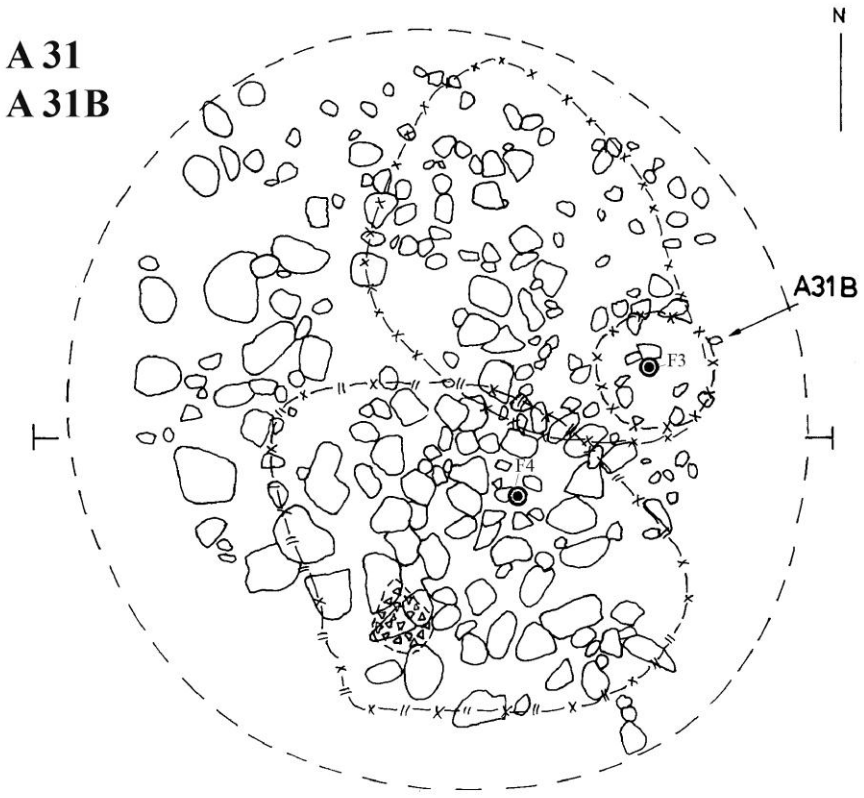

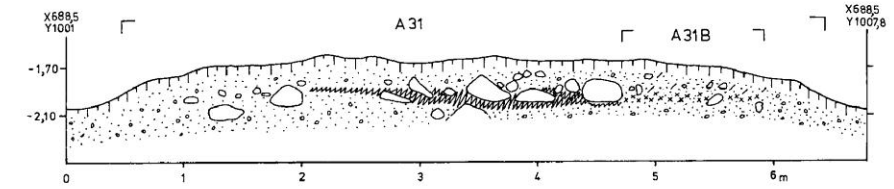

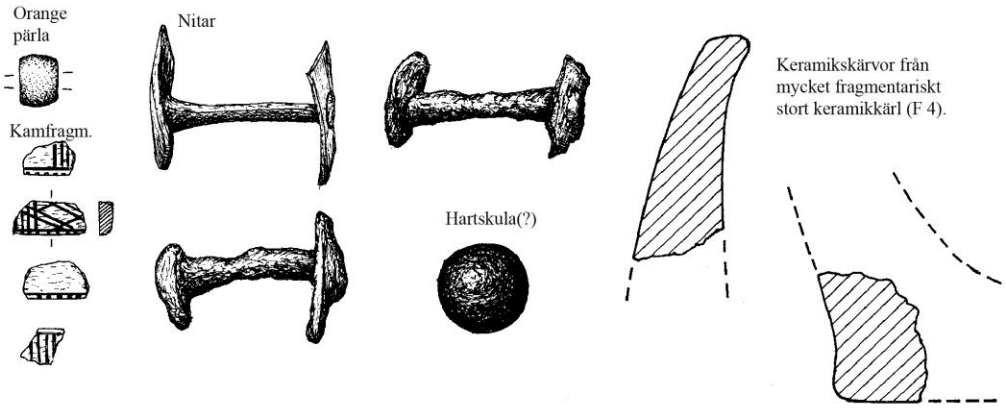

Keramikkärl

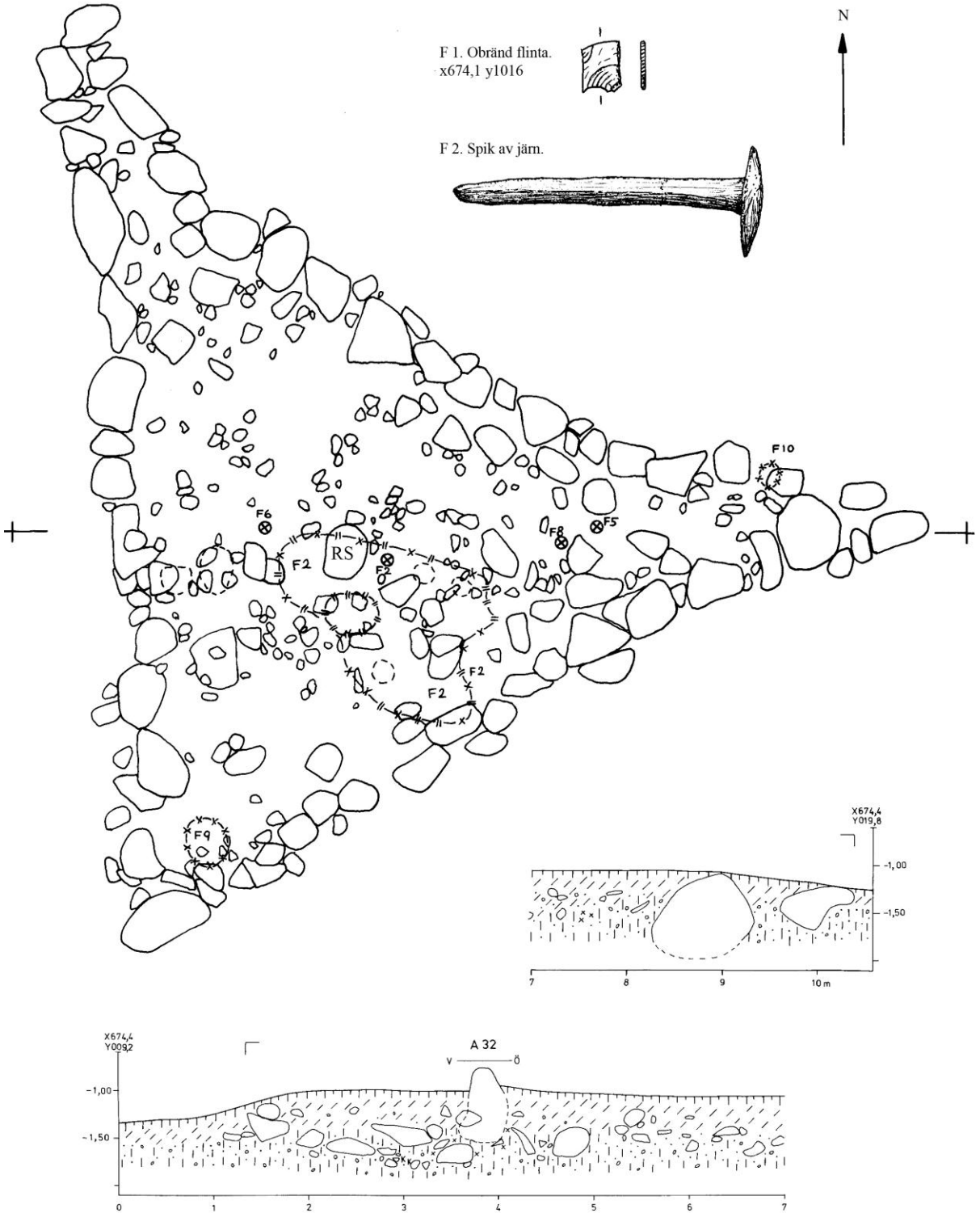

A 31
A 31B
N
A31B
F3
F4

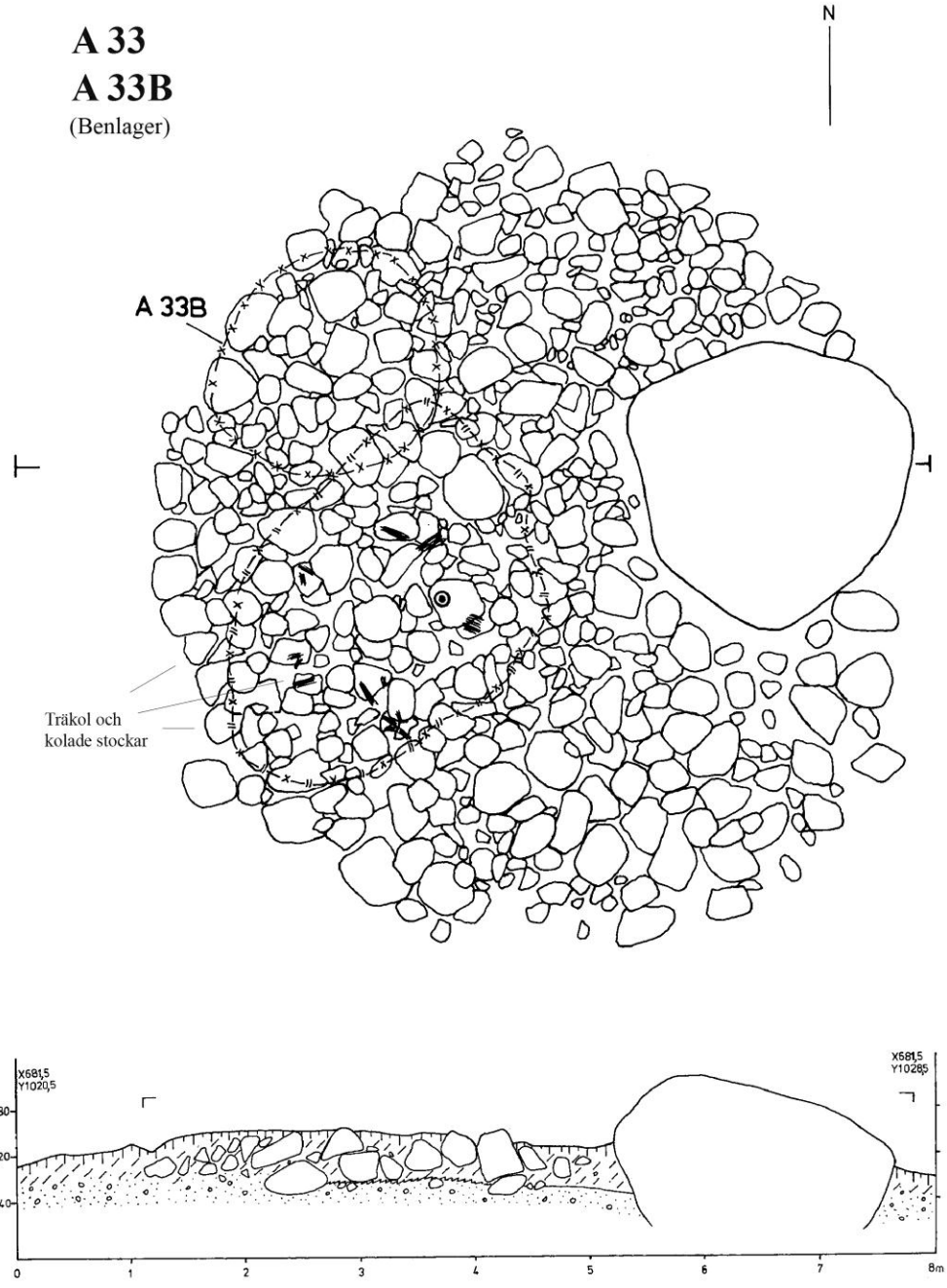

X688,5
Y1001
A 31
A 31B
X688,5
Y1007,8
-1,70
-2,10
0
1
2
3
4
5
6 m

Orange pärla
Kamfragm.
Nitar
Hartskula(?)
Keramikskärvor från mycket fragmentariskt stort keramikkärl (F 4).

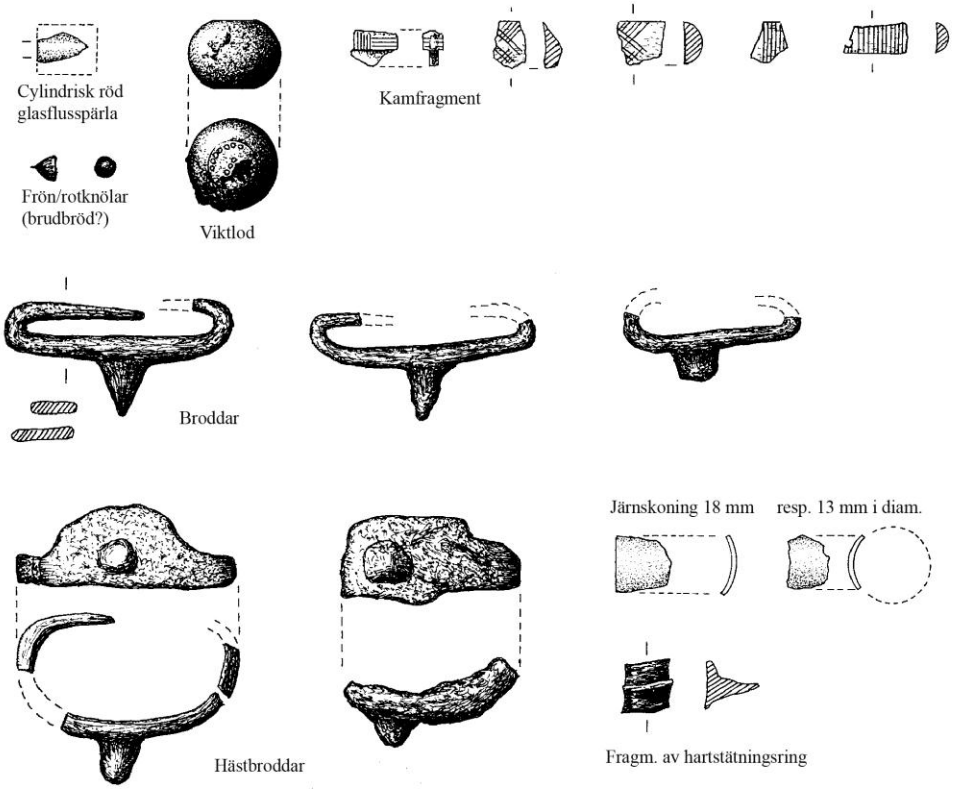
A 32

F 1. Obränd flinta.
x674,1 y1016
F 2. Spik av järn.
N
F10
F6
F8
F5
F2
RS
F2
F2
F9
X674,4
Y019,8
-1,00
-1,50
7
8
9
10 m
X674,4
Y009,2
A 32
V
Ö
-1,00
-1,50
0
1
2
3
4
5
6
7

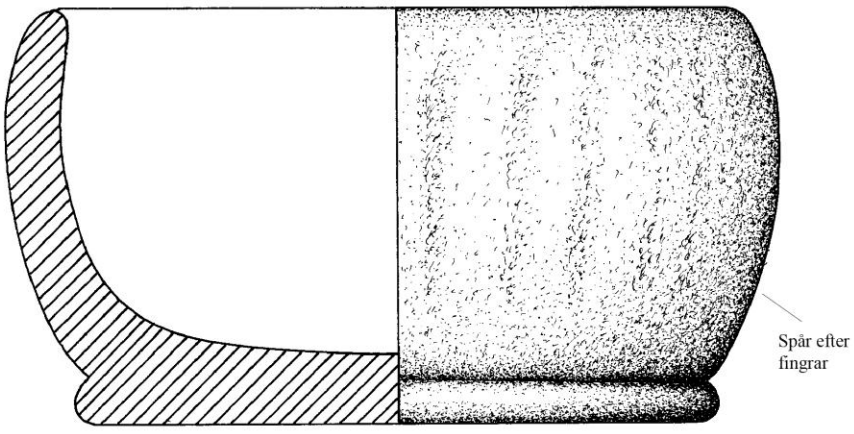
A 33
A 33B
(Benlager)

A 33 (F 2.)

Keramikkärl (Bikärl)

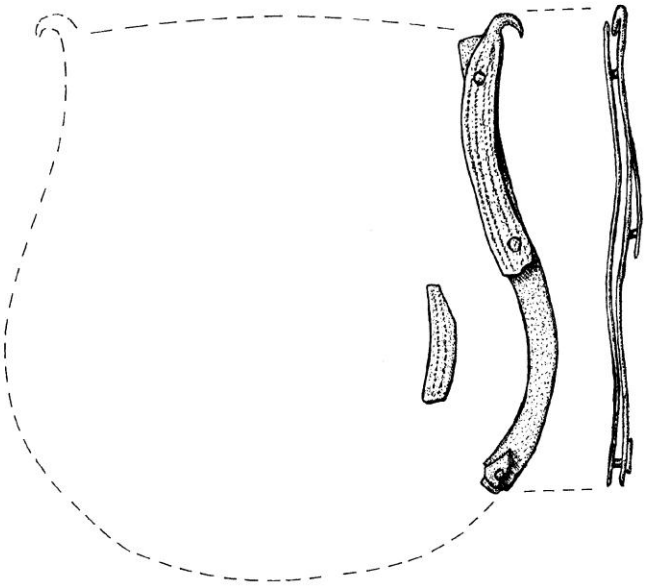

A 33

Järnögla, F 1.
Vid rensning utanför anläggningen.

Väskbeslag av brons
F 2.

F 1. Obränd flinta med eldslagnings-retuscher

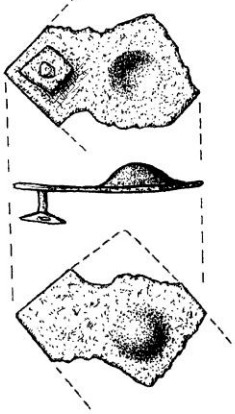
F 2. Bränd flinta med eldslagningsretuscher

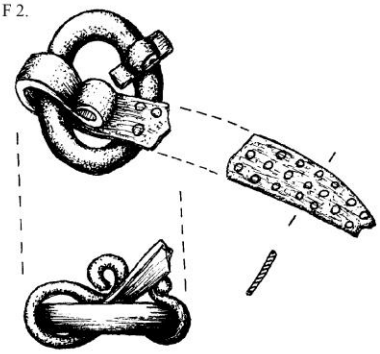
Mininit till järnbeslag.
F 2.

Järnbeslag med buckleornamentik
F 2.

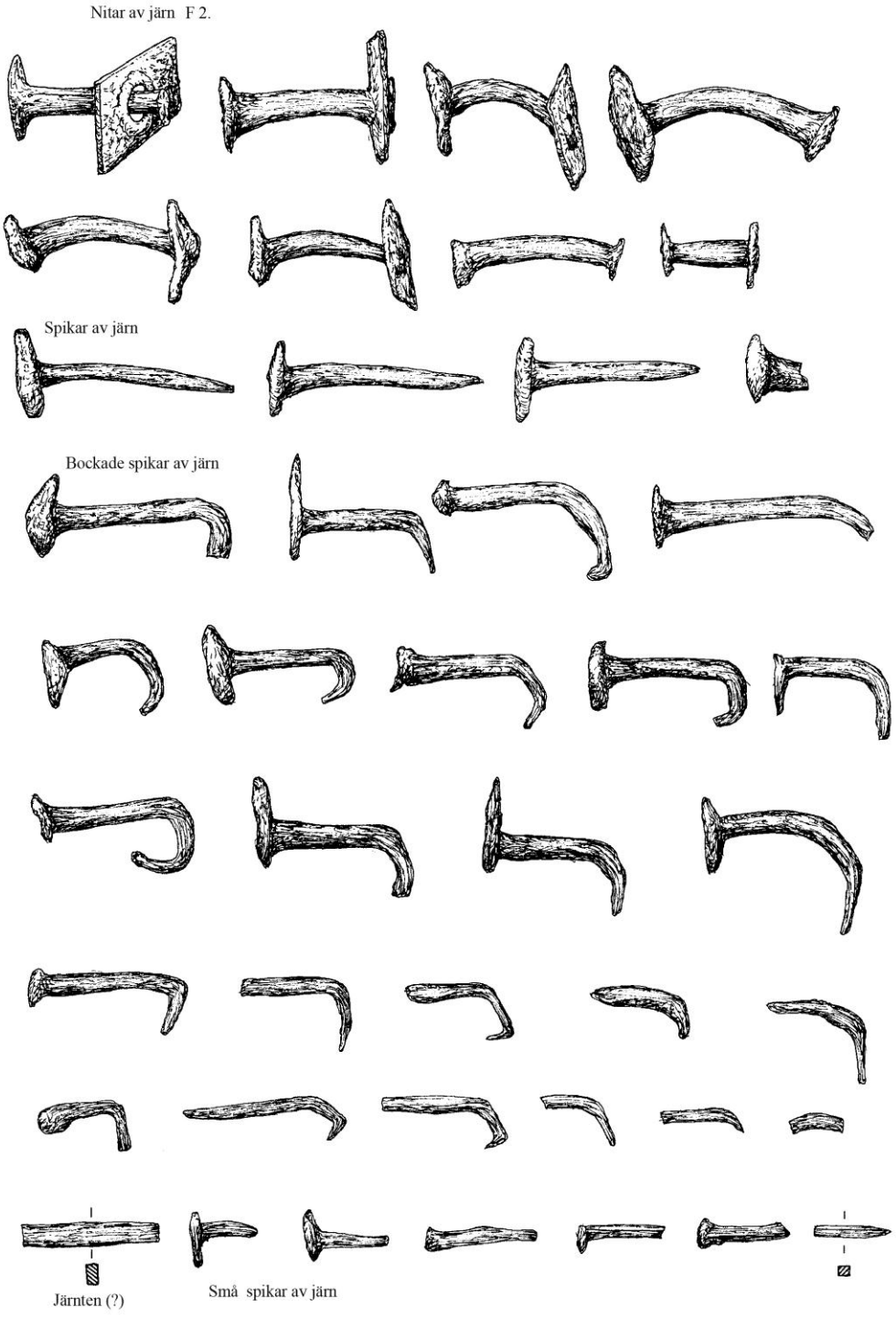
Sölja med beslag, av järn.
F 2.

F 2.
Fragment av bryne, sandsten.

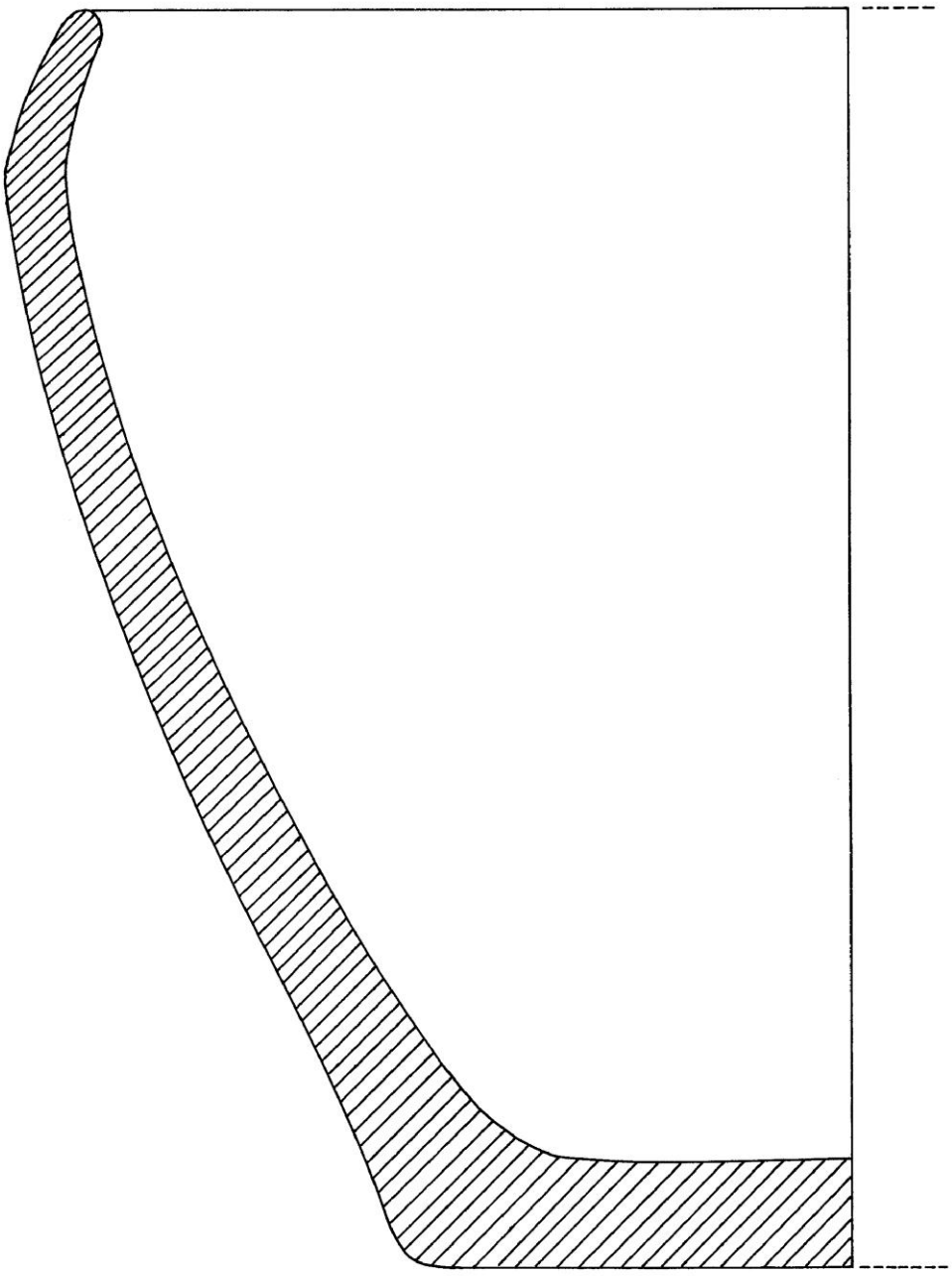

A 33

Nitar av järn F 2.
Spikar av järn
Bockade spikar av järn
Järnten (?)
Små spikar av järn

A 33

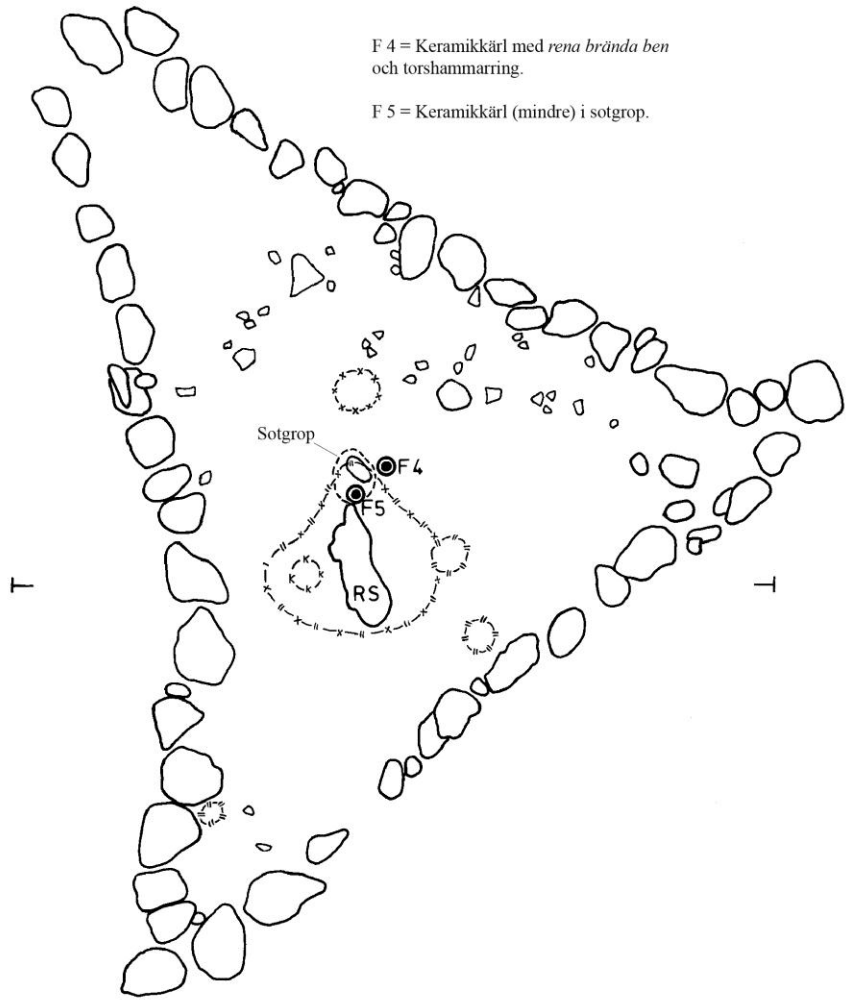
Keramikkärl, F 3

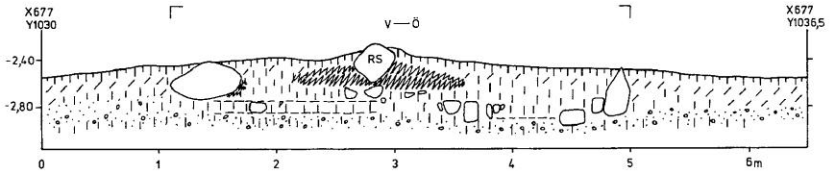

A 34

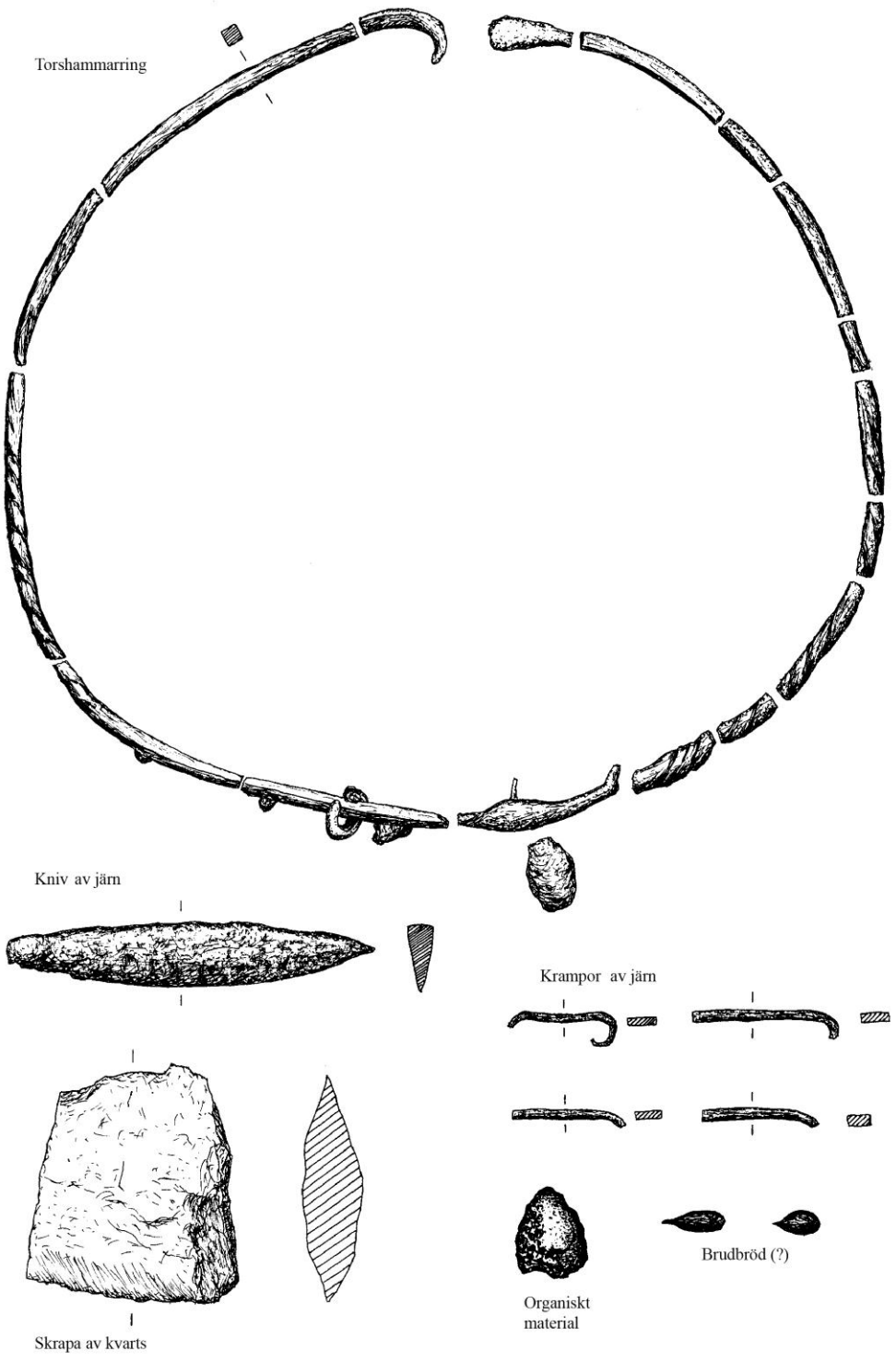
F 4 = Keramikkärl med *rena brända ben* och torshammarring.

F 5 = Keramikkärl (mindre) i sotgrop.

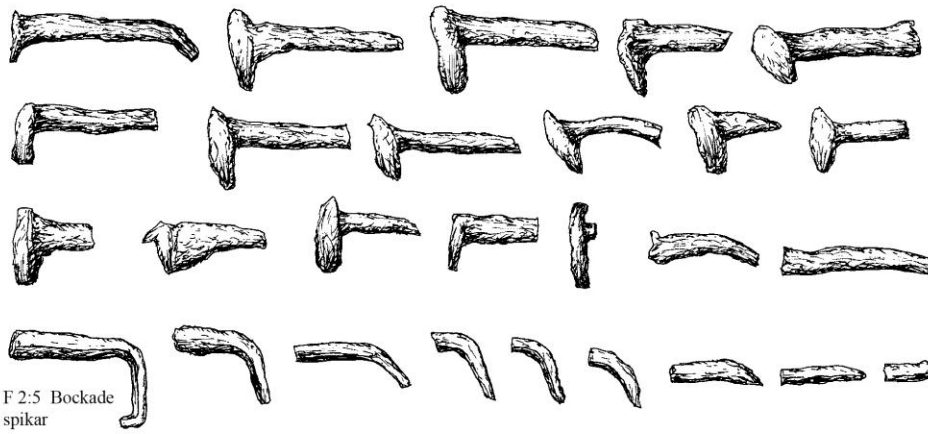

A 34

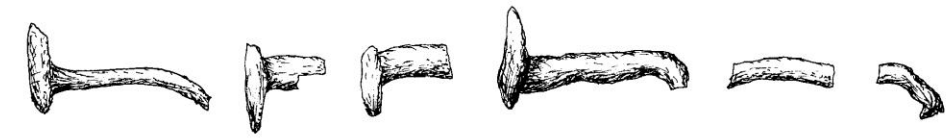

Torshammarring
Kniv av järn
Krampor av järn
Brudbröd (?)
Organiskt material
Skrapa av kvarts

A 34

F 1:3 Spikar av järn

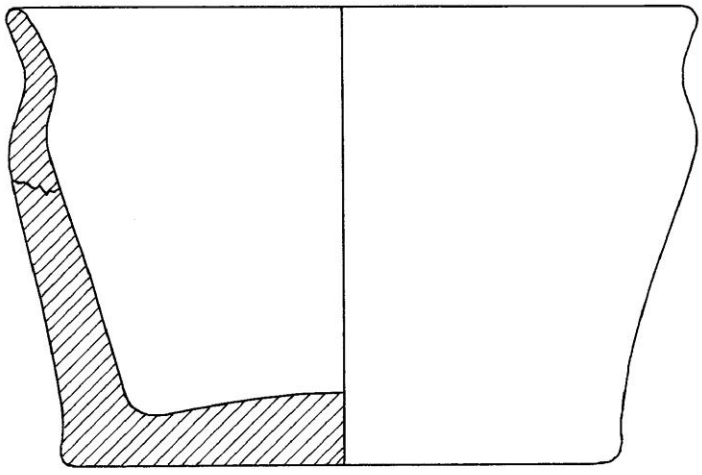
F 2:5 Bockade spikar

F 5:4

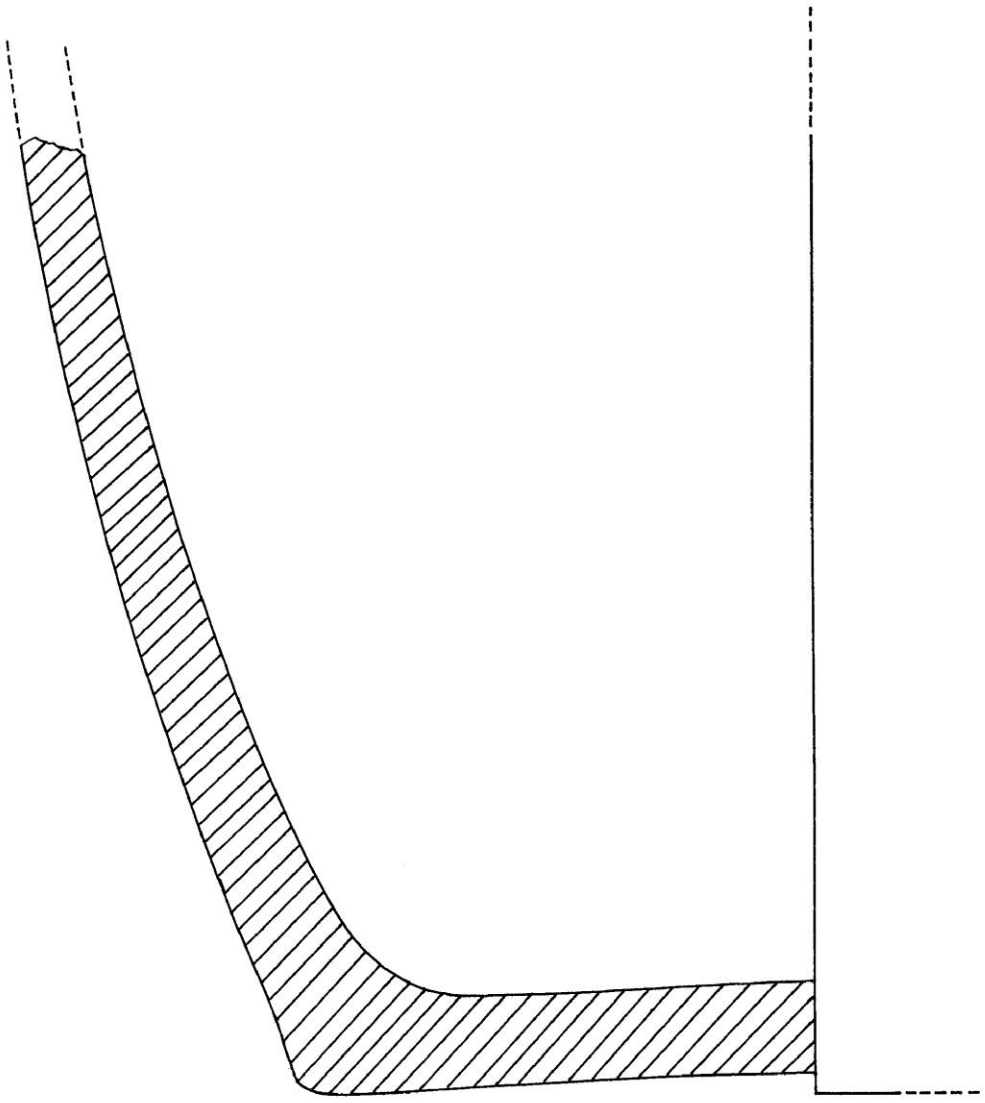

F 5. Det mindre keramikkärlet från sotgropen

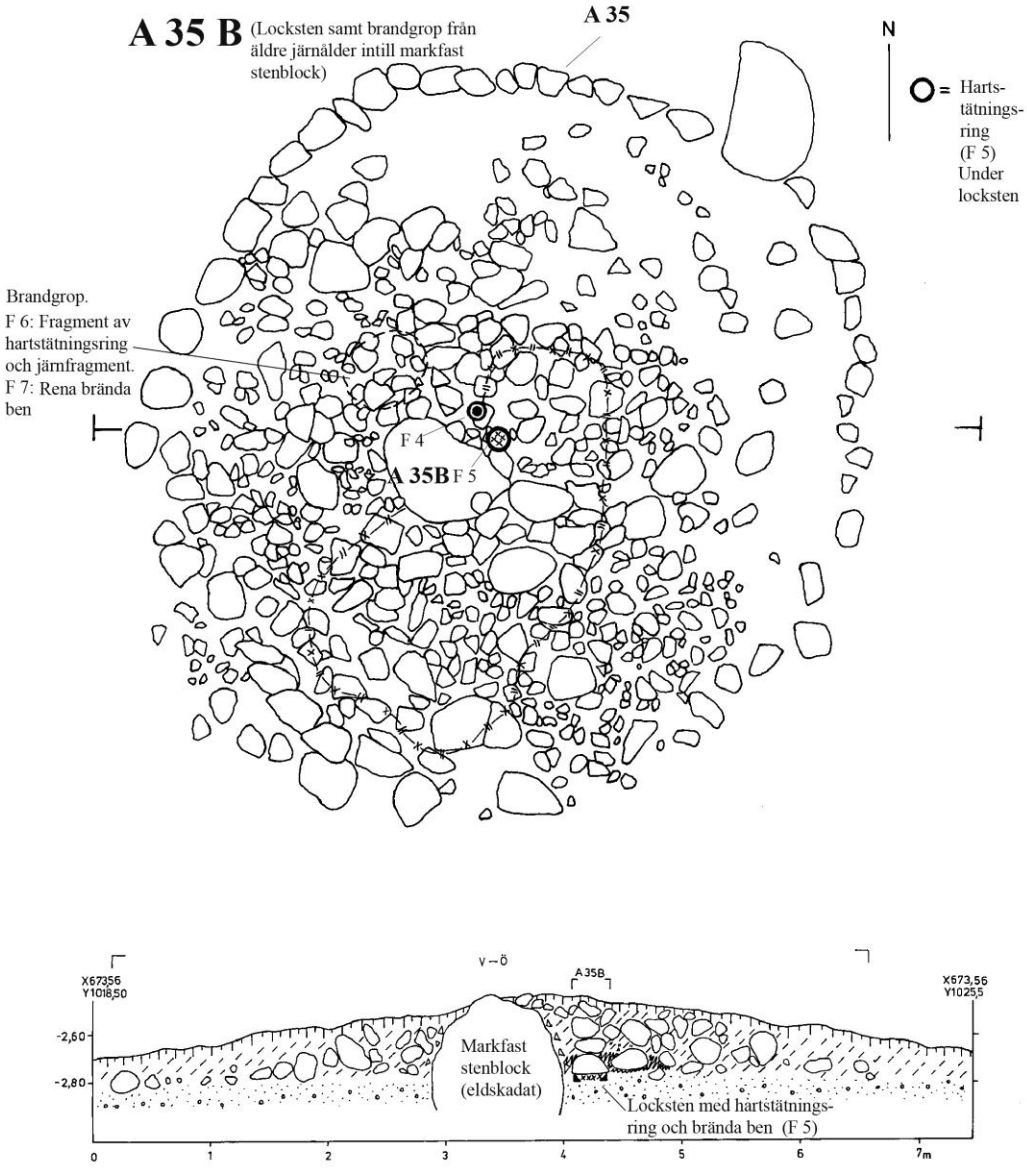
A 34

F 4. Det större keramikkärlet innehållande *rena brända ben* och torshammarring.

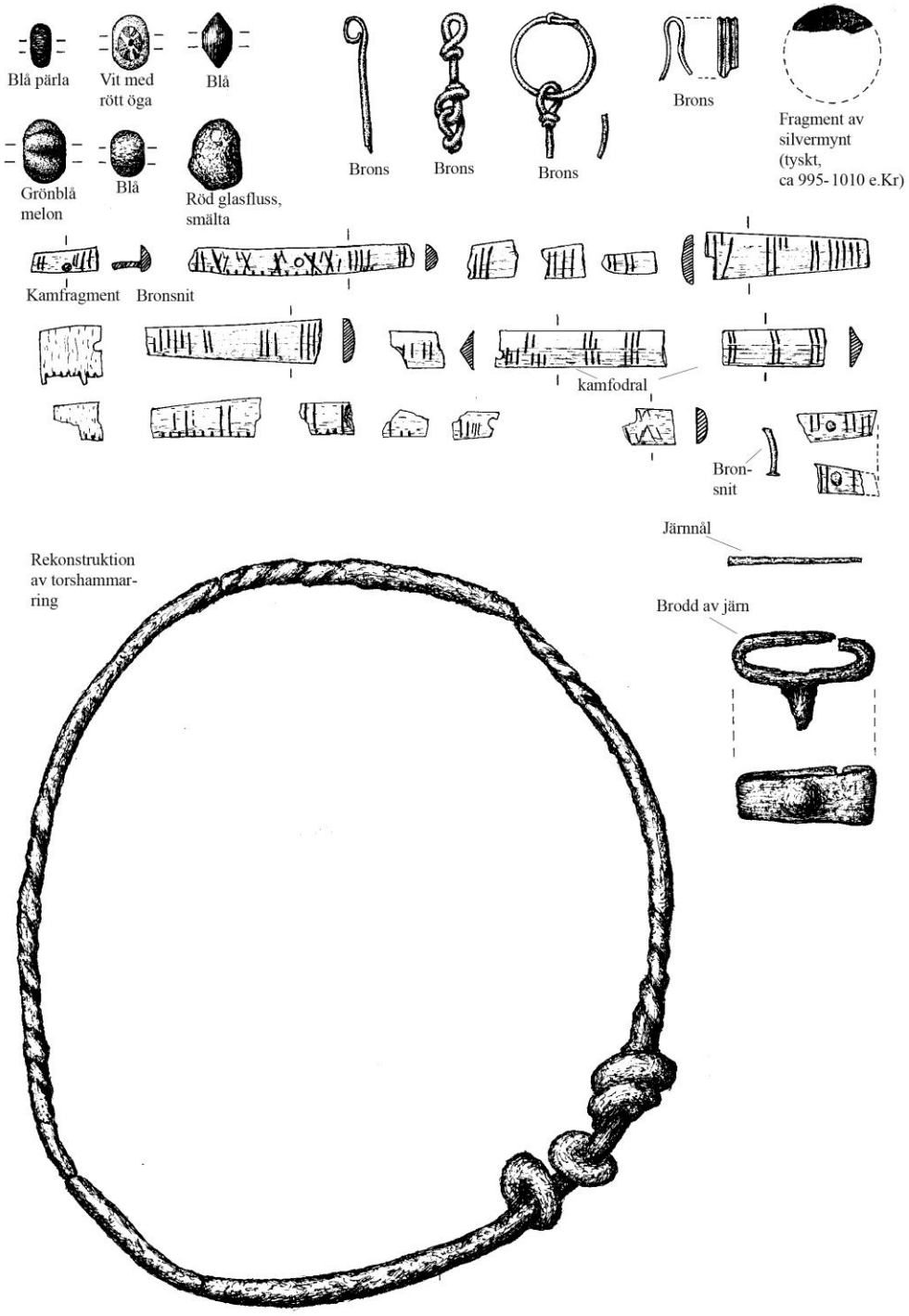

A 35 (Stensättning med brandlager från vikingatid)

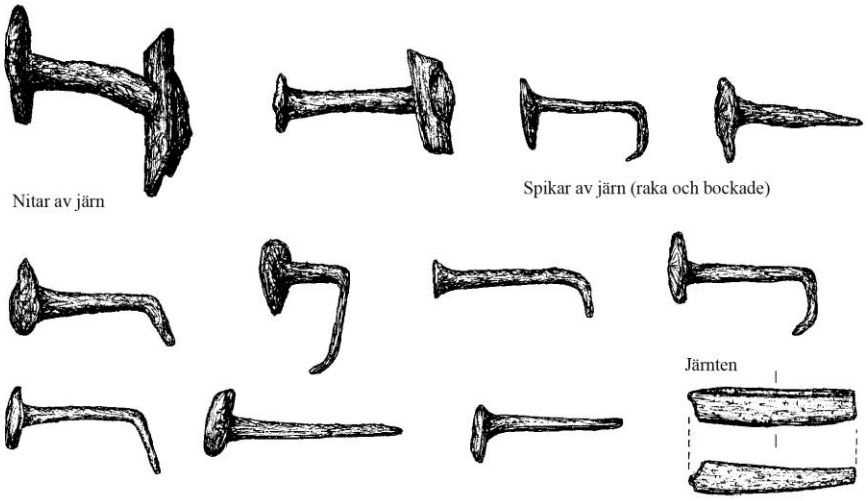
A 35 B (Locksten samt brandgrop från äldre järnålder intill markfast stenblock)

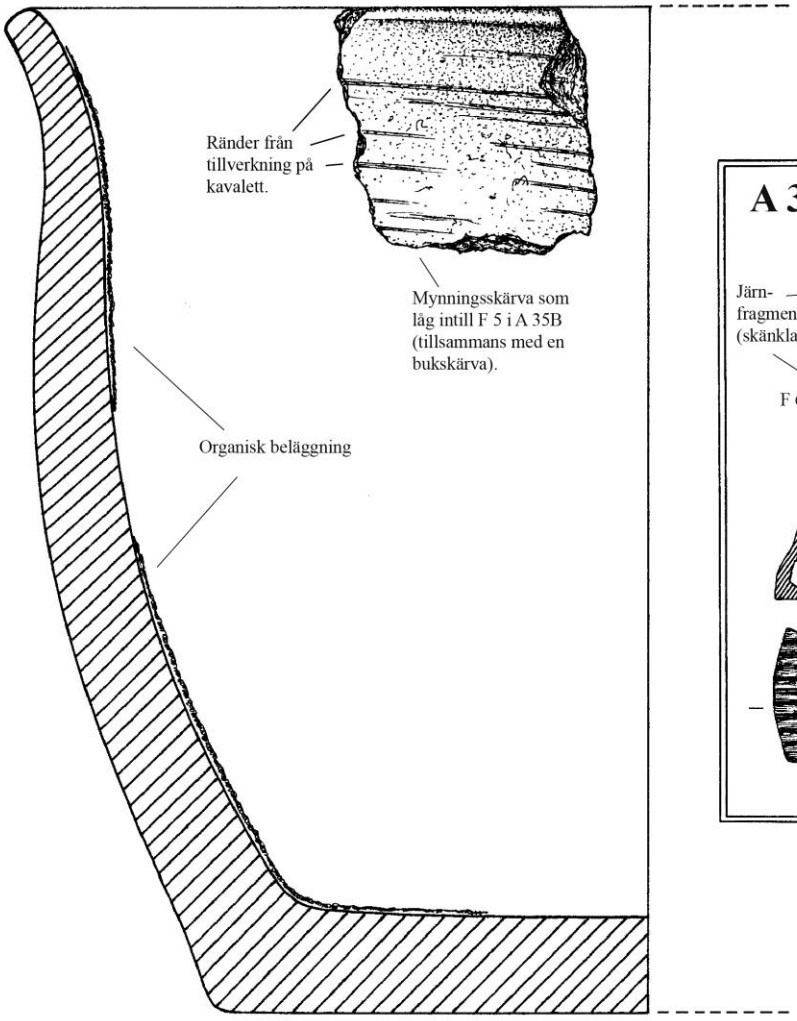
A 35

Blå pärla
Vit med rött öga
Blå
Grönblå melon
Blå
Röd glasfluss, smälta
Brons
Brons
Brons
Brons
Fragment av silvermynt (tyskt, ca 995-1010 e.Kr)
Kamfragment
Bronsnit
kamfodral
Bron-snit
Järnnål
Rekonstruktion av torshammar-ring
Brodd av järn

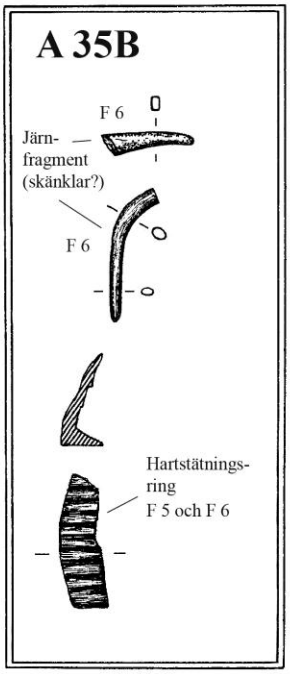
A 35

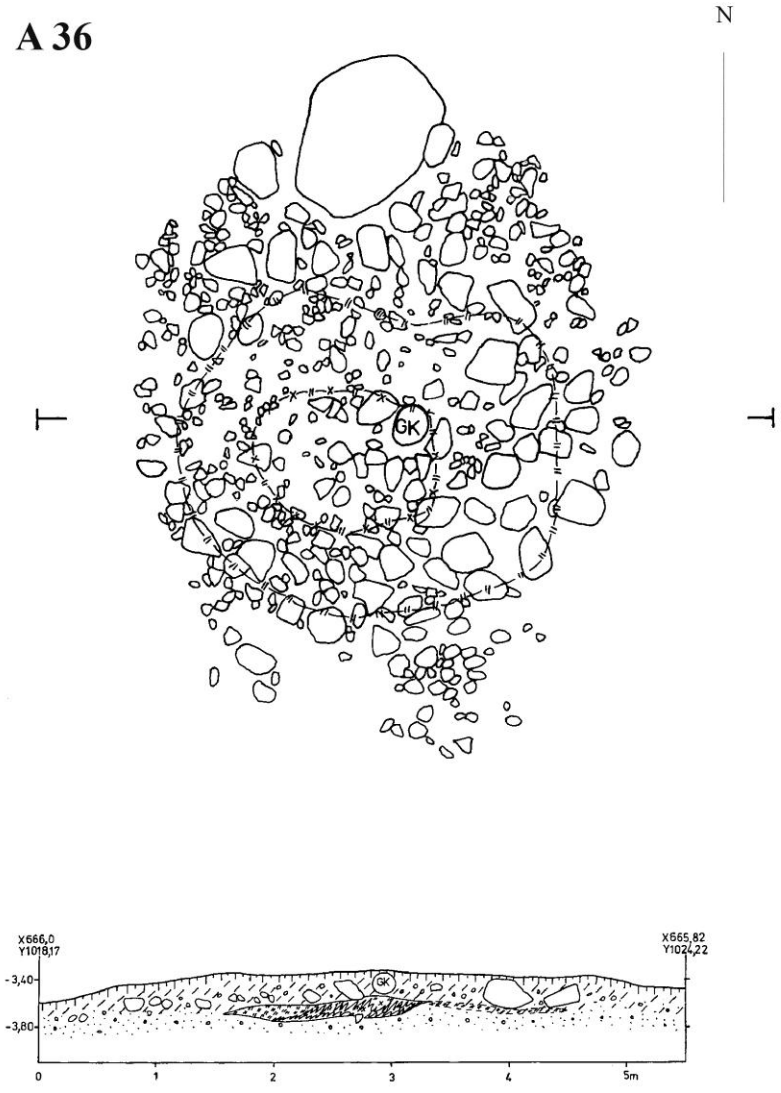

Keramikkärl F 4

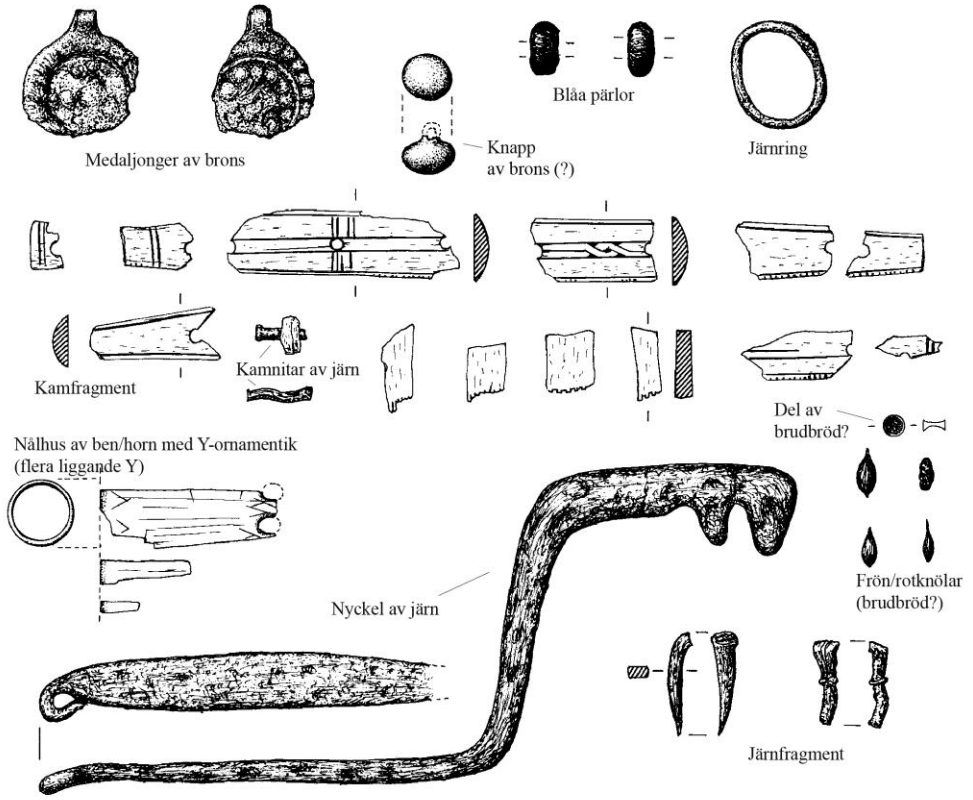

A 35B

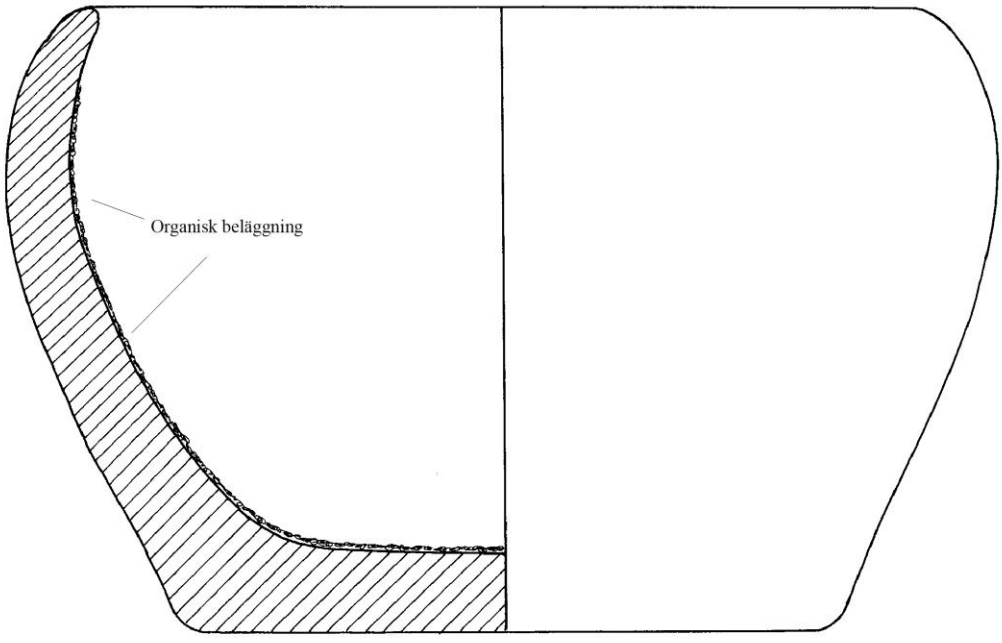

A 36
N
T
T
GK
X666,0
Y1018,17
X665,82
Y1024,22
-3,40
-3,80
GK
0
1
2
3
4
5m

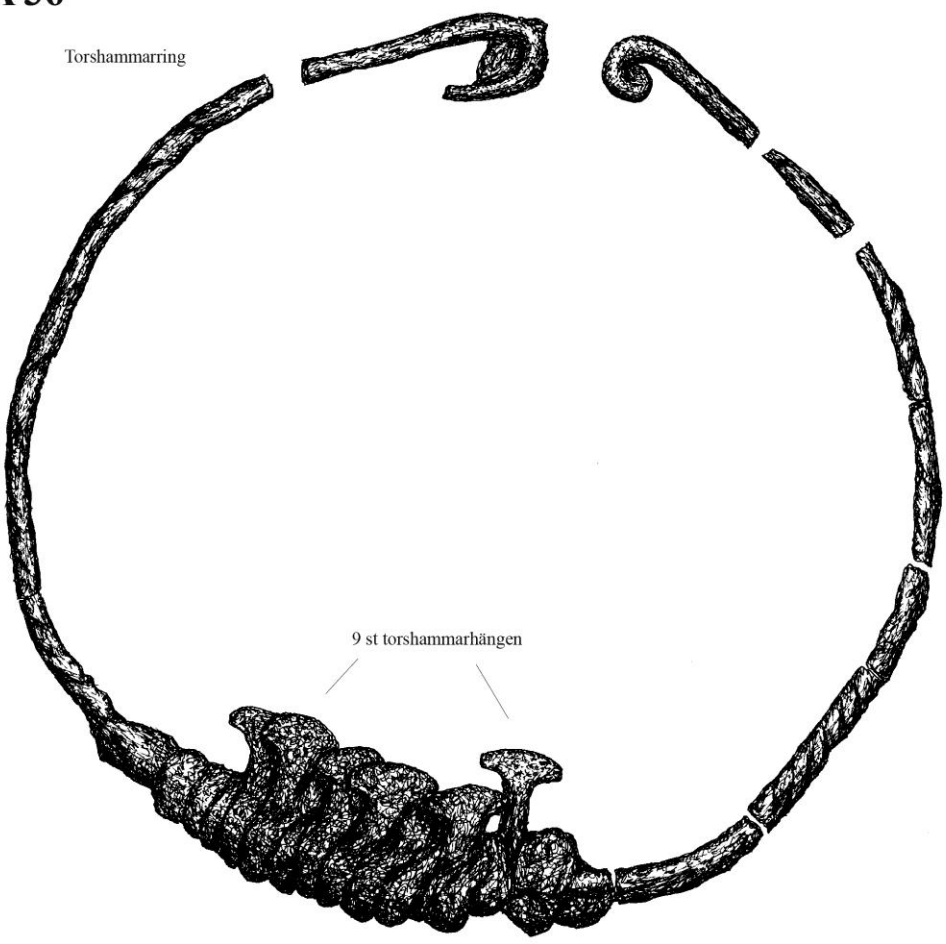
A 36

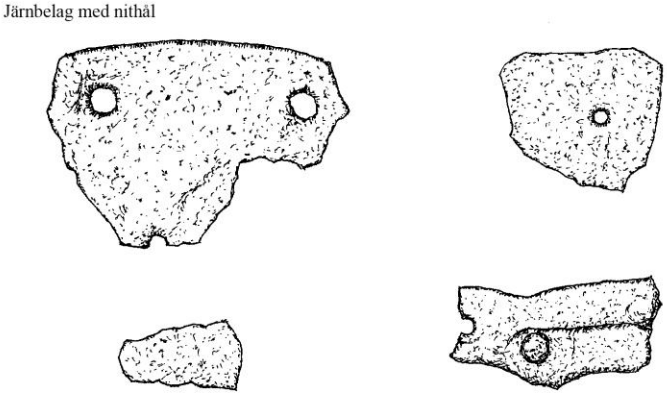

Keramikkärl

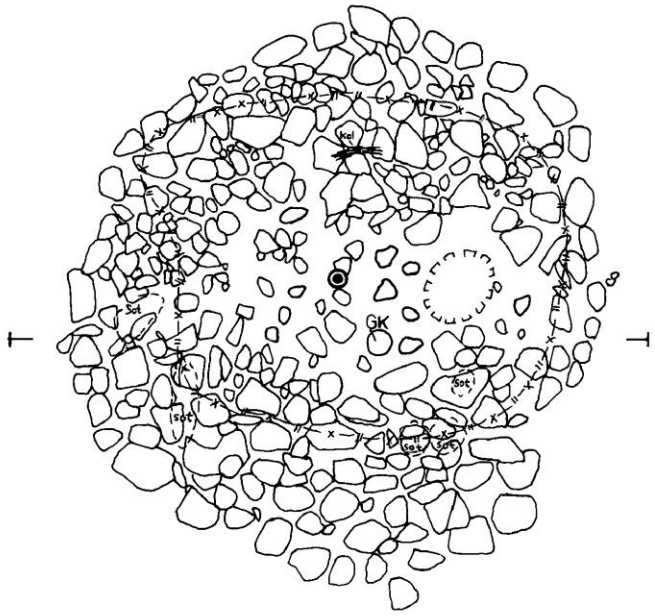

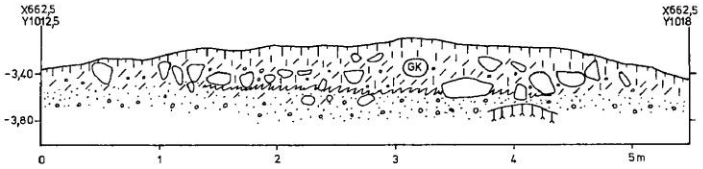
A 36

Torshammarring
9 st torshammarhängen

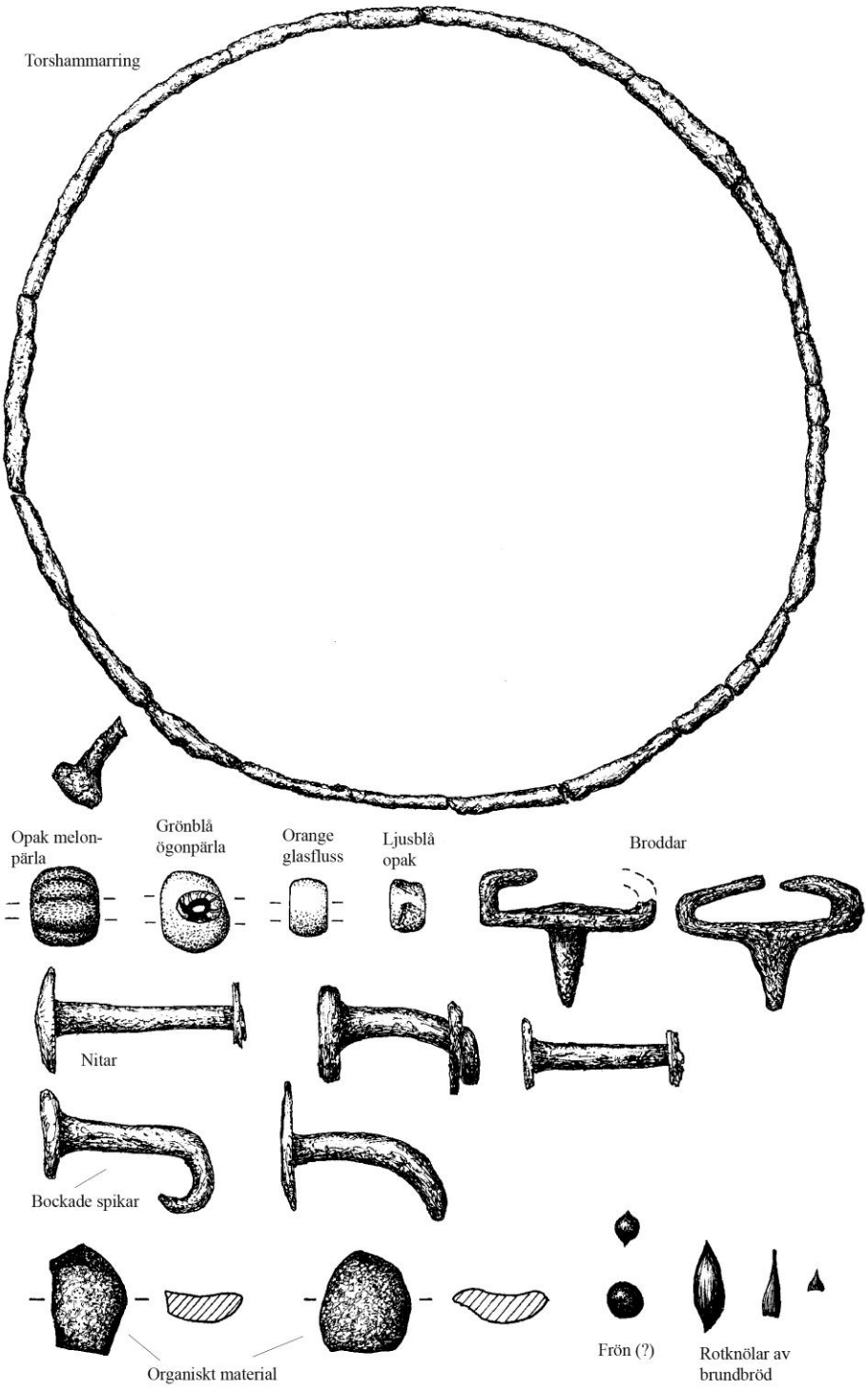

Järnbelag med nithål

A 37

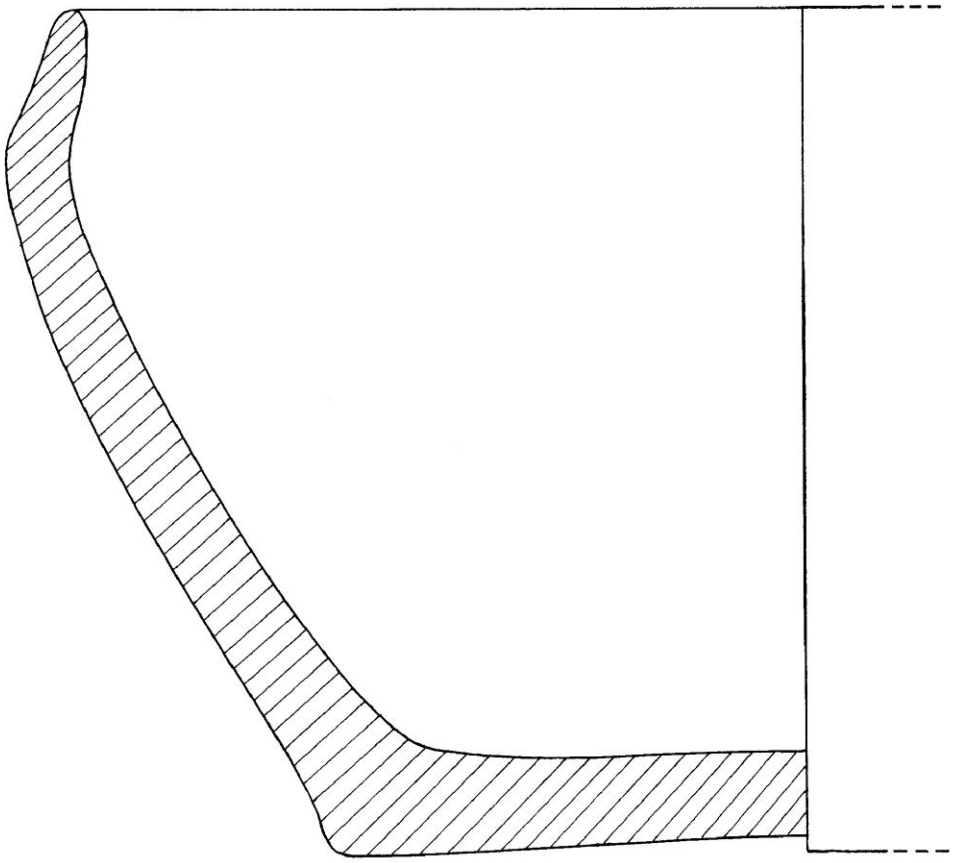

T
T
Kel
Sot
GK
Sot
Sot
Sot
Sot

X662,5
Y1012,5
X662,5
Y1018
-3,40
-3,80
GK
0
1
2
3
4
5m

A 37

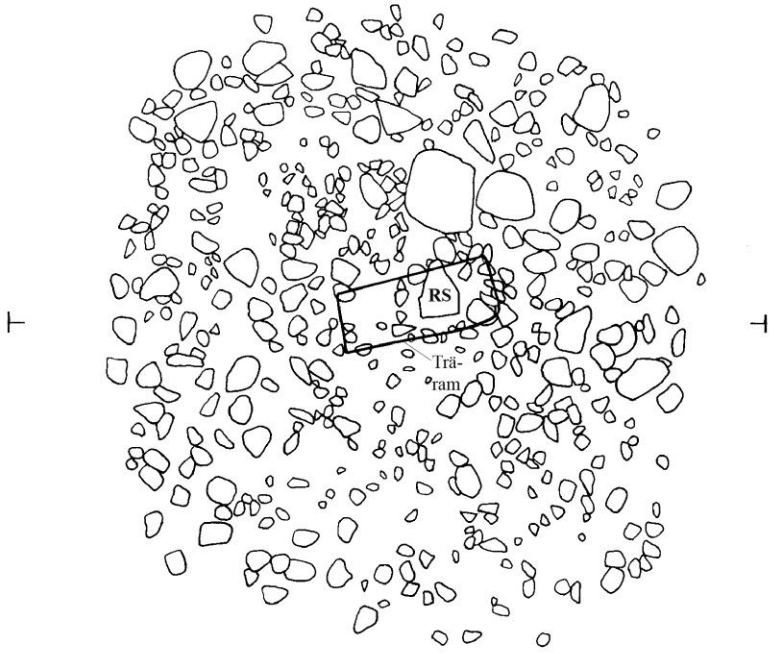

Torshammarring
Opak melon-pärla
Grönblå ögonpärla
Orange glasfluss
Ljusblå opak
Broddar
Nitar
Bockade spikar
Organiskt material
Frön (?)
Rotknölar av brundbröd

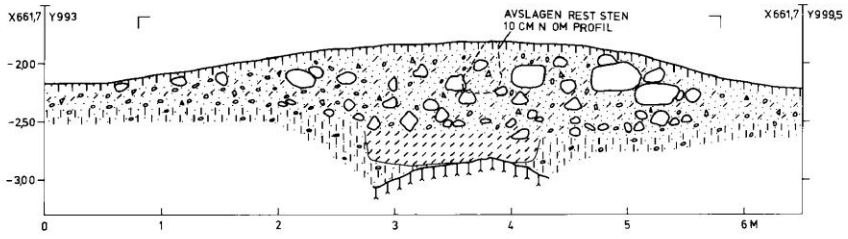
A 37

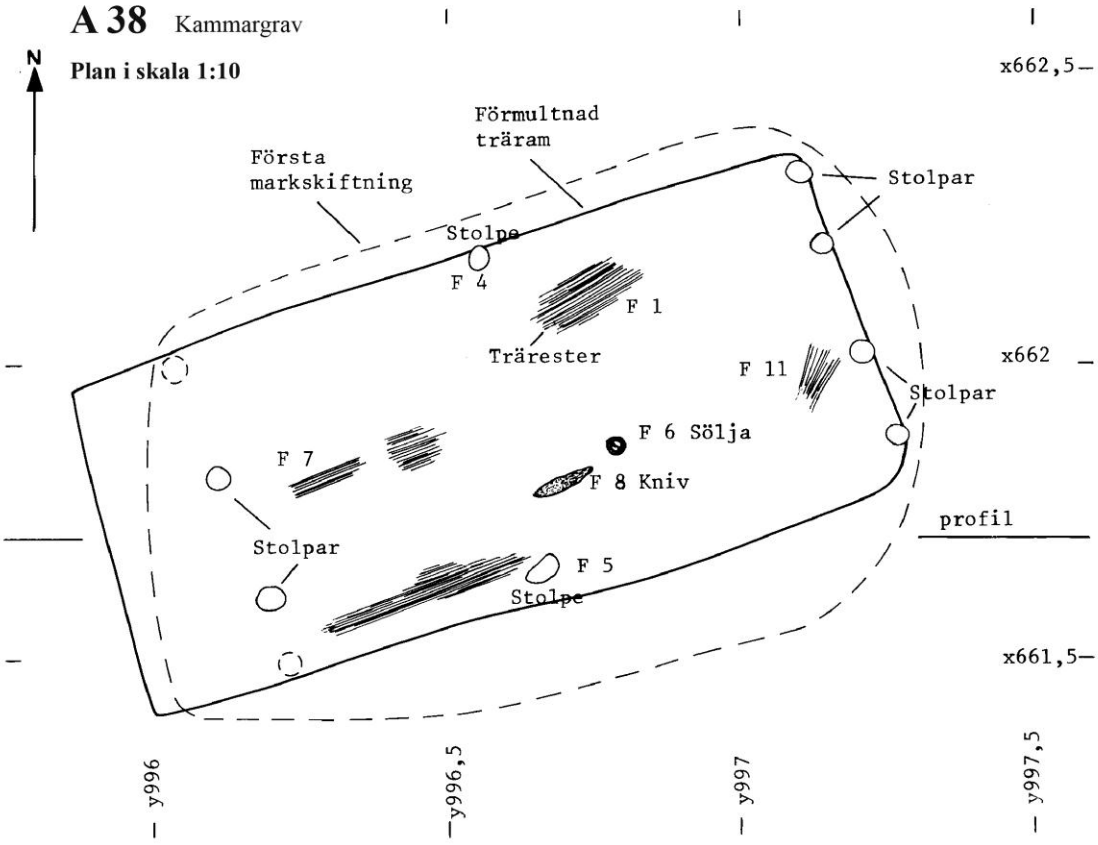

A 38

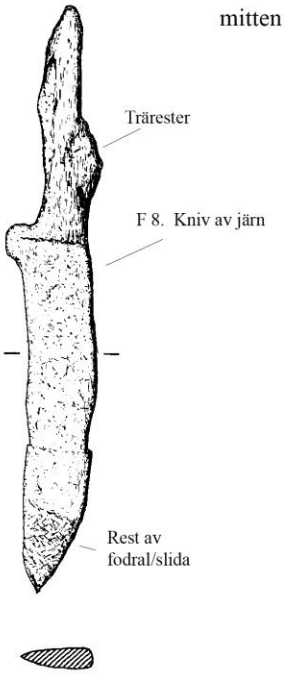
Kammargrav

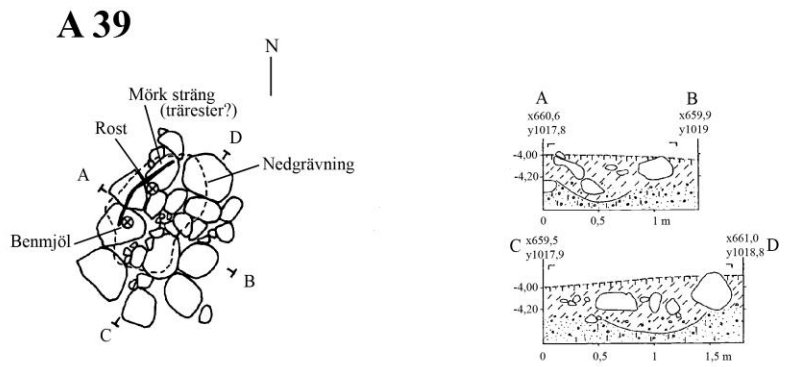

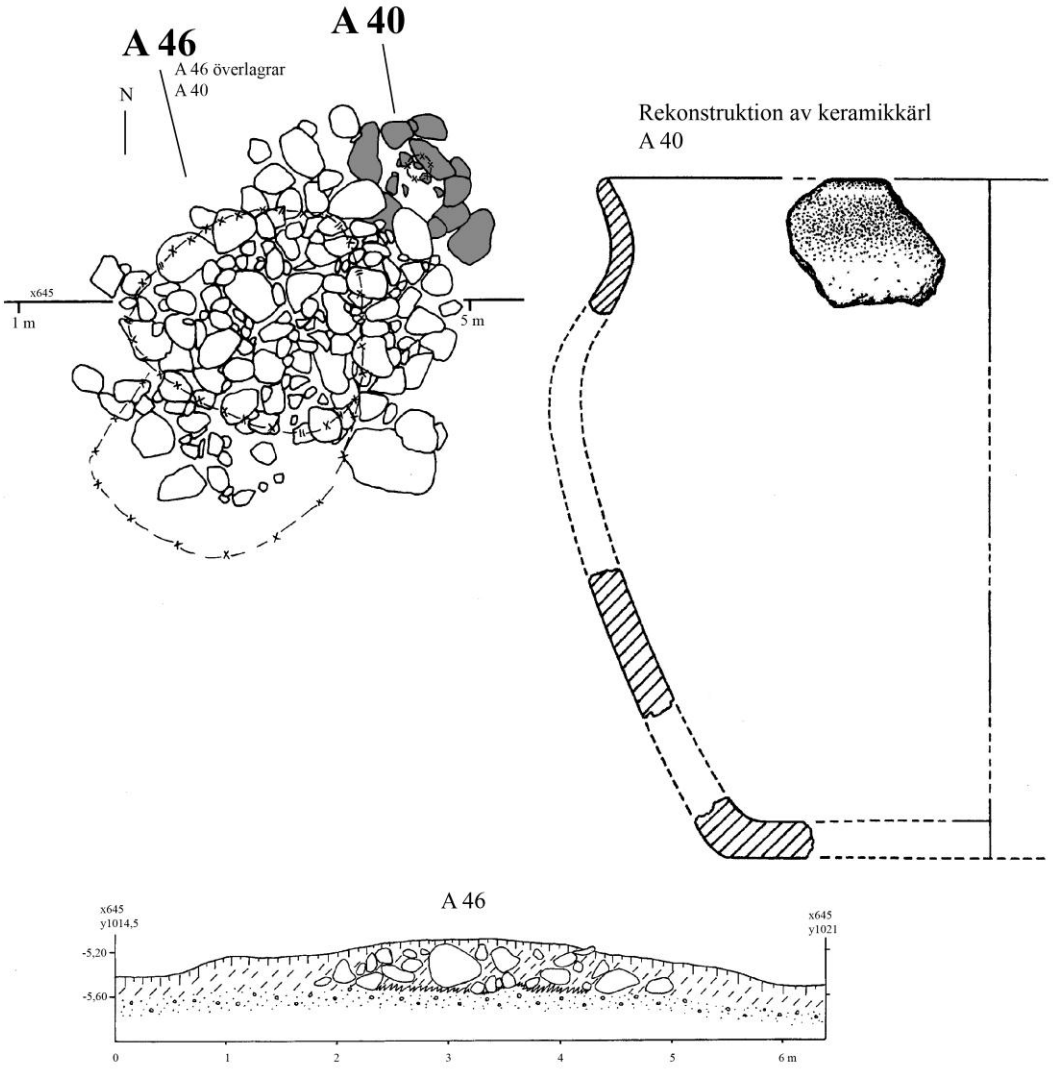
A 38 är en kammarkonstruktion bestående av en rektangulär träram med fyra stolpar utmed kortsidorna och med en stolpe i mitten av varje långsida.

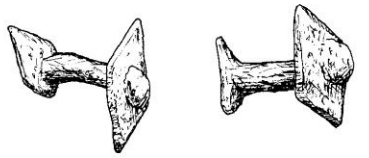

F 6. Ringsölja av järn med inläggningar (inkrustering) av brons.

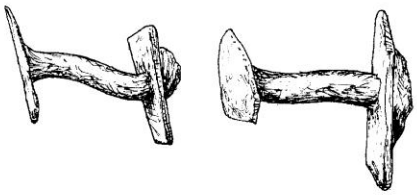

A 39
N
Mörk sträng
(trärester?)
Rost
D
Nedgrävning
A
Benmjöl
B
C
A
x660,6
y1017,8
B
x659,9
y1019
-4,00
-4,20
0
0,5
1 m
C
x659,5
y1017,9
x661,0
y1018,8
D
-4,00
-4,20
0
0,5
1
1,5 m

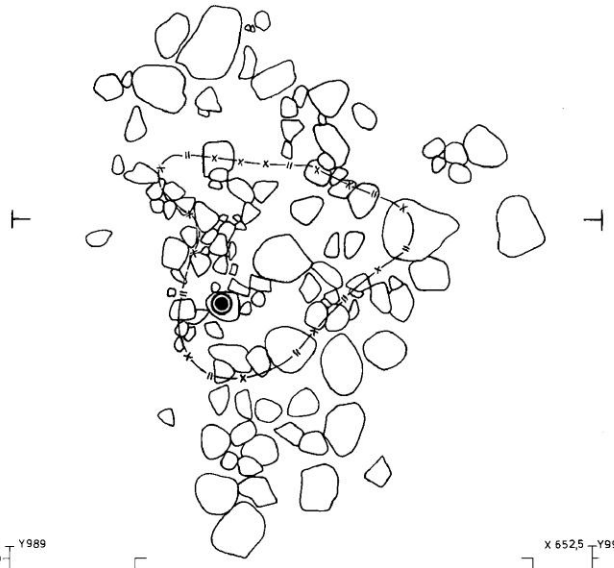

A 46
A 40
A 46 överlagrar
A 40
N
x645
1 m
5 m
Rekonstruktion av keramikkärl
A 40
A 46
x645
y1014,5
x645
y1021
-5,20
-5,60
0
1
2
3
4
5
6 m

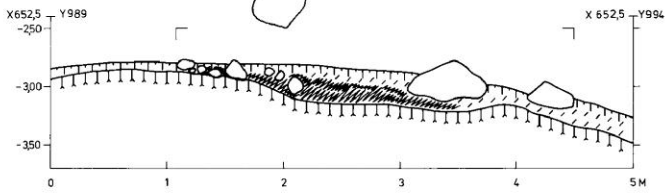
A 41

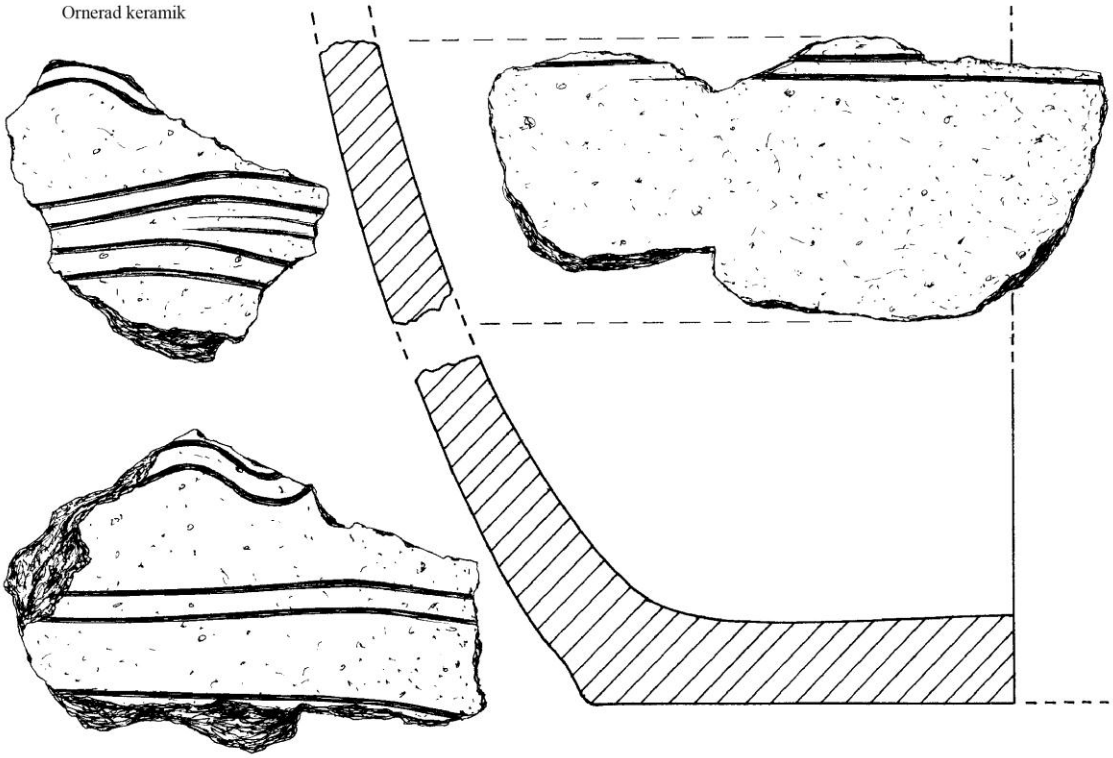
Nitar av järn

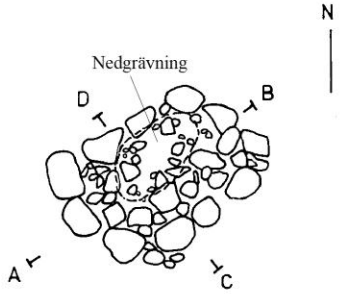

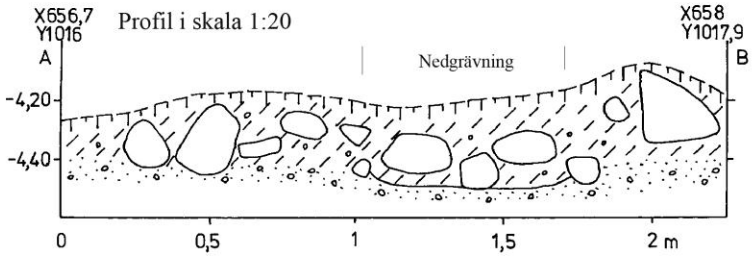

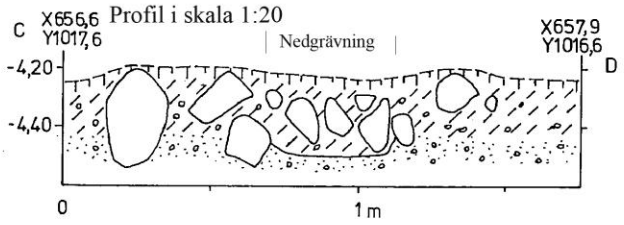
Ornerad keramik

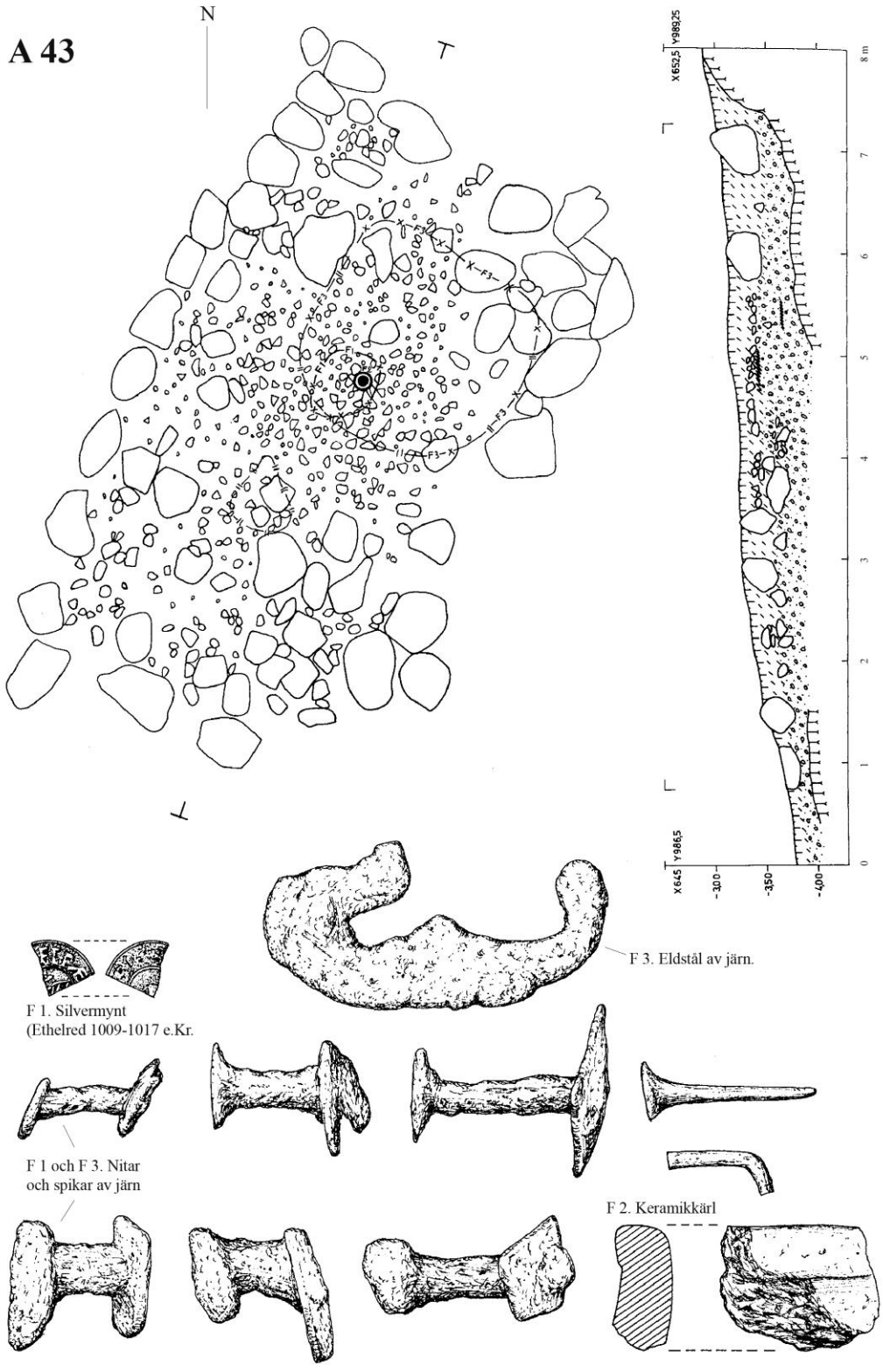

A 42

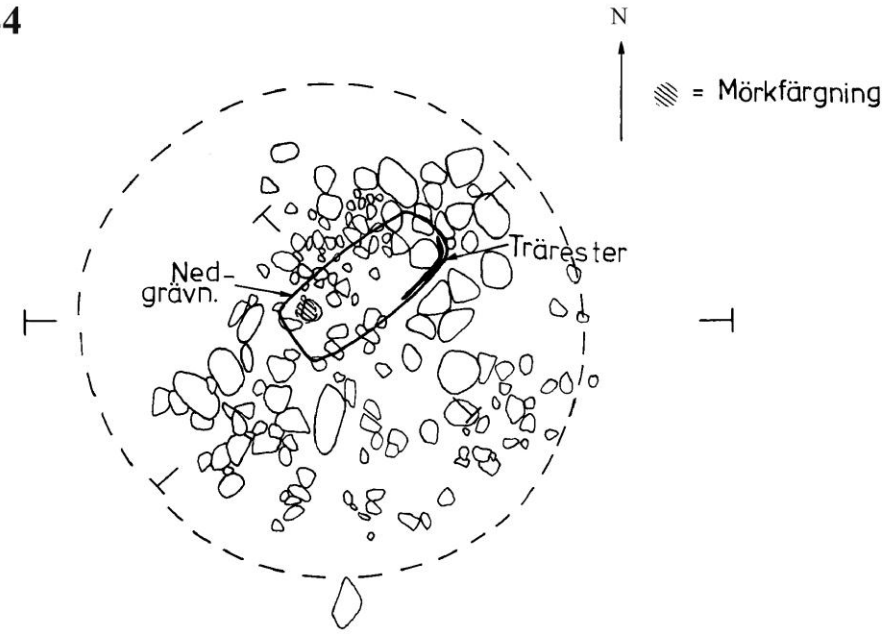

N
Nedgrävning
D
B
A
C

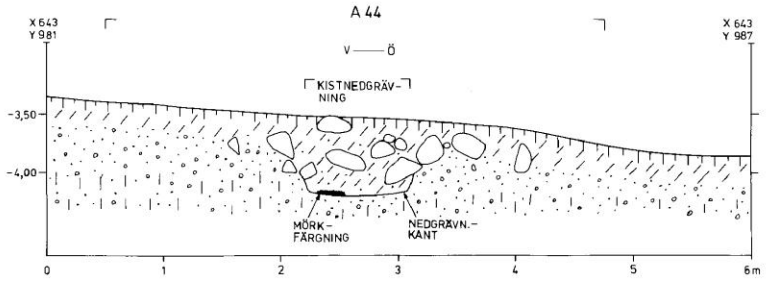

X656,7
Y1016
Profil i skala 1:20
X658
Y1017,9
A
Nedgrävning
B
-4,20
-4,40
0
0,5
1
1,5
2 m

C
X656,6
Y1017,6
Profil i skala 1:20
Nedgrävning
X657,9
Y1016,6
D
-4,20
-4,40
0
1 m

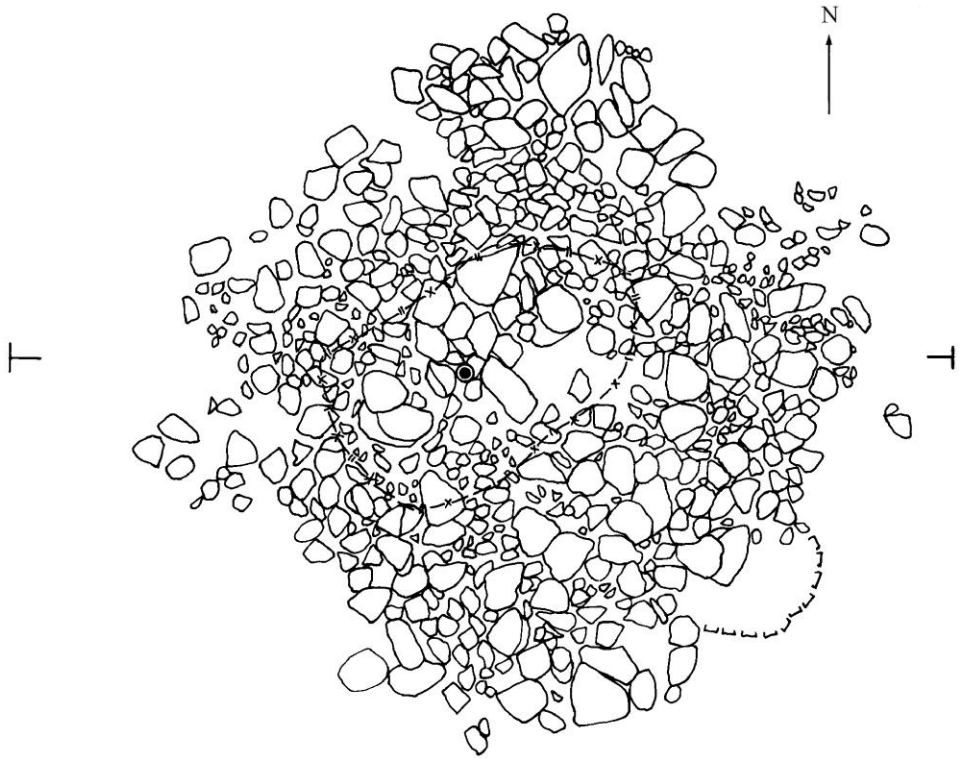

A 43
N
X6525 Y9825
X645 Y9865
-300
-350
-400
8 m
F 3. Eldstål av järn.
F 1. Silvermynt
(Ethelred 1009-1017 e.Kr.
F 1 och F 3. Nitar
och spikar av järn
F 2. Keramikkärl

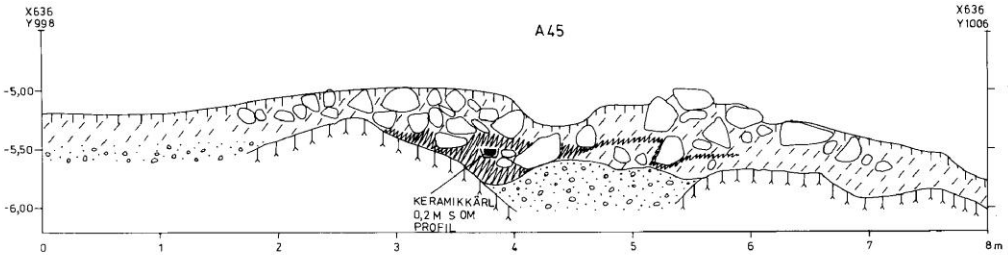
A 44

N
= Mörkfärgning
Ned-
grävn.
Trärester

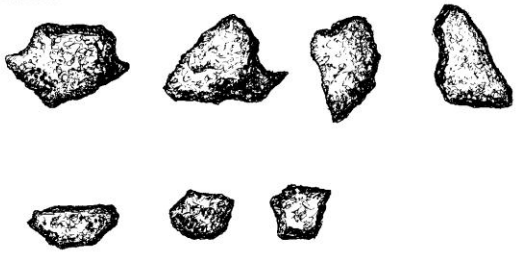

A 44
X 643
Y 981
V — Ö
X 643
Y 987
KISTNEDGRÄV-
NING
-3,50
-4,00
MÖRK-
FÄRGNING
NEDGRÄVN.-
KANT
0
1
2
3
4
5
6m

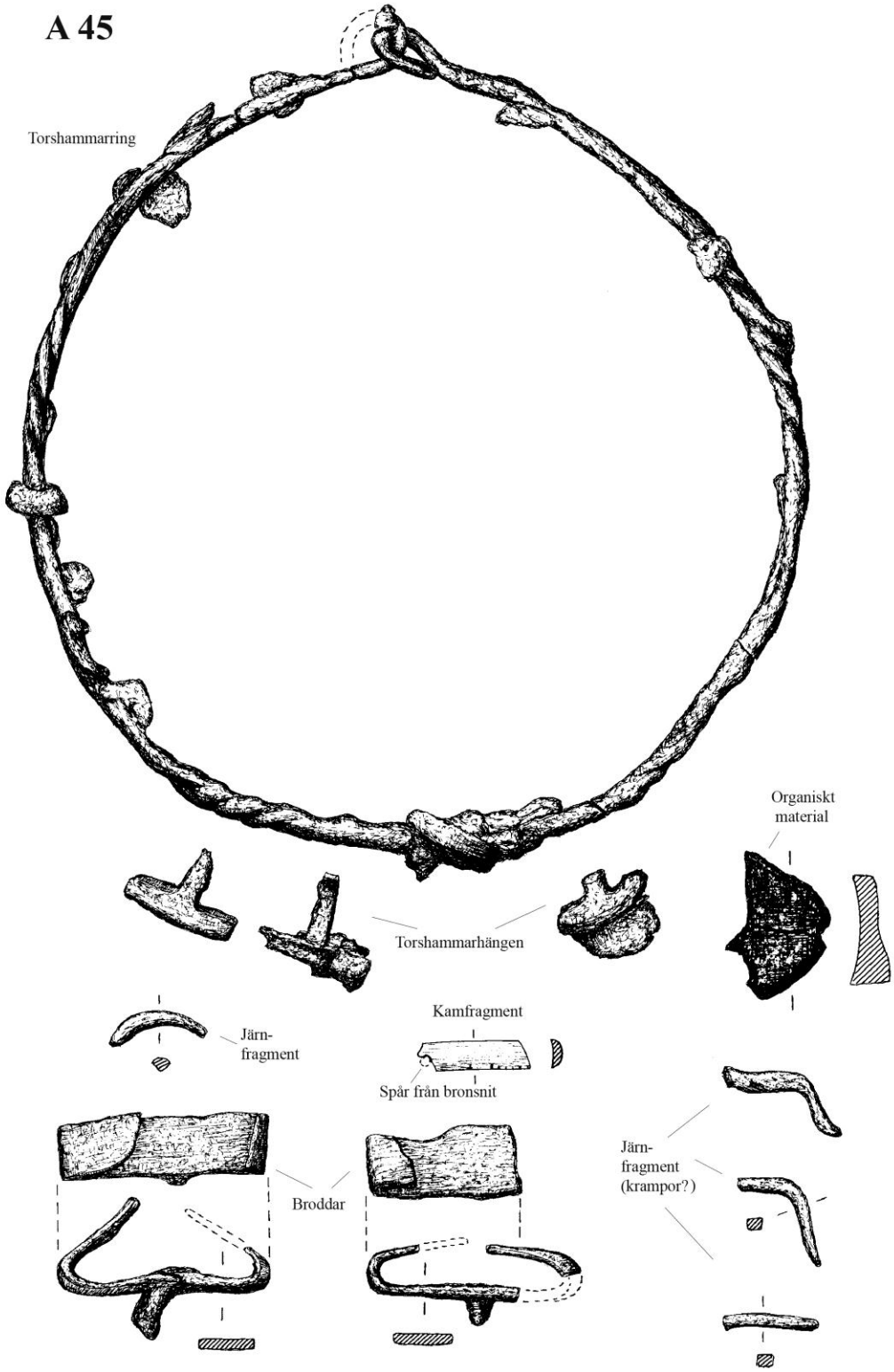
A 45

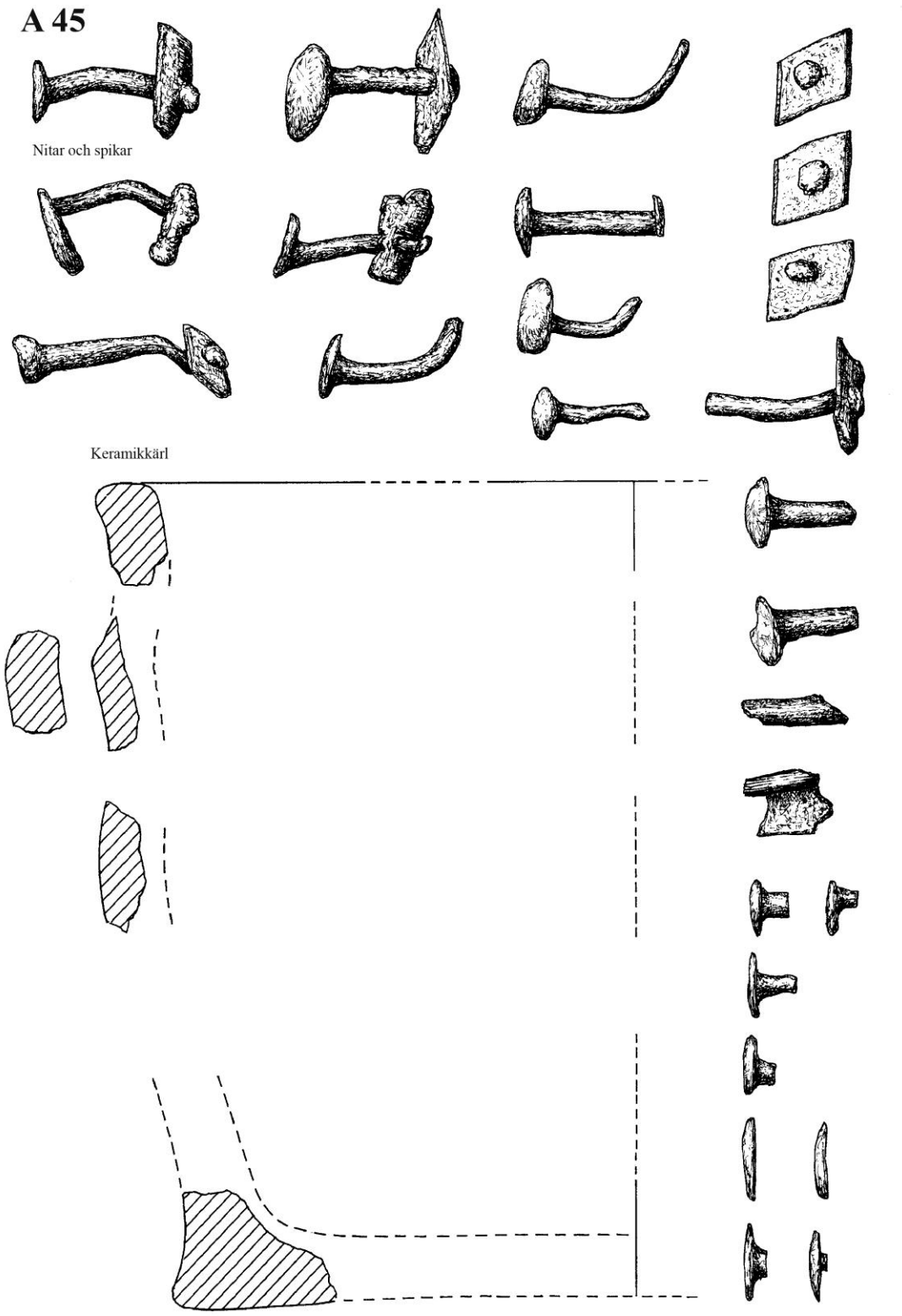

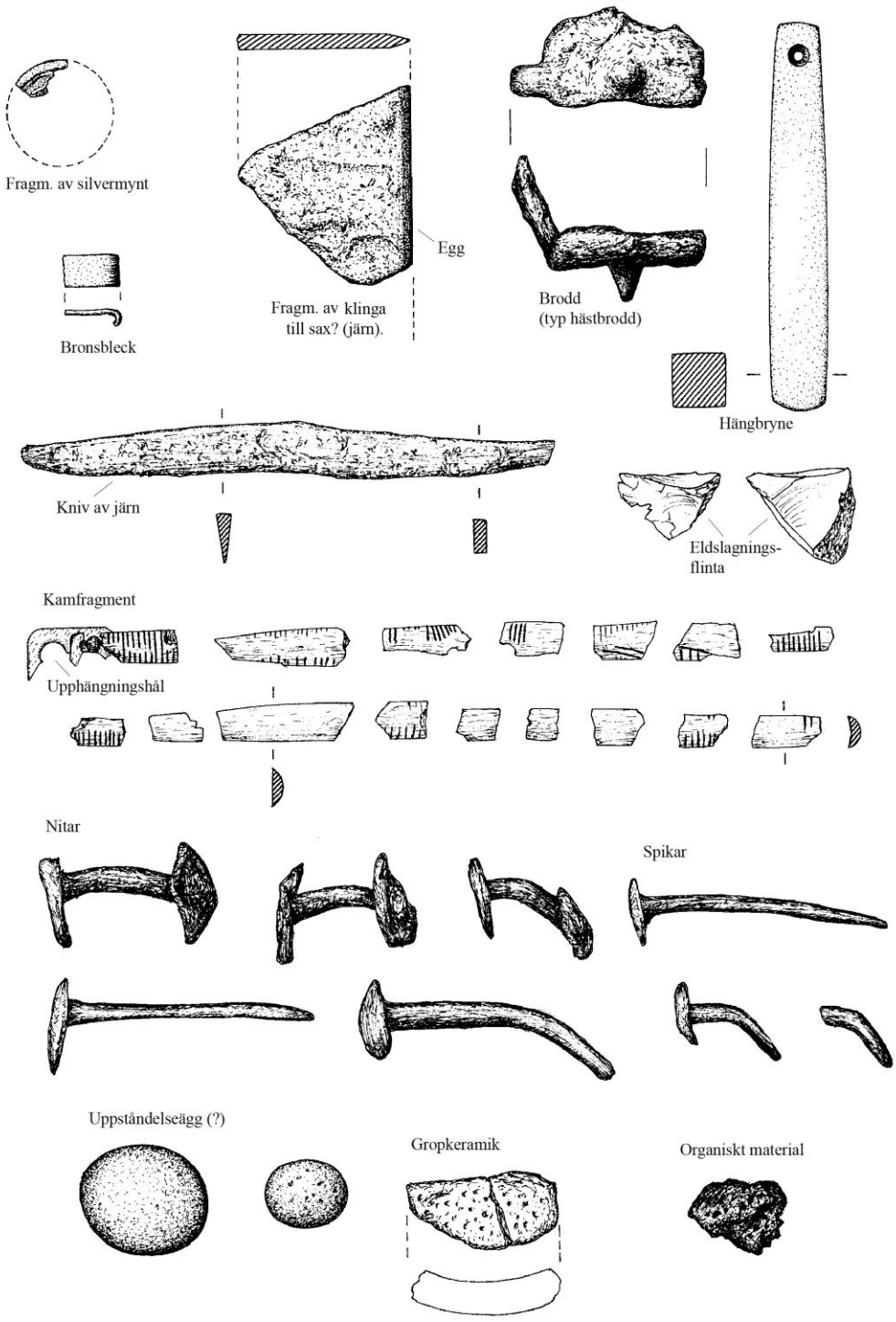
Organiskt material

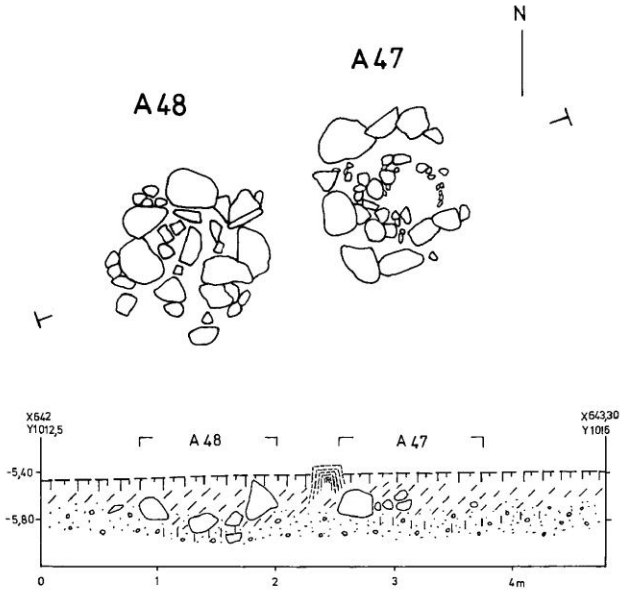

A 45
Torshammarring
Organiskt material
Torshammarhängen
Kamfragment
Järn-fragment
Spår från bronsnit
Järn-fragment (krampor?)
Broddar

A 45
Nitar och spikar
Keramikkärl

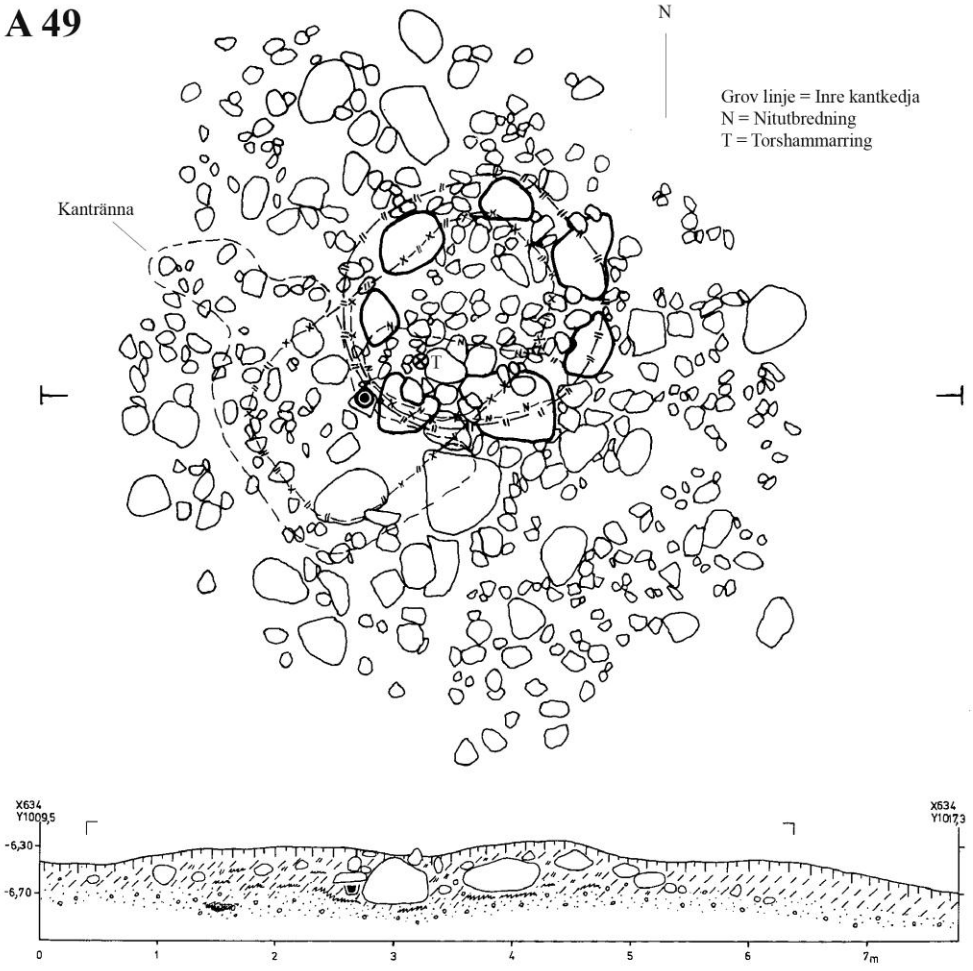
A 46 (Plan och profil se A 40)

A 47
A 48
A 49

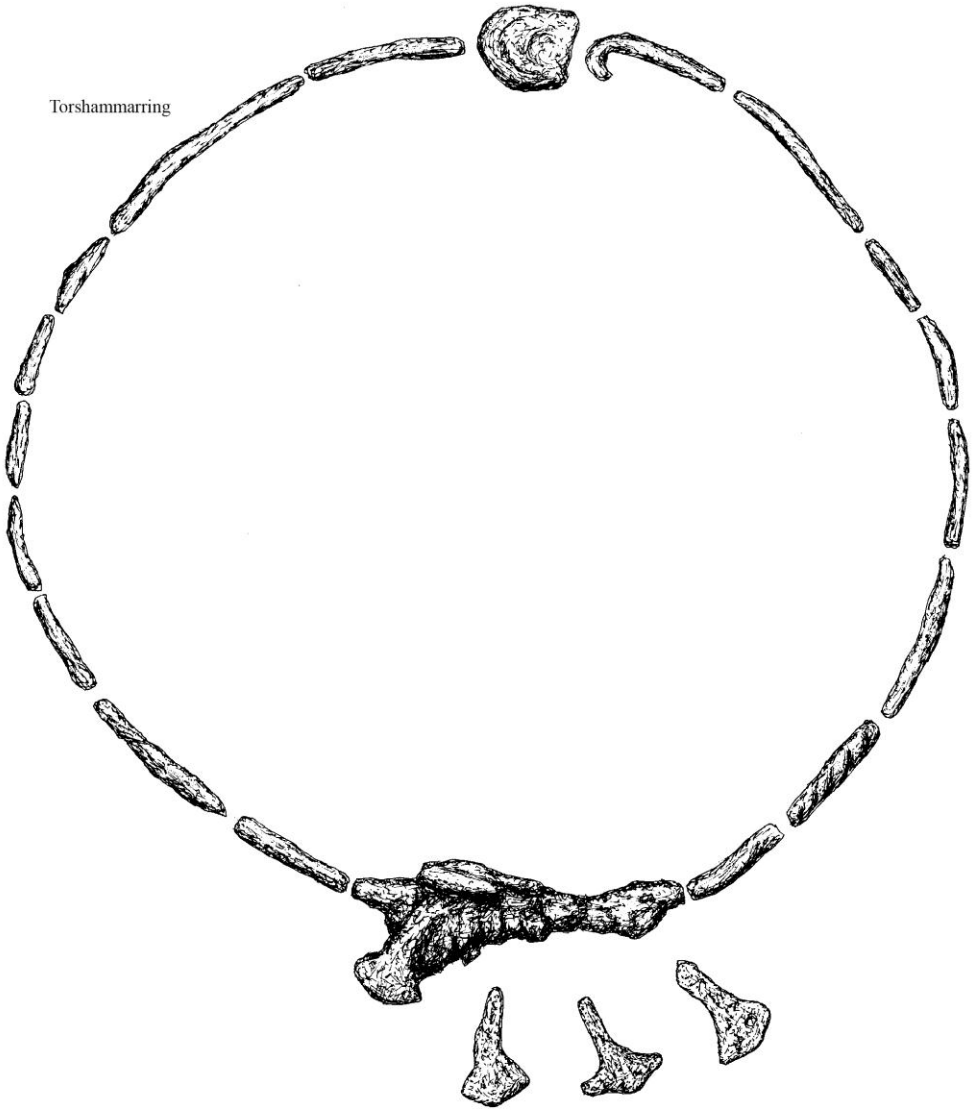

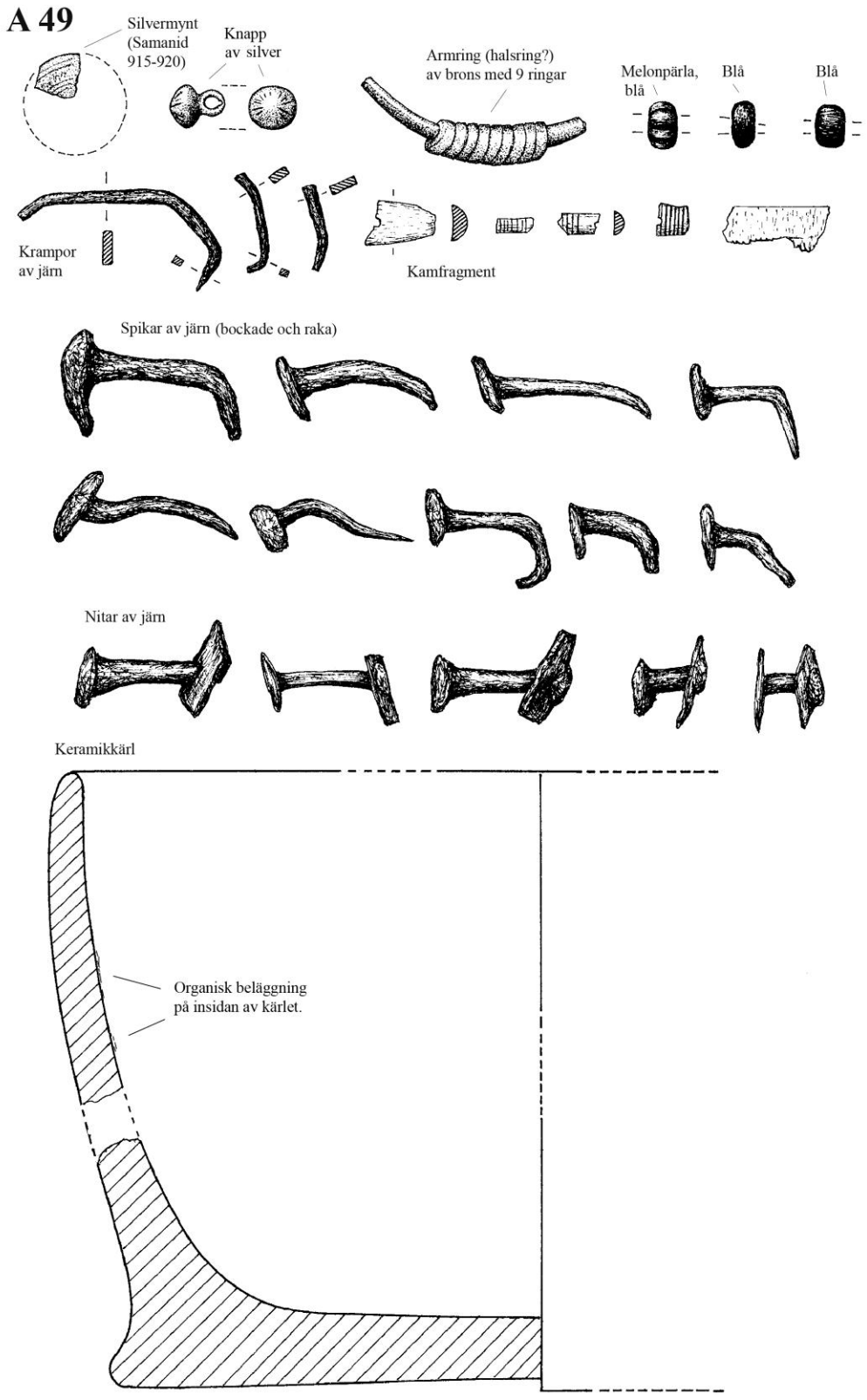
A 49

A 49

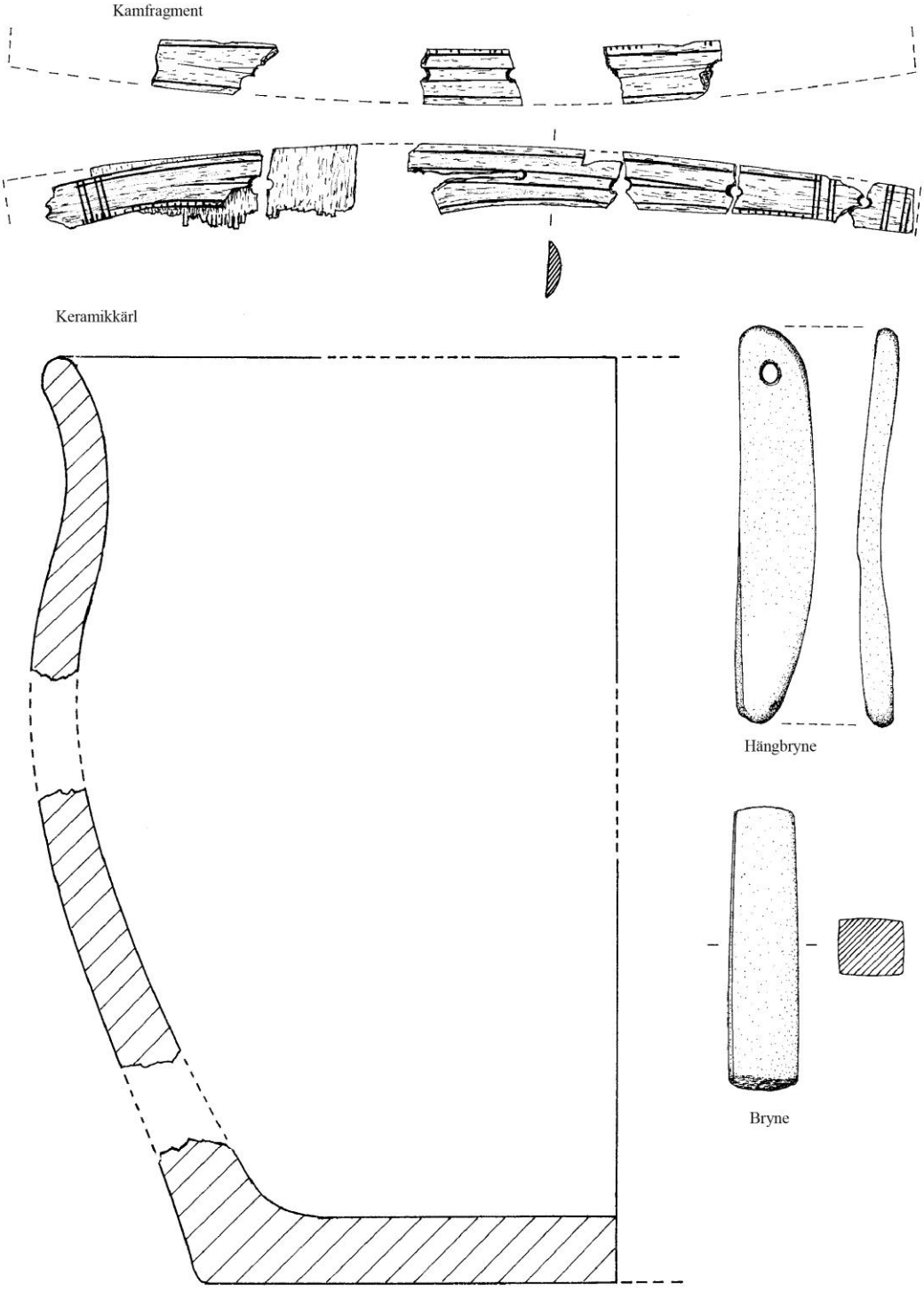
Torshammarring

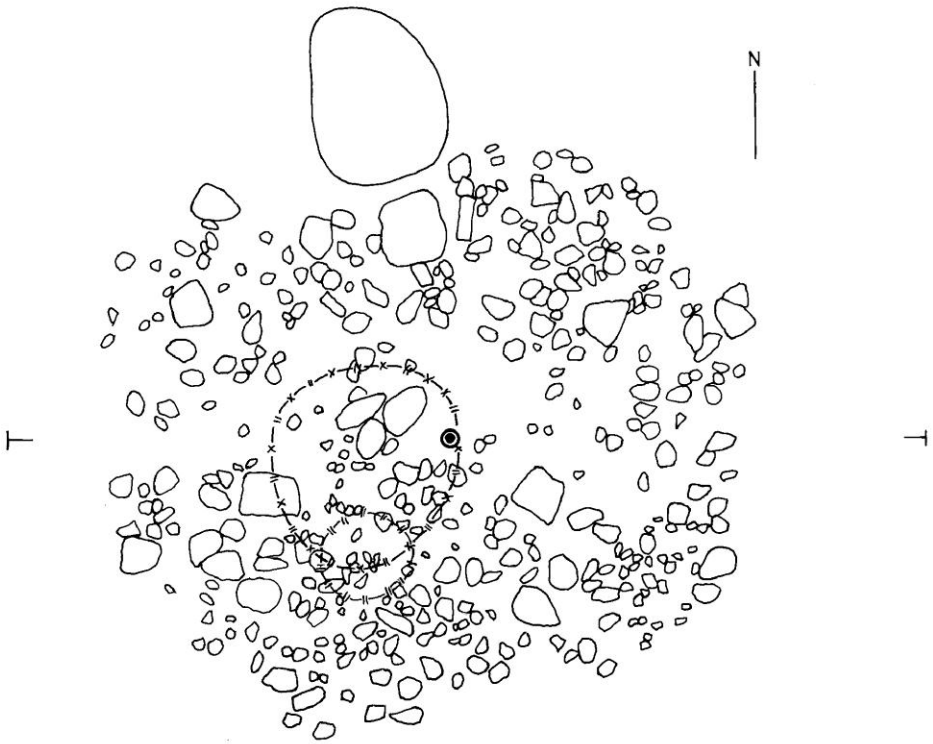

A 49
Silvermynt (Samanid 915-920)
Knapp av silver
Armring (halsring?) av brons med 9 ringar
Melonpärla, blå
Blå
Blå
Krampor av järn
Kamfragment
Spikar av järn (bockade och raka)
Nitar av järn
Keramikkärl
Organisk beläggning på insidan av kärlet.

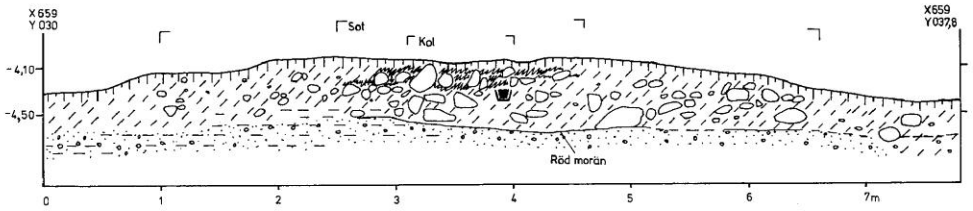

A 50
N
X662,5
Y036
X662,5
Y043
-4,00
-4,40
0
1
2
3
4
5
6
7m

A 50

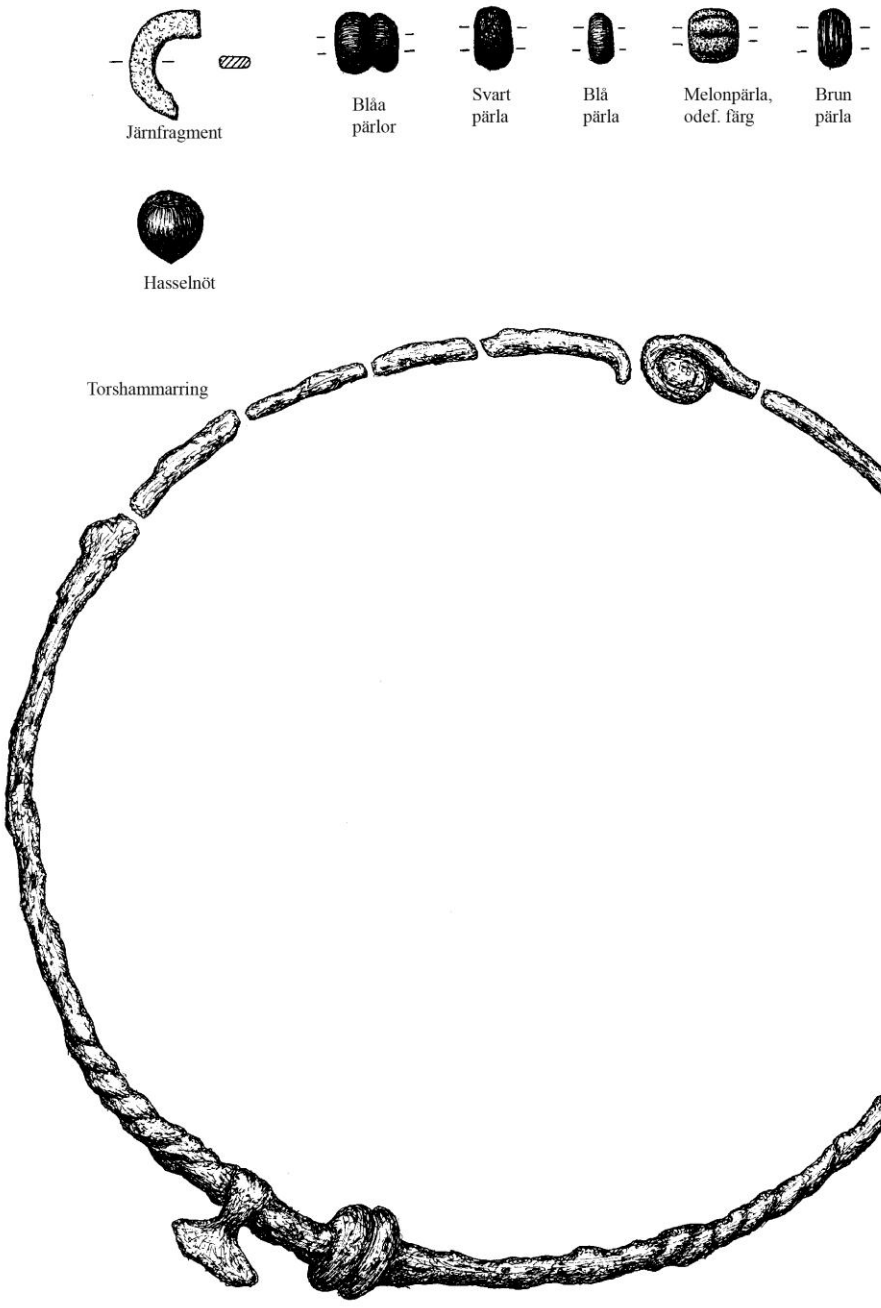

A 51

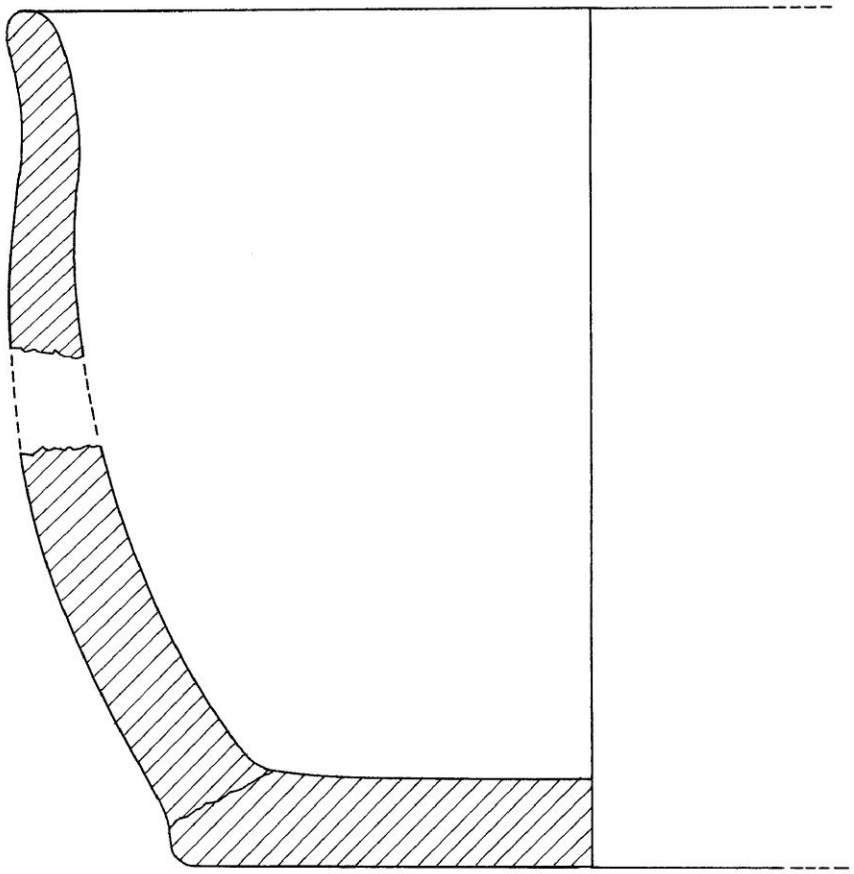

A 51

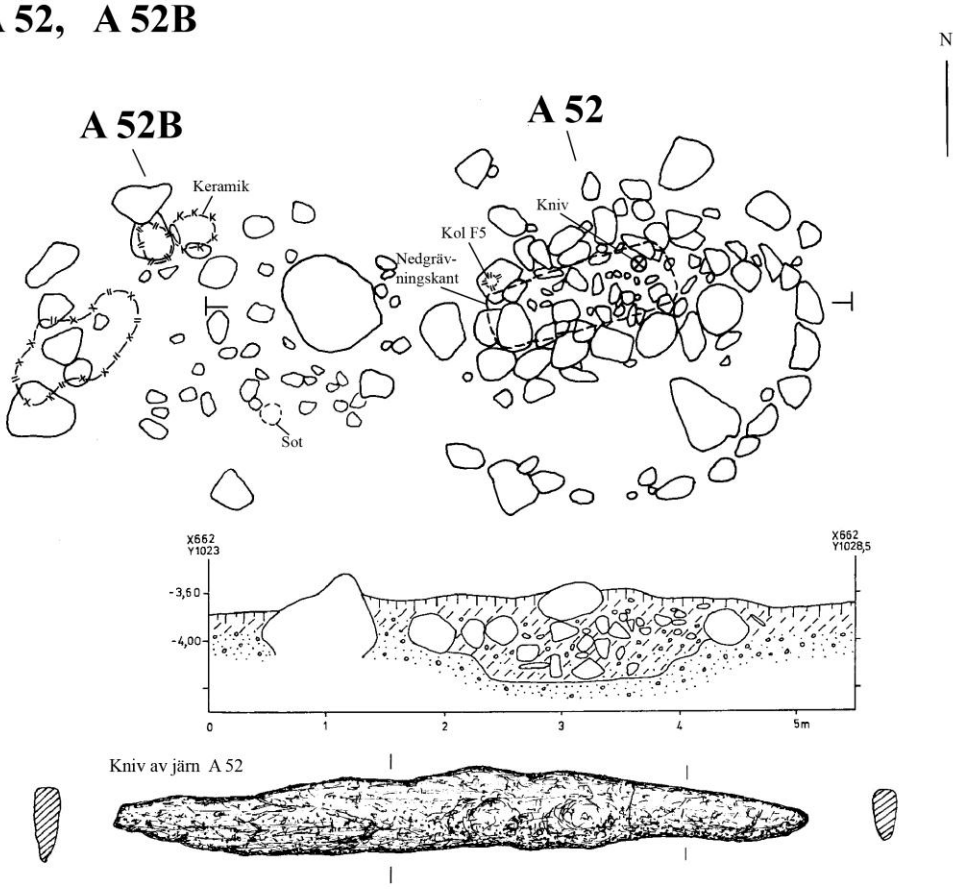

Järnfragment
Blåa pärlor
Svart pärla
Blå pärla
Melonpärla, odef. färg
Brun pärla
Hasselnöt
Torshammarring

A 51

Keramikkärl

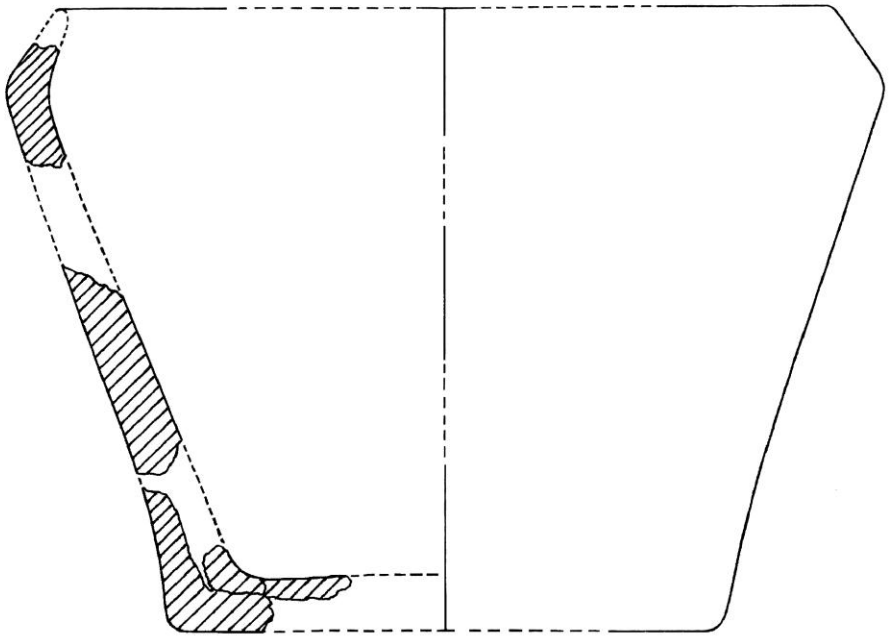

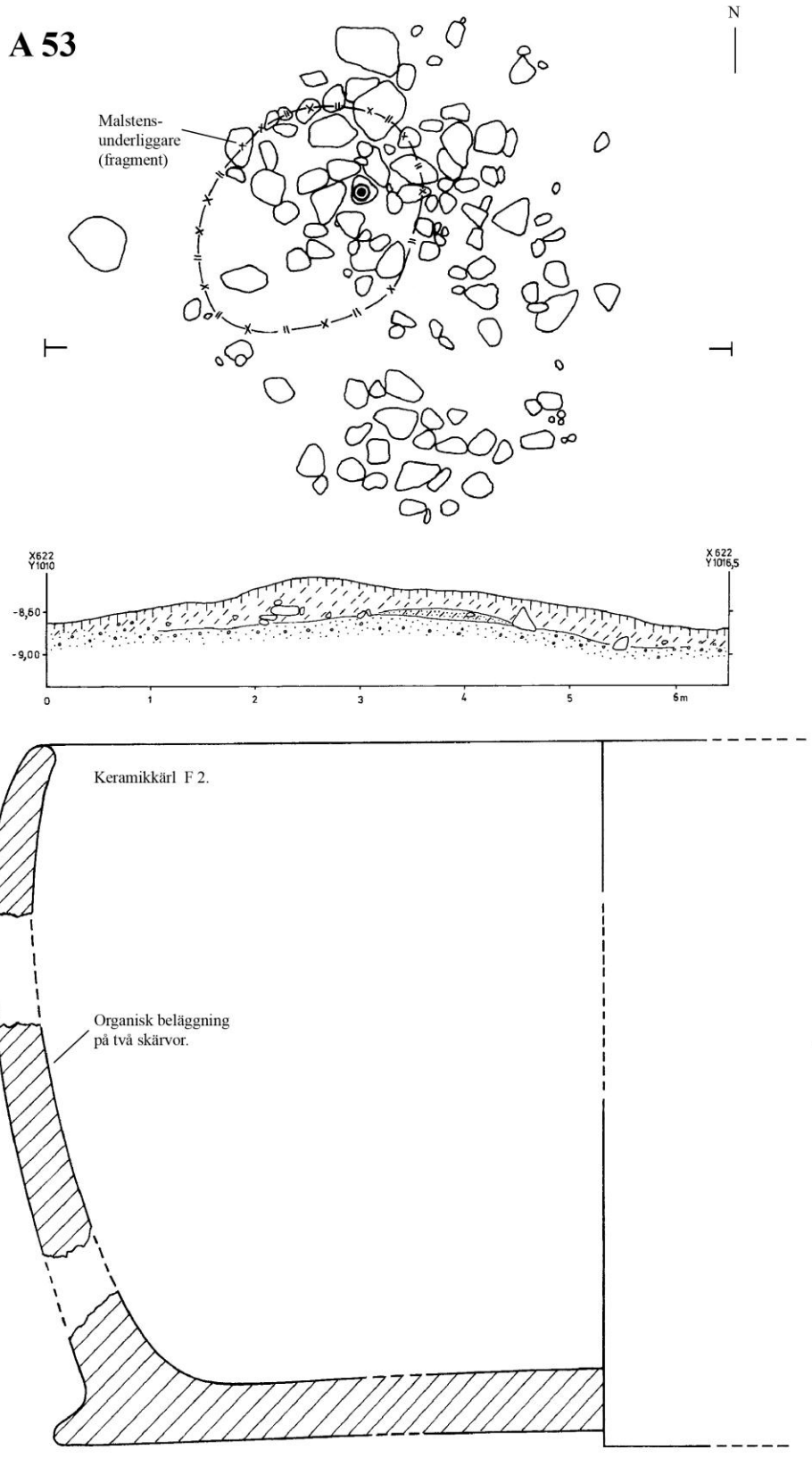
A 52, A 52B

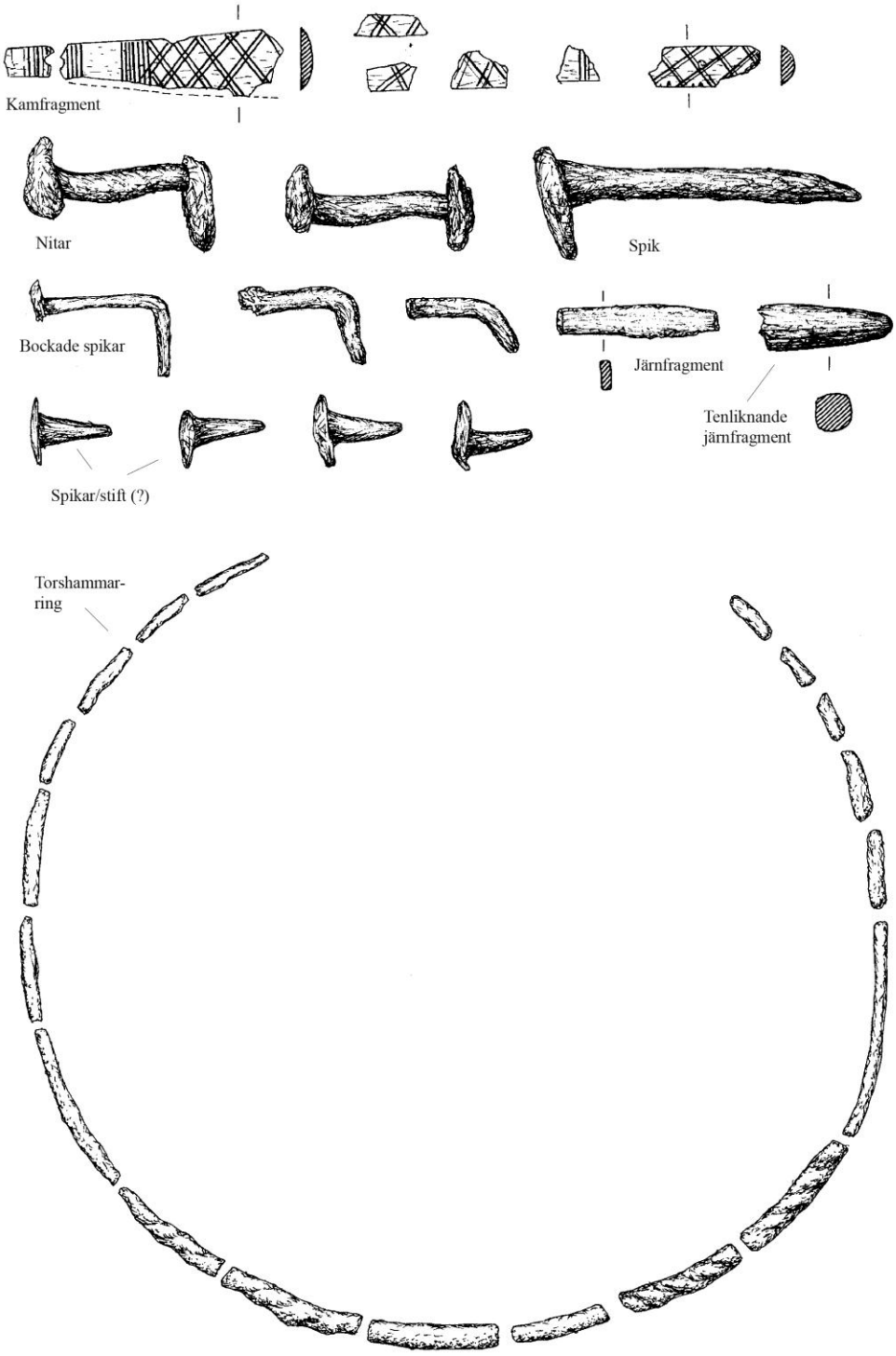
Kniv av järn A 52

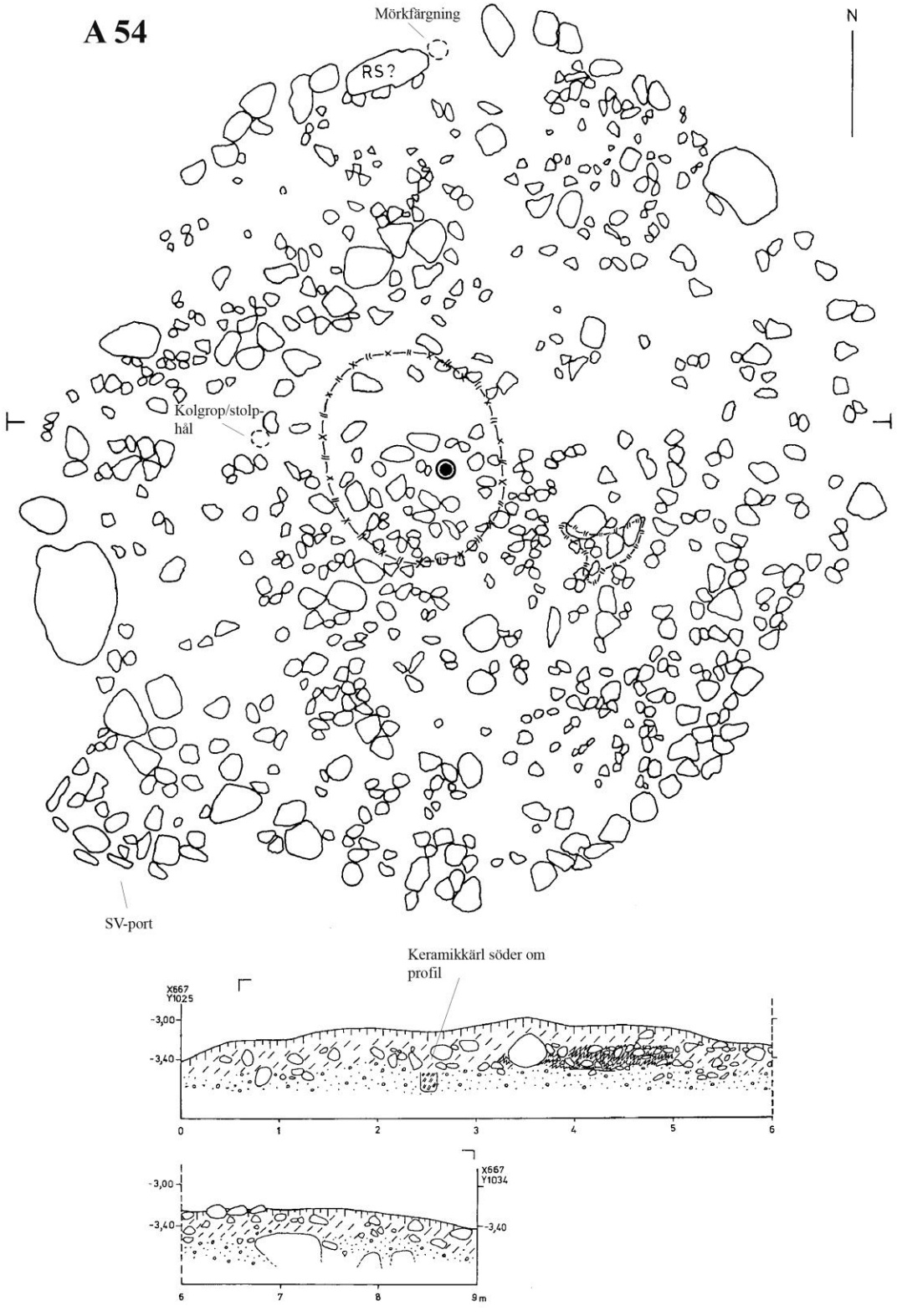
Keramikkärl A 52B

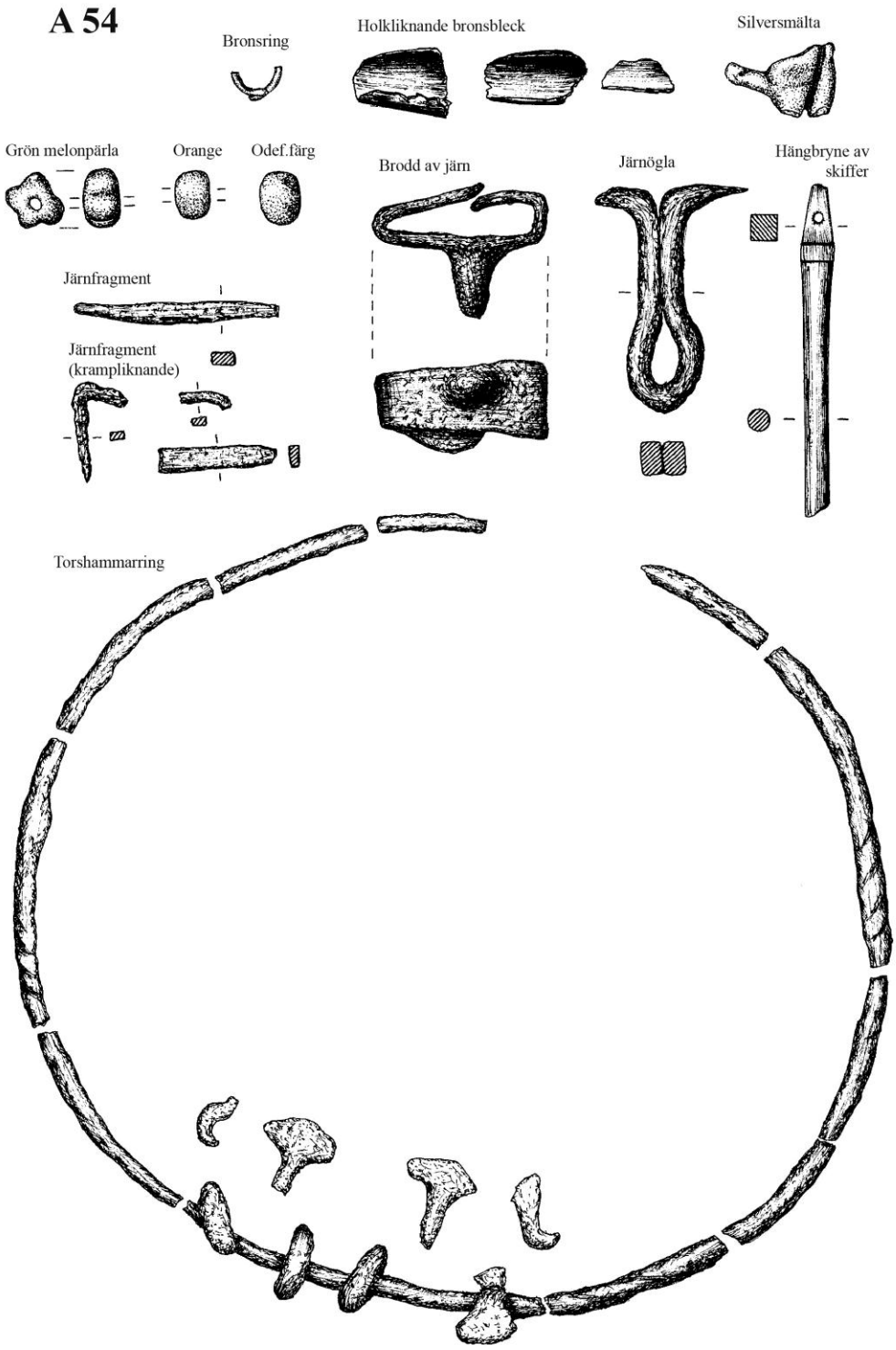

A 53
N
Malstens-
underliggare
(fragment)
X 622
Y 1010
X 622
Y 1016,5
-8,60
-9,00
0
1
2
3
4
5
6m
Keramikkärl F 2.
Organisk beläggning
på två skärvor.

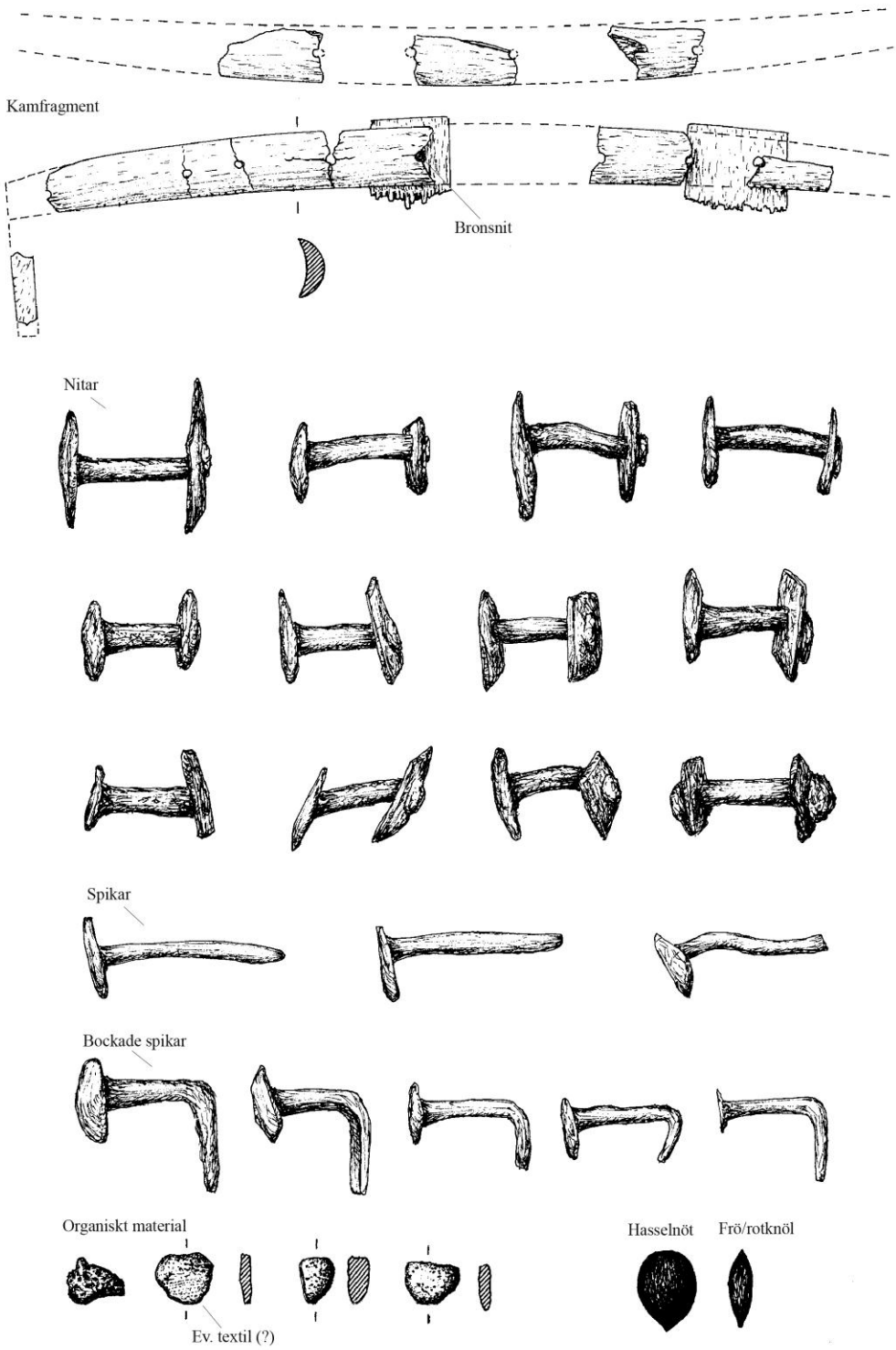
A 53

Kamfragment
Nitar
Spik
Bockade spikar
Järnfragment
Tenliknande järnfragment
Spikar/stift (?)
Torshammar-ring

A 54
Mörkfärgning
RS?
N
Kolgrop/stolp-
hål
SV-port
Keramikkärl söder om
profil
X667
Y1025
-3,00
-3,40
0
1
2
3
4
5
6
X667
Y1034
-3,00
-3,40
-3,40
6
7
8
9 m

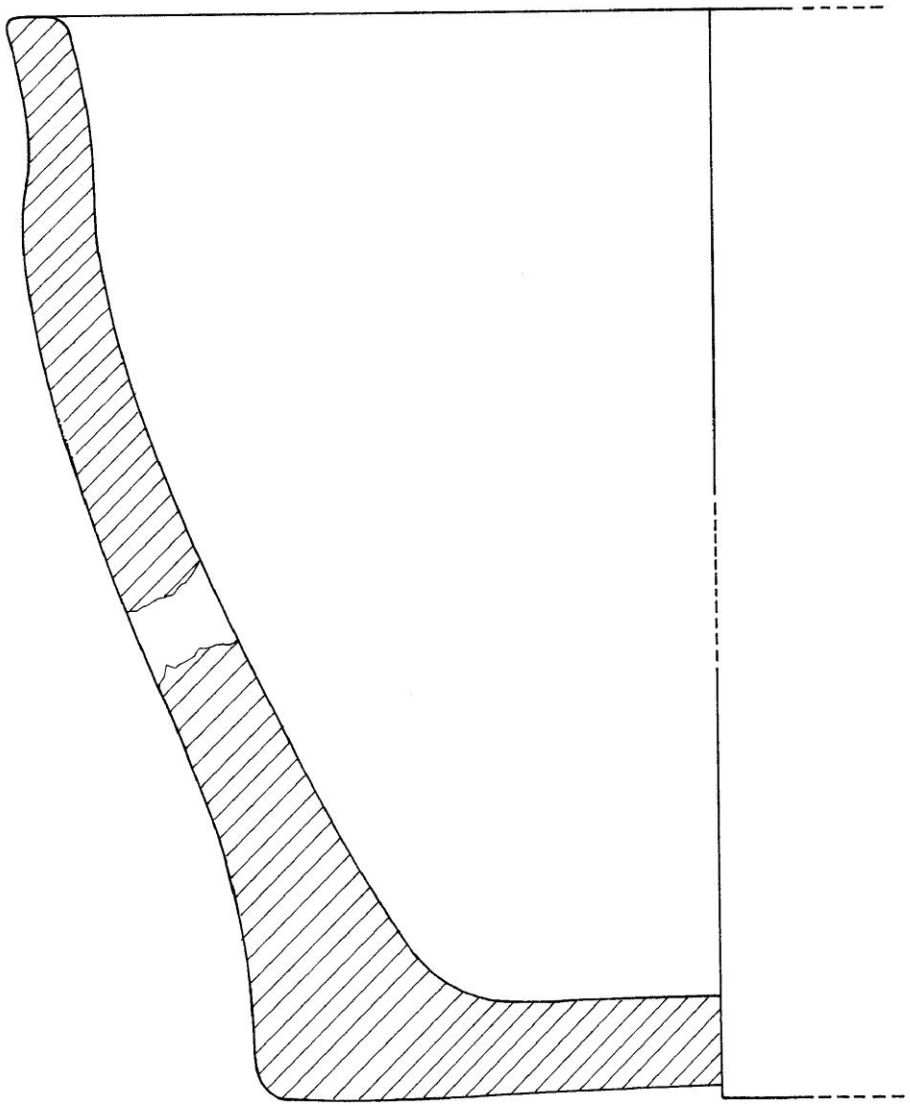

A 54
Bronsring
Holkliknande bronsbleck
Silversmälta
Grön melonpärla
Orange
Odef.färg
Brodd av järn
Järnögla
Hängbryne av skiffer
Järnfragment
Järnfragment (krampliknande)
Torshammarring

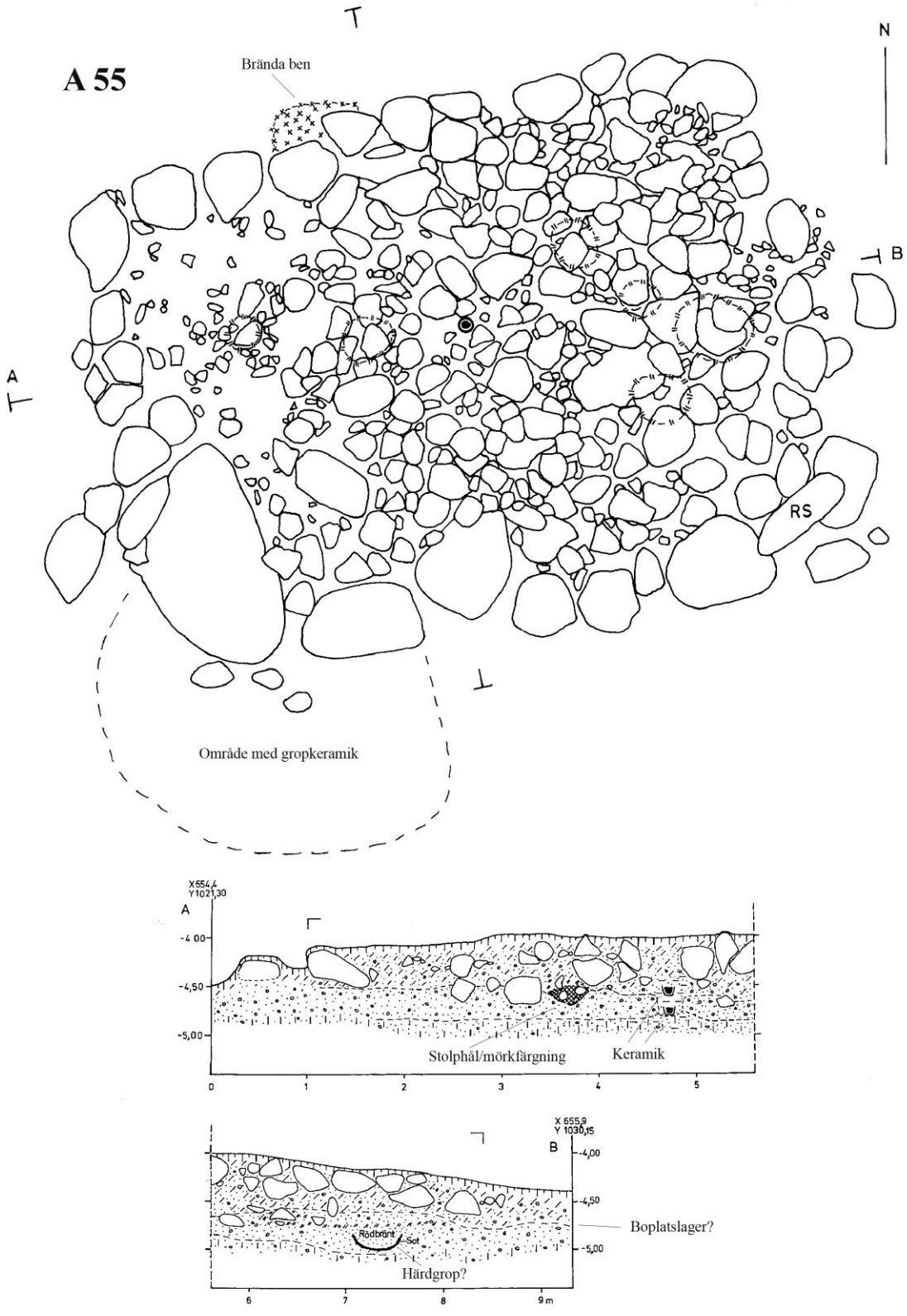
A 54

Kamfragment
Bronsnit
Nitar
Spikar
Bockade spikar
Organiskt material
Ev. textil (?)
Hasselnöt
Frö/rotknöl

A 54

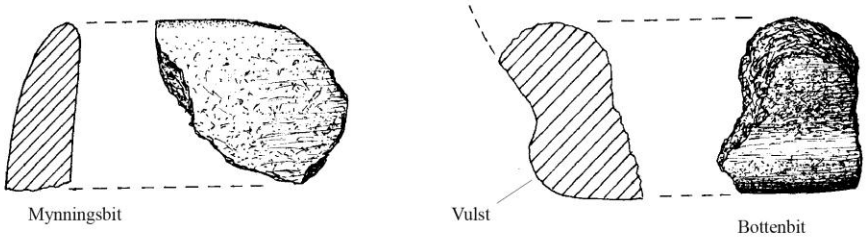
Keramikkärl

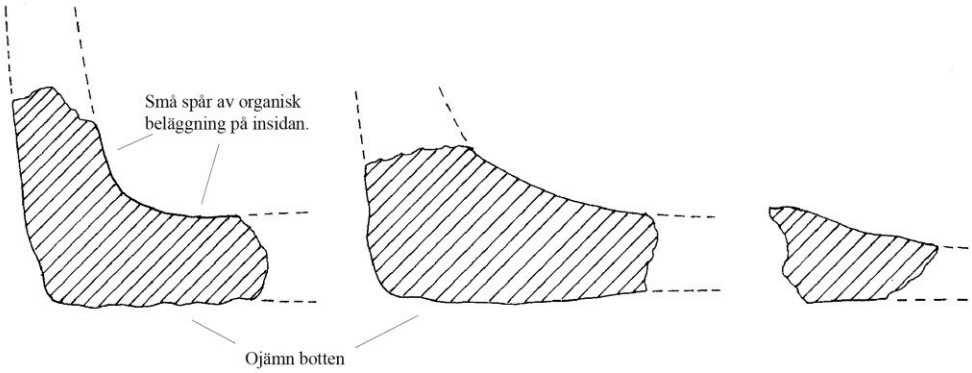

A 55
Brända ben
N
A
A
B
B
RS
Område med gropkeramik
X 654,4
Y 1021,30
A
-4,00
-4,50
-5,00
Stolphål/mörkfärgning
Keramik
0
1
2
3
4
5
X 655,9
Y 1030,15
B
-4,00
-4,50
-5,00
Rödbränt
Sot
Boplatslager?
Härdgrop?
6
7
8
9 m

A 55

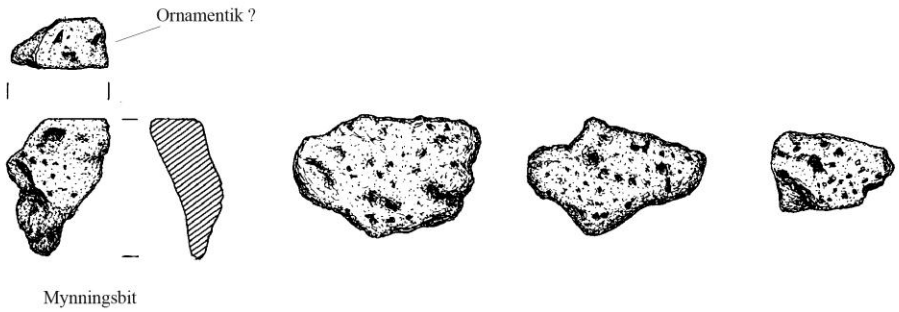
Keramikkärl/benurna i A 55. Ett grovt och ojämnt kärl. Ljust gråbrunt gods.
Troligen ett och samma kärl men endast delar av ett helt kärl. Diameter minst 15 cm.

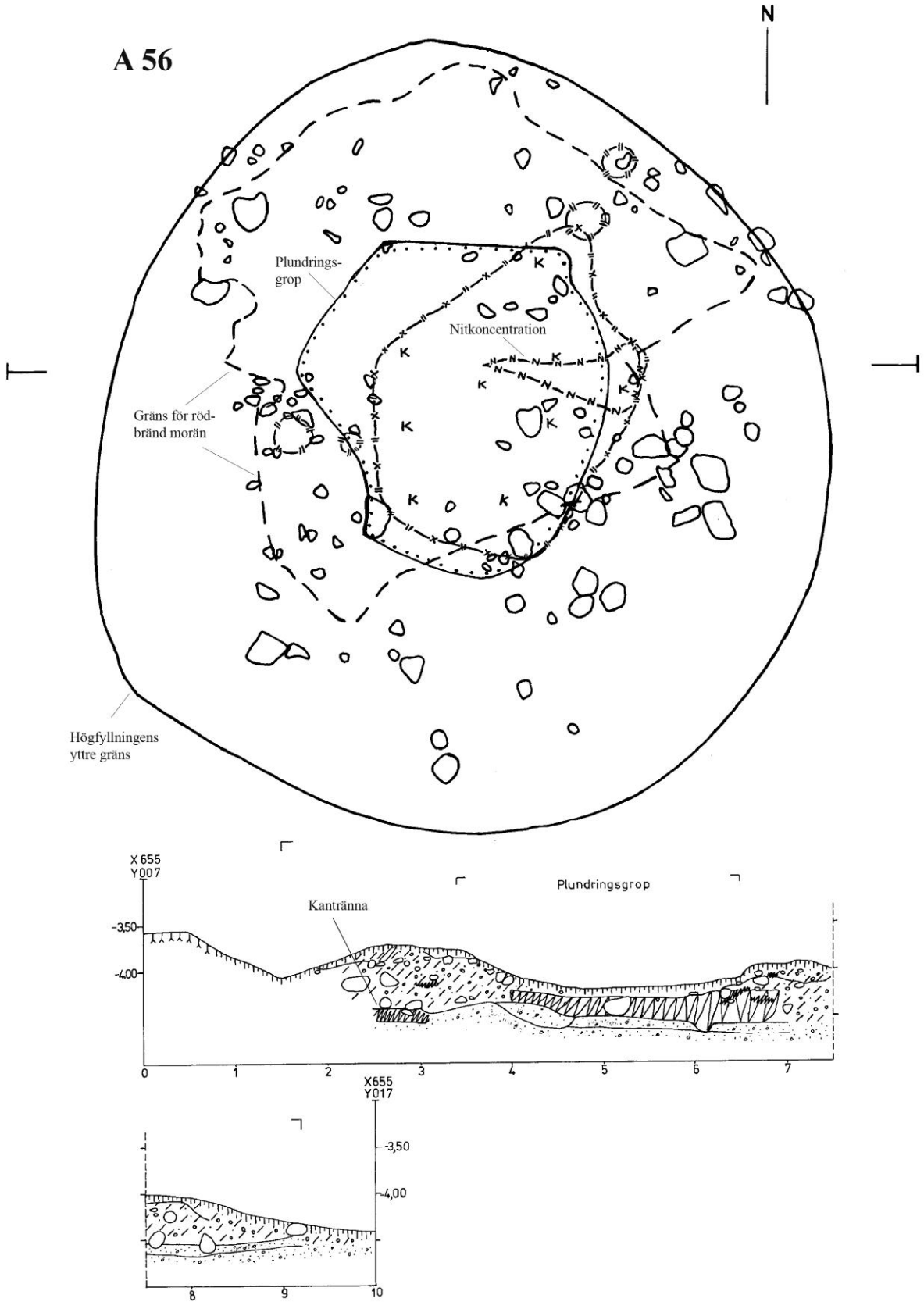

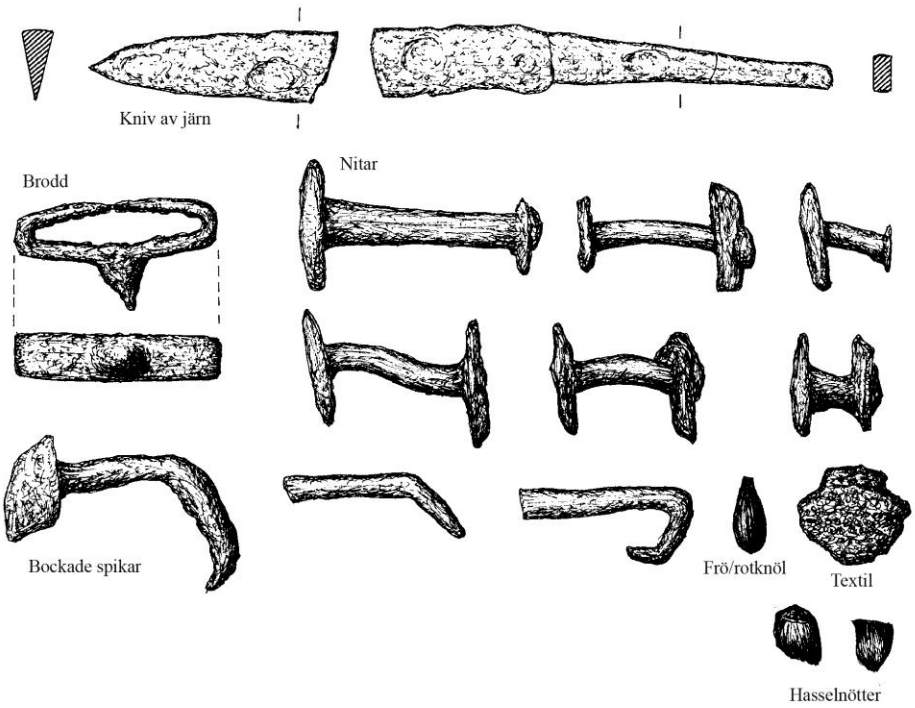
Gropkeramik

Ca 70 små bitar, 5-30 mm stora, de flesta spjälkade, framkom i morängruset omedelbart SV om och under A 55.

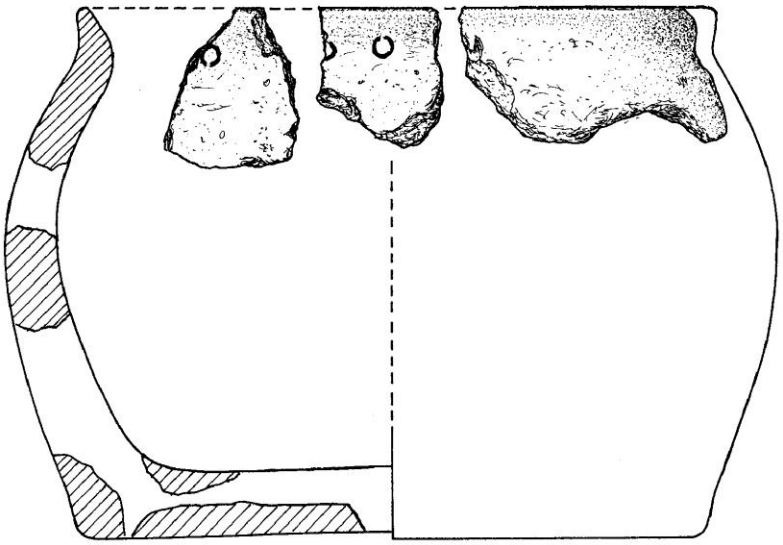

A 56
N
Plundrings-
grop
Nitkoncentration
Gräns för röd-
bränd morän
Högfyllningens
yttre gräns
X 655
Y007
Plundringsgrop
Kantränna
-3,50
-4,00
0
1
2
3
4
5
6
7
X655
Y017
-3,50
-4,00
8
9
10

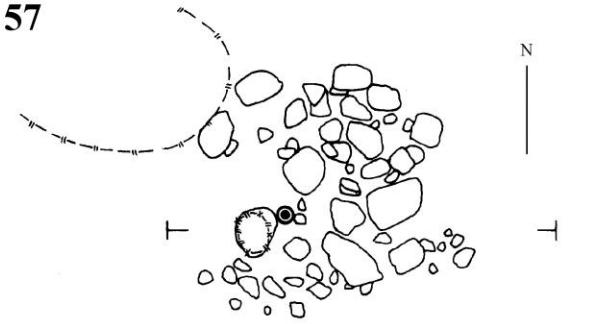
A 56

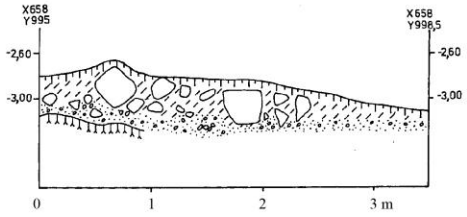

Keramikkärl, ornerat

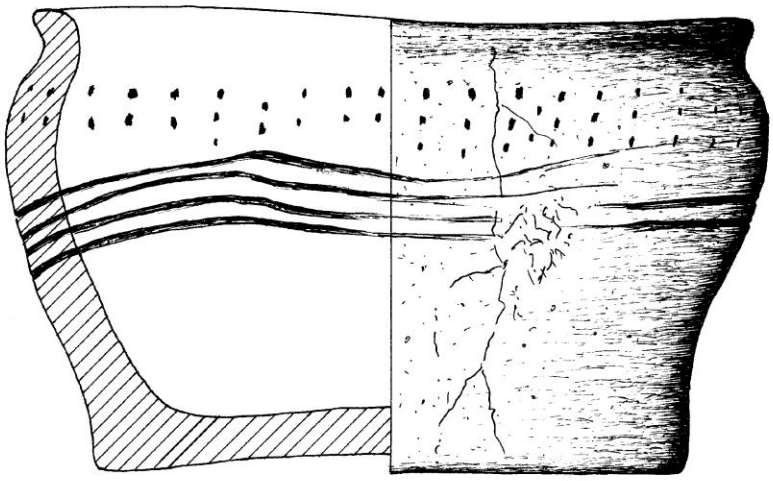

A 57

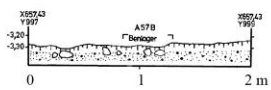

Keramikkärl

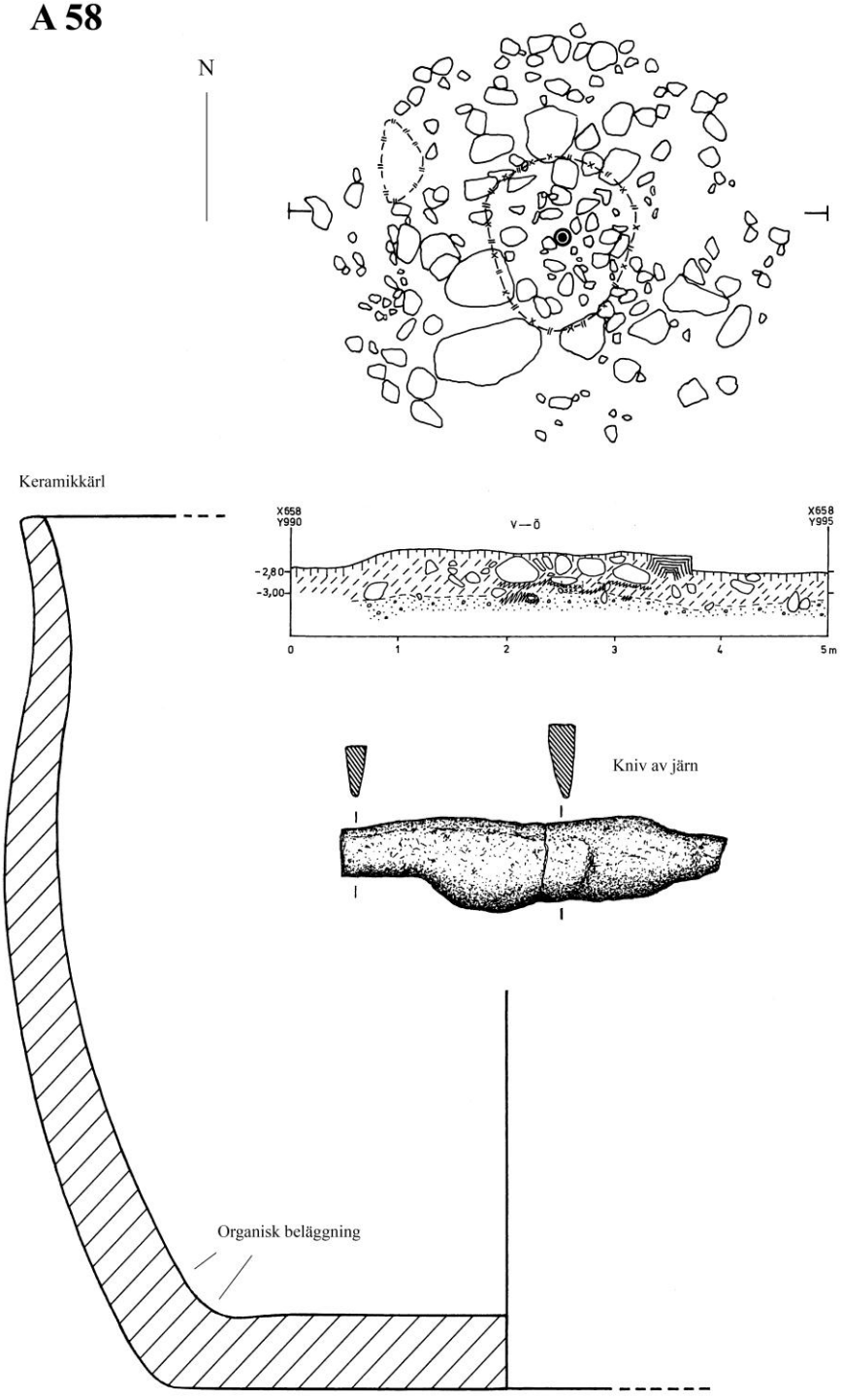

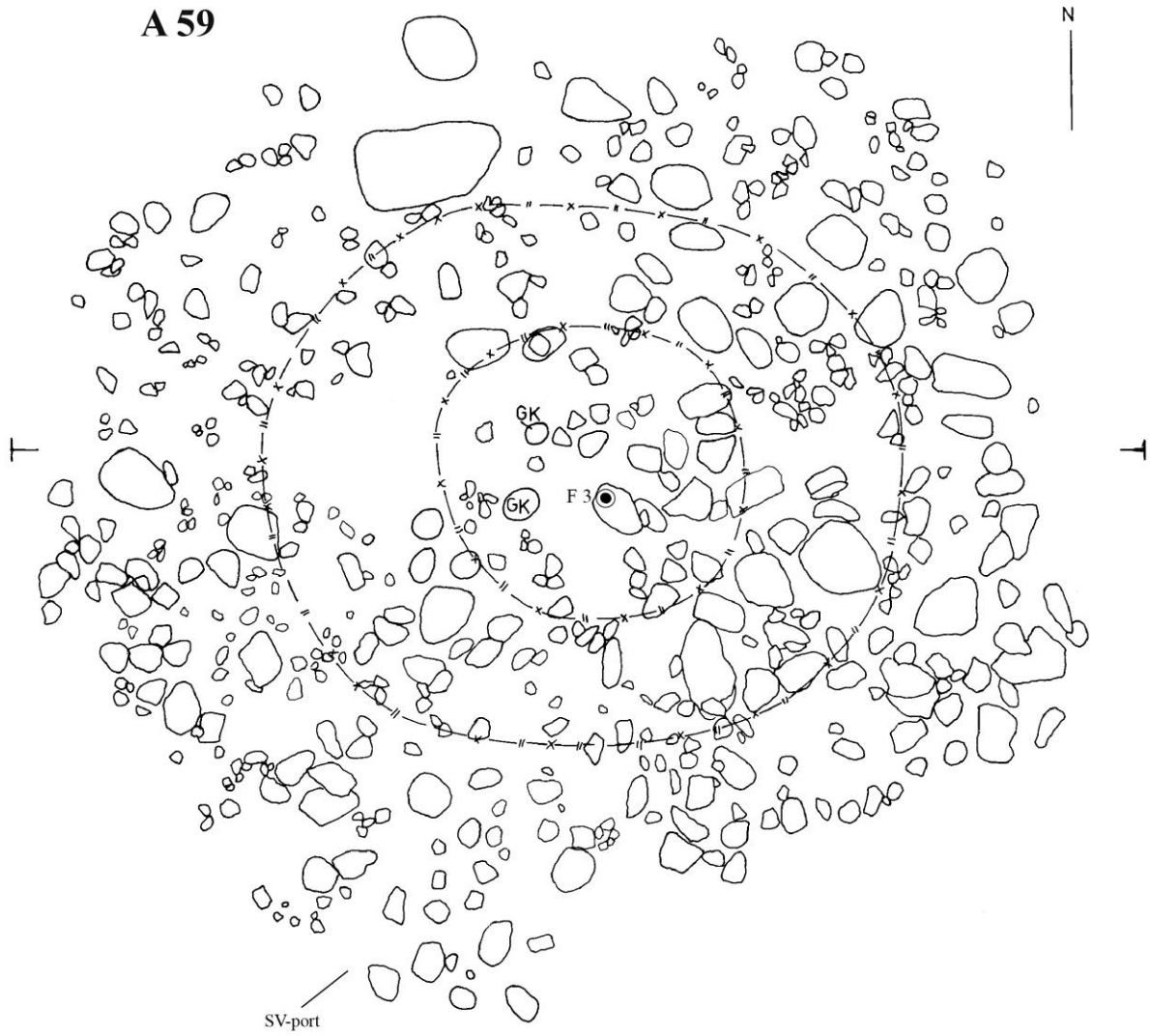
A 57B

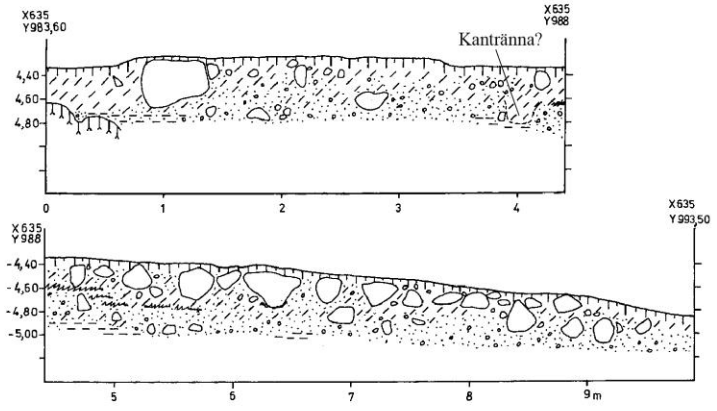

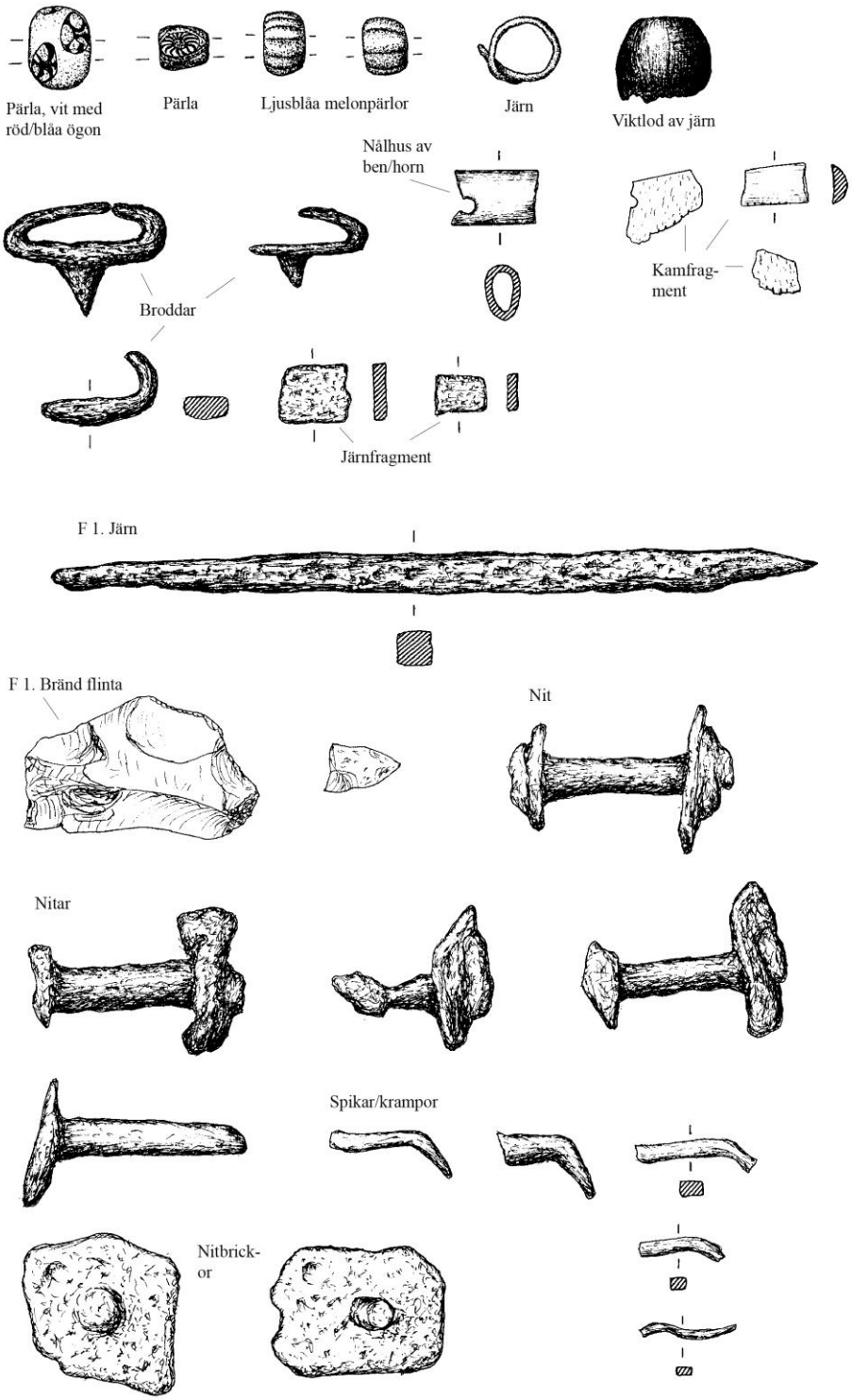
A 58

N
Keramikkärl
X658
Y990
V — Ö
X658
Y995
-2,80
-3,00
0
1
2
3
4
5 m
Kniv av järn
Organisk beläggning

A 59
N
T
T
GK
GK
F 3
SV-port

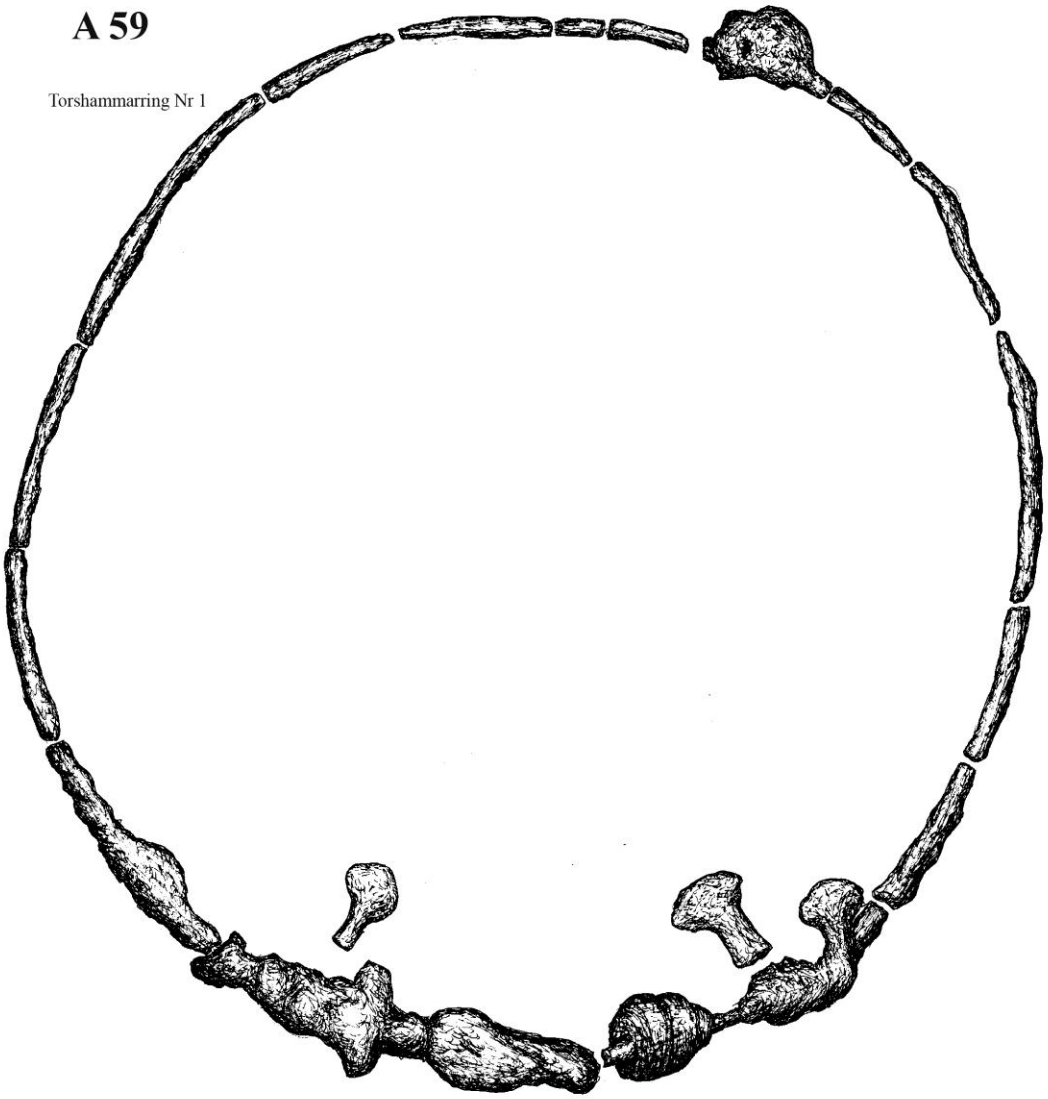

X635
Y983,60
X635
Y988
Kantränna?
4,40
4,60
4,80
0
1
2
3
4
X635
Y988
X635
Y993,50
-4,40
-4,60
-4,80
-5,00
5
6
7
8
9m

A 59

Pärla, vit med röd/blåa ögon
Pärla
Ljusblåa melonpärlor
Järn
Viktlod av järn
Nålhus av ben/horn
Broddar
Kamfrag-ment
Järnfragment
F 1. Järn
F 1. Bränd flinta
Nit
Nitar
Spikar/krampor
Nitbrick-or

A 59

Torshammarring Nr 1

A 59

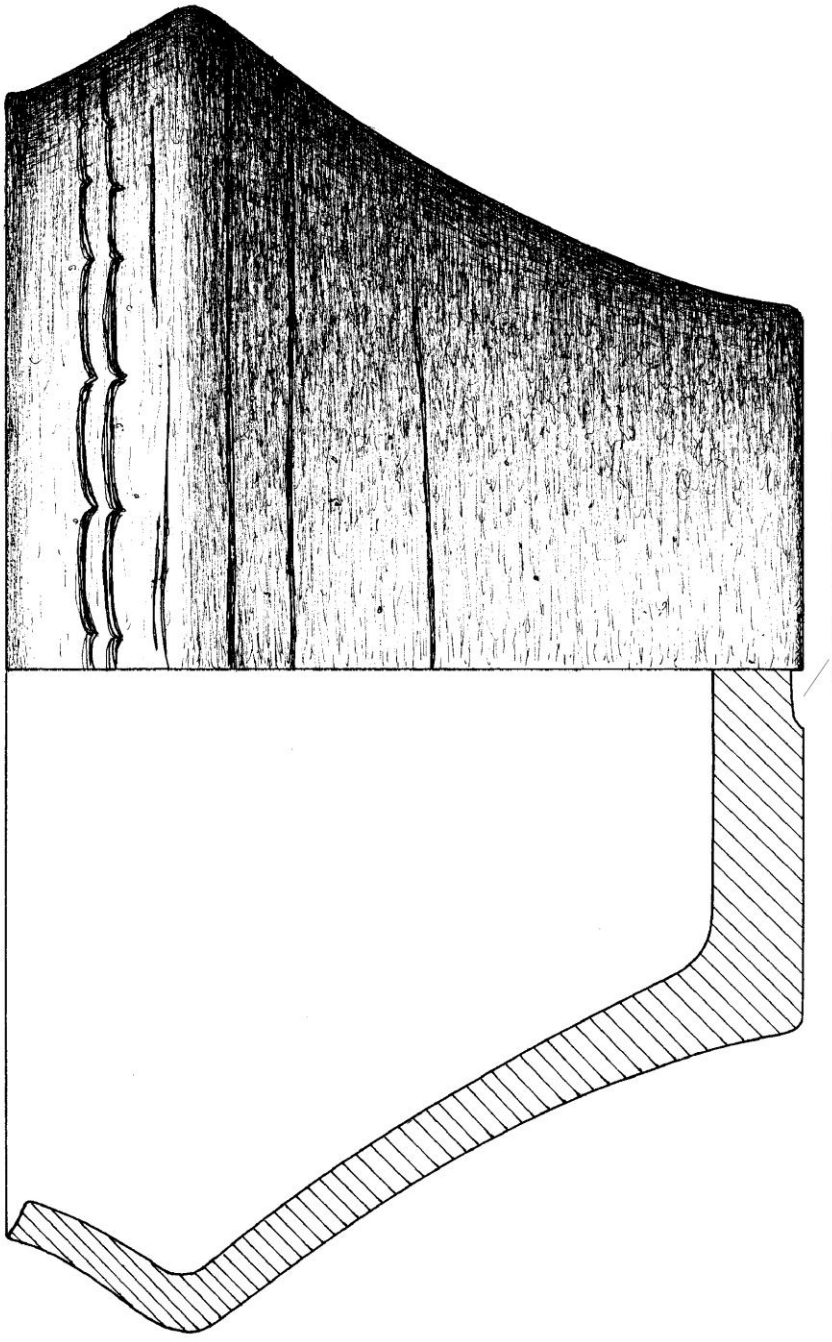

A 59

Torshammarring Nr 3

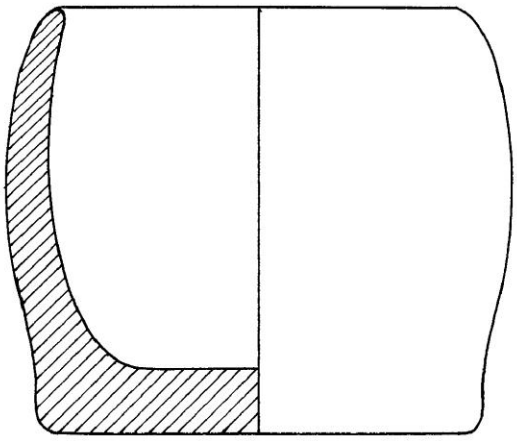

A 59 Ornerat keramikkärl, benurna med tre torshammarringar. F 3.

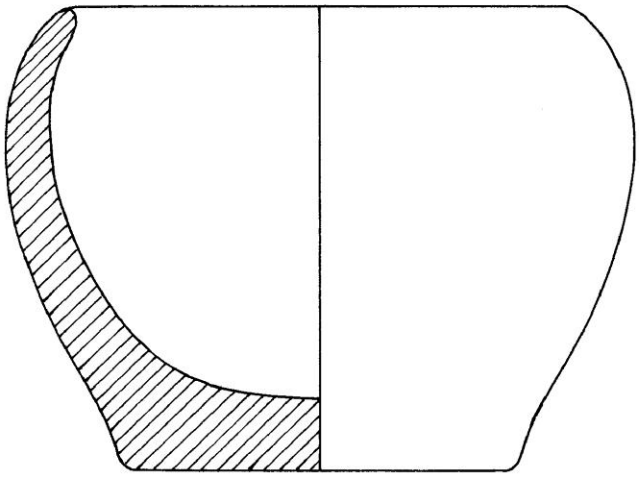

A 59

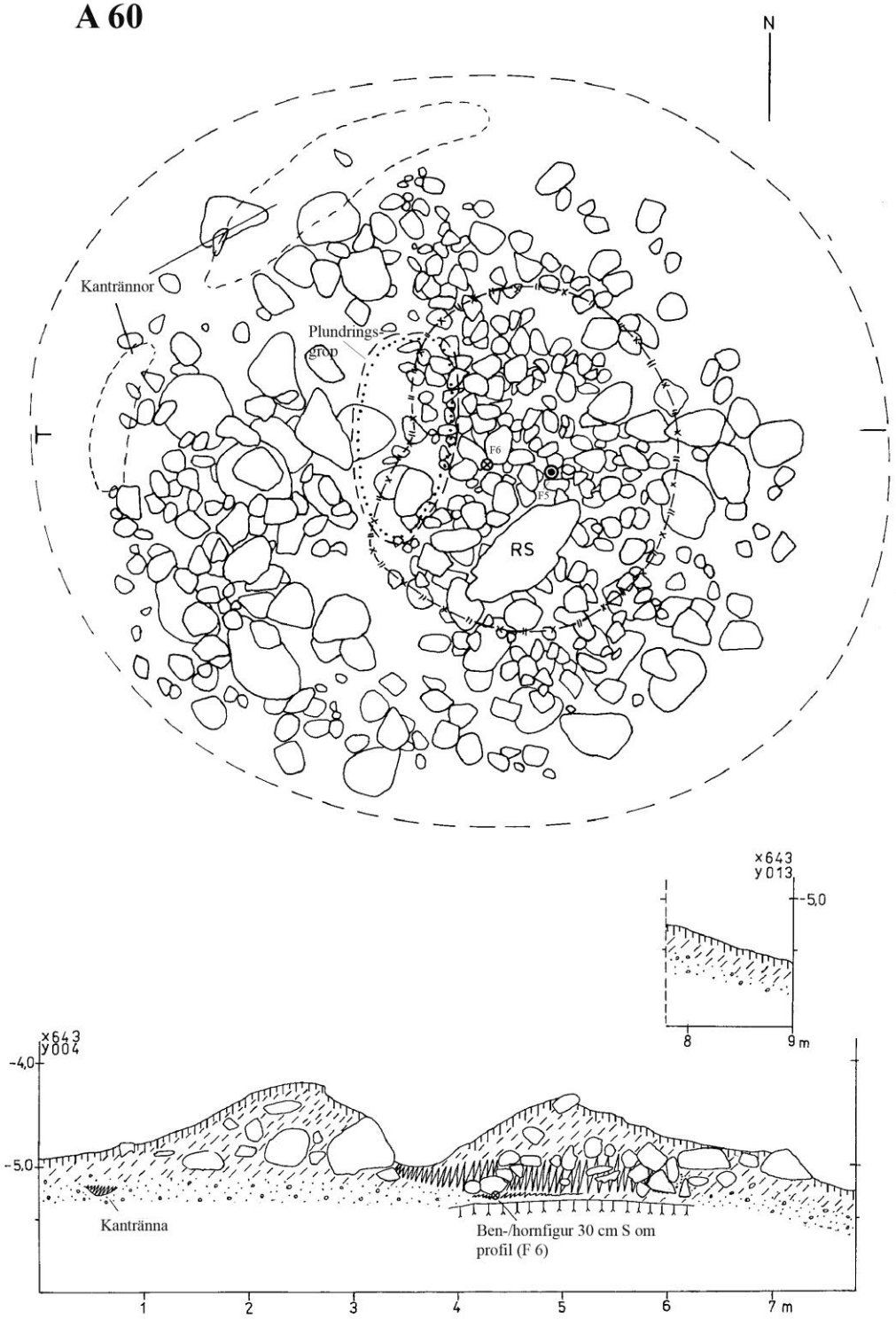
Bikärl F 5.

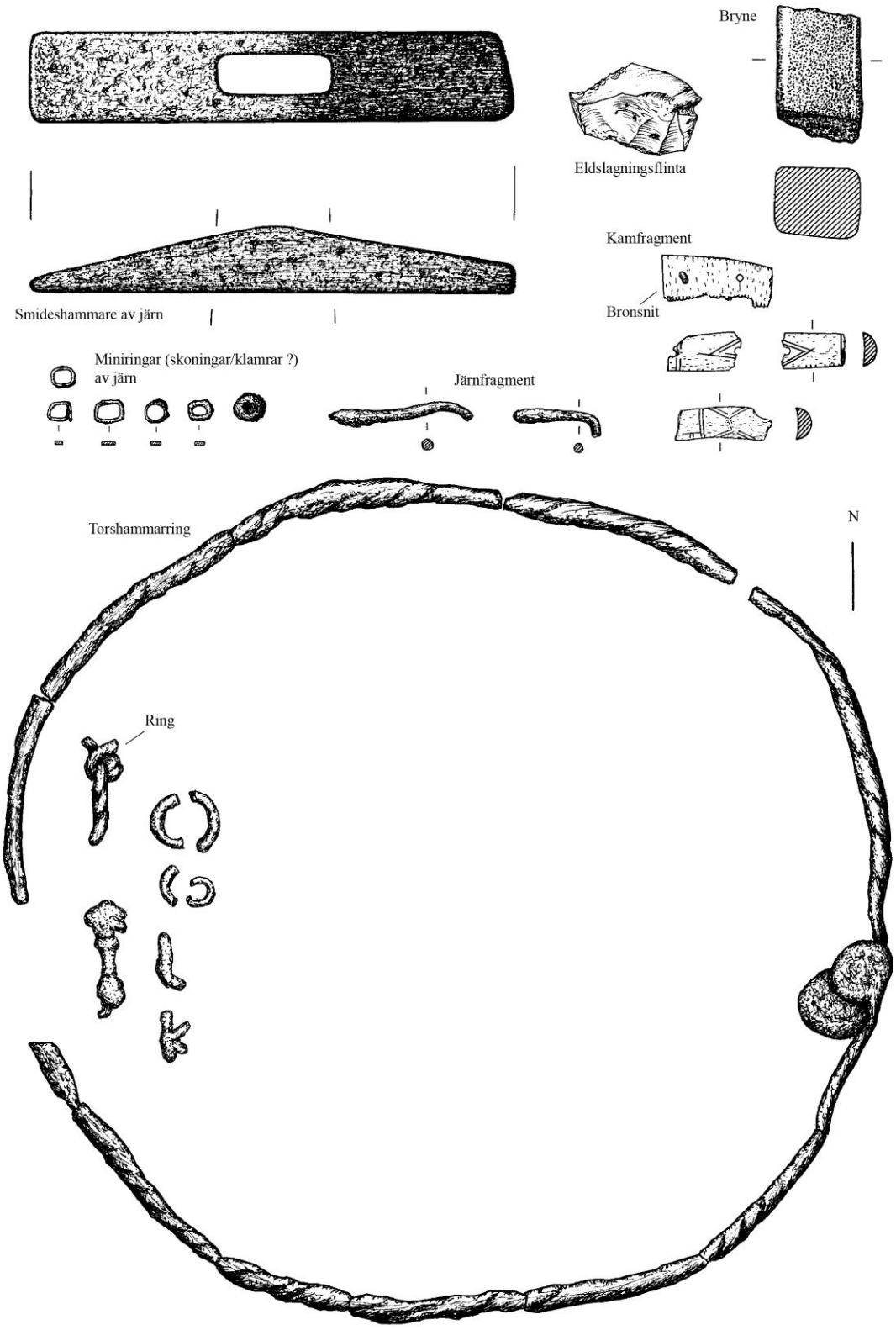
Bikärl F 4.

A 60

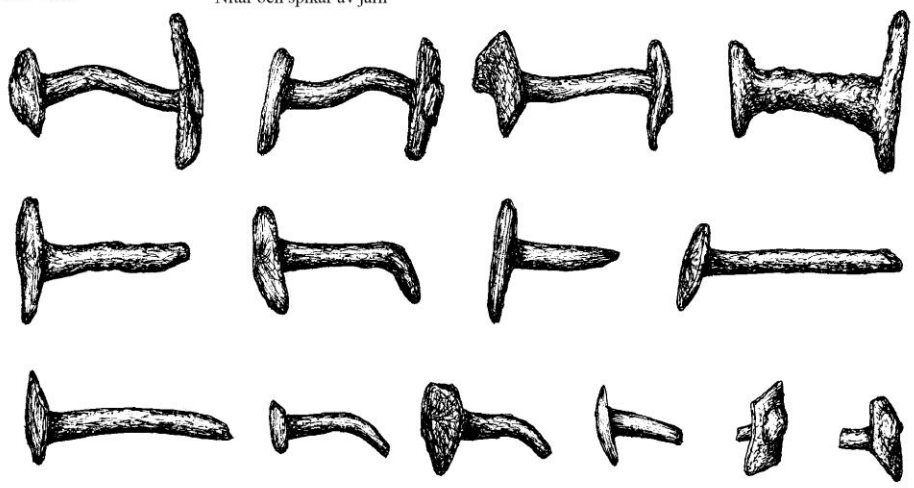

N
Kantrännor
Plundrings-
grop
F6
F5
RS
x643
y013
-5,0
8
9 m
x643
y004
-4,0
-5,0
Kantränna
Ben-/hornfigur 30 cm S om
profil (F 6)
1
2
3
4
5
6
7 m

A 60

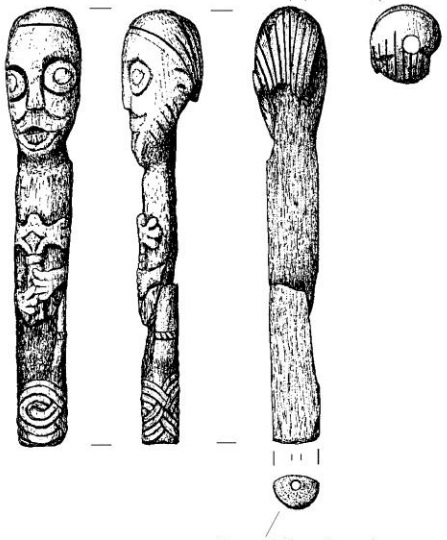

Bryne
Eldslagningsflinta
Kamfragment
Bronsnit
Smideshammare av järn
Miniringar (skoningar/klamrar ?)
av järn
Järnfragment
Torshammarring
N
Ring

A 60

Nitar och spikar av järn

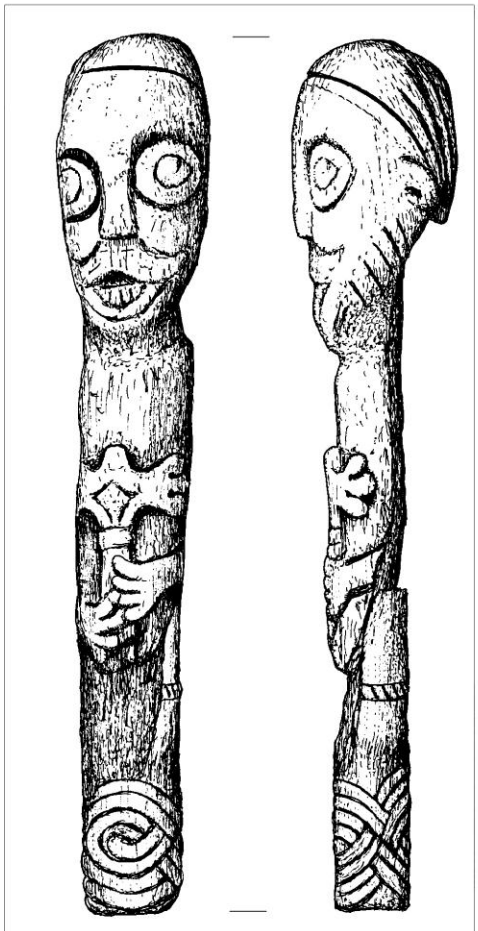

Ben-/hornfigur (Stylus?) F 6.
Skala 1:1

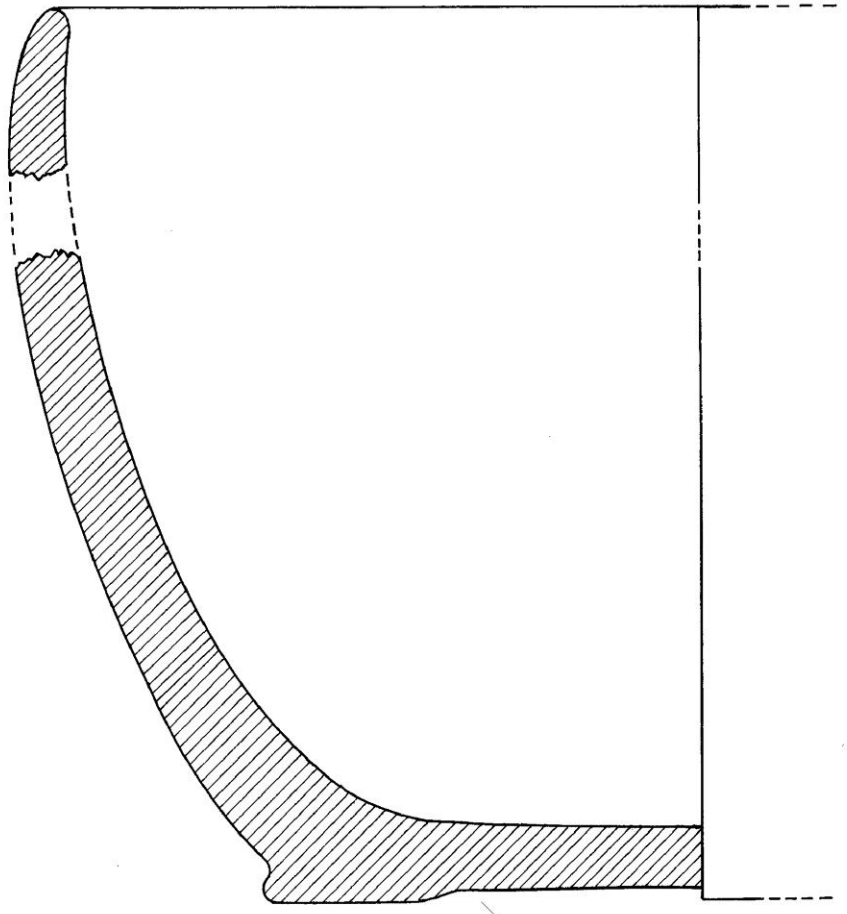
Ben-/hornspets med
rostspår i borrat hål
(från järnstift?).

Skala ca 2:1

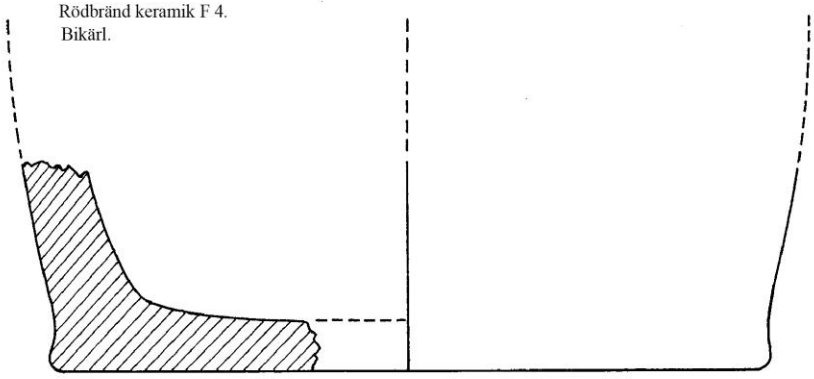
A 60

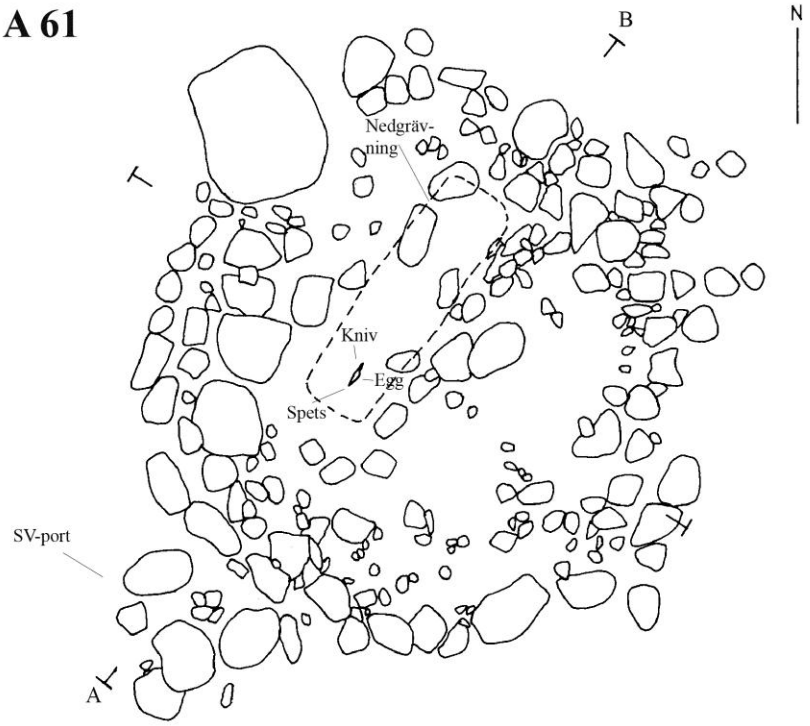
Keramikkärl F 5. Benurna.

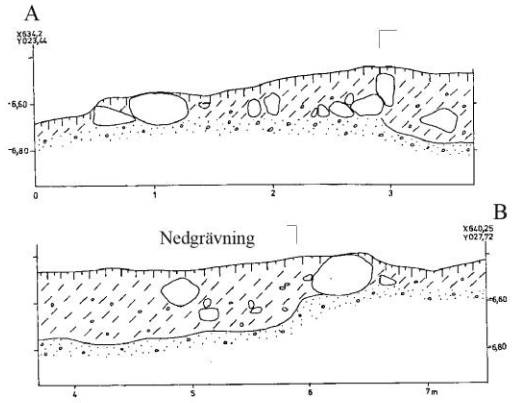

Utsparad rondell ca 2 mm djup i botten
Kavalettmärke.

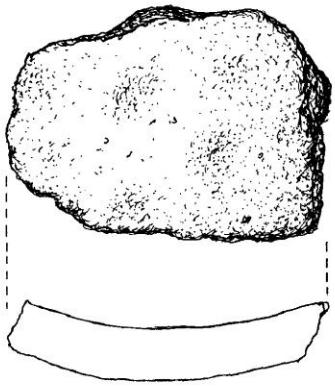
Rödbränd keramik F 4.
Bikärl.

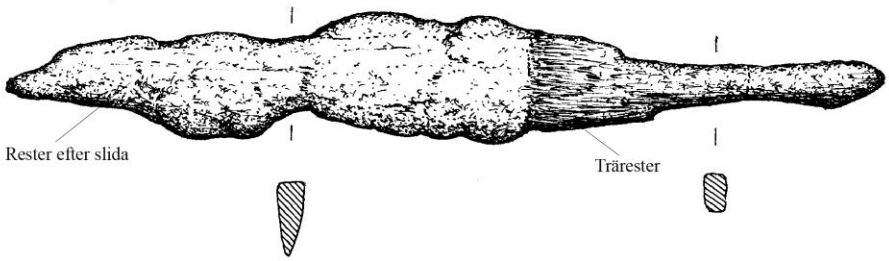

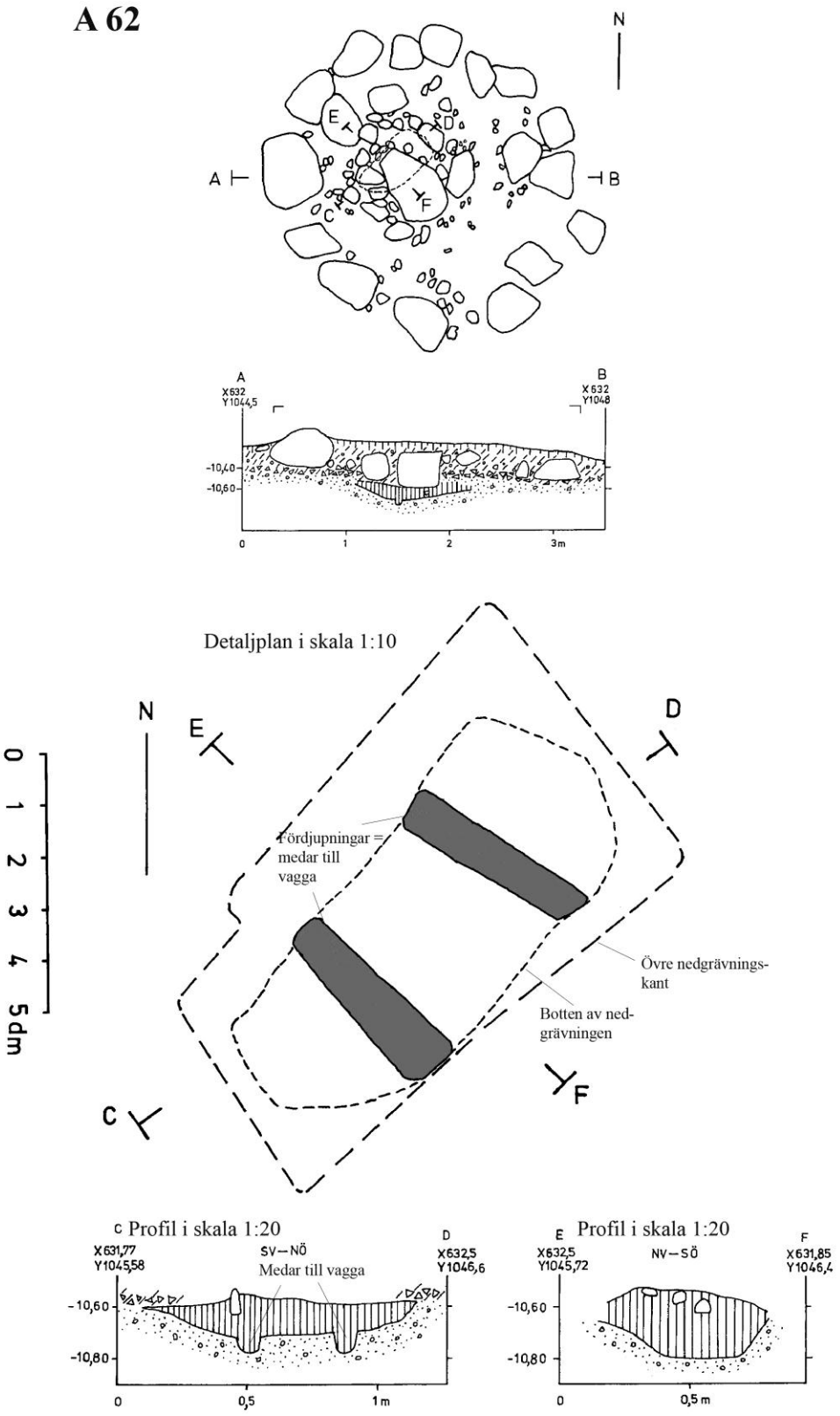

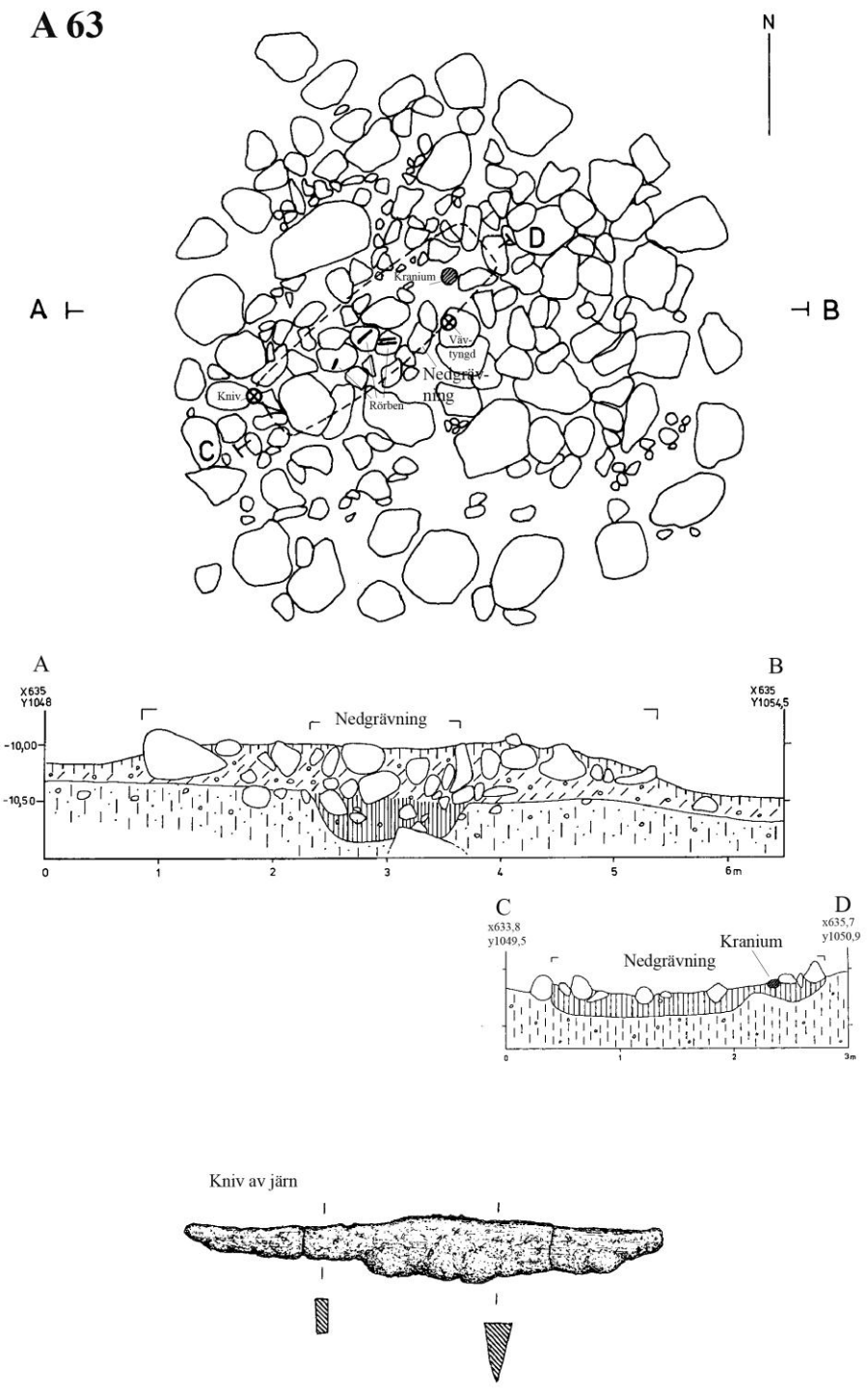
Keramikskärvor som rensningsfynd, 18 skärvor. Ej helt kärl. Skärvan nedan är den största.

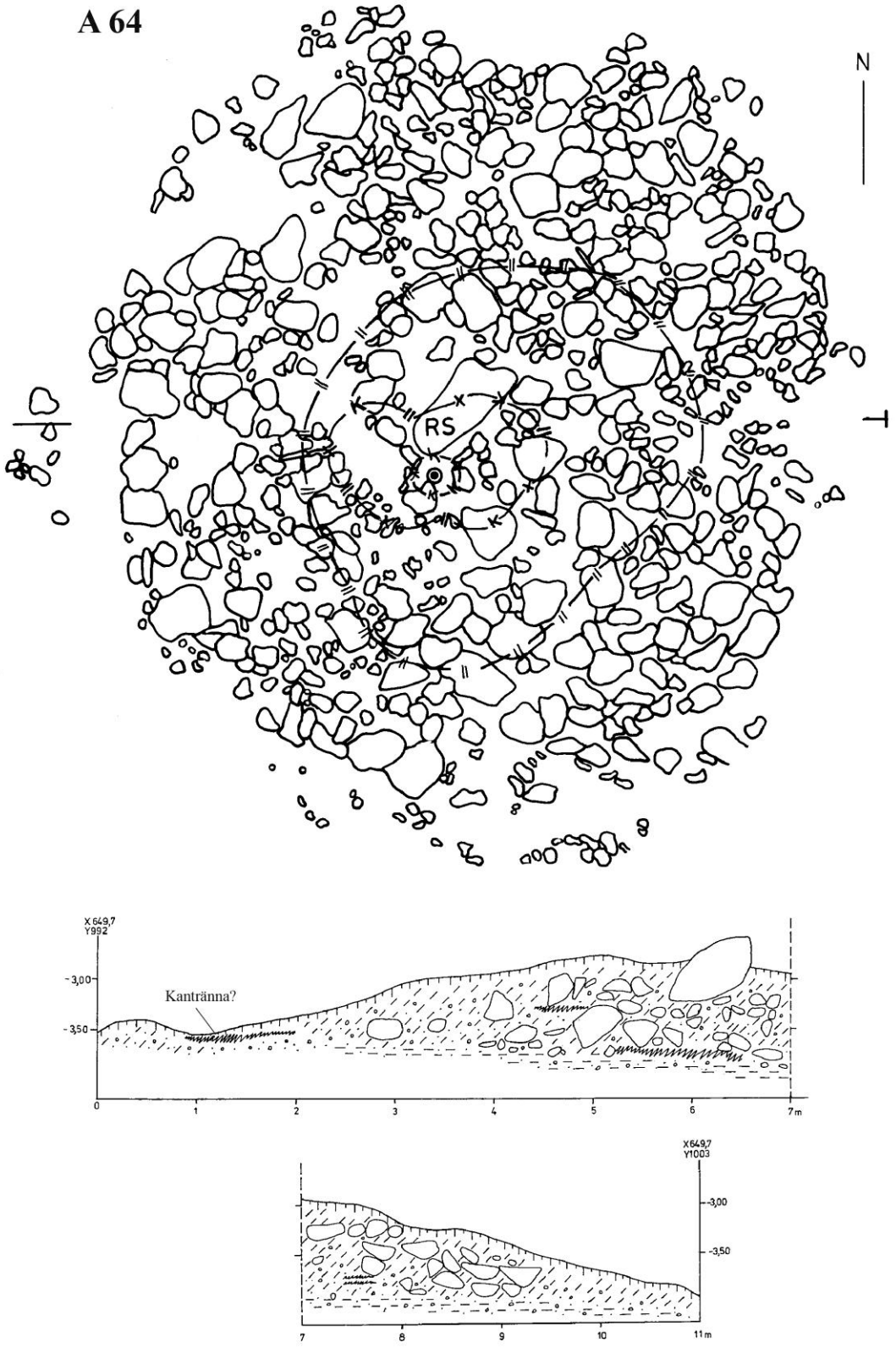

Kniv av järn

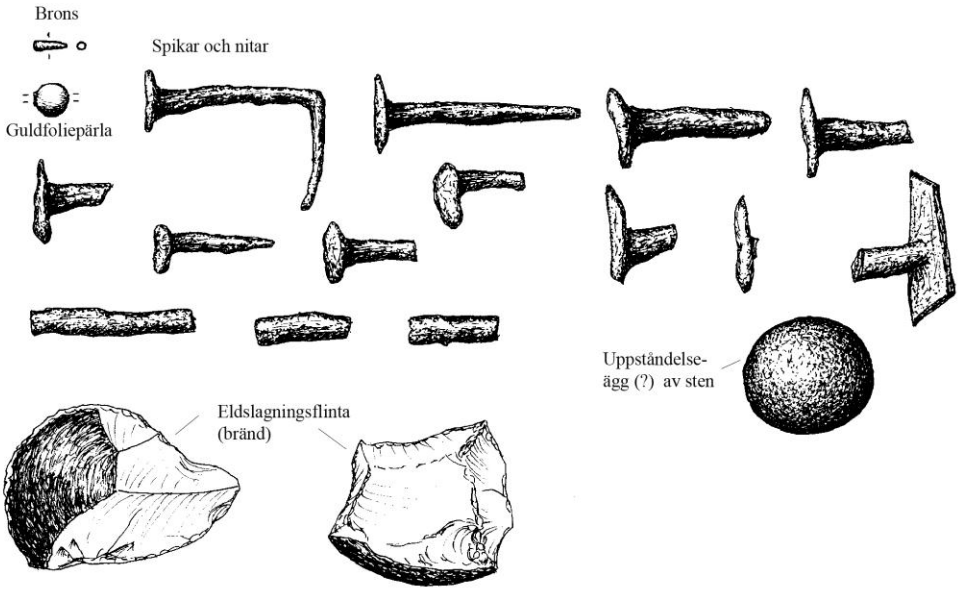

A 62
N
A
B
E
D
C
F
A
X 632
Y 1044,5
B
X 632
Y 1048
-10,40
-10,60
0
1
2
3m
Detaljplan i skala 1:10
N
E
D
C
F
0 1 2 3 4 5dm
Fördjupningar = medar till vagga
Övre nedgrävnings-kant
Botten av ned-grävningen
C Profil i skala 1:20
X 631,77
Y 1045,58
SV—NÖ
Medar till vagga
D
X 632,5
Y 1046,6
-10,60
-10,80
0
0,5
1 m
E Profil i skala 1:20
X 632,5
Y 1045,72
NV—SÖ
F
X 631,85
Y 1046,4
-10,60
-10,80
0
0,5 m

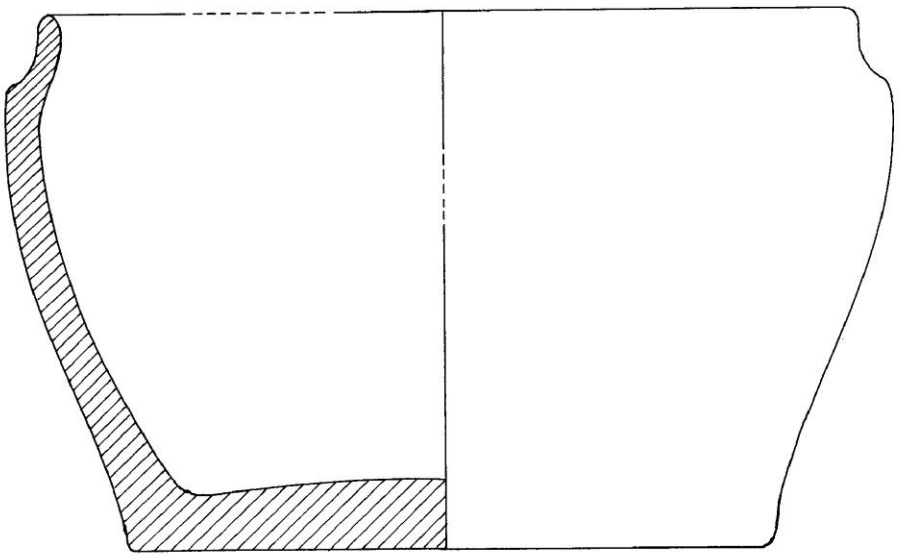

A 63
N
A
B
C
D
Kranium
Vävtyngd
Nedgrävning
Kniv
Rörben
X635 Y1048
X635 Y1054,5
-10,00
-10,50
0 1 2 3 4 5 6m
x633,8 y1049,5
x635,7 y1050,9
Kranium
Nedgrävning
0 1 2 3m
Kniv av järn

A 64
N
RS
X 649,7
Y992
-3,00
-3,50
Kantränna?
0
1
2
3
4
5
6
7m
X 649,7
Y1003
-3,00
-3,50
7
8
9
10
11 m

A 64

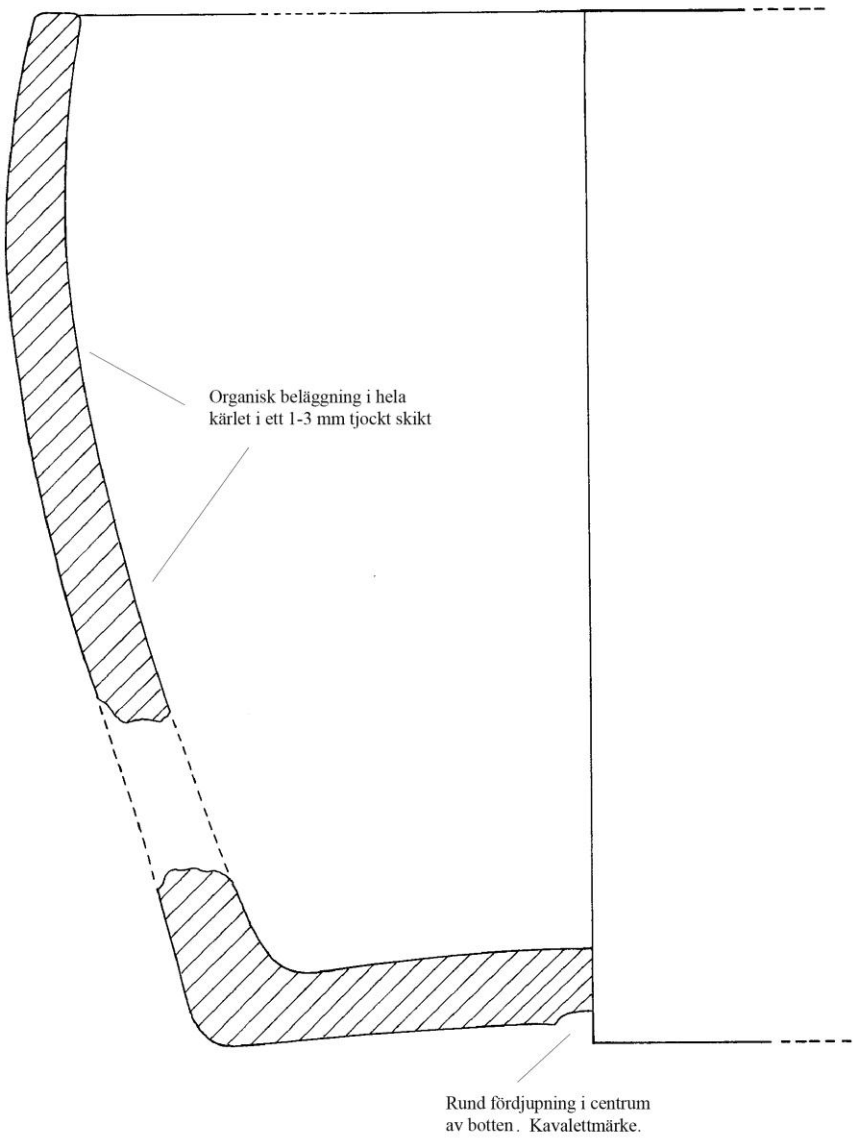

Keramikkärl

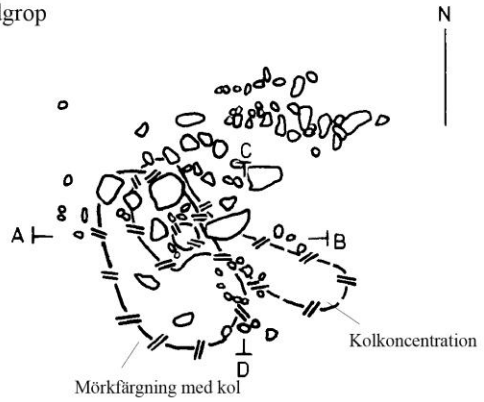
A 64

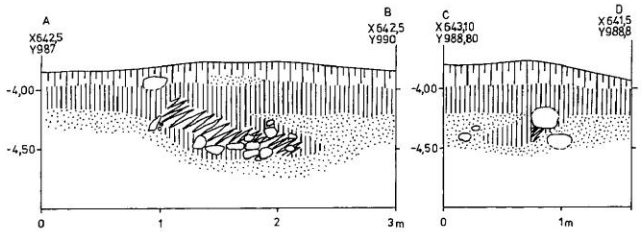
Keramikkärl

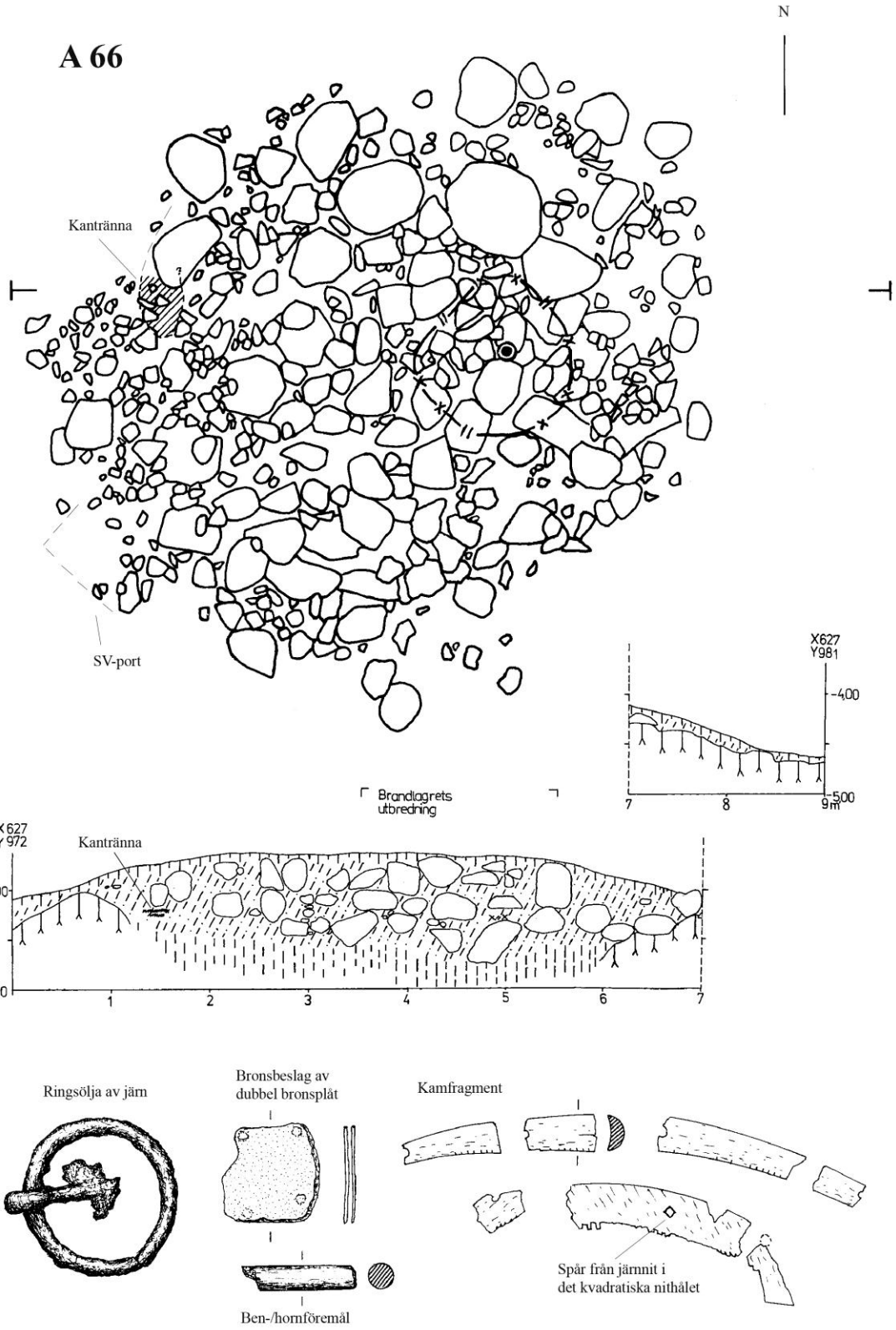

A 65

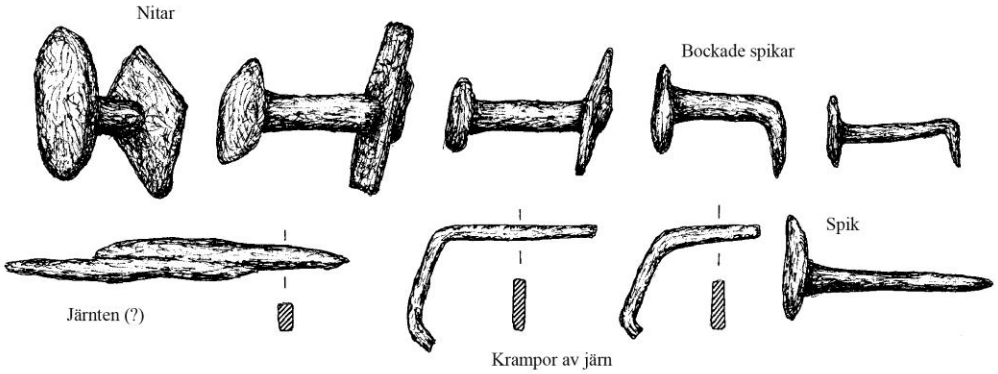
Härdgrop

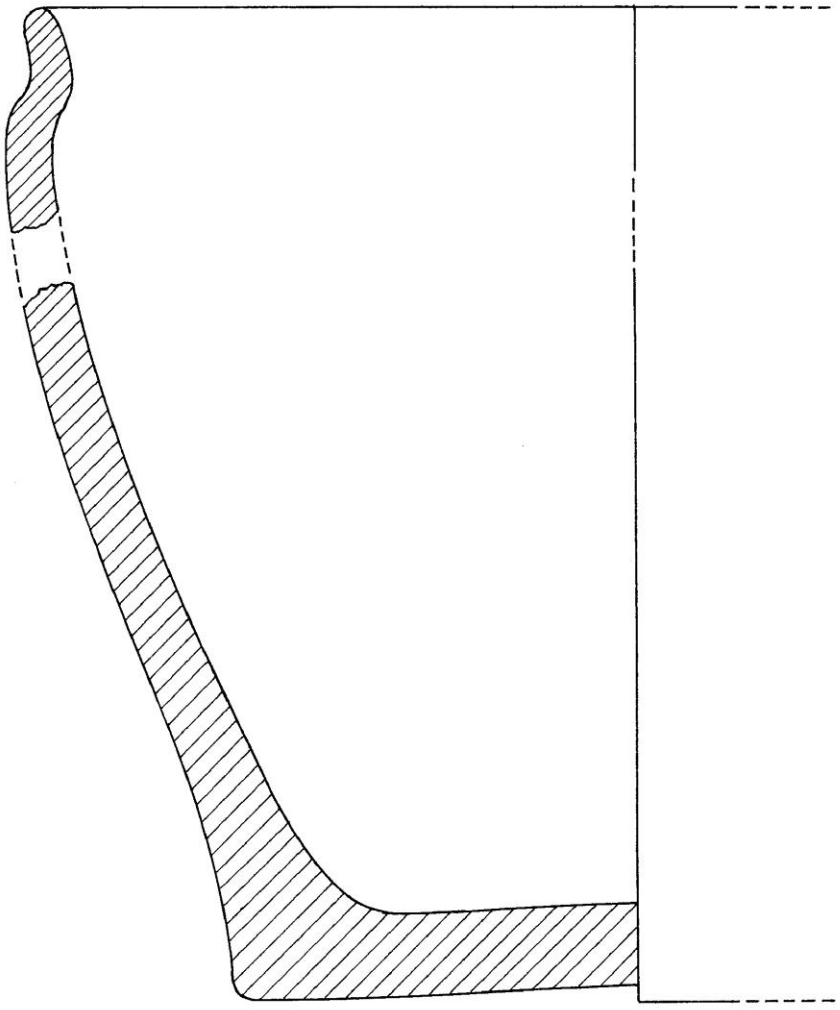

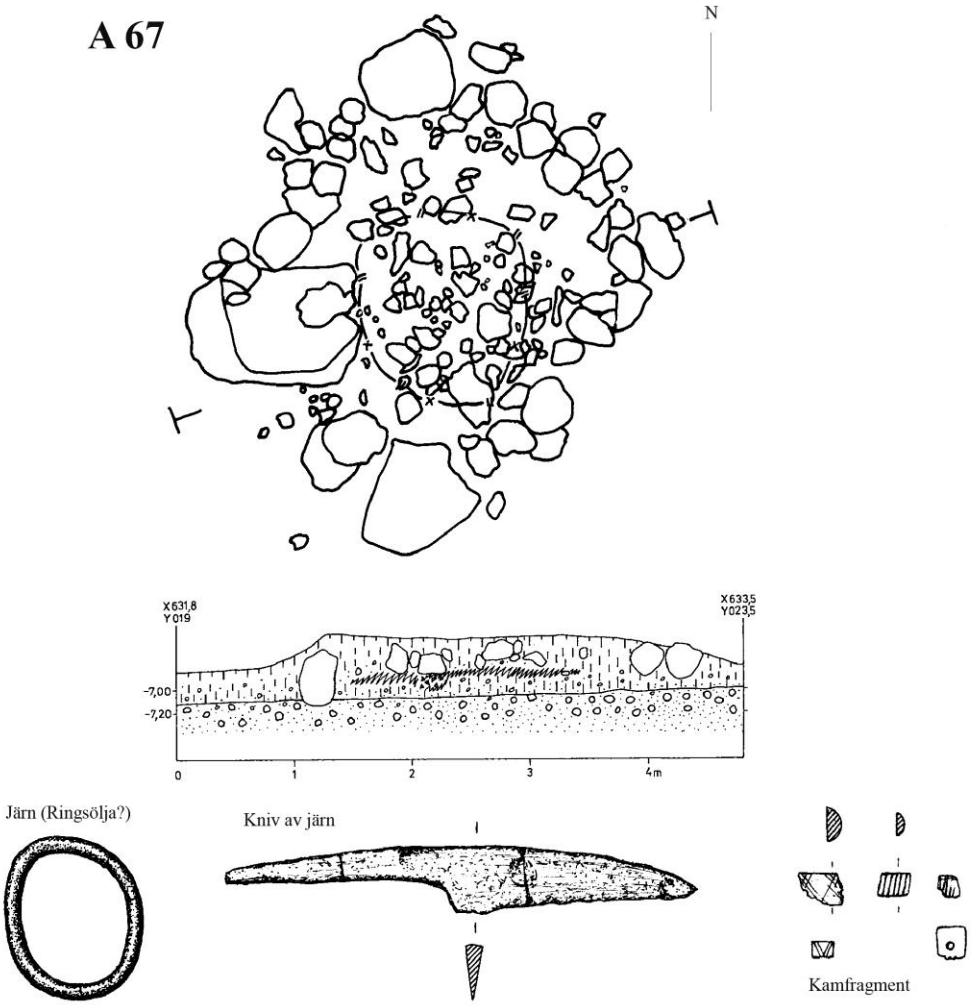

A 66
N
Kanträna
SV-port
X627
Y981
-4,00
-5,00
7
8
9m
Brandlagrets
utbredning
X627
Y 972
Kanträna
-4,00
-5,00
1
2
3
4
5
6
7
Ringsölja av järn
Bronsbeslag av
dubbel bronsplåt
Kamfragment
Spår från järnnit i
det kvadratiska nithålet
Ben-/hornföremål

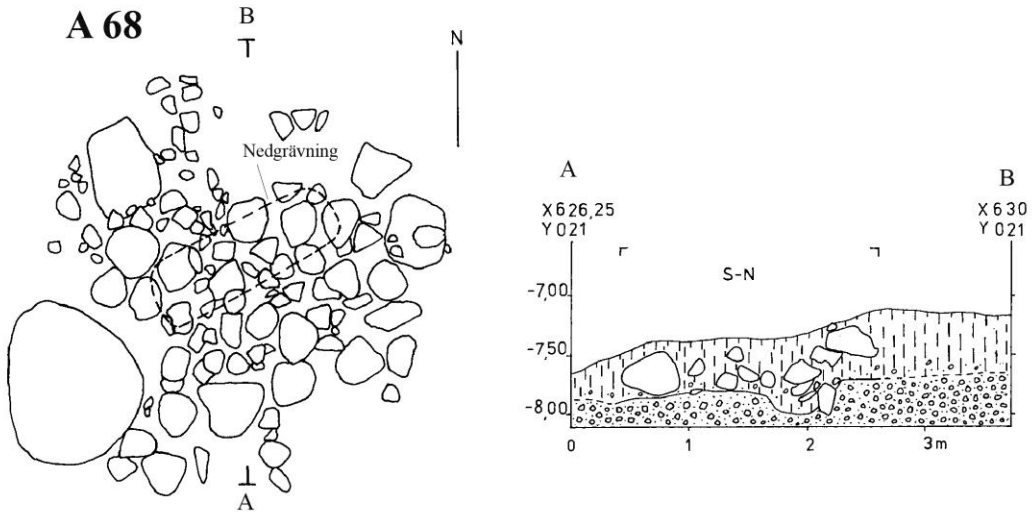
A 66

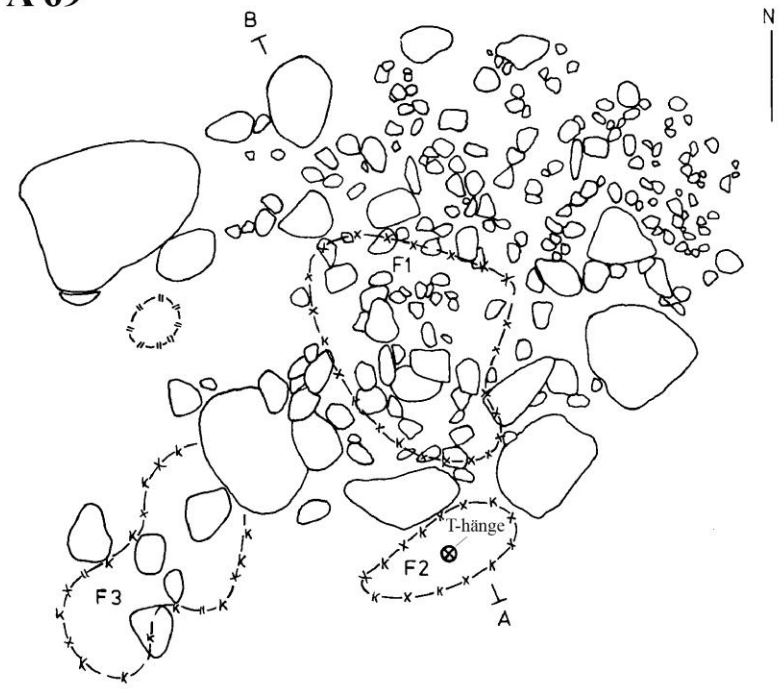
Keramikkärl

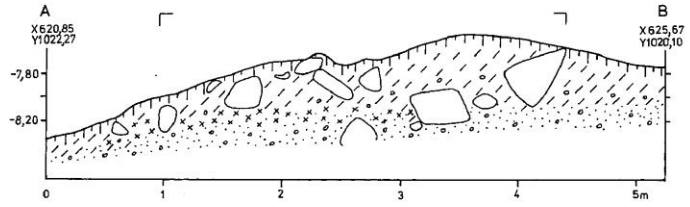

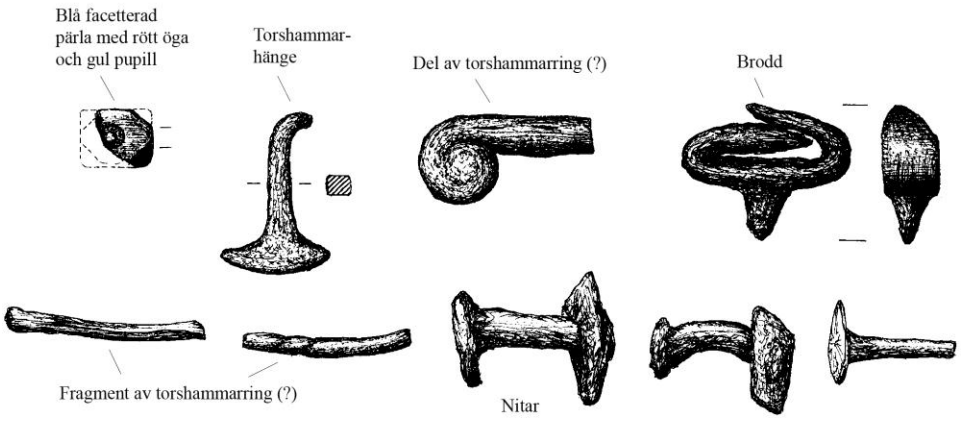

A 67
N
X631,8
Y019
X633,5
Y023,5
-7,00
-7,20
0
1
2
3
4m
Järn (Ringsölja?)
Kniv av järn
Kamfragment

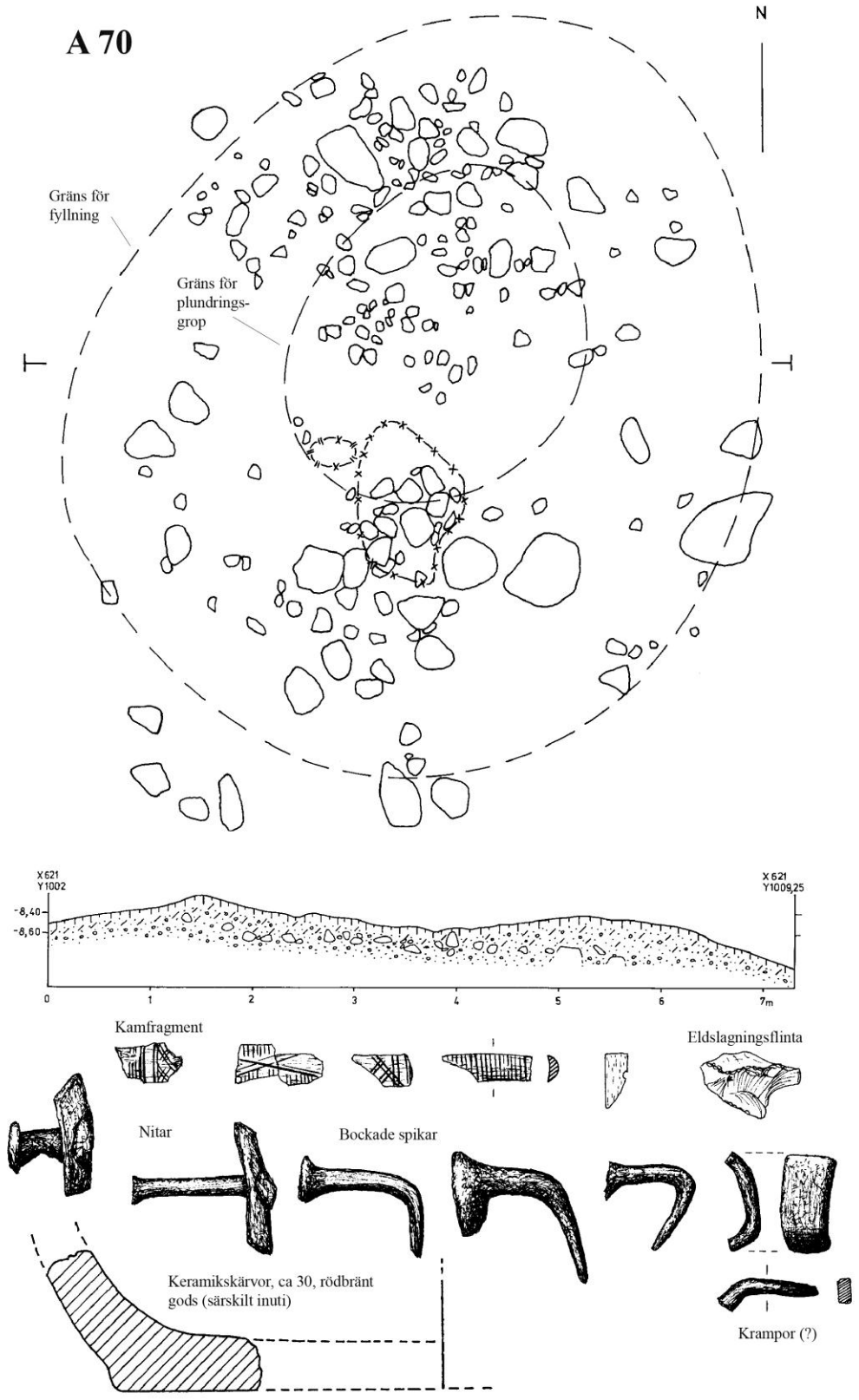

A 68
B
T
N
Nedgrävning
A
⊥
A
A
B
X626,25
Y021
X630
Y021
S-N
-7,00
-7,50
-8,00
0
1
2
3m

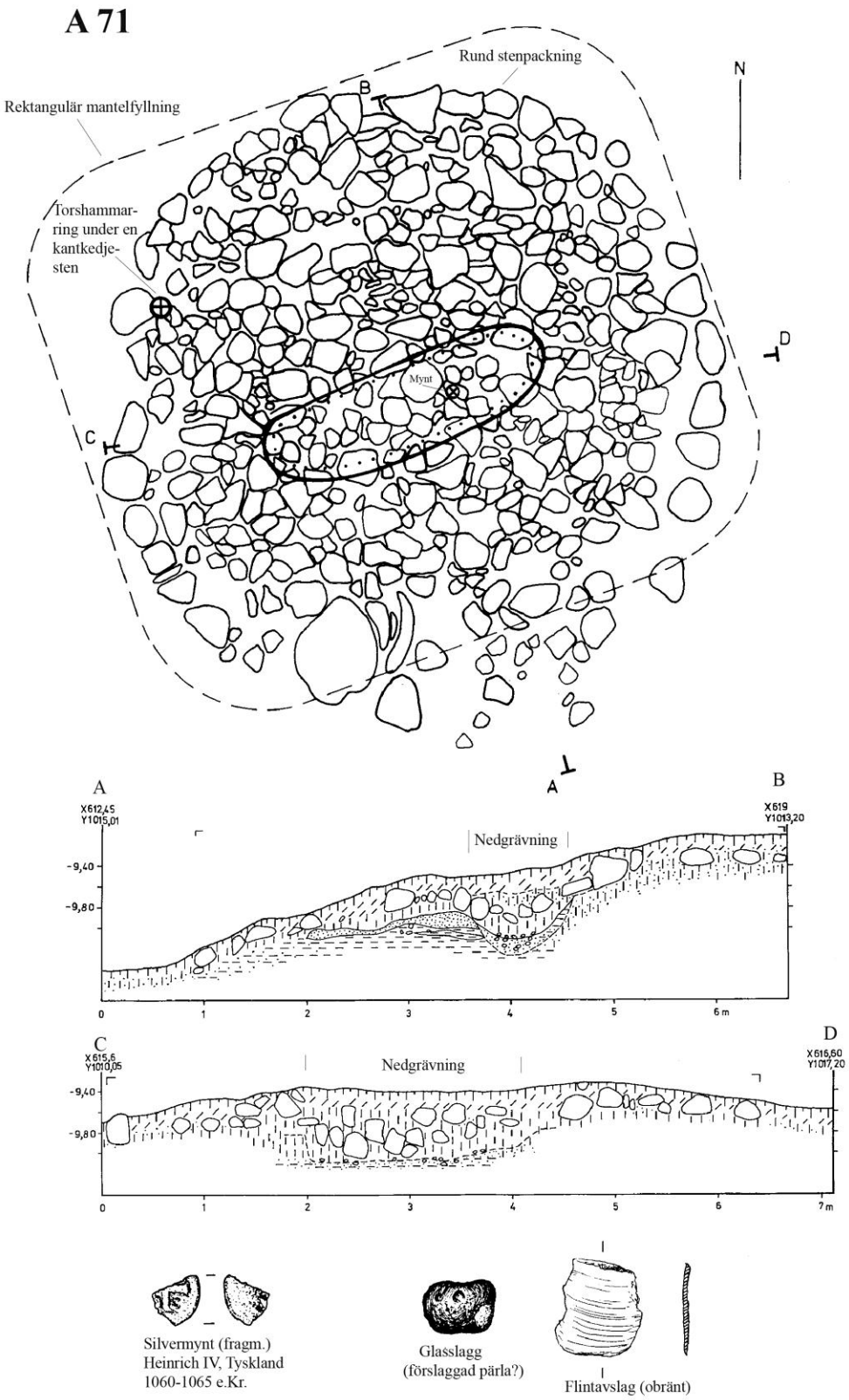
A 69

B
T
N
F1
T-hänge
F2
F3
A

A
X620,85
Y1022,27
B
X625,67
Y1020,10
-7,80
-8,20
0
1
2
3
4
5m

Blå facetterad pärla med rött öga och gul pupill
Torshammar-hänge
Del av torshammarring (?)
Brodd
Fragment av torshammarring (?)
Nitar

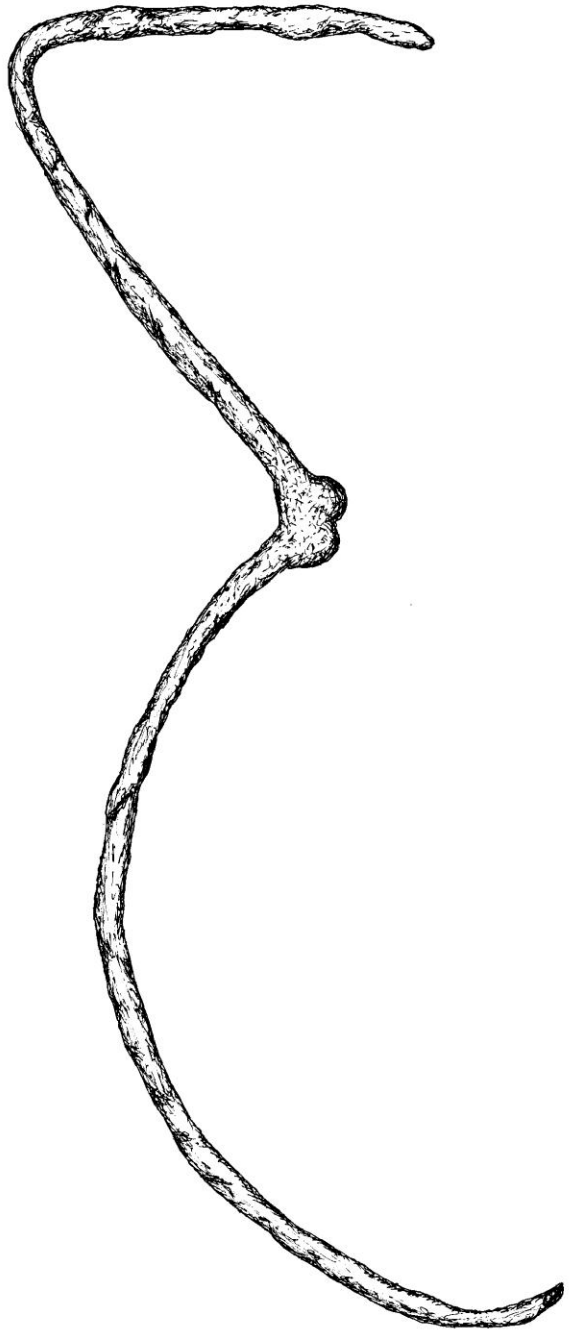

A 70
N
Gräns för fyllning
Gräns för plundrings-grop
X 621 Y1002
X 621 Y1009,25
-8,40
-8,60
0
1
2
3
4
5
6
7m
Kamfragment
Eldslagningsflinta
Nitar
Bockade spikar
Keramikskärvor, ca 30, rödbränt gods (särskilt inuti)
Krampor (?)

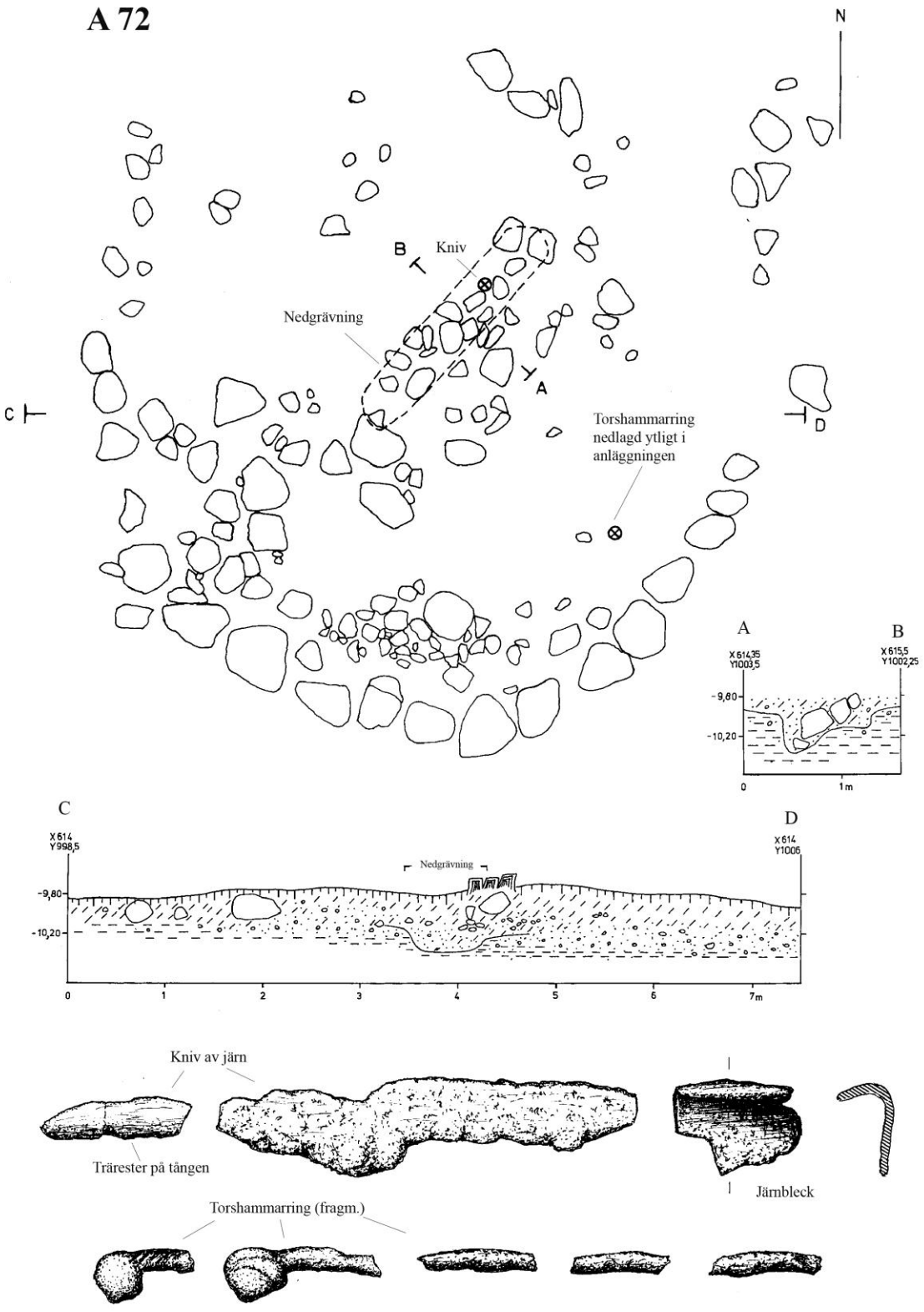

A 71
Rund stenpackning
Rektangulär mantelfyllning
Torshammar-
ring under en
kantkedje-
sten
Mynt
N
A
B
C
D
A
X612,45
Y1015,01
B
X619
Y1013,20
Nedgrävning
-9,40
-9,80
0
1
2
3
4
5
6 m
C
X615,6
Y1010,05
D
X616,60
Y1017,20
Nedgrävning
-9,40
-9,80
0
1
2
3
4
5
6
7 m
Silvermynt (fragm.)
Heinrich IV, Tyskland
1060-1065 e.Kr.
Glasslagg
(förslaggad pärla?)
Flintavslag (obränt)

A 71

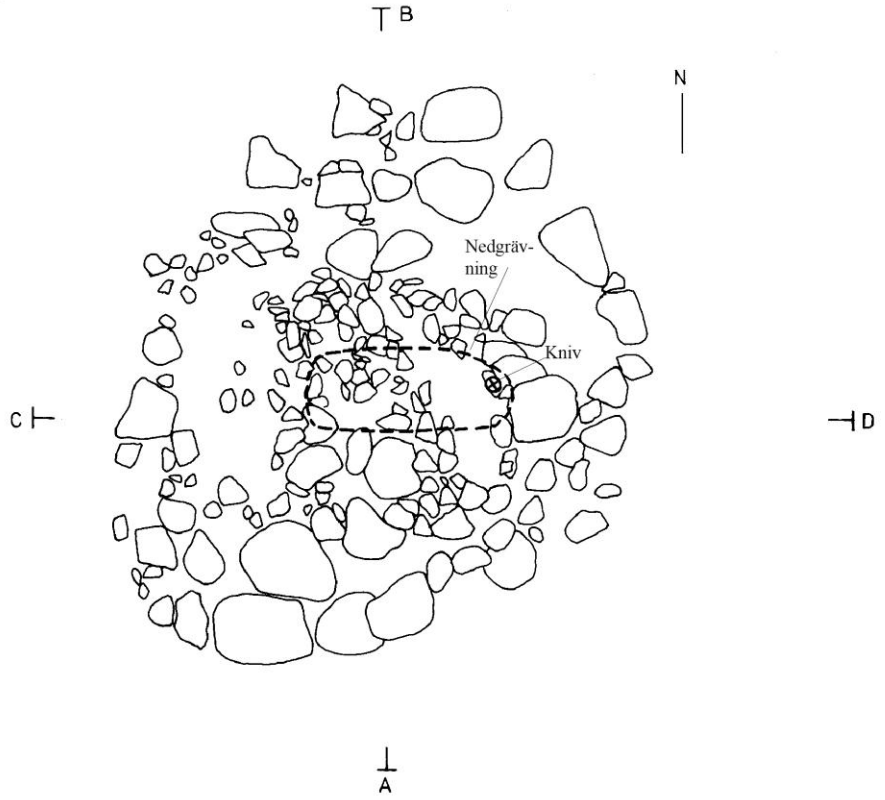
Torshammarring som låg under en kantkedjesten i NV-delen.
Ringen är öppnad (troligen bruten) och lagd med öppningen åt Ö.
Den normala häckteöppningen med de två öglorna är stängd.
Ringen saknar hängen.

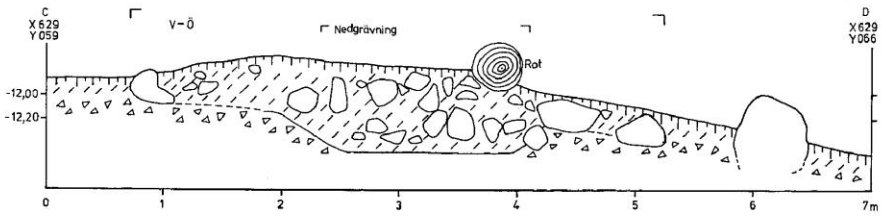
N

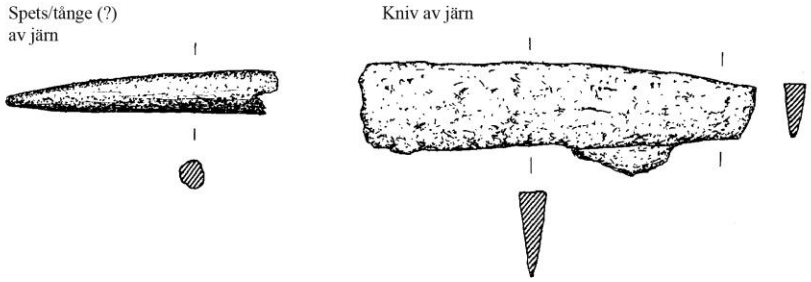

A 72
N
B
Kniv
Nedgrävning
A
C
D
Torshammarring
nedlagd ytligt i
anläggningen
A
B
X 614,35
Y1003,5
X 615,5
Y1002,25
-9,80
-10,20
0
1m
C
D
X 614
Y998,5
X 614
Y1006
Nedgrävning
-9,80
-10,20
0
1
2
3
4
5
6
7m
Kniv av järn
Trärester på tången
Järnbleck
Torshammarring (fragm.)

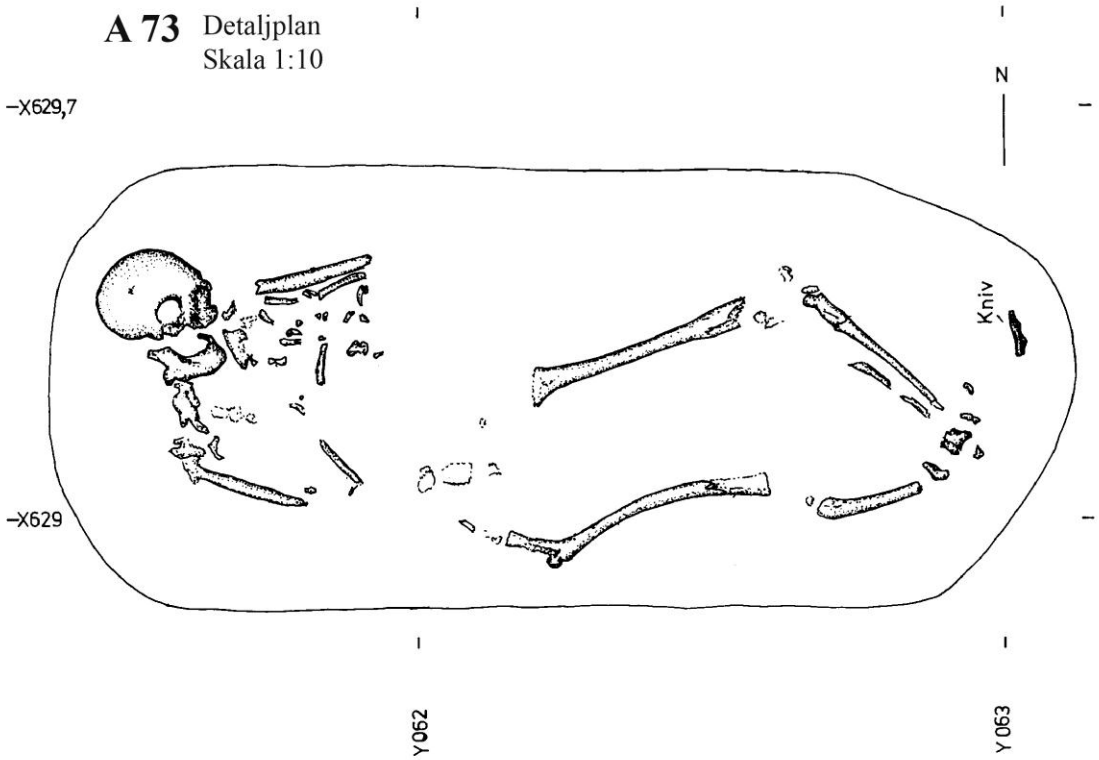
A 73

B
N
Nedgräv-
ning
Kniv
C
D
A

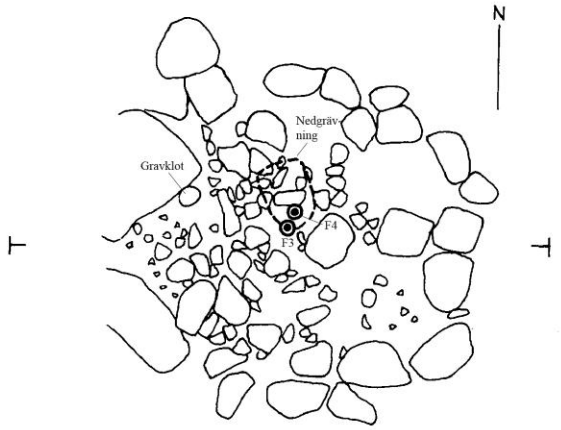

C
X 629
Y 059
V–Ö
Nedgrävning
Rot
D
X 629
Y 066
-12,00
-12,20
0
1
2
3
4
5
6
7m

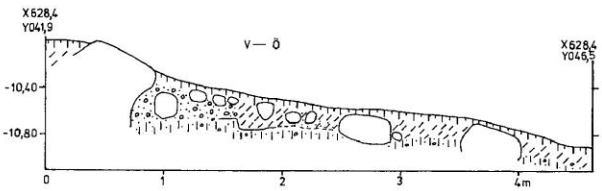

Spets/tånge (?)
av järn
Kniv av järn

A 73 Detaljplan
Skala 1:10

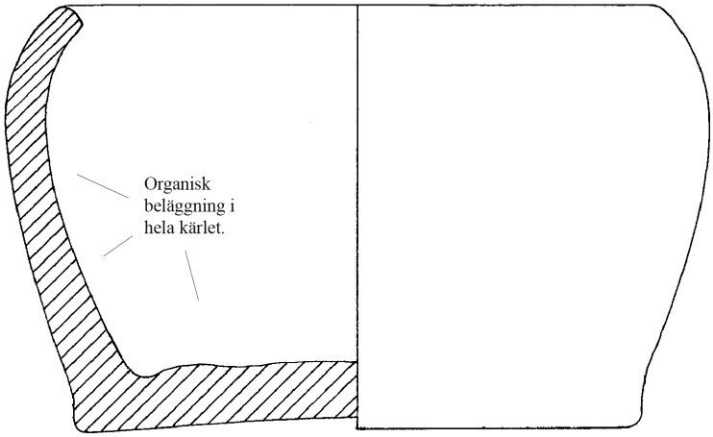
A 74

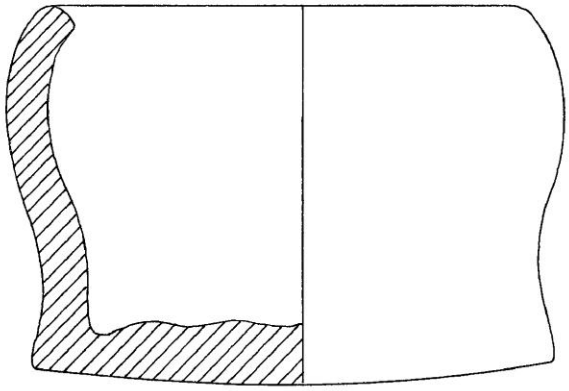
A 74

F 3

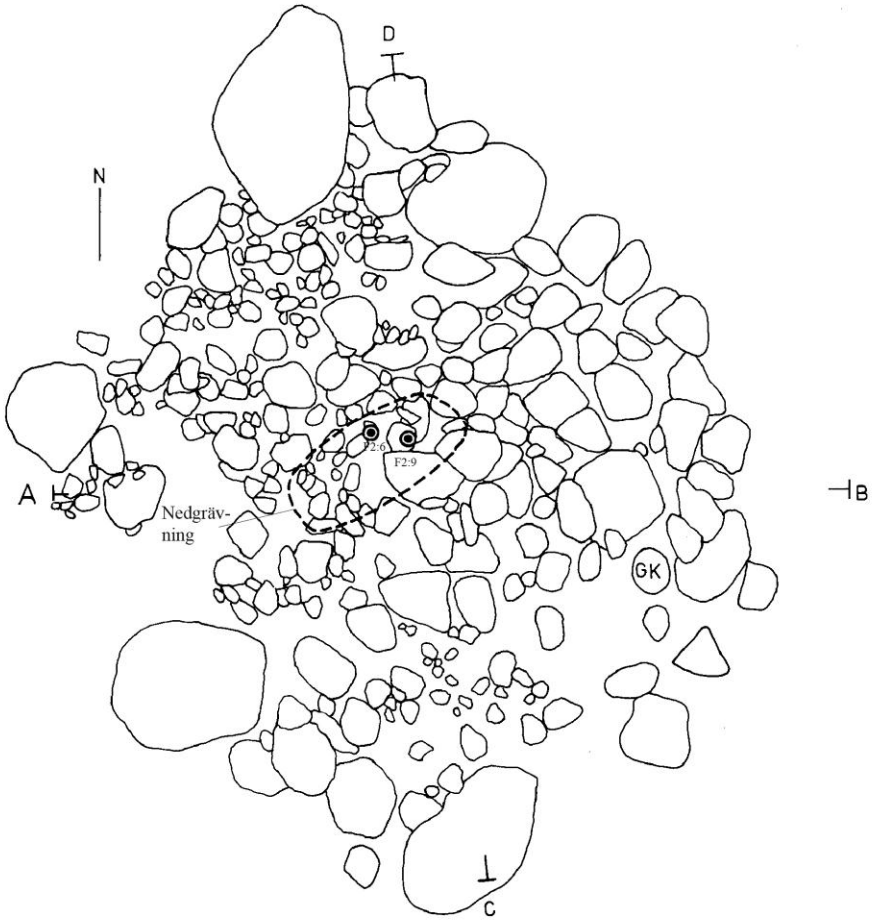
Organisk beläggning i hela kärlet. Svaga partiella vertikala färgspår (svarta?) på utsidan. Sannolikt samma tillverkare som kärlet F 4 pga samma fingerintryck i botten samt mynningskantens utformning och den cirkulära rännan inuti mellan vägg och botten.

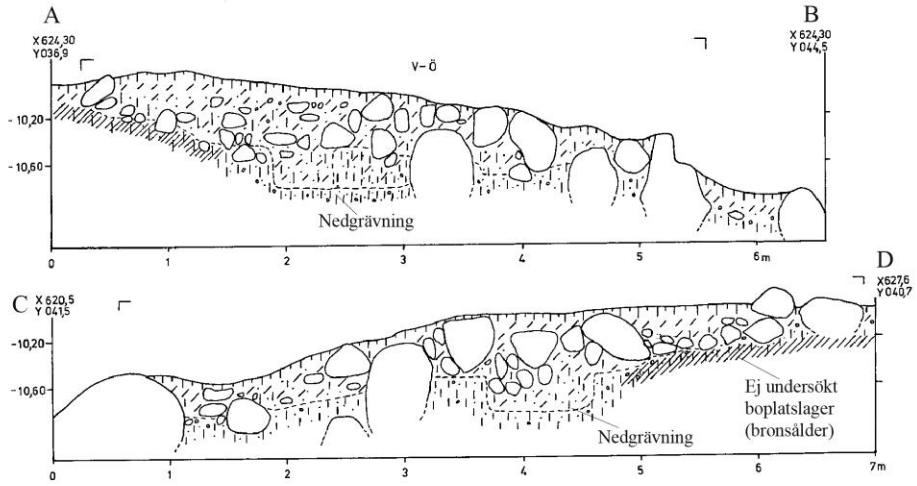
F 4

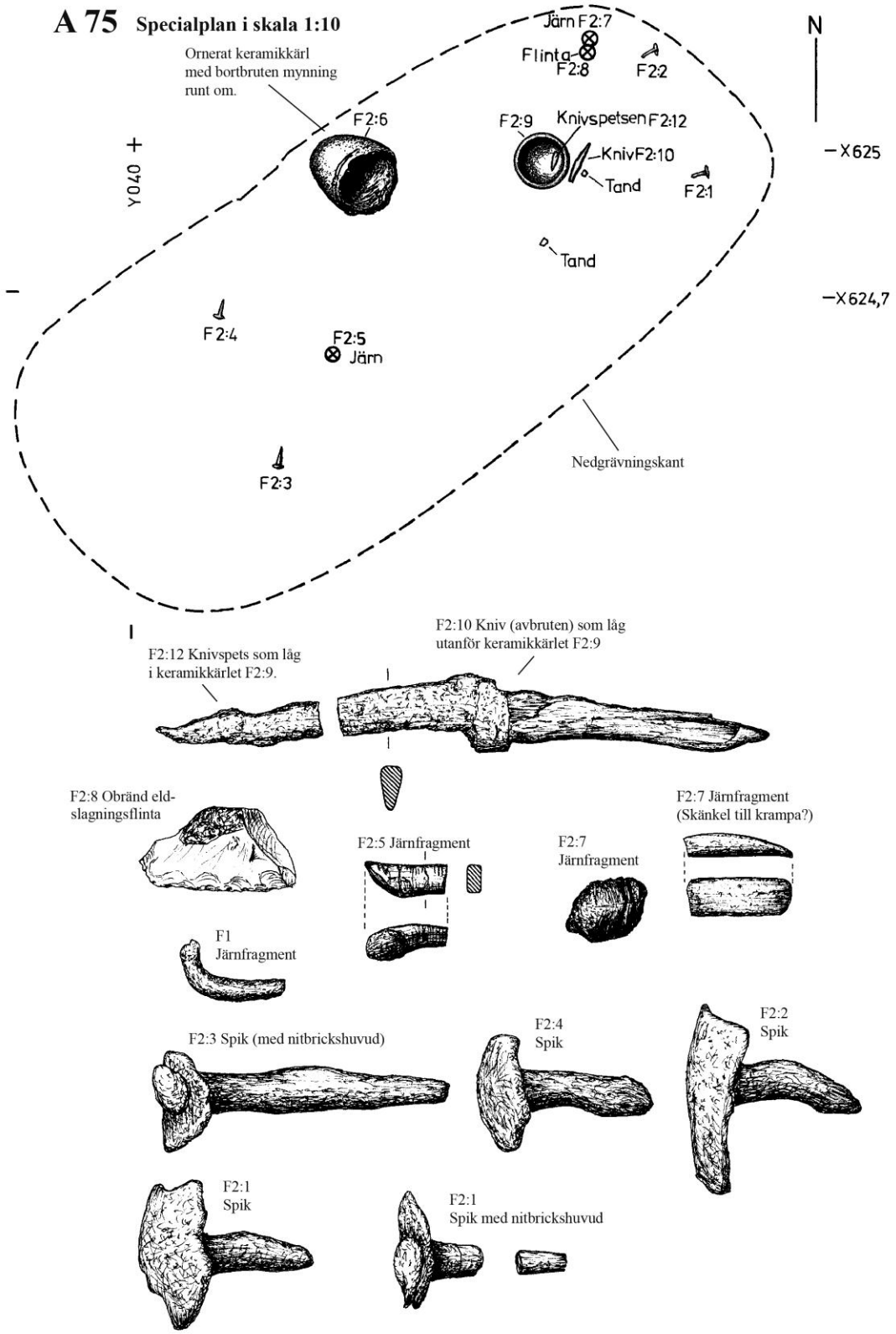

Helt kärl utan sprickor. Sannolikt ingen organisk beläggning på insidan (endast några mm-små sotspår). Konvex yttre botten.
Samma tillverkare som F 3 (ovan).
Kärlet har inga förslitningsspår (nytillverkat vid nedläggningen?).

A 75

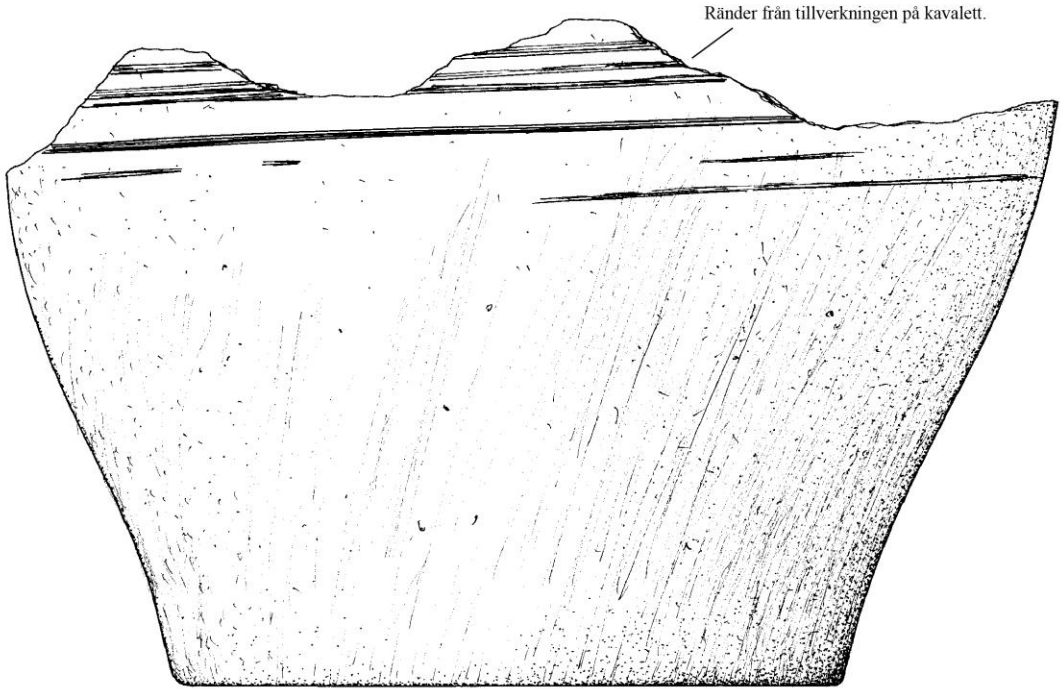

D
N
A
B
C
F2:6
F2:9
Nedgräv-
ning
GK

A
X 624,30
Y 036,9
v–ö
B
X 624,30
Y 044,5
-10,20
-10,60
Nedgrävning
0
1
2
3
4
5
6m
C X 620,5
Y 041,5
D
X 627,6
Y 040,7
-10,20
-10,60
Ej undersökt
boplatslager
(bronsålder)
Nedgrävning
0
1
2
3
4
5
6
7m

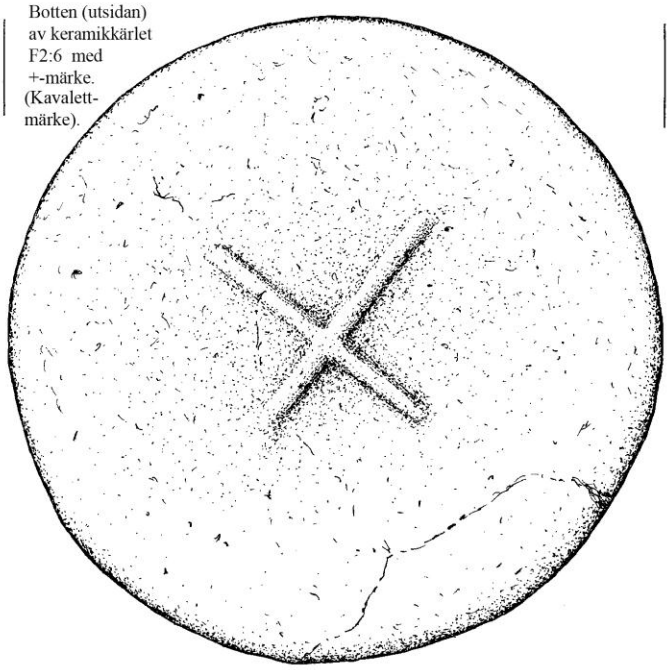

A 75 Specialplan i skala 1:10
Ornerat keramikkärl med bortbruten mynning runt om.
Järn F2:7
Flinta F2:8
F2:2
F2:6
F2:9
Knivspetsen F2:12
Kniv F2:10
Tand
F2:1
Tand
F2:4
F2:5 Järn
F2:3
Nedgrävningskant
N
X625
X624,7
Y040
F2:12 Knivspets som låg i keramikkärlet F2:9.
F2:10 Kniv (avbruten) som låg utanför keramikkärlet F2:9
F2:8 Obränd eld-slagningsflinta
F2:5 Järnfragment
F2:7 Järnfragment
F2:7 Järnfragment (Skänkel till krampa?)
F1 Järnfragment
F2:3 Spik (med nitbrickshuvud)
F2:4 Spik
F2:2 Spik
F2:1 Spik
F2:1 Spik med nitbrickshuvud

A 75

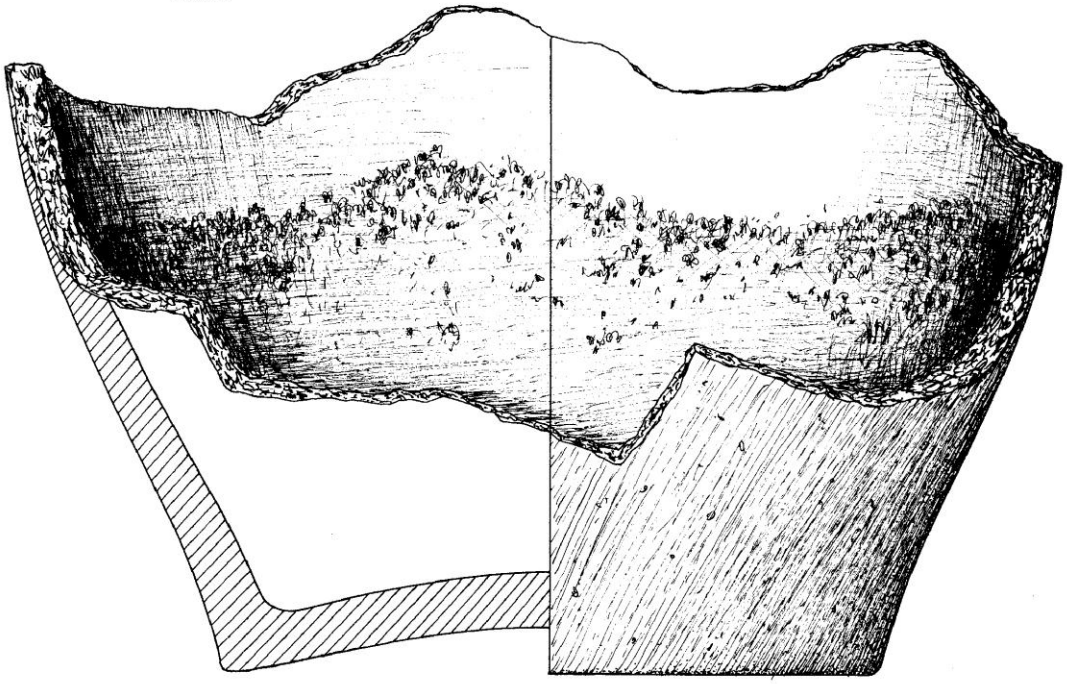
F2:6 Keramikkärl med bortbruten mynning runt om.

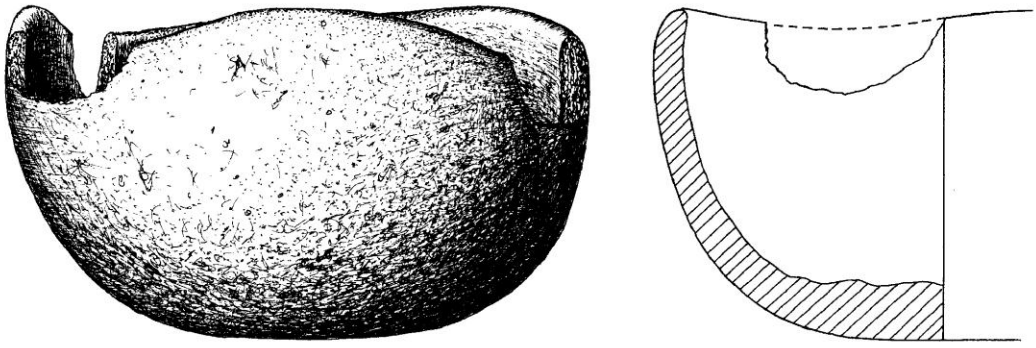
Botten (utsidan) av keramikkärlet F2:6 med +-märke. (Kavalett-märke).

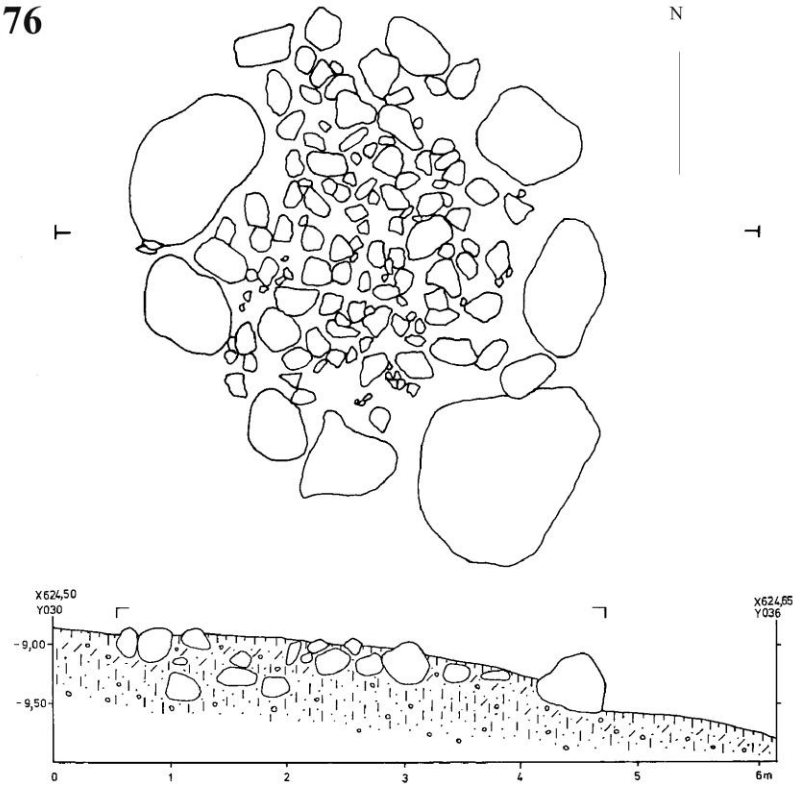
A 75 F2:6 Keramikkärl med bortbruten mynning. (Utsida, insida och snittyta) Organisk beläggning på insidan.

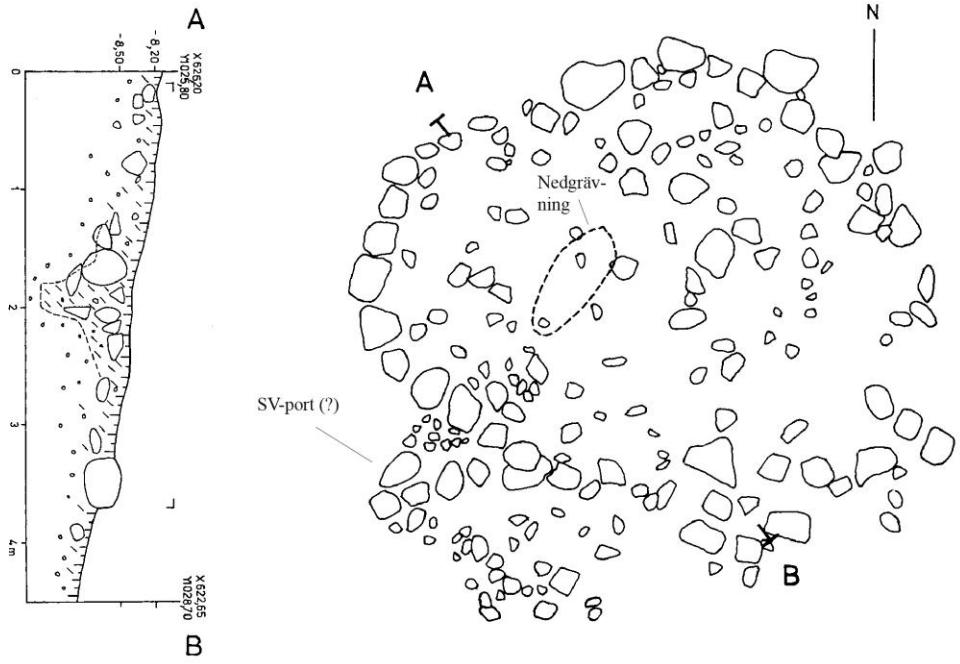
F2:9 Keramikkärl med vågformig mynningskant. Svartfärgning på insidan men ren inre bottenyta med små fingerintryck. Den avbrutna knivspetsen F2:12 låg i kärlet.

A 76

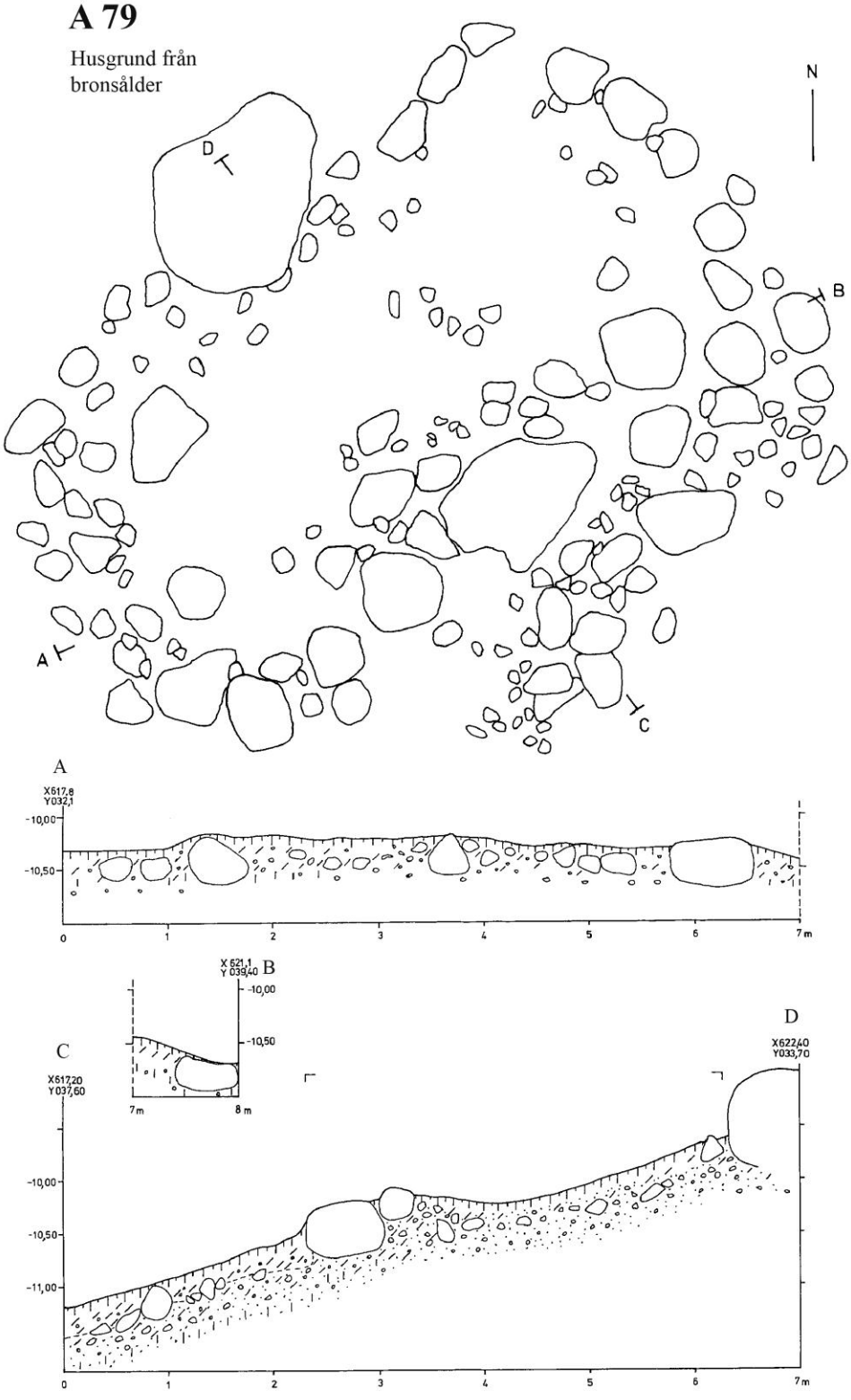

N
X624,50
Y030
X624,85
Y036
-9,00
-9,50
0
1
2
3
4
5
6m

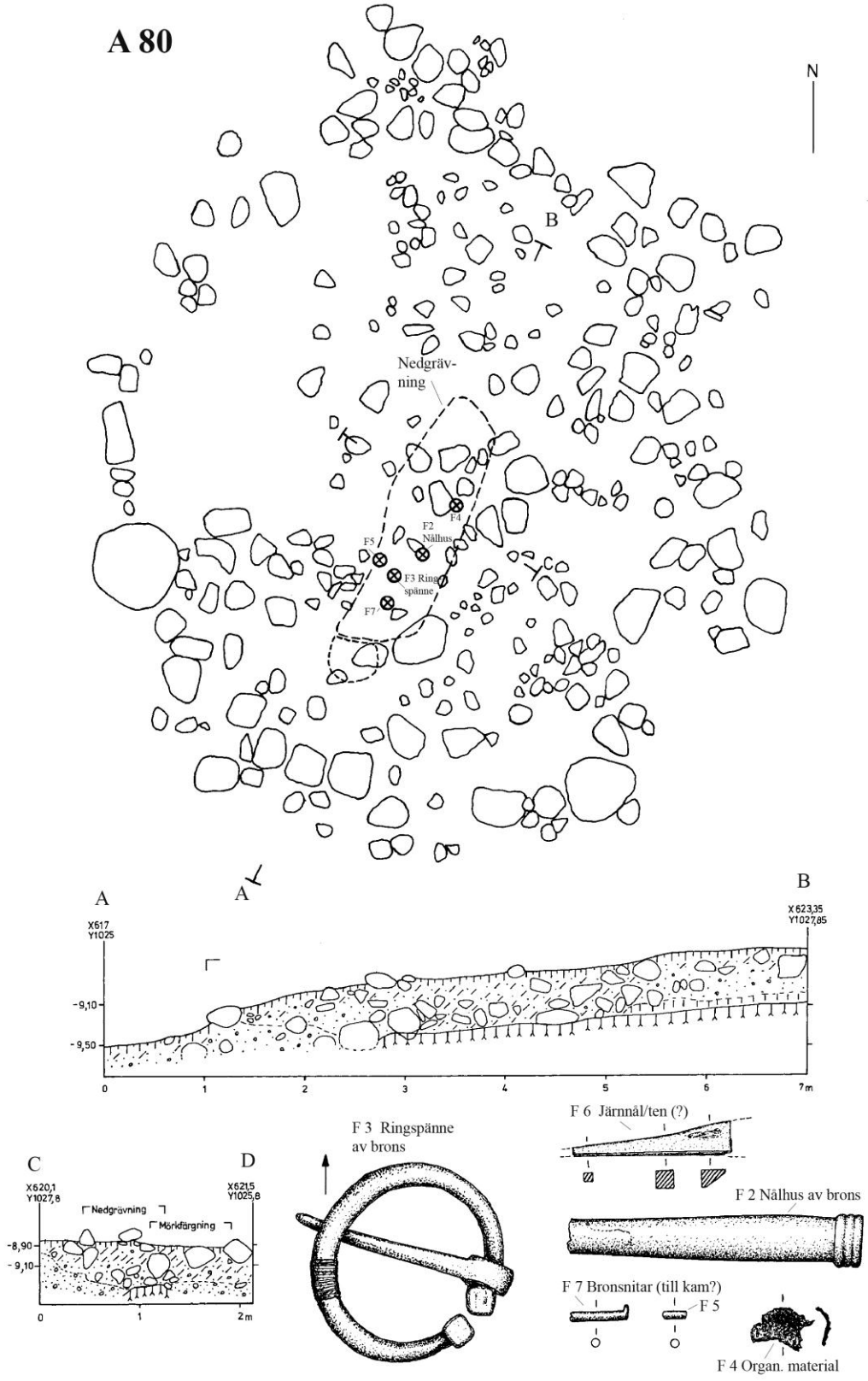
A 77

A
B
N
Nedgräv-
ning
SV-port (?)
-8,50
-8,20
X626,20
Y025,80
X622,65
Y028,70
0
1
2
3
4m

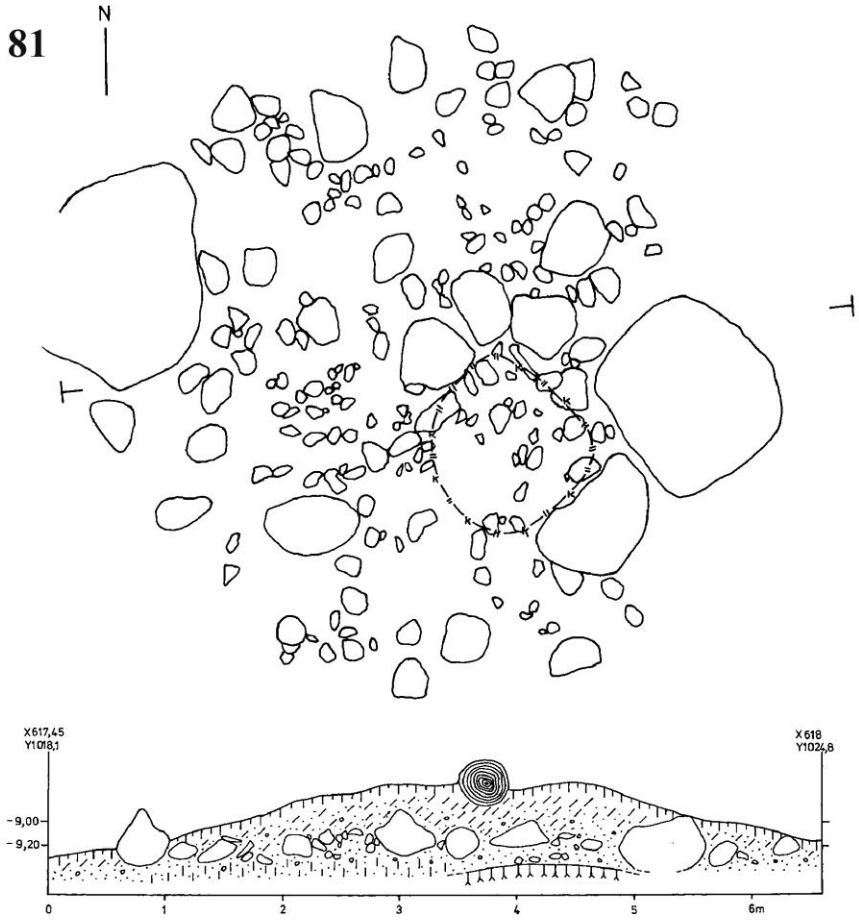
A 79

Husgrund från bronsålder

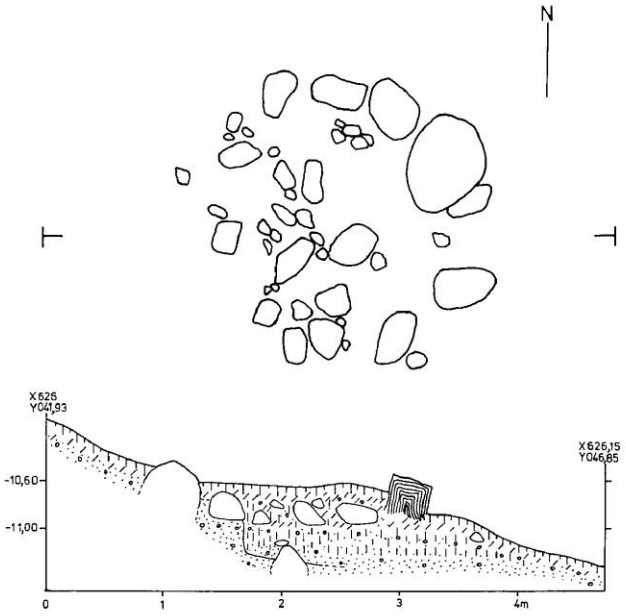

A 80
N
B
Nedgräv-
ning
F4
F2
Nålhus
F5
F3 Ring-
spänne
F7
A
A
B
X617
Y1025
X623,35
Y1027,85
-9,10
-9,50
0
1
2
3
4
5
6
7m
C
D
X620,1
Y1027,8
X621,5
Y1025,8
Nedgrävning
Mörkfärgning
-8,90
-9,10
0
1
2m
F 3 Ringspänne
av brons
F 6 Järnnål/ten (?)
F 2 Nålhus av brons
F 7 Bronsnitar (till kam?)
F 5
F 4 Organ. material

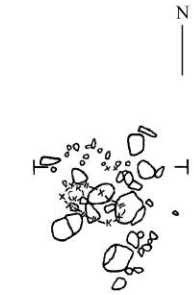
A 81

N
T
T
X617,45
Y1018,1
X618
Y1024,8
-9,00
-9,20
0
1
2
3
4
5
6m

A 82

N
T
T
X626
Y041,93
X626,15
Y046,85
-10,60
-11,00
0
1
2
3
4m

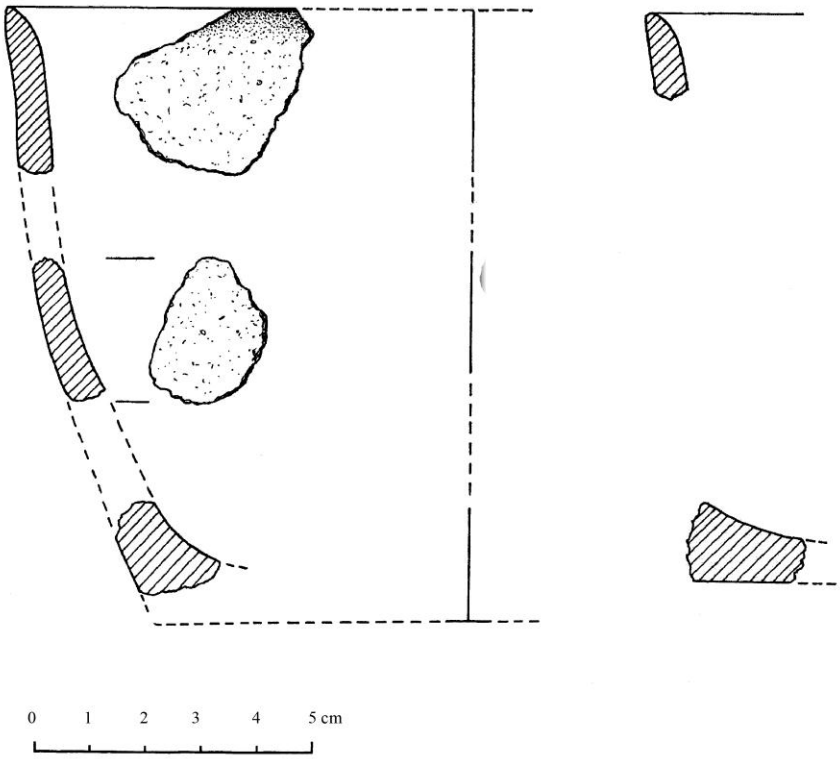
A 87

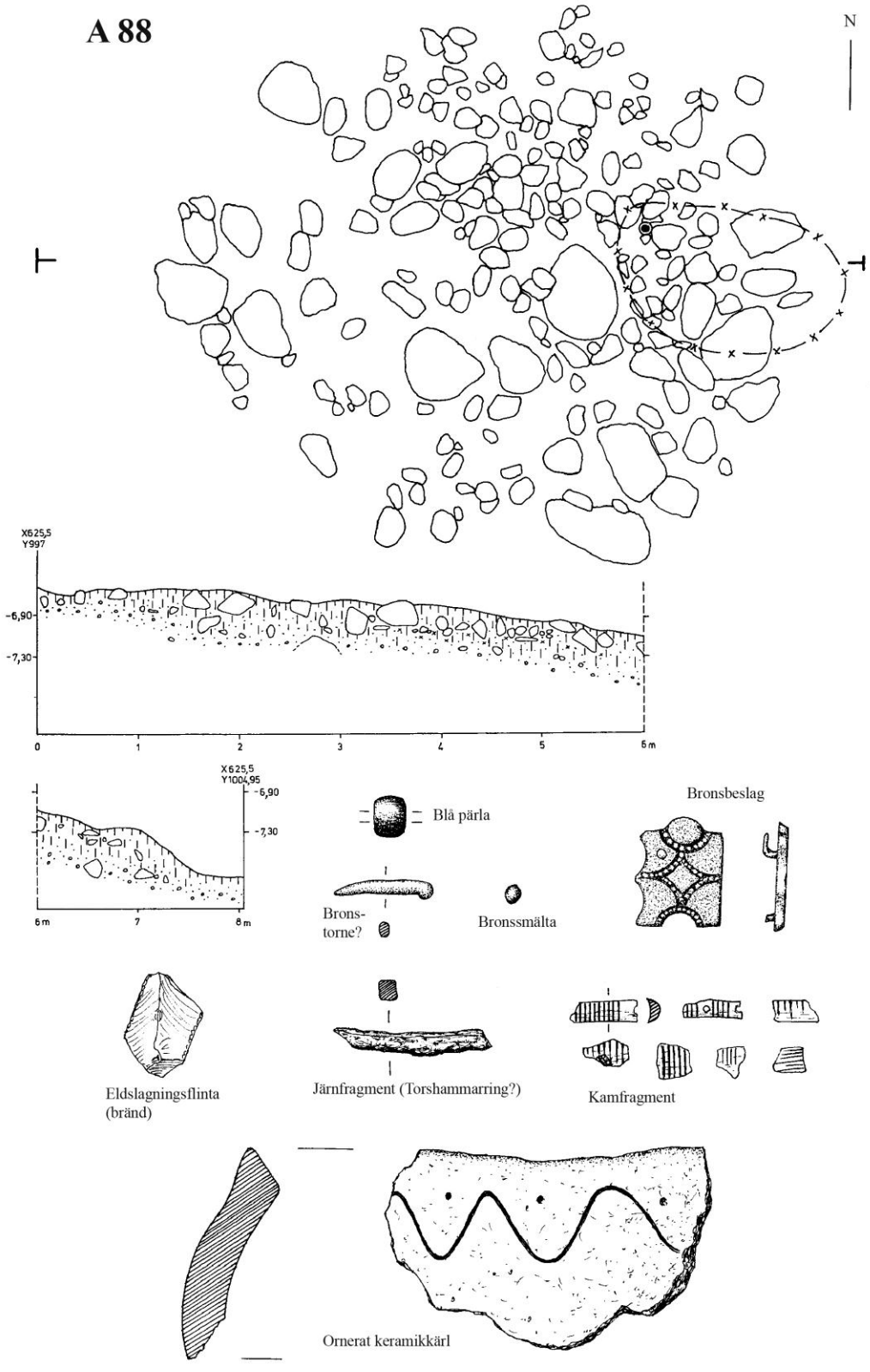

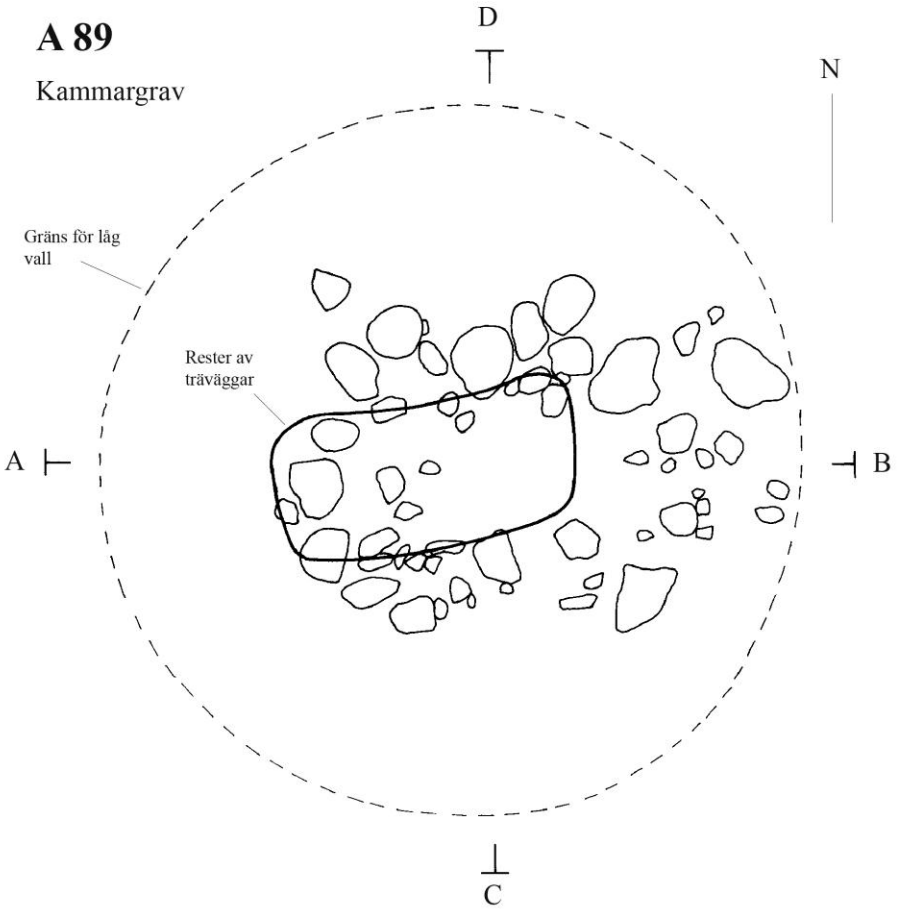

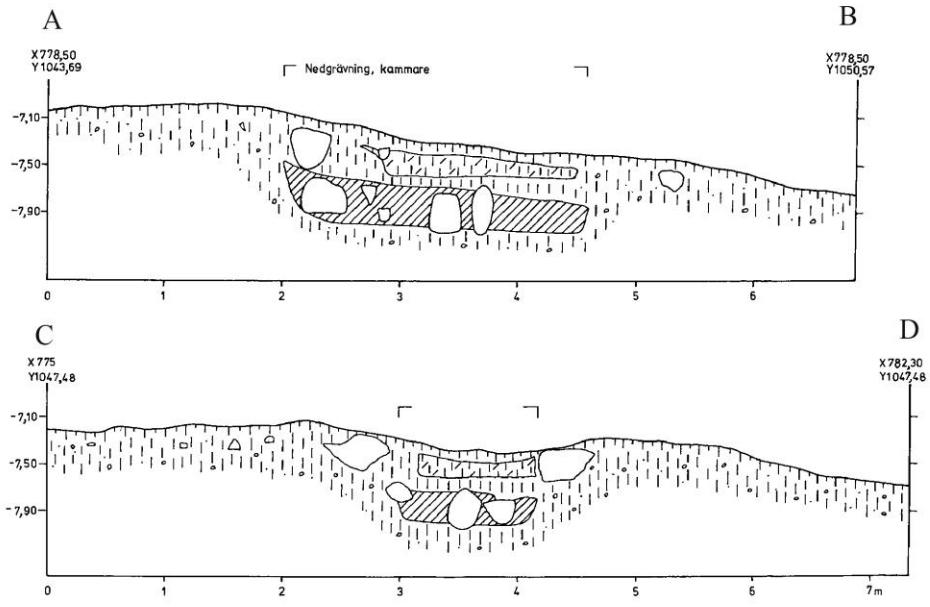
Harts

Rekonstruktion av keramikkärl

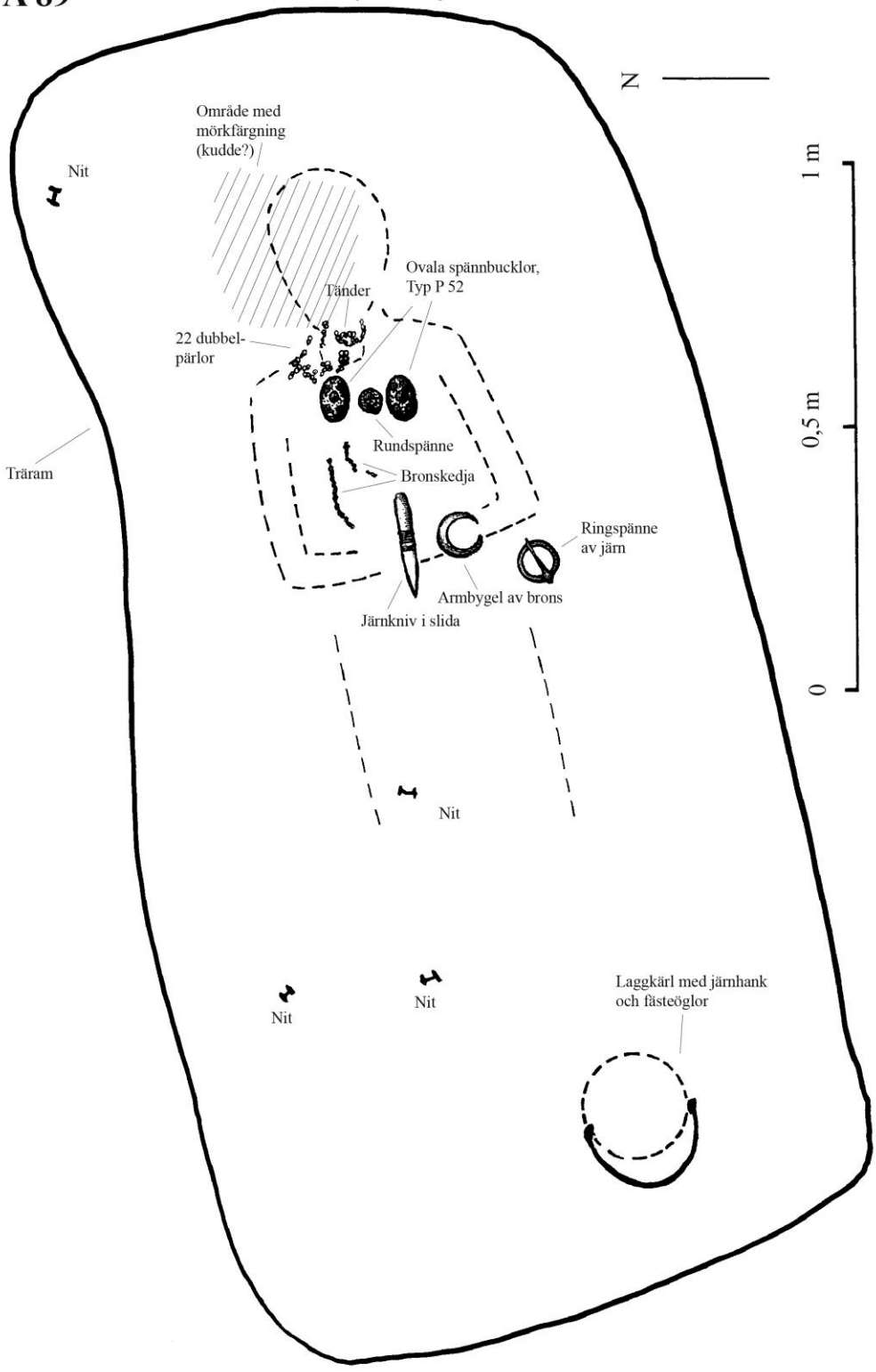

A 88
N
X625,5
Y997
-6,90
-7,30
0
1
2
3
4
5
6m
X625,5
Y1004,95
-6,90
-7,30
6m
7
8m
Blå pärla
Brons-
torne?
Bronssmälta
Bronsbeslag
Eldslagningsflinta
(bränd)
Järnfragment (Torshammarring?)
Kamfragment
Ornerat keramikkärl

A 89
Kammargrav
D
N
Gräns för låg vall
Rester av träväggar
A
B
C

A
B
X778,50
Y1043,69
Nedgrävning, kammare
X778,50
Y1050,57
-7,10
-7,50
-7,90
0
1
2
3
4
5
6
C
D
X775
Y1047,48
X782,30
Y1047,48
-7,10
-7,50
-7,90
0
1
2
3
4
5
6
7m

A 89 Plan i skala ca 1:10 (se skallinjal) över gravkammaren

A 89

Plan i
skala 1:1

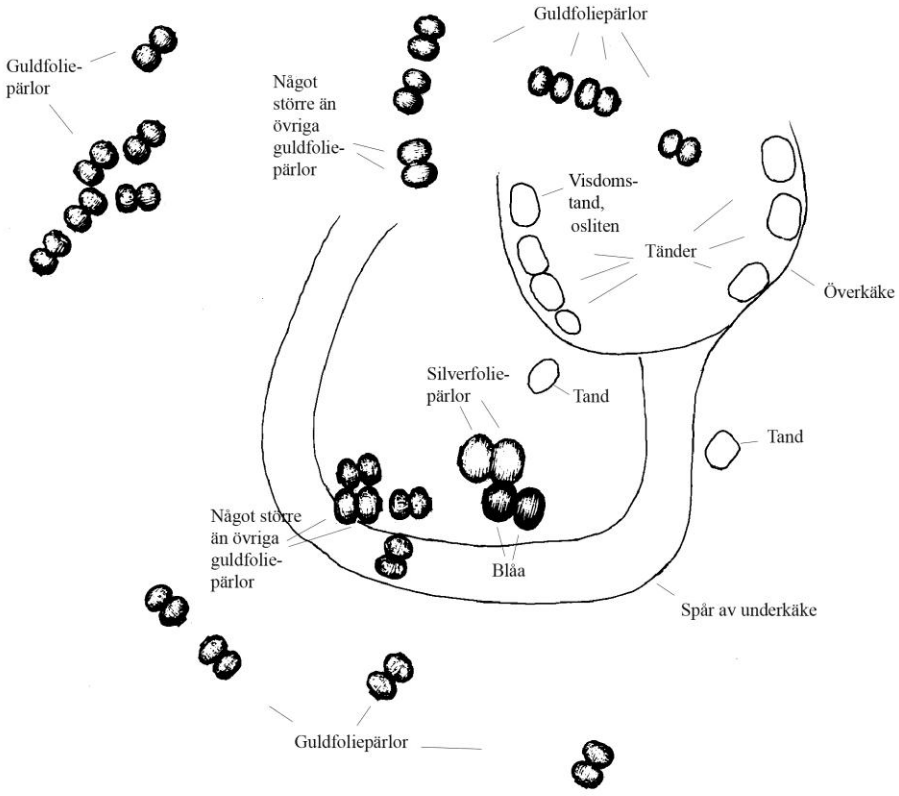
N

Spår av skallben

Under och norr om huvudet fanns en brunfärgning som kan vara resterna efter en kudde?

Specialplan över skallen med de 22 dubbelpärlornas placering. En större dubbelpärla var av silverfolie och en annan större dubbelpärla var av blått glas. De övriga 20 dubbelpärlorna var alla guldfoliepärlor varav två var något större än övriga.

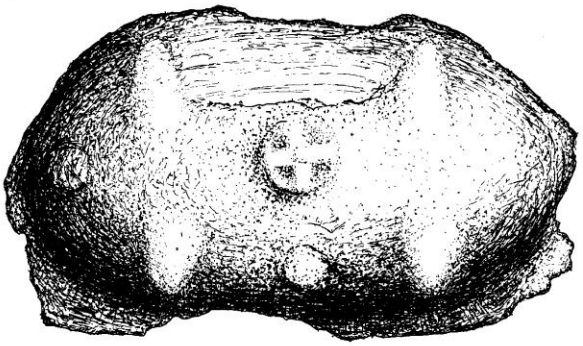
Av tänderna återstod endast tandemalj som visar att tänderna var helt oslitna.

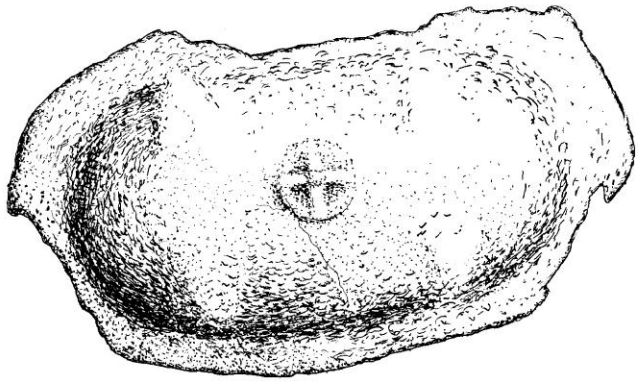
A 89

Ovala spännbucklor, Typ P 52, och rundspänne/dosformigt spänne in situ. Textil- och hårfragment (ull?) fanns på alla spännena. Spår från förgyllning fanns på den Ö spännbucklan och i ornamentiken på rundspännet.

Z

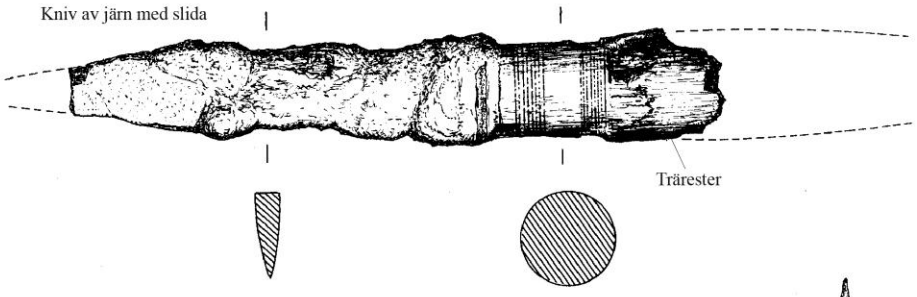

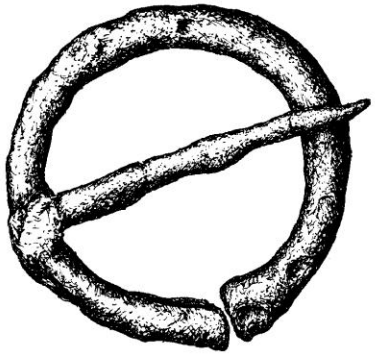

A 89

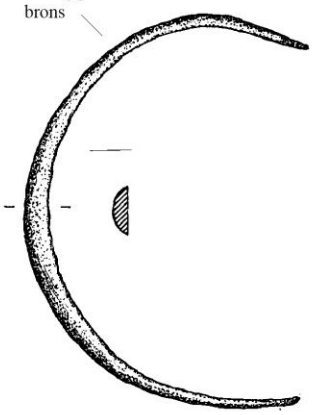
Kniv av järn med slida

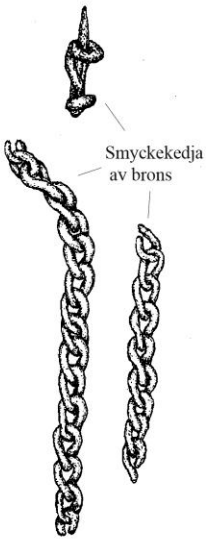

Ringspänne av järn

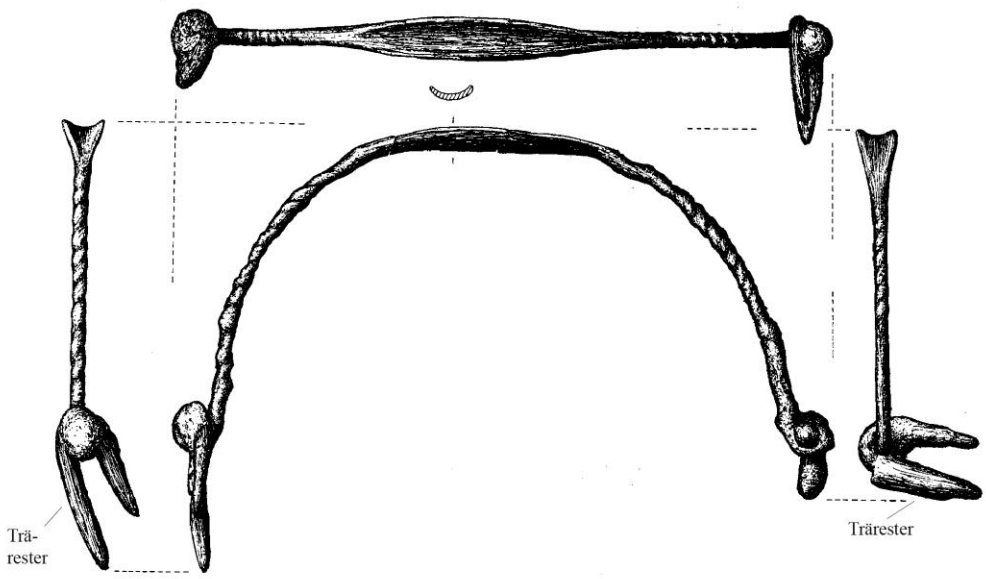

Armbygel av brons

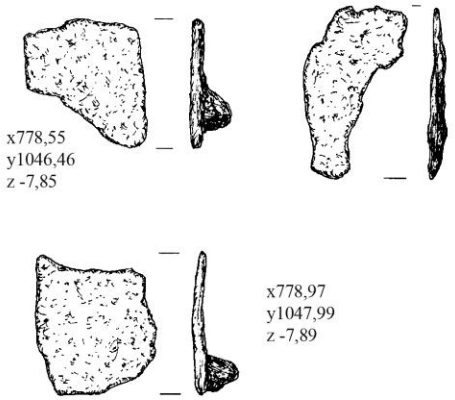

Hank till laggkärl med fästeöglor/märlor. Skala 1:2
Av järn.

A 89

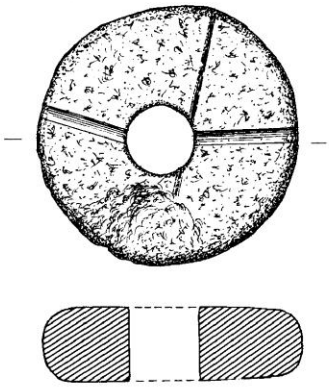
Nitar/spikar från kammarkonstruktionen

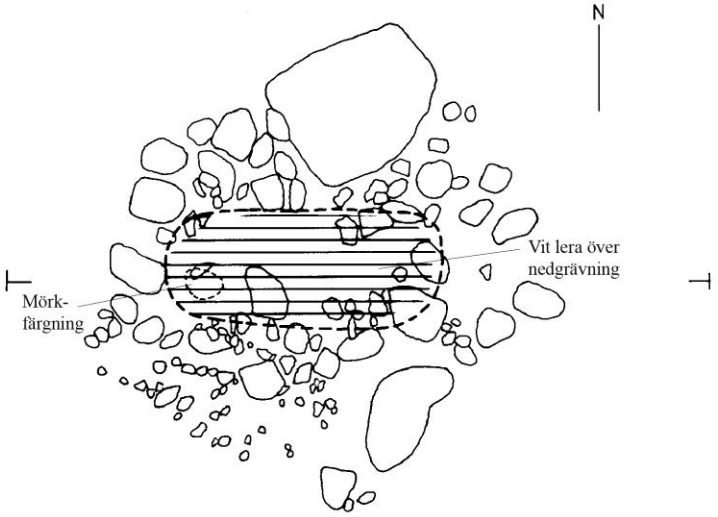
x778,55
y1046,46
z -7,85

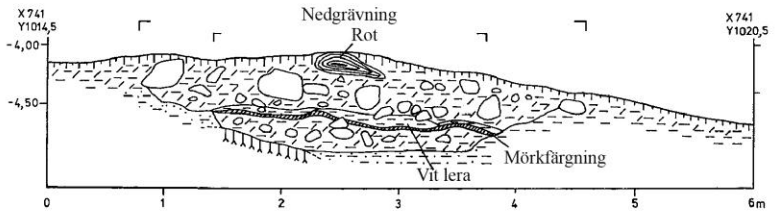
x778,97
y1047,99
z -7,89

Sländtrissa (?) av sten med rostfärgade "spår" på båda sidorna (lösfynd i SV).

A 90

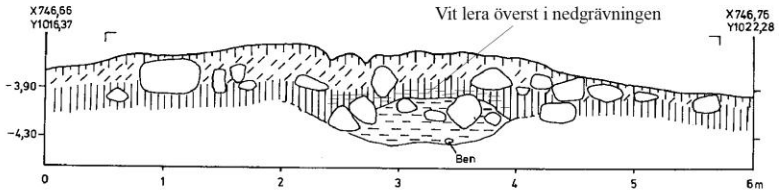

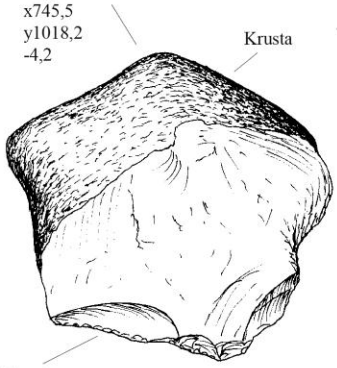
A 91

Halvcirkelformigt "urtag" i kantkedjan med kantställda stenflisor, två hästbroddar (F6 och F8) och ca 50 små keramikskärvor (F7). Se uppförstorad bild nedan.

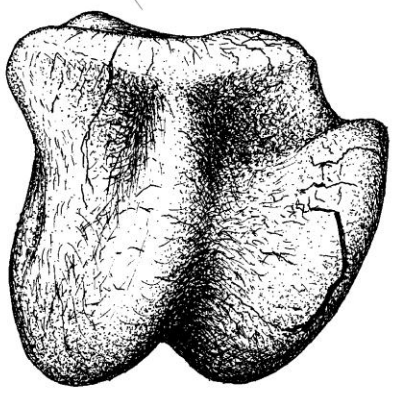

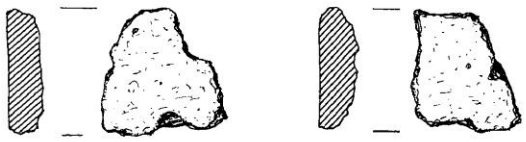
F 2. Obränd eldslagningsflinta. Skala 1:1
x745,5
y1018,2
-4,2

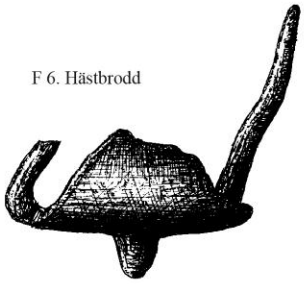
F 1. Språngben från häst (höger bak). Obränt. Skala 1:1

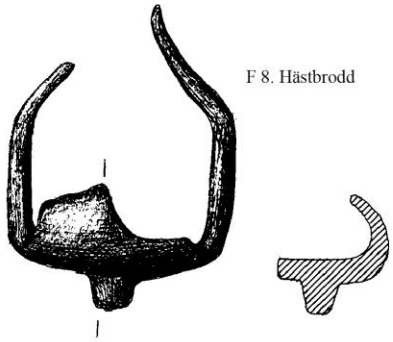
A 91 Fynd i det halvcirkelformiga "urtaget" i kantkedjan i NV-delen av anläggningen;
F 7: ca 50 små keramikskärvor (de två största är avbildade nedan).
F 6 och F 8: Två hästbroddar.

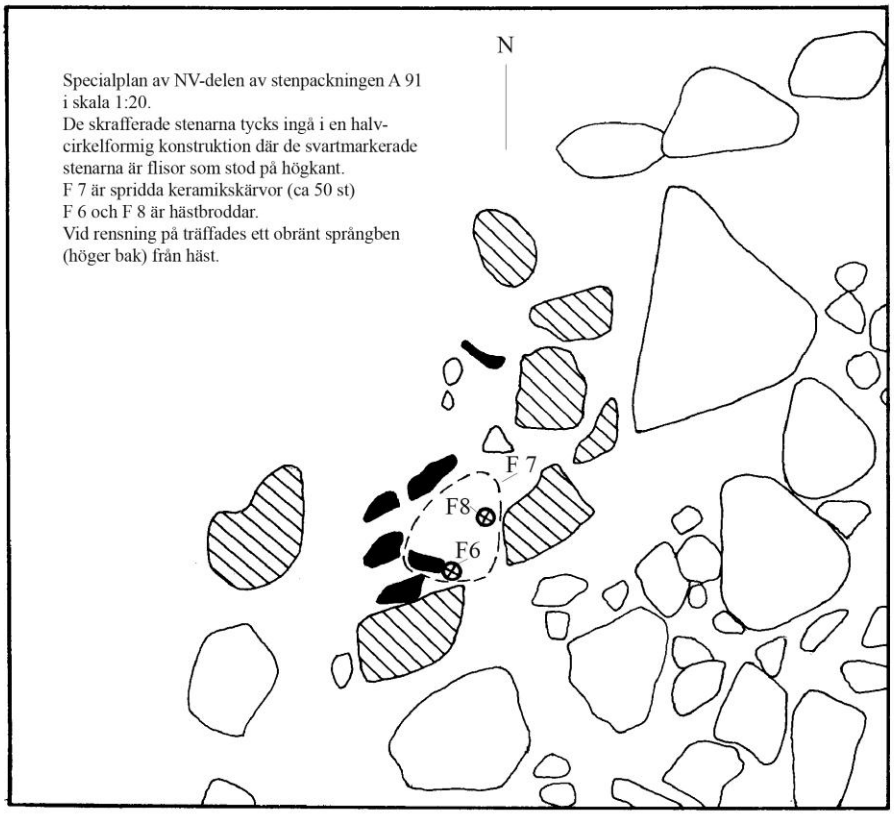
F 7. Keramikskärvor

F 6. Hästbrodd

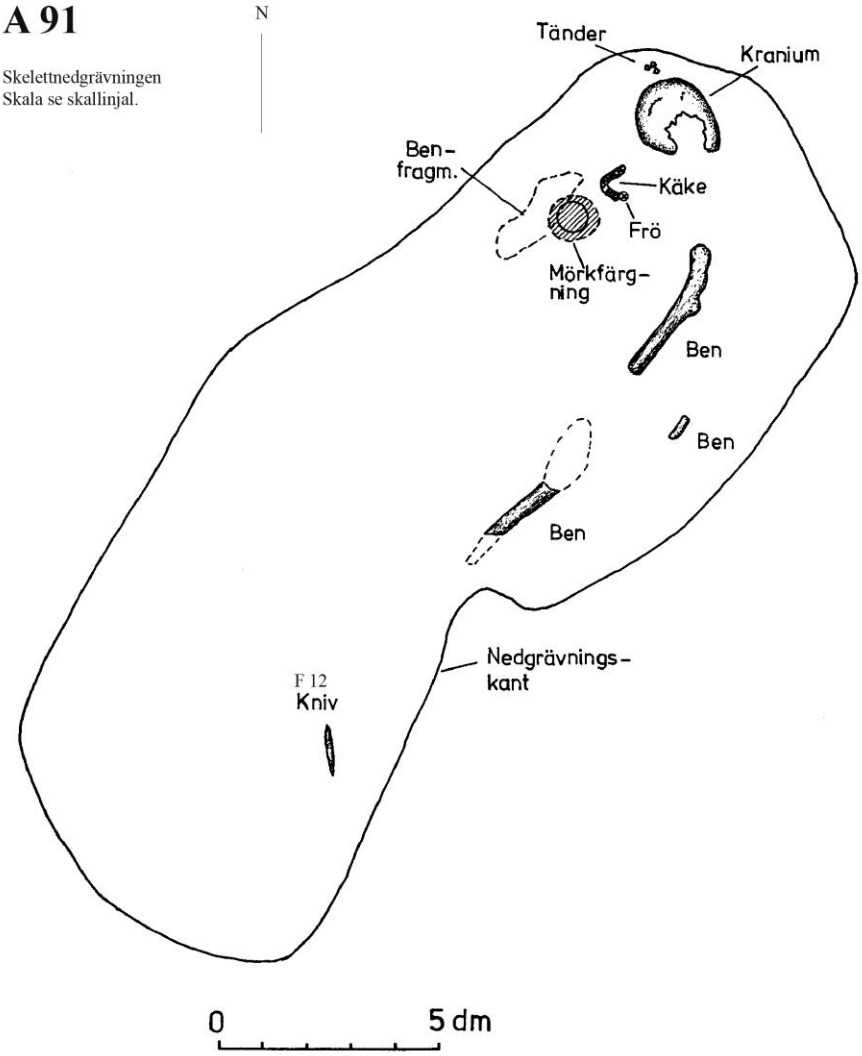
F 8. Hästbrodd

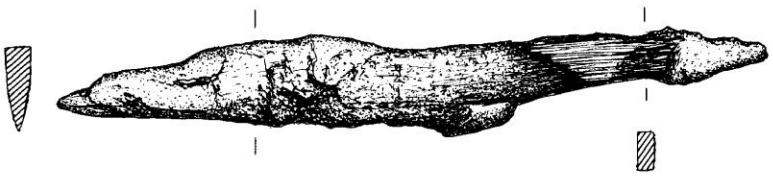
Specialplan av NV-delen av stenpackningen A 91 i skala 1:20.
De skrafferade stenarna tycks ingå i en halvcirkelformig konstruktion där de svartmarkerade stenarna är flisor som stod på högkant.
F 7 är spridda keramikskärvor (ca 50 st)
F 6 och F 8 är hästbroddar.
Vid rensning på träffades ett obränt språngben (höger bak) från häst.

A 91

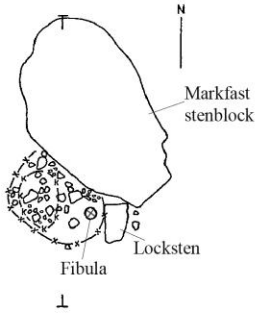
Skelettnedgrävningen
Skala se skallinjal.

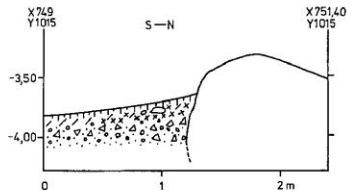

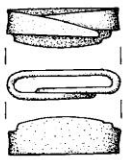
F 12. Kniv av järn.

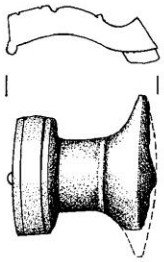
A 93

Remlöpare
av brons

Fibula med bred bygel
av brons

A 94 Stolphål

A 95 Stolphål

A 96 Stolphål

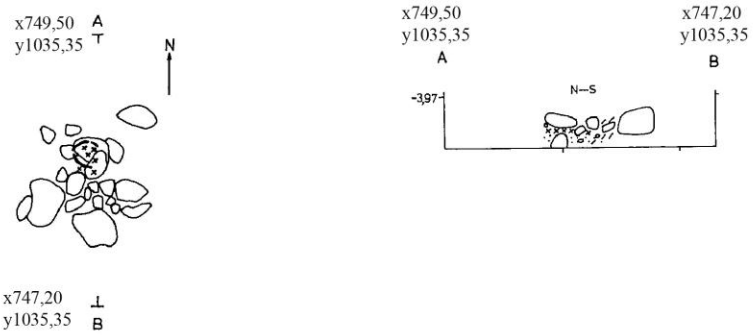
A 97 Stolphål

A 98 Stolphål

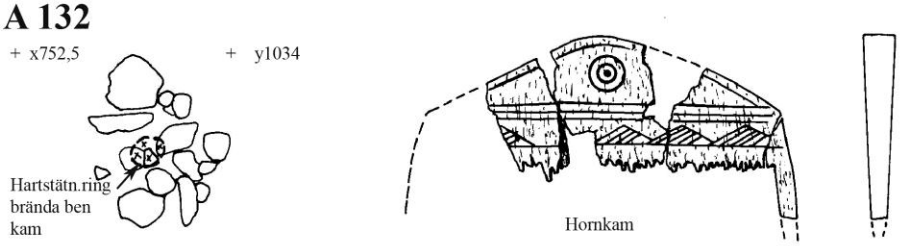
A 99 Stolphål

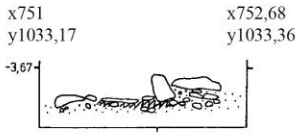
(Anläggningsnumren A 100 - A 130 utgår)

A 131

A 132

A 133 Stolphål

A 134 Stenrad

A 135 Stolphål

A 136 Locksten

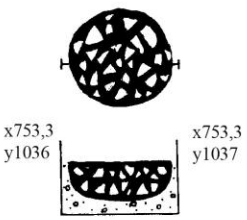
A 137 Locksten

A 138 Locksten

A 139 Locksten

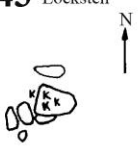
A 140 Locksten

A 141 Härdgrop

A 142 Stolphål

A 143 Locksten

2.3 OSTEOLOGISK ANALYS (Raä 34)

Den osteologiska analysen av benmaterialet från Raä 34 har huvudsakligen utförts av Ylva Svenfelt med projektmedel från Berit Wallenbergs stiftelse (rapport 05-01-10).
De gravar (51 st) som ingår i denna analys är: A 3, 4, 5, 6, 8, 9, 9D, 10, 10B, 10C, 10F, 10G, 10U, 10X, 23, 24, 26, 30, 30B, 31, 32, 33, 33B, 34, 35, 36, 37, 40, 45, 49, 50, 51, 52, 52B, 53, 54, 55, 56, 57, 57B, 58, 59, 64, 66, 67, 69, 70, 76, 81, 87 och 88.
Gravarna A 1, 2, 46 och 60, har analyserats preliminärt av Ylva Svenfelt i samband med en C/D-uppsats i arkeoosteologi (Svenfelt 2002). Gravarna A 1, 11, 14, 19 och 22 har analyserats i en C/D-uppsats i arkeoosteologi av Niko Roumelis (Roumelis 2000). Skelettgraven A 63 har analyserats av Agneta Gradborg med redovisning i en B-uppsats (handledare Ebba During) i arkeologi (1994). Preliminära bedömningar i fält har gjorts under hand i samband med de arkeologiska utgrävningarna huvudsakligen av professor Ebba During och hennes studenter samt våren 1996 av fil dr Torbjörn Ahlström (A 13A och A 13B). Gravarna A 38, 41 och 43 grävdes ut år 1978 (se Petré 1984, Del 3, s.135ff). I samband därmed utfördes en osteologisk analys (a.a.) av benmaterialet från A 41 och 43 som även finns med nedan (skelettgraven A 38 saknade ben). Analyserna har utförts på Osteologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet. En sammanställning av analyserna har gjorts nedan dels i tabellform och dels grav för grav. Ett textutdrag (s.3, 4-25 och 27-30) bifogas ur Ylva Svenfelts rapport (2005-01-10).

2.3.1 Tabell över osteologiska bedömningar

		Människa			Djur									
Anl.nr	Br ben, Obr. ben	K=Kvin. M=Man	MIND homo	Ålder	Hund	Får/get	Svin	Nöt	Häst	Fågel	Katt	Övrigt	Antal djurarter	Benvikt (g)
A1	Br	K	1	60-69 år	1		1		1	1		Björnklor	4	2.487,85 g
A2	Br		2	Adult	1	1	1		1		1	+ hare, fisk Prel. anal.	7	8.578 g
A3	Br		1	Äldre									0	138,6 g
A4	Br/obr		1?				x*	x*	x*			*)Obr ben	3	69.2 g
A5	Sk+br		1*					x				*) Br ben	1	46,9 g (tot)
A6	Br		1									Litet djur	1	6,2 g
A7B	Br											Ej analys.		1,2 liter
A8	Br/obr		1	Vuxen				Obr	tand			Litet djur	3	247,9 g
A9	Br		1	Vuxen						1	1		2	250,6 g
A9C	Br		1									Ej analys.		0,15 l
A9D	Br		1		1?							Odef djur	2	
A10	Br		1		1				1			Stort djur	2+	153,4 g
A10B	Br		1											90,3 g
A10C	Br	K	1	Vuxen*								*Småvuxen		651,31 g
A10F	Br		1	Äldre										377,4 g
A10G	Br	K?	1	Vuxen		?*						*Obr tand		1004 g
A10U	Br		1	Äldre?										37,7 g
A10V	Br?											Ej analys		9,1 g
A10X	Br		1	6-7 år										7,5 g
A11	Br		1		1				1-2	1		Hare	4	2.146,58 g

Fig. 9:1. Tabell över osteologiska bedömningar i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Br=brandgrav med brända ben. Sk=Skelettgrav (i de flesta skelettgravar har benet lösts upp.). Tabellen omfattar gravar från såväl vikingatid som äldre järnålder/yngre br.å.

		Människa			Djur									
Anl.nr	Br ben, Obr. ben	K=Kvin. M=Man	MIND homo	Ålder	Hund	Får/get	Svin	Nöt	Häst	Fågel	Katt	Övrigt	Antal djurarter	Benvikt (g)
A12	Sk		1									Ej analys		102,1 g
A13A	Br		1	25-30 år								Pre analys		?
A13B	Br		1											?
A14	Br		1	Vuxen ung						1*		*Tupp	1	69,06 g
A15	Sk		1											0 g
A16	Sk		1											0 g + em.
A17	Sk		1											0 g
A18	Sk		1											0 g
A19	Br		1											209,6 g
A20	Sk?		1											0 g
A21	Sk+Br		1*				1*					Prel.analys	1	*)Br ben
A22	Br		3	1) Man 25-40 år 2) Infans? 3) Vuxen			1			1 (2)	2	Fisk. Hare? Falk?	8	1.492,24 g
A22B	Br		?									Ej analys		0,7 liter
A23	Br		1						1			Småbovid	2	829 g
A23C	Br		1											28,9g+F1:2
A24	Br		1											9,2 g
A25	Sk		1											0 g
A26	Br		1	Vuxen										180,3 g
A27	Sk		1											0 g
A28	Sk		1											5 g ?
A29	Sk		1											0 g
A30	Br		1	Vuxen							1		1	1262,7 g
A30B	Br	K?	1	Vuxen										108,2 g
A31	Br		3	Ad+2inf	1					1			2	971,8 g
A31B	Br											Ej analys		
A32	Br		1									Småbovid	1	813 g
A33	Br		1	Vuxen	1				1	1	2		4	4.687 g
A33B	Br		1	Vuxen	1								1	154,4 g
A34	Br	M	1	Vuxen	2								1	783,3 g
A35	Br		2	Vux+juv?	1					1	1	Mårddjur		3.844 g
A36	Br	K?		Vuxen										591,9 g
A37	Br	K?	1	Vuxen	1					1	1		3	115,2 g
A38	Sk			(barngrav)										0 g
A39	Sk			(barngrav)										0 g
A40	Br		1									Småbovid		34,1 g
A41	Br		1											51 g
A42	Sk			(barngrav)										0 g
A43	Br		1	Maturus		1								228 g

Fig. 9 :2. Tabell över osteologiska bedömningar i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Up. Br=brandgrav med brända ben. Sk=Skelettgrav (i de flesta skelettgravar har benet lösts upp). Tabellen omfattar gravar från såväl vikingatid som äldre järnålder/yngre br.å.

		Människa			Djur									
Anl.nr	Br ben, Obr. ben	K=Kvin. M=Man	MIND homo	Ålder	Hund	Får/get	Svin	Nöt	Häst	Fågel	Katt	Övrigt	Antal djurarter	Benvikt (g)
A44	Sk		1											0 g
A45	Br		1	Vuxen	1					1	1		3	1.083,9 g
A46	Br	M	1	Adult								Prel.analys		Ca 700 g
A47	Br		1											0 g
A48	Br		1											0 g
A49	Br		1	Maturus				1					1	637,1 g
A50	Br	K?	1	Maturus									0	439 g
A51	Br			Maturus										356,9 g
A52	Sk		1											0 g
A52B	Br		1	Vuxen										54,8 g
A53	Br		1	Vuxen	1				1*			*tand	1+	720,1 g
A54	Br	K?	1	Vuxen	1					1			2	1.068,9 g
A55	Br		1											19,6 g
A56	Br	M?	1	Vuxen	1*							*Liten	1	128,1 g
A57	Br		1											0,2 g
A57B	Br		1		1								1	286,3 g
A58	Br		1	15 år							1		1	63,9 g
A59	Br	K M	2		1					1	1		3	632,6 g
A60	Br		1	Adult	1				1			Prel.und.	2	3400 g
A61	Sk													0 g
A62	Sk			(barngrav)										0 g
A63	Sk	K?		60 år										Ca 500 g
A64	Br		1	Vuxen	1				1	2	1	Småbovid	6	333 g
A65												Härdgrop		
A66	Br		1	Maturus	1					2	1		4	1320 g
A67	Br	M?	1	Vuxen									0	727,6 g
A68	Sk		1											0 g
A69	Br		1	Vuxen								Djur	1	270,9 g
A70	Br		1	Vuxen									0	157,8 g
A71	Sk		1											0 g
A72	Sk		1											0 g
A73	Sk		1	Vuxen								Prel.anal.		Ca 80%
A74	Sk		1	(barngrav)										0 g
A75	Sk		1	(barn/juv)										2 tänder
A76	?		1											0,35 g
A77	Sk		1											0 g

Fig. 9 :3. Tabell över osteologiska bedömningar i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Up. Br=brandgrav med brända ben. Sk=Skelettgrav (i de flesta skelettgravar har benet löst upp.) Tabellen omfattar gravar från såväl vikingatid som äldre järnålder/yngre br.å.

		Människa			Djur									
Anl.nr	Br ben, Obr. ben	K=Kvin. M=Man	MIND homo	Ålder	Hund	Får/get	Svin	Nöt	Häst	Fågel	Katt	Övrigt	Antal djurarter	Benvikt (g)
A79												Husgrund		
A80	Sk		1											0 g
A81	?		1	(Recent?)								Kronhjort		73,7 g obr
A82	Sk(?)			(barngrav)										0 g
A87	Br		1	Juv/ad									0	79,3 g
A88	Br		1	Vuxen									0	187,9 g
A88B	Br											Ej und.		
A89	Sk+Br		2	Juv?								Tänder		1 g
A90	Sk		1											0 g
A91	Sk		1						1*			* Höger språngben. Ej analys		Ca 100 g? *Häst 90,2 g
A93	Br		1									Ej analys		282,7 g
A 137	Br		1											2,14 g

Fig. 9 :4. Tabell över osteologiska bedömningar i gravarna på Raä 34, Berga/Lunda, Lovö sn, Up. Up. Br=brandgrav med brända ben. Sk=Skelettgrav (i de flesta skelettgravar har benet lösts up). Tabellen omfattar gravar från såväl vikingatid som äldre järnålder/y.br.å.

2.3.2 Textutdrag ur den osteologiska rapporten (Ylva Svenfelt)

Nedan textutdrag ur:
Osteologisk analys av kremerat skelettmaterial från gravfältet Berga/Lunda, Raä 34, Lovö socken, Uppland.(05-01-10) Sidorna 3, 4-25, 27-30.
Av Ylva Svenfelt

---

1. INLEDNING
Denna rapport behandlar en osteologisk analys av kremerat skelettmaterial från brandgravar på gravfältet Berga/Lunda, Raä 34, Lovö sn, Uppland. Gravarna har daterats till äldre järnålder och vikingatid. Benmaterialet har analyserats vid Osteoarkeologiska forskningslaboratoriet (OFL) i Solna under 2004.

2. MATERIAL OCH METOD
Det analyserade materialet består av ben från 51 anläggningar. Den sammanlagda benvikten uppgår till 27 381 gram. Identifierade fragment har bestämts till art eller djurgrupp samt benslag, bendel och sida. De djurgrupper som förekommer är stor ungulat (stora hovdjur som nötkreatur eller häst) och liten ungulat (små hovdjur som får, get eller svin) Identifieringen har gjorts genom jämförelser med benmaterial i den komparativa samlingen på OFL. På grund av de morfologiska likheterna mellan får och get är det ofta svårt att skilja arterna från varandra. Eftersom artbestämning inte varit möjlig i denna undersökning används begreppet småbovid (får eller get).

2.1 Könsbedömning
Vid könsbedömning av kremerat skelettmaterial används både morfologiska och metriska karaktärer. Det är vanligt att könsbedömningar av vuxna individer görs med hjälp av form och storlek på vissa delar av kraniet, t ex glabella, övre ögonhålsranden *(margo supraorbitalis)*, ögonbrynsbågen *(arcus superciliaris)* och nackknölen *(protuberantia occipitalis externa).* Av de postkraniala elementen används oftast höftbenet vid könsbedömning. I kremerade material är denna skelettdel oftast för fragmenterad för att kunna användas. I den aktuella undersökningen har morfologiska könsbedömningar gjorts av könskarakteristiska kraniefragment. Bedömningen har gjorts enligt Buikstra & Ubelakers femgradiga skala i *Standards for Data Collections from Human Skeletal Remains* (Buikstra & Ubelaker 1997).

Det bör påpekas att könsbedömning av kremerat material är förknippat med ett antal svårigheter. Säkerheten i bedömningen är beroende av hur många könsindikerande fragment som kan identifieras i materialet. Jag har avstått från könsbedömning i de fall jag endast har identifierat enstaka könsindikerande fragment, när det har funnits könsindikerande fragment av både manlig och kvinnlig karaktär samt när fragment bedömts till *oklart kön* (jfr Buikstra & Ubelaker 1997).

2.2 Åldersbedömning
I den mån det är möjligt åldersbedöms kremerat skelettmaterial på samma sätt som vid bedömningar av obränt material. Problemen vid åldersbedömningar är till viss del desamma som vid könsbedömningar. Som tidigare nämnts bevaras höftbenet dåligt vid kremering. Det är vanligt att man använder skallsuturernas synostos vid åldersbedömning av kremerat material. Metoden har dock kritiserats eftersom den individuella variationen är stor och det dessutom finns skillnader mellan män och kvinnor. Förhållandet mellan hjärnskålsbenens spongiösa substans (*diploë*) och kompakta lager (*tabula interna/externa*) är också en förekommande metod vid åldersbedömning av kremerat material. Det anses vedertaget att diploëskiktet ökar i omfattning hos äldre individer medan tabulae förtunnas och blir mer porösa (Gejvall 1948). En företeelse vid kremering av mänskligt skelettmaterial som anses vara åldersindikerande är att skalltaket spricker upp, så att fragmenten endast består av tabula externa eller interna. Gejvall menar att detta sker hos ungdom och gamla.

Enligt Elisabeth Iregren bör man inte använda enbart kraniet för åldersbedömningar. Vid användande av sutursynostos bör man endast använda grupperna ung vuxen respektive äldre vuxen (Iregren 1991). I denna undersökning baseras åldersbedömningarna på de kriterier som används av Arcini (1997). Åldersgrupperna är indelade enligt följande: Litet barn, under 6-7 år; större barn/tonåring; tonåring/vuxen; vuxen; äldre vuxen, troligtvis över 40 år. Följande kriterier har använts för att skilja en vuxen individ från en äldre vuxen: Beteckningen vuxen har använts då alla tre kranieskikten är synliga. Beteckningen äldre vuxen har använts när diploë är påfallande bred i förhållande till tabulae. I vissa fall har beteckningen äldre vuxen använts även då suturerna är slutna invändigt och börjat sluta sig utvändigt (Arcini 1997). När så har varit möjligt har Gejvalls åldersindelningar under/över medelålder använts för att på så sätt erhålla ett något snävare åldersintervall. Detta har baserats på graden av synostos enligt följande: pågående eller avslutad synostos i tabula interna indikerar att individen är under medelålder. Långt framskriden eller avslutad synostos i tabula externa tyder på att individen är över medelålder (Gejvall 1948).

2.3 Minsta individantal
I analysen baseras minsta individantal (mind) på förekomst av fler än ett oparigt ben eller fler än två pariga ben i samma benmaterial.

4. RESULTAT
48 av 51 analyserade anläggningar innehåller ben från människa. Sammanlagt har 50 individer identifierats. Det finns två dubbelgravar. A 35 innehåller en vuxen samt en tonåring/vuxen och i A 59 har två vuxna individer identifierats. A 31 innehåller ben från 3 individer; en vuxen och två barn.

28 av anläggningarna innehåller djurben. Djurben har påträffats i 27 anläggningar som även innehåller ben från människa. En anläggning innehåller endast obränt ben av kronhjort.

4.1 Könsbedömning.
Det har endast varit möjligt att göra en könsbedömning i ett fall (A 34). Det bör påpekas att en könsbedömning är en bedömning av enskilda könskaraktärer. Det är viktigt att vara medveten om de svårigheter som hänger samman med könsbedömningar av brända ben (se kapitel 2.1).

4.2 Åldersbedömning.
Åldersbedömningarna av materialet har utförts med hjälp av förhållandet mellan kranietakets olika skikt samt graden av sutursammanväxning. För att försöka skilja en vuxen individ från en äldre vuxen har kraniets olika skikt jämförts. I enlighet med Arcini (1997) har beteckningen vuxen använts då alla tre kranieskikt är synliga. Beteckningen äldre vuxen har använts då förhållandet mellan tabulae och diploë är påtagligt större samt då suturerna är på väg att slutas även utvändigt.

Åldersbedömningarna fördelar sig enligt följande:

Åldersgrupp	Barn >6-7 år	Barn	Tonåring/ vuxen	Lägst ca 15 år	Vuxen	Äldre vuxen
Antal individer	2	1	3	1	30	6

4.3 Patologiska förändringar.
Patologiska förändringar i form av osteofyter förekommer i A 10G samt A 50. Osteofyter kan definieras som en utväxt av ben. I A 10G finns fragment av kotkroppar med osteofyter, vilket kan indikera degenerativa förändringar på ryggraden. I A 50 har osteofyter påträffats på ett fingerben.

5. DJURBEN
Djurben finns i kremationer så tidigt som under sen bronsålder men blir inte allmänt förekommande förrän under järnålder. Förekomsten av djurben blir successivt allt vanligare. Under vendel- och vikingatid dominerar djurbenen så fullständigt att det kan vara svårt att hitta ben av människa bland dem (Iregren 1972:76 m där anförd ref).

Berit Sigvallius skriver att det vanligtvis finns färre djur i kvinnogravar än i mansgravar (Sigvallius 1994:83). Detta innebär dock inte att det alltid är färre djur i kvinnogravar och fler djur i mansgravar. Det tycks inte finnas någon anledning att förmoda att vissa djurarter förekommer uteslutande i mans- eller kvinnogravar. Iregren menar att varken häst, nötkreatur, får/get, svin eller hund har ålders- eller könspreferens (Iregren 1972:90).

Hund *(Canis familiaris)* är den vanligaste djurarten i kremationer. Vanligtvis identifieras endast en hund i gravarna men även två och tre hundar förekommer. Förekomsten av hund ökar från äldre järnålder till yngre järnålder. Förekomsten ökar också mellan folkvandringstid och vendeltid men det finns ingen direkt skillnad mellan vendeltid och vikingatid (Sigvallius 1994:67). I det undersökta materialet har ben från hund påträffats i 15 gravar. Sju av de identifierade hundarna har bedömts vara av mellanstorlek, därutöver finns en stor hund i A 35 och en liten hund i A 56.

Häst *(Equus caballus)* förekommer i kremationer från både äldre och yngre järnålder. Förekomst av häst ökar under yngre järnålder. I Spångamaterialet ser Sigvallius en ökning från folkvandringstid till vendeltid (Sigvallius 1994:70). I det undersökta materialet har ben från häst identifierats i sju av anläggningarna. En av de identifierade hästarna bedöms vara av ponnystorlek.

Katt *(Felis catus)* är ganska sällsynt i kremationer enligt Sigvallius. De äldsta fynden av katt förekommer i brandgravar som daterats till gränsen mellan folkvandringstid och vendeltid. Det äldsta fyndet av domesticerad katt i Sverige har daterats till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid (Sigvallius 1994:69). I det undersökta materialet har ben från katt påträffats i 10 anläggningar. Detta innebär att katt är den näst vanligaste djurarten i materialet. Vid en jämförelse med Valsta gravfält, Uppland, kan konstateras att katt även i det materialet är en av de bäst representerade djurarterna och förekommer i 11 av 35 gravar med djurben (Nilsson 1996).

Kremationer med får *(Ovis aries)* påträffas både under äldre och yngre järnålder. I Spångamaterialet är får är det vanligaste djuret i brandgravar från äldre järnålder till slutet av folkvandringstid. Under vendeltid är förekomsten av får som störst, för att sedan minska under vikingatid (Sigvallius 1994:72). I det undersökta materialet har ben från småbovid (får eller get) påträffats i fem anläggningar.

Förekomsten av svin *(Sus domesticus)* ökar mellan äldre och yngre järnålder och mellan folkvandringstid och vendeltid. Det finns ingen tydlig skillnad mellan vendeltid och vikingatid (Sigvallius 1994:72). I det undersökta materialet har endast en del av en obränd underkäke från svin påträffats i A 4.

Ben från nötkreatur (*Bos taurus*) har påträffats i tre anläggningar. I A 4 och A 5 har obrända ben från nötkreatur identifierats. I A 49 har ett bränt fragment av handrotsben identifierats.

Tamhöns (*Gallus gallus domesticus*) har påträffats i nio anläggningar. Tre individer har kunnat bestämmas till tupp.

I A 35 har fragment av mårddjur (*Mustelidae*) påträffats.

Obränt ben av kronhjort (*Cervus elaphus*) har påträffats i A 81.

Ben från andfågel (*Anseriformes*) förekommer i A 59 och A66.

I det undersökta materialet har jag inte kunnat påvisa fler än en individ per djurart och anläggning. Det högsta antalet identifierade djurarter i en grav är fem (A 64). De identifierade djuren har bedömts vara vuxna om inget annat angivits.

ORDLISTA

neurocranium	neurokraniet
os frontale	pannbenet
os occipitale	nackbenet
pars petrosa	klippbenet
visceralcranium	ansiktsskelett
os zygomaticum	okbenet
os palatinum	gombenet
os maxilla	överkäksbenet
mandibula	underkäksbenet
dentes	tänder
incisivi	framtänder. Förkortas I
canini	kindtänder. Förkortas C
premolares	Främre kindtänder. Förkortas P eller Pm
molares	bakre kindtänder. Förkortas M
atlas	1:a halskotan
axis	2:a halskotan
vertebra cervicalis	halskota
vertebra thoracica	bröstkota
vertebra lumbalis	ländkota
costa	revben
sacrum	korsben
sternum	bröstben
scapula	skulderblad
clavicula	nyckelben
humerus	överarmsben
radius	strålben
ulna	armbågsben
ossa carpi	handens ben
metacarpalia	mellanhandsben
os coxae	höftben
pubis	blygdben
ilium	tarmben
ischii	sittben
femur	lårben
patella	knäskål
tibia	skenben
fibula	vadben
calcaneus	hälben
talus	språngben
ossa tarsi	fotens ben
metatarsalia	mellanfotsben
metapodialia	mellanhands- eller mellanfotsben
phalanges manus	fingerben
phalanges pedis	tåben

Bos taurus	nötkreatur
Ovis aries	får
Capra hircus	get
Sus domestica	tamsvin
Canis familiaris	tamhund
Felis catus	tamkatt
Equus caballus	häst
Lepus timidus	skogshare
Aves sp.	fåglar
Pisces sp.	fiskar

Herbivor	gräsätare
dexter (dx)	höger
sinister (sin)	vänster
diafys	mittstycke på rörben
epifys	ändstycke på rörben
distal	läge längre från bålen
proximal	läge närmare bålen
anterior	framtill liggande, främre
dorsal	orientering mot ryggsidan
cranial	orientering mot kraniet
caudal	orientering mot svansen
ventral	orientering mot buksidan
sutur	söm

REFERENSER

Arcini, Caroline. 1997. Människorna från Valsta, Norrsunda socken, Uppland. Raä 59. *Valsta gravfält, Arlandabanan.* UV Stockholm, rapport 1997:9/2(2).

Baker J & Brothwell D. 1980. *Animal Diseases in Archaeology.* London.

Brothwell, D R. 1981. *Digging up bones.* London.

Buikstra, J E & Ubelaker D H. 1997. *Standards for Data Collections from Human Skeletal Remains.* Arkansas Archaeological Survey Research Series No. 44. Arkansas.

Hillson, Simon. 1986. *Teeth*. Cambridge.

Iregren, Elisabeth. 1972. *Vårby och Vårberg II. Studie av kremerat människo- och djurbensmaterial från järnåldern.* Stockholm. Diss.

Iregren, Elisabeth. 1991. Problem och möjligheter – ett osteologiskt perspektiv på analyser av gravmaterial. *Gravfältsundersökningar och gravarkeologi. Forskning för kulturmiljövård 3.* Red. Agneta Lagerlöf. Stockholm.

Nilsson, Lena. 1997. Djurbenen från Valsta, Norrsunda socken, Uppland – Raä 59. *Valsta gravfält, Arlandabanan.* UV Stockholm, rapport 1997:2(2).

Sahlström K.E & Gejvall N-G. 1948. *Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland.* Stockholm.

Sigvallius, Berit. 1994. *Funeral pyres. Iron age cremations on north Spånga.* Stockholm. Diss.

2.3.3 **Analysresultat** (sammanställning och utdrag ur de osteologiska rapporterna.)

Anläggning 1
(Analys av Roumelis 2000 samt prel.analys av Svenfelt 2002)
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 2.487,85 g
Identifierat: 449,23 g.
Oidentifierat: 2.038,65 g.
Identifierade arter: Människa, hund, häst, svin, fågel och björn (falanger från en björnfäll).
Människa: Mind 1.
Ålder: Senilis (60-69 år)
Kön: Kvinna.
Hund: 1 individ av en schäfers storlek. Vuxen.
Häst: 1 individ, vuxen.
Svin: 1 individ. Fragm. från en spädgris (underkäke och handrotsben).
Fågel: Ej artbestämd.
Björn: Falanger (ca 7) från en björnfäll.

Anläggning 2
(Prel.analys av Svenfelt 2002)
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 8578 g.
Identifierade arter: Människa, hund, häst, svin, får/get, katt, hare, fisk.
Människa: Mind 2 (Två stycken mandibula spina mentalis)
Ålder: Adult.
Kön: ?
Hund.
Häst.
Svin.
Får/get.
Katt.
Hare.
Fisk.

Anläggning 3
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 138,6 g/ca 2 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
34,5 g/ 46 fragment. Skalltaksfragment med tjock diploë och tunna tabulae. Frag av nackbenet (os occipitale) med komplett synostos. Äldre vuxen. Inga könsindikerande fragment har identifierats.
F1: Ca ½ dl/ 25, 5 g. Obestämt.
F2:1 (x794,7, y1012,5, z-3,22/-3,47): Ca 1;5 dl/113,1 g välförbrända, bruna fragment.

Anläggning 4
Brandgrav?
Brända och obrända ben. Sammanlagd vikt: 69,2 g.
Identifierade arter: Häst (Equus caballus), nötboskap (Bos taurus), svin (Sus domesticus).
F1:1: 64,1 g obrända ben från häst, nöt och svin. Underkäke (mandibula) från svin med kindtand (M2) utan slitage. Djuret är äldre än 10-12 månader, troligen inte mycket äldre än så.
F1: 0,9 g, välförbrända, bruna fragment. Obestämt.
F2:1: 4,2 g välförbrända, bruna fragment. Rörbensfragment som möjligen kommer från människa.

Anläggning 5
Skelettnedgrävning.
Sammanlagd benvikt: 46,9 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*). Obrända ben från nötboskap (*Bos taurus*).
Människa: Mind 1.

Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
2,2 g/2 fragment.
Nötboskap: Mind 1.
26,4 g/3 obrända fragment.
F1: 19,7 g/ca 0,5 dl. Välförbrända ljusbruna fragment. Identifierar 2 skalltaksfrag från människa.
F1: 26,4 g obrända revbens- och emaljfrag från nötboskap.
F2: 0,8 g, välförbrända småfragment. Obestämt.

Anläggning 6
Brandgravar (2 st).
Sammanlagd vikt 6,2 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
1,4 g/2 fragment
Materialet består av 6,2 g välförbrända, ljusbruna fragment. Identifierar skalltaksfrag från människa samt ett rörbensfrag av obestämt, mindre däggdjur.

Anläggning 7
Skelettgrav (?)
Inga ben fanns i anl.

Anläggning 7B
Brandgrav.
Brända ben. Sammanlagd volym ca 1,2 l.
F 1: 0,2 l.
F 2: 1 l.
Benen ej analyserade

Anläggning 8
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt 247,9 g. Brända och obrända ben.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) därutöver fragment från stor ungulat (troligen nötboskap) samt kindtand från häst (*Equus caballus*). I materialet finns även rörbensfragment från mindre däggdjur.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
3,9 g/9 frag. Skalltaksfragment med påbörjad synostos i tabula interna.
Häst: Mind 1.
41,9 g obränd kindtand.
Sv kv: 2,9 g brända ben, obestämt. Id skalltaksfrag från människa.
Sö kv: 1,2 g brända ben, obestämt.
F1:1: 156,3 g obrända ben från stor ungulat, troligen nötboskap.
F1:10: 41,9 g obränd tand från häst.
F1:2: Skalltaksfragment från människa.
F?: 3,4 g koncentration.
F?: 42,2 g brända ben.
F?: Skalltaksfragment från människa.

Anläggning 9
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 250,6 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), katt (*Felis catus*) och tamhöns (*Gallus gallus domesticus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
37,9 g/36 fragment främst från kranium. Skalltaksfragment med tre synliga skikt samt pågående synostos i tabula interna.

Katt: Mind 1.
0,19 g/1 fragment av armbågsben (*ulna*).
Tamhöns: Mind 1.
0,26 g/1 fragment av sporre. Tupp.
F1: 0,26 g/1 fragment. Identifierar tamhöns.
F1: 65,33 g/1/2 dl, södra delen, välförbrända fragment. Identifierar rörbensfrag från människa och fragment av katt.
F2: (x754,8, y1031,15, z-3,57), 11,18 g bruna, välförbrända frag. Obestämt. Två rörbensfrag från människa.
F2: (x755,8, y1033, z-3,38), 14,76 g bruna, välförbrända fragment. Obestämt.
F5: (x755,35, y1033,10, z-3,46/-3,52), 86,13 g/1 dl. Identifierar frag av människa.
F5: (x755,6, y1033,5, z-3,48/3,59), 72,92 g/1 dl. Välförbrända, bruna fragment.
Identifierar människa.

Anläggning 9C
Brandgrav.
Ej analyserat benmaterial
x756-756,4 y1035,1-1036 -3,28
Brända ben, 0,15 l

Anläggning 9D
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 38,4 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*). Därutöver finns fragment av ungulat samt obestämt däggdjur, troligen hund.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
6,51 g/10 fragment av skalltak och rörbensskaft.
Ungulat: Mind 1.
0,4 g/2 fragment av tandemalj.
F?: (x755,35, y1030,85, z-3,55), 1, 42 g småfragment. Obestämt.
F?:(x752,5, y1035,33, z-3,88(?). 2,14 g. Identifierar människa.
F1: (x755,15, y1031,65, z-3,62). Tandemalj från ungulat. Rörbensfrag troligen från människa.
F1: 14,63 g. Välförbrända, bruna frag. Identifierar människa. Ett frag av litet djur.
F1: (x755,7, y1031,3, z-3,52), 9,78 g, välförbrända, gråbruna fragment. Identifierar människa.
F?: (x753, y1035,43, z-3,88), 0,73 g småfragment. Obestämt.
F1: (x754, y1032), 2,01 g småfrag. Troligen människa.
F?: (x752,25, y1033,25), 2,81 g. Obestämt.
F?: (x751,3, y1035,3), 0,25 g. Obestämt.
F1: (x752,11, y1032,67, z-3,84), 4,62 g. Identifierar människa.

Anläggning 10
Brnadgrav.
Sammanlagd benvikt: 153,4 g.
Identifierade arter: Människa (Homo sapiens), häst (Equus caballus), hund (Canis familiaris) samt del av en obränd tand från stor ungulat.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
10,99 g/10 fragment. Skalltaksfragment med tre synliga skikt och pågående synostos i tabula interna.
Häst: Mind 1.
3,76 g/3 fragment.
Hund: Mind 1.
11,91 g/10 fragment från extremiteter. Troligen en hund av mellanstorlek.
F1:1 (x755,9,y1025,75,z-3,74), 2,17 g/två obrända fragment. Talong från stor ungulat, sannolikt nötboskap eller älg.
F1: 26,2 g. Bruna, välförbrända frag. Identifierar människa och obestämt däggdjur.
F2:1 består av flera påsar med preliminärt bestämda ben. Obestämda ben saknas i materialet.
F2:1: 0,32 g/1 frag. Obestämt.
F2:1: 17,94 g. Identifierar människa och hund.

F2:1: 9,36 g. Identifierar människa och häst.
F2:1: 9,94 g. Identifierar häst.
F2:1: 77,39 g. Identifierar människa, hund och häst

Anläggning 10B
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 90,3 g/1 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
9,19 g/30 fragment av skalltak och tandrötter.
F2: (x756, y1023), 90,3 g/ca 1 dl välförbrända, bruna småfragment.
Identifierar människa. Två hartsfragment i materialet.

Anläggning 10C
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 651,31 g/10,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
50,05 g/84 fragment, främst från kranium. Tre synliga skalltaksfragment, avslutad synostos i interna. Diploë tjock i förhållande till tabulae. Ögonhålsrand av kvinnlig typ. Benen kommer från en mycket liten individ; påfallande små fingerfalanger, smala armbågsben och strålben, tunna rörbensfragmenten och små alveoler.
F:1: (x753,5, y1025,1), 611,07 g/10 dl, välförbrända grå och bruna fragment. Identifierar människa.
F1: 1,28 g, tandfragment.
F?: ”västra delen”, 38,96 g/ ca ½ dl, välförbrända, ljusbruna frag. Obestämt.

Anläggning 10F
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 377,4 g/5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
58,94 g/78 fragment, främst från kranium. Skalltaksfragment med avslutad synostos i tabula interna och pågående i externa. Tunna tabulae och tjock diploë. Ett fragment av tinningbenets vårtutskott som bedömts till Standards 3; obestämt kön.
F1: 377,44 g/5 dl, välförbrända, ljusbruna fragment. Identifierar människa.

Anläggning 10G
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 1004 g/ca 12 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) samt obrända tandfragment från småbovid.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
Patologiska förändringar: Fragment av kotkroppar med osteofyter, vilket kan indikera degenerativa förändringar på ryggraden.
88,91 g/56 fragment från hela kroppen. Skalltaksfragment med tre synliga skikt och synostos i tabula interna. Två fragment av tinningbenens vårtutskott har bedömts till Standards 2; troligen kvinna.
Småbovid: Mind 1.
0,3 g/2 fragment av tandemalj.
F4: (x754,15, y1021,5, z-3,76/-3,88), 793 g/10 dl, ”brända ben, östra konc”. Välförbrända, gråbruna fragment.
Identifierar människa och liten ungulat
174 g/2 dl, ”ben”, välförbrända gråbruna fragment. Identifierar frag av människa.
36,88 g ljusbruna, välförbrända fragment.

Anläggning 10U
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 38,7 g/ca ½ dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
5,2 g/9 fragment av skalltak med alla kranieskikt synliga. Diploë tjock i förhållande till tabulae.
F1: 38,74 g/ ca ½ dl. Små, välförbrända, gråbruna frag. Identifierar människa.

Anläggning 10X
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 7,5 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Litet barn, under 6-7 år
3 g/27 fragment från kranium och rörben. Vit och kritaktig tandrot med öppen rotkanal. Litet klippbensfragment från ett barn. Små, tunna kalottfragment med tabula interna och externa, diploë saknas.
F1: (x757, y1025), 7,5 g bruna småfragment. Identifierar frag av människa.

Anläggning 11
(Analys av Roumelis 2000).
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 2.146,58 g.
Identifierat: 192,85 g (9 %).
Oidentifierat: 1.953,73 g (91 %).
Identifierade arter: Människa, hund, häst, hönsfågel och hare.
Människa: Mind 1.
Ålder: Vuxen, äldre än 25 år
Kön: -
Hund: 1 individ. En liten hund i storlek som en papillion med en mankhöjd på 28 cm. Vuxen.
Häst: 1 (2?). Vuxen. Små svanskotor skulle kunna tyda på att även ett föl kan ha ingått i graven.
Hönsfågel: 1 individ.
Hare: En falang nr 1 (hartass?).

Anläggning 12
Skelettgrav.
Obrända ben från människa, 102,1 g.
Delar av kranium (käke och tänder) och lårbenen.
Ej analyserat.

Anläggning 13 (A 13A och A 13B)
Dubbelskelettgrav.
Fragment av obrända ben.
A 13A.
Ålder : Vuxen, 25-35 år, gracil kroppsbyggnad.
Kön: -
Människa: Mind 1
Anmärkning: En kindtand uppvisar emaljhypoplasi (ofullständig bildning av emalj som uppkommer vid bristsjukdomar).
A 13B.
Fragment av kranium, lårben och skenben.
Människa: Mind 1
Ålder: -
Kön: -

Anläggning 14
(Analys av Roumelis 2000).
Brandgrav.

Sammanlagd benvikt: 69,06 g.
Identifierat: 19,5 g (28 %).
Oidentifierat: 49,56 g (72 %).
Identifierade arter: Människa och hönsfågel (tupp).
Människa: Mind 1.
Ålder: Vuxen, ung (äldre än 15 år).
Kön: Kvinna.
Fågel: Hönsfågel, tupp.

Anläggning 15
Skelettgrav.
Inget benmaterial påträffades i graven.

Anläggning 16
Skelettgrav.
Inget mänskligt ben påträffades i graven.
Tandemalj från ko eller får fanns i fyllningen (F1:5).

Anläggning 17
Skelettgrav.
Inget benmaterial påträffades i graven.

Anläggning 18
Skelettgrav.
Inget benmaterial påträffades.

Anläggning 19
(Analys av Roumelis 2000).
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 209,6 g.
Identifierat: 64 g (31 %).
Oidentifierat: 145,6 g (69 %).
F 1: Brända ben, 0,4 l.
F 2. Brända ben från keramikkärlet, 0,2 l.
Ej analyserat.

Anläggning 20
Skelettgrav.
Inget benmaterial påträffades.

Anläggning 21
Skelettgrav och brandlagerliknande områden med brända ben (F 1).
F 1(Brända ben): Ca 1 dl. Prel. Människa och svin.
Inga obrända ben framkom.

Anläggning 22
(Analys av Roumelis 2000).
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 1492,24 g.
Identifierat: 717,43 g (48 %).
Oidentifierat: 774,81 g (52 %).
Identifierade arter: Människa (3 individer), hund (minst 2 individer), katt (2), svin, hönsfågel, falk (?), hare (?), fisk.
Människa: Mind 3 individer.
Ålder: Individ 1=Vuxen (25-40 år). Individ 2= Infans. Individ 3=Adult.
Kön: Individ 1= Man. Individ 2= ? Individ 3= ?
Hund: 2. Vuxna. En är stor som en schäfer, en är något mindre.
Katt: 2.
Svin: 1. Kraniefragment.
Hönsfågel: 1

Falk: (1 ?)
Hare: (1?). Osäkert fragm. från halskota.
Fisk: Ej artbestämda fragment.
Anmärkning: Ett ben från hundkranium i SV-porten.

Anläggning 22B
Brandgrav under A 22. Troligen från förromersk järnålder/yngre bronsålder.
Benvolym: Ca 0,7 l.
Ej ostologiskt analyserade.

Anläggning 23
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 829 g/10 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), häst (*Equus caballus*) och småbovid.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
49,55 g/59 fragment av vuxen individ. Tre synliga skalltaksskikt. Synostos pågående i tabula interna.
Häst: Mind 1.
4,57 g/2 fragment av skenben (tibia) och språngben (talus). Efter jämförelse med referensmaterial vid OFL bedöms hästen vara av ponnystorlek.
Småbovid: Mind 1.
2,79/3 frag. av underkäke (mandibula) och första halskotan (atlas).
F1: 8,5 dl, 728,22 g. Människa, häst och småbovid.

A 23C (Rest av urnegrav i botten av A 23)
F1:2: x687,5 y1013 z-2,15. Fragm. av människa. (Benkonc. i botten).
F1:3: x687,7 y1013,8 z-1,99/-2,13, ½ dl, 28,9 g. Obestämt. (Benkonc. i botten).

Anläggning 24
Brandgrav.
Sammanlagd vikt 9,2 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
0,22 g/1 fragment av skalltak.
F1: 1,52 g, välförbrända, bruna småfragment. 1 frag av människa skalltak.
F2: 1,47 g, välförbrända, bruna småfrag. Obestämt (1 rörbensfrag troligen människa).
F4:2:1,98 g, välförbrända, bruna småfrag. Obestämt (1 rörbensfrag troligen människa).
F5: 1,43 g, två frag. Obest rörbensdiafyser.
F8: 2,8 g. Obestämt.

Anläggning 25
Skelettgrav med brända ben i fyllningen.
Inget benmaterial från skelettet återstod. Från fyllningen framkom ca 0,5 dl brända ben (rena). Prel. analyserade i fält: Människa och djur.

Anläggning 26
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 180,3 g/ca 1,5 dl.
Identifierade arter: Människa (Homo sapiens).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
11,1 g/28 identifierade fragment av en vuxen individ. Skalltaksfragment med tre synliga skikt.
F1: 118,6 g välförbrända, bruna småflisor; 20,9 g obestämt samt rörben från människa; 1 g, två frag skalltak från människa; 5,7 g, två frag best till lårben från människa; 22,6 g obestämt; 0,4 g obestämt; 1,5 g obestämt; 2,3 g obestämt; 0,3 g skalltak från människa; 7 g skalltak från människa.

Anläggning 27
Skelettgrav.
Inget benmaterial påträffades.

Anläggning 28
Skelettgrav.
Enstaka obrända benfragment, varav möjligen ett lårben.
Ej analyserade.

Anläggning 29
Skelettgrav.
Inga obrända ben påträffades.

Anläggning 30
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 1262,7g/ca 17,5 dl
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) samt katt (*Felis catus*).
Människa: Mind: 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
190,4 g/147 stycken identifierade fragment av en vuxen individ. Synostos avslutad i interna, förhållandevis tjock diploë. Ett fragment av ögonhålsrand (margo supraorbitalis), vilken könsbedöms till 1(2) enligt Standards.
Katt: Mind 1.
0,6 g/6 stycken identifierade fragment från extremiteter och kranium.
F12: 8 dl/630 g. Identifierade fragment från människa.
F24: 8 dl/534,6 g, sotiga, ngt större än i F12.
F24 1,5 dl/97 g, sotiga, smuliga fragment samt tändsticksask m 4,6 g käkfragment. Identifierade fragment från människa och katt.
F28: 8 g obest. rörbensfragment.
F52: 1,7 g obest.

Anläggning 30B
Brandgrav.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*)
Sammanlagd vikt och volym: 108,2 g/1,5 dl.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
14,34 g/34 stycken identifierade fragment av en vuxen individ. Skalltaksfragment med tre synliga skikt. Diploë tjock i förhållande till tabulae. Ett fragment av ögonhålsranden (*margo supraorbitalis*) kan könsbedömas till 2 (probable female) enligt Standards.
F2: 1,5 dl/108,2 g välförbrända, ljusbruna fragment. Identifierar fragment av människa.

Anläggning 31 och 31B (A 31=F 1, F 2 och F 4. A 31B=F 3)
Brandgravar.
Sammanlagd benvikt 971,8 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*) och fågel (*Aves sp*).
Människa: Mind 3.
Åldersbedömning: Vuxen individ; barn; litet barn.
Könsbedömning: -
36,7 g/67 fragment från vuxen individ. F2:2 ”väster om benurna” 1,5 g/10 fragment skalltak från barn. F3:2 6,15 g/48 fragment skalltak och tandrot från barn.
Hund: Mind 1.
15,17 g/27 fragment från en mellanstor hund. Hela kroppen finns representerad.
Fågel: Mind 1.
0,34 g/2 fragment av falang (*phalanx*) och rörbensskaft.
F1: Vikt 24,64 g. Rensfynd. Välförbrända, ljusbruna småfragment. Fragment av rörben samt skalltak (människa?).

F?: Vikt: 48,63 g . ”Br. grop i ssv”. I påsen finns förutom brända ben, två påsar med kol samt en påse med oidentifierbara smulor. De brända benen är välförbrända, grå och sotiga. Obestämt.
F2:2: Vikt 11,48 g. Skalltak från människa med påbörjad synostos i interna.
F2:2: Vikt: 31,29 g. ”Br ben tvättade. Låg tillsammans ca 1 m väster om benurna”. Bruna, välförbrända småfragment. Frag av tunna rörben samt 10 tunna skalltaksfragment med tunn diploë. Ålder bedöms till större barn/tonåring.
F2:2: Vikt: 13,79 g. Sotiga rörbensfragment. Obestämt.
F2:2: Vikt: 18,94 g. Grå, sotiga fragment. Innehåller ben av hund.
F2:2: 295 g/ ca 3,5 dl, sotiga, välförbrända grå, ibland bruna fragment. Obestämt.
F2:2: 95,16 g/1 dl välförbrända, sotiga fragment. Skalltak och rörben från människa.
F2:2: 156,25 g/1 dl. Välförbrända, sotiga småfragment. Obestämt.
F2:2 76,15 g/0,5 dl välförbrända småfragment. Fragment av hund.
F2:2: 4,29 g. ”Låg tillsammans”. Rörbensfragment. Obest.
F4:2: 172,67 g/2 dl Välförbrända, grå och sotiga fragment. Rörbensfragment från människa och fågel.
A 31B
F3:2: 23,52 g välförbrända, bruna småfragment. Fragment av skalltak samt tandrot från människa. Skalltaksfrag i det närmaste utan diploë. Bedömer litet barn, under 6-7 år.

Den huvudsakliga benmängden kommer från en grav som innehåller ben från en vuxen individ. I detta material finns även ben från hund och fågel. Därutöver finns en påse med bruna småfragment (F2:2, ”låg tillsammans ca 1 m vä om benurna”) som bedömts komma från ett barn. Även benen i F3:2 (A 31B) är små och bruna. De identifierade fragmenten bedöms komma från ett litet barn, under 6-7 år. Vad gäller benen i F2:2 (1 m vä om benurna) har ingen närmare bestämning gjorts. Min bedömning är dock att barnet i F2:2 är äldre än barnet i F3:2.

De ben som bedömts komma från barn är av en annan bränning än benen från den vuxna individen och de identifierade djuren. De skiljer sig åt i färg och fragmenteringsgrad. Fragmenten från barn är bruna, rena och små medan fragmenten från graven med den vuxna individen är grå, sotiga och mindre fragmenterade. En möjlig tolkning är att nedgrävningarna med barnben har en annan datering än graven med den vuxna individen.

Anläggning 32
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 813 g/9 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och småbovid
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
26,2 g/40 frag. Skalltaksfragment med tre synliga skikt.
Småbovid: Mind 1.
0,2 g/1 fragment av fotrotsben.
F2:2: 9 dl/772,4 g, (x674, y1012,6, z-1,34). Välförbrända, grå, något sotiga fragment. Frag från människa och småbovid.
F3: 10,8 g, (x 672,1/y 1013,4). Gråbruna, välförbrända fragment. Frag från människa.
F 9: Ca ½ dl/27,1 g, (x671/ y1011). Bruna, välförbrända fragment Obestämt. Troligen människa.
F 10: 2,6 g, (x674,9, y1018, z-1,57). Rena, vitbruna frag. Obestämt.

Anläggning 33
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 4687 g/6,35 l.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), katt (*Felis catus*), häst (*Equus caballus*), samt tamhöns (*Gallus gallus domesticus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
51,03 g/62 fragment från en vuxen individ. Påbörjad synostos i interna. Ögonhålsrand (margo supraorbitalis) av oklart kön.
Hund: Mind 1.
10,42 g/18 frag av mellanstor hund. Hela kroppen representerad.
Katt: Mind 2.
8,75 g/40 fragment från hela kroppen. Två fragment av den övre ledänden på höger strålben (*radius*).

Häst: Mind 1.
71,65 g/65 fragment från hela kroppen.
Tamhöns: Mind 1.
0,1g/1 frag från höger skulderblad (*scapula*). Dessutom 0,1g/1 falang från obestämd fågel.
F1: Rensfynd. 1,84 g. Obestämt.
F2:1: 1038 g/14 dl välförbrända, möjligen ngt spongiösa fragment. Identifierar frag av häst, hund, katt, tamhöns och människa.
F2:1: z-2,32, ca 24 dl/1719,26 g. Id mest häst.
F2:1: 1452,75 g/19 dl, sotiga, välförbrända brandlagerben. Fragment från människa, häst och hund.
F2:1: Ett fåtal frag/7,3 g. Utsorterade fragment från hund och katt.
F2: 2,86 g, rena frag. Skalltak från mindre däggdjur (troligen katt).
F2:1: 177,66 g/2 dl. Katt och hund.
F2:1: 22,62 g/0,5 dl småfragment.
F3:2: 265,82 g/4 dl. Ljusbruna ben från urnan samt mindre, sotiga fragment. Nästan uteslutande häst. Ett frag katt.

Anläggning 33B
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 154,4 g/ca 2,5 dl välförbrända, ljusbruna ben.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och hund (*Canis familiaris*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
18,95 g/36 kraniefragment. Tre synliga skalltaksskikt. Inga könskaraktärer identifierade.
Hund: Mind 1.
0,6 g/1 frag av vänster överarmsben (humerus).
F4:1: ”Brända ben, tvättade, östra sidan”, 8,76 g/ca 0,5 dl välförbrända, ljusbruna frag. Identifierar hund.
F4:3: ”Tvättade brända ben”, 145,68 g/ ca 2 dl. Ljusbruna, välförbrända fragment.
Identifierar kraniefragment från människa.

Anläggning 34
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 738,3 g/ca 9 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och hund (*Canis familiaris*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: ♂
102,75 g/64 fragment av vuxen individ. Med anledning av att diploë är förhållandevis tunn i jämförelse med tabulae är det möjligt att individen är under medelålder. Fragment av pannben med väl utvecklad ögonbrynsbåge (arcus superciliaris) och glabella.
Hund: Mind 1.
8,1 g/15 fragment. Ben från hela kroppen finns representerade. Det är möjligt att fragmenten härrör från två hundar eftersom kraniefragmenten överensstämmer med en hund av medelstorlek medan falangerna är små. Det går dock inte att utesluta att fragmenten kommer från en oproportionerlig hund.
F1:1: 360,4 g/4 dl välförbrända, ljusgrå ganska små fragment. Identifierar fragment av människa, mellanstor hund samt liten hund.
F2:1: 99,8 g/ca 1 dl. Välförbrända, ljusbruna fragment. Identifierar människa och hund.
F4:2: ”Ben i urnan”, 274,1 g/ca 4 dl välförbrända, ljusbruna fragment samt 3,35 g småfragment. Identifierar fragment av människa. Två fragment från pannben (os frontale) med tydligt tunn ögonhålsrand (margo supraorbitalis). Utvecklad ögonbrynsbåge (arcus superciliaris), utvecklad glabella samt utvecklad nackknöl (probuberantia occipitalis externa). De sekundära könskaraktärerna är övervägande av manlig karaktär. Synostos påbörjad i tabula interna.
F5:3, 0,69 g småfragment. Obestämt.

Anläggning 35 (Anl. rutgrävd i 0,5x0,5 m stora rutor, se spridningsbild nedan)
Brandgrav.
Sammanlagd vikt: 3844 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), katt (*Felis catus*), mårddjur (*Mustelidae*) samt tamhöns (*Gallus gallus dom*.).

Människa: Mind 2.
Åldersbedömning: En vuxen, möjligen äldre individ samt en tonåring/vuxen (troligen under 20 år).
Könsbedömning: -
273,11 g/266 identifierade fragment. Det minsta antalet individer är två, vilket baseras på att fragment från två underkäkar (mandibula) påträffats. Skalltaksfragment med pågående synostos i tabula externa tyder på en vuxen, möjligen äldre individ. I materialet finns även ben från en individ under 20 år; den övre ledänden från ett överarmsben har ännu inte vuxit samman med benskaftet (jfr Grays anatomy). Dessutom finns tunna skalltaksfragment med mkt tunn diploë.

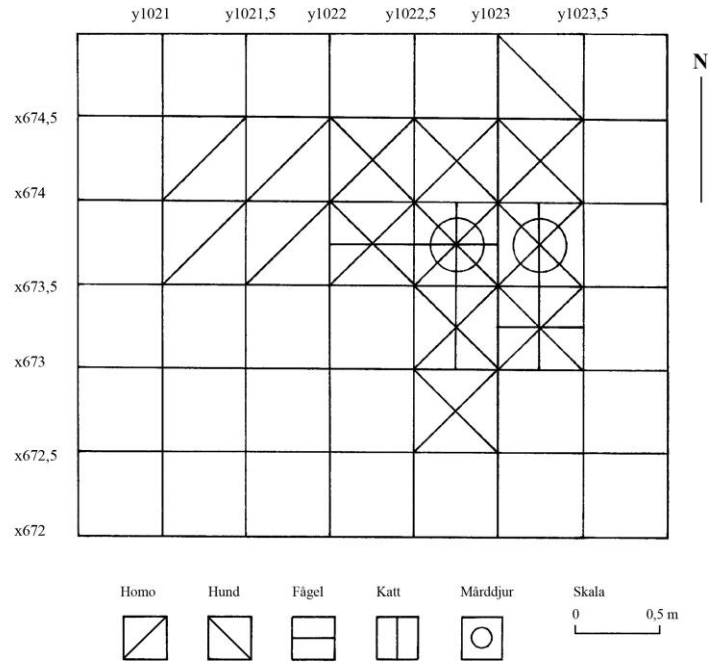
Hund: Mind 1.
57,78 g/53 identifierade fragment av en stor hund (något mindre än en modern schäfer). Hela kroppen finns representerad.

Katt: Mind 1.
6,15 g/39 identifierade fragment. Hela kroppen finns representerad.

Mårddjur: Mind 1.
0,17 g/4 identifierade fragment från mellanfots- och/eller mellanhandsben (metatarsus/metapodia) samt en falang (phalanx 1).

Tupp: Mind 1.
1,2 g/5 fragment. Identifierar en kort sporre, vilket möjligen kan indikera en ung tupp.

F?: (x673,5, y1022,5), 2,5 g välförbrända, obestämda frag av rörben. Ett frag av svanskota (os coccygis) från hund eller katt.
F?: (x674, y1021,5), 51,4 g/ ca 1 dl välförbrända, bruna, kolblandade fragment. Identifierar fragment av människa
F2:7: (x672, y1021,5), 0,93 g. Endast kol.
F2:10: (x672, y1023,5), 0,23 g, obestämt.
F2:11: (x672,5, y1021), ett frag, 0,42 g, samt ett fåtal kolfragment. Rörbensfrag, troligen människa.
F2:11: (x672,5, y1021), tre frag, 0,51 g, ljusbruna och välförbrända. Obestämt.
F2:18: (x673,1, y1023), 54,57 g/ ca ½ dl, välförbrända, bruna frag. Identifierar skalltaksfrag av människa.
F2:20: (x673,5, y1021), 4,97 g välförbrända småfragment samt plastfolie med lite kol. Rörbensfrag från däggdjur. Obestämt.
F2:20: (x673,5, y1021), 20,39 g/ ca ¼ dl, välförbrända, bruna frag. Id frag av människa.
F2:21: (x673,5, y1021,5), 28,64 g/ knappt ½ dl, kolblandade, bruna frag. Identifierar frag av människa.
F2:24: (x674, y1021), 41,85 g/ knappt 1 dl välförbrända fragment. Identifierar skalltaksfragment av människa. Påbörjad synostos i tabula interna.
F2:24: (x674, y1021), 20,46 g/1/2 dl, välförbrända, bruna frag. Identifierar ett frag av människa.
F2:24: (x674, y1021). ”Prov på kompakt ben och kollager (söder om den flata stenen)”. 103,53 g/ ca 1 dl/ kol och ben. Id två frag av människa.
F2:25: (x674, y1021,5), 31,91 g/ ca ½ dl. Identifierar ett skalltaksfrag av människa.
F2:27: (x674, y1023,5), 9,77 g välförbrända, ljusgrå fragment. Obestämt.
F2:30: (x674,5, y1022,5), två småfrag. 0,44 g. Obestämt.
F2:31: (x674,5, y1023), 2 frag, 0,76 g samt ett fåtal kolbitar i plastfolie. Identifierar skulderblad (scapula) från hund.
F3: (x673,5, y1023), 492,66 g/7 dl. Identifierar människa, hund, katt, mårddjur.
F:3: (x674, y1022,5), 115,24 g/1 dl. Identifierar fragment av människa och hund.
F3:1: (x673, y1023), 3,03 g. Obestämt.
F3:2: (x673, y1023). 700,4 g/7 dl. Id frag av människa, hund, katt och hönsfågel.
F3:3: (x673, y1022,5), 29,9 g/ca ½ dl. Id frag av människa, hund och katt.
F3:4: (x673,5, y1022,5), 414,23 g/5 dl. Identifierar fragment av människa, hund, katt samt tamhöns.
F3:4: (x673,5, y1022), 20,29 g/1/2 dl. Blandning av ben, kol och järn. Id frag av hund.
F3:5: (x673,5, y1022,5), 638,05 g/9 dl grå, sotiga frag. Identifierar fragment av underkäke från människa. Id även hund, katt, fågel samt mårddjur.
F3:6: (x673,5, y1023). 5,7 g. Obestämt.
F3:7: (x673,5, y1023,5). 2,65 g. Obestämt.
F3:9: (x674, y1022), 178,38 g/ca 2 dl. Identifierar frag av människa och hund.
F3:11: (x674, y1023), 120,38 g/ca 1 dl. Identifierar människa och hund.
F4:1: (x672,5y1022,5), 86 g/ca 1 dl. Identifierar hund och människa.
F4:2: (x673,5, y1022), 169,08 g/ca 3 dl. Ganska stora fragment. Identifierar frag av människa, hund och hönsfågel.
F5: (x673,5, y1022,5). 349,52 g/knappt 4 dl. Små fragment. Identifierar människa, hund och fågel.
F7: (x673,5, y1022,5). 246,18 g/3 dl. Id vuxen människa och hund.

Anläggning 35 grävdes i 0,5x0,5 meter stora rutor. Brända ben fanns på en sammanhängande yta av sammanlagt 3,5 kvadratmeter. De brända benen har analyserats per ruta. I graven finns människa, hund, fågel (ungtupp), katt och mårddjur. Spridningen av benen kan ses i planen här intill. Människoben finns i alla benförande rutor utom en. Djuren finns mer i den östra delen. Hund finns i flertalet rutor. Full representation av individer finns bara i en ruta (x673,5 y1022,5) som också är brandlagrets centrum. Om djurens orientering åt öster kan kopplas till placeringen på brandbålet kan inte avgöras.

Anläggning 36
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 591,9 g/ca 8 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
76,39 g/100 fragment från vuxen människa. Synostos avslutad i tabula interna. De identifierade könskaraktärerna är två fragment av ögonhålsrand (margo supraorbitalis) som bedöms till kvinnlig typ.
F1:3: 0,39 g/2 frag. Möjligen ett frag skalltak människa (mkt eroderat).
F2:4: 0,23 g/3 frag. Obestämt.
F3:1: 410,26 g/5 dl sotiga, grå frag. Identifierar människa
F3:32 181 g/ ca 3 dl. Ben från krukan. Id frag av människa.

Anläggning 37
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 115,2 g/1 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), katt (*Felis catus*) och tamhöns (*Gallus gallus domesticus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
6,75 g/12 fragment från kranium och lårben. Skalltaksfragment med tre synliga skikt. Ett fragment av ögonhålsrand är av kvinnlig typ. Linea aspera på lårbenet (femur) är påtagligt tunn.
Hund: Mind 1.
2,65 g/4 fragment.
Katt: Mind 1.
0,22 g/3 fragment av mellanfotsben och falanger.
Tamhöns: Mind 1.
0,78 g/3 fragment av lårben och armbågsben.
F2:1: 115,2 g/1 dl små, gråbruna frag. Identifierar människa, tamhöns, hund och katt.

Anläggning 38
Skelettgrav/kammargrav.
Inga ben påträffades.

Anläggning G 39
Skelettgrav (för litet barn).
Inga ben påträffades.

Anläggning 40
Brandgrav.
Sammanlagd vikt 34,1 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och småbovid.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
3,86 g/2 fragment av rörbensdiafys.
Småbovid: Mind 1.
0,33 g/1 frag av finger- eller tåfalang (phalanx 1).
F1:2: (x645,9, y1019,1, z-5,54), 20,66 g/0,5 dl välförbrända småfragment. Id småbovid.
F1:4: (x646, y1019,3, z –5,45), 12,8 /0,25 dl bruna, välförbrända småflisor. Id människa.
F1:5: (x646,7, y1018,95, z-5,64), 1 frag/0,64 g. Obestämt.

Anläggning 41
Brandgrav.
F1. Bränt material. Volym 10 ml, vikt 32 g varav 0,2 g har kunnat bestämmas.
F2. Bränt material. Volym 10 ml, vikt 19 g, varav 2,4 g har kunnat bestämmas.
Människa: Mind 1. 2,6 g best. fragment.
Kön: -
Ålder: -

Anläggning 42
Skelettgrav (för litet barn).
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 43
Brandgrav.
F1. Bränt material. Volym 20 ml, vikt 80 g, varav 1,3 g har kunnat bestämmas.
F3. Bränt material. Volym 30 ml, vikt 148 g, varav 28 g har kunnat bestämmas.
Människa: Mind 1. 29 g best. fragment.
Kön: -
Ålder: Maturus; förhållandet mellan diploe och tabula interna/externa.
Får/get: Mind 1. 0,3 g best. fragment. Endast cadualregionen och manis/pedis finns representerade.

Anläggning 44
Skelettgrav.
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 45
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 1083,9 g/16 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), katt (*Felis catus*) och tamhöns (*Gallus gallus domesticus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
94,47 g/39 fragment. Skalltaksfragment med tre synliga skikt.
Hund: 1 individ.
10,12 g/19 fragment. Uppskattningsvis mellanstor hund. Hela kroppen finns representerad.
Katt: 1 individ.
1,43 g/12 fragment av extremiteter och svanskota (*os coccygis*).
Tamhöns: 1 individ.
0,81 g/2 fragment från skenben-vristben (*tibiotarsus*) och handlovsben-mellanhandsben (*carpometacarpus*).
F1: 2,38 g, välförbrända småfrag. Obestämt.

F2: 458,8 g/7 dl, välförbrända, grå frag. Identifierar människa, hund, katt och tamhöns.
F3: 622,7 g/9 dl, välförbrända, grå frag. Benen kommer nästan uteslutande från människa. Ett fragment från tamhöns och två fragment från hund.

Anläggning 46
(Prel.analys av Svenfelt 2002)
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: ca 700 g.
Identifierade arter: Människa.
Människa: Mind 1.
Ålder: Adult
Kön: Man

Anläggning 47
Brandgrav.
Br.ben påträffades ej. (Endast 3 fragm. vid rensning. Ej analyserade).

Anläggning 48
Brandgrav.
Br. ben saknades i anläggningen.

Anläggning 49
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 637,1 g/ ca 6,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och nötboskap (*Bos taurus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
91,26 g/95 fragment. Tre synliga skalltaksskikt. Diploë tjock i förhållande till tabulae. Några frag med nästan komplett synostos. Inga könskaraktärer identifierade.
Nötboskap: Mind 1.
2,5 g/2 fragment av handrotsben.
F1: 33,96 g/ca 0,5 dl välförbrända, gråbruna frag. Id människa.
F2: 350,14 g/ ca 3 dl. Mörkbruna, välförbrända, ganska små fragment. Id människa skalltak samt lårben.
F3: ”Ben i urnan”, 146,18 g/ ca 2 dl. Identifierar människa.
F3: ”Ben från urnan”, 3 frag/3,72 g. Nötkreatur.
F?: 95,18 g/ca 1 dl välförbrända, bruna och grå mestadels sotiga frag. Obestämt.
F?: (x633,65, y1011,66, z-656). Ett fåtal fragment/3,25 g. Id människa.
F?: (x63?, y1013,19, z-667). Tre frag/0,58 g. Id människa.
F?: (x633,?, y1013,37, z-667). Ett fåtal frag/4,13 g. Obestämt.

Anläggning 50
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 439 g/ca 6,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
Patologiska förändringar: Ett fingerben (phalanx 1, manus) har osteofyter vid den distala ledytan.
78 g/104 stycken identifierade fragment. Äldre vuxen individ (skalltaksfrag m komplett synostos samt tunna tabulae och tjock diploë). Den enda påträffade könskaraktären är ett pannbensfragment med plan ögonbrynsbåge (*arcus superciliaris)*, vilket anses indikera en individ av kvinnligt kön.
Materialet utgörs av ben från brandlager, ben från kruka samt enstaka fragment.
F2: 3,5 dl/279,5 g, välförbrända, grå fragment från brandlagret. Fragment av människa.
F4: 2,5 dl/116,1 g ben i kruka. Välförbrända, ljusbruna och grå fragment. Övervägande rörbensfragment. Några få skalltaksfrag. Endast ben från människa.
Dessutom: 4,3 g/två frag, överarmsben från människa.
Ca ½ dl/23,9 g. Människa.
2 frag/15,4 g. Påse märkt ”Brända ben brandlager bearbetat ben?”. Innehåller lårbensfragment.

Anläggning 51
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 356,9 g/ca 5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
69,35 g/97 identifierade fragment. Äldre vuxen individ (skalltaksfragment med komplett synostos samt tjock diploë och tunna tabulae). En identifierad ögonhålsrand (*margo supraorbitalis*) av oklart kön.
F2:3: 251,7 g/ca 3,5 dl, välförbrända, grå fragment. 74 skalltaksfragment varav 13 m sutur. Ett frag med komplett synostos. Vuxen, äldre. Ögonhålsrand av allophystyp.
F2:5: 93,1 g/1,5 dl, grå, ngt smuliga fragment. ”Brända ben från krukan”. Mest rörbensfragment.
F 2:6: 0,1 g, obestämt.
F2:7: 8,5 g, välförbrända brungrå fragment. ”Ben (brända ev bronsboplats)”. Identifierar rörben från människa.
F?: 3,5 g. ”Brandlager, ögonbrynskant” Innehåller frag av ögonhålsrand (*margo supraorbitalis*).

Anläggning 52
Skelettgrav.
2 g välförbrända benfragment med lite kol iblandat framkom vid rensning och härrör troligen från A 52B omedelbart i V. Inga obrända ben från skelettet återstod i nedgrävningen.
Materialet är obestämt.
F1.3: 1,1 g/1 frag obestämt rörben.

Anläggning 52B
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt 54,8 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
21,21 g/29 identifierade fragment. Skalltaksfrag m tre synliga skikt. Dock endast småfragment.
F4 (x661,y1021): Människa.
F4 (x662, y1021): Rörbensfrag från människa.
F4 (x662, y1022):Obestämda småfrag.
F4 (x661, y1022, z-4,91): Rörbensfrag från människa.

Anläggning 53
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 720,1 g/ca 10,5 dl.
Materialet består av välförbrända, grå, ibland ngt bruna, fragment.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*) samt häst (*Equus caballus).*
Människa: Mind: 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
129,8 g/147 stycken fragment. Pågående synostos i tabula interna. Tre synliga skalltaksskikt.
Inga identifierade könskaraktärer i materialet.
Hund: 1 individ.
0,51 g/2 fragment.
Häst: 1 individ.
11,74 g/2 obrända fragment av kindtand.

Anläggning 54
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 1068,9 g/11,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), tamhöns (*Gallus gallus domesticus*) samt fågel (*Aves sp*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -

62,46 g/59 frag från en vuxen individ. Påbörjad synostos i tabula interna. Den enda identifierade könskaraktären är ett litet fragment av ögonhålsranden (margo supraorbitalis), som är tunn och av kvinnlig typ.

Hund: 1 individ.
18,35 g/55 frag från en mellanstor hund. Hela kroppen är representerad.

Tamhöns: 1 individ.
0,2 g/2 frag från armbågsben (*ulna*) och skenben-vristben (*tibiotarsus*). Det är troligt att de fragment som endast kunde bestämmas till fågel också kommer från tamhöns.

F1: 8,8 g välförbrända, bruna fragment. Ett frag skalltak människa samt två frag från hund. I övrigt obest.
F2: 543,5 g/ca 5 dl välförbrända, grå, sotiga fragment. 29,6 g/34 fragment av människa, främst skalltak. 15,6 g/44 frag av hund, (hela kroppen är representerad).
F3: 1,5 dl/92,3 g porösa, bruna fragment samt 12,11 g ganska stora, porösa fragment (från botten av urnan). Förutom ett frag (0,4 g) från hund och ett kamfragment innehåller F3 endast ben från människa (25,86 g/13 frag).
F5: 424,3 g/ca 5 dl välförbrända, grå, sotiga fragment. Frag från människa (6,6 g/11 frag), hund (1,45 g/7 frag), tamhöns (0,2 g/2 frag) samt fågel(1,2 g/14 frag).

Anläggning 55
Brandgrav.
Sammanlagd vikt: 19,6 g.
Benmaterialet består av ljusbruna, välförbrända fragment.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).

Människa: Mind: 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -
11,1 g/17 fragment.

F1, x 655,54/y 1025,08/z-4,16: Obestämt.
F4, x 656,65/y 1024,8/z-4,26: 2,1 g/3 frag. Skalltak, människa.
F12 x 654,55/y 1028/z-4,67: Obestämt.
F18 x 655/y 1025.6/z-4,35: Obestämt.
F37: x 657/y 1024/z-4,23-4,26: 9 g/14 frag. Rörben och skalltak, människa.
F44: x 657/y 1024,9/z-4,28: Obestämt.
F49: x 656,9/y 1025,9/z-4,32. Obestämt.

Anläggning 56
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt 128,1 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) samt hund (*Canis familiaris*)

Människa: Mind: 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
36,2 g/9 fragment. Ett fragment av ögonhålsrand (*margo supraorbitalis*) av manlig karaktär.

Hund: 1 individ.
0,97 g/ 4 fragment från en liten hund.

F1, x 654,3/y 014,7: 0,9 g, obestämt.
F2: 3,2 g. Skalltak av människa.
F2, x 654,85/y 012,15/-4,34: 1,5 dl/120,8 g, välförbrända grå fragment. Identifierar människa och hund. Cirka 80 skalltaksfragment från människa med förhållandevis tjocka tabulae.
F?: 3,2 g/2 frag, obränt ben. Obestämt.

Anläggning 57
Brandgrav.
Sammanlagd vikt brända ben: 0,2 g. Materialet är obestämt.

Anläggning 57B
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 286,3 g/ca 2,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och hund (*Canis familiaris*).

Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: -
Könsbedömning: -

12,1 g/23 fragment. Tre synliga skalltaksskikt.
Hund: 1 individ.
1,8 g/2 fragment av andra halskotan (*axis).*
F1 (x657/y998): Frag av skalltak från människa samt obestämda djurben.
F2: Frag från människa samt obestämda djurben.
F2 (x656/y997-998/z-3,22): Skalltaksfrag från människa samt frag av hund.

Anläggning 58
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 63,9 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*) och katt (*Felis catus*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: lägst ca 15 år.
Könsbedömning: -
13,32 g/37 fragment från kranium och rörben. En kindtand (M3) från underkäke ger en åldersbedömning till lägst 15 år +/-6 månader (Hillson 1986).
Katt: 1 individ.
0,4 g/4 fragment från extremiteter.
F:2: (x658, y993), 37,07 g/ knappt ½ dl, ”sv hörnet av rutan”. Bruna småfragment.
Identifierar människa och katt.
F3: (x657,7, y992,55), 26,8 g bruna, välförbrända småfragment med jord och sand iblandat.
Identifierar människa och katt.

Anläggning 59
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 632,6 g/6 dl.
Identifierade arter: Människa (Homo sapiens), hund (Canis familiaris), katt (Felis catus) och tamhöns (Gallus gallus domesticus).
Människa: Mind 2.
Åldersbedömning: Vuxen individ; vuxen individ.
Könsbedömning: -
116,96 g/145 fragment, företrädelsevis från kranium. Skalltaksfragment med avslutad synostos i tabula interna. Könskaraktärer av både manlig och kvinnlig typ har identifierats. Förekomst av tre sidobestämda fragment av ögonhålsrand (med *incisura sive foramen frontale*, respektive *foramen sive incisura supra-orbitalis*) innebär att det finns två individer i materialet.
Hund: 1 individ.
9,72 g/15 fragment från det postkraniala skelettet. Troligen mellanstor hund.
Katt: 0,12 g/1 fragment av strålben.
Tamhöns: 0,92 g/2 fragment från vristben-mellanfotsben (*tarsometatarsus*) med sporre. Tupp.
F1: (x635,4, y991,15, z-4,75), 2,64 g. Ett fåtal bruna frag. Obestämt.
F2:1: (x635, y989, z-4,7/-5,1), 408,16 g/ ca 4 dl, ”br ben, finrens”. Bruna, välförbrända ganska små frag.
Identifierar människa, hund, katt och tupp.
F2:7: (x634,6, y990,4, z-4,83), 103,18 g/1 dl, bruna, välförbrända (som ovan).
Identifierar människa, hund samt tamhöns.
F3: (x634,5, y990.25), 118,8 g/ ca 1 dl, ”br ben, kärl”, ljusbruna, välförbrända fragment.
Identifierar människa

Anläggning 60
(Prel.analys av Svenfelt 2002)
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 3400 g.
Identifierade arter: Människa, hund, häst.
Människa: Mind 1.
Kön: -
Hund.
Häst.

Anläggning 61
Skelettgrav.
Inga ben återstod.

Anläggning 62
Skelettgrav.
Inga ben återstod.

Anläggning 63
Skelettgrav.
Fragment av obrända ben återstod (Skallen, långa rörbenen, kotor).
Analyserade med avseende på kön och ålder av Agneta Gradborg i en B-uppsats (Gradborg, Agneta.1994. *Analys av ett vikingatida skelett från Lovö, Raä 34, A 63*. B-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet. Handledare: Ebba During)
Människa.
Ålder: ca 60 år.
Kön: Kvinna?

Anläggning 64
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 3331 g/ca 4,2 l
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (Canis familiaris), häst (*Equus caballus*), katt (*Felis catus*), tamhöns (*Gallus gallus domesticus*), småbovid och andfågel (*Anseriformes*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
42,98 g/57 fragment. Tre synliga skalltaksskikt, pågående synostos i tabula interna.
Hund: 1 individ.
20,34 g/26 fragment. Hela kroppen finns representerad.
Häst: 1 individ.
159,03 g/24 fragment. Hela kroppen finns representerad.
Katt: 1 individ.
2,42 g/15 fragment främst från extremiteterna.
Tamhöns: 0,94 g/2 fragment från vristben-mellanfotsben (*tarsometatarsus*).
Småbovid: 1,05 g/2 frag från armbågsben (*ulna*) och språngben (*talus*).
Andfågel: 0,33 g/1 frag från lårben (*femur*).
F1:2: 77,66 g /½ dl, välförbrända, ljust grå fragment. Identifierar frag av småbovid samt rörbensfragment från människa.
F2:12: 483,55 g/7 dl, sotiga, välförbrända fragment. Identifierar frag av häst, hund, katt, hönsfågel samt några få skalltaksfrag av människa.
F2:12: 2080 g/25 dl, mestadels sotiga, välförbrända fragment. Identifierar människa, häst, hund, katt och fågel.
F3:7: 311 g/ ca 4,5 dl, sotiga, välförbrända frag. Identifierar människa och hund.
F3:7: 379 g/ ca 5 dl, mkt sotiga fragment. Identifierar människa (skalltaksfragment med pågående eller avslutad synostos i tabula interna), häst, hund samt andfågel.
F3:7: 287,87 g/ca 4,5 dl välförbrända, grå fragment. Identifierar människa, hund, häst och katt.
F4: 26,14 g/½ dl, välförbrända, ljust grå. Obestämt.
F5, 146,74 g/3 dl, grå, större frag. Identifierar häst och hund.

Anläggning 66
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 1320 g/19,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*), hund (*Canis familiaris*), katt (*Felis catus*), tamhöns (*Gallus gallus dom.*) och andfågel (*Anseriformes*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Äldre vuxen.
Könsbedömning: -
121,59 g/78 identifierade fragment, främst kranium samt hand- och fotben. Skalltaksfrag. med nästan komplett synostos påträffade.
Hund: 82,95 g/55 frag från hela kroppen identifierade. Mellanstor hund.
Katt: 3,48 g/17 frag från hela kroppen identifierade.
Tamhöns: 0,33 g/ 1 frag av sporre. Tupp.
Andfågel: 0,37 g/1 frag av strålben (*radius*) identifierat.
F1: 12,48 g/1/2 dl, grå, sotiga fragment.

F1: 1080 g/14 dl, välförbrända, sotiga fragment. ”Brandlager”. Identifierar människa, hund, katt och fågel.
F2: 227,6 g/5 dl, sotiga, porösa, större fragment. Främst människa men även hund, tupp och andfågel.

Anläggning 67
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 727,6 g/8 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
33,72 g/49 fragment från kranium.
F2:1: 727,6 g/8 dl, grå, sotiga, förhållandevis små fragment. Identifierar människa. Skalltaksfragment med tre synliga skikt. Ett frag av vårtutskott (processus mastoideus) av
manlig karaktär.

Anläggning 68
Skelettgrav. Inga ben återstod.

Anläggning 69
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 270,9 g/ca 3 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*). I materialet finns även enstaka oidentifierade djurben.
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
44,78 g/35 fragment, främst från kranium. Tre synliga skalltaksskikt samt påbörjad synostos i tabula interna.
F1:2: (x623, y1021,5, z-7,96/-8,34), 251 g/3 dl. Id människa samt ett litet frag av djur.
F2:3: (x621, y1021,8, z-8,50), ”obrända ben” 3 frag/4,29 g. Obestämt.
F3: (x620,9 y1019,3, -z8,71). Fåtal fragment/5,97 g. Obestämt. Djurben?
F2: (x621,5, y1019,5, z-8,67,. ca 20 frag/9,69 g. Id ett frag skalltak människa.

Anläggning 70
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt 157,8 g.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -
120,7 g/56 identifierade fragment från kranium och extremiteter. Skalltaksfragment med pågående synostos i externa samt fragment med öppen *sutura lambdoidea*.
F?: Nv kvadranten, 3,11 g/1 frag. Identifierar människa.
F?: Sö kvadranten, 18,51 g. Identifierar människa.
F?: (x 620,15, y 1005,05, z –8,71, ”i och kring sotfläcken”). 88,95 g/1 dl ljusbruna, välförbrända frag. Identifierar människa.
F1:1: (x 622, y 1005,3, z –8,67). 47,18 g stora fragment. Endast ben från människa.
F1:3: Sv kvadranten, ”benkoncentration”. 261,64 g/3 dl ljusbruna, välförbrända, ganska stora fragment. Identifierar fragment av människa.

Anläggning 71
Skelettgrav.
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 72
Skelettgrav.
Inga ben av skelettet återstod i anläggningen.
(F 3: Bränt ben, bröstkota av djur (prel.). (F 4: Obränt ben, del av hälben, djur (prel.).

Anläggning 73
Skelettgrav. Stora delar av skelettet återstod.
(Endast preliminär benbedömning)

Människa: Mind 1.
Ålder: Vuxen

Anläggning 74
Skelettgrav.
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 75
Skelettgrav.
Endast två tänder/tandemalj återstod i botten av nedgrävningen, sannolikt från människa.
Ingen osteologisk analys har utförts.

Anläggning 76
Odef. gravskick.
Sammanlagd benvikt: 0,35 g.
Obestämt.
F6: (x623,8, y033,7), 0,35 g/2 frag.

Anläggning 77
Skelettgrav.
Inga ben från skelettet återstod.
I nedgrävningnen fanns tandemalj från djur. Ej osteol. analyserat.

Anläggning 80
Skelettgrav.
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 81
Skelettgrav?
Sammanlagd benvikt: 73,7 g obränt ben.
Identifierade arter: Kronhjort (*Cervus elaphus*).
Kronhjort: 1 individ.
73,7 g/1 fragment från den nedre delen av lårbenet (*femur*).
F1, sv hörnet, 73,7 g/1 fragment obränt ben. Identifierar kronhjort.

Anläggning 82
Skelettgrav
Inga skelettrester återstod i anläggningen.

Anläggning 87
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 79,3 g/ca 1,5 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Tonåring/vuxen.
Könsbedömning: -
2,47 g/11 fragment från kranium. Skalltaksfragment med öppna suturer men tydlig diploë.
F1, 8,7 g, bruna välförbrända småfrag. Obestämt.
F2, (x 659,7, y 1000,2 z –3,22-29), 29,3 g/½ dl, bruna, välförbrända småfrag.
Identifierar människa.
F2, (x 659,7, y 1000,5, z –3,22-3,29), 19,43 g/ knappt ½ dl, bruna välförbrända småfrag. Obestämt.
F2, (x 659,9, y 1000,2). 21,9 g/ knappt ½ dl, bruna, välförbrända småfrag. Identifierar människa.

Anläggning 88
Brandgrav.
Sammanlagd vikt och volym: 187,9 g/2 dl.
Identifierade arter: Människa (*Homo sapiens*).
Människa: Mind 1.
Åldersbedömning: Vuxen individ.
Könsbedömning: -

19,23 g/42 fragment, främst från kranium. Tre synliga skalltaksskikt.
F1:1, (x623,2, y1002,50, z-7,29), 187,94 g/2 dl. Bruna, välförbrända fragment. Identifierar frag från människa (okben och skalltak).

Anläggning 89
Skelettgrav/kammargrav med brända ben i fyllningen. Endast preliminär osteologisk bedömning.
En mindre mängd (0,5 dl) brända ben (F 2) i fyllningen och
endast återstående (obränd) tandemalj i nedgrävningen från ca 9 tänder från människa (F 18). Skelettet förmultnat (endast tänder återstår).
Identifierade arter: De brända benen (F 2) : Människa och ev. svin.
De obrända tänderna från nedgrävningen (F 18): Människa, obrända tänder/tandemalj, 9 st med bl.a. oslitna visdomständer. Troligen en ung individ men vuxen.
Människa: 2 (En bränd individ i fyllningen (F 2) och en obränd i nedgrävningen (F18).
Kön: -
Ålder: Individen i nedgrävningen hade oslitna tänder men med framsprungna visdomständer vilket sannolikt tyder på en ung individ, troligen juvenil.

Anläggning 90
Skelettgrav.
Inga ben återstod i anläggningen.

Anläggning 91
Skelettgrav.
Fragment av brända ben från skelettet återstod (kranium, tänder, rörben). Ingen osteologisk analys har utförts.
Fynd vid rensning:
Häst: språngben, höger bak. Obränt. Vikt 90,2 g.

Anläggning 93 (Romersk järnålder)
Brandgrav.
Sammanlagd benvikt: 282,7 g.
Ej analyserat.

Anläggning 131
Brandgrav.
Ca 2 dl (?) brända ben.
Ej analyserat material

Anläggning 132
Brandgrav.
Ca 3 dl (?) brända ben.
Ej analyserat material

Anläggning 136
Locksten. (brandgrav). Fyndtom.

Anläggning 137
Locksten, (brandgrav).
Analyserade brända ben:
x752,5 y1035,33 2,14 g
Indentifierade arter:
Människa
Kön: -
Ålder: -

Anläggning 138
Locksten, (brandgrav).
Fyndtom.

Anläggning 143
Locksten, (brandgrav) 1 st bränt ben. Ej analyserat

Övriga anläggningsnummer utgår, är ej analyserade eller utgör boplatsanläggningar.
I anläggningsbeskrivningarna kan finnas äldre, preliminära osteologiska kommentarer.

2.3.4 Kommentar till den osteologiska analysen.

De flesta gravar har analyserats, men ej alla, och vissa endast preliminärt. Benen har bedömts av flera osteologer men huvuddelen har analyserats av osteolog Ylva Svenfelt.

Majoriteten av gravar som analyserats är *brandgravar från vikingatid*. Av åldersgrupperna så är vuxna vanligast. Äldre vuxna fanns i 7 gravar från vikingatid (A 1, 43, 49, 50, 51, 63, 66). Barn har identifierats i några gravar. Av djurben är hund vanligast och därefter katt (12 gravar). Även ben från häst, nötboskap, småbovid (får/get) och fågel finns i ett flertal gravar. Människa har kunnat identifieras i alla analyserade brandgravar utom i A 57, 76 och 81 där de brända benen var alltför få eller saknades (A 81). Könsbedömningarna har varit sparsamma. I en grav (A 22) finns tre mänskliga individer, två vuxna och ett barn. I ytterligare en grav, A 31, har tre mänskliga individer identifierats (en vuxen och två barn) och i två gravar (A 35 och A 59) finns två individer. I A 31 och 35 rör det sig även om brända ben från underliggande äldre gravar (äldre järnålder). I A 35 fanns ben från mårddjur (troligen från en skinnapplikation där tassar ingått). I A 1 fanns björnfalanger som med all sannolikhet härstammar från en utbredd björnfäll under den döde på brandbålet (Petré 1980). I A 59 och 66 fanns andfågel och i A 22 troligen en falk. Ben från tupp och tamhöns fanns i ett flertal gravar. Benet från kronhjort i A 81 framkom i torvytan och är troligen recent. Rikast på djurarter var A 22 med minst 2 hundar, 2 katter, svin, hönsfågel, falk(?), hare(?) och fisk.
En iakttagelse som måste nämnas är att det i några gravar huvudsakligen varit hästben i benurnorna, t.ex. A 33 (jfr även dubbelgraven A 46 på Raä 13 med häst i båda benurnorna). Vad gäller A 33 så tyder fynden på att det kan röra sig om en ryttargrav (beslag som i ryttargravar på Birka). Vanligt är annars människoben i benurnorna (mest skalltak och långa rörben). Patologiska förändringar (osteofyter) fanns på ett fingerben i A 50 (äldre vuxen).

Av de 37 *skelettgravarna från vikingatid* så återfanns obrända ben från skelettet endast i ett fåtal gravar. Bäst bevarade var benen i A 73. Även i A 63 fanns obrända ben bevarade. Denna individ låg på vänster sida. Övriga har legat på rygg. Den fosfatrika jorden från den omgivande bronsåldersboplatsen har sannolikt bidragit till att benen i A 63 och 73 var bevarade. I övrigt så har benen i skelettgravarna nästan helt förmultnat bort. Endast tandfragment (t.ex. A 13A, A 13B, 75, 89) och några fragment från skalltak och de långa rörbenen har funnits kvar i några av skelettgravarna (se anl.beskrivningarna). I skelettgraven A 13A fanns bl.a. en kindtand som uppvisar emaljhypoplasi (ofullständig bildning av emalj som uppkommer vid bristsjukdomar). Individen i A 13A har bedömts vara 25-30 år.

I fyra skelettgravar har brända ben (0,5-1 dl) funnits utspridda eller i koncentrationer i ytan/mantelfyllningen. I alla har ben från människa kunnat identifieras.
Dessa är:
A 5: Skelettgrav med enstaka brända ben i ytan. F1: 19,7 g/ca 0,5 dl. Välförbrända ljusbruna fragment. Identifierar 2 skalltaksfrag från människa.
A 21: Skelettgrav och brandlagerliknande områden med brända ben (F 1).
F 1(Brända ben): Ca 1 dl. Prel. Människa och svin.
A 25: Från fyllningen framkom ca 0,5 dl brända ben (rena). Prel. analyserade i fält: Människa och djur.

A 89: Skelettgrav/kammargrav med brända ben i fyllningen, ca 0,5 dl (F 2).
Prel. bedömning: De brända benen (F 2) : Människa och ev. svin.

De brandgravar som tillhör *äldre järnålder/yngre bronsålder* och som analyserats är följande: A 9D, 10B, 10C, 10F, 10G, 10U, 10X, 30B, 31B, 33B, 35B, 52B, 57B och 87. Människoben har kunnat identifieras i alla. De flesta mänskliga individerna är vuxna eller äldre vuxna (10F och 10U). I A 35B fanns två barn, ett större/tonåring och ett barn som var 6-7 år. I A 10X fanns ett barn som var 6-7 år. I A 10C fanns en vuxen kvinna men: ”Benen kommer från en mycket liten individ; påfallande små fingerfalanger, smala armbågsben och strålben, tunna rörbensfragmenten och små alveoler.” (citat från osteol. analysen, Svenfelt 2005). I A 10G fanns en vuxen kvinna (?) med vissa defekter: ”Osteofyter på kotkroppar kan indikera degenerativa förändringar på ryggraden.” (a.a.).

Vad gäller djurbensinslaget i brandgravarna från äldre järnålder så är det sparsamt. Hund fanns i A 57B och A 33B och troligen i A 9D. I A 10G fanns obrända tandfragment från småbovid. Anmärkningsvärda är de rena brända benen från A 33B som vid utgrävningen åtskiljdes p.g.a. olika koncentrationer i det ca 2 m i diameter stora benlagret. Den östra koncentrationen visade sig var ben från hund och den västra från människa. Det är inte omöjligt att detta speglar två olika bränningar.

Av de gravar som osteologiskt analyserats är följande sannolikt från yngre bronsålder: A 30B, 40, 52B, 57B och 87. Samtliga har ben från människa. I A 30B fanns troligen en kvinna och i A 87 var personen ung (juvenil). Endast i A 40 och A 57B fanns djur (småbovid i A 40 och hund i A 57B).

3. DET VIKINGATIDA GRAVFÄLTET

Huvudsyftet med undersökningen var att kunna studera, komplettera och jämföra det vikingatida gravfältet Raä 34 och dess population med det tidigare undersökta Raä 27 (se Petré 1984, Del 4) som svarade för Lundaenhetens folkvandringstida och vendeltida population. Därmed skulle hela Lundaenhetens begravda population från ca 370 e.Kr till ca 1050 e.Kr. kunna studeras. Före undersökningen hade ca 70 gravar av yngre järnålderstyp (typiska för vikingatid) inventerats på Raä 34 (Raä:s inventering). Utgrävningarna kom att bekräfta dessa antaganden - sammanlagt har 74 gravar från vikingatid undersökts, varav 37 brandgravar och 37 skelettgravar. Därutöver framkom ett 30-tal gravar från äldre järnålder, några från yngre bronsålder samt boplatslämningar från framför allt yngre bronsålder. Några större stensättningar i norra delen har ej kunnat dateras.

3.1 GRAVTYPER, GRAVFORMER OCH KONSTRUKTIONSDETALJER

Gravtyperna på Raä 34 utgörs av typiska stensättningar och högar som är vanliga i Mälarområdet under yngre järnålder, dvs stensättningar ca 4-6 m i diameter och ca 0,2-0,5 m höga och högar ca 5-8 m i diameter och 0,5-1 m höga. Både större och mindre förekommer.
De flesta är runda men även andra former finns (se nedan). Stensättningarna har täckts av en jordmantel ca 0,1-0,3 m tjock men några stensättningar har haft s.k. kal fyllning, dvs endast en stenpackning (som naturligt övermyllats). Högarna har vanligen byggts upp av en mer eller mindre tjock jordmantel över en stensättning eller ett kärnröse. Såväl brandgravar som jordbegravningar (skelettgravar) ingår.

Vid en första anblick på gravfältet Raä 34 så tycks gravformerna vara relativt stereotypa (som är betecknande för yngre järnålder i Mälarområdet) med runda stensättningar och högar och några kvadratiska, några rundat rektangulära och några rektangulära stensättningar samt någon treudd. Högarna är särskilt framträdande trots att de inte överstiger dryga metern i höjd. Vid undersökningen och vid ett närmare studium har emellertid gravarna uppvisat stor variation i formspråk och konstruktionstyper och de kan knappast kallas för stereotypa vad gäller de inre konstruktionerna. Några av de olika konstruktionsdetaljerna är markerade på Fig.16.

3.1.1 Stensättningar

Stensättningarna varierar i storlek och konstruktionstyp, alltifrån tätt vällagda i flera skikt till mer jordblandade och diffusa med mer spridda stenar. De minsta är barngravar, ca 1,5-3 m i diameter och de största är ca 9 m i diameter varav några större stensättningar är påtagligt lika och flacka (A 54 och A 59). Flera stensättningar har varit högliknande. Några är röseliknande stensättningar (t.ex. A 1). Formerna är oftast runda men många av skelettgravarna har rektangulär form. En rektangulär brandgrav (A 43) har konvexa långsidor. Vissa har haft mycket vällagda stenpackningar (t.ex. A 33 och A 71). Intressanta är de rundat rektangulära stensättningarna som ligger tätt intill varandra. En sådan grupp är gravarna A 27, 28 och 29 och en annan sådan grupp är gravarna A 67, 68, 69 och 81. I den förstnämnda gruppen är alla skelettgravar men i den andra gruppen finns både brandgravar (A 67, 69) och skelettgravar(A 68, 81). Den rektangulära formen anses ha kristen påverkan (Gräslund 1996, s.28f.) och det är noterbart att två av dessa är brandgravar. De flesta stensättningarna har haft en mantelöverbyggnad av påförd jord. Mest anmärkningsvärd var skelettgraven A 71 som hade en tydlig rektangulär jordmantel över en vällagd rund stenpackning. Materialet till jordmantlarna har företrädesvis tagits från den omedelbara omgivningen vilket boplatsfynd i mantlarna vittnar om som kommer från boplatsunderlaget runt om.

3.1.2 Högar

Högarna är runda och har välvd profil men höjden är sällan mer än 1/10-del av diametern. Högen A 13 var dock rundoval och visade sig vara en vikingatida dubbelgrav med två skelettnedgrävningar (A 13A och A 13B). Mantelfyllningen har tagits från den närmaste omgivningen (jfr stensättningarna ovan). Under mantelfyllningen har högarna haft en centralpackning (stundom kärnröseliknande) eller (oftare) mer stensättningsliknande bottendel - mer eller mindre vällagd. Den största och mest framträdande högen på gravfältet var A 2 - en rik vikingatida vapengrav (dock plundrad). Den var 12-13 m i diameter och ca 1,1 m hög.

3.1.3 Treuddar

På gravfältet har två vikingatida treuddar undersökts – A 32 och A 34. Armarna har i båda gravarna samma riktning (se plan) och båda har uddstenar samt rest mittsten. De är brandgravar med brandlager och brända ben. A 34 uppvisar dock vissa avvikelser i och med att anläggningen har två keramikkärl som placerats på olika sätt samt rena brända ben och en grop (stolphål?) i mitten. I A 32 fanns endast en järnspik och i A 34 fanns ett 20-tal järnspikar, järnkrampor, en järnkniv, 2 keramikkärl och en torshammarring. Fynden i treuddar är vanligen få och de ses som mansgravar.

De båda treuddarna på Raä 34 är intressanta med tanke på den diskussion om tolkningen av treuddar som gjorts under senare år. Det enda fyndet i brandlagret i A 32 (förutom brända ben och kol) var nämligen en 65 mm lång och rak järnspik. Järnspikar i treuddar har uppmärksammats av bl.a. Anders Andrén och Torun Zachrisson. Världspelaren var fäst med en enda spik i polstjärnan (Andrén 2004, s.394 och 402, med där anförd litt.). Andrén menar att treuddar är trärepresentationer, en slags träsättningar eller världsträd (a.a. s.407 f.f. med där anförd litt.). Zachrisson (2004, s.356 f.f. med där anförd litt.) har utifrån bl.a. treudden på Helgö diskuterat kosmiska referenser med bl.a. stolpar och spikar. Hon menar att då man anlade treudden över en äldre stolpe förändrades uppfattningen om mikrokosmos "genom att ersätta en symbolisk världsstötta med ett symboliskt världsträd i början av vikingatiden." (a.a. s.367). I treudden A 34 fanns bl.a. fragment från ett 20-tal spikar (Obs, ej nitar!) och i mitten (under brandlagret och den resta mittstenen) en ca 25 cm djup stolphålsliknande grop. Man kommer här osökt att tänka på diskussionen om den symboliska världsstöttan, världspelaren men också på högsätesstolparna som ska ha haft "gudaspikar" inslagna (se Zachrisson 2004, s.363 och Drobin & Keinänen 2001, s.139f.f.). I A 32 finns den ensamma spiken ("himmelsspiken") och i A 34 finns flera spikar ("gudaspikar") och en djup grop som sannolikt haft en stolpe, kanske verklig i samband med brandbålet (?) eller symbolisk som himmelsstötta. Eller så har den avlånga stenen i gropen symboliserat världsstöttan och täckts med den resta mittstenen. Högsätesstolpen och världsstöttan kan enlig Zachrisson på det mytiska planet ses som identiska med samma innebörd av gudaspikarna och himlaspiken nämligen som himlens axeltapp (a.a. s.363).).

På Lovö har fem treuddar undersökts (Raä 27:32, Raä 28:59, Raä 11:3 , Raä 34:32 och 34) varav fyra har daterats till vikingatid och en (Raä 27:32) till början av 500-talet e.Kr. Den största treudden på Lovö finns på Raä 11, Söderby och är ej undersökt.

3.1.4 Kantkedjor

Kantkedjor finns i såväl stora som små gravar. De yttre kantkedjorna är vanliga och avgränsar såväl stensättningar som högar. Stundom är de partiella. I åtskilliga gravar kan man konstatera att om graven ligger i en slänt eller sluttning så har man lagt de största kantkedjestenarna (eller kantstenarna) i anläggningens lägsta del. De inre kantkedjorna avgränsar brandlagren och är vanliga. Friliggande kantkedjor förekommer inte på detta gravfält utan tycks tillhöra

500-700-talet på Lovö (se Petré 1984, Del 4, s.138-142). I skelettgraven A 91 fanns en "nischliknande" ca 1 m lång insvängning av kantkedjan i vilken kantställda stenflisor och symbolladdade fynd placerats (keramikkärl och hästbroddar). I brandgraven A 14 hade plats gjorts för kantkedjans "frigång" förbi en markfast sten genom att en del av den markfasta stenen huggits bort. Dubbelgraven A 6 hade delvis dubbla på varandra liggande kantkedjestenar. Kantkedjor kan ha haft en praktisk funktion som avgränsning av graven men även som gräns mellan den döda och omvärlden. Men man kan också tänka sig många andra innebörder. Den nästan ständigt återkommande runda formen kan vara en evighetssymbol; den oändliga ringformen som också kan ha inneburit trohet och edsförbund (jfr t.ex. de s.k. ringsvärden). I detta sammanhang kan erinras om att den vanligaste ornamentiken, alla kategorier, är cirkeln som inte minst yttrar sig i alla punktcirklar (finns på nästan alla kammar som är ett av de vanligaste gravfynden under yngre järnålder). Rektangulära kantkedjor finns under romersk järnålder men även under yngre vikingatid i skelettgravar. Exempel på utvalda vinklade hörnstenar finns i en rektangulär skelettgrav på Raä 34 (A 20). De rektangulära senvikingatida kantkedjorna kan ha haft en särskild innebörd, t.ex. som symbol för det heliga rummet (kyrkan).

3.1.5 Mittstenar och block

Mittstenar och block i gravar förekommer i olika utföranden. Med mittsten menas här en större sten (klumpsten eller block) som ligger i centrum av stenpackningen och som genom sin storlek tydligt skiljer sig och framträder från övriga stenar i packningen. S.k. mittblocksgravar som karaktäriseras av stora markfasta block med stenpackning runt om förekommer i Mälarområdet och dateras vanligen till yngsta bronsålder eller äldsta järnålder (Feldt, 2005, s.115f med där anförd litt.). A 22 hade ett stort eldskadat markfast mittstensblock och är en sådan mittblocksgrav. Den är en dubbelgrav (den vikingatida A 22 och A 22B från yngre bronsålder) som troligen i sitt äldsta skede var en "traditionell" mittblocksgrav. Andra gravar från äldre järnålder är A 7B och A 93 som hade en större markfast sten i anslutning till en mindre stenpackning SV om mittstenen. Andra gravar med antydningar till större stenar i eller i direkt anslutning till stenpackningen är A 14, 31, 35, 62 och 88B. Även den vällagda stensättningen A 33 hade ett stort rundat block inne i Ö delen av anläggningen. Intill fanns också ett benlager från äldre järnålder (A 33B). Även den vikingatida stensättningen A 36 hade ett block delvis "inbyggt" i anläggningen. I området för gravarna A 61, 67, 68, 69, 80, 81, 76 och 75 fanns många stora markfasta klumpstenar och block och dessa tycks ha utnyttjats och ingått i någon form av gränsmarkering eller kantkedja i respektive grav. Dessa markfasta stenar och block har således inte varit något hinder för gravarnas utplacering och det verkar således som att en gravs exakta placeringen varit viktigast. Det finns också ett exempel på att man huggit av en större sten så att kantkedjan skulle få plats, nämligen i A 14 (se nedan under rubriken *En huggen markfast sten*). En viktig anledning till en gravs exakta placering tror jag är att man tog stor hänsyn till den redan utlagda gravkonstellationen med nära anhöriga (jfr Petré 1999, LARS Nr 7). Det fanns troligen redan "självklara" platser för var man skulle få sin grav eller hur en kommande grav skulle placeras. Kanske vi här ser att avståndet till en anhörig varit viktigare än andra faktorer vid valet av var en grav skulle anläggas.
Det framgår således av ovan nämnda exempel att framför allt gravar från äldre järnålder anlagts intill markfasta större stenar och block men att sådana också har kunnat ingå i gravkonstruktionerna från vikingatid.

3.1.6 Gravklot

Gravklot fanns i 9 gravar spridda över hela gravfältet och framför allt i brandgravarna men även i tvåvikingatida skelettgravar (A 74, 75). Kloten har (ursprungligen) legat i centrum på

stenpackningen. I A 59 fanns 2 gravklot. Storleken varierar något men håller sig oftast kring 25-35 cm i diameter. Stenmaterialet är vanligen granit eller gnejs och med delvis eller helt bultad yta för att uppnå en rundad eller rundoval form. Sannolikt har den vita färgen på kloten (stenmjöl), som uppkommer då man bultar på en sten, varit viktig. Enstaka stora ornerade gravklot är kända från några andra lokaler i Mälarområdet. Dessa klot är vanligen gjorda av vit bergart. Gravkloten skulle synas även efter jordmantelns applicering på stenpackningen. Således har gravkloten placerats överst på stenpackningen eller på jordmanteln. Gravklotsgravar är kvinnogravar och finns i alla åldersgrupper. Tolkningen av gravklot är oklar förutom att de finns i kvinnogravar. Möjligen skall de ses i termer av kosmologiska associationer så som t.ex. resta stenar i treuddar kan ha symboliserat världsträdet, världsstöttan (Andrén 2004, Zachrisson 2004). Om vissa män, som fått resta stenar i sina gravar, associerats till världsträdet Yggdrasil och himlastöttan så kan en motsvarande kosmologisk tolkning tänkas finnas även på den kvinnliga sidan. Den runda formen som gravkloten har kan associeras t.ex. till solen, månen, eller kvinnlighet, havandeskap och pånyttfödelse. Ornerade gravklot har tidigare tolkats som bl.a. brödoffer (Christiansson 1948) eller som pundbågar d.v.s. brödkorgar (Gräslund 1969, s.146).

3.1.7 Resta stenar

Resta stenar har påträffats i 15 gravar på Raä 34, dels in situ (men oftast lutande eller fallna) och dels omkullvälta i ytan eller i kanten av gravarna. Tre eller fyra av gravarna kan dateras till romersk järnålder och övriga till vikingatid. Tre (eller fyra) av gravarna är vikingatida skelettgravar (A 7?, 16, 17 och 38), övriga är brandgravar. De resta stenarna har varit placerade i mitten av gravarna. I de fall där en sten stått in situ har bredsidan (framsidan) på detta gravfält exponerat åt SÖ, dvs med bredsidans maximala exponering åt den väg som löpt utmed impedimentskanten i SÖ. De flesta stenarna har tuktats så som konstaterats tidigare på Lovö (Petré 1984, s.37, s.196) med sicksackliknande kantform och med avsmalnande vinklad topp. Anmärkningsvärd är den vanligen sneda vinklade avfasningen/formen av själva toppens spets som kan ha en för oss okänd innebörd. Resta stenar i gravar kan kopplas till mansgravar, såväl unga som gamla individer. Resta mittstenar i treuddar är vanliga. Båda treuddarna på Raä 34 (A 32 och 34) hade rest mittsten. En tolkning är att den resta mittstenen i en treudd kan representera världsträdet, världspelaren som stöttade himlavalvet och var fäst i polstjärnan med en spik och att de tre armarna kan symbolisera världsträdets tre rötter (Andrén 2004, Zachrisson 2004). Se diskussion ovan under kap. 3.1.3. I Snorre Sturlusons Ynglingasagan, 8. står att: ”Över ädla män skulle man göra en hög till minne och efter alla de män som utmärktes av något skulle man resa bautastenar och den seden levde sedan länge.” (Snorre Sturluson). Resta stenar i gravar har lång tradition bakåt i tiden och finns t.ex. redan i bronsålder.

3.1.8 SV-portar

S.k. sydvästportar (SV-portar) fanns i 12 gravar på Raä 34 (se Fig.16) varav två portar var osäkra. De flesta var brandgravar i såväl stensättningar som högar. Gravarna A 15, 18, 61 och 77 var skelettgravar med SV-port. I vissa gravar var portarna tydligt konstruerade medan i andra var de otydliga eller omrörda/skadade. Samtliga hade orientering till SV-delen av graven (På det närliggande gravfältet Raä 28 finns några vikingatida gravar med SV-portar men där två har portar vända åt SSÖ). Portarna har haft en kvadratisk stenfylld (enskiktad) konstruktion med tydlig kantkedja, direkt utbyggd från stenpackningen åt SV. Inga fynd eller förhöjda fosfatvärden har kunnat påvisas i SV-portarna. Ett bränt ben från en hund (skallfragment) påträffades i SV-porten i A 1 (hund fanns också i brandlagret). På Raä 34 tycks SV-portarna förekomma under större delen av vikingatiden och en sen datering torde vara A 30 i vilken ingår bl.a. en dubbelkam. En vanlig uppfattning är att gravar med SV-portar

företrädesvis kan daterats till 900-tal och att de anses ha en spridning i östra delen av Mälarområdet. SV-portar har studerats av Ann-Sofie Gräslund (1969, s.133ff) som tolkar dem som "offerkistor för mat och dryck" och i en C-uppsats av Mikael Johansson (1993) som ser en koncentration av gravar med SV-portar till Uppland och Södermanland. I Peter Bratts studie av 330 stora högar har 18 SV-port. Han anser att de flesta kan dateras till 900-talet och att de är vanligast i de avvikande stora högarna som är 11-19 m i diameter (Bratt 2008, s.95). I Bratts material finns också ett flertal SV-portar med begravning (a.a. Tabell 35). Orienteringen åt SV är intressant med tanke på att de äldsta kristet påverkade skelettgravarna också ofta har denna längdriktning. Frågan är om portarna är en kristen påverkan eller en ”hednisk motreaktion”. Hypotetiskt skulle dessa portar kunna ha något med resan till dödsriket att göra. Birgit Arrhenius har utifrån en grav på Helgö sett en likhet i konstruktionen med ”de dödas dörr” omnämnt i den poetiska Eddan (Arrhenius 1970, s.384ff). Det torde vara en rimlig tanke att SV-porten kan vara en symbolisk kommunikationskanal till den döda eller för den döda till dödsriket.

3.1.9 Kantrännor

I sex gravar på Raä 34 har s.k. kantrännor framkommit (se Fig.16). De utgörs av partiella rännformiga fördjupningar runt gravarna fyllda med sot och ibland skärvsten. Således framkom mer eller mindre tydliga dylika kantrännor i A 49, 56, 59, 60, 64 och 66. Alla dessa gravar ligger väl samlade i SV-delen på gravfältet och angränsar till varandra. Kantrännor i järnåldersgravar i Sverige har förtjänstfullt behandlats i en D-uppsats av Britta Zetterström Geschwind (2005). Hon konstaterar att man har eldat i rännorna och att de uppträder under stora delar av järnåldern och har en vid spridning, även utanför Sverige. Kantrännorna har tolkats som gränsmarkering för den döde eller vägledning för själen att hitta rätt till dödsriket (a.a.). Eldens kraft och betydelse i samband med den hedniska brandgravsritualen skall inte underskattas. Det var genom elden som transformationen till dödsriket manifesterades och många exempel finns i den norröna litteraturen på eldens framträdande roll i samband med döden och i dödsriket (se Nordberg 1997, s.23f). Kanske kantrännorna i dessa gravar skall tolkas som en symbolisk förstärkning av elden på gravbålet. Att de är partiella skulle kunna förklaras med att lufttillträdet till det egentliga gravbålet inte skulle reduceras och att man samtidigt hade bättre möjlighet att beskåda själva gravbålet genom de kantrännefria passagerna.

3.1.10 Brandlagrens och brandbålens orientering (SV-NÖ)

I ett flertal brandgravar från yngre järnålder på Lovö har det kunnat konstateras att brandbålen stått på samma plats som där graven byggs (Petré 1984c, Del 4, s.43). Detta bekräftas ytterligare genom grävningarna på Raä 34. I ett flertal gravar finns rödbränd lera i botten under brandlagren och med markfasta eldskadade stenar (t.ex. A 9). Brandlagren är vanligen drygt en meter i diameter och har ofta en begränsning i form av en inre kantkedja. I det undre skiktet finns emellertid ofta diffusa sotutbredningar som avslöjar att brandbålen varit något större och i några gravar finns rödbränd lera eller morän i botten. Vid ett närmare betraktande av dessa brandlager och bålindikationer så finns i dessa ofta en rundoval eller oval form, ibland snarare rektangulär, som har orienteringen SV-NÖ eller SSV-NNÖ. Sannolikt har brandbålen haft rektangulär form och orienterade i ungefär SV-NÖ-lig riktning då det finns en grupp gravar i södra delen av gravfältet som mer eller mindre har denna form och med ovan nämnda orientering av brandlager eller bålindikation i botten (A 33, 35, 45, 46, 49, 56, 64 och 66. Se Fig. 16). Några av dessa har kantrännor (A 49, 56, 64, 66). Även en del brandgravars stensättningar (rundovala) antyder en sådan orientering, om än svag (t.ex. A 22, 54, 66, 67, 69, 70). Den rektangulära brandgraven A 43 (med konvexa långsidor) har en tydlig orientering i SSV-NNÖ, eller 35 gon. Vad som är intressant är att de senvikingatida skelettgravarna på

gravfältet har denna orientering såväl i stenkonstruktionerna som i skelettnedgrävningarna. Medianvärdet för skelettnedgrävningarna är 66 gon (d.v.s. ungefär SV-NÖ). Det skulle således kunna finnas en koppling mellan de äldre brandgravarnas brandbålsorientering i SV-NÖ och de vikingatida skelettgravarnas orientering i SV-NÖ och att denna orientering haft en stor betydelse redan före den kristna påverkan under vikingatid. Ofta förklaras den V-Ö-liga orienteringen i skelettgravarna med att den döde skulle ha blicken åt öster eftersom Kristus på den yttersta dagen skulle komma från öster. Denna uppfattning saknar grund i bibeln och i den äldsta kristna kyrkan utan härstammar från äldre traditioner, vilket har diskuterats av Anne-Sofie Gräslund (Gräslund 2001, s.46f.). Den SV-NÖ-liga orienteringen har också diskuterats utifrån solens uppgång i påsktid (Lindström 2005). I den förkristna traditionen återkommer den SV-NÖ-liga riktningen i många olika former, t.ex. i de SV-portar som finns i ett flertal av de vikingatida gravarna på Lovö och i Mälarområdet. I detta sammanhang kan ”som kuriositet” nämnas att långhusen i norden ofta har denna orientering liksom vissa båtgravar, t.ex. Valsgärdebåtarna vars stävar är riktade åt SV.

3.1.11 Övriga konstruktionsdetaljer

En huggen markfast sten.

I brandgraven A 14 fanns omedelbart utanför den vällagda kantkedjan i NV ett ca 0,85x1 m stort markfast stenblock som uppenbarligen hade huggits av för att kantkedjan skulle kunna passera förbi i sin rundning. Avståndet mellan huggytan och kantkedjan var endast 1 dm.

Den huggna ca 1,5-2 dm höga och 0,85 m långa kanten bar tydliga cm-stora huggspår (mestadels i lodrät riktning) och var välformad i en svagt konkav böj för att den vällagda runda kantkedjan skulle kunna passa (se planritningen). Placeringen av denna grav är märklig såtillvida att ett sankt parti (på vårarna blankvatten) löper in i gravens Ö kant. Detta sanka område har för övrigt troligen haft en mycket stor betydelse för den bronsåldersboplats (benämnd Raä 34 N) som ansluter på andra sidan det sanka området (ca 20 m). På en stenhäll endast ca 20 m NÖ om A 14 finns 6 skålgropar inhuggna. Det verkar som att den östra delen av graven skulle ha "direktkontakt" med vattnet eftersom kantkedjan där i stort sett saknades och att brandlagret "flöt ut" i det sanka partiet. Uppenbarligen har det här varit viktigt att placera denna stenpackning i exakt detta läge (på decimetern när). Omedelbart söder om A 14 ligger skelettgraven A 15 som troligen redan låg där då A 14 skulle anläggas. Omedelbart väster om dessa gravar skjuter en liten bergsrygg upp i N-S-lig riktning som hindrar en utbyggnad åt det hållet.

Vad gäller konstruktionsdetaljer i de vikingatida skelettgravarna se nedan i kap. 3.4.2.

3.2 GRAVSKICKET

Gravskicket utgörs dels av brandgravskicket och dels av jordandet av de döda (här benämnda skelettgravar) med manslånga nedgrävningar. Av de 74 undersökta vikingatida gravarna är 37 brandgravar och 37 skelettgravar. Av de sistnämnda är två kammargravar. I några skelettgravar har i ytan funnits spridda brända ben (A 5, A 21, A 25 och A 89) där preliminära osteologiska bedömningar visat att de brända benen är från människa och djur. Gravskicket i dessa gravar kan ses som en form av *bland*gravskick. Brandgravarna/de brända benen över dessa skelettgravar kan också betraktas som sekundärgravar men tidsskillnaden mellan de olika gravskickens anläggande är ej känd.

3.2.1 Brandgravskicket med dess efterdestruering

Brandgravarna har haft brandlager med överliggande stenpackning med mantelfyllning bildande stensättningar eller högar. Brandlagren har ofta begränsats av en s.k. inre kantkedja

ca 1-1,5 m i diameter. Själva brandbålen har i de flesta gravarna sannolikt stått på samma plats som gravens belägenhet. I några gravar finns tydliga spår i botten från bålplatsen (t.ex. A 56) och i en grav (A 30) finns i botten spår och rester från en bränd båt.
Fynden i brandgravarna är dels brandskadade, dels krossade eller brutna och dels ej till sin mängdmässiga ursprunglighet representativa. Fragmenteringen är uppenbarligen i hög grad avsiktlig i samband med ritualer och processer vid bålakten och begravningen. Mycket grovt räknat så återstår ca 20 % i en grav av vad som ursprungligen var med på själva brandbålet (se Petré 1984. Del 4, s.204ff) men variationen är stor från grav till grav. Såväl benmaterialet som fynden har krossats efter bålakten. I vissa fall kan man tydligt se att fynd avsiktligt har brutits sönder, t.ex. keramikkärl (partiellt i A 15, 75) och knivar (A 6, 14, 75 m.fl.). Brandbålen har haft hög temperatur, vilket framgår av att bronser ofta har smält (>1000 grader), likaså glaspärlor (ca 900 grader). Förutom eldens destruerande egenskaper så har efter brandbålet skett en efterdestruering och manipulation av fynd och ben. Detta kan konstateras genom många års studium vid utgrävningarna av gravar på Lovö vad gäller just representativitetsproblemet och problematiken kring ritualer, händelser och rutiner i anslutning till gravakten (bålbranden, efterarbetet med fyndhantering och urval, fyndplacering, fyndspridning, stenpackningens byggande, mantelpåföring, markeringar etc.).

Representativitetsproblemet med gravfynden synes numera vara allmänt vedertaget för stora delar av Mälarområdet (jfr Ljungkvist 2000 och 2006, s.37). Såväl bålbranden som destruering efter bålbranden genom krossning och manipulering samt bortplockning/urval har reducerat gravfynden i olika grader på ett sätt som är okontrollerbart för oss idag när vi skall tolka gravfynden och dess fyndsammansättningar och fyndkombinationer. Det är således med stor reservation som man kan säga att man studerar brandgravsfynd utifrån en grav eftersom dessa troligen aldrig representerar det ursprungliga på bålet före branden och att t.o.m. hela fyndgrupper kan vara uteslutna i gravarna. Ett exempel på detta är vapenklingorna som konsekvent har plockats bort efter bålet under stora delar av yngre järnålder i Mälarområdet. Själva branden har ju också bidragit till detta, t.ex. vad gäller textilier, träkärl, matoffer m.m. som vanligen brunnit upp i den höga hettan.

De föreställningar som man haft om döden och dödsriket och resan dit har troligen börjat i någon form av en tanke om upplösning av det materiella i jordelivet genom destrueringen som en förutsättning för pånyttfödelse. Troligen kan ursprunget finnas redan i den tidiga eldbegängelsetraditionen. Destruering av gravfynd och även offerfynd har traditioner bakåt i tiden till yngre bronsålder inspirerat av Lausitzkulturen (Ullén 1996, s.28).
Begravning och gravbyggande har styrts av allmängiltiga och vitt spridda samhälleliga konventioner och normer men även av lokala variationer. Förutom respekt och omsorg för den döde kan man också se hanteringsprocesser, manipulation och ritualer (som med tiden kan ha blivit rutiner) som visar på skrock, och en viss rädsla och respekt för den döde (se nedan).

3.2.2 Skelettgravskicket

Under vikingatid införs det kristet påverkade skelettgravskicket i Mälarområdet. Mission är känd genom t.ex. Ansgars besök på Birka under 800-talet (Ambrosiani 1992 s.11). Skelettgravskicket ökar under vikingatidens gång. På Lovö har brandgravskicket och skelettgravskicket löpt parallellt under vikingatidens andra hälft. Skelettgravskicket yttrar sig främst genom manslånga nedgrävningar med obrända döda som placerats i träkistor (eller på bårar eller dylikt). Sannolikt infördes en allmän norm i samband med kristnandet hur gravritualer skulle genomföras och hur gravar skulle utformas. Det yttrar sig bl.a. i stramare och färre gravgåvor och att de offrade djuren är helt borta liksom de symboliska keramikkärlen. På Lovö har endast några enstaka kistor varit spikade och de flesta var troligen

dymlade (lokal sed). Nedgrävningarnas orientering har förändrats över tiden från SV-NÖ till mer V-Ö. De döda har placerats med huvudet först i NÖ delen av nedgrävningen/kistan och senare mer i SV och V. Variationer och undantag tycks förekomma. I de sura jordar som finns på Lovö har kistorna med skeletten sällan bevarats. Tandfragment, delar av skallen och de långa rörbenen kan ibland finnas kvar. Eftersom de vikingatida skelettgravarna är fattigare på gravgåvor än brandgravarna så blir dateringarna svårare. Även i några av skelettgravarna har avslöjats människornas tankar och handlingar som ibland avvikit ifrån den allmänna normen (se nedan, t.ex. A 71, 72, 75, 91). Gravfälten på Lovö upphör troligen successivt då man övergår till att begrava vid kyrkan men skelettgravarna på Raä 34 är så avvikande från brandgravarna att de bör betraktas som kristna.

3.3 BRANDGRAVARNA

3.3.1 Allmänt om fynden i brandgravarna

De vanligaste fynden i brandgravarna utgörs, förutom av brända ben, av keramikkärl, båtnitar, spikar, järnkrampor, broddar (såväl hästbroddar som människobroddar), knivar, kamfragment, glaspärlor, torshammarringar, eldslagningsflinta, söljor m.m. Keramikkärlen har dels utgjorts av benbehållare (benurnor), där ofta torshammarringar placerats överst på de brända benen i kärlen, och dels av bikärl som varit med på brandbålen. Silvermynt har påträffats i fyra brandgravar och i en skelettgrav.

Båtnitar

Nitar av järn, s.k. båtnitar, är vanliga i gravarna på gravfältet. Nitar av detta slag kan ha ingått i olika träkonstruktioner men sannolikt kommer de flesta nitarna från brända båtar om ställts på gravbålet. Båtarna har antingen tillverkats för gravakten eller tagits från vardagslivet. Antalet nitar i en grav kan variera stort, från någon enstaka till över 100 i en grav. Även storleken (klinkmåttet), dvs avståndet mellan nitbricka och nitskalle varierar, vilket överensstämmer med hur bordens tjocklek är i klinkbyggda båtar. Borden är tunnare mot stävarna och tjockare på mitten av en båt (se Lindqvist 1958, s.107). På Lundagravfältet Raä 27 varierade detta avstånd från 10 mm till 50 mm med det mest frekventa avståndet 35-36 mm, dvs ett bord var vanligen ca 18 mm tjockt (2x18=36 mm).(Jfr Arwidsson 1942, s.100f.).
Nitarna behöver dock inte alltid härstamma från brända båtar, även om nitarna i graven A 30 tycks visa detta, där en bränd båt inte helt ”sopats ihop” efter bålbranden och där nitarna delvis låg nedfallna i rader från den brända båtens bord. Det är mindre troligt att gammalt ”båtvirke” från uttjänta båtar tagits som bränsle till gravbålet (jfr Lindkvist 1958, s.110). Om så skulle ha varit fallet har detta varit en mycket viktig och i tid och rum vida utbredd sed. Det mest troliga är att mindre båtar ställts på brandbålet och att denna sed varit mer utbredd även i "vanliga" och lägre sociala skikt än vad som tidigare antagits. Magnus Lindblad har i två uppsatser (C- och D-uppsatser) övertygande diskuterat de brända båtgravarna och dess utbredning (2000 och 2001). Sannolikt utgör nitarna i de flesta gravarna rester från brända båtar.
I skelettgraven A 124 på Lundagravfältet Raä 27 låg 9 stycken nitar i två rader i botten av nedgrävningen som tolkats som en nedsänkt likbår (Petré 1984, Del 2, s.58). Även i ackjor, slädar o.dyl. kan nitar ha ingått (se Gräslund 1980, s.24). Nitar av samma typ som de förhistoriska har ingått i vissa sentida redskap. Således hade trähjulen på äldre skottkärror av trä (början av 1900-talet) nitar i träekerkonstruktionen.
De ofta svagt vinklade nitstiften i gravarna är sannolikt ett resultat från ihopnitningen där borden vid själva ihoppressningen då nitbrickan nitats fast har "glidit" varvid stiftet bockats något. Vinklade nitstift skulle således vara nitar som ingått i en klinkkonstruktion (överlappande brädor) där brädorna "glidit" eller rört sig vid själva nitningen. I en modern

klinkbygd träbåt som brändes upp på Väddö har jag själv i askresterna hittat vinklade nitstift motsvarande de förhistoriska.

Spikar och stift
Raka spikar och vinklade (bockade) spikar uppträder rikligt i materialet från gravfältet. Vanliga är de bockade spikarna som troligen ingått i skrin där spikens spets bockats jämn mot insidan av skrinet (vinkelrät mot stiftet). Dessa bockade spikar (skrinspikar) synes relativt vanliga i vikingatida gravar men är ovanliga under vendeltid. Även stift, dvs korta spikar, kan ha ingått i skrin o.dyl. Detta kan innebära att träskrin var ett nytt (eller allt vanligare) inslag som gravgåva under vikingatid. Enstaka spikar kan tillsammans med nitar också ha ingått i båtkonstruktionerna. Intressanta är spikarna i de båda treuddarna A 32 och A 34. Treudden A 32 innehöll endast ett fynd – en kraftig spik, som väl skulle kunna symbolisera den s.k. "himlaspiken". I treudden A 34 fanns ett 20-tal spikar (men inga nitar). Dessa spikar skulle kunna symbolisera de s.k. "gudaspikarna" från de s.k. högsätesstolparna. A 34 hade dessutom en grop/stolphål i mitten (se diskussion under "Treuddar" ovan och Andrén 2004 samt Zachrisson 2004).

Järnkrampor och minikrampor
Järnkrampornas funktion är inte helt klarlagd (jfr Asp 1991). Sannolikt har de ingått i olika träkonstruktioner för att hålla ihop t.ex. plankor. I Birkamaterialet kan de i skelettgravarna ingå bland nitarna (se Birka 1943, I, Text). En eller ett par krampor kan ingå i en grav. De har rektangulär form med avsmalnande skänklar och är smidda av bandformiga tenar. Bredden på krampans innermått är oftast ca 25-30 mm och motsvarande skänkelmått (höjden) är ca 15-20 mm.
I några gravar i Lovömaterialet ingår s.k. minikrampor (Raä 34:9 och Raä 28:64). De är endast ca 1 cm breda. Liknande finns i Birka där de i en grav (grav 352) uppträder i större antal (ca 45) (Birka I, Tafeln, Taf.29) och där de tolkats som rembeslag (Birka I, Text, s.100).

Broddar
Två typer av broddar förekommer i gravarna från yngre järnålder, dels s.k. människobroddar och dels s.k. hästbroddar. Människobroddarna har oftast bandformig (jfr dock Raä 28:64) pikplatta och skänklar som varit omvikta för att passa en rem eller motsvarande. Hästbroddarna har asymmetrisk pikplatta med långa raka eller vinklade skänklar. Att det är just människobroddar och hästbroddar framgår av exempel från kammargravarna på Birka där broddarna kan studeras in situ på skeletten. I t.ex. grav 834 och 944 i Birka finns således människo- resp. hästbroddar under fötterna på människoskelettet resp. hästskelettet (Arbman 1943, Birka I, Text, s.305f., 369, 370; Arwidsson 1986, s.111f.).

Broddarna som gravfynd har ofta tolkats som ”Helskor". För att kunna komma till Hels rike, vägen dit gick nordvart och nedåt och var hal, så var det viktigt med en säker färd dit genom att medföra broddar (Gräslund 1996, s.25; Nordberg 1997). Hels häst var dessutom halt (trebent). I skelettgraven A 91 ingick såväl två hästbroddar som ett obränt språngben (höger bak) av en häst - en tydlig "symbolisk" försäkran om en tryggare färd till dödsriket.

Knivar (hela knivar och brutna knivar)
Knivar är relativt vanliga i gravarna och har en traditionell form med blad och tånge. Knivarna i såväl brandgravarna som skelettgravarna är ofta fragmentariska men även hela förekommer.
I flera gravar på Lovö, såväl skelettgravar som brandgravar, har delar av knivar (t.ex. ett blad eller en tånge eller ett blad utan spets), till synes avbrutna knivar (i två eller tre delar) eller hela knivar framkommit i gravarna. Frågan är i vilken utsträckning de fragmentariska

knivarna kan ha söndrats i samband med den allmänna krossningen av bålresterna och om en brytning kan ha skett separat i samband med gravakten. I några gravar har kunnat konstateras att knivarna avsiktligt brutits itu. Ett klart bevis på en avbruten kniv finns i skelettgraven A 75 på Raä 34. I ett i skelettnedgrävningen ställt keramikkärl låg i botten ett knivblad och utanför kärlet i kistbotten låg knivbladets tånge (de båda delarna har passning). Även skelettgraven A 15 har en kniv i tre delar med passning. Delarna påträffades intill varandra men brottytorna var gamla. I skelettgraven A 73 låg en fragmentarisk kniv vid fötterna och ett tångeliknande järnfragment vid midjan, möjligen knivens tånge. Knivbladets spets saknas. (Jfr även t.ex. A 6 som har en halv kniv och A 34 vars kniv saknar tånge?). På Raä 28 finns en undersökt grav, A 62, med sydport vid vilken har lagts två järnknivar med avbrutna spetsar. Om de brutna järnknivarna i brandgravarna har brutits före eller efter bålbranden går inte alltid att konstatera. I 700-talsgraven A 18 på Raä 16 har en kniv placerats omedelbart utanför kantkedjan där en förhistorisk väg/stig passerat. Denna grav har flera queer-relaterade företeelser med laddad symbolik (se Petré 1999c, LARS, Nr 7, s.157f.). Här kan man troligen se avsiktliga handlingar, möjligen för att skydda de efterlevande för skada eller gengångeri.

Även i brandgravar tycks knivar ha delats. I brandgraven A 14 hade en del av ett knivblad placerats på och längs mynningskanten av benurnan. Kanske en medveten handling där man för den döde (dvs för benen i urnan) ville visa knivens ”neutralisering” . En intressant placering av ett knivbladsfragment i en brandgrav finns i A 6 på Raä 87, Lunda. I centrum av anläggningen i brandlagrets botten fanns ett keramikkärl, nedgrävt 4 cm i bottenleran. I SSÖ delen av denna nedgrävning 1 cm ifrån kärlväggen stod på högkant ett avbrutet järnknivsblad (utan spets och tånge, 3,6 cm långt) och därintill en röd glasflusspärla (Petré 1984, Del 3, s.157). Även på det stora Lundagravfältet, Raä 27, finns några brandgravar med avbrutna knivar, t.ex. den vikingatida graven A 125 A (kniv i tre delar) och den vendeltida graven A 116 (en del av en kniv). Här måste också betonas att det finns flera gravar med hela knivar.

Det skall i detta sammanhang erinras om hur viktigt det är att noga iakttaga och beskriva t.ex. knivarnas tillstånd vid utgrävningstillfället. Är de delade före nedläggningstillfället vid begravningen eller sprack de sönder vid utgrävningen? Kan de ha “rostat av” i jorden? Har de vid dokumentationen avbildats (tecknats) rekonstruerade som hela? Dessa frågor är viktiga att hålla i minnet om man skall få svar på problemet med de ”halva” eller ”avbrutna/spruckna” knivarna. Detta gäller ju även många andra gravfynd. Ett problem är också hur järn beter sig då man försöker bryta det. Blir brottytan “böjd” eller skarp utan skevhet? Järn förändrar inte form vid hög upphettning, det är först vid glödgning som en lätt böjlighet inträder och så höga temperaturer har inte uppnåtts i brandbålen (se Petré 1984c).

Angående knivarnas placering i de vikingatida skelettgravarna så finns ingen enhetlig placering av knivarna i nedgrävningarna. Ofta tycks knivarna vara placerade i midjetrakten som om de suttit på bältet. Men de kan också ligga antingen vid huvudet eller vid fötterna, vilket kunnat konstaterats då skeletten varit bevarade. Det vikingatida skelettgravskicket anses ha kristen påverkan och man utgår ofta ifrån att huvudet placerats i V så att den döde kunde se ljuset och möta Kristus i Ö på den yttersta dagen. Men de döda har inte placerats konsekvent med huvudet i V. Många exempel finns på huvudet i Ö eller med kroppsriktning i andra väderstreck. Vissa studier antyder att huvudet i Ö är ett äldre drag under vikingatid och att man successivt övergår till en mer enhetlig placering med huvudet i V (jfr Nordberg 1998, Hammar, 2000). De flesta skelettgravarna på Raä 34 tycks ha huvudena i NÖ och i ett flertal av dessa har knivarna placerats vid fötterna.

Det finns också exempel på andra placeringar av knivar. I några vikingatida skelettgravar på gravfältet Raä 34, Lunda/Berga har kniven placerats utanför och omedelbart ovanför skelettnedgrävningen (A 13A och A 13B, A 15).

Kammar (enkla sammansatta kammar, dubbelhelkammar och sammansatta dubbelkammar)

Kammar från vikingatid har behandlats av bl.a. Kristina Ambrosiani (kammar från Birka och Ribe) i sin avhandling (1981). Benämningarna i typer nedan följer Ambrosianis indelning med A- resp. B-kammar och undergrupper. Även benämningar från den indelning som undertecknad gjort på kammar från folkvandringstid och vendeltid (1984c) används, t.ex. linjeornering (L1 resp L2 = en resp. två kantföljande linjer på stödskenorna) och stödskenornas snitt (t.ex. S6 dvs plankonvext eller halvrunt (S 8) som hos B-kammarna). Kamkronologin från vikingatid är ingalunda helt klarlagd. Generellt kan sägas om vikingatidens fyndkronologi att det är problematiskt med snävare dateringar än till århundrade och i bästa fall till 50-årsintervaller. Många fyndtyper tycks också "glida" i tid.
Vad gäller stödskenornas snitt så har A- resp. B-kammar en i princip kronologisk följd där A-kammar är de äldsta men att båda typerna förekommer parallellt under relativt lång tid. I materialet från Raä 34 så finns båda typerna men fragmenten uppvisar många tveksamheter med svårbedömda mellanformer. Detta kan ha flera orsaker, bl.a. stor fragmentering, hög bränningstemperatur och dålig representativitet i gravmaterialet samt lång användningstid etc. Kammaterialet är över huvudtaget fragmentariskt och knapphändigt i gravarna på Raä 34 och en kronologisk analys utifrån kamfragmenten från vikingatid låter sig ej lätt göras i materialet från detta gravfält.

I de vikingatida gravarna på Raä 34 finns 23 gravar som innehåller kamfragment där följande kamtyper kan urskiljas:
Sammansatta enkelkammar, typ A (2 gravar, A 36 och 50)
Sammansatta enkelkammar typ B (19 gravar)
Dubbelhelkammar (1 grav, A 30)
Sammansatta dubbelkammar (1 grav, A 22)
I kammaterialet från Raä 34 finns även enstaka fragment från kamfodral (A 35).
Kammarnas stöd- och mittskenor har sammanfogats med järnnitar eller bronsnitar. Vanligast tycks järnnitar ha varit av samma typ som under folkvandringstid och vendeltid, dvs med kvadratiskt tvärsnitt. I flera fall sitter järnnitarna kvar på kamfragmenten men kamfragment finns också med järnspår (rost) i nithålen. Bronsnitar på kamfragment finns i A 11, 35 och A 54. Färgspår från bronsnitar finns t.ex. på ett fragment i A 45. Små bronsnitar utan fynd av kamfragment finns i skelettgraven A 80. Sannolikt kommer dessa bronsnitar från en kam där hornmaterialet förmultnat bort fullständigt.
Upphängningshål finns på kamfragment i A 46 där upphängningshålet sitter i ena änden av kammen. Den äldsta kamtypen från yngre järnålder i detta material finns i två gravar, A 36 och A 50, och är A-kammar med L1-ornamentik utmed stödskenornas långsidor med stödskenesnittet S6 (dvs A-kam). Dessa gravar tillhör troligen de äldsta från tidig vikingatid på gravfältet. De ligger på en platåliknande del på impedimentet som sannolikt togs i anspråk först vid den vikingatida nyetableringen av gravfältet. L1-ornamentiken har i gravarna från yngre järnålder på Raä 27 daterats till tiden från ca mitten av 700-talets första hälft fram till minst 800-talets början (se Petré 1984, s.135). Efter år 1984 har flera gravar från tidig vikingatid undersökts på Raä 28 på Lovö där ytterligare några gravar har kamfragment med L1-ornamentik och där dessa gravar är av typ A1- eller A2-kammar tillhörande 800-talet.
Anmärkningsvärt är att kammar med L2-ornamentik saknas på Raä 34. Denna ornering finns i slutet av vendeltid och blir den vanligaste linjeorneringen på A-kammar under 800-talet men

finns även i 900-tal (Carlsson 1998, s.15). Den vanligaste kamtypen på Raä 34 är B-kammen som aldrig har L2-ornamentik.
Kammar av typen B1:1 finns i 6 gravar på Raä 34 varav två är osäkra (B1:1 eller B1:2). De finns spridda över hela gravfältet och representerar 900-talet (Ambrosiani 1981). Kammar av typen B1:2 finns i en säker grav (A 53) och är osäkra i 4 (B1:1 eller B1:2). En annan kamtyp med sparsammare ornering är B2 och B4 där den sistnämnda saknar dekor utmed stödskenornas sidor. Sådana kammar finns i 8 gravar varav minst två är osäkra. Säkra är kamfragmentens typer i A 54 och A 66 (B4) som båda är stora platta stensättningar med SV-portar. B2- och B4-kammarna har ungefär samma datering som B1-kammarna enligt Ambrosiani (a.a.) dvs med början i tidigt 900-tal.

B-kammar med oornerade stödskenor (B4) eller med sparsam ornamentik med tvärstreck (B2) eller med punktcirklar (B3) anses som de yngsta (Ambrosiani 1981, s.25).
Med reservation för kamfragmentens ringa representation kan följande noteras:
B2-kammar med tvärstreck finns i följande gravar: A 2, 35, 46, 49, 88.
B3-kammar med punktcirklar finns inte på Raä 34.
B4-kammar (oornerade) finns i följande gravar: A 19, 45, 54, 59, 66 varav A 54 är den mest säkra - de flesta saknar änddelen av stödskenan där tvärstrecksornamentiken finns. Ovannämnda gravar kan således tillhöra ett yngre skede av vikingatiden.

I två gravar finns dubbelkammar (A 30 och 22). Båda gravarna är brandgravar. Kammen i A 30 är en dubbelhelkam och kammen i A 22 är en sammansatt dubbelkam (med stödskenor). Dubbelhelkammar har studerats i bl.a. Sigtuna där Jonas Ros gjort en sammanställning av 232 kammar i en C-uppsats (1992). Dubbelhelkammar började tillverkas i Sigtuna ca 1100-1125 och var vanliga ca 1125-1150 men finns även senare men avlöstes av den sammansatta dubbelkammen (a.a. s.39). Dubbelkammar är vanliga i tidigmedeltida miljöer och har framkommit på åtskilliga platser (Ros, 1992, s. 21f.f. med där anförd litt.).
Dubbelhelkammen i A 30 är av Ros typ DH1A:IIb som har rektangulär form med raka sidor och med rombiskt tvärsnitt och med förhöjd mittlist (a.a. s.10). Denna typ blir vanlig i Sigtuna ca 1125-1150 men tycks finnas från ca 1100-1125 men ej tidigare (a.a. s.17f.f.). Från Sigtuna finns en annan studie, från Stora gatan, där Michél Carlsson daterar dubbelhelkammar liknande den i A 30 till Fas 7 dvs ca 1125-1200 men dateringar av dubbelhelkammar från Uppland finns från 1000-talet (Carlsson 1996, s.45 med där anförd litt. Artikel i Bäck 1996).

Den sammansatta dubbelkammen i A 22 har enkel oornerad stödskena med raka ändskivor. Nitarna är av järn. Broberg och Hasselmo (1981, s.72 f.f.) har studerat sammansatta dubbelkammar från flera medeltida städer. De har också gjort en typindelning som allmänt används. Således är kammen i A 22 av typ 4 (med raka ändskivor och enkel skena). Från flera städer kan typ 4-kammarna dateras till 1200- och 1300-talet med tyngdpunkt i 1300-talet (a.a.s.72 f.f.). Från grävningar på Mynttorget i Stockholm år 1993-94 finns kammar från en relativ obruten kronologisk sekvens från mitten av 1200-talet till 1500-talet. Där dominerar typ 4-kammarna nästan helt under 1200-talet och med endast något enstaka exemplar under 1300-talet då istället en annan kamtyp (typ 6) kommer att dominera (Källström 2002, s.151f). En treskiktad dubbelkam (sammansatt dubbelkam) har påträffats i en vikingatida skelettgrav (A 74) på Raä 156, Spånga (Biuw 1992, s.48). Biuw daterar denna grav till 1000-talets första hälft (a.a.). Enstaka exemplar av sammansatta dubbelkammar har gjorts i Skandinavien i gravar från yngre vendeltid och vikingatid och minst tre exemplar har påträffats i Svarta Jorden på Birka. Kamtypen har gamla anor i Västeuropa (Jansson 1985, s.183f. med där anf. litt.).

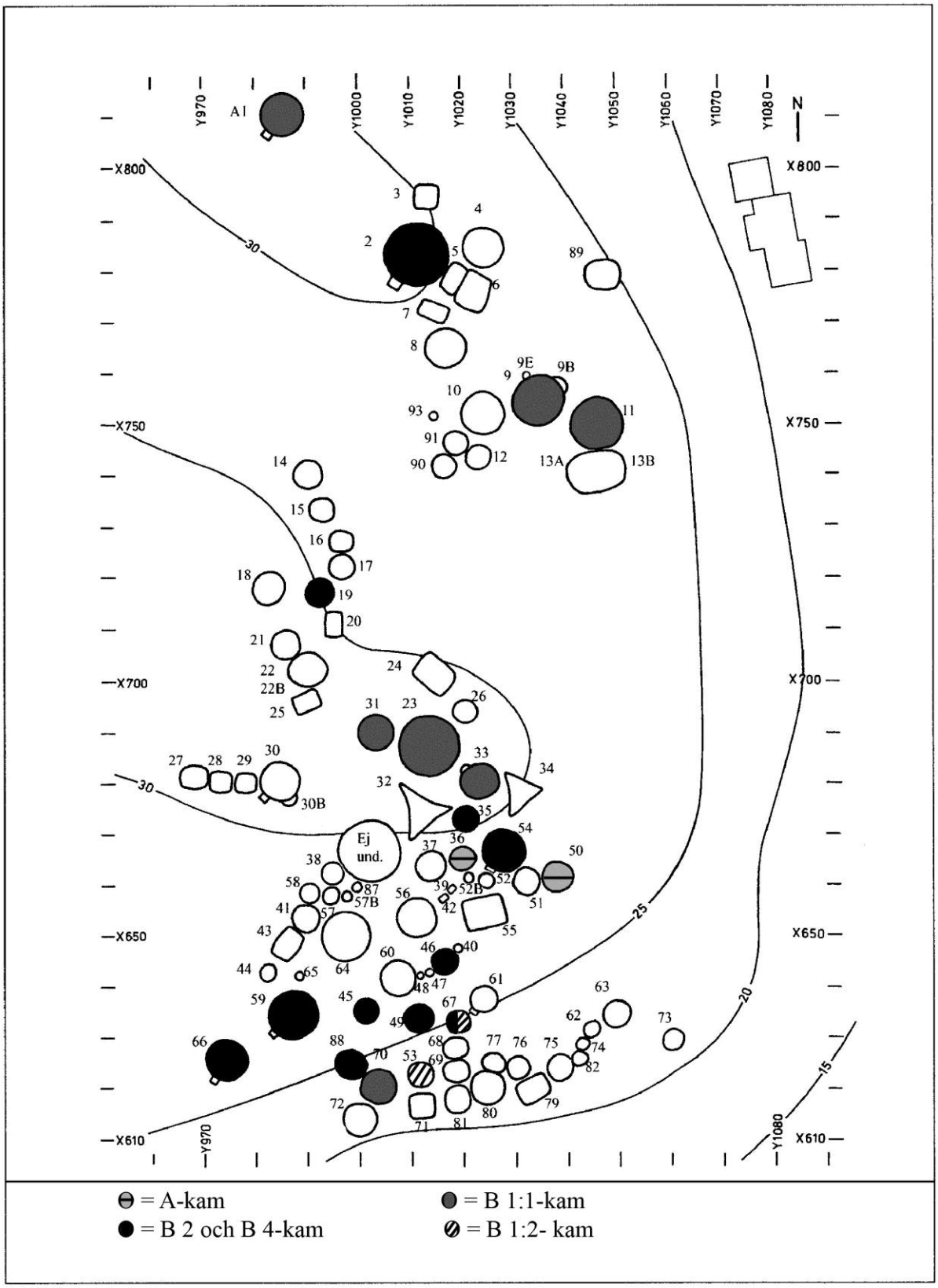

Fig. 10. Gravar med kamfragment från sammansatta enkelkammar på Raä 34. Försök till klassificering av kamtyper enligt K. Ambrosiani 1981. Dessutom finns en dubbelhelkam i A 30 och en sammansatt dubbelkam i A 22. I ett flertal gravar har kamfragmenten varit för små för att kunna typbestämmas. Den äldsta typen, A-kammen, finns centralt på gravfältet.

Sammanfattningsvis kan sägas att kammarna på Raä 34 torde representera i stort sett hela vikingatiden och in i tidig medeltid, med reservation för de första årtiondena på 800-talet. Intressant är de båda brandgravarna A 30 och A 22 med sina dubbelkammar som torde ge en datering till slutskedet av vikingatiden eller till tidig medeltid. Detta är ett viktigt konstaterande vad gäller gravfältets användningstid men även brandgravskickets sena tillämpning parallellt med skelettgravskicket.

Pärlor

Pärlorna uppvisar stor variation i färg och form men är till antalet inte påfallande stort i gravarna på Raä 34. De flesta är gjorda av glas eller glasfluss och några enstaka är av karneol. Många är eldskadade, krackelerade och förslaggade. En del pärlor är transulenta eller halvtransulenta mörkblåa glaspärlor. Flerfärgade pärlor förekommer också, t.ex. ögonpärlor, liksom guld- och silverfoliepärlor. Formerna är vanligen runda. Några är melonformade, cylinderformade eller segmenterade. I A 2 finns en diskusformad karneolpärla. Intressanta är de 22 dubbelpärlorna i kammargraven A 89 som låg in situ under hakan, varav de flesta var guldfoliepärlor (se plan i skala 1:1).

Vissa pärltyper och material saknas på gravfältet t.ex. bergkristallpärlor, vilket kan tyckas märkligt. Likaså tycks gravar saknas med stora uppsättningar av särskilt små blåa och gula pärlor där också segmenterade silver- och/eller guldfolierade pärlor kan ingå (Denna pärlhorisont har jag kallat P6). Denna tidiga vikingatida horisont finns på de närliggande gravfälten Raä 27 (A 3A och A 4A), Raä 13 (A 31), Raä 16 (A 21) och Raä 28 (A 63) och kan dateras till 800-talets första hälft (Petré 1984c, s.68 och Petré 1999c, s.154.). De pärltyper som tidigare i Lovöprojektet benämnts tillhöra pärlhorisont P5, dvs bl.a. blåa facetterade, vita opaka och millefiori- och reticellapärlor, saknas på gravfältet Raä 34. Endast en liknande blå facetterad pärla finns på Raä 34 nämligen i A 69. Pärlhorisont P5 tillhör 700-talet (Petré 1984c, s.64 och 134f.). Avsaknaden av P5 och horisonten med de små pärlorna (P6) på Raä 34 kan antyda att gravfältet börjar att anläggas ett styck in i den vikingatida fasen, troligen först kring 850 e.Kr. Detta styrks också vad gäller viss kamornamentik, t.ex. L1- och L2-ornamentik (se stycket om kammar ovan).

De vikingatida pärlorna har studerats av Johan Callmer (Callmer 1977). Det är emellertid svårt att använda vikingatida pärlor som ett snävare dateringsunderlag då de olika typerna och horisonterna ofta synes "flyta" in i varandra.

Torshammarringar

Torshammarring finns i 19 gravar på Raä 34. De har oftast legat överst på de brända benen i benurnorna. Vid utgrävningarna har registrerats åt vilket väderstreck torshammarhängena och låsen lagts i benurnorna. Det tycks variera men ofta ligger torshammarhängena i den västra delen av urnan, vikta inåt (för att få plats). I några gravar finns två torshammarringar (A 9, 11) och i A 59 finns tre ringar. Fragment av torshammarringar finns i några gravar (A 69, 88). Torshammarringarna har ej varit med på brandbålen. Det gäller även de benurnor som ringarna oftast placerats överst i (jfr Andersson 2004, s.63 ff.). På Raä 34 finns några skelettgravar som innehåller torshammarring (A 71, 72). Torshammarringarna har i dessa placerats (gömts?) i ytläge.

En större studie av torshammaringar har gjorts av Krister Ström (1970). (Jfr även Gunnar Andersson 2004 och Gunnar Nilsén 1992). Tor och andra åskgudar och deras myter har i en religionshistorisk avhandling behandlats av Maths Bertell (2003).

De tre ringarna som fanns i A 59 låg alla i samma keramikkärl/benurna - ett ornerat keramikkärl. Dessa ringar synes uppvisa tre olika storlekar. I graven fanns två gravklot. I den osteologiska bedömningen har två vuxna individer identifierats - en man och en kvinna. Det arkeologiska materialet stärker denna tolkning genom bl.a. den brända eldslagningsflintan (man) och fler än tre pärlor (kvinna). Frågan är varför graven innehåller tre torshammarringar och inte två? Kan ytterligare en person ha tillägnats graven och som inte gått att identifiera i det osteologiska materialet. Två gravklot indikerar två kvinnor och den brända flintan en man. Av hängena på ringarna är tre olika typer vanligast: hammarformade hängen, ringar och spiraler och i kombination med varandra. Även spadformiga hängen tycks förekomma. Det överensstämmer med tidigare studier (Ström 1970, s.6). Antalet hängen (inklusive ringar och spiraler) varierar från 0 (t.ex. A 53) till ca 12 (t.ex. A 36). Det bör påpekas att materialet varit mycket korroderat och det har därför oftast varit svårt att avgöra antalet. Det har också pga rosten varit svårt att avgöra om det varit ringar eller spiraler. Intressant är att på några relativt välbevarade ringar har antalet 9 återkommit. A 36 hade 9 torshammarhängen och A 49 hade ett fragment av en armring eller halsring av brons med 9 påträdda ringar. Det är intressant att de 9 ringarna inte har åkt av eftersom ändarna är öppna (brutna). Kan man här avsiktligt ha behållit de 9 ringarna i graven. I samma grav fanns även en torshammarring av järn med bl.a. några torshammarhängen. Man kommer här osökt att tänka på Odens guldring Draupner som var nionde natt droppade ifrån sig åtta lika ringar och att Oden lade Draupner på Balders likbål (Vikingatidens ABC, s.53). I A 9 som har två torshammarringar kan båda ha ca 12 hängen var. De utgörs av såväl torshammarhängen som ringar(spiraler?). Talmystiken är intressant med tanke på att den ofta återkommer i det arkeologiska materialet (jfr t.ex. även antalet pärltrådar/rader hos yngre järnålderns pärlspridare som brukar vara 5, 7 eller 9).

Även torshammarringarnas låsanordning tycks ha några olika typer. Vanligast tycks vara runda spiralavslutningar eller vanliga öglor. Själva ringarna har ofta varit partiellt torderade. I A 1 tycks hela ringen ha varit torderad. I några gravar har ringarna troligen inte haft tordering.

I två skelettgravar fanns torshammarringar nedlagda utanför själva skelettnedgrävningen (A 71, A 72). I dessa gravar låg torshammarringarna således inte nedlagda tillsammans med den döda i nedgrävningen, utan i stenpackningen i ytan av graven. I A 71 låg torshammarringen under en kantkedjesten i NV-delen av graven. Här var själva ringen till synes uppbruten och hängen saknades men låset verkar vara intakt (se bild). Här finns mycket laddad symbolik. Att lägga ned en torshammarring i en ”kristen” jordbegravning är inte vanligt och kan tolkas som en "konflikt" hos de efterlevande. Att torshammarringen sannolikt har lagts ned i efterhand, kan tolkas som att någon anhörig ”visste om” den dödes innersta trosuppfattning. Denna nedläggning kan ses som riktad till den döda och inte till den rådande officiella uppfattningen på gården/byn/släkten då gravsättningen skedde. Att sedan ringen är uppbruten och att hängena saknas (bortplockade?) förstärker ytterligare denna handlings symbolik. Var har man gjort av hängena? Har de spritts i ytan (och rostat bort), har de placerats på någon annan viktig plats eller har det inte funnits några hängen på ringen? Vad ska det ”öppna gapet” åt öster, som ringen uttrycker, med det stängda låset, symbolisera? Att den döda personen officiellt haft en ambivalent trosuppfattning kanske framgår av själva gravkonstruktionen där stenpackningen i A 71 är tydligt rund, dvs hednisk, och den yttre pålagda jordfyllningen är tydligt rektangulär (se planen i skala 1:50). Den rektangulära formen på stenpackningar är i hedniska gravar i Lovömaterialet ovanlig. Däremot är den runda formen övertydlig. I A 72 (som ligger intill A 71) låg torshammarringen i stenpackningen en bit innanför kantkedjan i SÖ-delen av graven. Tyvärr är denna ring mycket fragmentarisk (endast fem fragment) och det har pga det dåliga skicket ej gått att konstatera dess tillstånd närmare. På ett fragment kan urskiljas tordering. Troligen har personerna i A 71 och A 72 en nära koppling i såväl tid som

trosuppfattning, sannolikt var de också nära anhöriga med tanke på läget. I A 71 fanns ett tyskt mynt präglat 1060-1065 e.Kr. vilket innebär att båda gravarna bör dateras till andra hälften av 1000-talet eller till 1100-talets första del och bör tillhöra de yngsta på gravfältet.

Flinta

Flinta kan förekomma dels i brandlagren (vilket är vanligast), dels i fyllningen och dels straxt utanför graven. Flintan uppträder med eller utan retuscher dels som bränd och dels som obränd. Orsaken till denna variation är sannolikt främst funktionsbetingad.
Minst fyra kategorier av flinta kan således konstateras:

1) *Eldslagningsflinta (bränd) i mansgravar* (ligger i brandlagren). Har eldslagningsretuscher. Följde med som gravgåva på brandbålet och har sannolikt ingått i mannens redskapsutrustning (redskapsflinta).

2) *Båltändningsflinta* (ligger utanför brandlagren, ofta i fyllningen eller i dess utkant. Båltändningsflintan är vanligen obränd och har eldslagningsretuscher. Kan vara den flinta som brandbålet tändes med. Blir efter båltändningen värdeladdad och troligen ej ”användbar” och därför ”kastad”. Finns i t.ex. brandgravarna A 1, 11, 32 och 33. I A 59 framkom en bränd eldslagningsflinta högt i fyllningen utanför brandlagret som troligen skall ses som en båltändningsflinta.

3) *Symbolisk eller rituell båltändningsflinta/eldslagningsflinta i skelettgravar*, t.ex. i A 91, A 13A, A 75 och ev. A 71 (obränt flintavslag, dock utan eldslagningsretuscher). Denna typ av flinta är obränd och kan ha eldslagningsretuscher. I A 13A och A 91 låg flintan inte med som fynd i nedgrävningen intill skelettet utan påträffades i ytan eller i packningen men i A 75 låg den obrända eldslagningsflintan i skelettnedgrävningens kistbotten. Symbolisk eller rituell flinta är ej så vanlig eller ej tidigare uppmärksammad. Det är tveksamt om nedläggningen av denna typ av flinta har ingått i den offentliga och allmänt vedertagna manifestationen vid en kristet påverkad gravsättningen. Nedläggningen kan vara personligt riktad och är troligen en reminischens från den hedniska brandgravsritualen. Innebörden kan ha varit att man genom elden/brandbålet färdades till dödsriket och att flintan är en symbol för denna tanke trots skelettgravskicket.

4) *Boplatsflinta* (som fyllningsfynd från underliggande och omgivande boplats). Obränd. Oftast som avslag. Har normalt ej eldslagningsretuscher.

Intressant är flintan och gravkonstruktionen i en brandgrav från romersk järnålder på Raä 34 – A 10G. Graven påträffades i kanten under den vikingatida högen A 10 (som även överlagrade flera urnegravar från romersk järnålder) och hade en avlång stenpackning som täckte en mörkfärgad (skelettgravsliknande) nedgrävning, 1,45 m lång och 0,55 m bred och 0,25 m djup. I denna nedgrävning fylld av sotsvart jord fanns dock en benkoncentration av rena brända ben, en hartstätningsring utan brända ben, en järnkniv och en *obränd eldslagningsflinta.* Detta är således en brandgrav i en avlång nedgrävning i marken, liknande en skelettnedgrävning där gravgåvorna tycks ha placerats ut som om det vore en jordbegravning. Kniven låg i V delen, den obrända eldslagningsflintan i mitten och benkoncentrationen i den Ö delen av nedgrävningen och hartstätningsringen V om benkoncentrationen - troligen som ett bikärl. Här kan vi således se ett slags ”blandgravkick” mellan jordande och brandgrav. Graven torde vara samtida med de omgivande gravarna som ligger under det vikingatida gravfältet, dvs romersk järnålder.

Keramikkärl
Keramikskärvor och keramikkärl är vanliga i gravarna. De flesta kärlen har tillverkats av inhemska lokala leror men det förekommer också importerade kärl och/eller kärl med annan lera och annan avvikande tillverknings- och bränningsteknik. I vissa fall har det varit svårt att skilja på spridda keramikskärvor från järnålder och bronsålder då man troligen använt samma inhemska lera. Bronsålderskeramiken är vanligen mer rödbränd men många mellanformer utan karaktäristika kan vara svåra att särskilja.

Keramik i de vikingatida gravarna på Raä 34 uppträder i princip enligt följande:
1) *Benurnor*, ursprungligen oftast hela, nedställda i centrum av brandlagret och innehållande brända ben med ibland en torshammarring som lagts överst på de brända benen i kärlet. Dessa kärl har ej varit med på brandbålet. Bottendiametern är vanligen 14-16 cm. Ibland finns en organisk beläggning på insidans vägar och botten.
2. *Bikärl* som föreligger som spridda skärvor i brandlagret och som ursprungligen varit ett helt kärl som varit med på brandbålet. Bottendiametern är oftast 8-10 cm.
3) *Spridda vikingatida keramikskärvor överst i* anläggningen - spridda (enstaka?) skärvor eller ett kärl (eller en del av) som blivit krossat. I några vikingatida gravar har således spridda vikingatida keramikskärvor påträffats överst i fyllningen (A 15, 61, 91). I skelettgraven A 15 fanns ornerade vikingatida keramikskärvor från ett stort kärl spridda i fyllningen och i nedgrävningen. Dessa keramikskärvor motsvarar ej ett helt kärl. Möjligen gäller samma sak för skelettgraven A 61 där 18 skärvor påträffades vid rensning. Keramiken är troligen av vikingatida typ. I skelettgraven A 91 fanns krossade keramikskärvor i en nischliknande konstruktion tillsammans med bl.a. hästbroddar. Dessa skärvor är svårdaterade.
4) *Spridda enstaka keramikskärvor från den underliggande boplatsen från bronsålder*. Dessa skärvor har en annan bränningsteknik med rödare gods och ibland en annan ytstruktur och uppträder enstaka eller spridda i fyllningen eller under gravarna. Sannolikt har de följt med fyllningen då graven anlades.

Det bör också här nämnas att enstaka keramikskärvor uppträder i några av gravarna från romersk järnålder på Raä 34. Troligen utgör dessa enstaka bitar en symbolisk urna (pars pro toto). (t.ex. A 10G, A 55). Det kan vara svårt att skilja dessa fynd från de talrika spridda skärvorna från bronsåldersboplatserna.

Dateringen av den vikingatida keramiken måste göras med försiktighet då variationer i form, storlek, magring, tillverkningsteknik, bränning etc. varierar. Vissa kärl kan emellertid dateras genom daterbara fyndkombinationer. Således är det ornerade keramikkärlet i A 30 möjligt att datera till sen vikingatid eller snarare början av 1100-talet då den dubbelhelkam som finns i denna grav ej torde kunna dateras till tiden före ca 1050 (se diskussionen ovan om kammar). En annan grav som troligen kan dateras till 1100- eller 1200-talet är A 22 som har en sammansatt dubbelkam (Broberg och Hasselmo, typ 4). Keramikkärlet i A 22 är emellertid oornerat och ger i sig ingen säker datering även om mynningskanten har en särskild karaktär. Andra gravar med intressanta keramikkärl är skelettgraven A 75 som har ett importerat kärl med bruten mynning och med kavalettmärke i botten (reliefkors) och tillverkat på kavalett (roterbar skiva ställd på vertikal axel), A 15 (ornerat, från sen skelettgrav) och brandgravarna A 41 och A 57 (ornerade, dock utan bra fyndkombinationer) samt A 59 med ornering och vinklad profil (och runt kavalettmärke i botten). Välbevarade är de två små keramikkärlen i barnskelettgraven A 74 som sannolikt har en och samma krukmakare. Ett vågbandsornerat östersjökärl i A 9 har varit med på brandbålet. De flesta kärlen har varit benurnor.

Benurnorna
Keramikkärl som benurna finns i de flesta brandgravar. Benurnan har ej varit med på brandbålet utan har ställts i centrum i gravens brandlager och innehåller som regel brända ben och i ett flertal gravar ligger en torshammarring överst på benen. Dessa kärl är större än bikärlen och har en bottendiameter av ca 14-16 cm. Några av benurnorna är ornerade.
I vissa gravar har en locksten lagts som skydd över kärlet och ibland har man med omsorg lagt stenar runt kärlet. Något enstaka föremål kan ibland ingå bland benen i urnorna, t.ex. en järnnit eller ett kamfragment. Benen i benurnorna innehåller vanligen skalltak och rörben från människa men även ben från djur kan ingå. I några gravar har hästben i urnorna varit dominerande. Där kan man undra över ryttargraven A 33 på Raä 34 som har fynd som motsvarar ryttargravar på Birka med bl.a. betselbeslag och i benurnan fanns huvudsakligen hästben(!). Ett liknande förhållande finns från Raä 13, Söderby, på Lovö i dubbelgraven A 46, i vilken bl.a. rovfågel ingick, och där så gott som bara hästben fanns i var och en av de båda urnorna F 3 och F 5 (Petré 1999b, s.152). Kanske hästarna för dessa män varit särskilt viktiga och fått en viktig plats (i urnan) i transformeringen till dödsriket. Endast i ett fåtal gravar kan med säkerhet sägas att keramikkärl (benurnor) inte funnits, t.ex. i A 11, treudden A 32 och A 46. I några gravar (bl.a. de plundrade) finns keramikskärvor som inte kunnat typbestämmas.

Benurnan med dess centrala plats i graven, de utvalda benen, ofta med pålagd torshammarring, kan sägas vara det fysiska slutresultatet av hela gravaktens manifestation, inklusive den betydelsefulla bålbranden. Benurnan kan således ses som meningsbärande och värdeladdad i en grav. Kanske skall den ses som en metafor för graven som en manifestation för resan till andra sidan med pånyttfödelsen och livet där. Torshammarringarna kan vara en stärkande, vigande och hjälpande pånyttfödelsesymbol för resan och till nästa liv. Benurnorna har ofta en inre mm-tjock beläggning av svart, porig organisk massa (se nedan) som ytterligare stärker deras mystiska transformativa och centrala närvaro.

Organisk beläggning i benurnorna
Ett flertal av benurnorna har en svart organisk beläggning på insidan (t.ex. A 19, 30, 35, 36, 49, 53, 55(rom.jä.å.), 58, 64, 74, 75). Beläggningen som är 1-3 mm tjock och oftast småporig sitter vanligen runt om på väggen på kärlets insida och ibland ned i botten. Den kan också vara partiell. Denna beläggning kallades tidigare ofta för bända "matskorpor" och antogs vara matrester från matlagning i hushållet. Benurnorna tycks dock ej ha varit i kontakt med eld (jfr Lindahl 2002, s.39) och den organiska beläggningen torde således ej vara brända matrester från kokning över öppen eld. Benurnorna är aldrig sotiga på utsidan eller eldskadade. Den organiska beläggningen verkar dock vara bränd. Ett försök att provelda en liten bit av organisk beläggning från ett keramikkärl (A 35) visade att provet inte brann utan redan var förkolnat och endast glödde. Beläggningen i kärlen torde således vara bränd. Frågan är om man eldat ur benurnorna inuti före bendepositionen och hur detta i så fall har gått till.

Mot detta talar att man antagit att dessa kärl använts i hushållet vid jäsning och syrning av livsmedel, t.ex. mjölksyrning av rotfrukter och ölbryggning där jästkulturen bevarats i kärlväggarna mellan användningarna (Lindahl 2002, s.39 med där anf. litt.). Vad gäller gravkeramiken från Lovö verkar det besynnerligt att en sådan (”obränd”) organisk beläggning så ofta skulle ha bevarats och inte brutits ned av mikroorganismer och det är knappast troligt att de brända benen här har haft en konserverande effekt på beläggningen. De brända benen i urnorna har aldrig motsvarande svarta beläggning och bör följaktligen inte har lagts ned i något ämne eller matblandning (blod, mat, gröt, mjöd etc.) i kärlet som givit väggarna den svarta beläggningen. Denna beläggning bör således redan ha funnits där då benen lades ned.

Keramikskärvor med organisk beläggning (eller sot) finns på Lovö redan i bronsålder på bronsåldersboplatsen Raä 27 (Petré 1982, s.46, Fig. 33u). Den hittills äldsta *graven* med organisk beläggning från Lovö finns i A 55 på Raä 34, en grav från romersk järnålder. Beläggning i gravkärl finns från hela yngre järnåldern på Lovö, även i två kärl i vikingatida skelettgravar. Från Östergötland finns ”kärl med förkolnade organiska rester” redan i förromersk järnålder i en mängd gravar (Nilsson 1977, s.87 och Tabell 4, s.82). Organisk beläggning finns även på keramikskärvor och benurnor från t.ex. västkusten där förekomsten av matskorpor tolkats som att kärlen har ingått i måltider i samband med begravningsritualen (Artelius 2000, s.142). Traditionen som medfört den organiska beläggningen på insidan av benurnor i gravar fanns redan åtminstone under förromersk järnålder och har påvisats från skilda områden. Sannolikt har denna sed ingått som en viktig del i den förhistoriska brandgravstraditionen och varit vida spridd.

Några laborativa analyser av den organiska beläggningen har gjorts. Lotta Mejsholm har bl.a. studerat organisk beläggning från keramikkärl i barngravar. Keramikkärl (många muggliknande) tycks vara vanligast i barngravar där barnen är från ett halvt år och upp till ett år gamla. Det tycks också finnas en tendens att de yngre barnen har fått en enklare förtäring i kärlen mot de något äldre barnen men att ”…substansen i barnens kärl generellt tycks ha varit ovanligt fettrik och att majoriteten kärl troligen har innehållit mjölk med inslag av vegetabilier.” (Mejsholm 2009, s.184). Även spår från en köttanrättning kunde konstateras i några kärl (a.a.). Analyserna har gjorts av Sven Isaksson vid Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet. I jämförelse med barngravarna på Raä 34 så finns bara en grav som innehåller keramik, A 74, som har två kärl varav ett har organisk beläggning på insidan (ej analyserat). Inga benrester återstod men nedgrävningen var 0,65x0,55 cm. Möjligen kan detta barn ha varit ca ett halvt till ett år gammalt med tanke på nedgrävningslängden. En annan barngrav, A 62, med nedgrävningsmåtten 0,6x0,3 saknade keramikkärl. Två barngravar som tolkats som gravar för nyfödda, A 39 och 42, var fyndtomma. Trots att materialet är litet så finns vissa likheter med Mejsholms studie.

En laborativ studie av lipidanalyser på gravkeramik från Alsike sn i Uppland med bl.a. keramikskärvor med organisk beläggning visar i jämförelse med boplatskeramik att gravkeramiken innehåller mer av köttämnen och att den inte upphettats i lika hög grad som boplatskeramiken (Forsgren, 2006/2007, s.32; jfr Isaksson 2000). Analyserna har gjorts vid Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet. Studien visar också på stor variation mellan kärl. Den organiska beläggningen kan vara spår från rituella handlingar i samband med gravakten.

Vad den organiska beläggningen på insidan av benurnorna består av tycks inte vara helt klarlagt och inte heller entydigt. Den kan ha varit varierad och uppblandad. Intressant är att Forsgren i sin studie av keramik skriver: ”Samtliga benbehållare från referensmaterialet hade dock innan deras funktion som benbehållare i gravläggningar, använts till annat – såväl till födorelaterade aktiviteter som till tillverkning/förvaring av tjära.” (Forsgren 2006/2007, s.34). Även andra studier visar att förutom lipider så tycks det finnas kärl som innehåller såväl tjära som bivax (a.a. s.16 med där anförd litteratur). Kan det finnas någon form av tradition från äldre järnåldern och de hartstätade svepkärl som då användes som benurnor? Hartsen i dessa kärl kommer från björktjära (se nedan). Kan man ha eldat ur keramikkärlen med (uppblandad?) björktjära?

De hartstätade svepkärlen var föregångare till yngre järnålderns keramikkärl som benurnor.
Förändringen skedde slutgiltigt runt 500 e.Kr. då keramikkärl istället mer allmänt började

användas som benurnor i gravarna (Petré 1984, Del 4) och då även många andra förändringar i gravritualerna skedde (Petré 1984; Benneth 1987). Eldens centrala betydelse i brandgravsritualerna var emellertid minst lika viktig.

John Granlund har studerat hartstätningsringar från svepkärl från äldre järnålder och har delat in dem i olika typer (Granlund 1939). Granlund menar att svepaskarna varit brukskärl som tagits från hushållet (Granlund 1939, s.257ff). Hartstätade kärl har ibland svårmotiverade dubbla ringar med utstickande bottenkanter (Granlunds typ B), vilket kan vara praktiskt svårförståeligt men att tätningen verkar ha varit viktig. Frågan är om dessa kärl har tagits från hushållet eller om de har tillverkats för gravakten. Wilhelm Holmqvist har uppmärksammat insmälta ben i hartsen och menar att kärlen med dess tätning tillverkats enbart för gravakten och jämför också skelettgravarnas kisttätningar av harts (t.ex. de från romersk järnålder i Barkarby) som egentligen ”onödiga” (Holmqvist 1956, s.37ff) och menar att tätningen tycks ha varit särskilt viktig. Kanske den noggranna tätningen hade att göra med ett innestängande av den döda (med tillhörande kontroll av eventuell odör). Frågan är då om dessa kärl haft täta lock eller om det var själva behållaren som skulle vara (symboliskt) tät. Även osteologen Nils-Gustaf Gejvall observerade att brända ben kunde vara ”insmälta” i hartstätningsringar, vilket han tolkade som att benen fortfarande var varma då de lades ned i kärlen (muntligt meddelande). Det omvända kan ju också vara tänkbart, att kärlen var nytillverkade och att hartsen fortfarande var smältvarm då benen lades i och att svepkärlen för de brända benen alltså kan ha tillverkats i samband med gravakten.

Att benurnorna skulle vara täta finns ett säreget exempel på från gravfältet Klampenborg (Raä 20) i Gattorp i Vist sn i Östergötland (Ullén 1996, s.49). I graven A 10 fanns ett keramikkärl från förromersk järnålder som i sina nedre delar *lagats med hartstätning* och som använts som benurna och ställts *inuti* ett hartstätat svepkärl. Överst låg en keltisk bronshalsring med ornerade ändknoppar. Halsringen var sönderbruten och eldskadad men: ”Ringen hade lagts ut i ursprunglig ordning som om den varit hel.” (a.a. s.49). Mellan keramikkälet och svepkärlet låg en lunulaformad rakkniv av järn, en dubbelknapp av järn, bältegarnityr och några andra järnföremål Här har man varit mån om *keramikkälet som lagats med harts*. På insidan fanns även ”*matskorpor*”, d.v.s. *organisk beläggning* (a.a. s.50). Att keramikkärlet ställts inuti en hartstätad svepask är mycket ovanligt. Symboliken är mångfacetterad och borde kunna bidraga till tolkningen av mystiken kring benurnorna och dess organiska beläggning. Tätningen synes ha varit särskilt viktig. Kanske man hade dubbla kärl av den anledningen? Halsringen och (rak?)kniven är laddade med transformativ symbolik i brandgravskicket (jfr Thedéen 2004). De brända benen kunde bestämmas till en vuxen man samt en hund (tåben). Graven har daterats till förromersk järnålder period III, d.v.s. 150 f.Kr.-Kr.f. (Ullén 1996 s.37). Kanske är det i denna fas som de gravritualer har utvecklats vad gäller benbehållare som senare blir vanliga under bl.a. yngre järnålder med de bestrukna och ”eldinvigda” benurnorna.

Troligen har hartsen med dess tillverkningsteknik och egenskaper (beständig, sammanhållande, beskyddande) haft en rituell och magisk innebörd. Harts har som grundmaterial ett tjärliknande ämne (björktjära) som framställts genom torrdestillation av björknäver. Denna massa som är vattentät har använts som bl.a. klister under hela forntiden i olika former och har som skivformiga hartskakor (harpixkakor eller pysslingbröd) med viss magisk innebörd offrats i mossar (Stark 1994, s.45ff med där anförd litt.). Hartskakor ingår också i några Birkagravar (t.ex. Grab 639, Birka I, Text, s.218).

Hartsen hade genomgått en transformation genom framställningsprocessen (torrdestillation genom eld) och hade således därigenom uppnått speciella transformativa egenskaper.

Möjligen kan den svarta massan i yngre järnålderns benurnor av keramik med detta synsätt ha uppnått samma transformativa egenskaper som hartstätningsringarna i svepaskarna i äldre järnålderns benurnor. En förändring av innebörden kan ha skett under övergången till yngre järnålder. Traditionen med den tätande (bevarande och skyddande) egenskapen kan ha funnits kvar indirekt men själva eldinvigningen och transformationen kan ha fått en större betydelse under yngre järnålder.

Harts ger ca 100-150 år äldre C14-värden än både traditionella fynddateringar och C14 på träkol (Ambrosiani 1964, s.65; Ferenius 1971, s. 82f., tabell 7 och 9; Lamm 1973, s.62; Nilsson 1977, s.107f.f.). Kan man ha tagit näver från gamla hustak vid framställning av harts till de hartstätade kärlen? Att utvinna björktjära ur gamla nävertak har tillämpats långt fram i sen tid (Sarauw 1928, s.76). Här kan finnas en stark symbolik i nävret som tidigare utövat skydd och som genom elden renats (torrdestillationen) och därför kan användas i benurnorna som tätning.

Från Lovö finns endast ett C14-värde från den organiska beläggningen från insidan av keramikkärlen, nämligen i A 9 från Raä 27. Värdet gav 390+-94 e.Kr. (kalibr.) men graven kan fynddateras till 500-talets första hälft. Endast ett prov säger inte så mycket men detta värde är äldre, så som C14-värden från hartstätningsringarna visar i jämförelse med C14 från träkol i samma grav eller från fynddateringar. Man kan undra om det är samma fenomen – det gamla nävret från rivna hustak som symboliskt återanvändes renat i harts i gravakten i form av hartstätningsringar under äldre järnålder och som under yngre järnålder kan finnas i någon form av beläggning i benurnorna som eldats ur i reningssyfte. Harts brinner bra med en gul sotande låga och skulle kunna vara det ämne i en eventuell blandning som underlättade eldandet.

En hypotes vad gäller den organiska beläggningen på insidan av benurnorna skulle kunna vara att man i en invigningsceremoni ”renat” dessa kärl genom eldning/bränning innan benen lades i. Fenomenet kan jämföras med de vikingatida skelettnedgrävningarnas reningseldar innan kistan med den döde ställdes ned – en sed som kan ha sitt ursprung i brandgravstraditionen med eldrenade benurnor som i sin tur hade ursprung i äldre järnålderns hartstätade svepkärl med hartsens magiska och transformativa egenskaper. Beläggningen i keramikkärlen kan komma från en blandning av livsmedel (?) och något brännbart ämne med symbolisk innebörd (harts?) som benurnorna genom eldning renades med i samband med begravningen och gravakten. Kanske dessa kärl även användes en sista gång i samband med matlagning vid gravakten och därefter symboliskt fick "föra benresterna" till den "andra sidan" och till en pånyttfödelse (jfr torshammarringarna). Det är mindre troligt att benurnorna tillverkats enbart för gravakten (undantag möjligen i barngraven A 74) eftersom många av benurnorna t.ex. är importerade och/eller har kavalettmärken vilket sannolikt visar att de tillverkats på annat håll.

Frågan är således om harts i någon form av tradition kan ha ingått i den organiska brända beläggning som återfinns i yngre järnålderns benurnor? Om hartsens betydelse i benaskarna varit stor under äldre järnålder så kan en fortsatt tradition i någon form i yngre järnålderns benurnor ha funnits. Det var genom elden som man kunde komma till det eviga livet och som kunde uppnås genom olika rituella handlingar och företeelser i begravningsakten. Att benurnorna invigts genom en transformativ reningseld innan benen lades ned kan ha varit ett led i denna ritual. Kärlen, såväl benurnorna som bikärlen (se nedan), har uppenbarligen haft en mycket stor betydelse i ritualerna i gravakten. Kärl i samband med offer och andra rituella handlingar har lång tradition bakåt i tiden och fanns i många olika kulturer och även i den kristna liturgin.

Bikärl

Bikärl har påträffats i minst 9 gravar. De har varit med på brandbålen och har påträffats som spridda skärvor i brandlagren. Bikärlen är vanligen mindre än benurnorna och bottendiametern är oftast ca 8-10 cm. Endast två kärl har varit ornerade (A 9 och A 56). Organisk beläggning på bikärlens insidor har ej kunnat konstateras, däremot brandspår från brandbålet (på alla sidor). Dessa brandspår har ej den porighet som de organiska beläggningarna har i benurnorna. Ofta är keramiken från bikärlen mer rödbränd än benurnornas keramik, detta genom den höga hettan de utsatts för i brandbålen. När bikärl finns i gravar tycks de vanligen uppträda i ett exemplar per grav men finns i två exemplar i någon grav, t.ex. A 59 som är en grav för två eller tre individer.

I barnskelettgraven A 74 fanns två mindre kärl. Det ena har organisk beläggning i hela kärlet och dessa kärl är sannolikt tillverkade av en och samma krukmakare (se de tecknade bilderna). De är helt oslitna och kan därför ha tillverkats i samband med begravningen. Möjligen skall kärlet utan organisk beläggning ses som bikärl i denna grav och kärlet med organisk beläggning kan ha haft samma symboliska innebörd som brandgravarnas benurnor med organisk beläggning på insidan. Inget återstod av barnets skelett. Även i skelettgraven A 75 fanns två kärl varav det större hade organisk beläggning på insidan men ej det mindre kärlet. Även i denna grav skulle det mindre kärlet ha kunnat fungera som bikärl och det större (med organisk beläggning) som symbolisk ”benurna”.

Gravar med benurnor och bikärl har följande fördelning enligt nedan (fet stil=organisk beläggning). I några gravar har det ej varit möjligt att säkert säga om keramiken utgjort benurnor. Dessa gravar är ej medtagna nedan.

Benurna:	*Bikärl:*
A 1 (Ornerad)……	A 1
A 9……	A 9 (Ornerat)
A 10	
A 14	
A 19	
A 22	
A 30	
A 31	
A 33……..	A 33
A 34……...	A 34
A 35 (kavalettmärken på utsidan)	
A 36	
A 37	
A 41	
A 43?	
A 45	
A 49	
A 50	
A 51	
A 53	
A 54	
-	A 56
A 58	
A 59 (dubbelgrav, kavalettmärke)……..	A 59 (2 bikärl)
A 60 (kavalettmärke)……..	A 60
A 64 (kavalettmärke)……...	A 64
A 66	
A 88 (ornerat)	

Som framgår ovan så finns 27 brandgravar med benurna, varav endast 8 gravar även har (säkert konstaterade) bikärl. Spridda keramikskärvor i brandlagren fanns från flera gravar, särskilt de som plundrats (t.ex. A 56), men endast de som säkert tillhört graven och som

kunnat rekonstrueras har här inräknats. De gravar ovan som har både benurna och bikärl tycks alla vara mansgravar, med reservation för A 9 som enligt pärluppsättningen torde vara en kvinnograv eller en dubbelgrav eftersom det finns två torshammarringar som kan indikera en dubbelgrav där en man eventuellt kan ingå - de mininitar som tillhört rembeslag kan vara mansindikerande. Liknande finns i Birka grav 352 som tycks vara en mansgrav (Birka I, grav 352, Text, s.100). Även A 59 är en dubbelgrav (möjligen en trippelgrav). A 56 saknar benurna men graven var kraftigt plundrad och keramiken är sannolikt ett bikärl (endast små rödbrända skärvor). I A 57 stod keramikkärlet på berg i ett kol/brandlager med endast enstaka brända ben i spridda anläggningen och i keramikkärlet fanns inga brända ben. Kärlet har inte varit med på brandbålet och kan ha haft funktionen som benurna trots att ben saknades.
Även på det närliggande vikingatida gravfältet Raä 28 finns några fyndrika mansgravar som innehåller bikärl (t.ex. A 35, 37, 41).

Dryckeskulturen har mycket gamla anor och är känd från antiken och från bronsålder i Nordeuropa. En dryckeskultur i samband med gravritualen har funnits åtminstone sedan romersk järnålder (Fernstål 2004, Ekengren 2006, s.109f.f.). I graven A 55 från romersk järnålder på Raä 34 finns ett fragmentariskt keramikkärl med organisk beläggning på insidan. Från Baltiskt håll finns en mat- och dryckeskultur vid gravakten dokumenterad i sen tid med rötter långt tillbaka i tiden (Valk 2006, s.141f.f.). Enligt de norröna källorna var dryckestraditionen med dess symbolik särskilt stark i hallen där hövdingen satt med sina anhängare. Kanske bikärlen skall tolkas som ceremonikärl som den döde skulle ha i samband med ritualerna vid transformeringen och i livet efter detta i Valhall. Religionshistorikern Ulf Drobin menar att det rituella drickandet ingick i praktiskt taget all kult, privat som offentlig, som konstitutiv del av ceremonielet (Drobin 1991, s.132). ”Genom att dricka av den sakrala rusdrycken (som dock oftast bestod av öl) förbands kultmenigheten med kosmos, med gudarna, med offret, med offerblotet, med varseltagningens och den skådande mystikens inblickar i det fördolda och blev själv delaktig i det mysterium som manifesterades i offerhandlingen.” (a.a. s.132). Vad gäller Odinkulten så finns ett starkt samband mellan dryckesceremonierna och dödstron. När Odin dricker av mjödet i Mimers brunn kan han färdas mellan världarna och kan ta del av det hemliga vetandet. Den kosmologiska brunnen sammanfaller i ett mytologiskt perspektiv med dödsriket och han blir då en del av de döda och får kosmisk visdom (Nordberg 2003, s.78).

De vikingatida gravarna med bikärl på Lovö har oftast ett rikare gravgods med bl.a. ornerade bronser och ibland vapen. De har också oftare mer påkostade gravöverbyggnader och synes vara mansgravar. Sannolikt tillhöra dessa personer en mer aristokratisk samhällsklass som förbehölls mer speciella dryckesceremonier i samband med begravningen och transformeringen till dödsriket och i livet efter detta. Det är inte uteslutet att vi här ser likheter med vad som finns omnämnt i den norröna litteraturen vad gäller det rituella drickandet i samband med begravning och i dödsriket (jfr drickandet i Valhall). Noterbart är att de sena brandgravarna A 14, 22, 30, 43 m.fl. inte har bikärl, varav åtminstone de tre sistnämnda får anses som relativt fyndrika. Har dessa sena brandgravar en kristen påverkan där den hedniska dryckeskulturen inskränkts eller inte fått närvara eller tagit andra uttryck?

Yngre järnålderns kärl- och dryckeskultur i samband med gravritualerna skall sannolikt söka sitt ursprung i generella offer- och dryckesritualer redan i bronsålderns herdekultur och framöver genom romarrikets dryckestraditioner. Rusdrycker har varit vanliga men sannolikt har även andra magisk/kultiska ingredienser också använts. Den norröna litteraturen genomsyras av magiska dryckesritualer kopplade till dödsföreställningar och rörelser i olika världar (jfr Drobin 1991).

Keramikkärl med varierande innebörd

Annan och varierande typ av keramikinnebörd har bedömts i A 15, 34, 57, 61, 74, 75, 91. I gravarna A 15 och 61 fanns spridda skärvor från delar av kärl. Kärlet i skelettgraven A 15 har krossats och spritts ut i samband med gravens anläggande eftersom skärvorna låg både i nedgrävningen och i fyllningen. Mängden tycks inte motsvara ett helt kärl. Att delar av kärl (eller endast en skärva) nedlagts i gravar är inte ovanligt – en tradition som kan gå långt tillbaka i tiden till yngre bronsålder och som inspirerats av Lausitzkulturen (Ullén 1996, s.28). Skärvorna kan ha symboliserat hela kärl, antingen som innehållande matoffer eller som symboliska benurnor att föra iväg benen/själen till efterlivet. I treudden A 34 fanns två kärl, en benurna med *rena brända ben* och ett bikärl. Bikärlets skärvor låg i en sotgrop i botten. Denna sotgrop kan vara tänkt som hålet för himlastöttan (jfr Zachrisson 2004, s.367). Kanske mannen i treudden (en schaman?) skulle använda detta kärl för att dricka mjöd ur den kosmiska brunnen (dödsriket) under världsträdet (himlastöttan) som Odin gjorde för att få tillgång till kosmisk kunskap (Nordberg 2003, s.78). Kärlet i A 57 var helt tomt och graven saknade brandlager och brända ben (förutom några enstaka). Det är inte uteslutet att graven kan vara en barngrav som trots avsaknaden av ben symboliskt fått en ”benurna” som skulle föra iväg den döda till dödsriket. De båda skelettgravarna A 74 och 75 hade två kärl var. I A 74 som var en barnskelettgrav hade det ena kärlet organisk beläggning. Kanske kärlet därmed hade förmåga att föra den dödes själ till nästa liv. I A 75 var det ena (större) kärlet kantbrutet (se vad som sägs om detta kärl nedan). I skelettgraven A 91 fanns i anslutning till en ”altarliknande nisch” i kantkedjan enstaka spridda keramikskärvor och enstaka små brända ben. Möjligen har kärlet varit en benbehållare för dessa ben.

De ornerade keramikkärlen

På Raä 34 finns ornerade keramikkärl i 9 gravar: A 1, 9, 15, 30, 41, 56, 57, 59 och 88. (Spår från kavalettillverkning är ej medräknad här, t.ex. A 35 och A 75). Ornamentiken är av varierande slag. Dels så finns vågbandsmönster (östersjökeramik) i A 9 och A 41, dels så finns pinnintryck, stämplar och linjer. Kärlet i A 75 har bortbruten mynningskant runt om. Denna kan ha varit ornerad. De slaviska motsvarande kärlen har ofta enkel ornamentik runt mynningskanten (Grebe & Hoffmann 1964, 102f.f.).

Det är oklart vilken innebörd ornamentiken har haft och om dessa kärl varit utvalda eller "viktigare" eller använts i något speciellt syfte eller har haft särskild koppling till den gravlagde. Några av gravarna med ornerad keramik synes emellertid vara mer fyndrika och mer påkostade (t.ex. A 1, 9, 30 och 59). Graven A 30 kan dateras till sen vikingatid genom en dubbelhelkam. Kärlet i A 59 har kavalettmärke i botten. Det är det enda kärlet på gravfältet som innehöll 3 st torshammarringar. De flesta ornerade kärlen har fungerat som benurnor men i gravarna A 9 och A 56 är det bikärlet som är ornerat och ej benurnan. I A 56 fanns ingen benurna, troligen p.g.a. kraftig plundring. I skelettgraven A 15 fanns bl.a. ornerade skärvor från ett importerat keramikkärl.

Den varierande ornamentiken visar dels på olika proveniens och dels på olika tidsfaser under vikingatiden men också på sociala faktorer vad gäller den gravlagde. Generellt kan sägas att den oornerad keramiken varit vanligare än den ornerade på Raä 34.

I *Fig. 11* nedan har alla ornerade keramikkärl och keramikskärvor från Raä 34 sammanställts.

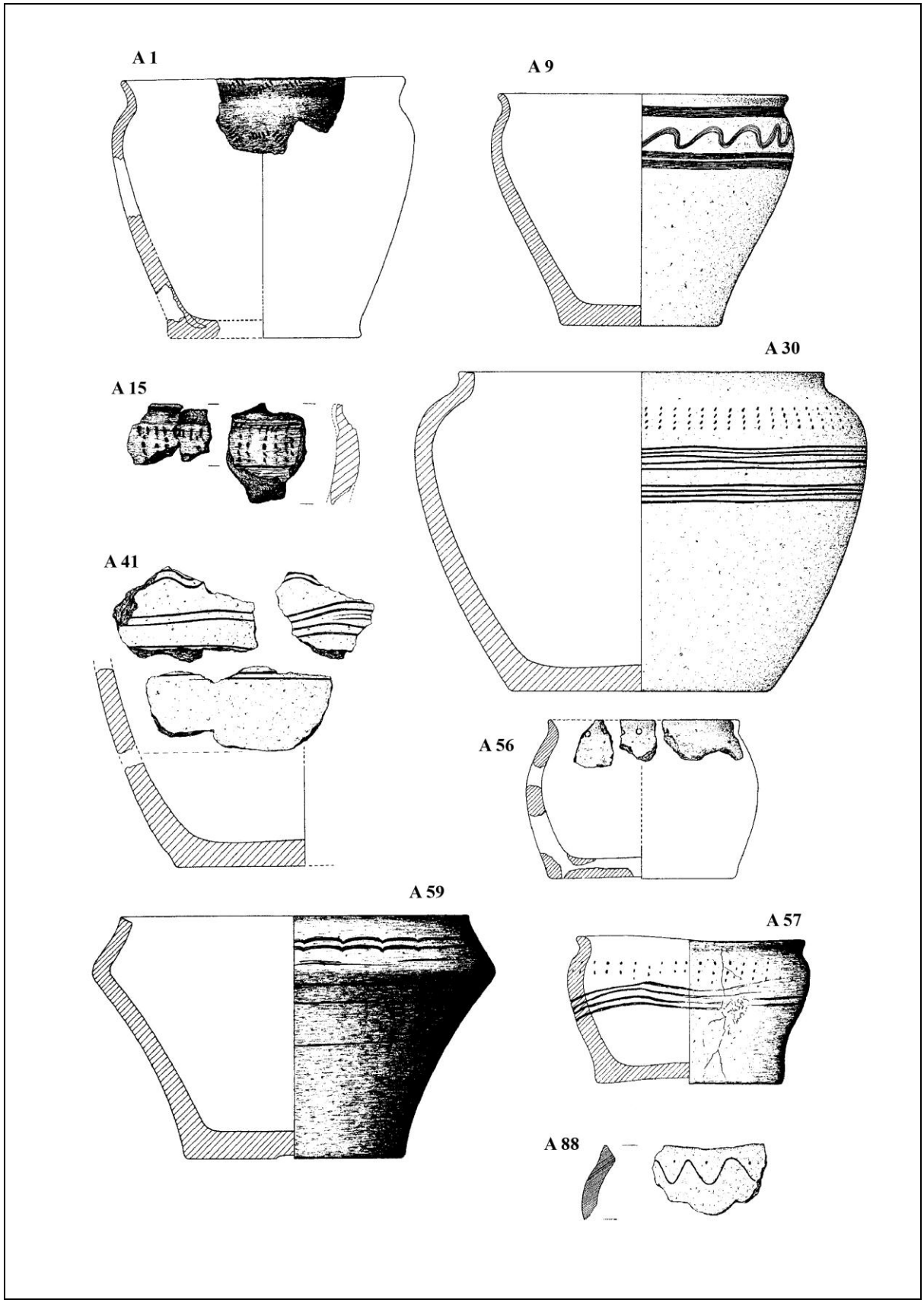

Fig. 11. Sammanställning av de ornerade keramikkärlen från de vikingatida gravarna på Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up. Kärlen utgörs dels av benurnor (A 1, 30, 41, 57, 59, 88), dels av bikärl som varit med på brandbålet (A 9, 56) och dels av i anläggningen spridda skärvor (skelettgraven A 15). (Skala ca 1/3).

Keramikkärlens former och storlek

Den enkla oornerad vikingatida gravkeramiken från Mälarområdet kan var svår att klassificera och datera (jfr Roslund 2005). De flesta kärlen på Raä 34 tycks tillhöra Sellings typ A IV (Selling 1955) och har inåtsvängd mynningsform, ibland svagt vinklad, avsatt eller profilerad. Form och storlek varierar. Det hösta kärlet är 21 cm (A 33) och det lägsta är 5,5 cm (A 75). I figuren nedan har kärlens bukprofiler sammanställts utifrån mätbar bottendiameter, mynningsdiameter och höjd. Bland kärlen finns såväl importerade som inhemskt och lokalt tillverkade kärl. I princip framstår två bottendiametergrupper - dels en med diametern ca 14-16 cm och dels en med ca 8-10 cm. Den förra representeras huvudsakligen av benurnorna och den senare gruppen av bikärlen. Benurnorna är således de större kärlen och bikärlen de mindre.

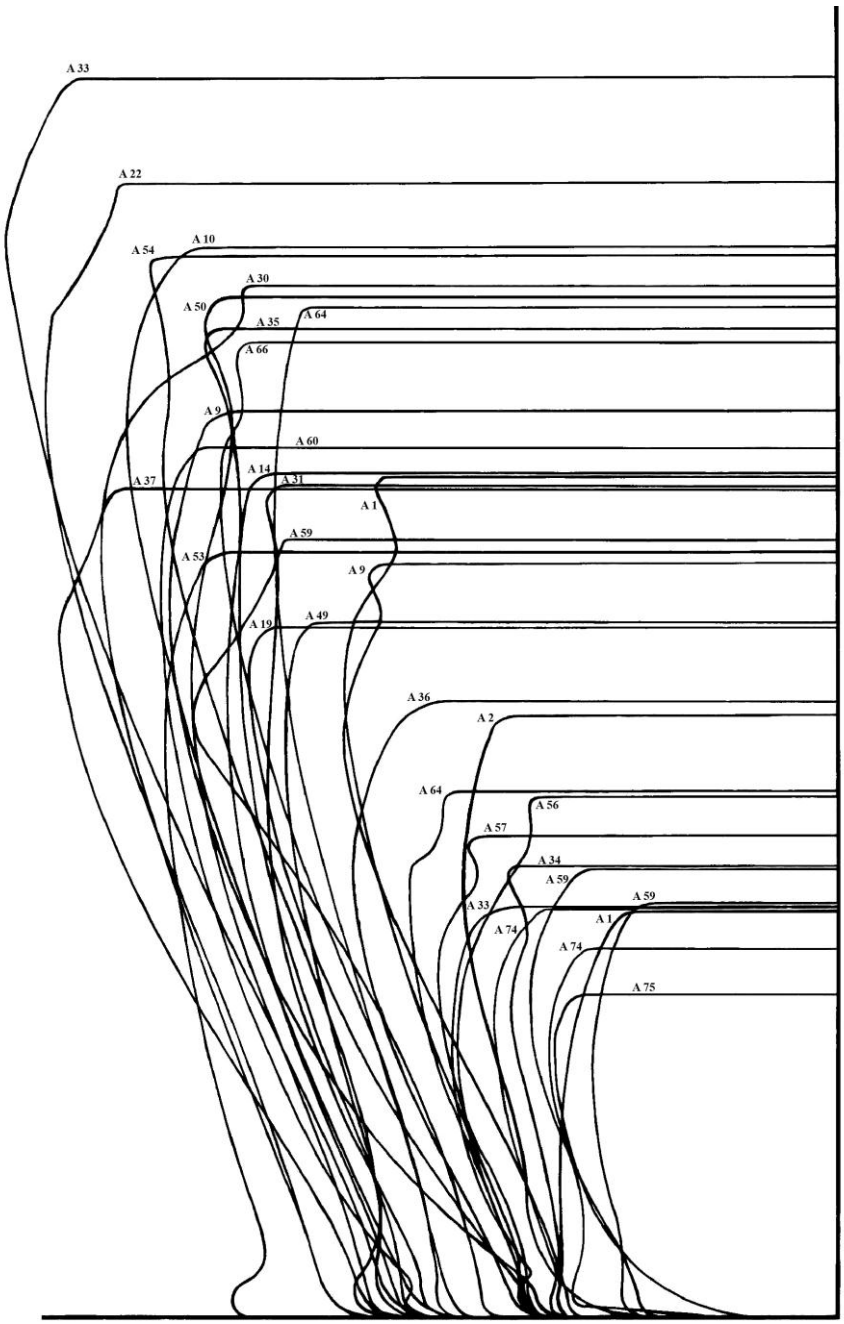

Fig. 12. Keramikkärlen (33 mätbara) från vikingatid på Raä 34. Vänstra halvans utsida avbildad med anläggningsnummer angivet. I princip så är de större kärlen benurnor (bottendiameter 14-16 cm) och de mindre bikärl (bottendiam. 8-10 cm).

Keramikkärlens tillverkningsteknik
Kärlen har vanligen tillverkats dels genom modellering/tummande och dels enligt den s.k. utvecklade N-tekniken (Lindahl et al. 2002, s.21 f.f.). Olika uppbyggnad kan ses i Lovökärlen bl.a. genom skillnader i sprickbildning mellan botten och vägg (se Petré 1984, Del 3, s.82). Hos vissa kärl kan man således se att bottenplattan sammanfogats med kärlväggen och hos andra kärl saknas denna skarv p.g.a. annan tillverkningsteknik där botten och väggar utgått från ett och samma lerstycke. Den förra typen har ofta utsvängd fot och tummad inre bottenyta medan den senare har rak (trubbig) bukvägg mot botten (eller mycket svagt utsvängd) och plan (eller något konkav) inre botten. Den senare typen förefaller vanligare under vikingatid än under vendeltid (a.a. s.82).

Det finns kärl på Raä 34 som har tillverkats på en *kavalett*, dvs en roterbar skiva ställd på en vertikal axel. Tekniken skall ej förväxlas med drejskiva och drejade kärl. Kavalettillverkade kärl känns igen dels genom att dessa kärl på bukens övre del har runt om löpande horisontella linjer (Lindahl et al 2002, s.23) och dels att i botten (undersidan) kan finnas ett märke efter kavaletten. Sådana linjer eller bottenmärken finns på flera av de vikingatida kärlen på Raä 34 (t.ex. A 35, 59, 60, 64, 75). Bottenmärkena är dels runda och dels så finns ett kärl med ett reliefkors (A 75, se nedan). Runda märken i botten finns i gravarna A 59, 60 och 64). Dessa kärl har fungerat som benurnor och ej som bikärl. Exempel på keramik med runda märken i botten finns från t.ex. Birka (Arbman 1944, Birka I, Die Gräber, Tafeln, Taf. 257f.). Man anser att kavalettekniken börjar användas under slutet av vikingatiden (Lindahl et al 2002, s.23). Kärlen från Birka torde innebära att tekniken var känd åtminstone under 900-talets mitt.

Keramikkärlen från vikingatid på Raä 34 synes ha såväl lokal, regional som internationell härkomst. Sannolikt har många av kärlen tillverkats lokalt av lokala leror (som det finns gott om i dalsänkorna på Lovö). Magringen består vanligen av krossade bergarter som granit och gnejs. Det är oklart om kärl som har kavalettmärken kan ha tillverkats lokalt på Lovö. Kanske de inhämtats från t.ex. Birka. Kärlet i A 75 härstammar ursprungligen sannolikt från tyskt område (se nedan).

Det kantbrutna kärlet i A 75
På keramikkärlet i skelettgraven A 75 på Raä 34 har mynningen runt kärlet brutits bort. Man kan i brottytan skönja en "sicksacklinje" som motsvarar lagom stora bitar att passa mellan tumme och pekfinger. Detta kärl har i botten (utsidan) ett märke - ett reliefkors - sannolikt efter kavaletten. Liknande märken finns t.ex. på kärl från Birka (Arbman 1944, Taf.258) och på kärl från Gotland (t.ex. Trotzig 1991, s.168f.f.). Kavalettfåror finns också på kärlets yttre övre buksida. Dessa fåror från tillverkningen uppstår då man snurrat kärlet på kavaletten och skall ej förväxlas med ornamentik. Liknande fåror finns även på andra kavalettillverkade keramikkärl (t.ex. A 35, som dock saknar kavalettmärke i botten).

Keramik med brutna kanter har framkommit i slaviska gravar i Brandenburg i Tyskland (Grebe & Hoffmann 1964, 102f.f.). Där finns också liknande märken (reliefkors) i botten (a.a. s.125, 129, 145). Det förefaller således som om kärlet i A 75 från Raä 34 inte bara uppvisar en icke inhemsk karaktär, man tycks också ha tillämpat de seder som fanns vid de slaviska gravfälten i Brandenburg genom kantbrytningen. Har vi här både ett slaviskt kärl och en slavisk begravningssed? - är den begravda personen av slavisk härkomst? Man kan tolka personen i A 75 som en ingift kvinna från slaviskt område med gravsed hemifrån - en gravsed som innebar att man bröt bort mynningskanten på det kärl som skulle symbolisera död och pånyttfödelse. Emellertid synes den brutna kniven liksom gravklotet i denna grav (dvs en kvinnas grav) vara inhemska gravseder. Avvikande mot den inhemska traditionen (förutom

det kantbrutna kärlet) är eldslagningsflintan i nedgrävningen. Sådana är annars tydligt förknippade med mansgravar i Mälarområdet men en annan symbolik i de vikingatida skelettgravarna kan vara flinta som kremeringssubstitut, som t.ex. finns i A 91.

På Gotland finns 19 keramikkärl med bottenmärken i form at ett kors som liknar kärlet i A 75. Kärlen på Gotland har alla exakt samma bottenmärke och har tillverkats på samma kavalett där en av korsarmarna är något böjd med z-form (Trotzig 1991, s.168). Kärlet i A 75 har raka korsarmar. I det tyska materialet varierar kavalettmärkena med bl.a. kors eller rundlar. Selling har uppmärksammat likheten mellan dessa gotländska kärl och keramikkärl från Östpreussen i Fischausen (gravfälten Bludau och Schuditten) (a.a. och Selling 1955, s.22). Trotzig antar att de gotländska kärlen hade en kort livslängd (en generation) och att de kan dateras till slutet av 1000-talet eller början av 1100-talet (a.a. s.171).

I graven A 4 på Raä 87, som undersöktes våren 1998, framkom keramik med ett icke inhemskt lergods. Keramiken och dess ornamentik liknar ett gods med kantintryck som förekommer i Grobin (Nerman 1958, s. 156, Taf. 57, 59, 61). Liknande finns även i enstaka fall dels på Gotland och dels i Södermanland (a.a.). Skärvorna från A 4 på Raä 87 utgör troligen inte ett helt kärl. Möjligen kan även i denna grav en sed med brutna kärlväggar ses. Även det "påförda" fyndlagret med sot i denna grav avviker från gängse seder på Lovö (se Petré 2000, s.14). I gravarna i Grobin föreligger keramiken ofta i form av enstaka skärvor, av Nerman tolkade som att "...das einzige Randstuck in Fig.295 wiedergegeben ist." (Nerman 1958, s.156), vilket antyder att seden med brutna kärl kan ha funnits även i Grobin.
Från västkusten finns från yngre järnålder seden att destruera keramikkärl och att sprida krossade keramikskärvor över gravar. Detta har utförligt och ingående beskrivits av Tore Artelius (Artelius 2000, s.139ff).

Importerade keramikkärl - ingifta kvinnor?
I minst 7 gravar på Lovö (Raä 27:31, 27:86, 28:43, 28:62, 28:70, 34:75, 87:4) finns importerade keramikkärl där såväl form som lertyp inte är lokal eller inhemsk. De flesta har också ornamentik, vilket den inhemska keramiken sällan har. För några av dessa gravar verkar kärlen inte ha fungerat som benurnor utan som bikärl och har varit med på bålet (t.ex. 27:86, 28:43, 28:70, 87:4, m.fl.). Dessa gravar har det gemensamt att de alla har gravgåvor som kan relateras till kvinnogravar. Några av gravarna har också andra tecken som tyder på utifrån kommande inslag, t.ex. avvikande gravskicksinslag (34:75 och 87:4) eller avvikande gravkonstruktionsinslag (27:86 och ev. 28:70 och 87:4) eller avvikande typer av gravfynd (28:70 - en armring av bornholmstyp). Kärlet i 28:62 och 34:75 har kavalettmärke i botten.

En studie av denna problematisering utifrån Lovögravarna har gjorts av Susanne Carlsson (1998) i en C-uppsats där ett urval av gravar från Mälarområdet studerats (dock ej Birka). I 18 av de studerade 25 gravarna, vari ingår förmodade "importerade" keramikkärl, fanns ett klart samband mellan importerad keramik och kvinnogravar (Carlsson 1998, s.26). Dessa gravar och keramikkärl kan dateras från 400-tal e.Kr till 1100-tal e.Kr och den geografiska spridningsbilden är från Flandern i väst till Ostbaltikum i öst. Några kärl är från frankiskt och frisiskt område men de flesta har slaviskt ursprung. Den rituella kantbrytningen som kan ses hos några av dessa kärl kan härledas till framför allt Hessen-, Brandenburg- och Mecklenburgområdet där seden att bryta kärl var vanlig (a.a. s.26. Jfr även Roumelis 1998).

Hur skall detta tolkas? Rör det sig här om ingifta kvinnor som kommit från respektive tillverkningsområde för de aktuella keramikkärlen? Har i så fall keramikkärl från hemtrakten

fått följa med kvinnan till den nya bosättningen, kanske som en viktig symbol för den egna identiteten, så pass viktig att den sparats genom livet och fått ge uttryck i gravritualen?

Sammanfattningsvis kan sägas följande om keramiken i de vikingatida gravarna:
Keramikkärlen uppvisar många tecken på ritualer, traditioner och hanteringsprocesser i samband med gravakten. Två huvudtyper av keramikkärl förekommer, dels benurnor och dels bikärl. Benurnorna är större än bikärlen och har ej varit med på brandbålet. Benurnorna har ofta en svart beläggning på insidan som kan vara en rest från en invigningsritual eller transformeringsakt där kärlen eldrenats – en tradition som i liknande tillstånd fanns även under äldre järnålder i de hartstätade svepkärlen. Vanligt är att en torshammarring lagts högst upp på de brända benen i benurnan, sannolikt som en (in)vigningsritual. Bikärlen är mindre än benurnorna och har varit med på brandbålet. De gravar som har bikärl synes oftast vara relativt rika mansgravar och bikärlen kan ha varit avsedda som ceremonikärl i det kultiska drickandet i dödsriket (i Valhall). Av skelettgravarna innehåller endast två gravar keramikkärl (A 74 och 75) med två kärl i var grav men spridda skärvor i ytan finns i tre skelettgravar (A 15, 61, 91). Man kan t.ex. se internationella kontakter genom de importerade keramikkärlen. Ett visst samband tycks således finnas mellan importerade keramikkärl och kvinnogravar (ingifta kvinnor med "symbolkärl" från sin hembygd?). Andra ritualer och hanteringsprocesser är utströdda skärvor och brutna kärl. Benurnorna kan ses som rituella aktörer i transformeringen av de döda till dödsriket. Benurnan har placerats i centrum av en brandgrav och kan representera den viktigaste och mest centrala återstående kraften, som ett slutresultat av gravmanifestationen. Att keramikkärl inte finns med i skelettgravarna (endast i två) kan ses som att i skelettgravskicket ingick en helt annan ”transformeringsnorm” – den kristna.

Viktlod *(A 2, 9, 10, 11, 28, 30, 33, 59)*
Viktloden är av olika storlek och i två typer, dels den vanliga sfäriska typen med platta poler (finns i 7 gravar) och en ovanligare kvadratisk platt typ (A 28). Viktloden är fragmentariska och korroderade och är gjorda av järn med bronsöverdrag. Viktlodet i A 28 är dock helt av brons och väger 11,1 g. I A 2 finns 3 viktlod (8,1, 9 resp. 4,7 g) och även en vågskål av brons som ingått i en balansvåg. Viktloden kan spegla en handelsrelaterad verksamhet.

Mynt *(A 35, 43, 46, 49, 71)* **och medaljonger** *(A 36)*
Fragment av mynt har framkommit i fem gravar och medaljonger i en grav. Mynten är alla fragment eller delar av hela mynt och alla har framkommit i brandgravar utom A 71 som är en skelettgrav där myntet låg i skelettnedgrävningen i midjetrakten.
Myntgravarna är följande gravar:
A 35 - Tyskt, prägl. 995-1010 (ca 1/6 återstår)
A 43 - Ethelred, engelskt, prägl. 1009-1017 (1/4).
A 46 - Arabiskt?, prägl. 767-816 (ca 1/6).
A 49 -Samanid, prägl. 915-920 (ca 1/4).
A 71 - Tyskt, Heinrich IV, prägl. 1060-1065 (ca 1/4).

De två bronsmedaljongerna i A 36 är av samma typ. Motsvarande finns från Birka i grav 418 och 642 (Birka, Tafeln, Taf. 98:21 resp 22). Birkagraven 418 innehåller ett mynt av Ludvig den Fromme (död 840 e.Kr.). Kammen i A 36 är en A-kam med L1-ornamentik. Andra fynd i A 36 är nålhus av ben/horn och en slät massiv dräktknapp av orientalisk typ (se nedan). Ett C14-värde har givit AD 960+-60 (okalibr.). Graven torde kunna dateras till 800-talet utifrån kammen (L1-kammar tillhör en horisont under 700-talet och in i 800-tal. A 36 har endast två pärlor. De är blåa och kan antyda en P6-horisont, dvs 800-tal.

Vapen *Svärd (A 1), skäggyxa, spjutspetsar, sköldbucklor (A 2), scramasax? (A 46), små raka nitar till svärdshjalt?(A22)*
Vapen eller delar av vapen eller vapenutrustning finns från några brandgravar på Raä 34. Seden att ta bort vapenresterna efter bålbranden tycks fortsätta in i vikingatiden och var vanlig under folkvandringtiden och vendeltiden i Mälarområdet (se Petré 1984, 1999, 2007, s.38). Ett flertal gravar på Lovö har uppvisat spår från vapen som varit med på brandbålet men av allt att döma har vapenklingorna inte fått följa med gravgåvorna utan tagits bort efter bålet. Rester efter vapen i brandlagren är t.ex. svärdsskållor, svärdshjalt av horn eller brons och sköldnitskållor. Antalet gravar som ursprungligen (före bålbranden) innehållit vapen kan således ha varit betydligt högre mot vad som nu framkommer. Det är dessutom svårt att identifiera de oftast små och oansenliga fragmenten från vapnen. I skelettgravar från Bornholm från yngre järnålder är vapen i gravarna mycket vanligt förekommande (se t.ex. Jörgensen 1990 och Jörgensen & Nörgård Jörgensen 1997).

I gravarna på Raä 34 har vapen eller vapenfragment framkommit i följande gravar:
A 1 - svärd (utan hjalt, dvs demonterat).
A 2 - 3 spjutspetsar, 3 sköldbucklor och en skäggyxa.
A 46 - del av scramasaxklinga? (eller svärdsklinga?).
Möjligen skall en rak liten nit i A 22 tolkas som en hjaltnit. Det är inte uteslutet att fler oidentifierade fragment från gravarna kan utgöra delar från vapen (t.ex. några järntenar i A 10).

Av de ca 380 gravarna från yngre järnålder som undersökts i sydvästra delen av Lovö kan ca hälften (190) sägas vara mansgravar. I 36 av dessa har vapenfragment påträffats. Det är ungefär var 5:e mansgrav. Dessa gravar kan dateras från folkvandringstidens början till forntidens slut ca 1050 e.Kr. Endast 7 av de 36 vapengravarna är vikingatida.
Det stora antalet vapengravar över tiden kan möjligen ha sin grund i någon form av bygdevärn eller landvärn eller i följesväsendet (se Nordberg, 2003, s.85ff med där anförd litt.).

Spännen/fibulor/ringspännen
Två ovala spännbucklor av brons finns i kammargraven A 89. De är av typ P 52 och har varit förgyllda. Spännetypen har studerats av Jansson och är vanlig i t.ex. Birka under 900-talet (1985, s.83ff). Som tredjespänne i A 89 finns fragment från ett ornerat rundspänne med spår av förgyllning. Liknande finns i Birkamaterialet och där ofta i kombination med ovala spännbuckor av typ P 52 samt ofta med mynt med TPQ i början av 900-talet (se Jansson 1984, s.75f.f.). I A 2 finns ett bågspänne av järn. I Birka anses bågspännen tillhöra yngre Birkatid (Arrhenius 1984, s.44). Ringspännen av brons eller järn finns i några gravar på Raä 34. I den fyndrika brandgraven A 2 finns ett ringspänne av brons med facetterade ändknoppar. Ett liknande men mindre finns i skelettgraven A 80. I A 11 finns en ringsölja av järn och i kammargraven A 89 ett ringspänne av järn utan ändknoppar. Vikingatida ringspännen har studerats av bl.a. A. Carlsson (1988).

Söljor
Söljor av olika typer finns i ett flertal gravar. De är gjorda av järn eller brons. Bältesöljor (med torne) finns i typen näbbsöljor av brons i skelettgravarna A 18 och 27 samt i brandgraven A 22. Bältesöljor av järn (dock utan torne) finns i några gravar. Ringsöljor (eller remdelare) av järn finns i flera gravar (A 22, 30, 33, 66, 67 m.fl.). En ringsölja av brons med torne finns i A 22. I den lilla kammargraven A 38 finns en ringsölja av järn med inkrustering av brons.
Näbbsöljor anses tillhöra den senare delen av vikingatiden. Inget motsäger detta på Raä 34. Näbbsöljan i A 22 har en speciell utformning med en ansiktsmask med en "mustaschprydd"

man. Tornen är av järn. Graven A 22 kan genom den sammansatta dubbelkammen dateras till tidig medeltid (1100- eller 1200-talet). I Birkamaterialet finns endast någon enstaka näbbsölja (Gr. 949, Birka, Tafeln, Taf.87:5). Detta stärker antagandet att näbbsöljor kan tillhöra sista delen av 900-talet men framför allt 1000-talet (och 1100-talet?, jfr A 22).

En stylus/syl av horn

I brandgraven A 60 påträffades några ben-/hornfragment som kan tolkas som skaft till en stylus eller syl. Föremålet är en cm-tjock mansfigur som har stora runda ögon, skägg, bakåtkammat hår och öppen mun med synliga tänder (se A 60 och omslaget). Tvärs över pannan finns en ”linje” eller tunt ”band” (se nedan). Han håller med båda händerna i skaftet till ett torshammarliknande föremål eller ett taukors (saknar övre arm) som har symmetrisk form och har tre rundlar som avslutningar i de båda ”armarna”. Sådana rundlar finns ofta i de tre armavslutningarna på de tidiga korsen. Dessa kors finns i Östersjöområdet under 1000-1300-tal med proveniens möjligen i Novgorod eller östra Östersjöområdet (Gräslund 2001, s,59) och de har kallats korsade kors, invigningskors eller välsignelsekors (Williams 1996, s.58) .

Från hjässa till nacke är ett borrat hål, sannolikt för en upphängningssnodd. Nedanför mansfiguren finns flätbandsornamentik och en avsmalnande spets med ett borrat hål för ett järnstift (syl?) med rostspår i hålet.

Liknande ben/hornföremål som i A 60 finns från Birka (Birka I, Tafeln, taf.154 och 155). Ett av dessa fragment har händer som griper tag i anslutning till flätbandsornamentik (a.a. Taf. 154:1, Grav 1153). I Sigtuna har man påträffat flera styli av ben (bl.a. med flätbandsornamentik) och fynd har även gjorts i Lund, i Traelleborg i Danmark och i Ralswiek på Rügen (Falk, 1990, s.155). Gustaf Trotzig har tolkat några benföremål från Birka som styli (Trotzig 2004:204f.f.). Troligen är föremålet i A 60 resterna av ett sylliknande redskap eller en stylus. Det är mindre troligt att föremålet varit en märlspik eftersom dessa har en avslutande konisk spets av ben/horn utan järnstift. Styli som använts till att rista och skriva med i t.ex. vaxtavlor anses tillhöra 1000-talet och tidig medeltid, likaså pergamentprickare och skrivbly (Carelli 2001, s.348 f.f.). Det är emellertid inte uteslutet att föremålet i A 60 (även de från Birka) kan tillhöra en föremålsgrupp i den tidiga missionens anda som haft en styliusliknande funktion. Mansfiguren i A 60 har onekligen en Kristusliknande uttrycksform med den halvöppna (sjungande/förkunnande) munnen, de stora sakrala ögonen och det välkammade håret . Kanske munnen uttalade eller sjöng det som också skulle skrivas/ristas i missionens anda. Vid en snabb genomgång av tidigmedeltida Kristusfigurer i SHM:s katalog så finns Kristusbilder framför allt från dopfuntar och krucifix. I några fall återfinns de stora ögonen, det välkammade håret och det tvärgående ”bandet” över pannan som kan tolkas som antingen hårfästet eller en stilisering av Kristi törnekrona eller möjligen en stilisering av nederkanten av Kristi kungakrona. På dopfunten från Södra Åsarp i Västergötland (från 1100-talets andra hälft) har den korsfäste Kristus ett tydligt ”pannband” som sannolikt skall symbolisera törnekronan. I det lilla bronskrucifixet från Eskilstuna (Sankt Eskils kyrka) från 1100-talets mitt finns en slående likhet vad gäller de stora runda ögonen med ”Lovöfiguren” från A 60 på Raä 34. På dessa tidiga Kristusgestalter har huvudet ännu inte fallit ned vilket tillsammans med de öppna ögonen tolkats som en triumf över döden (Tegnér 2007).

Fyndkombinationen i A 60 är intressant med bl.a. den lilla smideshammaren (hammare för klensmide). Flera högstatusgravar från yngre järnålder i Mälarområdet (bl.a. de rika Birkagravarna 644, 750 och 872) har innehållit liknande järnhammare som i A 60 och redskapen har betraktats som symboler för hög status, makt och kontroll av järnproduktion (Hjärthner-Holdar 2009, s.142). En C14-analys från kol i graven har givit värdet AD 800+-40

(okalibr.) I graven finns bara ett kamfragment från en B-kam. I övrigt ingår torshammarring, bryne, miniringar av järn, eldslagningsflinta, nitar, järnfragment, bikärl och benurna. Benurnan har ett kavalettmärke i botten. Kavaletteknikenen började användas i slutet av vikingatid (se ovan) men finns i Birkamaterialet. Med tanke på kamfragmentet och kavalettkärlet antyds en datering till senare delen av vikingatiden. Om den begravde i A 60 var klensmed (jfr miniatyrsmideshammaren) eller skrivkunnig är oklart, men ornamentiken på ben/hornföremålet vittnar om synkretism i formspråket i gränslandet mellan hedniskt och kristet. Graven var plundrad men mycket tyder på att personen i graven tillhörde ett högre socialt skikt i samhället. Intressant är att A 60 ingår i en grupp om 6 gravar som har kanträннor som ligger väl samlade i SV-delen på gravfältet (se ovan).

Fynd med orientaliskt ursprung

A 1 fanns två skadade *silverposament*. Dessa har i Birka ingått i orientaliska praktdräkter (härskardräkter) och kan dateras till 900-tal (Hägg 1983). I A 33 finns ett kantbeslag av brons till en *lyrformig väska*. Liknande läderväskor finns bl.a. på Gotland, i Gästrikland, i Birka (Gräslund 1984, s.141ff) och i Grobin i Lettland (Nerman 1958, s.49 och Abb.208). I Birka finns denna typ (Gräslunds Typ 2) i gravarna 229, 368, 798, 949, 958 (Birka I, Tafeln, Taf.128 och 129). Väskorna från Birka har studerats av Gräslund (a.a. med där anförd litt.) som menar att de har ett ostligt ursprung. I tre gravar på Raä 34 finns *knappar* av orientalisk typ, nämligen i A 11, 36 och 49. De är gjutna (massiva) av brons (A 11) och silver (A 36 och 49), med en knapp i varje grav. Knappen i A 36 är slät medan knappen i A 49 har ornamentik i form av strålmönster. I A 49 finns även ett silvermynt, en samanid präglad 915-920 e.Kr. I A 36 finns en A-kam med L1-ornamentik men även två medaljonger som motsvaras i Birkamaterialet i Gr 418 som där har en fyndkombination med ett Ludvig den Fromme-mynt (Birka I, Tafeln, Taf 98:21). Ett C14-värde från A 36 har givit värdet 960+-60 e.Kr. (okalibr.) Ingmar Jansson har studerat och sammanställt denna typ av knappar som anses ha orientaliskt ursprung (1988, s. 604f). I Birka finns 14 gravar med dylika knappar där en grav (Gr 1074) har 18 knappar (Birka I, Tafeln, Tafel 93:19). Övriga gravar har enstaka eller ett fåtal knappar. De finns i både mans- och kvinnogravar och torde tillhöra 900-talet. Ett orientaliskt rembeslag finns i A 88.

Övriga fynd

Nålhus av ben/horn finns i A 36 och A 59 och ett nålhus av brons finns i skelettgraven A 80. I den rika brandgraven A 2 (trots plundring) fanns ett flertal statusrelaterade fynd, t.ex. *selbågskrön*, *järnlänkar* till hästutrustning, två *hankar* till laggkärl inklusive *beslag* (en hank har silverprydnader), *vågskål* av brons, *bronsnålar*, ornerat *ben-/hornföremål* m.m. Järnhank till laggkärl fanns även i kammargraven A 89. Bland andra fynd kan nämnas *hängen*, *eldstål* (A 43), *brynen* (A 33, 46, 50, 54, 60), *nyckel* (A 36), *järnnålar*(?) (A 22, 35 m.fl.), *frön/sädeskorn/hasselnötter* (A 22, 33, 36, 54, 56 m.fl.), *"uppståndelseägg"* (A 10, 46 m.fl.) *armringar, små ringar* (järn eller brons), *munbleck till knivar (A 6, 13B), skoningar?/holkfragment* av bronsbleck (A 33, 54), *järnbeslag* (t.ex. A 36) *björnklor* (från en björnfäll i A 1), *ben/hornföremål* (A 2, 60, 66), små *minikrampor* (A 9) och *miniringar* (A 60) av järn. Det finns även *textilfragment* (t.ex. i A 54?, 56, 89) och *organiskt material* (t.ex. A 34, 45, 46, 80) i ett flertal gravar. Toilettset (eller skeddon), dvs en knippe små redskap som hängt ned i en smyckekedja eller suttit i ett redskapssölja fram på kvinnans klädedräkt är vanligt under järnålder. Ursprungligen kommer denna sed från romarriket (S. Carlsson 2001) och förekommer här från romersk järnålder och fram under hela yngre järnåldern. I folkdräkten återfinns denna sed långt fram i tiden - ända in i 1800-talet. Av redskap som kan ingå kan nämnas nyckel, örslev, tungskrapa, pincett, syl och kniv (se Petré 1984, Del 3, s.54, med där anförd litt.). På Raä 34 kan t.ex. nycklar (och ev. andra oidentifierade fynd) samt

knivar ha ingått i sådana tiolettset. I kammargraven A 89 finns en smyckekedja som låg i bröstregionen och i dess ände har möjligen järnkniven varit fastsatt.

Ett flertal föremål har oidentifierad funktion. I A 1 finns således ett oidentifierat *ornerat bronsbeslag* som har konvex form. En del av ett *bronsföremål* (genombrutet arbete) finns i A 9 och en silversmälta finns i A 54. I A 22 finns ett oidentifierat skaftliknande punsornerat bronsföremål med järnkärna. I ett flertal gravar finns järntenar, nålliknande järnföremål, tångedelar av järn och andra små oidentifierade föremål av järn. Även små föremål av brons, t.ex. bronsbleck, har varit svåra att identifiera.

3.4 SKELETTGRAVARNA

3.4.1 Allmänt om skelettgravarna

Av de 74 undersökta gravarna från vikingatid var 37 skelettgravar (obrända jordbegravningar), vanligen med registrerbar nedgrävning. Några gravar har dock haft vaga indikationer på nedgrävningar och har därför varit svårbedömda. Således saknade A 7 och A 81 fynd, skelettrester och spår av nedgrävningar men har ändå genom vaga indikationer bedömts som skelettgravar. A 7 är svårdaterad och kan lika väl vara från äldre järnålder men brända ben från en urnegrav omedelbart i NV (A 7B) låg under kantkedjan som visar att A 7 åtminstone är yngre än A 7B. A 7 låg också förhållandevis "ytligt". Andra anläggningar på gravfältet som över huvud taget saknat tydliga indikationer på gravskickstyp (dvs saknat spår efter nedgrävning eller ett brandlager) är A 4, A 6, A 8 och A 76. Dessa har slutgiltigt ej bedömts som skelettgravar eftersom indikationerna varit för få eller saknats helt (Ang. indikationer och kriterier för skelettgrav, se nedan). Osäkra skelettgravar är således A 7 och A 81. Svår att tolka var också (”dubbelgraven”) A 6 men som troligen hade ett mycket urlakat brandlager.

A 13 var en dubbelgrav med två skelettnedgrävningar (A 13A och A 13B) under en rundoval hög. Två av skelettgravarna var kammargravar (A 38 och A 89). Fyra skelettgravar hade spridda brända ben i ytan (A 5, 21, 25, 89) vari ingick brända ben från bl.a. människa.

Anmärkningsvärda är barnskelettgravarna: A 9E, 38, 39, 42, 62, 74 och sannolikt A 82. Den förstnämnda har osäker datering. Av de övriga har A 39 och 42 så korta nedgrävningar att de måste vara nedgrävningar för spädbarn. Även de andra har korta nedgrävningar för troligen små barn och A 62 hade spår från en vagga ca 85 cm lång och 35 cm bred med märken från böjda tvärgående medar i botten. Kammargraven A 38 hade avståndet 110 cm mellan kortsidornas stolprader och bör således vara en person ca 1 m lång, dvs ett barn runt 5-7-årsåldern? (om inte personen låg ihopkrupen i kammaren). Den resta stenen visar att det var en pojke som hade begravts här och han hade fått med sig en tauscherad ringsölja och en kniv.

De som således bedömts som skelettgravar (med reservation för vad som sägs ovan) är följande gravar (37 st): A 5, 7, 9E, 12, 13A och 13B, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 25, 27, 28, 29, 38, 39, 42, 44, 52, 61, 62, 63, 68, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 82, 89, 90, 91.

Skelettgravarnas lägen på gravfältet visar att de huvudsakligen ligger i utkanten av det centrala området. Detta är orsakat av att skelettgravskicket blev vanligare under senare delen av vikingatiden då de centrala delarna redan var upptagna men framför allt så anlade man nya gravar intill sina närmast anhöriga. De grupper av skelettgravar som kan ses på figuren nedan utgör olika familjer i Lunda/Berga-byn. Där framgår också att brandgravskicket löpt parallellt med skelettgravskicket.

Kriterier för skelettgravar
Vad som varit avgörande vid bedömningen som skelettgrav har främst varit följande kriterier, enstaka eller i kombination:
1) Obrända skelettrester från människa.
2) Nedgrävning för den avlidne.
3) Avsaknad av skelettrester, nedgrävning (och brandlager) men gravgåvor som ligger (i en ej längre registrerbar nedgrävning) på ett sådant sätt att de kan bedömas som fynd in situ i en ej vid utgrävningstillfället registrerbar nedgrävning, t.ex. en kniv eller kistspikar från en kista.
Andra indicier på en skelettgrav har varit följande:
4) Gravkonstruktionen med rektangulär/oval form med orientering i V-Ö-lig riktning (eller SV-NÖ-lig) oftast med insjunkning i markytan efter ett förmultnat skelett/kista (i riktningar som ovan). Manslång stenpackning över och i anslutning till nedgrävningen. I stenpackningen kan finnas (flata eller avlånga) stenar som sjunkit ned på ett sådant sätt som om en förmultning av en kista/människokropp har skett där stenarna partiellt glidit ned mot mittlinjen av en ej längre registrerbar skelettnedgrävning (jfr Raä 28, A 32). Dessa stenar kan således stå snett ned i backen mot mittlinjen, ibland från båda sidorna.
5) Vanligt i skelettgravarna är också kantkedja runt graven, rund, rundoval, rektangulär eller kvadratisk och oftast gjord av grovt stenmaterial (ca 0,5-0,8 m stora stenar), där även större markfasta stenar kan ingå (jfr t.ex. A 68, 75, 80, 81).
Gravar av ovan nämnda typer ligger ofta relativt tätt intill varandra och gärna med långsidorna intill varandra.

Vid avsaknad av brandlager har hänsyn tagits till en plausibel plats för en skelettnedgrävning. Oftast finns flera av dessa spår kvar som kan ge en säkrare uppfattning. Men i några anläggningar har det varit svårt att avgöra om graven varit en skelettgrav, t.ex. i A 7 som dock har kraftig kantkedja och plats för nedgrävning samt sand i botten. En anläggning som saknat brandlager och fynd och som också saknar ovan nämnda indicier är A 76. Det kan inte uteslutas att A 76 trots det är en skelettgrav. Skelettgravar finns runt om. Den har dock här inte räknats som en skelettgrav.
Anläggningen A 79 som före undersökningen bedömdes vara en möjlig skelettgrav visade sig vid utgrävningen vara en husgrund från bronsålder. Liknande kvadratiska eller rektangulära konstruktioner från bronsålder har konstaterats under A 81 och A 80 men det finns även flera i området.

Problem med tidsställningen för skelettgravar
Ett problem med de vikingatida skelettgravarna är svårigheten att göra noggrannare dateringar. C14-metoden är inte alltid möjlig pga avsaknaden av lämpligt analysmaterial och ej heller tillräckligt exakt och de fåtaliga gravfynden ger ingen närmare hjälp till datering. Allmänt anses skelettgravskicket ha tillämpats under den senare delen av vikingatiden även om t.ex. 800-talsdateringar förekommer (jfr Biuw 1992, s.109f, 253). Ett antal undersökta skelettgravar med myntfynd har varit viktiga vad gäller skelettgravskickets tidsställning. På Raä 34 finns endast en skelettgrav med mynt, A 71, med datering (TPQ) till 1060-65 e.Kr. Med myntets cirkulationstid bör graven ha anlagts tidigast under 1000-talets sista årtionden.
På Raä 34 har ingen ingående datering varit möjlig av skelettgravarna men det relativt stora antalet (37 stycken) och spridningen på gravfältet kan bidraga till en uppfattning om tidsställningen. Det kan konstateras att brandgravskicket och skelettgravskicket löpt parallellt under lång tid på Raä 34. Det har således inte varit fråga om att brandgravskicket plötsligt övergavs till förmån för skelettgravskicket, dvs att kristnandet med tillhörande jordbegravningar kommit relativt snabbt och ersatt brandgravskicket. Nej, det kristet

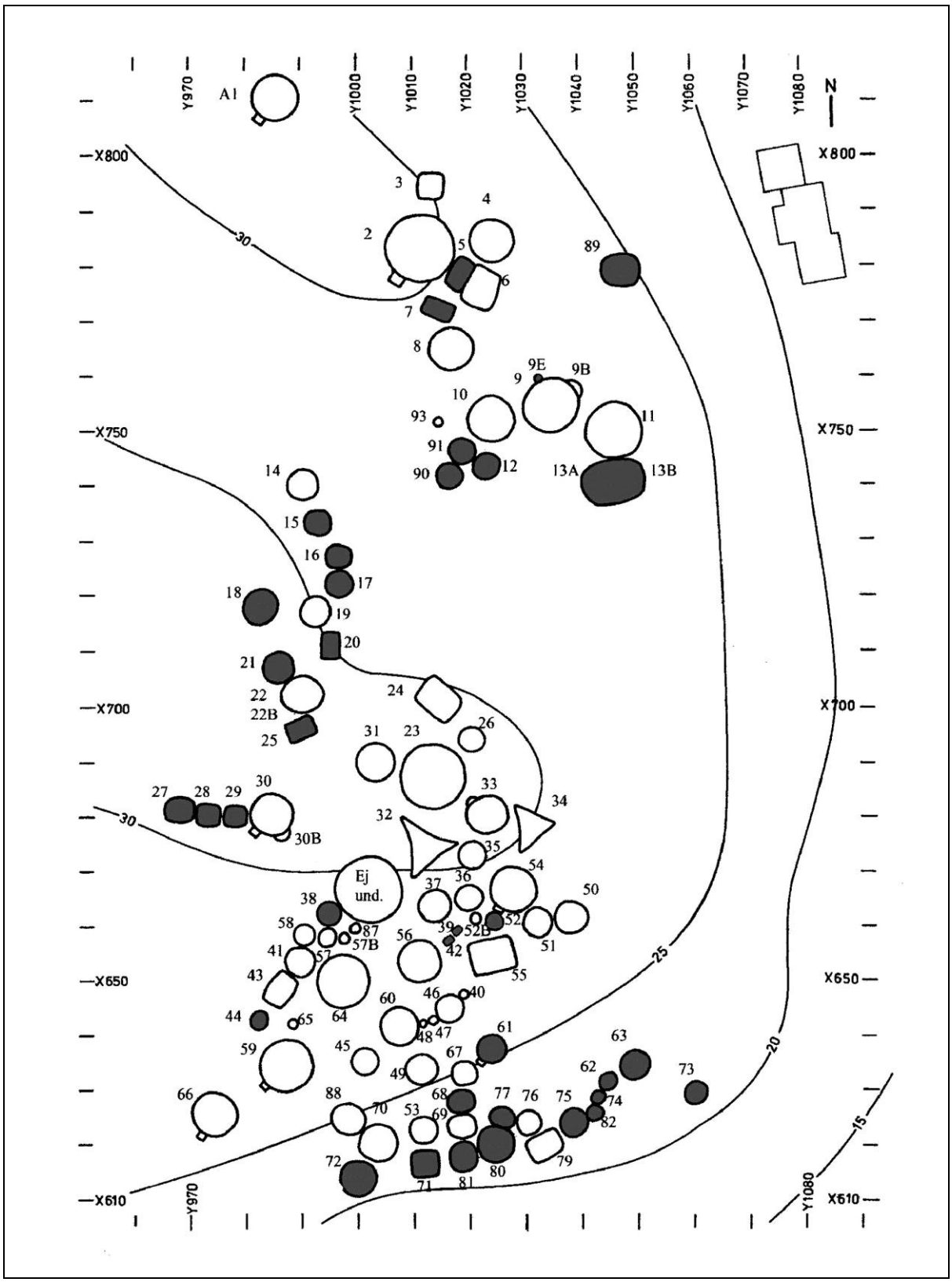

Fig. 13. Plan över gravfältet Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up med de vikingatida skelettgravarna markerade. Sammanlagt finns 37 skelettgravar. A 13 var en dubbelgrav med två skelettnedgrävningar (A 13A och A 13B). Även små barn har jordats obrända (A 9E, 39, 42, 62, 74, 82). I stor utsträckning ligger skelettgravarna perifert i anslutning till de olika familjegrupperna, vilket visar att de tillhör de yngsta på gravfältet. Höjdkurvor (15, 20, 25 och 30 möh) enligt Ekonomiska kartan.

påverkade skelettgravskicket och det hedniska brandgravskicket har löpt parallellt i ca 200 år, kanske mer. En av de yngsta brandgravarna, A 22, innehåller en sammansatt dubbelkam av en typ som normalt dateras till 1200-talet, vilket torde visa på brandgravskickets långlivade existens. Sannolikt har skelettgravskicket dock ökat i frekvens över tiden i takt med ett alltmer ökat kristet inflytande i samhället.

Skelettgravarnas lägen på gravfältet

Skelettgravarna ligger blandade med brandgravarna över hela gravfältet men med övervikt i södra, västra och norra delen. Den mellersta östra skelettgravsfattiga delen skulle således kunna vara den äldsta delen. Denna del har också en något mer plan yta än övriga delar av gravfältet samt med exponering åt S-SÖ-Ö, vilket borde göra den mer attraktiv vid anläggandet av de första vikingatida gravarna. En viss visuell kontakt kunde då erhållas mot gården och vägen mellan Lunda och Berga. Här ligger också de tre största gravarna från äldre järnålder, A 24, 26 och 55 med god exponering åt dalgången i Ö.

Om man betraktar skelettgravarnas lokala ”mikrolägen” så finner man att de ligger i olika grupperingar. Två sådana grupperingar finns i den mellersta västra delen, dels gravarna A 15, 16, 17, 18, 20 21 och 25 och dels den mer samlade gruppen A 27, 28 och 29 som ligger i rad med kortsidorna mot varandra. I södra utkanten av gravfältet nära åkerkanten och utmed den gamla vägen ligger den största gruppen med 13 skelettgravar. Flera av dessa har korta nedgrävningar som visar att det rör sig om barngravar där A 62, 74 och 82 ligger intill varandra. Något längre upp på gravfältet ligger ytterligare två mycket små skelettgravar, A 39 och 42, med endast ca 50 cm långa nedgrävningar, vilket tyder på gravar för nyfödda eller spädbarn. Anmärkningsvärd är den lilla barnskelettgraven A 9E som ligger i och under kantkedjan till A 9. Denna datering är dock något osäker och har gjorts genom vertikalstratigrafiska iakttagelser.

Intressant är att i flera skelettgrupperingar ligger gravarna tätt och radliknande med långsidorna mot varandra, nästan tarandgravsliknande, där också skelettgravsliknande brandgravar ingår (A 43 i en sydvästlig grupp och A 67 och 69 i en sydlig grupp). Detta för tankarna till kyrkogårdarnas radgravar. Således finns tre mer eller mindre tydliga sådana rader; 1) en västlig grupp, den ovan nämnda A 27, 28, 29 och 30, där den sistnämnda är en brandgrav med en bränd båt; 2) en sydlig grupp, A 61, 67, 68, 69, 81 där A 67 och 69 är brandgravar och 3) en nordvästlig grupp, 14, 15, 16 och 17 där 14 är en brandgrav. Dessa brandgravar hade alla (utom A 14) oval/rektangulära former som de omgivande och tangerande skelettgravarna och alla med tydliga kantkedjor. Sannolikt finns en horisontalstratigrafisk utbyggnad och ordningsföljd vid anläggandet av dessa ”radgravar”, med utbyggnad från centrum av gravfältet och utåt i alla dessa tre grupperingar, dvs den äldsta skelettgraven i resp. grupp skulle kunna vara A 17, A 29 resp. A 61. Den yngsta i den nordvästra skelettgravsgruppen skulle således vara A 14 som är en brandgrav!

3.4.2 Skelettgravarnas konstruktioner (inkl. de två kammargravarna)

Stensättningar och två högar

Skelettgravarna har oftast varit stensättningar men några har varit högar. Dubbelgraven A 13 var en rundoval hög och A 73 var en relativt liten hög. Antydningar till ofyllda stensättningar fanns i A 12 och A 20 som hade kantkedjor men där stenpackningarna var glest lagda.

Stensättningarnas former

Stensättningarna med skelettnedgrävningarna har haft dels rund form och dels rektangulär eller rundat rektangulär form. Till den förra gruppen hör t.ex. A 12, 90, 91, 63, 73 och till den senare gruppen hör t.ex. A 27, 28, 29. Mer rektangulär form har A 5, 7, 20 och 25.

Anmärkningsvärd är A 71 med sin runda vällagda stenpackning under en vällagd tydligt rektangulär momantel. Dubbelgraven A 13 (13 A och 13 B) var en rundoval hög med två stenpackningar och delvis gemensam kantkedja.

Kraftig kantkedja
Kantkedjor och ofta kraftiga kantkedjor (av större stenar än i övrigt i packningen) finns i 27 skelettgravar, i såväl den runda som i den rektangulärt runda gruppen. I flera skelettgravar har ingått markfasta större stenar (eller block) i kantkedjan (t.ex. A 68, 75, 80, 81). A 72 är ett exempel på en rund stensättning med kraftig kantkedja. Det bör nämnas att även brandgravar med kraftig kantkedja finns på gravfältet (t.ex. A 70 m.fl.). I några gravar tycks kantkedjorna ha lagts något friliggande (utanför) från själva stenpackningen (A 13B, 52, 72, (18), (73), (80). Detta skall snarare ses som att packningarna varit glest lagda av stenar och i högen A 13 har själva högfyllningen begränsats av en kantkedja. De vendeltida gravarna med s.k. friliggande kantkedjor har en helt annan gravkonstruktion (se Petré 1984c, Del 4, s.33 ff).

Gravklot
Gravklot fanns i tre skelettgravar (A 21, 74 och A 75) varav en är en barngrav (A 74). Gravklotet i A 75 låg inte centralt utan i SÖ utkanten, dock i det övre stenskiktet (där kloten brukar ligga). Även på det intilliggande gravfältet Raä 28, Söderby har en vikingatida skelettgrav med gravklot undersökts (A 51) och en intilliggande vikingatida skelettgrav (A 50) hade rest sten. Gravklotsgravar har konstaterats vara kvinnogravar (Petré 1984c, Del 4, s.194).

Resta mittstenar
Resta mittstenar är relativt vanliga i brandgravar från både äldre och yngre järnålder men finns också i några vikingatida skelettgravar på Lovö. På Raä 34 finns rest sten i skelettgravarna A 7, 16, 17(?) och 38 (kammargrav för ett barn). Den resta stenen i A 16 var gjord av röd sandsten. Resta stenar i gravar kan kopplas till mansgravar (Petré 1984c, Del 4, s.196 f). I den vikingatida skelettgraven A 50 på Raä 28, Söderby fanns en rest mittsten och även i den vikingatida skelettgraven A 124 på Raä 27, Lunda.

SV-portar i A 15, 18, 61 och 77
I skelettgravarna A 15, 18, 61 och 77 framkom SV-portar. A 15 och A 77 är något osäkra och den i A 18 var troligen skadad av trädrötter. Ett flertal gravar med SV-portar har undersökts på Lovö, de flesta har varit brandgravar med datering till vikingatid. Själva SV-portarna har varit fyndtomma men i en stor och fyndrik 800-talsgrav på Raä 28 (brandgraven A 62) låg ett gravklot i mitten av SV-porten och utanför låg två järnknivar.

Skelettnedgrävningarna (inklusive avsatser)
Nedgrävningar och nedgrävningskanter har kunnat följas vid utgrävningen av de flesta skelettgravarna. De ligger normalt under de fördjupningar i markytan (som ofta indikerar en skelettgrav före en utgrävning) som bildats efter en förmultnad och ihopsjunken skelettnedgrävning/kista. Nedgrävningsjorden är normalt något "mjukare" (ibland knappt märkbart) än omgivande orörd jord och kan vara färgad i och med att den "rörts om". Vanligen har nedgrävningarna varit rektangulära med svagt rundade bottenhörn och plan botten. Djupet har ej överstigit 1 meter. Storleken har uppenbarligen anpassats efter den dödas kroppsstorlek inklusive eventuell träkista. Trärester efter en kista finns endast i några få gravar (t.ex. A 15). Stundom har nedgrävningskanter och spår från kistväggar varit svåra att åtskilja. Färgspår har ofta tunnats ut till obefintlighet. I bottenskiktet av en nedgrävning kan på bara ett skikt av 1-3 mm ofta en skillnad förmärkas i jordens kompakthet, där eventuella fynd kan finnas kvar, t.ex. knivar eller mynt, jfr A 71. Intressanta är de skelettgravar för barn som

undersökts på gravfältet. Både nedgrävningarna och själva stensättningarna har varit mindre än i vuxnas skelettgravar. I barnskelettgravarnas nedgrävningar har inga bevarade trärester konstaterats (möjligen träspår i A 39) men i A 62, i en 95 cm lång och ca 60 cm bred nedgrävning i NO-SV-lig riktning fanns två knappt dm-breda parallella böjda fördjupningar som tolkats som spåren från en vagga (se plan- och profilritningen). Vaggan har bedömts vara maximalt 60 cm lång, dvs avsedd för ett spädbarn.

I några skelettnedgrävningar har funnits antydningar till en ca halvmeterlång avsatsliknande förlängning, ofta liggande något högre än själva skelettnedgrävningen (A 5, 15?, 17?). I A 5 fanns avsatsen i SV delen och i A 15 och A 17 i NÖ-delen. Möjligen har dessa avsatser varit ett utrymme avsett för lättare åtkomst i samband med ombesörjandet vid begravningen, t.ex. vid själva utgrävningen av schaktet eller som utrymme för offernedläggelse eller gravgåvor utanför kistan. Inga fynd har emellertid påträffats i samband med de ev. avsatserna. En tydlig avsats fanns i skelettgraven A 132 på Raä 27, Lunda, där en 0,8 m lång avsats (0,2 m djup) fanns i den NÖ delen av den totalt 2,8 m långa NÖ-SV-liga nedgrävningen (se Petré 1984a, Del 2, s.150 och 226).

En stenbro (?) mellan A 21 och A 22
Mellan A 21 och A 22 fanns ett "stenbräm" eller en broliknande stenbeläggning ca 1 m bred och ca 1,8 m lång av ca 0,1-0,4 m stora företrädesvis skarpkantiga stenar i ett skikt som tycktes förbinda de båda anläggningarna. Denna stenläggning undersöktes ej. Sannolikt är A 22 den yngsta av de två gravarna och stenbron har troligen anlagts i samband med anläggandet av A 22 eftersom skarpkantigt stenmaterial fanns i såväl stenbron som i packningen i A 22. A 21 är en skelettgrav men har även ett brandlagerliknande område med brända ben i ytan (sekundärgrav?) som preliminärbedömts till människa och svin. Det bör påpekas att A 22 genom en sammansatt dubbelkam kan dateras till 1100- eller 1200-talet. Att bygga broar och spångar åt de döda i samband med begravning tycks finnas i många kulturer. Avsikten var att den döde skulle kunna ta sig till dödsriket eller till gravplatsen vid minnesfester (Nordberg 2003, s.83 med där anförd litt.) Det är inte omöjligt att stenbron mellan A 21 och 22 kan ha representerat någon form av symbolisk kommunikativ förbindelse mellan gravarna. Båda gravarna är ovanliga med 3 individer i A 22 och 2 individer (en bränd och en obränd) i A 21.

Gavelhällar i skelettnedgrävningarna
I några skelettgravar (A 25, 27, 28, 29, 63?) har funnits till synes utvalda mer eller mindre flata hälliknande stenar som placerats i nedgrävningens ena ände, eller i båda som i A 27 och A 28 som var och en hade två flata stenar som stod på högkant, en i vardera änden av nedgrävningen. I A 25 fanns en 0,75 x 0,5 m stor sten som begränsade nedgrävningens kortända i NÖ-delen. Noterbart är att skelettgravarna med gavelhällar på Raä 34 ligger intill varandra (utom A 63). I några skelettnedgrävningar har långsmala stenar lagts utmed kistsidorna med stenens slätaste sida vänd in mot kistan (A 73 m.fl.). Även hörnstenar i kantkedjan tycks ha placerats avsiktligt så att eventuella räta vinklar på en sten fått bilda utsidans hörn (t.ex. i A 20). Detta vittnar om, att när tillfälle gavs ville man sträva efter en strikt form i en rektangulär konstruktion.

Träkistor (med och utan spik/nit)
Trärester från kistor finns i några skelettgravar. Träresterna kan finns kvar som mörkbruna mjuka fibermassor eller enbart som mörka stråk och färgningar. I få av dessa finns rester från spikar eller nitar från träkistorna, endast i A 75 och 89, varav den sistnämnda är en kammargrav. I några gravar har i nedgrävningarna påträffats enstaka oidentifierbara rostklumpar (t.ex. i A 29 och i barngraven A 39) som kan ha varit kistspikar. Kistspikar synes

således vara ovanligt i skelettgravarna på Lovö. Man kan ha dymlat/träpluggat istället för att ha spikat ihop träkistorna. Detta kan vara en lokal tradition på Lovö eftersom spikade kistor eller dymlade tycks variera mellan olika bygder.

Spår från stolpar/pålar/käppar/kors? (A 13, 20, 25, 29, 38, 52?, 90).
I några av skelettgravarna fanns (huvudsakligen relativt ytligt) enstaka stolphålsliknande mörkfärgningar, några med kolrester med lodrät fiberriktning i (t.ex. A 25). Mörkfärgningarna kan vara rester efter stolpar/pålar/käppar som stått som någon form av gravmarkering. Man kanske även kan tänka sig att de utgjort träkors. Mörkfärgningarna har dock varit placerade på olika ställen, dels i graven och dels i utkanterna. I t.ex. A 25, A 29, A 52? och 90 fanns mörkfärgningarna/kolet i V delen av graven vilket tycks logiskt för en markering som skulle synas eftersom man antagligen närmat sig gravarna från Ö, SÖ eller NÖ. Flera gravar kan ha haft mörkfärgningar i utkanterna som måhända har tolkats som recenta (?). I kammargraven A 38 fanns rester efter 10 stolpar som hållit plankväggarna.
På fornlämning Raä 34 fanns ett stort antal mörkfärgningar och gropliknande företeelser i olika former i stora delar av området. Detta hänger sannolikt samman med att området har flera boplatsytor/aktivitetsytor. Särskilt frekventa var mörkfärgningarna i samband med boplatsytorna från yngre bronsålder. Där fanns också ett flertal stolphål med olika tydlighet. Men en grop är särskilt intressant nämligen den under treudden A 34. Där finns ingen boplatsyta. Denna grop hörde tydligt samman med treudden som var anlagd på en tillmakad stenterrassering (se anläggningbeskrivningen). Torun Zachrisson menar i samband med tolkningen av treudden på Helgö, där treudden anlagts över en grop ”att människorna på Helgö lät världsträdets stam, det vill säga mittstenen i treudden, resa sig bredvid platsen där den ensamma stolpen förr stått.” (2004, s.367). Andrén ser treuddar som trädrepresentationer (2004, s.412) med kosmologiska associationer till världsträdet Yggdrasil med dess tre rötter (a.a. s.391). Världsträdet eller världspelaren som bar upp himlen var fäst med en spik i polstjärnan (Andrén 2004, s.394). Spikar ingår i A 34 och även i den närbelägna treudden A 32 vars enda fynd, förutom brända ben och möjligen en liten bit bältändningsflinta, var en relativt stor järnspik. Dateringen av treuddarna är vikingatid, troligen dess äldsta fas med tanke på läget. I båda treuddarna kan kosmologiska associationer göras till uppfattningen om innebörden av de gåtfulla treuddarna. Uddarmarna skulle mycket väl kunna symbolisera världsträdets tre rötter och den resta mittstenen världsträdet (världspelaren) till polstjärnan som där var fäst med en spik i himlavalvet. De resta uddstenarna skulle kunna tolkas som förlängda rötter för en säkrare innebörd i symboliken. Uddstenarna är vanligen lägre än mittstenen i treuddar och ofta utgörs uddstenarna av klumpstenar, kanske som symbol för en säkrare förankring i jorden (se även kap. 3.1.3).

Den vita leran i A 90 och 91
I två intill varandra liggande skelettgravar (A 90 och 91) fanns ett ca 1-3 dm tjockt skikt av vitaktig lera över själva skelettnedgrävningen. Skikten framkom väl avgränsade under den översta delen av stenpackningen men hade även ett stenlager under mot nedgrävningen. Jordprover har analyserats på Raä (genom försorg av antikvarie Inga Ullén). Lerproverna har visat på förhöjda halter av en järnförening (Nord, Ullén m.fl. 1999).
Ljus lera har uppmärksammats i samband med undersökningarna på Helgö där lera avsiktligt har täckts över olika lager (Zachrisson 2004, s.372 med där anförd litt.). Torun Zachrisson menar att täckning av lera "kan ses som ett avslut av ett skeende." Vidare tar hon upp ordet *aurr* i *Den poetiska Eddan.* Ordet kan bl.a. kopplas till de levandegörande krafterna i jorden och i Völvans spådom *(Voluspá 19)* sägs att vitlera öses över det höga trädet (Yggdrasil). Vitlera kan således ha haft en avslutande, nydanande (pånyttfödande) och gödande innebörd.
Ljus lera (dock ej så vit som i A 90 och 91) fanns också i ett 0,15-0,3 m tjockt lager under

högen A 10. Detta lerlager låg mellan boplatslagret från bronsålder och högens botten och har av allt att döma placerats där i samband med den vikingatida högens anläggande. Även här kan innebörden ha varit en symbolisk pånyttfödelse och gödning.

De två kammargravarna A 38 och A 89.
Till skelettgravarna hör de två kammargravarna A 38 och A 89 (se resp. anl.beskrivn.). A 38 var en relativt liten stensättning med kvarstående rest mittsten överst i stenpackningen och utan spår från insjunkning före undersökningen. En kammarkonstruktion framträdde under stenpackningen i form av mörkfärgade sidor och trärester och med 4 stödstolpar i varje gavel och med en i mitten av varje långsida. Trärester från taket (?) hade fiberriktning i kammarens längdriktning. Längden av kammaren utifrån gavelstolparnas placering var 110 cm och bredden 60 cm. Gravfynden utgjordes av en järnkniv och en bronstauscherad ringsölja av järn, båda i mitten av kammaren. Troligen skall graven ses som en barngrav (en pojke, jfr den resta stenen) med tanke på den relativt ringa längden av kammaren. Kammargraven A 89 utgjordes före undersökningen av en rundoval jordvall. I jordvallen fanns spridda ej tätt lagda stenar. Graven var en kammargrav för en ung men vuxen kvinna med rika gravgåvor. Kammaren hade vertikala mörkfärgningar från väggarna och rummet var relativt rymligt med måtten 2,6 x 1,2 m och 0,8 m djupt med orientering i V-Ö-lig riktning. Huvudet låg i öster. Konstruktionen saknade spår av stolpar men hade färgningar från plankväggar. Några nitar kan ha ingått i träkonstruktionen.

Barnskelettgravar
Följande 7 gravar har pga sin ringa storlek och sin ringa nedgrävningslängd för skelettet bedömts som barngravar: A 9E, 39, 42, 38, 62, 74, 82. Gravarna A 9E, 39, 62 och 42 hade nedgrävningar som var endast ca 50-70 cm långa och har därför bedömts som gravar för spädbarn, d.v.s. nyfödda eller för barn under ca 1-2 år. I botten av A 62 fanns spår av två medar från en vagga. Vaggan var trågformig och maximalt 60 cm lång. Medarna satt med 30 cm mellanrum och vinkelrät mot vaggans längdriktning. Vaggans längd visar på att ett spädbarn har begravts. Barngravarna har även haft mindre stenpackningar än de vuxnas gravar. I några skelettgravar har nedgrävningen varit längre än till ett spädbarn. I A 74 fanns flera synkretistiska drag. Således låg överst på stenpackningen ett gravklot och i nedgrävningen stod två keramikkärl. Dessa har sannolikt tillverkats av en och samma krukmakare och var helt oslitna. I det ena fanns spår från organisk beläggning. Symboliken kan vara densamma som i brandgravarna. Intressant är att i två av barngravarna fanns järnknivar, dels i den lilla graven A 9E och dels i den något större kammargraven (ca 110 cm lång) för en pojke, A 38.

Bevarat benmaterial från skeletten
De flesta skeletten var helt upplösta men i några nedgrävningar återstod tandfragment (t.ex. A 73, 75, 89), skalltak (A 63, 73) och delar av de långa rörbenen (A 12, 63, 73). Bäst bevarat skelettmaterial fanns i A 73 där skelettet låg på rygg nedgrävt i ett mörkfärgat kulturlager från bronsålder. Detta svarta, feta och fosfatrika jordlager har uppenbarligen bevarat benmaterialet bättre än den övriga jorden på gravfältet. Delvis samma goda bevaringsförhållande för benmaterialet finns också i den närbelägna skelettgraven A 63 i samma boplatsområde. I de gravar där skelettets placering kunnat konstateras har de döda lagts på rygg utom i A 63 där skelettet låg på höger sida. I skelettgraven A 91 låg kraniet upp och nedvänt (skelettet verkade dock omrört).

Armarnas placering
Armarnas placering har kunnat konstateras i endast några få skelettgravar eftersom

benmaterialet oftast varit upplöst. I A 73, som hade det bäst bevarade skelettet låg skelettet på rygg med underarmarna placerade i vinkel över bålen (Redins typ IV). I A 89 som var en kammargrav låg en armbygel på ett sådant sätt att armarna bör ha varit vinklade över buken. Armbygeln har sannolikt suttit på kvinnans vänstra arm. I A 63 fanns rester av vänster arm (ulna och radius) samt höger femur med riktningen med trubbig armbågsvinkel (Redins typ II), (Redin 1976). Detta skelett vilade på höger sida. I några andra gravar har antydningar funnits att armarna legat utmed sidorna svagt vinklade.

Skelettgravarnas nedgrävningsriktning och kroppens väderstrecksorientering

Skelettnedgrävningarnas riktning har i anläggningsbeskrivningarnas texthuvuden angivits i gon (gon=nygrader=400 grader på ett varv, med 0 åt N och 100 gon är åt öster och 200 gon är åt S o.s.v.). Mätningen har gjorts av nedgrävningens mittlinje och gongraderna har räknats från norr och i ”högervarv”, d.v.s. i klockriktning. Nedan redogörs för dels kroppens väderstrecksorientering och dels skelettnedgrävningarnas riktning. Vad gäller kroppens väderstrecksorientering (huvudet i NÖ eller SV) så har läget för huvudet hos skelettet i nedgrävningarna kunnat registreras i endast åtta gravar där sådana skelettrester återstått. Av dessa hade sju gravar huvudet i NÖ och endast en huvudet i V (A 73). Huvudets orientering åt NÖ är vanligt i senvikingatida skelettgravar i Mälarområdet. Riktningen har kopplats till solens uppgång i påsktid, dvs tiden för Kristi uppståndelse (Lindström 2005). Man har antagit att det finns en tidsförskjutning på kroppens placering vad gäller huvudets/kroppens riktning där gravar med huvudet i NÖ är äldre än gravar med huvudet i SV och att de med huvudet i V skulle vara de yngsta (Hammar 2000, Nordberg 1998). Eftersom det mesta skelettmaterialet på Raä 34 är förmultnat skulle vissa fynd kunna indikera riktningen, t.ex. knivar som suttit i bältet i midjan (jfr A 38) eller ringspännen på bröstet (A 80) etc. Detta låter sig dock inte göras så lätt eftersom t.ex. knivar uppenbarligen har placerats på olika ställen bredvid liket. Vanligast verkar vara att knivar har placerats vid fötterna. Av de ovan nämnda åtta gravarna där huvudriktningen kunnat konstateras genom bevarat skelett fanns knivar som låg vid fötterna i SV i fyra av gravarna. Men ingen regel utan undantag. I A 13B låg kniven vid huvudet i NÖ. I ett flertal gravar låg en kniv i SV utkanten av nedgrävningen men det är således osäkert om dessa haft huvudet i SV eftersom skelettmaterialet förmultnat bort helt. Andra tänkbara fyndindikationer, så som söljor, nålhus etc. har oftast legat mitt i nedgrävningarna och har därför inte säkert kunna bidraga till en bedömning av skelettens orientering. Anläggningar med huvudet i NÖ är: A 12, 13A, 13B, 63, 75, 89 och 91. I A 73 låg skelettet med huvudet i V. Två gravar avviker med riktningen i NNV-SSÖ, nämligen A 9E och A 74. Båda dessa är barngravar. Intressant är de olika riktningarna i de tre intill varandra liggande A 12, 90 och 91, med 86, 100 resp. 50 gon. I både A 12 och A 91 låg huvudet orienterat åt NÖ men i den helt fyndtomma A 90 fanns inga skelettrester eller tecken på hur skelettet legat. A 90 och 91 har en gemensam nämnare i den övertäckande vita leran men även åtskiljande med det s.k. hästaltaret, språngbenet av häst, eldslagningsflintan m.m. i A 91. A 12 var fyndtom men har huvudriktning åt ÖNÖ-VSV (86 gon). A 90 är fyndtom och ligger i V-Ö. Tidsskillnaden mellan gravarna torde inte vara stor. Horisontalstratigrafiskt borde A 91 eller A 12 var den äldsta och A 90 den yngsta graven. Med tanke på den troliga snäva tidsskillnaden för dessa tre gravar är det intressant med de olika fallande nedgrävningsriktningarna från NÖ till Ö med 50 gon i A 91, 86 gon i A 12 och 100 gon i A 90. Är det just i denna tidsfas som en övergång har skett från NÖ-SV till V-Ö?

För att få en bättre visuell (och eventuell kronologisk) uppfattning om förhållandet mellan nedgrävningsriktning och läge på gravfältet har gravarna i ett försök delats in i tre grupper. En NÖ-SV-grupp, en mellangrupp och en ÖNÖ-VSV-grupp (V-Ö), enligt nedan. Gravarnas gonriktning faller ner allt mer åt V-Ö i varje grupp.

NÖ-SV-gruppen: A15, 80, 77, 39, 61, 72, 13B, 91, 17, 62, 16, 63, 44, 75.
Mellangruppen: A 21, 25, 23, 13A, 42, 68, 20, 27, 29, 71.
ÖNÖ-VSVgruppen: A 18, 52, 38, 12, 89, 73, 90 (Se Fig. 16).
NÖ-SV-gruppen har en ”serie” (intilliggande gravar) i A 15, 17, 16 och en ”serie” i 80, 77, 75, 82, 74, 62, 63. Mellangruppen har en ”serie” i A 29, 28, 27. I ÖNÖ-VSV-gruppen kan minst tre gravar sägas ligga ”längst” ut i sin familjegrupp, A 18, 73 och 90. A 89 ligger också avvikande men är en speciell grav, en kammargrav från 900-talet. Riktningar mer åt V-Ö har således en tendens till yngre datering men ett exempel på motsatsen finns också i A 52 som ligger i gravfältets äldsta vikingatida del (den enda skelettgraven där). Motsägelsefullt är också att några gravar från NÖ-SV-gruppen ligger som ”avslutningsgravar” i sina familjebildningar: A 72, A 15, A 44, (jfr även A 63).

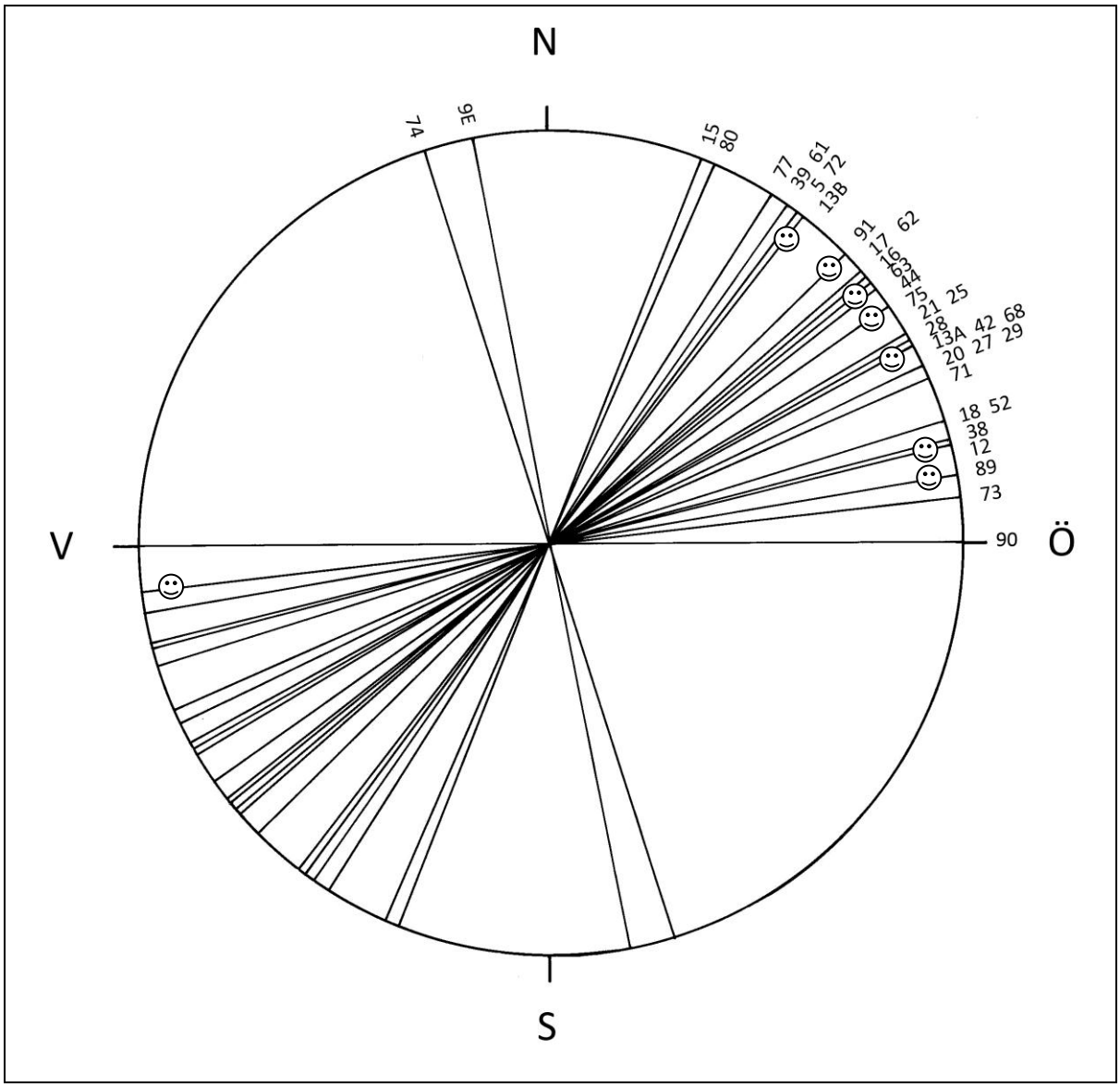

Fig. 14. Figur som visar mittlinjen för de 34 mätbara skelettgravarnas nedgrävningsriktning (mittlinjen är angiven i gon i anläggningsbeskrivningarna). Anläggningsnummer angivet(alla till höger). Medianvärdet är 66 gon (vid grav 21 och 25). I endast åtta gravar kunde huvudets orientering konstateras, varav sju hade huvudet i ÖNÖ-NÖ (A 12, 13A, 13B, 63, 75, 89, 91) och endast en grav hade huvudet i V (A 73). Övriga har osäker eller okänd huvudriktning. (☺ =Huvudriktningen).

Sammanfattningsvis kan konstateras att intilliggande gravar i ”serie” oftast har snarlik nedgrävningsriktning (dock ej A 12, 90 och 91) och att endast en tendens finns att gravar med nedgrävningsriktning mer åt V-Ö ligger längre ut på gravfältet i resp. familjegrupp (se Fig. 16). Nedgrävningsriktningen kan därmed knappast vara ett generellt hjälpmedel i strävan att datera skelettgravarna på detta gravfält. Cirkeldiagrammet Fig. 14. visar nedgrävningarnas riktningar (mittlinjen) med respektive anläggningsnummer samt huvudriktningen där sådan säkert kunnat konstateras.

3.4.3 Fynden i skelettgravarna

Fynden i skelettgravarna utgörs framför allt av järnknivar (18 gravar). Knivarna har vanligen varit placerade i nedgrävningen intill skelettet i midjehöjd eller vid fötterna. Endast i en grav (A 13B) låg kniven nära skallen, dock ej i nedgrävningen. I två gravar fanns således knivar i ytan intill nedgrävningen (A 13A och A 21). Keramikkärl fanns nedställda i nedgrävningarna/kistan i två gravar (A 74, 75) och i form av skärvor (krossade?) i ytan i tre gravar (A 15, 61, 91). I en skelettgrav (A 28) fanns en ovanlig typ av viktlod – platt kvadratiskt av brons. Kammargraven A 89 var rik på fynd – två ovala spännbucklor och ett rundspänne, en armbygel av brons (på vänster arm), ett ringspänne av järn, en smyckekedja av brons, en järnkniv med slida, pärlhalsband (de flesta var guldfoliepärlor) och ett laggkärl med järnhank vid fotändan i väster. I skelettgravarna A 71 och A 72 fanns torshammarringar i ytläge och i A 71 fanns ett mynt i nedgrävningens botten i midjehöjd. I A 91 fanns i ytläge två hästbroddar och ett språngben från höger fot av en häst samt en obränd eldslagningsflinta. Kistspikar/nitar har varit mycket ovanligt (jfr A 75 och A 89) men trärester eller spår från kistor har funnits kvar i flera nedgrävningar vilket innebär att kistorna kan ha varit dymlade.

Knivar av järn

Vanligaste fyndet är järnknivar och fanns i 18 skelettgravar. De har placerats antingen vid fötterna eller vid midjan och endast i en grav vid huvudet (A 13B). På några knivar har rester efter slidan funnits kvar och även lindning av tråd. Knivarna har varit isatta i sin slida (där dessa kunnat konstateras, t.ex. A 38, 61, 89). I en grav, A 75, var kniven bruten med spetsen lagd i ett keramikkärl och resten utanför kärlet. I de skelettgravar där individens benmaterial återstått och huvudriktningen kunnat konstateras har knivarna varit placerade vid fötterna. Dessa gravar är: A 63, 73, 91. Om så alltid är fallet så skulle bentomma gravar som har knivar i nedgrävningarnas NÖ- eller SV-hörn vara indikationer på huvudets riktning i det motsatta väderstrecket. Skelettgraven A 13B utgör ett undantag med en kniv i huvudtrakten (i NÖ), dock inte i nedgrävningen utan i kanten ovanför denna. I A 13A låg kniven också utanför nedgrävningen, i packningen åt NV. I A 89 låg kniven på kvinnans mage/midja med spetsen åt fötterna. Troligen har kniven varit fäst i bronskedjan som låg på bröstet. Intressant är kniven i den lilla barnskelettgraven A 9E där nedgrävningen var endast 70 cm lång. Graven är förvisso svårdaterad och ligger i ett område med urnegravar från romersk järnålder men har dock bedömts vara från vikingatid pga det stratigrafiska läget i förhållande till A 9 (i kantkedjan) och nedgrävningen samt avsaknad av brända ben.

Knivar vid fötterna, huvudet, midjan

I några gravar där skelettets huvudriktning kunnat konstateras har knivarna placerats vid fötterna (t.ex. A 63, 73, 91). I gravar med huvudet i NÖ har således knivarna placerats längst ut i SV i nedgrävningen och i gravar med huvudet i SV (t.ex. A 73) har knivarna placerats längst ut i NÖ. I endast en grav, A 13B, har kunnat konstateras att kniven låg nära huvudet i NÖ, dock ej i nedgrävningen utan ovanför denna. I flera gravar har knivarna varit placerade i midjetrakten och med spetsen mot fötterna. Sannolikt har knivarna då suttit på klädedräkten/bältet eller lagts så som de skulle bäras, dvs med spetsen nedåt. På dessa knivar

finns ibland rester efter fodral/slida (t.ex. A 38, 89). I några gravar har knivar och söljor placerats intill varandra (t.ex. A 18, 27, 28, 38) och förväntas då ligga i midjetrakten vilket i några gravar tycks vara osäkert och stämmer ej i A 28 med placering i SV.

Söljor, näbbsöljor och ringspännen
Söljorna har vanligen påträffats i midjehöjd ungefär i mitt av nedgrävningen eller med dragning åt den V delen ofta intill en järnkniv (A 18, 27, 28, 38). Söljorna har varit gjorda av järn eller av brons. Av de sistnämnda är två s.k. näbbsöljor (A 18 och A 27), vilka anses var från yngsta delen av vikingatid. Detta understryks av brandgraven A 22 som har en näbbsölja och en sammansatt dubbelkam som kan dateras till 1100-/1200-talet. Från det närbelägna Spånga finns en skelettgrav med bl.a. en näbbsölja av brons och ett silvermynt präglat 1034-42 e.Kr (Biuw 1992, s.49). Söljor av järn fanns i A 21 (D-formad) och A 28 (oval). A 38 hade en liten bronstauscherad ringsölja av järn. Ringspännen fanns i två skelettgravar, A 80 och i kammargraven A 89. Ringspännet i A 80 var av brons och det i A 89 var av järn. Båda låg placerade sannolikt på bröstet.

Keramikkärl
Keramikkärl i nedgrävningarna fanns i skelettgravarna A 74 och A 75 med två kärl i varje grav. Alla dessa kärl är intressanta. I A 74 hade det ena kärlet organisk beläggning på hela insidan medan det andra saknade beläggning. De båda kärlen har med all sannolikhet samma krukmakare (se avbildningarna) pga överensstämmelsen i tillverkningstekniken. Kärlen var i så gott skick att man kan misstänka att de var nytillverkade vid nedläggningen i graven. I A 75 var det ena (större) kärlet ett importerat kärl med kavalettmärke (reliefkors) på utsidans botten och med mynningskanten bortbruten runt om. Utjämningsspår finns på bukens utsida från kavalettekniken (finns ofta även på andra kavalettillverkade keramikkärl). Det andra (mindre) kärlet hade svartfärgning på insidorna men ren bottenyta. En avbruten knivspets låg i botten på detta kärl och den resterande delen (bladet med tången) låg utanför kärlet.

Keramikskärvor av vikingatida typ spridd i mantelytan fanns i skelettgravarna A 15 och A 61 (jfr A 91). Skärvorna i A 61 har osäker datering. I A 15 fanns skärvor såväl i fyllningen som i nedgrävningen. I ingen av dessa gravar fanns samtliga skärvorna från ett helt kärl.

Nålhus i A 80.
På gravfältet finns nålhus, dels av brons och dels av ben/horn. I skelettgraven A 80 låg ett nålhus av brons ungefär i mitten av nedgrävningen. I graven ingår också ett ringspänne av brons, två små bronsnitar (till kam?) samt ett tångeliknande järnföremål av okänd funktion. Om nålhus av ben/horn ursprungligen förekommit i skelettgravarna så har de sannolikt förmultnat bort.

Mynt i skelettgraven A 71
I A 71 låg i botten av skelettnedgrävningen ett silvermynt. Myntet låg något NÖ om mitten, närmast i midjehöjd. Det är ett tyskt mynt slaget för kung Heinrich IV, Niederlothringen, Utrechter Raum, präglingsår 1060-1065. Vikt 0,12 g.

Torshammarringar i A 71 och A 72
Anmärkningsvärda är de torshammarringar som framkom i skelettgravarna A 71 och 72. Dessa båda gravar låg intill varandra i södra utkanten av gravfältet intill den stig eller väg (nu en rest av en hålväg) som löpte utmed gravfältskanten. Torshammarringarna låg ej i nedgrävningarna utan i ytan. I A 71 hade man "lyft" på en kantkedjesten och lagt ned torshammarringen. Denna ring saknade amuletter/torshammarhängen och verkar ha brutits

upp, sannolikt inte i låset utan mitt på i fram. Inte heller i A 72 låg torshammarringen i nedgrävningen utan i ytan i stenpackningen. Ringen var mycket korroderad. Det ligger nära till hands att tolka nedläggningen av torshammarringarna i dessa gravar som en tvetydighet mellan de efterlevandes uppfattning om de begravdas trosuppfattning - hednisk eller kristen. Kanske en allmänt vedertagen kristen begravningsmanifestation fått ge uttryck för gravkonstruktion (skelettgrav) och avsaknad av gravgåvor etc. Men någon i begravningsföljet kanske "visste bättre" vad den avlidna egentligen hade för personlig trosuppfattning och därför i efterhand (?) tillförde en torshammarring - kanske i "lönndom" utan de andras vetskap.

Viktlod i A 28
I skelettgraven A 28 framkom i nedgrävningens botten i SV delen en järnkniv, en järnsölja och ett viktlod. Viktlodet har ovanlig form och är kvadratiskt och platt med svagt koniska sidor och var omgärdat av ett läderliknande material, troligen rester efter en skinnpung eller ett skinnfodral.

Pärlor i A 21 och A 89 (slagg? från pärla i A 71)
Endast i två skelettgravar, A 21 och A 89, fanns pärlor. I A 21 låg pärlorna intill varandra i nedgrävningen (se plan) som saknade skelettrester. I kammargraven A 89 låg de 22 dubbelpärlorna samlade under hakan på bröstet i ett pärlhalsband. En glasartad pärlliknande slaggklump i A 71 är tveksam som pärla.

Färgning efter medar från en vagga i A 62.
I A 62 fanns en mörkfärgad trågformad nedgrävning med ett övre ingångsmått av ca 0,9 x 0,55 m och med ett bottenmått på 0,6 x 0,3 m. I botten av mörkfärgningen framkom två parallella mörkfärgade fördjupningar med 0,3 m mellanrum tvärs den mörkfärgade nedgrävningens längdriktning. Dessa kan tolkas som medar under en vagga. De var ca 0,4 x 0,1 m och ca 2-3 cm djupa och utgör sannolikt färgningarna efter medarna på en trävagga där medarna suttit vinkelrät mot vaggans längdriktning

”Hästaltaret” i A 91 med keramik och hästbroddar samt språngben från en häst.
En intressant och ovanlig konstruktion finns i skelettgraven A 91. I dess NV kant var kantkedjan inåtbuktad i en meterstor halvcirkel och där stod ca 6 stenflisor på högkant och där låg två hästbroddar i en keramikkoncentration samt ett 15-tal små flisor av brända ben. I nedgrävningen låg en järnkniv i SV. Vid rensning påträffades ett obränt språngben, höger bak, av häst. I SV framkom en obränd eldslagningsflinta. I A 91 liksom i A 90 fanns ett vitfärgat lerskikt över nedgrävningen.

Eldslagningsflinta (obränd) som symbol i skelettgravar.
Det har konstaterats i samband med undersökningarna på Raä 34 att eldslagningsflinta inte bara ingår i den vardagliga redskapsutrustningen i mansgravar (påträffade i brandlagren) utan också finns utanför brandlagren, ofta i gravens utkanterna eller i fyllningen, i såväl brandgravar som skelettgravar. Denna flinta kan vara obränd, lätt svedd eller bränd och tolkas här som båltändningsflinta - faktisk eller symbolisk (i skelettgravar). Sannolikt har den flinta man tänt brandbålet med därmed blivit symboliskt laddad och därför blivit obrukbar och lämnats i anslutning till graven. Vad gäller vikingatida skelettgravar med obränd eldslagningsflinta (t.ex. A 91 och A 13A) så kan flintan utgöra en hednisk symbol för brandbålet som "porten" till det eviga livet/paradiset/den andra sidan, så som man tänkt i många århundraden. Den obrända eldslagningsflintan i skelettgravar kan således jämföras med de torshammarringar som tillförts skelettgravarna A 71 och 72 på gravfältet - man ville försäkra sig om att alla de rätta symbolerna skulle vara med – ett synkretistiskt inslag.

Brända ben spridda överst i några skelettgravar
Brända ben spridda överst i fyllningen i skelettgravarna finns i A 5, A 21, A 25, A 89 (jfr även A 91). Förekomsterna utgörs av ca 0,5-1 dl brända ben i ca 0,5-1 m stora koncentrationer och har vid osteologisk bedömning visat sig utgöra människoben men också djurben (svin). Inga fynd har påträffats i anslutning direkt till dessa bengömmor (jfr dock A 91). Det är oklart om dessa brända ben har spridits i samband med skelettgravens anläggande eller i efterhand och om de skall ses som en *sekundärgrav*. Benen är sannolikt avsiktligt placerade och visar på brandgravskickets och gravritualernas komplexitet. Gravskicket kan ses som ett *bland*gravskick och förekommer i olika former sporadiskt från åtminstone äldre bronsålder; se t.ex. Egtvedgraven i Danmark (Glob, 1970, s.44). Enstaka brända ben förekommer tämligen ofta i fyllningen i gravar på Lovö. Dessa ben kan vara avsiktligt placerade men kan också ha sitt ursprung från äldre gravar eller från de underliggande bronsåldersboplatserna och kan ha följt med då omgivande jord kastats upp vid gravbyggandet. Men de skall inte uteslutas som symboliska ben i för oss okända gravritualer (Ett enstaka ben har påträffats under en locksten (A 143) från romersk järnålder på Raä 34).

Den äggformiga kalkstenen (uppståndelseägg?)
Intill den resta stenen i A 16 låg en ljus kalksten som möjligen kan tolkats som ett uppståndelseägg. Stenen avviker påtagligt från andra "vanliga" stenar i området. Små äggformiga stenar har framkommit i några gravar på Raä 34 (se t.ex. A 10, 11, 46) och har tidigare på Lovö påträffats i en grav från yngre bronsålder (Petré 1996), i en grav från äldsta järnålder (se Petré 1984b, Del e, s.28f.) och i flera gravar från folkvandringstid och vendeltid på Raä 27 (Petré 1984c). Dessa äggliknande stenar kan vara en mycket gammal symbol för uppståndelse och fruktbarhet. Uppståndelseägg har bl.a. förknippats med dödskulten inom den Östeuropeiska kyrkan (Christiansson 1974, s.45). Neil Price har bl.a. studerat gravfyndens placering och innebörd i vikingatida gravar och har uppmärksammat uppståndelseägg i norska gravar. Han menar, med rätta, att alla fynd i en grav måste tas med i den totala sociala kontexten och att ”äggformiga stenar” tidigare inte har dokumenterats (Price 2010, s.114 och not 60).

Kol i botten i nedgrävningarna.
Kol i botten av nedgrävningarna är ett känt fenomen i skelettgravar och har kopplats ihop med bl.a. reningsritualer. Jan Peder Lamm uppmärksammade kol och rödbränd lera i bl.a. en av kammargravarna (Grav 12) på Vikengravfältet (Raä 57) på Lovö. Han konstaterar att kol och rituella eldar är vanligt förekommande i t.ex. Tyskland (Lamm 1973, s.49 med där anförd litt.). Kol förekommer som enstaka eller spridda bitar eller i små koncentrationer i såväl fyllningarna som i nedgrävningarna i de flesta skelettgravarna på Raä 34 (se Fig. 15 och anl.beskrivningarna). Kol i någon form fanns i alla utom fem gravar (A 13B, 15, 61, 73 och 75). Tämligen tydliga var kolförekomsterna i nedgrävningarna i A 5 (20g kol), A 16 (0,2 l i SV), A 21, A 27, A 28, A 42, A 62, A 63, A 72 och A 90 (34 g). En vanlig tolkning är att kolet kommer från reningseldar. Man kan också tänka sig att man symboliskt strött ut kol. Möjligen kan eldandet i nedgrävningen ses som ett synkretistiskt fenomen genom att den äldre brandgravsritualen med elden som transformativt medium hjälpte till att föra själen till dödsriket. Eldandet i nedgrävningar skulle då kunna tolkas som kremeringssubstitut (jfr Eriksson 1995, s.96). Kanske de sotfyllda s.k. kantrännorna som ibland finns runt gravarna har haft ett eldförstärkande syfte. På Raä 34 finns kantrännor i 6 gravar.

Hartsklumpar, beck, slagg, bränd lera och organiskt material.
Små bitar av slagg, beck, bränd lera etc. är vanliga och har dokumenterats och tagits till vara. I A 63 låg en liten beckklump (ca 1 cm) intill höger femur. I skelettgraven A 71 fanns i

nedgrävningen en cm-stor slaggklump som liknar en förslaggad pärla. I området i och kring A 10 fanns i fyllningen och överst i skärvstenslagret några ca 5 cm stora järnslaggsklumpar. I A 80 påträffades i nedgrävningen ett cm-stort platt organiskt material. Bränd lera i form av cm-stora rödbrända bitar är mycket vanliga i fyllningarna till gravarna men förekommer ibland även i bottenskikten i anslutning till brandlagren. I den plundrade högen A 2 framkom 4448 g lerklining och bränd lera. Det gick ej att fastställa om denna lerklining härrörde från gravritualen i samband med anläggandet av graven eller om den kom från den underliggande boplatsen från bronsålder. Bränd lera och rödbränd morän är vanlig under brandlagren i gravarna från yngre järnålder på Lovö och har uppkommit från brandbålen (se Petré 1984c, s.43). På Raä 34 finns i t.ex. A 56 ett stort rödbränt område i botten under brandlagret. Detta område var närmast rektangulärt i NNV-SSÖ-lig riktning och 4,5 x 3,5 m stort.

Fynden i kammargravarna A 38 och A 89.
Två skelettgravar skiljer sig mot de övriga då de utgörs av på platsen byggda kammarkonstruktioner, s.k. kammargravar. A 38 synes med sina ringa mått vara en barngrav då längden mellan gavelstolparna är ca 110 cm. Varje gavel har fyra stolpar i rad och varje långsida har en stolpe i mitten. Mörkfärgningar och trärester utmed sidorna kan vara rester efter plankor. Denna grav synes vara en pojkgrav med rest sten och som gravfynd en kniv och en bronstauscherad ringsölja av järn. Båda låg i en förmodad midjetrakt och kniven som har rest av fodral i spetsen låg med spetsen åt SV. Om kniven legat vid bältet med spetsen nedåt så har huvudet varit placerat i NÖ (så som i de flesta skelettgravarna på Raä 34).

A 89 låg på en avsats i Ö delen av gravfältet och visade sig vara en fyndrik kammargrav för en ung kvinna. Graven påminner om de rika kammargravarna från Birka. Inga spår från stolpar kunde iakttagas men markerade kanter var troligen rester efter plankväggar med enstaka nitar. Gravgåvorna var rika med pärluppsättning (22 dubbelpärlor av guldfolie), två ovala spännbucklor (typ P 52), ornerat rundspänne (med textilfragment av två olika typer), smyckekedja av brons, järnkniv, bronsarmbygel, ringspänne av järn och ett laggkärl vid fötterna i väster. Skelettet var helt upplöst men konturer i rotväxtligheten kunde ses från kraniet som låg i Ö. Under detta fanns en mörkfärgning som tolkats som en kudde. Av skelettet återstod endast tandemalj, bl.a. från helt oslitna visdomständer. Rika vikingatida kammargravar av ”Birkatyp” kan stundom uppträda i enstaka fall på ”vanliga” gravfält i Mälarområdet. Ett exempel härpå är en grav (A 80) på gravfältet 94 i Hjulsta, Spånga sn (Biuw 1992, s.150).

Några övriga iakttagelser i skelettgravarna
Kammar påträffas sällan i skelettgravar och i Lovös sura jordar finns ingen skelettgrav med kam. Detta beror sannolikt till stor del på att kammarna har förmultnat bort. Även kamnitarna, såväl de av järn som de av brons, har utsatts för korrosion och lösts upp. I mer kalkhaltiga jordar, som t.ex. på Gotland, finns kammar bevarade i sena vikingatida skelettgravar (jfr t.ex. Thunmark-Nylén 1995, s. 163 och 1991a och 1991b, s.188). De två små bronsnitarna i A 80 är troligen från en kam och således det enda som återstår av kammen. Eftersom de små kamnitarna (såväl de av järn som de av brons) sannolikt koroderat bort i de flesta gravarna som eventuellt kan ha haft kam blir kamfrekvensen i skelettgravarna oklar.

Anläggnings-nummer	Kammargrav	Kantkedja	Nedgrävn.mått (mått i cm)	Orientering i gon	Rest sten=Rs Gravklot=Gk	SV-port Gavelhäll	Silvermynt	T-ring i ytan	Järnkniv	Näbbsölja, brons	Järnsölja	Ringspänne, br/jä	Nålhus av brons	Viktlod, brons	Hästbroddar	Nit/spik	Obr.eldslagn.flinta	Språngben av häst	Keramikkärl	Keramikkärl i ytan	Barn=B Juvenil=J	Br.ben i ytan	Ben från skelettet	Stolphål/påle/kors?	Övrigt Kol=I nedgrävning.
A5		x	300x70	42																		x			Kol
A7		x	-	-	Rs																				Osäker dater.
A9E			70x30	387					1												B				(hästtand)
A12		x	255x75	86																			x		
A13A		?	250x50	70					?							1	1						x	?	Jä.fragm.Kol
A13B		x	250x50	43					1														x	?	Br.fragm.
A15		x	240x60	25					1											x					
A16		?	Otydlig	56	Rs																				Kalksten Kol
A17		x	150-190x 70	55	Rs?											1									Org.mat. Kol
A18		x	160x65	82		SV			1	1															Trärester fr. kista. Kol
A20		x	Otydlig	73																				x	Kol
A21		x	250x90	67	Gk						1											x			2 pärlor. Kol
A25		x	233x75	67		Gh			1													x		1	Kol
A27			235x125	73		Gh			1	1															Kol
A28			250x65	68		Gh			1		1			1											Läder. Kol
A29			220x60	73		Gh			1															1	Jä.fragment
A38	x		130x60	84	Rs				1		1										B			x	Trärester
A39		x	100x75	40																	B				
A42		x	110x50	69																	B				Kol
A44			120x50	58																					Trärester Kol
A52		x	215x150	82					1																Kol
A61		x	230x55	40		SV			1											x					
A62		x	100x58	55																	B				Medar(vagga)
A63		x	260x80	57					1														x		Vävtyngd
A68			146x65	70																					
A71		x	220x80	75			1	1									?								Slagg Kol
A72		x	250x50	42				1	1																JärnbleckKol
A73		x	170x75	94					1														x		
A74		x	65x55	380	Gk														2		B				
A75		x	160x70	62	Gk				1							x	1		2				x		Jä.fragment
A77		x	110x50	37		Sv?																			Kol
A80		x	220x70	27								b	1												Kamnitar?
A81		x	–	–																					
A82		x	–	–																	B				
A89	x		260x120	90					1			j				x					J	x	x		22 pärlor, 3 fibulor,br.kedja, armring,laggkärl
A90		x	200x60-80	100																					Vit lera. Kol
A91		x	230x92	52					1						2		1	1		x		x	x		Vit lera

Fig. 15. Tabell över de 37 vikingatida skelettgravarna på Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up. Tabellen visar gravkonstruktioner och gravfynd. Vanligaste fyndet är järnkniv. Fyndrikast är kammargraven A 89. Kol förekom i botten i flera av skelettnedgrävningarna. Gk=Gravklot, Rs=Rest sten, SV=Sydvästport, Gh=Gavelhäll, b=brons, j=järn, B=Barn, J=Juvenil.

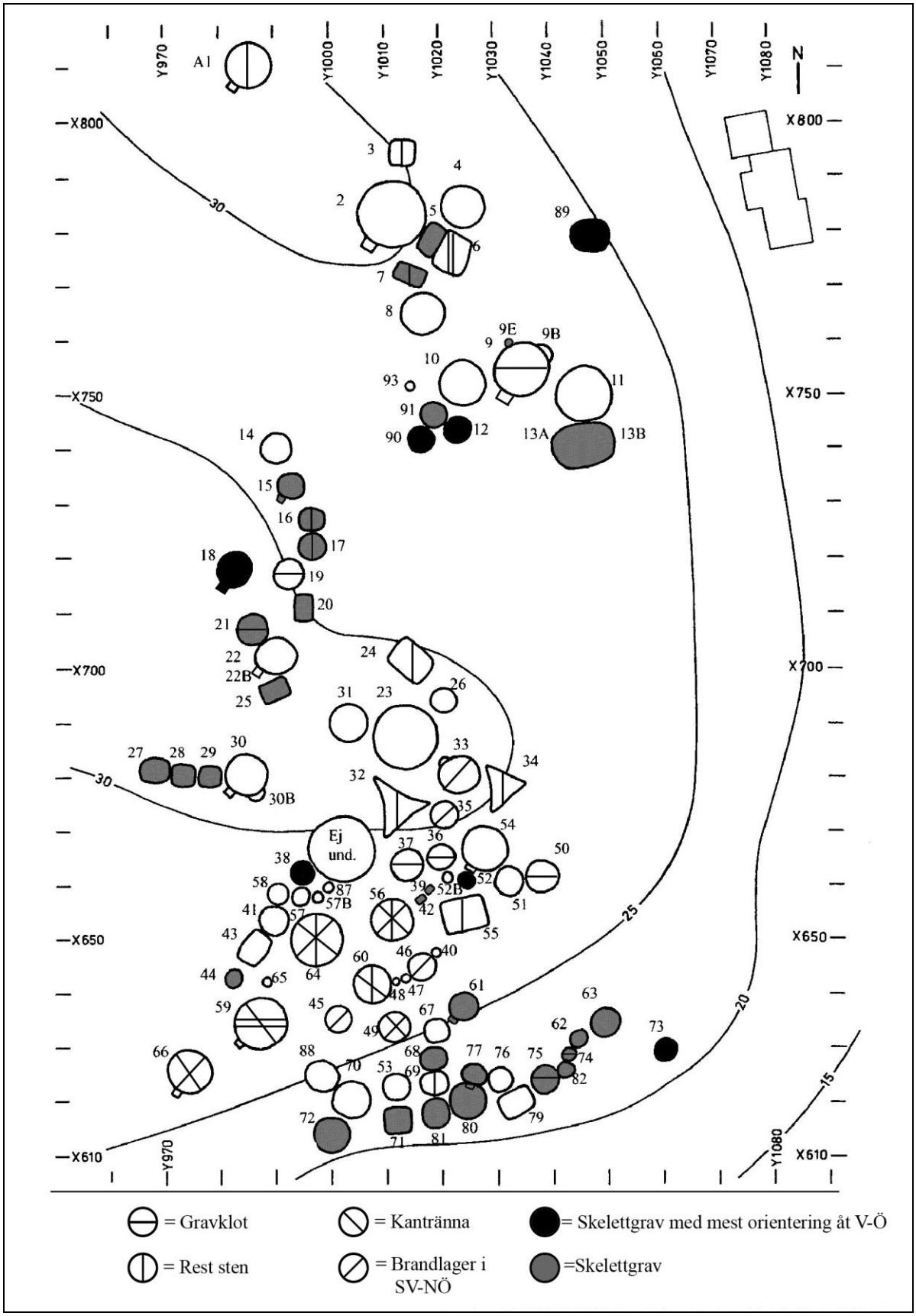

Fig. 16. Gravfältsplan med några av konstruktionsdetaljerna i gravarna på Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn. Även samtliga SV-portar är utsatta. Intressanta är de brandlager som har antydan till oval form i SV-NÖ-lig riktning – samma riktning som de flesta skelettgravarnas nedgrävningar har (se kap. 3.1.10).

3.5 SAMMANFATTANDE TOLKNING – DET VIKINGATIDA GRAVFÄLTET

Av de 74 vikingatida gravarna på Raä 34 är 37 skelettgravar och 37 brandgravar. Båda gravskicken har löpt parallellt under åtminstone andra delen av vikingatiden.

3.5.1 Brandgravarna

Brandgravarna utgörs av stensättningar och högar. Två är treuddar. Formerna har huvudsakligen varit runda men också (rundat) rektangulära (t.ex. A 67, 69) och en rektangulär med konvexa långsidor (A 43). Bland konstruktionerna finns stensättningar av olika storlek, röseliknanden stensättningar, stora flacka, m.m. Av enskilda konstruktionselement finns resta stenar, gravklot, SV-portar, lockstenar, kantkedjor, inre kantkedjor och s.k. kantrännor. Den runda formen är särskilt framträdande i gravkonstruktionerna bl.a. i form av kantkedjor och inre kantkedjor. Formen är ”uråldrig” och kan symbolisera cirkeln/ringen (solen/elden) som evighetssymbol (med benurnan i centrum) men försvinner i och med det kristna gravskickets införande. Brandgravskicket har förekommit parallellt med skelettgravskicket under den yngre delen av vikingatiden. Några brandgravar är uppenbarligen från 1000-talet eller 1100-talet (t.ex. A 14, A 22, A 30 och A 43) eller möjligen ännu senare (A 22). Av allt att döma har bålplatserna oftast stått på platsen för själva graven. Fynden som bränts och krossats (dock ej benurnorna och torshammarringarna), utgörs huvudsakligen av brända ben, keramikkärl (benurnor och bikärl), torshammarringar, båtnitar, kammar, pärlor, knivar, brynen, eldslagningsflinta, bältändningsflinta, broddar (från häst och från människa), enstaka silvermynt samt enstaka fynd av ett flertal olika typer. Vapen/vapenfragment fanns i några gravar, varav en (A 2) var mycket fyndrik. Många fragment har inte kunnat identifieras (t.ex. i A 22). De flesta gravfynden torde komma från s.k. gångkläder, dvs man brändes iklädd sina kläder med tillhörande utrustning. Därtill har man tillfört vissa gravgåvor på brandbålet, t.ex. bikärl och matoffer. Många gravfynd synes vara symboliskt laddade. En viktig del i gravritualerna har varit de djur (hela eller delar av) som fått följa med på gravbålet och i graven.

Generellt kan sägas om brandgravarna på Lovö att den låga representativiteten av (hela) fynd är uppenbar. Fragmenteringen ingår i brandgravritualen. De fynd som varit med på bålet finns ofta inte representerade fullt ut i brandlagren och vissa föremålskategorier är särskilt underrepresenterade och i vissa fall så gott som helt borttagna. Ett exempel på detta är vapenklingor som måste ha avlägsnats efter bålet eftersom oftast smådelar från vapnen påträffats, t.ex. delar av benhjalt, bronshjalt, hjaltnitar, hjaltnitskållor, sköldetaljer etc. Denna sed har varat i flera hundra år, och finns i gravarna på Lovö åtminstone från folkvandringstid och till forntidens slut.

Vi vet egentligen alltför lite om brandgravstraditionen under yngre järnålder i Mälarområdet för att kunna ge tillfredsställande förklaringar om förloppet vid en begravning. Hur gravritualerna sett ut och förändrats är en komplicerad fråga. Så gott som allt efter bålet har krossats och en stor del har inte hamnat i själva graven. Klart torde dock vara att man haft en uppfattning om att det fanns ett liv efter döden och i brandgravarna ser vi spår av detta i form av olika ritualer. En del fynd kan åtminstone delvis förklaras genom den norröna litteraturen. Exempel på detta är människo- och hästbroddar som skulle säkra den hala vägen till dödsriket Hel. Från Raä 34 finns också exempel på att en hästs språngben tillförts en grav (A 91, en skelettgrav!). Hels häst var ju halt och även här kan man tolka språngbenet som en extra hjälp för den långa och svåra färden till Hels dödsrike. Båtnitar finns i de flesta gravar från yngre järnålder och troligen har brända båtar på bålet varit vanligare än vad vi tidigare trott. Flera exempel finns i den norröna litteraturen, och i den arabiska, om att resan till dödsriket kunde gå i båt, men även till häst. Djurbenen är mycket vanliga och visar djurens stora betydelse

såväl i vardagslivet som i samband med begravning. Utan djur i vardagslivet skulle det vara svårt, ja troligen omöjligt, att driva jordbruk och överleva i de familjebaserade enheterna som studerats på Lovö. Kring en så viktig del i livet som djuren utgjorde är det troligt att det skapats någon form av vardaglig djurkult som även haft betydelse i gravritualerna. Vi ser det i djuroffer, bendepositioner, hela eller delar av djur i brandgravarna, djurornamentiken på benföremål och på framför allt bronserna. Denna vardagliga djurkult är troligen en av orsakerna till att djuren också syns så tydligt i begravningsritualerna. Det finns åtskilliga exempel i den norröna litteraturen på djurens betydelse. Oden t.ex. kunde resa mellan världar i djurhamn. Sannolikt trodde man att djuren var delaktiga i resan till dödsriket genom djurens förmåga att hjälpa själen dit.

Ett annat intressant exempel är treuddar som tolkats som asken Yggdrasils tre rötter (Andrén 2004). De konstruktionsdetaljer och fynd i treuddar tycks ibland bekräfta denna tolkning (Zachrisson 2004). I Lovös två undersökta treuddar på Raä 34 finns också ”himlaspikarna” och ”himlapålen” som höll upp himlavalvet och som var fäst i polstjärnan med en eller flera spikar (a.a.).

Skrock och rädsla för de döda finns dokumenterad i många olika former långt fram i sen tid och har sannolikt funnits även i förhistorisk tid och som avspeglar sig i gravmaterialet genom t.ex. sönderbrutna knivar eller knivar placerade på speciella platser. Olika konstruktioner och konstruktionsdetaljer skulle kunna ha grund i att man ville binda den döde till graven, t.ex. stora stenar, kantkedjor, benen samlade i en urna med locksten etc.(se nedan).

3.5.2 Skelettgravarna

På Raä 34 har 37 skelettgravar från vikingatid undersökts. Skelettgravarna har haft såväl runda som rektangulära överbyggnader i form av stenpackningar men en grav (A 71) hade en rund vällagd stensättning med en tydligt rektangulär jordmantelöverbyggnad i V-Ö-lig riktning. Några skelettgravar var små barngravar. Två var kammargravar (A 38, 89), varav en var en barngrav (A 38).

Skelettgravarnas nedgrävningsriktning är på Raä 34 huvudsakligen NÖ-SV-lig men varierar något. Endast ett fåtal har en nära V-Ö-lig riktning. Eftersom dateringarna är svåra är det osäkert hur nedgrävningsriktningarna har förändrats men en antydan finns att riktningarna förskjutits från SV-NÖ till mer V-Ö över tiden. Vad gäller skelettens placering i nedgrävningarna, dvs huvudet i SV eller NÖ (V eller Ö) så har de flesta, där detta kunnat konstateras, placerats i NÖ (eller Ö). Flera skelettgravar ligger i grupper eller radliknande, vilket för tankarna till kyrkogårdsgravarnas täta placeringar.

Fynden i skelettgravarna har varit sparsamma och utgörs framför allt av knivar samt några söljor. Dateringen av skelettgravarna är problematisk eftersom de oftast saknar daterbara fynd. Ett viktigt konstaterande på Raä 34 är att skelettgravskicket och brandgravskicket löpt parallellt under den andra halvan av vikingatiden. I skelettgraven A 71 fanns ett mynt präglat 1060-65 e.Kr. vilket antyder en datering till slutet av 1000-talet eller senare. I några skelettgravar finns kvardröjande hednisk symbolik, t.ex. hästbroddar, torshammarringar eller rest mittsten samt ”kremeringssubstitut” som eldslagningsflinta och kol från reningseldar i skelettnedgrävningarnas bottnar.

3.5.3 Personerna i gravarna, gravfynden och den sociala statusen

Trots gravfyndens fragmentariska tillstånd så kan de ändå ofta säga något om den begravdes sociala status. Om man likställer gravfynd/gravkonstruktion/djuruppsättning som har hög

resp. låg kvalitet med personer med motsvarande sociala status i samhället så kan uttolkas olika och varierande sociala nivåer över tiden i populationen på Raä 34. Några gravar har fynd som är i klass med de rikare på Birka och kan närmast klassas som aristokratgravar. I några av dessa finns också fynd med orientaliska inslag (A 1, 11, 33, 36, 49, 88). I A 1 finns således silverposament, i A 11, 36 och 49 finns silverknappar, i A 33 finns en lyrformad väska av orientalisk typ, och i A 88 finns ett orientaliskt bronsbeslag. Kammargraven A 89 är en av de rikare på gravfältet liksom trippelgraven A 22. Fyndrikast av alla är A 2 som också var den största högen på gravfältet och den vapenrikaste och djurrikaste (trots plundring).
Följande gravar torde genom en grov bedömning representera människor tillhörande en aristokratisk samhällsklass:
A 1. Den stora röseliknande (!) stensättningen A 1 som ligger avskiljt i norr på gravfältet är en vapengrav med järnsvärd. I graven finns silverposament. I Birka har sådana ingått i orientaliska praktdräkter (härskardräkter) daterade till 900-tal (Hägg 1983). I graven finns bl.a. ett ornerat bronsbeslag och björnfalanger från en på brandbålet utbredd björnfäll under den döde (Petré 1980). Bikärlet i graven kan tyda på ceremoniellt drickande i gravritualen och/eller i efterlivet (i Valhall), vilket endast var förbehållet de ”aristokratiska” männen. Den osteologiska analysen har gjorts av Niko Roumelis i ett C/D-uppsatsarbete (2000). Han kommer fram till att den begravda troligen är en kvinna i åldersgruppen senilis, mer specificerat 60-69 år). Bland djuren ingår en vuxen hund av en schäfers storlek, en vuxen häst, en spädgris och fågel. Inget i fyndmaterialet avspeglar en kvinnlig identitet utan är tydligt manlig med svärd, eldslagningsflinta och rest sten.
A 2. Den största gravhögen på gravfältet är plundrad men ändå fyndrikast och är en vapengrav med skäggyxa, tre sköldbucklor och tre spjutspetsar, rid-/vagnsutrustning med selbågskrön och järnkedjelänkar, vågskål och viktlod (3 st), 2 laggkärl varav ett med hank med silverkulor, m.m. Troligen bikärl. Två mänskliga individer har identifierats samt häst, hund, svin, får/get, katt, hare och fisk. Möjligen finns spår efter *holmgång* i A 2. Graven innehåller tre sköldbucklor och tre spjutspetsar och en yxa. Huggmärken finns på två av de tre sköldbucklorna vilket kan tyda på att den döde verkligen genomgick en holmgång och att han i den kan ha omkommit. ”Holmgång var en rättstvist som utkämpades mellan två stridande på ett utbrett skinn eller kappa som man inte fick kliva utanför. Tre sköldar fick användas som skydd mot de en aln lång svärden som de stred med. Holmgång förbjöds i Norge år 1004”. (Vikingatidens ABC, s.112). Holmgång omnämns på flera ställen i den norröna litteraturen t.ex. i Egilssagan och Grettessagan (Nordisk Familjebok 1909, s.1010f.). Tre sköldar finns i några av de rika båtgravarna i Valsgärde (t.ex. Grav 5 och 6). I dessa gravar är gravgodset så rikhaltigt att det knappast kan tolkas som ett uttryck för holmgång. Frågan är om A 2 skall räknas hit eller ej.
A 9. Hög. Relativt fyndrik med ornerat bronsfragment, viktlod, pärlor (karneol, guld- och silverfolie), två torshammarringar och bikärl. Osteologiskt bara en vuxen mänsklig individ samt katt och tamhöns (tupp) men de två torshammarringarna samt särskilda minikrampor kan indikera att två personer gravsatts (trol. även en man).
A 22. Relativt stor stensättning på äldre mittblocksgrav. Ornerad näbbsölja av brons, bronsfynd. Sammansatt dubbelkam. Trippelgrav med en vuxen man under 40 år (men över 25 år), ytterligare en vuxen samt ett barn (Infans). Bland djuren ingår minst 2 hundar, häst, svin, fågel, 2 katter, fisk, hare? och falk? En stenbro sammanbinder med skelettgraven A 21 (en skelett- och brandgrav. Sammanlagt finns fem vikingatida människor i dessa två gravar.
A 33. Stor vällagd stensättning. Bronsbeslag till en lyrformig väska liknande de i vissa rika Birkagravar. Viktlod. Ornerade järnbeslag tillhörande hästmundering (som i ryttargravar i Birka). Bikärl. Häst (nästan bara hästben i benurnan), hund, 2 katter, fågel.
A 60. Plundrad hög. Ornerad stylus (människoframställning), järnhammare. Bikärl. Hund, häst. Innehavare av miniatyrhammare har tolkats som inflytelserika personer som tillhört en

elit som kan ha kontrollerat järnproduktion och järnhandel (Hjärthner-Holdar 2009, s.142).
A 89. En fyndrik kammargrav med bl.a. ovala spännbucklor och ornerat rundspänne (förgyllda), guldfoliepärlor, armbygel, bronssmyckekedja, ringspänne, laggkärl m.m.

Andra gravar där den sociala statusen i olika grad kan ha varit högre än normalt är:
A 10, 11, 30, 35, 36, 37, 46, 49, 54, 59, 64, 66 och 75. I dessa finns ibland fynd som t.ex. silvermynt, silverknapp, viktlod, större pärluppsättningar, bronsföremål, bikärl, många djur och vissa är dubbelgravar. I t.ex. i A 35 finns två människor, en vuxen och en juvenil? och hund, fågel och katt samt mårddjur (falanger) som kan vara skinnapplikationer i dräkten. Även A 59 är en dubbelgrav men kan ev. tolkas som en trippelgrav då tre torshammarringar låg i benurnan: en man (eldslagningsflinta) och två kvinnor (2 gravklot).

Övriga gravar kan måhända representera en mer ordinär bondebefolkning med ordinära gravfynd, t.ex. nitar, kam, torshammarring, pärlor, kniv. Här ingår även mer fyndfattiga gravar som har enstaka eller få djur. Exempel finns också på ett mindre välmående. Således kunde i skelettgraven A 13B emaljhypoplasi på tänderna konstateras vilket antyder brist i kosten. Detta kan vara ett tecken på en viss fattigdom.

Personerna som gravlagts på Raä 34 kommer från flera familjer i Lunda/Berga-byn. Den sociala statusen har uppenbarligen varierat men är genomgående relativt hög. Många har sannolikt varit rika och andra mindre rika. Fyndens ibland internationella karaktär visar på varuutbyte, handel och goda kontakter med omvärlden. Alla i byn kanske inte enbart var bönder utan hade lukrativa bisysslor eller bedrev annan verksamhet. De många gravarna som innehåller t.ex. viktlod (8 st) kan tyda på en viss handelsverksamhet. Brandgraven A 33 kan vara en s.k. ryttargrav och A 2 var en mycket rik vapengrav (med två individer).

Bikärlen är intressanta eftersom de endast tycks uppträda i rika mansgravar. Är det den samhällsklass vi ser här som hade förmånen att få komma till dödsriket Valhall, dvs Odins krigare, och ”Här deltog man i den sociala och religiösa kommunionen, och i denna utgjorde det rituella drickandet ett dominerande inslag.” (Nordberg 2003, s.287).

Frågan är om inte ”fyndstatusen” i gravmaterialet på Raä 34 även antyder andra verksamheter och sociala klasser än den hos den vanliga bonden, åtminstone för de ca 20 gravarna som omnämnts ovan. Uppenbarligen finns det flera aktiva sociala strata i det vikingatida samhället och dessa personer kan komma från vanliga byar som t.ex. Lunda/Berga, där man också blev begravd. Peter Bratt har studerat den social samhällsstrukturen i Mälarområdet under yngre järnålder utifrån bl.a. storhögarna och konstaterar att de i hög grad är bundna till yngre järnålderns by-/gårdsgravfält (Bratt 2008, s.148). Detta innebär i sig en mångfacetterad bild av social status och makt och olika strata i samhället.

Gravfyndens avspegling i den personliga sociala statusen kan starkt ha påverkats negativt dels av fyndens förstörelse och borttagande i brandgravsritualen, dels av plundring och dels (under slutskedet av vikingatiden) av det kristna gravskicket med skelettgravar där den dödes ägodelar inte skulle följa med i graven och då gravtyperna blev mer stereotypa. Det sistnämnda synsättet kan eventuellt ha påverkat de sena brandgravarna. Det finns således några brandgravar på Raä 34 som kan antas vara sent vikingatida (eller tidigt medeltida) och som är relativt fyndfattiga och saknar djurben. Dessa är t.ex. A 14, 67, 69 och 70. De ligger alla någorlunda perifert och är relativt fyndfattiga. A 67 och 70 saknar djurben och A 14 har endast tuppben. A 69 har endast ”odefinierade” djurben. Senvikingatida eventuellt kristet påverkade brandgravar har uppmärksammats och prövats i några kandidatuppsatser (t.ex.

Söderman 1999; Arvidsson 2007). De tycks finnas men problemet är dateringen eftersom dessa gravar oftast är fyndfattiga.

3.5.4 Begravningsritualer, synkretism samt skrock och respekt för de döda.

Gravarna är fulla av symboler, rituella tecken, spår och lämningar. Lämningarna kan ses som resterna efter rituella transformations- och transportprocesser till dödsriket och efterlivet där. Ett exempel är djuren i gravarna som har varit viktiga i den hedniska begravningsprocessen. Djuren har sannolikt tänkts som hjälpare och beledsagare i gravritualerna i transformeringen och i resan till dödsriket. Elden har varit viktig i den kosmologiska föreställningsvärldens transformering. När den utdragna kristnandeprocessen påverkar de hedniska begravningsritualerna under vikingatiden så uppstår synkretistiska företeelser. I de kristet påverkade skelettgravarna finns vissa blandföreteelser mellan hedniskt och kristet. Dessa kan yttra sig i t.ex. den kvardröjande uppfattningen om att flintan kan ge elden liv (skelettgravar med eldslagningsflinta) och att möjligheten skall finnas att kunna tända denna eld. Reningseldarna i skelettnedgrävningarna kan vara ett annat sådant exempel. Broddar är ytterligare ett exempel på en hednisk kvarleva. Andra exempel i skelettgravar kan vara rest mittsten, SV-port, spridd keramik i ytan, keramikkärl i nedgrävningen, brända ben i ytan m.m.

Man kan också ana hur de efterlevande förhållit sig till gravakten, graven och den gravlagde. Flera antydningar finns på att man respekterade den gravlagde och var skrockfull i uttrycksformerna i gravakten. De brutna knivarna tolkas som exempel på detta. Att knivarna var brutna endast i vissa gravar kan vara ett tecken på att man förhöll sig till den gravlagde på ett personligt plan (kanske endast någon i begravningsföljet). Man kunde påverka förhållandet till den döde, som kanske var opålitlig, genom att bryta av spetsen på kniven eller lägga en kniv i kanten av graven, eller på kanten till benurnan (A 14). Kanske också andra företeelser i graven kan vara exempel på att man säkrare ville ”binda” den döde till graven som skydd för gengångeri och okontrollerade tillstånd. Borttagandet av fynden (och särskilt vapnen) och stora delar av de brända benen kan ytterst vara ett uttryck för denna föreställning om att för mycket av detta i graven skulle kunna ge den gravlagde alltför stor och samlad kraft som kunde äventyra förhållandet till de efterlevande. Kanske de ”splittrade” resterna efter brandbålet i graven skall tolkas som en akt av kontrollerbar manipulation, i ett rituellt utförande, som utförts av de efterlevande. Det viktiga var att transformeringen till dödsriket gick bra och att den döde kom säkert dit, och det ansvaret vilade på de efterlevande.

3.5.4.1 Djuren som transformatörer och själaförare i brandgravsritualen

Bland de hedniska begravningsritualerna är destrueringen av gravgåvorna och de offrade och medförda djuren i samband med brandbålet mycket påtagliga. I nästan varje vendeltida och vikingatida brandgrav ingår djurben bland de brända benen. Där skiljer sig brandgravarna markant från de vikingatida skelettgravarna som saknar djurben. Skelettgravarna saknar också destrueringen av de i övrigt fåtaliga fynd som fått följa med i graven. Djuroffertraditionen i samband med gravakten tillhör således den hedniska världsbilden och går långt tillbaka i tiden, åtminstone till bronsålder. Att kunna tolka djurens betydelse i brandgravarna från yngre järnålder är problematisk och är sannolikt mångfacetterad (jfr Jennbert 2004). *Offermåltiden* med slaktade djur i samband med gravakten, *matoffer* i gravarna och djur som varit *själaförare (psykopomper)* till dödsriket och djur som var *nödvändiga (nyttodjur)* i nästa liv (Hel eller Valhall) är några av de vanligaste tolkningsförslagen till varför djuren finns med i gravarna (Räf 2001, Jennbert 2004). Troligen har vi underskattat djurens betydelse för järnåldersmänniskan. Man *levde tillsammans* med djuren, dag och natt. Utan djuren gick det inte att överleva, de ingick i livscykeln. Listan kan göras lång vad gäller djurens betydelse för överlevnaden. Det är kanske då inte så konstigt att djuren finns i många olika skepnader och

uttrycksformer under järnålder, inte minst i form av t.ex. ornamentik som magisk kraft på bronser i olika statusmiljöer (jfr Hedeager 2004; Hed Jakobsson 2003). Det intima och självklara förhållandet till djuren kan ha varit av kultisk/magisk och ”religiös” natur. Djuren fanns då självklart med i gravritualerna. Kristina Räf (2001) har studerat djuren i gravsammanhang och har bl.a. delat in dem i släktdjur, väktare, nyttodjur, mat och hjälpare. Räfs hypotes är ”…att djur i form av hjälpare, ibland i form av hamndjur, har hjälpt den gravlagda människan från tillvaron som levande till tillvaron som död. Med andra ord har djuret/hjälparen ingått i en övergångsrit. Hjälparen är en transformerad varelse, i graven fysiskt representerad av skinn, ben eller andra lämningar.” (Räf 2001, s.21). Av allt att döma har förhållandet till djuren varit intimt och komplicerat och mångfacetterat. Kanske detta förhållande har haft magisk/religiösa undertoner och i begravningsritualerna och i resan till andra sidan kan djuren ha haft en stor symbolisk/religiös betydelse. Andreas Nordberg menar att djuren tycks ha uppträtt i kultiska dramatiseringar av samma föreställningar som även skildras i myternas resor till dödsriket (Nordberg 2003, s.239). Åtskilliga exempel i den norröna litteraturen finns på att Oden och andra gudar i djurhamn kunde färdas mellan olika tillstånd, även till dödsriket. Kanske djuren som hjälpare på brandbålet och i graven på liknande sätt skulle underlätta för de döda att komma iväg på den rätta vägen till dödsriket kanske genom förvandling till djurandar som kunde föra de dödas själar till dödsriket. Lotte Hedeager (2004, s.235) har studerat djurens betydelse i samband med djurornamentik och menar att: ”Som et gennemgående traek i de norröne tekster findes opfattelsen af menneskesjaelen, der kan optraede i dyreham: hugr, fylgja og hamr.” Anna Hed Jakobsson skriver att ”…det särskilt är i samband med olika slags gränsöverskridanden och skapelseprocesser som myternas människor, hjältar och gudar förvandlas till djur – de är *hamramr*, dvs. mäktiga bytare av skepnad” (Hed Jakobsson, s.129 med där anförd litt.). De s.k. *fylgjorna* var skyddsandar och följeslagare i djurgestalt (a.a. och Vikingatidens ABC, s.78). Man kan således ha haft en tro och föreställning om att djuren hade en särskild förmåga att transformera och föra själen till nästa liv i samband med gravakten. Den folkliga föreställningen i fråga om djurens transformativa förmåga kan ha varit särskilt påtaglig eftersom djuren hela tiden var så närvarande. De sex djur som är vanligast i gravmaterialet från yngre järnålder är också de som stod människorna närmast på gården och i det vardagliga livet, nämligen hund, häst, fågel, får/get, nöt och svin. Dessa djurs livsavgörande betydelse för människornas existens kan måhända vara förklaringen till att djuren även ingår så tydligt och aktivt i ritualerna i gravakten – som transformatörer, hjälpandar, beledsagare, nyttodjur och själaförare (psykopomper) i resan till dödsriket allt i pånyttfödelsens och fruktbarhetens anda.

3.5.4.2 Gravmaterialet och resan till dödsriket

Hela begravningsakten med förberedelserna, bränningen, efterbehandlingen, gravbyggandet och efterarbetet var sannolikt en omfattande process styrd av samhällets normer och ritualer likväl som av lokala och individuella rituella uttryck. Målet var klart – destination dödsriket. Det flesta av dessa ritualer är för oss okända men ibland kan någon liten del av gravmaterialet kännas igen i t.ex. den norröna litteraturen (se t.ex. Nordberg 2003). Klart är att mycket anspelar på att begravningsakten var ett uttryck för och önskan om en säker resa till dödsriket och livet efter detta. Resan till dödsriket måste säkerställas. Djurens betydelse har omnämnts ovan. Man kunde komma dit på flera sätt t.ex. till fots, med båt, eller rida dit på häst eller med häst och vagn. Åtskilliga exempel finns i den norröna litteraturen på att både båten och hästen var viktiga.

De som kom till dödsriket Hel kunde bli hämtade på vägen av Hel med sin halta häst. Vägen dit gick nordvart och nedåt och det var kallt och isigt (Nordberg 2003). Sannolikt har de nedlagda hästbroddarna i gravarna haft den symboliska funktionen att hjälpa den döde och den

dödes häst eller Hels häst att inte halka så att man säkert kom fram till dödsriket. Människobroddar har tolkats som ”Helskor” för en säkrare färd till dödsriket (Gräslund 2001, s.49). Brända ben från häst är relativt vanligt i gravarna. Benen brukar representera delar från hela kroppen. På Raä 34 finns hästbroddar i hälften (4 gravar) av de gravar som har hästben (8 gravar) och i två gravar finns hästbroddar men inga osteologiskt bestämbara hästben. Därtill kommer skelettgraven A 91 som hade två hästbroddar och ett obränt språngben från häst. Språngbenet kan ha haft en liknande symbolisk funktion, att ”hela” skadan hos den halta hästen. Ett samband tycks således finnas mellan hästbroddar och förekomst av häst i en grav. Troligen har man bundit ”Helskor” även på häst (jfr Gräslund 1991, s.145). I Birkagravarna finns flera exempel på obrända hästar som har broddar under hovarna.

Båtar som brändes på bålet i samband med gravakten har sannolikt varit betydligt vanligare än vad man tidigare trott (se Magnus Lindblad 2000 och 2001). Järnnitar (båtnitar) tillhör de vanligaste fynden i brandgravarna från yngre järnålder och kommer troligen i de flesta fallen från brända båtar, vilket framgår bl.a. av nitarnas olika längd i en grav. Dessa båtar var oftast små, som roddbåtar. I A 30 på Raä 34 fanns tydliga rester kvar från en bränd båt som varit drygt 5 meter lång. Man kan ha blivit bränd i sin egen båt, alternativt i en inför gravakten tillverkad ”gravbåt”. Det finns också exempel på symboliska gravbåtar (a.a.).

3.5.4.3 Synkretism

Eftersom kristnandeprocessen uppenbarligen varit utdragen under ett par hundra år så yttrar sig synkretism på flera olika sätt i gravmaterialet från Raä 34.

De hedniska brandgravarna utmärker sig för att innehålla rikligt med gravgåvor och djurben medan de kristna skelettgravarna saknar motsvarande gravutstyrsel men kan ibland ha något enstaka gravfynd, t.ex. en järnkniv och en sölja. Trots bl.a. denna stora förändring vid religionsskiftet så visar många gravfynd i gravarna på Raä 34 på synkretistiska företeelser. Det är i synnerhet i skelettgravarna som kvardröjande hedniska traditioner kan skönjas. Exempel på detta är gravgåvor som eldslagningsflinta, hästbroddar och ett språngben av häst (jfr Hels halta häst) i skelettgraven A 91. Andra exempel är spridda keramikskärvor från delar av keramikkärl, spridda förekomster av brända ben (sekundära bendepositioner/gravar) över skelettgravarna (A 5, 21, 25, 89) och i efterhand nedlagda torshammarringar (A 71 och 72). Såväl gravklot som resta stenar, och även SV-portar, är också hedniska företeelser som finns i några av skelettgravarna. Brandgravar och skelettgravar ligger också horisontalstratigrafiskt blandade som visar på en lång gemensam tradition med ömsom brandgravskick och ömsom skelettgravskick.

Eldslagningsflinta som allmänt redskap som tillhört mansutrustningen och som ingått i mansgravar under yngre järnålder är känt (Petré 1984). Ett annat sätt att se på flintans och eldens kraft finns som hednisk kvarleva i några kristet påverkade skelettgravar, A 91 och A 13A. I dessa fanns obränd eldslagningsflinta nedlagd, en symbol för brandbålets och eldens kraft, som alternativ ”säkerhet” till resan till dödsriket. Kol är vanligt i skelettnedgrävningarna och har tolkats som reser efter reningseldar eller som kremeringssubstitut. En liknande tanke kan förnimmas genom de "för säkerhets skull" nedlagda torshammarringarna i skelettgravarna A 71 och 72. Torshammarringarna var nedlagda i ytan och troligen i ett ”icke officiellt” sammanhang.

Den stylus av horn som finns i A 60 har i utförandet tydliga både hedniska och kristna inslag. Själva mansfiguren har en sakral utformning, snarast Kristusliknande med stora ögon, bakåtstruket välkammat hår och skägg, pannband (=törnekrona) och öppen

(sjungande/förkunnande) mun. Mannen håller i ett torshammarliknande föremål eller ett taukors (saknar övre korsarmen) där armarnas avslutningar utgörs av tre rundlar var, så som de äldsta korsens armar oftast avslutas. Sådana kors har kallats korsade kors, invigningskors eller välsignelsekors (Williams 1996, s.58) . Det föremål som mannen i A 60 håller i sina händer ser ut som en blandning mellan en torshammare och ett sådant kors.

Intressant är den altarliknande konstruktion i kanten av skelettgraven A 91. Här tycks finnas en hästsymbolik för färden till dödsriket, i en skelettgrav! I en halvcirkelformation fanns resta stenflisor, ett krossat keramikkärl, små brända ben (ej bestämbara) och två hästbroddar och i fyllningen fanns en obränd eldslagningsflinta och ett språngben från häst (höger bak).

Anmärkningsvärda spår från stolpar (?) finns i några skelettgravar (t.ex. A 13 (mitt i), A 25, 29, 38 m.fl.). I några av dessa är stolparna placerade i V delen av graven (t.ex. A 25). I vissa av stolphålen har funnits rester av kol med lodrät fiberriktning. Möjligen kan de ha utgjort träkors eller andra markeringar.

3.5.4.4 Skrock och respekt för de döda

Människors skräck för gengångare dvs att de döda kunde störa eller hota eller rå över de efterlevande finns belagt från olika tider (Hagberg 1937:622ff, af Klintberg 1986, s.173ff) och har sannolikt även funnits under förhistorisk tid (se t.ex. *Eyrbyggjasaga*). Gro Steinsland har bl.a. diskuterat de efterlevandes rädsla för döden och för gengångare (Steinsland 1990, s.64f.) och Peter Bratt har diskuterat dödsföreställningar och ritualer (bl.a. högbrott) knutna till gravhögar (Bratt 2008, s.51ff med där anförd litt.). Flera företeelser på Raä 34 kan enligt nedan tolkas som exempel på skrock, rädsla och respekt för de döda. Mycket tyder på att man i gravakten var osäker på överfärden till dödsriket och att man ville försäkra sig om att den avlidne skulle komma väl dit. Denna osäkerhet finns uttryckt i såväl gravfynden som gravritualerna och manipulationen av resterna efter brandbålet och i själva gravkonstruktionen. Skrock och rädsla kan man således troligen se i de *avbrutna knivarna* (före eller efter bålbranden) i brutna blad och tångedelar. Knivar kunde skada de efterlevande. Flera exempel finns på manipulerade knivar, t.ex. bortbrutna spetsar eller endast blad eller tångedelar. Kanske borttagandet av de långa vapenklingorna ska tolkas på samma sätt – om den döde skulle gå igen (och var illasinnad) kunna han skada de efterlevande.

Knivar kan även tolkas som kraftbärare för de efterlevande. Knivar har nämligen påträffats nedlagda i utkanten av några gravar. Ett exempel på skydd för de efterlevande kan den kniv ha utgjort som påträffades utanför kanten av graven A 18 på Raä 16 (se Petré 1999, LARS Nr 7, s.158). Denna grav uppvisar flera anomalier utöver det vanliga, t.ex. så har den öppnats sekundärt. Den har tolkats som en queer-laddad grav (Petré 1999c, s.157f). Kanske fanns en rädsla för denna person som gav upphov till att kniven lades ned som skydd för förbipasserande. I en vikingatida grav på Raä 28 (A 62) låg två knivar utanför gravens SV-port. Båda knivarna hade avbrutna spetsar. I dessa gravar verkar knivarna ligga som en gränsmarkering mellan den döda i graven och de efterlevande. Kanske det avbrutna knivbladet på kanten av benurnan i A 14 på Raä 34 skulle ha samma innebörd – att markera gränsen mellan den döda (i urnan) och utanför. Hur knivar behandlats kan ha varit kopplat till den dödes personliga egenskaper och till de efterlevande (eller till någon av de efterlevande). Hela knivar kanske representerar ”pålitliga” personer för de efterlevande och brutna, eller hela knivar med en speciell placering, kanske skall ses som (personliga) markeringar av de efterlevande i deras förhållande till den döde. Kanske knivarnas olika placeringar i skelettgravarna kan kopplas till denna tanke. Således skulle knivar som lagts vid likets fötter kunna vara ”lite mer oåtkomliga” för den döde.

Respekt och rädsla för de döda har således sannolikt funnits under förhistorisk tid och kan följas långt fram i sen tid. Ett exempel är de s.k. likkammarna som användes då man skulle kamma den döda inför gravläggningen. Det hår som kunde fastna i kammen ansågs farligt om det kom i onda väsens våld och kammen kunde inte användas igen och måste följa med i graven (Hagberg 1937, Benneth 1987, s.27, Hoftun 1993, s.57f.f.). Motsvarande respekt för döden och hos ett ”förorenat” föremål kan finnas i den s.k. *båltändningsflintan*, den som man tände brandbålet med och som påträffats (ofta obränd) runt flera gravar på Raä 34. Min tolkning är att flintan blev ”förorenad” och negativt värdeladdad i och med båltändningen och kunde ej användas igen utan lämnades/kastades i eller intill graven. Båltändningsflintan skall ej förväxlas med den eldslagningsflinta som var en del av mansdräktens redskapsutrustning (och som alltid är bränd i brandgravarna och som normalt återfinns i brandlagren). Att man inte använde den dödes "redskapsflinta" som båltändningsflinta kan vittna om respekt för och vördnad om den döde. Man skulle inte skända den döde genom att "rubba" den dödes "redskapssfär" och vardagsnorm. Även en sådan ”rubbning” kunde få följder i framtiden i form av hämnd eller gengångeri.

Tecken finns också på att man blidkat den döde. Ett exempel på det kan vara de i efterhand nedlagda torshammarringarna i de två skelettgravarna A 71 och A 72 på Raä 34. Skelettgravar anses ju ha kristen påverkan men här i dessa gravar har en torshammarring placerats under en kantkedjesten (A 71) och i ytan i packningen (A 72) sannolikt i efterhand av någon som ”kände” den gravlagde. Den ”nya” officiella kristet influerade gravritualen vid gravläggningen har här uppenbarligen inte räckt till. Kanske också strödd keramik över gravarna var symboliska matoffer för att blidka den döde (Raä 34, A 15, 61). Exempel på nedställda mat- och dryckesoffer vid gravar finns långt fram i sen tid (Hagberg 1937, s.540f; Gräslund 1969 s.146f. med där anförd litt.). Ett konstruktionsexempel på kommunikation med den gravlagde kan vara de s.k. sydvästportarna som ansetts vara kommunikationsrum (offerkistor) med den döde där man t.ex. kunde lämna mat och dryck (Gräslund 1969, s.139ff). I SV-portarna i Lovögravarna har emellertid ingen keramik och inga fynd påträffats och de har ej heller givit förhöjda fosfatvärden. Troligen har de varit mer symboliska.

En av tankarna med gravläggandet kan ha varit att man ville binda den döde till graven genom att fragmentera genom bränningen och krossningen av benen men även genom stenpåläggningen och jordfyllningen. Kanske den reducerade benmängden som finns i gravar är ett tecken på att man inte vågade lägga ned alltför mycket av benen i en grav pga att den döde då kunde få för mycket kraft och kanske kunna gå igen eller på något oönskat sätt rå över de efterlevande. Tankar har funnits att t.ex. hundar i gravar skulle kunna vara ett tecken på att den döde fick sällskap, annars skulle den döde kunna komma och hämta hunden (Detthoff 1997 med där anförd litt.). I en grav på Öland hade en hund lagts uppe på en människa. Hunden har där tolkats som sällskapsdjur (Rasch 1994, s.187). Även mycket annat i en grav skulle kunna tolkas som respekt, reservation och liminalt avståndstagande på olika sätt till den gravlagde. Själva stenpackningen med välavgränsad kantkedja, ibland även yttre kantkedja och ofta inre kantkedja runt brandlagret samt benurnorna (med lockstenar) kan ses som mycket ålderdomliga liminala uttryck och avgränsningar mellan den döde och de efterlevande. Många exempel i den norröna litteraturen finns på att man uppfattade att den döde vistades i dödsriket men samtidigt också i graven som kunde fungera som ett medium i kontakten mellan världarna (Nordberg 1997 s.9f med där anförd litt. Nordberg 2003, s.79f.). Möjligen kan SV-portarna symboliskt vara de ”dörrar” som kunde förmedla denna eventuella kontakt.

3.5.5 Familjegrupper och utbyggnadsriktning

Gravfältet har vissa horisontalstratigrafiska egenskaper men är ej så tydliga som på gravfältet Raä 27. Många av gravarna är svårdaterade och endast i några gravar har överlagring av mantlar kunnat visa på en tidsskillnad (se anl. beskrivningarna). Den äldsta vikingatida fasen finns centralt på gravfältet där också de flesta brandgravarna anlagts. Spridningen av och läget för skelettgravarna däremot visar på vissa intressanta grupperingar där även några sena brandgravar ingår. Om man således betraktar gravfältskartan (se t.ex. nedan) framgår att många av gravarna ligger i grupper, framför allt skelettgravarna. Dessa grupperingar av gravar finns över hela gravfältet och tolkas som olika familjebildningar/familjegrupper på gården/byn över tiden. Varje familj har haft sin ”avdelning” på gravfältet.

Grupperingsförsöket nedan blir skissartat där grupperingarna av gravar på gravfältet tolkas som familjegrupper. Sådana grupperingar kan t.ex. ses i nedan angivna gravar där både **skelettgravar (fet stil)** och brandgravar ingår i varje grupp. Grupperna är orienterade till olika delar i utkanterna på gravfältet men är troligen delvis eller helt samtida. Gravarna i varje grupp har mer eller mindre tydliga interna horisontalstratigrafiska egenskaper.

Den centrala delen av gravfältet, runt bl.a. gravarna A 32, 34, 35, 36, 46, 54, 50 m.fl. är sannolikt den äldsta vikingatida delen men har inga tydliga horisontalstratigrafiska egenskaper och utesluts därför i grupperingsförsöket (eller skulle kunna bilda en”äldsta grupp”). Där finns några gravar (A 36, 50) som genom kamfragment kan dateras till 800-tal och där finns nästan bara brandgravar. Detta stärker tolkningen att den äldsta vikingatida delen ligger centralt på gravfältet och att yngre grupperingar expanderat ut åt sidorna.

Följande skissartade grupperingar har således bedömts vara de yngsta gravarna på gravfältet:
Grupp 1: A **27, 28, 29** 30. Möjlig kronologisk följd: 30, **29, 28, 27.**
Grupp 2: A 14, **15, 16, 17, 18**, 19, **20** (**21**, 22, **25**). Möjlig kronologiska följd: 19, **18**, **20**, **17, 16, 15**, 14, **21**, 22 (yngsta brandgraven?), **25**. Möjligen är **21,** 22 **25** en egen grupp.
Grupp 3: A **38**, 41, 43, **44**, 57, 58. Möjlig kronologisk följd: **38**, 58, 57, 41, 43, **44.**
Grupp 4: A **61**, 67, **68**, 69, **81**, **71**, **72** (m.fl. runt om t.ex. A **75**, **77**, **63**, **73** samt barnskelettgravarna **82**, **74** och **62**). Möjlig kronologisk följd: **61**, 67, **68**, 69, **81**, **71**, **72**. Möjligen är A **75, 82, 74, 62, 63 och 73** en egen grupp.
Grupp 5: A 9, 10, 11, **12, 13A+B, 90, 91.** Möjlig kronologisk följd: 9, 10, 11, **13A+B**, **91**, **90, 12**.
Antalet grupper kan ha varierat över tiden men kan ha varit som mest 5-7 men mest troligt är att ca 3-5 familjer har existerat samtidigt i byn.

Det ungefärliga antalet gravar per grupp blir:
Grupp 1=4 gravar.
Grupp 2=10 gravar (Möjligen istället två grupper med 7 resp. 3 gravar).
Grupp 3=6 gravar.
Grupp 4=14 gravar (Möjligen 2 grupper med 8 resp. 6 gravar).
Grupp 5=8 gravar.
Den inbördes kronologiska ordningen av grupperna är osäker men sannolikt har de varit helt eller delvis samtida. Med tanke på den sena dateringen av A 22 så skulle Grupp 2 kunna vara den yngsta gruppen - dvs den familjegren som längst behöll gravfältet Raä 34 som begravningsplats. Det föreligger en topografisk exponeringsskillnad mellan grupperna där särskilt grupp 1 och 2 (de yngsta?) ligger högt upp och ”undanskymt” på gravfältet och saknar visuell exponering mot gårds-/byläget. Trots det så finns faktiskt en rest mittsten i A 16 och A 17(?). Dessa brukar ju exponera mot vägar (Petré 1981). Grupp 4 (den största gruppen) har

den bästa exponeringen mot gårds-/byläget och ligger dessutom intill den hålväg (nu igenfylld av odlingssten) och vägbank som angränsar i S-SÖ.

Det ojämna antalet gravar per grupp är sannolikt ett resultat av ”naturliga” sociala företeelser, händelser och förlopp i familjerna i byn *över tiden* orsakade av t.ex. familjeklyvningar, ingiften, släktskapsförhållanden, utflyttning, inflyttning, bakarv, utdöende familj etc.

Antalet undersökta vikingatida gravar på *hela* Lundaenheten uppgår till 93 gravar (varav Raä 27 har 19 gravar och Raä 34 har 74 gravar). Populationen har således varit relativt stor med över 90 begravda under vikingatid tills man övergått helt till att begrava på kyrkogården. Ett problem är när gravläggningarna på Raä 34 upphörde. Vissa gravar kan dateras till 1100-tal och den yngsta daterbara graven (A 22) kan möjligen dateras till så sent som 1200-tal. Frågan är om dessa gravar tillhör några solitärer eller om gravfältet har gravläggningskontinuitet in i 1200-tal. Vissa familjer kan ha behållit Raä 34 som gravplats trots att andra övergått till att begrava på kyrkogården (t.ex. grupperna 1 och 2 ovan). Man har antagit att den nuvarande stenkyrkan har uppförts under 1100-talet. Antydningar om en äldre träkyrka har diskuterats. Gravläggningarna vid kyrkan borde ha börjat senast under 1100-talet. Men kanske denna process var komplicerad och svåraccepterad men också uppenbarligen flexibel. Att brandgravskicket och det kristet influerade skelettgravskicket löpt parallellt i byn måste tolkas som att båda dessa gravskick (och religiösa synsätt) varit legitima samtidigt under större delen av vikingatiden och in i tidig medeltid.

Fig. 17. Gravfältet Raä 34 med gråmarkerade skelettgravar och pilar som visar möjlig utbyggnadsriktning kopplat till olika familjebildningar i slutskedet av gravfältets användningstid. Brandgravskicket och skelettgravskicket har löpt parallellt. Några av de yngsta gravarna är brandgravar, t.ex. A 14, 22, 43.

3.5.6 Gravfältets tidsställning under vikingatid och tidig medeltid

Vikingatidens fyndkronologi är inte lättillgänglig och saknar möjlighet till noggrannare dateringar. De dateringsmetoder som ligger närmast till hands vad gäller materialet från Raä 34 är jämförande fynddateringar, myntdateringar, C-14 och möjligen horisontalstratigrafiska metoder. Vanligen kan många fyndtyper dateras endast till århundrade och i bästa fall till 50-årsintervaller. Även myntgravar kan vara problematiska då myntens cirkulationstid är osäker och därmed med okänd nedläggningstid där endast TPQ-dateringar är säkra. Även C14-dateringar kan vara otillförlitliga. Av gravfältets fem myntgravar så har tre mynt präglats under 1000-talet. (A 35, 43 och 71). Detta är intressant med tanke på att A 35 och A 43 är brandgravar.

Vid dateringsförsöken har mestadels kammar, pärlhorisonter och vissa bronser använts. Huvudsakligen har Kristina Ambrosianis kamindelning använts (1981) men även pärlhorisonter och kamelement från den lokala pärl- och kamkronologin för Lovö (Petré 1984c) där undersökningarna av Raä 28, Söderby, bidragit till en vidareutveckling för yngre vendeltid och vikingatid. Kamfragmenten från Raä 34 är i de flesta gravarna fåtaliga och fragmentariska vilket gör att klassindelning och bestämning i många fall blir osäkra. De äldsta kammarna (A-kammar) finns i gravarna A 36 (L1-ornamentik) och A 50 (L1-ornamentik) och borde tillhöra 800-talet. Vanliga på gravfältet är B1:1-kammar som finns i följande gravar: A 1, 9, 11, 23, 31, 33, 70. Dessa gravar ligger norr om den centrala delen och med en grav i söder (A 70). I A 53 finns en typisk B1:2-kam och A 67 har troligen också en B1:2-kam. De sparsamt ornerade B2- och B4-kammarna anses som de yngsta under vikingatid och finns i ett 10-tal gravar spridda på gravfältet. Några B4-kammar ligger emellertid något perifert (A 19, 45, 59 och 66) i förhållande till den centrala delen (dock ej A 54). Det gäller i viss mån också B2-kammarna (A 2, 49, 88 men ej A 35 och 46). I A 60 finns ett fragment från en B-kam med ovanlig och svårdaterad gles Y-liknande eller X-liknande ornamentik och med två tvärstreck. En svag tendens på gravfältet vad gäller kamgravarnas utbredning och datering är således att de äldsta gravarna som är få (de med A-kammar) ligger i den centrala delen (A 36 och A 50) och att de yngsta gravarna, de med B2- och B4-kammar, ligger mer perifert (undantag för A 35 och A 54). Den vanligaste kamtypen på Raä 34 är B-kammen (B1:1 med 7 kammar, B2 med 5 kammar och B4 med 5 kammar) som huvudsakligen tillhör 900-talet och därefter. Det tycks som att gravfältet expanderar under 900-tal och där de familjevisa grupperingarna börjar framträda och som förtydligas inte minst när skelettgravarna börjar anläggas.

Vad gäller andra daterbara gravfynd på Raä 34 så är de mycket fragmentariska och relativt sparsamt förekommande. Avsaknaden på Raä 34 av 700-talspärlor från P5-horisonten med de stora blåa polykroma pärlorna (de blå damerna) och P 6-horisonten med små blåa och gula pärlorna från 800-talets första hälft kan antyda att gravfältet har börjat att anläggas ett stycke in i den vikingatida fasen under 800-talet. Likaså saknas kammar med L2-ornamentik som stärker detta antagande. L2-ornamentiken uppträder på A-kammar under framför allt 800-tal men kan förekomma även under slutet av 700-tal (Petré 1984c, s.75 och 135). Emellertid finns två gravar med L1-kammar, A 36 och A 50. L1-ornamentiken finns under 700-talet och 800-talet (även under 900-talet enligt Ambrosiani 1981, s.25f.). I A 36 finns två medaljonger och en liknande medaljong finns i Birkagraven 418 som har ett Ludvig den Fromme-mynt (död 840 e.Kr.).

Flera antydningar om dateringar till 800-tal finns emellertid men det mest troliga är att gravfältet har tagits i anspråk några årtionden in i eller i mitten av 800-talet. En obruten tidsföljd av gravläggningar tycks därefter ske ända in i tidig medeltid med brand- och skelettgravar varvade över hela gravfältet, även i de olika familjegrupperingarna. Två gravar

med sena myntdateringar är brandgraven A 43 och skelettgraven A 71 där A 43 har ett Ethelredmynt präglat 1009-1017 e.Kr. och A 71 har ett tyskt mynt präglat 1050-1055 e.Kr. Trots myntens okända cirkulationstid torde båda dessa gravar kunna ha datering till andra hälften av 1000-tal eller senare.

De yngsta daterbara brandgravarna är A 30 och A 22, båda med dubbelkammar som anses ha sena dateringar. Dubbelhelkammen i A 30 är av Ros typ DH1A:IIb och tycks finnas i Sigtuna från ca 1100-1125 men ej tidigare (Ros 1992, s.17f.f.). Från Sigtuna finns en annan studie av Michél Carlsson som daterar dubbelhelkammar liknande den i A 30 till Fas 7 dvs ca 1125-1200. Dateringar finns dock från 1000-talet (M. Carlsson 1996, s.45 med där anförd litt. Artikel i Bäck 1996). Den sammansatta dubbelkammen i A 22 har enkel oornerad stödskena med raka ändskivor av typ 4 (Broberg och Hasselmo (1981, s.72 f.f.). Typ 4-kammarna dateras vanligen till 1200- och 1300-talet med tyngdpunkt i 1300-talet (a.a.s.72 f.f.). Från grävningar på Mynttorget i Stockholm dominerar typ 4-kammarna nästan helt under 1200-talet (Källström 2002, s.151f*).* Brandgraven A 22 på Raä 34 kan således vara en av de yngsta på gravfältet, sannolikt från 1100-talet eller från 1200-talets början.

Av ovanstående antyds att det vikingatida gravfältet Raä 34 således torde ligga inom tidsspannet ca 850 till in i tidig medeltid, senast in i 1200-talets början. Det bör emellertid framhållas att åtskilliga gravar ej gått att datera och som kan förändra bilden, i såväl den äldsta som i den yngsta fasen.

3.5.7 De vikingatida gravarna på Raä 27 och relationen till Raä 34

Av ovanstående resonemang om tidsställningen på det vikingatida gravfältet Raä 34 framgår att de tidigvikingatida gravarna (ca 800-850 e.Kr.) endast tycks vara ett fåtal, om möjligen några alls. En obruten gravläggningskontinuitet bör finnas vad gäller hela Lunda/Berga-enheten. Man måste här ställa Lundagravfältet Raä 27 med dess framträdande 700-tals gravar och framför allt dess 19 vikingatida gravar i relation till Raä 34. Dessa 19 vikingatida gravar på Raä 27 ligger lokalt i två eller tre olika grupper (familjegrupper). De gravar som kan dateras till vikingatid på Raä 27 är följande: A 3A, 4A, 11, 52, 53, 54, 55, 111, 112, 124, 125A, 126A, 127, 129, 132, 135, 136, 137, 143. (Dessa gravar är publicerade i Petré 1984a, Del 2). Några har C14-dateringar(kalibrerade värden): A 11 (954+-112), A 54 (821+-112), A 55 (922+-90) och A 126A (1046+-103).(Se Petré 1984, Del 4, s.125).

Av de vikingatida gravarna på Raä 27 kan familjegrupperingar göras enligt följande (daterbara fynd inom parentes):

Norra gruppen - 12 gravar: A 111 (keramikkärl), A 112 (L2-kam och bronsbeslag med vikingatida ornamentik), A 124 (skelettgrav med 9 järnnitar från likbår?, se Petré Del 2. s.58), A 125A (Ljönesspänne, 800-tal), A 126A (pärlor), A 127 (B-kam), A 129 (bronsarmbygel), A 132 (skelettgrav), A 135 (P6 och T-ring), A 136 (L2-kam), A 137 (pärlor, T-ring, B2-kam), A 143 (skelettgrav). Norra gruppen med sina 12 gravar kan representera drygt 100 år av begravningskontinuitet (se Petré 1999c). Från 800-talet kan minst tre gravar härledas: (A 125A med ljönesspännet, A 135 med P6-pärlor, A 136 (L2-ornamentik på kam). Möjligen kan A 126A också vara från 800-tal med tanke på pärltyper och färger. Till 900-tal kan A 112, 127, 129 och 137 dateras och sannolikt till 1000-talet kan de tre skelettgravarna dateras och eventuellt även A 111 med sitt profilerade keramikkärl (900-tal eller 1000-tal). Gravarna i norra gruppen kan således ungefärligen i kontinuerlig begravningsföljd representera tiden ca 800-950/1000 e.Kr. Norra gruppen skulle alltså kunna representera en egen familjs begravningskontinuitet under vikingatid och vara en av de 3-4 vikingatida familjer som bodde

på Lundaenheten. De andra vikingatida familjerna på Lundaenheten har haft Raä 34 som begravningsplats.

Mellangruppen - 3 gravar: A 3A (L2, P6 samt T-ring), A 4A (P6 och T-ring), A 11 (L2 och C14-värde till vikingatid, se Petré Del 4, s.126). Mellangruppen med sina 3 gravar ger dateringar till 800-talets första del (L2 och typisk P6-horisont med bl.a. små blåa och gula pärlor). Gruppen kan antingen ses som en av de familjer som övergått till att begrava på Raä 34 eller att gruppen kan ha tillhört den norra gruppen under 800-talets första del (vilket är mer troligt). Intressant är att dessa gravar är kvinnogravar och har ovanligt gravskick med de strödda resterna från bålet över äldre gravar (se nedan).

Södra gruppen - 4 gravar: A 52 (L2-kammen och keramikkärlet), A 53 (kammen), A 54 (keramikkärlet), A 55 (kammen). Den södra gruppen har 4 gravar med dateringar till sannolikt 800-tal. Kammarna i A 53 och 55 är av frisisk typ och en liknande med fasad tvärsnittsprofil av stödskenorna har tidigare på Lovö kunnat dateras till början av 800-tal (A 16 på Raä 16, Petré 1999c, s. 136, LARS, Nr 7). Den södra gruppen representerar således sannolikt endast 800-talet, troligen dess första hälft. Om familjen fortsatt att existera kan man ha flyttat över sina efterföljande begravningar till Raä 34 från och med andra hälften av 800-talet.

Möjligen finns någon grav med kam av typen tidig vikingatid i södra delen av gravfältet Raä 27 i bl.a. graven A 84 som har två kammar, en med L2 och en kam med punktcirklar och X-ornamentik av dubbla streck. De flesta av gravarna i södra delen av Raä 27 är emellertid från yngsta delen av vendeltid. Ett flertal gravar har bl.a. P5-pärlor och L1-ornerade kammar.

I flera av de nedan diskuterade vikingatida gravarna från norra gruppen och mellersta gruppen finns företeelser som kan tolkas som avvikande, både vad gäller gravkonstruktioner, gravskick och fynd. Möjligen har dessa ”oroliga” yttringar i form av särpräglade ritualer ursprung i förfäderskult och odal och en önskan om att få säkerhet och trygget i Lunda/Berga-enheten, kanske pga en allmän ”turbulens” i samhället vid denna tid (se nedan).

3.5.7.1 Läget för de vikingatida gravarna på Raä 27

En reflexion angående de vikingatida gravarnas placering på Raä 27 måste göras. Den norra gruppens placering på gravfältet Raä 27 är i sig intressant, nämligen alldeles intill gårdsläget. De överhuvudtaget äldsta gravarna på gravfältet, då gravfältet etablerades, angränsar åt norr och närmare gården, nämligen gravarna A 138, 139 och 140 som daterats till slutet av 300-talet eller början av 400-talet (Petré 1984c, s.135). Man kan ställa sig frågan vilken rätt och hävd hade denna vikingatida familj som fick detta läge nära gården intill sina ”gravfältsgrundare” och anfäder? Kanske det ansågs ”fint” att få fortsätta begrava på förfädernas gravfält (som vi nog skulle tycka)? Därvidlag är också överlagringarna av äldre gravar intressanta som är flertaliga i den norra gruppen. Kan det ses som befrämjande för kraft och hävd? (jfr Zachrisson 1994)

Den vikingatida högen A 11 var placerad som en solitär med god exponering på kanten av en boplatsyta från bronsålder. I den fanns bl.a. en kam med S 6 och L2-ornamentik med grov ristning som daterar graven till 800-talet. I fyllningen fanns två ”antika” fynd i form av en hålkälad bronsring och ett stämpelornerat fågelbeslag, båda från 500-talet e.Kr. Här kan man ställa frågan om dessa äldre ”antika” fynd har haft någon innebörd. Inga spår fanns från någon äldre skadad grav under eller runt om. En tolkning kan vara att det även i denna grav kan skönjas någon form av förfäderskult genom de äldre fynden. Denna grav hade blivit plundrad under 1700-talet. I mitten och i botten av plundringsgropen låg en förgylld bronsknapp. En

liknande fanns i botten av den plundrade graven A 23 på Raä 34. Båda knapparna är avbildade under A 23 i denna publikation.

3.5.7.2 Avsiktliga överlagringar?

En annan reflexion är att sex av de vikingatida gravarna, fyra i den norra gruppen (A 125A, 126A, 135, 136) och två i den mellersta gruppen (A 3A och A 4A) överlagrar äldre gravar från folkvandringstid. A 135 överlagrar de folkvandringstida gravarna A 142, 144, 150 och A 136 överlagrar de folkvandringstida gravarna A 148 och 151. A 3A och A 4A har inga egna stenpackningar utan är urlakade brandlager som ”strötts” ut över de folkvandringstida stenpackningarna A 3B resp. A 4B. Alla de överlagrade gravarna har daterats till folkvandringstid (Petré 1984c, s.135). De äldre gravarna under de vikingatida högarna A 135 och 136 hade delvis skadats vid det vikingatida gravbyggandet, stenar hade plockats bort, och det verkar som att man inte har tagit hänsyn till de äldre gravarna eftersom de skadats. Kanske man ville markera. Eller så har stenar från de äldre gravarna, och/eller gravarna som sådana, fått ingå i de vikingatida konstruktionerna av andra skäl, t.ex. i någon form av förfäderskult, för att ge kraft och fruktbarhet åt de ”nya” gravarna. Tidsskillnaden är ca 350-450 år men det är svårt att veta om man hade minne från så lång tid tillbaka (jfr dock nedan) eller hur detta minne var och hur man uppfattade dessa äldre gravar.

3.5.7.3 Minnet av lodjursapplikationer?

Ytterligare en reflexion skall göras kring dels den norra gruppens A 125A och A 126A och dels kring mellangruppens A 3A och A 4A. De ligger alla över oskadade och intakta äldre stensättningar från folkvandringstid. A 3A och A 4A ligger inte så långt ifrån den norra gruppen och skulle möjligen kunna vara föregångare under tidigt 800-tal till den norra gruppen. Vad som är intressant med dessa gravar är att de överlagrar äldre gravar på ett anmärkningsvärt sett. De saknar nämligen egna stenpackningar och utgörs av urlakade brandlager med ”utströdda” gravfynd över de folkvandringstida stenpackningarna. Märkligt är att bland fynden i A 4A ingår en lodjursklo – sannolikt en del av en applikation från en lodjursfäll på ett klädesplagg. I den underliggande folkvandringstida graven A 4B, vars stenpackning var helt intakt och klart åtskiljd från det vikingatida fyndlagret, ingick i dess slutna fyndgömma också lodjursklor! Ingen sammanblandning av de båda fyndlagren förelåg och inte heller fanns några möjliga rörelser i jordlagren. Här kan man undra om det är en slump att de båda kvinnorna hade applikationer av lodjursfäll i sina kläder. Tidskillnaden är drygt 300 år. Lodjursklor i gravfynd är mycket ovanligt och dessa två gravar är de enda på Lovö. Kanske vi här kan ana ett traderat minne i någon form – där det speciella klädesplagget ingick – är det en av de viktiga ”anmödrarna”?

3.5.7.4 Två gravklot med 300 års tidsskillnad

Vad gäller A 3A , A4A, A 125A så saknar alla egen stenpackning men ligger exakt ovanpå en ca 300 år äldre grav. De synes också vara kvinnogravar. A 125A har visserligen fått ett eget gravklot, men det är den enda stenen som tillfogats. Detta gravklot låg helt intill det större gravklotet som den äldre underliggande graven fått ca 300 år tidigare (se Petré 1984, Del 2, s.149, 223). Här finns uppenbarligen någon form av anfädersföreteelse, kanske det också här fanns ett ”minne” från en viktig person. Förhållandet mellan den norra gruppen och den mellersta är således oklar. Dessa tidigt vikingatida gravar är överhuvudtaget märkliga och avviker från de vanligtvis relativt stereotypa yttringarna i gravspråket och tycks signalera någon form av anfäderskult eller odal (jfr Zachrisson 1994). Detta kan bero på den turbulenta tid som uppenbarar sig i vikingatidens början med bl.a. Birkas etablerande, kristen mission och nya handelsförbindelser m.m.

3.5.7.5 Änkebränning?

En annan vikingatida grav i norra gruppen utmärker sig också på ett speciellt sätt, nämligen A 137 som är en vikingatida dubbelgrav med en man och en kvinna. Över den intakta stenpackningen i vars brandlager en man hade kremerats fanns ett utstrött brandlager tillhörande en kvinna. Stenpackningens översta skikt var något eldskadat (från kvinnans bränning) men ej det gravklot som placerats överst i mitten av packningen. Här har man tydligen bränt en ung kvinna (10-24 år) uppe på en mansgrav och ej tillfogat någon ytterligare stenpackning men bara utströdda rester från bålet och ett gravklot. Möjligen kan denna händelse tolkas som en s.k. änkebränning (eller hustrubränning). I den norröna litteraturen finns ett flertal exempel på att kvinnor följt sin döde man på bålet (se Bratt 2008, s.56 med där anförd litt.). Flera forskare anser att de många exemplen styrker att hustrubränning verkligen förekommit (a.a.). Dubbelgravar, d.v.s. gravar där två personer, t.ex. en man och en kvinna ingår, är relativt vanligt, även på Lovö. Omständigheterna kring de flesta dubbelgravarna är emellertid svårtolkade, t.ex. hur personerna har dött och om graven anlades vi ett tillfälle eller om den öppnats igen. En annan möjlig änkebränning från Lovö finns på Raä 16, Söderby där graven A 21 innehöll en man och en kvinna. Graven hade öppnats och tillfogats den andra partens (oklart om mannens eller kvinnans) begravning. Här finns en tolkning att denna familjegren dött ut eftersom inga arvingar fanns och båda makarna begravs i samma grav. Det är det sista graven på gravfältet Raä 16 (Petré 1999c, s.158f.). Dubbelgraven A 137 på Raä 27 tycks ha ett liknande mönster men kvinnan är bränd uppe på mannens stenpackning och det är oklart om denna grav skulle kunna vara den sista i denna familjegren. T.ex. så torde skelettgravarna i samma område vara yngre.

Sammanfattningsvis angående de 19 vikingatida gravarna på Raä 27 så synes de dels utgöra en familj (norra gruppen) som fortsätter (från vendeltid) att använda Raä 27 som begravningsplats under hela vikingatiden och dels en familj (södra gruppen, 4 gravar) som använder gravfältet under 800-talets första hälft. Denna familj kan därefter ha flyttat begravningsplats till Raä 34. Mellangruppen har troligen tillhört den norra gruppens första tidsfas, dvs ca 800-850 e.Kr. Flera ovanliga och avvikande företeelser i gravskicket med nya begravningsritualer kan ses i de vikingatida gravarna i den norra gruppen på Raä 27, särskilt under 800-talets första hälft. Från och med 800-talets mitt expanderar Raä 34. Platsbrist på Raä 27 kan vara en av förklaringarna, en lockelse till ännu äldre gravar kan vara en annan - under Raä 34 finns gravar från yngre bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder.

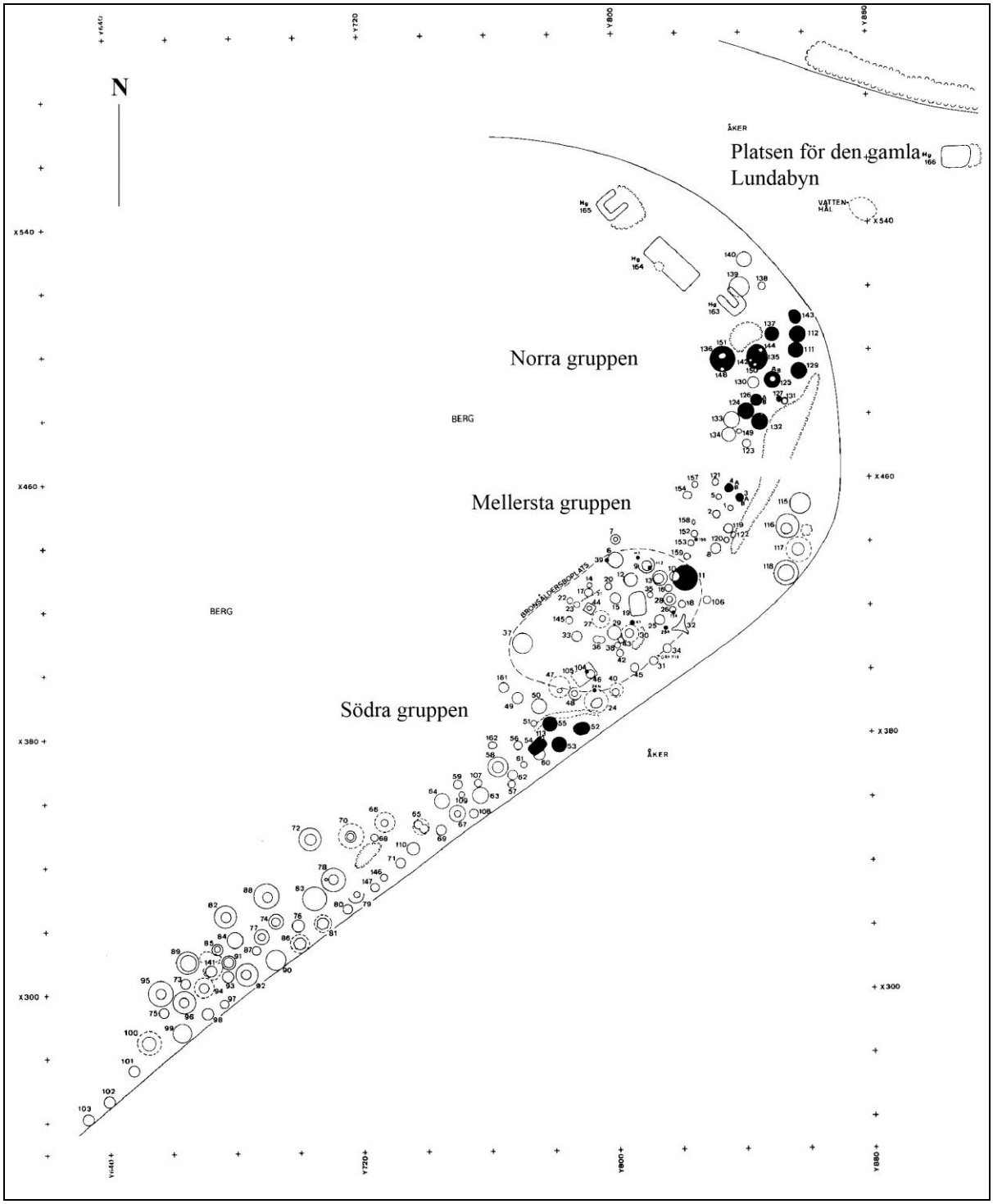

Fig. 18. Gravfältsplan över gravarna på Raä 27 med de 19 vikingatida gravarna markerade och som ligger i tre grupper, norra, mellersta och södra gruppen. Endast den norra gruppen med sina 12 gravar motsvarar en ungefärlig obruten begravningskontinuitet från ca 850-1000 e.Kr. De övriga grupperna kan dateras till 800-tal. Övriga (omarkerade) gravar på gravfältet är från folkvandringstid och vendeltid. De tre längst i norr är från yngre romersk järnålder och är de äldsta på gravfältet. Lundagården/byn har legat mellan gravfälten Raä 27 och Raä 34 (ovan till höger).(Schaktplan från Petré 1984a, s.16 med tillägg).

3.5.8 Lunda/Berga-enheten och relationen till Söderby

Förhållandet Lunda - Söderby är intressant med tanke på att de flesta gravarna på tillhörande gravfält är undersökta och kan studeras närmare.

På båda enheterna finns flera boplatslämningar från yngre bronsålder. Boplatsen under södra delen av Raä 28a är troligen en av de största på Lovö. Möjligen finns en obruten boplatskontinuitet från yngre bronsålder och framåt i tiden på båda enheterna men det arkeologiska materialet är inte fullständigt för att kunna säkerställa detta.

Lundaenheten har några gravar redan från yngsta bronsålder (Raä 34) men också från äldre järnålder. Sannolikt har (minst) en familj bebott enheten under denna tid. Under folkvandringstid expanderar populationen och flera olika samtida familjer kan då konstateras på Lundaenheten. Även under vendeltid och vikingatid finns flera samtida familjer.

Även på Söderbyenheten finns de äldsta gravarna i gravfältsform från yngre bronsålder på Raä 28 där några gravar genom bronser kan dateras till period 6, (A 38). Inget gravfält från romersk järnålder är känt på Söderbyenheten, förutom några enstaka gravar i krönläge (se Petré 1982, Del 1 och Petré 1984, Del 3). För övrigt är de undersökta Söderbygravfälten från yngre järnålder: *folkvandringstid* (Raä 13 - först en familj och efter ca 500 e.Kr. två familjer), *vendeltid* (Raä 13 - två familjer, Raä 16 (en familj) och Raä 28 (en till två familjer) och *vikingatid* (Raä 13 (få gravar), Raä 16 (få gravar) och Raä 28 (en familj i obruten kontinuitet under 800-tal och 900-tal). Söderbyenheten har alltså tre gravfältsimpediment, Raä 13, 16 och 28 som alla har gravfält från yngre järnålder. Det största gravfältet är Raä 28 (ca 65 gravar) med en till två familjer under vendeltid och en familj under vikingatid. Alla gravar på Söderby är ej undersökta. Att endast 2 vikingatida skelettgrav har framkommit och undersökts visar på att den yngsta delen av vikingatid inte framkommit och undersökts. Ett gravfält omedelbart SÖ om gårdsläget (Raä 32) bortodlades under 1950-talet, vilket kan ha innehållit sent vikingatida gravar. Det finns också ett antal gravar i den SÖ delen av Raä 28 och söder om gårdsläget som inte har undersökts.

Området Lunda/Berga och Söderby har således varit välbefolkat med många familjer under yngre järnålder. Här har två byar legat nära varandra. Avståndet mellan byarna har varit ca 500 meter. Söderbyjordarna har varit något mer bördiga och dessutom större. Detta kan ev. vara orsaken till den något större populationen på Söderby. Det hittills äldsta belägget för odling på Lovö finns från Raä 13, Söderby, där bl.a. trågformiga malstenar och ett fragment av en flintskära från senneolitikum har påträffats (Petré 1982, s.22f.).

Vad gäller gravarna från yngre järnålder på Lunda/Berga och Söderby så finns ett liknande förhållande mellan högstatusgravar och ”vanliga” gravar. Båda enheterna har under vendeltid och vikingatid gravar med såväl rika fynd som med mer vardagliga fynduppsättningar och på båda gravfälten finns vapengravar. Den vapenrikaste graven finns på Raä 34 (A 2). Emellertid har Söderby byggt upp de största högarna i A 41, 42, 43 och 44 som ligger samlade nära gårdsläget där den största högen (A 41) är en vapengrav. De kan dateras till vikingatid, framför allt 800-tal och början av 900-tal. Under början av 800-tal finns en viss ambivalens i gravläggandet på Lundaenheten (se ovan). Under denna tid synes Söderbyenheten ha anlagt sina största gravhögar. Möjligen finns ett samband.

4. GRAVARNA FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER

I samband med undersökningen av gravarna från yngre järnålder framkom och undersöktes 37 gravar från äldre järnålder/yngre bronsålder varav dels några större stensättningar och dels rester av mindre stensättningar samt urnegravar som kan dateras till äldre järnålder, framför allt romersk järnålder (se tabell nedan). De större stensättningarna låg högt placerade på gravfältet med exponering ut över dalgången i Ö. De mindre stensättningarna och urnegravarna låg dels S och SV om de större stensättningarna och dels i ett samlat område i N delen av fornlämningen på en boplatsyta från yngre bronsålder. Denna yta har benämnts Raä 34N som förutom bronsåldersboplatsen hade 21 urnegravar från romersk järnålder. Alla de äldre gravarna utom de större stensättningarna var kraftigt skadade och det kan inte uteslutas att åtskilliga gravar från äldre järnålder/yngre bronsålder kan ha förstörts helt vid anläggandet av det vikingatida gravfältet. Att äldre gravar skadats kan ses i t.ex. tvärstången av en fibula från romersk järnålder som påträffades i SV utkanten av A 8 och i utkanten av A 13 påträffades en del av en bronsarmring liknande en från urnegraven A 10 U. Flera gravar från äldre järnålder kan finnas kvar i området då syftet med undersökningarna i första hand har varit att undersöka den vikingatida populationen som blivit begravd och ytor utanför de vikingatida gravarna har därför inte undersökts där flera flatmarksgravar av äldre typ kan finnas. Således finns en rest sten (utan stensättning?) oundersökt mellan A 1 och A 2. Dessutom finns i det norra området på Raä 34 många klumpstenar som kan utgöra gravmarkeringar så som den undersökta A 93 eller A 7B (jfr även mittblocksgraven A 22B).

De gravar som bedömts tillhöra äldre järnålder (några är från yngre bronsålder) är följande 37 gravar:
A 3, 6B, 7B, 9C, 9D, 10B, 10C, 10F, 10G, 10J, 10U, 10V, 10X , 10Ö, 22B, 23C, 24, 26, 30B, 31B, 33B, 35B, 40, 47, 48, 52B, 55, 57B, 87, 93, 131, 132, 136, 137, 138, 140 och 143.
Några fyndtomma större stensättningar i N delen har ej med säkerhet kunnat dateras: A 4, 7 och A 8. Stratigrafiskt är de möjligen vikingatida. Osäker är också A 6 vars undre packning (A 6B) kan vara från äldre järnålder. Det gick inte att avgöra om fynden i A 6 (en kniv och ett munblek) tillhörde den övre eller undre packningen.

De som genom keramik bedömts som äldst på gravfältet, sannolikt till yngre bronsålder, är A 22B, A 30B, A 40, A 52B och A 87. Även A 47, 48 och 57B kan också vara från yngre bronsålder eller förromersk järnålder men saknar daterande fynd. De har gravtyper och gravskick av typen yngre bronsålder och de ligger i den södra delen av gravfältet (över 25-meters kurvan) på en svagt åt söder sluttande moränplatå där även de till yngre bronsålder daterade gravarna ligger.

De undersökta gravarna från äldre järnålder och yngre bronsålder har markerats på gravfältskartan nedan, där även området med de 21 urnegravarna från romersk järnålder har markerats. Detta område (Raä 34N) har närmare redovisats i specialplanen nedan (Fig. 19). I tabellen nedan redovisas gravar, gravtyper, gravskick och fynd från äldre järnålder och yngre bronsålder.

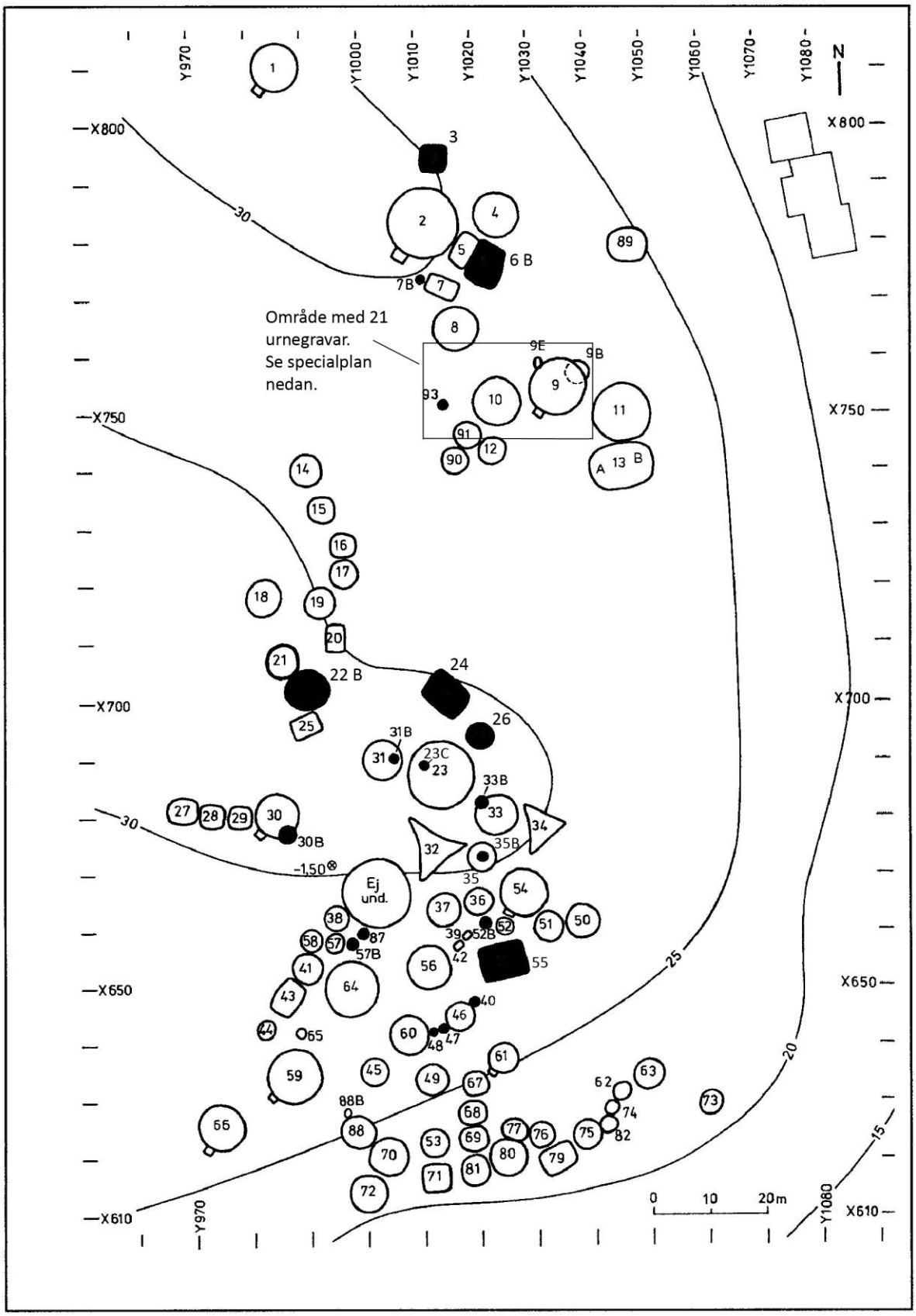

Fig. 19. Plan över gravfältet Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Up med gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder markerade (Se även specialplanen Fig. 20 nedan med de 21 urnegravarna från romersk järnålder). Sammanlagt har 37 gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder undersökts.

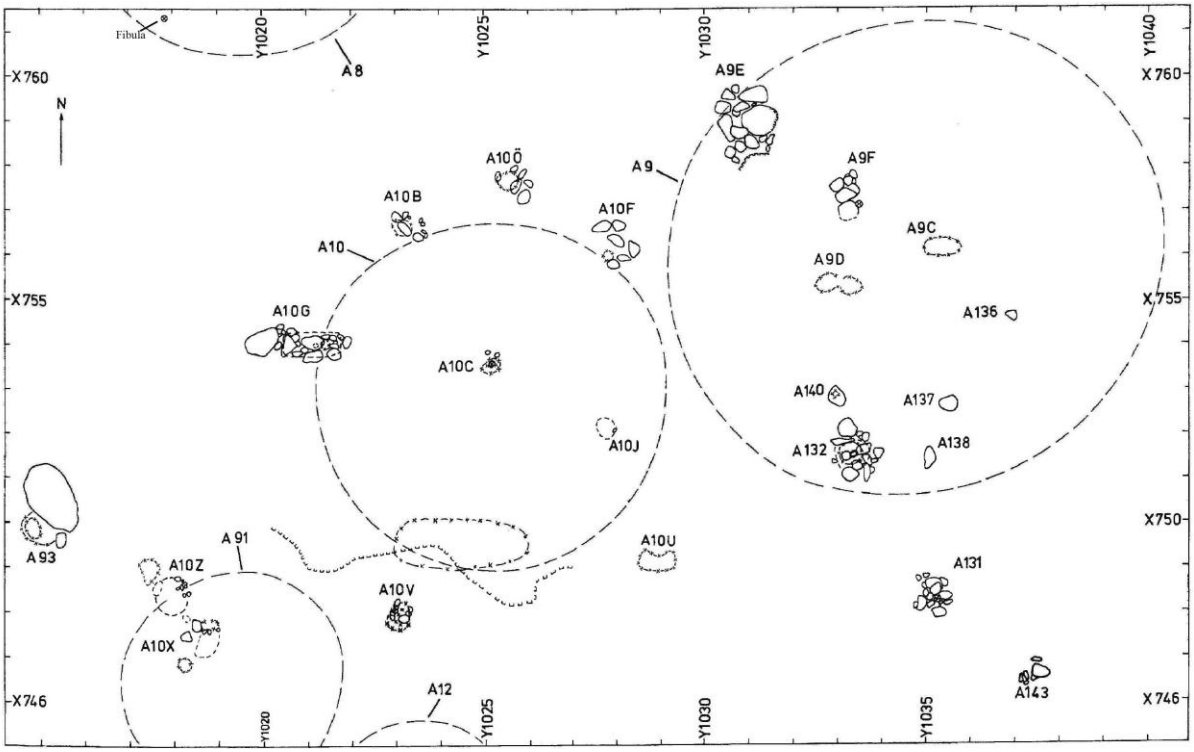

Fig. 20. Specialplan över Raä 34 N med de 21 gravarna från romersk järnålder - de flesta urnegravar. De vikingatida gravarna A 9, A 10 och A 91 (streckade) är markerade som lägesjämförelse. Boplatslämningarna från bronsålder är ej markerade (I hela området fanns rikligt med bl.a. skärvsten, bronsålderskeramik, lerklining, knackstenar och stolphål). Många av gravarna från romersk järnålder skadades i samband med att de vikingatida gravarna anlades.

4.1 GRAVAR OCH GRAVSKICK

Gravarna från äldre järnålder är alla brandgravar och utgörs dels av några större stensättningar, dels av några mindre stensättningar och dels av urnegravar. En grav (A 10 G) har ett s.k. *bland*gravskick med en skelettgravsliknande nedgrävning innehållande en koncentration av brända ben, hartstätningsring, järnkniv och obränd eldslagningsflinta. De större stensättningarna ligger spridda över större delen av gravfältet medan de mindre stensättningarna mestadels ligger i den södra delen av gravfältet. Urnegravarna återfinns huvudsakligen i norra delen vid den s.k. Raä 34N, dvs i anslutning till bronsåldersboplatsen Raä 34N. Några gravar från äldre järnålder har anlagts intill större markfasta stenblock.

4.1.1 De större stensättningarna

A 3, A 6B?, 24, 26, 55, A 22B (mittblocksstensättningen).

Dessa gravar utmärker sig dels genom att de utgörs av stora stenpackningar, varav fyra är rektangulära (A 3, A 6B, 24 och 55) och dels genom placering i exponerande läge ut mot dalgången i Ö. Möjligen kan de dateras till yngre romersk järnålder. Dessa konstruktioner skiljer sig från de mycket vällagda och flacka stensättningarna från slutet av romersk järnålder/början av 400-talet som tidigare har undersökts i norra delen av Raä 27 (A 138, 139, 140).(Se Petré 1984, Del 3 och 4).

Anläggn. nummer	Stensättn.	Mittblock	Intill block	Locksten	Rest sten	Benlager	Urnegrav	Armring(br)	Fibula	Sölja (jä)	Bronsfrag.	Kniv	Munbleck	Kam	Eld.flinta	Keramik	Hartst.ring	Br.ben	Kol	Övrigt
A3	x				1													x		
A6B?	x				1							1?	1							
A7B	x		x				x										x	x		
A9C							x							1				x		
A9D						x				1							x			
A10B							x		1								x			Slagg
A10C							x							1			x			
A10F							x									x	x			Slagg
A10G	x						x					1			obr	1bit	x	x		
A10J	x?															x		-		
A10U							x	1			x*	1					x	x		*Beslag
A10V							x									x				
A10X	?						x	x			x					x		x		
A10Ö							x							1		x		x	x	
A22B	x	x				x*										x		x	x	*Sot
A23C							x										x*)			*) 1 frag.
A24	x				1													x	x	Jä.fragm.
A26	x																x			
A30B	x					x	x									x		x	x	
A31B						x												x		
A33B			x			x												x		
A35B		x	x	x		x*	x										x	x	x	*Br.grop
A40	x					x?	x?									x		x	x	
A47	x																	-		
A48	x																	-		
A52B	x		x			x	x									x		x	x	
A55	x				1	x	x									x		x		
A57B	x*					x?												x	x	*Skadad
A87	x*			x		x?	x									x	1bit	x	x	*Skadad
A93	x								1											Remlöpar.
A131	x			x		x?	x?									x	x	x	x	
A132	x			x			x							1			x	x		
A136				x													x*			*0,8 m Ö
A137				x														x		
A138				x																
A140				x															x	
A143	x?			x			x									x		1st		
Summa	21	2	4	9	4	12	19	2	3*	1	2	3	1	4	1	13+	14	22	11	*Se även A8

Fig. 21. Tabell över samtliga gravar från äldre järnålder/ yngre bronsålder (37) på Raä 34 med gravtyper, gravskick och fynd. Många har skadats vid anläggandet av de överlagrande vikingatida gravarna. Möjligen är även A 4, 7 och 8 från äldre järnålder. Dateringarna för många är osäkra.

4.1.2 De mindre stensättningarna

A 30B, 40, 47, 48, 52B, 57B, 87.

Av de mindre stensättningarna utgörs de flesta av rester av stensättningar och är sannolikt skadade vid byggandet av de vikingatida gravarna. De har av allt att döma varit relativt små runda stensättningar, ca 1,5-3 m i diameter. En av de bäst bevarade var A 30B som delvis låg under A 30. Sannolikt har flera stensättningar från äldre järnålder och yngre bronsålder funnits men som skadats och borttagits under vikingatidens gravbygge. A 57B och A 87 är exempel på sådana skadade gravar. Några innehåller keramik som kan dateras till yngre bronsålder (A 30B, A 40, A 52B och A 87, även mittblockstensättningen A 22B hör tidsmässigt hit.). Dessa

gravar ligger relativt väl samlade i den södra delen av gravfältet på ett platåliknande område med svag sluttning åt SSÖ. Höjden över havet är ca 26-30 m.ö.h.

4.1.3 Urnegravarna (med och utan överbyggnad)

Framför allt är det området (Raä 34N) dvs under och i anslutning till A 9 och A 10 som under romersk järnålder har utnyttjats som urnegravfält. Gravarna ligger där tätt, ibland bara med ca 1 meters av stånd. Tyvärr har hela området skadats kraftigt under vikingatid då flera stora gravar anlades över detta område och då man tog material till gravbyggandet från den omedelbara omgivningen. Stenpackningarna från romersk järnålder synes ha plockats bort i stor utsträckning men många lockstenar över bengömmor har fått ligga kvar.
Urnegravar/benlager (rester av) finns också i mitten av gravfältet (t.ex. A 23C, A 31B, A 33B, A 35B). I en grav där (A 35B) synes vikingarna ha tagit hänsyn till och manipulerat med de äldre gravlämningarna (se anläggningsbeskrivningen).

4.1.4 Gravar intill markfasta stenblock/klumpstenar (A 7B, A 35B, A 52B, A 93) och mittblocksgraven A 22B.

Gravar i form av bengömmor (med rena brända ben), orienterade oftast vid sydsidan intill markfasta stenblock (sidoblock), dateras vanligen till bronsålder eller äldre järnålder. På Raä 34 har bengömmor under små flata stenpackningar undersökts intill meterstora stenblock i gravarna A 7B, A 93 och A 52B. Under den vikingatida stensättningen A 35 framkom intill ett eldskadat mittblock dels en brandgrop med hartstätningsring och brända ben och dels en locksten med hartstätningsring och brända ben (A 35B). Hartstätningsbitar med passning från de båda gömmorna visar på en och samma grav. Fler klumpstenar finns över hela i området men alla har inte undersökts.
De större mittblocken, de s.k. mittbocksgravarna med en omgivande stenpackning, dateras oftast till yngsta bronsålder/äldsta järnålder (Ambrosiani, 1964, s.60; Damell 1985, Feldt 2005). Denna gravtyp är särskilt vanlig i östra Mälarområdet (Hyenstrand, 1984, s.61). På Raä 34 finns en mittblocksgrav, A 22B, som var speciell i och med att en tidigmedeltida (?) brandgrav var påbyggd över den äldre graven. Mittblocket var mycket brandskadat. Den äldre gravkonstruktionen bestod av en stenpackning med sot, kol, keramik och spridda rena brända ben runt blocket, främst vid dess Ö och N sida. Keramiken utgjordes av ett litet koppliknande kärl. Gravtypen (med de rena brända benen) dateras vanligen till yngsta bronsålder (a.a.) eller äldsta järnålder. Den lilla koppen påminner om liknande minikärl från Hallunda (Jaanusson, 1981, s.71f och 75) som daterats till yngre bronsålder. Mittblocksgraven A 22 B kan vara en av de äldsta gravarna på gravfältet, liksom A 22 kan vara den yngsta.

4.1.5 Lockstenar

En locksten är en avsiktligt placerad flat sten som täcker bengömman eller den hartstätade svepasken eller keramikkärlet i en grav. Lockstenar förekommer på Lovö i gravar från såväl äldre som yngre järnålder. De från yngre järnålder är lockstenar eller "täckhällar" över benurnorna (keramikkärlen) i brandlagren och ingår i stensättningar och högar. Anmärkningsvärd är en treuddsformad locksten av röd granit i den vendeltida högen A 1 på Raä 16 (Petré 1999c, LARS 7, s.18). Lockstenarna under A 9 och 10 tycks ingå i mycket små stenpackningar(t.ex. A 10V, 131, 132, 143) eller som solitärer (A 136, 137, 138, 140) och kan dateras till romersk järnålder. Här fanns lockstenar över hartstätningsringar med brända ben, över keramikkärl (fragm.) med brända ben och över enbart brända ben i olika koncentrationer. Även lockstenar över ett enstaka bränt ben förekom (A 143) samt lockstenar utan ben eller fynd (A 138, 140). Lockstenarna på Raä 34N kan dateras till äldre järnålder, sannolikt alla till romersk järnålder.

4.1.6 Resta stenar

Då stenpackningarna (särskilt urnegravarna) varit kraftigt skadade kan en tydlig bild av omfattningen av resta stenar i samtliga gravar från äldre järnålder inte göras. Emellertid finns resta mittstenar i följande gravar från äldre järnålder som haft stora stenkonstruktioner: A 3, 24, 55. Även de två svårdaterade gravarna A 6 (den undre konstruktionen) och A 7 hade resta stenar. Huruvida de skadade urnegravarna har haft resta stenar kan således inte sägas. En avslagen rest sten (ej undersökt) utan synlig stenpackning står kvar i N delen av gravfältet mellan A 1 och A 2.

Under äldre järnålder har man oftast tagit en obearbetad avlång natursten som rest sten. De från yngre järnålder är vanligen tuktade eller tillslagna, vilket kan ses i de sicksack-liknande slagmärkena utmed långsidorna (se Petré 1984, Del 4, s.37). Materialet i stenarna är vanligen röd eller grå granit. Resta mittstenar i gravar kan kopplas till mansgravar (Petré 1984, Del 4). De resta stenarna har en visuellt kommunikativ funktion då deras bredsida avsiktligt placerats och exponerats åt ett bestämt håll i landskapet mot en "inkommande" väg (Petré 1981b, 1984, 1999). Allmänt sett har resta stenar i gravar en långvarit tradition, från bronsålder (eller tidigare) och in i 1100-tal e.Kr.(Petré 1981a).

4.1.7 Gravskicket

Samtliga undersökta gravar från äldre järnålder på Raä 34 var brandgravar.
(För de gravskicksdefinitioner som använts se Ambrosiani 1964, s.55).
En urnegrav karaktäriseras av att de brända benen (oftast rena från sot och kol) samlats i ett keramikkärl, i en svepask eller ligger inom 3 dm radie. Ibland kan ben också ligga spridda utanför (Ambrosiani 1964, s.55). Urnegravar tycks vara vanliga bland de undersökta gravarna från äldre järnålder på Raä 34. Drygt 20 urnegravar finns bland gravarna.
Till typen urnegravar hör följande: 9C, 9D, 9F, 10B, 10C, 10F, 10G, 10J, 10U, 10V, 10X, 10Ö, 23C, 31B, 33B, 35B, 131, 132, 136, 137, 138, 139, 140, 143.

Benlager fanns i sju gravar (A 9D, 22B, 30B, 31B, 33B, 35B(brandgrop) och 57B. Några kan vara definitionsmässigt osäkra då de ursprungligen kan ha utgjort urnegravar som skadats och där de brända benen spridits ut. I A 22B, dvs mittblockstensättningen fanns sot och spridda keramikskärvor i benlagret.

Det är svårt att säga något om bålplatserna under äldre järnålder. Tydligt brandskadade eller rödbrända underliggande markytor i anslutning till urnegravarna saknas men ofta är klumpstenarna eller de markfasta blocken intill bengömmorna kraftigt eldskadade. Detta skulle kunna tyda på att brandbålen stått i anslutning till graven men kan ha varit uppbyggda så att markytan ej påverkats.

4.1.8 Keramikkärl som benbehållare *(se Fig. 22 nedan)*

Få hela eller rekonstruerbara benbehållare av keramik från äldre järnålder/yngre bronsålder finns i materialet. Keramiken i anslutning till benkoncentrationerna har förelegat i fragmentarisk form oftast i endast cm-stora bitar (se t.ex. A 40, A 52B, A 87). Den stora stensättningen A 55, som bedömts tillhöra romersk järnålder, hade en fragmentarisk urna nedgrävd i centrum. Detta kärl är ej komplett utan tycks ha ställts ned i fragmenterat eller partiellt tillstånd. Endast två små brända ben fanns i anslutning till kärlet (F 51). Brända ben fanns däremot i en koncentration i N utkanten av denna stensättning där skalltak och rörben från människa har identifierats. Keramikkärl kan ha förekommit dels som benbehållare, dels som bikärl(?) och dels som symbolisk närvaro i form av partiell representation (pars pro toto) vilket stundom enstaka skärvor i bengömmor visar. I gravarna A 30B, 52B och 87 finns

keramikskärvor som troligen har utgjort benurnor. De har former som kan dateras till yngre bronsålder. Benen i anslutning till keramikkärlen har varit människa (och hund i A).

4.1.9 Hartstätade svepkärl som benbehållare

Flera benkoncentrationer har haft hartstätningsringar, en eller två. Dessa har suttit som tätningar mellan insida och botten och/eller mellan botten och sida i svepkärl och/eller i svepets skarv i höjdled. Svepkärlen har vanligen varit gjorda av al- eller lindbark (Granlund 1939) och barkavtryck kan ses i de flesta hartsringarna. Hartstätningsringarna föreligger oftast som cm-långa fragment men de påträffas in situ i ringform i kärlets storlek. Ofta förekommer också endast partiella delar av hartstätning. I A 10G låg hartstätningsringen vid sidan om en benkoncentration och hade således ej funktionen som benbehållare utan som bikärl. Hartstätningsringar finns i gravarna dels i mellersta delen av gravfältet (kring A 23, 31, 32, 33, 35, 36) och dels vid Raä 34N. Dessa gravar kan dateras till romersk järnålder, troligen några också till förromersk järnålder. En liten platt bit harts(?) finns i A 87 som även har ett keramikkärl.

4.1.10 Brända och obrända gravgåvor

Under bronsålder läggs obrända föremål ned bland de brända benen (Thedéen 2004) men under äldre järnålder sker en förändring i gravritualerna till att fynden är brända. På Lovö tycks denna övergångsperiod ligga någon gång under romersk järnålder. Således framkom i en stensättning i krönläge på Raä 13 (A 38) en järnkniv och en oval järnsölja med tillhörande fragment från en läderrem - dvs obränd (Petré 1984, Del 3, s.25). Järnkniven låg tillsammans med de rena brända benen i SSV delen av stenpackningen och söljan och läderremmen i NNÖ delen. Att fynden inte ligger centralt utan kan ligga decentralt i en stenpackning tycks vara vanligt under bronsålder och äldre järnålder. Ett annat bra exempel på detta är graven A 10G på Raä 34. Den utgjordes av en avlång V-Ö-lig vällagd stenpackning över en avlång mörkfärgad (fylld av mörk jord) nedgrävning. Denna nedgrävning troddes vid utgrävningstillfället först vara en skelettnedgrävning, och liknade en sådan, men visade sig vara en brandgrav där fynden troligen lagts ut som om det var en jordbegravning för en avliden. Således låg järnkniven i V delen, den obrända (obs!) eldslagningsflintan i mitten och koncentrationen av rena brända ben i Ö delen jämte en hartstätningsring. I samma område, dvs under A 9 och A 10 har påträffats såväl gravfynd som lösfynd i form av bl.a. eldskadade bronser. Detta tyder på att gravgåvorna på denna lokal under romersk järnålder både kan vara brända och obrända. Det är mindre troligt att den bandformiga bronsfibulan i den äldsta daterbara urnegraven på Raä 34 (A 93) varit med på brandbålet, troligen ej eftersom fibulan och remlöparen i den graven inte har några eldskador. Graven kan genom fibulan med bred bygel dateras till äldre romersk järnålder. Några av bronserna från romersk järnålder i området har emellertid eldskador (se A 10U och A 10X).

4.1.11 Lösfynd från skadade gravar från romersk järnålder

Vid anläggandet av de vikingatida gravarna har de äldre gravarna skadats i olika omfattning. Rester efter underliggande stensättningar med spridda brända ben fanns på flera ställen, särskilt vid Raä 34 N och i mitten av gravfältet (jfr A 57B, 87, 40, 47, 48). En stensättning som till stor del undgått skada är A 30B som innehåller ett litet profilerat keramikkärl möjligen daterbart till förromersk järnålder. Några lösfynd torde vara rester efter gravgömmor, t.ex. tvärstången av en fibula från romersk järnålder som påträffades i fyllningen i myllan i SV utkanten av A 8 och i utkanten av A 13 påträffades vid rensning en del av en bronsarmring liknande den från urnegraven A 10U (jfr även A 10X). De i olika koncentrationer spridda brända benen i området Raä 34 N kan komma från skadade urnegravar i området.

4.1.12 Osteologisk analys

Vid den osteologiska analysen har ej alla gravar från äldre järnålder valts ut pga prioriteringen till förmån för den vikingatida populationen. Ofta är benmängderna i gravarna från äldre järnålder mer begränsade än i de från yngre järnålder. Detta gör att den osteologiska analysen blir svårare. De gravar som emellertid har analyserats uppvisar ofta människa, vanligen vuxen men även barn (t.ex. A 10X, 6-7 år, A 31B). I A 10C var individen mycket småvuxen, troligen en kvinna och i A 10G fanns kotkroppar med osteofyter som kan indikera degenerativa förändringar på ryggraden. Djur förekommer endast sporadiskt och då som hund (A 33B och 57B), (jfr dock A 40 där småbovid ingick).

4.2 GRAVFYNDEN

De fynd som påträffats i gravarna från äldre järnålder har varit få och utgörs främst av kammar, fragment från fibulor, keramikskärvor, hartstätningsringar samt brända ben (se tabell). Ett problem har varit att säkert kunna härleda fynden i det skadade området till resp. anläggning eftersom de ofta legat spridda i marken i eller intill bengömmorna (se anläggningsbeskrivningarna).

4.2.1 Fibulor

En hel bronsfibula från äldre romersk järnålder och två fragment från fibulor föreligger från gravarna från äldre järnålder. Den hela bronsfibulan är av typen fibula med bred bygel (A 93). Exemplaret saknar nål. De andra är båda fragment från en tvärstång, en med fjäder och tvärstång av järn (A 8) och en med bronsfjäder på tvärstång av järn (A 10B). Fibulan med bred bygel dateras vanligen till andra delen av äldre romersk järnålder (ca 100-200 e.Kr.) medan de båda fragmenten sannolikt härrör från armborstfibulor som kan dateras till ca 300-400 e.Kr. Fibulafragmentet i A 8 låg i fyllningen i utkanten av graven och kan ses som ett lösfynd. De andra fynden framkom i säkra gravkontexter.

4.2.2 Armringar av brons

Fragment från armringar har påträffats i några skadade urnegravar (A 10U, A 10X och som lösfynd intill A 13). I anslutning till A 10U påträffades tre fragment, troligen från en och samma armring. De är jämntjocka och har rundovalt snitt ca 5-6 mm i diameter med slät yta. Ett fragment har en svag förtjockning i ena änden, sannolikt en eldskada. I A 10X finns ca 10 fragment av troligen minst två olika smala armringar eller snarare armbyglar då två fragment sannolikt är ändavslutningarna till armringar med breddade ändplattor. Ett av dessa ändplattsfragment har slät undersida och konvex översida med likställda utskott på sidorna och svagt svängda sidor. Det andra ändfragmentet har platt (rektangulärt) snitt med rak konisk bredding. Andra fragment uppvisar plattovala snitt (2) , rundat rektangulärt snitt (1), rundovalt snitt (1), runt snitt (2) och rundat rektangulärt snitt (2). Det längsta fragmentet är 49 mm och har runt snitt, ca 3 mm i diameter. Ett fragment med rektangulärt snitt är bockat (krampliknande) men kan vara skadat. Flera har svaga eldskador. I fyllningen i norra delen av A 13 framkom en tunn bronsarmring (drygt en halv) med runt snitt, ca 3 mm i diameter. Den liknar det längsta fragmentet som framkom i A 10X.

4.2.3 Kammar

Två olika konstruktionstyper av kammar finns under den aktuella tidsfasen under äldre järnålder: Enskiktade kammar (enkelkammar skurna i ett stycke) och sammansatta enkelkammar med nitar med sicksackplacering. Kamfragment har framkommit i fyra anläggningar på Raä 34 (A 9F, A 10C, A 10Ö och A 132). Av dessa är tre enskiktade och en

är en sammansatt kam med vinklad rygg och nitar placerade i sicksack (A 10Ö). De som är enskiktade är snarlika till typ och ornamentik och dessa gravar ligger centralt i urnegravskomplexet (under A 9 och A 10). Den sammansatta kammen är typologiskt den yngsta och denna grav ligger straxt norr om de andra. Dateringen av de enskiktade kammarna kan sättas framför allt till romersk järnålder men förekommer också under folkvandringstid och även senare (Lundström 1991, s.19f, Brynja 1998, s.131f). Kammarna från äldre järnålder på Raä 34 saknar fyndkombinationer men gravskicket är urnegravar, några med hartstätningsringar. Den sammansatta kammen i A 10Ö kan vara från slutet av romersk järnålder eller början av folkvandringstid då nitarnas placering i sicksack dateras till denna tidsfas (Lundström 1991, s.22, Brynja 1998, s. 131). På Lundagravfältet (Raä 27) framkom kammar med nitar i sicksackplacering i flera gravar (A 26, 140?, 148?, 149, 153 och A 157). Många av dessa kan genom fyndkombinationer dateras till äldre folkvandringstid.

4.2.4 Järnknivar

Järnknivar är vanliga gravfynd under järnåldern, i såväl brandgravar som i sena vikingatida skelettgravar. Då järnknivar haft framför allt en funktionell konstruktion med tånge, blad, rygg, spets och egg har de utformats likartat över tiden vilket försvårat de typologiska möjligheterna och därmed till säkrare dateringar. Knivarna brukar också ofta vara mycket korroderade och ibland itubrutna vilket ytterligare försvårar närmare typologiska studier. Det finns emellertid viss utformning som kan vara intressant, t.ex. storleken, vinklade ryggar, tången i förhållande till bladet etc. Knivar med krum rygg har ansetts vara en äldre form som avlöses av knivar med rakare rygg under vendeltid (Cleve 1943, s.43 ff).
Knivar finns i två av gravarna från äldre järnålder på Raä 34, A 10G och A10U. Båda har rak rygg men en likhet mellan dessa knivar är att båda har utsvängt ryggavslut mot tången.

4.2.5 Eldslagningsflinta

Bränd eldslagningsflinta är mycket vanligt i mansgravar under yngre järnålder men tycks inte vara lika vanligt under äldre järnålder. I endast en grav från äldre järnålder har eldslagningsflinta påträffats nämligen i A 10G som har ett ovanligt gravskick, skelettgravsliknande men är en brandgrav (se anläggningsbeskrivningen). I graven finns ett helt stycke eldslagningsflinta. Detta är emellertid inte eldskadat och har således inte varit med på brandbålet. I gravarna från *yngre* järnålder har kunnat konstateras tre kategorier av eldslagningsflinta, dels sådan som männen haft med i sin redskapsutrustning och som följt med på brandbålet (bränd eldslagningsflinta), dels sådan som man tänt brandbålet med och som lämnats vid sidan av graven och som vanligen är obränd och dels symbolisk eldslagningsflinta (obränd) i vikingatida skelettgravar.

4.2.6 Keramikkärl

Få ”hela” kärl från äldre järnålder/yngre bronsålder har kunnat rekonstrueras. Då urnegravarna har grävts ned i boplatslagret från bronsålder - och då keramiken stundom inte går att särskilja från den talrika och spridda boplatskeramiken – kan det vara problematiskt att försöka rekonstruera något kärl från äldre järnålder/yngre bronsålder från de spridda förekomsterna i området Raä 34 N. Materialet är dessutom mycket fragmentariskt. I anslutning till vissa urnegravar finns emellertid keramikkoncentrationer som synes tillhöra gravkontexten. Det bör också erinras om att under äldre järnålder tycks ibland endast en eller några keramikskärvor ha lagts ned som representation (pars pro toto) för ett helt keramikkärl (jfr Stilborg 2004).
I den rektangulära stensättningen A 3 finns keramikskärvor som tycks ha varit ett kärl med något konvergerande väggar, ca 13 cm i diameter och ca 10 cm högt. Där finns också *en* bottenskärva som antyder en skålliknande typ med divergerande sida (enstaka keramikskärvor är mycket alldagliga och svåra att tolka – frågan är om de är avsiktligt nedlagda eller om de

utgör slumpartat spridd boplatskeramik?). I den stora rektangulära stensättningen A 55 fanns ett något nedgrävt keramikkärl som sannolikt var partiellt då det ställdes ned eftersom stora delar av kärlet ej fanns med. Det är ett relativt grovt och ojämnt kärl med ljust gråbrunt gods med spår av organisk beläggning på insidan (så som är vanligt i benurnorna från vikingatid). Diametern har varit minst 15 cm. I mittblockstensättningen A 22B framkom skärvor från en liten kopp, endast 5,5 cm i diameter och endast 4,7 cm hög. Motsvarande finns i keramiken från yngre bronsålder i Hallunda (Jaanusson, 1981, s.71, fig. 29:5). Keramikkärlet från stensättningen A 30B i den mellersta delen av gravfältet är ett litet skålliknande kärl med vinklad skuldra och fint gods. Diametern är 10,5 cm och höjden ca 6 cm. Kärlet liknar keramik från yngre bronsålder i Hallunda (Jaanusson 1981, s. 85, fig. 39:12 och 39:14). Även i denna graven finns några skärvor som tycks var ifrån ett annat kärl. Keramiken i A 87 kan möjligen ha utgjort en benurna med locksten och påminner om den keramik som påträffats på bronsåldersboplatsen Raä 27 (se Petré, 1982, Del 1, sid 47, Fig. 34, k, o och u). I graven A 52B finns rödbrända keramikskärvor av typ yngre bronsålder med lätt slammad utsida. En liten mynningsbit är karaktäristisk och påminner om kärl från Hallunda (Jaanusson 1981, s.85, fig. 39:15 och 39:7). I den lilla stensättningen A 40 framkom rena brända ben och

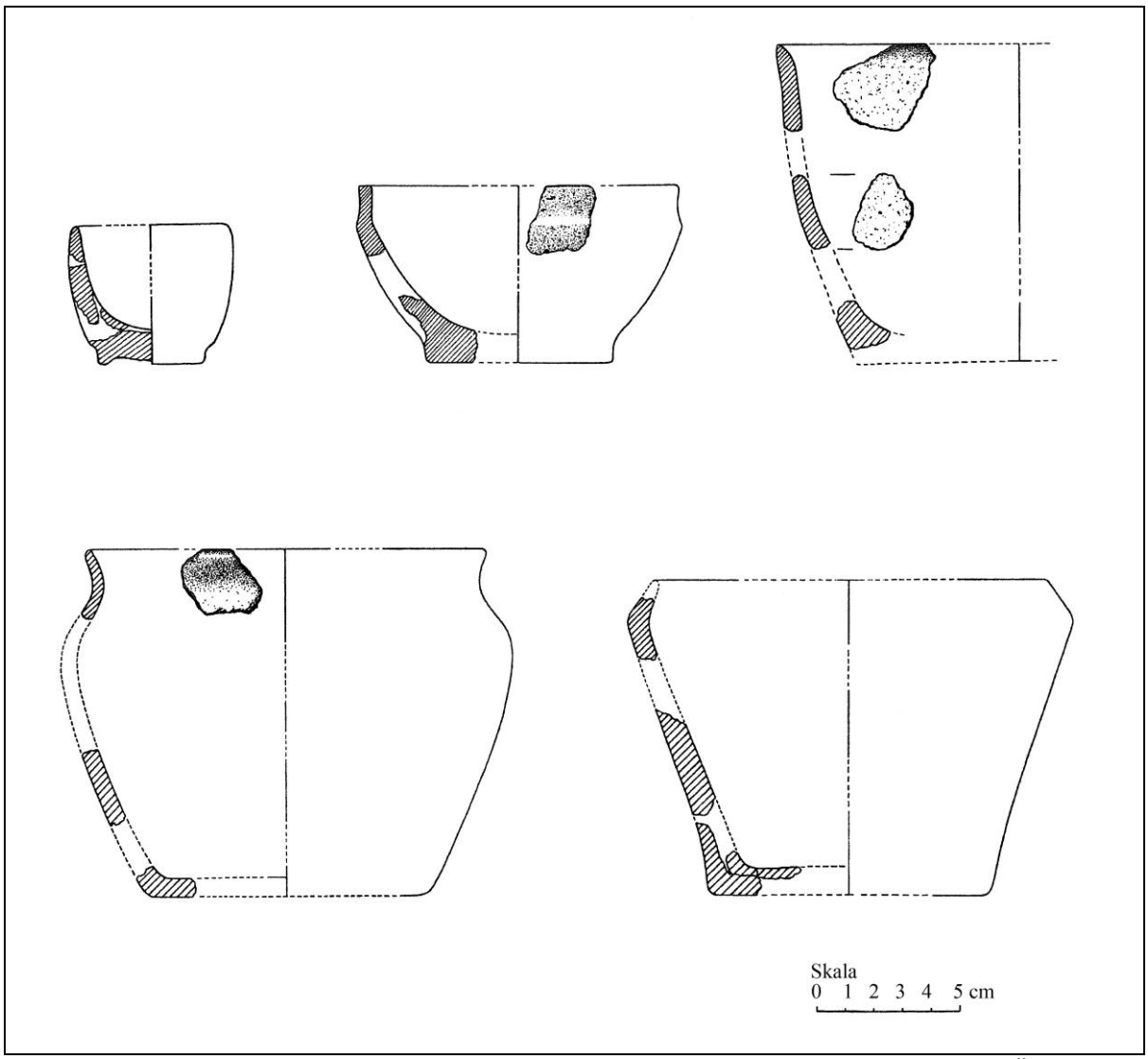

Fig. 22. Sammanställning av keramikkärl från gravarna från yngre bronsålder. Övre raden från vänster: A 22B, A 30B, A 87. Nedre raden från vänster: A 40, A 52B. Rekonstruktionerna är osäkra eftersom endast ett fåtal skärvor återstod i de flesta gravarna. Kärltyperna har stora likheter med t.ex. keramiken från bronsålderboplatsen vid Hallunda (Jaanusson 1981).

keramikskärvor med bl.a. en mynningsskärva som liknar keramik från Hallunda (Jaanusson 1981, s.80, Fig. 35:10 och ev. 35:1 och 35:3). Bland keramikskärvorna i A 40 finns en vinklad skärva (delvis spjälkad) som kan komma från en vinklad hals som då skulle vara av en mer skålliknande keramiktyp (som Jaanusson 1981, s, 85, fig. 39:7 eller 39:13). Gravarna A 22B, 30B, 40, 52B och 87 har således keramik av typen yngre bronsålder (se förslag på rekonstruktioner i Fig. 21). Keramikskärvorna från dessa gravar utgör inte hela kärl: A 22B vikt 40 g; A 30B vikt 117 g; A 40 vikt 61,5 g och A 87 vikt 351 g.

4.2.7 Hartstätningsringar

Hartstätningsringar finns i ett flertal av urnegravarna i området Raä 34 N men även i det centrala området (t.ex. fragment i A 23C och 26 samt i A 35B). I de flesta fallen synes hartstätningsringarna var kompletta, dvs löpa runt hela kärlets botten (mellan vägg och botten) men det verkar också finnas partiella tätningar eller bara enstaka fragment. Dubbla hartstätningsringar förekommer också (sannolikt både in- och utsidan av botten) samt sidofogar (jfr Granlund 1939). Ingen rekonstruktion av ringarna har gjorts. Märkligt är de båda koncentrationerna av hartstätningsringsfragment kring stenblocket i A 35B som visade sig vara från en och samma ring eftersom bitar från de båda fynden hade passning - kanske en vikingatida manipulation?

4.2.8 Brända ben

Brända ben har förekommit vanligen i relativt begränsad omfattning i gravarna från äldre järnålder och yngre bronsålder. De karaktäriseras framför allt av s.k. rena brända ben, dvs de är rengjorda från sot. Spridda ben har ofta förekommit i marken vid undersökningen av de vikingatida gravarna och kan komma från förstörda äldre gravar.

4.2.9 Kol

Enstaka kol har ibland påträffats i samband med bengömmorna från äldre järnålder på Raä 34, men vanligen har bengömmorna varit fria från kol. Kol förekommer sparsamt i gravar från äldre järnålder - oftast inte alls. Detsamma gäller sot. Ett problem är att enstaka kol förekommer spridd överhuvudtaget i jorden och det är då svårt att avgöra kolets rätta ursprung.

4.2.10 Övriga fynd

I A10U framkom ett omböjt bronsbleck med små nitar som sannolikt är ett munbleck till ett kärl (träkärl). I graven fanns också en bronsarmring och en järnkniv.
Förutom bronsfibulan med bred bygel i A 93 framkom i den graven även en remlöpare av smalt bronsband.

Järnfragmenten i A 24 påminner onekligen om fragment från en torshammarring men är inte komplett. Graven har en C14-datering till romersk järnålder och saknar brandlager eller andra daterbara fynd. Den rektangulära gravformen med rest sten pekar på äldre järnålder men dateringen är osäker.

Slipblocket av strålstensskiffer i A 26 är sannolikt från den boplats som finns under gravarna i detta område. Även andra boplatsfynd framkom i fyllningen i A 26. Även denna grav (som ligger intill A 24) saknade brandlager. Fragment av hartstätningsring antyder gravens tidsställning till äldre järnålder. Både A 24 och A 26 har en något mer framträdande exponering än övriga gravar runt om.

4.3 SAMMANFATTANDE TOLKNING – GRAVAR FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER

Gravlämningarna från äldre järnålder/yngre bronsålder utgörs av 37 undersökta gravar. Dessa kan generellt delas in i tre olika kategorier:
1) Större stensättningar (6 st) i exponerande läge, sannolikt från romersk järnålder.
2) Mindre stensättningar/benlager i den södra/mellersta delen av gravfältet (skadade vid det vikingatida gravfältets anläggande), några från yngre bronsålder, möjligen också från romersk och/eller förromersk järnålder.
3) Urnegravar, 21 stycken samlade i ett område vid Raä 34N, (skadade vid det vikingatida gravfältets anläggande), från både äldre och yngre romersk järnålder,

De större stensättningarna är fåtaliga och ligger strategiskt exponerande utåt bygden åt Ö. De ca 10 mindre stensättningarna/benlagren ligger i den södra/mellersta delen på ”platån” och utgörs huvudsakligen av rester av under vikingatid borttagna eller skadade äldre gravar, de flesta troligen från förromersk järnålder och yngre bronsålder, möjligen också från romersk järnålder. De 21 urnegravarna ligger samlade i den norra delen av gravfältet (på bronsåldersboplatsen Raä 34N, under de vikingatida högarna A 9 och A 10). Fynden är mycket sparsamma i alla gravarna från äldre järnålder/yngre bronsålder. De flesta är fyndtomma men några har keramik eller hartstätningsringar och rena brända ben. Av de stora stensättningarna finns järnfragment i A 24. Ett C14-prov från A 24 har givit yngre romersk järnålder. Keramikkärlet i A 30B har svagt svängd profil som indikerar yngre bronsålder. Även gravarna A 22B, 40, 52B och 87 har keramik som sannolikt kan dateras yngre bronsålder. Andra urnebottnar är mer svårdaterade. Kol för C14 har saknats i gravarna. I några av de 21 urnegravarna (vid Raä 34N) har förutom brända ben framkommit hartstätningsringar, några kammar och någon fibula. Dessa kan dateras till äldre (t.ex. A 93) och främst yngre romersk järnålder.

Förhållandet mellan de tre olika gravkonstellationerna är inte given vare sig tidsmässigt eller socialt. En tolkning är emellertid att gravarna, som kan ses som uttryck för skilda sociala nivåer i samhället, representerar en hierarkisk stratifiering hos populationen men även skilda och förändrande gravtyper över tid.

Sammanfattningsvis så finns en antydan om en daterbar skiktning av gravarna. I den södra/mellersta delen av gravfältet finns minst ett tiotal mer eller mindre skadade små gravar nu i form av spridda områden med brända ben med några urnebottnar och små stensättningar (A 30B, 31B, 33B, 35B, 40, 47, 48, 52B, 57B, 87). Fyra av dessa kan genom keramiken dateras till yngre bronsålder (A 30B, 40, 52B och 87). Även mittblocksstensättningen A 22B kan genom keramiken dateras till yngre bronsålder (för diskussion se Feldt 2005, s.110 f.f.). Flera skadade urnegravar/benlager/brandgropar i den mellersta delen har hartstätningsringar. Troligen är några av dessa från förromersk järnålder men de kan också vara från äldre och eventuellt yngre romersk järnålder. I den norra delen (Raä 34N) finns 21 urnegravar från äldre och yngre romersk järnålder (vilket framgår av daterbara fibulor och hornkammar). Förutom de ovan nämnda gravarna finns också några större stensättningar av äldre karaktär A 24, A 26 och A55 som ligger i den östra mellersta delen av gravfältet. Även A 3 kan räknas hit. Dessa antyder en datering genom typ, läge och gravskick till (yngre) romersk järnålder (även ett C 14-värde i A 55).

Det tidsmässiga förhållandet mellan dessa områden är osäkert men sannolikt är den södra/mellersta delen av gravfältet den äldsta - från yngsta bronsålder och förromersk

järnålder medan urnegravarna från Raä 34N genom fynd kan dateras till äldre och yngre romersk järnålder. De gravar som sannolikt kan dateras till yngre bronsålder är A 22B, 30B, 40, 47, 48, 52B, 57B och 87, d.v.s. 8 stycken.

Vad gäller populationen, dess storlek och kontinuitet så kan utifrån de undersökta gravarna följande skisseras: Under fasen yngre bronsålder, förromersk järnålder, romersk järnålder och fram till början av folkvandringstid så har populationen på Lunda/Berga bestått av minst ett hushåll/en familj (troligen ett hushåll). Antalet konstaterade gravar från yngre bronsålder/äldre järnålder på Raä 34 uppgår till minst 37. Om dessa låg i tidsföljd skulle det motsvara 370 års kontinuitet om man antar att 10 personer dött per 100 år. (Se Petré 1999c). Man får också antaga att alla gravar ej har upptäckts och att åtskilliga skadats eller tagits bort. De fåtaliga större stensättningarna från romersk järnålder på Raä 34 gentemot de talrikare mindre kan tyda på en social skiktning. I liknande form har den funnits även tidigare eftersom några gravar i krönläge i södra delen av Lovö givit dateringar till yngre bronsålder och förromersk järnålder (Petré 1982, Del 1). Skillnaden är att de större gravarna under romersk järnålder nu ligger i gravfält och ej längre spridda i krönläge. Möjligen skall de vällagda stensättningarna i norra kanten av Raä 27 (A 138, 139 och 140), som kan dateras till slutet av romersk järnålder, ses som en ”stratifierad” social fortsättning av de större stensättningarna på Raä 34. Därefter tar en ny tid vid och gravarna under folkvandringstid på Raä 27 kommer att utgöras av relativt små stensättningar men ett flertal med rika gravfynd (se Petré 1984, Del 2 och 4).

På den närliggande enheten Söderby har flera gravfält från yngre järnålder undersökts men inget gravfält från äldre järnålder har framkommit. På Raä 28a har emellertid några gravar från bronsålderns period 6 undersökts och även delar av en boplats från yngre bronsålder. Detta kan innebära att Söderby åtminstone under yngre bronsålder hade minst en familj (eller motsvarande) d.v.s. en granne med Lundapopulationen.

Uppenbarligen har området Raä 34 utnyttjats som gravplats sannolikt från bronsålderns mitt och fram till slutet av romersk järnålder och därefter under vikingatid (med uppehåll under folkvandringstid och vendeltid då Raä 27 utnyttjades som gravplats). Lundaområdet har haft en kontinuerlig bosättning och gravläggning från yngre bronsålder och framåt i tiden.

5. BOPLATSLÄMNINGAR FRÅN BRONSÅLDER PÅ FORNLÄMNING RAÄ 34

5.1 BRONSÅLDERSBOPLATSERNA

I samband med undersökningen av gravfältet från järnålder framkom på flera platser kulturlager och boplatslämningar från äldre skeden, framför allt från yngre bronsålder. Lämningarna föreligger främst i form av mörkfärgade kulturlager innehållande skärvsten och keramikskärvor, knackstenar m.m. Två områden framträdde tydligast och har benämnts Raä 34N och Raä 34S och dessa har delundersökts. Tunnare kulturlager har också påträffats och delvis undersökts eller berörts dels i området vid gravarna A 23, 26 och 32 och dels under och i anslutning till A 2 och A 5. Mindre mängder skärvsten och enstaka keramikskärvor av bronsålderstyp samt fläckar av kulturlager har påträffats på flera ställen. En skärvstensvall i Ö utkanten av fornlämningen (ca 25 m S om A 13) har ej berörts av undersökningarna och är således orörd.

Undersökningarna på Raä 34N och 34S genomfördes kvadratmetervis där varje ruta dokumenterades vad gäller mängden skärvsten, skörbränd sten och opåverkad sten samt keramik och övriga artefakter. Plan och profil i skala 1:20 med koordinater och höjdvärden upprättades för varje ruta på ett A4-protokoll (ett för varje kvadratmeter). SV-koordinaterna har varit namngivande för varje ruta.

Raä 34N (under gravarna A 9, 10 m.fl.) består av ett djupare sammanhängande kulturlager innehållande mycket skärvsten, mörk fosfatrik jord, rikligt med keramikskärvor av bronsålderstyp, knackstenar, stolphål, lerklining och minst en härdgrop. Omedelbart S om denna lokal ”flödar” ett sankt parti från berget i V ned mot åkermarken i Ö Detta gäller särskilt under vårarna och under regniga perioder. Omedelbart i NV angränsar en låg och slät rundad berghäll med 6 skålgropar. En större yta besående av 273 kvm centralt på boplatsen har undersökts samt ett mindre provschakt i det sanka partiet. Boplatsen ligger ca 27-30 m.ö.h.

Raä 34S ligger i slänten i SÖ delen av fornlämningen mestadels under de vikingatida gravarna och utgörs framför allt av tätt intill varandra liggande terrasseringar (t.ex. A 79). Även här finns skärvsten, mörk fosfatrik jord och spridda keramikskärvor. Ett större (68 kvm) och två mindre schakt (4 resp. 5 kvm) har undersökts samt A 79 (en husgrundsterrass). I detta område finns ett flertal mer eller mindre tydliga stenrader och terrasskanter som även tycks sträcka sig utanför de vikingatida gravarna i SÖ-kanten (särskilt SÖ om A 73). Boplatsen ligger ca 18-24 m.ö.h.

5.1.1 Den delundersökta bronsåldersboplatsen RAÄ 34N

Redan i början av 1980-talet kunde konstateras enstaka skärvstenar i torvytan till A 10 vilket då föranledde en fosfatkartering och en 2 kvm stor provschaktgrävning straxt N om A 91 (se rapport i Petré 1984. Arkeologiska undersökningar på Lovö Del 3, s.52-54).
Under de vikingatida gravarna A 9, 10, 11 och 13 framkom vid undersökningen av dessa en bronsåldersboplats (benämnd Raä 34N) bestående av skärvsten, stolphål, keramik, knackstenar, mörkfärgningar, sotfläckar, en härdgrop, en skärvstenshög (A 9B) samt en stenrad (A 134) i V-Ö-lig riktning. Den undersökta och dokumenterade boplatsytan uppgår till 273 kvm. Boplatsen är delundersökt och fortsätter även utanför denna yta men är där otydlig.

Förutom den 273 kvm stora undersökta ytan centralt på Raä 34N så har ett mindre provschakt tagits upp i anslutning till en samlig 0,5-1 m stora stenar mitt i det sanka området ca 25 m SSV om A 10. Där framkom eldskadade 0,5-1 m stora stenar, skärvsten samt keramikskärvor med "chokladbrun" färg och avvikande magring (se även ytan vid A 23 och A 26 nedan).

Boplatsytan under A 10 framrensades och undersöktes i samband med den överlagrande graven. Ytan var ca 60 kvm stor. Omedelbart under torven utanför och runt om den undersökta vikingatida gravhögen A 10 framkom en relativt jämn och tät skärvstensmatta. Enstaka glest liggande ca 0,25-0,35 m stora stenar framträdde också i ytan. Under A 10 i botten (framför allt under Ö delen) framkom inom ett ca 6 m i diameter stort område 14 stolphål. Under högens S del och straxt utanför fanns en ca 1,5 x 3 m stor (V-Ö) utbredning av sotig jord och skörbränd sten innehållande bl.a. keramikskärvor av bronsålderstyp, spridda brända ben och djurtänder. Därunder fanns en V-Ö-lig rödaktig bergsklack som var kraftigt eldskadad.

Fynden under A 10 redovisas nedan per kvadratmeter där koordinaterna anger rutans SV

hörn. Siffror inom parentes efter koordinaterna anger vikten keramik per ruta enligt keramikutbredningsplan nedan och visar den totala vikten keramik.

x748 y1022 (1988 g keramik)	KERAMIK, 150 bitar, 451,7 g
x748 y1024 (1934 g)	KERAMIK, ca 225 bitar,1241,4 g KNACKSTEN HARTS, 4 bitar TANDEMALJ, från ko eller häst
x749 y1023 (41 g)	BRÄND LERA, 2bitar, 5,8 g
x749 y1024 (2302 g)	KERAMIK, ca 200 bitar, 904,3 g HARTSTÄTNING, 2 bitar HARTSKLUMPAR, 3 st BRÄNDA BEN, 0,05 l LERKLINING, 137 bitar, 275,9
x750 y1021 (0 g)	BRÄND LERA , 6 bitar, 10 g BRÄNDA BEN, 4 fragment
x750 y1022 (0 g)	JORDPROV
x750 y1023 (0 g)	LERKLINING, 6 bitar, 30,7 g BRÄNDA BEN, 3 fragment
x750 y1024 (38 g)	BRÄNDA BEN, 10 st
x750 y1025 (988 g)	KERAMIK, ca 200 bitar, 504 g HARTS, 8 bitar BRÄNDA BEN, 0,4 l
x750 y1027 (137 g)	BRÄND LERA, 5 st, 6,2 g
x751 y1022 (49 g)	KERAMIK, 11 bitar,25,7 g BRÄNDA BEN, 0,01 l LERKLINING, 8 bitar, 12,6 g ORGANISKT MATERIAL, 4 bitar
x751 y1023 (95 g)	BRÄNDA BEN, 5 fragment KOL, 0,01 l KERAMIK, 8 bitar, 51 g LERKLINING, ca 20 bitar,33,9 g
x751 y1024 (61 g)	KERAMIK, 27 småbitar, 57,9 g LERKLINING, 109,9 g BRÄNDA BEN, 4 fragment
x751 y1025 (524 g)	KERAMIK, ca 100 bitar, 287,5 g
x751 y1027 (0 g)	KOL, 0,01 l
x751 y1028 (1 g)	KERAMIK, 2 bitar, 1 g
x752 y1021 (50 g)	KERAMIK, 6 bitar, 27 g BRÄND LERA, 1 bit, 5,1 g
x752 y1022 (187 g)	KERAMIK, ca 25 bitar, 96,1 g
x752 y1023 (492 g)	KERAMIK, ca 110 bitar, 263,3 g BRÄNDA BEN, 11st LERKLINING, 12 bitar, 24,6 g TANDEMALJ, 0,04 l
x752 y1024 (112 g)	KERAMIK, ca 60 bitar, 75,5 g BRÄND LERA, 4 bitar, 4,4 g BRÄNDA BEN, 3 st

x752 y1025 (67 g)	KERAMIK, varav del av glättat kärl, ca 30 bitar, 100,4 g LERKLINING,ca 25 bitar, 17,8 g BRÄNDA BEN, 0,05 l KOL, 0,01 l
x752 y1026 (4 g)	KERAMIK, 7 småbitar, 3,7 g BRÄNDA BEN, 6 småbitar LERKLINING, 7 bitar, 11 g BRÄNDA BEN ?
x752 y1027 (3 g)	KERAMIK, 4 bitar, 3,4 g BRÄNT BEN KOL, 0,01 l
x752 y1028 (33 g)	KERAMIK, 9 bitar, 17,5 g BRÄND LERA, 1 bit,5,2 g BRÄNT BEN
x752 y1029 (9 g)	KERAMIK, 1 bit, 3 g BRÄNT BEN
x753 y1019 (17 g)	KERAMIK, 8 småbitar, 8,9 g
x753 y1020 (57 g)	KERAMIK, 9 bitar, 39,8 g BRÄNDA BEN, 0, l l HARTS, 1 bit, 15x10 mm KOL, 0,01 g
x753 y1021 (30 g)	BRÄNDA BEN, 0,1 l KERAMIK, 4 bitar,7,9 g
x753 y1022 (249 g)	KERAMIK, 78 bitar, 102,6 g KOL, 0,15 l BRÄNT BEN
x753 y1023 (73 g)	KERAMIK, 28 bitar, 44,2 g HARTS, 1 bit BRÄNDA BEN, 6 fragment
x753 y1024 (56 g)	KERAMIK, ca 65 bitar, 40,3 g BRÄNDA BEN, 0,04 l HARTS, 1 bit KOL, 1 bit
x753 y1025 (101 g)	KERAMIK, ca 200 bitar, 100,7 g BRÄNDA BEN, 0,15 l
x753 y1026 (24 g)	KERAMIK, 12 småbitar, 24,4 BRÄNT BEN
x753 y1027 (8 g)	KERAMIK, 15 bitar, 8,3 g LERKLINING, 1 bit, 4,3 g
x753 y1028 (18 g)	KERAMIK, 7 småbitar, 3,5 g
x753 y1029 (4 g)	KERAMIK, 6 småbitar, 4,4 g
x754 y1019 (12 g)	KERAMIK, 1 bit, 9,4 g
x754 y1020 (0 g)	BRÄNDA BEN, 3 st BRÄND LERA, 15 bitar, 20,9g
x754 y1021 (0 g)	BRÄNDA BEN, 4 fragment KOL, 0,02 l
x754 y1022 (51 g)	BRÄND LERA, 6,9 g KERAMIK, 16 bitar, 31,40 g

	HARTS, 16 st KOL, 0,01 l SINTRAT MATERIAL? ca 10 bitar
x754 y1023 (0 g)	BRÄNT BEN
x754 y1024 (6 g)	KERAMIK, 2 bitar, 6,4 g BRÄNDA BEN, 0,02 l KOL, 0,01 l
x754 y1025 (32 g)	KERAMIK, 5 bitar, 17,4 g BRÄNDA BEN, 0,03 l
x754 y1027 (11 g)	KERAMIK, 2 bitar, 6,4 g
x754 y1028 (13 g)	KERAMIK, 5 bitar, 10,7 g LERKLINING, 1 bit, 5 g BRÄNDA BEN, 2 fragment
x754 y1029 (17 g)	KERAMIK, 12 småbitar, 16,6 g
x755 y1020 (37 g)	KERAMIK, 10 bitar, 25,8 g BRÄNDA BEN, 5 fragment
x755 y1021 (0 g)	BRÄNDA BEN, 2 fragment KNACKSTEN LERKLINING, 3 bitar, 13,6 g
x755 y1022 (52 g)	KERAMIK,20 bitar, 31,8 g BRÄNDA BEN, 5 fragment
x755 y1023 (15 g)	KERAMIK, 1 bit, 2,5 g BRÄNDA BEN, 5 fragment
x755 y1024 (136 g)	KERAMIK, 2 bitar, 70 g BRÄNT BEN BRÄND LERA, 1 bit
x755 y1025 (39 g)	KERAMIK, 7 bitar, 20,6 g BRÄNDA BEN, 4 fragment LERKLINING, 1 bit, 10,9 g
x755 y1026 (38 g)	KERAMIK, 11 bitar, 21,3 g BRÄNDA BEN, 2 fragment
x756 y1021	BRÄND LERA, 7 bitar, 11,9 g BRÄNT BEN
x756 y1022	(SLAGG? 5 bitar, 41,2 g), troligen röd granit
x756 y1023 (5 g)	KERAMIK, 4 bitar, 2,7 g BRÄNDA BEN, 7 fragment SLIPSTEN KOL, 0,02 l
x756 y1024 (43 g)	KERAMIK, 20 bitar, 25,4 g BRÄNDA BEN, 5 fragment KOL, 8 småbitar
x756 y1025 (70 g)	KERAMIK, 40 småbitar, 37,2 g BRÄNDA BEN, 2 fragment SLAGG, 30 bitar, 490,5 g
x756 y 1026 (95 g)	KERAMIK, ca 30 bitar, 53,5 g BRÄNDA BEN, 10 fragment SLAGG, 2 bitar, 36,8 g

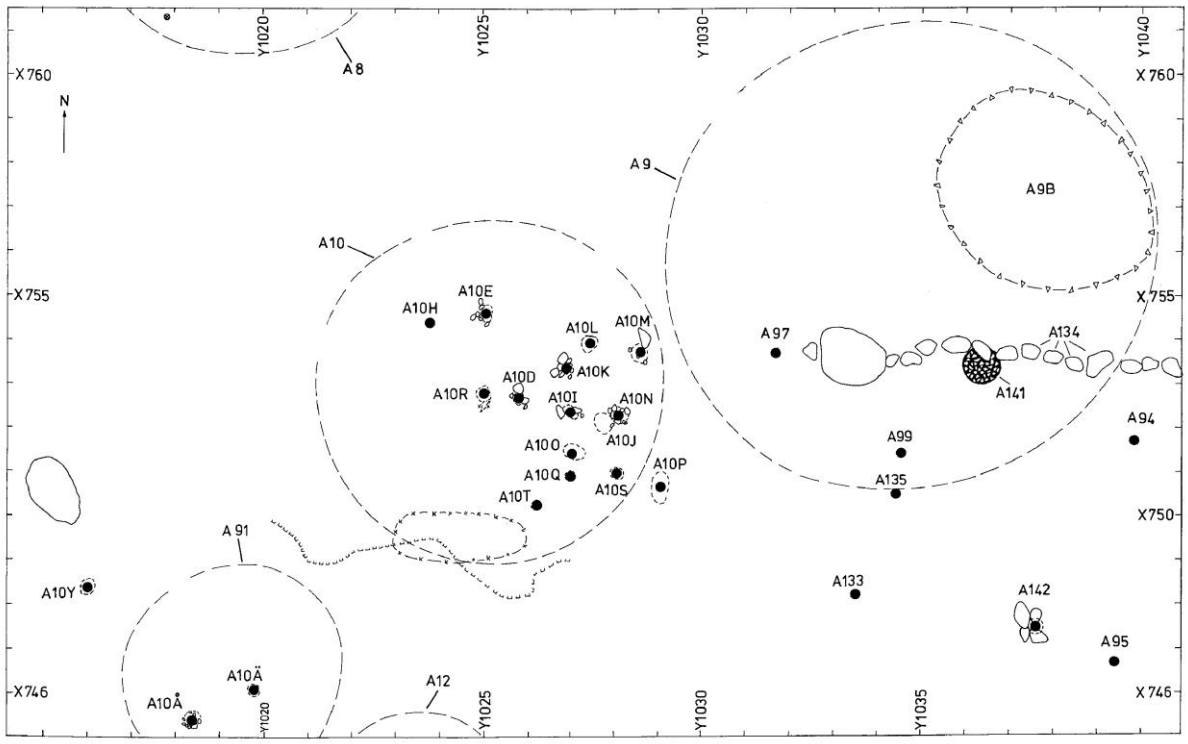

Fig. 23. Plan över Raä 34 N med anläggningar från bronsåldern. De överlagrande vikingatida gravarna (A 9, 10, 91 och 12) är streckmarkerade som referenser. Skärvsten fanns över hela området. A 9B är en skärvstenshög. Koncentrationen av stolphål i mitten av bilden (under A 10) sammanfaller med mycket keramikskärvor av bronsålderstyp (se plan nedan).

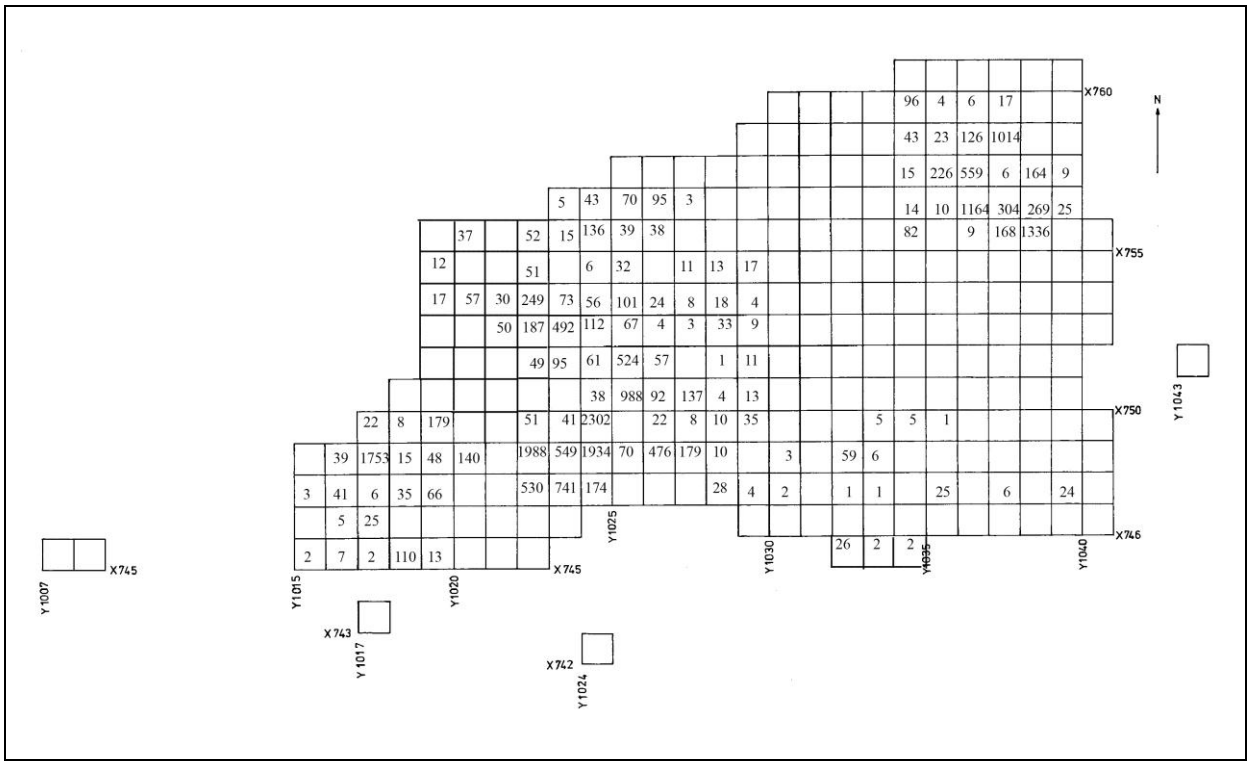

Fig. 24. Plan över bronsåldersboplatsen Raä 34 N med spridningen av keramikskärvor som anges i vikt (gram) per kvadratmeter. (Värden från Olsson 2003, s.21). Två huvudsakliga koncentrationsområden av keramikskärvor kan ses – ett i NÖ i skärvstenshögen A 9B och ett i mitten av figuren där också en koncentration av stolphål finns (14 stolphål, se plan ovan).

Boplatsens struktur och innehåll

Skärvsten och mörkfärgat kulturlager fanns i ett minst ca 25x15 m stort område. Även utanför detta område fanns smärre förekomster. Trots att området skadats vid det vikingatida gravbyggandet kan vissa samband och iakttagelser göras.

Följande komponenter föreligger:

Skärvstensutbredningen.
Skärvstenhögen A 9B.
Den fosfatrika mörka jorden
Spridda keramikskärvor av olika typer (Ca 5,5 kg i skärvstenshögen A 9B och minst 10 kg spridda skärvor).
Knackstenar (ca 25, varav 15 i skärvstenhögen)
Stolphålen (minst 25).
Härden A 141.
Stenraden A 134.
Brända ben och djurtänder (i mindre mängd).
Lerklining.
Två klangstenar (i anslutning till härden A 141 och skärvstenshögen A 9B).
Skålgropshällen (6 skålgropar).
Vattenflödet i V.

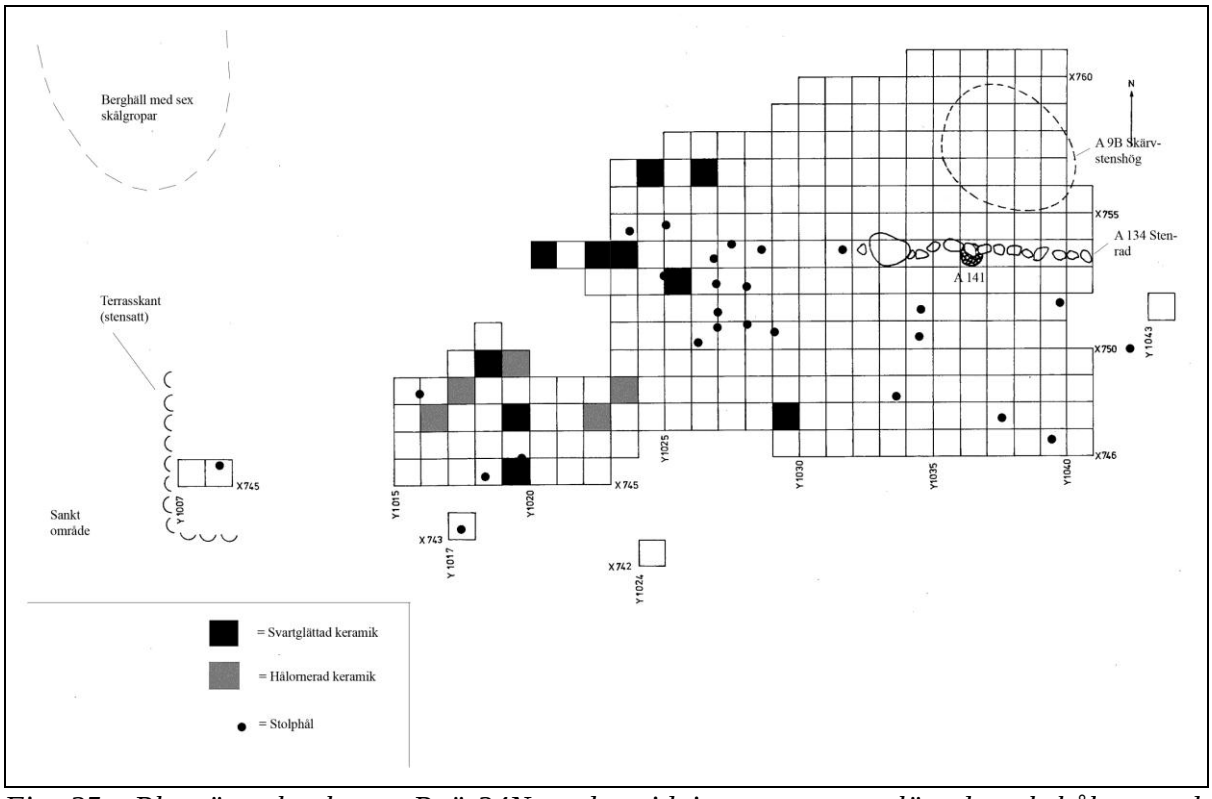

Fig. 25. Plan över boplatsen Raä 34N med spridningen av svartglättade och hålornerade keramikskärvor per kvadratmeter. Inga sådana keramikskärvor fanns i skärvstenshögen A 9B som i övrigt innehöll mycket keramik. Detta skulle t.ex. kunna tyda på olika hanteringsprocesser eller olika funktionsområden inom platsen men eftersom två olika överlagrande skärvstensmattor konstaterats med en mellanliggande brand (bl.a. lerklining i stolphål) så kan keramikdiskrepansen bero på skillnader över tiden där den hålornerade och svartglättade keramiken använts i det yngre skedet och att skärvstenshögen med dess keramik är äldre. Till det äldre skedet hör även härden A 141 som låg under stenraden A 134. Denna tillhör det yngre skedet.

Korta kommentarer:

Skärvsten och skärvstensutbredningen.

Skärvstenar är vanliga på bronsåldersboplatserna och kan där uppträda som dm-djupa skärvstensmattor eller skärvstensflak men även som skärvstenshögar. Två skärvstenshögar finns på Raä 34N - dels den undersökta A 9B och dels en orörd som ligger ca 25 m söder om A 13 på Raä 34 N. Skärvsten fanns spridd över större delen av boplatsen Raä 34N, dock ej i den yttre V delen mot det sanka området. Den mesta skärvstenen fanns centralt på boplatsen i huvudsak SV om skärvstenshögen men också i fyllningarna till de vikingatida gravarna. Skärvstensmattan var ca 0,5 m som djupast på vissa ställen. Två olika skikt av skärvstensmattor kunde konstateras orsakad sannolikt av en mellanliggande brand som medfört en viss omstrukturering. Till det undre och äldsta skiktet hör skärvstenshögen A 9B, härden A 141 och ett flertal av stolphålen. Till det övre skärvstensskiktet hör stenraden A 134 och några stolphål. Det övre skärvstensskiktet täckte härden A 141 helt med en ca 0,2-0,3 m tjock skärvstensmatta. Även stenraden A 134 överlagrade och täckte härden.

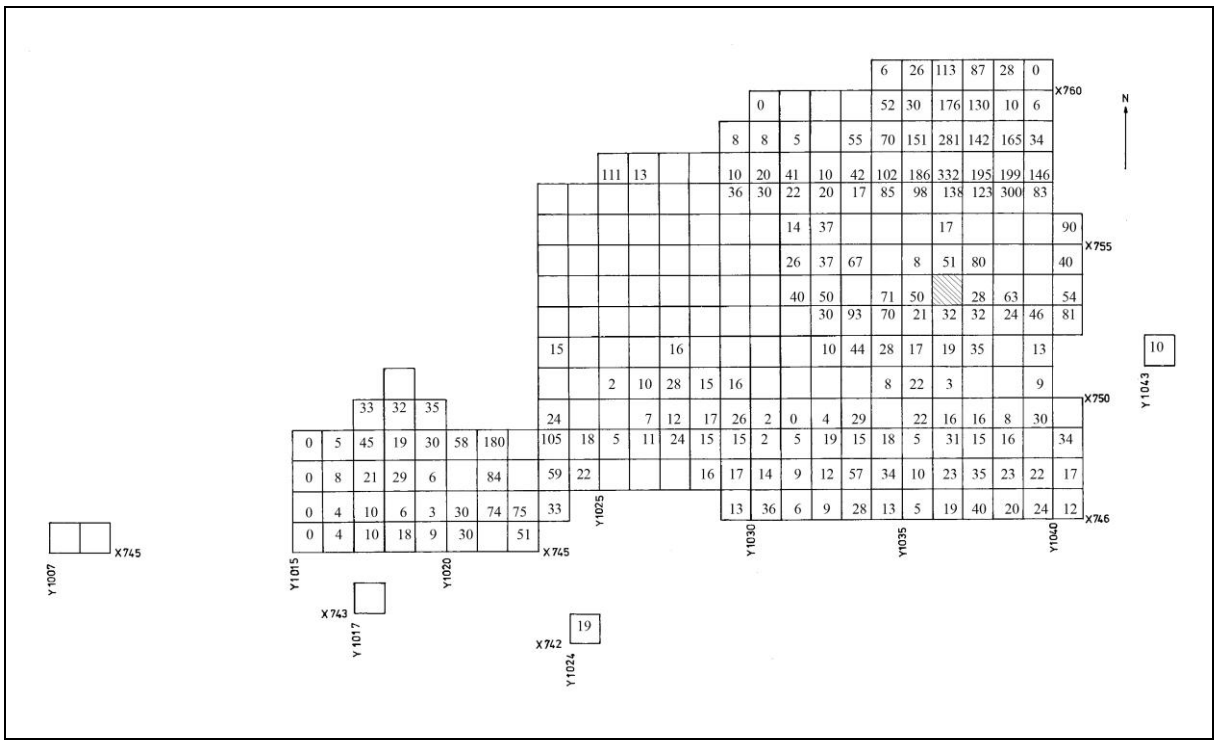

Fig. 26. Plan över Raä 34 N med 273 undersökta kvadratmeterrutor där mängden skärvsten (inklusive skörbränd sten) i liter anges. Skrafferad ruta=Härden A 141 (som var fylld med skärvsten). I NÖ delen ligger skärvstenshögen A 9B med mellan ca 150 till 332 liter skärvsten per kvadratmeterruta. Skärvstensutbredningen var relativt välavgränsad i utkanterna och upphörde tydligt åt t.ex. väster (y1015), trots att där ett stycke utanför fanns en stenkantad terrassering. Skärvstensförekomsten under A 10 är ej uppmätt och inlagd vilket visuellt är missvisande på denna plan. I hela området framkom 25 knackstenar varav 15 låg i skärvstenshögen.

Skärvstenshögen A 9B.

Skärvstenshögen var homogent uppbyggd av tätt packade skärvstenar med enstaka mellanliggande större stenar särskilt mot botten. Kantkedja saknade. Bottenstenarna verkade

vara naturliga moränstenar som fått ligga kvar och ingen spiralkonstruktion av stenar kunde iakttagas som ibland brukar finnas under skärvstenshögar (jfr skärvstenshögen A 37 på Raä 27, Lovö. Se Petré 1984, Del 2. s.160 och s.242). I skärvstenshögen fanns över 5,5 kg spridda keramikskärvor och 15 knackstenar. Den mesta keramiken utgjordes av keramik med slät yta. Ett rumsligt sambandet tycks finnas med härden A 141 som ligger bara ca två meter söder om skärvstenshögen.

Den fosfatrika mörka jorden.
En fosfatkartering av den V delen av boplatsen gjordes på 1980-talet (Petré 1984, Del 3, s.52-53 och fig. 26) med förhöjda värden mot boplatsens centrum och kulturlager. Proverna togs på ett djup av ca 0,3 m under torvytan och varierar från ca 60 till 200 fosfatgrader med de högsta kring drygt 400 fosfatgrader. Även andra liknande boplatser från yngre bronsålder på Lovö har haft höga fosfatvärden, t.ex. Raä 13, Raä 27 och Raä 28. De höga fosfatvärden speglar den verksamhet som bedrivits på dessa lokaler.

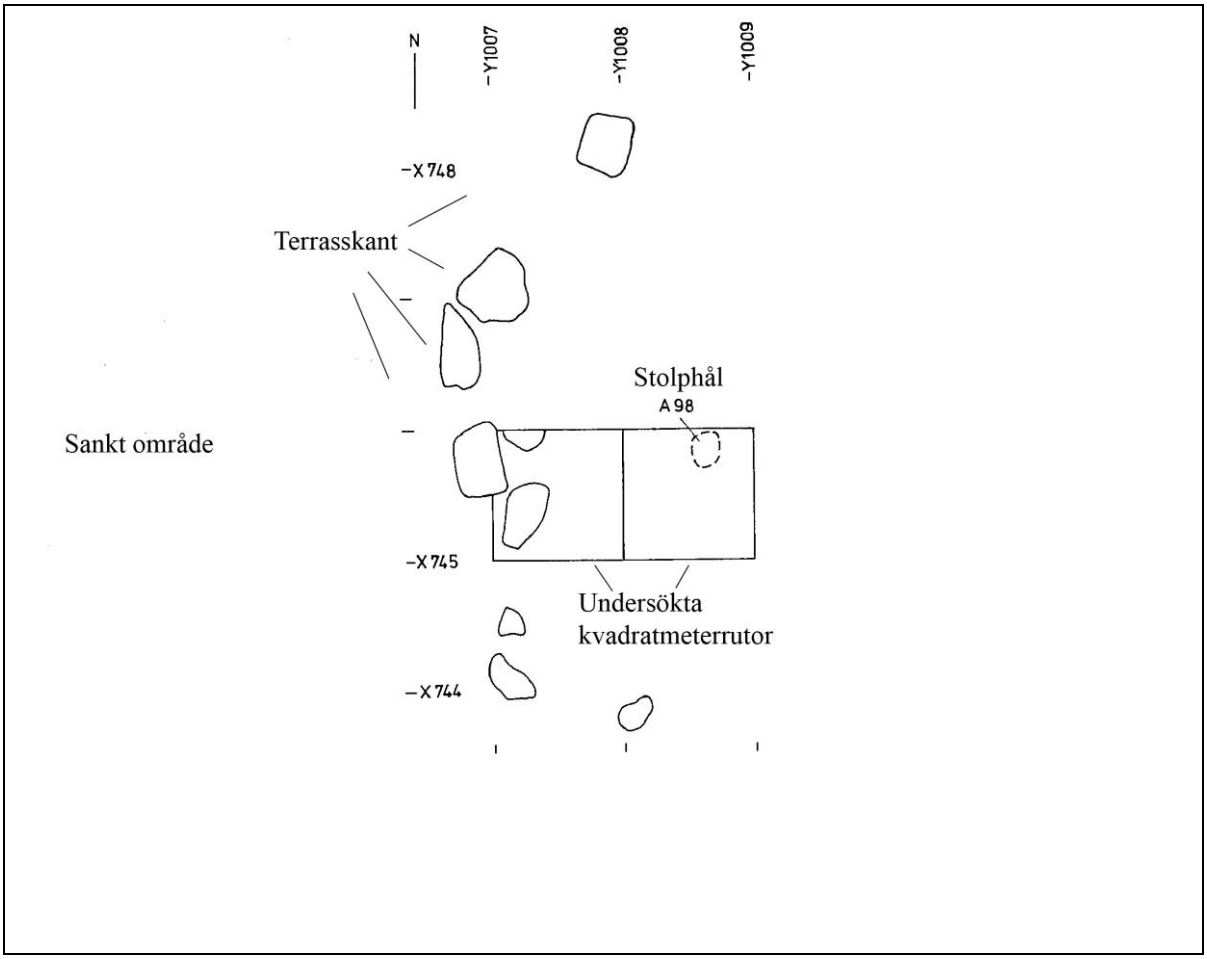

Fig. 27. Plan över västra utkanten av Raä 34N med den mot det sanka partiet i väster avgränsande terrasskanten där 2 kvadratmeter undersökts. Terrassen ligger väster om terrasskanten. Ingen skärvsten eller keramik eller något mörkfärgat boplatslager påträffades men ett stolphål (A 98), 0,22 m i diameter och 0,15 m djupt med en stödsten i V kanten och berg i botten. På den ca 9x7 m (V-Ö) stora stenröjda terrassen Ö om denna stenkant fanns inget kulturlager, ingen keramik och inga skärvstenar. I det sanka partiet har under vårarna och vid regniga perioder vatten stilla flödat förbi åt SÖ. Ca 10 meter N om denna terrasskant finns en rundad berghäll med 6 skålgropar inom ett ca 2 kvadratmeter stort område på hällens krön.

Keramikskärvor av olika typer (Ca 5,5 kg i skärvstenshögen A 9B och minst 10 kg spridda skärvor). Den mesta keramiken utgörs av rödbrunt gods ofta med svart kärna och slät utsida. Keramik med rabbig fingerstruken utsida, svartglättad yta, vinklad buk, knoppornamentik och hålornerade skärvor finns i mindre mängd framför allt i boplatsens V del. Möjligen tillhör den V delen (som är skadad av gravbyggandet till A 10) den yngsta fasen (dvs efter branden).

Knackstenar. Ca 25 varav 15 i skärvstenshögen A 9B. Knackstenarna är av hård bergart, mestadels grå granit som man knackat eller bultat med. Knackstenar av detta slag från bronsåldersboplatserna har bultspår/knackspår (ej slipspår). De har olika knackstadier - från påbörjade rundade naturstenar med enstaka knackfacetter till stenar med ytfacetter över hela ytan och slutligen till helt rundbultade stenar. Storleken varierar från ca 10-9 cm i diameter för de med enstaka eller flera facetter och ned till ca 8-7 cm för de som är rundbultade. När en knacksten var "ny" användes de utstickande (mer spetsiga) partierna som vid bultandet (troligen i ett sammanhang per facett) gav en ca 2-4 cm stor rundad facetterad (platt) yta. Därefter har man vridig lite på knackstenen och använt nästa "utstickande" parti som medfört en ny facett vid bultandet, o.s.v. Till slut är knackstenen helt rund. Ofta har knackstenarna halverats vid knackandet, troligen av "utmattning". De halverade knackstenarna är ofta rundbultade och är ofta de minsta (dvs ca 7-8 cm i diameter). Ett visst förhållande har uppmärksammats mellan antalet knackstenar på en boplats och mängden skärvsten. Således har föreslagits att det verkar finnas ca 1 knacksten per kubikmeter skärvsten (Petré 2007, s.30). Detta kan avspegla den process som avsatt knackstenar, skärvsten, fosfatrik jord och keramikskärvor (från keramikkärl som gått sönder).

Ett experiment med knackstenar och skärvstensbildning har utförts på Lovö av Maria Höglund med redovisning i en C-uppsats (2003). Experimentet emanerade utifrån en problemdiskussion i samband med utgrävningarna på bronsåldersboplatsen Raä 34N där Maria Höglund deltog. Frågan blev således aktuell då skärvstenarna från skärvstenshögen A 9B studerades. De visade sig att alla var relativt jämnstora, ca 8-12 cm och skarpkantiga. I korthet gick experimentet bl.a. ut på att testa facetternas uppkomst på knackstenarna och förhållandet till "skärvstensframställning". Efter olika försök visade det sig att om man upphettar ett stenblock och därefter häller på kallt vatten så kan man relativt lätt knacka sönder blocket med en decimeterstor sten som vid bultandet får facetter. Kvar av blocket blev skärvsten. Skärvstenarna från ytan av blocket var mer skörbrända. Resultatet är onekligen intressant men löser inte helt den sedan i början av 1900-talet svårlösta gåtan om skärvstenarnas och skärvstenshögarnas existens och uppkomst.

Stolphålen.
Sammanlagt har ett 25-tal stolphål konstaterats spridda över hela boplatsen varav 14 stycken fanns koncentrerade i ett ca 6 m i diameter stort område under A 10. Många av stolphålen har varit tydliga med vällagda stenskoningar och kilstenar medan andra varit mer otydliga. Många mörkfärgningar kan ha haft stolpar. Stolphålen härrör från de båda skärvstensskikten. Diametern på stolparna har företrädesvis varit ca 0,2-0,25 m i diameter, troligen ej över 0,3 m i diameter. Stolphålen A 95, 96 och 99 m.fl. visar på en äldre fas då de överlagrats av skärvsten (och lerklining i A 95).

Härden.
Härden A 141 låg centralt på boplatsen och tillhör det undre skärvstensskiktet. Den var fylld av skärvsten, skörbränd sten och mycket sot och överlagrades av stenraden A 134 som låg i den övre skärvstensmattan. Härden A 141 och skärvstenshögen A 9B som ligger endast med ca 2 m avstånd synes ha ett stratigrafiskt samband.

Förutom härden A 141 så finns ett mycket eldskadat område under S utkanten av A 10, ca 1,5 x 3 m stort (V-Ö), som har utsatts för eld och hög värme där det underliggande rödaktiga berget har blivit kraftigt eldskadat. Området hade mycket sotig jord, enstaka brända ben, djurtänder, keramik och skörbränd sten och skärvsten. Möjligen skall detta område ses som ett "härdområde" men hade diffus begränsning. En härdgropsliknande konstruktion var A 10N.

Stenraden (A 134)
Stenraden var ca 8 m lång och bestod av 13 stenar i tät rad i V-Ö-lig riktning. Stenraden överlagrade den undre skärvstensmattan och löpte över och överlagrade härden A 141. Även över stenraden fanns skärvsten. Norr om stenraden verkar skärvstensmattan ha varit något tätare och mäktigare än söder om. Möjligen kan stenraden således ha haft en avskiljande funktion.

Brända ben och djurtänder.
Inga analyser har gjorts av de enstaka brända benen och djurtänderna. Preliminärt har tandfragmenten bedömts vara från ko och får. De enstaka brända benen kan delvis komma från de förstörda och omrörda urnegravarna från romersk järnålder som var nedgrävda i boplatsen. Detta gör närmare bedömningar osäkra.

Lerklining.
Lerklining med pinnavtryck finns mer frekvent vid stolphålen S och SV om härden A 141. Den brända lerkliningen visar att en brand har skett och att stolpar därefter har flyttats om.

Två klangstenar (i anslutning till härden A 141 och skärvstenshögen A 9B).
I anslutning till härden och skärvstenshögen påträffades två avlånga s.k. klangstenar. De är av grå något melerad granit eller gnejs, ca 0,45-0,55 m långa och ca 0,35 m breda/tjocka. Anslag med t.ex. en sten ger en tydlig klang. Inga slagmärken kan ses på stenarnas ytor.

Skålgropshällen (6 skålgropar).
Boplatsen avgränsas i NV av en slät, välvd, låg bergshäll intill det sanka partiet i V. På hällens krön finns 6 spridda skålgropar inom ett ca 1 kvadratmeter stort område. Skålgroparna är ca 3,5-4 cm i diameter. Hällen var i det närmaste övertorvad före undersökningen, endast ca en halv kvadratmeter syntes på vilken en av skålgroparna fanns.

Vattenflödet i V.
V om boplatsen finns ett sankt område med vatten som under vårar och regniga perioder kan flöda stilla åt Ö i sänkan S om boplatsen. Det sanka området med vattentillgången har sannolikt haft stor betydelse för boplatsens existens och har kanske varit avgörande för läget.

5.1.1.1 Utvärdering och sammanfattning av Raä 34 N
Det minst ca 25x15 m stora (VSV-ÖNÖ) boplatsområdet ligger i höjdläge ca 25-30 möh med exponering åt Ö-SÖ ut över dalgången. Omedelbart i NV finns en häll med 6 skålgropar och i V angränsar ett sankt område som vid fuktighet flödar i en sänka ned åt SÖ.

Ca 273 kvadratmeter av boplatsytan undersöktes i samband med att de överlagrande vikingatida gravarna A 9 och A 10 m.fl. undersöktes. Även ett 30-tal urnegravar från romersk järnålder fanns på boplatsytan, nedgrävda i skärvstensmattan. Smärre kulturlager kunde förmärkas även under flera omkringliggande gravar, t.ex. A 2 och A 5. Den undersökta ytan förmodas utgöra den centrala delen av boplatsen. Kulturlagrets djup varierade från någon

centimeter till ca 50 cm och skärvstensutbredningen var ca 25 x 15 m (VSV-ÖNÖ). En terrassering med stenkant fanns i V mot det sanka partiet och en terrasserad yta fanns under A 13 i Ö. En outgrävd skärvstenshög finns ca 25 m söder om A 13 på andra sidan om den fuktflödande sänkan. I mitten av den fuktiga sänkan framkom vid provundersökning eldskadade större stenar och skärvsten samt en typ av keramik ("chokladbrunt" gods) som i enstaka skärvor även påträffats i den tunna boplatsytan i området vid gravarna A 23, 24, 26, 32 söder om Raä 34 N. Möjligen är denna typ av keramik den äldsta i området då den påträffats i samband med några kvartsspetsar och små kvartsredskap där.

Boplatsytan karaktäriseras av rikliga mängder av skärvsten, en skärvstenshög (med keramik och knackstenar), ca 25 stolphål, en stenrad, minst en härd, spridda keramikskärvor, ett 25-tal spridda knackstenar (varav 15 i skärvstenshögen) och mörkfärgad fosfatrik jord samt enstaka brända ben och djurtänder (får och ko). Boplatsen tycks fortsätta åt norr (intill A 2 och 5) men mer sporadiskt i form av en glesare skärvstensmatta och tunnare boplatslager.

Intressant är att utbredningen av keramik i viss mån sammanfaller med koncentrationen av 14 stolphål (under A 10) men även av att där finns svartglättad keramik och hålornerad keramik. Mer skärvsten, relativt sett, fanns utanför detta område och naturligtvis i skärvstenshögen A 9B som även innehöll mycket keramik (5589 g). Man får betänka att området generellt sett har skadats av det vikingatida gravbyggandet och spridningsbilden av såväl skärvsten som keramik kan delvis vara missvisande.

Området omedelbart SV om stolphålskoncentrationen, i botten av kanten till A 10, fanns en mycket eldskadad berghällskant med sot, skärvsten, skörbränd sten och keramikskärvor och enstaka spridda brända ben och djurtänder/emalj. Området var ca 1,5 x 3 m stort (V-Ö). Detta område skulle kunna motsvara ett härdområde i den yngre fasen (jfr även härden(?) A 10N).

Kommentar ang. boplatsytan Raä 34 N vad gäller vissa stolphål och härdgropen A 141 som pekar på två byggnadsfaser.
Minst tre av stolphålen hade ett överlagrande skärvstenslager som tyder på att dessa stolpar stått där i en äldsta fas. Dessa stolphål är A 95, A 96 och A 99. Detsamma gäller i hög grad härdgropen A 141 som överlagrades av stenraden A 134 och skärvstenslagret. Detta tyder på att en ombyggnad/påbyggnad har skett vid något tillfälle som medfört en omstrukturering av platsen, kanske också verksamheten. Man kan således se två byggnads- bosättnings- eller verksamhetsfaser. Intressant i detta sammanhang är den lerklining med pinnavtryck som påträffades i en sträng mot stolphålet A 95 och även i stolphålet. Denna lerklining kan ha tillkommit i en brand och kan representera en del av ett hus eller en vägg. Den N-S-liga lerkliningsutbredningen i anslutning till stolphålet A 95 går vinkelrät mot stenraden A 134 men dessa bör, som framgår av ovan, inte vara samtida. Detta motsäger emellertid inte att olika eventuella hus kan ha haft en V-Ö-lig riktning som antyds av vissa stolphål. Det bör också sägas att ytterligare några stolphål har framkommit utanför schaktplanen. Således finns minst ett stolphål under A 11 (denna är ej bottengrävd), några under A 13, som för övrigt låg på en till synes tillmakad (V-Ö-lig) terrassering samt ett stolphål (A 98) på terrassen i V invid det sanka partiet, ca 1 m in från terrasskantens stenrad. Därtill ska nämnas att ett flertal svårtolkade mörkfärgningar i boplatsytan kan ha utgjorts av fler stolphål. Hela boplatsen är dessutom inte undersökt. Det är således problematiskt att tolka stolphålens sammanhang och få fram några konstruktioner, inte minst med tanke på att hela området blev omrört både under romersk järnålder då urnegravarna anlades och inte minst under vikingatid då de vikingatida gravarna anlades och då stora mängder jord och sten har flyttats om i området.

Minst två byggnadsfaser har emellertid kunnat konstateras på Raä 34 N. Detta framgick främst i den förändring som skett i den kompakta skärvstensmatta som täckte olika anläggningar på boplatsområdet. Härden A 141 överlagrades således av såväl skärvstensmattan som stenraden A 134. I stolphålet A 95 framkom tydligt två byggnadsfaser genom att rikligt med lerklining med pinnavtryck fanns nedfallna i stolphålet och att stolpen tycks ha ryckts upp. Stolphålen A 95, 96 och 99 m.fl. visar på en äldre fas genom överlagrande skärvstenmatta inklusive kulturlager. De två keramikkoncentrationerna - den i skärvstenhögen A 9B och den under A 10 i samband med stolphålskoncentrationen – kan avspegla de två olika faserna. Därvid skulle t.ex. den svartglättade och den hålornerade keramiken ha använts i den yngre fasen.

5.1.2 Raä 34 S

I SÖ delen av fornlämningen finns i den åt SÖ sluttande moränslänten ett 15-20-tal terrasseringar som härrör från en bronsåldersboplats. Området är ca 50 x 35 meter stort (SV-NÖ) och ligger delvis under det vikingatida gravfältets SÖ del. Denna del av fornlämningen (bronsåldersboplatsen) har benämnts Raä 34 S (Södra). De gravar från vikingatid som anlagts på dessa terrasser är A 81, 69?, 80, 77?, 76?, 75, 63 och 73. A 79 (undersökt) är en terrass som inte har en vikingatida grav. Omedelbart SV om nämnda gravar och parallellt med dessa löper ett transgressionshak (straxt över 20-meters kurvan) som är ca 2-3 meter brett och vägliknande. Haket börjar vid A 71 (i VSV) och upphör vid A 75 (i ÖNÖ), således ca 35 m långt. Detta vägliknande transgressionshak har således inte utnyttjats som boplatsterrass, vilket sannolikt varit avsiktligt. Man kan ha insett att denna vägliknande bildning varit viktig som just ”väg” i området. Det finns boplatslämningar både ovanför och nedanför detta transgressionshak. Möjligen kan flera liknande transgressionshak, över och intill det nu nämnda, ha varit attraktiva att använda under bronsåldern. Undersökningen av terrassen A 79 visar att just den har byggts på och förstärkts. En av de största av dessa terrasser ligger i NÖ delen av Raä 34 S och undersöktes år 1995 som seminariegrävning då 68 kvadratmeter undersöktes. Terrassen syntes före undersökningen som ett ca 10 x 5 meter (N-S) stort, delvis stenröjt område och delvis kantat av större block. Omedelbart N och NV om terrassen fanns i slänten ett område med tätt liggande meterstora stenblock och ytterligare NV därom en avgränsande bergskam med sträckning i SSV-NNÖ-lig riktning. De övriga terrasserna i området är mer eller mindre tydliga och har olika storlek, ca 2 x 2 till 5 x 15 m stora. De ligger till synes oregelbundet intill varandra och på olika nivåer. I de lägsta partierna i S och SÖ utanför de registrerbara terrasserna finns ytterligare relativt otydliga stenrader, stenröjda ytor och terrasseringar som bildar större tomtliknande områden. Terrassområdet ligger på en nivå av ca 18-24 meter över havet.

Tre olika ytor har undersökts i området Raä 34 S:

1) Terrassering, 68 kvadratmeter (x645 y050)
2) Provschakt 1: 5 kvadratmeter (x630 y070)
3) Provschakt 2: 4 kvadratmeter (x624,5 y062,5)

Även den undersökta fyndtomma anläggningen A 79 som tolkats som en husgrund från yngre bronsålder får räknas hit. Ang. anläggningsbeskrivningen se "Anläggning 79" ovan.

Anläggningsbeskrivningar, Raä 34 S:

5.1.2.1 Terrassering Raä 34 S

ANLÄGGNINGSBESKRIVNING

TERRASSERING **(bronsåldersboplats/aktivitetsyta/skärvstensförekomst med härd i mitten), (68 kvadratmeter är undersökta). Belägenhet: x645 y050 – x653 y059**

Anläggningen var belägen i en tämligen brant SÖ-sluttning i gravfältets SÖ begränsning och

framträdde före avtorvningen som en delvis stenröjd terrassering ca 10 x 5 meter stor (N-S). Sluttningen NV om terrasseringen var bemängd med ca 0,5-1,5 m stora stenar och block. Ytan var gräs- och mossbevuxen. Inom aktivitetsytan fanns även två rotvältor (i SÖ-delen) innehållande rikligt med skärvsten och skörbränd sten samt keramik av bronsålderstyp. Området var beläget ca 18-24 möh.
Den utgrävda ytan, 68 kvadratmeter, syntes bestå av ett övre, ca 5 x 5 m stort stenröjt område, ett ca 10 x 5 m stort ej stenröjt område samt en nedre begränsning som utgjordes av 0,5 – 1-5 m stora lagda stenar och stenblock.
I samband med avtorvning och rensning framkom direkt under torven i den mörka mjuka myllan en skärvstensmatta, bestående av rikligt med löst liggande skärvig och skörbränd sten. Den mörkfärgade myllan var något ljusare och mer sandblandad ut mot kanterna.
Under den till synes omsorgsfullt lagda skärvstensmatta, som framstod tydligt under det första löst liggande lagret av skärvig och skörbränd sten, framkom spridda keramikskärvor, ett fåtal brända ben (sannolikt från djur), sju säkra och två osäkra knackstenar och stenar med slipyta samt ett oidentifierat järnföremål. En svart cm-stor harts-/slagg-klump framkom i den mellersta delen. Koncentrationer av skörbränd sten påträffades i övre delens V och Ö hörn samt centralt i den mellersta terrassens nedre del. Här framkom också ett sotlager.

Centralt i det utgrävda området i ruta x647 y055 framkom en härd (0,6 x 0,4 m stor och ca 0,2 m djup). Härden bestod av svart sotfärgad jord med enstaka kolbitar. Rikligt med skörbränd sten påträffades i detta område. De sju knackstenarna framkom centralt i anläggningen inom ca 3,5 m radie från härden. Ett flertal stenar med slipytor påträffades i utgrävningsområdet.

Ett antal spridda keramikskärvor framkom i det utgrävda området, dock mest i den centrala delen. Keramikskärvorna visade sig härröra från ett flertal kärl med olika utformning. Grovrabbig, finrabbig, glättad och svartglättad keramik av Lausitz-typ påträffades. Några skärvor hade hålmönster vid mynningen och en skärva hade kraftig vulst/hank?

Aktivitetsytan vilade på morängrus med inslag av lera.

FYND
(Redovisning per kvadratmeter där koordinaterna anger rutans SV hörn. Varje kvadratmeterruta har fått sin egen fyndnummerserie).

x645 y051			
F1	x645,98 y051,25	-8,30	KOL, 0,01 l
F2	x645,9 y051,75	-8,45	KOL, 0,02 l
x645 y052			
F1	x645,38 y052,38	-8,57	KOLKONCENTRATION, 0,1 l
F2	x645,94 y052,78	-8,87	KERAMIK, 1 skärva, 3,7 g
F3	x645,97 y052,55	-8,58	KERAMIK, 3 småskärvor, 1,8 g
F4	x645,53 y052,57	-8,65	KOLKONCENTRATION, 0,03 l
F5	x645.3 y052,43	-8,77	KERAMIK, 1 skärva, 8,7 g
F6	x645,78 y052,32	-8,63	KERAMIK
x645 y053			
F1	x645,78 y053,32	-8,63	KERAMIK, 1 skärva, 3,4 g
F2	x645,84 y053,67	-8,72	KERAMIK, 3 skärvor, 6 g
F3	x645,9 y053,6	-8,67	KERAMIK, 2 skärvor, 12,7 g
F4	x645,65 y053,9	-9,12	KERAMIK, 5 skärvor, 8,6 g
F5		-8,72	STEN, med slipyta
x645 y054			
F1	x645,1 y054,52	-9,13	KERAMIK, 5 skärvor, 17,1 g
F2	x645,85 y054,9	-9,09	KERAMIK, 1 skärva, 2,6 g
F3	x645,9 y054,95	-9,19	KERAMIK, 6 skärvor, 28,2 g
F4	x645,05 y054,55	-9,15	KERAMIK,15 skärvor, 81,1 g

F5	x645,1 y054,05	-9,10	KERAMIK, 3 skärvor, 9,2 g
F6	x645,1 y054,05	-9,20	BRÄND LERA, 1 bit,5 g
F7			SLIPSTEN
x645 y055			
F1		-9,18	KOL, spridda förekomster i rutan, 2 bitar
F2		-9,18	KERAMIK, 9 skärvor, 59,8 g
x645 y056			
F1	x645,72 y056,45	-9,37	KOL, 0,04 l
F2	x645,4 y056,85	-9,31	KERAMIK, 47 små skärvor, 138,8 g
x645 y057			
F1		-9,48	KOL, spritt i rutan, 6 småbitar
F2		-9,47	KERAMIK, spritt i rutan, 18 små skärvor, 20,7 g.
x645 y058			
F1	x645,72 y058,55	-9,67	KERAMIK, 4 skärvor, 16 g
x646 y050			
F1	x646,63 y050,6	-8,21	KERAMIK, 1 bit, 8 g
F2			KNACKSTEN?
x646 y051			
F1			KOL, spritt i jordlagret, 0,04 l
x646 y052			
F1	x646,5 y052,5	-8,44	KOL, 0,03 l
F2	x646,37 y052,15	-8,45	KERAMIK, 1 bit, 2,3 g
F3	x646,23 y052,49	-8,54	UTGÅR
F4	x646.9 y052,3	-8,52	KERAMIK, 1 bit, 4,1 g
F5	x646,65 y052,5	-8,50	KERAMIK, 1 bit, 2,3 g
F6			BRÄND LERA , funnet i sållet,1bit, 1,2 g
F7	x646,5 y052,05	-8,60	KERAMIK, glättad, 1 bit, 6,9 g
F8	x646,2 y052,3	-8,57	BRÄNDA BEN, 2 st
F9	x646,56 y052,5	-8,60	KERAMIK, 2 bitar, 60 g
F10	x646,95 y052,7	-8,70	KERAMIK, 3 skärvor, 12 g
F11	x646,9 y052,54	-8,74	BRÄND LERA, 3 bitar, 3,2 g
x646 y053			
F1	x646,27 y053,55	-8,63	KOL, 0,02 l
F2			KERAMIK, funnet i sållet, 3 skärvor, 1,1 g
F3	x646,6 y053,6	-8,56	KERAMIK, 3 st, 1 g
F4	x646,75 y053,3	-8,59	KERAMIK, 1 bit, 4,2 g
F5			KERAMIK
F6			KNACKSTEN
F7	x646,2 y053,95	-8,51	KERAMIK, 5 skärvor, 19,5 g
F8	x646,55 y053,88	-8,50	KERAMIK, 3 skärvor, 36,6 g
F9	x646,3 y053,45	-8,60	KERAMIK, 3 skärvor, 11,8 g
F10	x646,85 y053,15	-8,61	KERAMIK, 11 skärvor, 55,8 g
F11	x646,2 y053,35	-8,70	KERAMIK, 5 skärvor, 22 g
F12			KNACKSTEN
F13			KNACKSTEN
F14	x646,65 y053,35	-8,90	KERAMIK, 7 bitar, 14,6 g
x646 y054			
F1	x646,8 y054,4	-8,77	KERAMIK, 3 skärvor, 6,9 g
F2			KERAMIK, i sållet, 1 skärva, 4,1 g
F3	x646,8 y054,75	-9,04	KERAMIK, 9 skärvor,56,3 g
F4	x646,9 y054,7	-9,01	BRÄND LERA, ca 50 småbitar, 35 g
F5	x646,9 y054,7	-9,01	KOL, 0,01 l
F6			TANDEMALJ, i sållet, 3 bitar
F7	x646,7 y054,4	-9,06	KERAMIK, 6 skärvor, 27,2 g
F8	x646,1 y054,8	-9,11	KERAMIK, 3 skärvor, 118,3 g
F9	x646,45 y054,67	-9,19	KERAMIK, 6 skärvor, 20,3 g
F10	x646,35 y054,93	-9,24	KERAMIK, 8 skärvor, 41,7 g
F11	x646,1 y054,7	-9,23	TANDEMALJ, 4 småbitar
F12	x646,1 y054,7	-9,25	KERAMIK, 9 skärvor, 88,3 g
x646 y055			
F1	x646,2 y055,94	-9,17	KERAMIK, 68 skärvor, 106,8 g
x646 y056			
F1	x646,11 y056,03	-9,18	KERAMIK, ca 50 skärvor, 49,4 g
F2	x646,24 y056,74	-9,31	KERAMIK, 4 skärvor, 8,5 g

x646 y058

F1	646,35 y058,5	-9,54	KERAMIK, 13 skärvor, 38,6 g
F2			KERAMIK, 1 skärva, 7,9 g
F3			KNACKSTEN

x647 y050

F1	x647,32 y050,3	-8,16	KERAMIK, 1 skärva, 2,9 g
F2	x647,78 y050,5	-8,23	KERAMIK, 1 skärva, 3 g

x647 y051

F1			HARTS, i sållet, 1 bit, 1x1 cm
F2			KERAMIK, i sållet, 3 skärvor, 5,6 g

x647 y052

F1	x647,25 y052,32	-8,45	KERAMIK, 1 skärva, 5,5 g
F2	x647,63 y052,2	-8,45	KERAMIK, 2 skärvor, 9,8 g
F3	x647,5 y052,05	-8,43	KERAMIK, 2 skärvor, 22,1 g
F4	x647,2 y052,6	-8,47	KERAMIK, 1 skärva, 15,7 g
F5			KNACKSTEN
F6	x647,82 y052,49	-8,48	KERAMIK, 1 skärva, 10,5 g

x647 y053

F1	x647,73 y053,55	-8,60	KERAMIK, 1 skärva, 2,1 g
F2	x647,3 y053,95	-8,64	KERAMIK, 4 skärvor, 25,7 g
F3	x647,65 y053,65	-8,64	KERAMIK, 9 skärvor, 24,4 g
F4	x647,45 y053,9	-8,63	KERAMIK, 4 skärvor, 26,6 g
F5	x647,88 y053,55	-8,69	KERAMIK, 3 skärvor, 101,1 g
F6	x647,8 y053,9	-8,68	BRÄND LERA, 10-tal bitar, 6,5 g
F7	x647,63 y053,7	-8,70	KERAMIK, 9 skärvor, 8,7 g
F8	x647,8 y053,6	-8,68	KERAMIK, 6 skärvor, 24,3 g
F9	x647,85 y053,45	-8,72	KERAMIK, 10 skärvor,27,5 g
F10	x647,82 y053,45	-8,68	KERAMIK, 1 skärva, 14,5 g

x647 y054

F1	x647,78 y054,44	-8,66	KERAMIK, 1 skärva, 0,9 g
F2	x647,38 y054,1	-8,69	KERAMIK,6 skärvor,7,9 g
F3	x647,7 y054,64	-8,68	KERAMIK, 7 skärvor,15,4 g
F4	x647,64 y054,9	-8,71	KERAMIK, 10 skärvor, 41,4 g
F5	x647,55 y054,45	-8,71	KERAMIK, 1 skärva, 9,8 g
F6	x647,9 y054,48	-8,65	KERAMIK, 2 skärvor, 3,5 g
F7	x647,65 y054,3	-8,67	KERAMIK, ca 30 skärvor, 34,1 g
F8	x647,75 y054,15	-8,67	KERAMIK, 2 skärvor, 7,1 g
F9			BRÄND LERA, i sållet, 4 småbitar, 2,6 g
F10	x647,05 y054,05	-8,65	KERAMIK, 2 skärvor, 5,4 g
F11	x647,65 y054,9	-8.81	KERAMIK, 14 skärvor, 73,8 g

x647 y055

F1		-9,10	KERAMIK, 12 skärvor, 62 g
			TANDEMALJ, 2 bitar
			BRÄND LERA, 11 g

x647 y056

F1		- 9,32	KERAMIK, 2 bitar, 17,3 g
F2			KNACKSTEN

x647 y057

F 1	647,67 y057,09	-9,38	KERAMIK, 1 skärva, 4,2 g

x648 y050

F1			KERAMIK, i sållet, 1 skärva, 11,1 g
F2			KOL, spritt i rutan, 6 bitar

x648 y051

F1			KERAMIK, i sållet, 2 skärvor,10,3 g
F2	x648,5 y051,41	-8,37	KERAMIK, 1 skärva, 4,1 g
	x648 y052		
F1	x648,23 y052,26	-8,44	KOL, 0,04 l
F2	x648,95 y052,29	-8,44	KERAMIK, 1 skärva, 4 g

x648 y053

F1			GLASKULA?, sintrat material, 10 mm i d
F2	x648,2 y053,3	-8,59	KERAMIK, 7 skärvor, 15,9 g
F3			KERAMIK, i sållet, 1 skärva 0,08 g
F4			KOL, spritt i rutan, 0,01 l

F5			KERAMIK, i sållet, 1 skärva,2,1 g
F6	x648,05 y053,4	-8,64	KERAMIK, 10 skärvor,32 ,1 g
F7	x648,4 y053,55	-8,65	KERAMIK, 1 skärva, 6,2 g
F8	x648,65 y053,6	-8,66	KERAMIK, 40 skärvor, 94,6 g
F9	x648,3 y053,75	-8,69	KERAMIK, 3 skärvor, 30 ,5 g
F10	x648,25 y053,3	-8,67	KERAMIK, 2 skärvor, 6,2 g
F11	x648,3 y053,4	-8,72	KERAMIK, 2 bitar, 56,9 g
F12	x648,2 y053,7	-8,69	KERAMIK, 30 skärvor, 482,2 g
F13	x648 y053,45	-8,85	KERAMIK, 2 skärvor, 84,1g
F14			KERAMIK, ca 100 skärvor, 670 g
x648 y054			
F1	x648,75 y054,2	-8,71	KERAMIK, 20 skärvor, 17,5 g
F2	x648,8 y054,4	-8,71	KERAMIK, 1 skärva, 1,3 g
F3	x648,25 y054,95	-8,88	KERAMIK, 12 skärvor, 28,6 g
F4			TANDEMALJ, i sållet, 4 st
F5	x648,7 y054,3		KOL, 1 bit
F6			KERAMIK, i sållet, 1 skärva, 9,8 g
x648 y055			
F1		-9,02	KERAMIK, spritt i S hörnet,7 skärvor, 11,2 g
x648 y056			
F1			KERAMIK, spritt i rutan, 26 skärvor, 36,5 g
F2			KOL, spritt i rutan, 0,01 l
F3	x648,5 y056,9	-9,01	KERAMIK, 6 skärvor, 43,7 g
x648 y057			
F1	x648,87 y057,5	-9,05	KERAMIK, 13 skärvor (stora), 245,8 g
F2	x648,2 y057,27	-914	KERAMIK, 20 skärvor (små), 27,9 g
F3			KERAMIK, 8 skärvor, 60,2 g
F4			KOL, 0,5 l
x649 y050			
F1	x649,9 y050,15	-7,98	BRÄND LERA, 1 bit,1,9 g
F2	x649,25 y050,6	-8,06	KERAMIK, 2 skärvor, 1 g
F3			KVARTSAVSLAG?
x649 y051			
F1			KERAMIK, i sållet, 1 skärva, 5,1 g
x649 y052			
F1			KOL, spritt i rutan, 0,06 l
F2	x649,4 y052,3	-8,50	KERAMIK, 1 skärva, 4 g
x649 y053			
F1			KERAMIK, i sållet, 2 skärvor,4,1 g
x649 y054			
F1	x649,8 y054,45	-8,71	KERAMIK, 1 skärva, 5,5 g
F2	x649,3 y054,43	-8,81	KERAMIK, 3 skärvor, 4,6 g
F3			KOL, fr. N delen av rutan, 0,03 l
x649 y055			
F1	x649,85 y057,85	-8,90	BRÄNT BEN
x649 y056			
F1	649,85 y056,12	-8,91	KERAMIK, 13 skärvor, 59,9 g
F2			KERAMIK, spritt i rutan, 24 skärvor, 84,8 g
F3		-9,01	KOL, spritt i rutan, 0,04 l
F4			BRÄND LERA, i SÖ hörnet, 50-tal bitar
F5		-8,98	JÄRNFÖREMÅL?, 39 mm övre NV hörnet
x649 y057			
F1	x649,68 y057,53	-9,01	SLAGG, 4 bitar, 11,5 g
F2	649,42 y057,67	-9,05	KOL, 0,05 l
F3			KERAMIK, spritt i rutan, 32 g
F4			KNACKSTEN
x649 y058			
F1	x649,94 y058,38	-9,08	KOL, 0,05 l
F2	x649,48 y058,88	-9,25	BRÄNT BEN, 1st
F3			KNACKSTEN?
x649 y059			

F1	x649,72 y059,2	-9,20	KERAMIK, 4 skärvor, 17,1 g
x650 y055			
F1		-8,90	KERAMIK, 7 skärvor, 12,9 g
F2		-8,90	KOL, spritt i rutan, 0,03 l
x650 y056			
F1			KERAMIK, 7 skärvor, 56,2 g
x651 y055			
F1	x651,89 y055,48	-8,82	KERAMIK, 9 skärvor, 43,6 g
x651 y058			
F1	x651,34 y058,12	-8,91	KOL, 0,02 l
x651 y059			
F1	x651,85 y059,05	-9,06	KERAMIK, 1 skärva, 9,7 g
x652 y055			
F1	x652,36 y055	-8,74	KERAMIK, 50 skärvor, 144,9 g
F2		-8,74	KOL, spritt i rutan, 0,01 l
x652 y056			
F1	652,56 y056,94	-8,72	KERAMIK, 1 skärva, 5 g
x652 y057			
F1	x652,84 y057,7	-8,86	KERAMIK, 4 skärvor, 15,5 g
F2			KOL, spritt i rutan, 0,03 l
x652 y058			
F1		-8,89	KERAMIK, spritt i rutan, 16 skärvor, 108,4 g
F2		-8,89	KOL, 1 bit
x653 y055			
F1	x653,03 y055,2	-8,52	KERAMIK, 12 skärvor, 19,5 g
x653 y056			
F1	x653,36 y056,75	-8,62	KERAMIK, 1 skärva, 8 g
F2	x653,22 y056,02	-8,70	KERAMIK, 2 skärvor, 44 g
F3		-8,70	KOL, spritt i rutan, 6 bitar
x653 y057			
F1	x653,92 y057,66	-8,63	KERAMIK, 3 skärvor, 19,7 g
F2		-8,75	KERAMIK, 8 skärvor, 23 g
F3	x653,56 y057,7	-8,76	KERAMIK, 3 skärvor, 17,7 g
F4		-8,75	KOL, 0,04 l
F5	x653,36 y057,7	-8,76	BRÄNDA BEN, 2 st
F6		-8,75	HARTS, 1 bit
F7		-8,73	LERKLINING, 1 bit, 2,4 g
x653 y058			
F1		-8,68	KOL, spritt i rutan, 0,03 l
F2		-8,83	KERAMIK,17 skärvor, spritt i rutan, 112,2 g
F3	x653,4 y058,16	-8,76	HARTS, 2 bitar
x653 y059			
F1		-8,87	KERAMIK, 42 skärvor, spritt i rutan, 206,5 g
F2	x653,06 y059,56	-8,87	KERAMIK, 1 skärva, 34,1 g

JORDPROVER, taget från samtliga rutor.

Kommentar och tolkningsförslag.

Den undersökta ytan (68 kvadratmeter) utgjordes före undersökningen av en terrassliknande yta som visade sig innehålla en härd i mitten med skärvstensmatta och spridda keramikskärvor av olika typer samt knackstenar. Knackstenarna låg i en cirkel, ca 2-3 m, runt härden vilket torde visa att dessa använts just där. Mer keramik fanns Ö om härden och två områden intill härden hade få keramikskärvor och skärvstenar, N om och Ö om. Detta kan vara en bild av en verksamhet runt härden där två personer suttit - en N om härden och en Ö därom. Keramikskärvor har deponerats mer V om härden. Man kan på keramikplanen nedan se att

utbredningen av keramik tenderar att vara begränsad i två NV-SÖ-liga parallella "linjer" inom en bredd av ca 6 m. Möjligen är detta en spegling av en rumsligt begränsad verksamhet. Inga stolphål eller andra byggnadskonstruktioner kunde dock bekräfta detta.

Knackstenar som ligger koncentrerade runt en härd med "sittplatser" för två personer har framkommit tidigare på Lovö dels på bronsåldersboplatsen Raä 27 (A 9B) där även stolphål ingick i en halvcirkel Petré 1984a, s.247) och dels på Raä 89 (Petré 1996a, LARS Nr 1). Vid A 9B på Raä 27 låg 6 knackstenar inom en radie av 2-3 m runt härden och med två skönjbara "sittplatser" och även en "städsten". Raä 89 hade två härdar (överlagrande varandra), knackstenar, keramik och även några stenartefakter (borrar). Dessa platser är således likartade och kan spegla samma process runt en härd med bl.a. ungefär lika många knackstenar, mängd keramikskärvor, skärvsten och höga fosfatvärden. Med tanke på det trots allt begränsade innehållet ger dessa platser ett intryck av att ha tillkommit under en avgränsad (och kanske speciell) tid som kan ha varit kopplad till en särskild process, t.ex. slaktperioder, offerperioder eller andra återkommande verksamheter och att det varit boskapsstocken som legat till grund för de processer som avspeglas i materialet (ben från nöt och får/get samt höga fosfatvärden). Dessa relativt små boplatser har både likheter och olikheter med de kända större boplatserna från framför allt yngre bronsålder, t.ex. Hallunda (Jaanusson 1981) och Apalle (Ullén 1997).

Vid en kort jämförelse mellan Raä 34N och Raä 34S så finns stora likheter. Båda har mörkfärgade fosfatrika kulturlager innehållande stolphål, skärvsten, spridda keramikskärvor, knackstenar, enstaka brända ben (ko och får/get) samt någon enstaka härd. Keramiken verkar likartad. Den största skillnaden är att Raä 34S består av ett flertal tätt liggande terrasserade och husgrundsliknande ytor som ligger i ett sluttningsområde och i de lägre partierna finns tomtliknande stenrader. Raä 34N ligger högre i terrängen och intill ett sankt parti och har där en skålgropshäll med 6 skålgropar. Antydningar till några terrasserade ytor finns även på Raä 34N (i V och under A 13). Om de båda platserna använts eller bebotts samtidigt eller i följd kan inte sägas.

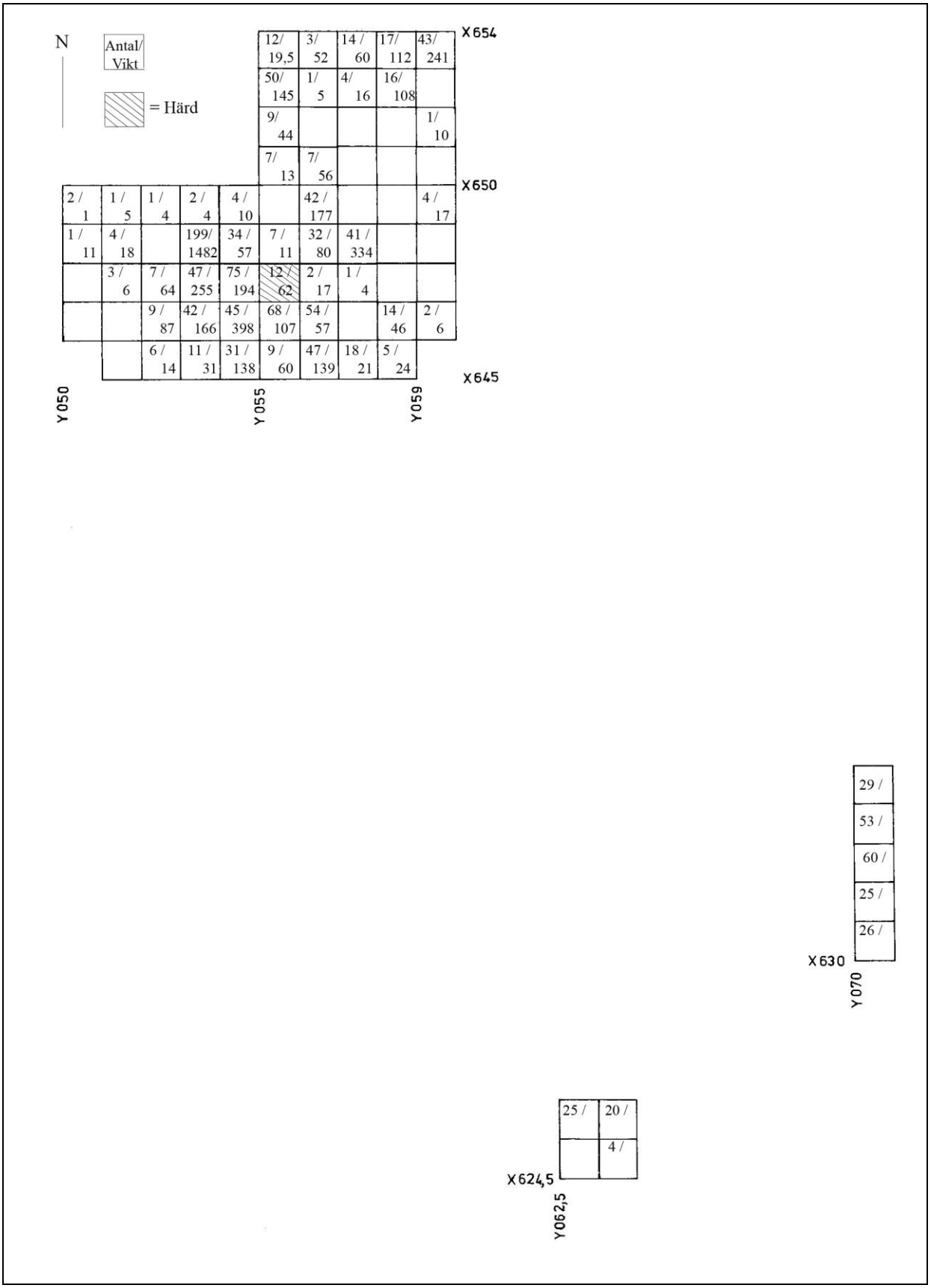

Fig. 28. Plan över området Raä 34 S med undersökta kvadratmeterrutor med keramikens utbredning (Antal skärvor/vikt i gram). Mycket keramik finns omedelbart öster om härden. Troligen har två personer suttit kring härden just där fynd saknas, en N om och en Ö om.

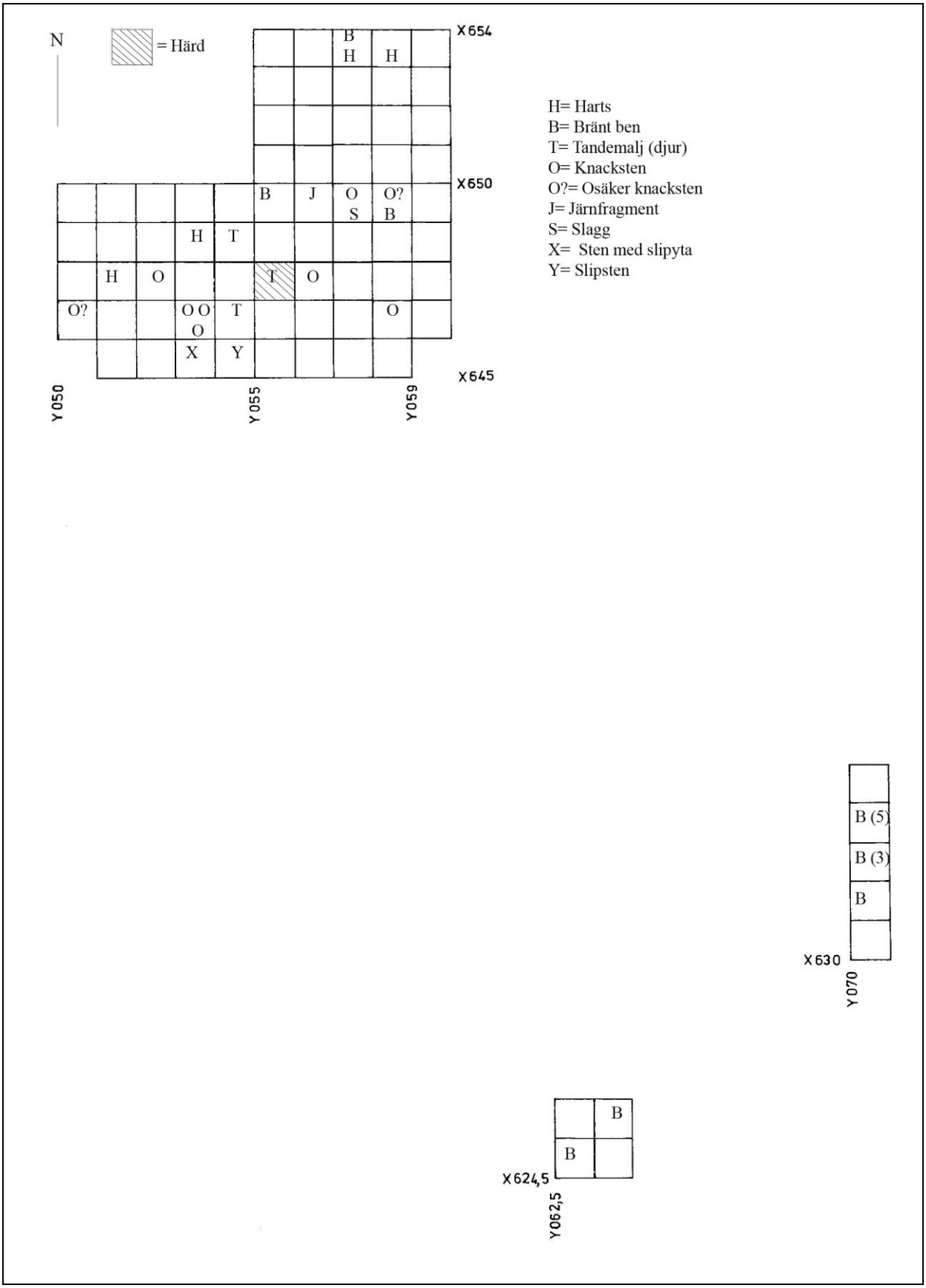

Fig. 29. Plan över området Raä 34 S med undersökta kvadratmeterrutor där de olika fynden är angivna. Intressant är att de 7 knackstenarna ligger i cirkel 2-3 m runt härden. Skärvsten fanns i alla rutor. Rutorna i SÖ är Provschakt 1 resp. Provschakt 2.

5.1.2.2 Provschakt 1

ANLÄGGNINGBESKRIVNING
***PROVSCHAKT 1*: 5 kvadratmeter (1 x 5 m, N-S) genom en terrasskant.**
Belägenhet: x630 y070 – x634 y070

Ett provschakt, 1 x 5 m (N-S), grävdes genom en terrasskant i S delen av Raä 34 S.
Syftet med schaktet var att få information om en terrassering som hade en terrasskant av en enkel rad stenar i Ö-V-lig riktning. Är detta husgrunder? Finns stolphål? Finns kulturlager? Terrassen var belägen i en svag SSV-sluttning och den V-Ö-liga stenraden utgjorde en avgränsning (långsidan) av terrassen åt S. Stenraden bestod av ett antal glest lagda ca 0,3 – 0,5 m stora stenar som var synliga någon dm ovan markytan.
Höjdskillnaden mellan N och S delen av schaktet var ca 0,8 m (se profilen). Sökschaktet drogs i N-S-lig riktning över en av de stora avgränsande stenarna (som ingick i den möjliga terrasskanten).

Efter avtorvningen framkom mjuk mörkfärgad jord i schaktet. Fragment av brända ben, kol och bränd lera framkom omedelbart. Keramikskärvor av varierande typer framkom över i stort sett hela schaktet, dock glesast i den nordligaste kvadratmetersrutan x634 y070. Skärvsten och skörbränd sten framkom i alla rutor.

I den norra rutan x634 påträffades steril jord redan på ca 25 cm djup medan kulturlagret var djupare i de övriga rutorna. Ett antal kantiga stenar ca 1-2,5 dm stora syntes över hela schaktet. I ruta x630 fanns en 65 x 50 cm stor sten som ingick i den terrasskant som löpte i V-Ö-lig riktning där området S om terrasskanten (utanför terrasseringen) låg något lägre i sluttningen. I botten av schaktet fanns gulaktig sandig morän. I ruta x631 y070 påträffades vid grävning till i övrigt steril jord en avgränsad mörkfärgning av jorden och en rundad stenkonstruktion med ett par kilstenar – dvs ett stolphål (A 150). Vid nedgrävning visade sig mörkfärgningen vara mer än 1 dm djup ner i den sterila moränen. Inga fynd av lerklining eller kol fanns i stolphålet. Djupet från markytan ned i stolphålets botten var 0,45 m. Stolphålet antyder dock en byggnad på platsen och att en stolprad kan ha funnits ca 3-5 dm innanför terrasskanten av större stenar. Stolpens diameter kan ha varit ca 0,20 – 0,25 cm. Omedelbart S om stolphålet löpte den delvis glesa stenraden av ca 0,3 – 0,5 m stora stenar i V-Ö-lig riktning. (I markytan intill schaktet fanns stenar i denna rad som var större).

FYND (Redovisning per kvadratmeter där koordinaterna anger rutans SV hörn).

x630 y070		KERAMIK, 26 skärvor. BRÄND LERA, 0,05 l
x631 y070		KERAMIK, 25 skärvor BRÄND LERA, 0,08 l KOL, enstaka BRÄNT BEN, 1
x632 y070		KERAMIK, 56 skärvor
x632,8 y070,33	z-12,33	KERAMIK, 4 skärvor BRÄND LERA, 0,1 l BRÄNDA BEN, 3 KOL, enstaka
x633 y070		KERAMIK, 40 skärvor
x633,51 y070,56	z-12,34	KERAMIK, 13 skärvor BRÄND LERA, 0,08 l BRÄNDA BEN, 5 KOL, enstaka

x634 y070	KERAMIK, 29 skärvor
	BRÄND LERA, 0,05 l
x634,85 y070,38 z-12,13	KOL, enstaka

Skärvstensförekomst (skärvsten / skörbränd sten / opåverkad sten). Anges i liter:
x630 y070: 12 / 1,4 / 8,3
x631 y070: 11,9 / 6,2 / 11,3
x632 y070: 15,5 / 9,2 / 15
x633 y070: 9 / 1,5 / 14,7
x634 y070: 11 / 1 / 7,5

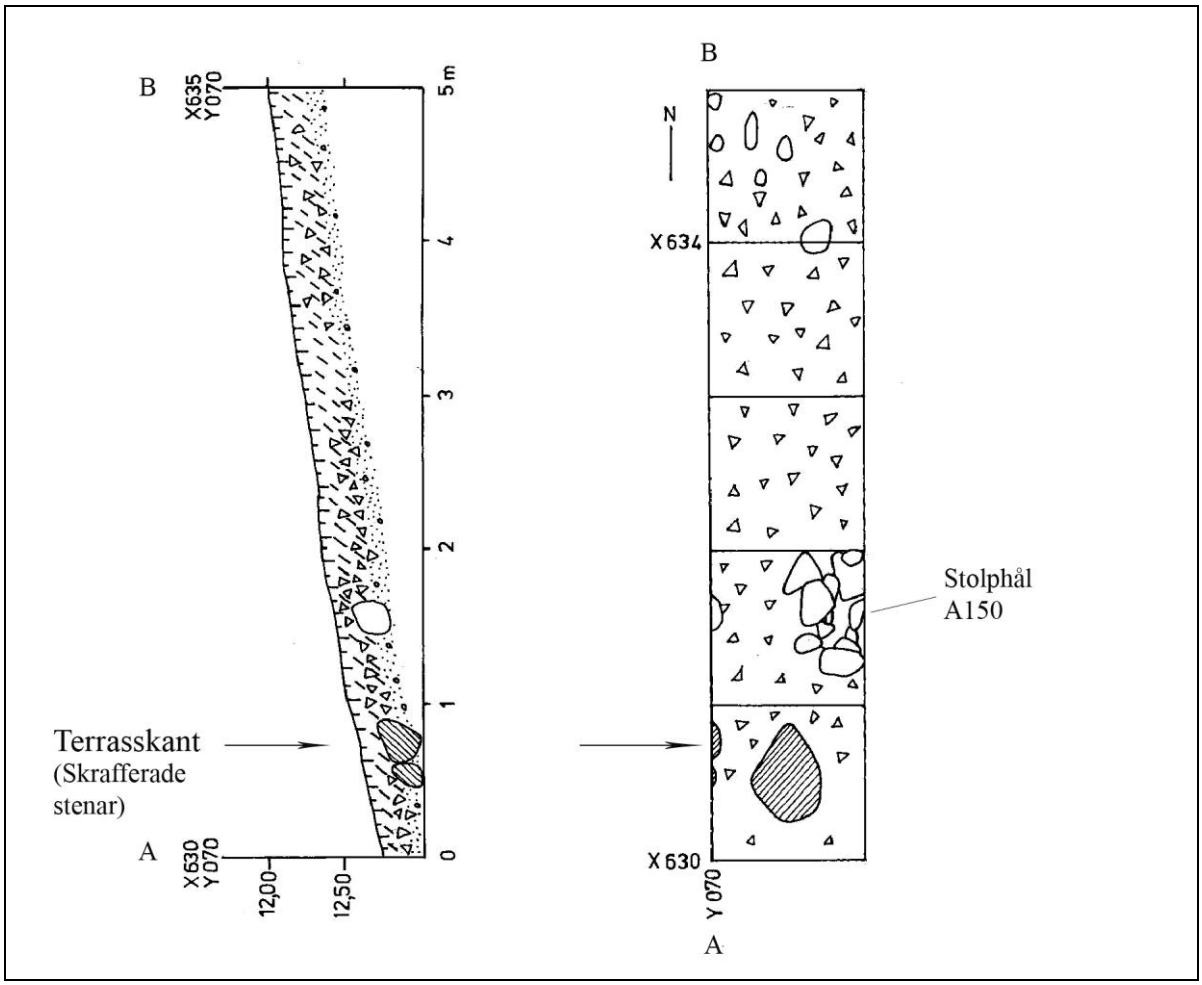

*Fig. 30. Profil och plan över **Provschakt 1**, Raä 34 S, Lunda/Berga. Stolphålet (A150), vars stolpe varit ca 20-30 cm, hade ett flertal kilstenar. Terrasskanten löpte i V-Ö-lig riktning och markerades av en stenrad (skrafferade stenar).*

5.1.2.3 Provschakt 2

ANLÄGGNINGSBESKRIVNING
***PROVSCHAKT 2*: 4 kvadratmeter (2 x 2 meter genom en terrasskant)**
Belägenhet: x624,5 y062,5
Provschaktet (2 x 2 m) lades ca 6 m SV om provschakt 1 på terrassen V om och intill föregående nämnda schakt (x630 y070) och var lagt över en i V-Ö-lig riktning löpande terrasskant av 0,3-0,6 m stora stenar.

Terrassen var belägen i S-sluttning, avgränsad i S av tätt lagda 0,3-0,6 m stora stenar (6 stycken synliga i schaktet). I N tangerades terrassen av en vikingatida hög, A 73, som anlagts i direkt anslutning ovanpå terrassen.
Vid avtorvningen framkom mörk mjuk mylla. I lagret närmast under torven framkom bränd lera, tjocka bruna keramikskärvor samt några skärvor tunnare svart keramik i rutorna x624,5 y062,5 samt y063,5. I den sistnämnda rutan påträffades också en obränt ben. I ruta x624,5 y062,5 påträffades några fragment brända ben samt ett fåtal keramikskärvor. I ruta x624,5 y063,5 fanns inga fynd i det övre lagret. Jorden visade sig vara mörkast i ruta x625,5 y063,5. I ruta x625,5 y062,5 påträffades en 8 x 8 cm stor keramikskärva – möjligen en bottenbit. Rutorna x624,5 y062,5 och y063,5 (dvs S om stenraden och således utanför terrassen) hade övervägande ljusare jord och var tämligen fyndtomma. Kulturlagret var ca 40 cm djupt i de två norra rutorna och betydligt tunnare i de två sydliga.

Över hela schaktet fanns stora stenar, mestadels 0,2-0,4 meter stora, den största ca 1 x 0,6 m mitt i ruta x624,5 y063,5. Fyra stora stenar tycktes placerade rakt i V-Ö-lig riktning genom schaktet. Terrasskanten av stenar löpte i V-Ö-lig riktning ungefär i koordinaten x625. Mitt i denna stenrad (något N om) och mitt i schaktet fanns nedkilade stenar och viss mörkfärgning som möjligen antyder ett stolphål (A 151?). Underlagets bottenskikt var delvis småkuperat med mörkare försänkningar varav två misstänktes kunna utgöra botten av stolphål. De bedömdes dock ej som sådana. Intill och innanför den V-Ö-liga stenraden i ruta x624,5 y062,5 fanns en stor flat sten med nött yta som antyder förslitning (?) – en eventuell tröskelsten (?). I botten av schaktet framkom gulaktig sandig morän.

FYND (Redovisning per kvadratmeter där koordinaterna anger rutans SV hörn).

x624,5 y062,5		BRÄND LERA
		BRÄNDA BEN, enstaka
		KOL, enstaka
x624,5 y063,5		KERAMIK, 4 skärvor
x625,5 y062,5		KERAMIK, 24 skärvor
x625,3 y062,56	z-12,73	KERAMIK, 1 bit
		BRÄND LERA, 0,02 l
		KOL, enstaka
x625,5 y063,5		KERAMIK, 16 skärvor
x625,95 y063,84	z-12,88	KERAMIK, 4 skärvor
		BRÄND LERA, 0,02 l
		BRÄNT BEN, 1

Skärvstensförekomst (skärvsten / skörbränd sten / opåverkad sten). Anges i liter:

x624,5 y062,5: 1,1 / 0,3 / 1,5
x624,5 y063,5: 5,1 / 2,05 / 5
x625,5 y062,5: 5,5 / 0,2 / 14
x625,5 y063,5: 12,8 / 3,2 / 18,9

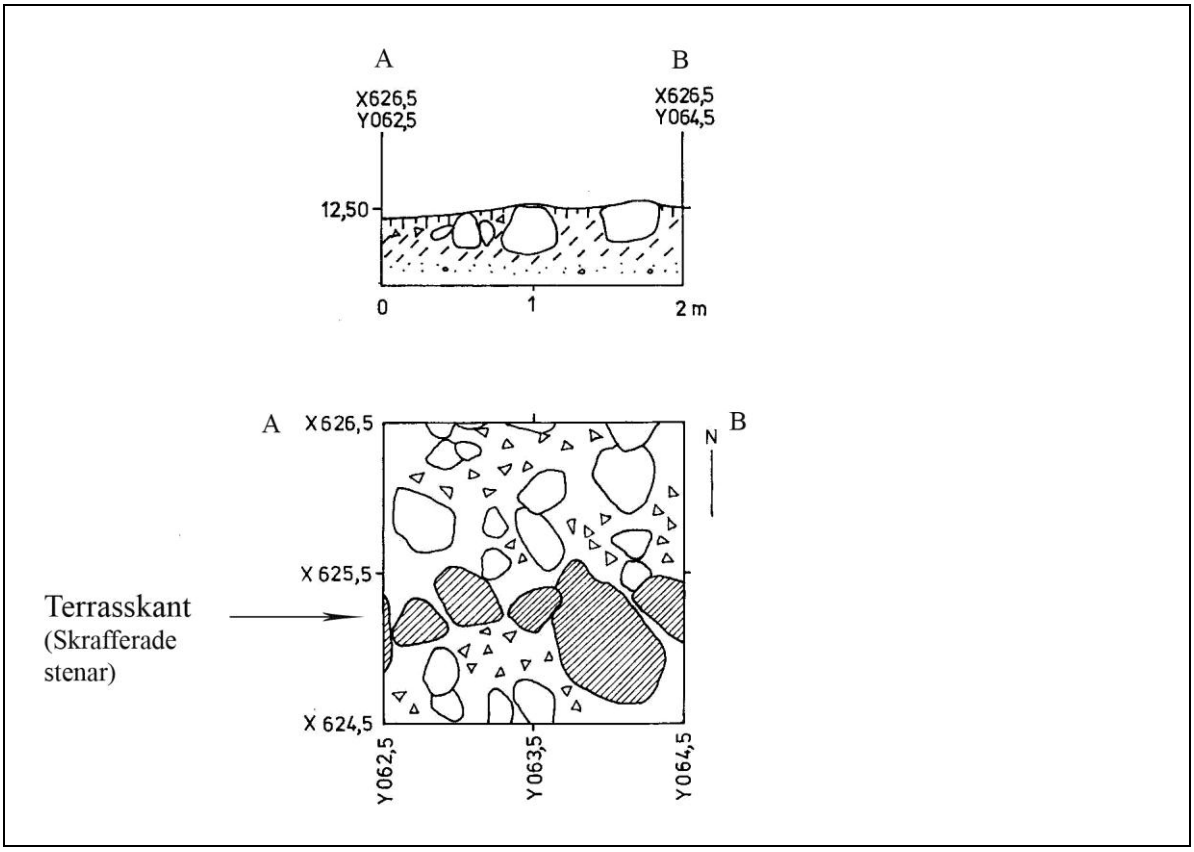

*Fig. 31. Profil och plan över **Provschakt 2**, Raä 34 S, Lunda/Berga. Terrasskanten löpte i V-Ö-lig riktning och markerades av en stenrad (skrafferade stenar). I mitten i schaktet fanns en stolphålsliknande konstruktion (A 151, osäkert).*

Kommentar ang. de båda provschakten 1 och 2
Provschakten visar att terrasserna har avgränsade och mer markerade kulturlager gentemot den omedelbara omgivningen söder om terrasskanten, dvs utanför terrassen. Innanför terrasskanterna har jorden varit mörkare och mer fyndrik samt innehållit mer skärvsten. Stolphålen är placerade omedelbart innanför de stenrader (terrasskanter) som avgränsar terrasserna.

5.1.2.4 Utvärdering och sammanfattning av Raä 34 S

Sammanlagt har 77 kvadratmeter boplatsyta undersökts fördelade på tre schakt samt en husgrundsterrassering A 79. Den större ytan (68 kvadratmeter) har påvisat strukturer som påträffats tidigare vad gäller undersökta bronsåldersboplatser på Lovö. Således finns ett samband i fynd och fyndspridning samt skärvsten, skörbränd sten och en centralt liggande härd. Möjligen finns ett *proportionellt mängdförhållande* i den process som förelegat, vad gäller keramikskärvor (och keramiktyper), skärvsten och knackstenar runt en härd, på dessa typer av aktivitetsytor/boplatser. Intressant på den aktuella ytan är således de sju knackstenarnas läge intill och runt härden – som om man arbetat med knackstenarna i anslutning till härden, de ligger inom en radie av ca 3,5 m från härdens centralpunkt. Liknande har konstaterats på bronsåldersboplatsen Raä 27 där A 9B har sex knackstenar som ligger i cirkel inom 2-3 m runt härden (se Petré 1984, Del 2, s.247). Härden på boplatsen A 9B på Raä 27 har C14-daterats (träkol, 2 prover, okalibrerade värden) till 445+-135 BC och 420 +-105 BC (St4767 resp. St4768). (Se Petré 1984, Del 4, s.125).

Keramiken i den 68 kvadratmeter stora ytan har sin huvudsakligt största mängd omedelbart söder och väster om härden. Rutan omedelbart Ö om härden har endast 2 skärvor (17,1 g) och

rutan omedelbart N om härden har endast 7 skärvor (11,2 g). Även denna struktur liknar A 9B på Raä 27 där två kvadratmeterrutor omedelbart kring härden var helt fyndtomma, nämligen omedelbart N resp. SÖ om härden. Detta kan tolkas som att två personer kan ha suttit just där fynd saknas.

Vid betraktandet av fyndspridningen framgår att en diagonal i NV-SÖ har mer fynd, såväl keramik som övriga fynd. Denna diagonal kan uppskattas vara ca 6 m bred och kan fortsätta utanför det undersökta området såväl åt NV som åt SÖ (uppenbarligen mer åt SÖ). Härden ligger mitt i denna diagonal. Den NV-SÖ-liga utbredningen kan i sin helhet vara minst 8 m lång. Möjligen avspeglar detta en verksamhetsyta/byggnad som haft NV-SÖ-lig utbredning med storleken ca 6 x 8 m. Inga stolphål kunde dock konstateras vid utgrävningen. Längre åt NV vidtar blockrik terräng och åt SÖ vidtar några tätt liggande (?) terrasskanter av sten, någon/några troligen i V-Ö-lig riktning och på olika nivåer i sluttningen. Vid byggandet av den vikingatida graven A 63 som angränsar i SÖ kan stenar ha tagits från konstruktioner som ingått i boplatsen. Detsamma gäller vid byggandet av den vikingatida graven A 73.

Vad gäller de båda provschakten söder om den större undersökta terrassen så lades de genom husgrundsliknande rektangulära terrasseringar. Båda schakten uppvisade mer skärvsten och keramik samt mörkare jord innanför terrasskanten än utanför. Stolphål tyder på att huskonstruktioner på terrasserna kan ha haft stolpburna tak. Stolparna har stått omedelbart innanför stenlinjen som avgränsar terrasserna. Hur stolphål och stenlinjer förhåller sig till varandra i tid och rum är oklart men inget tydde dock på att flera tidsskikt eller konstruktionsskikt förelåg.

Det kan i detta sammanhang nämnas att husgrunden A 79 saknade stolphål men hade delvis kraftiga kantstenar men med avsaknad av tydligt kulturlager, skärvsten och fynd. Liknande gäller även för de boplatsytor som framkom under A 80 och A 81. Flera typer av byggnader och konstruktioner kan således konstateras på denna boplats men det bör också påpekas att endast en liten del av boplatsen är utgrävd och mycket har förstörts i samband med att de vikingatida gravarna byggdes.

5.2 ÖVRIGA BOPLATSER (av okänd ålder) SAMT EN YTA MED GROPKERAMIK

Det bör påpekas att fornlämningen ej är totalundersökt med avseende på att området ej varit totalavtorvat och totalavbanat. Detta krävs för att kunna avgöra utseendet på de under gravarna kvarvarande spåren från olika boplatsaktiviteter. Huvudsyftet har ju varit att endast undersöka gravkontexterna och att därmed lämna de underliggande boplatsresterna orörda. Således finns en skärvstenhög ca 20 m söder om A 13 som ej är undersökt. Undantag har emellertid gjorts i vissa fall för att få en klarare bild av boplatsresternas karaktär.

I samband med undersökningarna av de vikingatida gravarna i mitten av gravfältet framkom under flera gravar små spår som antydde rester från äldre boplatsaktiviteter men möjligen också troligen spår från aktiviteter i samband med gravarnas anläggande (A 55?). Området i denna delen av fornlämningen mellan 25-30 m.ö.h. utgör en högt liggande svag SSÖ-sluttning och kan ha varit inbjudande som boplatsyta. Under A 55 fanns således rester från en härdgrop och stolphålsliknande kolförekomster. Tunna kulturlagerliknande mörkfärgningar fanns under flera av gravarna i mellersta delen. I N delen under A 2 och under A 6 fanns också mörkfärgade kulturlager. I dessa framkom enstaka små keramikskärvor av bronsålderstyp. Troligen hör dessa lämningar samman med Raä 34N.

5.2.1 Boplatsrester i området under A 23, A 26 och A 32

I samband med undersökningen av gravarna A 23, 26 och 32 i mellersta delen av gravfältet framkom ett tunt kulturlager i botten. Under treudden A 32 framkom mörkfärgningar och sotfläckar samt enstaka keramikskärvor. (se anl.beskrivningen A 32). Keramikskärvorna är svårdaterade men har "bronsålderskaraktär" med relativt rödbränt gods. Under gravarna A 23 och A 26 framkom skärvsten, mörkfärgningar och sotfläckar. Under A 23 framkom två mindre härdar (A 23A och A 23B) med skärvsten samt troligen resterna efter en urnegrav (A 23C). Även enstaka kvartsredskap (en borr i A 26) samt enstaka keramikskärvor framkom i området. Några av keramikskärvorna hade "chokladbrun" färg (A 23) och avvikande magring. Sådana skärvor har också påträffats i ett schakt som grävdes i det sanka partiet nedanför bergskanten söder om A 12. A 26 var uppbyggd av mycket skärvsten och mörk mylla. Boplatsområdet vid A 23, 26, 32 ligger högst på hela Raä 34 och möjligen är dessa lämningar bland de äldsta på fornlämningen (undantaget den gropkeramiska lämningen).

5.2.2 En yta med gropkeramik

I mellersta delen av fornlämningsområdet framkom i sydvästra delen av graven A 55 i dess utkant i botten i morängruset spridda skärvor av gropkeramisk karaktär med porigt gods. Området ligger på en nivå av ca 28 meter över havet och har utgjorts av ett åtida strandområde med svag sluttning och exponering åt SSÖ. På mikronivån har området utgjorts av en liten svacka i den svaga SSÖ-sluttningen som sträckt sig från A 55 mot A 56 - möjligen en lämplig sadelformad mindre strandremsa kanske endast ca 20 m lång parallell med strandlinjen. Endast en del av området (se plan över A 55) undersöktes i samband med att graven A 55 undersöktes. Ca 70 små bitar, 5-30 mm stora framkom, de flesta var spjälkade. En mynningsbit har kunnat identifieras. Keramiken är ”porig” vilket är typiskt för gropkeramik. Motsvarande typ har tidigare påträffats i ett litet område på det intilliggande gravfältet Raä 27, endast några hundra meter bort (se Petré 1982, s.15f.f.). Denna yta har också utgjorts av en liten strandremsa parallell med strandlinjen.

6. RESULTAT OCH TOLKNING FRÅN RAÄ 34

Under åren 1989-2003 undersöktes 74 vikingatida gravar, ca 30 gravar från äldre järnålder, 8 gravar från yngre bronsålder samt boplatslämningar/aktivitetsytor från främst yngre bronsålder på Raä 34. Undersökningarna bedrevs som seminariegrävningar med kompletterande forskningsgrävningar.

Av gravarna från vikingatid var 37 brandgravar och 37 skelettgravar. Därtill kommer 4 odaterade relativt stora stensättningar med oidentifierat gravskick (A 4, 6, 8 och 76). Från romersk järnålder fanns fyra större stensättningar (A 3, 24, 26 och 55) varav några med osäker datering. Från äldre järnålder har undersökts sammanlagt 32 st (de flesta skadade) urnegravar, benlager och små stensättningar. De flesta urnegravarna är från äldre och yngre romersk järnålder och finns i norra delen av gravfältet (Raä 34N). I mellersta och södra delen av gravfältet finns rester av gravar från äldre järnålder (troligen förromersk järnålder) och yngre bronsålder. Mittblocksgraven A 22B är från yngre bronsålder liksom de små stensättningarna A 30B, 40, 52B, 87. Totalt har 116 gravar undersökts på Raä 34. Undersökningar av boplatslämningar/aktivitetsytor (delvis under gravfältet) har skett i norra delen (Raä 34N) och i sydöstra delen (Raä 34S) av fornlämningen.

6.1 GRAVARNA FRÅN VIKINGATID

Gravarna från vikingatid, med sina högar och synliga stensättningar, var framträdande före undersökningen och gravfältet kunde karaktäriseras som ett typiskt höggravfält från yngre järnålder. Även två treuddar och ett antal rektangulära stensättningar, flera med insjunkning/svacka – d.v.s. skelettgravar - kunde iakttagas före undersökningen.

Undersökningen resulterade i 74 gravar från vikingatid varav 37 brandgravar och 37 skelettgravar. Såväl tydligt uppbyggda högar, högliknande stensättningar som stensättningar förekom. Även mycket flacka relativt stora vikingatida stensättningar fanns (A 54 och A 59). Av stensättningarna var två treuddar. Stensättningarna var mestadels runda men ett flertal var rundat rektangulära eller rektangulära och dessa var skelettgravar. Den runda formen är tydlig och återkommande och kan associeras till cirkeln eller ringen med dess evighetssymbolik. Anmärkningsvärd var skelettgraven A 71 som hade en tydlig rektangulär mantelfyllning över en vällagd rund stensättning. Gravklot eller rest sten (mittsten) förekom i ett flertal gravar liksom kantkedja. Flera gravar hade s.k. SV-port, även två skelettgravar (A 18 och 61). Variationer i konstruktion vad gäller stenstorlek, stenskikt, storlek, form, fyllning m.m. förekom relativt ofta och var stundom påtaglig och gravformerna kan knappast kallas stereotypa.

Brandgravarna hade vanligen brandlager avgränsade av en inre rund kantkedja. Brandbål på plats kunde med säkerhet konstateras i flera gravar. Anmärkningsvärd är båtgraven A 30 som uppvisade brandspår från en båt. Det är inte uteslutet att de flesta "båtnitsgravarna" har haft en båt på bålet. Troligen har de flesta gravbålen stått på samma plats som gravplatsen även om spåren ibland varit svåra att upptäcka. Ett antal bålplatsorienteringar i SV-NÖ-lig riktning är intressanta med tanke på de efterkommande skelettgravarnas orientering i samma riktning. Fanns en äldre väderstreckstradition (jfr SV-portarna) än den kristna? I skelettgraven A 91 låg en obränd eldslagningsflinta (som kremeringssubstitut?) innanför kantkedjan i anläggningens SV del – slump eller viktigt symboliskt väderstreck? I övrigt är den brända flinta (eldslagningsflinta) som ofta påträffats i fyllningen eller runt *brandgravarna* troligen den flinta som man antänt bålbranden med och som därefter ansetts obrukbar (jfr likkammarna).

Brandbålsritualerna är ännu nästan helt okända för oss men mycket tyder på att de varit komplicerade och omfattande och att gravarna skall ses som lämningar efter rituella handlingar i syfte att säkerställa resan till dödsriket som transformerades genom elden på brandbålet. På brandbålet fanns förutom djuren även den dödes ägodelar. Vissa män som har tillhört en mer aristokratisk samhällsgrupp fick med sig dryckeskärl (bikärl) som kan uppfattas som ceremonikärl som skulle användas i dödsriket (Valhall). Bålresterna har krossats, såväl gravfynden som benresterna. Man har manipulerat med bålresterna, tagit bort vapenklingor, brutit av knivar och lagt ned en del av de brända benen i en urna (benurnan har inte varit med på bålet). Majoriteten av de brända benen, från människa och djur, som rimligen borde finnas med i en grav, finns ej med. Det gäller även för de gravfynd som varit med på bålet. Processerna och ritualerna efter bålbranden vet vi mycket lite om och vart de felande resterna tagit vägen är okänt (jfr dock Gansum vad gäller brända ben och järnsmide, Gansum 2004, s.121-155 och där anförd litt.). Det man lämnat i graven kan ha tänkts utgöra en ”kontrollerad” del i uppfattningen att den döde ”bodde” kvar i graven. Om det var viktigt att alla ben från bålet skulle vara med i graven så kan man ju undra varför det aldrig är så. Ej heller i benurnorna är det konsekvent bara människoben. Den ”kontrollerade” andelen efter bålceremonin kan ha utgjort den del som ansågs rimlig och ”blev över” efter ceremonielet. Kanske ”gravdelen” tillmättes ett mentalt och outtalat kraftförhållande mellan den döde och

de efterlevande. Kraften fick inte vara för stor i graven, ej heller för liten. Man hade respekt för det okända.

I nästan alla gravar ingår djur bland de brända benen. Man har bränt hundar, får/getter, svin, fåglar (oftast höns), katter, nötkreatur och hästar (hela eller delar av dessa djur). Djuren har således "offrats" i samband med gravakten, vilket måste ha varit betydelsefullt med tanke på djurens stora värde för människornas överlevnad. Antalet djur, och i vissa fall arter, är kopplat till den gravlagdes sociala status om man ser på gravfyndens sociala värde och gravtypens utformning och omfattning. Sannolikt har djuren haft en viktig funktion i människornas föreställning om resan till dödsriket. Hästbroddarna kan vara ett exempel på detta (vägen till dödsriket Hel var hal och det var vikigt att säkert komma dit). Djuren uppfattades ha en transformativ förmåga att föra själen till dödsriket. Elden var förutsättningen till transformationen till dödsriket. Hela begravningsprocessen och framför allt bålakten fokuserar på resan till dödsriket som var den viktigaste delen i gravritualen. Det var då som transformationen skedde då djuren kunde beledsaga och föra iväg själen till dödsriket. Efter bålakten finns uttryck för skrock och osäkerhet mellan de efterlevande och vad som hände under bålakten - om resan till dödsriket gick bra och rädsla för gengångeri. Bålresterna manipuleras och ritualiseras. De efterlevande konstruerar graven utifrån såväl den rådande samhällsnormen som efter ett individuellt ställningstagande. Benurnorna renades först inuti med eld som visar sig i den organiska brända beläggning som ibland finns på insidan. De renade urnorna med en del av de brända benen vigdes slutligen med en torshammarring som lades överst. Benurnorna får gravens mest centrala plats – varje gravkonstruktion, där den runda formen återkommer, kretsar kring den eldrenade benurnan med de brända (genom bålet) eldrenade benen. Även de kristet påverkade skelettnedgrävningarna har först renats med eld, vilket kan uppfattas som ett kvardröjande substitut för eldtransformeringen (kremeringssubstitut). I skelettgravskicket fanns en ny norm som endast i några enstaka fall, i synkretistisk anda, inte alltid följts (Jfr A 71, 72 och 91 m.fl.). Den nya kristna normen i skelettgravskicket skiljer sig avsevärt från den hedniska. I brandgravstraditionen fanns en tydlig transformeringsprocess genom elden till nästa liv. I den kristna normen saknas dessa gamla ritualer – personerna som begravdes obrända (i skelettgravar) var kristna.

De vikingatida gravarna överlagrade i flera fall äldre gravar (se nedan) och man har uppenbarligen inte tagit hänsyn till de äldre gravarna vid gravbyggandet under vikingatid. Detta framgick särskilt tydligt i södra hälften av gravfältet där endast i stort sett urnebottnar återstod av äldre gravar (med undantag för A 30B och de större stensättningarna A 24, 26 och 55). Men troligen så har platsen varit viktig som gravplats. Vetskapen om de äldre gravarna och även de underliggande bronsåldersboplatserna måste ha funnits. I minst ett fall kan manipulation misstänkas med de äldre gravlämningarna, nämligen i A 35/A 35B (se anläggningsbeskrivningen).

De grupperingar av gravar från vikingatid som klart framkommit över hela gravfältet är ett resultat av olika familjebildningar på gården/byn över tiden. Sannolikt är grupperingarna i horisontalstratigrafiska mönster uttryck för familjeband och nära släktskap - man skulle ligga begravd intill en anhörig. I dessa grupperingar finns såväl brandgravar som skelettgravar som ligger på ett sådant sätt att det måste tolkas som att båda dessa gravskick (och religiösa synsätt) varit legitima och utövats samtidigt under större delen av vikingatiden och in i tidig medeltid.

Gravfältets tidsställning torde ligga från några årtionden in i 800-talet till in i 1100-talet (och möjligen senare). Det relativt omfattande gravantalet från vikingatid på Lunda/Berga-enheten,

74 gravar på Raä 34 och 19 gravar på Raä 27, dvs drygt 90 gravar med minst 3-5 parallella familjegrupperingar, motsvarar en bybildning. Denna bybildning har för Lunda tidigare konstaterats även för folkvandringstid och vendeltid (Petré 1984c).

Intressant är att gravfältet använts så sent som in i 1100-talet och kanske t.o.m. in i 1200-talet. Den eventuella träkyrka som varit föregångare till stenkyrkan (se Wallenberg 1984, s.23), har uppenbarligen inte varit övertygande för alla som ny gravläggningsplats, även om äldre skelettgravar (dock utan datering) har påträffats under stenkyrkan (a.a.).

6.2 GRAVARNA FRÅN ÄLDRE JÄRNÅLDER OCH YNGRE BRONSÅLDER

Gravarna från äldre järnålder och yngre bronsålder framkom i samband med undersökningen av de vikingatida gravarna. Dessa gravar kan delas in i tre eller fyra kategorier: Urnegravar från romersk järnålder (främst vid Raä 34N), små stensättningar och benlager, urnegravar eller urnegropar från yngre bronsålder och troligen förromersk järnålder (i S och mellersta delen av gravfältet) och några större stensättningar från romersk järnålder (i mellersta delen exponerande utåt bygden i Ö). De drygt 30 gravarna från äldre järnålder på Raä 34, inklusive de tre från romersk järnålder i norra delen på Raä 27 (A 138, 139, 140), kan motsvara gravarna för en familj under denna fas, dvs under tiden från ca Kr.f. till ca 400 e.Kr (jfr 10 gravar per 100 år som är minimum för en familjs överlevnad, se Petré 1999 (LARS Nr 7) och Petré 1997a). Detta skulle innebära att Lundaenheten uppvisar en obruten gravläggningskontinuitet åtminstone från Kr.f. och framåt över tiden till forntidens slut. Gravarna från romersk järnålder har kunnat dateras främst genom kamfragment men även genom några fibulor samt genom gravskicket. Därtill kommer de 8 gravar som sannolikt kan dateras till yngre bronsålder. Möjligen tillhör fler av de ej daterbara gravarna i södra och mellersta delen av Raä 34 tidsfasen yngre bronsålder och förromersk järnålder. Flertalet av de äldre gravarna har varit kraftigt skadade av det vikingatida gravbygget och ofta har endast benkoncentrationer och benutbredningar återstått i botten under eller runt de vikingatida gravarna. Fynden har varit mycket sparsamma och kol för C14-analyser har mestadels saknats vilket gjort att dateringar har varit problematiska.

En gravfältsbildning tycks ha initierats redan under yngre bronsålder eftersom åtta gravar sannolikt kan dateras till denna fas nämligen A 22B, 30B, 40, 47, 48, 52B, 57B och 87. Dessa kan klassificeras till den s.k. Älbytypen (jfr Ambrosiani 1964, s.29, 60 och fig.10, 11). Denna typ av mindre stensättning har tidigare diskuterats i samband med undersökningar av gravfältet Raä 31 på Lovö (Petré 1984b, Del 3, s.170) och benämndes då Typ 4 (a.a. s. 170). Denna del av gravfältet Raä 34, den södra/mellerst, en "platåliknande" svag sydöstsluttning, torde ha utgjort ett attraktivt exponerande läge för just ett etablerande av ett gravfält under yngre bronsålder. Även vid ”nyetableringen” under tidig vikingatid anlägger man de första gravarna på denna ”platå”. Intressant i detta sammanhang är de konstaterade gravarna från yngsta bronsålder (period 6) på Raä 28 (A 38) som ligger endast några hundra meter ifrån Raä 34 och som kan tyda på att Lunda/Berga och Söderby hade var sin familj redan under yngsta bronsålder.

6.3 BOPLATSLÄMNINGAR FRÅN FRÄMST YNGRE BRONSÅLDER

Under gravfältet Raä 34 har på flera ställen framkommit boplatslämningar i olika omfattning, främst från yngre bronsålder. Boplatserna har skadats av det efterkommande gravbyggandet.
Äldst synes en mindre boplats från gropkeramisk tid vara (under och i utkanten av A 55). Den ligger på ca 27-28 möh och utgörs av spridda små skärvor av gropkeramik. Möjligen är boplatslämningarna vid och runt gravarna A 23, 24, 26, 32 från äldre bronsålder (eller

tidigare). Där finns bl.a. en borr och en skrapa av kvarts som ger ett äldre intryck än yngre bronsålder. Där finns också enstaka keramikskärvor av en ovanlig typ ("chokladfärgat" gods) som även har påträffats i ett provschakt i det sanka partiet av Raä 34N.

Mest framträdande är två boplatsområden, ett i norr benämnt Raä 34N och ett i SÖ, benämnt Raä 34S, där 273 resp. 77 kvadratmeter har undersökts. Båda har mörkfärgade kulturlager innehållande skärvsten, spridda keramikskärvor, knackstenar, någon enstaka härd, stolphål och terrasseringar. Keramiken är av bronsålderstyp med rödaktigt gods och mestadels med slät utsida men även med rabbig fingerstruken yta samt keramikskärvor med svartglättad yta, s.k. Lausitz-typ etc. Även hålornerad keramik har framkommit. På Raä 34N fanns ett antal stolphål, en skärvstenshög (A 9B), en stenrad (A 134) och en relativt stor härdgrop (A 141). Området karaktäriseras av skärvstensbemängd fosfatrik svart jord rik på keramikskärvor, ca 25 knackstenar (varav 15 i skärvstenshögen), lerklining samt enstaka spridda brända ben och djurtänder. På en angränsande häll finns 6 skålgropar. Minst två aktivitetsskikt i boplatslagret kunde konstateras, sannolikt med en brand mellan dessa (lerklining i stolphål). Ett täckande skärvstensskikt över en härd, en stenrad och vissa stolphål visar på en omstrukturering i verksamheten på boplatsen efter branden. En koncentration av 14 stolphål centralt har även en förhöjd koncentration av keramikskärvor. Där finns även de flesta svartglättade och hålornerade keramikskärvorna. Denna koncentration av stolphål inom ca 6 m radie kan tolkas på olika sätt, t.ex. som rester efter en husgrund, ett offerhus, en aktivitetsyta eller efter ett stolpburet slakt- eller offeraltare eller annan plattform i samband med slakt och djurhantering på platsen. Här tycks även olika typer av keramikkärl ha ingått. Detta kan vara en liknande rund "aktivitetsyta" som tidigare undersökts på Lovö dels på Raä 27 (A 9B) (se Petré 1982. Del 1, s.31f och Petré 1984, Del 2, s.12, 247) och dels på Raä 89 (Petré 1996a) och som också finns på Raä 34S (se nedan). Dessa ytor har varit koncentrerade kring en härd och med keramikkoncentrationer och knackstenar kring härden.

Möjligen kan en tolkning av de två faserna på Raä 34N se ut som följer:
Det äldsta skedet har haft en striktare struktur med härden A141 och skärvstenshögen A 9B i vilken medvetet ansamlats keramikskärvor och knackstenar. Vissa stolphål härstammar från detta skede. En brand har skett vilket medfört en omstrukturering av boplatsen. Lerklining med pinnavtryck har bl.a. ramlat ned i äldre stolphål. En "ny" skärvstensmatta kommer till som bl.a. täcker härden A 141. En stenrad byggs i V-Ö-lig riktning (över bl.a. härden). Möjligen har stenraden ingått i en konstruktion som avskiljt den "nya" skärvstenshanteringen (större mängd skärvsten fanns N om stenraden). Mer keramik, bl.a. hålornerad keramik samt keramik av Lausitz-typ sprids nu i området (under A 10) där också en koncentration av 14 stolphål finns. Möjligen är området under S kanten av A 10 nu det nya härdområdet. Under båda faserna har den verkamhet som bedrivits här, mer eller mindre rituell, avsatt höga fosfatvärden i jorden troligen orsakad av djurhantering, slakt, offerhandlingar, offermåltider och annan verksamhet som varit viktiga och ingått i bronsålderns kulturliv. Slakt, blod, slaktavfall, djurspillning, djurfoder, mjölk, matberedning etc. kan vara ingredienser till förhöjda fosfatvärden där eld, heta stenar och vatten också ingått.

Raä 34S ligger i slänten SÖ om Raä 34N och karaktäriseras mer av tätt liggande husgrundsliknande terrasseringar. På Raä 34S har en ca 68 kvadratmeter stor sammanhängande yta undersökts samt två mindre schakt (Schakt 1 (5 kvadratmeter) och schakt 2 (4 kvadratmeter) och en husgrundsterrass (A 79). Även här finns den fosfatrika svarta jorden, bronsålderskeramik, skärvstensutbredningar, knackstenar etc. Mitt i det större undersökta ytan (68 kvadratmeter) fanns en härd med 7 knackstenar inom 3 meters radie och med keramikkoncentration åt väster. Liknande fyndspridning runt en härd finns även på Raä

27 (A 9B) och skärvstenshögen Raä 89 och kan avspegla samma typ av verksamhet/process. I ett av de undersökta mindre schakten framkom ett stolphål i kanten av en terrassering. I en annan husgrundsterrass (A 79) framkom inga stolphål. Flera radliknande stenkonstruktioner och terrasseringar finns i den lägsta delen av boplatsen åt SÖ under 20 m.ö.h. kanske nära den dåtida strandlinjen (på plats har vi diskuterat eventuella "hamnkonstruktioner" mellan 18 och 20 m.ö.h.).

Karaktären på boplatserna liknar de andra som delundersökts på Lovö (t.ex. Raä 27, 13, 28, 89). Mönstren går igen med mörkfärgade fosfatrika kulturlager med mycket skärvsten, någon enstaka härd och med spridda keramikskärvor, knackstenar och enstaka spridda brända ben och djurtänder. Dessa boplatser/aktivitetsytor ligger på jämna mellanrum i landkapet med endast ett par hundra meters av stånd. De lägst liggande boplatserna (Raä 87 och Raä 34S) ligger som lägst på ca 18 m.ö.h. och den högst liggande (Raä 34 N) ligger på ca 29-30 möh. Sannolikt är dessa lämningar rester efter den djurhållning och ekonomi som grundade sig på stora boskapsstockar av nötkreatur och får/getter under framför allt yngre bronsålder. Detta kan ses i pollenanalysen från centrala Lovö som då visar på ett öppen betat landskap med bl.a. mycket enbuskar. De då ännu sanka markerna (nuvarande åkermarken) gav oanade betesmöjligheter och torde kunna försörja omfattande djurbesättningar. Boplatserna är således sannolikt lämningar efter en boskapsskötande befolkning som bodde på Lovö. Bosättningen i området kan ha tagit sin början redan under senneolitikum (jfr Raä 13) men boskapsdriften nådde sin kulmen från bronsålderns mitt och fram till ca 300/200 f.Kr. De flesta boplatserna har keramik av den typ som man vanligen daterar till yngre bronsålder (jfr Jaanusson 1981 och Ullén 1997). Pollendiagrammet från Lovö (analys från området öster om kyrkan, se Arkeologiska undersökningar på Lovö, De 1, Del 3 och Del 4) visar på ett öppet, betat, gräsrikt landskap med mycket enbuskar under framför allt yngre bronsålder. Detta beteslandskap upphör abrupt århundradena före Kr.f. för att då "växa igen" (granen ökar) till förmån för mer odling (korn och råg). Boplatserna med skärvsten och keramik upphör då helt och överges. Sannolikt sker nu en omstrukturering av ekonomin med mer odling och mindre betesdrift och i samband därmed sker en bebyggelseomflyttning ner till de högst liggande åkermarksytorna - för populationen på Lunda/Berga antagligen till det kända byläget i åkern mellan Raä 27 och Raä 34.

Ett sammanfattande tolkningsförslag vad gäller dessa platser är att de kan ha utnyttjats som boplatser permanent eller periodiskt, t.ex. som slaktplatser, där rituella inslag troligen varit vardag. Vid en långvarig bosättning kan en sådan plats efter en tid ha blivit så förorenad (Obs. de höga fosfathalterna) att man flyttat till en annan närliggande plats inom reviret. Skärvstenförekomster/bronsåldersboplatser är mycket vanliga i Mälarområdet och på Lovö ligger de med ca 300-500 meters mellanrum. Vissa lagerföljder tyder på att man återkommit till tidigare övergivna platser. T.ex. skärvstensförekomsten på Raä 89 hade ca fem skönjbara skikt i skärvstensmattan och två på varandra överlagrande härdar. På Raä 34N kunde två byggnadsfaser tydligt konstateras med en mellanliggande brand. Kanske var branden avsiktligt renande då man på nytt ville ta platsen i anspråk eller brändes då den övergavs för att kunna återanvändas i framtiden. Dessa ”boplatser” skulle således kunna vara platser som man periodiskt återkom till för att utöva bl.a. slakt, alternativt att de verkligen var boplatser där folk bodde och utövade vardagliga sysslor med boskapsskötsel som grund.

6.4 LUNDA/BERGA – EN BEBYGGELSEENHET MED LÅNG KONTINUITET

Den bebyggelseenhet som här benämnts Lunda/Berga med de tillhörande gravfälten Raä 27, 87 och 34 har legat i den nuvarande åkern mellan Raä 27 och Raä 34 sedan åtminstone början av romersk järnålder – med existens redan under mitten av bronsåldern och framåt i tiden till

1700-/1800-talet då Lundagården flyttade ned till nuvarande läget vid Mälaren. Bergagårdens ålder är oklar då gravfälten Raä 35 och 36 som ligger norr resp. väster om gården inte är undersökta men troligt är att den etablerats åtminstone under yngre järnålder.

Boplatslämningarna från bronsålder under gravfältet Raä 34 är relativt omfattande och tyder på att området utnyttjats under lång tid med början åtminstone under bronsålderns mitt. Inslag av gropkeramik i ett litet område visar på mänsklig aktivitet redan under mellanneolitikum.

De äldsta gravarna på Raä 34 är fyra små stensättningar (A 30B, 40, 52B och 87) samt mittblocksgraven A 22B som alla har keramik som kan dateras till yngre bronsålder. Några fyndtomma små stensättningar i södra/mellersta delen av gravfältet är sannolikt också från yngre bronsålder (t.ex. A 47, 48). Många skadade urnegravar och benlager under de vikingatida gravarna i den mellersta delen av gravfältet kan vara från förromersk järnålder. Där har framkommit skadade benlager och urnegravar ibland med rester av keramik och hartstätningsringar (t.ex. A 23C, A 31B, A 33B, A 35B). Begravningskontinuitet i gravfältsform i Lundaområdet kan med säkerhet beläggas från romersk järnålder då 21 urnegravar undersökts i den norra delen (Raä 34N) där fibulor och kammar har givit dateringar till såväl äldre som yngre romersk järnålder. Även här var gravarna skadade av de överlagrande vikingatida gravarna.

Fornlämningen Raä 34 domineras av de vikingatida gravarna. Antalet undersökta gravar från vikingatid är 74, varav 37 brandgravar och 37 skelettgravar. Gravars placering i grupper visar att Lunda haft flera familjer. I grupperingarna finns såväl brandgravar som skelettgravar blandade. En viss horisontalstratigrafi kan skönjas från de centrala delarna, där de äldsta gravarna från 800-talets mitt ligger, och åt olika håll utåt. Antalet individer torde kunna motsvara ca 3-4 familjer över tiden. Därtill skall de 19 vikingatida gravarna läggas som tidigare undersökts på Raä 27, dvs ytterligare en familj. Lunda/Berga-enheten kan således med sina över 90 begravda individer ha hyst 3-5 familjer under vikingatid. Även under folkvandringstid och vendeltid var populationen stor (se fig. nedan) som konstaterats utifrån undersökningarna av Raä 27 (Petré 1984, Del 2 och 4).

Begravningsfaserna på gravfälten Raä 34 och 27 på Lundaenheten har alternerat över tiden. De äldsta gravbeläggen finns på Raä 34 med 8 gravar från yngre bronsålder. Ett kontinuerligt anläggande synes finnas i de 21 urnegravarna från åtminstone äldre romersk järnålder och fram till slutet av romersk järnålder eller möjligen in i tidigt 400-tal (kammen i A 10Ö). Kammar med nitar placerade i sicksack finns på både Raä 34 (1 grav) och Raä 27 (ca 6 gravar) och dateras till sen romersk järnålder/början av folkvandringstid (Brynja 1998, s.131, Lundström 1991, s. 22). Då skulle Lundaborna således ha flyttat gravplats, från Raä 34 till Raä 27 och där anläggs ca 50 folkvandringstida gravar samt ca 90 vendeltida gravar (vendeltida gravar finns ej på Raä 34) och 19 vikingatida gravar (en familj). I slutet av romersk järnålder sker således ett begravningsuppehåll på Raä 34 fram till början av vikingatid. De s.k. blåa damerna från vendeltidens 700-tal finns ej på Raä 34 men några gravar har kammar med en viss L1-ornamentik som kan vara från äldre vikingatid (A 36, 50). Dessa gravar ligger i mitten av gravfältet och är troligen de första som anläggs i den vikingatida fasen på gravfältet. Under 800-talets första del flyttar man således åter igen tillbaka gravplatsen från Raä 27 till Raä 34, åtminstone för de flesta familjerna i byn - en familj behåller Raä 27 som gravplats eftersom 19 vikingatida gravar har undersökts där (Petré, Del 2 och 4). På Raä 34 anläggs under vikingatid 37 brandgravar och 37 skelettgravar i olika grupperingar ända in i 1100-tal. En av de yngsta brandgravarna är A 22 som har en sammansatt dubbelkam som kan dateras till tidig medeltid eller 1200-talet. Flera såväl

skelettgravar som brandgravar antyder dateringar till 1000- och 1100-talet. Intressant är att brandgravskicket löpt parallellt med skelettgravskicket under hela begravningsskedets slutfas (åtminstone yngre vikingatid och in i 1100-talet).

De äldsta kamerala beläggen är från medeltiden (se DMS 1:7, s.153f.f.) men Lunda och Berga har haft kontinuerlig bosättning i obruten följd under yngre järnålder och fram över århundradena. Under 1540-talet var Lunda frälsejord (1 gård) och likaså Söderby (3 gårdar). Berga hade två gårdar varav en skattejord och en Sankt Eriks-jord (Uppsala domkyrka). (a.a. s.157). Den siste bonden på Lundagården var Anders Wirell som brukat jorden sedan 1940-talet. Anders Wirell dog under 1990-talet.

Lovö kyrka, uppförd i gråsten, dateras till slutet av 1100-talet men bl.a. förekomst av äldre gravar kan tyda på en tidigare träkyrka. Av medeltida inventarier i kyrkan finns bl.a. en dopfunt av sandsten och en gravhäll av kalksten från 1100- eller 1200-talet (a.a. s.153 med där anförd litt). Under västtornet framkom vid en restaurering år 1935 två runstenar av röd sandsten (U 49, U 50) med sammanhängande text. De kan ha utgjort gavelhällar i en nu försvunnen låg stenkista med lockhäll och har daterats till 1060-talet (Walleberg 1984, s.24). Under den ena runstenen (U 50) som alltså låg under västtornets ena östliga hörn (NÖ) framkom en skelettgrav. Här antyds en tidig gravläggning på en tidig kyrkogård, kanske från 1000-talets andra hälft.

I figuren nedan har tidsställningen för alla gravfält på Lundaenheten sammanställts. Där framgår även vilka gravfält som haft flera familjer och ungefär när dessa har förekommit.

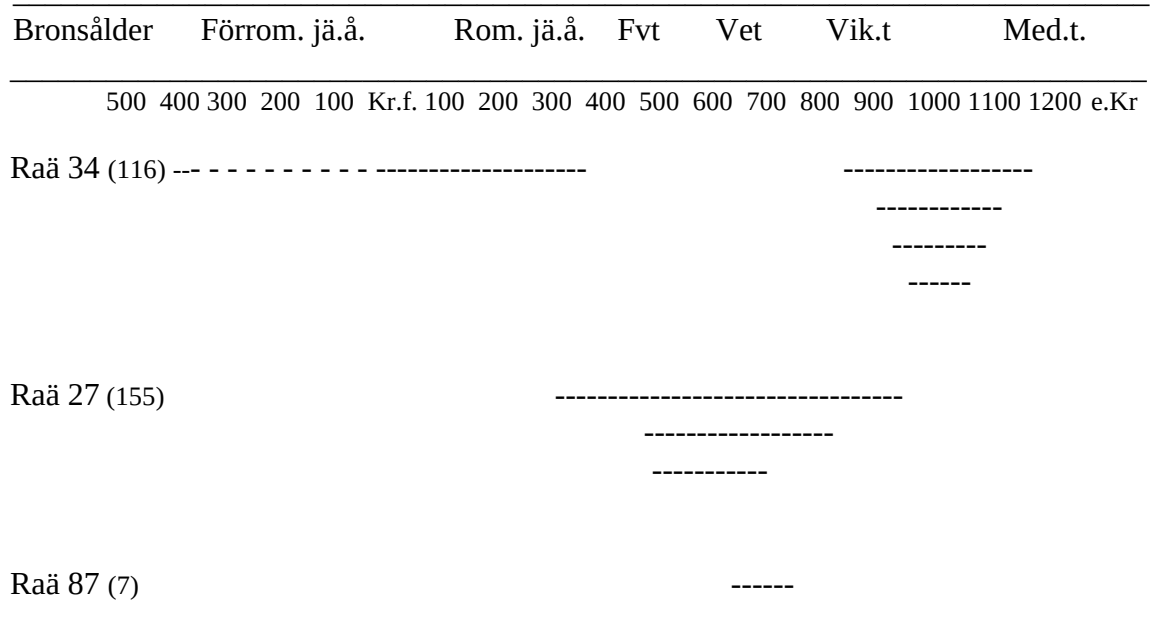

Fig. 32. De undersökta gravfältens ungefärliga tidsställning inom Lunda/Berga-enheten (Lundaenhetens ägofigur). Varje linje motsvarar begravningskontinuiteten för en kärnfamilj. Gravfynd och horisontalstratigrafi har varit vägledande vid dateringen. ----- = daterad förekomst, - - - = osäker men möjlig datering av fyndlösa (och skadade) gravar. Siffror inom parentes efter Raä-numren anger antalet undersökta gravar på resp. gravfält. Figuren visar att Lundaenheten haft obruten begravningskontinuitet troligen från slutet av yngre bronsålder och in i medeltid. Flera samtida familjer har funnits från ca 500 e.Kr och framåt till forntidens slut. Sammanlagt har ca 280 gravar undersökts inom Lunda/Berga-enheten.

7. SAMMANFATTNING

Fornlämningen Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, undersöktes av Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet under åren 1989-2003 under ledning av undertecknad. Undersökningarna bedrevs huvudsakligen som seminariegrävningar men med kompletterade forskningsgrävningar. Undersökningens vetenskapliga syfte var att fördjupa den tidigare bebyggelsearkeologiska forskningen av Lunda-enheten under järnålder (se Petré 1984a, b, c), framför allt under vikingatid, för att få en bättre helhetsbild av Lunda-enhetens förändring och utveckling över tiden och dess förhållande till de närliggande gårdarna/byarna.

Fornlämningen bestod av 74 gravar från vikingatid, (37 brandgravar och 37 skelettgravar), ca 30 gravar från äldre järnålder och även 8 gravar från yngre bronsålder samt boplatslämningar från huvudsakligen yngre bronsålder. Sammanlagt har 116 gravar och 350 kvm boplatsyta undersökts på Raä 34. Fornlämningen är inte totalundersökt.

Bronsåldersboplatserna
Under stora delar av fornlämningen Raä 34 fanns boplatsrester från framför allt yngre bronsålder i form av kulturlager med skärvstensutbredningar, skärvstenshögar, terrasseringar, stolphål, spridda keramikskärvor, knackstenar, hög fosfathalt i jorden m.m. På två områden har boplatsundersökningar gjorts, Raä 34N och Raä 34S.

På Raä 34N, där 273 kvadratmeter undersöktes, framkom ett kulturlager med skärvstensutbredning i fosfatrik mörk jord, stolphål, spridda keramikskärvor, knackstenar, lerklining, en stenrad, enstaka terrasseringar, och minst en härd samt en skärvstenshög (ytterligare en är oundersökt). Boplatsen gränsar till ett sankt parti och där intill finns en berghäll med 6 skålgropar.

På Raä 34S som låg mer i ett sluttningsområde undersöktes 77 kvadratmeter och där framkom ett kulturlager med skärvstensutbredning, fosfatrik mörk jord, spridda keramikskärvor, knackstenar, stenar med slipyta och även ett antal tätt liggande husgrundsliknande terrasseringar samt enstaka stolphål.

Keramiken verkar i stort sett överensstämma på de båda lokalerna. Den består främst av skärvor med rödbrun slät eller lätt slammad utsida, fingerstruken rabbig utsida samt finare gods med svartglättad utsida ofta med vinklad buk. Om de båda boplatserna använts samtidigt eller om det skett en förflyttning över tiden kan ej sägas. På Raä 34N kunde konstateras att stolphål fyllts igen med samtida boplatsmaterial, bl.a. lerklining från en brand, med överlagrande skärvstensmatta, som kan tolkas som att hus brunnit och att en återuppbyggnad och viss omstrukturering har skett på platsen. Provundersökningen på Raä 34S visade bl.a. på stolphål i anslutning till terrasseringarna. Detta kan tolkas som att stolpburna tak tillhört terrasseringarna/husen. En undersökt husgrund (A 79) på Raä 34S hade dock inga stolphål.

Det finns ett flertal liknande boplatser på Lovö och de tillhör sannolikt framför allt yngre bronsålder och tolkas som lämningar efter bosättning och processer i den djurhållning och ekonomi som grundade sig på stora boskapsstockar av nötkreatur och får/getter. Att djurhållningen varit omfattande kan ses i pollenanalysen från centrala Lovö som visar på ett öppet betat landskap med mycket enbuskar under denna tid. Dessa boplatser ligger relativt nära varandra på Lovö, med ca 300-500 meters mellanrum. En tolkning är att boplatserna i viss utsträckning varit ambulerande bl.a. på grund av djurhållningens förorenande karaktär med slakt och dålig renhållningskultur (detta yttrar sig i de fosfatrika, skärvstenbemängda

mörkfärgade kulturlagren). Boplatserna antyder ibland flera skikt vilket kan tolkas som att de troligen kan ha flyttat runt. Kanske man har bott på en och samma plats under något eller några år och därefter flyttat till en tidigare övergiven plats osv, eller flyttat tillbaka till samma plats efter en tid. Boplatser med djupare kulturlager kan ha bebotts under en längre tid eller kan ha ingått i det ambulerande systemet under en längre tid. Under äldre förromersk järnålder upphör denna typ av boplatser på Lovö. Detta syns också i pollenanalysen. Man ändrar ekonomi. Odlingen blir viktigare och även råg börjar nu odlas. Bosättningen flyttar till andra lägen närmare odlingsytorna. Antalet familjer eller motsvarande på Lovö under denna tid kan ha varit ca 3-5. Hur stora familjerna varit kan ej sägas då gravunderlag saknas.

Gravarna från yngre bronsålder och äldre järnålder

Gravarna A 30B, A 40, A 52B och A 87 är små stensättningar som har keramik som kan dateras till yngre bronsålder. Även de snarlika A 47, 48 och 57B är sannolikt från yngre bronsålder liksom A 22B som var en mittblocksgrav. Dessa gravar som är de äldsta på fornlämningen ligger främst på den södra delen av gravfältet på ett platåliknande område över 25-meterskurvan. Flera sådana små gravar kan ha funnits men har troligen förstörts i samband med att de vikingatida gravarna anlades. Troligen etablerades detta område som gravfält i slutet av bronsåldern. På den mellerst delen av fornlämningen finns några benlager, urnegravar och urnebrandgropar med bl.a. hartstätningsringar och rena brända ben som kan vara från förromersk järnålder. Även dessa var kraftigt skadade.

Urnegravarna från romersk järnålder ligger på den norra delen av fornlämningen (Raä 34N). Många av gravarna var skadade av det vikingatida gravbyggandet och fler kan ha funnits. De ca 30 undersökta gravarna från äldre järnålder på Raä 34 utgjordes dels av några större och några mindre stensättningar och dels av urnegravar (ofta med lockstenar) med rena brända ben, hartstätningsringar, keramik och någon enstaka bronsfibula, bronsarmring eller hornkam. Alla gravarna från äldre järnålder och yngre bronsålder var brandgravar. Dateringen av gravarna bygger på gravskicket, kamfragmenten, några fibulor, keramiken och i viss mån läget på gravfältet. Kammarna utgörs av dels enskiktskammar och dels en sammansatt kam med nitar placerade i sicksack. Denna kamtyp kan dateras till yngsta fasen av romersk järnålder eller till början av 400-talet och är det yngsta belägget på gravläggning på Raä 34 under äldre järnålder. A 93 hade en fibula med bred bygel som hör till äldre romersk järnålder.

Det vikingatida gravfältet

I stort sett hela fornlämningen Raä 34 täcktes av gravar från vikingatid. Gravtyperna var typiska för Mälarområdet med företrädesvis runda stensättningar och högar samt rektangulära eller kvadratiska stensättningar (med svacka) och två treuddar. Två kammargravar har undersökts. I vissa gravar har ingått resta stenar, gravklot, sydvästportar, kanträннor eller mittstenar. Trots tidstypiska yttre gravformer så finns varierande konstruktionsdetaljer i gravarna på detta gravfält. Sammanlagt har 74 vikingatida gravar undersökts varav 37 brandgravar och 37 skelettgravar. De båda gravskicken har tillämpats parallellt under en stor del av vikingatiden och även in i tidig medeltid. Brandgraven A 22 har en sammansatt dubbelkam som normalt kan dateras till 1200-tal. Även barnskelettgravar finns på gravfältet.
I fyra skelettgravar har brända ben från människa och djur påträffats i ytan.

De vikingatida brandgravarna och gravfynden uppvisar intressanta spår från ritualer och sedvänjor där eldens kraft och fynddestruering i samband med gravakten är påtaglig, vilket sannolikt kan kopplas till föreställnigen om pånyttfödelse genom elden och brandbålet. Gravarna kan ses som lämningar efter ritualer där fokus har varit att säkert kunna

transformeras till dödsriket och tillvaron där. Att komma säkert till dödsriket finns uttryckt i de människobroddar och hästbroddar som fått följa med i gravarna (vägen till dödsriket gick nordvart och nedåt och var kall och isig). Djuren i gravarna har sannolikt uppfattats att ha transformativa egenskaper som bl.a. själaförare i resan till dödsriket. Man kan även avläsa uttryck för skrock och rädsla för de avlidna genom fyndens behandling och placering. De avbrutna knivarna kan vara ett uttryck för skrock liksom att den eldslagningsflinta som man antände bålet med inte kunde användas igen utan slängdes vid graven. I två gravar (A 71 och 72) som är två senvikingatida skelettgravar hade man i efterhand i ytan grävt ned en torshammarring för att blidka den döde. Här kan man ana ett officiellt och ett individuellt handlande i samband med begravningen.

I den hedniska brandgravsritualen ingår en efterdestruktion och manipulation av brandbålsresterna och åtskilliga fynd synes vara förstörda eller sönderbrutna, t.ex. järnknivar som brutits och vapen där klingorna tagits bort efter bålbranden. En svärdsklinga fanns emellertid i en brandgrav (A 1) och i en rik vapengrav (A 2, dock plundrad) fanns flera vapen kvar där tretalet (3) möjligen kan tolkas som ett uttryck för holmgång (envig) med tre sköldar, tre spjut och en yxa. Två av sköldbucklorna har slagmärken. De brända benen i gravarna (där såväl människa som djur ingår) är krossade och representerar inte hela den ursprungliga mängden. Av keramikkärlen kan två huvudkategorier ses i gravmaterialet, dels benurnor och dels bikärl. Bikärlen fick följa med på brandbålet och ska sannolikt ses som ceremonikärl för en mer aristokratisk manlig samhällsklass där det kultiska drickande ingick, inte minst i dödsriket Valhall. Vissa benurnor har en svart organisk beläggning på insidan som kan vara en rest av en invigningsceremoni eller reningseld kanske med rötter i äldre järnålderns hartstätade kärl. Benurnorna fylldes med utvalda brända ben och ofta har en torshammarring lagts överst i kärlet. Benurnan kan sägas utgöra gravaktens och gravens viktigaste slutprodukt - placerad i gravkonstruktionens absoluta centrum, ofta med en täckhäll/locksten med den symboliskt livgivande (och vigande) torshammarringen som skulle försäkra den döde att uppstå (genom elden) och få ett nytt liv. Trots fragmenteringen så utrycker gravfynden såväl manlig som kvinnlig status och olika sociala strata, även aristokratiska. Ett 20-tal gravar kan klassas som fyndrika och gravfynden uppvisar goda kontakter med Birka och med de internationella strömningar som rådde i Mälarområdet under vikingatiden. Några gravar har fynd som är i klass med de rikare gravarna på Birka (t.ex. A 2 och A 89). Flera keramikkärl har kavalettmärken som visar på kontakter med omvärlden. Intressant och ovanlig är den stylus av horn vars handtag utformats som en Kristusliknande mansfigur med välkammat hår, skägg, stora ögon och öppen mun (sjungande/förkunnande). I händerna håller mannen ett torshammarliknande föremål vars ändar har tre rundlar så som på många av de tidiga korsen.

Under vikingatiden sker en kristen påverkan av gravskicket med skelettgravar och på Raä 34 har 37 skelettgravar undersökts. I dessa finns flera synkretistiska inslag med kvardröjande hedniska inslag och ritualer. Bl.a. så tolkas kolet i skelettnedgrävningarna som reningseldar och kremeringssubstitut. Även obränd eldslagningsflinta i skelettgravarna kan tolkas som ett kvardröjande uttryck för eldens betydelse och kraft i begravningsritualen. I några skelettgravar finns också kvardröjande hedniska symboler som gravklot, rest sten och SV-port och några har till och med brända ben i ytan från människa och djur. Det kristna påbudet införde en ny begravningsnorm som var helt annorlunda mot den gamla brandgravstraditionen. De hedniska brandgravsritualerna med det tydliga budskapet om transformeringen till dödsriket genom elden och med djuren som själaförare och benurnan som transformativt manifest finns inte med i den kristna begravningsnormen. Personerna som dog i Lundabyn kunde antingen bli brända på hedniskt vis eller bli begravda obrända enligt den nya kristna normen.

Dateringen av de vikingatida gravarna på Raä 34 sträcker sig från ca 800-talets mitt och in i tidig medeltid. Många gravar har varit svåra att närmare datera p.g.a. brist på daterbara gravfynd. I några gravar fanns fragment av silvermynt som varit viktiga vid dateringen. Det relativt stora antalet gravar från vikingatid på detta gravfält, 74 stycken, fördelade från ca 850 e.Kr. till in i 1100-talet och ev. in i 1200-talet, måste tolkas som en stor population på Lundaenheten under denna tid. Därtill skall läggas de 19 gravar från vikingatid som tidigare undersökts på Raä 27 och som också tillhör Lundaenheten. Sammanlagt har över 90 vikingatida gravar undersökts på Lunda/Berga-enheten. Gravarnas olika grupperingar på gravfälten kan tolkas som minst 3-5 enskilda familjegrupper över tiden. Lunda/Berga har alltså utgjort en bybildning. Både skelettgravar och brandgravar ingår i dessa grupper vilket visar på en officiell acceptans för båda religionsyttringarna i gravskicket. Brandgravskicket finns belagt så sent som in i 1100- och ev. 1200-talet. Den sena användningen av gravfältet medför att nya tolkningar måste göras bl.a. vad gäller förhållandet mellan de gamla ättbackarna och gravläggningen på kyrkogården under tidig medeltid.

Lunda - en enhet med lång kontinuitet

De undersökta delarna av bronsåldersboplatserna och gravarna från yngre bronsålder och äldre och yngre romersk järnålder på Raä 34 visar Lundaenhetens långa platskontinuitet i obruten följd sannolikt från åtminstone ca mitten av bronsåldern och fram genom hela forntiden. Boplatser från yngre bronsålder finns på både Raä 27 och Raä 34 (och även i mindre omfattning på Raä 87).

Under den äldsta fasen d.v.s. under yngre bronsålder kan befolkningen ha varit ambulerande i området mellan de olika boplatserna i SV delen av Lovö (Raä 13, 27, 28, 34). Detta berodde på att ekonomin grundade sig på boskapsskötsel. Troligen bildades under slutet av bronsåldern avgränsade resursområden för respektive ”familj” där Lundaområdet utgjorde ett område för ”en familj” och Söderbyområdet ett annat. Detta avspeglas i de gravfältsbildningar som kan ses både på Raä 34 och på Raä 28 under bronsålderns period 6. Man övergår också till en annan mer jordbruks- och odlingsbaserad ekonomi (kan ses bl.a. i pollenanalysen) och skärvstensboplatserna överges. Materialet är svagt företrätt vad gäller förromersk järnålder men flera tecken tyder på att en befolkning fanns i området, bl.a. genom de gravar i krönläge som har undersökts (se Petré 1984, Del 3).

Gravarna som tillhör Lundaenheten och som undersökts finns på tre gravfält: Raä 27, 34 och 87. Raä 27 har ca 3 gravar från yngsta delen av yngre romersk järnålder, ca 50 gravar från folkvandringstid, ca 90 gravar från vendeltid och 19 vikingatida gravar. På Raä 87 finns 11 gravar från vendeltid. På Raä 34 finns ca 120 gravar/gravindikationer (ca 37 gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder (8 st) och 74 gravar från vikingatid, varav ca 37 brandgravar och 37 skelettgravar samt 8 med oidentifierat gravskick och en ej undersökt hög). Det bör understrykas att många gravar på Raä 34 är skadade och att antalet sannolikt varit betydligt fler. Det gäller framför allt gravar från äldre järnålder och yngre bronsålder.

Under fasen yngre bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder har populationen på Lunda sannolikt bestått av ca en familj. Runt ca 500 e.Kr. ökar populationen och består då av flera familjer under resten av forntiden. En bybildning kan således ses redan kring ca 500 e.Kr. i Lundaområdet (Petré 1984c, Del 4). De olika familjerna i bybildningen har haft egna begravningsavdelningar på gravfälten vilket är särskilt framträdande under vikingatid på Raä 34. Lundaenheten har således varit befolkad under ca 2000 år fram till medeltiden räknat. Gården/byn låg i ungefär samma läge i nuvarande åkern mellan Raä 27 och Raä 34 (i ca 2700 år) ända fram till 1700-/1800-talet då den flyttades till det nuvarande läget vid Mälaren.

8. REFERENSER

Ambrosiani, Björn. 1964. *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria.* Uppsala. Diss.

Ambrosiani, Björn. 1992. What is Birka? In*: Investigations in the Black Earth.* Volume 1. Birka Studies. Volume 1. Raä och SHM.

Ambrosiani, Kristina. 1981. *Viking Age Combs, Comb making and Comb Makers in the light of finds from Birka and Ribe.* Stockholm Studies in Archaeology. 2. Stockholm. Diss.

Andersson, Gunnar. 2004. *Gravspråk som religiös strategi. Valsta och Skälby i Attundaland under vikingatid och tidig medeltid*. Disputationsupplaga för licentiatexamen. Riksantikvarieämbetet. Stockholms universitet.

Andrén, Anders. 2004. I skuggan av Yggdrasil. Trädet mellan idé och realitet i nordisk tradition. I: *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. Vägar till Midgård 4.* Red. A. Andrén, K. Jennbert och C. Raudvere. Nordic Academic Press.

Arbman, H. 1943. *Birka I. Die Gräber. Text. Stockholm*

Arbman, H. 1940. *Birka I. Die Gräber. Tafeln. Stockholm.*

Arrhenius, Birgit. 1970. Tür der Toten. Sach- und Wortzeugnisse zu einer fruhmittelalterlichen Gräbersitte in Schweden. *Fruhmittelalterliche Studien. 4.* Berlin.

Arrhenius, Birgit. 1984. Bügelfibeln. I: *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. Greta Arwidsson. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Artelius, Tore. 2000. *Bortglömda föreställningar. Begravningsritual och begravningsplats i halländsk yngre järnålder.* Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifer 36. Gotarc. Series B. Gothenburg Archaeological Theses 15. Diss.

Arwidsson, Greta. 1942. *Valsgärde 6*. Uppsala.

Arwidsson, Greta. 1986. Die Eissporen. I: *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. KVHAA. Stockholm.

Arvidsson, Susanne. 2007. *Kristna brandgravar – fanns de? En analys av senvikingatida brandgravar på fyra gravfält i Mälarområdet.* Kandidatuppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Asp, Yliali. 1991. *Krampor i brandgravar från yngre järnålder. Ett analysförsök på ett material från Södermanland och Uppland*. C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Bennett, Agneta. 1987. *Graven. Religiös och social symbol.* Theses and Papers in North-European Archaeology 18. Stockholm.

Bertell, Maths. 2003. *Tor och den nordiska åskan. Föreställningar kring världsaxeln.* Religionshistoriska institutionen. Stockholms universitet. Diss.

Biuw, Anita. 1992. *Norra Spånga. Bebyggelse och samhälle under järnåldern.* Stockholmsmonografier vol 76. Stockholms stad. Diss.

Bratt, Peter. 2008. *Makt uttryckt i jord och sten. Stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern.* Stockholm Studies in Archaeology 46. Stockholms universitet. Diss.

Broberg, Birgitta och Hasselmo, Margareta. 1981. *Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Fyndstudie.* Rapport. Medeltidsstaden 30. Raä och SHM.

Brynja, Elisabeth. 1998. *Kammar från Mälardalen AD 350-600.* Lic.avhandling i arkeologi. Arkeologiska forskningslaboratoriet. Stockholms universitet.

Callmer, J. 1977. *Trade beads and bead trade in Scandinavia ca 800-100 AD.* Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4o. Nr 11. Lund. Diss.

Carelli, Peter. *En kapitalistisk anda. Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark.* Lund Studies in Medieval Archaeology 26. Diss.

Carlsson, Anders. 1988. *Vikingatida ringspännen från Gotland*. Stockholm Studies in Archaeology. 8. Stockholm.

Carlsson, Michél. 1996. Kammar och kamdatering. Artikel (s.40-49) i: Bäck, M. *Stratigrafi och bebyggelselämningar i Stora gatan. Uppland, Sigtuna Raä 195.* UV Stockholm, Rapport 1996:127. Stockholm.

Carlsson, Susanne. 1998. *Den symboliska krukan. Betydelsen av importerad gravkeramik under yngre järnålder i Mälarområdet.* C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Carlsson, Susanne. 2001. *Från bältering till den svenska tantens handväska. Influens i nordiskt klädskick under järnåldern.* Magisteruppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Christiansson, Hans. 1948. Gravklot och gravoffer. *Tor 1*. Uppsala.

Christiansson, Hans. 1974. Missionstidens konst. Konsten i Sverige.

Cleve, N. 1943. Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo. I. Den yngre folkvandringstiden. *FFT* XLIV. Helsingfors.

Damell, David. 1985. *Bronsålder i Södermanland*. Undersökta gravar och gravfält från Södermanlands bronsålder och tidigaste järnålder. Södermanlands museum. Rapport 7.

Detthoff, Susanna. 1997. *Återuppståndelse och beskydd i gravriten. Ett sökande efter fruktbarhetskultens innebörd bland djuroffer i brandgravar från yngre järnålder i Mälarområdet.* Magisteruppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

DMS 1:7. (*Det medeltida Sverige*). 1992. Olle Ferm, Mats Johansson, Sigurd Rahmqvist. Band 1 Uppland:7. Attundaland: Bro, Färingsö, Adelsö, Sollentuna. Riksantikvarieämbetet.

Drobin, Ulf. 1991. Mjödet och offersymboliken i fornnordisk religion. I: *Studier i religionshistoria tillägnade Åke Hultkrantz professor emeritus den 1 juli 1986*. (s.97-141). Red. Louise Bäckman, Ulf Drobin och Per-Arne Berglie. Plus Ultra.

Drobin, Ulf & Marja-Liisa Keinänen. 2001. "Frey, Veralden olmani och Sampo". I: Michael Strausberg, Olof Sundqvist & Astrid van Nahl (red*.), Kontinuitäten und Brüche in der Religionsgeschichte. Festschrift für Anders Hultgård zu seinem 65. Geburtstag am 23.12.2001*, 136-169. Berlin & New York.

Ekengren, Fredrik. 2006. Performing death. The function and meaning of Roman drinking vessels in Scandinavian mortuary practices. I: *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions. Vägar till Midgård 8*. Red: Anders Andrén, Kristina Jennbert & Catharina Raudvere. Lund.

Engström, Tony & Wikborg, Jonas. 2006. *Kyrsta. Gravar från järnålder och medeltid*. SAU Skrifter 16. Uppsala 2006.

Eriksson. Thomas. 1995. *Hus och gravar i Görla, Uppland, Frötuna socken, Raä 23.* UV Stockholm, Rapport 1995:29. Raä.

Eyrbyggjasaga. 1963. I: De isländska sagorna, 2:a band. Övers. Å. Ohlmarks. Stockholm.

Falk, Pernilla. 1990. Styli och vaxtavlor - den latinska skriften i Sigtuna. I: *Makt och människor i kungens Sigtuna. Sigtunagrävningen 1988-90.* Red. Sten Tesch. Sigtuna museer.

Feldt, Björn. 2005. *Synliga och osynliga gränser. Förändringar i gravritualen under yngre bronsålder – förromersk järnålder i Södermanland*. Stockholm Studies in Archaeology 37. Stockholm. Diss.

Ferenius, Jonas. 1971. *Vårby och Vårberg. En studie i järnålderns bebyggelsehistoria*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. Series B. Theses and papers published in offset. 1. Stockholm. Diss.

Fernstål, Lotta. 2004. *Delar av en grav och glimtar av en tid. Om yngre romersk järnålder, Tuna i Badelunda i Västmanland och personen i grav X.* Stockholm Studies in Archaeology 32. Stockholm university. Diss.

Forsgren, Andreas. 2006/2007. *Dödsgott med käk i kistan. En GCMS- och FTIR-analys av keramik från ett vikingatida gravfält i Alsike hage, Alsike sn, Uppland*. CD-uppsats i Laborativ Arkeologi 2006/2007. Arkeologiska forskningslaboratoriet. Stockholms universitet.

Fåhraeus, F., Ganneby, S., Lunnemo, M., Schultzén, J. och Petré, B. Flyktinglägret från 1940-talet på Lovö. *Eleonora-Posten. Lovö hembygdsförenings tidning. Nr 1.* Februari 2005. Årgång 14 (ISSN 1651-6508).

Gansum, Terje. 2004. Jernets födesle og dödens stål. Rituell bruk av bein. I: *Minne och myt. Konsten att skapa det förflutna. Vägar till Midgård 5*. (Red. Å. Berggren, S. Arvidsson och A-M. Hållans). Nordic Academic Press. Lund.

Glob, P.V. 1971. *Högarnas folk. Bronsålderns människor bevarade i 3000 år.* Stockholm.

Gradborg, Agneta. 1994. *Analys av ett vikingatida skelett från Lovö, Raä 34, A 63.* B-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet. Stencil.

Granlund, J. 1939. Hartstätningsringar till svepta kärl under äldre järnålder. *Fornvännen 1939:5.* Stockholm.

Grebe, Klaus & Hoffman, Richard, 1964. Slawische Grabfunde von Fahrland, Ketzin und Phöben. Ein Beitrag zur Kenntnis der slawischen Bestattungssitten im Havelland. *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam*. 3. 1964.

Gräslund, A-S. 1969. Särdrag inom vikingatidens gravskick. I: *Nordsvensk forntid*. Skytteanska samfundets handlingar 6. Umeå.

Gräslund, A.-S. 1980. *Birka IV. The Burial Customs. A study of the graves on Björkö.* KVHAA. Stockholm. Diss.

Gräslund, A.-S. 1984. Beutel und Taschen. I: *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. Greta Arwidsson. KVHAA. Stockholm.

Gräslund, A.-S. 1991. Arkeologi som källa för religionsvetenskap. Några reflektioner om hur gravmaterialet från vikingatid kan användas. I: *Nordisk hedendom. Et symposium*. Red. Gro Steinsland m.fl. Odense Universitetsforlag.

Gräslund, A.-S. 1996. Arkeologin och kristnandet. I: *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv.* Projektet Sveriges kristnande. Publikationer 5. (Red. B. Nilsson). Uppsala.

Gräslund, A.-S. 2001. *Ideologi och mentalitet. Om religionsskiftet i Skandinavien från en arkeologisk horsiont.* Occasional Papers in Archaeology 29. Uppsala.

Hagberg, Louise. 1937. *När döden gästar. Svenska folkseder och svensk folktro i samband med död och begravning.* Stockholm.

Hammar, Dag. 2000. *Senvikingatida skelettgravar i Uppland - en diskussion om dateringar och kronologi.* C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Hed Jakobsson, Anna. 2003. *Smältdeglars härskare och Jerusalems tillskyndare. Berättelser om vikingatid och tidig medeltid*. Stockholm Studies in Archaeology 25. Stockholm. Diss.

Hedeager, Lotte. 2004. Dyr og andre mennesker – mennesker og andre dyr. Dyreornamentikkens transcendentale realitet. I: *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. Vägar till Midgård 4.* Red. A. Andrén, K. Jennbert och C. Raudvere. Nordic Academic Press.

Hjärthner-Holdar, Eva. 2009. Iron – the metal of weapons and welth. I: *The Martial Society. Aspects of warriors, fortifications and social change in Scandinavia.* Eds. Lena Holmquist Olausson and Michael Olausson. Theses and Papers in Archaeology B:11. Stockholm University.

Hoftun, Oddgeir. 1993. *Kammene fra Eldre Jernalder i Vestnorge. Og trosforestillinger tilknyttet kammer*. Hovedoppgave i Arkeologi. Universitetet i Bergen våren 1993.

Holmqvist, Wilhelm. 1956. Gravfältet vid Barkarby. *Antikvariskt Arkiv 5*.

Hyenstrand, Åke. 1974. *Centralbygd - Randbygd. Strukturella, ekonomiska och administrativa huvudlinjer i mellansvensk yngre järnålder.* Acta universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. Series A. 5. Stockholm. Diss.

Hägg, Inga. 1983. Birkas orientaliska praktplagg. *Fornvännen.*

Höglund, Maria. 2003. *Experiment med knackstenar och skärvsten i en bronsålderskontext från Lovö.* C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Isaksson, Sven. 2000. *Food and Rank in Early Medieval Time*. Theses and Papers in Scientific Archaeology 3. Stockholm University.

Jaanusson, Hille. 1981. *Hallunda. A Study of Pottery from a Late Bronze Age Settlement in Central Sweden.* The Museum of National Antiquities, Stockholm. Studies 1. Diss.

Jansson, Ingmar. 1984. Grosse Rundspangen. I: *Birka II:1. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. Greta Arwidsson. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.

Jansson, Ingmar. 1985. *Ovala spännbucklor. En studie av vikingatida standardsmycken med utgångspunkt från Björkö-fynden.* Aun 7. Uppsala. Diss.

Jansson, Ingmar. 1988. Wikingerzeitlicher orientalischer Import in Skandinavien. I: *Oldenburg - Wolin -Staraja Ladoga - Novgorod - Kiev. Handel und Handelsverbindungen im südlichen und östlichen Osterseeraum während des frühen Mittelalters.* Internationale Fachkonferenze der Deutschen Forschungsgemeinschaft vom 5.-9. Oktober 1987 in Kiel. Römisch-Germanischen Kommission 69, 1988. Mainz am Rhein.

Jennbert, Kristina. 2004. Människor och djur. Kroppsmetaforik och kosmologiska perspektiv. I: *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. Vägar till Midgård 4.* Red. A. Andrén, K. Jennbert och C. Raudvere. Nordic Academic Press.

Johansson, Mikael. 1993. *Sydvästportar i gravar från Mälarområdet. Datering, geografisk spridning samt ett försök till tolkning av vad de representerar*. C-uppsats i Arkeologi. Stockholms universitet.

Jörgensen, Lars. 1990. *Baekkegård and Glasergård. Two Cemeteries from the Late Iron Age on Bornholm.* Arkaeologiske studier. Volume VIII. Köpenhamn.

Jörgensen, Lars and Nörgård Jörgensen, Anne. 1997. *Nörre Sandegård Vest. A Cemetery from the 6th-8th Centuries on Bornholm.* Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab. Köpenhamn.

Kaliff, A. 2009. Tolkning eller analytiskt redskap? Om terminologins betydelse vid tolkning av rituella lämningar. I: *Döda personers sällskap. Gravmaterialens identiteter och kulturella uttryck.* (Red. Ing-Marie Back Danielsson med flera) Stockholm Studies in Archaeology 47. 2009.

Klintberg, Lena. 1995. *Nålhus - kvinnliga attribut?* Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms universitet.

Källström, Magnus. 2002. Kammar och kamtillverkning i medeltidens Stockholm. I: *Upptaget. Arkeologi i Stockholm inför 2000-talet.* Sankt Eriks årsbok 2002. Stockholm.

Lamm, Jan Peter. 1973. *Fornfynd och fornlämningar på Lovö. Arkeologiska studier kring en uppländsk järnåldersbygd.* Theses and Papers in North-European Archaeology. 3. Stockholm.

Lindahl, A., Olausson, D. och Carlie, C. (Red). *Keramik i Sydsverige en handbok för arkeologer*. Keramiska Forskingslaboratoriet. Lund.

Lindblad, Magnus. 2000. *En nit, två nitar och ännu en nit? Alternativa tolkningar av nitar och båtar i brandgravar under yngre järnålder i Mälardalen.* C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Lindblad, Magnus. 2001. *Båtar, bara båtar! De ”vanliga” människornas brandgravskick med båt i mälarområdet under yngre järnålder.* Magisteruppsats (D-uppsats) i arkeologi. Stockholms universitet.

Lindkvist, Sune. 1958. Fuskhögar och falska båtgravar. *TOR 4*.

Lindström, Jonathan. 2005. Påsk, höstblot och jul: sambandet mellan årliga högtider och forntida gravars orientering. *Fornvännen 2005:1*, s.13-28. Stockholm.

Ljungkvist, John. 2000. Vapen och brandgravskick under vendeltid. *Tor* 30.

Ljungkvist, John. 2006. *En hiar atti rikR. Om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder.* Aun 34. Uppsala universitet. Diss.

Lundström, Åsa. 1991. *101 kammar från romersk järnålder i Sverige. Ett försök till kamkronologi.* Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms universitet.

Mejsholm, Lotta. 2009. *Gränsland. Konstruktion av tidig barndom och begravningsritual vid tiden för kristnandet i Skandinavien*. Occasional papers in archaeology 44. Institutionen för arkeologi och antik historia. Uppsala.

Melin, J. 2001. Excavations at Helgö 14. Cemetery 118 and Building Group 7 and Cemetery 115. KVHAA. Stockholm 2001.

Modin, M. & Damell, D. 1987. Inhumation burials and Christianity in Viking-Age middle Sweden. I: Burenhult m.fl. (red). *Theoretical Approaches to Artefacts, Settlement and Society. Studies in honor of Mats P. Malmer. BAR International Series 366.* Oxford.

Nerman. B. 1958. *Grobin-Seeburg. Ausgrabungen und Funde*. KVHAA. Stockholm.

Nilsén, Gunnar. 1992. *Företeelsen Torshammarringar. En studie av en artefakt och dess betydelse för sin kontext - vikingatid i Mälardalen*. Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms universitet.

Nilsson, Catharina. 1977. *Ett flatmarksgravfält på Viby Bosgård i Viby sn, Östergötland.* Forskning och utveckling 1. Rapport. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. (C-uppsats i Arkeologi. 1977. Stockholms universitet).

Nord, A., Ullén, I., Tronner, K. and Fjaestad, M. 1999. *The deterioration of archaeological metal artefacts in soil. The 1999 status report of the national Swedish project "Finds and environment" (September 1999).* National Heritage Board. Stockholm. Sweden.

Nordberg, Andreas. 1997. *Vägen till Hel går neråt och nordvart. Om mytologi och ritual i yngre järnålderns brandgravskick på Lovö*. Kandidatuppsats (C) i arkeologi. Stockholms universitet.

Nordberg, Andreas. 1998. *Hednisk och kristet. Religiösa skillnader i vikingatida skelettgravar i södra Uppland, med särskild tonvikt på gravarnas orientering*. D-uppsats. Arkeologiska institutionen. Stockholms universitet.

Nordberg, Andreas. 2003. *Krigarna i Odins sal. Dödsföreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*. Religionshistoriska institutionen. Stockholms universitet. Diss.

Nordisk Familjebok. 1909. Stockholm.

Olsson, Monica. 2002. *Skärvstensförekomster i östra Mellansverige*. C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Olsson, Monica. 2003. *Skärvstensmysteriet. Spridningsbilder och tolkningsförsök av skärvstenen på Raä 34N, Berga/Lunda, Lovö sn, Up.* Magisteruppsats i arkeologi. Stockholms universitet. Stencil.

Pehrsson, Caroline. 2002. *Lika men ändå olika. Gemensamma drag och variationer i Mälarområdets bronsåldersbebyggelse utifrån en studie av boplatsmaterial i Uppland och Södermanland.* D-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Petré, B.1980. Björnfällen i begravningsritualen - statusobjekt speglande regional skinnhandel? *Fornvännen*.1980/1.

Petré, B. 1981. Relationen mellan grav, gård och omland – exponering och kommunikation som funktion i förhistoriska gravar, med exempel från Lovö. *Bebyggelsehistorisk tidskrift. Nr 2*. 1981.

Petré, B. 1982. Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 1. Neolitikum, bronsålder och äldsta järnålder. Undersökningar 1971-1980. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. 7.*

Petré, B. 1984 a. Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 2. Fornlämning RAÄ 27, Lunda. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. 8.*

Petré, B. 1984 b. Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 3. Gravar, gravfält och boplatser på Lovö. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology. 9*

Petré, B. 1984 c. Arkeologiska undersökningar på Lovö. Del 4. Bebyggelsearkeologisk analys. *Acta Universitatis Stockholmiensis. Studies in North-European Archaeology.10.* Diss.

Petré, B. 1987. Bebyggelsearkeologiska exempel. Mälarområdet, Skåne, Östergötland. Rapport från en föreläsningsserie våren 1986. (Red. Bo Petré). *Arkeologiska rapporter och meddelanden från Institutionen för arkeologi vid Stockholms universitet. Nr 19.*

Petré, B. 1993. Male and Female Finds and Symbols in Germanic Iron Age Graves. *Current Swedish Archaeology. Vol. 1.* 1993. The Swedish Archaeological Society.

Petré, B. 1996 a. Raä 89, Söderby, Up. En undersökt skärvstenshög. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 1*. Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1996 b. Raä 15, Lunda, Lovö sn, Up – ett undersökt röse i krönläge samt ett schakt intill ett kvartsbrott vid Raä 16. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 2.* Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1996 c. Raä 9 Ö, Söderby, Lovö sn, Up. En undersökt stensättning från äldre järnålder på ett nyupptäckt gravfält. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 3*. Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1996 d. Raä 102. Ett schakt genom den gamla Lundagården, Lovö sn, Up. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 4*. Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1997 a. Familjegravfält, arv och byar i slutet av äldre järnålder – exempel från Lovö. I: *Bronsålder och äldre järnålder i Stockholms län.* Två seminarier vid Stockholms läns museum. Stockholm.

Petré, B. 1997 b. Fornborgen på Lovö. Ett undersökt schakt genom borgvallen. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 5.* Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1998. Familjen under yngre järnåldern. I*: Forntid i ny dager – arkeologi i stockholmstrakten.* (Red. Peter Bratt). Raster förlag i samarb. med Stockholms läns museum. Stockholm. (s.168-176).

Petré, B. 1999 a. Järnålderns bönder på Lovö. Män, kvinnor och barn i det vardagliga livet tolkat genom gravmaterialet. I: *Arkeologi i Norden 2* (s.460-467). Red. Göran Burenhult.

Petré, B. 1999 b. Gravfältet Raä 13. Söderby, Lovö sn, Up. Ett gravfält från yngre järnålder med två familjer. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 6.* Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 1999 c. Gravfältet Raä 16, Söderby, Lovö sn, Up. Ett familjegravfält från yngre järnålder. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 7.* Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 2000. Gravfältet Raä 87, Lunda, Lovö sn, Up. Ett gravfält från yngre vendeltid. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 8.* Department of Archaeology. Stockholm University.

Petré, B. 2005. Recension i *Fornvännen 2005/2*. Sander, B. Excavations at Helgö 13. Cemetery 116. KVHAA. Stockholm 1997.

Petré, B. 2007. Lovöprojektet – arkeologiska undersökningar på Lovö. Axplock ur ett 50-årsprojekt. I: *Människors rum och människors möten. Kulturhistoriska skisser.* Berit Wallenbergs Stiftelse 50 år. Vetenskapligt symposium på nationalmuseum 14 november 2005. Red. Anders Perlinge. Berit Wallenbergs Stiftelse. Stockholm 2007.

Petré, B. 2011. Fornlämning Raä 28, Söderby, Lovö sn Uppland. Gravfält från vendeltid och vikingatid samt några gravar och boplatslämningar från bronsålder. *Lovö Archaeological Reports and Studies. Nr 10.*

Poulsen, Tina. 1997. *De levande och de döda. En studie över religiösa och rumsliga samband på Lovö under yngre bronsålder och äldsta järnålder.* C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Price, Neil. 2010. Passing into Poetry: Viking-Age Mortuary Drama and the Origins of Norse Mythology. Annual Lecture to the Society for Medieval Archaeology 2008. *Medieval Archaeology*, 54. 2010.

Rasch, M. 1994. Burial Practices – Grave Funiture and Burial Methods during the Roman Iron Age. I: *Prehistoric Graves as a Source of Information.* (Red. B. Stjernquist). KVHAA. Konferenser 29. Uppsala.

Redin, Lars. 1976. *Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör*. Acta Archaeologica Lundensia. Nr 10. Lund. Diss.

Ros, Jonas. 1992. *Dubbelkammar från kv. Trädgårdsmästaren 9 och 10 i Sigtuna samt ben- och hornhantverkets utveckling och roll i ekonomin under vikingatida och tidig medeltid.* C-uppsats i medeltidsarkeologi. Lunds universitet.

Roslund, Mats. 2005. *Människor och ting. Perspektiv på medeltidens materiella kultur.* Läromedel för A-kursen i historisk arkeologi. Lunds universitet. Lund. (Stencil).

Roumelis, Niko. 1998. *Svear och slaver, exempel på etnicitet i arkeologiskt material.* D-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Roumelis, Niko. 2000. *Kremeringar från vikingatida Lovö, Uppland. En metodstudie.* C/D-uppsats i Arkeoosteologi. Stockholms universitet. Stencil.

Räf, Erika. 2001. *Vad spelar djuren för roll? Om djur i öländska gravar från äldre järnålder*. University of Lund. Institute of Archaeology. Report serie No 79.

Sarauw, G. 1928. Forntida kärl av trä eller läder, tätade med kitt. Bergens museums årsbok. Historiskantikvarisk rekke nr. 1. Bergen.

Selling, Dagmar. 1955. *Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche Keramik in Sweden*. Stockholm.

Stark, Kennet. 1994. Pysslingbröd och dagut. I*: Lundabacken, ett gravfält från romersk järnålder del 1: gravar norr om järnvägen.* Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB, nr 11.

Steinsland, Gro. 1990. Antropologiske og eskatologiske ideer i förkristen nordisk religion. Problemet om kognitiv kontinuitet eller diskontinuitet mellom de to idekomplexene. *Collegium medievale* 3:1, s 59-72.

Stilborg, Ole. 2004. *Spridda skärvor och gravar. KFLRAPPORT 04/0618.* Keramiska Forskningslaboratoriet, Kvartärgeologiska avdelningen, Lunds universitet.

Ström, Krister. 1970. *Om fynden av torshammarringar.* Lic.avhandling. Nordisk fornkunskap. Stockholms universitet. Stencil.

Sturluson, Snorre. Nordiska kungasagor I: Från Ynglingasagan till Olav Tryggvasons saga. Översättn. Karl G. Johansson. Fabel bokförlag, Stockholm 1992.

Svenfelt, Ylva. 2002. *Kön till varje pris? Könsbedömningar av kremerat skelettmaterial från Lovö socken, Uppland.* CD-uppsats i arkeoosteologi. Arkeoosteologiska forskningslaboratoriet. Arkeologiska institutionen. Stockholms universitet. Stencil.

Svenfelt, Ylva. 2005. *Osteologisk analys av kremerat skelettmaterial från gravfältet Berga/Lunda, Raä 34, Lovö socken, Uppland*.(05-01-10). Opublicerad rapport.

Söderman, Jenny. 1999. *Senvikingatida brandgravar. En studie av brandgravskicket och det kristna inflytandet under vikingatid i södra Uppland*. Kandidatuppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

Tegnér, Göran. 2007. *Den korsfäste Kristus*. Månadens föremål. Historiska museet. http://www.historiska/manadensforemal/2007/Den-korsfaste-Kristus/

Thedéen, Susanne. 2004. *Gränser i livet – gränser i landskapet. Generationsrelationer och rituella praktiker i södermanländska bronsålderslandskap.* Stockholm Studies in Archaeology 33. Stockholm. Diss.

Thunmark-Nylén, Lena. 1991a. Gotlands vikingatid och dess kammar. En preliminär presentation. *Gotländskt arkiv.*

Thunmark-Nylén, Lena. 1991b. Vikingatid eller medeltid? Om dateringen av gotländska gravfynd. *Tor* 1990-91.

Thunmark-Nylén, Lena. 1995. Churchyard Finds from Gotland (11th-12th centuries). I: *Archaeology East and West of the Baltic*. Theses and Papers in Archaeology N.S. A 7. Edited be Ingmar Jansson. Stockholm

Trotzig, Gustaf. 1991. *Craftsmanship and Function. A study of metal vessels found in Viking Age tombs on the island of Gotland, Sweden.* The Museum of National Antiquities/Stockholm Monographs 1. Statens Historiska Museum. Stockholm. Diss.

Trotzig, Gustaf. 2004. Trons försvarare i Birka. *Fornvännen* 99 (2004).
Ullén, Inga. 1994. *Arkeologi på väg - undersökningar för E 18. Bronsåldersboplatsen vid Apalle i Uppland.* UV Uppsala, Rapport 1997:64. Riksantikvarieämbetet.

Ullén, Inga. 1996. *Halsring och krumkniv. Raä 20, Vist socken, Östergötland.* Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar, UV Linköping 1996:45.

Ullén, Inga. 1997. *Bronsåldersboplatsen vid Apalle i Uppland*. Arkeologi på väg – undersökningar för E 18. UV Uppsala, Rapport 1997:64. Riksantikvarieämbetet.

Valk, Heiki. 2006. Cemeteries and ritual meals. Rites and their meaning in the traditional Seto world-view. I: *Old Norse religion in long-term perspectives. Origins, changes, and interactions.* An international conference in Lund, Sweden, June 3-7, 2004. Ed. Anders Andrén, Kristina Jennbert & Catharina Raudvere. Nordic Academic Press.

Vikingatidens ABC. 1981. Red. Lena Thunmark m.fl. Statens Historiska Museum.

Wallenbeg, Berit. 1984. Lovö kyrka som byggnadsverk. Stockholm.

Williams, Henrik. 1996. Vad säger runstenarna om Sveriges kristnande? I: *Kristnandet i Sverige. Gamla källor och nya perspektiv*. (Red. Bertil Nilsson) Projektet Sveriges kristnande. Publikationer. 5. Uppsala.

Zachrisson, Torun. 1992. The Odal and its manifestation in the landscape. *Current Swedish archaeology 2.* Stockholm.

Zachrisson, Torun. 2004. Det heliga på Helgö och dess kosmiska referenser. I: *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi. Vägar till Midgård 4.* Red. A. Andrén, K. Jennbert och C. Raudvere. Nordic Academic Press.

Zetterström Geschwind, Birgitta. 2005. *Elden i rännan – gravseden med kantrännor runt högar och stensättningar i Sverige.* D-uppsats i arkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet.